

SCI-CONF.COM.UA

GLOBAL TRENDS IN SCIENCE AND EDUCATION

**PROCEEDINGS OF V INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
JUNE 2-4, 2025**

**KYIV
2025**

GLOBAL TRENDS IN SCIENCE AND EDUCATION

Proceedings of V International Scientific and Practical Conference

Kyiv, Ukraine

2-4 June 2025

Kyiv, Ukraine

2025

UDC 001.1

The 5th International scientific and practical conference “Global trends in science and education” (June 2-4, 2025) SPC “Sci-conf.com.ua”, Kyiv, Ukraine. 2025. 1251 p.

ISBN 978-966-8219-82-5

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Global trends in science and education. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kyiv, Ukraine. 2025. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/v-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-global-trends-in-science-and-education-2-4-06-2025-kiyiv-ukrayina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: kyiv@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2025 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2025 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Кияниченко М. О., Журавель С. В., Кравчук М. М.* 24
ПЕРСПЕКТИВИ ТА МОЖЛИВІСТЬ АДАПТАЦІЇ
ІНСТРУМЕНТІВ ТОЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА
2. *Савченко Н. В., Миргородський С. О., Недайвода В. О.,* 31
Новицька Н. В.
ПРОДУКТИВНІСТЬ КУКУРУДЗИ ЗАЛЕЖНО ВІД
ПОЗАКОРЕНЕВОГО ПІДЖИВЛЕННЯ
3. *Смоленська Л. І., Нікора О. В.* 36
МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ
ЗЕМЛЕУСТРОЮ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА
РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
4. *Шпак Н. П., Дудник Г. Л., Швець Н. В.* 38
ВІКОВІ ДЕРЕВА – ПАМ'ЯТКИ ЖИВОЇ ПРИРОДИ КРАЮ

VETERINARY SCIENCES

5. *Антіпов А. А., Гончаренко В. П., Кравчинська А. В.,* 45
Литвиненко С. С., Камінський К. О.
ПОШИРЕННЯ ЛЕГЕНЕВИХ ТА КИШКОВИХ НЕМАТОДОЗІВ
СВИНЕЙ У ПРИСАДИБНИХ ГОСПОДАРСТВАХ

BIOLOGICAL SCIENCES

6. *Kabar A., Lykholat Yu., Lykholat T., Kurilekh D.* 52
BIOLOGICAL CHARACTERISTICS OF REPRESENTATIVES OF
THE GENUS *SORBUS* L. IN THE SECTOR 'ROSE FAMILY' OF
THE BOTANICAL GARDEN OF DNU
7. *Kosovtsov D. I.* 57
ADAPTATION OF LIVING SYSTEMS TO NORMAL CONDITIONS
OF EXISTENCE UNDER THE INFLUENCE OF TECHNOGENIC
ENVIRONMENTAL FACTORS
8. *Березовський І. В., Баглюк В. А.* 59
ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ РОДИНИ
КОРОПОВИХ В РИБНИХ ГОСПОДАРСТВАХ ВІННИЦЬКОГО
РЕГІОНУ
9. *Гайдаш І. С., Коваленко Д. Ю.* 65
ПРИСУТНІСТЬ ЯЛЬЦЯ ЗВИЧАЙНОГО (*LEUCISCUS*
LEUCISCUS) В РІЧЦІ СТУБЛА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
10. *Гайдаш І. С., Чернявський Б. І.* 68
ПРИСУТНІСТЬ СТЕРЛЯДІ (*ACIPENSER RUTHENUS*) У РІЧЦІ
ІКВА

11.	<i>Головатюк Л. М., Чорненька І. І.</i>	71
	ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ У 8 КЛАСІ	
12.	<i>Гурська О. В., Старух А. Ю., Сичов О. А., Кочубей В. В., Копитчак Д. І.</i>	77
	РОЛЬ МІКРООРГАНІЗМІВ У ПРИРОДІ ТА ЖИТТІ ЛЮДИНИ	
13.	<i>Ільків А. О., Лялюк-Вітер Г. Д.</i>	80
	ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ЯК СИСТЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ	
14.	<i>Коваленко А. Д.</i>	84
	STEM ТА ЗДОРОВ'Я: МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ СПОСОБУ ЖИТТЯ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ	
15.	<i>Римарук П. В., Случик В. М.</i>	89
	ОРГАНІЗАЦІЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗАХОДІВ ЗАДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕКОСИСТЕМ ВИСОКОГІРНИХ ОЗЕР УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ В УМОВАХ РЕФОРМИ УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ ЗА БАСЕЙНОВИМ ПРИНЦИПОМ	
16.	<i>Сак А. Є., Антіпова Р. В.</i>	96
	ВПЛИВ СИМЕТРИЧНИХ ТА АСИМЕТРИЧНИХ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА БІОГЕОМЕТРИЧНИЙ ПРОФІЛЬ СПОРТСМЕНІВ	
17.	<i>Ткаченко Ф. П., Кузнєцов В. О., Якуба І. П.</i>	100
	РОЗВИТОК ФІТОПАТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ОДЕСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (1865-2010 РР.)	
18.	<i>Шегеда І. М.</i>	107
	ВПЛИВ РІВНЯ ҐРУНТОВОГО МІНЕРАЛЬНОГО ЖИВЛЕННЯ ТА ПОЗАКОРЕНЕВОГО ВНЕСЕННЯ АЗОТУ НА ПОКАЗНИКИ ГАЗООБМІНУ В РОСЛИН ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ	
MEDICAL SCIENCES		
19.	<i>Pashkevych V. V., Tsysar Yu. V.</i>	111
	SOCIO-DEMOGRAPHIC CAUSES OF MISCARRIAGE (LITERATURE REVIEW)	
20.	<i>Samoilova A., Voronoi I., Teroshyn V. O.</i>	115
	ANALYSIS OF MEASLES OUTBREAKS AMONG UNVACCINATED CHILDREN IN UKRAINE: RECENT TRENDS	
21.	<i>Stabryn M. B.</i>	117
	THEORETICAL ASPECTS OF HYPERTENSION, HYPERURICEMIA AND THEIR INTERRELATIONSHIPS (LITERATURE REVIEW)	
22.	<i>Войтюк А. О., Скрипник А. А.</i>	123
	ВПЛИВ МЕТАБОЛІЗМУ ЗАЛІЗА ТА ДОФАМІНУ НА РОЗВИТОК СИНДРОМУ НЕСПОКІЙНИХ НІГ	

23.	Гайдаш І. С., Гайдаш І. А. ГІДРОХІМІЧНИЙ І МІКРОБІОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ПОВЕРХНЕВОЇ ВОДИ ПІВДЕННОГО БУГУ	127
24.	Гарабазів Р. Я., Давиденко О. М. PFEHR1 ЯК КЛЮЧОВА МІШЕНЬ У ПАТОГЕНЕЗІ ТА ПРОФІЛАКТИЦІ МАЛЯРІЇ, СПРИЧИНЕНОЇ PLASMODIUM FALCIPARUM	130
25.	Гербей І. І., Сиротинська І. Д. ВПЛИВ ЕТАНОЛУ НА ЦЕНТРАЛЬНУ НЕРВОВУ СИСТЕМУ: ВІД ЕЙФОРІЇ ДО НЕЙРОДЕГЕНЕРАЦІЇ	133
26.	Гнатюк М. С., Стець Н. Я., Татарчук Л. В., Довгий Б. І. КІЛЬКІСНА МОРФОЛОГІЧНА ОЦІНКА ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕМОДЕЛЮВАННЯ СТРУКТУР СТІНКИ СЕЧОВОГО МІХУРА В УМОВАХ ПОСТРЕЗЕКЦІЙНОЇ ПОРТАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ	136
27.	Гнутова Л. В., Тихонова Л. В. РОЛЬ ВІРУСУ ЛІМФОЦИТАРНОГО ХОРІОМЕНІНГІТУ В РОЗВИТКУ АУТОІМУННИХ НЕВРОЛОГІЧНИХ УСКЛАДНЕНЬ	140
28.	Граб К. В., Мазур О. О. АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНІСТЬ ПРИ ЛОР-ІНФЕКЦІЯХ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	145
29.	Демченко Г. О., Добржанська Є. І. ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ АНТИОКСИДАНТІВ У СКЛАДІ SPF КРЕМІВ	151
30.	Івасів Ю. В., Валішкевич Б. В. ПРОБЛЕМА САМОЛІКУВАННЯ АНТИБІОТИКАМИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ	155
31.	Каньовська Л. В., Бабак С. С. СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ МЕДИКАМЕНТОЗНОЇ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ З ХВОРОБОЮ КРОНА	158
32.	Каньовська Л. В., Єремчук С. В. СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ДІАГНОСТИКИ ГАСТРОЕЗОФАГЕАЛЬНОЇ РЕФЛЮКСНОЇ ХВОРОБИ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)	164
33.	Каньовська Л. В., Туницька А. О. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЛІКУВАННЯ БРОНХІАЛЬНОЇ АСТМИ: ВІД БАЗИСНОЇ ТЕРАПІЇ ДО БІОЛОГІЧНИХ ПРЕПАРАТІВ	171
34.	Каньовська Л. В., Федоряк С. О. ПОСТКОВІДНІ ЗМІНИ ФУНКЦІЇ ЛЕГЕНЬ: ДІАГНОСТИКА, ПРОГНОЗУВАННЯ, РЕАБІЛІТАЦІЯ	179
35.	Каньовська Л. В., Хромець А. В. КЛІНІКО-ДІАГНОСТИЧНІ АСПЕКТИ В12-ДЕФІЦИТНОЇ АНЕМІЇ	185

36.	Каушанська О. В., Бовтун А. В., Гнатюк Д. М.	191
	СИНДРОМ ХАММАНА-РІЧА, АБО ГОСТРА ІНТЕРСТИЦІАЛЬНА ПНЕВМОНІЯ. СУЧАСНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ХВОРОБОЮ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)	
37.	Кіричук Я. А., Білоокий О. В.	196
	ПАПІЛЯРНА КАРЦИНОМА ЩИТОПОДІБНОЇ ЗАЛОЗИ. ПІДХОДИ ДО ХІРУРГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ	
38.	Кузнецова М. О., Новікова А. М.	203
	ВПЛИВ ЕКЗОГЕННИХ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ	
39.	Лесний В. В., Найда В. Д.	206
	РОБОТИЗОВАНА ХІРУРГІЯ: СУЧАСНІ ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ	
40.	Лесний В. В., Коваленко Є. В.	211
	ХІРУРГІЧНА ТАКТИКА ПРИ ПОЄДНАННІ МЕЗЕНТЕРІАЛЬНОЇ ІШЕМІЇ ТА ГОСТРОЇ АБДОМІНАЛЬНОЇ ПАТОЛОГІЇ	
41.	Москалюк О. П., Бабак С. С., Хромець А. В.	214
	ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАЦІЄНТІВ З ГОСТРИМ АПЕНДИЦИТОМ	
42.	Москалюк О. П., Гарабазів Р. Я., Туницька А. О.	219
	ПАТОФІЗІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СИНДРОМУ УКОРОЧЕНОЇ КИШКИ: ОГЛЯД СУЧАСНИХ ДАНИХ	
43.	Мочерняк М. Л., Валішкевич Б. В.	225
	ПРОЦЕС УТВОРЕННЯ ТА ДЕТОКСИКАЦІЇ АМІАКУ В ОРГАНІЗМІ. ЙОГО ВПЛИВ НА ГОЛОВНИЙ МОЗОК ЛЮДИНИ	
44.	Пелін К. О., Мазур О. О.	228
	РОЛЬ ЕНДОСКОПІЇ В ДІАГНОСТИЦІ ТА ХІРУРГІЇ НОСОВОЇ ПОРОЖНИНИ	
45.	Приймак С. Г., Андрійчук А. О.	234
	ВЕДЕННЯ БАГАТОПЛІДНОЇ ВАГІТНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА НОВІ ПРОТОКОЛИ	
46.	Приймак С. Г., Гарабазів Р. Я.	241
	HELLP-СИНДРОМ: СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЕТІОЛОГІЮ, ПАТОГЕНЕЗ І УСКЛАДЕННЯ	
47.	Приймак С. Г., Заморський Н. Р., Ливіцька А. Р.	244
	СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЗАЛІЗОДЕФІЦІТНОЇ АНЕМІЇ ПРИ ВАГІТНОСТІ	
48.	Приймак С. Г., Ливіцька А. Р., Заморський Н. Р.	251
	РОЛЬ ІНОЗИТОЛУ У КОРЕКЦІЇ РЕПРОДУКТИВНИХ ПОРУШЕНЬ НА ФОНІ СИНДРОМУ ПОЛІКІСТОЗНИХ ЯЄЧНИКІВ	
49.	Приймак С. Г., Хромець А. В.	256
	ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ВАГІТНОСТІ У ЖІНОК З СИСТЕМНИМ ЧЕРВОНИМ ВОВЧАКОМ	

50.	Риндіна Н. Г., Веснін М. В., Калінін Д. Е. СИНДРОМ ТАХІКАРДІЇ ОРТОСТАТИЧНОЇ ПОЗИ (POTS) У МОЛОДІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ	262
51.	Рогачова Т. А., Харченко Л. В., Ярош Д. В. ГАСТРОЕЗОФАГЕАЛЬНА РЕФЛЮКСНА ХВОРОБА В ПАЦІЄНТІВ МОЛОДОГО ВІКУ: КЛІНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ДІЄТОТЕРАПІЯ	264
52.	Рудь С. С., Сова В. С., Демиденко О. Д. ФАКТОРИ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ ПРЕЕКЛАМПСІЇ У ВАГІТНИХ	267
53.	Руснак-Каушанська О. В., Гнатюк І. В., Філінець Д. О. ФЕНОМЕН ХХІ СТОЛІТТЯ – ГОСТРЕ УРАЖЕННЯ ЛЕГЕНЬ EVALI (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)	271
54.	Синєгубова А. Д., Олексенко І. М., Неханевич О. Б. ДИНАМІКА БОЛЬОВИХ ВІДЧУТТІВ ТА М'ЯЗОВОЇ СИЛИ У ПАЦІЄНТІВ ПІСЛЯ ТОТАЛЬНОГО ЕНДОПРОТЕЗУВАННЯ КУЛЬШОВОГО СУГЛОБА З ВИКОРИСТАННЯМ FAST-TRACK ТА СТАНДАРТНОГО ПРОТОКОЛУ РЕАБІЛІТАЦІЇ	276
55.	Сиротинська І. Д., Різничук Ю. В. ВПЛИВ СПОЛУК РТУТІ НА РЕПРОДУКТИВНУ СИСТЕМУ ЖІНОК	279
56.	Сиротинська І. Д., Різничук Ю. В. НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ РТУТІ НА РЕПРОДУКТИВНУ СИСТЕМУ ЖІНОК	282
57.	Сова В. С., Молодан Д. В. ФЕНОМЕН МАГНІЮ СУЛЬФАТУ 25 % СЕРЕД ПАЦІЄНТІВ ЛІТНЬОГО ВІКУ	284
58.	Ткачук Ю. О., Кавин В. О. ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОЇ АНАТОМІЇ ЗАДНЬОЇ ПОВЕРХНІ ПЕРЕДНЬОЇ СТІНКИ ЖИВОТА ТА ЇЇ РОЛЬ ПРИ ЛАПАРОСКОПІЧНІЙ ГЕРНІОПЛАСТИЦІ ПАХВИННОЇ ГРИЖІ	286
59.	Чальцева К. Д. ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ АМПУТАЦІЇ КІНЦІВОК	288
60.	Шевченко О. С., Тімченко К. С. ПОКАЗНИКИ ОХОПЛЕННЯ СКРИНІНГОМ ОСІБ, ЩО КОНТАКТУВАЛИ З ХВОРИМИ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ, В УКРАЇНІ ТА ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	293
61.	Шкурашівська С. В., Пронюк М. В., Король Ю. М. ВПЛИВ РЕТИНОЇДІВ НА РОЗВИТОК ПЛОДА	296
62.	Щербакова С. О., Негода Ю. С., Солодовніков А. С. ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДИЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ	302

PHARMACEUTICAL SCIENCES

63. *Lamyaa K., Gelmboldt V.* 306
DEVELOPMENT OF COMPOSITION AND MANUFACTURING
TECHNOLOGY OF DENTAL GEL BASED ON 2-
AMINOPHENYLACETIC ACID HEXAFLUOROSILICATE
64. *Легінь Н. І., Завадецька С. Р.* 309
ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ГІДРОЛАТІВ У
КОСМЕТОЛОГІЇ
65. *Легінь Н. І., Перчиць А. Л.* 312
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ОЛІЇ ШИПШИНИ В
КОСМЕТОЛОГІЇ

CHEMICAL SCIENCES

66. *Шпак А. Є., Гуц Н. А., Кіріченко В. В.* 315
ОДЕРЖАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЕВНОГО ГАЗУ

TECHNICAL SCIENCES

67. *Bielik M. S., Sotnik S. V.* 319
ANALYSIS OF THE STRUCTURES OF MOBILE PLATFORMS
FOR PROMOTER ROBOTS
68. *Ionane N. P., Stakhiv Yu. M.* 326
THE LACK OF JOBS IN THE IT SECTOR
69. *Shalitauri G.* 329
MODULS OF SUBGRADE REACTION
70. *Ахрамович В. В., Чупрун С. Г.* 333
МЕХАНІЗМИ ТА МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ ЗАХИСТУ
ЛОКАЛЬНИХ МЕРЕЖ
71. *Гуменюк Р. В., Садовенко В. С.* 340
РОЗРОБКА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ
СТВОРЕННЯ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО ЗВУКОВОГО
ОТОЧЕННЯ НА ОСНОВІ БІБЛІОТЕКИ ЗВУКІВ
72. *Демідюк О. О., Бондар А. В.* 343
ЕКСПРЕС-ОЦІНКА ЯКОСТІ ПРОЄКТУ ПРИДБАННЯ ТА
ЕКСПЛУАТАЦІЇ СУДНА ДЛЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ
НАВАЛЮВАЛЬНИХ ВАНТАЖІВ
73. *Дубовик Т. М., Шишка Д. М.* 350
РОЗРОБКА КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРИ З ВИКОРИСТАННЯМ UNITY
ТА ОПТИМІЗАЦІЄЮ АПАРАТНИХ РЕСУРСІВ
74. *Калиній І.* 356
ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ
КОМП'ЮТЕРНИХ ВИДАВНИЧИХ СИСТЕМ
75. *Калякін С. В., Мудрицький І. В., Курило Д. А., Маринкевич О. М.* 362
КІБЕРГІГІЄНА – ОДИН З КЛЮЧОВИХ АСПЕКТІВ
КІБЕРБЕЗПЕКИ

76.	Ковенько О. А., Марченко Я. В., Майстренко А. А., Якимчук Є. А.	367
	ЗАСТОСУВАННЯ ДЕРЕВА МЕРКЛА ТА ДОКАЗІВ З НУЛЬОВИМ РОЗГОЛОШЕННЯМ (ЗКР) У ФІНАНСОВИХ СИСТЕМАХ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ПОЗА КРИПТОРИНКОМ	
77.	Корнієнко А. О.	370
	ВИЗНАЧЕННЯ ЗНОСУ КОМПОЗИЦІЙНИХ ЕЛЕКТРОЛІТИЧНИХ ПОКРИТТІВ ПІСЛЯ ТЕРМІЧНОЇ ОБРОБКИ	
78.	Лень О. Ю., Козуб Г. О.	376
	СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОБОТИ З КОМП'ЮТЕРНОЮ ГРАФІКОЮ ТА ГЕОМЕТРИЧНИМ МОДЕЛЮВАННЯМ У САПР	
79.	Майстренко А. А., Марченко Я. В., Якимчук Є. А., Ковенько О. А.	379
	БЕЗПЕЧНЕ ОНОВЛЕННЯ ТА ДОСТАВКА ТОКЕНІВ МІЖ ПЛАТФОРМАМИ БЕЗ ЛЮДСЬКОГО ФАКТОРУ	
80.	Марченко Я. В., Якимчук Є. А., Майстренко А. А., Ковенько О. А.	382
	ЕТИЧНІ МЕЖІ ВИКОРИСТАННЯ OSINT У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ	
81.	Рибчак З. Л., Перхун І. С.	387
	РОЗРОБЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ МИСТЕЦЬКИХ АУКЦІОНІВ	
82.	Савельєв А. А., Разінков В. О.	392
	ЕНЕРГОЕФЕКТИВНЕ ОСВІТЛЕННЯ НА БАЗІ LED- ТЕХНОЛОГІЙ	
83.	Тігарєв В. М., Зібаровський Д. О.	396
	СТВОРЕННЯ 3D-АНІМАЦІЇ У BLENDER З АВТОМАТИЗАЦІЄЮ РУХІВ ПЕРСОНАЖУ З ВИКОРИСТАННЯМ PYTHON	
84.	Тігарєв В. М., Рябухін П. О.	399
	РОЗРОБКА 3D ПЕРСОНАЖА ТА АНІМАЦІЇ У AUTODESK MAYA ТА ZBRUSH З АВТОМАТИЗАЦІЄЮ РУХІВ З ВИКОРИСТАННЯМ PYTHON	
85.	Ткач В. І., Разінков В. О.	401
	ПАСИВНІ БУДИНКИ ЯК СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ТА КЛЮЧ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ	
86.	Фем'як Я. М., Зелінський А. А.	405
	ГЕРМЕТИЗАЦІЯ РІЗЬБОВИХ З'ЄДНАНЬ ОБСАДНИХ КОЛОН У ГЛИБОКОВОДНОМУ БУРІННІ З ВИКОРИСТАННЯМ АНАЕРОБНОГО ГЕРМЕТИКА	
87.	Якимчук Є. А., Марченко Я. В., Майстренко А. А., Ковенько О. А.	408
	ПРОГРАМНИЙ МОДУЛЬ АВТЕНТИФІКАЦІЇ КОРИСТУВАЧІВ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕПРОЗОРИХ ТОКЕНІВ	
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
88.	Городецький В. Г., Осадчук М. П.	417
	МЕТОД ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕЛІНІЙНОЇ НЕАВТОНОМНОЇ СИСТЕМИ	

89. **Камєнєва Ю. В., Федосов С. А.** 420
ОГЛЯД ТА АНАЛІЗ ПРОЕКТУВАННЯ ЦИФРОВИХ ФІЛЬТРІВ У
ЦИФРОВІЙ ОБРОБЦІ СИГНАЛІВ
90. **Павлюк Л. О.** 426
ДОСЛІДЖЕННЯ СТАЛОЇ ТОНКОЇ СТРУКТУРИ МЕТОДОМ
МОДЕЛЮВАННЯ
91. **Штефаньо Н. В., Пупена Н. І., Герич М. С.** 431
ЗАДАЧІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗМІСТУ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

GEOGRAPHICAL SCIENCES

92. **Кірюшкіна Г. М., Шихалєєва Г. М.** 433
ДИНАМІКА МОРФОМЕТРИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
КУЯЛЬНИЦЬКОГО ЛИМАНУ У 2024 Р. З ВИКОРИСТАННЯМ
МЕТОДІВ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ
93. **Уманська О. В., Андрусенко В. М.** 440
ВПЛИВ СИНОПТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ
АНОМАЛЬНИХ ПОГОДНИХ УМОВ В УКРАЇНІ

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

94. **Yakymchuk M. A., Korchagin I. M.** 445
FREQUENCY-RESONANCE METHODS OF SATELLITE IMAGES
AND PHOTOGRAPHS PROCESSING: APPLICATION ON SITES
OF WELLS DRILLING FOR OIL AND GAS
95. **Якимчук М. А., Корчагін І. М., Соловійов В. Д.** 455
ТЕХНОЛОГІЯ ЧАСТОТНО-РЕЗОНАНСНОЇ ОБРОБКИ
СУПУТНИКОВИХ ТА ФОТО ЗНІМКІВ: ПОПЕРЕДНІ
РЕЗУЛЬТАТИ ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ ОБСТЕЖЕННЯ
ОЛЕСЬКОЇ ПЛОЩІ

ARCHITECTURE

96. **Глущенко А. І., Лахненко О. В.** 466
ВЕРТИКАЛЬНЕ ОЗЕЛЕНЕННЯ В БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІЙ
АРХІТЕКТУРІ: ЕСТЕТИКА, ФУНКЦІЯ, КЛІМАТ
97. **Жовква О. І., Король В. В.** 470
ПРОЄКТУВАННЯ ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМОВИХ
КОМПЛЕКСІВ: ТРАДИЦІЇ, СИМВОЛІКА ТА СУЧАСНІ
ПІДХОДИ
98. **Курилишин О. І.** 473
ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДИ Й ЕКСПЕРТІВ У ПРОЦЕСІ
ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЩОДО РЕСТАВРАЦІЇ ТВОРІВ У
ПАМ'ЯТКАХ МИСТЕЦТВА
99. **Тюря Н. В., Кульбака О. М.** 477
ЗЕМЛЕВПОРЯДНЕ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ГРОМАД:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

PEDAGOGICAL SCIENCES

100.	Denysenko Ye., Romanenko V. INTERNATIONAL LAW AS ONE OF THE IMPORTANT COMPONENTS OF NATIONAL SECURITY	481
101.	Leshchenko A. THE ROLE OF I+1 IN SECOND LANGUAGE ACQUISITION: MAKING INPUT JUST CHALLENGING ENOUGH	487
102.	Бачієва Л. О., Лисенко С. В. ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	490
103.	Бачієва Л. О. СИТУАТИВНІ ФРЕЙМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	494
104.	Бережна Л. В. ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ ПЕДАГОГІВ У РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ ТА ЇХ СТАВЛЕННЯ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	497
105.	Варакута А. В. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	502
106.	Зарішняк І. М., Петренко Д. О. ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ	506
107.	Зеленська О. М. SLANG AND BREVITY WORDS IN TEACHING FIGHTER- CADETS	513
108.	Іванейчик Д. І. КОМПЛЕКСНЕ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИКІВ: МОТИВАЦІЯ, ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ, РОЗВИТОК HARD SKILLS TA SOFT SKILLS	516
109.	Кайда Ю. А. ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	522
110.	Ковальчук А. М. СЕРВІСИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЦИФРОВИЙ ПОМІЧНИК ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	531
111.	Коломієць Р. В. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕУСПІШНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	536
112.	Марущак О. В., Александрой В. В., Миколишина Б. О., Москалюк А. О., Михальченко І. П. ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА	539

113.	Марущак О. В., Жеребцова О. С., Зух М. О.	546
	ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО ТА ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА ПІД ЧАС НАВЧАННЯ АКАДЕМІЧНОГО РИСУНКА	
114.	Михасюк К. В.	553
	ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ВИКЛАДАННЯ ОБЛІКОВО- ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ФАХОВИХ КОЛЕДЖАХ	
115.	Орлік А. І.	557
	ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	
116.	Підлужна І. А.	561
	ВИКОРИСТАННЯ КОНТРОЛЮ В КОМУНІКАТИВНО- ОРІЄНТОВАНОМУ ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	
117.	Пустовойченко Д. В.	563
	ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЗА ДОПОМОГОЮ МОДЕЛІ SIOP	
118.	Сердюк Н. Р.	569
	ВОЛЕЙБОЛ ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	
119.	Синяченко І. О.	571
	ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
120.	Спасібухов Н. І.	574
	РОЛЬ МЕТОДІВ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ПРАВНИКІВ	
121.	Строган Н. В.	578
	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	
122.	Титаренко Н. В.	585
	ІНКЛЮЗІЯ В ДОШКІЛЛІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
123.	Бєхтєєва А. О.	590
	ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІЗУАЛЬНОГО ТА СЛУХОВОГО СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ БАГАТОЗАДАЧНОСТІ	
124.	Волков Д.	593
	ФАКТОРИ ВИЗНАЧЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ СИТУАЦІЇ	
125.	Вороніна В.	597
	ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ У СПІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	

126.	Гамолко Є., Савиченко О. М. ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ДИТЯЧИЙ ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД: ОСОБЛИВОСТІ	601
127.	Голвінова А. ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ 7-9 РОКІВ	606
128.	Головань І. ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНОГО РОСТУ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	613
129.	Гринчик С. В. САМОСВІДОМІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ	623
130.	Гуменюк О. Г., Ловейкіна Ю. В. МАНІПУЛЯЦІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ КОНФЛІКТІВ	627
131.	Єманова В. О., Радул І. Г. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЯХ	630
132.	Жизневський Д. М., Грицук О. В. ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ	634
133.	Комоса В. В. ДУХОВНА ТРАВМА ТА ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ: ПАСТИРСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД У ЧАС ВІЙНИ	637
134.	Кравчук Л. М. МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ У РАННЬОМУ ДОРОСЛОМУ ВІЦІ: ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ	648
135.	Кузіна Н. ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ	652
136.	Лисенко А. МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У НЕПОВНОЛІТНІХ	657
137.	Міщенко Л. М., Онищенко І. В. ЕМПАТІЯ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	665
138.	Мотько М. В. ТИП ПРИВ'ЯЗАНOSTІ ЯК ПРЕДИКТОР ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ	672
139.	Муха Р. Б., Гнєзділова В. І. ЗМІНИ У ФІЗІОЛОГІЧНИХ ТА КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЯХ ЛЮДИНИ ЧЕРЕЗ ІНФОРМАЦІЙНІ ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ, ДЕЗІНФОРМАЦІЮ ЧИ ТРИВОГУ	676
140.	Онопко О. ІДЕНТИЧНІСТЬ: ОГЛЯД	680

141.	Радчук Д. О.	685
	ПСИХОЛОГІЯ ЛІДЕРСТВА: СТИЛЬ КЕРІВНИЦТВА ТА ЙОГО ВПЛИВ НА МОТИВАЦІЮ ПІДЛЕГЛИХ	
142.	Сергієнко Д. В.	692
	КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЛІКАРЯ ЯК ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	
143.	Богданчик С. С.	698
	ГІПНОЗ ЯК МОДИФІКАТОР НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ СВІДОМОСТІ: НОВІ ГОРИЗОНТИ В ДОСЛІДЖЕННІ ЗМІНЕНОЇ КОГНІТИВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	
144.	Таран В.	708
	ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАРКОМАНІЇ	
145.	Третяк О. О.	715
	ВПЛИВ ДИТЯЧИХ ТРАВМ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ У ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ	
146.	Фесенко О. М., Поляковський А. Б.	720
	ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЛІДЕРА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ	
147.	Фесенко О. М., Рубан О. А.	727
	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	
148.	Харламов М. І., Базанова З. А.	733
	РЕЗУЛЬТАТИ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ З ЕЛЕМЕНТАМИ ІНТУІТИВНОГО РУХУ ТА ІЗОТЕРАПІЇ У РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ	
149.	Якімова А.	737
	ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ	
150.	Яковенко-Коришун Ю. Л.	744
	ЦИФРОВА СЕКСУАЛЬНІСТЬ І НЕЙРОБІОЛОГІЯ ЗАДОВОЛЕННЯ	

SOCIOLOGICAL SCIENCES

151.	Підлужна І. А.	754
	НЕВЕРБАЛЬНЕ СПІЛКУВАННЯ В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	
152.	Ткачук Ю. О., Крутофіст В. Г., Сливка Л. В.	756
	ФЕЙКОВІ НОВИНИ ЯК ЗАГРОЗА ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ СУСПІЛЬСТВА	
153.	Тур К. В., Гіденко Є. С.	758
	ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ГЛОБАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ І КУЛЬТУРНИХ АСПЕКТІВ	

JOURNALISM

154. **Беда С. І.** 764
ВІРТУАЛЬНІ КОРЕСПОНДЕНТИ: ЧИ ЗАМІНИТЬ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЖУРНАЛІСТА?
155. **Йонаш В. В.** 768
ІНТЕРВ'Ю ЯК ФОРМА КОМУНІКАЦІЇ У АУДІОВІЗУАЛЬНОМУ ТВОРІ
156. **Коваленко А. А.** 774
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ КАК ИНСТРУМЕНТА ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ
157. **Назаренко В. В.** 775
ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПІСЛЯВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ ТА РЕНОВАЦІЇ ХАРКОВА
158. **Тернова А. І., Баля В. В.** 779
ВПЛИВ ВІЙНИ НА КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР ЗАПОРІЖЖЯ

ART

159. **Каращук В.** 784
ТИША ЯК НОСІЙ СЕНСУ: ФУНКЦІЇ ЗВУКОВОЇ ПАУЗИ В КІНЕМАТОГРАФІ
160. **Мигаль С. П.** 787
МЕДИТАТИВНІСТЬ ТА ТИША ЯК ЕСТЕТИЧНІ КАТЕГОРІЇ СУЧАСНОЇ ХОРОВОЇ МУЗИКИ
161. **Муляр П. М.** 792
ПРОЯВИ ОРКЕСТРОВОГО МИСЛЕННЯ У ФОРТЕПІАННІЙ ФАКТУРІ Ф. ЛІСТА (НА МАТЕРІАЛІ ЕТЮДУ №3 «ПЕЙЗАЖ»)
162. **Працков Р. Є.** 796
СЦЕНОГРАФІЧНА ПРОЄКЦІЯ У ТВОРЧОСТІ ТЕАТРАЛЬНИХ НОВАТОРІВ ХХІ СТОЛІТТЯ
163. **Терлецький М. М., Фіськов Г. М., Нярба Р. В.** 801
ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ-ОРКЕСТРАНТІВ В ХОДІ ОРКЕСТРОВОГО МУЗИКУВАННЯ

HISTORICAL SCIENCES

164. **Чернуха О. В., Гарькуша С. М.** 812
В'ЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ – РУХ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХХ СТОЛІТТЯ

CULTUROLOGY

165. **Слесарєв О. В.** 816
ОХОРОНА НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

166. **Чибирак С. В., Лукащик М. С.** 821
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ЗБОРУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДАНИХ У
МІЖНАРОДНИХ ПРАКТИКАХ ДОКУМЕНТУВАННЯ
СПАДЩИНИ

LITERATURE

167. **Осипенко С. П.** 827
ЄВГЕН ПЛУЖНИК. ПОЕМА «ГАЛІЛЕЙ» ЯК ЩИРА СПОВІДЬ
ПОЕТА

POLITICAL SCIENCES

168. **Варвінський А. М.** 833
ІНТЕГРОВАНЕ МІСЬКЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК СИСТЕМНИЙ
ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ МІСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
169. **Кудрявський І. В., Швець К. П.** 839
АНАЛІЗ СУЧАСНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ
ЗАХИСТУ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ
170. **Саркісов І. Р.** 847
СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ НА РІВНІ ДЕРЖАВИ
171. **Ткаченко В. В., Хоменко І. А., Фоменко В. І.** 852
ВРАЗЛИВОСТІ ДЕМОКРАТІЇ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА
172. **Требик Л. П., Цісар О.** 859
КІБЕРЗАХИСТ ДЕРЖАВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ
ЧЕРЕЗ БАЛАНС МІЖ ВІДКРИТІСТЮ ДАНИХ ТА ЗАХИСТОМ
ІНФОРМАЦІЇ

PHILOLOGICAL SCIENCES

173. **Drozd O. I., Kosylo N. V.** 866
TRANSLATIONAL CHALLENGES IN MEDICAL TERMINOLOGY:
ENGLISH TO UKRAINIAN
174. **Poliakova H. P.** 872
RENDERING OF ASSOCIATIVE IRONY IN ENGLISH LITERARY
TEXT
175. **Yablonska T. M.** 875
THE ROLE OF PROFESSIONAL ENGLISH IN THE TOURISM
INDUSTRY
176. **Ковба М. В., Пилипчук М.** 880
АДАПТАЦІЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНОЇ ДИТЯЧОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
177. **Максимова А. Я.** 886
СОЦІОЛІНГВАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ФОРМУВАННЯ ТА
ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ АМЕРИКАНСЬКОЇ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

178. **Огарєнко Т. А.** 893
ВИМОГИ ДО ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ
179. **Півень О. Б., Лаврик В. С.** 896
GLOBAL TRENDS IN SCIENCE AND EDUCATION
180. **Півень О. Б., Музика С. О.** 900
ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ДЛЯ
УКРАЇНОМОВНИХ СТУДЕНТІВ
181. **Підлужна І. А.** 903
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКОНАННЯ У
МЕДІЙНОМУ ЗВЕРНЕННІ
182. **Скопик В. С.** 905
ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ НА МАТЕРІАЛІ СЕРІАЛІВ
NETFLIX

PHILOSOPHICAL SCIENCES

183. **Андрусів Л.** 911
РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ
ШКОЛИ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФІЛОСОФСЬКИХ ДИСЦИПЛІН
184. **Бойцун В. Є., Гоць А. А.** 914
ПРОБЛЕМА ЖИТТЯ, СМЕРТІ ТА БЕЗСМЕРТЯ В ПОГЛЯДАХ
ФІЛОСОФІВ
185. **Грех В. І.** 920
ІНШІ ПРИЧИНИ ЗНАННЯ ІКОНОЛОГІЇ Й ІКОНОГРАФІЇ
186. **Кокарча Ю. А., Посна І. С.** 927
ФЕМІНІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ
НАРАТИВІВ РОМАНТИЧНОЇ ЛЮБОВІ В КОНТЕКСТІ
ГЕНДЕРНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У СУЧАСНИХ МЕДІА
187. **Плаксіна О. І.** 934
ВПЛИВ ТЕХНІКИ НА КОМУНІКАЦІЮ І ЙОГО ЗВ'ЯЗОК ІЗ
СТАЛИМ РОЗВИТОМ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА
188. **Севрук І. І., Соколовська Ю. В., Чупрінова Н. Ю.** 941
ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ЯК СТРАТЕГІЯ ЗМІН В
УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАКТИКАХ СИЛОВИХ СТРУКТУР
УКРАЇНИ

ECONOMIC SCIENCES

189. **Amelnytska O., Yatselenko D.** 946
PROBLEMS AND CHALLENGES OF DEVELOPING SOCIAL
ENTREPRENEURSHIP IN SMALL BUSINESS CONSTRUCTION
COMPANIES
190. **Батракова Т. І., Мальченко Д. О.** 953
СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ У ТРАДИЦІЙНІЙ
ЕКОНОМІЦІ

191.	Батракова Т. І., Проскура О. Д. ФІНАНСОВІ НАСЛІДКИ ІСНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ В УКРАЇНІ	956
192.	Батракова Т. І., Харламова А. С. КРИПТОВАЛЮТА ТА ПОДАТКИ. ГЛОБАЛЬНІ ПРАВИЛА ГРИ	961
193.	Волочай К. Ю., Збиранник О. М. РИНОК ОНЛАЙН-ОСВІТИ: АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА	967
194.	Гулевич А. В. ДЕРЖАВНА ПРОГРАМА «КУПУЙ УКРАЇНСЬКЕ»: ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ ОСОБИСТОГО СПОЖИВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	972
195.	Дибач І. Л. КЛАСИФІКАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ АНАЛІТИКИ ДАНИХ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ	976
196.	Заюков І. В., Луцкова А. І. СИСТЕМА РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	982
197.	Лічова Л. М., Мірченко А. В. ВПЛИВ КИТАЙСЬКИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЕКОНОМІКУ АЗІЇ	987
198.	Мироненко В. Ю., Грущинська Н. М. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІГРАЦІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ	991
199.	Надточій І. І., Луц Д. М. РЕКЛАМНІ КАНАЛИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В МАШИНОБУДІВНІЙ ГАЛУЗІ	996
200.	Падалка Є. О. СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	1003
201.	Параниця Н. В., Марисич Д. О. АНАЛІЗ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ DATA MINING	1006
202.	Петришин Н. Я., Подра О. П. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	1009
203.	Пігар А. А., Парасій-Вергуненко І. М. МОДЕЛЬ «5 СИЛ ПОРТЕРА»	1012
204.	Пономаренко О. В. ПЛАНУВАННЯ ВИТРАТ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	1017
205.	Семенова С. М., Закржевська Г. К. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВИЛА «БЕЗПЕЧНОЇ ГАВАНІ» В ТРАНСФЕРТНОМУ ЦІНОУТВОРЕННІ	1021
206.	Слюсар Є. В. ТЕНДЕНЦІЯ ЗМІНИ ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ПОКОЛІННЯМ Z	1026

207.	Соколова К. Ю. РОЛЬ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У МОНІТОРИНГУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВО- ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	1030
208.	Сук П. Л. ОБЕРНЕНИЙ МЕТОД РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ВАЛОВОГО ПРИБУТКУ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ТОВАРІВ	1036
209.	Творонович В. І., Токарев Д. В. ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ПРИМІСЬКИХ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ	1044
210.	Фокіна-Мезенцева К. В., Попова М. Є. ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ	1049
211.	Шаповалов М. О., Лежненко Л. І. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ЗАПАСІВ В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ	1054
212.	Юрганов М. Д. КОНЦЕПЦІЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ ЦІННОСТІ ПРАЦІВНИКА	1060
213.	Якіна Н. О., Прокопова О. М. ЦИФРОВІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ: РОЗВИТОК ТА НОВІ МОЖЛИВОСТІ	1065
214.	Ясишена В. В., Бершадський А. О. РОЗВИТОК ІМІДЖУ КОМПАНІЇ NETFLIX	1070

LEGAL SCIENCES

215.	Grechyshkin E. Yu., Loginova M. V., Krasnopol'skyi V. E. SPECIFICITY OF LEGAL REGULATION OF ENCOURAGEMENT OF CIVIL SERVANTS WITHIN THE LIMITS OF LABOR AND LEGAL MECHANISMS OF ENSURING SERVICE DISCIPLINE	1074
216.	Grechyshkin E., Krasnopol'sky V. E. IMPROVING ENGLISH SPEAKING SKILLS FOR PROFESSIONAL SITUATIONAL IN POLICE	1078
217.	Hrebeniuk D., Salita M. DISINFORMATION AS A THREAT TO HUMAN RIGHTS	1081
218.	Березенко Н. О., Годорожа О. О. CYBERCRIME PREVENTION: KEY ASPECTS AND CHALLENGES	1088
219.	Богдан О. В., Мальцев Н. Д. ВПЛИВ АКТИВ СУДОВОЇ ВЛАДИ НА ПРОЦЕС ТЛУМАЧЕННЯ	1091
220.	Босак А. С. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ОСОБИ У РІЗНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ	1096

221.	Волік В. В., Тріфонов Д.	1100
	ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄСПЛ НА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	
222.	Гречишкін Є. Ю., Логінова М. В.	1104
	ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН НА НАЛЕЖНІ, БЕЗПЕЧНІ ТА ЗДОРОВІ УМОВИ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
223.	Денисовський М. Д., Гойда М. П.	1108
	ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	
224.	Дуняшенко О. О., Березняк В. С.	1112
	ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
225.	Дуняшенко О. О., Логінова М. В.	1117
	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, ПРАКТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ	
226.	Жеглінська Т. О., Іордатій І. І.	1122
	ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ МОТИВУ ДЕЗЕРТИРСТВА	
227.	Журба Ю. С., Логінова М. В.	1126
	ТРУДОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ. СУБ'ЄКТИ ТРУДОВОГО ПРАВА	
228.	Журба Ю. С., Логінова М. В.	1129
	ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ, ЗМІНИ ТА ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	
229.	Злий Н. Р., Чорна А. Г.	1133
	ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	
230.	Іващенко С. М., Аврамчук В. В.	1137
	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	
231.	Івкіна В. І., Плетенець В. М.	1143
	ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
232.	Ілляшик К. С.	1147
	НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ	
233.	Коваленко А. А.	1153
	РОЛЬ ЮРИДИЧЕСКИХ БЛОГОВ В ПРОДВИЖЕНИИ ПРАВОВОЙ ГРАМОТНОСТИ СРЕДИ МОЛОДЁЖИ	
234.	Ковальчук І. В.	1154
	ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ВИРОБІВ З ХУТРА	

235.	Корогод С. В., Попова О. Г.	1160
	РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА СУДОВА ПРАКТИКА	
236.	Кострич М. П.	1163
	ОКРЕМІ МОМЕНТИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНІВ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕВИЩЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕДСТАВНИКА	
237.	Оліярник В.	1169
	АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ	
238.	Посмєтюхова В. О., Фролов М. М.	1174
	ПОРЯДОК СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
239.	Потапенко Я. М., Рогальський В. І.	1177
	РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	
240.	Потапенко Я. М., Фролов М. М.	1181
	ПРЕДМЕТ ТА МЕТОД ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА. ВІДМЕЖУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ВІД СУМІЖНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА	
241.	Сенета-Павлович Я. П., Лита У. М.	1186
	ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	
242.	Сенета-Павлович Я. П., Сидор Н. О.	1193
	ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	
243.	Смоляр В. В., Логінова М. В.	1197
	ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СФЕРІ ПРАЦІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
244.	Сохатюк Д. О.	1200
	ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЄКПЛ	
245.	Ткачук Т. Ю.	1204
	ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНТРФОРЕНЗІКИ ЯК ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ	
246.	Чайковський О. І.	1211
	ПРАВОВИЙ СТАТУС МОВНОГО ОМБУДСМЕНА В УКРАЇНІ	
247.	Черній Є. В.	1217
	МІЖНАРОДНЕ ВАЛЮТНЕ ПРАВО І ФІНАНСУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: НОРМИ, ІНСТИТУЦІЇ, КЕЙСИ	
248.	Шейко С. А., Логінова М. В.	1224
	ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СФЕРІ ПРАЦІ: ТРУДОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	

249.	Шейко С. А., Логінова М. В.	1229
	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ: ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	
250.	Юсіфова С.	1234
	ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТА ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ	
251.	Яременко О. С., Логінова М. В.	1238
	АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ, ВІДПОЧИНКУ ТА ОПЛАТИ ПРАЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ	
252.	Яременко О. С., Логінова М. В.	1243
	СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ	
253.	Яременко О. С., Плетенець В. М.	1248
	ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОКАЗУВАННІ	

AGRICULTURAL SCIENCES

ПЕРСПЕКТИВИ ТА МОЖЛИВІСТЬ АДАПТАЦІЇ ІНСТРУМЕНТІВ ТОЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА

Кияниченко Михайло Олегович,
аспірант

Журавель Сергій Васильович,
Кравчук Микола Миколайович,

к. с.-г. н., доценти
Поліський національний університет
м. Житомир, Україна

Вступ. Перед сучасним сільськогосподарським виробництвом в наш час постає все більше викликів, зокрема проблема зміни клімату, невинні деградаційні процеси в ґрунті (вітрова, водна, антропогенна ерозії), хімічне забруднення, підвищення кислотності ґрунту, зниження вмісту гумусу. Все це в певній мірі потрібно враховувати при розробці і впровадженні технології вирощування той чи іншої сільськогосподарської культури. В зв'язку з цим, світова практика все більше схиляється до можливості більш точної діагностики та аналізу, що можливо реалізувати завдяки впровадженню в технологічний процес вирощування сільськогосподарських культур елементів точного землеробства [1].

Однак практична реалізація цієї технології вимагає використання високо прецизійного та дороговартісного обладнання, що в ряді випадків для малих та середніх сільськогосподарських підприємств проблематично. У зв'язку з цим, постає необхідність більш глибокого вивчення основних інструментів, що можуть бути використані, їх функціонал, особливості впровадження та можливі лімітуючі чинники у їх використанні в умовах сучасного українського агросектору.

Метою роботи є узагальнення наукової, практичної інформації та аналітичних даних щодо стану, проблем і перспектив використання інструментів точного землеробства в Україні, а також аналізу можливих ризиків та потенційних шляхів їх адаптації в сучасні агротехнології.

Матеріали та методи. У процесі дослідження було використано методи системного аналізу, порівняльного узагальнення, критичного огляду наукових джерел.

Результати та обговорення. Проаналізовані нами успішні рішення впровадження елементів точного землеробства в сільськогосподарських підприємствах світу та України дають змогу умовно їх класифікувати за цілями та призначенням [2, 3, 4].

На нашу думку, точне землеробство можна розділити на 3 основні компоненти: засоби моніторингу для зборі інформації, програмне забезпечення для зберігання та обробки даних, на основі яких розраховуються рекомендації щодо агротехнічних процесів, та реалізацію цих процесів за допомогою спеціального обладнання (рис. 1).

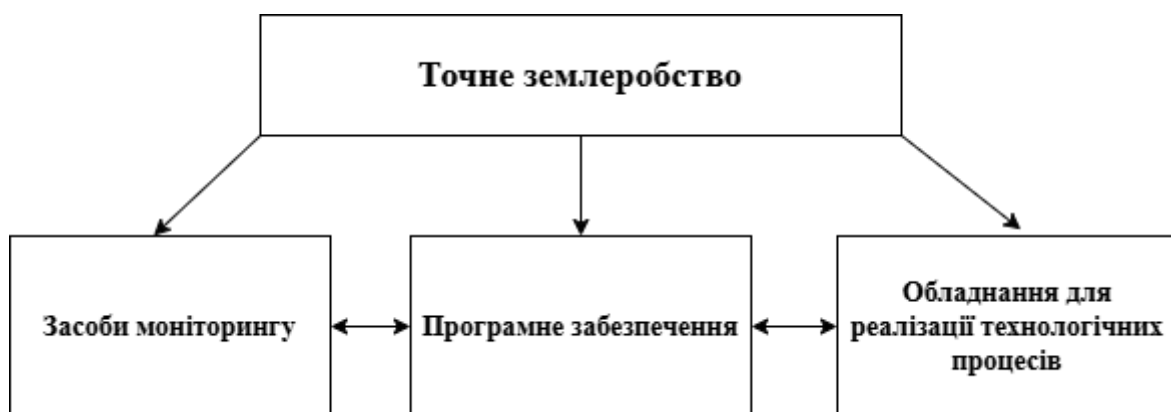

Рисунок 1. Компоненти точного землеробства

До елементів засобів моніторингу можна віднести локальні метеостанції, супутникові знімки, дрони та скаутинг. Початковою складовою такої системи є сучасні автономні метеостанції, які відіграють ключову технологічну роль в своєчасному моніторингу погодних та ґрунтових умов в реальному часі. Це дозволяє аграріям ефективніше планувати агротехнічні заходи та оперативно реагувати на потенційні загрози, такі як потужні вітри, інтенсивні опади або

тривалі періоди засухи, та відповідно коригувати технологічний процес з урахуванням наявних ризиків. Варто відзначити, що сучасні метеостанції можуть бути економічно досяжними навіть для малих та середніх господарств завдяки модульній конструкції, що передбачає поетапне встановлення додаткового обладнання, наприклад датчик вологості ґрунту. При цьому їх ефективність зростає в разі інтеграції з іншими інструментами точного землеробства, такими як супутникові дані та дрони.

Важливу роль в моніторингу відіграють дрони, які на сьогодні активно використовуються для дистанційного зондування полів [5]. Вони дозволяють здійснювати аерофотозйомку високої роздільної здатності для оперативного виявлення проблемних ділянок та моніторингу вегетації. Варто відзначити високу роздільну здатність отриманих даних - 2-14см/піксель проти 10м/піксель при використанні супутнику Sentinel-2 [6]. Проте потрібно необхідно пам'ятати про лімітуючі чинники - здійснювати зйомку можна лише за відсутності опадів та при швидкості вітру, не більше зазначеної виробником дрону. Крім цього, час польоту є обмежений. Тому для довготривалого спостереження більш доцільно використовувати дані, отримані зі супутників.

Сучасні супутникові платформи надають регулярні знімки з високою роздільною здатністю, що дозволяє агровиробникам моніторити стан посівів на великих площах у динаміці. Завдяки вегетаційному індексу NDVI (Normalized Difference Vegetation Index) можна оцінити біофізіологічний стан рослин, виявити ділянки з відхиленнями в рості, водний стрес або ураження шкідниками [7]. Однак ефективність супутникового моніторингу залежить від погодних умов - хмарність може ускладнити отримання якісних зображень. У таких випадках використовують додаткові джерела, зокрема дрони. В Україні супутникова аналітика вже є основним інструментом для великих господарств, а з розвитком супутникових сервісів (Sentinel, PlanetScope), цей інструмент стає дедалі доступнішим для малих та середніх господарств.

Окремою допоміжною складовою засобів моніторингу є агроскаутинг, що забезпечує оперативний збір даних безпосередньо з поля. Ця система дозволяє

фіксувати стан посівів із прив'язкою до GPS-координат за допомогою фотофіксації та миттєво передавати цю інформацію до бази даних. Для цього потрібно лише програмне забезпечення та телефон з камерою.

Отже, отримані дані з метеостанцій, дронів, супутникових знімків та агроскаутингу стають базою для створення специфічної моделі, що враховує широкий спектр абіотичних та антропогенних чинників.

Наступним компонентом точного землеробства є програмне забезпечення, яке відіграє ключову роль у збереженні, обробці, візуалізації та аналізі даних, що надходять з засобів моніторингу. Саме на основі цих даних формуються обґрунтовані рекомендації щодо ведення агротехнічних заходів з урахуванням просторово-часових змін на полях. Основу таких цифрових рішень складають аналітичні модулі, які реалізовані у вигляді систем підтримки прийняття рішень (DSS – Decision Support Systems). Вони дозволяють формувати персоналізовані рекомендації, враховуючи просторово-часові характеристики полів, погодні прогнози, тип ґрунту, фазу розвитку культур та інші фактори. Наступним напрямом розвитку є інтегровані ERP-системи (Enterprise Resource Planning), які дозволяють агропідприємствам управляти всіма своїми ресурсами – від матеріальних запасів і техніки до трудових ресурсів [8]. Також програмне забезпечення часто включає геоінформаційні модулі, які дозволяють будувати карти зонування полів, агрохімічного стану ґрунтів або диференційованого внесення ресурсів.

Варто зазначити, що більшість сучасних рішень є комерційними та досить дороговартісними, особливо у випадку впровадження повноцінних ERP-платформ або DSS-модулів (Cropwise Operations, AgriERP, John Deere Operations Center). Основним споживачем такого програмного забезпечення є агрохолдинги, а отже функціонал цих платформ насамперед орієнтований на їхні потреби.

У цьому контексті актуальною є розробка власних, локалізованих мобільних застосунків, орієнтованих на базову обробку аграрних даних, які можуть забезпечити гнучке та доступне рішення для невеликих підприємств і

фермерських господарств.

Обладнання для реалізації та регулювання технологічних процесів є завершальним елементом у системі точного землеробства. Саме воно втілює аналітичні дані та рекомендації в конкретні дії на полі, забезпечуючи високоточне виконання агротехнічних операцій. Серед ключових засобів варто відзначити GNSS-ровери та GPS-обладнання, що встановлюється на сільськогосподарську техніку. Ці системи дозволяють здійснювати автоматичне водіння машин, дотримання точних маршрутів при обробці ґрунту, внесенні добрив або посіві, знижуючи втрати та перекриття. Не менш важливими є пневматичні сівалки з системами змінної норми висіву, які дозволяють регулювати кількість насіння на конкретній ділянці поля. Це забезпечує рівномірні сходи та економію посівного матеріалу. Окрему роль відіграють агродрони, що можуть виконувати практичні завдання: точкове внесення добрив, засобів захисту рослин або посів проміжних культур.

Однак повноцінне впровадження такого обладнання часто обмежується низкою чинників. Насамперед, це висока вартість сучасної техніки та навігаційних систем, що робить їх недосяжними для багатьох малих і середніх господарств. Брак інфраструктури для точного позиціонування в окремих регіонах, зокрема недостатнє покриття RTK-сигналом, також може ускладнювати ефективне використання GPS-навігації та GNSS-обладнання.

Для подолання зазначених лімітуючих чинників необхідно комплексно підійти до вирішення як технічних, так і організаційних проблем. Передусім, одним із ключових напрямів адаптації є створення умов для фінансової доступності технологій. Це можливо завдяки державним програмам співфінансування, дотаціям або пільговому кредитуванню на придбання обладнання для точного землеробства, а також підтримці участі малих і середніх фермерів у кооперативах. Завдяки спільному використанню ресурсів, наприклад, агродронів або базових станцій для GNSS-роверів, що мають покриття до 20-30 км, вартість впровадження знижується, а економічний ефект масштабування стає доступнішим навіть для невеликих господарств. Додаткову

гнучкість впровадженню забезпечує використання модульного прецизійного обладнання, наприклад модулі GPS-навігації або системи змінної норми висіву для сівалки, яке може бути встановлене на наявну сільськогосподарську техніку. Такий підхід дозволяє модернізувати технічний парк поступово, без необхідності повної заміни агрегатів.

Висновки. Отже, у результаті проведеного аналізу встановлено, що всі компоненти точного землеробства – засоби моніторингу, програмне забезпечення та обладнання для реалізації технологічних операцій – є взаємопов'язаними та утворюють єдину інтегровану систему. Ефективність кожного з елементів прямо залежить від злагодженої роботи інших: отримані дані з метеостанцій, супутників, дронів та агроскаутингу потребують якісного програмного забезпечення для обробки, яке формує рекомендації, що реалізуються за допомогою відповідного технічного оснащення.

Аналіз практичного досвіду довів, що впровадження елементів точного землеробства є перспективним навіть для малих та середніх сільськогосподарських підприємств за умови адаптації інструментів під наявні фінансові та технічні ресурси. До можливих шляхів адаптації можна віднести поетапне впровадження технологій, використання модульного обладнання, розвиток аграрної кооперації, а також державну підтримку у вигляді програм фінансування та стимулювання інновацій. Таким чином, адаптація інструментів точного землеробства в українських сільськогосподарських підприємствах є не лише можливою, а й необхідною умовою для підвищення ефективності виробництва, зменшення витрат та мінімізації екологічного навантаження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Осадча А. О. Точне землеробство як аграрно-правова категорія: генеза розвитку і правові проблеми визначення в Україні та світі // Аналітично-порівняльне правознавство. - 2025. - № 1. - С. 373-374. - DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.60>.

2. Череп О. Г., Нагаєць С. В., Веремєєнко О. О., Семібратова Є. С. Впровадження сучасних цифрових технологій в аграрному секторі // Екологічні

науки. - 2024. - № 1(271). - С. 133-139. - Режим доступу: <https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/01/1.24.topic-Cherep-O.H.-Naha%D1%96ets-S.V.-Veremieienko-%D0%9E.%D0%9E.-Semibratova-Ye.S.-133-139.pdf>. - Назва з екрана. - Дата звернення: 12.05.2025.

3. Tendencies of Precision Agriculture in Ukraine: Disruptive Smart Farming Tools as Cooperation Drivers // MDPI Agriculture. - 2022. - Vol. 12, Issue 5. - Article 698. - DOI: <https://doi.org/10.3390/agriculture12050698>

4. Getahun S., Kefale H., Gelaye Y. Application of Precision Agriculture Technologies for Sustainable Crop Production and Environmental Sustainability: A Systematic Review // The Scientific World Journal. - 2024. - Vol. 2024. - Article ID 2126734.-Режим доступу: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1155/2024/2126734>. - Назва з екрана. - Дата звернення: 13.05.2025.

5. Пасічник Н. А., Лисенко В. П., Опришко О. О. Обґрунтування вибору оптимальної висоти польоту БПЛА для моніторингу стресів технологічного характеру для посівів ріпаку озимого // Збалансоване природокористування. - 2020. - № 4. - С. 186-191. - DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.4.2020.226656>.

6. Copernicus Open Access Hub. Sentinel-2 - ESA's Optical High-Resolution Mission for Land Services [Електронний ресурс] // Copernicus Data Space Ecosystem.-Режим доступу: <https://documentation.dataspace.copernicus.eu/Data/SentinelMissions/Sentinel2.html> - Назва з екрана. - Дата звернення: 16.05.2025.

7. Данкевич В. Є., Данкевич Є. М. Моніторинг сільськогосподарських угідь із застосуванням систем дистанційного зондування земель // Економіка АПК. - 2019. - № 8. - С. 27-36. - DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201908027>.

8. Песцов В. В. ERP-системи в управлінні ресурсами малих і середніх аграрних підприємств: сутність, функції та переваги // Економіка та суспільство. - 2024. - Вип. 68. - С. 337. - DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-147>.

ПРОДУКТИВНІСТЬ КУКУРУДЗИ ЗАЛЕЖНО ВІД ПОЗАКОРЕНЕВОГО ПІДЖИВЛЕННЯ

**Савченко Нікіта Владиславович,
Миргородський Сергій Олександрович,
Недайвода Володимир Олександрович,**
студенти ОС «Магістр» спеціальності 201 «Агрономія»,
Новицька Наталія Валеріївна,
д. с.-г. н., професор, професор кафедри рослинництва
Національний університет
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. В Україні виробництво кукурудзи складає близько 3,2 % від світового обсягу, але вона залишається стратегічним компонентом аграрного сектору країни, займаючи майже половину всього зернового балансу. Підвищення врожайності можливе завдяки введенню нових гібридів і сучасних агротехнічних технологій. Для того щоб реалізувати продуктивний потенціал сучасних гібридів, варто забезпечити рослинам оптимальні умови росту і розвитку, а також постачання легкозасвоюваних поживних елементів у необхідних кількостях є одним з ефективних методів формування високої продуктивності культури. Врожай кукурудзи залежить від морфо-біологічних характеристик гібридів, умов удобрення та погоди впродовж вегетаційного періоду. Передзбиральна вологість гібридів є важливим показником, оскільки вона впливає на строки збирання та витрати на доробку зерна. Висока вологість підвищує собівартість продукції та знижує її рентабельність. Тому аналіз впливу добрив і погодних факторів слід розпочинати саме з цього показника.

У розвитку кукурудзи виділяють два ключові етапи забезпечення макро- та мікроелементами: фази 3–5 та 6–8 листків. У фазу 3–5 листків формуються генеративні органи, які визначають кількість качанів і зерен на них. Фосфор тут відіграє вирішальну роль. У фазу 6–8 листків рослина добре реагує на листкове підживлення мікроелементами (цинком, марганцем, бором, міддю), яке впливає

на озерненість качанів і покращує якість урожаю. У стресових умовах листкове підживлення є майже єдиним способом забезпечити рослину необхідними елементами живлення, оскільки вони швидко засвоюються завдяки легкодоступній формі.

Мета роботи. / Aim. Мета досліджу в умовах СТОВ «Благодатне» Золотоніського району Черкаської області передбачала вивчення впливу підживлення на врожайність та якість продукції середньостиглих гібридів кукурудзи.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження проводили на посівах середньостиглих гібридів кукурудзи ДКС 3939 (ФАО 320) та ДКС 3972 (ФАО 300) від компанії Монсанто. Листкове підживлення гібридів кукурудзи проводили комплексним мікродобривом Квантум Сілвер у критичні фази росту та розвитку (у фазі 3-5 та 6-8 листків) по 2 л/га. *Квантум Сілвер* – висококонцентроване комплексне хелатне добриво для позакореневого підживлення та обробки насіння зернових (пшениця, кукурудза), бобових та технічних (соняшник, ріпак, цукровий буряк) культур. Удосконалена формула поєднання добрив Квантум Зернові та Квантум Технічні. У своєму складі містить підвищений вміст цинку та біологічно активних речовин для стимуляції розвитку кореневої системи. Позакореневе підживлення проводили оприскувачем Lemken (Лемкен) зранку або ввечері, коли температура нижча. Польовий дослід закладено з чотириразовою повторністю, площа посівної ділянки 54,6 м², облікова – 25,2 м². Розміщення варіантів систематичне. Дослід двофакторний. Повторність дослідів 4-ри разова. Структуру урожаю визначали на всіх варіантах у двох несуміжних повтореннях шляхом розбору проб качанів, відібраних при збиранні урожаю. Визначали довжину качана, його діаметр, масу качана, масу зерна з качана, кількість зерен у качані, масу 1000 зерен (ДСТУ4138–2002). Урожайність зерна визначали у всіх варіантах по всіх повтореннях шляхом прямого комбайнування.

Результати та обговорення./Results and discussion. Дослідження показали, що внесення Квантум Сілвер у підживлення позитивно впливає на

ранніх етапах розвитку кукурудзи. Легкодоступні сполуки фосфору активізують ріст кореневої системи, сприяючи закладанню майбутнього врожаю. Цинк бере участь у азотному обміні, стимулює синтез триптофану та ауксину, а також впливає на вуглеводний, жировий і фосфорний обміни. Окрім цього, він посилює синтез хлорофілу, вітамінів В, Р і С, забезпечуючи стійкість кукурудзи до заморозків. Підживлення у фазу 3–5 листків покращує ріст і розвиток рослин та підвищує врожайність у середньому на 9–12 ц/га. Встановлено, що дворазове (3-5 листків, ВВСН 13-15 та 6-8 лисків, ВВСН 16-18) підживлення посівів кукурудзи Квантум Сілвер у нормі 2 л/га на фоні 100 кг/га карбаміду під культивуацію та 250 кг/га нітроамофоски (16:16:16) під час сівби сприяло продовженню вегетаційного періоду середньостиглих гібридів на 4–8 діб. Більший приріст висоти рослин (17,2–28,1 %) забезпечує дворазове (3-5 листків, ВВСН 13-15 та 6-8 лисків, ВВСН 16-18) підживлення посівів кукурудзи Квантум Сілвер у нормі 2 л/га на фоні 100 кг/га карбаміду під культивуацію та 250 кг/га нітроамофоски (16:16:16) під час сівби. Максимальна площа листкової поверхні середньостиглих гібридів кукурудзи формувалася у фазу викидання волоті – 31,1–45,8 тис.м²/га у гібриду ДКС 3939 (ФАО 320) та 30,5–44,5 тис.м²/га у гібриду ДКС 3972 (ФАО 300). Найбільш висока вологість зерна у досліджуваних гібридів спостерігалася у варіанті 1 експерименту, де вносили N₈₆P₄₀K₄₀ – карбамід у дозі 100 кг/га під час культивуації, а також 250 кг/га нітроамофоски 16:16:16 при сівбі. Вологість коливалася в межах від 18,2 до 18,9 %.

Аналіз показників виходу зерна виявляє аналогічну закономірність, що була визначена під час аналізу вологості зерна. Таким чином, збільшення цього показника також залежало від системи удобрення гібридів кукурудзи. Окрім того, на величину виходу зерна впливали й генетичні особливості гібридів. Зокрема, найбільший вихід зерна був зафіксований у гібриду ДКС 3939 (ФАО 320) – 84,8 %, при варіанті удобрення фон + Квантум Сілвер у дозі 2 л/га (у фазі 3–5 листків).

Різниця у врожайності між найвищими та найнижчими показниками

зернових склала в середньому 1,6 %. Найбільший приріст у продуктивності (2%) зафіксовано у гібридів на четвертому варіанті досліду при внесенні у підживлення суміші добрив Квантум Сілвер (2 л/га) у фази 3–5 і 6–8 листків на фоні внесення карбаміду (100 кг/га) під культивуацію та 250 кг/га нітроамофоски (16:16:16) під час сівби. Дослідження підтвердили, що найбільш ефективним є підживлення кукурудзи у фазу 3–5 листків. У цей період закладаються генеративні органи рослин, що впливають на майбутній врожай.

Ефективність підживлення особливо залежить від присутності елементів живлення, зокрема фосфору, який визначає кількість качанів на рослині та кількість зерен у них. На другому та третьому варіантах досліду, де застосовувалося підживлення Квантум Сілвер (2 л/га) разом із карбамідом (10 кг/га), спостерігалось збільшення показників структури врожаю гібридів кукурудзи. Зокрема, аналіз кількості зерен із одного качана показав, що на четвертому варіанті досліду гібрид ДКС 3939 (ФАО 320) сформував 436 зерен, тоді як на контрольному варіанті цей показник становив лише 294 зерна.

Серед проаналізованих гібридів кукурудзи найкращі результати продемонстрував гібрид ДКС 3939 (ФАО 320), який перевершив гібриди ДКС 3972 (ФАО 300). На третьому і четвертому варіантах досліду він мав більше рядів у качані (19), а також більшу кількість зерен у рядку (31 шт). Найнижчі показники були зафіксовані на контрольному варіанті, однак суттєвих розбіжностей між іншими варіантами не спостерігалось. Маса 1000 зерен також була вищою у гібриду ДКС 3939 (ФАО 320) і залежала як від погодних умов вегетаційного періоду, так і від системи удобрення. Цей показник коливався в межах 265–350 г, причому найбільша маса зерен була отримана на четвертому варіанті досліду.

Висновки./Conclusions. Аналіз урожайності показав, що листкове підживлення у фазі 6-8 листків препарату Квантум Сілвер у дозуванні 2 л/га на фоні мінеральних добрив сприяло суттєвому підвищенню врожайності кукурудзи. Експериментальні дані демонструють, що внесення комплексного добрива Квантум Сілвер (2 л/га) у фази 3–5 і 6–8 листків у поєднанні з

основним внесенням карбаміду (100 кг/га) і нітроамофоски (250 кг/га) збільшило врожайність на 0,99–1,2 т/га або на 22–28 % порівняно з фоном $N_{86}P_{40}K_{40}$. Загалом високу врожайність кукурудзи було отримано й за умови застосування лише розрахункової норми мінеральних добрив: карбамід (100 кг/га) для культивації та нітроамофоска (250 кг/га) при сівбі. На цьому фоні середня врожайність гібриду ДКС 3939 (ФАО 320) становила 9,51 т/га, тоді як для гібридів ДКС 3972 (ФАО 300) – 9,10 т/га. Порівняння врожайності гібридів залежно від досліджуваних факторів показало, що найбільш продуктивним виявився гібрид ДКС 3939 (ФАО 320). Його максимальна врожайність склала 10,4 т/га, перевищуючи показники врожайності гібридів ДКС 3972 (ФАО 300) на 1,4–2,9 ц/га.

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ЗЕМЛЕУСТРОЮ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Смоленська Лідія Іванівна

старший викладач кафедри геодезії,
землеустрою та земельного кадастру, доцент
студентка

Нікора Олена Володимирівна

Одеський державний аграрний університет
м. Одеса, Україна

Вступ

Процеси децентралізації в Україні створили нові виклики та можливості у сфері управління земельними ресурсами. Об'єднані територіальні громади (ОТГ), отримавши розширені повноваження, зокрема у сфері просторового планування та землеустрою, потребують науково обґрунтованих підходів до ефективного управління територією. Саме тому методологія наукових досліджень у сфері землеустрою має адаптуватися до нових реалій, орієнтуючись на потреби місцевого самоврядування, сталий розвиток та відкриті кадастрові дані.

Мета роботи

Метою роботи є обґрунтування сучасних методологічних підходів та методів наукових досліджень у сфері землеустрою, адаптованих до умов функціонування об'єднаних територіальних громад, а також визначення їх ролі у формуванні ефективної земельної політики на місцевому рівні.

Матеріали та методи дослідження

У роботі застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує правовий, геоінформаційний, економічний та просторовий аналіз. Основними методами стали: аналіз нормативно-правової бази; геоінформаційне моделювання (на прикладі програм QGIS, ArcGIS); SWOT-аналіз для стратегічного планування розвитку громад; соціологічні опитування; експертне оцінювання. Матеріалами

дослідження виступали дані Державного земельного кадастру, генеральні плани ОТГ, публікації в наукових журналах, а також результати практичних розробок, здійснених у громадах Волинської, Львівської та Полтавської областей.

Результати та обговорення

Результати дослідження свідчать, що ОТГ, які впровадили сучасні інструменти землеустрою, демонструють вищу ефективність у плануванні територій, оптимізації землекористування та надходженнях до місцевого бюджету. Наприклад, у Баштанській ОТГ Миколаївської області завдяки впровадженню геоінформаційної системи управління територією вдалося ідентифікувати понад 500 га неоформлених земель, які були включені до місцевого бюджету через оренду.

У Зимноводівській громаді (Львівська область) розроблено просторовий план розвитку із залученням місцевих жителів, в якому було визначено оптимальні зони для забудови, рекреації та сільського господарства.

А в Опішнянській ОТГ (Полтавська область) використання даних дистанційного зондування дозволило виявити зниження родючості ґрунтів, що стало підставою для запровадження програм з відновлення земель. Такі приклади свідчать про те, що методологічна база досліджень має бути гнучкою, інтегрованою та адаптованою до умов кожної громади.

Висновки

Наукові дослідження у сфері землеустрою мають адаптуватися до потреб ОТГ через використання сучасних методів просторового аналізу, відкритих даних та системного планування. В умовах децентралізації методологія досліджень повинна враховувати локальні соціально-економічні особливості, екологічні обмеження та потреби громади. Методика повинна бути орієнтована на прийняття зважених, доказових рішень на основі даних та моделей. Такий підхід забезпечує ефективне управління земельними ресурсами на рівні громади, сприяє сталому розвитку та формуванню прозорого ринку землі.

ВІКОВІ ДЕРЕВА – ПАМ’ЯТКИ ЖИВОЇ ПРИРОДИ КРАЮ

Шпак Ніна Петрівна

доктор філософії,
провідний науковий співробітник,

Дудник Ганна Леонідівна

головний природознавець,
заступник директора,

Швець Наталія Василівна

старший науковий співробітник
НПП «Кармелюкове Поділля»

Вступ./Introduction. Охорона вікових дерев в Україні має давнє традиційне та історичне підґрунття. Ще у дохристиянські часи пошановувались «священі» дерева біля яких наші предки проводили ритуальні обряди. Дерева виступають у міфології як система духовних і просторових координат, які з’єднують небо і землю, верх і низ і усі чотири сторони світу. Нерідко великі стовбури дерев служили межовими знаками та дорожніми орієнтирами, тому їх зберігали на перехрестях шляхів.

У повоєнний стан питаннями охорони та збереження вікових дерев займалося створене у 1946 році Українське Товариство охорони природи (УТОП). З ініціативи республіканської секції охорони пам’яток природи УТОП (70-і роки) проведено дендрологічну інвентаризацію вікових дерев. Наслідком цього заходу виявлено на території України 483 поодиноких вікових дерев, в тому числі 228 дубів віком понад 200 років. Зареєстровано два тисячолітні дуби: «Дуб Максима Залізняка» (на Черкащині) і «Дуб-патріарх» (на Рівненщині). Цією ж інвентаризацією зафіксовано 1077 дерев інших видів віком 300–600 років. Багато вікових дерев було віднесено до категорії меморіальних пам’яток: Дуби Шевченка, Богдана Хмельницького, «Дуб Сковороди», «Дуб Івана Франка», «Запорізький дуб» та ін.

У перші роки незалежності України питання збереження унікальних вікових дерев увійшло до державної науково-технічної програми «Охорона рослинного та тваринного світу», як окремий проект «Знамениті та історичні

дерева України».

До поняття «вікові дерева» умовно можна віднести лісові породи віком понад 120 років. Такі дерева мають багатогранне значення, адже це живі свідки природних лісів. Дослідження вікових дерев можна поділити на такі етапи:

1. Виявлення. 2. Оцінка. 3. Облік. 4. Обґрунтування рекомендацій з охорони та збереження.

Мета роботи./Aim – виявлення, опис та забезпечення збереження вікових дерев, як складової природо-заповідного фонду НПП «Кармелюкове Поділля». Враховуючи унікальну цінність лісових масивів на території Парку, необхідність подальших досліджень екологічних особливостей вікових деревостанів за участю *Quercus robur* L. потрібно провести інвентаризацію вікових дерев для створення карти їх розташування на цій території та для подальшої розробки природоохоронних рекомендацій щодо їх збереження.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Дослідження вікових дерев проводили методом маршрутних обстежень впродовж осінньо-весняного сезону 2022 – 2024 рр. Вік дерев з'ясовували за біометричними параметрами: діаметр і обхват стовбура (вимірювали на висоті 1,3 м), висота дерева, екологічний стан, географічні координати просторового розташування кожного екземпляра (встановлювали за допомогою GPS, похибка в межах 3–4 м). Основним критерієм відбору вікових дерев для внесення у даний перелік став лінійний показник обхвату стовбура. Для статистичної обробки інформації щодо визначення орієнтованого віку вікових дерев використовували «Методику математичної моделі ходу росту лісових культур».

Результати та обговорення./Results and discussion. Виявлення вікових дерев на території НПП «Кармелюкове Поділля» розпочали з аналізу літературних, фондових, архівних та лісовпорядних таксаційних матеріалів. Вікові дерева стали об'єктом не тільки лісівничих, ботанічних, географічних, ландшафтних, а й туристично-краєзнавчих досліджень.

Робота виконувалася протягом трьох років. Було виявлено 42 екземпляри різних видів дерев віком більше 120 років. У результаті маршрутних обстежень

в межах НПП «Кармелюкове Поділля» встановлено місцезнаходження: дуба звичайного (*Quercus robur* L.) – 37 дерев (88%), ясена звичайного (*Fraxinus excelsior* L.) – 4 (10%), клена гостролистого (*Acer platanoides* L.) – 1 (2%). Відмічено, що походження у вікових дерев різне, а саме: в Любомирському природоохоронному науково-дослідному відділенні (ПНДВ) – порослеве, Бритацькому – 3 дерева насіннєве і 5 дерев порослеве, Червоногребельському, Дохнянському і Лузькому – всі вікові дерева насіннєвого походження. Повнота деревостанів коливається від 0,55 до 0,8, переважає повнота 0,7. Бонітет 1^a, 1, 2. Категорія стану (за Крафтом) переважає – IV, а у шести дерев дуба звичайного V категорія. Дерев-патріархи характеризуються унікальними біометричними параметрами, зокрема, діаметр стовбура дерев віком 120–139 років становить 68–84 см, віком 140–169 років – 86–112 см, віком 170–199 років – 96–118 см, а віком 200 і більше років – 128–140 см. Найвищі вікові дерева (висота 28–30 м) виявлені в Червоногребельському ПНДВ (квартал 49/4) – 3 дерева, Дохнянському (квартал 17/9) – 3 дерева, Лузькому (квартал 32/1) – 1 дерево. В обхваті стовбура від 300 см до 450 см такі дерева виявлені: в Любомирському ПНДВ (квартал 104/8) – 3 дерева, Бритацькому (квартали 109/3, 77/1, 80/3) – 5 дерев, Червоногребельському (квартал 49/4) – 3 дерева, Дохнянському (квартал 17/9) – 4 дерева, Лузькому (квартал 32/1) – 1 дерево. Лідерами є дуби-велетні віком понад 200 років у Дохнянському ПНДВ (квартал 17/9) в обхваті стовбур 442 см, діаметр 140 см, висота 30 м, склад деревостану 4Яз4Гз1Дз1Клг+Лпд+Чш, насіннєве походження; в Лузькому ПНДВ (квартал 32/1) в обхваті 400 см, діаметр 130 см, висота 28 м, склад деревостану 4Дз4Гз2Яз+Лпд+Клг, насіннєве походження. Щільність поєднання та кількість вікових дерев у лісових кварталах показано в таблиці 1. Санітарний стан більшості вікових дерев задовільний. Найбільш поширеними ушкодженнями є наявність поодиноких сухих скелетних гілок, що зумовлює потребу в проведенні санітарної обрізки. Обстежені дерева, зростаючи в максимально сприятливих природно-кліматичних умовах, мають добре розвинену крону, регулярно цвітуть та плодоносять, істотно не пошкоджуються шкідниками та

хворобами.

Таблиця 1

**Щільність поєднання та кількість вікових дерев у лісових кварталах НПП
«Кармелюкове Поділля»**

Квартал	Кількість дерев за віком, шт..				Усього	
	120 – 139	140 – 169	170 – 199	200 і більше	шт..	%
Любомирське ПНДВ						
104/8	6	4			10	23,8
101/1		2	1	1	4	9,5
118/4			1		1	2,4
Бритацьке ПНДВ						
109/3			1		1	2,4
77/1		1	1		2	4,9
80/3			1		1	2,4
63/1		1			1	2,4
57/3		3			3	7,1
Червоногребельське ПНДВ						
49/4	1	2	1		4	9,5
51/4	1				1	2,4
21/3	1	2			3	7,1
Дохнянське ПНДВ						
17/9		1	3	1	5	11,9
Лузьке ПНДВ						
94/2	2	1			3	7,1
32/1		2		1	3	7,1
Разом	11	19	9	3	42	100

Аналіз щільності поєднання та відсотку вікових дерев у лісових кварталах НПП «Кармелюкове Поділля» виявив місця їх максимального зосередження, що має значення для розробки заходів їх охорони в умовах рекреаційного навантаження на територію. Вікові дуби – носії генетичних ресурсів тих лісів, які зростали на території Парку в минулому. Тому потрібно зберігати їх генофонд і використовувати в лісокультурній справі (фото 2, 3).

На Вінниччині з'явилася нова ботанічна пам'ятка природи – «Вікові дуби». На сесії Вінницької обласної ради 25 квітня 2025 року ухвалили рішення про надання статусу ботанічної пам'ятки природи місцевого значення об'єкту природно-заповідного фонду «Вікові дуби». Йдеться про чотири дерева, віком

понад 200 років, які ростуть на території станції Дохно в Чечельницькій громаді. Це чотири унікальні старовікові дуби (*Quercus robur* L.), які мають історичну, біологічну та наукову цінність. Їхня територія охоплює 0,17 га, а навколо створена охоронна зона шириною 10 метрів (фото 1).

Мета створення пам'ятки – збереження вікових дерев, які є частиною природної та культурної спадщини регіону. Екологи зазначають, що антропогенний вплив, зміна клімату та господарська діяльність призвела до скорочення популяції вікових дерев. Оголошення їх природоохоронним об'єктом допоможе забезпечити їхнє збереження для майбутніх поколінь. Це рішення також стало частиною загальнонаціональної програми «Місцевим громадам – заповідна природа», ініційованої Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України.

Дирекція Національного природного парку «Кармелюкове Поділля» забезпечує охорону вікових дубів, встановлено інформаційні знаки та винесені межі об'єкта на місцевість.

Оголошення дубів природоохоронним об'єктом сприятиме їхньому збереженню, а також дозволить розвивати сільський зелений туризм у регіоні. За словами фахівців, Вінниччина має одну з найнижчих часток заповідних територій в Україні – лише 2,26% від загальної площі області. Тож створення нових природоохоронних зон є важливим кроком у збереженні екосистеми регіону. Планується: роботу щодо подальшого виявлення та інвентаризації вікових дерев винести за межі Парку і охопити максимальну зону його діяльності, включаючи населені пункти та розширити видовий склад. Адже, з віковими деревами топічно і трофічно пов'язані численні види птахів, ссавців, рідкісних комах. Наприклад, жук-рогач, який занесений до Червоного списку Європи, живе лише на вікових дубах. Такі дерева сприяють ще й збереженню біорізноманітності тваринного світу.

Висновки/Conclusions. Вперше проведена інвентаризація вікових дерев на території НПП «Кармелюкове Поділля» з використанням програмного забезпечення комп'ютерної картографії, яка дозволила створити електронну

базу даних і картосхему геопросторового розташування вікових дерев.

За результатами досліджень, на даний час, на території Парку виявлено 42 вікових дерева, збереження яких є важливою складовою щодо збереження природної та культурної спадщини.

Для відновлення корінних грабово-дубових лісових фітоценозів вагоме значення мають популяції вікових аборигенних порід: дуба звичайного та дуба скельного, ясена звичайного, явора та ін.

Продовження інвентаризації багатовікових історичних дерев у регіоні, ініціюється створення реєстру таких дерев та на його основі організовувати розробку комплексних заходів щодо їх охорони, збереження та оздоровлення.

Фото 1. «Вікові дуби» – ботанічна пам’ятка природи місцевого значення на станції Дохно Вінницька область

**Фото 2. Обстеження вікових дубів у свіжих дібровах
НПП «Кармелюкове Поділля»**

**Фото 3. Дуби-велетні у Лузькому ПНДВ квартал 32/1
НПП «Кармелюкове Поділля»**

ЛІТЕРАТУРА

1. Борејко В. Е. Охрана вековых деревьев. Гуманитарный экологический журнал, 2010. Т.12, вип. 3 (38). С. 1–48.
2. Івченко С. І. Де рева-прам'ятники. К.: Наукова думка, 1967. 93 с.
3. Івченко С. І. Живі пам'ятки історії і природи. К.: Вид-во «Наука і життя», 1956. 98 с.

VETERINARY SCIENCES

ПОШИРЕННЯ ЛЕГЕНЕВИХ ТА КИШКОВИХ НЕМАТОДОЗІВ СВИНЕЙ У ПРИСАДИБНИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Антіпов Анатолій Анатолійович,

Гончаренко Володимир Петрович,

канд. вет. наук, доценти, доценти кафедри паразитології та фармакології

Кравчинська Анна Вадимівна,

Литвиненко Станіслав Станіславович,

Камінський Кирило Олександрович

студенти 6 курсу спеціальності 211 „Ветеринарна медицина”

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Вступ. / Introductions. Свинарство – провідна галузь тваринництва, яка займається розведенням свиней з метою забезпечення населення високоенергетичним білковим продуктом харчування, а саме м'ясом. Світовий тваринницький сектор дуже динамічний. Сучасне свинарство, як його складова, характеризується інтенсивним розвитком, застосуванням передових енергозберігаючих технологій, зростанням виробничих потужностей, постійним підвищенням продуктивності тварин, що забезпечує стійке збільшення виробництва свинини. Пріоритет розвитку цієї галузі зберігається завдяки таким важливим біологічно-господарським особливостям свиней, як всеїдність, багатоплідність, економне використання кормів, придатність продукції забою для різноманітних кулінарних виробів повсякденного споживання та тривалого зберігання [1].

Разом з тим, однією із умов успішного ведення свинарства є проведення превентивних ветеринарних заходів щодо інвазійних хвороб тварин. До таких хвороб належать і шлунково-кишкові гельмінтози свиней, які завдають значних економічних збитків, особливо внаслідок загибелі поросят, а також затримки їх

росту і розвитку, зниження приростів. Переважно, гельмінтози у свиней, мають хронічний перебіг, без виражених клінічних ознак. Тому й лікувальні та профілактичні заходи у свиней не завжди проводяться [2–3].

Дослідження науковців-паразитологів України свідчать про широке поширення гельмінтозів у свиней, зокрема аскарозу, трихуриду, езофагостомозу, метастронгілозу у товарних господарствах [4, 5]. Щодо розповсюдження цих гельмінтів у приватних господарствах дуже обмежена.

Мета роботи. / Aim. Вивчити видовий склад та поширення нематодозів свиней в умовах приватних свинарських господарствах села Почуйки Попільнянського району Житомирської області.

Матеріали та методи./Materials and methods. Роботу проводили з жовтня 2023 року по березень місяці 2025 року в умовах приватних господарств населеного пункту Почуйки Попільнянського району Житомирської області та в лабораторії кафедри паразитології та фармакології Білоцерківського національного аграрного університету.

Дослідження проводили на свинях порід Українська степова біла, дюрк, В'єтнамська вислобрюха, п'єтрен, миргородська, ландрас, велика біла віком від 2 місяців до 2 років. Із цією метою, у ранковий час, від кожної тварини індивідуально, відбирали свіжо-виділені фекалії в окремі пакети, на них маркували індивідуальний номер і дату взяття проби.

Гельмінтоовоскопію проб фекалій досліджували з використанням лічильної камери для овоскопічних досліджень [6]. Для цього із загальної змішаної копропроби відбирали 1 г фекалій, поміщали у мірний стаканчик на 30 мл. Сюди вносили незначну кількість (до 5 мл) флотаційного розчину (насиченого розчину гранульованої аміачної селітри зі щільністю 1,3). Фекалії ретельно розтирали у розчині, яким доводили об'єм зависі до 30 мл. Останню проціджували у інший стаканчик через металеве ситечко, а після ретельного розмішування, за допомогою піпетки через виріз основи камери вносили в одну із комірок, яка вважалась заповненою, коли завись повністю витисне повітря з-під верхньої пластини приладу. Мікроскопію проводили через 2 хвилини

після заповнення комірки. Цей час необхідний для флотації яєць, після закінчення якої вони розміщуються на поверхні фекальної зависі, тобто в одній площині з сіткою камери.

В полі зору мікроскопа (за малого збільшення) знаходили сітку камери, вона слугувала орієнтиром для підрахунку яєць гельмінтів, що знаходились в комірці. Далі заповнювали другу комірку приладу зависсю з іншої проби фекалій. Після підрахунку яєць гельмінтів у кожній із комірок камери, їх кількість множили на 10 (коефіцієнт, отриманий математичним способом: враховуючи, що флотаційну суміш із наважкою досліджуваних фекалій доводили до об'єму 30 мл, а об'єм комірки лічильної камери 3 мл) і отримували число, яке свідчить про кількість яєць в 1 г фекалій досліджуваної тварини.

У процесі підрахунку яєць, вивчали їх морфологію. Основними показниками ураження свиней були екстенсивність та інтенсивність інвазії (EI, II).

Експериментальна частина роботи проводилась з урахуванням „Загальних етичних принципів експериментів на тваринах”, схвалених на Національному конгресі з біоетики [7] із дотриманням міжнародних вимог Європейської конвенції „Про захист хребетних тварин, що використовують”.

Результати та обговорення./Results and discussion. З метою вивчення розповсюдження нематодозної інвазії серед свинопоголів'я ми відібрали 361 пробу фекалій від свиней різних вікових та виробничих груп. У результаті овоскопічних досліджень знайшли яйця:

- овальної форми, середніх розмірів (0,05–0,087 мм завдовжки і 0,04–0,05 мм завширшки), вкриті товстою шкаралупою, яка складалася з чотирьох оболонок. Зовнішня оболонка була крупногорбиста, а всередині були шари дроблення. Ця морфологічна будова була характерна для яєць аскарисів.

- овальної форми, сірого кольору, середнього розміру, (0,06...0,08) × (0,035...0,045) мм, з гладенькою оболонкою, всередині знаходилось від 6 до 18 бластомерів. Ця морфологічна будова була характерна для яєць езофагостом.

- дрібні, (0,04...0,06) × (0,03...0,04) мм, сірого кольору, овальної форми,

вкриті товстою оболонкою, зовнішній шар яких був дрібногорбистий. Внутрі яйця містилась личинка. Ця морфологічна будова була характерна для яєць метастронгіл.

– дрібні, завтовшки до 0,06 і завширшки до 0,04 мм, овальні, з тонкою гладенькою оболонкою, всередині знаходилась личинка. Це були яйця стронгілоїдесів.

– дрібні, $(0,05...0,06) \times (0,02...0,03)$ мм, бочкоподібної форми, з пробочками на полюсах, середніх розмірів, вкриті гладенькою товстою оболонкою, жовтого або коричневого кольору, незрілі. Ця морфологічна будова була характерна для яєць трихурисів.

За результатами копроовоскопічної діагностики свиней, нами було встановлено значне розповсюдження нематодозної інвазії серед свиней, яке наведене у таблиці 1.

Таблиця 1

Зараженість свиней гельмінтозами у присадибних господарствах

Кількість обстежених тварин, гол.	Кількість уражених паразитами тварин, гол.	у процентах	Кількість вільних від паразитів тварин, гол	у процентах
361	205	56,79	156	43,21

Так, із 361 досліджених тварин, гельмінтами було уражено 205 голів. Екстенсивність інвазії склала 56,79 %), а вільних від гельмінтів було 156 голів, що складало 43,21 %. Ми проаналізували рівень зараження свиней різних вікових та виробничих груп, які наведені у таблиці 2.

У свиней було встановлено паразитування нематод, які відносяться до чотирьох підрядів, а саме: *Ascaridata*, *Strongylata*, *Trichurata* та *Rhabditata*.

Нами зареєстровано, що найчастіше у свиней приватних господарств реєстрували збудника аскарозу (26,59 %), езофагостомозу (17,17 %), дещо меншою мірою – збудника трихуридозу (8,59 %) і найменшою – стронгілоїдозу (2,77 %) та метастронгілозу (1,66 %).

Ми проаналізували зараженість свиней по кожній віковій групі і

встановили, що аскарисами було уражено 96 голів, що становило 26,59 %. Найбільш були уражені поросята віком від 2 до 4 місяців. Вільними від аскарисів були поросята до 2-х місяців, а також кнурі-плідники.

Таблиця 2

**Рівень зараження свиней різних вікових та виробничих груп
кишечними нематодозами**

Вікові та виробничі групи свиней	Всього досліджено проб	Уражено									
		аска-рисами		трихурисам и		езофагостом ами		стронгілої десаами		метастронгі лами	
		гол	%	гол	%	гол	%	гол	%	гол	%
Поросята до 2-х міс.	43	—	—	—	—	—	—	8	18,60	—	—
2–4 міс.	179	65	36,31	15	8,38	19	10,61	2	1,11	—	—
4–6 міс	123	29	23,58	13	10,57	33	26,83	—	—	5	4,07
Свиноматки	13	2	15,38	3	23,08	9	69,23	—	—	1	7,69
Кнуріплідники	3	—	—	—	—	1	33,33	—	—	—	—
Всього	361	96	26,59	31	8,59	62	17,17	10	2,77	6	1,66

Езофагостомами було вражено 62 голови, а екстенсивність становила 17,17 %. Найбільш були вражені свиноматки та кнурі-плідники. У свиноматок екстенсивність інвазії становила 69,23 %, а у кнурів-плідників, відповідно 33,33%. Вільними від езофагостом була тільки одна група, а саме поросята до 2-х місяців.

Трихурозну інвазію відмічали у трьох вікових групах, а найбільш ураженими виявились свиноматки. Екстенсивність інвазії становила 23,08 %. Чуть менше реєстрували трихурозну інвазію у поросят віком від 4 до 6 місяців. Було вражено 13 голів, що становило 10,57 %.

Щодо ураження тварин стронгілоїдозом то ми встановили, що із 361 обстежених свиней було вражено тільки 10 голів, що становили 2,77 %, а найбільш були уражені поросята віком до 2-х місяців і екстенсивність інвазії становила 18,60 %.

Метастронгільозна інвазія реєструвалась у двох групах, а найбільш ураженими були свиноматки. Екстенсивність інвазії становила 7,69 %.

Гельмінтоовоскопічні дослідження показали, що паразитози органів травлення та дихання свиней в умовах присадибних господарств перебігали як

у складі мікстінвазій (59,02 %), так і у вигляді моноінвазії (40,98 %), (табл. 3).

Таблиця 3

**Кишкові та легеневі нематодози у свиней
у складі моноінвазії та мікстінвазії**

Асоціація паразитів	Кількість уражених тварин, гол.	В процентах до уражених тварин
Моноінвазія	84	40,98
Мікстінвазія	121	59,02
Всього	205	100

Дослідженнями доведено, що серед моноінвазій в умовах присадибних господарствах свині більшою мірою уражені збудниками аскарозу травного тракту – 46,83 % (табл. 3). Меншою мірою у свиней реєстрували езофагостомоз (30,24 %), трихуроз (15,12 %), а найменше були уражені свині стронгілоїдесами (4,88 %) та легеневим гельмінтозом – метастронгілами (2,93 %) (табл. 4).

Таблиця 4

Поширення паразитозів травного тракту овець у складі мікстінвазій

Види нематод	Всього уражено тварин, гол/%	Моноінвазія	Мікстінвазія			
			двокомпонентна	трикомпонентна	чотирикомпонентна	п'ятикомпонентна
Аскариси	96	49	40	5	1	1
	46,83					
Трихуриси	31	11	11	6	2	1
	15,12					
Езофагостоми	62	19	34	6	2	1
	30,24					
Стронгілоїдеси	10	4	2	1	2	1
	4,88					
Метастронгіли	6	1	3	–	1	1
	2,93					
Всього	205	84	90	18	8	5

Висновки.

1. Присадибні господарства являються неблагополучними щодо нематодозів органів травного і дихання, які належать до чотирьох підрядів, а саме: *Ascaridata*, *Strongylata*, *Trichurata* та *Rhabditata*.

2. Із 361 досліджених тварин, паразитогами було уражено 205 голів (ЕІ склала 56,79 %), а вільних від паразитозів було 156 голів (43,21 %).

3. Аскарозну інвазію реєстрували у 96 голів свиней, езофагостомозну інвазію – у 62 голів, трихурозну – у 31 голови. Щодо стронгілоїдозної та

метастронгільозної інвазії то вона коливалась від 2,77 до 1,66 %.

4. Нематодозна інвазія в умовах приватних господарств перебігали як у складі мікстинвазій 121 голова, так і у вигляді моноінвазії 84 голови.

5. У свиней найчастіше реєстрували асоційований перебіг паразитозів, а найбільше була двокомпонентна мікстинвазії і її спостерігали у 90 свиней.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Мегей І. О., Антіпов А. А. (2025) Поширення нематодозів свиней. Актуальні проблеми ветеринарної медицини: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти. 22-23 квітня 2025 р. Білоцерківський НАУ. С. 201–203.

2. Довгій Ю. Ю., Фещенко Д. В. (2012) Особливості епізоотології нематодозів свиней у зоні українського полісся. // Мир ветеринарии. № 3 май-июнь 2012. – С. 62–63.

3. Антипов А. А. (2001) Епізоотологія метастронгільозної інвазії в Поліській і Лісостеповій зонах України, удосконалення схем дегельмінтизації свиней : дис. на здобуття наук. ступеня кандидата вет. наук : 03.00.18: захищена 14.03.2002 / Анатолій Анатолійович Антіпов. – Біла Церква, 174 с.

4. Пеленьо Р. А. (2012) Епізоотологічний моніторинг хвороб свиней в Україні / Ветеринарна біотехнологія. № 21. С. 330–335.

5. Антипов А. А., Пономарь С. И. (1995) Сравнительная эффективность некоторых антгельминтиков при смешанной нематодозной инвазии свиней // Институт экспериментальной клинической ветеринарной медицины. Информационный бюллетень (1994 г.). Харьков, С. 235.

6. Лічильна камера для овоскопічних досліджень: патент на корисну модель № 150605, МПК А61Д 99/00 (2022.01) / А.А. Антіпов, С.В. Рубленко, І.В. Сайченко та ін. - заявл. 21.07.2021, опублік. 09.03.2022; Бюл. № 10. 4 с.

7. Резников О. Г. (2003) Загальні етичні принципи експериментів на тваринах. Ендокринологія. Т. 8, № 1. С. 142–145.

BIOLOGICAL SCIENCES

BIOLOGICAL CHARACTERISTICS OF REPRESENTATIVES OF THE GENUS *SORBUS* L. IN THE SECTOR 'ROSE FAMILY' OF THE BOTANICAL GARDEN OF DNU

Kabar Anatoliy,

PhD Biological Sciences, Associate Professor,
Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

Lykholat Yuriy,

Doctor of Biological Sciences, Professor,
Oles Honchar Dnipro National University,

Lykholat Tetyana,

PhD Biological Sciences, Associate Professor,
Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

Kurilekh Daria,

student,
Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

Introductions. The operation of vehicles and industrial enterprises is accompanied by emissions of inorganic and organic pollutants into the environment, whose effects lead to disruptions in metabolism in microcenoses [1, 2], phytocenoses [3–6], zoocenoses [7–9], and are a trigger for high morbidity rates among the local population [10–11]. In this regard, significant attention should be paid to the cultivation of species that are capable of showing resistance to environmental conditions in situations of ecological imbalance, and whose fruits have high biological value due to their content of antioxidants, beneficial macro- and microelements, vitamins, and dietary fibers.

Among the plants that can be used for this purpose, representatives of the Rosaceae family stand out, which according to modern scientists include 90 to 120 genera totaling 3000 to 3500 species, while in Ukraine there are 52 genera of this family, a significant part of which are introduced [12].

The importance and potential of using this group of plants is evidenced by the fact that the 'Rosaceae' sector operates in the territory of the botanical garden of Dnipro National University named after Oles Honchar. This sector is currently occupied by representatives of the genus *Sorbus* L.

Aim. The aim of the research is to determine the numerous and study the biological traits of representatives of the genus *Sorbus* L. in the territory of the botanical garden of Dnipro National University (DNU) in the 'Rosaceae' sector.

Materials and methods. Research methods are generally accepted [13].

Results and discussion.

In any region the use of fruit plants from the *Rosaceae* family contributes to providing the local population with food products and establishing the production of preparations with high content of biologically active substances that can be used for preventive and therapeutic purposes. In various countries around the world research conducted by scientists allows us to talk about the fruits of *Sorbus* L. as "superfruits", which contain various phytochemical compounds (phenolic acids, flavonoids, proanthocyanidins, iridoids, coumarins, hydrolysable tannins, carotenoids, and anthocyanins) [14], while the fruits of *Sorbus domestica*, *Karpatiosorbus latifolia*, and *Torminalis glaberrima* have high antioxidant potential compared to other representatives of the genus [15].

In the conditions of the botanical garden of DNU, the largest number of specimens among representatives of the genus is presented by *Sorbus torminalis* (L.) Crantz (8 specimens), followed by a significantly smaller number of *Sorbus intermedia* and *Sorbus domestica* L. (2 specimens each). One specimen each is represented by the species *Sorbus aucuparia*, *Sorbus hybrida* L., *Sorbus latifolia* (Lam.) Pers. An evaluation of their sanitary condition showed that more than half of the plants (71%) are in good condition, while the rest are satisfactory (29 %). The highest sanitary condition was documented in *Sorbus torminalis*, particularly during flowering and fruit ripening.

Representatives of this species are characterized by high decorative value, particularly the flowers which have a white coloration and a diameter of 6-8 mm. The

shape of the fruits is spherical or oval, with a diameter of 8-12 mm. A high decorative state was also noted for *Sorbus domestica*, which is characterized by white flowers collected in a complex umbel. The fruit is a small apple, measuring from 15 to 32 mm in diameter and 20-35 mm in length.

Conclusions.

Thus, the potential for using representatives of the genus *Sorbus* introduced in the conditions of the DNU Botanical Garden is determined by a set of criteria, in particular, the sanitary condition, resilience in arid conditions, and the biological value of the fruits, which allows them to be recommended for enriching phytodiversity and promoting the development of green construction and agriculture.

REFERENCES:

1. Sklyar, T. V., Drehval, O. A., Cherevach, N. V. et al. (2020). Antagonistic activity of microorganisms isolated from chernozem against plant pathogens. *Ukrainian Journal of Ecology*, 10(1), 292–299. https://doi.org/10.15421/2020_46
2. Lykholat Y. V., Khromykh N. O., Didur O. O. et al. (2021). Features of the fruit epicuticular waxes of *Prunus persica* cultivars and hybrids concerning pathogens susceptibility. *Ukrainian Journal of Ecology*. 11(1). 261–266.
3. Лихолат Ю. В. Еколого-фізіологічні основи формування дернових покривів в умовах степової зони України (стійкість, динаміка, техногенез): Автореф. дис. д-ра біол. наук: 03.00.16. Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2003. 40 с.
4. Savosko, V., Lykholat, Y., Domshyna, K. & Lykholat T. (2018). Ecological and geological determination of trees and shrubs' dispersal on the devastated lands at Kryvorizhya (in Ukrainian). *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 27(1). 116–130. DOI: 10.15421/111837.
5. Prisedsky Y., Kabar A., Lykholat Y. et al. (2017). Activity and isoenzyme composition of peroxidase in the vegetative organs of Japanese quince under steppe zone conditions. *BIOLOGIJA*. 63, 2: 185–192.
6. Nazarenko M., & Lykholat, Y. (2018). Influence of relief conditions on plant

growth and development. Dnipro university bulletin. Geology. Geography, 26(1), 143-149. DOI: <https://doi.org/10.15421/111815>

7. Pokhylenko, A., Lykholat, O., Didur, O. et al. (2019). Morphological variability of *Rossiulus kessleri* (Diplopoda, Julida) from different biotopes within Steppe Zone of Ukraine. *Ukrainian Journal of Ecology*, 9(1), 176–182.

8. Lykholat T .Y., Lykholat O. A., Marenkov O. M. et al. (2022). Proteolytic processes in organism of different age rats exposed to xenoestrogens // Materials of XIV International Conference on Mathematics, Science and Technology Education (ICon-MaSTEd 2022) Kryvyi Rih, Ukraine, May 18-20, Journal of Physics: Conference Series, Volume 2288, 22 June 2022. doi:10.1088/1742-6596/2288/1/012013 <https://iopscience.iop.org/issue/1742-6596/2288/1>

9. Lykholat, O. A., O. M. Marenkov, O. S. Nesterenko et al. 2023. Accumulation of endocrine-disrupting compounds (EDCs) in *Procambarus virginalis* tissue in Dnipro River: ecological and hygienic aspects. In: IOP Conference Series: Earth and Environmental Science 1254(1): 012014. IOP Publishing. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1254/1/012014>.

10. Коцарєв О. С., Антонюк С. В., Лихолат О. А. Структурно-функціональні особливості аерогематичного бар'єра легень за умов інгаляційної дії низьких концентрацій солі свинцю // Фізіологічний журнал. 2001. Т. 47, №4. С.36-41.

11. Pertseva, T. A., Lykholat, E. A., & Gurzhiy, E. V. (2008). Vliyanie tiotropiya bromida na sostoyanie mukociliarnogo klirensa u bol'nyh hronicheskim obstruktivnym zabolevaniem legkih. [The influence of tiotropium bromide on mucociliary clearance's condition in patients with chronic obstructive pulmonary disease]. *Ukrainian Pulmonology Journal*, 1, 13–15. (in Ukrainian).

12. Федорончук М. М. (2017). Таксони *Rosaceae* флори України: положення в новій системі родини, побудованій за даними молекулярно-філогенетичного аналізу. *Український ботанічний журнал*. Т. 74, № 1. С. 3-15.

13. <https://journals.academ.vinnica.ua/index.php/eco-pa/article/view/169>

14. Chang, S. K., Alasalvar, C., Shahidi, F. (2019). Superfruits:

Phytochemicals, antioxidant efficacies, and health effects – A comprehensive review. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 59(10), 1580–1604.

15. Lykholat, Y. L., Didur, O. O., Khromykh, N. O. et al. (2021). Comparative analysis of the antioxidant capacity and secondary metabolites accumulation in the fruits of rowan (*Sorbus aucuparia* L.) and some closely related species. *Ecology and Noospherology*, 32(1), 3-8. <https://doi.org/10.15421/032101>

ADAPTATION OF LIVING SYSTEMS TO NORMAL CONDITIONS OF EXISTENCE UNDER THE INFLUENCE OF TECHNOGENIC ENVIRONMENTAL FACTORS

Kosovtsov Danylo Ivanovich

student

Kharkiv National University of Radioelectronics

Introductions. Industrialization and technological development have greatly increased the scale of human impact on the environment. Technogenic factors such as pollution, radiation, and noise can disrupt the natural conditions in which living systems evolve and exist. Understanding how biological organisms adapt to these changes is crucial for ensuring ecosystem stability and biodiversity conservation.

Aim. The aim of this study is to explore the mechanisms by which living organisms adapt to environmental changes caused by technogenic factors, with a focus on their ability to survive, maintain functionality, and preserve ecological balance. The work seeks to identify both the positive and negative consequences of adaptation and to assess the effectiveness of human efforts to mitigate harmful environmental impacts.

Materials and methods. The research is based on the analytical review of scientific publications, environmental reports, and regulatory documents regarding the interaction between technogenic factors and biological systems. Special attention is paid to sources discussing the effects of air, water, and soil contamination, as well as physical stressors such as noise, vibration, and radiation. Comparative analysis was used to identify common patterns in adaptive responses among different organisms, ranging from plants to animals. The study also considers data from organizations such as the IUCN and the World Health Organization to evaluate the current ecological situation and risk levels for biodiversity loss.

Results and discussion. The results show that living organisms employ a variety of adaptation strategies to cope with technogenic pressures. These strategies may occur on genetic, physiological, or behavioral levels. For instance, plants in

polluted environments may develop denser foliage to minimize damage, while certain species of fish or amphibians may alter their behavior to avoid contaminated zones. Birds have been observed nesting on artificial structures such as buildings, and mammals increasingly utilize urban food sources, changing their seasonal migration or hibernation patterns. Physiological adaptations may include the reorganization of internal organ functions or changes in metabolic activity aimed at improving resistance to harmful substances.

However, these adaptive mechanisms are not limitless. If the intensity or duration of technogenic exposure exceeds certain ecological thresholds, organisms may no longer be able to compensate. This can lead to population declines, disruptions in species interactions, and even local or global extinctions. In addition, some adaptations, while beneficial to individual survival, may destabilize ecosystems in the long term. Human society, recognizing these risks, has developed legal frameworks to regulate the use of hazardous materials and promote sustainable practices. Many countries now support environmental initiatives and create protected areas such as national parks and reserves to preserve natural habitats. Despite these efforts, the number of endangered species continues to rise, and the pace of biodiversity degradation remains alarming.

Conclusions. The adaptation of living systems to technogenic environmental conditions is a multidimensional and ongoing process. While some species demonstrate remarkable resilience through genetic changes, physiological adjustments, and behavioral flexibility, others are unable to withstand the cumulative pressure of human activity. Effective environmental policy, combined with scientific innovation and global cooperation, is essential to reduce harmful emissions, control industrial impact, and promote the sustainable coexistence of technological society and the natural world. Preserving biodiversity and ecological stability requires proactive action, as well as continuous study of the complex interactions between living organisms and their ever-changing environment.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ РОДИНИ КОРОПОВИХ В РИБНИХ ГОСПОДАРСТВАХ ВІННИЦЬКОГО РЕГІОНУ

Березовський Ігор Васильович

кандидат ветеринарних наук, доцент

Баглюк Владислав Андрійович

здобувач вищої освіти

Донецький національний університет імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Вступ. Актуальність теми є беззаперечною і зумовлена низкою важливих факторів. Основним фактором можна вважати забезпечення продовольчої безпеки, оскільки риба є важливим джерелом білка. Відповідно, риба, особливо коропові як один з найбільш поширених та доступних видів, є цінним джерелом високоякісного білка, незамінних амінокислот, вітамінів (А, D, Е, групи В) та мінералів (фосфор, йод, селен). Включення риби до раціону населення сприяє збалансованому харчуванню та зміцненню здоров'я. Не менш важливим чинником є зростання населення та потреба в їжі. Оскільки зі зростанням населення Вінницького регіону зростає і потреба у доступних та поживних продуктах харчування. А розвиток місцевого рибництва може частково задовольнити цей попит. Крім того, риба може слугувати важливою альтернативою м'ясу, особливо в контексті зростаючого інтересу до здорового харчування та зменшення споживання червоного м'яса. Варто згадати і зниження залежності від імпорту, оскільки розвиток власного рибництва зменшує залежність регіону від імпорту рибної продукції, роблячи продовольче забезпечення більш стабільним та менш вразливим до зовнішніх економічних коливань. Не менш важливими є і екологічні аспекти. Зокрема, раціональне використання водних ресурсів, оскільки ставкове рибництво, при дотриманні екологічних норм, може бути відносно сталим способом використання водних ресурсів. Дуже важливим є підтримка біорізноманіття, оскільки правильно організовані ставки можуть створювати сприятливі умови для розвитку деяких видів водної флори та фауни [1].

Враховуючи вищезазначені аспекти, дослідження біологічних особливостей вирощування корокових у рибних господарствах Вінницького регіону є надзвичайно актуальним. Розуміння цих особливостей дозволить оптимізувати технології вирощування для підвищення продуктивності та економічної ефективності господарств. Також допоможе забезпечити виробництво якісної та безпечної рибної продукції для населення регіону. Крім того, буде сприяти сталому розвитку рибництва з урахуванням екологічних вимог.

Мета дослідження. Метою роботи є визначення особливостей біології вирощування корокових (коропа, білого амура, товстолобика) в умовах рибних господарств Вінницького регіону.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети використовувалися такі методи: аналіз літературних джерел, спостереження, біометричні вимірювання, аналіз гідрохімічних показників води. Під час дослідження були розглянуті біологічні особливості основних видів риб родини корокових (Cyprinidae), які є об'єктами активного культивування в рибних господарствах України, зокрема коропа звичайного (*Cyprinus carpio*), білого амура (*Stenopharyngodon idella*), товстолобика білого (*Hypophthalmichthys molitrix*) та товстолобика строкатого (*Hypophthalmichthys nobilis*). Детальне вивчення їхнього росту та розвитку на різних стадіях онтогенезу, характеру харчування та кормової бази, особливостей розмноження та вимог до нерестовищ, а також адаптації до різних умов утримання є ключовим для оптимізації технологій їх вирощування та підвищення ефективності рибницької галузі.

Результати та обговорення. Вінницький регіон має значний потенціал для розвитку рибництва завдяки сприятливим кліматичним умовам, розвиненій гідрографічній мережі та наявності різноманітних типів рибних господарств. Розуміння цих характеристик є важливим для аналізу особливостей біології вирощування корокових та розробки рекомендацій щодо оптимізації галузі в регіоні. Загалом, кліматичні умови Вінницької області є сприятливими для

виращування основних видів корокових, забезпечуючи достатню тривалість вегетаційного періоду та необхідний температурний режим води для їхнього росту та розвитку. Розвинена гідрографічна мережа забезпечує рибні господарства регіону достатніми водними ресурсами, що є критично важливим для їхнього функціонування.

У Вінницькому регіоні представлені різні типи рибних господарств, які відрізняються за розмірами, технологіями вирощування, спеціалізацією та формами власності. Ставкові господарства: Це найбільш поширений тип рибних господарств у регіоні. Вони використовують штучно створені ставки для вирощування риби за екстенсивними, напівінтенсивними та інтенсивними технологіями. Екстенсивні господарства характеризуються низькою щільністю посадки риби, використанням природної кормової бази та мінімальним втручанням людини. Напівінтенсивні господарства: Поєднують використання природної кормової бази з підгодівлею риби штучними кормами. Щільність посадки є вищою, ніж в екстенсивних господарствах, що забезпечує більшу продуктивність. Інтенсивні господарства: Характеризуються високою щільністю посадки риби, повним забезпеченням штучними кормами, застосуванням систем аерації та водообміну. Продуктивність таких господарств є найвищою. Озерно-ставкові господарства: використовують природні озера або водосховища, частково облаштовані для рибництва. Інші типи господарств (менш поширені): до них можуть належати господарства, що використовують садкове вирощування риби на водосховищах або застосовують установки замкнутого водопостачання (УЗВ), хоча їх поширення у Вінницькій області наразі є обмеженим. Господарства різної спеціалізації: Залежно від мети діяльності, господарства можуть спеціалізуватися на вирощуванні товарної риби, виробництві рибопосадкового матеріалу (личинок, мальків, цьоголіток), розведенні маточного поголів'я або комбінувати ці напрямки [2].

Переважаання корокових у структурі рибництва Вінницького регіону зумовлене їхньою біологією, адаптованістю до місцевих кліматичних умов та наявністю традицій вирощування [3, 4]. Аналіз технології вирощування в

контексті загальних біологічних потреб коропа, товстолаба білого та амура білого. Ось деякі потенційні специфічні особливості, які можна виділити:

1. Вплив проточної джерельної води. Специфіка: постійне надходження свіжої, багатой на кисень джерельної води є унікальною характеристикою цього господарства. Потенційний вплив на біологію: оптимізація кисневого режиму-високий рівень розчиненого кисню може сприяти інтенсивному метаболізму, кращому засвоєнню кормів та вищим темпам росту всіх видів коропових.

Стабілізація температурного режиму: джерельна вода може згладжувати сезонні та добові коливання температури, що може бути особливо важливим для теплолюбного амура білого та для запобігання стресам у всіх видів. Вимивання продуктів метаболізму: проточний режим може ефективно видаляти аміак, нітрити та інші продукти життєдіяльності риб, підтримуючи високу якість води та запобігаючи їхньому токсичному впливу. Вплив на природну кормову базу: постійний приток води може впливати на розвиток фіто- та зоопланктону (основи харчування товстолаба на ранніх стадіях) та бентосу (важливого для коропа). Необхідно оцінити, чи сприяє це розвитку достатньої природної кормової бази або навпаки, вимиває її.

2. Годівля зерновими кормами. Специфіка: використання пшениці, кукурудзи та відходів хліба як основних кормів є традиційним, але може мати специфічний вплив на різні види коропових. Потенційний вплив на біологію. Короп: ймовірно, добре адаптований до такого типу харчування, отримуючи достатньо енергії та вуглеводів для росту. Однак, необхідно оцінити, чи забезпечується достатня кількість білка для оптимального розвитку, особливо молодняку. Товстолюб білий: зернові корми не є основним кормом. Їх ріст значною мірою залежатиме від наявності фітопланктону. Господарство може використовувати зерно для стимуляції розвитку планктону або як додаткове джерело енергії. Специфікою буде вивчення ефективності такого підходу. Амур білий – рослиноїд, для якого зернові корми не є фізіологічним кормом. Їхнє споживання може бути випадковим або в обмеженій кількості. Специфікою

буде оцінка, чи забезпечується амур достатньою кількістю водної рослинності у ставках.

3. Полікультура (спільне вирощування різних видів). Специфіка: вирощування коропа, товстолоба, амура та інших видів в одному ставку є поширеною практикою, але її вплив може мати специфічні особливості. Необхідно, насамперед, оцінити, чи існує конкуренція за кисень, простір або кормові ресурси між різними видами, особливо на різних стадіях росту. Проточна вода може зменшувати конкуренцію за кисень.

Використання різних трофічних ніш: полікультура може сприяти більш ефективному використанню кормової бази ставка (короп – бентос, штучні корми; товстолоб – фітопланктон; амур – макрофіти). Специфікою буде оцінка збалансованості цієї системи в умовах господарства. Крім того, різні види риб можуть по-різному впливати на біохімічні процеси у ставку. Наприклад, товстолоб може контролювати «цвітіння» води.

4. Сезонність вирощування: Специфіка: вирощування протягом літньої пори обмежує вегетаційний період. Визначений потенційний вплив на біологію: темпи росту коропових залежать від температури води. Короткий теплий період може визначати максимальні розміри, яких встигає досягти риба за сезон. Специфікою буде оцінка середніх температур води в ставках протягом літа та вплив на ріст кожного виду.

Висновки. Отже, коропове рибицтво у Вінницькому регіоні має значний потенціал для подальшого розвитку, але для його реалізації необхідно вирішувати існуючі проблеми шляхом впровадження сучасних технологій, покращення якості продукції, розвитку маркетингу та активної співпраці між усіма зацікавленими сторонами. Успішний розвиток галузі сприятиме продовольчій безпеці регіону, створенню нових робочих місць та економічному зростанню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романенко В. Д. Сучасні проблеми екології. К.: Либідь, 1995. 272 с.
2. Малюк Ю. І., Баланюк Є. М., Бортник Т. І. Рибне господарство

Вінниччини: стан, проблеми, перспективи розвитку. Вінниця: ВНАУ, 2015. 180 с.

3. Ресурси з аквакультури на сайті Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://www.google.com/search?q=https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/ribne-gospodarstvo>

4. Інформаційний портал «AgroPortal.ua» - розділ «Рибництво». URL: <https://www.google.com/search?q=https://agroportal.ua/ua/publishing/galuzi/rybovodstvo/>

ПРИСУТНІСТЬ ЯЛЬЦЯ ЗВИЧАЙНОГО (*LEUCISCUS LEUCISCUS*) В РІЧЦІ СТУБЛА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Гайдаш Ігор Славович,

д.мед.н., професор,
завідувач кафедри мікробіології, вірусології, імунології,
медичної фізики та медичної інформатики
Луганський державний медичний університет,
м. Рівне, Україна

Коваленко Дмитро Юрійович,

асистент кафедри мікробіології,
вірусології, імунології,
медичної фізики та медичної інформатики,
Луганський державний медичний університет,
м. Рівне, Україна.

Вступ. Ялець звичайний (*Leuciscus leuciscus*, *Linnaeus*, 1758) – представник роду Ялець (*Leuciscus*), родини Ялецевих, один з близько 30-ти видів роду, з 2-х видів роду у фауні України. В Україні раніше був поширений фактично в усіх великих річках і в їх додатковій системі, а також у проточних озерах і в дніпровських водосховищах, відмічався також в Дніпровсько-Бузькому лимані. Відсутній в Криму. В останні 2-3 десятиріччя чисельність яльців різко скоротилася. Зараз фактично зник з руслової частини Дніпра і його водосховищ та крупних притоків, в басейні Південного Бугу, дуже нечисельний в басейнах Дністра та Дунаю.

Ялець звичайний занесений до Червоної книги України, природоохоронний статус виду – вразливий (МСОП 3.1), а також до Європейського червоного списку. Режим збереження популяцій та заходи з охорони яльця звичайного вбирають в себе заборону вилову, виявлення типових місць перебування і встановлення в них заповідного режиму.

Стубла (Стубазка, Стубелка) – річка України на Західному Поліссі, в межах Здолбунівського, Дубенського та Рівненського районів Рівненської області, ліва притока Горині (басейн Прип'яті). Довжина Стубли 86 км, площа

басейну 1350 км². Річище звивасте; на значній протяжності випрямлене і зарегульоване. Ширина річища від 5-8 до 20 м, глибина 1,2-1,5 м, похил річки – 1,2 м/км. Споруджено чисельні руслові ставки та невеликі водосховища. На прикінцевій ділянці протікає через селище міського типу Клевань, селища Новостав, Олишва і Руда-Красна. Живлення Стубли снігове і дощове. Загальна мінералізація поверхневої води Стубли за нашими даними складає в середньому 300,4±7,3 мг/л, постійна жорсткість води – 23,2±0,7°d, тимчасова жорсткість води – 17,7±0,5°d, рН слабо лужна – 8,1±0,09 у.о., концентрації іонів кальцію і магнію – 112,5±4,9 та 19,1±1,2 мг/л, відповідно.

Мета роботи – зафіксувати в науковій літературі факт наявності яльця звичайного (*Leuciscus leuciscus*) у річці Стубла – лівій притоці Горині (басейн Прип'яті).

Матеріали та методи.

Матеріалом дослідження були 4 особини яльців звичайних, здобутих при аматорській риболовлі 8 травня 2022 року в річці Стубла на ділянці річища між селищ Новостав і Олишва Рівненського району Рівненської області України. Здобуті екземпляри яльців зважувались (Р) на електронних терезах моделі MS-1724C 500g/0.1g. Морфометричні показники вимірювали металевою і матерчатою лінійками та штангенциркулем.

Вимірювали загальну довжину риби (L), довжину тіла за Смітом (Ls), промислову довжину тіла (l), найбільшу висоту тіла (H), найбільшу товщину тіла (B), довжину голови (C), об'єм тіла (O). Отримані результати обробляли статистично, користуючись можливостями табличного процесора Excel: вираховували середню арифметичну (M) і помилку середньої арифметичної (m). Після зважування і вимірів яльці відпускались в річку Стубла.

Результати та обговорення. Яльці звичайні були випадково здобуті при аматорській риболовлі поплавцевою вудкою у вигині річки Стубли на ділянці річища між селищами Новостав і Олишва Рівненського району Рівненської області, з глибини 1,2-1,4 м, при швидкості течії 15-20 см/с. Результати морфологічного вимірювання здобутих яльців наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Морфометричні показники Яльців звичайних (*Leuciscus leuciscus*, *Linnaeus*, 1758), з річки Стубла

№ з/п	Морфологічні показники							
	Р (г)	L (см)	Ls (см)	L (см)	Н (см)	В (см)	С (см)	О (см)
1.	41,55	16,8	15,11	13,75	3,4	1,8	3,3	8,42
2.	54,25	18,02	16,2	14,55	3,8	2,0	3,42	9,1
3.	57,36	18,15	16,35	14,8	3,92	2,1	3,48	9,47
4.	57,88	18,7	16,85	15,4	3,89	2,1	3,38	9,48
М	52,76	17,92	16,13	14,63	3,75	2,0	3,4	9,12
m	3,31	0,35	0,32	0,30	0,10	0,06	0,03	0,22

У екземпляра №1 мало місце виділення молок. Інші три екземпляри мали зовнішнє мали вигляд самиць з ікрою.

Реєстрація факту присутності яльців звичайних в річці Стубла Рівненської області сприятиме уточненню ареалу поширення цього червонокнижного виду риб на теренах України.

Висновки.

Ялець звичайний (*Leuciscus leuciscus*) є присутнім у річці Стубла – лівій притоці Горині (басейн Прип'яті) на ділянці річки в межах селищ Новостав і Олишва Рівненського району Рівненської області України.

ПРИСУТНІСЬ СТЕРЛЯДІ (*ACIPENSER RUTHENUS*) У РІЧЦІ ІКВА

Гайдаш Ігор Славович,

д.мед.н., професор

Завідувач кафедри мікробіології, вірусології, імунології,

медичної фізики та медичної інформатики

Луганський державний медичний університет,

м. Рівне, Україна

Чернявський Борис Ігорьович,

студент,

Луганський державний медичний університет,

м. Рівне, Україна

Вступ.

Стерлядь (*Acipenser ruthenus*, Linnaeus, 1758) – представник роду осетр (*Acipenser*) з родини осетрових. Стерлядь та озерний осетр – єдині з осетрових, які живуть у прісних водах. Водиться на теренах України в річках басейну Чорного і Азовського морів.

Охоронний статус – під загрозою зникнення (МСОП 3.1). Стерлядь веде придонний спосіб життя, обираючи найглибші місця в річках, віддає перевагу прохолодній, чистій, швидкій воді. Узимку не живиться, і перебуває у глибоких ямах, залишаючи їх лише після скресання криги, перед початком нерестової міграції. Нереститься тільки у водах зі швидкою течією, хоча жити може й у ставках та озерах, де жиріє, але ніколи не розмножується.

Іква – річка України, в межах Львівської, Тернопільської та Рівненської області, права притока Стиру (басейн Дніпра). Довжина Ікви 155 км², площа басейну 2250 км². Ширина річища від 5 до 25 м, глибина 0,5-2,2 м, похил річки – 0,89 м/км. Загальна мінералізація поверхневої води Ікви складає в середньому 285 мг/л, постійна жорсткість води - 25°d, тимчасова жорсткість води – 16-19 °d, рН слабо лужна – 7,34-7,93 у.о., концентрації іонів кальцію і магнію – 115 та 12 мг/л, відповідно.

Мета роботи – зафіксувати в науковій літературі факт наявності стерляді (*Acipenser ruthenus*) у річці Іква – правій притоці третього порядку річки Стир

(басейн Дніпра), в межах селища міського типу Млинів, Дубенського району Рівненської області України.

Матеріали та методи.

Матеріалом дослідження була 1 особина стерляді, здобута при аматорській риболовлі 3 квітня 2025 року на річці Іква в межах селища міського типу Млинів, Дубенського району Рівненської області України. У здобутого екземпляра ротаня-головешки вагу (Р) вимірювали на електронних терезах моделі Portable Electronic Scale (Rahnberg).

Морфометричні показники вимірювали металевою і матерчатою лінійками та штангенциркулем. Вимірювали загальну довжину риби (L), довжину тіла за Смітом (Ls), промислову довжину тіла (l), найбільшу висоту тіла (H), найбільшу товщину тіла (B), довжину голови (C), об'єм тіла (O). Морфометрично виміряна 1 особина.

Результати та обговорення.

Здобутий екземпляр стерляді був сфотографованим, зваженим і морфологічно виміряним (рис. 1).

Рис. 1.

Стерлядь (*Acipenser ruthenus* Linnaeus, 1758), з річки Іква, смт Млинів, Дубенського району Рівненської області. (фото Покотило З., 3.04.2025).

Морфометричні показники здобутого екземпляра були наступними:

біологічна довжину риби (L) 48 см, довжина за Смітом (Ls) – 41 см, промислова довжина тіла (l) 38 см, найбільша висота тіла (H) 7 см, найбільша товщина тіла (B) 6 см, довжина голови (C) 7,50 см, об'єм тіла (O) 16,5 см, вага риби (P) склала 306 г. Після морфологічного вимірювання риба була випущена в річку Іква. Реєстрація факту присутності стерляді в річці Іква, в межах селища Млинів, сприятиме уточненню ареалу поширення цього червонокнижного виду риб на теренах України.

Висновки. Стерлядь (*Acipenser ruthenus*, Linnaeus, 1758) присутня в річці Іква (басейн Дніпра) в межах селища міського типу Млинів Дубенського району Рівненської області України.

УДК: 37. 7. 016.

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ У 8 КЛАСІ

Головатюк Людмила Михайлівна,

к.б..н, доцент

Чорненька Інна Ігорівна,

студентка

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

Вступ. Сучасна освіта вимагає розвитку не лише знань, а й умінь мислити, аналізувати, робити висновки. Особливо актуальним є формування дослідницьких умінь учнів, адже саме вони є основою наукового пізнання. Біологія як шкільна дисципліна відкриває широкі можливості для дослідницької діяльності, оскільки вивчає живу природу, взаємозв'язки між організмами та середовищем. Дослідницька діяльність є одним з видів навчальної природничо-наукової творчості, тому що в процесі дослідження біологічних явищ учні відкривають для себе нові цінності пізнання природних об'єктів і наукових фактів. Розвиток дослідницьких умінь учнів в умовах профільного навчання є пріоритетним завданням школи.

Формування дослідницьких умінь передбачає розвиток таких компонентів: постановка запитань і формулювання гіпотез; планування і проведення спостережень чи експериментів; фіксація та аналіз результатів; формулювання висновків; критична оцінка отриманих даних.

Ці вміння можна формувати у школярів поступово, починаючи з простих спостережень і завершуючи міні-проєктами чи науковими дослідженнями.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що у вітчизняній і зарубіжній практиці вже склалися теоретичні передумови для роботи школи щодо організації дослідницької діяльності учнів. На сьогоднішній день існують різні розробки, присвячені особливостям дослідницької та пізнавальної діяльності учнів різного віку, праці щодо змісту і форм організації

дослідницької діяльності, її методичного забезпечення [4]. Однак існують різні підходи щодо тлумачення поняття дослідницькі уміння, які є результатом дослідницької діяльності школярів. Наприклад, А. Г. Іодко вважає, що дослідницькі уміння є системою інтелектуальних і практичних умінь навчальної діяльності, необхідної для самостійного виконання дослідження [2].

У роботі І. А. Зимньої та Є. А. Шашенкової ці вміння визначаються як здатність до самостійних спостережень, дослідів, пошуків, набутих у процесі вирішення дослідницьких задач. А. Хуторський вважає, що під дослідницькими вміннями слід розуміти знання як результат пізнавальної діяльності людини в певній галузі науки, методи, методики дослідження, якими він повинен опанувати, щоб здійснювати дослідницьку діяльність [5].

На нашу думку, системним є визначення Ягенської Г. В., яка характеризує дослідницькі уміння як готовність та здатність учнів виконувати розумові і практичні дії, що відповідають дослідницькій діяльності, на основі використання знань і життєвого досвіду з осмисленням мети, умов, засобів діяльності, спрямованої на вивчення процесів, фактів, явищ. [1] Тобто, дослідницькі уміння – це складні комплексні уміння, що охоплюють систему знань, навичок та елементарних умінь, що несуть елементи творчості. У процесі формування та оцінювання рівня сформованості дослідницьких умінь важливо враховувати їх складність і структуру.

Сильна дослідницька позиція поступово впливає на ставлення учня як до навчання, так і до повсякденного стилю життя. В такому разі можна говорити, що у неї розвивається дослідницька поведінка, яка яскраво виявляється в будь-якому середовищі [4]. Звичайно дослідницька діяльність для учнів не може бути абстрактною. Школярі повинні добре усвідомлювати суть проблеми, бо інакше хід її розв'язання не матиме смислу, навіть якщо дослідницька робота буде організована вчителем бездоганно правильно. Дослідницька робота учнів передбачає виконання ними навчальних дослідницьких завдань з невідомими наперед рішеннями, спрямованими на створення певних уявлень про об'єкт чи явище [2].

Мотиваційний компонент – важливий у формуванні усієї системи дослідницьких умінь. Когнітивний компонент у системі дослідницьких умінь має дві складові: знання про те, як проводити дослідження і власне предметні знання. До операційного компоненту ми віднесли уміння аналізувати, порівнювати, моделювати, володіти технікою роботи з обладнанням та здатність організовувати діяльність. Важливим є рефлексивний компонент – здатність оцінювати власну діяльність, самооцінювання та самоаналіз.

Ціль – вивчити особливості формування дослідницьких умінь учнів під час вивчення біології у 8 класі.

Результати та обговорення. На уроках біології дослідницька діяльність є невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу. Вона допомагає учням активно пізнавати навколишній світ, розвивати особистісні якості та наукові навички. Дослідницька діяльність на уроках біології сприяє розвитку таких наукових навичок, як: спостереження та збір даних; формулювання гіпотез; планування та проведення експериментів; аналіз та інтерпретація результатів; формулювання висновків. Ці навички є необхідні для розуміння природи науки та її ролі у сучасному світі, а також є основою наукового методу. Дослідницька діяльність вимагає від учнів аналізувати дані, критично оцінювати інформацію та робити обґрунтовані висновки. Вона сприяє розвитку таких якостей критичного мислення, як: вміння виявляти проблеми та формулювати запитання; здатність аналізувати та синтезувати інформацію; вміння оцінювати достовірність джерел; навички логічного міркування та аргументації [6]. Дослідницька діяльність сприяє формуванню наукових навичок, а також таких особистісних якостей, як: наполегливість та відповідальність; ініціативність та самостійність; інноваційність та креативність; комунікабельність та вміння працювати в команді. Ці якості є важливими для особистісного зростання та успішної адаптації до мінливого сучасного середовища [3].

Дослідницька діяльність може активно підвищити інтерес та мотивацію учнів до навчання. Вона дозволяє їм відчути себе справжніми дослідниками, які

роблять власні відкриття. Інтерактивний та практичний характер дослідницької діяльності робить процес навчання більш захоплюючим та ефективним [4].

Формування дослідницьких умінь забезпечується багатьма факторами, одним із них є виконання відповідних дослідницьких завдань на уроках.

Залучення школярів до навчально-дослідницької діяльності сприяє розвитку їх пізнавальної активності, викликає позитивні емоції за результатами здійсненої навчальної роботи, підвищує самооцінку учнів. Творчий розвиток школярів залежить від створених вчителем умов, використаних ним методів та прийомів організації навчально-дослідницької роботи, вмілого педагогічного керівництва цим процесом тощо.

У різних класах та для різних вікових груп учнів методи наукового пізнання застосовуються з різним ступенем інтенсивності. Учителі мають враховувати складність цих методів з огляду на вік школярів, вимоги навчальних програм і матеріально-технічне забезпечення закладів освіти. Особливу увагу слід приділяти тому, як має здійснюватися шкільний експеримент, які його функції, цілі та завдання, що визначаються етапом формування наукового поняття.

На початковому етапі, коли відбувається актуалізація попередніх уявлень учнів, ефективним є спостереження за явищем або процесом, що найкраще досягається через демонстрацію досліду. Далі, на етапі розкриття якісних і кількісних характеристик об'єкта, важливим стає не лише спостереження, а й виділення його суттєвих ознак. Тут доцільно поєднувати демонстраційні експерименти з самостійними дослідженнями учнів.

Ці ж методи можуть використовуватись і на інших етапах формування понять – під час порівняння та класифікації об'єктів, побудови ідеальних моделей, формулювання визначень тощо. Для глибшого розуміння процесів і явищ, їх ролі в природі й житті людини, а також для опанування пов'язаних понять доцільно проводити практичні роботи, а також залучати учнів до домашніх дослідів і спостережень. Правильно організовані вчителем демонстрації, що базуються на принципах наочності, сприяють зосередженню

уваги на об'єкті чи явищі, яке вивчається. Крім того, якісна демонстрація слугує інструкцією, яка полегшує подальше виконання учнями власних дослідів, зокрема під час практичних і домашніх занять.

Для перевірки ефективності запропонованої методики формування дослідницьких умінь на уроках біології у 8 класі було організовано педагогічний експеримент, що мав на меті виявити зміни і рівні сформованості дослідницьких умінь учнів після впровадження інтерактивних і дослідницьких методів навчання. Педагогічний експеримент проводився на базі Кременецької гімназії № 3. У дослідженні взяли участь учні 8 класу (усього 20 осіб). У класі систематично застосовувалися елементи дослідницького навчання. З метою діагностики початкового рівня сформованості дослідницьких умінь учнів 8 класу на початку експерименту було використано комплекс діагностичних методів. Для початку було проведено анкетування учнів з метою виявити ставлення до дослідницької діяльності, самооцінку вмінь і досвід участі у навчальних дослідженнях. У ході формувального етапу експерименту в експериментальній групі було цілеспрямовано впроваджено дослідницькі методи навчання, зокрема: міні-досліди, проєктну діяльність, кілька кейсів, спостереження, аналіз біологічних ситуацій. Це дало можливість активізувати пізнавальну діяльність учнів, розвинути навички планування, гіпотетичного мислення та аналізу результатів. Застосована методика виявилась ефективною, оскільки забезпечила: формування в учнів не лише теоретичних знань, а й практичних умінь; розвиток ключових компетентностей (комунікативної, пізнавальної, інформаційної); підвищення мотивації до вивчення біології та самостійної пізнавальної діяльності.

Після формувального етапу кількість учнів з високим рівнем сформованості дослідницьких умінь зросла вчетверо (з 10% до 40%). Кількість учнів з низьким рівнем зменшилася з 40% до 5%. Це свідчить про позитивну динаміку та ефективність впроваджених методик.

Результати динаміки рівнів сформованості дослідницьких умінь учнів 8 класу до і після експерименту представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості дослідницьких умінь учнів 8 класу

Рівень сформованості	Кількість учнів (до експерименту), %	Кількість учнів (після експерименту), %
Високий	2(10%)	8(40%)
Середній	10(50%)	11(55%)
Низький	8(40%)	1(5%)
Разом	20(100%)	20(100%)

Висновки. Організація дослідницької діяльності на уроках біології є важливим засобом розвитку учнів. Використання різноманітних методів та прийомів дозволяє зробити уроки цікавішими, ефективнішими та сприяє формуванню у школярів ключових компетентностей, необхідних для успішного життя у мінливому сучасному світі. Таким чином, дослідницька діяльність на уроках біології є важливим компонентом сучасного освітнього процесу, який сприяє всебічному розвитку особистості учня та його підготовці до життя в сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баран О. Формування дослідницьких компетентностей у процесі екологічного виховання учнів. *Біологія*. 2018. № 34/36. 4–10 с.
2. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. №1. 2010. С.68
3. Красій Т. В. Реалізація компетентнісного підходу у процесі вивчення природничих дисциплін. Матеріали за XV міжнародна научна практична конференція, «Найновите научни постижения-2019», 15-22 марта. София. «Бял ГРАД-БГ» 2019г. С. 3-6.
4. Миндар В. І. Дослідні методи навчання на уроках біології та в позаурочний час. *Біологія*. 2008. № 8. С. 2-6.
5. Ляховська К. В. Сучасний урок біології в сучасних класах. *Materialy XV Mezinarodni vedecko-prakticka konference «dny vedy – 2019»*, Volume 9: *Pedagogika vedy*. Praha: Publishing House «Education and Science», 2019. p. 8-11.
6. Ягенська Г. В. Формування дослідницьких умінь учнів 7-9 класів на уроках та в позакласній роботі з біології. Луцьк, 2011. 223 с.

РОЛЬ МІКРООРГАНІЗМІВ У ПРИРОДІ ТА ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Гурська Оксана Вікторівна,

к. б. н., ст. викл

Старух Алла Юріївна,

Сичов Олександр Андріянович,

Кочубей Валентина Віталіївна,

Копитчак Дмитро Іванович,

Студенти

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна

академія ім. Тараса Шевченка,

Тернопільський національний медичний університет

ім. І. Я. Горбачевського, Україна

Вступ. Мікроорганізми – це надзвичайно різноманітна група живих істот, які мають надзвичайно важливе значення як для екосистем, так і для здоров'я людини. Вони існують практично у всіх середовищах існування – від ґрунту і води до організмів тварин і людини. Мікроорганізми включають бактерії, віруси, гриби, водорості та найпростіші. Їх роль важко переоцінити: вони беруть участь у кругообігу речовин, підтриманні екологічної рівноваги, виробництві продуктів харчування, а також у формуванні мікробіоти людини, що є основою її здоров'я. Попри їх мікроскопічні розміри, мікроорганізми мають величезний вплив на біосферу та окремі організми, включно з людиною. Водночас, деякі з них можуть викликати хвороби, що підкреслює подвійність їх ролі. Тому вивчення мікроорганізмів є важливою науковою і практичною задачею, що сприяє розвитку медицини, екології, сільського господарства і біотехнологій.

Мета. Комплексний аналіз ролі мікроорганізмів у природних процесах та їх впливу на життя людини

Матеріали та методи. Дослідження базується на аналізі наукових публікацій, монографій і сучасних оглядових статей у галузі мікробіології, екології, медицини та біотехнологій. Для синтезу інформації використовувався метод контент-аналізу джерел, що дозволяє узагальнити відомості про різні

аспекти діяльності мікроорганізмів. Вивчення впливу мікроорганізмів на здоров'я людини опиралося на результати клінічних досліджень і експериментальних робіт, описаних у міжнародних наукових журналах. Для розгляду екологічної ролі застосовано метод порівняльного аналізу екосистемних процесів.

Результати та обговорення. Мікроорганізми заселяють всі можливі природні середовища – від гарячих джерел до полярних льодовиків, від поверхні океану до глибинних шарів ґрунту. Вони можуть існувати як вільноживучі організми, так і у симбіозі з рослинами, тваринами, включно з людиною. Одна з найважливіших ролей мікроорганізмів у природі – це розклад органічних залишків. Без них органічні речовини не поверталися б у колообіг, і поживні речовини швидко вичерпувалися б у екосистемах. Мікроорганізми забезпечують трансформацію і переробку речовин, що підтримує родючість ґрунту і стабільність водних систем. Особливою є роль азотфіксуючих бактерій, які здатні поглинати атмосферний азот і переводити його в сполуки, доступні для рослин. Без цього процесу неможливий нормальний ріст більшості рослин, а отже, і підтримка харчових ланцюгів. Також мікроорганізми сприяють очищенню води, розкладаючи шкідливі сполуки і токсини. Вони можуть адаптуватися до різних умов і навіть жити в умовах підвищеної радіації чи кислотності, що робить їх незамінними в багатьох природних циклах.

Людський організм – це складний біологічний “екосистем”, де живуть мільярди мікроорганізмів, які формують мікробіоту. Вони розташовані на шкірі, слизових оболонках рота, кишечника, дихальних шляхів, сечостатевої системи. Мікробіота виконує важливі функції: підтримує імунний захист, перешкоджає колонізації патогенів, бере участь у травленні та синтезі вітамінів. Наприклад, кишечник людини містить бактерії, які розщеплюють складні вуглеводи, що не перетравлюються власними ферментами людини, і продукують коротколанцюгові жирні кислоти – джерело енергії для клітин.

Дисбаланс мікрофлори, викликаний стресом, неправильним харчуванням або прийомом антибіотиків, часто призводить до різних захворювань – від

діареї і запальних процесів до алергій і аутоімунних реакцій.

Останні дослідження показали, що мікробіота може впливати навіть на нервову систему, що стало основою нової галузі – психобіотики.

Не всі мікроорганізми корисні. Серед них є збудники таких небезпечних захворювань, як туберкульоз, грип, СНІД, чума, сибірська виразка та багато інших. Віруси викликають гострі інфекції, бактерії – як гострі, так і хронічні, а деякі грибові види можуть стати причиною серйозних уражень органів.

Однією з найсерйозніших проблем сучасної медицини є поширення резистентних до антибіотиків штамів бактерій. Це ускладнює лікування інфекцій і вимагає пошуку нових лікарських засобів і підходів. Успіхи в розробці вакцин, а також застосування імуномодуляторів і пробіотиків дають надію на покращення профілактики і лікування багатьох інфекційних хвороб.

Мікроорганізми – це цінний ресурс для біотехнологій. Вони застосовуються у виробництві ферментів, антибіотиків, вітамінів, вакцин, біодобавок і навіть біопалива. Генетично модифіковані мікроорганізми відкривають нові перспективи: синтез лікарських білків, лікування спадкових захворювань, очищення забруднених територій (біоремедіація), виробництво біопластику. Біотехнологічні методи дозволяють значно підвищити ефективність сільського господарства, знижуючи використання хімікатів і підвищуючи родючість ґрунтів завдяки застосуванню мікробних препаратів.

Висновок. Мікроорганізми – це невід’ємна частина життя на Землі. Вони відіграють фундаментальну роль у підтриманні екологічної рівноваги, кругообігу речовин і формуванні здорової мікробіоти людини. Хоча деякі мікроорганізми є збудниками хвороб, науковий прогрес дозволяє розробляти ефективні засоби боротьби з інфекціями. Використання мікроорганізмів у біотехнологіях відкриває великі можливості для медицини, екології та промисловості. Подальше вивчення їх ролі та потенціалу сприятиме розвитку науки і покращенню якості життя.

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ЯК СИСТЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ

Ільків Анастасія Олексіївна,
Студентка
Лялюк-Вітер Галина Дмитрівна,
к.е.н., доцент
Національно технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Природно-заповідний фонд України виконує надзвичайно важливу роль у збереженні біорізноманіття – основи екологічної стабільності та сталого розвитку. Ці території створені для охорони рідкісних і зникаючих видів флори та фауни, підтримки унікальних природних екосистем і забезпечення екологічного балансу на регіональному рівні.

В умовах активного антропогенного впливу, коли руйнуються природні середовища існування, посилюються наслідки змін клімату, урбанізація і індустріалізація ведуть до деградації біоти, збереження біорізноманіття стає першочерговим завданням. [1] Єдиним дієвим способом протистояти цим загрозам є створення і розширення територій із природоохоронним статусом, що компенсує екологічні втрати.

Ціль роботи. Ціль дослідження полягає в комплексному аналізі значення природно-заповідного фонду для збереження біорізноманіття, оцінці ефективності його діяльності в умовах сучасних екологічних викликів, а також у розробці рекомендацій щодо вдосконалення правових, наукових і управлінських механізмів захисту природи в Україні.

Матеріали та методи. Матеріали та методи дослідження базувалися на використанні офіційної статистики Міністерства захисту довкілля України, нормативно-правових актів, наукових праць, аналітичних звітів та міжнародних документів в екологічній сфері. Для досягнення визначених цілей застосовувалися методи системного аналізу, порівняльно-правовий підхід,

методи моніторингу, аналізу нормативних документів та узагальнення практичного досвіду роботи заповідних зон.

Результати та обговорення. Природно-заповідний фонд об'єднує різноманітні категорії природоохоронних об'єктів, включаючи національні природні парки, біосферні резервати, заказники, пам'ятки природи, регіональні ландшафтні парки тощо. Усі ці об'єкти відрізняються правовим статусом і функціональним призначенням, але мають спільну мету – захист природного середовища.

Особливістю заповідних територій є можливість зберігати природні екосистеми у їхньому первозданному стані. [2] Вони виступають своєрідними генетичними банками біоресурсів, які можуть бути використані для відновлення порушених екосистем у майбутньому, забезпечуючи довгострокову екологічну стійкість.

Ефективне функціонування природно-заповідного фонду дає змогу зберігати не лише окремі види, а й підтримувати екосистемні зв'язки. Це ключова складова комплексного підходу до охорони природи, яка особливо ефективна за умови застосування екосистемного управлінського підходу до природоохоронної діяльності.

Роль заповідного фонду є надзвичайно важливою в контексті міжнародних зобов'язань України щодо захисту біорізноманіття, зокрема виконання положень Конвенції про біологічне різноманіття. Участь у глобальних програмах сприяє інтеграції національних стратегій в загальносвітові екологічні ініціативи.

Окремої уваги заслуговують біосферні резервати, які є елементом програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера». [3] Вони демонструють успішний приклад поєднання охорони природи та сталого розвитку. Такі резервати виконують не лише природоохоронну функцію, але й науково-дослідну, освітню і соціальну місії, формуючи унікальну модель гармонійного співіснування людини із природою.

Ефективне функціонування заповідних територій можливе лише за умови

ретельного законодавчого регулювання, достатнього фінансування та належного управління. Ключовим фактором є створення правового механізму, який забезпечуватиме дотримання охоронного режиму, запобігатиме порушенням природоохоронного законодавства та сприятиме розвитку екотуризму. На додаток до законодавчих аспектів, критично важливим є наукове обґрунтування створення нових об'єктів природно-заповідного фонду.

Основою для ухвалення рішень у сфері збереження біорізноманіття стають моніторинг стану природних комплексів, інвентаризація видів та виявлення осередків ендемізму. Заповідні території відіграють важливу роль у розвитку екологічної освіти та просвітницької діяльності. Вони слугують платформою для формування екологічної свідомості населення, особливо серед молоді, що значною мірою визначає сталий підхід до природи в майбутньому.

В Україні спостерігається позитивна тенденція до розширення площ природно-заповідного фонду. [4] Проте цей процес продовжує супроводжуватися низкою проблем, серед яких недостатнє фінансування, слабкий контроль за дотриманням норм, низький рівень обізнаності громадян і тиск з боку бізнесу. Для підсилення природоохоронних заходів необхідно запроваджувати додаткові інструменти та стратегії.

Одним із перспективних шляхів модернізації є цифровізація управлінських процесів у заповідних зонах, зокрема впровадження ГІС-технологій для моніторингу стану біорізноманіття і прогнозування впливу потенційних загроз на екосистеми. Міжнародне співробітництво також потребує активізації, адже обмін досвідом в охороні природи дозволяє адаптувати найкращі світові практики під національні реалії. Це стосується управління заповідними територіями, розвитку екоосвіти, стимулювання екологічного туризму та залучення інвестицій.

Не менш важливим є залучення громадськості до охорони природної спадщини. Підтримка громадських ініціатив, участь волонтерів і активність екологічних організацій сприяють підвищенню ефективності охоронних заходів у заповідних територіях.

Висновки. Загалом, природно-заповідний фонд виступає ключовим елементом у справі збереження біорізноманіття в Україні. Його вдосконалення вимагає комплексного підходу, який поєднує наукову основу, підтримку влади й активну участь громади. Формування екологічної культури є базисом для гармонійного співіснування людини з природою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Природно-заповідний фонд – внесок України у збереження Життя на Землі – Екологія Право Людина. URL: <https://epl.org.ua/uk/eco-analytics/pryrodno-zapovidnyj-fond-vnesok-ukrayiny-u-zberezhennya-zhyttya-na-zemli/> (дата звернення: 29.05.2025).
2. Природно-заповідний фонд. Природно-заповідний фонд України. URL: <https://wownature.in.ua/oberihaymo/pryrodno-zapovidnyy-fond/> (дата звернення: 29.05.2025).
3. Природно-заповідний фонд як основа збереження природи громади - Українська природоохоронна група. URL: <https://uncg.org.ua/osnova-zberezhennia-pryrody-hromady/> (дата звернення: 29.05.2025).
4. Нарощування природоохоронного потенціалу і збереження біорізноманіття в лісах. Головна | Державне агентство лісових ресурсів України. URL: <https://forest.gov.ua/napryamki-diyalnosti/lisove-gospodarstvo/naroshchuvannya-prirodoohoronnogo-potencialu-i-zberezhennya-bioriznomanittya-v-lisah> (дата звернення: 29.05.2025).

STEM ТА ЗДОРОВ'Я: МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ СПОСОБУ ЖИТТЯ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ

Коваленко Альона Дмитрівна,
Вчитель біології,
Комунальний заклад «Харківський ліцей 158
Харківської міської ради»

Вступ.

У сучасному світі дедалі більше уваги приділяється здоровому способу життя як ключовому чиннику довголіття, ефективної навчальної чи професійної діяльності та загального добробуту людини. Однак просте інформування учнів про принципи здоров'я не завжди формує відповідальне ставлення до нього. STEM-підхід дозволяє перетворити навчання на дослідження, де учень виступає не лише як споживач знань, а як дослідник, аналітик і проєктувальник власного стилю життя.

Ціль роботи.

Дослідити вплив різних компонентів способу життя на фізіологічні показники організму людини шляхом STEM-моделювання та створення наочних рекомендацій щодо підтримки здоров'я.

Матеріали та методи.

Для реалізації дослідження було використано комплекс STEM-методів, що об'єднують елементи біології, математики, цифрових технологій та аналітики даних. Дослідження проводилося на уроках «Пізнаємо природу» та біології в 6-х та 8-х класах.

Матеріали:

1. Анкетні форми – для збору інформації про:

- режим дня;
- якість і тривалість сну;
- рівень фізичної активності;
- харчові звички;

- використання гаджетів тощо.

2. Цифрові прилади та мобільні застосунки:

- фітнес-браслети, смарт-годинники (для вимірювання ЧСС, рівня активності, сну);
- тонометри (для вимірювання артеріального тиску);
- онлайн-калькулятори індексу маси тіла, рівня калорійності, водного балансу тощо.

3. Інструменти візуалізації та аналізу даних:

- Microsoft Excel або Google Таблиці – для статистичного аналізу та побудови графіків;
- Canva / PowerPoint – для створення презентацій результатів.

Методи дослідження:

1. **Опитування та анкетування** – первинний збір даних про спосіб життя учнів.

2. **Емпіричні вимірювання** – моніторинг фізіологічних показників (ЧСС, тиск, тривалість сну тощо) з використанням цифрових пристроїв або спостережень.

3. **Метод самоспостереження** – учні вели щоденник способу життя протягом 5–7 днів.

4. **STEM-моделювання** – побудова діаграм, графіків і моделей, які показують взаємозв'язки між поведінковими факторами та фізіологічними змінами.

5. **Порівняльний аналіз** – зіставлення даних різних учасників або одного учасника у різні дні.

6. **Візуалізація результатів** – створення наочних інформаційних матеріалів (інфографіки, рекомендації, презентації) для узагальнення результатів дослідження.

Результати та обговорення.

У ході дослідження було зібрано дані щодо стилю життя учнів 6–8 класів. Аналіз включав порівняння між режимом дня, рівнем фізичної активності,

якістю сну, харчовими звичками та базовими фізіологічними показниками (частота серцевих скорочень у стані спокою, артеріальний тиск, рівень втоми й емоційний стан).

Як показує практика, впровадження STEM-освіти несе беззаперечну основу для успішної самореалізації особистості, екологічну грамотність і здорове життя, уміння навчатися впродовж життя, компетентність в природничих науках. Сучасні методи забезпечують активну взаємодію учнів і вчителя в навчальному процесі. Застосування STEM- технологій сприяє розвитку навичок критичного мислення та пізнавальних інтересів учнів; спонукає виявляти уяву та творчість; вміння швидко аналізувати ситуацію. Постановка завдань у процесі навчання підвищує активність учнів. [1]

Відповідно до дослідження Н. С. Петрик та О. Є. Федорів, опублікованого у Віснику соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України, сучасні гаджети мають значний вплив на здоров'я дітей та підлітків. Зокрема, 92,5% опитаних школярів використовують гаджети щодня, а 40% не контролюють час, проведений з телефоном. Більшість учнів використовують пристрої для спілкування в соціальних мережах, значно рідше – для навчання. [2]

Тому ми вирішили дослідити цю проблему на практиці, провівши анкетування серед школярів щодо тривалості та мети використання гаджетів у їхньому повсякденному житті.

Учні застосовували інструменти STEM-освіти: побудова таблиць, діаграм, графіків частоти пульсу, визначення індексу маси тіла, аналіз звичок за допомогою Google Forms та Excel. Це дозволило побачити причинно-наслідкові зв'язки між поведінкою та змінами фізіологічних параметрів.

На рис. 1, 2 зображено приклад результатів дослідження. Учні побудували індивідуальні моделі способу життя, які показали, як конкретні звички впливають на стан їхнього організму.

За допомогою інфографіки і таблиць було продемонстровано, що навіть незначні зміни у звичках (наприклад, +30 хв фізичної активності або на 1 годину більше сну) позитивно впливають на фізіологічні показники.

Дар'я, 6 клас

Тривалість спостереження: 7 днів
Середня тривалість сну: 8 годин 15 хв.
Спостереження: вранці прокидаюся легко, маю гарний настрій та бадьорість на уроках.

Фізична активність:
 Щоденні прогулянки з собакою (близько 40 хв/день).
 Раз на тиждень — секція з хореографії.
 Середня ЧСС у спокої: 72 уд/хв.

Харчування:
 Харчуюсь регулярно: сніданок, обід, вечеря + перекуси (фрукти, горіхи).
 У раціоні щодня є овочі, молочні продукти та вода.
Спостереження: гарне самопочуття, стабільна енергія протягом дня.

Екранний час:
 Використовую телефон і планшет до 8 год/день, переважно для навчання або короткого відпочинку.

Дані за 7 днів		Середнє
1	Висхідна та нисхідна	6:30 - 8:15
2	Сніданок	8:00 - 8:30
3	Сніданок	8:15 - 8:45
4	Обід	12:00 - 12:30
5	Вечеря	18:00 - 18:30
6	Вечеря	18:00 - 18:30
7	Вечеря	18:00 - 18:30
8	Вечеря	18:00 - 18:30
9	Вечеря	18:00 - 18:30
10	Вечеря	18:00 - 18:30
11	Вечеря	18:00 - 18:30
12	Вечеря	18:00 - 18:30
13	Вечеря	18:00 - 18:30
14	Вечеря	18:00 - 18:30
15	Вечеря	18:00 - 18:30
16	Вечеря	18:00 - 18:30
17	Вечеря	18:00 - 18:30
18	Вечеря	18:00 - 18:30
19	Вечеря	18:00 - 18:30
20	Вечеря	18:00 - 18:30
21	Вечеря	18:00 - 18:30
22	Вечеря	18:00 - 18:30
23	Вечеря	18:00 - 18:30
24	Вечеря	18:00 - 18:30
25	Вечеря	18:00 - 18:30
26	Вечеря	18:00 - 18:30
27	Вечеря	18:00 - 18:30
28	Вечеря	18:00 - 18:30
29	Вечеря	18:00 - 18:30
30	Вечеря	18:00 - 18:30
31	Вечеря	18:00 - 18:30

Рис. 1. Аналіз індивідуальної моделі способу життя учениці 6 класу

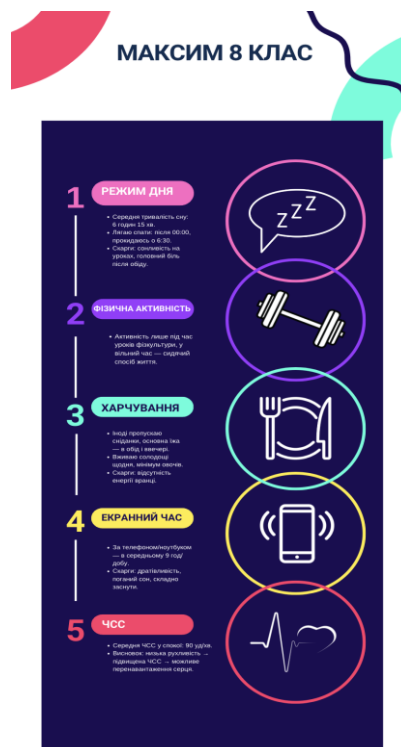

Рис. 2. Аналіз індивідуальної моделі способу життя учня 8 класу

Висновки.

STEM-підхід у вивченні тем, пов'язаних зі здоров'ям, сприяє підвищенню зацікавленості учнів у предмети, формує критичне мислення, уміння

аналізувати власну поведінку та її наслідки.

Моделювання способу життя за допомогою таблиць, інфографіки допомогло учням виявити взаємозв'язки між звичками (сном, фізичною активністю, харчуванням, екранним часом) та фізіологічними реакціями організму (пульсом, самопочуттям, рівнем енергії).

Результати індивідуальних досліджень показали, що збалансований спосіб життя позитивно впливає на самопочуття, працездатність і настрої школярів, тоді як недосипання, малорухомість і перевантаження гаджетами-навпаки, викликають втому, дратівливість, погіршення концентрації.

Формування індивідуальної моделі способу життя підвищує особисту відповідальність учнів за стан власного здоров'я, спонукає їх до свідомих рішень у щоденному житті.

Така діяльність сприяє реалізації компетентнісного підходу Нової української школи, зокрема розвитку здоров'язбережувальної компетентності, а також інтеграції знань з біології, математики, інформатики та технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Макарова Г. Приклади впровадження stem- технологій на уроках біології. Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/dopovid-prikladi-vprovadzhennya-stem--tehnologiy-na-urokah-biologi-213512.html> (дата звернення: 30.05.2025).

2. Вплив сучасних гаджетів на здоров'я дітей та підлітків | вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. Наукові журнали Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського. URL: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/visnyk-gigieny/article/view/14218> (дата звернення: 01.06.2025).

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗАХОДІВ ЗАДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕКОСИСТЕМ ВИСОКОГІРНИХ ОЗЕР УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ В УМОВАХ РЕФОРМИ УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ ЗА БАСЕЙНОВИМ ПРИНЦИПОМ

Римарук Петро Васильович,
аспірант кафедри біології та екології
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Случик Віктор Миколайович,
кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та екології
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Анотація. Досліджено екологічний стан високогірних озер Українських Карпат та оцінено вплив антропогенного навантаження на їх екосистеми в контексті реформи управління водними ресурсами за басейновим принципом. Проаналізовано 8 озер, розташованих на висотах від 900 над рівнем моря. На основі вимірювання фізичних, хімічних та біологічних параметрів визначено критичні фактори впливу та запропоновано комплексну систему природоохоронних заходів. Встановлено, що в умовах впровадження басейнового принципу управління водними ресурсами необхідно розробити спеціальні механізми захисту високогірних озер. Запропоновано диференційований підхід до організації природоохоронних заходів залежно від ступеня антропогенного навантаження та екологічної цінності водних об'єктів.

Ключові слова: Високогірні озера, Українські Карпати, природоохоронні заходи, басейновий принцип управління.

Вступ. Високогірні озера Українських Карпат є унікальними природними об'єктами, що виконують важливі екологічні, гідрологічні та рекреаційні функції. Вони відіграють ключову роль у формуванні водного балансу регіону, служать резервуарами прісної води, забезпечують середовище існування для рідкісних видів флори і фауни та мають високу естетичну цінність. Однак в останні десятиліття ці водні екосистеми зазнають дедалі більшого

антропогенного навантаження через зростання туристичної активності, зміни клімату та інші фактори людського впливу.

Особливої актуальності проблема охорони високогірних озер набуває в контексті реформування системи управління водними ресурсами України відповідно до Водної Рамкової Директиви ЄС, яка передбачає впровадження басейнового принципу управління. За такого підходу акцент робиться на інтегрованому управлінні водними ресурсами в межах річкових басейнів, проте високогірні озера часто складно безпосередньо віднести до конкретного річкового басейну, що створює ризики їх "випадання" з системи охорони та управління. Актуальність дослідження підкреслюється також Законом України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року", де зазначається про катастрофічне зменшення площі водно-болотних угідь, до яких належать і гірські озера. Крім того, високогірні озера є чутливими індикаторами кліматичних змін та антропогенної трансформації гірських ландшафтів, що робить їх цінними об'єктами для моніторингових досліджень.

Матеріали і методи. Методологічною основою дослідження був екосистемний підхід, спрямований на виконання завдання захисту та збереження екосистем протягом тривалого періоду, який виступає рамковою концепцією, що забезпечує підхід до організації досліджень та управління природними ресурсами.

Польові дослідження проводились для оцінки екологічного стану озер та прилеглих територій. Вимірювались наступні параметри:

1. Фізичні параметри: температура води, прозорість води (за допомогою диска Секкі), коливання рівня води.
2. Хімічні параметри: рН, концентрація розчиненого кисню, загальна кількість розчинених твердих речовин, концентрації нітратів та фосфатів.
3. Біологічні параметри: видовий склад та чисельність фітопланктону і зоопланктону, покриття макрофітами та видове різноманіття, наявність індикаторних видів.

4. Оцінка антропогенного впливу: підрахунок туристичного потоку, збір та класифікація відходів навколо озер, фотодокументування видимих антропогенних змін, опитування місцевих жителів і туристів.

Аналіз правового регулювання та державного управління водними об'єктами в Українських Карпатах мав велике значення. Окрема увага приділялася аналізу нормативної бази щодо впровадження басейнового принципу управління водними ресурсами та визначенню можливих прогалин у системі охорони високогірних озер.

Результати та обговорення

Дослідження виявило значні відмінності в екологічному стані озер залежно від ступеня антропогенного впливу. Основні фактори антропогенного впливу на екосистеми високогірних озер Українських Карпат:

1. Рекреаційне навантаження

Зростаюча популярність гірського туризму в Українських Карпатах призвела до значного рекреаційного навантаження на високогірні озера. Найбільш виражені ознаки деградації спостерігалися в озерах групи В. Середня кількість туристів, які відвідують ці озера протягом літнього сезону, досягла 120-150 осіб на день, порівняно з 5-10 особами для озер групи А.

Прозорість води в озерах групи В зменшилася на 37% порівняно з озерами групи А. Вимірювання за допомогою диска Секкі показали середнє значення 3,2 м для групи А, 2,5 м для групи Б і 2,0 м для групи В. Це зменшення прозорості води можна пояснити підвищенням надходженням органічних речовин внаслідок туристичної діяльності.

Береги озер групи В мали видимі ознаки ерозії внаслідок витоптування. Площа еродованої берегової лінії досягала 15-20% від загальної довжини берегової лінії в окремих озерах. Крім того, покриття макрофітами було значно зменшене в зонах з високою туристичною активністю – на 27% порівняно з зонами з обмеженим доступом.

2. Забруднення води

Хімічний аналіз показав підвищений рівень нітратів і фосфатів в озерах з

вищим антропогенним впливом. Середня концентрація нітратів становила 0,8 мг/л у групі А, 1,9 мг/л у групі Б та 3,4 мг/л у озерах групи В. Концентрації фосфатів мали подібну тенденцію: 0,05 мг/л, 0,12 мг/л та 0,24 мг/л відповідно.

Підвищений рівень поживних речовин призвів до змін у спільноті фітопланктону, з підвищенням чисельності ціанобактерій в озерах групи В.

3. *Вплив кліматичних змін*

Аналіз довгострокових даних показав, що середня температура поверхневої води досліджуваних озер зросла на 1,2°C за останні 20 років. Таке підвищення температури вплинуло на моделі термічної стратифікації та кисневий режим.

Безльодовий період продовжився в середньому на 14 днів за той самий період, що має наслідки для режимів перемішування озер та біотичних спільнот. Зміни в характері опадів вплинули на коливання рівня води, з більш екстремальними коливаннями, що спостерігаються в останні роки. Амплітуда коливань рівня води збільшилася на 28% порівняно з історичними даними 1990-х років.

4. *Зміни в біорізноманітті*

Біологічні дослідження виявили значні зміни у видовому складі водних спільнот в озерах з вищим антропогенним впливом. Кількість чутливих індикаторних видів (таких як личинки одноденок та німфи веснянок) зменшилася на 35% в озерах групи В порівняно з озерами групи А.

5. *Проблеми управління високогірними озерами в контексті реформи*

Аналіз нормативної бази щодо впровадження басейнового принципу управління водними ресурсами виявив декілька проблем стосовно охорони високогірних озер:

а) Високогірні озера не завжди мають чітко визначені гідрологічні зв'язки з конкретними річковими басейнами, що ускладнює їх включення до планів управління річковими басейнами.

б) Відсутність спеціалізованих механізмів моніторингу та охорони високогірних озер у рамках басейнового управління.

в) Недостатня координація між різними органами управління (адміністраціями природоохоронних територій, басейновими управліннями, місцевими громадами).

г) Неврахування специфіки високогірних озер при розробці програм заходів для річкових басейнів.

6. *Розробка системи природоохоронних заходів*

На основі результатів дослідження розроблено комплексну систему природоохоронних заходів для забезпечення сталого управління екосистемами високогірних озер в умовах реформи водного господарства:

а) Інституційні заходи:

- Розробка спеціальних протоколів включення високогірних озер до планів управління річковими басейнами
- Формування міжвідомчих робочих груп для координації дій щодо охорони високогірних озер

б) Правові заходи:

- Внесення змін до нормативно-правових актів щодо особливого статусу високогірних озер у системі басейнового управління
- Розробка спеціальних охоронних режимів для різних категорій високогірних озер
- Посилення юридичної відповідальності за порушення режиму охорони високогірних озер

в) Організаційно-технічні заходи:

- Зонування територій навколо озер (зони суворої охорони, обмеженого доступу, контрольованої рекреації)
- Встановлення інфраструктури для регулювання туристичного потоку (облаштовані стежки, оглядові майданчики, місця відпочинку)
- Регулярний моніторинг ключових фізичних, хімічних та біологічних параметрів

г) Відновлювальні заходи:

- Стабілізація берегових ліній деградованих озер

- Відновлення природної рослинності навколо озер
- Видалення відходів та рекультивація порушених ділянок

д) Освітньо-інформаційні заходи:

- Розробка інформаційних матеріалів для відвідувачів
- Проведення еколого-просвітницьких заходів для туристів та місцевого населення

- Встановлення інформаційних щитів та екологічних маркувань

Висновки

1. Високогірні озера Українських Карпат зазнають значного антропогенного тиску, переважно від рекреаційної діяльності.

2. Ступінь антропогенного впливу значно варіює серед досліджуваних озер, причому найбільш виражені ознаки деградації демонструють популярні серед туристів водойми.

3. Кліматичні зміни посилюють ефекти антропогенного впливу, змінюючи термічні режими, моделі стратифікації та гідрологічні цикли, створюючи додатковий стрес для екосистем високогірних озер.

4. Впровадження басейнового принципу управління водними ресурсами в Україні створює специфічні виклики для збереження високогірних озер, оскільки ці водойми не завжди мають чіткі гідрологічні зв'язки з конкретними річковими басейнами.

5. Розроблена система природоохоронних заходів, яка включає інституційні, правові, організаційно-технічні, відновлювальні, освітньо-інформаційні та науково-дослідні компоненти, може мати перспективні результати після впровадження.

6. Для ефективного збереження високогірних озер в умовах реформи управління водними ресурсами необхідно розробити спеціальні механізми їх інтеграції до планів управління річковими басейнами з урахуванням їх унікальних екологічних характеристик.

7. Міжнародне співробітництво та обмін знаннями з країнами, що мають подібні гірські екосистеми, може надати цінні ідеї та підходи для збереження та

управління цими вразливими водними об'єктами. Це дослідження підкреслює необхідність невідкладних природоохоронних заходів для захисту унікальних екосистем високогірних озер Українських Карпат. Впровадження запропонованої системи заходів може допомогти пом'якшити поточні антропогенні впливи та підвищити стійкість цих екосистем до майбутніх викликів, включаючи кліматичні зміни та зростаюче рекреаційне навантаження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біленчук, П. Д., Малій, М. І., & Сватюк, Н. І. (2022). Екологічний моніторинг гірських масивів карпатського регіону. Матеріали зимової сесії Міжнародної карпатської школи, 38.
2. Закон України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року". Відомості Верховної Ради України, 2019, № 16, ст.70.
3. Микітчак, Т. І. (2017). Трансформація екосистем льодовикових озер Українських Карпат. Екологія та ноосферологія, 28(3-4), 28-36.
4. Микітчак, Т. І., Рожко, І. М., & Ленько, О. В. (2010). Фізико-географічна та гідрохімічна характеристика озер і озерець масиву Чорногора (Українські Карпати).
5. Олійник, В. С., & Ткачук, О. М. (2022). Гідрологічна роль гірських екосистем в Українських Карпатах. Науковий вісник НЛТУ, 32(5), 9-13.
6. Штойко, Я., & Кисельов, Ю. (2021). Екологічна оцінка якості води гірських озер в Українських Карпатах. Journal of Water and Land Development, 48, 163-169.
7. Водний кодекс України. Відомості ВРУ, 1995, № 24, ст.189.
8. Постанова КМУ "Про затвердження Порядку розроблення плану управління річковим басейном" від 18 травня 2017 р. № 336.
9. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради "Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики" від 23 жовтня 2000 року.

ВПЛИВ СИМЕТРИЧНИХ ТА АСИМЕТРИЧНИХ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА БІОГЕОМЕТРИЧНИЙ ПРОФІЛЬ СПОРТСМЕНІВ

Сак Андрій Євгенович,

к.б.н., доцент

Антіпова Раїса Василівна,

старший викладач

Харківська державна академія фізичної культури

м. Харків, Україна

Вступ. Професійні спортсмени піддають свій хребет повторюваним, неприродним рівням навантаження у вигляді динамічного навантаження (стрибки), бічних нахилів, скручувань, зсувів та стискаючих сил.

Для профілактики різних ортопедичних захворювань хребта у спортсменів, особливо за наявності порушення постави і сколіозу початкових форм, необхідний облік особливостей впливу різних видів спорту на опорно-руховий апарат.

Згідно з літературними даними незалежні зміни, які окремо або в комбінації сприяють порушенню фізіологічних вигинів хребта спортсменів, включають недосконалу техніку, недостатню фізичну підготовку та аномальну анатомію; таким чином, молоді спортсмени можуть мати деформацію хребта, яка випадково або потенційно пов'язана з їхнім видом спорту.

Різний характер впливу видів спорту на зв'язково-м'язовий та кістково-суглобовий апарати спортсмена, ступінь участі тих чи інших груп м'язів у роботі, а також особливості спортивної робочої пози при виконанні специфічних фізичних вправ обраного виду спорту дозволяє розглядати їх як симетричні, асиметричні та змішані види спорту.

В симетричних видах спорту м'язи тулуба, черевного преса та кінцівок отримують рівномірне фізичне навантаження (спортивна гімнастика, ковзанярський спорт, бігові види легкої атлетики, лижні гонки, плавання, важка атлетика та ін.). При цьому хребет спортсмена займає строго серединне становище, тіло спортсмена перебуває у стійкої рівновазі у передній площині.

В асиметричних видах спорту обидві половини тіла спортсмена виконують різні дії. При цьому спортсмен зазвичай знаходиться у вимушеній асиметричній позі. У зв'язку з цим одна половина тіла зазнає навантаження значно більшою мірою, ніж інша. Рівномірність розвитку м'язів порушується. При заняттях асиметричними видами спорту (бадмінтон, баскетбол, бокс, метання, стрілянина, настільний теніс, фехтування та ін.) рівновага тіла спортсмена у фронтальній площині не має стійкого характеру.

При заняттях змішаними видами спорту відбувається часта зміна спортивної робочої пози, положення хребта також змінюється, відсутня вимушена спортивна поза, і якщо вона виникає, то буває короткочасної. М'язи тулуба, черевного преса та кінцівок розвиваються рівномірно (всі види боротьби, волейбол, багатоборства, регбі, ручний м'яч, футбол, хокей та ін.).

Відомо, що найбільш сприятливий вплив на формування постави та хребта надають симетричні та змішані види спорту.

Мета роботи. З'ясувати ступінь порушення фізіологічних вигинів хребта спортсменів різних видів спорту за допомогою антропометричних вимірів вигинів сагітального профілю хребта та виявити відмінності в стані постави.

Матеріали та методи. В експериментальному обстеженні брало участь 24 спортсмена які є студентами ХДАФК, віком від 18 до 19 років (середній вік 18,5 р.), стать чоловіча. Проведено обстеження спортсменів двох спеціалізацій «Баскетбол, волейбол» і «Дзюдо, самбо, тхеквондо» по 12 спортсменів у кожній групі. Спортивна кваліфікація досліджуваних: майстер спорту – 2; 1 розряд – 10; 2 розряд – 12 (всього 24 спортсмени).

Отримані дані порівнювали з нормативними показниками.

Індивідуальні вимірювання виконувались відповідно до Міжнародних етичних рекомендацій щодо досліджень, пов'язаних із здоров'ям, за участю людей (CIOMS).

Результати та обговорення. За результатами антропометричних обстежень у спортсменів спеціалізації «Баскетбол, волейбол» та «Дзюдо, самбо, тхеквондо» зафіксовані порушення виразності вигинів хребта від норми.

Відхилення показників вигинів хребта від норми у спортсменів спеціалізації «Баскетбол, волейбол» розподілилося таким чином: поглиблення шийного лордозу зафіксовано у 41,6 % спортсменів; поглиблення грудного кіфозу спостерігалось у 16,6%, а сплющення -у 8,3%; в області поперекового лордозу у 41,6 % спортсменів зафіксовано поглиблення поперекового лордозу.

Розрахунок плечового показника показав, що 58,3% спортсменів спеціалізації «Баскетбол, волейбол» мають сутулувату поставу, а у 33,3 % спортсменів поставу визначили як середню.

У спортсменів спеціалізації «Дзюдо, самбо, тхеквондо» зафіксовані наступні порушення вигинів хребта: поглиблення шийного лордозу у 41,6 % спортсменів; поглиблення грудного кіфозу у 33,3 %; в області поперекового лордозу у 16,6 % спортсменів- поглиблення. Сплющення поперекового лордозу зафіксовано у 8,3 % спортсменів.

На основі розрахунку плечового показника у 8,3 % спортсменів спеціалізації «Дзюдо, самбо, тхеквондо» постава визначена як сутулувата, у 33,3 % спортсменів як середня.

За даними різних науковців найбільш травмонебезпечними, із погляду пошкодження опорно-рухового апарату, вважаються спортивні ігри. Це пов'язано, насамперед із тим, що специфічною особливістю ігрових видів спорту є швидка зміна дій відповідно до перебігу гри, прийняття швидких й ефективних рішень при гострому дефіциті часу. Відомо, що у змішаних видах спорту, до яких належить волейбол, відсутня вимушена спортивна поза, і якщо вона виникає, то буває короткочасною. Тобто відбувається часта зміна спортивної робочої пози, що сприятливо впливає на хребет і поставу.

Однак, у волейболістів високого зросту спостерігається найбільша кількість захворювань опорно-рухового апарату. Це, вочевидь, пов'язано з тим, що в тренувальному процесі у великому обсязі використовують стрибкові вправи з частими падіннями.

В асиметричних видах спорту, до яких відносять баскетбол, спортсмен зазвичай знаходиться у вимушеній асиметричній позі. У зв'язку з цим одна

половина тіла зазнає навантаження значно більшою мірою, ніж інша. Тому вимушена асиметрична поза з одночасними похилими рухами, може бути причиною травми і захворювання опорно- рухового апарата. Це пояснює наявність відхилення показників вигинів хребта від норми у спортсменів спеціалізації «Баскетбол, волейбол» і відповідно порушення постави, які зафіксовані за результатами антропометричних обстежень. Представникам цих видів спорту потрібно звертати особливу увагу на правильне технічне виконання вправ, що зв'язані з великими навантаженнями на міжхребцеві диски, також постійно використовувати вправи, що направлені на укріплення м'язів спини, прямих та косих м'язів живота, та застосовувати засоби, що розвантажують та відновлюють міжхребцеві диски – плавання, витягування, масаж та інші.

Відповідно до літературних даних найбільш сприятливий вплив на формування постави та хребта надають симетричні та змішані види спорту. Саме дзюдо, самбо, тхеквондо відносять до змішаних видів спорту. Однак слід враховувати, що для дисциплін спортивних єдиноборств характерні прийоми блокування, удари ногами, руками та кидки, у тому числі кидки зі становища стоячи. Наприклад, у дзюдо та самбо спортсмени частіше зазнають травм саме під час кидків або переворотів. Тобто механізм травм у дзюдо та самбо пов'язаний з технікою кидків та боротьбою. Саме падіння є поширеним механізмом травм опорно-рухового апарата.

У тхеквондо фіксують високу частоту травм нижніх кінцівок проти травмами верхніх кінцівок, тому що 80% змагальних рухів включають потужні, швидкі удари ногами. Таким чином можна припустити, що зафіксовані порушення виразності вигинів хребта від норми у спортсменів спеціалізації «Дзюдо, самбо, тхеквондо» пов'язані зі специфікою даних видів спорту.

Висновки. Проведені антропометричні дослідження вигинів сагітального профілю хребта спортсменів двох спеціалізацій підтверджують різний характер впливу видів спорту на опорно-руховий апарат спортсменів.

РОЗВИТОК ФІТОПАТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ОДЕСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (1865-2010 РР.)

Ткаченко Федір Петрович,

д.б.н., професор

Кузнєцов В'ячеслав Олександрович,

к.і.н., доцент

Якуба Ірина Петрівна,

к.б.н., доцент

Викладачі Одеського національного університету

імені І. І. Мечникова,

м. Одеса, Україна

Вступ. Спеціальні дослідження фітопатогенних грибів на півдні України були розпочаті у ХІХ ст. професорами кафедри ботаніки Одеського (Новоросійського) університету: Я. Я. Вальцом, Л. А. Рішаві, а пізніше і їх учнями-випускниками університету М. К. Срединським, І. Ф. Красильщиком, О. І. Погібком, Є. Л. Рекало, О. О. Яновичем. Вивчалися хвороби рослин, викликані паразитичними грибами. Досліджували біологію розвитку окремих видів грибів. Цікавість до цієї групи живих організмів була обумовлена зростанням чисельності населення краю, і активним розвитком сільського господарства південної України, якому захворювання культурних рослин, викликаних грибами, завдавали значної шкоди. Необхідно було вивчати ці хвороби та надавати практичні рекомендації щодо захисту рослин.

Мета роботи. Дослідити становлення фітопатологічних досліджень в Одеському (Новоросійському) університеті та їх досягнення, починаючи з ХІХ ст. і до теперішнього часу

Матеріали та методи. Спочатку довідковий матеріал був отриманий з аналізу протоколів засідань Новоросійського товариства природознавців (НТП), Товариства сільського господарства півдня Росії (ТСГПР), Одеського відділення імператорського російського товариства садівництва (ОВІРТС) і наукових публікацій цих закладів і товариств. В їх роботі, як правило, активну участь приймали вчені Одеського університету. Пізніше ці дані поповнювалися

завдяки відповідним публікаціям наступних поколінь вчених університету. У хронології фітопатогенних досліджень відображено динаміку накопичення нових знань у цій галузі.

Результати та обговорення. Перший достовірний список фітопатогенних грибів для м. Одеси був складений О. Д. Нордманом – професором Рішельєвського ліцею і директором Імператорського Одеського ботанічного саду (ІОБС), він містив 19 видів грибів (*Rhytisma acerinum* Pers. Fr. та *R. punctatum* Pers. Fr., на листках *Acer campestre* L; *Sphaeria insitiva* Tode, на виноградних вусах, *Lophiostoma macrostomum* (Tode) Ces. & De Not на листі *Paliurus australis* Gaertn.; *S. maculaesformis* Pers. та *S. puncitiformis* на дубовому листі; *Polystigma rubrum* (Pers.) DC. на листі *Prunus domestica* L; *Dothidella ulmi* (C.-J. Duval) G. Winter на листі *Ulmus campestris* L; *Asteromella paliuri* (Lev.) Arx на листі *Paliurus* sp.; *Stigmella druina* Lev. на дубовому листі; *Septoria ulmi* Ellis & Everh. на листі *Ulmus* L., *S. rhois* Lev. на листі *Rhus cotinus* L; *Ascochyta acerina* Lev. на листі *Acer campestre* L; *Podosphaera clandestine* (Wallr.) Lv. на листі *Crataegus oxyacantha* L., *Erysiphe berberides*, D.C. на листі *Berberis vulgaris* L., *Erysiphe euonymi* DC. на листі *Euonymus europaea* L; *Sawadaea bicornis* (Wallr.) Homma на листі *Acer campestre* L; *Gymnosporangium clavariformae* (Wulfen) Dc. на сучках, плодах та листі *Crataegus oxyacantha* L; *Phlebomorpha incrassatum*, Link. на листі троянд; *Uredo rosae* Pers. на листі *Rosa centifolia* L., *U. prunastrii*, D.C. на листі *Prunus domestica* L. та *Armeniaca vulgaris* Lam; *Melanconium ovatum* (Pers.) Link. на стовбурі *Juglans regia* L.; *Stilbospora pyriformis* Hoffm на гілках *Acer campestre* L; *Nectria cinnabarina* (Tode) Fr. на гілках *Ulmus campestris* L. (Nordman, 1838). Первинне визначення грибів виконав автор, а уточнив французький ботанік і міколог Жозеф-Анрі Левейе під час Демидівської експедиції в 1837 р. Пізніше професор М. К. Срединський опублікував роботу «Материалы для флоры Новороссийского края и Бессарабии» (Sredinsky, 1873-1874). У двох розділах цієї роботи – «Альгологические и микологические экскурсии по низовьям Днепра и Днестра» та «Список водорослей и грибов, встречающихся в

Новороссии и Бессарабии» він наводить 242 види грибів цього регіону, які відносилися до 23 родин і 86 родів (*Phycomycetes* Schrot - 2 родини, 4 роди, 6 видів.; *Zygomycetes* G. Winter – (2, 4, 5, відповідно).; *Hypodermii* =Fr. – (2, 7, 55); *Ascomycetes* G. Winter – (8, 43, 105); *Basidiomycetes* G. Winter – (9, 24, 65); *Muchomycetes* G. Winter – (2, 4, 6) (Sredinsky, 1873-1874). Серед цього різноманіття грибів і грибоподібних організмів було і чимало збудників хвороб рослин.

Випускник університету Янович О. О. досліджував біологію паразитичного гриба *Stemphylium vesicarium* (Wallr.) E.G. Simmons,

З мікологічних праць професора Я. Я. Вальца були широко відомі статті «О некоторых болезнях полевых растений» (Waltz, 1867) і «О болезнях культурных растений, зависящих от грибов», (Waltz, 1871). В результаті обробки колекцій грибів різних систематичних груп, зібраних Я. Я. Вальцем, О. С. Роговичем та Л. А. Ришаві. наведено дані щодо сапрофітних, і паразитичних гриби з родів *Puccinia* Pers., *Ustilago* (Pers.) Roussel, *Claviceps* Tul. та ін., що викликають хвороби рослин, які були зібрані в околицях Новомиргорода Єлісаветградського повіту Херсонської губернії (Waltz, Rishavi, 1871). У 1873 р. він друкує четвертий розділ своєї праці «О болезнях культурных растений, зависящих от грибов» (Waltz, 1873). Робота присвячена особливостям будови, розмноження та розвитку паразитичного гриба *Echoascus pruni* на різних культурних рослинах.

Випускник університету І. М. Красильщик у 1885 р. в процесі обстеження виноградників в Кишинівському і Бендерському повітах вперше виявив на півдні Молдови хворобу виноградної лози - несправжню борошнисту росу (*Plasmopara viticola* (Berk. & V. A. Curtis Berl. & De Toni) (Manolache, 2013).

Ще один випускник університету О. І. Погібко при обстеженні виноградників фіксує поширення збудника хвороби (*Plasmopara viticola*), що викликав спалах дуже шкодочинної хвороби виноградної лози - мільдю, яка була до того невідомою в Молдові. Фахівець запропонував організувати експериментальні ділянки уздовж річок Дністер, Прут і Дунай для вивчення

захворювання і розробки заходів з боротьби з нею (Timuş, 2017). О. І. Погібко у 1889 р. публікує в «Записках ИОСХЮР» інформацію про поширення ще одного збудника хвороби на виноградниках Тираспольського і Оргеївського повітів – борошнистої роси (*Uncinula necator* (Schwein) Burril), також раніше тут невідомої (Pogibko, 1889).

Останній з плеяди перших випускників університету цього періоду Є. Л. Рекало теж проводив дослідження хвороб винограду і видав статтю під назвою «Виноградная болезнь мильдью и способы борьбы с нею» (Rekalo, 1888).

Професор Одеського університету Ф. М. Каменський у 1887 р. в Трудах ОВІРТС надрукував велику статтю про хвороби винограду з 17 рисунками анатомічних мікроскопічних препаратів, які ілюстрували розвиток паразитичних грибів і пошкоджень ними органів винограду. Ретельно описував 13 хвороб винограду, які поширилися на півдні України, а також і ті, що вже були розповсюджені в Європі, але ще не зафіксовані у нас. Дослідник запропонував методи боротьби з кожною хворобою винограду, він також виділив групи сортів винограду за мірою стійкості до грибкових збудників захворювань (Каменський, 1888).

Професор І. Л. Сербінов - засновник однієї з галузей фітопатології, присвяченої вивченню бактеріальних хвороб рослин. З 1916 р працював в ІНУ на посаді приват доцента, а з 1918 перейшов на посаду професора до Одеського сільськогосподарського інституту (ДАОО, 1916-1918). Розробив методику вивчення бактеріозів рослин. Описав нові види бактерій *Bacillus omelianskii* Serb., *Bac. beticoli* Serb. А. О. Потебня перейменував останній вид на честь І. Л. Сербінова – *Bac. serbinovii* (Serb.) A. Pot. І. Л. Сербінов розробив вчення про змішану інфекцію. Він зазначав, що патологічні явища у рослин, викликані паразитичними грибами, підсилюються впливом бактерій, які вступають із грибами у симбіоз. Вперше виявив постійний симбіоз у листках винограду гриба *Plasmopara viticola* та бактерії *Micrococcus acidovorum*. (Гамалія, 2009).

У передвоєнні роки доц. ОДУ Б. М. Аксент'єв досліджував хвороби

баклажана, які швидко поширилася на півдні України і майже повністю знищували врожай. Він виявив чотири найбільше розповсюджені захворювання: - фузаріоз, однак відзначає, що виявлену форму *Fusarium sp.* достеменно визначити поки що неможливо, оскільки виділити грибок у чистій культурі не вдається; - антракноз (припускає, що це *Gloeosporium sp.*, але даних поки що недостатньо); - чорна оксамитова плямистість плодів (*Alternaria solani* Sor.); - мокра гниль плодів (*Botrytis cinerea* Bon.). Автор відзначає, що необхідне ретельне вивчення захворювань цієї культури (Аксентьев, 1934).

У післявоєнні роки спеціальних фітопатологічних досліджень в Одеському університеті не проводили. Проте на кафедрі ботаніки університету безперервно читався спеціальний курс «Фітопатологія». Спочатку його проводив проф. І. І. Погребняк, а потім проф. Ф. П. Ткаченко, які в основному приділяли увагу хворобам плодово-ягідних культур і винограду. Випускники кафедри продовжують працювати у відділах фітопатології Селекційно-генетичного інституту – насіннєвому центрі НААН і в інституті виноградарства і виноробства ім. Таїрова та в інших наукових центрах. Наразі на кафедрі ботаніки ОНУ питаннями фітопатології декоративних рослин займається доц. Ю. С. Назарчук.

В недавній сучасності в Ботанічному саду ОНУ досліджували деякі групи паразитичних мікроскопічних грибів. Зокрема, серед борошнисторосяних тут було виявлено 47 видів (Коритнянська та ін., 2010 а), а серед пероноспорівих – 15 (Коритнянська та ін., 2010 б).

Висновки. У цій роботі представлено історію розвитку фітопатологічних досліджень в Одеському (Новоросійському) університеті, починаючи з ХІХ століття і до сьогодення. Висвітлюється внесок одеських вчених у вітчизняну і світову науку.

Науковці зосереджувалися на вивченні хвороб сільськогосподарських рослин, збудниками яких були паразитичні гриби, біології цих збудників і методах боротьби з ними (Б. Н. Аксентьев, І. М. Красильщик, О. І. Погірко, Є. Л. Рекало, О. О. Янович). Досліджувалися бактеріальні та змішані хвороби

рослин 9І. Л. Сербінов). Надані в роботі нові факти з розвитку фітопатології також поглиблюють знання щодо історії появи і розповсюдження хвороб рослин на півдні України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аксентьев Б. Н. Некоторые данные о грибных заболеваниях баклажана (*Solanum melongena* L.) на огородах в окрестностях г. Одессы. Бот. журн. СССР. 1934. Т. 19, вып. 1. С. 11-15
2. Вальц Я. Я. О болезнях культурных растений, зависящих от грибов. Записки Общества сельского хозяйства южной России. 1873. Т. 1. Вып. 4. С. 1-11
3. Гамалія В. М. Діяльність основоположника науки про бактеріози рослин в Україні І. Л. Сербінова (1872-1925). Наука та наукознавство, 2009. № 1. С. 179-188.
4. Державний архів Одеської області Ф. 45. Оп. 4. Спр. 1614. Арк. 56–58. Curriculum vitae приват-доцента Новороссийского университета магистра ботаники Ивана Львовича Сербинова и список его научных трудов (1916-1918).
5. Каменский Ф. М. О грибных болезнях винограда. Труды и отчет Одесского отдела ИРОС за 1867 г. Одесса: Тип. Шульце, 1888. С. 18-37.
6. Коритнянська В. Г., Ткаченко Ф. П., Товстуха Н. І. Пероноспоральні гриби на рослинах відкритого ґрунту ботанічного саду Одеського національного університету імені І. І. Мечникова // Чорномор. ботан. журн., 2010 а. – Т. 6, № 1. – С. 48-53.
7. Коритнянська В. Г., Ткаченко Ф. П., Товстуха Н. І., Русанов В. А. Борошнисторосяні гриби (Erysiphales) ботанічного саду Одеського національного університету імені І. І. Мечникова // Чорномор. ботан. журн., 2010 б. – Т. 6, № 2. – С. 259-264.
8. Нордман А. Д. Описание Императорского Одесского ботанического сада и взгляд на растительное и климатическое отношение окрестностей г. Одессы. Одесса, б/и, 1847. 43 с.
9. Погибко А. И. Оидиум (*Oidium Tuckeri*). Записки Общества сельского

хозяйства южной России. 1889 а. Т. 59. № 5–6. С. 75–96.

10. Погибко А. И. О милдиу в Бессарабии. Записки Общества сельского хозяйства южной России. 1889 б. Т. 59. № 2. С. 49–65.

11. Рекало Е. Л. Виноградная болезнь милдью и способы борьбы с нею. Кишинев, б/и, 1888. 36 с.

12. Срединский Н. К. 1873–1874. Материалы для флоры Новороссийского края и Бессарабии // Записки Новороссийского общества естествоиспытателей. 1873–1874. Т. 2. Вып. 1. С. 17–131.

13. Janowicz A. Ueber die Entwicklung der Fructificationsorgane von Nectria, Botan. d Zeitung. herausgeg.v. H. V. Mohl u. Schelechtendal. № 19, 1865. P. 149–150.

ВПЛИВ РІВНЯ ГРУНТОВОГО МІНЕРАЛЬНОГО ЖИВЛЕННЯ ТА ПОЗАКОРЕНЕВОГО ВНЕСЕННЯ АЗОТУ НА ПОКАЗНИКИ ГАЗООБМІНУ В РОСЛИН ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ

Шегеда Ігор Миколайович,
к.б.н., молодший науковий співробітник
Інститут фізіології рослин і генетики НАН України
м. Київ, Україна

Вступ. Головним чинником формування продуктивності рослин є фотосинтез, на частку якого припадає більш як 90 % усієї накопиченої в рослині сухої речовини. Тому керування фотосинтезом посіву є одним з найефективніших шляхів управління продуктивністю рослин, впливу на їх урожайність. Літературні дані свідчать, що значні успіхи в підвищенні врожайності пшениці за останні десятиліття супроводжувалися поліпшенням характеристик фотосинтетичного апарату (Моргун та ін., 2016). Створення оптимальних умов для роботи фотосинтетичного апарату протягом усієї вегетації рослин необхідне для формування високого врожаю (Желязков та ін., 2012). Підвищення активності фотосинтетичного апарату розглядається як один з найбільш перспективних напрямків подальшого селекційно-генетичного поліпшення врожайності провідних сільськогосподарських культур і злакових зокрема.

Активні фотосинтез і транспірація сприяють надходженню азоту в надземну частину з коренів і ґрунту. Роль фотосинтезу полягає, по-перше, у забезпеченні енергією процесів поглинання мінеральних форм азоту, відновлення нітратів і включення відновленого азоту в органічні сполуки, а також їхнього транспорту до місць утилізації або проміжного депонування. По-друге, фотосинтез забезпечує надходження вуглецевих скелетів для синтезу амінокислот й інших азотовмісних сполук. По-третє, фотосинтетичний апарат сам по собі є дуже містким резервуаром різних органічних форм азоту, починаючи з хлорофілу та закінчуючи головним ферментом асиміляції

CO₂-РБФК/О (Lawlor, 2002).

Продуктивність роботи фотосинтетичного апарату визначає врожайність рослин (Cabrera-Bosquet et al., 2009; Моргун, Прядкіна, 2014). Дослідження функціонального стану фотосинтетичного апарату пшениці несуть цінну інформацію про перебіг продукційного процесу та формування якості зерна (Lawlor, 2002; Gyuga et al., 2002; McKendry et al., 1995). Зв'язок параметрів фотосинтетичного апарату одночасно з якістю і кількістю врожаю є підставою для більш поглибленого вивчення його генотипних особливостей та пошуку засобів оптимізації процесів асиміляції CO₂ і азотного живлення.

Ціль роботи. Метою роботи було дослідити вплив рівня ґрунтового мінерального живлення та позакореневого внесення азоту на асиміляційну активність листків пшениці різних сортів.

Матеріали та методи. В дослідження було залучено 6 сортів м'якої пшениці озимої (*Triticum aestivum* L.): Достаток, Астарта, Київська остиста, Малинівка, Наталка, Куяльник. Рослини вирощували у вегетаційних посудинах на високому та низькому фонах мінерального живлення. В першому варіанті у посудини при набиванні вносили мінеральні добрива у вигляді нітроамофоски у розрахунку N₁₆₀P₁₆₀K₁₆₀ мг/кг ґрунту. У посудини з низьким фоном мінерального живлення вносили N₃₂P₃₂K₃₂ мг/кг ґрунту. Посудини розміщували на стелажі вегетаційного майданчика за природного освітлення, вологість ґрунту підтримували на рівні 60–70 % ПВ. Наприкінці фази цвітіння частина рослин була позакоренево підживлена азотом шляхом обробки 5 %-м розчином карбаміду.

Показники газообміну прапорцевих листків реєстрували у фазу молочної стиглості за контрольованих умов (25 °С, освітлення 1400 мкмоль/(м² · с)) на установці, змонтованій на базі оптико-акустичного інфрачервоного газоаналізатора ГІАМ-5М, увімкненого за диференційною схемою. Інтенсивність фотосинтезу реєстрували через 50 хв після розміщення листків у камері, коли показники поглинання CO₂ виходили на стаціонарний рівень. Інтенсивність транспірації розраховували за показниками термоелектричного

мікропсихрометра, який реєстрував різницю вологості повітря на вході та виході листкової камери.

Повторність досліду становила 5 посудин на варіант, визначення параметрів газообміну листків – 4-разова. На рисунках наведено значення стандартних похибок середнього. Результати оброблено статистично за допомогою програми Microsoft Excel.

Результати та обговорення. Нашими дослідженнями виявлено, що через тиждень після позакореневого підживлення карбамідом інтенсивність фотосинтезу оброблених рослин була вищою, ніж необроблених (рис. 1). Найбільше цей ефект був виражений у сорту Астарта на низькому, у сорту Малинівка на високому й у сорту Наталка на обох фонах мінерального живлення. В цілому, на низькому фоні мінерального живлення інтенсивність фотосинтезу листків була в 1,5-2 рази меншою, ніж на високому. За оптимального фону живлення цей показник був вищий у рослин сортів Достаток, Астарта та Київська остиста.

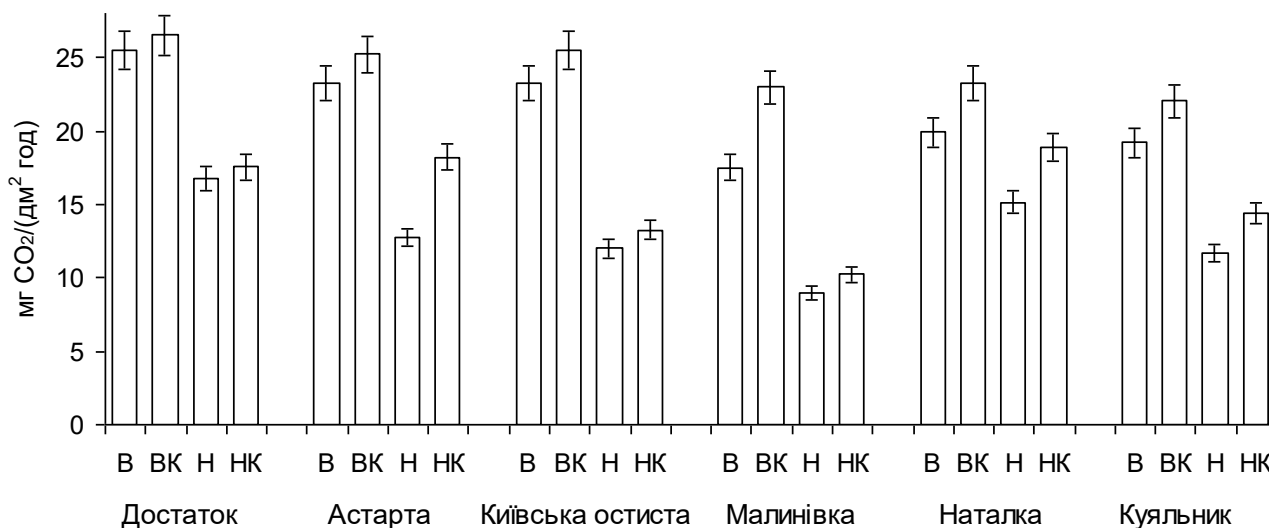

Рис. 1. Інтенсивність фотосинтезу прапорцевих листків рослин пшениці різних сортів залежно від фону мінерального живлення і позакореневої обробки карбамідом

На низькому фоні живлення спостерігалось зниження інтенсивності транспірації порівняно з високим, але в меншому ступені, ніж фотосинтезу (рис. 2). Очевидно, це зумовлено меншою залежністю продихового апарату від

азотного статусу рослини, ніж клітин мезофілу (Feng et al., 2015). Цей показник також збільшився після позакореневого підживлення в рослин усіх сортів на обох рівнях мінерального живлення. Найвиразнішим це підвищення було в сортів Київська остиста і Куяльник на високому фоні живлення. Збільшення інтенсивності транспірації за позакореневої внесення азоту, очевидно, є результатом підвищення інтенсивності фотосинтезу, що потребує посилення надходження CO_2 всередину листка, яке може бути забезпечене тільки шляхом збільшення відкриття продихів (Li et al., 2017; Caspy, Nelson, 2018).

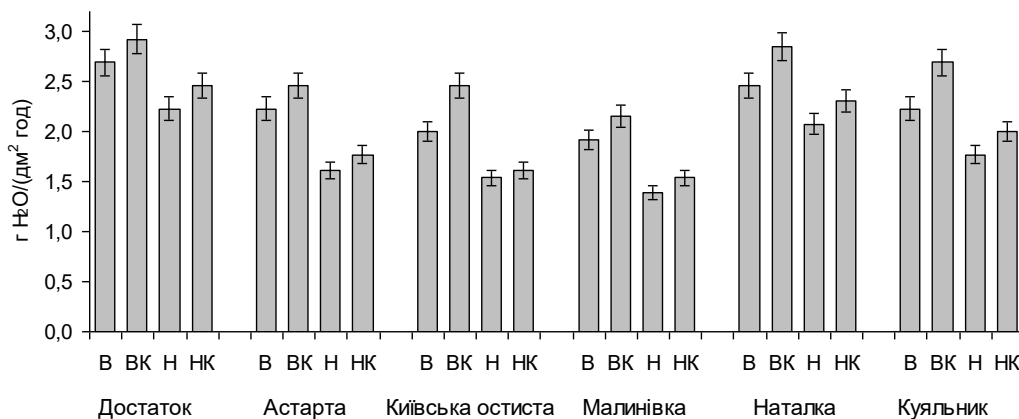

Рис. 2. Транспірація прапорцевих листків рослин озимої пшениці різних сортів залежно від фону мінерального живлення і позакореневої обробки карбамідом

Висновки. Таким чином, на низькому фоні мінерального живлення відбувається зменшення інтенсивності фотосинтезу і транспірації порівняно з високим. Позакореневе підживлення азотним добривом підвищує показники газообміну, причому найсильніше підвищення інтенсивності фотосинтезу спостерігалось у сорту Астарта на низькому, у сорту Малинівка на високому й у сорту Наталка на обох фонах мінерального живлення, а інтенсивності транспірації – в сортів Куяльник і Київська остиста на високому фоні живлення. Підвищення інтенсивності транспірації за позакореневої обробки карбамідом, очевидно, спричинене збільшенням відкриття продихів через посилення надходження CO_2 всередину листка.

MEDICAL SCIENCES

SOCIO-DEMOGRAPHIC CAUSES OF MISCARRIAGE (LITERATURE REVIEW)

Pashkevych Viktoriia Viktorivna

Student

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Tsysar Yuliia Vasylivna

PhD in Medical Sciences, associate professor of the department of obstetrics
and gynecology, Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Introduction

Miscarriage, defined as the spontaneous loss of a pregnancy before 20 weeks of gestation, remains a significant public health concern globally. While biological and medical factors are well-documented contributors, socio-demographic determinants also play a crucial role in influencing miscarriage risk. This review synthesizes recent literature on socio-demographic factors associated with miscarriage, focusing on maternal age, socioeconomic status, education, employment, ethnicity, access to healthcare, and environmental exposures.

Goal and objectives

To examine and analyze the socio-demographic factors that contribute to the risk of miscarriage, with a focus on maternal age, socioeconomic status, education, employment conditions, ethnicity, access to healthcare, and environmental exposures, in order to identify potential areas for intervention and policy development to reduce the incidence of miscarriage.

Main points

Maternal age is a well-established risk factor for miscarriage. Both very young (<20 years) and advanced maternal age (≥ 35 years) are associated with increased

miscarriage risk. A study utilizing data from the National Family Health Survey in India found higher miscarriage rates among women aged <20 and >34 years, attributing this to biological immaturity in younger women and age-related chromosomal abnormalities in older women [1, 3].

Socioeconomic status (SES) and education levels are closely linked to miscarriage risk. Higher SES and education levels have been paradoxically associated with increased miscarriage rates in some contexts. For instance, in India, women with primary and higher education levels and those in middle and higher wealth index categories exhibited higher miscarriage prevalence. This may be due to delayed childbearing and lifestyle factors associated with higher SES [4].

Conversely, lower education levels have also been linked to increased miscarriage risk. A study in Bangladesh found that women with lower educational status were more susceptible to miscarriage, particularly when exposed to high ambient temperatures [5, 6].

Employment status and working conditions significantly impact miscarriage risk. A population-based case-control study in Turkey reported that employed women had a 2.2 times higher risk of spontaneous abortion compared to unemployed women. Factors such as prolonged working hours, shift work, and physically demanding tasks were implicated [6].

Additionally, job loss during pregnancy has been associated with increased miscarriage risk. A UK-based longitudinal study found that women who experienced their own or their partner's job loss during pregnancy had higher odds of miscarriage and stillbirth, highlighting the role of psychosocial stressors [7].

Ethnic and cultural backgrounds influence miscarriage risk through various mechanisms, including genetic predispositions, cultural practices, and access to healthcare. In India, certain communities such as Scheduled Tribes and Other Backward Classes showed lower miscarriage rates, potentially due to earlier age at marriage and childbearing. However, underreporting and limited access to healthcare services in these communities may also contribute to these findings [8].

Access to quality prenatal care is crucial in preventing miscarriages.

Inadequate antenatal care (ANC) has been linked to higher miscarriage rates. The Turkish study mentioned earlier found that women who did not receive ANC within the first 14 weeks of gestation had a 2.1 times higher risk of spontaneous abortion [8].

Environmental factors, particularly ambient temperature, have emerged as significant contributors to miscarriage risk. A study in coastal Bangladesh observed that high ambient temperatures were associated with increased miscarriage rates, especially among women with lower educational status. Similar findings have been reported in other regions, suggesting that climate change may exacerbate pregnancy loss risks [9].

Lifestyle factors such as smoking, obesity, and physical inactivity are associated with increased miscarriage risk. Mendelian randomization studies have provided evidence for causal relationships between smoking and miscarriage. Obesity has also been identified as a significant risk factor, with higher body mass index (BMI) linked to increased miscarriage rates [9].

Conclusion

Socio-demographic factors play a critical role in miscarriage risk. Maternal age, socioeconomic status, education, employment conditions, ethnicity, access to healthcare, environmental exposures, and lifestyle behaviors all contribute to the complex etiology of miscarriage. Understanding these factors is essential for developing targeted interventions and policies aimed at reducing miscarriage rates and improving maternal health outcomes.

REFERENCES

1. Nybo Andersen, A. M., Wohlfahrt, J., Christens, P., Olsen, J., & Melbye, M. (2000). Maternal age and fetal loss: population-based register linkage study. *BMJ*, 320(7251), 1708-1712.
2. Hogue, C. J. R., & Silver, R. M. (2011). The role of socioeconomic status in miscarriage risk. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 204(1), S29-S35.
3. Jafari, F., Eftekhari, H., Fotouhi, A., Mohammad, K., & Hantoushzadeh, S.

(2017). Socioeconomic status and incidence of miscarriage: a population-based study. *Journal of Obstetrics and Gynecology Research*, 43(5), 801-807.

4. Sahin, G., & Tuncay, G. (2016). Occupational risk factors for miscarriage: a population-based study in Turkey. *Occupational and Environmental Medicine*, 73(9), 635-640.

5. Maconochie, N., Doyle, P., Prior, S., & Simmons, R. (2007). Risk factors for first trimester miscarriage: results from a UK-population-based case-control study. *BJOG*, 114(2), 170-186.

6. Rowland Hogue, C. J., Parker, C. B., Willinger, M., et al. (2012). Racial disparities in pregnancy outcomes. *Obstetrics and Gynecology*, 119(4), 696-704.

7. Raymond, E. G., & Grimes, D. A. (2012). The comparative safety of legal induced abortion and childbirth in the United States. *Obstetrics & Gynecology*, 119(2), 215-219.

8. Khan, M. N., Islam, M. M., Islam, M. R., et al. (2023). Effect of high ambient temperature on pregnancy loss in coastal Bangladesh. *Frontiers in Public Health*, 11, 1238275.

9. Mendelian Randomization Study (2025). Smoking and miscarriage: a causal relationship. *medRxiv*, 2025.02.15.25321247.

ANALYSIS OF MEASLES OUTBREAKS AMONG UNVACCINATED CHILDREN IN UKRAINE: RECENT TRENDS

Samoilova Anhelina,

Voronoi Illia,

Students

Teroshyn Vadym Oleksandrovyh,

MD, PhD, Professor

Kharkiv National Medical University,

Kharkiv, Ukraine

Introductions. Measles remains one of the most highly contagious vaccine-preventable childhood diseases, despite the long-standing availability of effective immunoprophylaxis. The disease poses a particularly significant threat in settings with suboptimal routine immunization coverage, as has been the case in Ukraine in recent years.

The decline in vaccination rates has resulted in a surge of measles outbreaks, affecting not only pediatric populations but also adolescents and adults. This trend is particularly concerning, as measles in adults typically presents with a more severe clinical course and a higher risk of complications, including pneumonia, encephalitis, and secondary bacterial infections.

Unvaccinated individuals, especially those belonging to high-risk groups, exhibit markedly elevated rates of hospitalization and mortality. Consequently, measles should not be viewed solely as a pediatric infectious disease but rather as a substantial public health challenge that necessitates enhanced immunization efforts and increased public awareness regarding the risks associated with measles infection.

Aim. To assess current trends in the epidemiology of measles among unvaccinated children and to evaluate the effectiveness of implemented anti-epidemic interventions.

Materials and methods. This study utilized open-source statistical data from the Public Health Center of the Ministry of Health of Ukraine, official reports from the World Health Organization (WHO), situational updates from regional Centers for

Disease Control and Prevention, and publications from national media outlets covering the period 2023–2024. A comparative analysis was conducted to evaluate incidence rates, vaccination coverage, and the geographical distribution of reported outbreaks.

Results and discussion. In 2024, a total of 433 measles cases were registered in Ukraine, representing a 6.7-fold increase compared to 2023. Of these, 84.2% (n=365) occurred in children under the age of 17. The highest incidence was observed among children aged 1–4 years (n = 133) and 5–9 years (n = 99). At least 56.6% of the reported cases involved individuals who were either unvaccinated or had an undocumented vaccination status. Measles cases were reported in 18 administrative regions of Ukraine. The largest outbreaks were documented in Zakarpattia (n = 219, 10 outbreaks), Chernivtsi (n = 97, 4 outbreaks), Odesa (n = 41, 6 outbreaks), Kyiv (n = 12, 1 outbreak), and Lviv (n = 10, 3 outbreaks). Conversely, only sporadic cases were identified in the Kharkiv, Poltava, Mykolaiv, and Rivne regions. As of December 2024, national measles vaccination coverage in Ukraine stood at 86% among one-year-old children and 77.1% among six-year-olds – both significantly below the 95% threshold required to establish herd immunity.

In response to the escalating threat, the Ministry of Health launched a nationwide catch-up vaccination campaign. As a result, over 100,000 children – out of more than 215,000 with delayed or missed vaccinations – have received the measles vaccine.

Conclusions. The findings underscore a direct correlation between insufficient vaccination coverage and increased measles incidence. Restoring public confidence in immunization, counteracting vaccine misinformation, and ensuring consistent access to vaccines are essential to mitigating measles transmission. Intensified immunization efforts are particularly critical for children who missed scheduled vaccinations. The national catch-up vaccination initiative has proven to be an effective strategy in containing measles outbreaks and should be sustained and expanded.

THEORETICAL ASPECTS OF HYPERTENSION, HYPERURICEMIA AND THEIR INTERRELATIONSHIPS (LITERATURE REVIEW)

Stabryn Myroslava Bohdanivna

6th year medical student of the
Bukovinian State Medical University
Ukraine, Chernivtsi

Introduction. The detection and treatment of hypertension and its relationship with elevated serum uric acid levels are critical issues for individual and public health, as adequate control of blood pressure and hyperuricemia can significantly reduce morbidity and mortality.

Keywords: Hypertension, hyperuricemia, uric acid, cardiovascular disease.

Aim of the study to summarize the literature data on monitoring and successful treatment with minimization of dangerous consequences for patients with hypertension and hyperuricemia

Materials and Methods. The study analyzed the current scientific literature on the theoretical foundations of hypertension, hyperuricemia, and the pathophysiological mechanisms of their relationship. The source base consisted of publications published in the scientific databases PubMed, Scopus, Web of Science, Google Scholar, as well as in domestic professional journals.

Hypertensive disease: current findings on etiology and pathogenesis. Until recently, great progress in understanding the mechanisms of blood pressure regulation was driven by the study of monogenic hypertension and hypotension, which allowed us to identify rare genetic variants that primarily affect the process of sodium reabsorption in the kidneys. Despite the objective importance of hypertension awareness, due to its high prevalence worldwide and significant health consequences, people suffering from hypertension are less aware of it. According to European data, one in two patients is aware of their disease, and in percentage terms, despite adherence to standard treatment, less than 40% of patients achieve blood pressure

control below 140/90 mm Hg [1].

Differences in the levels of hypertension risk factors, such as high sodium intake, low potassium intake, obesity, alcohol consumption, physical inactivity, and unhealthy diet [2], may explain some of the regional heterogeneity in hypertension prevalence, and there are few comprehensive estimates of the economic impact of hypertension. Further research is needed to test strategies for the prevention and control of hypertension [3]. From an epidemiological perspective, most patients with hypertension suffer from essential hypertension, which is believed to be caused by genetic predisposition and the cumulative effects of various lifestyle factors over many years without any underlying cause of hypertension. Secondary hypertension includes monogenic hypertension and other diseases that cause hypertension, such as chronic kidney disease and renal artery stenosis.

In most people, systolic blood pressure gradually increases from early childhood to the seventh or eighth decade of life. Diastolic blood pressure also increases, although less sharply, and after the fifth or sixth decade of life begins to decline. The relationship between blood pressure and cardiovascular disease risk is high, progressive, and statistically significant throughout life in both men and women; there is no evidence of a threshold for blood pressure-related risk. In general, a 20 mm Hg increase in SBP is correlated with a twofold increase in mortality from stroke and coronary heart disease. Both SBP and DBP are important independent predictors of risk, but SBP is a more powerful risk factor, especially at higher blood pressure levels [4].

Hyperuricemia: mechanisms of development, clinical significance.

Hyperuricemia is a fairly common metabolic disorder [5]. Increased uric acid levels are considered a risk factor for gout, hypertension, type 2 diabetes, and chronic kidney disease [6], left ventricular hypertrophy, atrial fibrillation, myocardial infarction, stroke, and heart failure [7]. Uric acid is a product of purine decomposition resulting from the degradation of nucleic acids, purine-containing substances such as adenosine triphosphate, guanine, and adenine [8]. Uric acid can also be formed from ribose phosphate as a result of a series of enzymatic processes.

There are several mechanisms that control the concentration of uric acid in the serum. One of them is increased excretion of uric acid through urate transporters, and another is increased activity of hypoxanthine-guanine phosphoribosyltransferase, which processes purines. A metabolic product of purines present in the blood, uric acid is considered to be a major factor in the development of gout (due to the accumulation of urate crystals in the joints) and kidney stones (due to urate crystals). However, over the past century, there has been a rapid increase in the concentration of uric acid in the blood. This phenomenon is associated with an increase in the consumption of foods that are known to increase the level of this acid. We are talking about both sugars containing fructose and foods high in purines [9] (beer, shellfish, and meat dishes are the main examples). We should also not forget about the rise in obesity and the spread of Western-style diets [10].

Results and discussion. Over the past decades, the relationship between hyperuricemia and coronary heart disease has been extensively studied. Although still debated, evidence suggests that uric acid contributes to both renal dysfunction and hypertension through shared mechanisms. Uric acid acts as a mediator of endothelial dysfunction and activates the renin-angiotensin-aldosterone system (RAAS), promoting vascular changes that lead to hypertension. Recent studies show that uric acid also activates the immune system by stimulating NOD-like receptors and triggering the NLRP3 inflammasome, leading to vascular inflammation and damage to renal tubular cells. These inflammatory processes contribute to hypertensive changes through smooth muscle remodeling and chemokine signaling. Numerous studies report a positive correlation between hyperuricemia and cardiovascular disease [11], and an independent association with the development of hypertension-even after controlling for other risk factors [12]. Hyperuricemia is frequently found in individuals with prehypertension [13], especially when microalbuminuria is present. Its presence often precedes hypertension, indicating it may play a causal role. Only one study did not confirm a predictive relationship, but it involved people who developed hypertension after age 60 [14]. Animal models further support this link: rats with induced hyperuricemia developed signs of essential

hypertension, including vasoconstriction and reduced renal blood flow, with preserved glomerular filtration. Suggested mechanisms include oxidative stress, endothelial dysfunction, and inflammatory responses [15]. Soluble uric acid can enter cells via specific transporters, initiating intracellular cascades that release pro-inflammatory mediators, vasoconstrictors, growth factors, and reactive oxygen species. It can also impair mitochondrial function [16]. The two-phase model of hyperuricemia-induced hypertension includes an initial reversible phase – driven by RAAS activation and nitric oxide suppression – and a chronic phase involving structural vascular damage and renal inflammation [17].

Conclusion. The consequence of vascular damage is progressive afferent arteriolopathy and interstitial inflammation, which is believed to be associated with uric acid levels. Hypertension and hyperuricemia are important medical and social problems of our time, which have common pathophysiological mechanisms of development. An analysis of theoretical aspects suggests that elevated uric acid levels can not only accompany hypertension but also be a provoking or aggravating factor. Hyperuricemia contributes to impaired endothelial function, activation of the renin-angiotensin-aldosterone system, and the development of oxidative stress, which are the main pathogenetic links in the development of hypertension. At the same time, hypertension complicated by hyperuricemia has a higher risk of progression, resistant course, and target organ damage. Awareness of these interrelationships justifies the expediency of routine uric acid determination in patients with hypertension and opens up prospects for individualized approaches to the treatment and prevention of cardiovascular complications.

REFERENCES:

1. Hengel FE, Sommer C, Wenzel U. Arterielle Hypertonie – Eine Übersicht für den ärztlichen Alltag [Arterial Hypertension]. Dtsch Med Wochenschr. 2022 Apr;147(7):414-428. German. doi: 10.1055/a-1577-8663. Epub 2022 Mar 28. PMID: 35345049.
2. Tang W.H.W., Kitai T. and Hazen S.L. : "Gut microbiota in cardiovascular

health and disease". *Circ Res.* 2017; **120**: 1183.,

3. Mills, K. T., Stefanescu, A., & He, J. (2020). The global epidemiology of hypertension. *Nature Reviews. Nephrology*, 16(4), 223. <https://doi.org/10.1038/s41581-019-0244-2>

4. Whelton PK. The elusiveness of population-wide high blood pressure control. *Annu Rev Public Health.* 2015 Mar 18;36:109-30. doi: 10.1146/annurev-publhealth-031914-122949. Epub 2015 Jan 16. PMID: 25594330.

5. Yoo TW, Sung KC, Shin HS, et al. Relationship between serum uric acid concentration and insulin resistance and metabolic syndrome. *Circ J.* 2005;69(8):928–933. doi: 10.1253/circj.69.928]

6. Johnson RJ, Bakris GL, Borghi C, et al. Hyperuricemia, acute and chronic kidney disease, hypertension, and cardiovascular disease: report of a scientific workshop organized by the National Kidney Foundation. *Am J Kidney Dis.* 2018;7(6):851–865. doi: 10.1053/j.ajkd.2017.12.009].

7. Borghi C, Agabiti-Rosei E, Johnson RJ, Kielstein JT, Lurbe E, Mancia G, Redon J, Stack AG, Tsioufis KP. Hyperuricaemia and gout in cardiovascular, metabolic and kidney disease. *Eur J Intern Med.* 2020 Oct;80:1-11. doi: 10.1016/j.ejim.2020.07.006. Epub 2020 Jul 29. PMID: 32739239..

8. Joosten L.A., Crisan T.O., Bjornstad P., Johnson R.J. Asymptomatic Hyperuricemia – A Silent Activator of the Innate Immune System. *Nat. Rev. Rheumatol.* 2020;16:75. doi: 10.1038/s41584-019-0334-3. [DOI] [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar],

9. Choi HK, Atkinson K, Karlson EW, Willett W, Curhan G. Purine-rich foods, dairy and protein intake, and the risk of gout in men. *The New England journal of medicine.* 2004;350:1093–1103. doi: 10.1056/NEJMoa035700. [DOI] [PubMed] [Google Scholar]

10. Johnson RJ, Tittle S, Cade JR, Rideout BA, Oliver WJ. Uric acid, evolution and primitive cultures. *Semin Nephrol.* 2005;25:3–8. doi: 10.1016/j.semnephrol.2004.09.002.

11. Kuwabara M, Kodama T, Ae R, Kanbay M, Andres-Hernando A, Borghi C,

Hisatome I, Lanaspa MA. Update in uric acid, hypertension, and cardiovascular diseases. *Hypertens Res*. 2023 Jul;46(7):1714-1726. doi: 10.1038/s41440-023-01273-3. Epub 2023 Apr 18. PMID: 37072573.

12. Alper, AB Jr, Chen, W, Yau, L, Srinivasan, SR, Berenson, GS, Hamm, LL. Childhood uric acid predicts adult blood pressure: the Bogalusa Heart Study. *Hypertension* 2005;45:34-38

13. Syamala, S, Li, J, Shankar, A. Association Between serum uric acid and prehypertension among US adults. *J Hypertens* 2007;25:1583-1589

14. Feig DI, Kang DH, Johnson RJ. Uric acid and cardiovascular risk. *N Engl J Med*. 2008 Oct 23;359(17):1811-21. doi: 10.1056/NEJMr0800885. Erratum in: *N Engl J Med*. 2010 Jun 10;362(23):2235. PMID: 18946066; PMCID: PMC2684330.

15. Cristóbal-García M, García-Arroyo FE, Tapia E, Osorio H, Arellano-Buendía AS, Madero M, et al. Renal oxidative stress induced by long-term hyperuricemia alters mitochondrial function and maintains systemic hypertension. *Oxid Med Cell Longev*. 2015;2015:535686. .

16. Mazzali M, Hughes J, Kim YG, Jefferson JA, Kang DH, Gordon KL, et al. Elevated uric acid increases blood pressure in the rat by a novel crystal-independent mechanism. *Hypertension*. 2001;38:1101–1106. doi: 10.1161/hy1101.092839

17. Kanellis J, Watanabe S, Li JH, et al. Uric acid stimulates monocyte chemoattractant protein-1 production in vascular smooth muscle cells via mitogen-activated protein kinase and cyclooxygenase-2. *Hypertension*. 2003;41(6):1287–1293. doi: 10.1161/01.HYP.0000072820.07472.3B

ВПЛИВ МЕТАБОЛІЗМУ ЗАЛІЗА ТА ДОФАМІНУ НА РОЗВИТОК СИНДРОМУ НЕСПОКІЙНИХ НІГ

Войтюк Анна Олександрівна

асистент кафедри неврології

Скрипник Анжеліка Андріївна

здобувач вищої освіти

Харківського Національного медичного університету

м. Харків, Україна

Вступ

Синдром неспокійних ніг (СНН), також відомий як хвороба Віллеса-Екбома – це хронічний неврологічний розлад, який характеризується парестезією ніг, пов'язаною з непереборним бажанням рухатися (акатизією). Акатизія часто супроводжується дискомфортом відчуттям глибоко в ногах, пацієнти це описують як «мурашки повзають по ногах», чи ніби «газована вода у венах». Рух моментально полегшує стан.

Хвороба часто призводить до хронічної депривації сну, адже значне посилення симптомів спостерігається під час відпочинку, у вечірній або нічний час, наслідком чого удень пацієнтом відчувається сонливість, зниження працездатності та концентрації.

Ціль роботи

Виявлення взаємозв'язку між метаболізмом заліза та дофаміну при синдромі неспокійних ніг.

Матеріали та методи

Пошук та аналіз профільних джерел інформації; дослідження матеріалів та висновків міжнародного наукового середовища.

Результати обговорення

Виділяють такі основні чинники розвитку захворювання: генетичний, залізодефіцитний та дофамінодефіцитний.

При наявності в сімейному анамнезі СНН, то захворювання пов'язують зі спадковістю неврологічного розладу, і на сьогодні вже відомі дослідження про

розвиток синдрому, як аутосомно-домінантного захворювання, через ураження локусу 12q хромосомі.

Вторинний СНН пов'язаний з різними станами, включаючи дефіцит заліза, діабет, термінальна стадія ниркової недостатності (уремія), вагітність. Важливо проводити диференційну діагностику і виключати захворювання, що можуть викликати нічні дискомфортні відчуття в ногах, такі як міофасціальні больові синдроми, моторну акатизію, периферичну нейропатію, нічні судоти. Симптоми СНН часто заважають пацієнтам заснути або відпочити та призводять до функціональних порушень настрою, когнітивних здібностей та інших повсякденних дій.

Щодо взаємозалежності рівня заліза та проявів СНН, за дослідженнями Weinstock і Walters: 43% пацієнтів з виявленим СНН, був наявний системний дефіцит заліза. Залізо відіграє фундаментальну роль у правильній роботі дофамінергічної системи, зокрема будучи кофактором тирозингідроксилази. При зменшенні активності ферменту знижується кількість дофаміну. Окрім цього, дефіцит заліза призводить до зниженої активності транспортера дофаміну та дофамінових D2-рецепторів. Також причиною дефіциту заліза, може стати порушення транспорту через гематоенцефалічний бар'єр або внутрішньоклітинної регуляції елементу в гліальних клітинах та нейронах.

Розглядаючи ширші патогенетичні механізми, Weinstock і Walters висунули теорію про роль запальних та імунних механізмів у розвитку СНН. Вони припускають, що запалення може призводити до змін у регуляції заліза (наприклад, через вплив на гепсидин), що, в свою чергу, може спричиняти церебральний дефіцит заліза та порушувати дофамінергічну нейротрансмісію.

У дослідженнях пацієнтів із залізодефіцитною анемією (ЗДА) була наведена велика поширеність СНН, і клінічно синдром проявлявся більш вираженими симптомами. Це підкреслює, що системний дефіцит заліза може істотно погіршувати перебіг СНН, ймовірно, через посилення церебральної дофамінергічної дисфункції.

Загальний огляд патофізіології СНН, представлений Klingelhoefer,

Bhattacharya та Reichmann, також підтверджує, що патофізіологія первинного СНН включає дисфункцію дофамінергічної системи та порушення метаболізму заліза, причому церебральний дефіцит заліза може виникати навіть за нормальних периферичних показників

Перевірити залежність СНН від дофаміну допомагають антагоністи дофамінових рецепторів, при вживанні яких симптоми посилюються; позитивна відповідь на дофамінергічну терапію вважається позитивним діагностичним критерієм СНН. Тому основним методом лікування є агоністи дофамінергічних рецепторів, але дуже важливо контролювати їх дозу та тривалість вживання, адже передозування може призвести до посилення симптомів, що також проявляється у вигляді симптому відміни.

Вважають, що СНН є найпоширенішим руховим розладом вагітних – у патогенезі розвитку синдрому основну роль складають: сімейний анамнез, через підвищену потребу: низький рівень заліза, вітаміну Д, феритину в сироватці крові; через гормональні зміни: високий рівень естрогену. Лікування під час вагітності доволі небезпечне, тому варто потурбуватися про рівень мінералів та вітамінів в організмі до зачаття, бо СНН може призвести до ускладнень вагітності та пологів.

Висновки

Синдром неспокійних ніг є поширеним неврологічним руховим розладом, який може мати великий вплив на якість життя, головним чином через порушення нічного сну та денну сонливість. Для покращення стану необхідно виключити вторинні причини, щоб можна було підібрати спеціальну терапію, наприклад, за допомогою добавок заліза. Симптоматичне лікування залежить від вираженості та частоти симптомів СНН, віку, супутніх захворювань та прийому ліків. У легкому СНН може бути достатньо заспокоєння та зміни способу життя, тоді як у помірних та важких випадках потрібне індивідуальне фармакологічне лікування.

Патофізіологія СНН залишається не до кінця вивченою, що підкреслює актуальність проведення додаткових наукових досліджень, для покращення

діагностики та лікування синдрому, на сьогодні основна роль у патогенезі розвитку синдрому належить: дисфункції дофамінергічної системи та дефіциту заліза.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Klingelhofer L., Bhattacharya K., Reichmann H. Restless legs syndrome. *Clinical Medicine*. 2016. Vol. 16, no. 4. P. 379–82.
2. Daubian-Nose P , Frank MK , Esteves AM . Sleep disorders: a review of the interface between restless legs syndrome and iron metabolism . *Sleep Sci* 2014; 7 : 234 – 7 .
3. Richard P. Allen, Sarah Auerbach, Huzefa Bahrain, Michael Auerbach, Christopher J. Earley The prevalence and impact of restless legs syndrome on patients with iron deficiency anemia. *American Journal of Hematology*. 2013. Vol. 88, no.4. P. 261-264.
4. James R Connor , Stephanie Patton , Konrad Oexle , Richard Allen. Iron and restless legs syndrome: Treatment, genetics and pathophysiology. *Sleep Med*. 2016.
5. Oner P., Dirik E.B., Taner Y., Caykoylu A., Anlar O. Association between low serum ferritin and restless legs syndrome in patients with attention deficit hyperactivity disorder. *Tohoku J Exp Med*. 2007;213:269–276.
6. Weinstock L.B., Walters A.S., Paueksakon P. Restless legs syndrome – Theoretical roles of inflammatory and immune mechanisms. *Sleep Med Rev*. 2012;16:341–354.
7. Gupta R , Dhyani M , Kendzerska T et al . Restless legs syndrome and pregnancy: prevalence, possible pathophysiological mechanisms and treatment . *Acta Neurol Scand* 2016 ; 133 : 320 – 9 .
8. Bianco L.E., Wiesinger J., Earley C.J., Jones B.C., Beard J.L. Iron deficiency alters dopamine uptake and response to L-DOPA injection in Sprague-Dawley rats. *J Neurochem*. 2008;106:205–215.

ГІДРОХІМІЧНИЙ І МІКРОБІОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ПОВЕРХНЕВОЇ ВОДИ ПІВДЕННОГО БУГУ

Гайдаш Ігор Славович,
доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри мікробіології, вірусології,
імунології, медичної фізики та медичної інформатики,
Луганський державний медичний університет,
Рівне, Україна.

Гайдаш Ірина Анатоліївна,
кандидат медичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри анатомії,
фізіології та біологічної хімії,
Луганський державний медичний університет,
Рівне, Україна

Вступ.

Південний Буг – третя за довжиною в межах України річка після Дніпра і Дністра, протікає винятково в межах України, довжина ріки 806 км. Протікає західними, центральними і південними областями держави (Хмельницька, Вінницька, Кіровоградська, Одеська та Миколаївська області). Південний Буг має 14 приток першого порядку, на річці і її притоках розташована велика кількість населених пунктів, для багатьох з яких Південний Буг є джерелом питної води.

В зв'язку з цим, гігієнічний моніторинг поверхневої води Південного Бугу має постійну актуальність. Трансформація клімату та інтенсивний антропогенний вплив здатні змінювати гідрохімічні показники води річкових систем.

Мета роботи - гігієнічний і мікробіологічний моніторинг гідрохімічних і мікробіологічних показників поверхневої води ріки Південного Бугу в межах України.

Матеріали та методи.

Матеріалом дослідження були зразки поверхневої води Південного Бугу

здобути в межах міст Хмельницький протягом 2024 року. Гідрохімічні дослідження включали визначення мінералізації води (ppm), електропровідності ($\mu\text{S}/\text{cm}$), окислювально-відновного потенціалу (mV), концентрації водневих іонів (pH), постійної жорсткості (GH), тимчасової жорсткості (KH), концентрацій іонів Ca^{2+} , Mg^{2+} , розчиненого SiO_2 . Мінеральність та електропровідність води визначали за допомогою TDS-метра – TDS&EC meter (hold) (Китай), водневий показник - приладом pH-метр (Китай), постійну та тимчасову жорсткості – з використанням тест-систем GH та KH «Tetra Test» (Німеччина). Концентрації іонів Ca^{2+} та Mg^{2+} вимірювали тест-системою Aquatest Ca Mg «Zoolek» (Німеччина), оксид кремнію – тест-системою Aquatest SiO_2 «JBL» (Німеччина).

Визначення окисно-відновного потенціалу води (mV) проводили за допомогою приладу YY-400 (Китай). До мікробіологічного дослідження види входило вивчення загального мікробного числа і колі-індексу. Отримані результати оброблялись статистично.

Результати та обговорення.

Поверхнева вода Південного Бугу протягом дослідного періоду мала середню мінералізацію $315,3 \pm 15,8$ мг/л, коливаючись від 275 мг/л до 353 мг/л. Відповідно, електропровідність поверхневої води Південного Бугу складала $630,6 \pm 31,6$ $\mu\text{S}/\text{cm}$, змінюючись в діапазоні від 550 $\mu\text{S}/\text{cm}$ до 706 $\mu\text{S}/\text{cm}$.

Реакція всіх зразків води була слабо лужною, середній показник pH склав $7,87 \pm 0,39$ у.о., коливання pH були від 7,76 у.о. до 8,83 у.о. Середній показник GH поверхневої води Південного Бугу дорівнював $22,0 \pm 1,1^\circ\text{d}$, мінімальний показник GH був $22,0^\circ\text{d}$, GH, максимальний – $14,0^\circ\text{d}$. Тимчасова жорсткість води – KH, в середньому склала $12,3 \pm 0,62^\circ\text{d}$, мінімальний показник дорівнював $13,0^\circ\text{d}$, максимальний – $14,0^\circ\text{d}$. Окислювально-відновний потенціал – ORP у всіх зразках води дорівнював 0. Середньорічний вміст іонів Ca^{2+} склав $73,3 \pm 3,7$ мг/л, мінімальний показник 70,0 мг/л, максимальний – 75,0 мг/л. Вміст іонів Mg^{2+} протягом дослідного терміну склав в середньому 22,0 мг/л, при мінімумі 20 мг/л, і максимумі 24 мг/л.

Концентрація іонів кальцію перевищувала таку для іонів магнію в 3,33 рази. Концентрація розчиненого SiO_2 була більше 6 мг/л. В усіх здобутих зразках води ріки Південного Бугу мікробіологічні показники (загальне мікробне число, колі-індекс) взимку були в межах нормативних, влітку перевищували їх.

Висновки. Гідрохімічні показники поверхневої води ріки Південний Буг були типовими для водогонів невеликої жорсткості. Гідрохімічний і мікробіологічний статус Південного Бугу є задовільним.

PFEMP1 ЯК КЛЮЧОВА МІШЕНЬ У ПАТОГЕНЕЗІ ТА ПРОФІЛАКТИЦІ МАЛЯРІЇ, СПРИЧИНЕНОЇ PLASMODIUM FALCIPARUM

Гарабajів Ростислав Ярославович

Студент

Давиденко Оксана Миколаївна

к.мед.н., доц.

Питання вивчення імунної відповіді на інвазію *Plasmodium falciparum* є значущим через складнощі у розробці ефективної та довготривалої активної профілактики. Згідно з даними ВООЗ, за період 2022 року було задокументовано близько 250 мільйонів випадків інфікування малярією, із яких 600 тисяч мали летальний наслідок.

Варто зауважити, що найбільші показники смертності спостерігались серед вагітних жінок та дітей віком до п'яти років. Розроблені, сертифіковані та протестовані ВООЗ вакцини надавали лише частковий імунний захист й приблизно у половини вакцинованих виникало малярійне захворювання впродовж року після вакцинації [1, ст. 2-4].

Вчені Китаю, Індії та США вважають перспективним вивчення мембранного білка еритроцитів-1 (PfEMP1) як централізовану ланку патогенезу *Plasmodium falciparum*. PfEMP1 є високомолекулярним білком (від 200 до 450 kD), що синтезується при інтраеритроцитарній стадії захворювання. Амінокислотна структура білка закодowana у var-екзонах *Plasmodium falciparum*. Основною метою синтезу цього білка є адгезія інфікованого еритроциту до ендотелію судини.

Це виключає структурно-змінений еритроцит із проходження через селезінкову судинну систему, де він, швидше за все, буде лізований, а збудник – локалізований. Якнайдовше збереження еритроциту у кровоносному руслі забезпечує покращену генералізацію *Plasmodium falciparum* за рахунок експоненційного росту [2, ст. 243-245].

PfEMP1 синтезується на патологічно-утворених випинаннях мембрани еритроцита, що утворюються за участі молекул паразита: knob-associated histidine-rich protein (KAHRP) та LyM-білку.

Ці випинання можуть виникати уже через 16-20 годин після інвазії. Залежно від ділянки експресії геному *Plasmodium falciparum* виокремлюють три групи PfEMP1: A, B і C. Кожна група білка має особливий сайт адгезії, що у свою чергу визначає важкість перебігу малярії. Так PfEMP1-A зв'язується із людським ендотеліальним протеїном C рецептором й викликає важкий ускладнений перебіг. Група B зв'язується із CD36 рецептором, що супроводжуватиметься легким неускладненим перебігом [3, ст. 8-9].

На основі досліджень імунореактивності організму людини на збудник було встановлено, що PfEMP1 є найбільш імуногенним поверхневим антигеном й відповідає за ранній синтез IgG.

У середньому за одну-дві інвазії виробляється та накопичується достатня кількість імуноглобуліну для забезпечення резистентності людини до нових інфікувань. Саме неможливість адгезії еритроциту до стінки судини полегшує ідентифікацію та елімінацію *Plasmodium falciparum*.

Багатообіцяючою є розробка вакцини на основі PfEMP1 із подальшим синтезом PfEMP1-специфічних антитіл. Варто зауважити, що для PfEMP1 властива широка антигенна варіативність, що забезпечує швидку адаптацію до антитіл й віддтерміновує створення універсальної активної профілактики [4, ст. 130-139].

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Kinyua, Ann W., et al. "Antibodies to PfEMP1 and variant surface antigens: Protection after controlled human malaria infection in semi-immune Kenyan adults." *Journal of Infection* 89.4 (2024): 106252.
2. Jensen, Anja Ramstedt, Yvonne Adams, and Lars Hviid. "Cerebral *Plasmodium falciparum* malaria: The role of PfEMP1 in its pathogenesis and immunity, and PfEMP1-based vaccines to prevent it." *Immunological reviews* 293.1 (2020): 230-252.

3. Obeng-Adjei, Nyamekye, et al. "Longitudinal analysis of naturally acquired PfEMP1 CIDR domain variant antibodies identifies associations with malaria protection." *JCI insight* 5.12 (2020): e137262.
4. Otoboh, Stanley Ekeuku. "Genetic validation of the function of PfEMP1 in *Plasmodium falciparum* rosette formation." (2024).

ВПЛИВ ЕТАНОЛУ НА ЦЕНТРАЛЬНУ НЕРВОВУ СИСТЕМУ: ВІД ЕЙФОРІЇ ДО НЕЙРОДЕГЕНЕРАЦІЇ

Гербей Іванна Іванівна

Студентка 2-го курсу

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Сиротинська Ірина Дмитрівна

к.х.н., доцент кафедри біологічної та медичної хімії ім. Г. О. Бабенка

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Етанол є природнім продуктом ферментації фруктів або злаків і його вплив є шкідливим практично на всі системи організму. Проте, основною причиною його споживання - вплив на центральну нервову систему. Початкові ефекти є ейфорія, седативний ефект; при збільшенні дози – сплутаність свідомості, порушення мовлення та координації в просторі. Саме цей ефект подобається споживачам, які помилково надають алкогольними напоям «антидепресантних» властивостей. Завдяки доступності, алкоголь є найпоширенішим рекреаційним напоєм та наркотиком серед дорослого населення. Але ще більшої шкоди і звикання алкогольні напої створюють для підлітків. Смерть від передозування етанолом займає третє місце за причиною смертності, якій можна запобігти. Всесвітня організація охорони здоров'я повідомляє, що понад 200 захворювань, які включають цироз печінки, рак, нейрокогнітивні порушення, також пов'язані зі вживанням алкоголю.

Мета роботи. Ознайомитись з науковими статтями, проаналізувати вплив етанолу на центральну нервову систему (ЦНС) людини. Дослідити нейрофізіологічні та біохімічні властивості його дії на різних етапах – від початкового ейфоричного ефекту до нейродегенеративних процесів.

Матеріали та методи. У дослідженні було використано дані наукових статей, що висвітлюють зв'язок між споживанням алкоголю та його впливом на мозкову діяльність людини. Також важливим було порівняти особливості

роботи нейронів та збереженням когнітивних функцій у осіб, які споживають алкоголь тривалий час і тих, хто припинив його вживати.

Результати та обговорення. Алкоголізм в тій чи іншій мірі розповсюджений у кожній країні, за винятком мусульманських – де за його вживання може бути штраф або навіть тюремний термін. За оцінками, у Сполучених Штатах Америки 7% дорослих та 19% підлітків є алкоголіками. Саме етанол є причиною понад 100 000 смертей на рік або 5% усієї смертності. Подібні статистичні дані є і в Європейських країнах, з коливаннями у відсотках, але проблема є завжди актуальною.

У хворих на хронічний алкоголізм може розвинутися важке недоїдання, оскільки, зазвичай, у вигляді алкоголю споживається близько 50% калорій. Проєкт Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) «Глобальний тягар хвороб» визначив алкоголь як провідний фактор ризику щодо кількості років життя, що пояснюється депресивними розладами. Структурний МРТ-аналіз показує, що сіра речовина зменшується в об'ємі з префронтальної кори, гіпокампа у людей які хронічно вживають алкоголь. Це ділянки, які є частиною емоційної регуляції та реакції на стрес. Дослідження вказують на сильну кореляцію між подальшою втратою глюкози в подальшою втратою нейронів на межі алкогольно-індукованої дисфункції гематоенцефалічного бар'єру, що викликає нейродегенерацію.

Нейродегенерація виникає, коли клітини центральної нервової системи перестають працювати або гинуть і з часом виконують свої функції гірше з розвитком патологічних станів. Адже, алкоголь викликає надлишкове накопичення білка, пошкодження ДНК, що сприяє нейродегенерації, і відповідно прискорює старіння мозку. Проте, вплив алкоголю, можна зупинити або уповільнити. Мозок володіє регенерацією, але для цього треба деякий час утримуватись від алкоголю. Оскільки мозок алкоголіків відображає зменшення тканин мозку без значної втрати нейронів, то можна значно покращити мозкову та когнітивні функції.

За попередніми дослідженнями, встановлено, що при короткочасній

відмові від алкоголю сприяє регенерації об'єму кори та білої речовини, покращення зорових здібностей а також нейрокогнітивних властивостей мозку.

Висновки. Розглянуті дослідження підтверджують, що алкоголь сприяє серйозному ушкодженню мозку. Тканини мозку мають здатність регенерувати з відновленням усіх когнітивних функцій за умови зміни способу життя та відмові від алкоголю. При застосуванні антиоксидантної терапії, очікується покращення результатів нейрокогнітивної функції та структурної стабільності гематоенцефалічного бар'єру з наступною ремієлінізацією і відновленням нейронів.

КІЛЬКІСНА МОРФОЛОГІЧНА ОЦІНКА ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕМОДЕЛЮВАННЯ СТРУКТУР СТІНКИ СЕЧОВОГО МІХУРА В УМОВАХ ПОСТРЕЗЕКЦІЙНОЇ ПОРТАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ

Гнатюк Михайло Степанович,

д.мед.н., професор

Стець Наталія Ярославівна,

доктор філософії, асистент

Татарчук Людмила Василівна,

д.мед.н., доцент

Довгий Богдан Ігорович,

аспірант

Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

Вступ. Відомо, що зміни гемодинаміки у системі ворітної печінкової вени, які виникають при резекції значних обсягів печінки [1, 2] також взаємопов'язані з великим та малим колами кровообігу і можуть суттєво впливати на кровоплин у них та їхніх органах [3]. Сечовий міхур – важливий орган сечостатевої системи, який нерідко поражається різними патологічними процесами і також реагує на зміни гемодинаміки [4]. В той же час особливості ремоделювання структур стінки вказаного органа в умовах портальної гіпертензії мало досліджені.

На сьогодні дослідники все ширше застосовують кількісні підходи до аналізу даних, отриманих різними сучасними біохімічними та морфологічними методами, для підвищення якості досліджень та повноцінного розкриття суті явищ та процесів, що вивчаються. Для максимальної об'єктивізації морфологічного аналізу, направленого на досягнення надійності, точності, достовірності досліджень морфологи застосовують морфометричні методи, які дозволяють кількісно оцінити особливості структурної перебудови органів, тканин, клітин при зміні фізіологічних станів та розвитку патології і логічно інтерпретувати їх [3].

Мета роботи – морфометричними методами дослідити особливості

ремоделювання структур стінки сечового міхура в умовах пострезекційної портальної гіпертензії.

Матеріали і методи. Комплексом морфологічних методів досліджена стінка сечового міхура 22 лабораторних статевозрілих свиней-самців в'єтнамської породи, які були розділені на 3-и групи. 1-а група – 5 контрольних тварин, 2-а – 11 свиней з пострезекційною портальною гіпертензією, 3-я – 6 тварин з пострезекційною портальною гіпертензією, у яких розвинулася поліорганна недостатність. При останній діагностували асцит, печінкову, ниркову, ентеральну, серцеву недостатності. Пострезекційну портальну гіпертензію моделювали шляхом видалення лівої та правої бічних часток печінки (60 % її паренхіми) [3]. Оперативні втручання проводилися в умовах тіопентал-натрієвого наркозу з дотриманням правил асептики та антисептики. Через 30 днів від початку досліду виконували евтаназію тварин кровопусканням в умовах тіопентал-натрієвого наркозу. Видаляли сечовий міхур, з якого виготовляли гістологічні препарати, забарвлені гематоксиліном та еозином, за ван-Гізона, Маллорі, Вейгерту, Массона, проводили імпрегнацію азотистим сріблом [5]. Мікропрепарати сечового міхура вивчали світлооптично та морфометрично. При кількісній морфології визначали товщини слизової, м'язової, підслизової та адвентиційної оболонок стінки сечового міхура, а також підслизово-слизовий, підслизово-м'язовий та підслизово-адвентиційний індекси. Морфометричні параметри досліджуваних структур обробляли статистично. Різницю між порівнювальними морфометричними параметрами визначали за критеріями Стюдента та Манна-Уїтні [6].

Результати та обговорення. З'ясовано, що резекція лівої та правої бічних часток печінки ускладнювалося розвитком пострезекційної портальної гіпертензії, яка призводила до розширення і повнокров'я ворітної печінкової вени, брижових вен, варикозного розширення вен стравохода і шлунка, гемороїдальних вен, вен передньої черевної стінки, шлунково-стравохідних кровотеч, спленомегалії, асциту.

Проведеними дослідженнями та аналізом отриманих результатів

встановлено, що найвираженіше досліджувані морфометричні параметри структур сечового міхура змінювалися при поєднанні пострезекційної портальної гіпертензії з поліорганною недостатністю. Виявлено, що у названих умовах експерименту зменшувалися товщини слизової, підслизової, м'язової та адвентиційної оболонок сечового міхура. При цьому товщина слизової оболонки досліджуваного органа з вираженою статистично достовірною різницею ($p < 0,001$) зменшилася на 62,5 %, підслизового прошарку – на 49, 2 %, м'язової оболонки – на 39,5 %, адвентиції – на 34,3 % ($p < 0,001$).

Незбалансовані, диспропорційні зміни морфометричних параметрів оболонок стінки сечового міхура призводили до порушень відношень між їхніми просторовими характеристиками. Так, відношення між товщиною підслизового прошарку сечового міхура та аналогічним кількісним морфологічним показником слизової оболонки при поєднанні пострезекційної портальної гіпертензії з поліорганною недостатністю статистично достовірно ($p < 0,001$) збільшився на 31,6 %. Виявлене свідчить, що зміни просторових характеристик слизової оболонки та підслизового прошарку в даних експериментальних умовах виявилися розбалансованими. Деякі дослідники стверджують, що порушення відношень між кількісними морфологічними показниками оболонок порожнистих органів може ускладнюватися їх дисфункцією [3]. З'ясовано також, що аналогічні порушення у змодельованих експериментальних умовах виявлені між морфометричними параметрами підслизової, м'язової та адвентиційної оболонок стінки сечового міхура.

Висновки. Проведені дослідження та отримані результати свідчать, що резекція лівої та правої бічних часток печінки у експериментальних тварин призводить до пострезекційної портальної гіпертензії та змін морфометричних параметрів оболонок сечового міхура і порушень між ними, що може призводити до дисфункції досліджуваного органа.

Більш виражена ступінь ремоделювання структур стінки сечового міхура виявлена при поєднанні пострезекційної портальної гіпертензії з поліорганною недостатністю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Зацаринний Р. А. Концентрація лідокаїну в крові при внутрішньовенному та епідуральному введенні при обширних резекціях печінки / Р. А. Зацаринний, О. О. Підпригора // Шпитальна хірургія. Журнал імені Л. Я. Ковальчука. – 2022. – № 3.- С. 20-26. DOI: <https://doi.org/10.11603/2414-4533.2022.3.13259>
2. McConnell M., Iwakiri Y. Biology of portal hypertension. *Hepatol. Int.* 2018;12:11-23.
3. Гнатюк М. С. Морфометрична оцінка структурної перебудови товстої кишки при резекціях різних об'ємів паренхіми печінки / М.С. Гнатюк, Л. В. Татарчук, О. М. Процайло, Н. Я. Монастирська // Шпитальна хірургія. Журнал імені Л. Я. Ковальчука. – 2020 – № 4. – С.24-28. DOI 10.11603/2414-4533.2020.4.11779.
4. Shenoy-Dhangie AS, Pires Fj, Ray LJ. Imaging of urinary bladder and ureteral endometriosis with Emphasis on diagnosis and technique. *Acad. Radiol.* 2024;31(9):3659-3671. DOI: 10.1016/j.acra.2023.10.053.
5. Багрій М. М. Методики морфологічних досліджень / М. М. Багрій, В. А. Діброва, О. Г. Попадинець, І. М. Грищук.– Вінниця: Нова книга, 2016.-238 с.6.
6. Petrie A. Medical statistics at a Glance. 4th ed. / A. Petrie, C.Sabin. – New York: Wiley, 2019. – 460 p.

РОЛЬ ВІРУСУ ЛІМФОЦИТАРНОГО ХОРІОМЕНІНГІТУ В РОЗВИТКУ АУТОІМУННИХ НЕВРОЛОГІЧНИХ УСКЛАДНЕНЬ

Гнучова Лада Вячеславівна

здобувач вищої освіти II медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Тихонова Людмила Володимирівна

кандидат медичних наук, доцент
Кафедра неврології
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність. Вірус лімфоцитарного хоріомеїнігїту (ЛХМ) є арена-вірусом, який уражає центральну нервову систему та може провокувати розвиток аутоїмунних ускладнень. Вірусна інфекція здатна запускати патологічну імунну відповідь, що призводить до розвитку таких захворювань, як розсіяний склероз, аутоїмунний енцефаломієліт та міастенія. Розуміння патогенезу цих ускладнень є критично важливим для розробки ефективних терапевтичних стратегій та методів профілактики. Дослідження механізмів взаємодії вірусу ЛХМ з імунною системою дозволяє ідентифікувати ключові фактори, що сприяють аутоїмунним реакціям, а також відкриває можливості для розробки імуномодуючих підходів у лікуванні поствірусних ускладнень.

Мета дослідження. Проаналізувати механізми впливу вірусу ЛХМ на імунну систему та його роль у розвитку аутоїмунних неврологічних ускладнень. Визначити молекулярні та клітинні механізми, що сприяють аутоїмунним реакціям після перенесеної вірусної інфекції.

Методи і матеріали. У ході дослідження було здійснено ретельний аналіз наукової літератури, що включає дані з міжнародних баз PubMed, Scopus та Google Scholar, опубліковані за останні десять років. Вивчення цих джерел дозволило отримати детальну інформацію про вплив вірусу ЛХМ на центральну нервову систему та імунні механізми, що беруть участь у розвитку аутоїмунних процесів.

Окрім літературного аналізу, проведено дослідження клінічних випадків

пацієнтів, які перенесли ЛХМ, після чого у них розвинулися аутоімунні неврологічні захворювання, такі як розсіяний склероз, синдром Гієна-Барре та аутоімунний енцефаломієліт. Було проаналізовано історії хвороб, лабораторні результати та нейровізуалізаційні обстеження для виявлення характерних патофізіологічних змін.

Дослідження патогенетичних механізмів аутоімунної відповіді здійснювалося за допомогою імуногістохімічного аналізу зразків тканин центральної нервової системи, що дозволило ідентифікувати ключові біомаркери запалення та аутоімунної активності. Додатково були проведені молекулярно-біологічні дослідження, які передбачали аналіз рівня аутоантитіл у сироватці крові пацієнтів.

Крім того, в рамках експериментального дослідження використовувалися лабораторні тварини, інфіковані вірусом ЛХМ, для моделювання аутоімунних процесів у центральній нервовій системі. Це дозволило простежити динаміку розвитку імунних реакцій, оцінити рівень цитокінів та проаналізувати особливості ураження нервових структур у відповідь на вірусну інфекцію.

Результати. В ході досліджень встановлено, що вірус ЛХМ здатний ініціювати перехресну реактивність імунної системи через механізм "молекулярної мімікрії". Це означає, що імунна система, борючись із вірусом, помилково атакує власні нервові структури, що веде до руйнування мієлінової оболонки нейронів.

Клінічні спостереження вказують на те, що у пацієнтів із перенесеним ЛХМ частіше діагностуються захворювання, пов'язані з аутоімунною агресією проти нервових тканин. Зокрема, зафіксовано збільшення випадків розсіяного склерозу, енцефаломієліту та нейропатій серед осіб, які перенесли важку форму інфекції. Аналіз сироватки крові таких пацієнтів виявив підвищений рівень аутоантитіл до білків мієліну, що підтверджує наявність патологічної імунної відповіді.

Дослідження на тваринних моделях продемонстрували, що інфікування вірусом ЛХМ сприяє тривалому підвищенню рівня прозапальних цитокінів

(IL-6, TNF- α), що є ключовим фактором у запуску хронічного запалення в ЦНС. При цьому ураження мікроглії та астроцитів веде до стійкого нейродегенеративного процесу. Також було виявлено, що у тварин із хронічним перебігом ЛХМ спостерігається порушення бар'єрної функції гематоенцефалічного бар'єра, що полегшує проникнення імунних клітин у мозкову тканину та погіршує неврологічний прогноз.

Окрім того, сучасні генетичні дослідження вказують на можливий зв'язок між інфекцією ЛХМ та мутаціями у генах, що відповідають за регуляцію імунної відповіді. Це пояснює, чому деякі пацієнти мають підвищену схильність до розвитку аутоімунних ускладнень після перенесеної вірусної інфекції. Встановлено також зв'язок між рівнем вірусного навантаження та тяжкістю аутоімунних реакцій: високий рівень вірусемії корелює з більш вираженим неврологічним дефіцитом.

Додаткові дослідження показали, що активація Т-лімфоцитів та їхня взаємодія з антиген-презентуючими клітинами є ключовим фактором у запуску аутоімунного процесу. Також було виявлено підвищений рівень В-клітинної активності, що сприяє утворенню патогенних аутоантитіл і загостренню перебігу захворювання.

Наразі активно досліджуються терапевтичні підходи для запобігання розвитку неврологічних аутоімунних ускладнень після ЛХМ. Одним із перспективних напрямків є використання імуномодуючих препаратів, таких як інтерферони та моноклональні антитіла, що можуть зменшити інтенсивність запального процесу та запобігти руйнуванню мієліну. Також розглядається можливість застосування терапії, спрямованої на зменшення проникності гематоенцефалічного бар'єра, що може запобігти надмірному накопиченню імунних клітин у ЦНС.

Висновки. Вірус ЛХМ може відігравати значну роль у розвитку аутоімунних неврологічних захворювань, сприяючи формуванню патологічної імунної відповіді. Основним механізмом цього процесу є молекулярна мімікрія, що призводить до активації аутоімунних реакцій. Генетична схильність також

може відігравати важливу роль у тяжкості постінфекційних ускладнень.

Отримані дані свідчать про необхідність подальших досліджень з метою глибшого розуміння механізмів, що лежать в основі взаємодії вірусу ЛХМ з імунною системою, а також пошуку біомаркерів, що дозволять вчасно діагностувати ризик розвитку аутоімунних реакцій. Важливо також розглянути питання індивідуальної схильності до розвитку неврологічних ускладнень після перенесеної інфекції, що може допомогти у персоналізації терапії та профілактичних заходів.

Крім того, необхідно розробити ефективні терапевтичні стратегії, які включатимуть імуномодуючі препарати, здатні регулювати надмірну активність імунної системи без значного пригнічення її захисних функцій. Важливим напрямком є вивчення впливу противірусних засобів на перебіг інфекції та можливість їх застосування на ранніх етапах захворювання з метою зменшення ризику розвитку аутоімунних ускладнень.

З огляду на значний вплив вірусу ЛХМ на центральну нервову систему, слід також дослідити довгострокові наслідки перенесеної інфекції, особливо у пацієнтів із супутніми неврологічними або імунними захворюваннями. Проведення масштабних клінічних досліджень допоможе визначити оптимальні підходи до лікування та запобігання ускладненням, пов'язаним із вірусом ЛХМ, що сприятиме покращенню прогнозу для пацієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Козьолкін О. А. Хронічні запальні захворювання нервової системи : навч. посіб. для сам. роботи лікарів-інтернів за спец. «Неврологія», «Загальна практика – сімейна медицина», лікарів-неврологів, сімейних лікарів / О. А. Козьолкін, А. В. Ревенько, С. О. Медведкова. - Запоріжжя: ЗДМУ, 2021.-109 с.

2. Congenital lymphocytic choriomeningitis virus: A review: Lucile Pencole, Jeanne Sibiude, A S Weingertner, Laurent Mandelbrot, Christelle Vauloup-Fellous, Olivier Picone Jun 22.

3. Role of lymphocytic choriomeningitis virus (LCMV) in understanding viral immunology: past, present and future: Xin Zhou, Srividya Ramachandran, Margaret Mann, Daniel L Popkin

4. Lymphocytic choriomeningitis virus injures the developing brain: effects and mechanisms: Daniel J Bonthius Jan 5

5. Lymphocytic choriomeningitis infection of the central nervous system: Silvia S Kang, Dorian B McGavern 2008 May

АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНІСТЬ ПРИ ЛОР-ІНФЕКЦІЯХ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Граб Катерина Віталіївна

Студент

Мазур Ольга Олександрівна

Кандидат медичних наук, доцент

Буковинський Державний

Медичний Університет

м. Чернівці. Україна

Вступ. / Introductions Захворювання органів вуха, горла та носа (ЛОР-органів) посідають провідне місце серед причин звернення пацієнтів до лікаря первинної ланки та отоларинголога. Більшість із них мають інфекційну природу, а антибактеріальні препарати залишаються основою лікування бактеріальних ЛОР-інфекцій. Проте останніми роками спостерігається тривожна тенденція до зростання антибіотикорезистентності (АБР), яка ускладнює лікування, сприяє хронізації захворювань і зростанню кількості ускладнень. [1]

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є комплексний аналіз проблеми антибіотикорезистентності при ЛОР-інфекціях у сучасних умовах. Зокрема, дослідження охоплює:

- вивчення основних бактеріальних збудників, які найчастіше спричиняють захворювання ЛОР-органів;
- аналіз сучасних тенденцій щодо їхньої резистентності до антибактеріальних препаратів;
- виявлення ключових факторів, що сприяють формуванню та поширенню антибіотикорезистентності в отоларингологічній практиці;
- оцінка клінічних та епідеміологічних наслідків неефективної антибіотикотерапії;
- визначення ефективних стратегій боротьби з

антибіотикорезистентністю, зокрема шляхом впровадження антибіотикостюардшипу, застосування сучасних протоколів лікування, швидкої діагностики та інформування медичної спільноти; [2]

- окреслення перспектив розвитку альтернативних методів терапії, таких як бактеріофаги, вакцинація та персоналізована медицина.

Матеріали та методи./Materials and methods.

1. Основні збудники ЛОР-інфекцій та їх чутливість до антибіотиків

Серед найпоширеніших збудників ЛОР-інфекцій виділяють [3]:

- *Streptococcus pneumoniae* – основний етіологічний чинник гострого середнього отиту, синуситу, фарингіту.
- *Haemophilus influenzae* – частіше викликає інфекції нижніх дихальних шляхів, але часто ізолювана при риносинуситах і отитах.
- *Moraxella catarrhalis* – збудник отитів у дітей, часто продукує бета-лактамази.
- *Streptococcus pyogenes* – головна причина стрептококового тонзиліту.
- *Staphylococcus aureus* – в тому числі MRSA – частий збудник хронічного синуситу та зовнішнього отиту.

За останні роки зростає стійкість *S. pneumoniae* до пеніцилінів та макролідів, *H. influenzae* – до амінопеніцилінів, *M. catarrhalis* – до бета-лактамів через продукцію бета-лактамаз. Це ускладнює емпіричне лікування та підвищує ризики неефективної терапії.

2. Причини зростання антибіотикорезистентності в отоларингології [4]

До ключових чинників належать:

- **Нераціональне призначення антибіотиків:** часто призначаються при вірусних інфекціях або без бактеріального підтвердження.
- **Самолікування пацієнтів:** вільний доступ до антибіотиків без рецепту у деяких регіонах сприяє неправильному використанню.
- **Неправильне дозування і тривалість курсу:** занадто коротке або, навпаки, надмірно довге лікування сприяє відбору резистентних штамів.

- **Недостатня бактеріологічна діагностика:** у більшості випадків лікування є емпіричним

- **Відсутність системного контролю за антибіотикотерапією в стаціонарах та поліклініках.**

3. Клінічні наслідки антибіотикорезистентності [5]

Зростання АБР має низку негативних наслідків:

- **Зниження ефективності лікування**, що призводить до рецидивів.

- **Підвищення частоти хронічних форм ЛОР-захворювань** (наприклад, хронічний тонзиліт, хронічний синусит).

- **Ускладнення:** мастоїдит, абсцеси, менінгіт, сепсис.

- **Фінансові витрати:** потреба у дорогих антибіотиках, госпіталізація, додаткові дослідження.

- **Поширення мульти- і панрезистентних штамів**, зокрема MRSA.

4. Сучасні підходи до подолання АБР у ЛОР-практиці

Профілактика й контроль АБР включає такі компоненти [6]:

- **Антибіотикостюардшип** – цілеспрямоване управління антибіотикотерапією в закладах охорони здоров'я. Включає формування локальних протоколів, контроль призначень, моніторинг резистентності.

- **Протоколи лікування** (українські, європейські, рекомендації WHO, NICE, IDSA).

- **Використання вузькоспектрових антибіотиків** замість широкого спектру, де це можливо.

- **Швидкі тести на стрептокок** – особливо для обґрунтування антибіотикотерапії при фарингіті.

- **Навчання лікарів і пацієнтів** – просвіта щодо ризиків неправильного використання антибіотиків.

5. Перспективи: нові антибіотики та альтернативи

Розвиток фармакології та новітніх технологій пропонує нові шляхи: [7]

- **Нові антибіотики та комбіновані препарати** (наприклад, цефалоспорини V покоління, бета-лактамазні інгібітори).

- **Бактеріофаготерапія** – перспективна альтернатива при резистентних інфекціях.
- **Імуномодулятори та пробіотики** як засоби підтримки та профілактики рецидивів.
- **Вакцинація** проти *S. pneumoniae*, *H. influenzae* – ефективний профілактичний підхід.
- **Технології персоналізованої медицини** – визначення збудника та його чутливості за допомогою ПЛР і MALDI-TOF MS.

Результати та обговорення./Results and discussion. Клінічні випадки

Клінічний випадок 1.

Рецидивуючий гострий середній отит у дитини 4 років

Скарги: біль у вусі, підвищена температура, закладеність носа.

Анамнез: дитина хворіє часто, отити 3–4 рази на рік, зазвичай призначається амоксицилін без мікробіологічного підтвердження.

Перебіг: після чергового епізоду отиту призначено амоксицилін. Через 3 дні – погіршення, збереження лихоманки, посилення болю. Госпіталізація. Проведене бактеріологічне дослідження вмісту з вуха – виявлено *Haemophilus influenzae*, стійкий до амінопеніцилінів. [8]

Лікування: змінено антибіотик на амоксицилін/клавуланат – покращення на 2-гу добу.

Коментар: Раннє емпіричне застосування антибіотиків без лабораторного контролю сприяє відбору резистентних штамів. Важливо враховувати частоту епізодів, можливу зміну збудника та коригувати терапію.

Клінічний випадок 2. Хронічний тонзиліт у дорослого пацієнта з резистентним *S. pyogenes*

Пацієнт: 28 років, часті ангіни, приймав макроліди (азитроміцин, кларитроміцин) останні кілька років.

Звернення: загострення хронічного тонзиліту, підвищення температури, нальоти на мигдаликах, збільшення шийних лімфовузлів.

Дослідження: мазок із мигдаликів – *Streptococcus pyogenes*, резистентний

до макролідів, чутливий до пеніциліну.

Лікування: феноксиметилпеніцилін – ефективний, клінічне одужання через 5 днів.

Коментар: При багаторазовому використанні макролідів формуються резистентні штами. Протоколи рекомендують використання пеніциліну як препарату вибору при стрептококовому фарингіті. [9]

Клінічний випадок 3. Госпіталізований пацієнт із ускладненим риносинуситом, викликаним MRSA

Пацієнт: 65 років, супутні хронічні захворювання (ЦД 2 типу, ХОЗЛ).

Скарги: біль у ділянці лобової пазухи, гнійні виділення з носа, головний біль, температура до 38,5 °С.

Діагностика: КТ – ознаки пансинуситу. Проведено пункцію – виділений *Staphylococcus aureus*, метицилін-резистентний (MRSA), чутливий до ванкоміцину.

Лікування: системний ванкоміцин + топічна терапія; динаміка позитивна.

Коментар: При госпітальних інфекціях або в ослаблених пацієнтів варто враховувати можливість MRSA. Самолікування та тривале амбулаторне використання антибіотиків можуть сприяти появі таких резистентних штамів. [10]

Обговорення Наведені випадки демонструють, що емпірична антибіотикотерапія часто не враховує локальні дані про резистентність; необхідність мікробіологічної верифікації збудника зростає, особливо при неефективності початкового лікування; резистентність до широко вживаних антибіотиків (макролідів, амінопеніцилінів) зростає; ускладнення ЛОР-інфекцій, спричинені резистентними штамми, можуть потребувати госпіталізації та застосування резервних антибіотиків.

Висновки./Conclusions. Антибіотикорезистентність при ЛОР-інфекціях є серйозною клінічною та соціальною проблемою, що потребує міждисциплінарного підходу. Лише раціональне використання антибіотиків,

впровадження протоколів лікування, підвищення обізнаності медичних працівників і пацієнтів, а також впровадження нових технологій дозволять стримати зростання АБР і зберегти ефективність антибіотиків для майбутніх поколінь.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Грицуляк Л. Р., Косіянчук В. В. Антибіотикорезистентність: сучасний стан проблеми та шляхи її подолання. *Інфекційні хвороби*. 2020. № 3. С.5–12. [1]
2. Крамарєв С. А. Антибіотики в педіатрії. Київ: Моріон, 2021. 312 с. [2]
3. Барановський О. А., Савінова А. І. Підходи до лікування гострих респіраторних інфекцій з позицій раціонального використання антибіотиків. *Український медичний часопис*. 2022. № 2. С. 24–28.[3]
4. WHO. Antimicrobial resistance: global report on surveillance 2023. Geneva: World Health Organization; 2023. 82 p. [4]. Режим доступу: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240064892>
5. NICE guideline [NG84]: Sore throat (acute): antimicrobial prescribing. National Institute for Health and Care Excellence. January 2018. [5]. Режим доступу: <https://www.nice.org.uk/guidance/ng84>
6. Brook I. Microbiology and management of sinusitis. *J Otolaryngol Head Neck Surg*. 2022;51(1):23. DOI:10.1186/s40463-022-00572-4[6]
7. Pichichero M. E. Acute Otitis Media: Part II. Treatment in an Era of Increasing Antibiotic Resistance. *Am Fam Physician*. 2021;104(2):103–109. [7]
8. Ventola C. L. The Antibiotic Resistance Crisis: Part 1: Causes and Threats. *Pharmacy and Therapeutics*. 2015;40(4):277–283. [8]
9. Rybak M. J., Le J., Lodise T. P. et al. Therapeutic monitoring of vancomycin for serious methicillin-resistant *Staphylococcus aureus* infections: A revised consensus guideline. *Am J Health Syst Pharm*. 2020;77(11):835–864. [9]
10. ECDC/EMA Joint Technical Report. The bacterial challenge: time to react. European Centre for Disease Prevention and Control, 2023. [10]. Режим доступу: <https://www.ecdc.europa.eu>

ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ АНТИОКСИДАНТІВ У СКЛАДІ SPF КРЕМІВ

Демченко Ганна Олександрівна

Здобувачка освіти 4 курсу, II медичного факультету
Харківський національний медичний університет

Добржанська Євгенія Ігорівна

К. мед. н., доцент кафедри дерматології, венерології і СНІДу

Вступ/Introduction. Ультрафіолетове випромінювання несе досить негативний вплив на шкіру людини. Фотозахисні креми містять фільтри, які поглинають чи відбивають (віддзеркалюють) ультрафіолетове випромінювання (UF-A та UF-B), що викликає опік шкіри [1].

Органічні УФ-фільтри можна розділити на циннамати, бензофенони, саліцилати, похідні ПАБК та інші. Октиноксат, циннамат, є найпоширенішим інгредієнтом сонцезахисного крему. Він фотолабільний і його часто поєднують з іншими поглиначами УФВ для підвищення як його остаточного SPF, так і фотостабільності [2].

У результаті впливу УФ-променів утворюються вільні радикали, для нейтралізації яких важливо використовувати природні антиоксиданти, такі як: вітамін Е, екстракт зеленого чаю, ресвератрол, ніацинамід.

Мета роботи./Aim.

Дане дослідження має на меті дослідити важливість використання природних антиоксидантів у складі сонцезахисних кремів. Основна увага буде приділена механізму захисту шкірного покриву від УФ-променів за допомогою SPF кремів у поєднанні з антиоксидантною дією таких природних речовин як вітамін Е, екстрактом зеленого чаю та ресвератролом.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Дослідження було проведено на основі аналізу декількох джерел, які дозволяють розгорнуто пояснити механізм впливу УФ-променів на шкіру, роль антиоксидантів у складі сонцезахисних кремів.

Було використано наукові роботи та дослідження, які стосуються

проблематики теми впливу УФ-променів на шкіру. Проаналізовано дані щодо складу сонцезахисних кремів, ефективність компонентів продукту. Опрацьовано інформацію про безпосередній вплив вітаміну Е, екстракту зеленого чаю, ресвератролу на антиоксидантні та захисні функції шкіри.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Дослідження підтвердило важливість використання природних антиоксидантних компонентів у складі SPF кремів для захисту шкіри від УФ-випромінювання.

1. Склад сонцезахисних кремів.

Неорганічні блокатори розсіюють і відбивають УФ-промені назад у навколишнє середовище. Вони виступають фізичною перешкодою для ультрафіолетових променів. Двома основними неорганічними УФ-фільтрами є оксид цинку (ZnO) і діоксид титану, які використовуються в косметичній і фармацевтичній промисловості. Чинними агентами є ZnO, TiO₂, каламін, іхтамол, тальк [2].

Органічні УФ-фільтри, такі як бензофенони, поглинають УФ-випромінювання із збудженням до вищого енергетичного стану. Це, як правило, ароматичні сполуки, пов'язані з карбонільною групою. Узагальнено їх поділяють на три категорії за дальністю захисту; UVB (290–320 нм) та UVA (320–400 нм) і широкий спектр сонцезахисних засобів, які покривають весь спектр (290–400 нм). Зокрема, деякі органічні фільтри (наприклад, PABA, PABA похідні та бензофенони) демонструють значні негативні ефекти, включаючи екзематозний дерматит, відчуття печіння та підвищений ризик раку шкіри [3].

Природні поглиначі, такі як вітамін Е, екстракт зеленого чаю, ресвератрол (олія виноградних кісточок) є більш ефективними, ніж синтетичні хімікати, що пов'язано з їх довгостроковою корисною дією особливо проти пошкоджень шкіри, спричинених вільними радикалами, разом із блокуванням УФ-променів [4].

2. Корисні властивості природних антиоксидантів у складі SPF

кремів.

Вітамін Е є потужним і головним жиророзчинним антиоксидантом. Його дія спрямована на посилення тканинного дихання й утримання на стаціонарному рівні вільнорадикального перекисного окиснення. Токоферол є “пасткою” для вільних радикалів – нейтралізує їх.

Зелений чай є потужним антиоксидантом – поліфеноли, що містяться в ньому, включають епігальгокатехіновий галлат (EGCG), епігалокатехин галлат, епікатехін та флавоноїди, які мають антиоксидантні, антиканцерогенні, протизапальні та антирадіаційні біохімічні ефекти [6].

Ресвератрол пригнічує атипові клітини, зменшуючи ризик раку шкіри. Профілактичне застосування ресвератролу знижує рівень ендогенної інтоксикації та сприяє відновленню проникності еритроцитарних мембран, що підтверджує його мембранопротекторні властивості [7]. До того ж, ресвератрол сприяє стабілізуванню сонцезахисних фільтрів шкіри та знижує оксидативний стрес.

3. Важливість використання природних антиоксидантів у SPF кремах.

Звичайні сонцезахисні засоби використовують органічні та неорганічні фільтри, які мають багато небажаних ефектів. Ці ефекти можна зменшити, зменшивши використання цих фільтрів, чого можна досягти, використовуючи натуральні інгредієнти. Натуральні інгредієнти також забезпечують антиоксидантні та антивікові властивості, окрім захисту від ультрафіолету [8].

Використання природних антиоксидантів у складі сонцезахисних кремів досить важливе для людей з такими захворюваннями як розацеа, еритема. Тому що окрім антиоксидантної властивості, такі природні інгредієнти мають і протизапальну та зволожувальну дію. Ці всі переваги в комплексі створюють ідеальне рішення для захисту чутливої шкіри від УФ-променів з мінімальним негативним впливом на здоров'я людини.

Висновки./Conclusions. Результати дослідження підтвердили, що для позитивного впливу сонцезахисних кремів необхідне використання не тільки

компонентів захисту від УФ-променів, а й допоміжних компонентів - природних антиоксидантів. Тому що для нейтралізації вільних радикалів антиоксиданти просто необхідні.

Перспективи подальших досліджень включають:

1. Дослідження впливу природних антиоксидантів на стан шкіри в складі SPF кремів.
2. Оцінка ефективності сонцезахисних кремів з вмістом антиоксидантних компонентів.
3. Використання новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту, для розробки нових складів SPF кремів з переважанням природних сонцезахисних та антиоксидантних компонентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:/REFERENCES:

1. Л. В. Пешук, Л. І. Бавіка, І. М. Демідов “ТЕХНОЛОГІЯ ПАРФУМЕРНО-КОСМЕТИЧНИХ ПРОДУКТІВ”
2. Kaimal S., Abraham A.; Sunscreens; Indian J. of Dermatology, Venereology & Leprology, vol.77,2(2011)
3. Rasheed A., Sharma SN. & Ravichandran V.; Formulation, characterization & in Vitro evaluation of herbal sunscreen lotion; Research article (2012)
4. Acker S., Hloucha M., Osterwalder U.; The easy way to make a sunscreen; SOFW Journal; 7(2014).
5. Я. І. Гонський Т. П. Максимчук “Біохімія людини”
6. Green tea. National Center for Complementary and Integrative Health, US National Institutes of Health. September 2016.
7. “РЕСВЕРАТРОЛ ЯК ЗАСІБ ЦИТОПРОТЕКТОРНОЇ ДІЇ ЗА УМОВ ІНДУКОВАНОГО КАНЦЕРОГЕНЕЗУ В ЩУРИВ” О. Б. Рицик, Л. С. Фіра, П. Г. Лихацький

ПРОБЛЕМА САМОЛІКУВАННЯ АНТИБІОТИКАМИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Івасів Ю. В.

студентка 3 курсу ІФНМУ

Валішкевич Б. В.

к.б.н., доц.

Івано-Франківський національний медичний університет

Кафедра біологічної та медичної хімії ім. Г. О. Бабенка

м. Івано-Франківськ, Україна

Актуальність. Стрімке підвищення вживання антибіотиків пацієнтами без призначення лікаря призводить до появи бактерій в організмі людини, котрі стійкі до антибактеріальних препаратів. Розвиток резистентності до цих препаратів передбачає зберігання мікроорганізмами життєдіяльності, незважаючи на вживання антибіотиків, відповідно перешкоджає ефективному лікуванню пацієнтів.

Мета роботи. Виокремити основні проблеми частого вживання антибіотиків без призначення лікаря, описати причини та наслідки.

Результати дослідження. Нами було проведено інтернет-опитування серед студентів університету, в якому ми запитували стосовно ставлення до вживання антибіотиків, як саме вживають (за особистим рішенням чи з поради лікаря) та наслідки після вживання. Загалом було опитано близько 239 студентів, з них 15,3% вказали, що часто використовують антибактеріальні засоби у самолікуванні, адже це, на їх думку, ефективно. Ще 17,7 % респондентів відповіли, що цілком проти лікування антибіотиками та намагаються не застосовувати їх. Значна більшість – 77%, стверджують, що антибактеріальні засоби вживають лише за рецептом лікаря. Опитані кажуть, що всі випадки самозастосування цих препаратів були при ГРВІ, що дає нам зрозуміти рівень необізнаності серед пацієнтів. Так однією із причин самолікування є нерозуміння збудника вірусних та бактеріальних інфекцій, а також спектру дії антибіотиків. Респонденти застосовували антибактеріальну

терапію декілька років після припису лікаря, нехтуючи власним здоров'ям, приймали прострочені таблетки задля економії коштів. Ще однією із причин самолікування є доступність даних ліків. Часто антибіотики можна легко купити без рецепта, що робить їх спокусливим вибором для людей, які хочуть швидко покращити свій стан, не задумуючись про наслідки. Сюди також можна віднести й дезінформацію чи вплив радянської системи виховання, коли це було достатньо прийнятно. Кожен крок за собою несе й певні наслідки. Самолікування антибіотиками може чинити згубний вплив на здоров'я людини. Перш за все, розвивається стійкість до антибіотиків. Чим частіше та неправильніше вживаються антибіотики, тим ймовірніше, що організм стане стійкими до них. Це ускладнює лікування інфекцій, роблячи їх більш небезпечними, а іноді й смертельними. Антибактеріальні препарати можуть чинити й побічні ефекти – діарея, нудота, часті алергічні реакції. При самолікуванні їх ризик зростає, адже цьому сприяє неправильне застосування та доза. При застосування цих ліків при вірусній інфекції ніякого ефекту не відбудеться, адже ці препарати впливають лише на бактеріальні інфекції. Загалом це може й погіршити загальний стан пацієнта, затримку діагностики та здійснити негативний вплив на ШКТ. Задля уникнення самолікування й неправильного вживання антибіотиків потрібно звертатися до лікаря для діагностики інфекції, якщо й справді потрібне лікування цими засобами саме лікар чи провізор зможе правильно підібрати дозу, тривалість лікування та обрати сам антибіотик.

Висновки. Згідно проведеного опитування бачимо, що більшість респондентів розуміють вплив антибактеріальних препаратів на здоров'я людини та не займаються самолікуванням. Незважаючи на це, залишається група осіб, які продовжують вживати ці препарати без призначення лікаря із певних причин, отримуючи при цьому негативні наслідки. Задля уникнення цього варто проводити ознайомчі лекції, обізнаність населення повинна бути вищою. Аптеки не повинні продавати дані й інші ліки без рецепта лікаря, адже будь-яке самолікування може мати серйозні наслідки для здоров'я людини.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.

1. Arias C. A., Murray B. E. Antibiotic-Resistant Bugs in the 21st Century – A Clinical SuperChallenge. New England Journal of Medicine. N 360 (5). 2009. P. 439–44

2. Касяненко О. І., Касяненко С. М., Нестеренко О. М. Моніторинг антибіотикорезистентності збудників бактеріальних інфекцій птиці. Вісник Сумського національного аграрного університету. Ветеринарна медицина. Суми, 2022. Вип. 4 (59). С. 24–32.

3. Zhang Yu-Zhi, Singh S. / Antibiotic stewardship programmes in intensive care units: Why, how, and where are they leading us. World J. Crit. Care Med. 4(1). 2015. P. 13–28.

Інтернет-ресурси:

<http://URL:www.who.int/mediacentre/news/releases/2014/amr-report>

СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ МЕДИКАМЕНТОЗНОЇ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ З ХВОРОБОЮ КРОНА

Каньовська Людмила Володимирівна

доцент кафедри внутрішньої медицини,
клінічної фармакології та професійних хвороб

Бабак Світлана Сергіївна

Студентка 5 курсу, спеціальність 222 “Медицина”

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Анотація: Хвороба Крона - є запальним захворюванням травного каналу, яке характеризується грануломатозним запаленням будь якого відділу травного каналу, але з найчастішою локалізацією у термінальному відділі тонкої кишки. У нашій статті ми розглядаємо сучасні підходи до медикаментозного лікування хвороби Крона та його ефективності. Проаналізовано основні групи препаратів, що використовуються при лікуванні запальних захворювань кишківника зокрема аміносаліцилати, глюкокортикоїди, імуносупресори та антибіотики їх механізми дії, покази, ефективність та побічні ефекти.

Ключові слова: Хвороба Крона, лікування, аміносаліцилати, глюкокортикостероїди, імуносупресори.

Матеріали та методи: нами проведений огляд літератури на основі статей, опублікованих у базах даних PubMed за останні 10 років. Аналізувалась актуальна інформація щодо медикаментозного лікування хвороби Крона.

Мета - проаналізувати літературні джерела, дослідження та визначити сучасні принципи медикаментозної терапії хвороби Крона.

Актуальність: Хвороба Крона – це хронічне запальне захворювання, що вражає шлунково-кишковий тракт, часто має ускладненн та позакишкові прояви. Ураження при хворобі Крона може виникати в будь-якому відділі травного каналу: від ротової порожнини до анальної ділянки.

У США поширеність хвороби Крона оцінюється від 119 до 241 випадків

захворювання на 100 000 населення [1]. В середньому хворобу Крона діагностують у віці 20-ти роки [2].

Виникає захворювання внаслідок взаємодії факторів навколишнього середовища, імунної системи, генетичної сприйнятливості та змін мікробіому кишківника, що призводить до порушення функції слизової оболонки кишечника. Велику роль у патогенезі грають запальні клітини, які підтримують активний перебіг захворювання [3].

Роль факторів навколишнього середовища підтверджується дослідженнями, що вивчали поширеність хвороби Крона. Рівень захворюваності вищий в розвинутих країнах. Також має вплив малорухливий спосіб життя, забруднене повітря, споживанні їжі багатої на напівфабрикати та тютюнопаління [4].

Найбільш поширеними симптомами хвороби Крона є діарея, біль у животі, кровотеча з прямої кишки, періодична лихоманка, втрата ваги та втома. Прояви хвороби Крона виникають за трьома фенотипами: запальним, стенозуючим та пенетруючим фенотипом. У більшості пацієнтів з хворобою Крона найбільш ураженими сегментами шлунково-кишкового тракту є термінальний відділ клубової кишки та товстої кишки, тоді як найменше ураженою ділянкою є ротова порожнина [5].

Перебіг хвороби Крона має 2 періоди: період загострень та період ремісій [3].

Позакишкові прояви включають артропатію, гангренозну піодермію, вузлувату еритему та очні ознаки. При всіх запальних захворюваннях кишечника поширеність принаймні суглобових проявів становить 24%, очних проявів – 27%, а позакишкових шкірних проявів – 35% [6].

Результати та їх обговорення: Традиційні стратегії лікування всіх запальних захворювань кишечника, зокрема хвороби Крона, націлені на контроль симптомів. Дослідження показують, що до 50% пацієнтів у клінічній ремісії продовжують мати ознаки запального процесу в кишечнику [7].

Для обрання стратегії медикаментозного лікування важливо враховувати

такі фактори, як важкість захворювання, локалізація уражень, вік пацієнта, позакишкові прояви та супутні захворювання. Жоден з препаратів, що використовуються для лікування хвороби Крона, не продемонстрував свою унікальну лікувальну здатність або повну безпеку.

Месалазин, який належить до групи сполук 5-аміносаліцилової кислоти, був оцінений у багатьох дослідженнях та немає однозначного підтвердження його ефективності при лікуванні хвороби Крона. Його перевагою є відносна безпека застосування.

Антибіотики в основному рекомендуються для лікування інфекційних ускладнень. Вони не мають реальної ефективності в лікуванні хвороби Крона, за винятком короточасного лікування періанальної фістули у поєднанні з антифакторами некрозу пухлин (анти-ФНП). Найчастіше використовуваними такі препарати як представники фторхінолонів та метронідазол.

Системні кортикостероїди демонструють швидкий початок дії та показані для індукції ремісії. Недоліком їх застосування є стероїдна залежність або стероїдорезистентність, а також широкий спектр побічних ефектів, таких як ожиріння, артеріальна гіпертензія, глаукома, катаракта та недостатність надниркових залоз [3].

Стероїди, такі як преднізолон, метилпреднізолон та гідрокортизон, є ефективними як індукційні засоби при хворобі Крона. Тривале застосування кортикостероїдів пов'язане зі збільшенням захворюваності та викликає численні побічні ефекти.

При легкому та середньому ступені важкості хвороби Крона будесонід у кишковорозчинній оболонці має однакову ефективність з преднізолоном для індукції ремісії та має мінімальні побічні ефекти [6].

Ще одну важливу роль відіграють імуносупресанти, такі як тіопурини та метотрексат: тіопурини використовуються для підтримки ремісії при хворобі Крона при середньому перебігу та зазвичай їх прийом поєднують зі стероїдами. Перед початком лікування тіопуринами обов'язково оцінити активність ТПМТ (тіопурин S-метилтрансферази), яка має вирішальне значення для їх

метаболізму. Метотрексат можна розглядати як варіант для пацієнтів, залежних від стероїдів. Основними побічними ефектами метотрексату є ураження печінки та мієлосупресія [3].

Імуномодуляція тіопуринами є основою підтримуючої терапії, однак тіопурини, такі як азатіоприн та 6-меркаптопурин, стають ефективними лише через 8–12 тижнів, причому повільніший час початку дії робить ці препарати неефективними з індукційною метою. Тіопурини корисні для підтримки ремісії та полегшення відміни індукційної кортикостероїдної терапії. Перед початком прийому тіопуринів слід перевірити поліморфізми тіопуринметилтрансфери, щоб допомогти визначити оптимальне дозування [6].

Препарати групи анти-ФНП вважаються найпотужнішими засобами для лікування середньої та важкої форми хвороби Крона, окремо або в поєднанні з імуномодуляторами для досягнення та підтримки ремісії. Найчастіше використовуваними анти-ФНП є: інфліксимаб - химерне антитіло, яке вводиться внутрішньовенно, адаліумаб який є повністю гуманізованим моноклональним антитілом, яке вводиться підшкірно та цертолізумаб - фрагмент антитіла FaV гуманізованої молекули анти-ФНП [3].

Інфліксимаб – це перший досліджений анти-ФНП препарат, який вважається безпечним та добре переносимим для досягнення та підтримки клінічної ремісії, а також для відміни стероїдів. Вважається, що одночасне застосування інфліксимабу з іншими імуномодулюючими препаратами, такими як азатіоприн, має синергетичну ефективність [6].

Нещодавно були розроблені суперселективні цільові моноклональні антитіла, спрямовані проти певного типу запалення. До цього класу належать Ведолізумаб, який націлений на молекулу адгезії, що пригнічує міграцію лейкоцитів та інгібітори інтерлейкінів, такі як Уstekінумаб, що є повністю гуманізованим моноклональним антитілом, яке спрямоване на субодиницю p-40 IL-12 та IL-23 [3].

Нестероїдні протизапальні препарати є препаратами першої лінії терапії у пацієнтів із супутнім спондилоартритом. Неселективні інгібітори

циклооксигенази (ЦОГ) зазвичай протипоказані пацієнтам з запальними захворюваннями кишківника через ризик загострення захворювання, є дослідження, де визначено, що селективні інгібітори ЦОГ-2 є безпечними та ефективними при короткочасному лікуванні неактивних запальних захворювань кишківника.

Сульфасалазин використовують при лікуванні симптомів артриту при запальних захворюваннях кишківника, зокрема хвороби Крона [8, 9].

Висновок: Отже, основними групами препаратів які використовуються у пацієнтів з хворобою Крона є аміносаліцилати, антибіотики, глюкокортикостероїди, імуносупресанти. Щодо імуносуперсантів - тіопурини використовуються для підтримки ремісії при хворобі Крона при середньому перебігу захворювання, а метотрексат використовують у пацієнтів, які залежні від стероїдів. Антибіотики використовують при наявності інфекційних ускладнень. Недоліком застосування глюкокортикостероїдів є виникнення є стероїдної залежності та побічні ефекти такі як артеріальна гіпертензія, ожиріння, гіперглікемія та стероїд-індукована недостатність надниркових залоз.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Veauthier B, Hornecker JR. Crohn's Disease: Diagnosis and Management. Am Fam Physician. 2018 Dec 1;98(11):661-669. PMID: 30485038.
2. Podugu A, Tandon K, Castro FJ. Crohn's disease presenting as acute gastrointestinal hemorrhage. World J Gastroenterol. 2016 Apr 28;22(16):4073-8. doi: 10.3748/wjg.v22.i16.4073. PMID: 27122659; PMCID: PMC4837426.
3. Petagna L, Antonelli A, Ganini C, Bellato V, Campanelli M, Divizia A, Efrati C, Franceschilli M, Guida AM, Ingallinella S, Montagnese F, Sensi B, Siragusa L, Sica GS. Pathophysiology of Crohn's disease inflammation and recurrence. Biol Direct. 2020 Nov 7;15(1):23. doi: 10.1186/s13062-020-00280-5. PMID: 33160400; PMCID: PMC7648997.
4. Baumgart DC, Sandborn WJ. Crohn's disease. Lancet. 2012 Nov 3;380(9853):1590-605. doi: 10.1016/S0140-6736(12)60026-9. Epub 2012 Aug 20.

Erratum in: *Lancet*. 2013 Jan 19;381(9862):204. PMID: 22914295.

5. Caio G, Lungaro L, Caputo F, Zoli E, Giancola F, Chiarioni G, De Giorgio R, Zoli G. Nutritional Treatment in Crohn's Disease. *Nutrients*. 2021 May 12;13(5):1628. doi: 10.3390/nu13051628. PMID: 34066229; PMCID: PMC8151495.

6. Cockburn E, Kamal S, Chan A, Rao V, Liu T, Huang JY, Segal JP. Crohn's disease: an update. *Clin Med (Lond)*. 2023 Nov;23(6):549-557. doi: 10.7861/clinmed.2023-0493. PMID: 38065612; PMCID: PMC11298500.

7. Garcia NM, Cohen NA, Rubin DT. Treat-to-target and sequencing therapies in Crohn's disease. *United European Gastroenterol J*. 2022 Dec;10(10):1121-1128. doi: 10.1002/ueg2.12336. Epub 2022 Dec 12. PMID: 36507876; PMCID: PMC9752313.

8. Kumar A, Lukin D, Battat R, Schwartzman M, Mandl LA, Scherl E, Longman RS. Defining the phenotype, pathogenesis and treatment of Crohn's disease associated spondyloarthritis. *J Gastroenterol*. 2020 Jul;55(7):667-678. doi: 10.1007/s00535-020-01692-w. Epub 2020 May 4. PMID: 32367294; PMCID: PMC7297835.

9. Srinivasan AR. Treat to target in Crohn's disease: A practical guide for clinicians. *World J Gastroenterol*. 2024 Jan 7;30(1):50-69. doi: 10.3748/wjg.v30.i1.50. PMID: 38293329; PMCID: PMC10823901.

СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ДІАГНОСТИКИ ГАСТРОЕЗОФАГЕАЛЬНОЇ РЕФЛЮКСНОЇ ХВОРОБИ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Каньовська Людмила Володимирівна

доцент кафедри внутрішньої медицини,
клінічної фармакології та професійних хвороб

Єремчук Світлана Василівна

Студентка 5 курсу, спеціальність 222 “Медицина”

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Анотація: Гастроезофагеальна рефлюксна хвороба є однією з найпоширеніших патологій, що зустрічаються в гастроентерології та суттєво впливає на якість життя пацієнтів. Найбільш характерними симптомами є печія та регургітація кислим вмістом шлунка в стравохід. Вчасна та точна діагностика ГЕРХ є ключовою умовою ефективного лікування та профілактики ускладнень, таких як ерозивний езофагіт, пептичні стриктури та розвиток стравоходу Баррета. У цій статті висвітлені основні методи інструментальної діагностики, які застосовуються для підтвердження діагнозу гастроезофагеальної рефлюксної хвороби такі як: ендоскопія стравоходу та шлунка, добова рН-метрія стравоходу, імпеданс-рН-метрія та манометрія стравоходу. Варто зазначити, що при типових клінічних проявах та позитивній відповіді на застосування інгібіторів протонної помпи, вищезазначені методи не використовуються.

Ключові слова: Гастроезофагеальна рефлюксна хвороба, печія, діагностика, ендоскопія, рН-метрія, манометрія.

Матеріали та методи: нами проведений огляд літератури на основі статей, опублікованих у базах даних PubMed за останні 10 років. Аналізувалась актуальна інформація щодо діагностики гастроезофагеальної рефлюксної хвороби. Розглядалися такі методи діагностики як ендоскопія стравоходу та шлунка, рН-метрія, моніторинг рН імпедансу та манометрія.

Мета - проаналізувати літературні джерела, дослідження та визначити сучасний погляд на інструментальні методи діагностики гастроєзофагеальної рефлюксної хвороби.

Актуальність: Гастроєзофагеальна рефлюксна хвороба (ГЕРХ) – це поширене хронічне захворювання системи травлення, що розвивається внаслідок регулярного закидання кислого вмісту шлунка, що складається з кислоти, пепсину, жовчі та ферментів підшлункової залози, у стравохід [1].

Чинниками, що сприяють виникненню ГЕРХ є транзиторне розслаблення нижнього стравохідного сфінктеру, яке є однією з провідних причин виникнення рефлюксу в стравохід. Підвищення внутрішньочеревного тиску також може бути сприятливим фактором у розвитку рефлюксу. Такий тиск може виникати внаслідок анатомічних особливостей, фізичної активності, прийому певних медикаментів, виконання маневру Вальсальви, перебування в положенні Тренделенбурга або під час підняття тіла. Важливу роль відіграє й положення тіла: під час сну на правому боці ймовірність впливу кислоти на стравохід зростає порівняно з положенням на лівому боці. Також ковзні грижі стравохідного отвору діафрагми можуть спричиняти виникнення симптомів ГЕРХ. При такій патології відбувається ослаблення зв'язкового апарату між діафрагмою та стравоходом, що призводить до переміщення нижнього стравохідного сфінктера в область середостіння. Це порушує функціонування бар'єру між шлунком та стравоходом [2].

Патомеханізм виникнення ГЕРХ є багатокomпонентним і включає взаємодію хімічних, механічних, психоемоційних та неврологічних чинників. Ключовим чинником виникнення ГЕРХ є ушкодження слизової оболонки стравоходу та поява типових клінічних проявів.

Ключову роль у розвитку пошкоджень відіграє потрапляння агресивного шлункового вмісту, що містить кислоту, жовч, пепсин, які провокують запальний процес та ушкодження слизової оболонки стравоходу [3].

При підозрі на ГЕРХ важливим є детальний збір клінічного анамнезу. Анамнез повинен визначати характерні симптоми, їх тривалість, інтенсивність,

частоту, зв'язок з часом, фактори, що провокують та полегшують симптоми [4].

Типовими симптомами, про які повідомляє більшість пацієнтів, є печія та кислотна відрижка. Печія зазвичай виникає через 30-60 хвилин після прийому їжі, особливо після великої кількості їжі або при порушенні дієти. Полегшується стан при прийомі антацидів [4, 5].

Атиповими проявами ГЕРХ можуть бути такі явища як часті ларингіти, синусити, отити, хронічний кашель, рецидивуючі пневмонії, некардіальний біль у грудях, синусова аритмія, порушення настрою, дратівливість [6].

Результати та їх обговорення: Основними діагностичними методами при ГЕРХ є клінічний тест з інгібітором протонної помпи, ендоскопія стравоходу та шлунка, амбулаторний моніторинг рН, моніторинг рН імпедансу та манометрія [7].

В більшості випадків, у клінічній практиці, ГЕРХ діагностується та лікується на основі скарг та анамнезу. Показаннями до проведення обстежень є неефективність лікування, діагностична невизначеність, наявність тривожних симптомів та лікування ускладнень ГЕРХ [8].

Найбільш поширеними тривожними симптомами є дисфагія, одиофагія, сильний біль, що локалізується за грудиною, анорексія та кровотеча у верхніх відділах шлунково-кишкового тракту [9].

Діагностичним критерієм ГЕРХ є виявлення надмірного кислотного рефлюксу в стравоході, що з великою можливістю вказує на ГЕРХ. За допомогою проведення 24-годинної рН-метрії, можна розрізнити аномальне та нормальне значення рН в стравоході.

Використання симптоматичної відповіді на терапію інгібіторів протонної помпи (ІПП) є поширеним клінічним методом діагностики ГЕРХ. Натомість, у середньому, 70% пацієнтів з езофагітом, 50% пацієнтів з неерозивною рефлюксною хворобою та 35% пацієнтів з нормальними результатами ендоскопії та рН-метрії мають полегшення симптомів при призначенні ІПП [10, 11].

При відсутності позитивної реакції на ІПП у пацієнтів з симптомами ГЕРХ,

рекомендується проведення ендоскопії стравохода та шлунка як для оцінки ступеня ГЕРХ, так і для виявлення потенційних альтернативних діагнозів, які мають схожу клінічну картину з ГЕРХ (езофагіт високого ступеня, стравохід Барретта, пептичні стриктури).

Амбулаторний моніторинг рН може надати підтверджуючі докази ГЕРХ у пацієнтів з нормальним висновком ендоскопії та атиповими симптомами. Моніторинг рефлюксу демонструє наслідки патофізіології ГЕРХ, що проявляються як надмірний час експозиції кислоти в стравоході або епізоди рефлюксу, а не механізм, за допомогою якого це відбувається. Зв'язок “рефлюкс-симптом” використовує прості співвідношення та статистичні тести, щоб визначити, чи епізоди рефлюксу супроводжуються симптомами та має додаткову цінність до амбулаторного моніторингу рН. Отже, моніторинг рефлюксу може підтвердити або виключити патологічний ГЕРХ, хоча й не завжди остаточно.

Основним результатом 24-годинного рН-метричного дослідження є визначення часу експозиції кислоти в стравоході. Збільшення часу запису до 48 або 96 годин за допомогою бездротової системи моніторингу рН підвищує діагностичну цінність.

Однак бездротовий моніторинг рН є коштовним методом, що обмежує його доступність. Іншим варіантом моніторингу рефлюксу є моніторинг рН-імпедансу, який фіксує події рефлюксу як за допомогою рН-електрода, так і за допомогою серії імпедансних електродів. Оскільки рН-імпеданс виявляє всі види рефлюксу (рідкі, газові або змішані) незалежно від кислотності та визначає напрямок потоку, він вважається золотим стандартом.

Також додатково моніторинг рефлюксу можна проводити під час проведення терапії ІПП у пацієнтів зі стійкими та атиповими симптомами.

З важкими симптомами ГЕРХ можна проводити обстеження на тлі терапії подвійними дозами ІПП, щоб встановити кореляцію між рефрактерними симптомами та епізодами рефлюксу, а також щоб виключити недостатнє пригнічення кислотності [11].

Манометрія також може бути використана для оцінки порушення моторики стравоходу, яка пов'язана з ГЕРХ, проте сама по собі не може діагностувати ГЕРХ. Важка ГЕРХ часто проявляється зменшенням тиску нижнього стравохідного сфінктера та неефективною моторикою стравоходу. Додатково за допомогою манометрії можна оцінити стан пацієнта перед проведенням хірургічних або ендоскопічних процедур, а також для скринінгу на ахалазію [12].

Перевагами проведення манометрії є уникнення повторного амбулаторного моніторингу рефлюксу за допомогою 24 годинної рН-метрії та рН-імпедансу, які часто погано переносяться [13].

Висновок: Отже, не дивлячись на те, що в більшості випадків ГЕРХ є клінічним діагнозом та не потребує проведення додаткових інструментальних методів дослідження - важливо орієнтуватись в основних поняттях цих методів. Добову рН-метрію використовують для визначення часу експозиції кислоти в стравоході та підрахунку кількості рефлексів та їх зв'язок з виникненням симптомів. Натомість манометрія сама по собі не може підтвердити ГЕРХ, але при його підтвердженні іншими методами може використовуватись для визначення додаткових даних або оцінки динаміки захворювання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Cheng J, Ouwehand AC. Gastroesophageal Reflux Disease and Probiotics: A Systematic Review. *Nutrients*. 2020 Jan 2;12(1):132. doi: 10.3390/nu12010132. PMID: 31906573; PMCID: PMC7019778.
2. Mousa H, Hassan M. Gastroesophageal Reflux Disease. *Pediatr Clin North Am*. 2017 Jun;64(3):487-505. doi: 10.1016/j.pcl.2017.01.003. PMID: 28502434; PMCID: PMC6509354.
3. Kasugai K, Ogasawara N. Gastroesophageal Reflux Disease: Pathophysiology and New Treatment Trends. *Intern Med*. 2024 Jan 1;63(1):1-10. doi: 10.2169/internalmedicine.1551-23. Epub 2023 Mar 15. PMID: 36927966; PMCID: PMC10824640.

4. Henry MA. Diagnosis and management of gastroesophageal reflux disease. *Arq Bras Cir Dig.* 2014 Jul-Sep;27(3):210-5. doi: 10.1590/s0102-67202014000300013. PMID: 25184775; PMCID: PMC4676378.
5. Gyawali CP, Yadlapati R, Fass R, Katzka D, Pandolfino J, Savarino E, Sifrim D, Spechler S, Zerbib F, Fox MR, Bhatia S, de Bortoli N, Cho YK, Cisternas D, Chen CL, Cock C, Hani A, Remes Troche JM, Xiao Y, Vaezi MF, Roman S. Updates to the modern diagnosis of GERD: Lyon consensus 2.0. *Gut.* 2024 Jan 5;73(2):361-371. doi: 10.1136/gutjnl-2023-330616. PMID: 37734911; PMCID: PMC10846564.
6. Bongiovanni A, Manti S, Parisi GF, Papale M, Mulè E, Rotolo N, Leonardi S. Focus on gastroesophageal reflux disease in patients with cystic fibrosis. *World J Gastroenterol.* 2020 Nov 7;26(41):6322-6334. doi: 10.3748/wjg.v26.i41.6322. PMID: 33244195; PMCID: PMC7656210.
7. Jeong ID. A Review of Diagnosis of GERD. *Korean J Gastroenterol.* 2017 Feb 25;69(2):96-101. doi: 10.4166/kjg.2017.69.2.96. PMID: 28239077.
8. Jurkiewicz D, Waśko-Czopnik D, Pietruszewska W, Tarnowski W, Barańska M, Kowalczyk M, Jaworski P. Gastroesophageal reflux disease - from the point of view of a gastroenterologist, otolaryngologist and surgeon. *Otolaryngol Pol.* 2021 Apr 30;75(2):42-50. doi: 10.5604/01.3001.0014.8478. PMID: 33949317.
9. Sandhu DS, Fass R. Current Trends in the Management of Gastroesophageal Reflux Disease. *Gut Liver.* 2018 Jan 15;12(1):7-16. doi: 10.5009/gnl16615. PMID: 28427116; PMCID: PMC5753679.
10. Olmos JA, Pandolfino JE, Piskorz MM, Zamora N, Valdovinos Díaz MA, Remes Troche JM, Guzmán M, Hani A, Valdovinos García LR, Pitanga Lukashok H, Domingues G, Vesco E, Rivas MM, Ovalle LFP, Cisternas D, Vela MF. Latin American consensus on diagnosis of gastroesophageal reflux disease. *Neurogastroenterol Motil.* 2024 Mar;36(3):e14735. doi: 10.1111/nmo.14735. Epub 2024 Jan 15. PMID: 38225792; PMCID: PMC11720354.
11. Gyawali CP, Kahrilas PJ, Savarino E, Zerbib F, Mion F, Smout AJPM, Vaezi M, Sifrim D, Fox MR, Vela MF, Tutuian R, Tack J, Bredenoord AJ,

Pandolfino J, Roman S. Modern diagnosis of GERD: the Lyon Consensus. *Gut*. 2018 Jul;67(7):1351-1362. doi: 10.1136/gutjnl-2017-314722. Epub 2018 Feb 3. PMID: 29437910; PMCID: PMC6031267.

12. Loganathan P, Gajendran M, Perisetti A, Goyal H, Mann R, Wright R, Saligram S, Thosani N, Umapathy C. Endoscopic Advances in the Diagnosis and Management of Gastroesophageal Reflux Disease. *Medicina (Kaunas)*. 2024 Jul 11;60(7):1120. doi: 10.3390/medicina60071120. PMID: 39064549; PMCID: PMC11278532.

13. Zerbib F. High resolution manometry as a diagnostic tool for gastro-esophageal reflux: A step forward but not yet ready for clinical use. *United European Gastroenterol J*. 2024 Jun;12(5):537-538. doi: 10.1002/ueg2.12573. Epub 2024 Apr 18. PMID: 38638028; PMCID: PMC11176898.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЛІКУВАННЯ БРОНХІАЛЬНОЇ АСТМИ: ВІД БАЗИСНОЇ ТЕРАПІЇ ДО БІОЛОГІЧНИХ ПРЕПАРАТІВ

Каньовська Людмила Володимирівна

к.мед.н., доцент

кафедри внутрішньої медицини, клінічної
фармакології та професійних хвороб

м. Чернівці, Україна

Туницька Ангеліна Олександрівна

Студентка

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ./Introduction. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, на бронхіальну астму страждає від 235 до 250 мільйонів людей у всьому світі, що складає приблизно від 1% до 16% загальної популяції. Серед дітей цей показник сягає 14%, серед дорослих – 8,6%. В Україні поширеність БА становить близько 7,3%, при цьому відзначається поступове зростання захворюваності, особливо серед дитячого населення. Незважаючи на постійне вдосконалення методів діагностики й терапії, глобальний рівень смертності від БА залишається високим – близько 250 тисяч випадків щорічно.

Бронхіальна астма (БА) – це поширене, хронічне, неінфекційне запальне захворювання дихальних шляхів з гетерогенною природою, що характеризується варіабельністю клінічних проявів і функціональних порушень. Основними симптомами БА є епізодична або персистуюча задишка, експіраторна задуха (свистячі хрипи), відчуття стиснення в грудній клітці та кашель, які можуть мати як добову, так і сезонну варіативність. Патофізіологічною основою захворювання є хронічне запалення дихальних шляхів, бронхоконстрикція, гіперреактивність бронхів, набряк слизової оболонки, вазодилатація, а також стимуляція чутливих аферентних нервових закінчень.

У патогенезі БА провідну роль відіграє імунна відповідь, зокрема активація як вродженого, так і адаптивного імунітету у відповідь на алергени

або неспецифічні фактори довкілля. Це призводить до активації тучних клітин, дендритних клітин, еозинофілів, Т-лімфоцитів (особливо Th2-клітин), які продукують медіатори запалення – інтерлейкіни (IL-4, IL-5, IL-13), лейкотрієни, простагландини, що стимулюють запальний каскад.

Структурні клітини дихальних шляхів, такі як епітеліоцити, гладком'язові клітини та фібробласти, також беруть активну участь у підтриманні та прогресуванні запалення, виділяючи прозапальні цитокіни та фактори ремоделювання тканин. Хронічне запалення спричиняє морфологічні зміни в бронхах: гіперплазію та гіпертрофію гладком'язових клітин, субепітеліальний фіброз, ангіогенез, гіперплазію слизових залоз, десквамацію епітеліоцитів та потовщення базальної мембрани.

Бронхіальна астма є захворюванням, яке потребує тривалого, систематичного та індивідуалізованого підходу до лікування, з метою досягнення та підтримання контролю над симптомами, запобігання загостренням, мінімізації ризику хронічного обмеження повітряного потоку, а також уникнення побічних ефектів фармакотерапії. Стратегія ведення пацієнтів з БА базується на принципах патогенетичного та симптоматичного лікування, контролю тригерних факторів, моніторингу перебігу захворювання та підвищення прихильності до лікування.

Ціль роботи./Aim. Ціллю даної роботи є аналіз сучасних підходів до лікування бронхіальної астми з акцентом на еволюцію терапевтичних стратегій – від традиційної базисної фармакотерапії до впровадження біологічних препаратів. Особливу увагу приділено вивченню ефективності, безпеки та доцільності застосування різних класів лікарських засобів залежно від фенотипу захворювання, ступеня його тяжкості та індивідуальних особливостей пацієнтів.

Матеріали та методи.\ Materials and methods. У даному дослідженні використано комплексний аналітичний підхід для вивчення сучасних стратегій лікування бронхіальної астми (БА), зокрема базисної фармакотерапії, етапного ведення захворювання відповідно до ступеня його тяжкості, а також новітніх

біологічних препаратів, що застосовуються при тяжких формах астми. До аналізу включались статті та публікації, які висвітлюють мету та методи лікування БА у світі та Україні.

Результати та обговорення./Results and discussion. У 1993 році Національний інститут серця, легенів і крові (NHLBI, США) спільно з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) ініціював створення експертної робочої групи з метою комплексного аналізу наявних даних, рекомендацій та інструментів, що стосуються діагностики, моніторингу та лікування бронхіальної астми (БА). Цей крок був зумовлений високим рівнем глобальної захворюваності, інвалідизації та смертності, асоційованих з БА, а також значним тягарем цього захворювання для систем охорони здоров'я у світі.

У результаті діяльності цієї робочої групи було започатковано ініціативу Global Initiative for Asthma (GINA) – міжнародну організацію, яка займається поширенням сучасних знань про патогенез, клінічне ведення та профілактику БА. Одним із ключових напрямів діяльності GINA є систематичний аналіз нових наукових доказів та регулярне оновлення клінічних настанов. Починаючи з 2002 року, GINA щорічно публікує переглянуті рекомендації з урахуванням новітніх даних доказової медицини. Один із найбільш фундаментальних переглядів було представлено у 2023 році.

До 2023 року терапевтична стратегія ґрунтувалась на класифікації лікарських засобів на дві основні групи:

1. **Контролюючі препарати** – базисна (фоново-підтримуюча) терапія, яка застосовувалась на постійній основі незалежно від наявності симптомів. Основна мета – зменшення хронічного запалення дихальних шляхів, стабілізація перебігу хвороби, зниження частоти загострень та ризику прогресування БА. Основу складали інгаляційні глюкокортикостероїди (ІГКС).

2. **Препарати для швидкого полегшення симптомів** («рятівні препарати») – застосовувались епізодично при загостреннях або виникненні симптомів. До них належали бета-2-агоністи короткої дії (БАКД), а також

комбінації ІГКС з формотеролом.

У настановах GINA 2023 року запропонована більш детальна класифікація протиастматичних препаратів, що відображає сучасне розуміння патофізіології захворювання та індивідуалізованих підходів до лікування. Виокремлено п'ять категорій:

1. Препарати підтримувальної терапії – базисні засоби, що застосовуються щоденно, незалежно від наявності симптомів. До цієї групи належать: ІГКС як монотерапія; Комбіновані препарати ІГКС/бета-2-агоністи тривалої дії (БАТД); Трикомпонентні комбінації ІГКС/БАТД/холінолітики тривалої дії (ХЛТД); Антагоністи лейкотрієнових рецепторів; Біологічні агенти (моноклональні антитіла, спрямовані проти IgE, IL-4, IL-5 або IL-13).

2. Препарати контролю – спрямовані на досягнення і підтримку контролю над симптомами та мінімізацію майбутнього ризику загострень. Історично ці засоби ототожнювались із підтримувальною терапією, однак нині виділяються в окрему категорію. Основу становлять препарати, що містять ІГКС.

3. Рятівні препарати – застосовуються за необхідності для швидкого купірування симптомів бронхоспазму. До них відносяться: Бета-2-агоністи короткої дії (сальбутамол, фенотерол); Комбінації ІГКС з формотеролом у низьких дозах (у т.ч. будесонід/формотерол); ІГКС/сальбутамол; Інші комбінації з бета-2-агоністами короткої дії.

4. Протизапальні засоби для зменшення симптомів (ППЗС) – новий клас препаратів, який включає фіксовані комбінації ІГКС з бронхолітиками швидкої дії, зокрема: будесонід/формотерол; беклометазон/формотерол; ІКС/сальбутамол.

Ці комбінації можуть застосовуватись як монотерапія на 1–2 щаблях терапії або в режимі "Maintenance and Reliever Therapy" (MART) на 3–5 щаблях.

5. Єдина терапія для підтримки та симптоматичного лікування – стратегія MART, яка передбачає використання одного інгалятора з фіксованою комбінацією ІГКС/формотерол як у підтримувальному режимі, так і за потреби,

для купірування симптомів.

Відповідно до оновлених настанов GINA 2023 року, фармакотерапія бронхіальної астми базується на поетапному (ступеневому) підході, що дозволяє індивідуалізувати лікування з урахуванням ступеня тяжкості захворювання, частоти симптомів, ризику загострень та реакції на попередню терапію. Основною метою є досягнення та підтримка клінічного контролю з мінімально необхідним фармакологічним втручанням.

На першому рівні (Step 1) терапія рекомендована пацієнтам з інтермітуючим перебігом захворювання без тяжких загострень в анамнезі. Застосовується інгаляційний комбінований препарат у низькій дозі-будесонід/формотерол – у режимі "as-needed", який виконує роль контролера та симптоматичного засобу водночас. Згідно з оновленими рекомендаціями, застосування короткодійних β_2 -агоністів (SABA) як монотерапії більше не вважається безпечним, оскільки асоціюється зі зростанням ризику тяжких загострень.

Другий рівень (Step 2) передбачає призначення щоденної терапії низькими дозами інгаляційних глюкокортикостероїдів (ІГКС) або використання комбінації ІГКС/формотерол у режимі "за потреби". Альтернативою є антагоністи лейкотрієнових рецепторів (АЛТР), які доцільні у пацієнтів з переважно алергічним фенотипом або при непереносимості ІГКС.

Третій рівень (Step 3) застосовується при помірній персистуючій астмі та включає комбінацію ІГКС з β_2 -агоністом тривалої дії (ЛАБА) у низьких дозах як базисну терапію. Оптимальним вважається застосування режиму SMART (Single Maintenance And Reliever Therapy), за якого комбінація будесонід/формотерол використовується як у підтримувальній дозі, так і як препарат швидкої дії. У разі неможливості використання SMART-режиму розглядається призначення середніх доз ІГКС або ІГКС у комбінації з АЛТР.

Четвертий рівень (Step 4) призначається пацієнтам із тяжкою персистуючою астмою, недостатньо контрольованою на попередньому етапі. Рекомендоване застосування середніх або високих доз ІГКС/ЛАБА. При

наявності обмеження обсягу форсованого видиху або виражених нічних симптомів може бути доданий інгаляційний тіотропій – бронходилататор тривалої дії з групи антагоністів мускаринових рецепторів (LAMA). Альтернативно можливе додавання АЛТР або макролідів при наявності відповідного інфекційно-залежного фенотипу. На цьому етапі особливого значення набуває фенотипування пацієнта: визначення рівня еозинофілії, загального IgE, FeNO та інших біомаркерів запалення.

П'ятий рівень (Step 5) включає терапію тяжкої, рефрактерної бронхіальної астми. У разі недостатньої ефективності інгаляційних схем лікування розглядається застосування таргетної біологічної терапії. Препарати вибираються залежно від ендотипу захворювання: анти-IgE (омалізумаб) – при алергічному варіанті, анти-IL-5/IL-5R (меполізумаб, бенралізумаб) – при еозинофільній астмі, анти-IL-4/IL-13 (дупілумаб) – при змішаному фенотипі. За неефективності біологічної терапії та при тяжких загостреннях можливе короткочасне використання системних глюкокортикостероїдів у мінімальних ефективних дозах. Також важливим є виявлення та корекція супутніх патологічних станів (ожиріння, ГЕРХ, апное сну) та поведінкових факторів (низька прихильність до терапії, неправильна техніка інгаляції тощо).

Висновки. /Conclusions. Бронхіальна астма (БА) залишається глобальною медико-соціальною проблемою, яка вимагає персоналізованого підходу до ведення пацієнтів для контролю над БА. Рекомендації GINA 2023 року підкреслюють необхідність етапності призначення терапії залежно від клінічного контролю симптомів, частоти загострень, фенотипу та ендотипу захворювання. Відмова від монотерапії короткодійними β_2 -агоністами (SABA) на користь комбінованої терапії ІГКС/формотерол у режимі за потреби (SMART-підхід) навіть на початкових етапах демонструє значне зниження ризику тяжких загострень та летальних наслідків.

Інтенсифікація терапії на вищих рівнях включає застосування середніх та високих доз інгаляційних глюкокортикостероїдів у комбінації з β_2 -агоністами тривалої дії (ЛАБА) та додаванням бронходилататорів з групи LAMA,

антагоністів лейкотрієнових рецепторів або макролідів у відповідних клінічних ситуаціях. Водночас значну клінічну ефективність у пацієнтів із тяжкою рефрактерною астмою продемонстрували таргетні біологічні препарати, що діють на ключові цитокінові шляхи запалення, зокрема омалізумаб, меполізумаб, бенралізумаб та дупілумаб.

Таким чином, сучасна фармакотерапія БА переходить від універсального до фенотипово-орієнтованого підходу, що дозволяє досягати високого ступеня контролю захворювання, покращувати якість життя пацієнтів та зменшувати частоту загострень. Подальша оптимізація лікування має ґрунтуватися на біомаркерах запалення, стратифікації ризиків та дотриманні принципів персоналізованої медицини, що в сукупності є ключем до підвищення ефективності довгострокового менеджменту БА.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Busse, W. W. (2019). Biological treatments for severe asthma: a major advance in asthma care. *Allergology International*, 68(2), 158-166.
2. Huang, J., & Pansare, M. (2021). New treatments for asthma. *Immunology and Allergy Clinics*, 41(4), 555-569.
3. Lommatzsch, M., Buhl, R., & Korn, S. (2020). The treatment of mild and moderate asthma in adults. *Deutsches Ärzteblatt International*, 117(25), 434.
4. Mandlik, D. S., & Mandlik, S. K. (2020). New perspectives in bronchial asthma: pathological, immunological alterations, biological targets, and pharmacotherapy. *Immunopharmacology and immunotoxicology*, 42(6), 521-544.
5. Papi, A., Blasi, F., Canonica, G. W., Morandi, L., Richeldi, L., & Rossi, A. (2020). Treatment strategies for asthma: reshaping the concept of asthma management. *Allergy, Asthma & Clinical Immunology*, 16, 1-11.
6. So, J. Y., Mamary, A. J., & Shenoy, K. (2018). Asthma: diagnosis and treatment. *Eur Med J*, 3(4), 111-121.
7. Зборовський, О. М., Норецько, С. Б., Кравець, А. М., & Кульбака, О. М. (2019). Сучасні рекомендації в лікуванні бронхіальної астми за даними

GINA 2019.

8. Сlepчeнкo, Н. С., & Дмiтрiєв, К. Д. (2018). Прихильнiсть до лiкування: методи її покращення при iнгаляцiйнiй терапiї бронхiальної астми. *doi*, 10, 2306-4927.

9. Фещенко, Ю. I., & Полянська, М. О. (2023). Сучаснi пiдходи лiкування бронхiальної астми згiдно GINA 2023.

ПОСТКОВІДНІ ЗМІНИ ФУНКЦІЇ ЛЕГЕНЬ: ДІАГНОСТИКА, ПРОГНОЗУВАННЯ, РЕАБІЛІТАЦІЯ

Каньовська Людмила Володимирівна

доцент кафедри, кандидат медичних наук
кафедри внутрішньої медицини,
клінічної фармакології та професійних хвороб

Федоряк Софія Олександрівна

Студентка 5 курсу, спеціальності “Медицина 222”
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ. Коронавірусна хвороба (COVID-19), спричинена тяжким гострим респіраторним синдромом – коронавірусною інфекцією-2 (SARS-CoV-2), призводить до невідомих та незвичайних станів здоров'я, які важко контролювати. Пост-COVID-19 синдром є однією з таких проблем, яка стає все більш поширеною з розвитком пандемії.

Останні оцінки свідчать про те, що від 10 до 20% пацієнтів із SARS-CoV-2, які переживають гостру симптоматичну фазу, відчують наслідки хвороби після 12 тижнів після встановлення діагнозу. Після перенесеної COVID-19-інфекції у значної кількості пацієнтів спостерігаються стійкі зміни функції легень, що можуть впливати на якість життя та призводити до хронічної дихальної недостатності.

У статті розглядаються основні патогенетичні механізми цих змін, особливості діагностики (зокрема функціональні тести та візуалізаційні методи), а також сучасні підходи до прогнозування і реабілітації таких пацієнтів [1, 2].

Ключові слова: Ковід 19, пост-ковідний синдром, легені, дихання, диспное, хронічний кашель, фіброз.

Актуальність. Післяковідний синдром з ураженням органів дихання є однією з провідних проблем сучасної пульмонології. У значної частини

пацієнтів спостерігаються стійкі зміни функції легень, які можуть зберігатися протягом кількох місяців або навіть років. Дефіцит кисню, фіброзуючі зміни та порушення дифузійної здатності легень істотно впливають на якість життя пацієнтів, їхню працездатність і соціальну адаптацію.

Саме тому важливо своєчасно діагностувати такі порушення та розпочати адекватну реабілітацію.

Мета. Проаналізувати основні патогенетичні механізми післяковідних змін функції легень, особливості їх діагностики та сучасні підходи до реабілітації з метою покращення якості життя пацієнтів.

Матеріали та методи. Систематизація сучасних методів дихальної фізіотерапії та реабілітаційних програм. Методологія базувалася на критичному аналізі літературних джерел, зіставленні результатів клінічних досліджень та визначенні ефективності різних реабілітаційних втручань.

Результати та обговорення. COVID-19, спричинений вірусом SARS-CoV-2, є глобальною проблемою охорони здоров'я, що залишає за собою значну кількість пацієнтів із персистуючими респіраторними симптомами та порушеннями функції легень. Постковідний синдром включає такі прояви, як зниження дифузійної здатності легень, рестриктивні зміни, симптоми диспное та хронічний кашель [1, 2].

Пост-COVID-19-синдром визначається – як персистуючі ознаки або симптоми протягом 12 тижнів, що розвинулися під час або після інфекції COVID-19. У пацієнтів, які перенесли COVID-19, патоморфологічно доведено розвиток фіброзуючих змін у легеневій тканині, а також мікротромбозів і запальних інфільтратів. Ці зміни асоційовані з ушкодженням альвеолярно-капілярного бар'єра, що веде до зниження дифузійної здатності легень (DLCO) та розвитку рестриктивного типу порушень вентиляції [3].

Змінена дифузійна здатність легень для чадного газу (DLCO) та рестриктивні патерни є найпоширенішими функціональними порушеннями, що виявляються у пацієнтів, які перенесли пневмонію COVID-19, у довгостроковій перспективі. У проспективному, поздовжньому та обсерваційному дослідженні

Dennis, Karur та ін., проведеному у симптоматичних осіб після одужання від гострого перебігу SARS-CoV-2, їх оцінювали за допомогою МРТ більш ніж через три місяці після встановлення діагнозу (лише 18% потребували госпіталізації); дві третини з них (66%) мали стійкі ураження різної локалізації в одному або кількох органах, головним чином у серці та легенях. Дослідники також оцінювали симптоми за допомогою стандартизованих анкет та функцію органів (серце, легені, нирки, печінка, підшлункова залоза, селезінка). Ці пацієнти часто повідомляли про втому, біль у м'язах, задишку та головний біль, як і при пост-COVID-19 синдромі.

Ці дані свідчать про можливість залишкового ураження органів, навіть у легких випадках, як причини довгострокових симптомів [4]. Ключовим методом для оцінки функції легень є спірометрія, яка демонструє зниження форсованої життєвої ємності легень (ФЖЄЛ) та зниження співвідношення FEV1/FVC у частини пацієнтів.

Також DLCO є маркером ураження альвеоло-капілярної мембрани. Комп'ютерна томографія (КТ) легень дозволяє візуалізувати залишкові зміни у вигляді матового помутніння, ретикулярних змін і зон консолідації, що вказують на розвиток постінфекційного фіброзу. В останні роки активно досліджується роль ультразвуку легень (УЗД), що виявляє зони субплевральної консолідації та лінії В [5].

Згідно з дослідженням Guler et al. (2021), основними факторами ризику стійких легеневих порушень є: тяжкий перебіг COVID-19, потреба в інтенсивній терапії; вік >65 років; супутні захворювання (цукровий діабет, ожиріння). При цьому більшість пацієнтів із легким перебігом хвороби демонструють повне або майже повне відновлення протягом 3–6 місяців [6].

Дихальна фізіотерапія є ключовим елементом реабілітації пацієнтів із порушеннями легеневої функції після перенесеного COVID-19 та в умовах загострення хронічної пульмонологічної патології. Її основною метою є покращення вентиляції легень, відновлення мукоциліарного кліренсу та зменшення задишки.

Найбільш ефективними методиками дихальної фізіотерапії визнано активний цикл дихальних технік (active cycle of breathing techniques, ACBT), діафрагмальне дихання та використання дихальних тренажерів, таких як позитивний експіраторний тиск (PEP), а також прилади Flutter. Методика ACBT базується на поєднанні контрольованого дихання, техніки глибокого вдиху з наступною паузою, форсованого видиху та спеціальних маневрів для мобілізації та видалення мокротиння. Діафрагмальне дихання, що передбачає активацію основного дихального м'яза – діафрагми, сприяє більшій вентиляції нижніх відділів легень, оптимізує газообмін і знижує енергетичні витрати на дихання [7].

Додатково у пацієнтів після перенесеного COVID-19 та у фазі відновлення після загострень ХОЗЛ доцільно залучати аеробні навантаження, такі як ходьба або тренування на велотренажерах. Вони дозволяють покращити толерантність до фізичного навантаження, підвищити рівень фізичної активності та запобігти розвитку вторинної фізичної деондиції. Під час таких тренувань важливо контролювати частоту пульсу, насичення крові киснем та загальний стан пацієнта, поступово збільшуючи інтенсивність відповідно до клінічного стану [8].

Окреме значення має застосування позиційного дренажу та постуральних вправ. Ці методи передбачають використання гравітаційних властивостей для покращення дренажу бронхіального секрету. Пацієнту надається певне положення тіла, що сприяє переміщенню мокротиння з дистальних відділів бронхів до центральних шляхів, де його легше видалити за допомогою кашлю або техніки ACBT.

Комбінація цих підходів дає змогу досягти оптимального очищення дихальних шляхів, покращити вентиляційні характеристики легень та мінімізувати ризик розвитку ускладнень, таких як вторинні бактеріальні інфекції або формування фіброзуючих змін [9].

Доведено, що ранній початок реабілітації (ще в стаціонарі) дозволяє зменшити тривалість респіраторної симптоматики та запобігти розвитку

вторинних легеневих ускладнень (Liu et al., 2022) [10].

Висновки. Післяковідні зміни функції легень залишаються важливою клінічною проблемою, особливо у пацієнтів із тяжким перебігом хвороби. Своєчасна діагностика (зокрема оцінка DLCO та КТ легень) та ранній початок дихальної реабілітації дозволяють значно покращити функціональні результати та запобігти розвитку хронічних ускладнень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Ceban, Felicia et al. "Fatigue and cognitive impairment in Post-COVID-19 Syndrome: A systematic review and meta-analysis." *Brain, behavior, and immunity* vol. 101 (2022): 93-135. doi:10.1016/j.bbi.2021.12.020
2. Lechner-Scott, J et al. "Long COVID or post COVID-19 syndrome." *Multiple sclerosis and related disorders* vol. 55 (2021): 103268. doi:10.1016/j.msard.2021.103268
3. Jimeno-Almazán, Amaya et al. "Post-COVID-19 Syndrome and the Potential Benefits of Exercise." *International journal of environmental research and public health* vol. 18,10 5329. 17 May. 2021, doi:10.3390/ijerph18105329
4. Carod-Artal, F J. "Post-COVID-19 syndrome: epidemiology, diagnostic criteria and pathogenic mechanisms involved." "Síndrome post-COVID-19: epidemiología, criterios diagnósticos y mecanismos patogénicos implicados." *Revista de neurologia* vol. 72,11 (2021): 384-396. doi:10.33588/rn.7211.2021230
5. Dennis, Andrea, et al. "Multi-organ impairment in low-risk individuals with long COVID." *medrxiv* (2020): 2020-10.
6. Guler, S. A., et al. (2021). Pulmonary function and radiological features four months after COVID-19: first results from the national prospective observational Swiss COVID-19 lung study. *European Respiratory Journal*, 57(4), 2003690. <https://doi.org/10.1183/13993003.03690-2020>
7. Yong, Shin Jie. "Long COVID or post-COVID-19 syndrome: putative pathophysiology, risk factors, and treatments." *Infectious diseases (London, England)* vol. 53,10 (2021): 737-754. doi:10.1080/23744235.2021.1924397

8. Sakai, Tomoko et al. “Rehabilitation of Patients with Post-COVID-19 Syndrome: A Narrative Review.” *Progress in rehabilitation medicine* vol. 8 20230017. 14 Jun. 2023, doi:10.2490/prm.20230017
9. Reina-Gutiérrez, Sara et al. “Effectiveness of Pulmonary Rehabilitation in Interstitial Lung Disease, Including Coronavirus Diseases: A Systematic Review and Meta-analysis.” *Archives of physical medicine and rehabilitation* vol. 102,10 (2021): 1989-1997.e3. doi:10.1016/j.apmr.2021.03.035
10. Liu, K., et al. (2022). Efficacy of pulmonary rehabilitation in patients with COVID-19: a systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Medicine*, 9, 829771. <https://doi.org/10.3389/fmed.2022.829771>

КЛІНІКО-ДІАГНОСТИЧНІ АСПЕКТИ В12-ДЕФІЦИТНОЇ АНЕМІЇ

Каньовська Л. В.

доцент кафедри внутрішньої медицини,
клінічної фармакології та професійних хвороб
Буковинський державний медичний університет

Хромець А. В.

Студентка 5 курсу
м. Чернівці, Україна

Анотація: Наша стаття присвячена основним клініко-діагностичних аспектів В12-дефіцитної анемії. Актуальність цього питання обумовлена поширеністю дефіциту вітаміну В12 серед різних груп людей, а особливо серед осіб літнього віку, пацієнтів з оперативними втручаннями на органах шлунково-кишкового тракту, вегетаріанців і веганів, а також серед тих, хто на постійній основі приймає інгібітори протонної помпи або антациди. У статті розглянуто основні клінічні прояви дефіциту вітаміну В12, зокрема гематологічні, неврологічні симптоми – від слабкості, задишки й блідості шкіри до порушень чутливості, атаксії та когнітивного дефіциту. Також окрему увагу ми звернули на діагностичні підходи виявлення В12-дефіцитної анемії: від загального аналізу крові до біохімічних тестів на рівень сироваткового кобаламіну, гомоцистеїну, метилмалонової кислоти.

Ключові слова: В12-дефіцитна анемія, кобаламін, клінічні прояви, неврологічні порушення, атрофічний глосит.

Матеріали та методи: нами проведений огляд літератури на основі статей, опублікованих у базах даних PubMed за останні 10 років. Аналізувалась актуальна інформація щодо клініко-діагностичних аспектів В12-дефіцитної анемії.

Мета – проаналізувати літературні джерела, дослідження та визначити сучасний погляд на клінічні та діагностичні аспекти В12-дефіцитної анемії.

Актуальність: Вітамін В12 – це незамінний водорозчинний вітамін

групи В, який є необхідний для підтримки клітинного метаболізму та функціонуванню нервової системи. Він відіграє важливу роль у синтезі ДНК клітин. Дефіцит вітаміну В12 пов'язаний з порушенням еритропоезу та виникненню демієлінізації нервової системи, що пояснює більшість його клінічних проявів [1].

На сьогодні дефіцити вітамінів є поширеною проблемою в усьому світі, а дефіцит вітаміну В12 є розповсюдженою проблемою здоров'я населення вже майже 100 років.

У Сполучених Штатах Америки, за статистичними даними, поширеність дефіциту вітаміну В12 варіюється залежно від вікового діапазону: у 3% людей віком 20–39 років, 4% людей віком 40–59 років та 6% людей віком 60 років і старше [2].

Не рекомендовано рутинне застосування скринінгу дефіциту В12. Його застосування є виправданим для пацієнтів з одним або кількома факторами ризику, такими як резекції шлунка або тонкої кишки в анамнезі, запальні захворювання кишечника, застосування метформіну більше чотирьох місяців, застосування інгібіторів протонної помпи або блокаторів гістамінових H₂-рецепторів більше 12 місяців, веганство або вегетаріанство [3].

Найпоширенішою причиною дефіциту вітаміну В12 на сьогодні є харчова мальабсорбція кобаламіну, при якій спостерігається порушення вивільнення вітаміну В12 з їжі, що споживається. Найбільш поширеним фактором що призводить до цього є нездатність вивільняти вітамін В12 з його транспортних білків. Наприклад, ахлоргідрія, гастректомія та застосування інгібіторів протонної помпи або антацидів призводять до зниження секреції соляної кислоти, тим самим зменшуючи вивільнення вітаміну В12 з їжі. Було досліджено дозо- та часозалежний зв'язок між використанням інгібіторів протонної помпи або антагоністів гістамінових H₂-рецепторів та майбутнім розвитком недостатності вітаміну В12 [2].

Пацієнти літнього віку та ті, хто дотримується вегетаріанської та веганської дієти, мають найбільший ризик розвитку В12-дефіцитної анемії:

майже у 20% людей похилого віку є ознаки дефіциту вітаміну B12 [4].

Результати та їх обговорення: Дефіцит вітаміну B12 впливає на численні системи організму, а наслідки варіюються за тяжкістю від легкої втоми до важких неврологічних порушень [3].

Клінічні прояви дефіциту вітаміну B12 зазвичай неспецифічні та різняться залежно від важкості захворювання або уражених систем органів. Не існує однієї провідної клінічної ознаки, яка є специфічною для всіх пацієнтів з дефіцитом вітаміну B12 [5].

Основною проблемою дефіциту вітаміну B12 є важкість діагностики на ранніх стадіях, оскільки ранні ознаки та симптоми зазвичай маловиражені та неспецифічні. Атрофічний глосит може бути єдиною початковою ознакою та передуює іншим системним проявам дефіциту вітаміну B12.

Атрофічний глосит є важливим клінічним показником потенційного дефіциту вітаміну B12, особливо при ступені атрофії язика більше 50% або при повній атрофії [6].

Атрофічний глосит спочатку проявляється запальними змінами, що характеризуються утворенням яскраво-червоних бляшок, а потім він може переходом в атрофічну форму.

Також симптомами з боку ротової порожнини є відчуття печіння, свербіж, парестезії язика, глосодинія та дисгевзія [4].

Зазвичай загальними симптомами є легка втома при навантаженні, відчуття серцебиття та блідість шкіри та слизових оболонок [3].

Частими симптомами та ознаками дефіциту B12 є втрата апетиту, диспептичні прояви, втома та слабкість, задишка, низький артеріальний тиск, сплутаність свідомості та психічна лабільність [5].

Психічним порушенням, таким як галюцинації, що пов'язані з дефіцитом вітаміном B12, не наділяється належна увага. Оскільки галюцинації не є єдиним проявом дефіциту вітаміну B12, література часто описує їх у ширшому контексті нейропсихіатричних станів, пов'язаних з вітаміном B12, таких як деменція, делірій, епілепсія, психотичний розлад, шизоафективний розлад,

біполярний розлад, депресивний розлад, кататонія тощо. Підтвердження ролі дефіциту В12 у розвитку галюцинацій є результати досліджень, в яких вказано, що швидке застосування вітаміну В12 може призвести до повної ремісії галюцинацій у пацієнтів з дефіцитом вітаміну В12 [7].

При прогресуючій демієлінізації виникають такі ураження нервової системи як периферична нейропатія, арефлексія та втрата пропріоцепції і вібраційної чутливості. Арефлексія може бути постійною, якщо відбувається загибель нейронів у задніх та латеральних трактах спинного мозку [3, 8].

При дефіциті вітаміну В12 під час вагітності або годування груддю може виникнути дефекти формування нервової трубки плода, затримка розвитку, відставання у фізичному розвитку, гіпотонії, атаксії та анемії [3].

Також для дефіциту вітаміну В12 характерна мінливість лабораторних показників, що може ще більше ускладнити процес діагностики. Приблизно у 25% з В12-дефіцитною анемією спостерігаються неврологічні симптоми без гематологічних ознак анемії або макроцитозу. Крім того, коморбідна залізодефіцитна анемія приблизно у 20% пацієнтів з В12-дефіцитною анемією може приховати діагноз дефіциту вітаміну В12, оскільки в мазку крові може бути виявлена нормоцитарна або навіть мікроцитарна анемія [9].

Характерні лабораторні знахідки при дефіциті В12, включають збільшення середнього об'єму еритроцитів; у мазку периферичної крові визначається оваломакроцитоз та гіперсегментовані нейтрофіли; знижений рівень ціанкобаламіну, підвищений рівень метилмалонової кислоти в сироватці крові та гомоцистеїну [1].

Діагностичні критерії постановки діагнозу включають рівень В12 сироватці крові <148 пмоль/л (200 нг/л) за наявності ознак та симптомів або гематологічних показників дефіциту вітаміну В12, або рівень В12 в сироватці крові <148 пмоль/л у поєднанні з підвищеним рівнем гомоцистеїну або метилмалонової кислоти (ММК) у сироватці крові [2].

Висновок: В12-дефіцитна анемія має широкий спектр клінічних проявів, які задіюють численні системи організму. Неспецифічними симптомами є

загальмованість, стомлюваність, відчуття серцебиття, блідість шкірних покривів та слизових оболонок. Також, саме для В12-дефіцитної анемії характерним є атрофічний глосит, що характеризується атрофією сосочків язика більше 50%. При дефіциті вітаміну В12 виникають порушення з боку нервової та психічної системи, такі як парестезії, оніміння та навіть галюцинації. При загальному аналізі крові, В12-дефіцитну анемію можна запідозрити при наявності збільшення середнього об'єму еритроцитів та наявності зміни форми еритроцитів. Подальше лабораторне обстеження включає визначення вітаміну В12, гомоцистеїну та метилмалонової кислоти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ekabe CJ, Kehbila J, Abanda MH, Kadia BM, Sama CB, Monekosso GL. Vitamin B12 deficiency neuropathy; a rare diagnosis in young adults: a case report. BMC Res Notes. 2017 Jan 28;10(1):72. doi: 10.1186/s13104-017-2393-3. PMID: 28129784; PMCID: PMC5273828.
2. Shipton MJ, Thachil J. Vitamin B12 deficiency - A 21st century perspective. Clin Med (Lond). 2015 Apr;15(2):145-50. doi: 10.7861/clinmedicine.15-2-145. PMID: 25824066; PMCID: PMC4953733.
3. Langan RC, Goodbred AJ. Vitamin B12 Deficiency: Recognition and Management. Am Fam Physician. 2017 Sep 15;96(6):384-389. PMID: 28925645.
4. Stoopler ET, Kuperstein AS. Glossitis secondary to vitamin B12 deficiency anemia. CMAJ. 2013 Sep 3;185(12):E582. doi: 10.1503/cmaj.120970. Epub 2013 Jan 28. PMID: 23359038; PMCID: PMC3761039.
5. Socha DS, DeSouza SI, Flagg A, Sekeres M, Rogers HJ. Severe megaloblastic anemia: Vitamin deficiency and other causes. Cleve Clin J Med. 2020 Mar;87(3):153-164. doi: 10.3949/ccjm.87a.19072. PMID: 32127439.
6. Chen GY, Tang ZQ, Bao ZX. Vitamin B12 deficiency may play an etiological role in atrophic glossitis and its grading: A clinical case-control study. BMC Oral Health. 2022 Oct 28;22(1):456. doi: 10.1186/s12903-022-02464-z. PMID: 36307840; PMCID: PMC9617421.

7. Blom JD. Hallucinations and Vitamin B12 Deficiency: A Systematic Review. *Psychopathology*. 2024;57(6):492-503. doi: 10.1159/000540003. Epub 2024 Jul 24. PMID: 39047712; PMCID: PMC11651228.

8. Wong CW. Vitamin B12 deficiency in the elderly: is it worth screening? *Hong Kong Med J*. 2015 Apr;21(2):155-64. doi: 10.12809/hkmj144383. Epub 2015 Mar 10. PMID: 25756278.

9. Mesgarankarimi A, Rezapour M, Tabrizi N. A long-standing undiagnosed case of vitamin B12 deficiency: a case report. *J Med Case Rep*. 2025 Apr 2;19(1):151. doi: 10.1186/s13256-025-05149-7. PMID: 40176197; PMCID: PMC11963364.

СИНДРОМ ХАММАНА-РІЧА, АБО ГОСТРА ІНТЕРСТИЦІАЛЬНА ПНЕВМОНІЯ. СУЧАСНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ХВОРОБОЮ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Каушанська Олена В'ячеславівна

доцент кафедри, кандидат медичних наук
кафедри внутрішньої медицини,
клінічної фармакології та професійних хвороб

Бовтун Анастасія Володимирівна

Гнатюк Дмитро Миколайович

Студенти 5 курсу, спеціальності “Медицина 222”

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Анотація: Синдром Хаммана-Річа, або гостра інтерстиціальна пневмонія (ГІП) – це рідкісне і важке інтерстиціальне захворювання легенів, що характеризується блискавичним перебігом, гострим респіраторним дистрес-синдромом та високою летальністю. Це швидкопрогресуюче інтерстиціальне захворювання легень з фізіологією гострого респіраторного дистрес-синдрому. Він має серйозний прогноз і високий рівень ранньої смертності. Його часто відрізняють від інших подібних легеневих патологій на основі клінічного перебігу, лабораторних даних, тестування бронхоальвеолярного лаважу та патологоанатома. У статті розглянуто сучасні уявлення про етіологію, патогенез, клінічні прояви, діагностику та основні принципи лікування синдрому Хаммана-Річа, з урахуванням останніх досліджень [1, 2].

Ключові слова: Пневмонія, гостра інтерстиціальна пневмонія, Hamman-Rich syndrome, патогенез, діагностика, лікування, реабілітація.

Синдром Хаммана-Річа (Hamman-Rich syndrome, гостра інтерстиціальна пневмонія) уперше описаний у 1935 році та залишається рідкісною, але грізною патологією. Захворювання проявляється як швидко прогресуюче ураження

легеневої паренхіми з розвитком дифузного альвеолярного пошкодження. Його етіологія залишається неясною, а перебіг часто ускладнюється розвитком гострого респіраторного дистрес-синдрому (ГРДС), що зумовлює високу смертність. Останні дані свідчать, що синдром відрізняється від інших інтерстиціальних пневмоній швидкістю розвитку та тяжкістю перебігу, потребуючи ранньої діагностики та інтенсивної терапії [3].

Етіологія синдрому Хаммана-Річа достеменно невідома. Деякі дослідження припускають роль імунних механізмів та інфекційних тригерів. Патогенетично хвороба характеризується дифузним альвеолярним пошкодженням, що супроводжується набряком інтерстицію, гіаліновими мембранами та проліферацією фібробластів, подібно до ГРДС [4].

Дослідження говорять, що в патогенезі ГПІ беруть участь надмірно активовані імунні клітини (макрофаги, нейтрофіли) та цитокіни, що призводить до ушкодження альвеоло-капілярного бар'єра. Це супроводжується дифузним набряком інтерстицію, пошкодженням альвеолярного епітелію та утворенням гіалінових мембран гістологічних ознак, що також спостерігаються при ГРДС. Під впливом цих патогенетичних механізмів формується так званий "організаційний" фіброз, що надалі обмежує дифузію газів і веде до дихальної недостатності [5].

Клінічно він характеризується швидким початком дихальної недостатності, оскільки його часто можна сплутати з іншими клінічними проявами інтерстиціальної пневмонії. На жаль, він має надзвичайно поганий прогноз з рівнем смертності $>70\%$ протягом трьох місяців, незважаючи на агресивне медикаментозне лікування. Захворювання зазвичай дебютує з неспецифічних симптомів: гарячка, кашель, задишка. Протягом декількох днів стан пацієнта погіршується з розвитком тяжкої гіпоксемії та респіраторної недостатності. У пацієнтів спостерігається виражене тахіпное (іноді до 40–50 дихальних рухів за хвилину), тахікардія, ціаноз. Аускультативно виявляються двосторонні крепітаційні хрипи, переважно у нижніх відділах легень [6].

В діагностиці вирішальне значення мають дані високороздільної

комп'ютерної томографії (HRCT), яка демонструє двосторонні ділянки “матового скла”, альвеолярні інфільтрати з субплевральною локалізацією та ознаки фіброзу у вигляді “сітчастого” малюнка в окремих зонах [7].

Бронхоальвеолярний лаваж може виявити підвищену кількість нейтрофілів, що свідчить про активний запальний процес. Біопсія легеневої тканини, проведена за допомогою трансbronхіальної або відеоторакоскопічної техніки, демонструє характерне для ГПІ дифузне альвеолярне пошкодження, з відсутністю вираженого хронічного інтерстиціального фіброзу. Це дозволяє диференціювати синдром Хаммана-Річа від ІПЛ та інших інтерстиціальних пневмоній [8].

Лабораторні дослідження повинні включати скринінг на аутоімунні захворювання та захворювання сполучної тканини, які можуть бути пов'язані із захворюваннями легень, починаючи від ревматоїдного артриту (РА) та системного червоного вовчака (СЧВ) до дерматоміозиту та синдрому Шегрена [7, 8].

Мікробіологічне обстеження повинно включати посів крові та мокротиння. Скринінг на грип є важливим, а також серологічні дослідження на атипові організми та грибки. Легіонелла – це атиповий організм, який можна виявити за допомогою тесту на антиген сечі. Бронхоскопія також допомагає в отриманні зразків з дихальних шляхів для посіву за відсутності утворення мокротиння. Зразок слід направити на підрахунок клітин та цитологію, посіви та імунофлуоресценцію на *Pneumocystis jirovecii*. Якщо попереднє обстеження не дозволило встановити альтернативний діагноз, може бути показана біопсія легені. Біопсія легені також може виявити різні етіології, такі як казеозні гранульоми (туберкульоз), неказеозні гранульоми (саркоїдоз), некроз (васкуліт), абсцеси або вірусні включення [9].

Лікування синдрому Хаммана-Річа залишається складною проблемою через відсутність чітких доказових підходів та високий рівень летальності (60-70%). Основними компонентами терапії є респіраторна підтримка – застосування режиму захисної вентиляції (низький tidal volume 6 мл/кг,

обмеження плато-тиску ≤ 30 см H₂O) дозволяє знизити ризик баротравми та волюмотравми. У пацієнтів з тяжкою гіпоксемією (PaO₂/FiO₂<100 мм рт. ст.) може бути рекомендована екстракорпоральна мембранна оксигенація (ЕКМО) [10].

Дослідження показали потенційну ефективність пульс-терапії метилпреднізолоном (500–1000 мг/добу протягом 3 днів) з подальшим переходом на підтримувальні дози. Проте докази рандомізованих контрольованих досліджень поки що обмежені. У випадках, що супроводжуються підозрою на автоімунний компонент (наприклад, при супутніх системних захворюваннях сполучної тканини), можуть призначатися циклофосфамід або азатиоприн. Хоча бактеріальна інфекція не є провідною у патогенезі ГП, у тяжких пацієнтів призначають антибіотики широкого спектра (наприклад, піперацилін/тазобактам, меропенем), щоб запобігти розвитку вторинної бактеріальної пневмонії [11].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Zhang, Qian et al. “Hamman-Rich Syndrome: A Diagnosis of Exclusion in the COVID-19 Pandemic.” *Cureus* vol. 12,8 e9866. 19 Aug. 2020, doi:10.7759/cureus.9866
2. Kabra, Ruchita et al. “Viral Myocarditis in the Setting of Delayed Manifestation of Hamman-Rich Syndrome.” *Cureus* vol. 15,2 e34916. 13 Feb. 2023, doi:10.7759/cureus.34916
3. Mrad, Ali. and Najia Huda. “Acute Interstitial Pneumonia.” *StatPearls*, StatPearls Publishing, 8 August 2023.
4. Gomerčić Palčić, Marija et al. “SUCCESSFULLY TREATED ACUTE INTERSTITIAL PNEUMONIA.” *Acta clinica Croatica* vol. 61,4 (2022): 722-726. doi:10.20471/acc.2022.61.04.21
5. Shepherd, Hailey M et al. “Acute Interstitial Pneumonia (Hamman-Rich Syndrome) in Lung Transplantation: A Case Series.” *Transplantation proceedings* vol. 54,8 (2022): 2313-2316. doi:10.1016/j.transproceed.2022.07.010

6. Miyamoto, Atsushi et al. "Chemotherapy versus best supportive care in advanced lung cancer and idiopathic interstitial pneumonias: A retrospective multi-centre cohort study." *Respiratory investigation* vol. 61,2 (2023): 284-295. doi:10.1016/j.resinv.2022.10.009
7. Jeican, Ionuț Isaia et al. "COVID-19 and *Pneumocystis jirovecii* Pulmonary Coinfection-The First Case Confirmed through Autopsy." *Medicina (Kaunas, Lithuania)* vol. 57,4 302. 24 Mar. 2021, doi:10.3390/medicina57040302
8. Kida, Yoshiko et al. "Retrospective immunohistological study of autopsied lungs in patients with acute exacerbation of interstitial pneumonia managed with extracorporeal membrane oxygenation." *Journal of thoracic disease* vol. 11,11 (2019): 4436-4443. doi:10.21037/jtd.2019.11.09
9. Canini, Valentina et al. "Cytopathology of bronchoalveolar lavages in COVID___19 pneumonia: A pilot study." *Cancer cytopathology* vol. 129,8 (2021): 632-641. doi:10.1002/cncy.22422
10. Ishikawa, Yuichi et al. "Relevance of interferon-gamma in pathogenesis of life-threatening rapidly progressive interstitial lung disease in patients with dermatomyositis." *Arthritis research & therapy* vol. 20,1 240. 26 Oct. 2018, doi:10.1186/s13075-018-1737-2
11. Charokopos, A., Moua, T., Ryu, J. H., & Smischney, N. J. (2022). Acute exacerbation of interstitial lung disease in the intensive care unit. *World journal of critical care medicine*, 11(1), 22–32. <https://doi.org/10.5492/wjccm.v11.i1.22>

ПАПІЛЯРНА КАРЦИНОМА ЩИТОПОДІБНОЇ ЗАЛОЗИ. ПІДХОДИ ДО ХІРУРГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ

Кіричук Ярослава Антонівна

студент

Білоокій Олександр В'ячеславович

Кандидат медичних наук, доцент

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація. Папілярна карцинома є найбільш поширеним типом злоякісної пухлини щитоподібної залози, що становить понад 80% усіх випадків диференційованого раку щитоподібної залози [1]. В останнє десятиріччя частота її діагностики зросла, що пов'язано як з покращенням методів візуалізації, так і з зростанням інформованості серед пацієнтів та клініцистів [2]. Попри доброякісний перебіг у більшості випадків, папілярна карцинома здатна до регіонарного метастазування, що визначає необхідність агресивнішого хірургічного підходу [3]. Загальновизнаним методом лікування є тиреоїдектомія або лобектомія залежно від стадії та морфологічних особливостей пухлини [4]. У виборі обсягу хірургічного втручання враховуються розміри пухлини, наявність метастазів у лімфатичні вузли, агресивність гістологічного варіанту та коморбідна патологія [5]. Застосування інтраопераційного нейромоніторингу знижує ризики пошкодження зворотного гортанного нерва, що є важливим у збереженні голосової функції [6]. У статті розглянуто сучасні підходи до хірургічного лікування папілярної карциноми щитоподібної залози, фактори ризику, що впливають на вибір оперативної тактики, та роль мультидисциплінарного підходу в забезпеченні оптимального результату лікування.

Ключові слова: Папілярна карцинома, щитоподібна залоза, хірургія, тиреоїдектомія, лімфодисекція, диференційований рак.

Мета: проаналізувати сучасних підходів до хірургічного лікування

папілярної карциноми щитоподібної залози з урахуванням стратифікації ризиків, об'єму втручання та супутньої терапії.

Особливу увагу приділено оцінці ефективності різних хірургічних стратегій у контексті довготривалого контролю захворювання, ускладнень та якості життя пацієнтів.

Матеріали і методи. У статті проаналізовано дані провідних клінічних настанов (ATA, NCCN, ESMO), результати багатоцентрових досліджень, систематичних оглядів та метааналізів, опублікованих у міжнародних медичних базах даних (PubMed, Scopus, Web of Science) протягом останніх 10 років. Вивчено алгоритми діагностики, стратифікації ризиків та хірургічного лікування папілярної карциноми, а також ефективність супутніх процедур (нейромоніторинг, центральна лімфодисекція, оцінка залишкової тканини). Методологія дослідження базується на порівняльному аналізі клінічних підходів у різних країнах.

Результати обговорення. Папілярна карцинома щитоподібної залози є диференційованою формою раку, яка, незважаючи на відносно сприятливий прогноз, вимагає чіткої діагностичної та терапевтичної стратегії. Стандарти ведення базуються на рекомендаціях Американської тиреоїдної асоціації (ATA), які передбачають хірургічне втручання як основний метод лікування [7].

Обсяг хірургічного втручання визначається розмірами пухлини, її локалізацією, наявністю метастазів та супутніми чинниками ризику. У пацієнтів з вузлом <1 см без метастазів можливе виконання гемітиреоїдектомії, тоді як при розмірах >1 см або при виявленні ураження лімфатичних вузлів показана повна тиреоїдектомія з центральною або латеральною лімфодисекцією. Також враховуються дані тонкогілкової аспіраційної біопсії, УЗД, комп'ютерної томографії та рівень тиреоглобуліну [8].

Поширення мікропапілярної карциноми (≤ 1 см) в останні десятиліття зумовлене вдосконаленням методів діагностики, зокрема ультразвукового дослідження високої роздільної здатності та тонкогілкової аспіраційної біопсії.

У багатьох випадках ці утворення виявляються інцидентально, що

створює дилему щодо доцільності активного хірургічного втручання або вибору стратегії динамічного спостереження [9].

Деякі клінічні настанови, зокрема Американської тиреоїдної асоціації (АТА), пропонують консервативний підхід для пацієнтів з малими, низькоризиковими мікрокарциномами без ознак інвазії чи метастазування. Тим не менш, остаточне рішення має ґрунтуватися на ретельній стратифікації ризиків і обговоренні з пацієнтом [10]. Інтраопераційний нейромоніторинг, який широко застосовується в сучасній ендокринній хірургії, дозволяє зменшити ризик пошкодження зворотного гортанного нерва, що критично важливо для пацієнтів, особливо при двобічних втручаннях. Дослідження свідчать про значне зниження післяопераційної дисфонії при використанні цієї технології [11].

Після тиреоїдектомії рекомендується радіойодна абляція при високому ризику рецидиву, проте останнім часом ведеться дискусія щодо доцільності рутинного застосування цієї терапії в пацієнтів із низьким ризиком.

Персоналізація лікування дозволяє уникнути зайвого опромінення та знижує кількість ускладнень, зберігаючи при цьому онкологічний контроль [12].

Одним із важливих аргументів на користь проведення тотальної тиреоїдектомії є можливість подальшого радіойодтерапевтичного лікування залишкової тканини або мікроскопічних метастазів. Також це полегшує моніторинг за допомогою тиреоглобуліну як пухлинного маркера, який після повного видалення щитоподібної залози стає більш інформативним [13].

Однак тотальна тиреоїдектомія пов'язана з більшим ризиком ускладнень, зокрема пошкодження поворотного гортанного нерва або гіпаратиреозу. Тому в осіб з одиничною пухлиною, обмеженою часткою залози, без ознак інвазії, можливою є лобектомія як альтернатива з хорошими онкологічними результатами [14].

Згідно з дослідженнями, рівень рецидиву після повної тиреоїдектомії становить менше 5% при дотриманні сучасних стандартів, особливо якщо

проводиться адекватна лімфодисекція [15]. Важливим є також дотримання принципів ведення залишкової тканини залози: моніторинг тиреоглобуліну та періодичне УЗД [16]. Дослідження довели, що застосування мініінвазивних методів (відеоасистована тиреоїдектомія, TOETVA) не поступається за ефективністю традиційній хірургії, забезпечуючи кращі естетичні результати і менший післяопераційний біль. Разом із тим, ці підходи вимагають високої кваліфікації хірургів і ретельного відбору пацієнтів [17].

Наразі активно вивчаються молекулярно-генетичні маркери (BRAF, RAS, RET/PTC), які впливають на прогноз і потенційно можуть змінити підхід до вибору обсягу хірургії. Так, мутація BRAF V600E асоційована з вищим ризиком рецидиву і може бути показанням до більш радикального втручання [18].

Перспективними напрямками в хірургії залишаються мінімально інвазивні підходи, зокрема ендоскопічна або роботизована тиреоїдектомія через аксиллярний або трансоральний доступ. Хоча ці методи ще не є загальноприйнятими, дослідження демонструють їхню безпеку, косметичну перевагу та потенціал для застосування в ретельно відібраних пацієнтів [19].

Серед пацієнтів із папілярною карциномою щитоподібної залози останніми роками активно впроваджуються протоколи активного спостереження (active surveillance) замість негайної операції при виявленні низькоризикових форм пухлин. Такі підходи ґрунтуються на даних, що демонструють стабільний перебіг невеликих, інкапсульованих карцином без ознак інвазії чи метастазування [20].

Важливим напрямом вдосконалення хірургічного лікування є розвиток малоінвазивних технік, зокрема роботизованих та ендоскопічних втручань через аксиллярний або трансоральний доступ. Ці методики дозволяють мінімізувати хірургічну травму, скоротити період госпіталізації та покращити косметичний результат, що особливо важливо для молодих пацієнтів. Хоча довготривала онкологічна ефективність цих підходів потребує подальшого вивчення, перші результати свідчать про їхню перспективність як альтернативи традиційній тиреоїдектомії у вибраних пацієнтів [21]. Значний прогрес

досягнуто у галузі візуалізації для передопераційного планування хірургії при папілярній карциномі щитоподібної залози. Нові підходи до ультразвукового обстеження, зокрема використання еластографії та контраст-усиленої сонографії, дозволяють з високою точністю оцінити розміри, васкуляризацію та інвазійність вузлів. Крім того, поєднання УЗД з комп'ютерною томографією або ПЕТ-КТ у випадках підозри на інвазію в навколишні структури дає змогу хірургу краще підготуватись до операції та знизити ризик неповного видалення пухлини або пошкодження критично важливих анатомічних утворень [22].

Окрему увагу заслуговує мультидисциплінарний підхід до ведення пацієнтів із папілярною карциномою щитоподібної залози, який включає участь ендокринолога, хірурга, цитолога, радіолога та за потреби – клінічного онколога. Висока якість передопераційної оцінки, зокрема на основі даних тонкоголкової аспіраційної біопсії, УЗД та молекулярних маркерів, дає змогу уникати як недостатнього, так і надлишкового хірургічного втручання [23].

Ще одним аспектом, який активно досліджується у сучасній хірургії папілярного раку, є використання інтранопераційного нейромоніторингу для збереження функції зворотного гортанного нерва. Ця методика дає змогу хірургові в режимі реального часу оцінити цілісність нерва та уникнути його травми. Внаслідок цього суттєво знижується ризик післяопераційної дисфонії або порушення дихання. Особливо актуальним є використання нейромоніторингу при повторних операціях, великій пухлинній масі або при втягненні нерва в пухлинний процес [24]. Успішне хірургічне лікування папілярної карциноми щитоподібної залози значною мірою залежить від індивідуалізованого підходу з урахуванням клініко-морфологічних характеристик пухлини, використання сучасних технологій та суворого дотримання міжнародних рекомендацій [25].

Висновок. Папілярна карцинома щитоподібної залози залишається найбільш поширеним варіантом диференційованого раку щитоподібної залози з відносно сприятливим прогнозом при своєчасній діагностиці та належному лікуванні. Хірургія є основним методом лікування, і вибір обсягу втручання має

базуватись на індивідуальній оцінці ризику, стадії захворювання, віці пацієнта та молекулярних характеристиках пухлини. З огляду на сучасні тенденції персоналізованої медицини, дедалі більше значення надається застосуванню малоінвазивних методів, стратифікації пацієнтів для активного спостереження, а також інтеграції хірургії з іншими терапевтичними підходами. Удосконалення протоколів лікування та чітке дотримання онкологічних принципів сприятимуть подальшому зниженню смертності, покращенню якості життя та зменшенню кількості ускладнень у пацієнтів із цим видом раку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Haugen BR, et al. 2015 American Thyroid Association Management Guidelines for Adult Patients with Thyroid Nodules and Differentiated Thyroid Cancer. *Thyroid*. 2016;26(1):1–133.
2. Vaccarella S, et al. Global patterns and trends in thyroid cancer incidence: A population-based study. *Lancet Diabetes Endocrinol*. 2021;9(3):144–152.
3. Lim H, et al. Trends in thyroid cancer incidence and mortality in the United States. *JAMA*. 2017;317(13):1338–1348.
4. Filetti S, et al. Thyroid cancer: ESMO Clinical Practice Guidelines. *Ann Oncol*. 2019;30(12):1856–1883.
5. Cabanillas ME, et al. Thyroid cancer. *Lancet*. 2016;388(10061):2783–2795.
6. Nixon IJ, et al. Surgical management of papillary thyroid carcinoma. *Endocr Relat Cancer*. 2020;27(6):R247–R263.
7. Randolph GW, et al. The surgical anatomy of the recurrent laryngeal nerve. *Thyroid*. 2018;28(6):746–755.
8. Schneider R, et al. Impact of intraoperative nerve monitoring on vocal cord palsy after thyroid surgery. *World J Surg*. 2018;42(8):2317–2323.
9. Shin JH, et al. Ultrasonography diagnosis of thyroid nodules: updates and consensus. *Korean J Radiol*. 2016;17(3):370–385.
10. Hegedüs L. The thyroid nodule. *N Engl J Med*. 2020;385(9):832–843.
11. Kuo EJ, et al. Predictors of lymph node metastases in papillary thyroid carcinoma. *J Clin Endocrinol Metab*. 2019;104(11):4973–4980.

12. Kim BW, et al. Diagnostic use of serum thyroglobulin in the monitoring of patients with differentiated thyroid cancer. *Endocrinol Metab.* 2020;35(2):215–224.
13. Dionigi G, et al. Neuromonitoring in thyroid surgery. *Updates Surg.* 2020;72(2):355–362.
14. Tufano RP, et al. Recurrent laryngeal nerve monitoring during thyroid surgery: a review. *JAMA Otolaryngol Head Neck Surg.* 2020;146(3):281–287.
15. Verburg FA, et al. Postoperative I-131 ablation therapy in differentiated thyroid cancer. *Nat Rev Endocrinol.* 2018;14(11):655–664.
16. Lamartina L, et al. Active surveillance in low-risk thyroid cancer. *Nat Rev Endocrinol.* 2021;17(7):405–416.
17. Al-Qurayshi Z, et al. Lymph node metastasis and recurrence in papillary thyroid cancer. *JAMA Otolaryngol Head Neck Surg.* 2019;145(7):653–660.
18. Pacini F, et al. Thyroglobulin as a tumor marker in differentiated thyroid cancer. *Best Pract Res Clin Endocrinol Metab.* 2020;34(1):101377.
19. Smulever A, et al. Multidisciplinary management of thyroid cancer. *Curr Opin Oncol.* 2018;30(1):28–35.
20. Muresan MM, et al. Natasha, [25 трав. 2025 р., 15:06:14]: Multidisciplinary approach to differentiated thyroid carcinoma. *Endocr Connect.* 2022;11(2):e210629.
21. Tae K, et al. Transoral endoscopic thyroidectomy: current status and perspectives. *World J Surg.* 2019;43(12):3059–3066.
22. Dionigi G, et al. Minimally invasive and remote-access thyroid surgery. *Gland Surg.* 2020;9(Suppl 1):S14–S24.
23. Xing M, et al. BRAF mutation and thyroid cancer recurrence. *J Clin Oncol.* 2018;36(12):1241–1249.
24. Landa I, et al. Genomic and transcriptomic hallmarks of papillary thyroid carcinoma. *J Clin Invest.* 2019;129(6):2886–2898.
25. Yip L, et al. The role of molecular markers in the management of thyroid cancer. *Endocr Relat Cancer.* 2021;28(8):R247–R266.

ВПЛИВ ЕКЗОГЕННИХ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ

Кузнецова Мілена Олександрівна

доцент кафедри
загальної та клінічної патофізіології
імені Д. О. Альперна

Новікова Анна Миколаївна

Студентка 3 курсу
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

В останні роки зростає поширеність гестаційного цукрового діабету (ГЦД), який виникає протягом 24-28 тижнів вагітності. Багатьма дослідженнями доведено, що народжені діти більш схильні до розвитку цукрового діабету 2 типу, ожиріння, серцево-судинних захворювань та інших метаболічних порушень.

Було встановлено, що серед факторів ризику, які відповідають за розвиток ГЦД, найбільшу роль відіграють такі як: соціально-економічний статус, дієта, спосіб життя, фізична активність та сімейний анамнез, також сюди відносять етнічну приналежність.

Метою даного дослідження було визначення впливу екзогенних чинників на розвиток гестаційного цукрового діабету.

Матеріали та методи. Для досягнення мети дослідження було використано описовий та соціологічний методи дослідження. Соціологічне дослідження проводили шляхом опитування, яке поширювали за допомогою Google-forms серед респондентів, якими були жінки в віковій групі від 18 до 35 років.

Для доповнення отриманих даних було досліджено літературні джерела в загальній кількості 8, більшість з яких були англomовними статтями, що опубліковані в закордонних фахових виданнях.

Результати дослідження. Аналізуючи дані опитування було визначено,

71% опитаних жінок вказували на наявність ГЦД, який був діагностично підтверджений інші опитані хоч і мали симптоми, які нагадували діабет, проте даний діагноз не було встановлено.

Серед чинників ризику жінки, в 37% випадків вказували на наявність спадкової схильності до діабету, 34% мали ожиріння, 18% стверджували, що піддавались хронічному стресу під час вагітності, та ще 11% вказували, що вживали висококалорійний раціон харчування під час вагітності.

Отримані дані корелюють з даними проведеного літературного дослідження. Так, поява ознак діабету була пов'язана з вагітністю. Дані порушення з'являлись переважно у жінок старше 30 років, які за даними літератури мають значно вищий ризик розвитку ГЦД та ускладнень, пов'язаних з вагітністю, порівняно з жінками у віковій групі молодше 25 років.

Жінки які мають сімейний анамнез ЦД можуть мати високий ризик розвитку ГЦД. ГЦД також значною мірою пов'язаний з ожирінням, дієтою, неправильним харчуванням та загальним споживанням калорій, що також не суперечило даним проведеного дослідження. Водночас науковцями доведено, що жінки, які споживали велику кількість жиру, цукру та червоного м'яса, теж мали підвищений ризик розвитку ГЦД.

Як правило, ГЦД - це результат дисфункції β -клітин підшлункової залози, яка виникає через стан хронічної інсулінорезистентності під час вагітності. Водночас на пізніх строках вагітності сплеск місцевих та плацентарних гормонів, таких як естроген, прогестерон, лептин, кортизол, плацентарний лактоген тощо, сприяють резистентності до інсуліну.

Науковими дослідженнями було встановлено, що зміни в β -клітинах можуть виникати на будь-якому етапі сигнального каскаду інсуліну: синтезі проінсуліну, посттрансляційних модифікаціях і генних змінах, пов'язаних з передачею сигналів інсуліну.

Крім того, закордонними дослідниками було встановлено, що вагітні жінки, з ГЦД, мали значно підвищений ризик народження дітей з проявами гіпертонічної хвороби у віці 10–14 років.

Висновки. Засновуючись на даних проведеного дослідження можливо припустити, негативний вплив екзогенних чинників на розвиток гестаційного діабету у вагітних. Водночас варто відмітити, що даний вид діабету за рахунок ймовірно механізмів епігенетичного програмування під впливом факторів зовнішнього середовища несе потенційну загрозу для здоров'я майбутньої дитини. Саме тому важливо підтримувати гомеостаз глюкози протягом всієї вагітності.

РОБОТИЗОВАНА ХІРУРГІЯ: СУЧАСНІ ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ

Лєсний Вадим Вікторович

кандидат медичних наук,
асистент кафедри хірургії № 2
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Найда Володимир Дмитрович

здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ.

Роботизована хірургія є однією з найвизначніших інновацій у сучасній медицині, що дозволяє хірургам виконувати складні операції з високою точністю, гнучкістю та контролем. Історія роботизованої хірургії бере початок у 1985 році, коли система PUMA 560 була вперше використана для нейрохірургічних біопсій (РМС). Справжній прорив відбувся на початку 2000-х із появою da Vinci Surgical System, розробленого компанією Intuitive Surgical, яка стала стандартом у багатьох країнах. Ця система забезпечує тривимірну візуалізацію, усуває тремор рук і дозволяє проводити операції через невеликі розрізи, що зменшує травматичність і прискорює відновлення. Сьогодні роботизована хірургія застосовується в урології, гінекології, кардіохірургії, ортопедії та інших галузях, покращуючи результати для пацієнтів і полегшуючи роботу хірургів. Цей текст аналізує сучасні досягнення, виклики, перспективи розвитку та глобальне поширення роботизованої хірургії, спираючись на останні наукові дані.

Мета роботи.

Метою цього огляду є аналіз сучасного стану роботизованої хірургії, її основних досягнень, викликів і перспектив розвитку. Ми розглянемо ключові технології, їх застосування в різних хірургічних дисциплінах, економічні аспекти, а також потенціал інтеграції штучного інтелекту (ШІ) та телехірургії.

Особливу увагу приділено глобальному контексту, зокрема впровадженню технології в Україні.

Матеріали та методи.

Цей огляд базується на аналізі наукових статей, опублікованих у періодичних виданнях, таких як *Journal of Robotic Surgery*, *The Lancet*, *Surgical Endoscopy* та *Nature Medicine* за 2015–2023 роки. Використовувалися дані з PubMed, Web of Science, а також звіти компаній, таких як Intuitive Surgical. Додатково проаналізовано інформацію про впровадження роботизованої хірургії в Україні, зокрема з сайтів медичних центрів, таких як Medical Plaza. Методологія включає систематичний огляд літератури, аналіз клінічних результатів, економічних оцінок та перспективних технологій.

Сучасні досягнення

Роботизована хірургія досягла значного прогресу завдяки технологічним інноваціям та широкому застосуванню в різних галузях медицини. Основною системою залишається da Vinci Surgical System, яка включає консоль хірурга, роботизовані руки та систему 3D-візуалізації високої чіткості (OpenMedScience). Система дозволяє виконувати рухи з точністю до субміліметра, усуває тремор рук і забезпечує 360-градусне обертання інструментів, що перевищує можливості людських рук.

Застосування в хірургії

- **Урологія:** Роботизована радикальна простатектомія (RARP) стала стандартом для лікування локалізованого раку простати. Техніка Hood, наприклад, показала 83% континенції через місяць після операції та 95% через 12 місяців (PMC). Техніка NeuroSAFE знизила частоту позитивних хірургічних меж і покращила потенцію.
- **Гінекологія:** Роботизовані гістеректомії та міомектомії зменшують крововтрати та час відновлення порівняно з відкритими операціями (PubMed).
- **Кардіохірургія:** Роботизоване шунтування коронарних артерій і ремонт мітрального клапана дозволяють уникнути великих розрізів, зменшуючи післяопераційний біль (PMC).

- **Ортопедія:** Використання роботів у тотальному ендопротезуванні колінного та кульшового суглобів підвищує точність імплантації (РМС).

- **Загальна хірургія:** Процедури, такі як холецистектомія та герніопластика, виконуються з меншими ускладненнями та швидшим відновленням.

Клінічні результати

Дослідження показують, що роботизована хірургія забезпечує:

- Зменшення крововтрат (на 50–70% порівняно з відкритими операціями) (РМС).

- Скорочення часу госпіталізації (на 1–3 дні).

- Зниження частоти інфекцій і ускладнень (на 20–30%).

- Швидше повернення до нормальної активності (на 2–4 тижні раніше).

Переваги для хірургів

Роботизовані системи зменшують фізичне навантаження на хірургів, дозволяючи працювати в ергономічній позиції. Системи фільтрації тремору та масштабування рухів підвищують точність, що особливо важливо для делікатних процедур, таких як операції на простаті чи серці (PubMed).

Виклики та обмеження

Незважаючи на численні переваги, роботизована хірургія стикається з кількома викликами:

- **Висока вартість:** Придбання системи da Vinci коштує близько \$2 млн, а щорічні витрати на обслуговування сягають \$150,000 (РМС). Це обмежує доступність у країнах з обмеженими ресурсами.

- **Навчальний бар'єр:** Хірурги потребують тривалого навчання (50-100 процедур для досягнення майстерності), що вимагає значних інвестицій часу та коштів (Surgical Endoscopy).

- **Технічні обмеження:** Відсутність тактильного зворотного зв'язку ускладнює оцінку консистенції тканин, а розмір роботизованих рук може бути проблематичним для деяких процедур (PubMed).

- **Економічна ефективність:** Дослідження показують змішані

результати. Наприклад, у високоволіумних центрах роботизована хірургія може бути економічно вигідною завдяки скороченню госпіталізацій, але в низьковоліумних центрах витрати перевищують вигоди (JAMA).

Перспективи розвитку

Майбутнє роботизованої хірургії виглядає багатообіцяючим завдяки інтеграції нових технологій:

- **Штучний інтелект (ШІ):** ШІ може автоматизувати такі завдання, як шиття чи розсічення тканин, надавати реальний час аналізу операційного поля та оцінювати навички хірургів (PMC). Наприклад, алгоритми машинного навчання допомагають ідентифікувати анатомічні структури з точністю до 95% (Forbes).
- **Телехірургія:** Завдяки 5G-технологіям хірурги можуть проводити операції віддалено. У 2021 році в Китаї була успішно проведена операція на відстані 3000 км (IEEE Robotics Journal).
- **Мініатюризація:** Розробляються компактніші роботизовані системи, які дозволяють доступ до важкодоступних ділянок тіла (Vanderbilt Blog).
- **Нові платформи:** Компанії, такі як Medtronic і Johnson & Johnson, розробляють альтернативи da Vinci, що може знизити витрати (PMC).
- **Етичні та регуляторні питання:** Розробка стандартів для безпеки даних, відповідальності за помилки та інформованої згоди є ключовою для майбутнього (ACS).

Глобальні перспективи

Рівень впровадження роботизованої хірургії значно варіюється. У США та Західній Європі вона є стандартом у багатьох клініках, де щорічно проводяться тисячі процедур (PMC). Наприклад, у США в 2022 році виконано понад 1,5 млн роботизованих операцій. В Індії кількість таких операцій зростає до 10,000 у 2022 році, переважно в урології та онкології (Indian Journal of Urology).

В Україні роботизована хірургія тільки починає розвиватися. Медичний центр Medical Plaza у Дніпрі та Бучі став одним із перших, хто впровадив da

Vinci Surgical System у 2021 році (Medical Plaza). Хірурги пройшли навчання в європейських центрах, що свідчить про важливість міжнародної співпраці. Однак висока вартість обладнання та обмежена кількість навчених фахівців стримують ширше впровадження.

У країнах Африки, таких як Південна Африка, роботизована хірургія доступна лише в кількох центрах через економічні обмеження (World Journal of Surgery). Зусилля спрямовуються на зниження вартості технологій та розробку програм навчання для країн, що розвиваються.

Висновки

Роботизована хірургія кардинально змінила сучасну медицину, пропонуючи безпрецедентну точність і покращені результати для пацієнтів. Вона зменшує травматичність, скорочує час відновлення та полегшує роботу хірургів. Проте високі витрати, потреба в навчанні та технічні обмеження залишаються викликами. Майбутні інновації, такі як ШІ, телехірургія та нові платформи, обіцяють зробити технологію доступнішою та ефективнішою. В Україні та інших країнах, що розвиваються, впровадження роботизованої хірургії потребує інвестицій і міжнародної співпраці, але потенціал для покращення медичної допомоги величезний. Ця технологія не лише трансформує хірургію, але й відкриває нові горизонти для глобального доступу до якісної медицини.

ХІРУРГІЧНА ТАКТИКА ПРИ ПОЄДНАННІ МЕЗЕНТЕРІАЛЬНОЇ ІШЕМІЇ ТА ГОСТРОЇ АБДОМІНАЛЬНОЇ ПАТОЛОГІЇ

Лєсний Вадим Вікторович

к.мед.н., асистент кафедри хірургії № 2

Коваленко Єлизавета Валеріївна

здобувач вищої освіти І-го медичного факультету

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Гостра мезентеріальна ішемія (ГМІ) є рідкісним, але потенційно летальним станом, що характеризується раптовим зниженням кровопостачання кишечника, що може призвести до некрозу тканин та сепсису. Поєднання ГМІ з іншими гострими абдомінальними патологіями, такими як перфорація порожнистого органа, панкреатит або кишкова непрохідність, значно ускладнює діагностику та вибір хірургічної тактики. Своєчасна діагностика та оптимальна стратегія хірургічного втручання є ключовими для зниження високої смертності, яка за даними сучасних джерел сягає 50–80% при несвоєчасному лікуванні [1, 2].

Мета дослідження. Проаналізувати тактичні та технічні підходи до лікування пацієнтів із поєднанням ГМІ та іншої гострої абдомінальної патології.

Матеріали та методи. Аналіз та узагальнення сучасних наукових джерел.

Результати та їх обговорення. За даними проведеного дослідження ГМІ поділяється на оклюзійну, яка включає: емболію брижових артерій (що найчастіше пов'язано з фібриляцією передсердь та відривом тромбів з аорти), артеріальний тромбоз (найчастіше є наслідком атеросклерозу) або, у найрідкісніших випадках – тромбоз мезентеріальних вен (пов'язаний з гіперкоагуляційними станами, запальними процесами та онкологією) та неоклюзійну (спричинена низьким кровотоком через вазоспазм або гіпотензію) [3, 4]. При поєднанні ГМІ з іншими абдомінальними патологіями (наприклад,

перфоративною виразкою, гострим холециститом або панкреатитом) клінічна картина стає менш специфічною при цьому симптоми можуть включати: раптовий сильний абдомінальний біль, нудота, блювання, діарея (у 35% випадків) або кров у калі (16%), ознаки перитоніту при некрозі кишківника або перфорації. Також ускладнення діагностики через атипові прояви у літніх або критичних хворих, особливо при неоклюзійній ГМІ, де біль може бути єдиним симптомом [4]. Своєчасна діагностика даних станів є критично важливою, оскільки затримка погіршує прогноз. Також є дуже важливою диференційна діагностика при поєднанні станів, наприклад перфорація кишки може маскувати ГМІ через виражені ознаки перитоніту, тому необхідно застосовувати КТ-ангіографію, гострий панкреатит може спричинити неоклюзійну ГМІ через гіпотензію або вазоспазм, що вимагає уникнення вазопресорів, які погіршують кровотік, а також механічна обструкція при кишкової непрохідності може викликати вторинну ішемію. При підозрі на перитоніт або некроз кишківника діагностична лапаротомія є методом вибору, особливо якщо КТ ангіографія не підтверджує діагноз, але клінічна підозра висока [2]. Поєднання ГМІ з іншими гострими абдомінальними патологіями вимагає мультидисциплінарного підходу, включаючи співпрацю абдомінальних хірургів, судинних хірургів, інтервенційних радіологів та анестезіологів. Тому хірургічне лікування включає ранню реваскуляризацію (ендоваскулярно, використовуючи тромболізис, стентування чи балонну ангіопластику або за допомогою відкритої хірургії з виконанням емболектомії з брижових артерій або аорто-мезентеріального шунтування), резекцію ураженого кишківника (з застосуванням методів тимчасового закриття черевної порожнини, для оцінки життєздатності «сумнівних» відділів кишківника через 24-48 годин) та лікування супутньої патології (наприклад при перфорації виразки або холециститі необхідно провести ушивання перфорації або холецистектомія, при панкреатиті або сепсисі потрібна інтенсивна терапія, включаючи антибіотики широкого спектра перед операцією) [3, 4, 5, 6, 7].

Висновки. Хірургічна тактика при поєднанні ГМІ та гострої абдомінальної патології вимагає швидкої діагностики з використанням КТ-ангіографії, аналізу анамнестичних даних та мультидисциплінарного підходу. Основними етапами є реваскуляризація (ендоваскулярна або відкрита), резекція некротичних ділянок кишечника, усунення супутньої патології та планові повторні огляди. Сучасні методи, такі як ендоваскулярні втручання та тимчасове закриття черевної порожнини, покращують результати, але висока смертність підкреслює необхідність ранньої діагностики та агресивного лікування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bala M, Catena F, Kashuk J, et al. Acute mesenteric ischemia: updated guidelines of the World Society of Emergency Surgery. *World J Emerg Surg.* 2022;17(1):54. Published 2022 Oct 19. doi:10.1186/s13017-022-00443-x
2. Monita MM, Gonzalez L. Acute Mesenteric Ischemia. [Updated 2023 Jun 26]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2025 Jan-. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK431068/>
3. Kundan M, Chebrolu H, Muniswamppa C, Kumar N, Chintamani, Varma V. Outcomes of Management of Patients with Acute Mesenteric Ischemia: A Prospective Study. *Niger J Surg.* 2021;27(1):16-21. doi:10.4103/njs.NJS_54_20
4. Bala M, Catena F, Kashuk J, et al. Acute mesenteric ischemia: updated guidelines of the World Society of Emergency Surgery. *World J Emerg Surg.* 2022;17(1):54. Published 2022 Oct 19. doi:10.1186/s13017-022-00443-x
5. Kärkkäinen JM. Acute Mesenteric Ischemia: A Challenge for the Acute Care Surgeon. *Scand J Surg.* 2021;110(2):150-158. doi:10.1177/14574969211007590
6. Mastoraki A, Mastoraki S, Tziava E, et al. Mesenteric ischemia: Pathogenesis and challenging diagnostic and therapeutic modalities. *World J Gastrointest Pathophysiol.* 2016;7(1):125-130. doi:10.4291/wjgp.v7.i1.125
7. Endean ED, Barnes SL, Kwolek CJ, Minion DJ, Schwarcz TH, Mentzer RM Jr. Surgical management of thrombotic acute intestinal ischemia. *Ann Surg.* 2001;233(6):801-808. doi:10.1097/00000658-200106000-00010

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАЦІЄНТІВ З ГОСТРИМ АПЕНДИЦИТОМ

Москалюк Олександр Петрович

доцент кафедри хірургії № 2

Бабак Світлана Сергіївна

Хромець Аліна Віталіївна

Студентки 5 курсу, спеціальність 222 «Медицина»

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація: Гострий апендицит – це найбільш поширена причина болі в животі. У статті розглянуто сучасні методи інструментальної діагностики гострого апендициту, зокрема ультразвукове дослідження та комп'ютерну томографію. Проаналізовано переваги та недоліки цих методів, покази до їх проведення в залежності від різних факторів. Особливу увагу приділено визначення точності та ефективності ультразвукового дослідження та комп'ютерної томографії у діагностиці гострого апендициту.

Ключові слова: Гострий апендицит, ультразвукове дослідження, комп'ютерна томографія, діагностика, переваги, недоліки.

Матеріали та методи: нами проведений огляд літератури на основі статей, опублікованих у базах даних PubMed за останні 10 років. Аналізувалась актуальна інформація щодо переваг та недоліків методів інструментальної діагностики гострого апендициту.

Мета - проаналізувати літературні джерела, дослідження та визначити сучасні принципи інструментальної діагностики гострого апендициту.

Актуальність: Гострий апендицит є однією з найбільш поширених причин гострого абдомінального болю. Ризик захворіти у жінок протягом життя сягає 6,7%, а у чоловіків 8,6%. Це найпоширеніша неакушерська хірургічна патологія під час вагітності, з частотою 6,3 на 10 000 вагітностей

Вважається, що апендицит спричинений обструкцією просвіту апендиксу,

що призводить до збільшення вироблення слизу [1]. Коли секрети келихоподібних клітин блокуються обструкцією просвіту, внутрішньопросвітний тиск у апендиксі зростає та призводить до ішемії стінки апендикса. Транслокація бактерій з просвіту через пошкоджену слизову оболонку викликає трансмуральне запалення.

При перфорації стінки виникає забруднення внутрішньочеревної порожнини гноєм або калом. Перфорація також може бути оточена навколишніми тканинами (сальником, брижею або кишечником), що призводить до розвитку запальної маси процесу, що може відмежуватись та утворити абсцес, або не відмежуватись та спричинити перитоніт.

Гіперплазія лімфоїдної тканини слизової або підслизової оболонки вважається найпоширенішим механізмом, що викликає обструкцію просвіту апендикса. Це може проявлятися гострим катаральним апендицитом з поступовим початком симптомів. Лімфоїдна гіперплазія може бути спричинена інфекційними, запальними чинниками; також рідко причиною обструкції є паразитарна інвазія або онкологічні процеси [2].

За класифікацією Європейської асоціації ендоскопічної хірургії, гострий апендицит класифікують як «неускладнений» або «ускладнений». Неускладнений апендицит визначається як катаральне або флегмонозне запалення без наявності гангрени стінки апендикса, вільної рідини в черевній порожнині або абсцесу. Ускладнений апендицит супроводжується гангrenoю, перфорацією, періапендикулярною флегмоною або абсцесом [3].

Результати та їх обговорення: У якісній діагностиці гострого апендициту важливу роль відіграють візуалізаційні методи обстеження [4].

Своєчасна та ефективна діагностика гострого апендициту може зменшити захворюваність та смертність від перфорації та інших його ускладнень. Окремі ознаки та симптоми більш корисні для постановки діагнозу, ніж для його виключення, якщо вони відсутні. Варіантивне розташування апендикса спричиняє варіації клінічної картини, що ускладнює діагностику, особливо [1].

Результати дослідження показали, що комп'ютерна томографія (КТ) та

магнітно-резонансна томографія (МРТ) краще виявляють гострий апендицит, ніж ультразвукове дослідження (УЗД) із загальною чутливістю та специфічністю для гострого апендициту 91% та 90% для КТ та 97% та 96% для МРТ [4]. Вибираючи метод візуалізації, варто враховувати багато факторів. УЗД для якісного результату потребує досвідчених лікарів УЗД, адже це є оператор-залежний метод діагностики [1].

УЗД є швидким, неінвазивним, недорогим та не вимагає спеціальної підготовки пацієнта чи введення контрастної речовини [5].

При наявності досвіду УЗД показує чутливість до 90%, специфічність до 95%, точність до 96%, позитивну прогностичну цінність до 94% та негативну прогностичну цінність до 97% у діагностиці гострого апендициту [6].

Ультразвуковими критеріями гострого апендициту є ідентифікація апендикса заповненого рідиною, сліпої трубчастої структури діаметром ≥ 6 мм. Додаткові сонографічні критерії включають підвищену ехогенність навколишнього периапендикулярного жиру, локальне скупчення рідини, наявність реактивних лімфатичних вузлів у периапендикулярній ділянці та гіперемію стінки апендикса. Лімфоїдна гіперплазія, ультразвуковий прояв якої описується як неспецифічне збільшення гіпоехогенної власної пластинки до товщини $> 0,8$ мм, що часто імітує запалений апендикс створюючи нестислий апендикс діаметром > 6 мм [7]. На відміну від нормального кишечника, запалений апендикс фіксований, не стискається та має круглу форму на поперечних зображеннях. Вимірювання апендикса виконуються з повним стисканням. Традиційно діагноз апендициту ставиться, коли діаметр стисненого апендикса перевищує 6 мм. Товстостінний і нестисливий апендикс, який утримується у фіксованому положенні стискаючим датчиком, матиме окружний колір при запаленні. Перфорацію апендикса можна діагностувати, коли апендикс демонструє нерівний контур або коли виявляються скупчення периапендикулярної рідини.

На доплерівському ультразвуковому дослідженні апендикс зазвичай виявляє підвищену васкуляризацію навколо гостро запаленого апендикса.

Доплерівське дослідження використовують коли вимірювання апендикса є неоднозначним, коли невідомо, чи є апендикс нормальним чи запаленим [6].

При наявності клінічної картини апендициту та ультразвукового підтвердження варто почати обговорення щодо проведення апендектомії. При негативному результаті УЗД рекомендоване проведення КТ або подальше клінічне спостереження з повторним УЗД в динаміці [8, 9]. Стратегія виконання КТ після негативного УЗД зменшує кількість КТ-сканувань до 50% [8].

Хоча комп'ютерна томографія є найпоширенішим методом візуалізації при обстеженні підозри на апендицит, існує багато рекомендацій щодо застосування ультрасонографії як початкового методу, особливо у дітей та вагітних жінок. Пацієнти з надмірною вагою або ожирінням частіше проходять КТ початково, оскільки проведення УЗД, може мати низьку діагностичну цінність у цих групах [1]. Використання низькодозової КТ суттєво не впливає на рівень діагностичної помилки. Тим не менш, хоча КТ є високочутливим та високоспецифічним методом, може бути ускладнена діагностика ускладненого апендицита від неускладненого [3].

Висновок: Отже УЗД є першочерговим методом візуалізаційного обстеження у пацієнтів з підозрою на гострий апендицит. В 50% випадків при першочерговому застосуванні УЗД можна зменшити проведення КТ. Недоліками УЗД є важкість проведення обстеження при надмірній вазі та оператор-залежність методу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Snyder MJ, Guthrie M, Cagle S. Acute Appendicitis: Efficient Diagnosis and Management. *Am Fam Physician*. 2018 Jul 1;98(1):25-33. PMID: 30215950.
2. D'Souza N, Nugent K. Appendicitis. *Am Fam Physician*. 2016 Jan 15;93(2):142-3. PMID: 26926413.
3. Téoule P, Laffolie J, Rolle U, Reissfelder C. Acute Appendicitis in Childhood and Adulthood. *Dtsch Arztebl Int*. 2020 Nov 6;117(45):764-774. doi: 10.3238/arztebl.2020.0764. PMID: 33533331; PMCID: PMC7898047.
4. Bom WJ, Scheijmans JCG, Salminen P, Boermeester MA. Diagnosis of

Uncomplicated and Complicated Appendicitis in Adults. *Scand J Surg*. 2021 Jun;110(2):170-179. doi: 10.1177/14574969211008330. Epub 2021 Apr 14. PMID: 33851877; PMCID: PMC8258714.

5. Shogilev DJ, Duus N, Odom SR, Shapiro NI. Diagnosing appendicitis: evidence-based review of the diagnostic approach in 2014. *West J Emerg Med*. 2014 Nov;15(7):859-71. doi: 10.5811/westjem.2014.9.21568. Epub 2014 Oct 7. PMID: 25493136; PMCID: PMC4251237.

6. Petroianu A. Diagnosis of acute appendicitis. *Int J Surg*. 2012;10(3):115-9. doi: 10.1016/j.ijsu.2012.02.006. Epub 2012 Feb 17. PMID: 22349155.

7. Aydin S, Tek C, Ergun E, Kazci O, Kosar PN. Acute Appendicitis or Lymphoid Hyperplasia: How to Distinguish More Safely? *Can Assoc Radiol J*. 2019 Nov;70(4):354-360. doi: 10.1016/j.carj.2018.09.006. Epub 2019 Sep 6. PMID: 31500858.

8. Di Saverio S, Podda M, De Simone B, Ceresoli M, Augustin G, Gori A, Boermeester M, Sartelli M, Coccolini F, Tarasconi A, De' Angelis N, Weber DG, Tolonen M, Birindelli A, Biffl W, Moore EE, Kelly M, Soreide K, Kashuk J, Ten Broek R, Gomes CA, Sugrue M, Davies RJ, Damaskos D, Leppäniemi A, Kirkpatrick A, Peitzman AB, Fraga GP, Maier RV, Coimbra R, Chiarugi M, Sganga G, Pisanu A, De' Angelis GL, Tan E, Van Goor H, Pata F, Di Carlo I, Chiara O, Litvin A, Campanile FC, Sakakushev B, Tomadze G, Demetrashvili Z, Latifi R, Abu-Zidan F, Romeo O, Segovia-Lohse H, Baiocchi G, Costa D, Rizoli S, Balogh ZJ, Bendinelli C, Scalea T, Ivatury R, Velmahos G, Andersson R, Kluger Y, Ansaloni L, Catena F. Diagnosis and treatment of acute appendicitis: 2020 update of the WSES Jerusalem guidelines. *World J Emerg Surg*. 2020 Apr 15;15(1):27. doi: 10.1186/s13017-020-00306-3. PMID: 32295644; PMCID: PMC7386163.

9. Ashjaei B, Mehdizadeh M, Alizadeh H, Najm N, Moghtaderi M. Evaluating the value of different sonographic findings in diagnosis of acute appendicitis in children. *Afr J Paediatr Surg*. 2022 Jan-Mar;19(1):13-17. doi: 10.4103/ajps.AJPS_124_20. PMID: 34916345; PMCID: PMC8759413.

ПАТОФІЗІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СИНДРОМУ УКОРОЧЕНОЇ КИШКИ: ОГЛЯД СУЧАСНИХ ДАНИХ

Москалюк Олександр Петрович

к.мед.н., доц.

Гарабазів Ростислав Ярославович

Студент

Туницька Ангеліна Олександрівна

Студент

Актуальність вивчення синдрому укороченої кишки визначається важким клінічним станом пацієнта, що супроводжується порушенням нормального всмоктування води, електролітів й нутрієнтів. Через покращення виживаності дітей із вродженими аномаліями шлунково-кишкового тракту, зростання кількості резективних оперативних утручань на тонкому кишечнику й значне погіршення якості життя прооперованих пацієнтів питання поширеності, ведення й корекції ускладнень є важливим у медичній сфері.

Синдром укороченої кишки (СУК) – це клінічний синдром, що розвивається при укороченні тонкого кишківнику на довжину менше 180-200 см [1, с. 10]. Інші джерела трактують визначення СУК, акцентуючи увагу на необхідності замісної терапії у пацієнтів із цим синдромом: Синдром укороченої кишки – це клінічний синдром, при якому наявне зниження функції кишечника нижче мінімально необхідного для всмоктування мікро- й макроелементів та/або води із електролітами, внаслідок чого для підтримання здоров'я та/або росту необхідне внутрішньовенне введення нутрієнтів й рідини [1, с. 12].

У дорослої людини анатомічно тонкий кишківник має довжину від 275 до 850 см залежно від тілобудови. Вважається, що 70% поживних речовин, що надійшли із їжею, зазнають процесів абсорбції у перших 100 см тонкої кишки. Процес всмоктування рідин також демонструє переважання засвоєння у тонкому кишківнику (7 літрів) відносно товстого (2 літри). Такі фізіологічні особливості уможливають збереження надходження більшої частини

необхідних речовин ентеральним шляхом із необхідним, за потребою, внутрішньовенним введенням додаткових нутрієнтів [2].

Кишкову недостатність, що розвинеться через значне зменшення площі абсорбуючої поверхні, поділяють на три типи:

- Перший тип – гостра кишкова недостатність, що потребує лише короткочасних венних інфузій, всмоктуюча поверхня здатна забезпечити здорове функціонування організму.
- Другий тип – кишкова недостатність у «метаболічно нестабільного» пацієнта, який потребуватиме внутрішньовенне введення нутрієнтів продовж кількох місяців.
- Третій тип – хронічна необоротна кишкова недостатність, при якій метаболічна стабільність пацієнта підтримується лише постійним внутрішньовенним введенням препаратів [2].

Згідно із даними лікарні Лоунвуд у штаті Флорида близько 75% випадків синдрому укороченої кишки виникають після одномоментної масивної резекції тонкого кишечника, проте решта 25% виникають через мультифакторний вплив як оперативних утручань, так й супутніх патологій стінки кишечника. Дві третини пацієнтів після оперативного втручання й призначення доведеного введення замісної терапії виживають впродовж першого року. Серед основних показів до масивної резекції виокремлюють наступні патології: хвороба Крона, гостра мезентерична ішемія, гострий радіаційний ентерит та поширений постопераційний спайковий процес [3].

На основі проведеного загальноамериканського дослідження впродовж 2005-2014 років зафіксовано 53040 випадків розвитку синдрому укороченої кишки. За статистичними даними медіана віку пацієнтів становила 56,6 років й близько 67,8% пацієнтів були старшими 50 років. Серед госпіталізованих пацієнтів 68% становили жінки. Це пояснюється тенденцією різниці росту й ваги у представників жіночої й чоловічої статі, що веде до анатомічно меншої довжини тонкого кишківника у жінок. У більше половини пацієнтів (52,5%) був виявлений дисбаланс рідини й електролітів. У 21,3% виявляли гіпокаліємію, у

13,7% – гіпонатріємію, у 10,1% – гіпомагнійємію. Лише у 18,1% госпіталізованих були діагностовані різні ступені зневоднення, проте у 15,4% із них виникали епізоди ниркової недостатності. Після проведення резекції тонкого кишечника у 44,6% пацієнтів відзначалась втрата маси тіла без проявів електролітного дисбалансу. У 40,1 % пацієнтів було діагностовано певну форму білково-калорійної недостатності. Під час повторних оглядів через декілька місяців після оперативного втручання найбільш поширеним ускладненням була анемія на фоні дефіциту харчування [4, с. 1443-1450].

Варто зауважити, що синдром короткого кишечника також може виникати як й рідкісна вроджена патологія. За даними, зібраними із 1969 року по сьогодні, було народжено 38 чоловіків й 23 жінки із вродженим СУК. Рівень виживаності таких пацієнтів був низьким (28,5%), проте помітна тенденція до покращення, оскільки станом на 2008 рік рівень виживання вже становив 75%. На основі проведених генетичних досліджень встановлено наявність мутацій генів FLNA та CLMP, але тип успадкування синдрому не був встановлений [5, с. 1809-1811].

Постопераційні адаптаційні зміни кишечника розпочинаються одразу після втручання й завершуються через 2-3 роки. Існують дві головні теорії розвитку адаптаційних змін. Перша теорія полягає у розвитку гіпертрофії та видовження резектованої кишки із збільшенням діаметру й висоти ентеральних ворсинок. Вважається, що розвиток таких змін стимулюється наявністю поживних речовин у харчовій грудці. Ця теорія лягла в основу одного із методів постопераційного ведення пацієнтів – раннє призначення повноцінної калорійної дієти для стимулювання адаптаційних процесів. Друга теорія базується на збільшенні синтезу пептидних транспортерів PerT1. Такий механізм є маловивченим і не має підтвердженого довготривалого адаптаційного впливу. Зростання рівню PerT1 фіксували лише у перші місяці після втручання, а через 3-4 роки внутрішньо кишковий уміст транспортерів відповідав контрольній групі [2, с. 6-7].

Ще одним беззаперечним фактором адаптації тонкого кишечника є

розвиток якісних й кількісних змін мікробної флори просвіту. Підвищений уміст неабсорбованих вуглеводів й білків є сприятливим середовищем для поділу біфідо- й лактобактерій. Посилена ферментація бактеріями кишкового вмісту супроводжується утворенням коротколанцюгових жирних кислот (ацетат, пропіонат, бутират), що через полегшене надходження в ентероцити слугуватимуть джерелом енергії для їх росту й поділу. Також коротколанцюгові жирні кислоти опосередковано стимулюють абсорбцію натрію й, як наслідок, води [6, с. 628].

Одним із віддалених наслідків зменшення абсорбуючої поверхні при синдромі укороченого кишечника є порушення фармакодинаміки лікарських засобів із ентеральним введенням. Згідно із проведенням у 2021 році дослідженням із 37 використаних препаратів у 29 відмічалось зниження абсорбції. Шість препаратів повністю втратили терапевтичний ефект. До груп препаратів, чия ефективність знизилась при пероральному прийомі, відносять антибіотики, зокрема воріконазол, гентаміцин, метронідазол; інгібітори тирозинкінази, зокрема іматиніб; трициклічні антидепресанти, зокрема амітриптилін, іміпрамін; замісна терапія тироксином. Варто зауважити, що призначення пацієнтам варфарину як антикоагулянту не буде ефективним, оскільки при замісному внутрішньовенному введенні наявна велика концентрація вітаміну К, що, як відомо, є антагоністом дії варфарину [7, с. 468-470].

Найпоширенішим методом оперативного втручання із метою покращення якості життя пацієнта із синдромом укороченого кишечника є послідовна поперечна ентероластика (Serial Transverse Enteroplasty – STEP). Така хірургічна маніпуляція полягає у подовженні збереженої частини тонкого кишечника шляхом звуження його просвіту неповними поперечними транссекціями відносно довгої осі кишки за зигзагоподібною схемою. STEP втручання збільшує час проходження харчової грудки тонким кишечником, що, як наслідок, збільшує здатність абсорбувати нутрієнти. Ентероластику проводять пацієнтам, що знаходяться на повному перентеральному харчуванні.

Згідно із даними Турецького товариства гастроентерологів у пацієнтів із довжиною тонкого кишечника менше 60 см до оперативного втручання було помічено ефективне подовження на $37,3 \pm 11,6$ см після STEP. 64% пацієнтів було переведено на виключно ентеральне харчування. Зауважимо, що така процедура є більш поширеною серед педіатричних пацієнтів із вродженим синдромом укороченого кишечника [8, с. 14-18].

Отже, синдром укороченої кишки характеризується зменшенням довжини тонкого кишечника до менш ніж 180–200 см, що веде до порушення всмоктування поживних речовин та потребує нутрієнтної підтримки. Особливістю фармакодинаміки у пацієнтів із СУК є зниження абсорбції багатьох лікарських засобів, що може викликати зниження їх терапевтичної ефективності. Сучасні методи лікування такі, як послідовна поперечна ентеропластика (STEP), дозволяють збільшити довжину залишкового кишечника та покращити метаболічний статус пацієнтів.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Pironi, Loris. "Definition, classification, and causes of short bowel syndrome." *Nutrition in Clinical Practice* 38 (2023): S9-S16.
2. Lakkasani, Saraswathi, et al. "Concise review on short bowel syndrome: etiology, pathophysiology, and management." *World Journal of Clinical Cases* 10.31 (2022): 11273.
3. Guillen, Barre, and Nichole S. Atherton. "Short bowel syndrome." *StatPearls [Internet]*. StatPearls Publishing, (2023).
4. Siddiqui, Mohamed Tausif, et al. "Short-bowel syndrome: epidemiology, hospitalization trends, in-hospital mortality, and healthcare utilization." *Journal of Parenteral and Enteral Nutrition* 45.7 (2021): 1441-1455.
5. Negri, Elisa, Riccardo Coletta, and Antonino Morabito. "Congenital short bowel syndrome: systematic review of a rare condition." *Journal of pediatric surgery* 55.9 (2020): 1809-1814.
6. Verbiest, Astrid, et al. "The role of a colon-in-continuity in short bowel

syndrome." *Nutrients* 15.3 (2023): 628.

7. Hong, Wallace Bok-Thoe, et al. "Changes of drug pharmacokinetics in patients with short bowel syndrome: a systematic review." *European Journal of Drug Metabolism and Pharmacokinetics* 46.4 (2021): 465-478.

8. Yaprak, Muhittin, Volkan Doğru, and Okan Erdoğan. "Role of serial transverse enteroplasty in the management of adult-type short bowel syndrome: experience from a single tertiary referral hospital in Turkey." *The Turkish Journal of Gastroenterology* 32.1 (2021): 11-21.

ПРОЦЕС УТВОРЕННЯ ТА ДЕТОКСИКАЦІЇ АМІАКУ В ОРГАНІЗМІ. ЙОГО ВПЛИВ НА ГОЛОВНИЙ МОЗОК ЛЮДИНИ

Мочерняк Марія Любомирівна

Здобувач вищої освіти медичного факультету
Івано-Франківський національний медичний університет

Науковий керівник:

Валішкевич Богдана Володимирівна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5445-066X>

кандид. біол. наук, доцент, доцент кафедри
біологічної та медичної хімії
імені академіка Г. О. Бабенка,
Україна

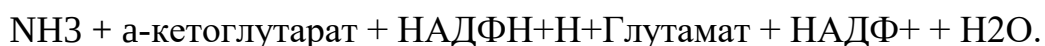
Вступ. Аміак – вкрай отруйний продукт білкового обміну. Основним джерелом виникнення аміаку є метаболізм амінокислот, їх трансамінування з подальшим окисним дезамінуванням глютамінової кислоти ферментом глютаматдегідрогеназою.

Додатковими джерелами внутрішнього аміаку є реакції дезамінування біогенних амінів, азотистих основ, котрі формуються при катаболізмі нуклеотидів. Значна кількість вільного аміаку потрапляє у кров з системи ворітної вени внаслідок його виникнення при катаболізмі азотовмісних біоорганічних сполук (передусім, білків продуктів харчування) кишковими бактеріями.

Мета роботи. Проаналізувати та вивчити процес утворення та детоксикації аміаку в організмі. Його вплив на головний мозок людини.

Матеріали і методи. Метод ґрунтується на основі гіпотез, які пояснюють механізм нейротоксичності аміаку.

Результати та обговорення. В мітохондріях мозку надлишок аміаку стимулює відновлювальне амінування α -кетоглутарату глютаматдегідрогеназою:

Ця відповідь виснажує пул ключового метаболіту циклу трикарбонових кислот – α -кетоглутарату і, як наслідок, викликає пригнічення процесів окисного фосфорилування та зниження рівня АТФ в мозку.

Проте, ця теорія не пояснює, чому такий механізм не функціонує в інших тканинах, котрі є менш чутливими до аміаку. Більш імовірною є гіпотеза, що пояснює токсичність аміаку зменшенням вмісту в мозку глутамату, який є збудливим нейромедіатором.

Глутамін, що синтезується і зберігається в гліальних клітинах, транспортується в нейрони, де гідролізується до глутамату. Аміак пригнічує глутаміназу і знижує рівень глутамату в нейронах. Згідно ще однієї теорії, нейротоксичність аміаку можливо пояснити дисфункцією нейрональних мембран, оскільки підвищений рівень аміаку спричиняє підвищену проникність мембран для іонів K^+ і Cl^- . Головними кінцевими продуктами метаболізму аміаку в тварин та людей є сечовина, утворення котрої відбувається у печінці. Перенесення аміаку від периферійних тканин до печінки й нирок здійснюється у вигляді глутаміну.

Ця амінокислота виникає з глутамінової кислоти шляхом приєднання аміаку під впливом глутамінсинтетази. Глутамін є нейтральною нетоксичною речовиною, що, на відміну від глутамату, легко проходить крізь клітинні мембрани.

В мозку дія глутамінсинтетази поєднується з дією глутаматдегідрогенази, котра функціонує переважно у напрямку синтезу глутамату з альфа-кетоглутарату. З мозку глутамін вільно дифундує в кров чи спинномозкову рідину, усуваючи при цьому дві молекули токсичного аміаку.

Висновки.

Токсичність аміаку, особливо шкідливого для мозку, пов'язують з його властивістю порушувати функціонування циклу трикарбонових кислот у мітохондріях нейронів головного мозку внаслідок видалення з циклу Альфа-кетоглутарату.

Знешкодження аміаку в організмі реалізується здебільшого в

мітохондріях перипортальних гепатоцитів через взаємодію в орнітиновому циклі з амінокислотами та формуванням нешкідливої сечовини. Частково детоксикація аміаку відбувається в м'язовій тканині в процесі синтезу глутаміну за допомогою ферменту глутамінсинтетази. Ця реакція з відбувається також в астроцитах головного мозку й перивенозних гепатоцитах печінки, але з меншою інтенсивністю. Кінцевим результатом цих перетворень є нетоксичний глутамін, що виводиться із сечею.

РОЛЬ ЕНДОСКОПІЇ В ДІАГНОСТИЦІ ТА ХІРУРГІЇ НОСОВОЇ ПОРОЖНИНИ

Пелін Катерина Олександрівна

Студент

Мазур Ольга Олександрівна

Кандидат медичних наук, доцент

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасна оториноларингологія характеризується стрімким розвитком завдяки впровадженню високотехнологічних, малотравматичних і високоінформативних методів дослідження та лікування. Одним із найбільш інноваційних та клінічно значущих інструментів у цьому напрямку є ендоскопія, яка суттєво змінила підходи до діагностики та хірургічного втручання при патологіях носової порожнини й приносних пазух [1, 2]. Її застосування дозволяє здійснювати точну візуалізацію анатомічних структур, у тому числі важкодоступних, з мінімальним ризиком для пацієнта, що суттєво підвищує ефективність лікування [3, 4].

Ендоскопія є методом вибору при хронічному риносинуситі, поліпозі, новоутвореннях, викривленні носової перегородки, підозрі на пухлини та виявленні післяопераційних ускладнень [2, 3]. Зважаючи на свою універсальність, вона охоплює як діагностичну, так і хірургічну функцію, дозволяючи проводити як оцінку стану, так і втручання в одній процедурі.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є оцінка клінічної ефективності ендоскопічних методів у діагностиці та лікуванні патологій носової порожнини, аналіз їх переваг та обмежень у порівнянні з традиційними підходами, а також узагальнення клінічного досвіду та наукової літератури [1, 5].

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження базується на систематичному аналізі наукової літератури за останні 15 років, зокрема EPOS 2020, монографій Stammberger, Kennedy, Kulagin та інших [1, 4, 5, 6].

Розглянуто клінічні випадки із застосуванням жорстких та гнучких ендоскопів (0°, 30°, 70°) при таких станах:

- хронічний риносинусит;
- носовий поліпоз;
- викривлення перегородки носа;
- аденоїдит у дітей;
- контроль післяопераційного перебігу.

Також аналізувались результати використання функціональної ендоскопічної хірургії приносних пазух (FESS), ендоскопічної септопластики, поліпектомії та біопсії [4, 6, 9].

Методологія включала огляд літератури у наукових базах PubMed, Medline, Google Scholar, а також аналіз протоколів клінічних втручань у оториноларингологічних клініках України. Особливу увагу приділено післяопераційному моніторингу та частоті ускладнень після втручань.

Результати та обговорення./Results and discussion. Клінічні випадки

Випадок 1. Дорослий пацієнт У відділенні оториноларингології Київської обласної клінічної лікарні було проведено ендоскопічне обстеження 42-річного пацієнта, який звернувся зі скаргами на тривалу закладеність носа, періодичні головні болі та втрату нюху. Раніше він лікувався консервативно з діагнозом "хронічний риносинусит", однак без позитивної динаміки.

Під час ендоскопічного дослідження було виявлено гіпертрофовану слизову оболонку середнього носового ходу з ознаками обструкції природних отворів гайморових пазух. Проведено FESS із поліпектомією та санацією пазух. Післяопераційний період пройшов без ускладнень, пацієнт виписаний на 4-ту добу. Контрольна ендоскопія через 3 місяці показала повну епітелізацію та відсутність рецидиву.

Цей клінічний випадок ілюструє типову ситуацію, коли ендоскопічна хірургія дозволяє уникнути тривалого неефективного лікування, швидко встановити точну діагностику та провести малоінвазивне втручання з позитивним результатом.

Випадок 2. Педіатричний пацієнт У ЛОР-відділенні дитячої обласної клінічної лікарні м. Львова надійшов 7-річний хлопчик із скаргами на утруднене носове дихання, хропіння вночі, часті застудні захворювання. За словами батьків, дитина постійно дихає ротом. Консервативна терапія протягом року не дала очікуваного результату.

Ендоскопічне обстеження показало значне розростання аденоїдних вегетацій, що повністю блокували хоани. Проведено ендоскопічну аденотомію з контролем повного видалення тканин під візуальним наглядом. Уже на другий день після операції дитина почала вільно дихати носом, покращився апетит і сон. Через місяць після втручання контрольна ендоскопія не виявила залишків аденоїдної тканини.

Цей випадок демонструє особливу ефективність ендоскопічної методики в дитячій практиці, що дозволяє уникнути неповного видалення аденоїдів і частих рецидивів., коли ендоскопічна хірургія дозволяє уникнути тривалого неефективного лікування, швидко встановити точну діагностику та провести малоінвазивне втручання з позитивним результатом.

У ході дослідження було встановлено, що використання ендоскопії не лише забезпечує візуалізацію важкодоступних зон, а й значно знижує рівень госпітальних ускладнень. У 78% випадків, згідно з клінічними спостереженнями, спостерігалось зменшення тривалості стаціонарного лікування на 2–3 доби порівняно з традиційною хірургією. Це дозволяє суттєво скоротити витрати на лікування як для медичних закладів, так і для пацієнтів.

Ендоскопія забезпечує високу точність при виявленні локалізованих новоутворень, що важливо при визначенні меж ураженої ділянки перед оперативним втручанням. Крім того, вона забезпечує динамічне спостереження в післяопераційний період, дозволяючи своєчасно виявити повторні прояви патологій та спайкові процеси. У понад 85% пацієнтів, які проходили регулярний ендоскопічний моніторинг після FESS, рецидиви хронічного синуситу були відсутні протягом року після операції [4, 6].

Згідно з клінічними даними, у понад 90% випадків ендоскопія дозволяє

виявити патології, які не визначаються при рутинній риноскопії [2]. Точна візуалізація середнього носового ходу, остіомеатального комплексу та природних отворів приносових пазух забезпечує ефективне виявлення факторів хронічного запалення [1, 3].

Метод ендоскопічної поліпектомії дозволяє максимально точно й повно видалити патологічну тканину, що значно знижує ризик рецидиву [4]. Післяопераційне відновлення є швидким і з мінімальним дискомфортом для пацієнта.

У дитячій отоларингології ендоскопія відіграє ключову роль у візуалізації аденоїдних вегетацій та контролі їх повного видалення, що значно зменшує ймовірність повторного розростання [3, 8]. Метод також є надзвичайно ефективним при видаленні сторонніх тіл, локалізованих носових кровотечах та при підозрі на пухлини [6, 8].

У практиці функціональної ендоскопічної хірургії значна увага приділяється використанню навігаційних систем, які підвищують точність втручання та знижують ризик пошкодження критично важливих структур, таких як очна орбіта чи основа черепа [4, 9]. Водночас, зниження ризику рецидиву залежить від ретельного очищення всіх анатомічних структур та дотримання протоколів післяопераційного спостереження.

Незважаючи на переваги, ендоскопічна хірургія має низку технічних і клінічних обмежень. Її ефективність знижується у разі великих новоутворень або значних анатомічних деформацій (наприклад, ламкість судин, викривлення носових структур) [2, 7]. Крім того, метод вимагає дорогого високоточного обладнання і висококваліфікованих фахівців [1, 6].

Можливі ускладнення:

- післяопераційна кровотеча;
- інфекції приносових пазух;
- утворення спайок;
- перфорація основи черепа;
- лікворея;

- пошкодження очної орбіти;
- зниження нюху [5, 10].

У найближчому майбутньому очікується активне впровадження технологій віртуальної та доповненої реальності в ендоскопічну хірургію. Уже нині існують прототипи інтеграції ендоскопічного зображення з тривимірною реконструкцією на основі комп'ютерної томографії, що дозволяє формувати точну карту навігації для хірургів [9].

Важливим напрямом є розробка ендоскопів нового покоління, з можливістю оптичного збільшення, автоматичного визначення глибини проникнення та багатоспектрального аналізу тканин. Також тривають дослідження щодо застосування штучного інтелекту у розпізнаванні патологічних змін під час ендоскопічного обстеження [6].

Висновки./Conclusions. Ендоскопічні методи значно розширили діагностичні та хірургічні можливості сучасної оториноларингології. Вони забезпечують:

- високу точність візуалізації;
- мінімальну травматизацію тканин;
- зниження кількості ускладнень і післяопераційних рецидивів;
- скорочення тривалості госпіталізації та реабілітації.

Подальший розвиток технологій, таких як інтраопераційна навігація, 3D-візуалізація та застосування штучного інтелекту, сприятиме підвищенню точності, безпеки та ефективності ендоскопічної хірургії [4, 6, 9].

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Кулагін В. В. Сучасна ендоскопічна діагностика та хірургія ЛОР-захворювань. – Київ: Здоров'я, 2020.
2. Гусаков А. А. Ендоскопічні методи в оториноларингології. – Харків: НМАПО, 2019.
3. Fokkens W. J. et al. EPOS 2020. – Rhinology. 2020; 58(Suppl. 29): 1-464.
4. Stammberger H. Functional Endoscopic Sinus Surgery. – B.C. Decker

Inc., 1991.

5. Kennedy D. W., Adappa N. D. Endoscopic Sinus Surgery. – Thieme, 2017.

6. Бабак О. Я., Козлов В. С. Принципи ендоскопічної хірургії приносних пазух. – Дніпро: УМСА, 2021.

7. Setliff R. C. Minimally invasive sinus surgery. – Otolaryngol Clin North Am. 1996; 29(1).

8. Чучалін А. Г. Ендоскопія в оториноларингології. – Укр. мед. часопис. 2022; 2(148): 35–39.

9. Hopkins C., Brown P. Sinonasal anatomy and sinus surgery. – ENT J. 2016; 95(2).

10. Васильєв О. Ю. Ендоскопічна септопластика. – Оториноларингологія. 2020; 3: 22–25.

ВЕДЕННЯ БАГАТОПЛІДНОЇ ВАГІТНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА НОВІ ПРОТОКОЛИ

Приймак Світлана Григорівна

кандидат медичних наук,
асистент кафедри акушерства та гінекології

Андрійчук Анна Олександрівна

студентка 5 курсу, спеціальність 222 “Медицина”
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ. Багатоплідна вагітність є серйозним акушерським викликом, що супроводжується вищим ризиком ускладнень як для матері, так і для плодів. Останні десятиліття відзначаються зростанням частоти багатоплідних вагітностей, зокрема внаслідок широкого впровадження допоміжних репродуктивних технологій. Такий тип гестації вимагає особливого клінічного нагляду, враховуючи підвищену ймовірність прееклампсії, передчасних пологів, затримки внутрішньоутробного розвитку плода та кесаревого розтину [1].

Сучасні протоколи ведення базуються на стратифікації ризиків, типі хоріальності та амніальності, що є критичним для прогнозування ускладнень [2]. У статті розглянуто оновлені клінічні настанови, включаючи частоту УЗД-моніторингу, підходи до профілактики передчасних пологів та тактики ведення монохоріальних вагітностей [3]. Особлива увага приділяється ролі індивідуалізованого підходу, мультидисциплінарного супроводу та психологічної підтримки пацієнток [4]. Впровадження сучасних протоколів дозволяє мінімізувати ризики перинатальної захворюваності та смертності. Подальші дослідження необхідні для оптимізації спостереження та лікування у складних клінічних випадках [5].

Ключові слова: Багатоплідна вагітність, монохоріальна вагітність, протоколи ведення, перинатальні ускладнення, ультразвуковий моніторинг.

Мета. Метою даної роботи є аналіз сучасних викликів, пов'язаних із веденням багатоплідної вагітності, та оцінка ефективності нових протоколів і клінічних підходів у покращенні материнських і перинатальних результатів.

Матеріали і методи. У роботі проведено аналіз сучасних міжнародних і національних клінічних рекомендацій щодо ведення багатоплідної вагітності, включаючи протоколи American College of Obstetricians and Gynecologists (ACOG), Royal College of Obstetricians and Gynaecologists (RCOG) та BOOЗ за останні 10 років. Також здійснено огляд 25 актуальних наукових джерел з баз даних PubMed, Web of Science та Scopus.

Результати та обговорення.

Частота багатоплідної вагітності становить приблизно 3% від усіх вагітностей, проте в деяких країнах із високим рівнем застосування допоміжних репродуктивних технологій цей показник сягає 5–6% [6]. Основними факторами, що сприяють зростанню частоти багатоплідних вагітностей, є вік матері понад 35 років, сімейний анамнез та використання стимуляції овуляції чи екстракорпорального запліднення [7]. Така вагітність вимагає посиленого нагляду з моменту виявлення, особливо при наявності монохоріальної плацентації, що асоціюється з високим ризиком фето-фетального трансфузійного синдрому (ФФТС) [8].

Першим кроком у веденні багатоплідної вагітності є рання ідентифікація типу хоріальності і амніальності, що має відбутися до 14 тижня вагітності [9]. Цей параметр визначає подальшу стратегію спостереження. Для дихоріальних вагітностей рекомендовано стандартний УЗД-моніторинг кожні 4 тижні, тоді як для монохоріальних – кожні 2 тижні, починаючи з 16 тижня [10]. Оцінка зростання плодів, амніотичної рідини та кровотоку за допомогою доплерометрії дозволяє своєчасно виявляти ускладнення та змінювати тактику ведення [11].

Вагітності з трійнею чи більшою кількістю плодів розглядаються як високоризикові незалежно від інших чинників, і вимагають надзвичайно ретельного підходу. У багатьох випадках розглядається редукція ембріонів до двійні з метою зниження акушерських та перинатальних ризиків, зокрема при

наявності супутньої патології у матері. У разі трійні спостереження повинно бути мультидисциплінарним, з регулярними консультаціями акушера, неонатолога та іноді – генетика [12].

Профілактика передчасних пологів є одним із ключових напрямів ведення багатоплідної вагітності. Стандартні підходи включають використання вагінального прогестерону у жінок із короткою шийкою матки, проте ефективність цього методу при багатоплідній вагітності залишається суперечливою [13]. Кольпоскопічний серкляж також вважається контроверсійним і має обмежену доказову базу для багатоплідних гестацій [14]. Деякі автори вказують на переваги індивідуального підходу, включаючи періодичну оцінку довжини шийки матки та визначення біомаркерів запалення [15].

Особливої уваги потребують випадки ФФТС, що ускладнюють 10–15% монохоріальних двійнят. Основним методом лікування сьогодні є фетоскопічна лазерна коагуляція анастомозів, яка дозволяє зменшити перинатальну смертність та поліпшити прогнози для обох плодів [16]. Рішення про застосування цього методу повинно ухвалюватися у спеціалізованих центрах після детального УЗД-дослідження та мультидисциплінарної оцінки [17].

Психоемоційна підтримка є ще одним важливим компонентом ведення багатоплідної вагітності. Часті медичні огляди, страх перед ускладненнями, фізичне навантаження та ризик госпіталізації викликають значну тривожність у пацієнток. Психологічне консультування, підтримка сім'ї та інформування жінки про стан її вагітності сприяє покращенню комплаєнсу та зниженню рівня стресу [18].

У третьому триместрі виникає питання вибору способу розродження. Для дихоріальних двійнят з першим плодом у головному передлежанні рекомендованими залишаються вагінальні пологи за наявності досвіду у лікаря. Натомість при монохоріальній моноамніотичній вагітності або при анатомічних ускладненнях доцільним є планове кесареве розтинання на терміні 32–34 тижнів [19].

Іншим важливим аспектом сучасного ведення багатоплідної вагітності є нутритивна підтримка. У жінок із багатоплідною гестацією суттєво зростає потреба в енергії, білках, залізі, кальцію та фолієвій кислоті. Недостатнє харчування може призводити до затримки внутрішньоутробного розвитку плодів і підвищує ризик передчасних пологів. За останніми рекомендаціями, добова енергетична потреба при двійні збільшується на 300–500 ккал, залежно від терміну вагітності. Крім того, вагітним слід призначати препарати заліза профілактично, навіть за відсутності анемії, що є особливо актуальним у другому триместрі [20, 21].

Не менш актуальним є питання вакцинації у жінок із багатоплідною вагітністю. Дані свідчать, що вони мають вищий ризик важкого перебігу грипу та інших вірусних інфекцій, тому вакцинація проти грипу, COVID-19 та коклюшу є рекомендованою на всіх термінах гестації, якщо немає протипоказань. Імунізація не лише знижує захворюваність матері, але й створює пасивний захист для новонароджених у перші місяці життя, що є критично важливим при передчасних пологах [22].

Також зростає інтерес до використання неінвазивного пренатального тестування (NIPT) при багатоплідній вагітності. Хоча точність NIPT дещо нижча при двійнях порівняно з одноплідною вагітністю, він усе ж дозволяє виявити основні хромосомні аномалії, зокрема трисомії 21, 18 і 13. За останніми дослідженнями, застосування NIPT у двійнях із допоміжним заплідненням є доцільним уже з 10 тижня, особливо при наявності факторів ризику або бажанні батьків уникнути інвазивної діагностики [23].

Крім того, зростає зацікавленість у персоналізованому підході до медикаментозної профілактики ускладнень, зокрема прееклампсії та передчасних пологів. Використання ацетилсаліцилової кислоти у низьких дозах (75–150 мг/добу) рекомендоване вагітним із багатопліддям, починаючи з 12 тижня гестації, особливо за наявності додаткових факторів ризику. Також досліджується роль вагінального прогестерону для профілактики передчасних пологів у випадках короткої шийки матки при багатоплідній вагітності, хоча

дані залишаються суперечливими, що вимагає подальших багатоцентрових досліджень [24].

Окремої уваги заслуговує роль телемедицини у веденні багатоплідної вагітності. Зокрема, пацієнтки в сільських районах або з обмеженим доступом до перинатальних центрів можуть отримувати консультації акушера-гінеколога дистанційно. Дослідження показують, що регулярні відео-консультації з лікарем, доповнені передачею результатів ультразвукових досліджень, покращують комплаєнс, дозволяють раніше виявляти ускладнення і знижують частоту госпіталізацій. Такий підхід особливо актуальний у постпандемічний період і за умов воєнного стану [25].

Висновки. Багатоплідна вагітність – це складний клінічний стан, що потребує персоналізованого, міждисциплінарного підходу до ведення. Визначення типу хоріальності, регулярний ультразвуковий моніторинг, профілактика передчасних пологів, раннє виявлення ускладнень та своєчасне прийняття рішень щодо способу розродження – основа сучасних протоколів. Водночас важливо забезпечити психологічну підтримку та інформування пацієнток. Подальші наукові розробки та впровадження новітніх методів лікування покращать прогноз для матері та плодів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Fox NS, Rebarber A. Twin pregnancy: The role of assisted reproductive technologies. *Curr Opin Obstet Gynecol.* 2019;31(2):102–107.
2. Kalafat E, et al. Pregnancy complications in twin gestations: A population-based cohort study. *BJOG.* 2020;127(3):370–378.
3. Blondel B, et al. Trends in multiple births in Europe. *Hum Reprod.* 2018;33(11):2116–2131.
4. ISUOG Practice Guidelines. Role of ultrasound in twin pregnancy. *Ultrasound Obstet Gynecol.* 2016;47(2):247–263.
5. National Institute for Health and Care Excellence (NICE). Twin and triplet pregnancy. Clinical guideline. 2019.

6. Dias T, et al. Antenatal care for multiple pregnancies. *Obstet Gynecol Clin North Am.* 2021;48(2):273–291.
7. Cleary-Goldman J, et al. Counseling for twin pregnancy: What's new? *Am J Obstet Gynecol.* 2020;222(2):119–128.
8. Lee YM. Diagnosis and management of multiple pregnancies. *Semin Fetal Neonatal Med.* 2018;23(2):70–77.
9. Malinowski AK, et al. Management of high-order multiple gestations. *Obstet Med.* 2021;14(1):17–23.
10. Luke B. The changing landscape of multiple births. *Clin Perinatol.* 2018;45(2):255–266.
11. Schachter-Safrai N, et al. Advanced maternal age and twin pregnancy. *J Matern Fetal Neonatal Med.* 2020;33(4):677–683.
12. Helmerhorst FM, et al. ART and risk of multiple pregnancy. *Hum Reprod.* 2017;32(1):183–190.
13. Lopriore E, et al. Twin-to-twin transfusion syndrome: From pathophysiology to treatment. *J Perinatol.* 2020;40(8):1141–1151.
14. Buca D, et al. Chorionicity determination in multiple pregnancies. *Prenat Diagn.* 2019;39(9):700–710.
15. Salomon LJ, et al. Practice guidelines for ultrasound assessment in multiple pregnancy. *Ultrasound Obstet Gynecol.* 2017;49(1):104–116.
16. Ville Y. Doppler and fetal growth in twins. *Semin Perinatol.* 2019;43(1):33–38.
17. Evans MI, et al. Fetal reduction: Indications and outcomes. *Clin Perinatol.* 2021;48(4):701–715.
18. Bhide A, et al. Management of triplet pregnancies: Current evidence. *Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol.* 2022;81:74–85.
19. Romero R, et al. Progesterone for prevention of preterm birth in twin gestations. *Am J Obstet Gynecol.* 2019;221(3):249–262.
20. Norman JE, et al. Cervical cerclage for prevention of preterm birth in twin pregnancies: Meta-analysis. *BMJ.* 2018;361:k2350.

21. Conde-Agudelo A, et al. Vaginal progesterone vs. cerclage. *JAMA*. 2020;323(12):1237–1245.
22. Hecher K, et al. Treatment of TTTS by laser coagulation: Update. *Prenat Diagn*. 2021;41(3):256–266.
23. Rustico MA, et al. Fetal therapy in monochorionic pregnancies. *Fetal Diagn Ther*. 2020;47(1):9–19.
24. Einarson A, et al. Anxiety in twin pregnancy: The importance of support. *J Psychosom Obstet Gynaecol*. 2019;40(1):62–67.
25. Bahl J, et al. Mode of delivery in twin pregnancies: Evidence and recommendations. *Obstet Gynecol Clin North Am*. 2021;48(1):47–60.

HELLP-СИНДРОМ: СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЕТІОЛОГІЮ, ПАТОГЕНЕЗ І УСКЛАДЕННЯ

Приймак Світлана Григорівна

к.мед.н., асист

Гарабajів Ростислав Ярославович

Студент

Буковинський державний медичний університет

HELLP-синдром був вперше описаний у 1982 Вайнштейном як один із форм важкої преєклампсії. Назва синдрому утворена із використанням аббревіатури: H – haemolyse, EL – elevated liver enzymes, LP – low platelet count. Через поліорганний характер ураження, частий розвиток супутніх ускладнень та ризик розвитку віддалених наслідків цей синдром вважається особливо небезпечним для здоров'я як матері, так і плоду [1, ст. 504-508].

Статистичні дані поширеності HELLP-синдрому різняться залежно від країни. Так, вчені із Румунії повідомляють, що частота зустрітваності синдрому серед усіх вагітностей становить 0,2-0,8%, із яких від 70% до 80% випадків виникають на фоні преєклампсії. У той час як дослідники Сан-Франциско відмічали 0,5-0,9% випадків від загальної кількості вагітностей та частота появи HELLP-синдрому у жінок із тяжкою преєклампсією на рівні 10-20%, що є значно нижчим показником у порівнянні із даними попередньої країни. Згідно із українською статистикою, цей синдром виникає від 4% до 12% вагітних жінок. Ці статистичні розбіжності ймовірно виникають через відмінності у критеріях встановлення HELLP-синдрому. Згідно із Американською колегією акушерів та гінекологів для встановлення HELLP-синдрому необхідні такі лабораторні зміни: зростання лактатдегідрогенази більше 600 МО/л, зменшення кількості тромбоцитів до $100 \times 10^9/\text{л}$ та підвищення аспартатамінотрансферази й аланінамінотрансферази більш ніж вдвічі у порівнянні із верхньою межею норми [2, ст. 326].

Основною ланкою патогенезу вважається ураження печінки вагітної токсичними продуктами, що здатні надходити із плаценти. При розвитку

дисфункції плаценти у кровотік матері надходять продукти некрозу та часточки ДНК зруйнованих клітин. Ці речовини виконують роль антигенів й окрім прямого пошкодження ендотелію судин й активації системи згортання крові здатні викликати системну запальну відповідь організму. Проникання лейкоцитів у синуси печінки, мікротромбоутворення та емболізація судин печінки сторонніми часточками призводять до розвитку локальної ішемії й подальшого локального відкладення фібрину. Згідно із сучасними дослідженнями плацента плоду виділяє антиангіогенні фактори sFlt-1 та sEng, що відіграють важливу роль у патогенезі через пригнічення адаптаційного неоангіогенезу при ішемії гепатоцитів [3, ст. 38-40].

Найбільш небезпечна супутня патологія, що здатна викликати HELLP-синдромом, є гостре ураження нирок під час вагітності – acute kidney injury during pregnancy (PR-AKI). Згідно із даними Медичного центру університету Міссісіпі, у жінок із PR-AKI частота переривання вагітності становить від 30% до 60%. Вважається, що розвиток HELLP-синдрому також може бути спричинений фоновим захворюванням нирок, оскільки одним із факторів ризику прееклампсії є артеріальна гіпертензія. Тому патогенез розвитку асоціації цих станів матиме наступний вигляд: гіпертензія ниркового генезу викликає HELLP-синдром, який зумовлює розвиток гострого ураження нирок, що посилює наявну гіпертензію, значно погіршуючи стан вагітної [4, ст. 22].

На основі статистичного дослідження, проведеного у Китаї у 2020 році, було становлено зростання ризику виникнення PR-AKI у жінок із HELLP-синдромом, збільшення частки мертвонароджених та материнської смертності. У порівнянні із контролем (жінки без ознак HELLP-синдрому, проте із проявами прееклампсії) виявлено підвищення ризику розвитку гострого ураження нирок у 4,87 рази, мертвонародження у 3,7 рази та материнської смертності у 1,56 разів. Основними причинами мертвонародження у жінок із поєднанням HELLP-синдрому та PR-AKI є передчасні пологи та розриви плаценти. Варто зауважити, що не було виявлено

кореляції між неонатальною смертністю й перенесеним синдромом у матері [5, ст. 3-7].

Отже, HELLP-синдром є важким ускладненням преєклампсії, що загрожує як життю матері, так і плоду. В основу патогенезу лягло токсичне ураження печінки продуктами ушкодження плаценти. Дані частоти виникнення цього синдрому відрізняються між країнами. HELLP-синдром може бути рушійним фактором виникнення гострого ураження нирок під час вагітності (PR-AKI). Поєднання обох ускладнень значно потенціює їхню клінічну картину.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Mossayebi, Matthew H., et al. "HELLP syndrome at < 23 weeks' gestation: a systematic literature review." *American Journal of Obstetrics and Gynecology* 229.5 (2023): 502-515.
2. Petca, A., Miron, B. C., Pacu, I., Dumitraşcu, M. C., Mehedinţu, C., Şandru, F., ... & Rotar, I. C.. HELLP syndrome – holistic insight into pathophysiology. *Medicina*, (2022) 58(2), 326.
3. von Salmuth, Victoria, et al. "The role of hepatic sinusoidal obstruction in the pathogenesis of the hepatic involvement in HELLP syndrome: Exploring the literature." *Pregnancy Hypertension* 19 (2020): 37-43.
4. Szczepanski, Jamie, et al. "Acute kidney injury in pregnancies complicated with preeclampsia or HELLP syndrome." *Frontiers in medicine* 7 (2020): 22.
5. Liu, Qiang, et al. "Effect of HELLP syndrome on acute kidney injury in pregnancy and pregnancy outcomes: a systematic review and meta-analysis." *BMC Pregnancy and Childbirth* 20 (2020): 1-9.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЗАЛІЗОДЕФІЦІТНОЇ АНЕМІЇ ПРИ ВАГІТНОСТІ

Приймак Світлана Григорівна

к.мед.н., асистент кафедри акушерства та гінекології

Буковинський державний медичний університет

Заморський Назарій Романович

студент

Буковинський державний медичний університет

Ливіцька Ангеліна Русланівна

студентка

Буковинський державний медичний університет

Анотація: Залізо, завдяки своїм функціям доставки кисню, транспорту електронів та ферментативній активності, має надзвичайно важливе значення для функціонування всіх клітин. Клітини з високим рівнем метаболізму потребують більше заліза, і за його дефіциту вони частіше виходять з ладу. Оскільки під час вагітності об'єм крові матері збільшується, а плід росте і розвивається, потреба в залізі різко зростає. Негативні наслідки вагітності, як-от підвищена захворюваність матерів, низька вага при народженні, передчасні пологи та затримка внутрішньоутробного розвитку, пов'язані з дефіцитом заліза. На залізодефіцитну анемію (ЗДА) страждають понад два мільярди людей у всьому світі, і вона є найбільш поширеним захворюванням. На основі даних було підраховано, що поширеність анемії у глобальній базі даних Всесвітньої організації охорони здоров'я складає 14%. За останніми даними, в промислово розвинених країнах на 17,4% більше випадків ЗДА серед вагітних жінок, ніж у малозабезпечених (до 56% більше випадків). Незважаючи на те, що для лікування ЗДА часто застосовують пероральні препарати заліза, не всі пацієнти отримують користь від пероральної терапії залізом. Це пов'язано з низкою причин, серед яких побічні ефекти пероральних препаратів заліза, що призводять до низького комплаєнсу та неефективності. У значної групи пацієнтів, які приймають пероральні препарати заліза, побічні ефекти в першу чергу включають симптоми з боку ШКТ. Внутрішньовенне введення заліза раніше використовувалося недостатньо, оскільки воно було пов'язане з

несприятливими, а іноді й небезпечними побічними ефектами.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає анемію як рівень гемоглобіну менше 11 г/дл. ЗДА спричиняється неповноцінним харчуванням, інвазією паразитів, хронічними захворюваннями та малярією. У країнах, що розвиваються, на анемію страждають більше двох третин майбутніх матерів, при цьому в 95% випадків причиною є дефіцит заліза. У перший післяпологовий тиждень приблизно у 84% жінок спостерігається дефіцит заліза. Згідно з даними Національного дослідження здоров'я сім'ї, в Індії вагітні жінки мають анемію у 45,7% випадків у містах і 52,1% випадків у сільській місцевості. У всьому світі материнська смертність та фето-материнська захворюваність прямо (20%) та опосередковано (50%) пов'язані із ЗДА. Рівень гемоглобіну підвищується на 0,3-1,0 г на тиждень в результаті перорального прийому заліза. Поганий комплаєнс (22-64%), спричинений побічними ефектами з боку шлунково-кишкового тракту, є одним з його недоліків [1]. Запаси заліза в організмі матері на момент зачаття та кількість заліза, що поглинається протягом вагітності, є двома відомими факторами, які сприяють розвитку залізодефіцитної анемії (ЗДА) під час вагітності. Анемія під час вагітності є поширеним явищем серед жінок у країнах, що розвиваються, що свідчить про те, що наявні запаси заліза часто є недостатніми, а фізіологічні зміни, спричинені вагітністю, створюють недостатні умови для задоволення зростаючих потреб. Для того, щоб запобігти розвитку ЗДА, прийом препаратів заліза під час вагітності став поширеною і нормальною практикою.

Більше двох мільярдів людей у світі страждають від аліментарного дефіциту заліза – найбільш розповсюдженого аліментарно-дефіцитного захворювання, особливо серед вагітних жінок. За даними ВООЗ, ЗДА під час вагітності є серйозною проблемою в усьому світі, оскільки рівень її поширеності коливається в середньому від 14% вагітних жінок у промислово розвинених країнах до 56% у країнах, що розвиваються [2]. Крім того, ЗДА вважають єдиним з дефіцитів поживних речовин, який поширений як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, і від якого страждає

значна кількість матерів і дітей в цих країнах. Оскільки понад 2 мільярди людей, або понад 30% населення світу, мають дефіцит заліза, з різною частотою, поширеністю та причинами в різних частинах світу, кількість пацієнтів із дефіцитом заліза та ЗДА є вражаючою.

Дефіцит заліза частіше, ніж будь-яка інша хвороба, зустрічається у жінок, що створює епідемічну загрозу для громадського здоров'я. Незважаючи на численні попередження ВООЗ та інформаційні кампанії, зазвичай ЗДА перебігає зі слабо помітними симптомами і розглядається як хронічне захворювання, що прогресує повільно, яке часто ігнорується та нехтується в усьому світі. Висока частота ЗДА у жінок має серйозні наслідки для здоров'я та пов'язані з цим соціально-економічні ризики, зокрема, несприятливі наслідки вагітності, зниження академічної успішності, погіршення працездатності та продуктивності праці. Проведяться численні дослідження щодо впливу ЗДА. Однак даних про його вплив на самопочуття пацієнтів все ще недостатньо.

Метаболізм заліза у здорових людей відображають три фактори: споживання з їжею, втрата заліза та поточна потреба в ньому. На надходження заліза з їжею впливають обсяг перетравленої їжі та спроможність організму засвоювати залізо з їжею. Кількість засвоєного заліза здебільшого залежить від того, чи є захворювання травної системи, чи супутня патологія може спровокувати вироблення регуляторних білків заліза та пептиду під назвою гепсидин, який в кінцевому підсумку пригнічує всмоктування заліза [3]. У людини еритроцити руйнуються макрофагами ретикулоендотеліальної системи, включаючи селезінку, що призводить до внутрішнього постачання заліза. Нещодавні дослідження продемонстрували, як кишкові та печінкові білки використовуються організмом людини для підвищення та зниження абсорбції заліза у відповідь на зміну його статусу.

Гепсидин плода регулює плацентарне перенесення заліза з материнської плазми в кровообіг плода протягом всієї вагітності. Швидкість, з якою залізо потрапляє в плазму, збільшується, коли рівень гепсидину знижується. Залізо затримується в ентероцитах, макрофагах і гепатоцитах, коли рівень гепсидину

високий [4]. Феропортин внутрішньо надходить при високих рівнях гепсидину. Мінімальна добова потреба в надходженні екзогенного заліза все ще становить від 1 до 8 мг. Однак, щоб врівноважити зростаючу потребу в залізі, особливо з урахуванням фізіологічних потреб під час розвитку, вагітності та лактації, додаткове надходження заліза є необхідним. Ця помітно підвищена потреба в залізі необхідна для підтримки об'єму крові матері, а також для росту плоду і плаценти. Крім того, у вагітних жінок відбувається втрата заліза як до, так і після пологів [5]. Загалом під час періоду вагітності та лактації втрачається близько 1000 мг заліза. Як наслідок, вагітні жінки мають вживати 27 мг заліза щодня, а не 8 мг, як дорослі, які не є вагітними. При лактації необхідне щоденне споживання 10 мг заліза з їжею.

Найкращим методом скринінгу ЗДА є загальний аналіз крові та визначення середній об'єм еритроцита (MCV), що дозволяє виявити мікроцитарну анемію. Проте дослідження рівня заліза, зокрема рівня феритину, залишається допоміжним маркером ЗДА в регіонах світу, де поширені гемоглобінопатії, які можуть бути пов'язані з мікроцитозом [6]. Дефіцит заліза можна класифікувати як тяжку ЗДА, коли вміст феритину нижче 30 г/л, або як ЗДА легкого та середнього ступеня тяжкості, якщо рівень феритину становить від 30 г/л до 100 г/л. У разі підвищення рівня феритину >100 г/л з одночасною анемією слід виключити наявність реактивної загальної причини, такої як інфекція, і тоді слід шукати інші можливі причини анемії. Діагноз ЗДА може бути підтверджений іншими аналізами, пов'язаними із залізом, такими як визначення сироваткового заліза, залізовв'язуючої здатності та рівня насичення трансферину.

Залежно від рівня гемоглобіну в рандомізованих контрольованих дослідженнях застосовували внутрішньовенне введення заліза (включаючи сахарози заліза) з кращою ефективністю у порівнянні з пероральним прийомом заліза або в комбінації з внутрішньовенним введенням заліза [7]. Виявлено, що підвищена частота тромбозів пов'язана з одноразовим внутрішньовенним введенням сахарози заліза. Натомість внутрішньовенне введення сахарози

заліза в шести малих дозах впродовж трьох тижнів не викликало інфузійно-асоційованого тромбозу і добре переносилося 45 вагітними жінками в п'яти щоденних дозах. Не було помітних змін у рівнях гемоглобіну між внутрішньовенним введенням сахарози заліза та пероральним прийомом сульфату заліза в жодному з періодів дослідження на 8, 15, 21 і 30-й дні, а також під час пологів у дослідженні із застосуванням внутрішньовенної сахарози заліза. Однак, коли рівні гемоглобіну оцінювали через 2 і 4 тижні після внутрішньовенного введення заліза і під час пологів в іншому експерименті із застосуванням шести малих доз сахарози заліза, спостерігалася значна різниця на користь групи внутрішньовенного введення сахарози заліза. Втім, застосування сахарози заліза внутрішньовенно в обох дослідженнях відбувалося за рахунок значно більшого навантаження на пацієнтку, щоб вона могла прийти в лікарню для швидкого проведення шести інфузій, а також збільшення навантаження на лікарняні ресурси [6].

Згідно з даними, 79% пацієток, які приймали залізо перорально, мали нижчі показники феритину під час пологів порівняно з 4,5% пацієток, які приймали залізо внутрішньовенно ($P = 0,001$). У групі перорального прийому заліза 29% вагітних жінок мали рівень гемоглобіну нижче 116 г/л у порівнянні з 16% у групі внутрішньовенного введення заліза ($P = 0,04$).

Внутрішньовенне введення заліза в минулому застосовували лише в окремих випадках через його несприятливі, а іноді й серйозні побічні ефекти. Проте порівняно недавно були створені нові комплекси заліза типу II і III, які є більш безпечними і можуть застосовуватися для оперативного поповнення запасів заліза. Внутрішньовенне введення заліза все ще недостатньо використовується через занепокоєння щодо прийнятності попередніх препаратів заліза для внутрішньовенного введення, незважаючи на зростання кількості свідчень про безпеку нових препаратів як у вагітних, так і в загальній популяції.

Традиційним ефективним методом лікування анемії у пацієнтів з важкою формою ЗДА було переливання крові, зокрема у випадках, коли пацієнти не

реагували на лікування препаратами заліза або коли необхідна негайна корекція анемії з клінічної точки зору. Уникнення переливання крові під час вагітності недостатньо вивчено, однак нещодавній експеримент, в якому порівнювалося лікування ЗДА оральним та внутрішньовенним залізом під час вагітності, показав, що жодна з груп не потребувала переливання крові для лікування анемії під час вагітності. Однак у післяпологовому періоді двом особам (0,9%) з групи орального заліза потрібно було переливання крові. Для досягнення найкращих терапевтичних результатів необхідно застосовувати безпечні, ефективні, більші та рідші дози в різних клінічних ситуаціях. Основними цілями цих методів є зниження загальних витрат, полегшення навантаження на перевантажені системи охорони здоров'я, підвищення зручності для пацієнтів, покращення комплаєнсу, збереження венозного доступу та мінімізація переливань крові.

Отже, беззаперечним є факт важливості вирішення проблематики анемії у вагітних і переглядання попередньо упередженого запобігання використанню парентеральне введення препаратів заліза, яке показує кращі результати як пре-, пери- та постнатальні результати показників крові, що запобігає ускладнень як зі сторони матері, так і з боку дитини. Проте, подальші дослідження необхідні в раціоналізації та покращення результатів корекції анемії.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Cantor, A. G., Bougatsos, C., Dana, T., Blazina, I., & Chou, R. (2024). *Screening and supplementation for iron deficiency and iron deficiency anemia during pregnancy: An updated evidence report for the US Preventive Services Task Force*. JAMA, 331(12), 1086–1098. <https://doi.org/10.1001/jama.2024.2104>
2. Ahmadzia, H. K., Fraser, A., & Sibai, B. M. (2024). *Iron deficiency and iron deficiency anemia during pregnancy – Opportunities to optimize perinatal health and health equity*. JAMA Network Open, 7(3), e245432. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2024.5432>
3. Georgieff, M. K., & Krebs, N. F. (2023). *Is it time to alter the standard*

of care for iron deficiency/iron deficiency anemia in reproductive-age women? Nutrition Reviews, 81(12), 1134–1146. <https://doi.org/10.1093/nutrit/nuad049>

4. Beeson, J. G., Ndungu, F. M., Boeuf, P., & Fowkes, F. J. I. (2023). *Identification and treatment of iron-deficiency anemia in pregnancy and postpartum: A systematic review and quality appraisal of guidelines using AGREE II*. The Lancet Haematology, 10(8), e547–e558. [https://doi.org/10.1016/S2352-3026\(23\)00156-1](https://doi.org/10.1016/S2352-3026(23)00156-1)

5. Griffin, I. J., & Abrams, S. A. (2025). *A practical review of iron deficiency in pregnancy*. Seminars in Fetal and Neonatal Medicine, 30, 101354. <https://doi.org/10.1016/j.siny.2024.101354>

6. Milman, N., Taylor, C. L., & Bothwell, T. H. (2020). *Iron therapeutics in women's health: Past, present, and future*. Nutrients, 12(12), 3831. <https://doi.org/10.3390/nu12123831>

7. Lamb, Y. N. (2021). *Iron deficiency anemia: Causes and risk factors*. Verywell Health. Retrieved from <https://www.verywellhealth.com/iron-deficiency-anemia-causes-5188964>

РОЛЬ ІНОЗИТОЛУ У КОРЕКЦІЇ РЕПРОДУКТИВНИХ ПОРУШЕНЬ НА ФОНІ СИНДРОМУ ПОЛІКІСТОЗНИХ ЯЄЧНИКІВ

Приймак Світлана Григорівна

к.мед.н., асистент кафедри акушерства та гінекології
Буковинського державного медичного університету
м. Чернівці, Україна

Ливіцька Ангеліна Русланівна

студентка
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Заморський Назарій Романович

студент
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Анотація: Синдром полікістозних яєчників (СПКЯ) є одним з найпоширеніших ендокринних захворювань у жінок репродуктивного віку, що супроводжується гіперанδροгенією, ановуляцією та часто – інсулінорезистентністю. Останні дослідження вказують на потенційну ефективність інозитолів, зокрема міоінозитулу (МІ) та D-хіро-інозитулу (DCI), у корекції метаболічних та репродуктивних порушень при СПКЯ. МІ бере участь у численних сигнальних каскадах та є попередником DCI, який опосередковує інсулінову сигналізацію. Незважаючи на позитивні результати деяких клінічних досліджень, застосування інозитолів супроводжується як позитивними, так і нейтральними ефектами, що вказує на необхідність індивідуалізації підходу та подальших наукових досліджень. Важливим аспектом є також «оваріальний парадокс», за якого яєчники зберігають чутливість до інсуліну, попри загальну інсулінорезистентність організму. Таким чином, роль МІ та DCI у терапії СПКЯ є перспективною, але недостатньо дослідженою.

Ключові слова: Синдром полікістозних яєчників, міоінозитол, D-хіро-інозитол, інсулінорезистентність, овуляторна дисфункція,

гіперандрогенія, інозитолі, оваріальний парадокс, репродуктивне здоров'я.

Синдром полікістозних яєчників (СПКЯ) – це часте ендокринне захворювання, що вражає жінок репродуктивного віку, та характеризується надлишковою продукцією андрогенів та овуляторною дисфункцією. Етіологія цього захворювання залишається докінця невідомою, проте виявлено беззаперечний мультифакторний вплив, що включає поєднання метаболічний, ендокринних та генетичних факторів. Окрім звичної клінічної маніфестації, СПКЯ впливає на ментальне здоров'я жінки, ускладнює перебіг вагітності та провокує кардіометаболічні захворювання, що значно альтернує якість життя [3, 4, 9].

Інозитол (циклогексан-1,2,3,4,5,6-гексол) – це циклічний вуглевод, що містить 6 гідроксильних груп. Продукти інозитулу – міоінозитол (МІ) та D-хіро-інозитол (DHI) – це важливі нутрієнти, що впливають на метаболізм вуглеводів, репродуктивну систему, а також нормальний ріст клітин та їх розвиток [1, 8].

Міоінозитол (МІ) синтезується з глюкози, що у подальшому перетворюється на вільний МІ, окрім цього вільний інозитол можна отримати з перетворення інозитол-трифосфату (IP3) та інозитол-біфосфату IP2). Важливою складовою у синтезу міоінозитулу є нікотинамідаденіндинуклеотид+(НАД+) та магній, нестача яких може призводити до зниження утворення МІ [1, 2, 8].

МІ є структурним компонентом багатьох вторинних сигнальних молекул, а саме IP3, фосфатидилінозитолфосфатліпідів (PIP2, PIP3), інозитолгліканів. МІ існує у фосфорильованій формі, а саме як монофосфорильовані форми (Ins-1-P, Ins-3-P or Ins-4-P), пірофосфатні форми (PP-InsP₄, PP-InsP₅, PP₂-INsP₃ or (PP)₂-InsP₄), гексафосфорильованій формі (IP6 або фітинова кислота) [1, 2].

За дії епімерази, що стимулюється інсуліном, МІ конвертується у D-хіро-інозитол (DCI). DCI-це один з стереоізомерів спирту інозитулу, що в основному відіграє роль у регуляції передачі сигналів від інсуліну [2, 4].

Проте, внаслідок інсулінорезистентності, що виникає у жінок з СПКЯ,

виникає нестача DCI. Водночас яєчники у жінок з СПКЯ та інсулінорезистентністю зберігають нормальну чутливість до інсуліну, тобто виникає «оваріальний парадокс». Гіперінсулінемія надмірно стимулює епімеразу, що призводить до патологічного підвищення DCI в яєчниках. Підвищення концентрації DCI може провокувати синтез андрогенів, погіршувати відповідь яєчників на фолікулостимулюючий гормон (ФСГ), а також впливає на якість ооцита [1, 2, 4].

Згідно з Dinicola S. et al. виявлено, що у контрольній групі співвідношення рівня MI до DCI становить 100:1, проте у пацієток з СПКЯ -0.2:1. Внаслідок чого було зроблено висновки, що застосування DCI у високих дозах (>1200 мг/д) та протягом довгого періоду часу (>3 місяців) не лише не є ефективним, але й може призводити до погіршення стану пацієнтки. Проте, застосування цього нутрієнту є виправданим при дозі 1200мг/д та протягом 6-8 тижнів при ожирінні, гіперінсулінемії внаслідок СПКЯ, у жінок з підвищеним рівнем сироваткового тестостерону, що призводить до покращення овуляторної функції та метаболічних параметрів [2].

У деяких випадках, внаслідок споживання DCI, спостерігалось зниження інсуліну в крові, що призводило до збільшення утворення інтраоваріального MI, що покращувало чутливість яєчників до ФСГ та стимулювало відновлення овуляції у короткі терміни [5].

Unfer V et al. стверджує, що прийом MI у дозі 4 мг/д протягом 8 тижнів перед введенням ФСГ, при індукції овуляції, збільшує відсоток настання вагітності з 24% до 51%, проте внаслідок щоденного прийому DCI не виявлено збільшення відсотку клінічної та біохімічної вагітності та зниження кількості викиднів [10].

Згідно з Mendoza N et al. не було виявлено зміни показників антропометрії та впливу на репродуктивну систему при споживанні лише MI та комбінації MI+DCI [7].

Згідно з дослідженням наукових досліджень, рівень настання вагітності при застосуванні інозитулу з плацебо без додаткової терапії та суттєвої у

відсотку настання вагітності не було [6].

Отже, виявлено як позитивний так і нейтральний вплив інозитулу на перебіг СПКЯ. Проте, згідно з багатьма дослідженнями результати впливу інозитулу на репродуктивну систему на фоні СПКЯ є достатньо гетерогенні та контроверсійні, що потребує додаткового вивчення та дослідження цієї тематики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. DiNicolantonio JJ, N O'Keefe J. Myo-inositol for insulin resistance, metabolic syndrome, polycystic ovary syndrome and gestational diabetes. *Open Heart*. 2022 Mar;9(1):e001989. doi: 10.1136/openhrt-2022-001989. PMID: 35236761; PMCID: PMC8896029.
2. Dinicola S, Unfer V, Facchinetti F, Soulage CO, Greene ND, Bizzarri M, Laganà AS, Chan SY, Bevilacqua A, Pkhaladze L, Benvenga S, Stringaro A, Barbaro D, Appetecchia M, Aragona C, Bezerra Espinola MS, Cantelmi T, Cavalli P, Chiu TT, Copp AJ, D'Anna R, Dewailly D, Di Lorenzo C, Diamanti-Kandarakis E, Hernández Marín I, Hod M, Kamenov Z, Kandaraki E, Monastera G, Montanino Oliva M, Nestler JE, Nordio M, Ozay AC, Papalou O, Porcaro G, Prapas N, Roseff S, Vazquez-Levin M, Vucenik I, Wdowiak A. Inositols: From Established Knowledge to Novel Approaches. *Int J Mol Sci*. 2021 Sep 30;22(19):10575. doi: 10.3390/ijms221910575. PMID: 34638926; PMCID: PMC8508595.
3. Dong J, Rees DA. Polycystic ovary syndrome: pathophysiology and therapeutic opportunities. *BMJ Med*. 2023 Oct 12;2(1):e000548. doi: 10.1136/bmjmed-2023-000548. PMID: 37859784; PMCID: PMC10583117.
4. Fedeli V, Catizone A, Querqui A, Unfer V, Bizzarri M. The Role of Inositols in the Hyperandrogenic Phenotypes of PCOS: A Re-Reading of Larner's Results. *Int J Mol Sci*. 2023 Mar 27;24(7):6296. doi: 10.3390/ijms24076296. PMID: 37047265; PMCID: PMC10093919.
5. Fitz V, Graca S, Mahalingaiah S, Liu J, Lai L, Butt A, Armour M, Rao V, Naidoo D, Maunder A, Yang G, Vaddiparthi V, Witchel SF, Pena A, Spritzer PM, Li R, Tay C, Mousa A, Teede H, Ee C. Inositol for Polycystic Ovary Syndrome: A

Systematic Review and Meta-analysis to Inform the 2023 Update of the International Evidence-based PCOS Guidelines. *J Clin Endocrinol Metab.* 2024 May 17;109(6):1630-1655. doi: 10.1210/clinem/dgad762. Erratum in: *J Clin Endocrinol Metab.* 2024 Nov 18;109(12):e2365. doi: 10.1210/clinem/dgae588. PMID: 38163998; PMCID: PMC11099481.

6. Greff D, Juhász AE, Váncsa S, Váradi A, Sipos Z, Szinte J, Park S, Hegyi P, Nyirády P, Ács N, Várbíró S, Horváth EM. Inositol is an effective and safe treatment in polycystic ovary syndrome: a systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Reprod Biol Endocrinol.* 2023 Jan 26;21(1):10. doi: 10.1186/s12958-023-01055-z. PMID: 36703143; PMCID: PMC9878965.

7. Mendoza N, Diaz-Ropero MP, Aragon M, et al. Comparison of the effect of two combinations of myo-inositol and D-chiro-inositol in women with polycystic ovary syndrome undergoing ICSI: a randomized controlled trial. *Gynecol Endocrinol.* 2019;35(8):695-700.

8. Merviel P, James P, Bouée S, Le Guillou M, Rince C, Nachtergaele C, Kerlan V. Impact of myo-inositol treatment in women with polycystic ovary syndrome in assisted reproductive technologies. *Reprod Health.* 2021 Jan 19;18(1):13. doi: 10.1186/s12978-021-01073-3. PMID: 33468143; PMCID: PMC7816413.

9. Stener-Victorin E, Teede H, Norman RJ, Legro R, Goodarzi MO, Dokras A, Laven J, Hoeger K, Piltonen TT. Polycystic ovary syndrome. *Nat Rev Dis Primers.* 2024 Apr 18;10(1):27. doi: 10.1038/s41572-024-00511-3. PMID: 38637590.

10. Unfer V, Carlomagno G, Rizzo P, Raffone E, Roseff S. Myo-inositol rather than D-chiro-inositol is able to improve oocyte quality in intracytoplasmic sperm injection cycles. A prospective, controlled, randomized trial. *Eur Rev Med Pharmacol Sci.* 2011;15(4):452-457.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ВАГІТНОСТІ У ЖІНОК З СИСТЕМНИМ ЧЕРВОНИМ ВОВЧАКОМ

Приймак С. Г.

к. мед. н. кафедри гінекології та акушерства

Хромець Аліна Віталіївна

Студентка 5 курсу

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація: Системний червоний вовчак (СЧВ) є аутоімунною патологією, яка переважно уражає жінок репродуктивного віку. Вагітність при цьому захворюванні класифікується як така, що супроводжується підвищеним ризиком акушерських і перинатальних ускладнень, а також значним рівнем материнської та неонатальної захворюваності і смертності. Незважаючи на покращення у терапії СЧВ, загострення захворювання під час вагітності, а також системне ураження органів можуть призводити до втрати плода до народження, передчасних пологів, а також уповільнення розвитку плода в утробі. Особливо складною клінічною задачею при СЧВ є необхідність точного розмежування між прееклампсією та люпусним нефритом, оскільки це критично впливає на обрану тактику ведення вагітності, терміни, спосіб і місце пологів. Це особливо важливо через високу ймовірність передчасного розродження, особливо до 34 тижня гестації. Контроль активності захворювання є ключовим чинником успішного перебігу вагітності, однак фармакологічні можливості обмежені через обмежену кількість безпечних для плоду медикаментів.

Ключові слова: Системний червоний вовчак, вагітність, акушерські й перинатальні ускладнення, люпус нефрит.

Матеріали та методи: нами проведений огляд літератури на основі статей, опублікованих у базах даних PubMed за останні 5 років. Аналізувалась актуальна інформація щодо перебігу вагітності у жінок хворих на СЧВ.

Метою мого дослідження було проаналізувати літературні джерела та визначити вплив СЧВ на перебіг та особливості введення вагітності.

Актуальність: Системний червоний вовчак (СЧВ) є аутоімунною патологією хронічного характеру, яка переважно вражає жінок дітородного віку. Вагітність у таких пацієнток супроводжується високим ризиком розвитку ускладнень як у матері, так і у плода. Це зумовлює потребу в глибокому аналізі перебігу гестації при наявності СЧВ [1].

Мультидисциплінарний підхід. Ефективне ведення вагітності в жінок із СЧВ потребує командної роботи кількох спеціалістів – ревматолога, акушера-гінеколога, неонатолога й за потреби інших лікарів. Така координація дозволяє вчасно виявляти патологічні зміни й проводити необхідні втручання з метою покращення прогнозу для матері та дитини [1].

Вступ. Системний червоний вовчак (СЧВ) є хронічним захворюванням аутоімунного походження, що характеризується ураженням багатьох органів і рецидивуючим перебігом. Етіологія залишається остаточно не з'ясованою, хоча встановлено роль генетичних і зовнішніх факторів. Як і інші аутоімунні патології, СЧВ значно частіше діагностується у жінок, особливо в репродуктивному віці [2].

Раніше вагітні з СЧВ відносились до групи високого ризику через можливість загострення хвороби та загрозу для плоду й матері. Проте сучасні дослідження й накопичений клінічний досвід сприяли підвищенню безпеки й частоти успішних вагітностей серед хворих на СЧВ. Разом із тим, у порівнянні з жінками без цієї патології, у пацієнток із СЧВ зберігаються певні ризики, пов'язані з активністю хвороби, наявністю аутоантитіл, застосуванням імуносупресивної терапії та супутніми станами. Це обумовлює необхідність ретельного планування вагітності та міждисциплінарного супроводу ще з прекоцепційного етапу [2].

Ведення хворих до вагітності. Під час вагітності нерідко виникають труднощі у досягненні балансу між ефективним контролем аутоімунного захворювання в матері та безпекою для плода. Найкращі результати у

підтриманні стабільного стану зазвичай спостерігаються тоді, коли активність хвороби була мінімальною щонайменше протягом пів року до зачаття. У цей період особливо важливо провести розширене обстеження жінки, зосередивши увагу на стані нирок, серцево-судинної системи, дихальних шляхів, щитоподібної залози, а також виявленні артеріальної гіпертензії – як можливого супутнього захворювання або прояву ревматичної патології. Такі порушення суттєво впливають на перебіг гестації [2].

До уваги слід брати й загальні чинники ризику ускладнень під час вагітності, серед яких – тютюнопаління, надмірне вживання алкоголю, надлишкова маса тіла. Одним з важливих етапів є корекція лікувальної схеми, зокрема, припинення прийому медикаментів із тератогенним ефектом [2].

Дозволені методи лікування під час вагітності. Під час підготовки до вагітності важливу роль відіграє оцінка призначеної фармакотерапії. Результати багатьох досліджень і клінічні рекомендації свідчать про доцільність продовження або початку прийому гідроксихлорохіну (ГХХ) у період гестації. Цей препарат сприяє стабілізації перебігу захворювання, тоді як його скасування підвищує ймовірність рецидиву під час вагітності. Рекомендована добова доза становить не більше 400 мг [1].

До групи медикаментів із прийнятним профілем безпеки у період вагітності належать також пероральні глюкокортикостероїди (ПГК), азатіоприн (АЗА), циклоспорин (ЦсА) і такролімус (ТАК). Призначення цих засобів повинно відбуватися у найменших ефективних дозах із обов'язковим урахуванням потенційних ризиків і терапевтичної користі. За даними дослідження Desai R. та колег, підвищені дози ГК (преднізон, НПЗП >10 мг/добу) є незалежним фактором ризику виникнення серйозних інфекційних ускладнень (як бактеріальних, так і опортуністичних), які потребують госпіталізації. У разі загострення захворювання під час вагітності, можливе застосування внутрішньовенного введення глюкокортикоїдів, імуноглобулінів (IVIg) або плазмаферезу – з попередньою оцінкою ризику і користі [2]. Препарати, що мають тератогенний потенціал, необхідно відмінити ще до настання вагітності, замінивши їх

безпечнішими альтернативами. Доцільно оцінювати ефективність запропонованої терапії протягом 3–6 місяців перед запланованим зачаттям. Термін відміни залежить від фармакокінетичних характеристик засобу: метотрексат слід припинити принаймні за місяць до зачаття, мікофенолат – щонайменше за півтора місяця, а лефлуномід – після проведення процедури "вимивання" з холестираміном. Крім імуносупресантів, є ще ряд ліків, що застосовуються при СЧВ, але мають протипоказання у період вагітності. Зокрема, інгібітори ангіотензинперетворювального ферменту (АПФ) та блокатори рецепторів ангіотензину II (БРА), які використовуються при вовчаковому нефриті як антигіпертензивні й антипротейнуричні препарати, повинні бути відмінені через їхній зв'язок із розвитком у плода внутрішньоутробної затримки росту, аномалій нирок і серця, вад кінцівок, а також олігогідрамніону [2]. У разі необхідності антигіпертензивну терапію можна замінити препаратами з кращим профілем безпеки: метилдофою, лабеталолом або ніфедипіном. У пацієток із антифосфоліпідним синдромом (АФС), які потребують тривалої антикоагулянтної терапії, варфарин замінюють на низькомолекулярний гепарин (НМГ), що є більш безпечним у терапевтичних дозах під час вагітності. Щодо застосування НПЗП для знеболення при артралгії – їх можна використовувати до 30 тижня гестації в найменших ефективних дозах [1].

Спостереження під час вагітності. Як уже зазначалося, перебіг вагітності у пацієток із системним червоним вовчаком (СЧВ) значною мірою залежить від активності захворювання, оскільки рецидиви є ключовим фактором ризику ускладнень як для матері, так і для дитини. Оцінка ступеня активності хвороби в період гестації може бути ускладнена для клініцистів, оскільки деякі фізіологічні зміни під час вагітності можуть нагадувати прояви СЧВ. Наприклад, у вагітних можуть з'являтися артралгії, незначні набряки суглобів, шкірні висипи на обличчі та руках, а також випадіння волосся після пологів. Підвищення об'єму циркулюючої крові та розширення судин зумовлюють зростання гемодинамічного навантаження і спричиняють

гемодилію, що проявляється помірною анемією, тромбоцитопенією, підвищенням ШОЕ та швидкості клубочкової фільтрації (ШКФ). При цьому, попри нормальні показники ШКФ, ниркова функція може бути зниженою. Також у гестаційному періоді формується протромботичний стан через підвищення рівнів факторів згортання крові I, VIII, IX і X і зниження концентрацій антикоагулянтів (протеїн S, антитромбін) [4].

Оптимально, якщо вагітність у жінки з СЧВ перебуває під наглядом мультидисциплінарної команди – ревматолога, акушера-гінеколога та неонатолога. Регулярні консультації з ревматологом, бажано кожні 4–6 тижнів, дозволяють своєчасно виявляти ознаки рецидиву захворювання. Візити мають включати повний клінічний огляд, вимірювання артеріального тиску, лабораторний контроль – загальний аналіз крові, біохімію, функцію нирок, аналіз сечі, рівні комплементу, титри анти-ДНК, а також використання шкал активності СЧВ. Окрім контролю системного запалення, важливо стежити за розвитком гестаційного діабету, особливо у жінок, які отримують глюкокортикоїдну терапію [4].

Несприятливі наслідки вагітності. У межах перехресного дослідження було проаналізовано результати вагітностей у 93 820 жінок із діагнозом системного червоного вовчака (СЧВ) та у 78 045 054 жінок без цього захворювання, які перебували на стаціонарному лікуванні в США у період з 1998 по 2015 рік. Основними ускладненнями, що підлягали вивченню, були: смертність серед матерів та плодів, прееклампсія, еклампсія, оперативне розродження шляхом кесаревого розтину, госпіталізації, не пов'язані з пологами, а також тривалість перебування у медичному закладі [5].

Першотриместрові втрати вагітності у жінок із вовчаком можуть частково пояснюватися такими чинниками, як хромосомні порушення, гормональні збої чи підвищений материнський вік – подібно до загальної популяції. Однак у пацієнток із СЧВ присутні й специфічні ризики, зокрема наявність антифосфоліпідного синдрому (АФС), висока активність захворювання (особливо ураження нирок), гіпертонічна хвороба, а також системні органи

ураження. Крім ранніх ускладнень, дослідники також зафіксували, характерних для другого та третього триместрів станів, таких як прееклампсія, еклампсія, затримка розвитку плода (СЗРП), передчасні пологи та народження дітей із малою вагою для гестаційного віку [5].

Ризики ускладнень. У жінок із системним червоним вовчаком (СЧВ) спостерігається підвищений ризик розвитку прееклампсії. Для ревматолога вкрай важливо вміти розрізняти загострення вовчакового нефриту та клінічні прояви прееклампсії, хоча ці два стани можуть співіснувати [3].

Антифосфоліпідний синдром (АФС) діагностується менш ніж у половині жінок, які мають позитивні тести на антифосфоліпідні антитіла. Проте існує таке поняття, як серонегативний АФС – стан, за якого відзначається тромбоз без наявності відповідних антитіл у крові. Частота тромбоемболічних ускладнень під час вагітності в жінок з СЧВ становить 0,3–1,0%. Приблизно 20% таких вагітностей завершуються викиднями або мертво народженням [3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Sammaritano, L.R.; Bermas, B.L.; Chakravarty, E.E.; Chambers, C.; Clowse, M.E.B.; Lockshin, M.D.; Marder, W.; Guyatt, G.; Branch, D.W.; Buyon, J.; et al. 2020 American College of Rheumatology Guideline for the Management of Reproductive Health in Rheumatic and Musculoskeletal Diseases. *Arthritis Rheumatol.* 2020, 72, 529–556.
2. Borella, E.; Lojacono, A.; Gatto, M.; Andreoli, L.; Taglietti, M.; Iaccarino, L.; Casiglia, E.; Punzi, L.; Tincani, A.; Doria, A. Predictors of maternal and fetal complications in SLE patients: A prospective study. *Immunol. Res.* 2014, 60, 170–176
3. Акушерство та гінекологія : у 4 т. : підручник. Т. 1. Акушерство / В.М. Запорожан, В.К. Чайка, Л.Б. Маркін та ін. ; за ред. В.М. Запорожана. – 2-е вид., випр. – К. : ВСВ “Медицина”, 2017. – 1032 с
4. Autoimmune Disorders in Pregnancy by Lara A. Friel, MD, PhD, University of Texas Health Medical School at Houston, McGovern Medical School

СИНДРОМ ТАХІКАРДІЇ ОРТОСТАТИЧНОЇ ПОЗИ (POTS) У МОЛОДІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ

Риндіна Наталія Геннадіївна

д.мед.н., професор

Веснін Максим Вікторович

Калінін Данило Емільович

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Синдром ортостатичної тахікардії (Postural Orthostatic Tachycardia Syndrome, POTS) є формою дисавтономії, що проявляється непропорційним підвищенням частоти серцевих скорочень (ЧСС) при переході у вертикальне положення без істотного падіння артеріального тиску. Найбільш часто зустрічається у молодих жінок (15–35 років). За останнє десятиріччя частота діагностування POTS зросла завдяки покращенню доступу до тестування ортостатичної толерантності та зростанню обізнаності про клінічний фенотип.

Мета роботи. Проаналізувати сучасні епідеміологічні та патофізіологічні дані щодо POTS у молоді, з урахуванням критеріїв діагностики, коморбідних станів та ефективності немедикаментозних і медикаментозних підходів до лікування.

Матеріали та методи. Проведено огляд наукової літератури у базах PubMed, Scopus та Google Scholar за період 2014–2024 рр. Використані ключові слова: “POTS”, “postural tachycardia syndrome”, “young adults”, “adolescents”, “autonomic dysfunction”, “management”, “tilt test”. У вибірку включено 48 публікацій: 19 клінічних досліджень (із них 7 рандомізованих), 12 метааналізів, 10 оглядових статей та 7 рекомендаційних документів. Основні об’єктивні параметри: зміна ЧСС ≥ 30 уд/хв (або ≥ 40 уд/хв для підлітків) при активному ортостатичному тесті або пасивному нахилі (Tilt Test), добовий моніторинг ЧСС і артеріального тиску, біомаркери запалення та судинного тонуусу (NO, IL-6, coperlin), показники варіабельності серцевого ритму (HRV), об’єм

циркулюючої плазми, тести барорефлекторної чутливості.

Результати. Raj et al. (2020) зазначають, що поширеність POTS серед молоді становить 170–200 випадків на 100 000 осіб, причому жінки переважають у співвідношенні 4:1. Середній вік маніфестації – $17,4 \pm 2,8$ років. У проспективному когортному дослідженні Stewart et al. (2018) серед 101 пацієнта з підтвердженим POTS було виявлено, що середнє підвищення ЧСС при Tilt Test становило 45 ± 9 уд/хв, з нормальним або зниженим систолічним АТ (зміна <10 мм рт. ст.). У 62% учасників спостерігалось зниження об'єму циркулюючої плазми (оцінка за рівнем гематокриту та альбуміну). Zhao et al. (2021) продемонстрували, що HRV-профіль у молоді з POTS характеризується зниженням показника SDNN (середньоквадратичне відхилення NN-інтервалів) до 68 ± 10 мс, що свідчить про гіперактивність симпатичної ланки. За даними meta-аналізу Liu et al. (2023), найбільш ефективними немедикаментозними стратегіями є: програма тренування з поступовим вертикальним навантаженням (Tilt Training), збільшення споживання натрію до 6–8 г/добу, вживання рідини $>2,5$ л/день. Ці втручання дозволили зменшити частоту епізодів синкопе на 55% та покращити толерантність до фізичних навантажень. У рандомізованому дослідженні Fu et al. (2022) застосування низьких доз β -блокаторів (пропранолол 10–20 мг/добу) у 73 молодих пацієнтів з POTS зменшувало ЧСС у вертикальному положенні на середні 22 уд/хв, зі статистично значущим покращенням шкали якості життя (SF-36, $p < 0,01$).

Висновки. POTS у молоді – це мультифакторний синдром, що часто діагностується із запізненням. Типовими ознаками є надмірне збільшення ЧСС при ортостазі, зниження об'єму циркулюючої плазми та дисбаланс автономної регуляції. Об'єктивна діагностика за допомогою Tilt Test, HRV-аналізу та лабораторних показників є критично важливою для встановлення діагнозу та вибору стратегії терапії. Комбінований підхід, що включає фізичну реабілітацію, корекцію об'єму плазми та, за показаннями, медикаментозне втручання, є найефективнішим на поточному етапі знань.

ГАСТРОЕЗОФАГЕАЛЬНА РЕФЛЮКСНА ХВОРОБА В ПАЦІЄНТІВ МОЛОДОГО ВІКУ: КЛІНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ДІЄТОТЕРАПІЯ

Науковий керівник:
Рогачова Тетяна Андріївна,
асистент кафедри внутрішньої медицини та ендокринології № 3
Харченко Любов Віталіївна,
Ярош Дар'я Володимирівна,
Здобувачі освіти
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Гастроезофагеальна рефлюксна хвороба (ГЕРХ) є актуальною проблемою сучасної клінічної практики у зв'язку з прогресуючим зростанням захворюваності, високим рівнем рецидивування і значним впливом на якість життя пацієнтів. Результати метааналізів демонструють, що розповсюдженість ГЕРХ серед осіб молодого віку складає близько 19-32%, що значно перевищує середньопопуляційний показник 14 % [3]. Таку тенденцію пояснюють збільшенням поширеності неправильного харчування, надлишкової маси тіла, хронічного стресу, куріння, вживання алкоголю і малорухливого способу життя серед молоді [4].

Мета роботи. Охарактеризувати клінічні прояви ГЕРХ у пацієнтів молодого віку та узагальнити доказові дані щодо ефективності дієтотерапії у покращенні якості життя при даній патології.

Матеріали і методи. Проаналізовано 32 джерела високого рівня доказовості (12 метааналізів, 7 РКД, 5 когорт, 4 «випадок-контроль», 4 гайдлайни) з баз PubMed/Medline (≥ 50 % – за 2020-2025 pp.). Інформацію об'єднано шляхом описового аналізу. Відбір літератури здійснено за ключовими словами “GERD”, “dietary intervention”, “young adult” та їх українськими еквівалентами; якість даних оцінювали за GRADE: high – 9, moderate – 15, low – 8 джерел.

Результати та обговорення. Класичні прояви ГЕРХ спостерігаються у вказаної кількості пацієнтів молодого віку: печія – у 37 %, регургітація – у 22%,

дисфагія – у 4 % [2]. Позастравохідні прояви, такі як хронічний кашель, ларингоспазм, нетиповий за груди́нний біль мають місце у 25 % випадків, що може стати причиною затримки встановлення вірного діагнозу і призначення адекватного лікування середнім терміном до 10 місяців [7].

Важливим компонентом дієтотерапії ГЕРХ є виключення харчових тригерів (цитрусові, томати, цибуля, гострі та жирні страви, шоколад, кава, енергетичні й алкогольні напої). Вказані продукти харчування знижують тонус нижнього стравохідного сфінктера і збільшують так звану “кислотну кишеню”, тим самим сприяючи кислотному рефлюксу [5, 6]. Регулярне споживання таких страв як вівсянка, рис, відварна птиця або риба, запечені або парові овочі (кабачок, броколі, гарбуз), солодкі яблука й банани сприяє нормалізації внутрішньошлункового рН в умовах гіперсекреції соляної кислоти і підвищенню тону́су нижнього стравохідного сфінктера [1]. Окрім того, рекомендується споживання їжі невеликими порціями 5–6 разів на добу, останній прийом їжі мінімум за 3 години до сну, зниження маси тіла при $IMT > 25 \text{ кг/м}^2$, підвищення фізичної активності, ведення харчового щоденника для виявлення індивідуальних тригерів печії [5, 6]. Ретельне дотримання наведених правил вже 2-3 місяці супроводжується 75% зниженням частоти симптомів ГЕРХ [1].

Висновки. ГЕРХ у пацієнтів молодого віку характеризується не тільки високою поширеністю, а і значною часткою атипових позастравохідних форм, які утруднюють ранню діагностику і своєчасне призначення адекватного лікування. Корекція раціону харчування й способу життя залишається безпечним та ефективним методом контролю симптомів і покращення якості життя пацієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Lakananurak N. et al. The Efficacy of Dietary Interventions in Patients with Gastroesophageal Reflux Disease: A Systematic Review and Meta-Analysis of Intervention Studies. *Nutrients*. 2024; 16 (3): 464 DOI: 10.3390/nu16030464
2. Zhang L. et al. Dietary and Lifestyle Factors Related to Gastroesophageal

Reflux Disease: A Systematic Review. *Nutrients*. 2021; 13(4):1302 DOI: 10.2147/TCRM.S296680

3. Sanchez-Lirola H, Avila-Ortiz MN, Rueda-Ruiz AJ, et al. Prevalence, risk factors and impact of gastro-oesophageal reflux disease in young adults: systematic review and meta-analysis. *J Gastroenterol Hepatol*. 2023; 38 (6): 969-980. doi:10.1111/jgh.16159

4. Taraszewska A, Jegier A. Risk factors for gastro-esophageal reflux disease symptoms related to lifestyle and diet. *Rocz Panstw Zakl Hig*. 2021; 72 (1): 21-28. doi:10.32394/rpzh.2021.0145

5. ACG Clinical Guideline for the Diagnosis and Management of Gastroesophageal Reflux Disease. *Am J Gastroenterol*. 2022; 117 (1): 27-56. doi:10.14309/ajg.0000000000001538

6. British Society of Gastroenterology. BSG Clinical Practice Guideline on the Investigation and Management of Gastro-Oesophageal Reflux Disease. *Gut*. 2023; 72 (7): 1141-1169. doi:10.1136/gutjnl-2022-328783

7. Balsamo B, Crimi C, Caruso C, et al. Extra-oesophageal manifestations of gastro-oesophageal reflux disease in young adults: a prospective cohort study. *Clin Respir J*. 2022; 16 (12): 785-794. doi:10.1111/crj.13595

ФАКТОРИ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ ПРЕЕКЛАМПСІЇ У ВАГІТНИХ

Рудь Софія Сергіївна,

Сова Валентина Сергіївна,

здобувачі вищої освіти II медичного факультету
Харківський національний медичний університет

Науковий керівник:

Демиденко Олексій Дмитрович,

к.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології № 1
Харківський національний медичний університет, Україна

Прееклампсія – це симптомокомплекс, що проявляється такими основними симптомами, як артеріальна гіпертензія, протеїнурія та набряки. За статистичними даними Європейського кардіологічного товариства прееклампсія є найпоширенішим ускладненням вагітності, на яке страждають 5-10% пацієнток по всьому світу.

Та попри покращені з роками методів лікування, дане захворювання залишається одним з основних причин смертності як матері, так і плоду або новонародженого. Саме через це в акушерстві дуже гостро стоїть питання стосовно з'ясування патогенезу та розроблення достовірних методів діагностики прееклампсії.

Мета дослідження: дослідити фактори ризику виникнення прееклампсії у вагітних, визначити найвагоміші причини та оцінити можливість їх попередження.

Ключові слова: Рудь, прееклампсія, вагітність, артеріальна гіпертензія, фактори ризику, акушерські ускладнення, материнська смертність.

Об'єкт дослідження: статистичні дані досліджень здорових вагітних жінок та жінок з прееклампсією.

Матеріали та методи: Проведено аналіз медичних та наукових статей та досліджень, результати, яких було опубліковано в міжнародних наукових базах даних (The Fetal Medicine Foundation, PubMed, Scopus). Наша команда вивчала

декілька іноземних та українських джерел. Робота Карлоса А. Лабаррере, яка описувала результат дослідження 123 плацент вагітних жінок для встановлення взаємозв'язку недостатності фізіологічної трансформації спіральної артерії з активацією інтерстиціальних екстраворсинчастих трофобластів [1]. Дослідження Бисаги Н. Ю щодо узагальнення сучасних даних про діагностику преєклампсії [2]. Дослідження Сатіш К. Падхана у місті Бурла, Індія, з січня 2021 року по січень 2023 року, яке проведене для визначення факторів ризику преєклампсії [3]. Дослідження Лі-Мей Цюана, спрямоване на аналіз факторів ризику преєклампсії на основі комбінованих біохімічних показників [4]. Публікація Т. О. Лоскутової, яка дослідила 122 вагітності, ускладнені преєклампсією, та встановила вплив генного поліморфізму на ступінь тяжкості ускладнення [5].

Результати та їх обговорення:

Провівши аналіз наукової літератури, було виділено кілька найбільш обґрунтованих досліджень, які встановили значущі фактори ризику у розвитку преєклампсії.

Дослідженням Карлоса А. Лабаррере [1] було встановлено взаємозв'язок між недостатністю фізіологічної трансформації спіральної артерії з розвитком преєклампсії. Було проведено перехресне дослідження 123 плацент (19-42 тижні вагітності), з яких 27 отримано від вагітностей ускладнених преєклампсією. Встановлено, що порушення фізіологічної трансформації спіральних артерій характеризується відсутністю трофобластичної інвазії та недостатністю ремоделювання спіральної артерії. Внаслідок цього порушується перфузія у плаценті, призводячи до ішемії плацентарної тканини. Вивільняються фактори, які викликають системну ендотеліальну дисфункцію і синдром системної запальної відповіді у вагітної. Підвищується рівень вазоконстрикторів, знижується продукція вазодилататорів, підвищується тонус судин, що призводить до розвитку артеріальної гіпертензії у матері.

Дослідження Бисаги Н. Ю [2] наголошують до причетності у механізмі захворювання такого фактора як оксид азоту (NO). Виявлено, що на початку

розвитку прееклампсії NO активує каскад реакцій з супероксид-аніоном, утворюючи пероксинітрит-аніон, який порушує функції ендотелію судин, що, в свою чергу, викликає системну запальну відповідь. Отже, дане дослідження можна вважати доповненням до роботи Карлоса А. Лабаррере [1].

Метою наступного дослідження було встановлення ролі поліморфізму генів у розвитку прееклампсії [5]. Автори обстежили 122 жінки в третьому триместрі вагітності, було сформовано 3 дослідницькі та контрольна група. Розподілення по групах відбувалося на підставі значень артеріального тиску, рівня протеїнурії та додаткових ускладнень. Проведено декілька досліджень та оглядів, за результатами яких було встановлено, що основними провокаторами прееклампсії є гени-регулятори артеріального тиску, гени, які визначають стан ендотелію та ті, що регулюють процеси згортання крові та їх поліморфізм. Перебіг тяжкого ступеня захворювання пов'язаний з гетерозиготними формами гена протромбіну, фібриногена В, патологічної гомозиготної форми гена протромбіну, фактора Лейдена, метилентетрагідрофолатредуктази, параоксонази 1. У 100% досліджуваних жінок з тяжкою формою було виявлено поєднаний поліморфізм аномальних генів.

За науковою роботою Сатіш К. Падхана [3], яка досліджувала 100 випадків прееклампсії та 100 жінок контрольної групи, можемо зробити висновки, що пацієнтки з сімейним анамнезом цукрового діабету та артеріальної гіпертензії мали в 4,15 рази підвищений ризик виникнення прееклампсії, ніж пацієнтки, в яких даних хвороб не було. Також за результатами дослідження було виявлено зв'язок між групою крові та прееклампсією. У вагітних з групою крові АВ, порівняно з жінками з групою крові 0, у 3,5 рази вищий ризик ускладнення вагітності прееклампсією.

Робота Лі-Мей Цюана [4], доповнює результат минулого дослідження [3], додаючи до факторів ризику високий рівень ліпідів у крові та високий ІМТ у вагітної жінки. А ось серед біохімічних показників, авторами виділено TNF- α та плазмовий протеїн-А. Саме ці показники мають точність у прогнозуванні прееклампсії.

Отже, в майбутньому поєднання біохімічних показників, молекулярних досліджень та клінічних факторів ризику може полегшити діагностування захворювання, а також запобігти можливих ускладнень для матері та плода.

Висновки:

В результаті обробки різних наукових джерел та досліджень, ми можемо остаточно стверджувати, що прееклампсія є мультифакторним захворюванням, на розвиток якого впливає велика кількість чинників. Основними чинниками являються порушення плацентації та поліморфізм генів, а до підвищених факторів ризику можемо віднести наявність обтяженого сімейного анамнезу з приводу артеріальної гіпертензії та цукрового діабету, надмірну вагу, групу крові АВ та високий рівень ліпідів у крові. Завдяки підвищеному інтересу науковців до цієї проблеми та проведенню більшої кількості досліджень, з'явилися нові та все більш точні дані про фактори ризику виникнення прееклампсії, що в майбутньому надасть можливість прогнозування та запобігання виникненню тяжких форм ускладнення на ранніх термінах.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Failure of physiologic transformation of spiral arteries, endothelial and trophoblast cell activation, and acute atherosclerosis in the basal plate of the placenta. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5881902/>
2. Сучасні можливості діагностики прееклампсії у вагітних жінок групи високого ризику // Проблеми клінічної педіатрії 2019, https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/50232/1/pkp_2019_1_5.pdf
3. Risk Factors of Pre-eclampsia: A Hospital-Based Case-Control Study <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10460134/>
4. An analysis of the risk factors of preeclampsia and prediction based on combined biochemical // www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1607551X17303388
5. Генний поліморфізм залежно від ступеня тяжкості прееклампсії // Клінічна медицина, 2011, <https://medpers.dmu.edu.ua/issues/2011/N4/4.pdf>

ФЕНОМЕН ХХІ СТОЛІТТЯ – ГОСТРЕ УРАЖЕННЯ ЛЕГЕНЬ EVALI (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Руснак-Каушанська Олена Вячеславівна

кандидат медичних наук, доцент закладу вищої освіти кафедри
внутрішньої медицини,
клінічної фармакології та професійних хвороб
Буковинський державний медичний університет,
м. Чернівці, Україна

Гнатюк Інна Вячеславівна

Філіпець Дар'я Олексіївна

Студенти 5 курсу, спеціальність
“Медицина”, Буковинський державний
медичний університет

Анотація. В Україні, за опитуваннями МОЗ та U-Report (2022), понад 19% молоді віком 18–29 років регулярно вживають електронні сигарети, а серед підлітків віком 13–17 років цей показник сягає 14%. За останні 5 років в Україні спостерігається приблизно 7–10% річний приріст користувачів.

Пристрої для вейпінгу знаходяться на світовому ринку близько 20 років, а за останні 5 років спостерігається суттєве зростання використання електронних сигарет серед підлітків та молоді як в Україні, так і в інших європейських країнах.

Вступ. EVALI – це гостре ушкодження легень, пов'язане з використанням електронних сигарет або вейпінгу. Термін вперше був використаний та введений Центрами з контролю та профілактики захворювань США (CDC) у 2019 році, у відповідь на зростаючу кількість випадків тяжкої респіраторної недостатності у молодих людей, що активно використовували електронні інгаляційні пристрої.

Ключові слова: Вейпінг, гостре ураження легень, ХОЗЛ, дихальна недостатність, респіраторний дистрес.

Патогенез виникнення даного клініко-патофізіологічного синдрому

складний та потребує подальшого вивчення, але наразі можна виділити декілька взаємопов'язаних механізмів. В першу чергу, це запалення та безпосередньо пряме ураження клітин епітелію легень потенційно агресивними хімічними речовинами через осідання аерозольних рідин у дихальній системі [1, 4]. Далі запальна реакція призводить до апоптозу, що опосередкований активними формами кисню, що утворюються при вдихуваному парі [2]. Подібний механізм був пов'язаний з емфіземою легень, ХОЗЛ, що супроводжуються руйнуванням альвеол. Надалі хронічне запалення призводить гіпертрофії гладкої мускулатури бронхів та накопичення слизу у їхньому просвіті з подальшим розвитком пневмофіброзу. Пошкодження альвеолярних епітеліальних клітин та ендотеліальних клітин легневих судин супроводжується інфільтрацією легеневої тканини нейтрофілами і накопиченням пінистих гістіоцитів з виділенням цитотоксичних та прозапальних медіаторів з подальшим виникненням респіраторного дистресу [3]. Також варто зазначити, що аерозольні рідини можуть містити солі важких металів таких як хром, свинець та нікель, це може підвищувати ризики розвитку бронхіту, астми, ХОЗЛ та раку легень. Ключовим компонентом сплаву EVALI був альфа-токоферолу ацетат, який слугує загусником, особливо у рідинах, що містять тетрагідроканнабінол, як активний компонент. Вважається, що ацетат вітаміну Е порушує функцію легеневого сурфактанту, що призводить до колапсу альвеол та запалення [5].

Клінічна картина. Поява низки респіраторних симптомів таких як кашель, задишка, відчуття дискомфорту у грудній клітці. Серед інших проявів відзначається підвищення температури тіла, загальне нездужання, підвищення потовиділення та симптоми, пов'язані із шлунково-кишковим трактом [6].

Методом діагностики, що в подальшому став критерієм для постановки діагнозу, є комп'ютерна томографія (КТ). Отримані зображення маніфестації гетерогенні, проте найчастіше реєструється симптом «матового скла» з явищами консолідації, плеврального випоту [7, 8]. Після низки випадків, CDC у 2019 році узгодили такі критерії для постановки діагнозу: 1) використання

електронних сигарет протягом 90 днів до появи симптомів; 2) наявність рентгенологічного симптому «матового скла» на КТ; 3) відсутність ознак легеневої інфекції (негативні результати тестів на вірусні захворювання та бакзасіву мокротиння).

Ведення пацієнта. З урахуванням важкості підтримка дихання може варіюватися від подачі додаткового кисню для корегування рівня $SpO_2 \geq 90\%$ до переведення на штучну вентиляцію легень (ШВЛ) при важкому респіраторному дистресі. Терапія антибіотиками широкого спектру дії призначається до отримання негативних результатів щодо бактеріальної етіології [10]. На фоні терапії глюкокортикостероїдами, у більшості зареєстрованих випадків, спостерігався регрес рентгенологічних симптомів при повторному обстеженні [11]. При використанні кортикостероїдів потрібно враховувати потенціал імуносупресії та підвищений ризик вторинних інфекцій; необхідність ретельного моніторингу гіперглікемії, особливо у пацієнтів з діабетом. Важливим аспектом лікування EVALI є повне припинення вживання електронних сигарет. Продовження вейпінгу пов'язане з рецидивуючими EVALI та дихальною недостатністю [9].

Висновки. На сьогодні в Україні офіційна статистика випадків EVALI відсутня, що ускладнює оцінку реального масштабу проблеми. Необхідне впровадження активного моніторингу, інформування населення про потенційні ризики, а також подальші дослідження для удосконалення підходів до діагностики та лікування цього захворювання. З огляду на наявні наукові дані, EVALI має розглядатися як окрема патологічна одиниця, що потребує міждисциплінарного підходу у веденні пацієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Carroll, B. J., Kim, M., Hemyari, A., Thakrar, P., Kump, T. E., Wade, T., ... & D'Andrea, L. A. (2020). Impaired lung function following e-cigarette or vaping product use associated lung injury in the first cohort of hospitalized adolescents. *Pediatric Pulmonology*, 55(7), 1712-1718.

2. Bodas, M., Van Westphal, C., Carpenter-Thompson, R., Mohanty, D. K., & Vij, N. (2016). Nicotine exposure induces bronchial epithelial cell apoptosis and senescence via ROS mediated autophagy-impairment. *Free Radical Biology and Medicine*, 97, 441-453.
3. Ghosh, A., Coakley, R. D., Ghio, A. J., Muhlebach, M. S., Esther Jr, C. R., Alexis, N. E., & Tarran, R. (2019). Chronic e-cigarette use increases neutrophil elastase and matrix metalloprotease levels in the lung. *American journal of respiratory and critical care medicine*, 200(11), 1392-1401.
4. Traboulsi, H., Cherian, M., Abou Rjeili, M., Preteroti, M., Bourbeau, J., Smith, B. M., ... & Bagloli, C. J. (2020). Inhalation toxicology of vaping products and implications for pulmonary health. *International journal of molecular sciences*, 21(10), 3495.
5. Blount, B. C., Karwowski, M. P., Shields, P. G., Morel-Espinosa, M., Valentin-Blasini, L., Gardner, M., ... & Pirkle, J. L. (2020). Vitamin E acetate in bronchoalveolar-lavage fluid associated with EVALI. *New England Journal of Medicine*, 382(8), 697-705.
6. Bracken-Clarke, D., Kapoor, D., Baird, A. M., Buchanan, P. J., Gately, K., Cuffe, S., & Finn, S. P. (2021). Vaping and lung cancer—A review of current data and recommendations. *Lung Cancer*, 153, 11-20.
7. Bitzer, Z. T., Goel, R., Reilly, S. M., Elias, R. J., Silakov, A., Foulds, J., ... & Richie Jr, J. P. (2018). Effect of flavoring chemicals on free radical formation in electronic cigarette aerosols. *Free Radical Biology and Medicine*, 120, 72-79.
8. Nyilas, S., Bauman, G., Korten, I., Pusterla, O., Singer, F., Ith, M., Groen, C., Schoeni, A., Heverhagen, J. T., Christe, A., Rodondi, N., Bieri, O., Geiser, T., Auer, R., Funke-Chambour, M., & Ebner, L. (2022). MRI Shows Lung Perfusion Changes after Vaping and Smoking. *Radiology*, 304(1), 195–204. <https://doi.org/10.1148/radiol.211327>
9. Blagev, D. P., Harris, D., Dunn, A. C., Guidry, D. W., Grissom, C. K., & Lanspa, M. J. (2019). Clinical presentation, treatment, and short-term outcomes of lung injury associated with e-cigarettes or vaping: a prospective observational cohort

study. *The Lancet*, 394(10214), 2073-2083.

10. Aberegg, S. K., Cirulis, M. M., Maddock, S. D., Freeman, A., Keenan, L. M., Pirozzi, C. S., ... & Callahan, S. J. (2020). Clinical, bronchoscopic, and imaging findings of e-cigarette, or vaping, product use–associated lung injury among patients treated at an academic medical center. *JAMA Network Open*, 3(11), e2019176.

11. Layden, J. E., Ghinai, I., Pray, I., Kimball, A., Layer, M., Tenforde, M. W., ... & Meiman, J. (2020). Pulmonary illness related to e-cigarette use in Illinois and Wisconsin. *New England journal of medicine*, 382(10), 903-916.

ДИНАМІКА БОЛЬОВИХ ВІДЧУТТІВ ТА М'ЯЗОВОЇ СИЛИ У ПАЦІЄНТІВ ПІСЛЯ ТОТАЛЬНОГО ЕНДОПРОТЕЗУВАННЯ КУЛЬШОВОГО СУГЛОБА З ВИКОРИСТАННЯМ FAST-TRACK ТА СТАНДАРТНОГО ПРОТОКОЛУ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Синегубова Анастасія Дмитрівна

студентка II року магістратури

за спеціальністю «фізична терапія»

Дніпровський державний медичний університет,

Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Олексенко Ігор Миколайович

канд. мед. наук, кафедра фізичної реабілітації,

спортивної медицини та валеології

завідувач кафедри – док. мед. наук, професор

Неханевич О. Б.

Дніпровський державний медичний університет,

Дніпро, Україна

Вступ. /Introduction. Потреба в операціях заміни суглоба на штучний аналог складає 1 на 1000 населення, тому на сьогодні цей вид оперативного втручання був названий «операцією XXI століття». В світі зберігається постійна тенденція до росту кількості операцій тотального ендопротезування кульшового суглоба. Використання сучасних конструкцій ендопротезів та удосконалених і малоінвазивних методик операцій створюють умови для скорочення строків відновлення функції кульшового суглоба. Дані аналізу літературних джерел свідчать про різноманітність підходів до фізичної реабілітації пацієнтів після тотального ендопротезування кульшового суглоба. Останні роки розповсюджується технологія fast-track реабілітації, яка має свої особливості та відмінності від стандартних підходів фізичної реабілітації.

Ціль роботи /Aim. Оцінити динаміку больового синдрому та сили м'язів за даним мануально-м'язового тестування (MMT) у пацієнтів після тотального ендопротезування кульшового суглоба, яким проводилася реабілітація за fast-track протоколом та за стандартним протоколом.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Пацієнти були поділені на дві групи. Пацієнтам основної групи (10 осіб) проводилася післяопераційна реабілітація за вимогами протоколу “Fast-track” (M. Rocchi, et al., 2021), пацієнтам контрольної групи (10 осіб) проводилася післяопераційна реабілітація за локальним протоколом. В основну групу увійшли 2 чоловіки та 8 жінок, в контрольну групу – 4 чоловіка та 6 жінок. Вік пацієнтів варіював від 25 до 84 років. Середній вік хворих основної групи склав $57,2 \pm 17,3$ роки, контрольної групи – $61,5 \pm 11,4$ років.

Всім пацієнтам виконувалася операція тотального безцементного ендопротезування кульшового суглоба. Пацієнтам проводилося обстеження в 1, 2, 7, 14, 30 день після операції. Визначалися скарги на момент обстеження, анамнестичні дані, рівень больових відчуттів за візуально-аналоговою шкалою (ВАШ) та сила м’язів за даним мануально-м’язового тестування (ММТ).

Результати та обговорення./Results and discussion. Перед операцією рівень больових відчуттів відповідав рівню «дуже сильний біль» в обох групах, що зумовлено перебігом основного захворювання. В перший день після операції відчуття болю було на рівні «помірний біль», але в основній групі він був нижчим і склав $3,1 \pm 0,5$ бали. В контрольній групі середній рівень болю склав $4,4 \pm 0,5$ бали. В день 2 після операції рівень больових відчуттів був меншим і склав для основної групи $2,4 \pm 0,5$ бали, а для контрольної групи – $3,4 \pm 0,5$ балів, що відповідало рівню «помірний біль». Через 7 днів після операції в обох групах рівень больових відчуттів знизився і відповідав рівню «слабкий біль» в основній групі ($1,7 \pm 0,46$ балів) та рівню «помірний біль» в контрольній групі ($2,7 \pm 0,49$ балів). На 14 день після операції біль в обох групах був слабким, рівень больових відчуттів склав, відповідно, $1,2 \pm 0,4$ бала для основної групи та $1,6 \pm 0,49$ бала для контрольної групи. На 30-й день з моменту операції больові відчуття в обох групах відповідали рівню «слабкий біль» ($0,3 \pm 0,46$ бали в основній групі та $0,9 \pm 0,54$ в контрольній групі). Таким чином, використання більш інтенсивного знеболення в основній групі створило умови для ранньої активізації пацієнтів, проведення інтенсивного графіку

терапевтичних втручань, а позитивна динаміка свідчить про ефективність лікувальних та реабілітаційних заходів в обох групах. Слід додати, що зниження больового синдрому співпадало з відновленням функції оперованого кульшового суглоба.

В обох групах відзначалося зниження м'язової сили. За даними ММТ, середні значення сили м'язів стегна склали 2,3 бали в основній групі пацієнтів та 1,9 балів в контрольній групі пацієнтів.

Вивчення сили м'язів показало, в перший день після операції значення ММТ були мінімальними в обох групах. Другий день після операції зумовив більш інтенсивний графік фізіотерапевтичних вправ в основній групі, що сприяло більш швидкому збільшенню показника ММТ. Через 7 днів після операції рухова активність пацієнтів основної групи збільшилася за рахунок додавання вправ, які стимулюють відновлення м'язового тону, наприклад, ходьба по сходах, присідання з опорою – до 1/4 амплітуди, підйом прямої ноги лежачи, стояння з опорою: відведення ноги вбік. На 14 добу показники ММТ основної групи становили 4,7, контрольної групи – 3,9, що свідчило про більш швидке відновлення функції оперованої нижньої кінцівки під впливом інтенсивного комплексу терапевтичних вправ. На тридцятий день після операції рівень активності пацієнтів основної групи був вище, ніж контрольної групи, про що свідчить різниця показників ММТ. Так, в основній групі він склав 5,0 балів, в контрольній групі – 4,5 балів.

Висновки./Conclusions. Таким чином, протокол fast-track реабілітації після тотального ендопротезування кульшового суглоба зумовлює швидке зниження больового синдрому, короткий період перебування у ліжку, ранній початок вправ на відновлення сили м'язів оперованої кінцівки, що дозволяє отримати найбільший рівень відновлення активності повсякденного життя у порівнянні з результатами стандартної реабілітації.

ВПЛИВ СПОЛУК РТУТІ НА РЕПРОДУКТИВНУ СИСТЕМУ ЖІНОК

Сиротинська Ірина Дмитрівна

к.х.н., доцент

Різничук Юлія Володимирівна

Студентка

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ

Вступ. Проблема забруднення довкілля важкими металами набуває все більшої актуальності у світі. Зокрема, ртуть виявляє високу токсичність навіть у незначних концентраціях, призводить до порушення функцій різних органів та систем. Маючи високу токсичність та швидку біоаккумулятивну здатність ртуть становить серйозну екологічну проблему. Особливо чутливою до впливу сполук ртуті є репродуктивна система людини. Тому, дослідження шляхів потрапляння та механізмів накопичення ртуті та її похідних є надзвичайно важливим.

Ціль роботи. Оцінити шляхи потрапляння сполук ртуті, виявити основні механізми їх токсичної дії та вплив на жіночу репродуктивну систему.

Матеріали і методи. У дослідженні було використано дані наукових статей, що висвітлюють зв'язок між вмістом ртуті у організмі жінок різних вікових категорій та вплив на їх репродуктивну систему.

Результати. Ртуть є важким металом, що швидко накопичується і важко виводиться з організму. В навколишньому середовищі вона є у металічному вигляді та у складі неорганічних і органічних сполук. Потрапляти в людський організм ці речовини можуть як з атмосферним повітрям при спалюванні побутових відходів так і через воду та ґрунт поблизу гірничодобувних чи машинобудівних підприємств або у регіонах з поганою екологічною ситуацією.

Значно меншою мірою ртуть потрапляє медичним (деякі вакцини, антисептики, наявність зубних амальгам) та побутовим шляхом – розбиті термометри та люмінесцентні лампи, будівельні матеріали, фарби тощо.

Креми та косметика для освітлення шкіри є популярними продуктами

зокрема серед жінок. Неорганічні сполуки наприклад, хлорид ртуті, пригнічують активність ферменту тирозинази, який є ключовим у біосинтезі меланіну. Це призводить до зниження пігментації шкіри, забезпечуючи бажаний "освітлюючий" ефект. Проте ртуть легко проникає через шкіру, накопичується в тканинах і може викликати системні токсичні ефекти. Особливо руйнівною така продукція є для шкіри дівчат-підлітків.

Але особливу небезпеку складає органічна ртуть, зокрема метилртуть, яка є надзвичайно ліпофільною, легко проходить через гематоенцефалічний та плацентарний бар'єри і швидко накопичується у клітинах. Основним шляхом її надходження, є споживання морепродуктів (риби, молюсків, водоростей). Найбільший рівень отруєння зафіксований у жителів узбережжя морів та океанів, особливо якщо це основна складова раціону людини.

Дослідження, пов'язані з репродуктивною токсичністю ртуті проводились не одноразово. Особливу небезпеку несе саме для жінок, оскільки може накопичуватись в яєчниках і спричиняти необоротні зміни (безпліддя, оваріальну недостатність).

Дослідження показали, що ртуть інгібує вивільнення лютеїнізуючого гормону (ЛГ) і фолікулостимулюючого гормону (ФСГ) з передньої частки гіпофіза у жінок. Це призводить до змін рівня естрогену та прогестерону, викликаючи хворобливі або нерегулярні менструації, передчасну менопаузу та різні дисфункції яєчників.

Вплив ртуті пов'язують із низкою менструальних розладів, таких як укорочені або подовжені менструальні цикли, аномальна кровотеча або біль. Також плацента є вторинні депо для сполук ртуті, разом з печінкою і нирками, що призводить до подальшого її накопичення у плоду.

Щодо молекулярних механізмів, то ртуть зв'язується з сульфгідрильними групами білків та глутатіону, що виснажує антиоксидантну систему клітини. Наслідком цього є накопичення активних форм кисню, що викликають пошкодження клітин яєчників. Також ртуть впливає на метилювання ДНК, змінює експресію генів.

Висновки. Ртуть є сильним токсикантом, що здатний негативно впливати на статеву систему жінок навіть у низьких концентраціях. Вона легко проникає через плаценту, накопичується в яєчниках, що спричиняє порушення менструального циклу, зниження рівнів ФСГ та ЛГ, підвищеного розвитку безпліддя. Особливо небезпечний вплив ртуті під час вагітності, що призводить до викиднів, затримкою розвитку плода та ураження нервової системи.

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ РТУТІ НА РЕПРОДУКТИВНУ СИСТЕМУ ЖІНОК

Сиротинська Ірина Дмитрівна

к.х.н., доцент

Різничук Юлія Володимирівна

Студентка

Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Проблема забруднення довкілля важкими металами, зокрема ртуттю, набуває більшої актуальності. Ртуть є токсичною сполукою, яка призводить до порушення функцій різних органів та систем. Чутливою до впливу ртуті є репродуктивна система. Вивчення згубного впливу ртуті є надзвичайно важливим, адже вона поширена у промисловості, медицині та побуті.

Ціль роботи. Оцінити вплив ртуті на жіночу репродуктивну систему та виявити основні механізми її токсичної дії.

Матеріали і методи. У дослідженні було використано дані наукових статей, що висвітлюють зв'язок між впливом ртуті та репродуктивною системою жінок.

Результати. Вплив ртуті на людину відбувається здебільшого через споживання морепродуктів, а також меншою мірою через зубні амальгами, розбиті термометри, люмінесцентні лампочки, креми для освітлення шкіри.[1] Дослідження, пов'язані з репродуктивною токсичністю ртуті проводились не одноразово. Саме у жінок ртуть може накопичуватись в яєчниках і спричиняти необоротні зміни (безпліддя, оваріальну недостатність). Дослідження показали, що ртуть інгібує вивільнення лютеїнізуючого гормону (ЛГ) і фолікулостимулюючого гормону (ФСГ) з передньої частки гіпофіза у жінок. Це призводить до змін рівня естрогену та прогестерону, викликаючи хворобливі або нерегулярні менструації, передчасну менопаузу та різні дисфункції яєчників. Вплив ртуті пов'язують із низкою менструальних розладів, таких як

укорочені або подовжені менструальні цикли, аномальна кровотеча або біль.

Щодо молекулярних механізмів, то ртуть зв'язується з сульфгідрильними групами білків та глутатіону, що виснажує антиоксидантну систему клітини. Наслідком цього є накопичення активних форм кисню, що викликають пошкодження клітин яєчників. Також ртуть впливає на метилювання ДНК, змінює експресію генів.

Висновки. Ртуть є сильним токсикантом, що здатний негативно впливати на статеву систему жінок навіть у низьких концентраціях. Вона легко проникає через плаценту, накопичується в яєчниках, що спричиняє порушення менструального циклу, зниження рівнів ФСГ та ЛГ, підвищеного розвитку безпліддя. Особливо небезпечний вплив ртуті під час вагітності, що призводить до викиднів, затримкою розвитку плода та ураження нервової системи.

Дана інформація підкреслює важливість моніторингу ртуті в довкіллі, обмеження її використання.

ФЕНОМЕН МАГНІЮ СУЛЬФАТУ 25 % СЕРЕД ПАЦІЄНТІВ ЛІТНЬОГО ВІКУ

Сова Валентина Сергіївна

здобувач вищої освіти II медичного факультету
Харківський національний медичний університет

Науковий керівник:

Молодан Дмитро Володимирович

к.мед.н., асистент кафедри клінічної
фармакології та внутрішньої медицини
Харківський національний медичний університет
Україна

Актуальність проблеми.

Дотримання принципів доказової медицини є вкрай важливим для проведення ефективного та безпечного лікування. Згідно з сучасними міжнародними рекомендаціями магнію сульфат не є препаратом вибором для лікування гіпертонічних кризів (ГК) або тривалого контролю артеріального тиску-лікування артеріальної гіпертензії (АГ). Але не дивлячись на відсутність у стандартах лікування АГ та ГК даного препарату, його призначення є досить поширеним в Україні.

Мета дослідження.

На прикладі пацієнтів, які звертаються за екстреною медичною допомогою з діагнозами ГХ та ГК оцінити кількість хворих, які бажали б лікуватися магнієм сульфатом. В дослідження не включалися хворі на еклампсію та прееклампсію, оскільки, відповідно до стандартів лікування, магнію сульфат входить у перелік препаратів для надання їм невідкладної допомоги.

Матеріали та методи.

Ми дослідили частоту призначень магнію сульфату у хворих з діагнозами АГ та ГК у відділенні екстреної медичної допомоги протягом двох добових змін.

Результати дослідження.

За результатами двох двадцяти часових змін надійшло 32 пацієнта.

Середній вік хворих становив 56 років. Серед яких 11, що відповідали критеріям включення. З них 6 пацієнтів (54%) активно висловлювали прохання призначити саме магнія сульфат, зсилаючись на його ефективність. Кожен з них отримав коректну, аргументовану відмову, обґрунтовану сучасними клінічними рекомендаціями. При цьому значна частина хворих (30%) висловлювали невдоволення такою корекцією терапії і, попри роз'яснення, просили призначити саме магнія сульфат.

Висновки

Незважаючи на виключення магнію сульфату з переліку препаратів для лікування АГ та надання невідкладної допомоги при ГК значна частина хворих стійко переконана у необхідності його призначенні. При цьому значна частина таких хворих стійко бажають отримати обрану ними терапію, нехтуючи рекомендаціями МОЗ України. Опосередковано високу частоту призначень магнію сульфату при лікуванні ГХ та ГК підтверджують досить високий рівень продажу даного препарату в аптеках, а також рівень закупок препарату в стаціонарах. На нашу думку, це потребує проведення просвітної роботи з пацієнтами, провізорами та лікарями на тему дотримання стандартів лікування та принципів доказової медицини.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://istok-plus.com/magnesium-sulfate/>
2. <https://mozdocs.kiev.ua/likiview.php?id=24880>

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОЇ АНАТОМІЇ ЗАДНЬОЇ ПОВЕРХНІ ПЕРЕДНЬОЇ СТІНКИ ЖИВОТА ТА ЇЇ РОЛЬ ПРИ ЛАПАРОСКОПІЧНІЙ ГЕРНІОПЛАСТИЦІ ПАХВИННОЇ ГРИЖІ

Ткачук Юліана Олегівна

Студентка

Кавин Василь Олексійович

к. мед. наук. Доцент

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Клінічна анатомія задньої поверхні передньої черевної стінки відіграє важливе значення в лапароскопічній хірургії, а саме при лапароскопічній герніопластиці. Операції, по причині пахвинної грижі, є одними з найбільш розповсюджених в плановій хірургії. В Україні, щороку виконують близько 40000 операцій [1], а в США – близько 700000 операцій з приводу пахвинної грижі [2]. Серед різноманіття методів герніопластики у світі та Україні, кількість герніопластик, які проведені лапароскопічним методом, продовжує зростати. Успішне проведення лапароскопічної герніопластики, в тому числі роботизованої лапароскопічної герніопластики, при пахвинних грижах вимагає досконалих клініко-анатомічних знань основних орієнтирів та утворень на задній поверхні передньої черевної стінки [3].

Мета. Розглянути основні орієнтири та утворення на задній поверхні передньої стінки живота, які використовують при лапароскопічній герніопластиці.

Обговорення. При проведенні лапароскопічної герніопластики важливим є виявити на задній поверхні передньої черевної стінки важливі клініко-анатомічні структури та орієнтири. Щоб їх розпізнати використовують наступні умовні позначення. Так, виділяють один з орієнтирів у вигляді перевернутої літери Y («Λ») [3]. Вертикальна частина літери («Λ») відповідає нижнім епігастральним судинам (артерії та вені), нижня ліва частина літери – сім'явиносній протоці, нижня права – сім'яним судинам. Пахвинна зв'язка

проходить через умовну точку, де вертикальна частина літери переходить у нижню ліву та нижню праву частини літери. В результаті, виділяють п'ять умовних трикутників, які є важливими орієнтирами при лапароскопічній герніопластиці. Вище пахвинної зв'язки та медіальніше від вертикальної частини літери «Λ» виділяють трикутник Гессельбаха (або трикутник Гассерта), який обмежений з медіальної сторони зовнішнім краєм прямого м'яза живота, з латеральної сторони - нижніми епігастральними судинами і знизу пахвинною зв'язкою. Трикутник Гессельбаха визначають також на передній стінці живота. Даний трикутник є місцем локалізації прямих пахвинних гриж. Вище пахвинної зв'язки та латеральніше від вертикальної частини літери «Λ» виділяють трикутник, де знаходиться глибоке пахвинне кільце. Через глибоке пахвинне кільце формується коса пахвинна грижа. Нижче пахвинної зв'язки та медіальніше нижньої лівої частини літери знаходиться умовний трикутник, де формуються стегові грижі. Між нижньою лівою і правою частинами літери виділяють трикутник, який є особливо небезпечний, оскільки він відповідає розташуванню зовнішніх клубових судин. Пошкодження клубових судин під час лапароскопічної операції може призвести до значної кровотечі. Нижче пахвинної зв'язки та латеральніше нижньої правої частини літери «Λ» виділяють умовний трикутник «болю». В цьому трикутнику знаходяться латеральний шкірний нерв стегна, стегова гілка стегового нерва та стеговий нерв. При лапароскопічній герніопластиці пошкодження згаданих нервів є причиною післяопераційного болю.

Висновок. Таким чином, знання основних клініко-анатомічних орієнтирів та утворень на задній поверхні передньої черевної стінки є необхідним при виконанні лапароскопічної герніопластики. Це забезпечує ефективне проведення операції та запобігає виникненню післяопераційним ускладненням.

ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ АМПУТАЦІЇ КІНЦІВОК

Чальцева Катерина Дмитрівна

студентка 4 курсу,

спеціальність «Фізична терапія, ерготерапія»,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Вступ. Після повномасштабного вторгнення росії на територію України кількість травм та пошкоджень збільшилась в десятки разів. Почастішали травми опорно-рухового апарата. Причиною тому є як і обстріли міст країни так і битви на бойових лініях. Більш за всіх, звичайно, травм отримують військові, котрі знаходяться на «гарячих точках» та боронять країну. Ампутація кінцівок зараз є однією з найбільш поширених травм, котрі отримують як мирні громадяни, так і військові. Тема застосування фізичної терапії при ампутації кінцівок є вкрай актуальною, адже з цією проблемою прямо зараз стикається чимало українців, тому потрібно знати як і чим допомогти їм, щоб ці люди змогли відновити повноцінне життя.

Ціль роботи: узагальнення знань що до використання методів фізичної терапії у пацієнтів з ампутацією кінцівок.

Матеріали та методи: аналіз сучасних літературних джерел та інтернет-ресурсів, аналіз історій пацієнтів на базі практики.

Результати та обговорення: Термін «ампутація» означає відсічення кінцівки на протязі кістки з метою видалення її нежиттєздатної частини. Аналогічним оперативним втручанням за своїм значенням є і екзартикуляція, однак при такій операції видалення нежиттєздатної кінцівки проводиться по лінії суглоба. Тому ампутація або екзартикуляція передбачає видалення частини або всієї пошкодженої кінцівки заради врятування життя хворого. Показаннями до ампутацій прийнято вважати:

а) відрив кінцівки;

б) відкрите пошкодження кінцівки з роздробленням кісток, розрив магістральних кровоносних судин і нервових стовбурів;

- в) наявність тяжкої інфекції кінцівок, що загрожує життю хворого;
- г) гангрена кінцівок різного походження;
- д) злоякісні пухлини;
- е) непоправні деформації кінцівок (травматичні, вроджені) [4].

Пацієнт після ампутації нижньої кінцівки втрачає здатність до пересування, верхньої – до виконання життєвоважливих функцій в усіх сферах діяльності. Мета реабілітації таких пацієнтів полягає в максимальному відновленні відсотка втраченої ними функціональної здатності кінцівки. Це досягається забезпеченням інвалідів технічними засобами реабілітації – протезами, що замінюють втрачену частково або повністю кінцівку. Вибір протеза для кожного інваліда повинен бути обґрунтований насамперед медичними показаннями, з урахуванням сфери його діяльності, потреб у комфортності та косметичності протеза – що для одних осіб є істотним, а для інших не має суттєвого значення [5].

Головна мета реабілітації при ампутації – компенсація. Компенсація – тимчасова чи постійна заміна порушеної чи втраченої під впливом захворювання функцій. Лікувальне застосування фізичних вправ – основний засіб активного втручання в процес формування компенсацій. Компенсаторний механізм впливу фізичних вправ проявляється у тимчасовому або постійному заміщенні порушених функцій, підвищенні адаптаційних можливостей організму. Внаслідок тренувань фізичними вправами відбувається формування в головному мозку системи нових структурно закріплених тимчасових зв'язків, розвиваються навички, які забезпечують довготривалу компенсацію – відносно досконале виконання компенсаторних рухів (наприклад, виконання лівою рукою побутових маніпуляцій, які звичайно виконувались правою, ходіння на протезах при ампутації нижньої кінцівки та ін.) [1].

При ампутації верхніх кінцівок реабілітація включає вправи загального стану, вправи на розгинання плечового та ліктьового суглобів і зміцнення м'язів рук. Також можуть знадобитися вправи на витривалість. Конкретна призначена програма вправ залежить від того, була ампутувана одна чи обидві

руки, а також від того, яку частину руки було ампутовано. Люди вчаться виконувати повсякденні дії, використовуючи протези, адаптивні пристрої або інші частини тіла (наприклад, рот і ноги).

Реабілітація при втраті нижніх кінцівок включає вправи для загальної кондиції та вправи для розтягування тазостегнових і колінних суглобів, а також для зміцнення всіх м'язів рук і ніг. Людині рекомендується якнайшвидше почати виконувати вправи стоячи та балансування на паралельних брусах. Можуть знадобитися вправи на витривалість. Конкретна призначена програма залежить від того, була ампутована одна чи обидві ноги та яку частину ноги було ампутовано.

М'язи біля ампутованої кінцівки або в тазостегновому або колінному суглобі мають тенденцію до скорочення. Це вкорочення (так зване контрактураю) зазвичай виникає внаслідок тривалого сидіння в кріслі чи інвалідному візку або лежання в ліжку з порушенням положення тіла. Контрактури обмежують амплітуду рухів. Якщо контрактура є серйозною, протез може не підходити правильно, або людина може втратити можливість використовувати протез [2].

Також при будь якій ампутації дуже важливо підготувати кінцівку до протезування. Задля того щоб пацієнту було комфортніше пристосовуватися до носіння протезу потрібно:

а) пропрацювати післяопераційний рубець. Мануальними техніками та масажними рухами потрібно розминати післяопераційний рубець. Це допоможе при подальшому встановленні протезу, адже з м'яким рубцем виникає менше дискомфорту при встановленні куксо-приймача;

б) пропрацювати м'язи здорової кінцівки та культі. Обов'язково потрібно займатися зі здоровою кінцівкою, адже у майбутньому це стане опорою пацієнта, котрий втратив іншу. М'язи здорової кінцівки повинні бути сильними, пружними та гнучкими. М'язи культі потрібно тренувати тому що саме на культі буде стояти протез, чим сильніш буде підготована культя, тим легше та швидше пацієнт зможе оволодіти протезом;

в) за можливості, допомогти пацієнту з фантомними болями та сформувати правильну куксу.

При «фантомах» доречними будуть бандажні перев'язки та масажування культі руками або за допомогою блейдів.

Бандаж – дуже важлива дія, що впливає на правильне формування кукси та, як наслідок, на створення хорошого протеза, який призначений для ефективного пересування. Хороша зручна воронка для протезування має величезний вплив на подальше функціонування. Також бандажування допомагає впоратись з болями у культі [3]. Приклад бандажної перев'язки зображено на малюнку 1.

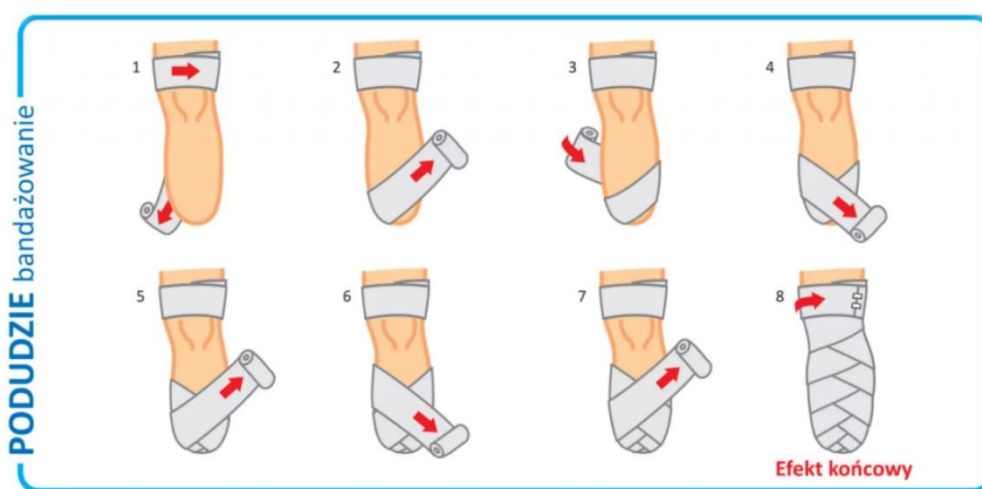

Рис. 1. Схема накладання бандажної пов'язки на куксу [3]

Висновки: Серед основних методів застосування фізичної терапії це ЛФК та масаж. ЛФК допомагає тримати організм в тонусі, зробити зі здорових кінцівок – точки опори, що допомагає при протезуванні, покращити загальну мобільність пацієнта, підготувати культю до куксо-приймача, укріпити м'язи, навчитися тримати баланс тіла та компенсувати функції втрачених кінцівок. Масаж при таких травмах виступає як розсблюючий та болезнижуючий інструмент. За допомогою масажу ми можемо пропрацювати післяопераційний рубець, що зменшить больові відчуття при протезуванні, також масаж допомагає позбавитися фантомних болей та контролювати напругу м'язів.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ:

1. Михалюк Є. Л. Фізична реабілітація: практикум для практичних занять та самостійної роботи студентів IV курсу медичних факультетів спеціальностей «Лікувальна справа», «Педіатрія», «Стоматологія» / Є.Л. Михалюк. – Запоріжжя, ЗДМУ, 2018. – С. 11-12.
2. "Rehabilitation After Limb Amputation" MSD MANUAL Consumer Version (<https://www.msmanuals.com/home/fundamentals/rehabilitation/rehabilitation-after-limb-amputation>).
3. Rzeszowskie Zakłady Ortopedyczne <https://protezynog.pl/dla-pacjenta/bandazowanie/bandazowanie-podudzia/>
4. Лоскутов О. Є., Олійник О. Є., Синегубов Д. А., Лушня С. Л., Божко А. Г. Травматологія та ортопедія: метод. посібник. – Дніпро: ДДМУ, 2022. – 34 с.
5. Травматологія та ортопедія / за ред. проф. Г. Г. Голки, проф. О. А. Бур'янова, проф. В. Г. Климовицького. – Вінниця, Нова книга, 2013.-131 с.

ПОКАЗНИКИ ОХОПЛЕННЯ СКРИНІНГОМ ОСІБ, ЩО КОНТАКТУВАЛИ З ХВОРИМИ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ, В УКРАЇНІ ТА ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Шевченко Ольга Станіславна

д.мед.н, професор кафедри інфекційних хвороб,
дитячих інфекційних хвороб та фтизіатрії ХНМУ

Тімченко Катерина Станіславівна

Студентка

Харківський національний медичний університет,
м. Харків, Україна

Вступ. Туберкульоз є провідним інфекційним захворюванням за показниками захворюваності у світі. За статистичними даними ВООЗ, у 2023 році захворіли більше 10 мільйонів людей, серед них 1,3 мільйони дітей.

В результаті контакту з особами, хворими на туберкульоз, виникає високий ризик інфікування. Тому за рекомендаціями ВООЗ, особи, які перебували в опосередкованому або безпосередньому контакті з хворим з підтвердженим бактеріовиділенням, підлягають систематичному скринінгу. Вчасна та ретельна діагностика дозволяє попередити розвиток ускладнень та провести своєчасне лікування, зокрема профілактичне.

Мета. Визначити показники скринінгу контактних осіб, зокрема середній індекс виявлених та обстежених контактів на один індексний випадок, відсотковий показник охоплення скринінгом дітей та дорослих, контактних з людьми, хворими на туберкульоз; провести статистичний аналіз даних показників; порівняти динаміку скринінгу в Україні та Харківській області у 2020-2023 роках.

Матеріали та методи: аналіз статистичних даних ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України», ВООЗ “Global tuberculosis report”, вивчення літературних джерел за темою дослідження.

Результати. За вимогами ВООЗ, цільове значення показника щодо обстеження осіб, що перебували в контакті з хворим, має становити 5-6 осіб на

1 індексний випадок. В Україні на момент 2023 року цей показник менше норми (2,03 на 2,58), у Харківській області (показник вираховується як відношення обстежених осіб на 1 індексний випадок порівняно з середнім регіональним показником розміру домогосподарства) – 1,58 до 2,42. У 2022 році показник по Україні 1,58 на 2,58, у Харківській області – 2,27 на 2,42. У 2020 році – 1,86 на 2,58, та 1,2 на 2,42 відповідно. За відсотковим значенням охоплення скринінгом осіб, які перебували у контакті з хворим за всіма віковими групами: 2023 рік (Україна – 96,3%, Харківська область – 94,6%), 2022 рік (Україні – 94,3%, Харківська область – 81%), 2020 рік (Україна-83,9%, Харківська область – 84,8%).

Висновок. За даними ВООЗ 2024 року, Україна посідає 7 місце за захворюваністю на туберкульоз серед європейських країн.

За результатами проведеного дослідження охоплення контактних осіб систематичним скринінгом по Україні зростає у період з 2022 по 2023 як за показником обстеження осіб до 1 індексного випадку, так і за відсотковим значенням.

Але, за даними ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України» на 2023 рік, тільки у кількох областях показник індексу виявлених й обстежених контактних осіб на 1 індексний випадок знаходиться на одному рівні або вище за середній регіональний показник розміру домогосподарства, зокрема у Хмельницькій, Полтавській, Одеській, Дніпропетровській, Черкаській, Чернівецькій. Проте найнижчі показники у Вінницькій. Київській, Івано-Франківській областях. Тобто, у частині регіонів країни вагома кількість контактних осіб залишаються не обстеженими, внаслідок чого зберігається значний ризик інфікування.

Відсотковий показник скринінгу контактних осіб у Харківській області з 2022 по 2023 рік підвищився, проте за показником обстежених осіб до 1 індексного випадку відзначається негативна тенденція, що, можливо, пов'язане з військовими діями, виїздом мешканців у сусідні регіони або за кордон.

Це потребує уваги регіонарних центрів громадського здоров'я з впровадженням заходів для вчасного виявлення та обстеження контактних осіб, зокрема враховувати групи ризику, такі як близький та опосередкований контакт з хворим, ВІЛ-інфіковані, медичні працівники, ув'язнені, мігранти, особи, що проживають за межею бідності, особи з системними захворюваннями у вигляді цукрового діабету, особи, що знаходяться на імуносупресивній терапії.

ВПЛИВ РЕТИНОЇДІВ НА РОЗВИТОК ПЛОДА

Шкурашівська Світлана Василівна,

к.біол.н., доцент

Пронюк Марія Володимирівна,

Король Юлія Миколаївна,

Студенти

Івано-Франківський Національний

медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Ретиноїди – це хімічні речовини синтетичного або природного походження, що є похідними вітаміну А. Натуральні сполуки надходять в організм із продуктами харчування (морква, шпинат, помідор, бобові, печінка морських риб, ссавців, тощо), тоді як штучні є аналогами, створеними в лабораторних умовах. Наразі ретиноїди використовуються в декількох галузях медицини. Найбільш широкого застосування вони набули в дерматологічній та косметологічній практиці. Залежно від їх молекулярної будови та селективності рецепторів, ретиноїди використовують для лікування гіперпігментації, псоріазу, вугрової хвороби (акне), шкірної Т-клітинної лімфоми, саркоми Капоші, тощо. Разом з тим, ретиноїди володіють вираженим тератогенним впливом.

Мета роботи. Метою даної роботи є аналіз наукових даних та їх систематизація щодо тератогенної дії ретиноїдів на розвиток плода.

Матеріали та методи. Проведено огляд актуальної наукової літератури за темою дослідження. Аналіз включав дані з рецензованих джерел, присвячених дослідженню впливу ретиноїдів на внутрішньоутробний розвиток дитини та розробка превентивних заходів, що є надзвичайно важливими для захисту здоров'я матері та майбутньої дитини.

Результати та обговорення. Ретиноїди – біологічно активна група сполук, похідних від вітаміну А. Він не синтезується в організмі людини, тому повинен надходити в організм з харчовими продуктами. Сам ретинол наявний

тільки в продуктах тваринного походження, таких як печінка морських риб та ссавців, масло, сметана, сир, жовток курячого яйця. Багатими на попередник вітаміну А (β -каротин) є помідори, морква, червоний перець, зелена цибуля, салат, гарбуз, шпинат, бобові, шипшина, обліпіха.

Після потрапляння в організм, ретинол абсорбується проксимальною частиною тонкого кишечника разом з хіломікронами. В організмі він перетворюється на метаболіти (ретиноїди), що відрізняються своєю полярною кінцевою групою: гідроксильна група в ретинолах, альдегідна група у ретиналях, карбонова кислота в ретиноєвих кислотах. Ретинол – основна циркулююча форма вітаміну, ретиноловий естер – форма зберігання в печінці, а ретиноєва кислота – основний активний метаболіт.

В клініці виділяють дві категорії ретиноїдів за способом застосування: топічні – лише для зовнішнього використання, та системні – приймаються перорально для лікування дерматологічних захворювань, коли топічні не дають бажаного терапевтичного ефекту.

Рішення клініцистів щодо використання топічного ретиноїду залежить від захворювання, типу шкіри пацієнта та попередніх процедур при використанні конкретного препарату. Їх у свою чергу, класифікують на 4 покоління.

Перше покоління – неароматичні ретиноїди природного походження. До них належать ретинол, ретиналь, ізотретиноїн (13-цис-ретиноєва кислота), третиноїн (транс-ретиноєва кислота), а також алітретиноїн (9-цис-ретиноєва кислота) та інші. Вони зберігають циклічну структуру вітаміну А, проте мають змінений полієновий бічний ланцюг та полярну кінцеву групу.

Друге покоління – це моноароматичні сполуки, які отримують шляхом внесення змін до циклічного кільця вітаміну А. До цієї групи належать етретинат, ацитретин і мотретинат. Завдяки своїй будові вони є більш ліпофільними та мають вищу біодоступність порівняно з ретиноїдами першого покоління.

Ацитретин є активним метаболітом етретинату. На сьогоднішній день витіснив його в лікуванні різноманітних захворювань. Ацитретин має

негативно заряджену бічну групу, що робить його менш жиророзчинним, ніж етретинат. Середній період його напіввиведення становить дві доби, тоді як в етретинату цей період сягає 120 днів. Деякі дослідження показують, що етретинат все ще може бути виявлений у підшкірній жировій клітковині навіть більше ніж через два роки після завершення лікування. Крім того, ацитретин може перетворюватися на етретинат в організмі, особливо при одночасному вживанні з етанолом (спиртом). Тому жінкам-пацієнткам слід уникати вживання алкогольних напоїв протягом усього періоду лікування та принаймні кілька місяців після припинення прийому ацитретину.

Третє покоління – ретиноїди утворюються внаслідок циклізації полієнового бічного ланцюга. До цієї групи належать адапален, тазаротен та бексаротен, які є поліароматичними молекулами. Через їхню більш жорстку структуру, ніж у ретиноїдів першого та другого покоління, ретиноїди третього покоління зв'язуються з вузьким спектром рецепторів.

Четверте покоління – трифаротен (ретиноїд) четвертого покоління, призначений для місцевого застосування, що має вибірккову дію на RAR-рецептори, які знаходяться в епідермісі. Трифаротен показаний для лікування акне на обличчі та тулубі. Цей препарат випускається у формі крему. Вважається, що показання до його використання як на тулубі, так і на обличчі ґрунтуються на даних, які свідчать про менший ризик системного всмоктування при його застосуванні. Дослідження, в яких використовувалися лабораторні аналізи для оцінки системного всмоктування трифаротену, показали рівні, що не підтверджувалися, у цільових групах, зокрема у дорослих (від 18 років) та дітей (9–17 років) з акне середнього та тяжкого ступеня.

Ізотретиноїн став справжнім проривом у лікуванні тяжких кістозних вугрів, які не піддаються звичайним методам терапії. Однак йому властиві серйозні побічні ефекти. Тератогенна доза у тварин значно різниться залежно від виду.

Було проведено дослідження. Система звітності про побічні реакції на лікарські засоби отримала загалом дев'ять повідомлень про випадки впливу

ізотретиноїну під час вагітності, які можна було проаналізувати. Повідомлялося про народження двох здорових немовлят від вагітностей, під час яких жінки приймали ізотретиноїн. В одному випадку мати зазнала впливу препарату лише протягом одного тижня, причому цей вплив почався через тиждень після очікуваного зачаття. В іншому випадку вплив тривав протягом другої половини першого триместру у дозі 40 мг двічі на день, і народилася доношена здорова дитина. З семи вагітностей, що залишилися, було зафіксовано п'ять спонтанних абортів, а також народилося двоє немовлят з вродженими вадами. З тридцяти п'яти вагітностей, про які є дані, шестеро немовлят народилися здоровими, у дев'ятнадцяти жінок стався спонтанний аборт, а десять жінок народили немовлят з вродженими вадами після внутрішньоутробного впливу ізотретиноїну. У всіх десяти постраждалих немовлят вплив ізотретиноїну відбувався протягом першого триместру. У трьох із цих десяти випадків ізотретиноїн застосовувався менше ніж 15 днів. У всіх випадках вроджених вад, щодо яких є інформація про дозування, добова доза становила 40 мг двічі на день або менше. У восьми з десяти уражених немовлят спостерігалася гідроцефалія та/або мікроцефалія, а у п'яťох немовлят були значні аномалії великих судин серця. У дев'яти немовлят також були аномалії вух, включаючи мікродію – рідкісну вроджену ваду.

Більшість із дев'ятнадцяти спонтанних абортів сталися через 2–4 місяці після очікуваної дати зачаття. Найкоротший зафіксований період впливу ізотретиноїну, пов'язаний зі спонтанним абортом, становив 4 дні. З сімнадцяти пацієнток, щодо яких були достатні дані про вплив, одинадцять приймали ізотретиноїн щонайменше 3 тижні після очікуваного зачаття. У двох додаткових випадках прийом ліків було припинено до зачаття: за 4 дні до зачаття в одному випадку та за 26 днів до зачаття в іншому. Результати досліджень підтверджують повідомлення, які вказують на те, що вплив ізотретиноїну в першому триместрі вагітності у людей може мати важкі небажані наслідки для виношування. Було отримано двадцять дев'ять повідомлень про негативні результати вагітності у жінок, які приймали

ізотретиноїн, і відомо лише про шість випадків вагітності, де підозрювався вплив ізотретиноїну під час вагітності та народилася, начебто, здорова дитина. Серед немовлят, народжених з вродженими вадами, найчастіше повідомляли про дефекти центральної нервової системи, серцево-судинної системи та вуха. Те, що ці дефекти були, принаймні в деяких випадках, спричинені ізотретиноїном, підтверджується схожістю аномалій серед дітей. Частота ранніх мимовільних абортів є відносно високою, і, ймовірно, існує недостатня кількість даних про жінок, які приймали ізотретиноїн і народили здорових дітей або вирішили перервати вагітність. Тому, не можливо оцінити частку вагітностей з впливом ізотретиноїну в першому триместрі, які закінчуються мимовільним абортom, вадою плоду або народженням здорової дитини.

Проте, дані свідчать про значний ризик серйозних вад розвитку плода або інших несприятливих наслідків вагітності у жінок, які приймали ізотретиноїн у першому триместрі.

Зіставляючи кількість призначень ізотретиноїну з відносно невеликою кількістю жінок, які страждають на важкі кістозні вугрі, виникає підозра, що цей препарат отримують і ті пацієнтки, чиї випадки акне є менш серйозними, ніж передбачено чинними показаннями. У такій ситуації лікар повинен зробити все можливе для мінімізації ризиків, пов'язаних з використанням цього лікарського засобу.

Розглядаючи призначення ізотретиноїну жінкам репродуктивного віку, лікар повинен зважувати тератогенний ризик з потенційною користю препарату. Максимізація співвідношення користь-ризик при лікуванні акне у молодих жінок може бути досягнута шляхом лікування таких пацієнток менш небезпечними альтернативами, якщо це можливо. Слід вживати особливих запобіжних заходів при призначенні цього препарату молодим жінкам.

Висновки. Ізотретиноїн – ефективний препарат проти важких кістозних вугрів, проте його використання під час вагітності становить серйозну загрозу значних вроджених вад розвитку плода та мимовільних переривань вагітності, особливо у першому триместрі.

Наявні дослідження підтверджують високу тератогенність ліків, навіть у разі нетривалого впливу або застосування порівняно невеликих доз. Лікарям необхідно ретельно оцінювати потенційну користь та тератогенний ризик при призначенні ізотретиноїну жінкам репродуктивного віку, надаючи перевагу безпечнішим альтернативам, якщо це можливо, та вживаючи максимальних заходів для уникнення вагітності під час лікування.

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДИЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Щербакова Софія Олексіївна,

Негода Юлія Сергіївна,

здобувачі вищої освіти І медичного факультету

Науковий керівник:

Солодовніков Андрій Сергійович,

доцент кафедри медичної та

біологічної фізики і медичної інформатики,

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Медичні інформаційні системи (МІС), які використовують лікарні, аптеки та лабораторії, призначенні для спрощення роботи та поліпшення якості надання медичних послуг [1]. Цифровізація медичної сфери стає ключовим фактором в цьому питанні. Однак, впровадження та подальше використання МІС стикається з певними труднощами, що явно потребують комплексного аналізу та вирішення, бо можуть призупиняти їх активне використання в медичних закладах. Слід визначити наступні проблеми.

Технічна сумісність програмного та апаратного забезпечення. Часто при впровадженні інформаційних технологій на державному рівні виникає проблема несумісності інформаційних систем, бо медичні заклади можуть використовувати різні МІС, які розробляються за своїми стандартами і через це потребують доопрацювання з боку розробників, щоб забезпечити інтеграцію між ними [2]. На даний час ця проблема вирішується проходженням державної сертифікації майбутніх МІС та контролем відповідності їх міжнародним стандартам розробки (наприклад, стандарт HL7 та його різновиди). Але досі зберігається проблема інтеграції електронних медичних карток з сучасним медичним обладнанням [2]. Останнє має можливість автоматизованого формування даних про пацієнта в стандартизованій електронній формі, і при коректній інтеграції медичного обладнання з МІС ці дані не потребують ручної

обробки. Це суттєво поліпшує роботу лікаря та зберігає його час. Така проблема може бути вирішена на етапі розробки МІС та за допомогою прийняття на державному рівні відповідних вимог щодо розробки МІС та їх сертифікації. Це дозволить в інформаційних системах мати таку функціональність як обов'язкову.

Збої та кіберзагрози. Системи можуть бути у небезпеці та зазнати атак хакерів, що загрожує безпеці даних. Така проблема була і досі залишається актуальною. Підвищення надійності МІС може бути здійснено не лише використанням сучасних інформаційних технологій у сфері безпеки інформації, а й ще через регулярне навчання персоналу організаційним правилам поведінки, бо більша частка порушень безпеки інформаційних систем стає можливими саме через людський фактор. До цього також слід додати проблему навчання і пацієнтів як окремої групи користувачів МІС, бо навички володіння цифровими технологіями з боку пацієнтів також впливає на якісне впровадження медичних систем. Така проблема існує не тільки в Україні, а майже в усіх країнах Європейського Союзу [3].

Організаційні проблеми. Спротив медичного персоналу новим інформаційним технологіям також є однією із ключових проблем впровадження МІС [3]. Цей спротив має об'єктивну та суб'єктивну сторону. З суб'єктивної точки зору медичний персонал має звичку до паперової документації та не бажає переходити на нові технології, що пов'язується з психологічними моментами. З об'єктивної точки зору медичним установам складно знайти та утримати експертів з налаштування та обслуговування систем, які можуть допомогти користувачам «безболісно» переходити на нові технології, а також існує велике навантаження лікарів, бо внесення даних може займати багато часу і відволікати від основної роботи. З нашої точки зору така проблема може бути вирішена через наявність у медичного фахівця асистента, який брав би на себе основну частку роботи з ведення електронної документації. Однак і лікар і його асистент мають проходити навчання з володіння інформаційними технологіями з однаковим часовим навантаженням. Таким чином лікар буде

здатний грамотно контролювати та корегувати роботу свого асистента.

Нестача цифрової інфраструктури. Ця проблема також притаманна багатьом країнам, які впроваджують МІС на державному рівні [3, 4]. Відсутність відповідного технічного забезпечення ускладнює впровадження та викликає несумісність між системним, організаційним та особистісним рівнями електронної системи охорони здоров'я [4]. Ця проблема пов'язана із фінансуванням медичних установ та помилками в організації процесу впровадження інформаційних технологій. Організаційні помилки з нашої точки зору мають бути виправлені коли впровадження МІС відбувається синхронно на системному, організаційному та особистісному рівнях, торкаючись окремих фахівців, підрозділів, медичних установ та системи охорони здоров'я в цілому.

Окрім зазначених проблем виникають юридичні проблеми, що пов'язуються з гарантією захисту персональних медичних даних пацієнтів відповідно до законодавства; з правовими суперечностями щодо доступу до даних; з несправністю кваліфікованого електронного підпису; з використанням застарілих версій програмного забезпечення, що захищає персональні дані; з входом користувачів під чужими іменами тощо.

Вирішення таких проблем може здійснюватися шляхом підвищення рівня цифрової грамотності лікарів, шляхом посилення заходів кібербезпеки, спрощення навантаження на медичний персонал, залучання державного фінансування задля розвитку цифрової інфраструктури.

Отже, медичні інформаційні системи є одними з ключових елементів сучасної медицини, але їхнє впровадження є досить складним на даний момент. Подолання певних проблем можливе при правильному вирішенні зазначених проблем та ретельному аналізі взаємодії усіх компонентів МІС, що, у свою чергу, буде здатне покращити систему охорони здоров'я загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Олексієнко, М. М. (2015). Проблеми та перспективи впровадження інформаційних технологій в медичну практику. Управління розвитком

складних систем, (12), 133–136. <https://doi.org/10.32347/2412-9933.2012.12.133> - 136. URL. <http://mdcs.knuba.edu.ua/article/view/41133>

2. Міністерство охорони здоров'я України. (2025, травень). Що таке медичні інформаційні системи та які послуги вони надають. <https://moz.gov.ua/uk/scho-take-medichni-informacijni-sistemi-ta-jaki-poslugi-voni-nadajut>

3. Dawid Majcherek, Scott William Hegerty, Arkadiusz Michał Kowalski, Małgorzata Stefania Lewandowska, Desislava Dikova (2024). Opportunities for healthcare digitalization in Europe: Comparative analysis of inequalities in access to medical services. *Health Policy*, Volume 139, 104950, <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2023.104950>.

4. Naamati-Schneider L. (2023). The effect of digitalization on service orientation and service perception among Israeli healthcare professionals: A qualitative study. *Digital health*, 9, 20552076231191892. <https://doi.org/10.1177/20552076231191892>

PHARMACEUTICAL SCIENCES

DEVELOPMENT OF COMPOSITION AND MANUFACTURING TECHNOLOGY OF DENTAL GEL BASED ON 2-AMINOPHENYLACETIC ACID HEXAFLUOROSILICATE

Lamyaa Karim

Student

Gelmboldt Volodymyr

Doctor of Chemical Sciences, Professor
Odesa National Medical University, Ukraine

Introductions.

The search for effective and safe means of treatment and prevention of caries is an urgent task for the health care systems of many countries of the world, including Ukraine. Fluoride preparations dominate the line of means of treatment and prevention of caries, and currently ammonium hexafluorosilicates (AHFS) are being studied as promising agents of a new type, which, due to the specific mechanism of anti-caries action, have certain advantages compared to known fluoride preparations. However, there are practically no works devoted to the development of specific dental dosage forms based on AHFS.

Aim.

The purpose of this work is to develop the composition and manufacturing technology of a soft dental form (gel) based on 2-aminophenylacetic acid hexafluorosilicate, the cations of which contain an anti-inflammatory pharmacophore—an acetic acid residue.

Materials and methods.

In the work, commercial 2-aminophenylacetic acid (L^1 , Sigma Aldrich, 95%) and fluorosilicic acid (FSA, 45%, "purity c.f.a.") were used. The synthesis of the product of the composition $(L^1H)_2SiF_6$ (**I**) was carried out according to a known

method by interacting a solution of L1 in methanol with an excess of 45% FSA. For the identification of **I**, the methods of mass spectrometry with electron ionization (EI, spectrometer MX-1321) and IR spectroscopy (spectrophotometer Spectrum BX II FT-IR System (Perkin-Elmer)) were used.

When justifying the gelling agent, carbopol (carbomer) 934 P, sodium carboxymethylcellulose (Na-CMC), sodium alginate, methylcellulose, triethanolamine, propylene glycol, ethyl alcohol, purified water were also used as excipients.

Results and discussion.

The light brown reaction product **I** was isolated in near-quantitative yield. The EI mass spectrum of compound **I** contains peaks of ions $[\text{ML}^1]^+$. ($m/z = 151$), $[\text{ML}^1\text{-CO}_2\text{-H}]^+$. ($m/z = 106$), $[\text{SiF}_3]^+$. ($m/z = 85$), which are characteristic of **I**. In the IR spectrum of **I**, absorption bands characteristic of the stretching $\nu(\text{SiF})$ and deformation $\delta(\text{SiF}_2)$ vibrations of the SiF_6^{2-} anion are observed in the regions $750\text{-}700\text{ cm}^{-1}$ and $470\text{-}440\text{ cm}^{-1}$. When developing the composition of gels, the first stage is the selection of excipients, including a gelling agent.

We have prepared samples of gels, into which compound **I** was introduced. The content of the active substance was selected according to calculated data, based on the fluorine content in composition **I**, by analogy with substances already used in dental practice. Compound **I** was first dissolved in 5 ml of ethyl alcohol (70%), then the alcohol solution was added to the gel base. Organoleptic parameters (homogeneity, absence of delamination, color, odor), thermal and colloidal stability, pH was determined.

The composition of the gel base was experimentally substantiated. Na-CMC was chosen as the gelling agent, which provides optimal consumer and rheological properties of the drug. The rationality of including a hydrophilic non-aqueous solvent in the gel composition – propylene glycol, which reduces the drying of the gel and provides moderate osmotic properties, was proven.

The technology for obtaining the gel was developed and substantiated, which provides for a certain temperature regime of preparation, the order of introduction of the active and auxiliary substances, the frequency and duration of mixing.

Conclusions.

The composition and technology of a dental gel based on 2-aminophenylacetic acid hexafluorosilicate for the treatment and prevention of caries have been developed. Further study of the caries-preventive efficacy of the gel in an experiment on rats is planned.

ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ГІДРОЛАТІВ У КОСМЕТОЛОГІЇ

Легінь Надія Ігорівна

к. фарм.н., асистент

Завадецька Софія Романівна

студент

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ

У сучасних умовах підвищеного інтересу до екологічно чистих, безпечних і природних засобів догляду за здоров'ям та шкірою особливу увагу привертають гідролати – ароматичні води, отримані в процесі парової дистиляції рослинної сировини. На відміну від ефірних олій, гідролати містять розчинні у воді біоактивні сполуки та мають м'які, делікатні властивості.

Останніми роками гідролати дедалі ширше застосовуються в косметології, медицині, фармації та побутовій сфері. Їхня популярність обумовлена натуральним походженням, відсутністю консервантів, м'якою дією на шкіру та безпечністю для довкілля. Проте, незважаючи на активне використання гідролатів у практиці, питання їхньої стандартизації, вивчення фізико-хімічних властивостей та визначення оптимальних сфер застосування потребує подальших ґрунтовних досліджень.

Мета роботи

Метою даної роботи є узагальнення сучасних даних про хімічний склад, властивості та напрями використання гідролатів, а також визначення перспективних напрямів їхнього застосування, з акцентом на гідролат зеленого чаю.

Матеріали та методи

Для досягнення поставленої мети було проведено:

- **аналіз сучасної наукової літератури** за темою гідролатів;
- **огляд методів отримання гідролатів**, зокрема парової дистиляції,

гідродистиляції та ультразвукової екстракції;

- **порівняльний аналіз складу гідролатів** різних рослинних видів за даними хромато-мас-спектрометрії;
- **вивчення властивостей гідролату зеленого чаю** на основі літературних джерел та експериментальних даних.

Результати та обговорення

За результатами аналізу встановлено, що гідролати містять широкий спектр біологічно активних речовин: флавоноїди, терпеноїди, фенольні сполуки, органічні кислоти, що забезпечують їхню протизапальну, антисептичну, антиоксидантну, заспокійливу та тонізуючу дію.

Особливу перспективу має гідролат зеленого чаю (*Camellia sinensis*), який містить водорозчинні форми катехинів, поліфенолів, кофеїну та танінів. Завдяки цьому він виявляє:

- виражену антиоксидантну активність;
- протизапальні та антисептичні властивості;
- тонізуючу, освіжаючу і матуючу дію на шкіру.

Гідролат зеленого чаю доцільно застосовувати у складі косметичних засобів для догляду за жирною, проблемною, комбінованою та чутливою шкірою. Його використання сприяє нормалізації роботи сальних залоз, зменшенню запалення, подразнення та почервоніння. Крім того, цей гідролат ефективний у вигляді компресів після процедур депіляції, гоління, косметологічних маніпуляцій, а також у догляді за шкірою навколо очей.

Перспективним є включення гідролату зеленого чаю до складу лікувально-профілактичних засобів місцевої дії, зокрема для обробки запалених ділянок шкіри, у формі спреїв, гелів та лосьйонів.

Висновки

Проведений огляд підтверджує високу перспективність використання гідролатів у косметології, медицині та фармацевтичній галузі. Їхні основні переваги: натуральне походження; м'яка, делікатна дія; відсутність токсичності та консервантів; екологічна безпечність.

Особливо перспективним є гідролат зеленого чаю, який завдяки багатому складу поліфенольних сполук та катехінів, має виражену антиоксидантну, протизапальну та антисептичну дію. Подальші дослідження доцільно спрямувати на: розробку методик стандартизації гідролату зеленого чаю; вивчення його стабільності та біологічної активності в різних косметичних та фармацевтичних формах; визначення ефективності у складі комплексних доглядових та лікувальних засобів.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ОЛІЇ ШИПШИНИ В КОСМЕТОЛОГІЇ

Легінь Надія Ігорівна

к. фарм.н., асистент

Перчиць Анна Любомирівна

студент

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ.

У сучасних умовах розвитку косметологічної галузі спостерігається стійка тенденція до впровадження натуральних рослинних компонентів у склад косметичних засобів. Це зумовлено зростанням попиту серед споживачів на природну, екологічно чисту та безпечну продукцію, яка поєднує ефективність і м'який вплив на організм.

Особливе місце серед таких природних компонентів посідає олія шипшини – продукт, отриманий із насіння плодів рослини роду *Rosa*. Завдяки високому вмісту біологічно активних речовин, зокрема ненасичених жирних кислот, каротиноїдів, токоферолів, флавоноїдів та аскорбінової кислоти, ця олія здавна застосовується у народній медицині та набуває дедалі більшого поширення в професійній косметологічній практиці. Актуальність теми зумовлена необхідністю розширення асортименту косметичних засобів на основі природних компонентів з доведеною ефективністю та безпечністю для здоров'я людини.

Мета роботи. Проаналізувати сучасний стан застосування олії шипшини у косметології, визначити її основні біологічні властивості та перспективи використання у складі косметичних засобів різного функціонального призначення, зокрема захисних, антивікових, заспокійливих, відновлювальних та засобів для догляду за чутливою шкірою.

Матеріали та методи. У ході роботи було використано методи аналізу наукової літератури, офіційних фармакопейних джерел, сучасних клінічних

досліджень та огляду наявних косметичних засобів на основі олії шипшини, представлених на ринку України та за кордоном. Також проведено порівняльний аналіз складу косметичних продуктів, у яких використовується олія шипшини як основний або допоміжний компонент, та систематизовано дані щодо фізико-хімічних, фармакологічних і косметологічних властивостей цієї сировини.

Результати та обговорення. У результаті проведеного дослідження встановлено, що олія шипшини є багатим джерелом поліненасичених жирних кислот – лінолевої, ліноленової, олеїнової, які забезпечують ефективне зволоження, пом'якшення та живлення шкіри, сприяють відновленню її природного захисного бар'єру. Крім того, наявність каротиноїдів і вітамінів А, Е, С зумовлює виражену антиоксидантну та антивікову дію олії, що сприяє уповільненню процесів старіння шкіри, стимуляції регенерації клітин та покращенню тургору шкірних покривів.

Виявлено, що олія шипшини проявляє протизапальні та заспокійливі властивості, завдяки чому її доцільно використовувати у складі косметичних засобів для догляду за подразненою, сухою, чутливою та проблемною шкірою. Особливий інтерес становить її застосування у комплексних антивікових програмах, засобах для догляду за ніжною шкірою обличчя, шиї, декольте, а також у доглядових препаратах після дерматологічних процедур (пілінгів, апаратної косметології).

Згідно з аналізом сучасного асортименту косметичних засобів на основі олії шипшини, найбільш популярними є сироватки, креми, бальзами для губ, олії для тіла та обличчя, маски, шампуні та кондиціонери для волосся. Проте питання стандартизації якості сировини, стабільності косметичних препаратів з вмістом олії шипшини, а також її взаємодії з іншими компонентами косметичних засобів потребує подальшого вивчення.

Висновки. Отримані результати підтверджують перспективність використання олії шипшини як ефективного натурального компонента для створення широкого спектру косметичних засобів. Завдяки багатому хімічному

складу та вираженому біологічному ефекту, ця олія має значний потенціал для застосування у засобах антивікового, заспокійливого, регенеративного, протизапального та зволожувального призначення. Подальші наукові дослідження у цьому напрямі дозволять розширити сфери застосування олії шипшини в косметології, підвищити ефективність та безпечність готових косметичних продуктів, а також сприятимуть розвитку вітчизняного ринку натуральної косметики.

CHEMICAL SCIENCES

ОДЕРЖАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЕВНОГО ГАЗУ

Шпак Арсеній Євгенович,

к.х.н., доцент

Гуц Неля Анатоліївна,

старший викладач

Кіріченко Вікторія Валеріївна

Студентка, 1 курс

Національний технічний університет України

"КПІ ім. Ігоря Сікорського"

м. Київ, Україна

Вступ. У контексті глобального переходу до відновлюваних джерел енергії деревний газ виступає перспективною альтернативою викопним видам палива. Його отримання із біомаси та можливість використання в енергетиці й хімічній промисловості роблять цю технологію важливою складовою сталого розвитку. Проте впровадження деревного газу потребує наукового обґрунтування його ефективності, безпеки та екологічної доцільності.

Мета роботи. Проаналізувати сучасні методи отримання деревного газу, його властивості, переваги та обмеження, а також оцінити перспективи застосування в хімічній промисловості.

Методи та засоби дослідження:

- Аналіз наукових джерел;
- Порівняльний аналіз характеристик різних типів палива;
- Оцінка екологічної ефективності згідно з міжнародними практиками;
- Метод узагальнення для формулювання перспектив використання в хімічній галузі.

Деревний газ – це різновид синтез-газу, який утворюється внаслідок термічної переробки деревини або біомаси в умовах обмеженого доступу

кисню. Основними компонентами цього газу є водень (H_2), чадний газ (CO), метан (CH_4) та вуглекислий газ (CO_2). Він є не лише горючою речовиною, придатною до використання у побуті та промисловості, а й важливою альтернативою традиційним викопним видам палива. Завдяки екологічним перевагам, доступності сировини та кліматичній нейтральності, деревний газ сьогодні привертає дедалі більше уваги як у країнах Європи, так і в Україні.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика теплотворної здатності деревного газу з іншими видами палива

Вид палива	Теплотворна здатність (МДж/кг) або (МДж/м ³)
Суха деревина (15 % вологи)	17 МДж/кг
Сирі дрова (45-50 % вологи)	8,5 МДж/кг
Деревні палети	18,5 МДж/кг
Деревний газ (синтез-газ)	8,5 МДж/м ³
Буре вугілля	11 МДж/кг
Кам'яне вугілля	27 МДж/кг
Природний газ (метан)	38 МДж/м ³
Бензин	44 МДж/кг
Дизельне паливо	43 МДж/кг
Етанол	26,8 МДж/кг
Солома (суха)	15 МДж/кг

З наведених даних видно, що традиційні викопні палива, такі як бензин, дизельне паливо та природний газ, мають найвищу теплотворну здатність. Деревний газ має значно нижчу теплотворну здатність (8,5 МДж/м³), однак його перевага – в доступності сировини, відновлюваності та кліматичній нейтральності. Також деревина, порівняно з бурим вугіллям чи сирими дровами, виграє при сушінні, оскільки суха деревина майже вдвічі енергоефективніша за вологу. Загалом, хоча біопаливо поступається викопним видам за енергетичною щільністю, воно має значні екологічні переваги, є відновлюваним, дешевшим та енергетично незалежним ресурсом, що робить

його привабливим для місцевої генерації енергії, особливо в умовах нестабільності цін на газ і нафту.

Залежно від технічної реалізації, існує кілька основних способів газифікації. Один із найбільш розповсюджених – це прямотечійна газифікація, при якій потоки газу та сировини рухаються в одному напрямку. Такий тип дозволяє отримати газ із меншим вмістом смол, придатний до подальшого використання в двигунах або генераторах. Інший поширений спосіб – протипотокова газифікація, у якій повітря подається знизу, а деревина - зверху. Цей метод ефективніший у теплосбереженні, але отриманий газ потребує додаткового очищення через вищу концентрацію смол. У промисловості також застосовуються газифікатори з псевдозрідженим (флюїдизованим) шаром, які забезпечують стабільні умови реакції, особливо при використанні тирси або подрібненої біомаси. Найбільш інноваційною технологією вважається плазмова газифікація, де деревина нагрівається плазмовими пальниками до температур понад 3000 °C, що дозволяє повністю зруйнувати шкідливі домішки. Проте через складність і вартість така технологія використовується переважно в дослідницьких цілях.

Сфера застосування деревного газу досить широка. Передусім він використовується для генерації електроенергії, особливо у віддалених або енергонезалежних об'єктах. Газ може подаватися в двигуни внутрішнього згоряння або котли, забезпечуючи стабільне постачання тепла й електроенергії. У деяких країнах, зокрема під час паливних криз або воєн, деревний газ навіть використовувався як паливо для транспорту, наприклад у спеціальних газогенераторних автомобілях. У сучасних умовах він також може застосовуватися в харчовій промисловості для роботи сушильного або коптільного обладнання. Особливе значення деревний газ має для хімічної промисловості, адже він є джерелом цінних сполук: водню, метанолу, аміаку, синтетичних палив. Це дає можливість зменшити залежність від викопної сировини і перейти до «зеленого» виробництва.

Серед основних переваг деревного газу – його відновлюваність, оскільки він утворюється з біомаси місцевого походження: деревини, лісових відходів, сільськогосподарських решток. Це значно знижує залежність від імпортованих енергоносіїв. Додатково, деревина під час росту поглинає стільки ж вуглекислого газу, скільки потім виділяється під час її спалювання, що робить цей вид палива вуглецево нейтральним. Завдяки стабільній ціні та можливості локального виробництва, деревний газ є особливо вигідним у періоди високих цін на газ або нафту. При цьому ефективність газифікації помітно перевищує ефективність прямого спалювання деревини: при газифікації ККД може досягати 30%, тоді як при спалюванні – лише 10–15%.

Водночас використання деревного газу має і певні обмеження. Склад газу часто змінюється в залежності від вологості, типу деревини та умов роботи установки. Крім того, перед використанням газ потребує ретельного очищення від пилу, смол і кислотних домішок, що ускладнює конструкцію й експлуатацію обладнання. Також деревний газ має відносно низьку теплотворну здатність (близько 4–8,5 МДж/м³), що значно поступається природному газу.

Висновок: Газифікація деревини – це технологія, яка вже сьогодні значною мірою використовується в країнах Європи, де вона забезпечує 6–7% виробництва енергії з біомаси. В Україні ж цей показник не перевищує 0,5%, але потенціал для розвитку є дуже високим. Використання деревного газу дозволить суттєво знизити викиди, зменшити енергозалежність і забезпечити сталий розвиток енергетики країни. Деревний газ – це не лише технічно життєздатна, а й екологічно виправдана альтернатива викопним видам палива, особливо в контексті енергетичного переходу та розвитку хімічної промисловості.

TECHNICAL SCIENCES

ANALYSIS OF THE STRUCTURES OF MOBILE PLATFORMS FOR PROMOTER ROBOTS

Bielik Maksym Serhiiovych,

student

Kharkiv National University of Radio Electronics

Sotnik Svitlana Viktorivna,

PhD, associate professor of CITAR department

Kharkiv, Ukraine

Introductions

The modern development of robotics and automation is leading to the active introduction of robotic systems into various areas of human activity, including service, marketing, and promotion [1-3]. Robot promoters (RP) are becoming increasingly popular in shopping centers, exhibitions, presentations, and other public events, where they perform the functions of informing, advising, and attracting the attention of visitors.

A key component of any mobile robot is its mobile platform, which ensures movement in space, maneuverability, and stability of the system. For RP, the following characteristics of the mobile platform are particularly important: reliability of movement in crowded places, ability to position accurately, safety of interaction with people, and aesthetic appearance [4-6].

Designing a mobile platform for a promotional robot requires a comprehensive approach that takes into account specific requirements for operation in public places, the need to ensure autonomous operation, and integration with navigation systems, sensor equipment, and communication modules. Particular attention should be paid to safety, ergonomics, and adaptability to different operating conditions [7-9].

The analysis of existing designs of mobile platforms for promotional robots is

relevant for determining optimal technical solutions that ensure effective functioning in public spaces, taking into account modern requirements for safety, maneuverability, and interaction with people.

Aim

Analyze existing designs of mobile platforms for promotional robots in order to identify their advantages and disadvantages and determine the optimal technical solutions for further design.

Materials and methods

The research methodology includes a systematic analysis of existing mobile platform designs, a comparative analysis of the technical characteristics of different types of drives and control systems, as well as mathematical modeling methods for calculating the motion and stability parameters of the platform. To select the optimal materials and components, a multi-criteria analysis method was used, taking into account factors such as weight, strength, cost, and performance characteristics.

The choice of drive type significantly affects the reliability, energy efficiency, and overall operating cost of a promotional robot, so it is advisable to systematize the main characteristics of the most common types of motors in a comparative table to determine the optimal solution (Table 1).

Table 1

Comparative table of drive types for RP mobile platforms

Parameter	DC motors	Brushless motors (BLDC)
Effectiveness	Up to 80 %	85-95 %
How it works	Use of commutation brushes	Brushless electronic commutation
Service life	Limited by brush wear	Greater due to the absence of brushes
Complexity of control	Simple (linear dependence of speed on voltage)	More complex (requires an electronic controller)
Cost	Low	Higher
Starting point	Good	Excellent
Speed range	Wide	Wide
Noise level	Average	Low
Maintenance	Requires replacement of brushes	Minimum

To determine the optimal drive parameters, it is necessary to establish technical requirements for the designed mobile platform. This work considers a robot promoter with a load capacity of approximately 30 kg, which includes the weight of electronic equipment, control systems, additional modules, and payload. Therefore, the recommended characteristics for a platform with a load capacity of 30 kg are determined (Table 2).

Therefore, BLDC motors are the optimal choice for a promotional robot with a load capacity of 30 kg due to their balance between reliability and efficiency, increased battery life, minimal maintenance requirements, etc.

Table 2

Recommended specifications for a platform with a load capacity of 30 kg

Parameter	DC motors	Brushless motors (BLDC)
Torque	0,5-2 Nm	1-3 Nm
Power	100-300 W	150-400 W
Rotation speed	1500–3000 rpm	1000-4000 rpm
Battery life	Smaller	Greater

The study included a comparative analysis of control systems used in the design of mobile platforms for mobile robots, in particular promotional robots. The main focus was on the following types of control systems:

- proportional-integral-derivative (PID) control;
- microcontroller-based systems (e.g., Arduino, STM32);
- systems using FPGA or single-board computers (Raspberry Pi, Jetson Nano);
- intelligent control systems using artificial intelligence elements (neural networks, fuzzy logic).

The comparison was based on the following criteria: accuracy and stability of motion control; complexity of implementation; flexibility of adaptation to changes in the environment; energy consumption; cost and scalability.

The results of the analysis showed that for a promotional robot, the optimal solution is to use a microcontroller-based control system with PID regulation, which provides sufficient accuracy at a relatively low cost and ease of implementation. In cases where the platform must autonomously navigate a dynamic environment (e.g.,

in a shopping mall), it is advisable to use intelligent control systems with computer vision and decision-making algorithms.

To calculate the motion parameters and ensure platform stability, mathematical modeling methods based on classical mechanics and automatic control theory were used. The motion model is based on kinematic and dynamic modeling of the platform as a wheeled system.

Results and discussion

Based on the described methodology, a comprehensive analysis and calculation of the mobile platform parameters was performed, the results of which are presented below.

The calculations of the drive parameters showed that to ensure reliable operation of the mobile platform robot-promoter with a load capacity of 30 kg, the minimum motor power required is 24,57 W per wheel. The calculation was based on the following parameters:

- total weight of the system – 50 kg (30 kg load + 20 kg own weight);
- maximum speed: 1,2 m/s (safe for indoor use);
- calculated acceleration: 0,5 m/s² (comfortable movement);
- transmission efficiency – 0,85.

The traction force required to overcome resistance to movement is 34,81 N, which includes rolling resistance (9,81 N) and acceleration inertia (25 N). To ensure reliable operation in various operating conditions, it is recommended to increase the calculated power by 3-5 times, which gives an optimal power of 100-125 W per wheel.

The energy analysis of the system included energy consumption calculations:

- peak consumption: ~720 W (30 A at 24 V);
- average consumption in operating mode: ~200-300 W;
- autonomy with a LiFePO₄ 24V 20Ah battery: 1,5-2 hours;
- the selected type of LiFePO₄ batteries provides over 2000 charge-discharge cycles, which significantly reduces operating costs compared to traditional lead-acid batteries.

The results obtained are of practical importance for the development of commercial promotional robots:

- the methodology for calculating parameters can be applied to platforms with different load capacities;
- the proposed architecture is scalable for different applications;
- the standardized Modbus interface simplifies integration with existing systems.

The research results show that the proposed mobile platform design provides an optimal balance between performance, reliability, and cost-effectiveness for use in promotional robots.

Conclusions

As a result of a comprehensive analysis of the designs of mobile platforms for promotional robots, the most effective technical solutions were identified. A comparative analysis of drive types confirmed the advantages of BLDC motors for platforms with a load capacity of 30 kg due to their high efficiency (85-95 %), long service life, and minimal maintenance requirements. Calculations showed the need for 24,57 W of power per wheel with a recommended reserve of 100-125 W to ensure reliable operation in various operating conditions.

Analysis of control systems revealed the optimality of a combined architecture using Raspberry Pi for high-level computing tasks and STM32 for real-time control. This structure provides the necessary performance for implementing SLAM algorithms while maintaining the reliability of critical safety functions. Mathematical modeling confirmed the effectiveness of the proposed motion parameters and energy characteristics of the system.

Energy analysis showed that the use of LiFePO₄ batteries provides 1,5-2 hours of autonomous operation with an average consumption of 200-300 W and over 2000 charge-discharge cycles. The developed Modbus interface allows for standardized integration with other robot modules and provides reliable communication at distances of up to 1200 m.

The results obtained are of practical importance for the development of

commercial promotional robots and can be adapted for platforms with different load capacities. The proposed methodology for calculating parameters and selecting components provides an optimal balance between performance, reliability, and cost-effectiveness, which is critical for the successful implementation of robotic systems in the service and marketing sectors.

REFERENCES:

1. Andreiev, A.S. Analysis of robotics platforms for educational and research purposes / A.S. Andreiev, et al. // Комп'ютерні ігри та мультимедіа як інноваційний підхід до комунікації - 2024 / Матеріали IV Всеукраїнської науково-технічної конференції молодих вчених, аспірантів і студентів, Одеса, 26-27 вересня 2024 р., 2024, pp. 25-27.
2. Zarubin, I. Basic principles of building aerial robots / I. Zarubin, et al. // Manufacturing & Mechatronic Systems 2024: Proceedings of VIII st International Conference, Kharkiv, October 25-26, 2024, pp. 32-36.
3. Зарубін, І. С. Ефективність використання роботизованих систем у виробництві / І. С. Зарубін та ін. // Комп'ютерно-інтегрованих технологій, автоматизації та робототехніки 2024: матеріали І-ої Всеукраїнської конференції, Харків, 16-17 травня 2024 (CITAR-2024). – 2024. – С. 150-153.
4. Lashyn, Z. V. Automation capabilities of equipment with built-in robot for manufacture of microelectronics products / Z. V. Lashyn, et al. // Proceedings of the XVII International scientific and practical conference «Information technologies and automation – 2024», 2024. – pp. 283-286/
5. Baker, J.H. Some interesting features of semantic model in Robotic Science / J.H. Baker, V. et al. // International Journal of Engineering Trends and Technologythis link is disabled. – 2021. – 69(7). – P. 38-44.
6. Mohammad, A.S.Y. Neural networks as a tool for pattern recognition of fasteners / A.S.Y. Mohammad et al. // International Journal of Engineering Trends and Technologythis link is disabled. – 2021. – 69(10). – С. 151-160.
7. Lykho, T.A. Pattern recognition and computer vision technologies in

decision support systems of robotic systems / T.A. Lykho, et al. // Proceedings of the XVII International scientific and practical conference «Information technologies and automation – 2024», 2024. – pp. 645-648.

8. Yechevskyi, A. D. Research of orientation methods of autonomous mobile robots in industrial conditions / A. D. Yechevskyi, et al. // «Computer-integrated technologies, automation and robotics» CITAR-2025, 2025. – pp. 115-119.

9. Sotnik, S. V. Safe cobots in development of industrial robotics. Diss. Barca Academy Publishing / S.V. Sotnik, et al. // The 8th International scientific and practical conference “European scientific congress”. – 2023. – C. 201-205.

THE LACK OF JOBS IN THE IT SECTOR

Ionane Nadiia Petrivna

senior teacher

English Language Department

Ivano-Frankivsk National Technical

University of Oil and Gas

Ivano-Frankivsk, Ukraine

Stakhiv Yurii Mykolaiovych

student

Ivano-Frankivsk National Technical

University of Oil and Gas

Ivano-Frankivsk, Ukraine

Introductions. Today, the IT world is changing very fast. Artificial Intelligence (AI) is growing and doing many things that people used to do. This means that some jobs are no longer needed. At the same time, many students finish university with IT degrees, but there are not enough jobs for everyone. This situation is difficult for new specialists who want to start their careers. The number of workers is growing, but the number of jobs is not. In this presentation, we will look at this problem and try to understand how young IT professionals can find their place in this new world.

Aim. To provide a clear understanding of the challenges in the IT job market today, focusing on the growing number of IT specialists and the rise of Artificial Intelligence (AI). We will look at how these factors are changing job opportunities and how future IT professionals can adapt to succeed in this changing field.

Materials and methods. Software, soft skills and hard skills.

Results and discussion. The IT industry is going through significant changes due to two main factors: the impact of artificial intelligence (AI) and the oversupply of IT specialists. AI has a big effect on the job market, especially in IT, as it automates many processes that people used to do. Thanks to new technologies like machine learning and AI, some tasks, such as programming, testing, and data analysis, can now be done by automated systems. This reduces the need for IT

specialists to perform routine tasks, but at the same time, it opens up new opportunities for specialists who can work with AI and the latest technologies.

The oversupply of IT specialists in the market is also an important factor. Each year, more IT graduates enter the job market, leading to increased competition for a limited number of job openings. Young specialists often struggle to find work due to a lack of experience, even for entry-level positions. As a result, new graduates have difficulty finding jobs because many companies prefer more experienced candidates.

Developing specialized knowledge is becoming critical. Technologies like AI are changing the demands for specialists, and only those who continue to develop and master new technologies will be able to secure competitive positions in the job market. Moreover, it is important for IT specialists to pay attention to new opportunities created by innovations in the field, especially in areas related to AI development, data, and process automation.

Conclusions. Artificial intelligence has a big impact on the demand for IT specialists because it automates many tasks, reducing the need for people to do routine work. However, with the development of new technologies, especially in AI, there are new opportunities for specialists who can work with these innovations. The IT job market is saturated, and competition for positions is becoming stronger, especially for new graduates without experience. Therefore, it is important for IT specialists to keep improving their knowledge and skills, focusing on specialized areas such as AI, programming, and automation. Adapting to new technologies and constantly improving is the key to success in the changing job market.

REFERENCES:

1. *CrowdStrike lays off 500 in latest example of AI costing people their jobs.* MarketWatch. URL: <https://www.marketwatch.com/story/crowdstrike-lays-off-500-in-latest-example-of-ai-costing-people-their-jobs-131d777f> (date of access: 09.05.2025).
2. *How Artificial Intelligence Is Transforming The Job Market.* Forbes. URL: <https://www.forbes.com/councils/forbestechcouncil/2025/01/10/how-artificial-intelligence-is-transforming-the-job-market-a-guide-to-adaptation-and-career-transformation/> (date of

access: 09.05.2025).

3. *Reskilling in the Age of AI*. Harvard Business Review. URL: <https://hbr.org/2023/09/reskilling-in-the-age-of-ai> (date of access: 09.05.2025).

4. *IT unemployment hits new high as AI threat continues*. TechRadar. URL: <https://www.techradar.com/pro/it-unemployment-hits-new-high-as-ai-threat-continues> (date of access: 09.05.2025).

5. *How AI Is Changing The Employment Landscape*. Forbes. URL: <https://www.forbes.com/councils/forbesbusinesscouncil/2024/06/07/how-ai-is-changing-the-employment-landscape/> (date of access: 09.05.2025).

MODULS OF SUBGRADE REACTION

Shalitauri George

Technical University of Georgia, Georgia, 0175
Tbilisi, M. Kostava 77, Faculty of Civil Engineering

Summary.

The paper discusses the model of the interaction of the building and the soil (foundation) under static loads and their joint work determines the stressed-deformed state of the structure. The calculation was carried out using the computer software complex “LIRA SAPR 2024”, which is based on the finite element method. The calculation was carried out with the building stiffness varying (the thickness of the foundation slab varies), and various methods of calculation for a flexible foundation were also used. The results obtained were analyzed. In the examples considered in the paper, various construction numbers and rules (“SP22.13330.2011/2016”, “SP 50-101-2004”, “DBN B.2.1-10:2009”, “SNIP 2.02.01.-83”). The calculation was carried out using the computer software complex “LIRA SAPR 2024”, which is based on the finite element method “FEM”.

Key words: Coefficient of Subgrade Reaction, Elastic foundation.

Introduction.

The types of soil have a significant impact on the stressed-deformed state of a building. Correctly defined and maximally approximated accurate modeling of the influence of the interaction of the foundation and soil allows us to make the building more reliable and more economical. Due to the fact that the soil is heterogeneous, anisotropic, and determining its physical and mechanical properties is a difficult task, taking into account these reasons, it is not possible to accurately describe the real state of the soil and the superstructure, taking into account the interaction of the superstructure on the stressed-deformed state of the building, using current methods. The paper discusses three different methods for calculating coefficient of subgrade reaction and their impact on vertical deformations of the foundation (beams) taking

into account various construction standards (“SP22.13330.2011/2016”, “SP 50-101-2004”, “DBN B.2.1-10:2009”, “SNIP 2.02.01.-83”).

Modeling

Calculation using the linearly deformable half-space method

The software complex “LIRA SAPR” uses three methods for determining the subgrade coefficient:

The first method: according to the first method subgrade coefficient is calculated according to the Poisson’s ratio and flexibility module of average importance.

Subgrade reaction is calculated with the following formula: $C_1 = \frac{E_{zp}}{H_c(1-2m_{zp}^2)}$ (1).

The second method: subgrade reaction is calculated by this method by using the Winkler foundation: $C_1 = \frac{q}{S}$ (2), where $q = \frac{P}{\eta b^2}$ is the average pressure on the foundation bottom. b – Minimal size of the foundation; η - ratio of the maximal side of the foundation with the minimal one; S – foundation closure;

The third method: for determining the subgrade reaction in the third method one uses formula of the first method (3). Difference among these methods is that for determining the module of the average deformation of ground one uses the coefficient correcting the module of the average deformation of ground. This coefficient is changed $u_1 = 1$ from the benchmark of the foundation bottom $u_1 = 12$ up to H_c limit of the active zone (before finishing the compressed zone).

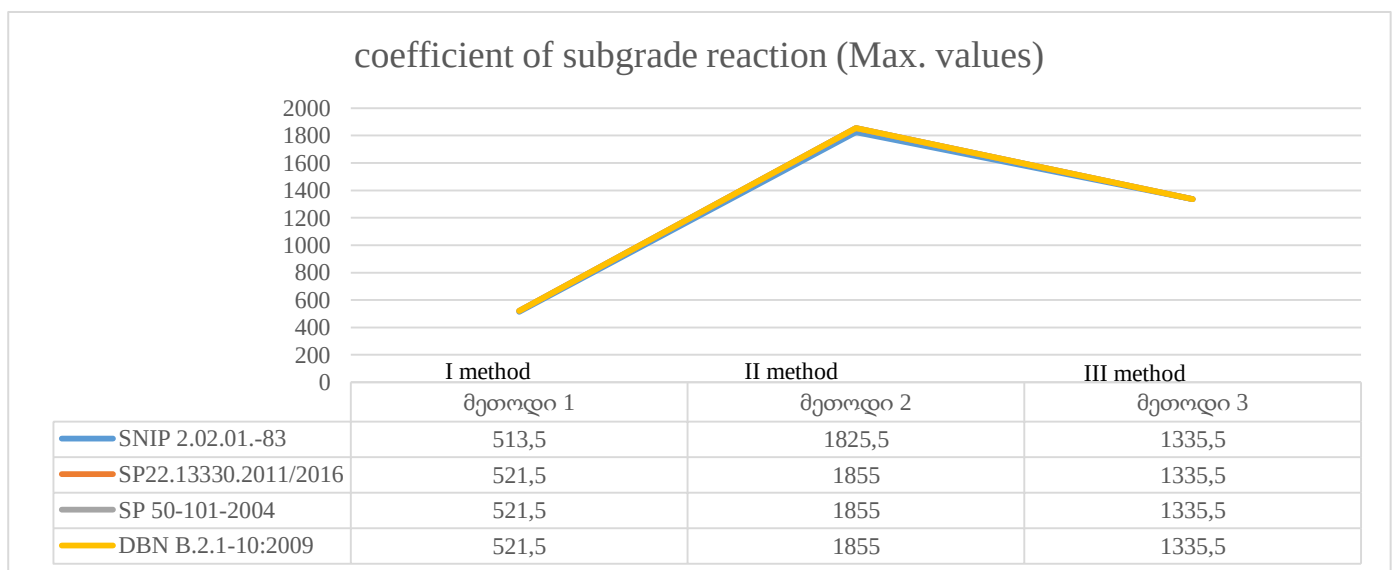
$u = \frac{11z^2}{H_c^2} + 1$ (3). C_2 - Subgrade reaction for all three methods is calculated by

one common formula: $C_2 = \frac{C_1 H_c^2 (1-2m_{zp})}{6(1-m_{zp})}$ (4).

In the used computer program, coefficient of subgrade reaction is carried out in two variants: the averaged method and according to the soil modeling. In both cases, the calculation is carried out using all three methods of coefficient of subgrade reaction mentioned above. In our case, the soil model variant is used, since it more accurately reflects the interaction of the grout and the foundation in different

situations, since each finite element has a different coefficient of subgrade reaction. The modulus of elasticity of the concrete of the foundation slab $E_f=3000000 \text{ t/m}^2$, the volumetric weight of reinforced concrete 2.5 t/m^2 , the size of the foundation slab $A \times B=5 \times 5 \text{ m}$. The load on the foundation slab is 50 t/m^2 . The modulus of elasticity of the soil $E_s=3000 \text{ t/m}^2$, the volumetric weight of the soil 2.0 t/m^2 , Poisson's ratio 0.3

	coefficient of subgrade reaction $C_1, \text{ t/m}^2$				Settlement (mm)		
		method 1	method 2	method 3	method 1	method 2	method 3
SNIP 2.02.01.-83	Min.	466	900	1211	18	18	7
	Max.	561	2751	1460	55	55	29
SP22.13330.2011/2016	Min.	473	915	1211	17	17	7.7
	Max.	570	2795	1460	54	54	29.7
SP 50-101-2004	Min.	473	915	1211	17.8	17.8	7.74
	Max.	570	2795	1460	54.6	54.6	29.76
DBN B.2.1-10:2009	Min.	473	915	1211	17.88	17.88	7.74
	Max.	570	2795	1460	54.61	54.61	29.76

Calculation of Coefficient of Subgrade Reaction

Conclusions. In all three methods, an increase in the stiffness of the building (the thickness of the foundation slab) leads to an increase in the stresses, while the stresses in both the foundation slab and the columns are different. In the case of the first method, an increase in the thickness of the foundation slab leads to a decrease in

the stresses, both in the foundation and in the columns, while in the second and third methods, the bending moments in the foundation slab increase, and in the columns, like the first, decrease.

As the calculation shows, the values of the sag coefficients calculated by different methods differ from each other by approximately 30-50%.

According to the norms given in the calculation program used, the difference in winning coefficients is insignificant.

REFERENCES

1. SNiP 2.02.01-83*. Foundations of buildings and structures / Ministry of Construction of Russia M.: GP CPP, 1995.
2. Program complex "LIRA". User's manual / NIIASS. T. 7. Kiev: Publishing House of NIIASS, 1998.
3. Calculation of structures on growing bandushenno / M.I. Gorbunov-Posadov, T.A. Malikova, V.I. Solomin. - 3rd ed., revised. and add. - M.: Stroyizdat, 1984

МЕХАНІЗМИ ТА МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ ЗАХИСТУ ЛОКАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Ахрамович Вадим Володимирович

Завідувач комп'ютерним центром Національна
академія статистики, обліку та аудиту

Чупрун Сергій Григорович

аспірант Державний університет
інформаційно-телекомунікаційних технологій

Вступ. Захист локальної мережі (ЛОМ) – це комплекс заходів та інструментів, призначених для забезпечення надійності та безпеки передачі даних усередині організації. Це необхідно для захисту від кіберзагроз та підтримання нормальної роботи локальної обчислювальної мережі.

Враховуючи сучасні виклики, локальна мережа має бути набагато більшою, ніж просто набір фізичних пристроїв. Це система, яка ефективно інтегрує різні компоненти та дозволяє організаціям працювати стабільно та безпечно в умовах постійних змін та зростання бізнесу. Локальні мережі відіграють ключову роль у функціонуванні бізнес-процесів, оскільки забезпечують ефективний зв'язок між різними елементами інфраструктури компанії. Завдяки локальним мережам співробітники отримують доступ до необхідних ресурсів, а компанії можуть підтримувати стабільну роботу, керувати даними та забезпечувати надійний захист інформації.

Ціль роботи. Є розгляд механізмів та математичних моделей захисту локальних мереж і можливих наслідків для захисту інформації.

Матеріали та методи. Дослідження, які приводяться, присвячені розгляду механізмів та математичних моделей захисту локальних мереж. Використана теорія аналізу та синтезу, комп'ютерних мереж.

Результати та обговорення. Безпека локальної мережі охоплює набір протоколів, інструментів та заходів, спрямованих на захист даних, систем та ресурсів у локальній мережній інфраструктурі. Вона зосереджена на запобіганні несанкціонованому доступу, кібератакам, витокам даних та іншим

цифровим загрозам, які можуть поставити під загрозу цілісність даних, конфіденційність та загальну доступність мережевих ресурсів. Ефективні політики безпеки локальних мереж забезпечують безпечне мережеве середовище, що сприяє захисту конфіденційної інформації та підтримці безперебійної роботи.

Ключові компоненти безпеки локальних мереж.

Механізми контролю доступу. Аутентифікація користувачів: Забезпечує доступ до мережі лише авторизованим користувачам за допомогою облікових даних, таких як імена користувачів та паролі, біометричні дані або токени безпеки.

Політики надійних паролів: Забезпечують створення складних паролів, які важко вгадати чи зламати, значно знижуючи ризик несанкціонованого доступу.

Шифрування: Захищає дані в дорозі та в стані спокою, перетворюючи їх у кодований формат, який може бути розшифрований лише авторизованими особами, які мають ключ розшифровки.

Інструменти захисту мережі. Міжмережеві екрани: Діють як бар'єр між довіреними внутрішніми мережами та ненадійними зовнішніми мережами. Міжмережеві екрани аналізують вхідний та вихідний трафік на основі визначених правил та політик, блокуючи шкідливі пакети даних.

Системи виявлення та запобігання вторгненням (IDS та IPS): IDS інструменти моніторять мережевий трафік на предмет підозрілої активності, яка може вказувати на порушення безпеки, тоді як IPS системи проактивно блокують атаки в реальному часі.

Практики проектування та управління мережею. Сегментація мережі: Розділяє мережу на дрібніші керовані сегменти або підмережі. Цей підхід обмежує масштаб кібератаки, стримуючи загрозу та запобігаючи серйозним втратам. Наприклад, у банківській мережі зазвичай є сегменти до яких обмежений доступ з боку локальної мережі. Доступ до комп'ютерів у цій мережі має обмежене коло осіб, приміщення під власною сигналізацією і т.п.

Вони стоять за власним фаєрволом і поміщені в окрему VLAN, але оскільки з цієї підмережі може бути потрібний доступ до банківських ресурсів, то засобами фаєрволу дозволяється доступ за певними фіксованими адресами.

Важливі регулярні оновлення та патчі безпеки. Важливо оновлювати програмне забезпечення мережевих пристроїв, включаючи маршрутизатори, комутатори та міжмережеві екрани.

Просунуті методи безпеки. Контроль доступу до мережі (NAC). Системи контролю доступу до мережі (NAC) надають більш глибокі, контекстно-обізнані механізми застосування політик доступу, враховуючи тип пристрою, ідентичність користувача і поточний стан безпеки перед наданням доступу до мережевих ресурсів. Архітектура нульової довіри. Прийняття концепції Zero Trust involves передбачає філософію «ніколи не довіряй, завжди перевіряй», коли дозволи доступу надаються суворо з урахуванням необхідності, незалежно від цього, надходить запит доступу зсередини чи ззовні мережного периметра.

Штучний інтелект (ШІ) та машинне навчання. Технології ШІ та машинного навчання дедалі частіше інтегруються у стратегії безпеки локальних мереж. Ці технології можуть передбачати та виявляти нові загрози, ґрунтуючись на шаблонах та аномаліях у мережевому трафіку, що дозволяє проактивно виявляти та реагувати на загрози.

Кращі практики забезпечення безпеки локальної мережі. Використання багатофакторної автентифікації (MFA): Додає додатковий рівень безпеки, вимагаючи два або більше факторів перевірки для отримання доступу до мережі.

Безперервний моніторинг та оповіщення: Організує безперервне 24/7 спостереження за мережним трафіком, автоматично відзначаючи та повідомляючи адміністраторів про незвичайні дії, які можуть вказувати на проблему безпеки.

Шифрування: Застосовує надійні стандарти шифрування для всіх даних у межах локальної мережі для захисту від перехоплення та підслуховування.

Регулярні аудити безпеки: Проводить періодичні оцінки для виявлення та усунення прогалин у безпеці, уразливостей та проблем невідповідності.

Розширені рекомендації щодо запобігання порушення безпеки. Розробка та забезпечення виконання ефективної політики управління паролями, включаючи регулярну зміну паролів та використання складних, важко прорахованих паролів.

Підтримка всіх мережних пристроїв та програмного забезпечення в актуальному стані з останніми патчами безпеки та оновленнями прошивки, щоб своєчасно усувати відомі вразливості.

Навчання та тренування користувачів з найкращих практик кібербезпеки, включаючи виявлення спроб фішингу та важливість безпечного веб-серфінгу.

Класичні моделі безпеки локальних мереж:

Такі класичні моделі, як Харрісона-Руззо-Ульмана, Take-Grant, Бела-ЛаПадула, Біба та інших, описані і досліджені у багатьох роботах, надають формальні докази захищеності інформації в ЛОМ.

Модель матриці доступів Харрісона-Руззо-Ульмана (HRU) побудована з використанням апарату теорії стосунків. У даній моделі система захисту представляється як кінцевий автомат, та її функціонування розглядається з погляду змін у матриці доступу. У підходах моделі HRU (модель типізованої матриці доступу) додатково введена концепція типів.

Модель розподілу прав доступу Take-Grant побудована з використанням апарату теорії графів. У даній моделі стани системи і переходи між станами описуються за допомогою операцій перетворення графа доступів.

Класична модель Белла-ЛаПадулла та моделі, засновані на ній (модель безпечного переходу, модель із уповноваженими суб'єктами, модель спільного доступу, модель безпечного переходу для системи сумісного доступу, модель спільного доступу з уповноваженими суб'єктами), побудовані з використанням апаратів теорії відносин та ґрат. У даних моделях вводяться поняття функції безпеки та решітки рівнів безпеки, які визначають усі дозволені відносини між сутностями системи. У моделях, що розвивають класичну, вводяться також

різні додаткові правила, що регламентують можливість здійснення переходів, сутностей системи, що змінюють рівні безпеки.

Модель Trusted Mach побудована з використанням теорії предикатів. Вона є модель станів і подій, в якій використовується оператор наступного значення, що визначає нові значення змінних станів після подій, що відбулися.

Модель Law-Water-Mark (LWM) побудована з використанням теорії відносин. Ця модель визначає порядок безпечного функціонування системи у випадку, коли на запит суб'єкта йому завжди необхідно надавати доступ для запису в об'єкт.

Згідно моделі Хоффмана система безпеки з повним перекриттям повинна мати принаймні один спосіб забезпечення безпеки на кожному можливому шляху проникнення в систему. У моделі точно визначається кожна область, яка потребує захисту, оцінюються кошти забезпечення безпеки з точки зору їх ефективності та їх внесок у забезпечення безпеки у всій обчислювальній системі. Вважається, що несанкціонований доступ (НСД) до кожного з наборів, що захищаються об'єктів O пов'язаний з деякою «величиною шкоди», причому ця шкода може (або не може) бути визначена кількісно.

З кожним об'єктом, що потребує захисту, пов'язується деяка кількість дій, до яких може вдатися зловмисник для отримання НСД до об'єкта. Усі потенційні зловмисні дії по відношенню до всіх об'єктів розглядаються як набір загроз T , спрямованих на порушення безпеки. Основною характеристикою набору загроз є ймовірність прояву кожного зі зловмисних дій.

Безліч відносин об'єкт-загроза утворюють дводольний граф, в якому ребро існує тоді і тільки тоді, коли t_i є засобом отримання доступу до об'єкту o_j . При цьому зв'язок між загрозами та об'єктами не є зв'язком типу «один до одного», загроза може поширюватися на будь-яку кількість об'єктів, і об'єкт може бути вразливий з боку більш ніж однієї загрози.

Завершує модель третій набір, що включає засоби (механізми) забезпечення безпеки M , які використовуються для захисту інформації у обчислювальній системі. Ідеально кожен механізм m_k повинен обороняти деяке

ребро $\langle t_i, o_j \rangle$.

Набір M механізмів безпеки перетворюють дводольний у тридольний граф (рис. 1). У «захищеній» системі всі ребра є у формі $\langle t_i, m_k \rangle$ і $\langle m_k, o_j \rangle$. Будь-яке ребро у формі $\langle t_i, o_j \rangle$ визначає незахищений об'єкт. Один і той же механізм захисту може перекривати більше однієї загрози та/або захищати більше одного об'єкта.

На основі даної моделі побудована, наприклад, базова система безпеки Клементса, що представляє собою п'ятикортежний набір

$$S = \{O, T, M, V, B\},$$

де: O – набір об'єктів, що захищаються; T – набір небезпек; M – набір механізмів захисту; V – набір вразливих місць – відображення $T \times O$ на набір упорядкованих пар $v_i = \langle t_i, o_j \rangle$, що являють собою шляхи реалізації кібернетичних загроз (шляхи проникнення);

B – набір бар'єрів – відображення $V \times M$ або $T \times O \times M$ на набір упорядкованих трійок $b_i = \langle t_i, o_j, m_k \rangle$, що є крапками, в яких потрібно здійснити захист (реалізувати механізми захисту).

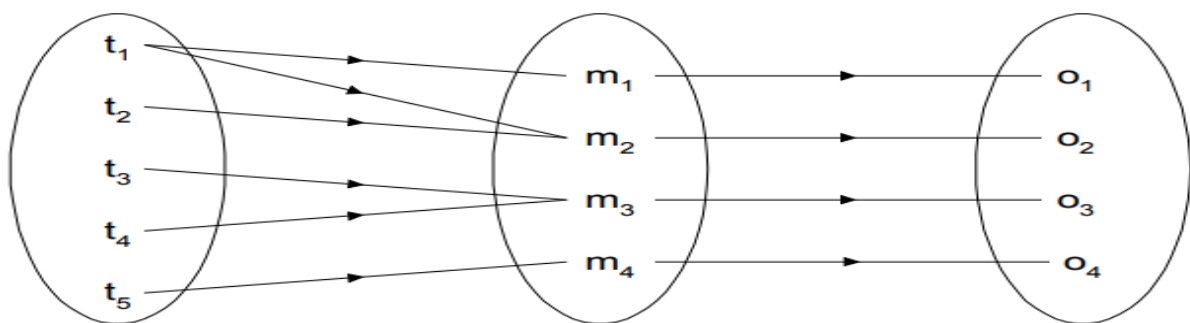

Рис. 1. Модель системи безпеки з повним перекриттям

Моделі імовірнісного (стохастичного) характеру. Дані моделі розглядають кібератаки з різними наслідками (наприклад, порушення конфіденційності, порушення цілісності інформації, DoS-атаки) і здатні передати динаміку поведінки системи у відповідь на атаку. При цьому атака зловмисника та відповідь системи моделюються як довільний процес.

Вважається, що система може перебувати в кінцевому наборі існуючих з точки зору безпеки станів. Моделювання починається з виділення цих станів та

побудови діаграми переходів між ними.

Пропонується загальна діаграма переходів, яка характеризує поведінку систем, стійких до атак. Будується власне стохастична модель поведінки зловмисника та відповідей системи. Зловмисник не володіє повними знаннями про систему, тому ефективність атаки наперед точно невідома. Аналогічно система (розробник/власник/користувач) не має точної інформації щодо типу, частоти, інтенсивності та тривалості атак. На наступному етапі описуються події, які викликають переходи між станами в термінах ймовірностей і функцій розподілу.

Висновки. Локальна мережа – це основа, де будується вся ІТ інфраструктура компанії. Вона повинна забезпечувати не лише швидкий обмін даними та ефективну роботу внутрішніх систем, а й забезпечити безпеку та стабільність. Слід правильно налаштувати ЛОМ, щоб мінімізувати ризики, пов'язані з безпекою та збоями у роботі систем, а також забезпечити безперебійний доступ до необхідних ресурсів. Інвестування в належну інфраструктуру, професійне налаштування мережі та постійний моніторинг допоможуть створити надійну основу для розвитку бізнесу в умовах технологічних вимог, що постійно зростають.

Забезпечення безпечного мережевого середовища. Забезпечення безпеки локальної мережі – це багатоаспектне завдання, яке потребує комплексного підходу, що включає технічні заходи контролю, навчання користувачів та безперервний моніторинг. Розуміючи та впроваджуючи принципи та практики, описані вище, організації можуть значно підвищити свій рівень безпеки локальних мереж, знижуючи ризик кіберзагроз та захищаючи свої критичні цифрові активи.

Необхідна математична модель кількісного визначення показника захисту інформації в локальній мережі (можливо на основі системи нелінійних диференціальних рівнянь), яка б враховувала всі фактори впливу на безпеку ЛОМ.

РОЗРОБКА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО ЗВУКОВОГО ОТОЧЕННЯ НА ОСНОВІ БІБЛІОТЕКИ ЗВУКІВ

Гуменюк Роман Вадимович,
студент групи ПД-44,
спеціальність 121 Інженерія програмного забезпечення,
Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій
Науковий керівник:
Садовенко Володимир Сергійович,
доцент кафедри, кандидат фізико-математичних наук,
професор кафедри Інженерії програмного забезпечення
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. У сучасному світі питання зниження рівня стресу, покращення концентрації та створення комфортного середовища для праці чи відпочинку набуває особливої актуальності. Одним із найбільш природних засобів для досягнення цих цілей є використання звуків, які позитивно впливають на емоційний стан людини. Персоналізоване звукове оточення, сформоване відповідно до індивідуальних уподобань користувача, може значно підвищити ефективність діяльності, сприяти релаксації або зосередженню. У зв'язку з цим, розробка програмного забезпечення для створення такого середовища є актуальним напрямом в галузі інженерії програмного забезпечення.

Ціль роботи./Aim. Метою цієї дипломної роботи є створення програмного продукту, що дозволяє користувачам формувати індивідуальне звукове оточення для підвищення комфорту, концентрації або релаксації. Основна ідея полягає у наданні можливості користувачу самостійно обирати звуки з різних тематичних категорій, поєднувати їх у мікси, регулювати параметри звучання та зберігати створені конфігурації для подальшого використання.

Такий додаток має сприяти створенню сприятливого акустичного середовища відповідно до особистих потреб користувача – під час навчання,

роботи, медитації чи відпочинку. Важливою складовою є забезпечення гнучкості, зручності використання та можливості адаптації звукових налаштувань до змін контексту (наприклад, часу доби або настрою). У перспективі система може слугувати основою для більш складних платформ, орієнтованих на терапевтичне, освітнє або продуктивне середовище.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для реалізації функціоналу мікшування звуків та відтворення аудіо було обрано бібліотеки PyDub та pygame.mixer, які дозволяють зручно працювати з різними форматами аудіофайлів, регулювати гучність, поєднувати звукові доріжки та реалізовувати базову логіку мікшування. Завдяки відкритому API сервісу Freesound була сформована початкова звукова бібліотека з категоріями: природа (дощ, вітер, ліс), міське середовище, білий шум, ambient-композиції тощо.

Графічний інтерфейс реалізовано за допомогою модуля Tkinter – вбудованого GUI-фреймворку в Python. Інтерфейс дозволяє користувачу обирати звуки, регулювати їхню гучність, вмикати/вимикати окремі треки, а також зберігати налаштування для повторного використання. Крім того, передбачено режим автоматичного мікшування, при якому програма самостійно комбінує звуки залежно від часу доби (ранок, день, вечір).

1. Freesound. URL: <https://freesound.org/>
2. PyDub Library. URL: <https://github.com/jiaaro/pydub>
3. Tkinter Documentation. URL: <https://docs.python.org/3/library/tkinter.html>
4. Python Audio Libraries Overview. URL: <https://realpython.com/playing-and-recording-sound-python/>

Результати та обговорення./Results and discussion. Результатом роботи є стабільний прототип додатку, який виконує основні функції персоналізованого звукового супроводу. Програмне забезпечення може бути застосоване у повсякденному житті офісних працівників, студентів, фрилансерів, а також у терапевтичних або медитативних практиках.

У ході розробки було реалізовано:

- Імпорт та каталогізацію звуків з відкритих джерел;

- Побудову інтерфейсу з можливістю управління відтворенням;
- Збереження налаштувань користувача у форматі JSON;
- Автоматичне перемикання режимів за часом;
- Первинне тестування з оцінкою продуктивності програми на різних ОС.

У подальшому передбачається розширення функціоналу, зокрема: підтримка мобільних платформ, інтеграція зі смарт-пристроями, використання штучного інтелекту для підбору звуків за настроєм користувача.

Висновки./Conclusions. У межах дипломної роботи було успішно реалізовано прототип програмного забезпечення для створення персоналізованого звукового оточення на основі бібліотеки звуків. Запропоноване рішення дозволяє користувачам інтуїтивно формувати комфортне звукове середовище відповідно до власних потреб і вподобань. Застосування бібліотек PyDub та pygame.mixer забезпечило ефективну обробку аудіо, а інтерфейс на базі Tkinter зробив роботу з додатком простою та зручною.

Розробка демонструє потенціал подібних рішень для використання в повсякденній діяльності з метою підвищення концентрації, зниження рівня стресу та поліпшення емоційного стану користувача. Надалі програмне забезпечення може бути масштабоване, зокрема через інтеграцію з мобільними пристроями та інтелектуальними системами рекомендацій.

ЕКСПРЕС-ОЦІНКА ЯКОСТІ ПРОЄКТУ ПРИДБАННЯ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ СУДНА ДЛЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ НАВАЛЮВАЛЬНИХ ВАНТАЖІВ

Демідюк Олександр Олександрович

здобувач вищої освіти третього навчально-наукового рівня (PhD)

Бондар Алла Віталіївна

доктор технічних наук, професор

кафедра управління логістичними системами та проектами

Одеський національний морський університет

Вступ. Процес оновлення флоту може виконуватись за рахунок придбання існуючих на ринку суден, або проектування та побудови нових суден. На цьому шляху судновласник змушений вирішувати велику кількість комерційних, технічних і організаційних питань, з прийняття обґрунтованих рішень. Тому задача створення надійного інструменту для мінімізації ризиків прийняття помилкових управлінських рішень щодо розгляду пропозиції або проєкту судна є актуальною.

В останні роки важливу роль в оцінці ефективності судна відіграють індекси EEDI, EEOI, EEXI, SEEMP, що пов'язані з різними аспектами – такими, як якість проектування, зменшення викидів шкідливих речовин (CO₂) і т.ін. [1]. Визначенню оптимальної навігаційної швидкості в різних умовах роботи, що є основою і передумовою для підвищення енергоефективності судна в режимі реального часу, присвячено дослідження [2]. Вказані процедури визначення індексів і оптимальної швидкості досить складні і часто не відображають реальні потреби і бажання судновласників в процесі вирішення задач поповнення флоту. Дослідження [3] присвячено постановці та вирішенню оптимізаційної задачі. В роботі [4] зроблено спробу визначити впливові (значущі) параметри суден-балкерів за допомогою факторного аналізу статистичних даних. До розгляду бралися безрозмірні комплекси основних технічних характеристик судна.

Мета роботи. Метою дослідження є створення простого та ефективного

інструменту оперативної оцінки якості проєкту судна, який базується на практичному досвіді суднохідних компаній та дозволяє обґрунтовано приймати рішення щодо придбання конкретного судна або розробки вимог технічного завдання на проектування, забезпечення результату процесу проектування.

Матеріали та методи. Ефективність проєкту, його економічний результат зазвичай є головним критерієм для замовника (при забезпеченні вимог нормативних документів). Тому отримання максимального доходу I і мінімізація витрат E – завжди є основною і постійною його турботою. Однак абсолютне значення прибутку $P=I-E$ не дає змоги однозначно охарактеризувати фінансовий результат, тому що той самий прибуток можна отримати за результатом різних понесених витрат і найефективнішим буде варіант, у якого витрати були меншими.

Видається більш доцільним порівнювати варіанти проєктів за відносними показниками, наприклад за рівнем рентабельності (відношення прибутку до витрат) $PR = P/E$ або за рівнем прибутковості - PP , тобто величиною

$$PP = I / E \quad (1)$$

Природно, що чим більша сума доходів і чим менша сума витрат, тим кращий фінансовий стан проєкту ($PP > 1$), за умови $PP = 1$ – можна констатувати відсутність прогресу, а за умови $PP < 1$ - фіксувати збитки.

Дохід судна $I = F * LC$ залежить від ринкових умов (від фрахтової ставки F) і від кількості вантажу, що перевозиться LC . Вантажопідйомність визначається проєктними рішеннями (усім комплексом питань, який доводиться розв'язувати в процесі проектування судна).

Кожен тип судна має властиву йому структуру витрат. Крім того, розподіл витрат для одного і того ж судна може змінюватися залежно від рейсу. Тому досвід судновласника (менеджера), який має у своєму розпорядженні статистичні дані про роботу власних суден, може допомогти йому спрогнозувати витрати для нового судна, що близьке за своїми характеристиками до характеристик його суден, що вже експлуатуються.

На першому етапі для експрес-оцінки проєкту нового судна може бути

використана залежність, яка дає змогу визначити рівень прибутковості PP відповідно до прогнозованих суднових витрат P , що можуть базуватися на середніх величинах, виходячи з досвіду експлуатації наявних суден.

$$PP = I / (T_v * P_i / a_i); \quad (2)$$

$I = (LC * F)$ – дохід за рейс (LC - кількість перевезеного вантажу; F – фрахтова ставка за перевезення однієї тони вантажу); T_v – тривалість рейсу, доба; P_i – добові витрати i -статей витрат (наприклад, $i=1$ – тільки для палива, $i=2$ – паливо та екіпаж, $i=3$ – паливо, екіпаж і портові тощо); a_i – частка в загальних витратах статті "Палива" ($i=1$) або "Паливо та екіпаж" ($i=2$), або "Паливо, екіпаж і портові витрати" ($i=3$) тощо.

Для експрес-оцінки прийнятих (або вже реалізованих у суднах типу «*second hand*») проєктних рішень можна використовувати відносний критерій ефективності A , для розрахунку якого можна використати величини, що фігурують в описі будь-якого судна:

$$A = 24 * (DW * V) / \rho_{me}, \quad (3)$$

де DW – дедвейт судна (т); V – швидкість судна (вузли); ρ_{me} – добова витрата палива головного двигуна (т/добу).

Значення відносного критерія ефективності A (3) має наближений характер, тому що доходи, які судно може отримувати від експлуатації, базуються на чистій вантажопідйомності, яка відрізняється від DW на величину суднових запасів.

Проте, за умови точного визначення фактичних параметрів, що входять у вираз (3), величина A дає змогу з достатнім ступенем достовірності говорити про якість проєкту, тому що для близьких проєктів суден величина суднових запасів $P_{зан}$ незначною мірою впливає на кінцевий результат, а чисельник із фізичного погляду є роботою, яку виконує судно. Величина A дає змогу говорити про якість проєкту судна, про «кількість роботи», яку може виконати одиниця витраченого палива СЕУ.

У разі відсутності всіх необхідних даних під час зіставлення проєктів судновласник на першому етапі може використовувати в чисельнику замість дедвейту водотоннажність (але краще – чисту вантажопідйомність), а в знаменнику – замість витрат палива – потужність ГД. Після уточнення даних на наступних етапах рекомендується уточнити величину A з використанням відкоригованих параметрів.

Дедвейт, а також вантажопідйомність судна визначаються проєктними рішеннями, які ухвалює проєктант судна, головними розмірами судна, формою корпусу і, врешті-решт, водотоннажністю порожнього судна DLW . Швидкість і витрати пального визначаються проєктними рішеннями, ухваленими при створенні комплексу «двигун-гвинт-корпус», під час вибору головних розмірів судна і форми його корпусу, так і мають залежність від професіоналізму екіпажу і менеджерів.

Таким чином, якість проєкту судна, призначеного, наприклад, для перевезення навалювальних вантажів, залежить не тільки від оптимальних проєктних рішень, що забезпечують зниження металомісткості судових конструкцій (і в остаточному підсумку – DLW), а й від застосованих проєктних рішень при створенні системи "двигун-гвинт-корпус".

За п'ятибальної системи якість проєкту умовно можна визначити, наприклад, шляхом додавання відповідних балів, що присвоюються загальнопроєктним рішенням, які зумовлюють DLW , і рішенням, ухваленим під час проєктування гвинто-рульового комплексу (ГРК) (таблиця 1).

На рисунку 1 наведено принципову схему зміни якості проєкту K залежно від величини DLW (зона "М" – зона мінімально-допустимих товщин залежно від проєктного терміну служби судна).

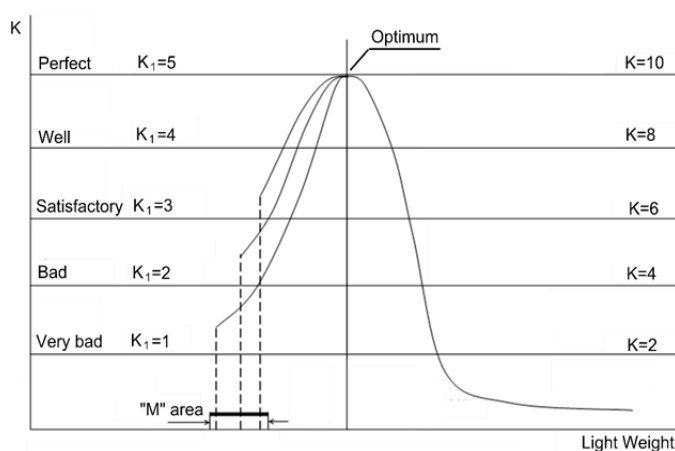
Результати та обговорення.

Приклад роботи формули (3) продемонстрований на даних статей [3, 4] в яких розглянуті відповідно 7 та 32 балкера різних типів (Handysize, Panamax, Post Panamax, Capesize та деяких інших похідних типів розміри яких походять від навігаційних обмежень портів – Dunkirkmax, Kamsarmax та інші).

Таблиця 1.

Якість проекту та її ранжування

Оцінка проектних рішень	Величина DLW K_1 , Бали	ГРК K_2 Бали	Якість проекту $K=K_1+K_2$, Бали
Perfect	5	5	10 ($8 < K \leq 10$)
Well	4	4	8 ($6 < K \leq 8$)
Satisfactory	3	3	6 ($4 < K \leq 6$)
Bad	2	2	4 ($2 < K \leq 4$)
Very bad	$1 \leq$	$1 \leq$	2 ($0 < K \leq 2$)

Рис. 1. Якість проекту K и DLW (Light Weight)

Відносний критерій ефективності A був визначений за допомогою DW та добових витрат палива. Аналіз Рис. 2 показує, що розглянуті типи балкерів утворюють чіткі групи, в рамках яких при наявності достатньої кількості суден можна отримати усереднені значення трендів.

Для балкерів класу "Panamax" дедвейтом (53565 - 81966) тонн критерій ефективності A змінюється в досить широкому діапазоні: від $(4,056-6,004) \cdot 105$. Настільки широкий діапазон зміни може бути обумовлений не тільки ступенем достовірності вихідної інформації, але й застосованими проектними рішеннями. Зокрема, більші значення величини A притаманні суднам, у яких менша вага порожнього судна, вищий ККД гвинто-рульового комплексу.

Під час вибору параметрів судна і його форми корпусу велике значення має накопичений досвід проектної організації, оскільки цей досвід дає змогу уникнути невдалих проектних рішень і навпаки - застосувати ті рішення, які добре себе зарекомендували вже в раніше реалізованих проектах.

Тому для суден, які максимально використовують під час експлуатації свою вантажопідйомність (балкери, танкери), для експрес-оцінки проектних

рішень можуть бути використані залежності (2) і (3).

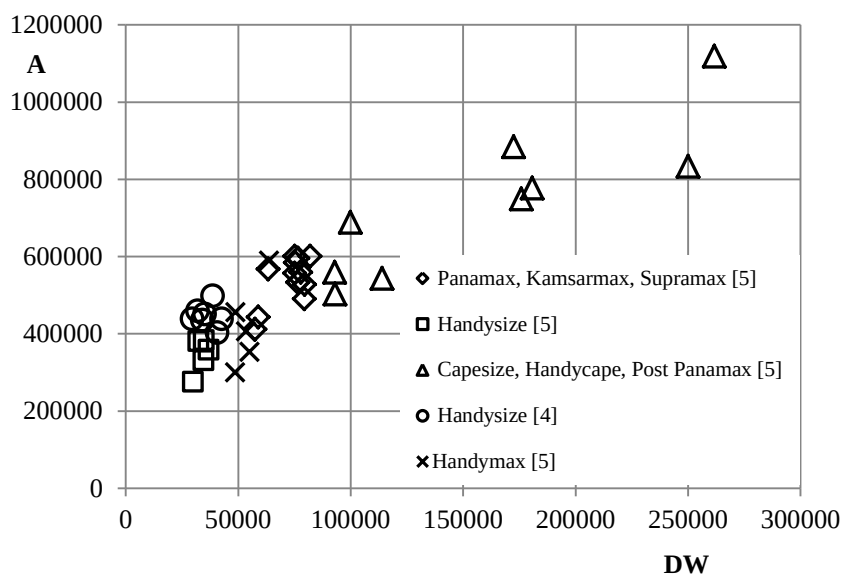

Рис. 2. Відносний критерій ефективності для балкерів

У тому разі, якщо судновласник бере участь у створенні проекту нового судна, для отримання максимально можливої величини K можна рекомендувати керуватися такими принципами:

- вибір форми і розмірів корпусу судна найкращих як для забезпечення ходових якостей;
- максимально можлива осадка з урахуванням експлуатаційних обмежень;
- оптимальні проєктні рішення, спрямовані на зменшення DLW при забезпеченні потрібної міцності та експлуатаційних якостей судна;
- застосування низки проєктних рішень, спрямованих на підвищення ККД пропульсивного комплексу судна (гвинт великого діаметру, знижені оберти гвинта і т.і.).

Природно, що під якістю проєкту судна слід розуміти ширше поняття, яке не обмежується тільки економічними питаннями. До нього слід включати всі критерії безпеки мореплавства, мореплавства, охорони довкілля.

Однак економічний аспект для транспортних суден, як і раніше, має визначати основні рішення будь-якого проєктанта і впливати на остаточний вибір судновласника.

Висновки. Зроблена спроба розробити відносно просту та ефективну експрес-оцінку якості проекту судна, яка побудована на зрозумілих фізичних та економічних параметрах. Застосовані відносні параметри: рівень прибутковості та критерій ефективності судна. Показано як за допомогою методу ранжування та обраних складових якості визначити інтегральну якість судна. Виконані порівняльні оцінки критерія ефективності судна. Запропоновані параметри можуть бути використані в процесі прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо поповнення флоту компанії ефективними суднами.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Jasper Faber, Maarten't Hoen, Robert Vergeer, John Calleya «Historical Trends in Ship Design Efficiency, The Impact of Hull Form on Efficiency», Report, Delft, CE Delft, March 2016, Publication code: 16.7H27.23, 55 pages
2. Kai Wang, Xinping Yan, Yupeng Yuan, Feng Li « Real-time optimization of ship energy efficiency based on the prediction technology of working condition», National Engineering Research Center for Water Transport Safety, Wuhan University of Technology, Wuhan, Hubei 430063, China, Transportation Research Part D 46 (2016) 81–93 pages
3. Лапкіна І. О. Багатокритеріальний підхід до обґрунтування вибору проекту придбання та експлуатації судна-балкера [Текст] / І. О. Лапкіна, М. О. Малаксіано, В. И. Главатських // Транспортні системи і технології, 2019. – Т. 2. № 33. – С. 99–110.
4. Demidiuk, O., Kosoy, M., & Zaiets, A. (2023). Determining basic characteristics of bulk carriers at the early stages of design. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 6(1 (126), 68–77.

РОЗРОБКА КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРИ З ВИКОРИСТАННЯМ UNITY ТА ОПТИМІЗАЦІЄЮ АПАРАТНИХ РЕСУРСІВ

Дубовик Тетяна Миколаївна

Старший викладач

УДУНТ ННІ «Український державний хіміко-технологічний університет»

Шишка Дмитро Миколайович

0009-0001-2117-4849

Бакалавр, Студент

УДУНТ ННІ «Український державний хіміко-технологічний університет»

Вступ./Introduction.

Індустрія комп'ютерних ігор з'явилась зовсім нещодавно, але вже займає одну з лідируючих позицій на світовому ринку. Це має просте пояснення: стрімкий розвиток технологій починаючи з кінця 20-го століття та поява Інтернету. Завдяки цьому, в порівнянні з іншими видами розваг, комп'ютерні ігри стали більш доступними та популярними. На сьогоднішній день розробка нових комплектуючих для комп'ютера тісно пов'язана з індустрією ігр, бо якість та вимоги ростуть, що сприяє розвитку комп'ютерних технологій. Також варто прийняти до уваги, що комп'ютерні ігри це не лише один з видів розваг та відпочинку сучасної людини.

Мета роботи./Aim.

Метою роботи є створення оптимізованої 3D-комп'ютерної гри в жанрі хоррор з використанням ігрового рушія Unity 2022, яка забезпечує мінімальне навантаження на апаратні ресурси ПК. Гра повинна передавати атмосферу страху та психологічної напруги за допомогою візуальних і звукових засобів, при цьому залишаючись стабільною навіть на пристроях із середніми або слабкими характеристиками.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Для реалізації гри було використано ігровий рушій Unity 2022 з увімкненим Universal Render Pipeline (URP) для зменшення навантаження на

графічну систему. Розробка велась у середовищі Windows 11 із використанням C# для скриптів, а всі 3D-моделі, текстури та анімації було імпортовано через Unity Asset Store. Основні компоненти проекту включають:

- Ігрове середовище : створене з готових шаблонів лабіринту та ландшафту (рисунок 1). Додаємо туман та зменшимо інтенсивність світла для створення напруженої атмосфери.

Рисунок 1 – Вид ігрового середовища зверху

Гравець представляє собою порожню капсулу з прикріпленою камерою, до якої під'єднано ліхтарик із циліндрів та точковим джерелом світла. Додаємо на гравця скрипт PlayerController для переміщення (рисунок 2).

Фрагмент коду:

```
if (Input.GetKey(KeyCode.LeftShift) && vertical > 0)
{
    movespeed = 4;
    animator.SetInteger("idle", 2); // Біг
}
else if (horizontal != 0 || vertical != 0)
{
    movespeed = 2;
    animator.SetInteger("idle", 1); // Ходьба
}
else
{
    animator.SetInteger("idle", 0); // Спокій
}
```

Також створюємо ворога який буде переслідувати гравця по створеній сітці NavMesh і наганяючи викидувати в меню за допомогою прикріпленого триггера з скриптом killskripts (рисунок 2).

Фрагмент коду:

```
public class killskripts : MonoBehaviour
{
    public string scenename;

    void OnTriggerEnter(Collider other)
    {
        if (other.CompareTag("Player"))
        {
            SceneManager.LoadScene(scenename);
        }
    }
}
```


Рисунок 2 – Вигляд гравця та ворога

Головне меню гри включає кнопки "Start", "Settings" та "Quit" (рис. 3.15). Функціональність реалізована через накладення скрипта menu на Canvas. У меню налаштувань користувач може змінювати гучність, графіку та роздільну здатність. Реалізовано застосування параметрів за допомогою скрипта Settings. Екран перемоги створений на окремій сцені win (рисунок 3).

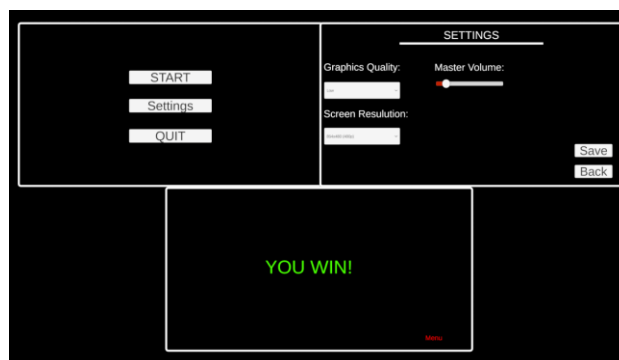

Рисунок 3 – Вигляд меню, налаштувань та екрану перемоги

Фрагмент коду для зміни налаштувань графіки

```
public void setGraphics() {  
    if (graphicsDrop.value == 0) QualitySettings.SetQualityLevel(0); // Низька  
    if (graphicsDrop.value == 1) QualitySettings.SetQualityLevel(1); // Середня  
    if (graphicsDrop.value == 2) QualitySettings.SetQualityLevel(2); // Висока  
    PlayerPrefs.SetInt("graphics", 2 - graphicsDrop.value);  
    PlayerPrefs.Save();  
}
```

Фрагмент коду меню

```
{  
    public GameObject loadingscreen, menuObj, settingsObj; // Об'єкти інтерфейсу: завантаження, головне  
    меню, налаштування  
    public string sceneName; // Назва сцени, яка завантажується при старті гри  
    void Start() // Метод, що викликається при запуску сцени  
    {  
        Cursor.visible = true; // Робимо курсор видимим  
        Cursor.lockState = CursorLockMode.None; // Знімаємо фіксацію курсора в центрі екрана  
    }  
    public void playGame() // Метод для старту гри  
    {  
        loadingscreen.SetActive(true); // Відображаємо екран завантаження  
        SceneManager.LoadScene(sceneName); // Завантажуємо сцену з назвою sceneName  
    }  
    public void SettingsMenu() // Метод відкриття меню налаштувань  
    {  
        menuObj.SetActive(false); // Ховаємо головне меню  
        settingsObj.SetActive(true); // Показуємо меню налаштувань  
    }  
    public void quitGame() // Метод для виходу з гри  
    {  
        Debug.Log("This will quit the game, only works in actual build, not in Unity editor."); // Лог для  
        редактора  
        Application.Quit(); // Вихід з гри  
    }  
    public void backToMenu() // Метод повернення з меню налаштувань до головного меню  
    {  
        settingsObj.SetActive(false); // Ховаємо меню налаштувань  
        menuObj.SetActive(true); // Показуємо головне меню  
    }  
}
```

Для проходження гри гравець має подолати перешкоди у вигляді залізних ґрат, які відкриваються при натисканні плиток (рисунок 4). Плитка активує скрипт ButtonOpen, що відкриває шлях, а після подолання всіх ґрат тригер зі скриптом KillScripts переводить гравця на екран перемоги.

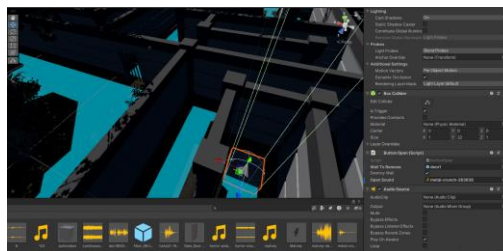

Рисунок 4 – Створення плитки

Фрагмент коду

```
public class ButtonOpen : MonoBehaviour
{
    public GameObject wallToRemove;
    public bool destroyWall = true;
    public AudioClip openSound;

    private bool activated = false;

    private void OnTriggerEnter(Collider other)
    {
        if (activated) return;

        if (other.CompareTag("Player"))
        {
            activated = true;

            if (wallToRemove != null)
            {
                if (destroyWall)
                Destroy(wallToRemove);
            }
            else
            wallToRemove.SetActive(false);
        }
    }
}
```

Результати та обговорення./Results and discussion. У результаті реалізовано повноцінний прототип 3D-гри в жанрі хоррор. Ігровий процес побудовано на відчутті психологічного тиску, який досягається за рахунок темного середовища, динамічного освітлення, звукових ефектів і ворога, що переслідує гравця. Гра містить ігрову зону з лабіринтом, ворогом, точками з'явлення, механікою смерті гравця, системою меню та налаштувань.

Проведено тестування на ПК із характеристиками AMD Ryzen 5 5600G, 4 ГБ ОЗП, AMD Radeon(TM) Graphics. Гра продемонструвала стабільну роботу на середніх налаштуваннях графіки, що підтверджує доцільність використання Unity для оптимізації під малопотужні комп'ютери.

Висновки./Conclusions. Створення прототипу гри на основі Unity 2022 показало ефективність рушія в реалізації базової хоррор-механіки із низькими вимогами до апаратного забезпечення. Проект підтвердив можливість оптимізованої розробки навіть у рамках дипломної роботи. Реалізовані компоненти (гравець, ворог, сцени, тригери, меню) працюють узгоджено та формують ігровий досвід, насичений напругою та атмосферою жаху.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Unity User Manual 2022: URL: <https://docs.unity3d.com/Manual/index.html> (дата звернення 29.03.2025).
2. WikipediA. PC game: URL: https://en.wikipedia.org/wiki/PC_game (дата звернення 29.03.2025).
3. Smith, G. Game Development with Unity. – Boston: Cengage Learning, 2020. – 420 с.
4. Johnson, L. Psychology in Game Design. – New York: Routledge, 2019.- 315 с.
5. Williams, D. The Art of Horror Games. – London: Bloomsbury, 2021. -280 с.
6. Brown, M. Game Audio Implementation. – San Francisco: CRC Press, 2018.-360 с.
7. Davis, R. Unity Optimization Cookbook. – Birmingham: Packt Publishing, 2022. – 450 с.
8. Wikipedia. Horror Game: URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Horror_game (дата звернення 29.03.2025).
9. Unity Asset Store: URL: <https://assetstore.unity.com> (дата звернення 29.03.2025).
10. SteamDB. Horror Game Statistics: URL: <https://steamdb.info/> (дата звернення 29.03.2025).
11. Rabin, S. Game AI Pro 3: Collected Wisdom of Game AI Professionals. – CRC Press, 2017. – 400 с.
12. Isbister, K. *How Games Move Us: Emotion by Design*. – MIT Press, 2016.-192 с.
13. Schell, J. *The Art of Game Design: A Book of Lenses*. – CRC Press, 2020.-600 с.

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ВИДАВНИЧИХ СИСТЕМ

Калиній Ірина,

канд. техн. наук, доцентка, доцентка кафедри
інформаційних технологій та вищої математики
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»,
м. Бережани, Україна

Вступ. Широке застосування комп'ютерів почалося саме з "обчислювальних" галузей, тобто там, де великі об'єми ручних або напівмеханізованих розрахунків гальмували виробничі процеси, або вимагали для вирішення складних задач (математичних, фізичних, космічних) значних затрат часу і людських ресурсів. Друкарська справа традиційно вважалася непридатною для комп'ютерної автоматизації, незважаючи на велику кількість однакових, часто повторюваних операцій на різних етапах підготування видань до випуску. В свій час причиною такого стану була відсутність основних компонент для здійснення революції в книговидаванні, а саме: формалізованого опису операцій та перетворень, здійснюваних над текстом в технологічному процесі проходження видання; алгоритмів поліграфічного опрацювання та просторового розміщення тексту; технічних засобів для введення та ідентифікації текстової інформації, відтворення кодів сформованого тексту.

Поява персональних комп'ютерів дозволила будувати системи нового типу, які відрізняються, з одного боку, різноманітними програмними засобами для опрацювання текстової, графічної та ілюстраційної інформації і технічними—для її зберігання та відображення, а з другого — інтеграцією цих засобів із забезпеченням максимальної зручності для користувачів. Одночасно з удосконаленням програмних пакетів відбулися зміни в назві систем поліграфічного призначення. Для прикладу найбільш поширені з них: автоматизовані системи опрацювання текстової інформації; настільні видавничі системи; системи комп'ютерної підготовки видань; автоматизовані видавничі системи; комп'ютерні видавничі системи — ось далеко неповний перелік

практично однакових за своїми можливостями і призначенням систем.

Мета. Проаналізувати розвиток, призначення та класифікацію комп'ютерних видавничих систем, окреслити їх роль у сучасному інформаційному просторі.

Матеріали та методи. Метод аналізу технічної літератури, порівняння функціональних можливостей програмного забезпечення та системного забезпечення видавничих процесів.

Результати та обговорення. Комп'ютерні видавничі системи автоматизують процеси введення, опрацювання, зберігання текстової та ілюстративної інформації з метою отримання оригінал-макету видання. Об'єктом комп'ютерних видавничих систем є редакційно-видавничий процес, результатом – оригінал-макет видання.

Комп'ютерна видавнича система – це перш за все сукупність засобів технічного, програмного, організаційно-технологічного та інформаційного забезпечення. Конфігурація технічних і програмних засобів тісно пов'язана у певну ієрархічну структуру. КВС відносяться до спеціалізованих систем з максимальним застосуванням уніфікованих модулів. Така система обов'язково повинна бути відкритою і націленою на подальший розвиток. Вона також повинна включати в себе організаційно-технологічне забезпечення – комплекс заходів та нормативно-правових засобів, необхідних для нормального функціонування. Щодо інформаційного забезпечення, то це можуть бути бази і банки даних, довідкові, технологічні дані, навчальна література.

Комп'ютерні видавничі системи поширюються на наступні сфери видавничої діяльності:

1) Введення текстової інформації. Мається на увазі в першу чергу клавіатурний спосіб введення тексту, однак існують також інші способи, наприклад, сканування текстів. Програми оптичного розпізнавання текстів постійно вдосконалюються, хоч і не гарантують безпомилкового сканування оригіналу. Незначний обсяг коректури сканованого тексту перекриває витрати часу на повторне кодування, тому такий спосіб введення тексту все частіше

застосовується у професійній діяльності.

2) Введення коректурних відбитків і правка тексту. В деяких випадках окрім ручної (клавіатурної) правки застосовується і автоматизована коректура тексту.

3) Зчитування ілюстрацій. Цей процес здійснюється за допомогою сканерів або цифрових фотоапаратів. До цього можна додати також опрацювання ілюстрацій, кольоровідтворення і кольороподіл, електронну ретуш.

4) Використання автоматизованих словників і перекладачів з різних мов.

5) Макетування сторінок і верстання, одержання оригінал-макету видання.

6) Спеціальні роботи. Мається на увазі набір таблиць, формул, створення графіків, діаграм, рисунків тощо. В деяких випадках сюди ж відноситься і процес створення предметних покажчиків для окремих видів видань.

7) Збереження і архівація видань. Передбачається створення власної інформаційної бази даних видань окремого видавництва.

8) Інформаційний пошук у зовнішніх системах засобами комунікаційних каналів, наприклад, Інтернет.

9) Виведення або друкування оригінал-макетів видання.

10) Передача видань каналами зв'язку.

Одна з найбільш поширених областей застосування ПК пов'язана з підготуванням текстів. Для більш чіткого розуміння проблем комп'ютерного опрацювання тексту і визначення задач, які треба розв'язувати в технологічному процесі випуску друкованої продукції, розглянемо в загальних рисах пакети прикладних програм, які в залежності від своїх можливостей дістали назву текстових редакторів, текстових процесорів, комп'ютерних видавничих систем.

На сьогоднішній день існує декілька десятків програмних засобів для опрацювання текстів на IBM-сумісних комп'ютерах. З огляду на призначення, функціональні можливості та способи використання їх умовно можна поділити

на чотири групи.

До першої групи належать найпростіші програми-редактори, або, більш точно, редактори програм, призначені переважно для підготування текстів програм. Найбільш поширеними редакторами цієї групи є Norton Editor, Epson, Text Editor, Word Pad.

Другу групу складають текстові редактори, призначені для створення, опрацювання та підготування до можливого тиражування (копіювання) наукових публікацій, звітів, довідок. До цієї групи можна віднести текстові редактори Лексикон, Multi Edit, TBIP, РУТА. Слід зауважити, що остання версія редактора Лексикон (особливо його варіант для Windows) дозволяє віднести його до більш високої групи класифікації.

Текстові процесори третьої групи забезпечують введення, опрацювання та редагування досить складних відносно шрифтового оформлення текстів, що містять математичні та структурні хімічні формули. Деякі з цих пакетів мають набори власних шрифтів і володіють деякими засобами для верстання. Серед текстових процесорів цього типу відзначимо ChiWriter, PC Write Lite, Wordstar, Word Perfect, Microsoft Word.

Найбільш потужні програмні пакети поліграфічного призначення, які називають комп'ютерними видавничими системами, складають четверту групу. Вони орієнтовані на підготування і випуск видань, забезпечуючи при цьому досить високу якість та реалізацію поліграфічних вимог. До цієї групи належать Ventura Publisher, Word 2000, Word Perfect, PageMaker, QuarkXPress.

Незважаючи на відмінності програмних пакетів різних груп, принципи їх побудови і режими роботи (з огляду на перелік задач та функцій) майже однакові. Вони працюють з системою меню, яке звичайно виводиться у верхній частині екрану монітора. Після завантаження пакету його потрібно налаштувати на відповідний режим (введення нового тексту, редагування, форматування, виділення фрагментів та робота з ними, оформлення тексту, робота з вікнами, складання формулярів, робота з таблицею стилів, створення дескрипторів, вставлення та опрацювання графіків, друкування та інше), після

чого робота проводиться в полі введення, або в текстовому полі основної області екрану.

Переважає більшість пакетів має контекстозалежну довідку, яка при потребі викликається клавішею F1. Після одержання потрібної інформації робота з текстом продовжується. Деякі системи мають діагностичний контроль, який забезпечує автоматичний аналіз заздалегідь визначених критичних ситуацій і при порушенні певних правил виводить для користувача відповідне повідомлення.

Розглянемо ще один підхід до класифікації програмних засобів опрацювання текстової та графічної інформації, який враховує складність продукції, що готується з їх допомогою, і використовувані технічні засоби.

Згідно цього підходу до найпростіших належать пакети, які реалізують завдання з підготовки оригіналів, ділової інформації, а також простих операцій. Вони базуються на застосуванні персональних комп'ютерів загального призначення, простих друкуючих пристроїв, непрофесійних текстових редакторів. Це рівень автоматизованої друкарської машинки.

Наступну групу складають системи, які забезпечують підготовку оригінал-макетів середньої складності без ілюстрацій. В деяких випадках можуть бути використані чорно-білі ілюстрації невеликої складності. Такі системи базуються на персональних комп'ютерах середньої потужності із застосуванням спеціальних програм: досконалих текстових редакторів, програм верстки, простих графічних редакторів.

Третю групу утворюють інтегровані видавничі системи, які об'єднують засоби локальної мережі та деяку кількість автоматизованих робочих місць. Такі системи виконують складні та об'ємні роботи з великою кількістю ілюстрацій, широким спектром шрифтового забезпечення. Вони використовують різноманітні вивідні пристрої, а також можуть мати вихід у зовнішні інформаційні мережі.

Найбільш потужні професійні комп'ютерні видавничі системи відносяться до четвертої групи. Вони здатні готувати до друку складні видання

(насичені формулами, таблицями, схемами, рисунками) з великою кількістю кольорових ілюстрацій та різноманітними способами оформлення сторінок.

Системи вказаного типу характеризуються наявністю супер персональних комп'ютерів. Можуть використовувати спеціальні технічні засоби для передачі інформації каналами зв'язку та виходу в Інтернет.

Наступний запропонований критерій класифікації передбачає орієнтацію на певні види поліграфічної продукції. При цьому системи можуть бути розраховані на випуск:

- книжково-журнальних видань;
- газетної продукції;
- складних науково-технічних видань;
- рекламно-акцидентної продукції.

Отже, для кожного конкретного видання можна підібрати відповідну йому комп'ютерну видавничу систему, можливості якої максимально відповідають складності видання та особливостям верстання наявних в ньому елементів.

Висновки. Комп'ютерні видавничі системи забезпечують автоматизацію основних видавничих процесів. Їхня класифікація дозволяє ефективно підібрати оптимальне рішення для конкретного виду видання. Сучасні КВС об'єднують гнучкість, функціональність та інтеграцію з мережевими ресурсами.

КІБЕРГІГІЄНА – ОДИН З КЛЮЧОВИХ АСПЕКТІВ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Калякін Сергій Володимирович

старший викладач кафедри протидії кіберзлочинності

Мудрицький Ігор Володимирович

Курило Дмитро Анатолійович

Маринкевич Олександр Максимович

курсанти навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

Вступ. У сучасному світі, коли інформаційні технології все більше розвиваються, поняття кібергігієни набуває все більшого значення. Для осіб, що проживають на території України, питання кібергігієни в зв'язку зі збройною агресією РФ проти України надзвичайно актуальне. Щодня виникає велика кількість кіберзагроз, витоків даних, кібератак на інфраструктуру та громадян тощо. У таких умовах дотримання основ кібергігієни дозволяє забезпечити інформаційну безпеку та зменшити ризики.

Мета роботи. Метою роботи є привертання уваги до важливості кібергігієни в сучасних умовах, зокрема в Україні, та формування базових знань щодо її дотримання для запобігання порушень інформаційної безпеки.

Матеріали та методи. Кібергігієна – це набір правил і практик, які допомагають захистити себе та особисті дані в мережі Інтернет. Вона відіграє надзвичайно важливу роль у захисті осіб та організацій від загроз у сфері кіберзлочинності.

Сама кібергігієна полягає у підтримці базового рівня безпеки для запобігання поширеним кібератакам. Згідно з звітністю Microsoft Digital Defense Report, належна кібергігієна захищає від 98% атак, більшість з яких пов'язані з компрометацією облікових даних.

Основна мета кібергігієни – забезпечення базового рівня захисту особистих(конфіденційних) даних користувача та/або організації. Дотримання належних простих правил кібергігієни дозволяє зменшити ризики втрати конфіденційних даних. [1]

Порушення правил кібергігієни може призвести до великих фінансових втрат, втрати репутації, юридичних наслідків, операційних збоїв:

Фінансові втрати: витік даних може призвести до значних фінансових збитків, включаючи штрафи за порушення експлуатації ЕОМ (електронно-обчислювальних машин), втрату клієнтів та відшкодування нанесених збитків.

Втрата репутації: порушення правил кібергігієни може призвести до серйозних наслідків, внаслідок яких користувачі, в тому числі й спонсори/інвестори втрачають довіру до компанії.

Юридичні наслідки: порушення правил кібергігієни може стати ціллю для правоохоронних органів.

Операційні збої: недотримання правил кібергігієни може призвести до втрати даних та збоїв в операційних системах.

Використання легких паролей, відкриття фішингових листів, ігнорування оновлення програмного забезпечення можуть стати причиною серйозних інцидентів у сфері кібербезпеки:

1. **Equifax** – американське бюро кредитної історії, яке збирає інформацію про більш ніж 800 млн. фізичних та більш ніж 88 млн. юридичних осіб. У 2017 році компанія не оновила програмне забезпечення, що дозволило злочинцям отримати доступ до особистих даних близько 145 млн. осіб. Хакерам стали відомі їх імена, номери страховок, дати народження, адреси та номери водійських посвідчень, кредитних карт приблизно 209 тис. осіб. Внаслідок ігнорування оновлення програмного забезпечення компанія зазнала великих фінансових втрат, оскільки повинно виплатити близько 700 млн. доларів США за виток конфіденційних даних. [5]

2. **Marks and Spencer Group plc** – великий британський багатонаціональний ритейлер, що спеціалізується на продажі одягу, товарів для дому та харчових продуктів. Внаслідок неправомірного отримання особистих даних клієнтів кіберзлочинцями у 2025 році компанія втратила близько 600 млн. £ шляхом зменшення доходу, падіння акцій компанії та втрати довіри клієнтів. [4]

Результати та обговорення. Для запобігання фінансових втрат, втрати довіри та репутації, витоку особистих (конфіденційних) даних необхідно дотримуватись низки елементарних правил кібергігієни:

- **Використання ліцензійного програмного забезпечення та його регулярне оновлення:** дозволяє отримувати останні патчі безпеки, що усувають вразливості в попередніх версіях. Використання ліцензійного програмного забезпечення знижує ризик зараження шкідливим ПЗ, гарантуючи доступ до офіційної підтримки та останніх оновлень.

- **Використання антивірусного програмного забезпечення з евристичним аналізом:** використання такого ПЗ дає змогу виявляти нові віруси, які мають схожу поведінку з попередніми.

- **Використання брандмауера:** брандмауер контролює вхідний та вихідний трафік пристрою, блокуючи небажані з'єднання.

- **Регулярне резервне копіювання:** забезпечує збереження важливих даних у випадку їх втрати.

- **Обережність при підключенні зовнішніх носіїв інформації:** підключення різних невідомих зовнішніх носіїв інформації може призвести до автоматичного зараження пристрою шкідливим ПЗ, у деяких випадках навіть й до несправності деяких елементів пристрою.

- **Безпечне зберігання автентифікаційних даних та використання надійних паролів:** зберігання автентифікаційних даних у спеціальних менеджерах захищає їх від несанкціонованого доступу. Пароль повинен містити спеціальні символи та в жодному разі не повинен містити персональної інформації.

- **Уникання роботи з Інтернет-банкінгом та платіжними системами через незахищені мережі:** публічні мережі Wi-Fi часто не мають відповідного рівня захисту, що може призвести до витоку інформаційних даних. У таких випадках слід використовувати VPN або перевірені та захищені мережі.

- **Обережність із вкладеннями в електронній пошті:** відкривання

файлів із підозрілими або незнайомими розширеннями може призвести до зараження системи шкідливим ПЗ, а також збором конфіденційної інформації, інформації про пристрій тощо, що в подальшому може значно полегшити зловмиснику злам пристрою.

▪ **Використання сервісу VirusTotal для перевірки файлів:** VirusTotal дозволяє сканувати файли одночасно за допомогою багатьох антивірусів, що значно підвищує ймовірність виявлення вмісту шкідливої програми. [3]

Висновки. У сучасних умовах інформаційної безпеки дотримання правил кібергігієни є критично важливими. Кібергігієна – це не лише набір технічних дій, а й спеціалізований підхід до безпеки в мережі Інтернет. Дотримання елементарних правил дозволяє мінімізувати ризики втрати особистих даних, фінансових втрат, юридичних наслідків та збоїв у роботі систем.

Важливе місце також має рівень обізнаності користувачів щодо основ кібергігієни. Людський фактор найчастіше є причиною втрати особистих даних. Навіть найкращі технічні засоби не можуть гарантувати інформаційну безпеку на усі 100%, якщо користувачі не розуміють ризиків або нехтують елементарними правилами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кібергігієна: Основні практики для цифрової безпеки та стійкості. URL: https://hideez.com/uk-ua/blogs/news/cyber-hygiene?srsltid=AfmBOoptGJEz6fchrs8_PJmj4pliXi_8T1uYRJXNXEU1-7oNl3DXPPBJ&utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 14.05.2025)
2. Кібергігієна. URL: https://www.vpnunlimited.com/ua/help/cybersecurity/cyber-hygiene?srsltid=AfmBOop9xmmvLRLjuX2u7f7-_pyX3sofB_LChSOQebAeiCdSyOxefZL (дата звернення: 14.05.2025)
3. Основні правила кібергігієни. URL: <https://cert.gov.ua/recommendation/31> (дата звернення: 15.05.2025)
4. Хакери атакують відомі британські бренди. URL: <https://glavnoe.in.ua/>

news/hakery-atakuyut-vidomi-brytanski-brendy (дата звернення: 15.05.2025)

5. WSJ: Близько \$700 млн виплатить Equifax за врегулювання проблеми витоку даних в США. URL: <https://investory.news/wsj-blizko-700-mln-viplatit-equifax-za-vregulyuvannya-problemi-vitoku-danix-v-ssha/> (дата звернення: 15.05.2025)

ЗАСТОСУВАННЯ ДЕРЕВА МЕРКЛА ТА ДОКАЗІВ З НУЛЬОВИМ РОЗГОЛОШЕННЯМ (ZKP) У ФІНАНСОВИХ СИСТЕМАХ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ПОЗА КРИПТОРИНКОМ

Ковенько Олексій Анатолійович,

асистент кафедри кібербезпеки
факультету комп'ютерних наук та технологій

Марченко Ярослав Володимирович,

асистент

Майстренко Андрій Андрійович,

асистент

Якимчук Євгеній Анатолійович,

асистент

Державний університет «Київський Авіаційний Інститут»
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. На фоні зростаючої уваги до фінансової прозорості та одночасного посилення вимог до захисту конфіденційних даних, все частіше піднімається питання про інструменти, які дозволяють верифікацію без повного розкриття інформації.

Дерево Меркла – відоме переважно з блокчейн-середовищ – у поєднанні з доказами з нульовим розголошенням (ZKP) відкриває шлях до створення перевірюваних, але конфіденційних звітностей для фінансових інституцій, як от банки, фонди або кастодіани.

Мета роботи. / Aim. Ця робота має на меті дослідити можливості впровадження proof-of-reserves у традиційних фінансових середовищах шляхом застосування дерева Меркла разом із zk-доказами – такими, як zk-SNARK чи zk-STARK.

Акцент робиться на технічній реалізації механізмів часткової прозорості, які дозволяють залучати незалежних верифікаторів без розкриття внутрішніх фінансових даних.

Матеріали та методи./Materials and methods. В основі моделі лежить хеш-дерево Меркла, у якому кожен лист відповідає конкретному обліковому

запису. Ці записи хешуються і формують кореневий хеш, який оператор робить публічним та підписує.

Клієнт, в свою чергу, отримує inclusion proof – ланцюг хешів, який веде до кореня, і zk-доказ, що його запис справді був включений, при цьому залишаючись конфіденційним.

Доказ резервів складається з двох частин:

- Proof-of-liabilities (зобов'язання),
- Proof-of-assets (активи), які підтверджуються зовнішніми джерелами, або ончейн-даними.

Система базується на принципі: сума активів має бути не меншою, ніж сума зобов'язань.

Аналіз моделі загроз. Ключова загроза полягає в можливості маніпуляції: кастодіан може виключити окремі зобов'язання або штучно збільшити активи.

Щоб уникнути цього, система має забезпечити:

- Клієнт повинен мати змогу перевірити, чи його запис враховано.
- Аудитор – перевірити сумарні значення.
- Інші клієнти – переконатися у достовірності агрегованих зобов'язань.

Проте, повної прозорості не досягається: клієнт, який не проводить верифікацію, може бути виключений із дерева.

Один з підходів до вирішення цієї проблеми – періодичне доведення балансу груп рахунків через zk-докази або використання незалежного аудитора, який буде здійснювати вибіркову перевірку.

Ще одна загроза – створення різних версій дерева під різних перевіряючих, що можливо без криптографічного фіксування моменту публікації (timestamp). Це питання вимагає додаткової уваги.

Оцінка продуктивності. За результатами тестів, для дерева з 10 тис. записів генерація zk-SNARK займає в середньому 15–40 секунд, використовуючи приблизно до 1.5 ГБ пам'яті. zk-STARK – швидший, але з більшими об'ємами доказів.

Оновлення дерев можливе через динамічні структури типу Merkle Mountain Range, хоча їх інтеграція з zk-доказами досить непроста.

Додатково варто відзначити проблеми:

- Trusted Setup – потрібно довіряти первинній генерації параметрів (можливо вирішити через universal setup);
- Сторонні атаки через браузер (наприклад, витік через кеш або JS);

Альтернативи.

- MPC – забезпечують приватність, але не підходять для публічної перевірки.
- Гомоморфне шифрування – концептуально сильне, однак надто повільне.
- TEE – покладається на апаратне забезпечення та має історію вразливостей.

На цьому фоні комбінація Merkle+ZKP дає унікальну можливість: поєднати масштабованість, публічність і конфіденційність.

Результати та обговорення./Results and discussion. Запропонований підхід дозволяє організаціям створити фінансову звітність, яку можна перевірити зовнішньо без необхідності розкривати все.

Клієнти, які хочуть впевненості – отримують її. Ті, хто не хоче перевіряти–просто довіряють системі.

Важливо те, що система може працювати й в частково довіреному середовищі.

Висновки./Conclusions. Merkle-структури у зв'язці з zk-доказами можуть створити ефективну основу для модернізації фінансових перевірок. Модель не є універсальною, але вже сьогодні її можна реалізовувати в певних нішах. Деякі питання залишаються відкритими, наприклад, Trusted Setup або перевірка активів без блокчейну. Але технічні рішення до цього вже наближаються.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗНОСУ КОМПОЗИЦІЙНИХ ЕЛЕКТРОЛІТИЧНИХ ПОКРИТТІВ ПІСЛЯ ТЕРМІЧНОЇ ОБРОБКИ

Корнієнко Анатолій Олександрович,

к.т.н., доцент,

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

м. Київ, Україна

Вступ. Досвід експлуатації і результати численних досліджень свідчать про те, що в більшості випадків функціональні властивості і ресурс різних видів машин і обладнання визначається інтенсивним зношуванням важконавантажених деталей вузлів тертя і робочих органів. Ефективним рішенням задачі підвищення експлуатаційних властивостей деталей вузлів тертя є формування на поверхні виробів із конструкційних матеріалів зносостійких градієнтних нашарувань із гетерогенним складом зі структурою матрично-наповненого або скелетного типу.

Мета роботи. Дослідження можливості підвищення експлуатаційних властивостей композиційних електролітичних покриттів шляхом зміцнення матриці технологічними методами.

Матеріали та методи. Композиційні електролітичні покритті (КЕП) одержували на зразках із сталі 45 зарощуванням електролітичним нікелем порошків зміцнюючої фази SiC та частинок аморфного бору на горизонтальному катоді при імпульсному переміщуванні електроліту і густині струму від 5 до 10 А/дм², рН 3-4, при температурі електроліту 25-40°C. Термічну обробку покриттів проводили шляхом вакуумного відпалу з оплавленням при температурі 1095°C на установці ОКБ 8086 та лазерного оплавлення безперервним CO₂ лазером «Латус-31».

Досліджували наступні гальванічні осади: нікель без наповнювача (Ni); нікелева матриця з наночастинками розміром близько 50 нм (Ni+SiC_N); нікелева матриця з макрочастинками фракції 28/20 мкм (Ni+SiC₂₈); композит, що містить нікелеву матрицю та співосаджені наночастинки та макрочастинки

(Ni+SiC_{N+28}); покриття складу Ni+B+SiC₂₈ без термообробки та після її проведення.

Випробування в умовах сухого тертя проводили на установці М-22М при швидкості тертя $V=0,5$ м/с і навантаженнях $P=20; 40; 60$ Н. Контртіло – сталь 45 (HRC 45). Схема тертя – вал-площина. Шлях тертя $L=1$ км. Величину зносу оцінювали за втратою маси зразка і за величиною лінійного зносу пари тертя.

Результати та обговорення. Композиційні матеріали набули своєї популярності завдяки широкому спектру властивостей, які не характерні для гомогенних матеріалів. Так у покриттях із твердим високоміцним наповнювачем та пластичною матрицею кожен компонент покриття виконує свої функції. Твердий наповнювач сприймає на себе основне навантаження при терті, через те, що контакт відбувається не по всій поверхні, а по окремим плямах контакту, м'яка та пластична матриця повинна розсіювати напруження та запобігати можливості крихкого руйнування.

Введення в покриття зносостійкого наповнювача підвищує триботехнічні властивості такої композиції, і при підвищенні механічних властивостей наповнювача є логічним очікувати підвищення механічних властивостей всієї композиції. Але це є ефективним в певних межах, через те, що недостатні механічні властивості матриці можуть призвести до викришування або викидання наповнювача із покриття, особливо при високих навантаженнях та наступної його абразивної дії. Так після тертя для покриттів складу Ni+SiC спостерігаються сліди викришування твердих включень із матриці та їх абразивної дії. Тому для композиційних покриттів потрібно не лише використовувати високоміцний зносостійкий наповнювач, але й зміцнену матрицю. Проведені триботехнічні випробовування показали значне підвищення зносостійкості таких покриттів зі зміцненою матрицею (табл. 1). З метою підвищення експлуатаційних властивостей, в тому числі зносостійкості, КЕП піддають термічній обробці зі зміною структурно-фазового стану. Для цього в покриття вводять частинки наповнювачів, що взаємодіють з металевою матрицею й утворюють з нею тверді розчини і хімічні сполуки з високою

твердістю і зносостійкістю. З цією метою були створені багатокомпонентні КЕП шляхом співосадження з нікелем окрім інертних до матриці частинок карбіду кремнію частинок аморфного бора, які при термічній обробці взаємодіють з нікелевою матрицею й утворювати з нею згідно діаграми стану Ni-B тверді борида Ni_3B та евтектику Ni-Ni₃B.

Таблиця 1

Результати випробовувань нікелевих КЕП з SiC та B

Покриття	Навантаження P, (Н)	Коефіцієнт тертя, f	Знос зразка I ₁ , (мг/км)	Знос контртіла I ₂ , (мг/км)
Ni+B без оплавлення	20	1,1	38,3	12,3
	40	0,94	31,4	10,6
	60	0,8	29,9	11,5
Ni+SiC ₂₈	20	1,05	2,6	4,7
	40	0,9	4,4	10,2
	60	0,73	9,0	12,4
Ni+SiC ₂₈ +B без оплавлення	20	0,96	2,5	4,0
	40	0,9	4,5	8,2
	60	0,8	11,3	14,9
Ni+SiC ₂₈ +B оплавлення в вакуумі	20	1,03	1,8	5,4
	40	0,8	2,4	8,3
	60	0,6	3,5	13,5
Ni+SiC ₂₈ +B оплавлення лазером	20	0,69	1,5	7,4
	40	0,55	2,1	8,1
	60	0,46	2,6	9,2

При введенні частинок бору в нікелеву матрицю дещо підвищується її мікротвердість до $H_{\mu}=3,0-3,6$ ГПа. Причому більш високу мікротвердість ($H_{\mu}=3,7-4,4$ ГПа) мають КЕП в яких окрім частинок бору присутні частинки SiC. Збільшення властивостей КЕП можна пояснити підвищенням дефектності матриці, разом з тим частинки бора сприяють дисперсному зміцненню і протидіють пластичним деформаціям шляхом обмеження руху дислокацій в покритті.

В результаті термічної обробки в покриттях Ni-B утворюється евтектика, яка представляє собою своєрідний твердий каркас, у проміжках якого розташована м'яка складова (твердий розчин бора в нікелі). При цьому

покращується адгезія за рахунок взаємної дифузії на межі покриття-основа заліза в нікелеве покриття і навпаки – нікелю в сталюну основу.

Дослідження проводили на зразках з включеннями SiC та В у вихідному стані (без термообробки), після вакуумного відпалу при температурі утворення евтектики та при суцільному оплавленні за допомогою лазера.

Проведений рентгеноспектральний аналіз показав наявність в покритті після термообробки двох фаз Ni та борид Ni_3B у кількості 67,59 та 32,41 мас.% відповідно.

Утворена при вакуумному відпалі евтектика має мікротвердість $H_{\mu}=6,4-7,2$ ГПа, пластична складова покриття – $H_{\mu}=3,5-4,6$ ГПа і мікротвердість біля основи складає 2,8-3,4 ГПа. При лазерному оплавленні через великі швидкості охолодження надлишкові первинні кристали не встигають вирости і отримується квазіевтектика, що сприяє ще більшому подрібненню фаз. При цьому евтектика отримана при обробці лазером має значно вищу твердість $H_{\mu}=10-12$ ГПа (місцями 15 ГПа) ніж евтектика отримана при пічному нагріві. Це пояснюється більш дисперсною структурою та більшою кількістю боридів в евтектиці. Також наявний перехідний шар між оплавленими та неоплавленими ділянками мікротвердість в якому змінюється від 10 ГПа до 3-4 ГПа (мікротвердість КЕП в вихідному стані). На мікроструктурах оплавлені ділянки через високу їх твердість та дисперсність структури майже не витравлюються.

Найменшою зносостійкістю та найбільшим коефіцієнтом тертя серед даних покриттів характеризуються КЕП Ni-B, при цьому спостерігається великий знос як зразка, так і контртіла. Проте, на відміну від інших покриттів знос зразка зі збільшенням навантаження дещо зменшується, хоч і залишається порівняно великим. Таку закономірність можна пояснити тим, що частинки бора в покритті при підвищенні температури в зоні тертя починають взаємодіяти з нікелевою матрицею, в результаті чого утворюються більш тверді та зносостійкі бориди, тим самим зміцнюючи матрицю та підвищуючи зносостійкість покриття у порівнянні з покриттям у вихідному стані.

При додаванні до композиції Ni-B частинок SiC фракції 28/20 мкм

зносоустійкість значно підвищується (3-12 разів). Приблизно такою ж зносоустійкістю характеризуються КЕП Ni-SiC.

Термообробка КЕП для зміцнення матриці шляхом оплавлення в вакуумі значно покращує їх властивості. Так при оплавленні утворюється щільне гладке покриття. Такі КЕП характеризуються високою зносоустійкістю, яка вище у 1,4-2 разів ніж КЕП Ni-SiC. При цьому дещо збільшується знос контртіла, але не суттєво. Оцінюючи стан поверхні тертя, можна зазначити, що має місце нормальний механо-окислювальний процес зношування, відсутні сліди викришування частинок, крихкого та абразивного руйнування, хоча в деяких місцях спостерігаються сліди схоплювання (рис. 3), коефіцієнт тертя при цьому зменшується.

При оплавленні за допомогою лазера зносоустійкість підвищується більш суттєво (особливо при більших навантаженнях), це можна пояснити, що такі покриття більш ефективно сприймають навантаження і мають вищу несучу здатність. Так зразки оплавлені за допомогою лазера мають підвищення зносоустійкості до 30% у порівнянні з термообробкою при пічному нагріві в вакуумі. Таке підвищення зносоустійкості пояснюється більш дисперсною структурою оплавлених покриттів (евтектик та боридів) та їх більш високою твердістю. Те, що для покриттів з SiC при лазерному нагріванні більш суттєво підвищується зносоустійкість можна пояснити, що оплавлена зміцнена матриця має більш високі механічні властивості, відповідно частинки SiC будуть краще утримуватись такою матрицею і не викришуватись.

Щодо зносу контртіла при терті з оплавленими покриттями, то можна сказати, що найбільш зношувати контртіло будуть оплавлені покриття, причому більше зношується контртіло у парі з покриттям оплавленим у вакуумі. Це можна пояснити тим, що в парі з таким зразком коефіцієнт тертя буде значно вищим і більш ймовірні процеси схоплювання, чого не спостерігається для зразків оплавлених лазером.

Висновки. Показано, що задля підвищення експлуатаційних характеристик триботехнічних композиційних матеріалів окрім введення

зносостійкого наповнювача важливим є зміцнення матриці. Встановлено, що ефективним для підвищення властивостей матриці є проведення термічної обробки з формуванням евтектичних структур та модифікування матриці наночастинками з метою її дисперсного зміцнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стечишин М. С., Мартинюк А. В., Корнієнко А. О., Медведчук Н. К. Застосування композиційних електролітичних покриттів для підвищення зносостійкості робочих органів ґрунтобробних машин. Технічний сервіс агропромислового, лісового та транспортного комплексів. 2020. № 22. 193-199 с.
2. Derev'yanko O. V., Luchka M. V., Shabalin I. L., Evdokimov V. O., Shlychok E. M. "The Composition Material on Basis of Diamond Powder, which Plated by Cobalt". Abstracts of 3rd International Congress on Ceramics, 4th International Symposium on Advanced Ceramics, Section 14: Advanced Engineering Ceramics and Composites – Osaka, Japan. – Nov. 14-18, 2010 – P.1241-01259.
3. Кіндрачук М. В., Корнієнко А. О., Федорчук С.В., Рибасова Н. О., Гловин А. Л. Дослідження напружено-деформованого стану, структури та зносостійкості композиційних покриттів з різним розміром наповнювача // Проблеми тертя та зношування, 2020. – № 4 (89).– С.37–46. DOI: 10.18372/0370-2197.4(89).15009.
4. Stechyshyn, M., Kornienko, A., Stechyshyna, N., Martynyuk, A., Tsepeniuk, M., Herasymenko, V. (2021). Durability of working bodies of soil-cultivating machines strengthened by composite electrolytic coatings (CEC). *Problems of Tribology*, 26(2/100), 41-49. <https://doi.org/https://doi.org/10.31891/2079-1372-2021-100-2-41-49>

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОБОТИ З КОМП'ЮТЕРНОЮ ГРАФІКОЮ ТА ГЕОМЕТРИЧНИМ МОДЕЛЮВАННЯМ У САПР

Лень Олександр Юрійович,

здобувач освіти

Козуб Галина Олександрівна,

к. т. н., доцент кафедри інформаційних технологій та систем,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

Вступ. У ХХІ столітті комп'ютерна графіка стала невід'ємною частиною інженерної, дизайнерської, архітектурної та виробничої діяльності. Серед провідних інструментів візуалізації й моделювання ключову роль відіграють векторні графічні редактори, зокрема CorelDRAW, а також системи автоматизованого проєктування (САПР), наприклад AutoCAD. Їх використання дозволяє не лише створювати точні технічні креслення та геометричні моделі, а й здійснювати візуалізацію об'єктів з високим рівнем деталізації.

Ефективне володіння зазначеними програмами забезпечує високу якість інженерних рішень, прискорює виробничі процеси та підвищує рівень візуальної комунікації між фахівцями. З огляду на стрімкий розвиток технологій, важливо дослідити сучасні підходи до використання цих інструментів у навчальній і професійній практиці.

Мета роботи є аналіз сучасних методів роботи з комп'ютерною графікою у середовищі CorelDRAW та геометричного моделювання у AutoCAD, а також виявлення переваг, обмежень та ефективних прийомів використання цих інструментів у технічному дизайні та проєктуванні.

Матеріали та методи. У дослідженні застосовано сучасні програмні засоби CorelDRAW та AutoCAD. Проведено аналітичний огляд функцій програмного забезпечення та аналіз експериментального проєктування типових графічних та інженерних об'єктів, інтерфейсів, інструментів та форматів збереження, проведено оцінку продуктивності та зручності використання під час виконання навчальних і практичних завдань.

Результати та обговорення. Комп'ютерна графіка та геометричне моделювання є основою для розробки сучасних продуктів у машинобудуванні, архітектурі, дизайні та інших галузях [1]. Наприклад, при використанні 3D-моделювання можливо оптимізувати виробничі процеси, зменшити кількість помилок на етапі проєктування та прискорити виведення продукції на ринок.

Результати дослідження показали, що CorelDRAW є зручним для візуалізації ілюстрацій, векторного дизайну та підготовки друкованої продукції, тоді як AutoCAD орієнтований на точну побудову технічних креслень і просторових моделей, критичних до масштабування та вимірювання [2]. В таблиці 1, представлено ключові функції CorelDRAW та AutoCAD:

Таблиця 1

Аналіз функцій CorelDRAW та AutoCAD

<i>CorelDRAW</i>	<i>AutoCAD</i>
– побудова об'єктів за допомогою кривих Безьє; – робота зі шарами та сітками; – імпорт/експорт форматів (PDF, SVG, AI); – засоби векторного трасування растрових зображень; – макетування технічної документації та етикеток.	– створення базових 2D-елементів: лінії, дуги, кола, прямокутники; – побудова 3D-моделей: призми, обертання, витягання; – робота з шарами, блоками, анотаціями; – формування креслень у моделі та просторі аркуша; – автоматичне оновлення проєктних даних.

Важливим є також підхід до навчання цих програм. При правильній послідовності вивчення інструментів та практичних прикладів здобувачі освіти опановують навички візуального мислення, аналітичного моделювання та креслення, що має важливе значення для технічних спеціальностей. В таблиці 2 надано характеристики програм за критеріями: типу графіки, загального інтерфейсу, автоматизації та основним призначенням:

Таблиця 2

Характеристики CorelDRAW та AutoCAD

Критерій	<i>CorelDRAW</i>	<i>AutoCAD</i>
Тип графіки	Векторна (дизайн)	Інженерна (2D/3D)
Складність	Простий інтерфейс	Потрібне навчання
Автоматизація	Обмежена	Підтримка через VBA, LISP

За характеристиками CorelDRAW доцільний для графічного дизайну при створенні векторної графіки, але підходить для точних інженерних розрахунків, його особливості інструментарію інструмент *Shape Tool* (редагування кривих Безьє), *Mesh Fill* (градієнтні заливки), *Color Palette* (RGB/CMYK палітри). Колірні моделі варіативно змінюються як для друку з обмеженням яскравості (CMYK), так і для цифрових пристроїв (широка палітра, RGB).

Основні проблеми, які вирішує сучасна САПР AutoCAD, це моделювання високої складності технічних проєктів, що потребує точних інструментів; інтеграції з іншими інженерними системами (CAE, CAM); робота з різними форматами даних (DWG, STEP, IGES); побудова проєкційних креслень та схем; створення твердотільних об'єктів; рендеринг з використанням матеріалів та освітлення. Автоматизація через VBA значно підвищує продуктивність у серійних проєктах. Використання скриптів VBA дозволило скоротити час роботи на 70% при генерації різьблень та створенні бібліотек типових елементів.

Висновки. Програми CorelDRAW та AutoCAD є потужними інструментами у сфері графічного дизайну та технічного проєктування відповідно. Використання сучасних підходів до роботи з цими системами дозволяє підвищити точність, швидкість і наочність результатів моделювання та креслення. Комплексне використання графічних редакторів і САПР сприяє розвитку професійних навичок у студентів та фахівців технічних галузей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ :

1. Козуб Г. О., Козуб В. Ю. Комп'ютерна графіка: Методичні рекомендації. Полтава: ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2024. 85 с
2. Ванін В. В., Вірченко Г. А., Яблонський П. М., Надкернична Т. М., Лебедева О. О. Комп'ютерна графіка в системі AutoCAD. Підручник. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 341 с.

БЕЗПЕЧНЕ ОНОВЛЕННЯ ТА ДОСТАВКА ТОКЕНІВ МІЖ ПЛАТФОРМАМИ БЕЗ ЛЮДСЬКОГО ФАКТОРУ

Майстренко Андрій Андрійович,

асистент

Марченко Ярослав Володимирович,

Асистент

Якимчук Євгеній Анатолійович,

асистент

Ковенько Олексій Анатолійович,

асистент

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасних інформаційних системах все більше операцій виконується автоматично в межах CI/CD, хмарних середовищ або платформ, що взаємодіють між собою. Ключовим елементом безпечної автоматизації є секрети доступу – токени, ключі, сертифікати, які дають змогу автентифікуватися між сервісами.

Проблема полягає в потребі регулярного оновлення (refresh) таких токенів і їх автоматичному переданні (shipping) між платформами без залучення людини. У випадку ручного управління цими процесами зростає ризик людської помилки, витоку або компрометації секретів. Саме тому критично важливо дослідити способи безперервного, автоматизованого й безпечного обміну токенами між платформами.

Мета роботи. / Aim. Метою дослідження є розробка та аналіз підходів до:

- автоматичного оновлення токенів доступу на одній платформі (Платформа А);
- їх безпечної доставки на іншу платформу (Платформа Б) для подальшого використання в автоматизованих процесах;
- без участі людини;
- із гарантією безпеки, конфіденційності, автентичності та журналювання дій.

Матеріали та методи./Materials and methods. Технологічна основа:

- OAuth 2.0 / OIDC – як основа для генерації та оновлення токенів.
- API платформи В – для приймання та зберігання секретів (наприклад, GitLab CI/CD variables API).
- Secrets Management сервіси: HashiCorp Vault, Azure Key Vault, AWS Secrets Manager.
- Інтеграційні механізми: GitHub Actions, Azure Functions, cron jobs, webhooks.
- Системи контейнеризації та оркестрації: Docker, Kubernetes з External Secrets Operator.

Підходи до реалізації:

- Push-модель: Платформа А оновлює токен і штовхає його у Платформу Б.
- Pull-модель: Платформа Б періодично або по події отримує токен з Платформи А.
- Event-driven автоматизація: оновлення токена через події (наприклад, ротація секрету).

Засоби безпеки:

- TLS-шифрування.
- Access scope limiting.
- Мінімізація прав (principle of least privilege).
- JWT-підпис токенів.
- Верифікація і журналювання змін (audit trail).

Результати та обговорення./Results and discussion.

1. Архітектура рішення:

Схема реалізована на прикладі зв'язки:

- Платформа А – Azure App Registration (оновлює client_secret кожні X днів).
- Проміжна функція – Azure Function, яка отримує новий токен через Microsoft Graph API.

- Платформа Б – GitLab, де токен зберігається як секрет змінної оточення через GitLab API (POST /projects/:id/variables).

2. Характеристики рішення

- Повна відсутність людської участі.
- Повна інтеграція у CI/CD пайплайн.
- Оновлення токенів щодня.
- Контрольована область дії токена (scopes).
- Захищена передача токена.
- Логи усіх дій у SIEM.

3. Альтернативні сценарії

- Vault → Kubernetes (через External Secrets Operator).
- AWS Secrets Manager → GitHub Actions (через GitHub REST API).

Висновки./Conclusions. У ході роботи було розроблено безпечний, автоматизований підхід до оновлення та доставки токенів між платформами. Така архітектура:

- забезпечує високий рівень безпеки завдяки шифруванню, аудиторам та обмеженому доступу;
- підвищує надійність і масштабованість DevOps процесів;
- усуває людський фактор, зменшуючи ризик витоку ключів;
- є адаптивною до різних платформ та моделей безпеки.

У майбутньому цей підхід може бути розширений через:

- використання policy-as-code для керування доступами;
- автоматичну ротацію ключів за розкладом;
- інтеграцію з SIEM та DLP-системами для додаткового контролю.

ЕТИЧНІ МЕЖІ ВИКОРИСТАННЯ OSINT У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Марченко Ярослав Володимирович,

асистент кафедри кібербезпеки

Факультету комп'ютерних наук та технологій

Державний університет «Київський Авіаційний Інститут»

м. Київ, Україна

Якимчук Євгеній Анатолійович,

асистент

Майстренко Андрій Андрійович,

асистент

Ковенько Олексій Анатолійович,

асистент

Вступ. / Introductions. У наш час, соціальні мережі продовжують стрімко набирати популярність серед людей. Сьогодні кожен з нас без виключення має хочаб один обліковий запис. Це означає, що кожен користувач більшою чи меншою мірою залишає свій цифровий слід. В такому випадку, кожную публікацію, коментар можна розцінювати, як один із фрагментів відкритої інформації. Зібравши всі елементи, можна отримати таку інформацію про користувача: його вподобання, побудова зв'язків з користувачами та їх взаємодія між собою, можливу геопозицію користувача. З наведеної вище інформації, можна зрозуміти, що збір інформації можна проводити з позитивним та негативними намірами. Збір інформації з відкритих джерел дуже активно використовують рекрутери, при пошуку ймовірних кандидатів на роботу. Це один з варіантів позитивного використання осінту, але є і негативні сценарії. Злочинці, можуть використовувати отриману інформацію задля особистого збагачення, шантажу, нанесення збитків окремого користувача, так і всієї компанії, в якій може працювати особа. І вже на цьому етапі постає питання етичного використання осінту, адже етичність визначається не тільки з технічної точки зору, а й моральними принципами. Отож в цій публікації буде розкрито гостре питання етичності використання осінту.

Мета роботи. / Aim. Дослідити на реальних прикладах розслідувань, етичні аспекти використання технології відкритої розвідки в контексті сучасного інформаційного простору.

Матеріали та методи./Materials and methods. Розслідування катастрофи MH17 за участю групи Ballingcat, яка спеціалізується на OSINT-розслідуваннях.

Для початку, вважаю за потрібно поговорити про OSINT в цілому. Збір інформації можна поділити на два типи активний та пасивний.

Активний збір інформації:

Особливість даного підходу полягає в тому що, весь збір інформації відбувається в безпосередній взаємодії з об'єктом дослідження. Тобто при такому зборі інформації, ваша взаємодія з об'єктом може бути виявлена, банальною перевіркою log файлів. Цей тип збору інформації, використовують і до людей. Для цього можуть використовуватися атаки, які відносяться соціальної інженерії.

При використанні такого підходу можна виявити витoki конфіденційної інформації через співробітників, або банально перевірити знання азів кібергігієни співробітників. Але потрібно розуміти, що активний збір інформації може бути незаконним, тому для його проведення потрібно дозвіл власника об'єкту ,або людини, про яку збирається інформація.

Переваги:

- Більш точна та детальна інформація про об'єкт дослідження;
- Можливе виявлення вразливостей об'єкта;
- Тестування реакцій системи;

Недоліки:

- Можлива незаконність;
- Потенційне перевантаження та системи;
- Блокування захисними механізмами;

Пасивний збір інформації:

При такому підході використовується проміжне джерело, яке дозволяє отримати інформацію, про об'єкт дослідження без взаємодії з ним.

Проміжні джерела інформації:

- WHOIS запити;
- Пошук інформації за допомогою google dorking;
- Пошук інформації в соціальних мережах;
- Використання OSINT-інструментів (Maltego, theHarvester);

Переваги:

- Законність;
- Повна непомітність;
- Простота та швидкість реалізації;

Недоліки:

- Іноді обмежений обсяг інформації;
- Знайдена інформація може бути не правдивою або застарілою;
- В деяких випадках отримання доцільної інформації потребує багато часу;

- Відсутність інформації про об'єкт дослідження;

З вище наведеної інформації стає зрозуміло, що при збірці даних, варто використовувати ці два підходи в комбінації. За результатом цього об'єднання, ми отримуємо більший масив інформації, ретельне дослідження об'єкта, що в результаті дозволить спростувати неправдиву інформацію.

Для того щоб дослідити етичні межі використання OSINT, розглянемо реальне розслідування за участі Bellingcat, а саме катастрофи MH17.

17 липня 2014 року над територією України, яка на той момент вже була окупована росією, було збито літак міжнародної компанії Malaysia Airlines, в ході інциденту загинуло 298 осіб, з них 80 дітей. Це розслідування, було необхідне за низкою причин:

- росія з своєї сторони заперечувала будь-яку причетність до скоєного злочину;
- обвинувачення Україні в скоєнні злочину, за рахунок існуючого конфлікту, за допомогою пропаганди;

Але основною причиною є велика кількість фото та відео на яких фігурує ЗРК “Бук”, які потребували ретельного дослідження для отримання правдивої інформації.

В ході дослідження Bellingcat використовували наступні підходи та OSINT-інструменти:

- Супутникові знімки Google Earth;
- Аналіз витоків інформації з баз даних;
- Аналіз переміщень з відкритих баз даних;
- Ідентифікація осіб на публікаціях та відео;
- Аналіз метаданих;
- Визначення часу зйомки за тінями;
- Пошук видалених або видозмінених сторінок;
- Побудова зв'язків взаємодії суб'єктів, які можливо фігурують в злочині;

- Виявлення змінених або безпосередньо файкових зображень;

За результатами дослідження було встановлено, що сам “Бук”, прибув з росії, особ на публікаціях, та навіть конкретну військову частину.

Результати та обговорення./Results and discussion. З вище наведеної інформації та розбору інциденту в цілому, можна виділити низку етичних аспектів використання OSINT:

- Чітка мета для проведення збору інформації;
- Формальна відкритість інформації;

Потрібно розуміти, що не всі люди виставляючи інформацію в публічне поле усвідомлюють, що ця інформація може збиратися та оброблятися третіми особами. Технічно інформація перебуває у відкритому доступі, але етично це інколи можна розцінювати, як втручання в особисте життя.

- Точність та правдивість інформації;

Будь-яка інформація повинна перевірятися на предмет її достовірності, в протележному випадку, це може призвести до хибних висновків, що в результаті можна розцінювати як наклеп.

- Незалежність збирача інформації;

Це гарантує, що отримана інформація не буде проходити через призму збирача, це в свою чергу забезпечує цілісність та правдивість інформації.

Висновки./Conclusions. У час розвитку соціальних мереж, користувачі іноді нехтують банальними принципами цифрової гігієни, що в основному призводить до витоку конфіденційної інформації власними діями. Ця публікація містить всю необхідну інформацію, що дотримуватися етичних меж навіть при зборі інформації, адже головна мета OSINT– висвітлення правди, дотримання справедливості та прозорості.

РОЗРОБЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ МИСТЕЦЬКИХ АУКЦІОНІВ

Рибчак Зоряна Любомирівна,

к.т.н., доцент

Перхун Ірина Сергіївна,

студентка

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Вступ. / Introductions. Мистецтво відіграє ключову роль у суспільстві, пробуджуючи емоції, співчуття та сприяючи культурному обміну. Воно є важливим об'єктом інвестицій і збереження спадщини, а зростання попиту на унікальні твори в умовах глобалізації вимагає ефективних механізмів торгів. Проведення мистецьких аукціонів, зокрема в онлайн-форматі, є актуальним завданням, оскільки цифровізація відкриває нові можливості для глобальної участі.

Створення інформаційної системи для мистецьких аукціонів забезпечить автоматизацію реєстрації учасників, управління ставками, перевірки автентичності лотів і захисту даних. Це сприятиме підвищенню довіри до торгів, розширенню аудиторії, оптимізації організації торгів і розвитку арт-ринку. Віртуальні аукціони додають ринку динамічності, спрощують зміни у переліку лотів і дедалі більше прирівнюються до традиційних. Тому створення такої системи є своєчасним і виправданим рішенням.

Мета роботи. / Aim. Головною метою роботи є розробка інформаційної системи організації мистецьких аукціонів. Для досягнення цієї мети необхідно провести аналіз предметної області, дослідивши літературні джерела, інтернет-ресурси та оцінити існуючі рішення, визначивши їх сильні й слабкі сторони. Також слід виконати системний аналіз, створивши дерево цілей і схеми роботи системи та її компонентів, здійснити огляд інструментів розробки, враховуючи їх технічні характеристики, а також реалізувати систему та провести її тестування.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для створення інформаційної системи мистецьких аукціонів використовувався комплексний підхід, який включав аналіз предметної області, проектування системи та реалізацію технічних рішень. Перший етап включав збір і аналіз літературних джерел та інтернет-ресурсів, а також огляд сучасних платформ, таких як eBay, Amazon, Sotheby's і Artsy. Кожна з проаналізованих платформ має унікальні сильні сторони, які роблять їх релевантними для арт-ринку. eBay і Amazon пропонують широку доступність, Gray's і Fuji Arts фокусуються на нішевих сегментах, Sotheby's, Christie's і Phillips орієнтовані на преміум-ринок, Artsy залучає молодих колекціонерів, а OpenSea лідирує в цифровому мистецтві.

Для проектування використовувалася методологія системного аналізу з побудовою дерева цілей. На рис.1. зображене дерево цідей для розроблюваної системи. Дерево цілей для інформаційної системи організації мистецьких аукціонів забезпечує структурований підхід до розробки, розподіляючи складну мету на керовані етапи: аналіз предметної області, проектування системи та реалізацію технічних рішень. Воно враховує як теоретичні аспекти (збір даних, моделювання), так і практичні (програмування, тестування), а також додаткові фактори, такі як ресурси та продуктивність. Такий підхід сприяє ефективному плануванню, оптимальному використанню ресурсів і досягненню високої якості системи, адаптованої до потреб арт-ринку.

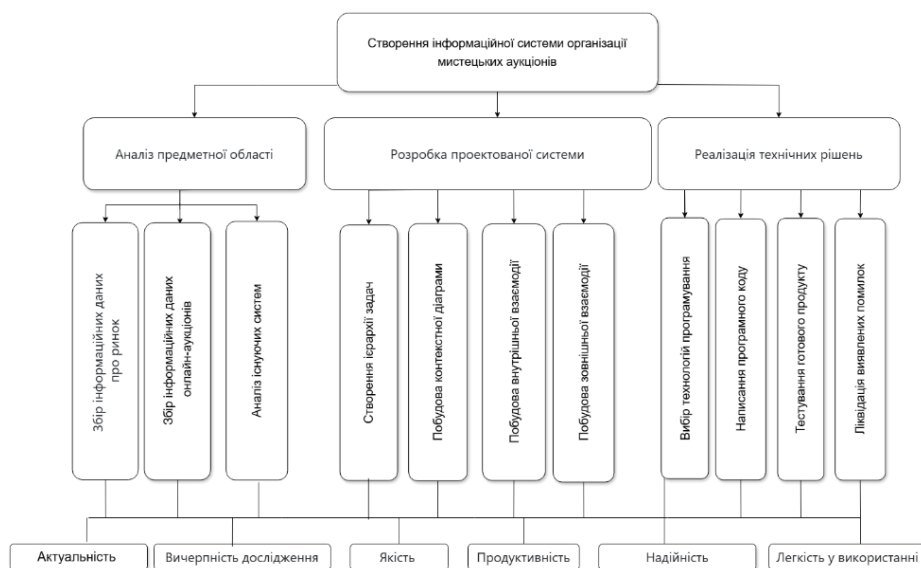

Рис. 1. Дерево цілей розроблюваної системи

Для інформаційної системи, що забезпечує проведення мистецьких аукціонів, розробимо контекстну IDEF0-діаграму (зображену на рис. 2). Основна мета її створення полягає у формуванні загального розуміння сутності та призначення системи. Ключовим процесом, відображеним на цій діаграмі, є "Здійснити продаж лоту".

Рис. 2. Контекстна діаграма

Контекстна діаграма процесу "Здійснити продаж лоту" відображає центральну функцію, яка отримує на вході логін і пароль для ідентифікації та аутентифікації користувача. Процес керується міжнародним стандартом ISO/IEC 12207:2008, політикою оплати та правилами аукціонів, які визначають порядок організації продажів. До механізмів відносяться користувач, який бере участь у торгах, і адміністратор, відповідальний за управління системою. Результатом процесу є успішно проданий лот, що демонструє комплексну взаємодію між елементами системи.

Продовжуючи розгляд функціональності системи, наступним кроком є деталізація. Після декомпозиції контекстної діаграми на першому рівні (представленої на рис. 3), виокремлюються такі основні процеси: реєстрація користувача, авторизація в системі, перегляд доступних лотів та безпосередньо придбання лоту.

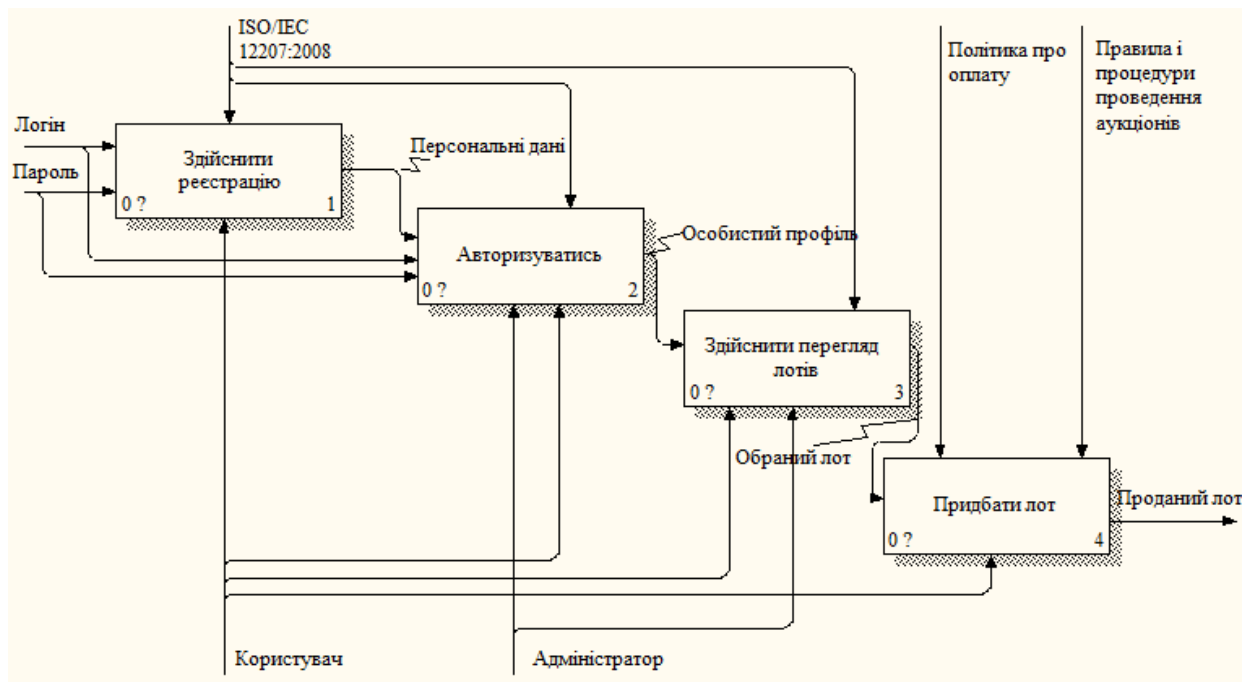

Рис. 3. Діаграма декомпозиції першого рівня

Технічна реалізація передбачала використання JavaScript-фреймворків, таких як React і Node.js, а також бази даних MongoDB

Результати та обговорення./Results and discussion. У результаті дослідження розроблено веб-платформу для організації мистецьких аукціонів, що забезпечує зручну взаємодію користувачів із системою.

На головній сторінці веб-платформи розміщено основну ідею та місію проєкту, які акцентують на ролі мистецтва у формуванні нових цінностей та подоланні стереотипів. Інтерфейс містить заголовок із виразним слоганом, що привертає увагу користувачів, а також текстовий блок із глибоким описом концепції мистецького простору. Меню навігації у верхній частині сторінки забезпечує швидкий доступ до основних розділів платформи, таких як "Історія", "Buy Art", "Блог" та "Контакти", роблячи сайт зручним і зрозумілим для користувачів. Фрагмент головної сторінки наведено на рисунку 4.

Основною функцією системи є продаж мистецьких лотів. Для перегляду повного переліку доступних лотів користувачеві необхідно перейти на відповідну сторінку через головне меню. Кожен представлений лот супроводжується детальною інформацією, візуальним зображенням та поточною найнижчою ціною. Користувач має можливість придбати лот за

вказаною ціною або запропонувати власну ставку, яка перевищує поточну, натиснувши кнопку «Підняти ставку».

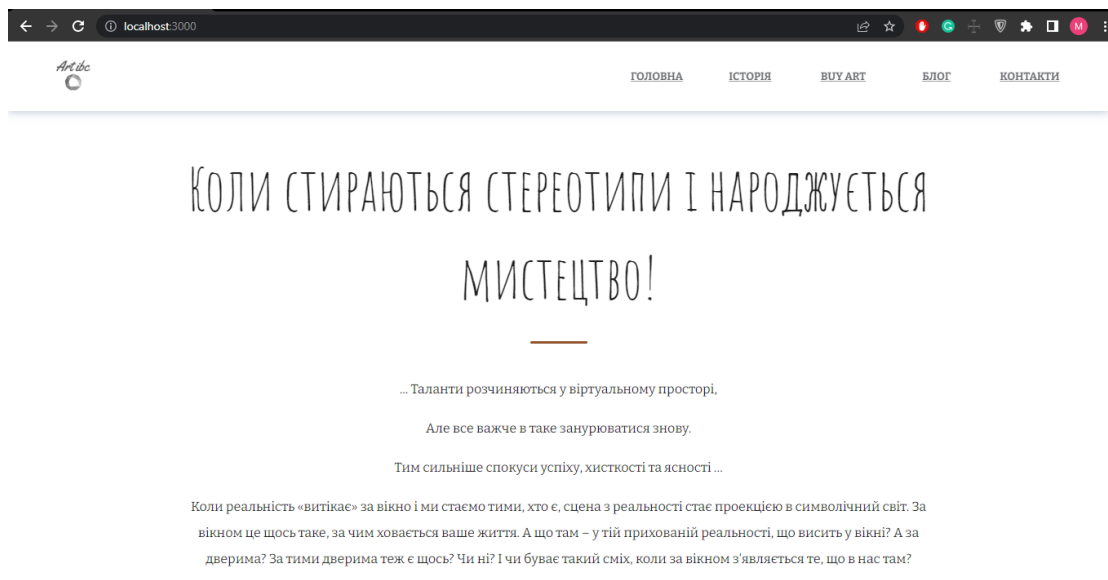

Рис. 4. Головна сторінка веб-сайту «ART»

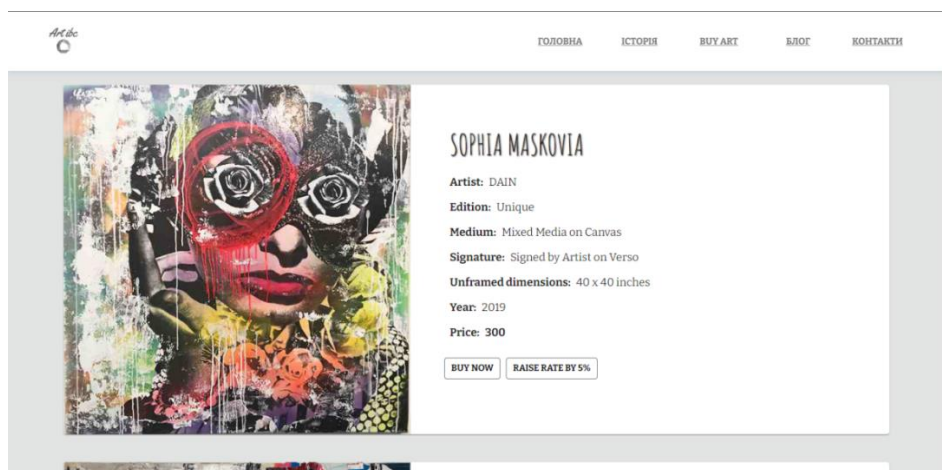

Рис. 5. Список лотів

Проведений аналіз конкурентних платформ показав, що запропонована система поєднує найкращі практики і відповідає сучасним вимогам ринку.

Висновки./Conclusions. Створена інформаційна система демонструє високий рівень функціональності та адаптованості до потреб сучасного ринку мистецтва. Використання новітніх технологій дозволяє забезпечити безпечність транзакцій, прозорість процесів і доступність для широкої аудиторії. Це робить систему ефективним інструментом для організації мистецьких аукціонів у цифрову епоху

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНЕ ОСВІТЛЕННЯ НА БАЗІ LED-ТЕХНОЛОГІЙ

Савельєв Артем Андрійович,

PhD., старший викладач

Разінков Владислав Олексійович,

старший викладач

Національний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

Вступ. У сучасних умовах значення енергоефективності стає критичним в багатьох сферах, зокрема у будівництві та експлуатації об'єктів нерухомості. Зокрема, системи освітлення займають значну частку в загальному енергоспоживанні будівель, що робить їх оптимізацію важливою складовою стратегії сталого розвитку. Впровадження енергоефективних рішень у системи освітлення за допомогою світлодіодних (LED) технологій і інтеграції з системами автоматизації відкриває нові можливості для значної економії енергії, зменшення витрат на електроенергію, а також для створення комфортного та безпечного внутрішнього середовища. Системи освітлення з регульованою яскравістю (димуванням) та можливістю зміни температури кольору світла можуть адаптуватися до умов навколишнього середовища, забезпечуючи енергоефективність і комфорт впродовж усього дня.

Мета роботи. Показати важливість енергоефективного освітлення, яке базується на LED-технологіях, для зменшення енергоспоживання, підвищення комфорту і безпеки в будівлях, а також оцінити економічні та екологічні переваги, а також виклики впровадження таких систем.

Результати та обговорення. Використання світильників з регульованою яскравістю дозволяє змінювати інтенсивність світла в залежності від часу доби, атмосферних умов або специфічних потреб користувачів. Це дає змогу не тільки знижувати енергоспоживання, а й створювати різноманітні атмосферні умови. Світильники, що підтримують зміну температури кольору, здатні адаптуватися до природного освітлення, забезпечуючи необхідний рівень освітленості в різних частинах будівлі, що позитивно впливає на естетичні та

функціональні характеристики простору. Особливо актуальними є лінійні LED-системи для великих приміщень, таких як офіси або торгові центри, де важливо досягти рівномірного освітлення великих площ з високою енергоефективністю.

Історичний розвиток освітлювальних технологій продемонстрував значний поступ у напрямку енергоефективності. Спочатку освітлення базувалося на лампах розжарювання, що мали низьку ефективність і короткий термін служби. Пізніше їх почали замінювати люмінесцентні і галогенові лампи, які знижували енергоспоживання, але були обмежені через наявність шкідливих елементів, таких як ртуть. Перехід на LED-технології став значним кроком вперед. LED-світильники, зокрема завдяки своїй енергоефективності та тривалому терміну служби, забезпечують значне зниження витрат на електроенергію та технічне обслуговування. Інтеграція LED-освітлення з автоматизованими системами управління, такими як KNX, DALI, Lutron, дозволяє здійснювати контроль за інтенсивністю освітлення, зменшуючи його в неробочі години або при зміні природних умов освітленості.

Ключовими принципами енергоефективного проектування є максимальне використання природного освітлення, що досягається завдяки правильному розташуванню вікон і архітектурним рішенням. Крім того, зонування освітлення та використання датчиків руху і присутності дозволяють мінімізувати непотрібні витрати енергії, забезпечуючи при цьому оптимальні умови для роботи чи відпочинку. Регулювання яскравості в залежності від рівня природного освітлення, яке зазвичай реалізується через системи «daylight harvesting», дозволяє значно знизити споживання електроенергії, компенсуючи втрати через недостатнє освітлення.

Сучасні світлодіодні світильники, завдяки своїй конструкції та низькому енергоспоживанню, забезпечують не тільки економічні вигоди, але й позитивно впливають на якість внутрішнього середовища. Вони мають високий коефіцієнт передачі кольору, що забезпечує природне відтворення кольорів і комфорт для зору. Додатково, такі світильники мінімізують теплове випромінювання, що

робить їх особливо актуальними в приміщеннях, де важлива оптимальна температура повітря.

З огляду на інтеграцію світлодіодних світильників в систему «розумного будинку», де кожен світильник є взаємодіючим елементом IoT-мережі, можна досягнути високої гнучкості та ефективності в управлінні освітленням. Використання інтелектуальних систем управління дозволяє автоматично регулювати освітлення в залежності від умов навколишнього середовища, що зменшує витрати енергії та підвищує зручність для користувачів.

З економічної точки зору, хоча первісна вартість LED-світильників та систем автоматизації може бути вищою, довгострокові переваги значно перевищують витрати. Системи освітлення на основі LED-технологій мають тривалий ресурс експлуатації, що дозволяє значно знизити витрати на технічне обслуговування і заміну елементів. Автоматизовані системи, у свою чергу, забезпечують ефективне використання освітлення, скорочуючи витрати на електроенергію, що робить їх вигідними для як для комерційних, так і для житлових об'єктів.

Позитивний вплив таких систем на комфорт та якість внутрішнього середовища полягає не лише в економії енергії, але й у створенні приємного, здорового і комфортного освітлення. Високоякісне освітлення з правильною температурою кольору та відсутністю мерехтіння має значний вплив на самопочуття людей, їх працездатність та загальний рівень комфорту.

Попри всі переваги, існують певні виклики на шляху до широкого впровадження енергоефективного освітлення. До основних бар'єрів відносяться висока початкова вартість інвестицій, недостатній рівень інформованості споживачів, складність інтеграції нових технологій з уже існуючими системами, а також відсутність кваліфікованих спеціалістів для проектування та обслуговування таких систем.

Висновки. З огляду на світовий досвід, можна стверджувати, що енергоефективне освітлення на основі LED-технологій є важливим етапом у розвитку сталих будівельних практик.

У майбутньому очікується ще більша інтеграція таких технологій з інтелектуальними системами управління, що дозволить створювати «розумні» будівлі, де кожен аспект життєдіяльності, включаючи освітлення, буде оптимізований з точки зору енергоефективності та комфорту. Подальший розвиток таких технологій допоможе знизити вплив будівель на навколишнє середовище і сприятиме сталому розвитку міст і містобудівних структур.

СТВОРЕННЯ 3D-АНІМАЦІЇ У BLENDER З АВТОМАТИЗАЦІЄЮ РУХІВ ПЕРСОНАЖУ З ВИКОРИСТАННЯМ PYTHON

Тігарєв Володимир Михайлович,

к.т.н., доцент

Зібаровський Дмитро Олександрович,

Студент

Національний університет «Одеська політехніка»,

м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. Сучасне виробництво 3D-анімації стрімко розвивається завдяки доступності програмного забезпечення з відкритим вихідним кодом як, наприклад, Blender. Ця платформа дає змогу створювати як художні, так і комерційні проєкти без значних фінансових витрат. Одним із актуальних завдань при створенні 3D-анімації з персонажем є оптимізація процесу перенесення рухів між різними скелетними структурами. Через розмаїття форматів та способів ригінгу в різних джерелах (застосунки захоплення руху, бібліотеки готових анімацій, сторонні сервіси) ручна адаптація анімаційних даних потребує значного часу та технічної підготовки.

Мета роботи./Aim. Метою дослідження є створення інструменту для автоматизації процесу перенесення анімацій між різними скелетними структурами у Blender з використанням мови програмування Python. Завданням є розробка алгоритмів для автоматичного зіставлення кісток, перенесення ключових трансформацій та створення зручного графічного інтерфейсу для користувача.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для реалізації поставленої мети було використано Blender версії 4.2, офіційне API мови Python (bpy). В основі розробленого алгоритму лежить метод прямого мапінгу кісток із додатковим аналізом назв та просторових позицій. Автоматичне зіставлення виконується з урахуванням очищення назв кісток від бокових маркерів, порівняння текстової подібності та нормалізованої просторової відстані.

У процесі тестування було створено авторську 3D-модель персонажа із

використанням онлайн-сервісу «Hyper Human Chat Avatar», проведено автоматичний ригінг за допомогою програмного забезпечення «ActorCore AccuRIG», анімації тіла були отримані за допомогою мобільного застосунку «Move One» (рис. 1), а міміка через додаток «Face Capture with Live Link».

Рис. 1. Приклад запису анімації тіла у застосунку Move One

Результати та обговорення./Results and discussion. В результаті розроблено плагін для Blender, який дозволяє автоматично будувати таблицю відповідностей між кістками вихідного та цільового скелетів, переносити ключові кадри (позицію, обертання та масштаб), а також розраховувати результат для нової доданої анімації цільового скелету. Інтерфейс плагіну інтегрований у N-панель Blender та забезпечує можливість ручної корекції зіставлення (рис. 2).

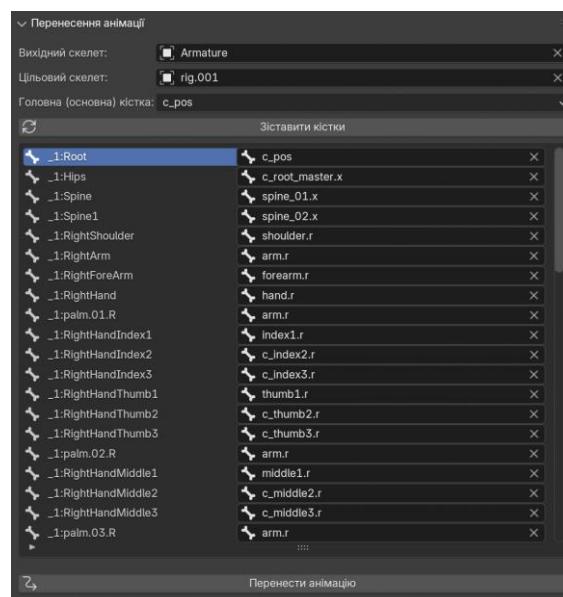

Рис. 2. Інтерфейс плагіну автоматизації перенесення анімації у Blender

Під час тестування плагін показав стабільну роботу при перенесенні анімацій між скелетами з різною кількістю кісток. Було досягнуто коректного перенесення базових анімацій (ходьба, жести), збереження правильного позиціонування кінцівок та узгодження рухів із мімікою обличчя.

Висновки./Conclusions. Розроблений плагін значно спрощує процес перенесення анімацій між скелетними структурами у Blender. Його застосування дозволяє мінімізувати рутинну ручну працю, скоротити час підготовки анімацій та забезпечити стабільний результат. Подальший розвиток плагіну може включати інтеграцію підтримки нестандартних скелетів та автоматичну адаптацію міміки.

РОЗРОБКА 3D ПЕРСОНАЖА ТА АНІМАЦІЇ У AUTODESK MAYA ТА ZBRUSH З АВТОМАТИЗАЦІЄЮ РУХІВ З ВИКОРИСТАННЯМ PYTHON

Тігарєв Володимир Михайлович,

к.т.н., доцент

Рябухін Петро Олексійович,

Студент

Національний університет «Одеська політехніка»,

м. Одеса, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасна індустрія 3D-анімації демонструє стрімкий розвиток, однак створення якісних анімаційних персонажів залишається складним процесом. Незважаючи на значний прогрес у сфері цифрового скульптингу та текстуровання, значна частина роботи, зокрема анімація рухів, досі виконується вручну, що потребує значних часових і людських ресурсів. Це створює попит на інноваційні підходи до автоматизації виробничого пайплайну. У роботі демонструється інтеграція Python-скриптингу у класичний пайплайн створення 3D-персонажа (від моделювання у ZBrush до анімації у Maya), що дозволяє не лише мінімізувати ручну працю, а й підвищити якість та реалістичність кінцевих рухів персонажа.

Мета роботи. / Aim. Метою дослідження є розробка методики створення високоякісного 3D-персонажа, яка охоплює всі ключові етапи - від цифрового скульптингу та ретопології до ріггінгу, скінінгу та автоматизованої анімації рухів із застосуванням скриптів на Python у середовищі Autodesk Maya.

Матеріали та методи. /Materials and methods. У роботі використано програми, які є галузевим стандартом сучасної 3D-графіки та анімації:

ZBrush для цифрового скульптингу та створення високодеталізованої сітки персонажа; ретопологія у 3D-Coat, розгортка UV-мапи у Autodesk Maya та бейкінг карт (normal, ambient occlusion, curvature) виконувались у Marmoset Toolbag для оптимізації моделі під анімацію. Текстуровання здійснювалось у Substance Painter за принципами PBR (фізично коректного рендерингу). Створення скелету (ріггінг) у Maya реалізовано за допомогою плагіна Advanced

Skeleton, а налаштування вагових карт - через плагін ngSkinTools. Ключовим елементом є розроблений Python-скрипт, який автоматично коригує ковзання стоп у циклах ходьби, що дозволяє запускати процес безпосередньо з інтерфейсу Maya та значно прискорює робочий процес аніматора.

Результати та обговорення. /Results and discussion. У результаті отримано деталізовану 3D-модель із повним ріггінгом, якісними текстурями та анімаційними циклами руху. Впровадження Python-скрипту дозволило скоротити час на коригування анімації рухів приблизно на 40% у порівнянні з традиційними ручними методами. Запропонований підхід продемонстрував високу адаптивність і масштабованість, що дає змогу застосовувати його як у великих ігрових проектах, так і в інді-розробках чи освітніх симуляторах.

Висновки. /Conclusions. Інтеграція засобів автоматизації у класичний 3D pipeline дозволяє не лише зекономити ресурси, але й підвищити якість кінцевого продукту. Використання скриптів на Python розширює можливості Maya і підвищує ефективність на стадії анімації. Отримані результати можуть бути впроваджені у виробничі процеси ігрової індустрії, інді-проектів, а також у навчальні симулятори. Перспективним напрямом подальших досліджень є розширення функціоналу автоматизації.

ПАСИВНІ БУДИНКИ ЯК СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ТА КЛЮЧ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ткач Володимир Іванович,

к. т. н., доцент

Разінков Владислав Олексійович,

старший викладач

Національний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

Вступ. Сучасна будівельна галузь переживає трансформацію, обумовлену зростаючими енергетичними викликами, глобальними кліматичними змінами та потребою в зменшенні техногенного навантаження на довкілля. З огляду на це, впровадження енергоефективних технологій стало одним із головних напрямків розвитку архітектури, містобудування та інженерії. Особливої уваги заслуговує концепція пасивного будинку, яка передбачає не лише зменшення енергоспоживання, а й формування нового підходу до проєктування, будівництва та експлуатації житлових і громадських об'єктів. Пасивне будівництво інтегрує технологічні, архітектурні та екологічні принципи сталого розвитку, формуючи умови для створення комфортного, безпечного та енергонезалежного середовища.

Мета роботи. Обґрунтування доцільності впровадження пасивного будівництва як ефективної стратегії підвищення енергоефективності будівель, зменшення споживання традиційних енергоресурсів та забезпечення сталого розвитку в архітектурі й містобудуванні. У тезах розкрито переваги, конструктивно-технологічні особливості, а також проблеми й перспективи реалізації цієї концепції в умовах України.

Результати та обговорення. Пасивний будинок це будівля, спроектована з урахуванням максимального зменшення тепловтрат і оптимального використання природних джерел енергії. В його основі лежить системний підхід, що поєднує орієнтацію споруди відносно сторін світу, компактну форму, високоякісну теплоізоляцію, використання енергоефективного скління,

герметизацію огорожувальних конструкцій, а також обов'язкове застосування систем вентиляції з рекуперацією тепла. У результаті такий будинок може споживати до 90 % менше енергії порівняно з традиційними будівлями аналогічної площі, не втрачаючи при цьому рівня комфорту для мешканців. Проектування таких споруд вимагає ретельного розрахунку теплотехнічних характеристик усіх елементів, а також адаптації до конкретних кліматичних умов регіону.

Одним із ключових аспектів проектування пасивного будинку є забезпечення теплозахисту зовнішньої оболонки. Теплопровідність огорожувальних конструкцій має бути якомога нижчою, так наприклад, для зовнішніх стін не більше $0,15 \text{ Вт/м}^2\cdot\text{К}$, для віконних систем до $0,8 \text{ Вт/м}^2\cdot\text{К}$. Особливу увагу приділяють усуненню містків холоду та забезпеченню повної повітронепроникності. Енергозберігаюче скління з використанням трьох- або навіть чотирикамерних склопакетів з інертним газом у камерах сприяє мінімізації втрат тепла через вікна, які зазвичай є однією з найбільш вразливих зон.

Ще одним важливим компонентом пасивного будинку є системи вентиляції з рекуперацією, які забезпечують постійний повітрообмін без суттєвих тепловтрат. За рахунок теплообмінників у вентиляційних установках відбувається передача тепла від вихідного повітря до вхідного, що дозволяє зберігати до 70-90 % енергії. Комплексне використання інженерних систем, зокрема сонячних панелей, геотермальних теплообмінників, геліоколекторів та теплових насосів, здатне перетворити будівлю на повністю автономну або навіть на таку, що виробляє більше енергії, ніж споживає.

Конструктивна система пасивного будинку також включає архітектурні елементи з високою теплоакумулювальною здатністю. Це можуть бути масивні внутрішні стіни, облицьовані глиняною штукатуркою, або декоративні елементи з каменю, мармуру, бетону. Вони поглинають теплову енергію вдень і віддають її вночі, стабілізуючи температурний режим у приміщеннях. Такий підхід дозволяє не лише зменшити потребу в додатковому опаленні, а й

уникнути перегріву влітку.

Не менш важливим є раціональне планування простору та врахування особливостей ділянки забудови. Завдяки правильному ландшафтному аналізу можна оптимізувати вплив вітру, освітленості, інсоляції та затінення. Наприклад, житлові приміщення доцільно розміщувати з південного або південно-східного боку, а допоміжні з північного, що дозволяє раціонально розподілити теплове навантаження в будівлі. Окрім того, необхідно уникати надмірної кількості еркерів, балконів і виступів, які збільшують площу тепловтрат, або передбачити способи їх теплоізоляції.

Разом із безперечними перевагами впровадження пасивного будівництва супроводжується низкою викликів. Насамперед ідеться про високі початкові інвестиції, що включають витрати на проєктування, закупівлю сертифікованих матеріалів, монтаж складних інженерних систем. Однак, згідно з дослідженнями, ці витрати окупаються протягом 7–12 років завдяки суттєвому зниженню рахунків за енергоносії. Додатковими бар'єрами є недосконалість нормативно-правової бази, відсутність достатньої кількості фахівців з проєктування та монтажу, а також інертність будівельного ринку щодо інноваційних технологій.

На європейському рівні пасивне будівництво активно підтримується державними програмами, грантами та податковими пільгами. Особливої активності в цьому напрямку досягнуто в Німеччині, Австрії, Швеції та Данії. В Україні ж концепція пасивного будинку лише набуває поширення. Окремі приклади реалізованих проєктів демонструють технічну та економічну доцільність технології, проте широке впровадження гальмується нестачею державної підтримки та низькою обізнаністю населення про переваги такого підходу.

Висновки. Пасивне будівництво становить перспективний напрям модернізації архітектурного середовища в умовах енергетичної трансформації та кліматичних викликів. Успішна адаптація цієї моделі в Україні потребує комплексної стратегії, що включатиме реформування державної політики у

сфері будівництва, розвиток професійної освіти, стимулювання інновацій і створення умов для залучення інвестицій. Масове впровадження пасивних будинків здатне не лише скоротити енергоспоживання та підвищити енергетичну безпеку країни, а й сформувати якісно новий стандарт житла, орієнтований на сталий розвиток, комфорт і довговічність.

ГЕРМЕТИЗАЦІЯ РІЗЬБОВИХ З'ЄДНАНЬ ОБСАДНИХ КОЛОН У ГЛИБОКОВОДНОМУ БУРІННІ З ВИКОРИСТАННЯМ АНАЕРОБНОГО ГЕРМЕТИКА

Фем'як Ярослав Михайлович

д. т. н., професор, професор кафедри
буріння свердловин Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу

Зелінський Андрій Андрійович

аспірант кафедри буріння свердловин
Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу

Вступ./Introduction. Сучасні бурові роботи на морському шельфі – це не просто складний технологічний процес, а справжній виклик для герметичності обсадної колони. Особливо це стосується різьбових з'єднань, які часто є слабким місцем, особливо коли тиск водяного стовпа перевищує 20–30 МПа, а температура глибоких пластів доходить до 200 °С. Традиційні герметизуючі матеріали, які ще якось працювали на суходолі, тут швидко втрачають властивості. Саме тому цікаво дослідити, як поводить себе анаеробний герметик у таких умовах – де інші «здалися» [1, с. 67].

Ціль роботи./Aim. Оцінити ефективність анаеробного герметика під час роботи в умовах глибоководного морського буріння – з урахуванням високого тиску, температури, агресивного середовища і впливу вібрацій на різьбові з'єднання обсадних колон.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проведено чисельне моделювання у середовищі ANSYS для обсадної труби Ø177,8 мм [3], [4]. Застосовано навантаження, характерні для глибоководних свердловин: осьове навантаження до 350 кН, внутрішній тиск 25 МПа, температура 140–180 °С. Анаеробний герметик розглядався як тонкий контактний шар між витками різьби, з урахуванням його адгезійних та термостійких властивостей. Окремо враховано вплив морської води, H₂S та CO₂ [2].

В умовах глибоководного буріння, де поєднуються високий тиск, температура та корозійне середовище, вибір ущільнювального матеріалу має бути обґрунтований не лише лабораторними властивостями, а й відповідністю реальним польовим навантаженням. У таблиці 1 наведено основні виклики глибоководного середовища та оцінено здатність анаеробного герметика ефективно з ними справлятися:

Таблиця 1

**Критичні умови глибоководного буріння та відповідність
анаеробного герметика**

Параметр середовища	Типові значення у глибоководному бурінні	Вимоги до герметика	Відповідність анаеробного герметика
Гідростатичний тиск на гирлі, МПа	25–30	Стійкість до постійного зовнішнього тиску	витримує до 80 МПа
Внутрішній тиск у колоні, МПа	15–25	Утримання внутрішнього тиску без протікань	без втрати герметичності
Температура флюїду на глибині, °C	150–220	Стійкість до високих температур	до 230 °C
Середовище (газ із H ₂ S, CO ₂ , морська вода)	Агресивне, корозійне	Хімічна інертність, адгезія до металу	стійкий, висока адгезія
Вібраційні навантаження під час буріння	Постійні	Механічна стабільність ущільнення	не розтріскується, не зсувається
Деформації в зоні різьби (мікрозсуви, згин)	неминучі	Збереження щільності при зміщеннях	адаптивна структура ущільнення
Довговічність при статичних умовах (stand-by)	> 1 рік	Збереження властивостей без деградації	стабільна полімерна структура

Як видно з таблиці, герметик відповідає всім критичним вимогам, що дає підстави вважати його ефективним рішенням для морських бурових платформ.

Результати та обговорення./Results and discussion. Моделювання показало, що шар анаеробного герметика ефективно знижує пікові напруження у різьбовому з'єднанні. Навіть при складному поєднанні навантажень (тиск, згин, вібрація) він зберігає цілісність ущільнення, не дає мікроперетоків, а отже – мінімізує ризик міжколонного тиску. Окремо було зафіксовано, що при дії

морської води й агресивного газу герметик не деградує протягом тривалого часу [5, с. 48].

Висновки./Conclusions. Застосування анаеробного герметика у глибоководному бурінні – це не просто альтернатива мастилам чи стрічкам. Це, по суті, новий рівень надійності в складних умовах. Він дає змогу збільшити термін служби обсадної колони, знизити аварійність і мінімізувати витрати на ремонтні роботи. Враховуючи сучасні виклики буріння на великій глибині, цей підхід виглядає більш ніж доцільним [8, с. 26].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кушнір П. М., Ткачук В. С. Аналіз ефективності герметиків у різьбових з'єднаннях обсадних колон // Нафтогазова справа. – 2021. – №3.-С. 66–75.
2. Henkel Adhesives. Loctite Technical Specifications. URL: <https://www.henkel-adhesives.com>
3. Ansys Inc. Технічна документація з моделювання герметизації різьбових з'єднань обсадних труб. – Версія 2023.
4. ISO 13679:2019. Petroleum and natural gas industries – Procedures for testing casing and tubing connections. – Geneva: ISO, 2019.
5. Кисіль А. Ю. Герметизація різьбових з'єднань труб: огляд сучасних методів // Вісник нафтогазової промисловості. – 2020. – №4(60). – С. 45–50.
6. Caltech Sustainability Lab. Renewable Polymers for Downhole Applications. URL: <https://www.caltech.edu>
7. ДСТУ 4149-2003. Свердловини на нафту і газ. Терміни та визначення понять. – К.: Держспоживстандарт України, 2003.
8. Зелінський А. А., Фем'як Я. М. Забезпечення герметичності обсадних колон у складних умовах буріння // Тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф. «Modern Research in World Science». – Івано-Франківськ, 2024.-С. 25–28.

ПРОГРАМНИЙ МОДУЛЬ АВТЕНТИФІКАЦІЇ КОРИСТУВАЧІВ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕПРОЗОРИХ ТОКЕНІВ

Якимчук Євгеній Анатолійович,

асистент кафедри кібербезпеки

Факультету комп'ютерних наук та технологій

Державний університет «Київський Авіаційний Інститут»

м. Київ, Україна

Марченко Ярослав Володимирович,

асистент

Майстренко Андрій Андрійович,

асистент

Ковенько Олексій Анатолійович,

асистент

Вступ. / Introductions. У сучасних розподілених інформаційних системах безпечна автентифікація та авторизація користувачів є критично важливою складовою. Для реалізації цих механізмів широко використовуються протоколи OAuth 2.0 та JWT-токени. У даній роботі розглядається програмний модуль auth-module, який забезпечує автентифікацію на основі непрозорих токенів (opaque tokens) та побудований із використанням екосистеми Spring, зокрема таких компонентів як Spring Security, OAuth2 Resource Server, Spring Data JPA, Liquibase, Redis та інших. Дана система може бути інтегрована у будь-яку мікросервісну інфраструктуру, надаючи централізовану авторизацію для клієнтських додатків. У роботі детально розглянуто принципи роботи модуля, структура бази даних, конфігурація POM-файлів, механізми видачі токенів та контроль доступу до ресурсів.

Мета роботи. / Aim. Створення надійної та масштабованої системи автентифікації й авторизації користувачів на основі непрозорих токенів (opaque tokens) із застосуванням технологій Spring Boot, Spring Security, OAuth2, Redis, Liquibase та інших сучасних рішень.

Модуль забезпечує розмежування прав доступу до ресурсів на основі гнучкої рольово-привілейної моделі, дозволяючи реалізувати тонке

налаштування доступу для кожного користувача. Основною метою є підвищення безпеки, керованості та зручності автентифікації в розподілених інформаційних системах із підтримкою інтеграції клієнтських додатків через OAuth2-протокол.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Загальні відомості

Назва модуля: auth-module

Ідентифікатор: org.yakymchuk-eugene:auth-module-opaque tokens:0.0.1

Технології: Spring Boot 3.1.1, Spring Security, OAuth2 Authorization Server, Springdoc OpenAPI, Google Guava, Maven, Redis, Liquibase, Thymeleaf.

Основна структура проєкту

Основний клас Application:

- Аннотація @SpringBootApplication.
- Метод main() запускає додаток через SpringApplication.run(...).

Налаштування безпеки

Клас SecurityConfig:

- @EnableWebSecurity, @EnableMethodSecurity – увімкнення веб-безпеки та метод-рівневої авторизації.
- Визначено SecurityFilterChain із правилами доступу, формою логіну, OAuth2 конфігурацією.
- Кастомні обробники для успішної та неуспішної автентифікації.
- Впроваджено CustomOAuth2UserService, CustomUserDetailsService, PasswordEncoder.

Авторизаційний сервер

Клас AuthorizationServerConfig:

- Конфігурація авторизаційного сервера за допомогою OAuth2AuthorizationServerConfigurer.
- Визначено інтроспекційний endpoint для перевірки токенів.
- Забезпечено взаємодію з HttpSecurity для керування авторизацією.
- Встановлено налаштування AuthorizationServerSettings.

CORS політика

- Реалізовано CorsFilter як окремий бін з найвищим пріоритетом (Ordered.HIGHEST_PRECEDENCE).
- Конфігурація CORS виконується через CorsConfiguration та UrlBasedCorsConfigurationSource.

Інфраструктура та складання

ПОМ-файл:

- Визначено залежності для вебу, безпеки, JPA, Redis, Liquibase.
- Плагіни: spring-boot-maven-plugin, liquibase-maven-plugin, frontend-maven-plugin.
- Профілі для середовищ: dev, test, prod.

Ролі, які використовують для ідентифікації ресурсів:

- **Власник ресурсу(Resource owner):** власник ресурсу – це користувач, який авторизує програму для доступу до свого облікового запису. Доступ програми до облікового запису користувача обмежено обсягом наданого дозволу (наприклад, доступ для читання або запису)
- **Клієнт(Client):** клієнт – це програма, яка хоче отримати доступ до облікового запису користувача. Перш ніж він зможе це зробити, він має бути авторизований користувачем, і авторизація має бути підтверджена API.
- **Сервер ресурсів(Resource server):** сервер ресурсів містить захищені облікові записи користувачів.
- **Сервер авторизації(Auth server):** Сервер авторизації перевіряє особу користувача, а потім видає маркери доступу до програми.
- Додаток запитує у користувача авторизацію доступу до ресурсів сервісу
- Якщо користувач авторизував запит, програма отримує дозвіл на авторизацію
- Додаток запитує токен доступу від сервера авторизації (API), представляючи автентифікацію своєї власної ідентифікації та надання авторизації

- Якщо ідентифікатор програми автентифікований і надання авторизації є дійсним, сервер авторизації (API) видає маркер доступу до програми. Авторизація завершена.
- Програма запитує ресурс із сервера ресурсів (API) і представляє токен доступу для автентифікації
- Якщо токен доступу дійсний, сервер ресурсів (API) надає ресурс програмі

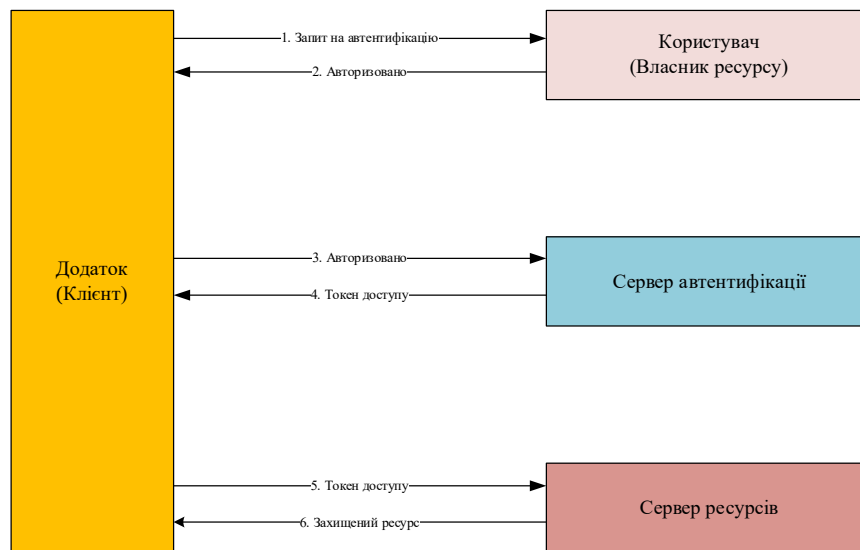

Рис. 1. Абстрактна діаграма роботи модуля автентифікації

Реєстрація додатку

Перш ніж використовувати модуль, ви повинні зареєструвати свій додаток.

Необхідна інформація:

- Назва програми
- Веб-сайт програми
- URI перенаправлення або URL зворотного виклику

URI перенаправлення – це місце, куди служба перенаправлятиме користувача після того, як він авторизує (або відхилить) ваш додаток, і, отже, ту частину вашого додатку, яка оброблятиме коди авторизації або маркери доступу.

Ідентифікатор клієнта та секретний ключ клієнта

Після реєстрації служба видасть облікові дані клієнта у вигляді

ідентифікатора клієнта та секрету клієнта. Ідентифікатор клієнта – це загальнодоступний рядок, який використовується API служби для ідентифікації програми, а також використовується для створення URL-адрес авторизації, які надаються користувачам. Секрет клієнта використовується для перевірки автентичності програми в API служби, коли програма запитує доступ до облікового запису користувача, і має бути закритою між програмою та API.

Код авторизації

Тип надання коду авторизації є найбільш часто використовуваним, оскільки він оптимізований для програм на стороні сервера, де вихідний код не є публічним, і можна зберегти конфіденційність секрету клієнта. Це потік на основі перенаправлення, що означає, що програма має бути здатна взаємодіяти з агентом користувача (тобто веб-браузером користувача) і отримувати коди авторизації API, які направляються через агента користувача.

Результат успішного проходження автентифікації включає наступні поля

- Active -активний токен чи ні
- Sub – унікальний ідентифікатор
- Aud – кому призначений токен
- Nbf – час, до якого повинний бути використаний токен
- Scopes – перелік дозволених прав
- Iss – видавець токена
- Jti – унікальний ідентифікатор токена
- clientId – ідентифікатор клієнта
- tokenType – тип токена
- principal – користувач
 - password – пароль
 - username – ім'я користувача
 - accountNonExpired – чи не пройшов термін дії аккаунту користувача
 - accountNonLocked – чи не заблокований аккаунт користувача
 - credentialsNonExpired – чи активні авторизаційні дані

- enabled – чи активований аккаунт
- id – унікальний ідентифікатор
- firstName – ім'я
- secondName – прізвище
- middleName – по-батькові
- birthday – день народження
- avatarUrl – посилання на картинку
- attributes – атрибути
- email – електронна адреса
- authorities – перелік ролей або прав

База даних програмного модулю

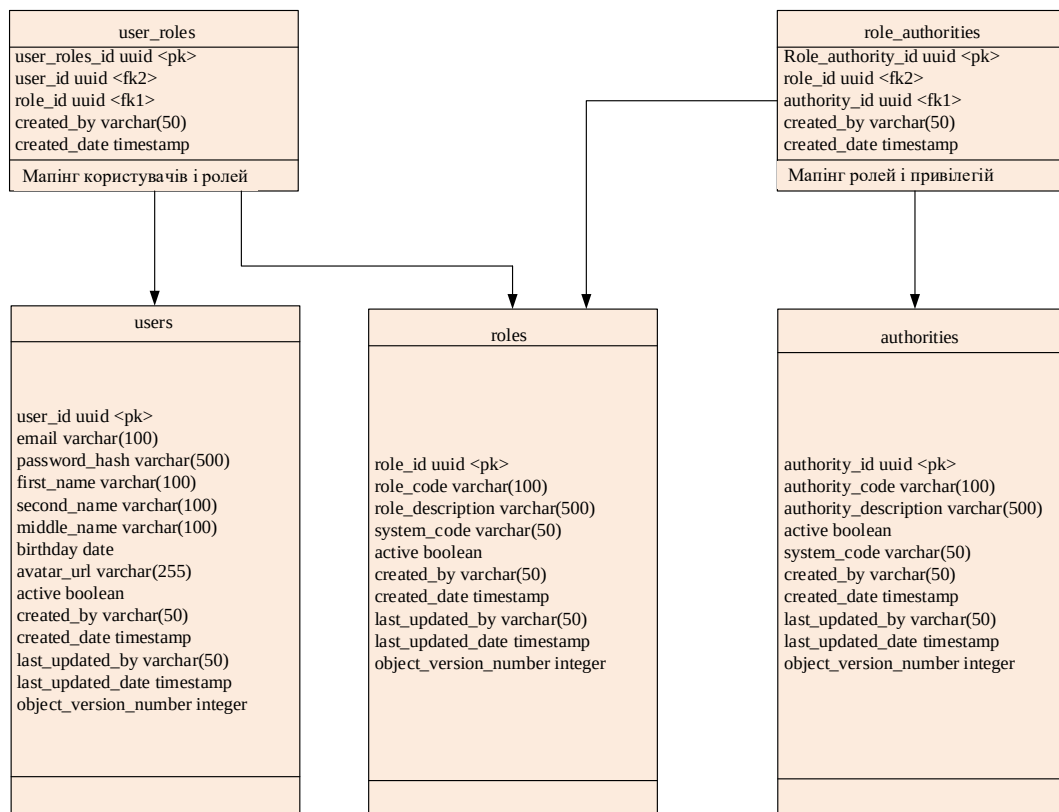

Рис. 3. Фізична схема бази даних ролівої моделі

Дана роліва модель дозволяє самостійно створювати ролі, даючи тій чи іншій ролі доступ до конкретних ресурсів(як правило ендпоінтів). В цьому випадку звичайним набором ролей не можливо обійтися. Тому потрібно створити список всіх ресурсів. Далі на основі цього списку можна створити список привілеїв, так звана міні-роль, яка надає доступ до конкретного ресурсу.

На кожний ендпоінт – свій привілей. Далі з цього списку привілей можна створити групи привілей – вони і будуть ролями, які можна призначити користувачу.

Привілеї доступні для користувача:

- GET_OWN_DATA – Привілей, який дозволяє отримати дані поточного користувача.
- CHANGE_OWN_DATA – Привілей, який дозволяє змінювати дані поточного користувача.
- CHANGE_OWN_PASSWORD – Привілей, який дозволяє змінювати пароль поточного користувача.
- DELETE_OWN_ACCOUNT – Привілей, який дозволяє видаляти аккаунт поточного користувача.

Контроль доступу до ендпоінтів виконується за допомогою анотації @PreAuthorize

Приклад:

@RestController

public class TestController {

@GetMapping("/test")

@PreAuthorize("hasAnyAuthority('GET_OWN_DATA')")

public String test() {

Authentication authentication =

SecurityContextHolder.getContext().getAuthentication();

return authentication.getName();

}

}

Тепер, коли успішно пройдено автентифікацію, користувач отримає доступ до ресурсу.

Якщо ж замінити привілей, на будь-який інший, якого немає в користувача, то, наприклад

@PreAuthorize("hasAnyAuthority('NOT_EXISTING_AUTHORITY')", то

після автентифікації і спроби отримати доступ до цього ресурсу, користувач отримає помилку 403 – доступ заборонений.

Результати та обговорення./Results and discussion. У результаті реалізації програмного модуля auth-module було досягнуто низку функціональних і нефункціональних цілей, що забезпечують безпечну, масштабовану та зручну систему автентифікації для мікросервісної архітектури. Модуль успішно реалізує видачу ораque токенів для користувачів, що дозволяє зберігати повну інформацію про сесію на сервері (у Redis), не розкриваючи її стороннім клієнтам. Було створено гнучку рольову модель доступу, в якій кожна роль може мати довільну кількість привілеїв. Це дозволяє деталізовано контролювати доступ до ресурсів системи. Реалізовані стандартні механізми роботи з користувачами: реєстрація з перевіркою унікальності, вхід із валідацією, оновлення access-токена через refresh-токен, вихід із сесії.

Висновки./Conclusions. У ході виконання даної роботи було спроектовано та реалізовано програмний модуль, який відповідає сучасним вимогам до безпеки, масштабованості та зручності використання у мікросервісній архітектурі. Основною метою було створення централізованого рішення для автентифікації та авторизації користувачів із можливістю подальшого розширення, і ця мета була успішно досягнута.

До основних результатів слід віднести:

- **Надійна автентифікація користувачів** на основі OAuth2 із використанням ораque токенів, що забезпечує високий рівень безпеки за рахунок зберігання інформації про сесії на сервері.
- **Централізоване зберігання токенів у Redis**, що дозволило реалізувати швидкий доступ до сесій та гнучкий контроль над їхнім життєвим циклом (відкликання, TTL).
- **Гнучка модель ролей і привілеїв**, яка дозволяє легко масштабувати систему доступу та додавати нові рівні прав без модифікації коду.
- **Використання Liquibase** забезпечило контрольоване та

версіоноване управління схемою бази даних, що спростило розгортання модуля на різних середовищах.

- **Контейнеризація за допомогою Docker** зробила можливим легке розгортання сервісу в будь-якій інфраструктурі та інтеграцію з CI/CD пайплайнами.

Під час реалізації також було враховано можливість майбутнього розширення модуля: додавання підтримки SSO, інтеграції з зовнішніми OAuth-провайдерами (Google, GitHub), двофакторної автентифікації (2FA), а також побудова аналітики активності користувачів.

У результаті отримано ефективний, безпечний і масштабований модуль, який може використовуватись як база для розробки повноцінної системи керування користувачами в складних розподілених системах.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

МЕТОД ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕЛІНІЙНОЇ НЕАВТОНОМНОЇ СИСТЕМИ

Городецький Віктор Георгійович

к.ф.-м.н., доцент

Осадчук Микола Павлович

к.ф.-м.н., старший викладач

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

м. Київ, Україна

Вступ. Задача ідентифікації системи звичайних диференціальних рівнянь (ЗДР) за часовими послідовностями її змінних актуальна в багатьох галузях науки та техніки. Дана задача ускладнюється, якщо система ЗДР є неавтономною, тобто залежить не тільки від постійних коефіцієнтів, а ще й від змінних зовнішніх впливів. В [1] зазначено, що ідентифікація неавтономної системи ЗДР в більшості випадків потребує одночасного знання часових послідовностей входних впливів та спостережуваних змінних системи.

Будемо розглядати систему ЗДР, яка має n змінних $x_i(t)$, $i=1, \dots, n$, причому всі змінні є спостережуваними. Система ЗДР має поліноміальні праві частини рівнянь з m сталими коефіцієнтами c_{ij} , $i=1, \dots, n$, $j=0, \dots, m-1$ в кожному рівнянні. Деякі (один або декілька) сталих коефіцієнтів c_{ij} замінені невідомими часовими послідовностями входних впливів $c_{ij}(t)$.

Мета роботи – розробити метод ідентифікації неавтономної системи ЗДР, який за відомими часовими послідовностями спостережуваних змінних $x_i(t)$ визначає структуру рівнянь системи, числові значення сталих

коефіцієнтів c_{ij} та часові послідовності невідомих входних впливів $c_{ij}(t)$. При цьому припускається, що швидкість зміни входних впливів $c_{ij}(t)$ набагато менша за швидкість зміни спостережуваних змінних $x_i(t)$.

Метод. Для розв'язання поставленої задачі, в [2] був запропонований метод ідентифікації неавтономної системи ЗДР, який заснований на ідеї з [3]. Нехай часові послідовності $x_i(t)$ мають довжину T_e . Починаючи з деякого моменту часу t_1 , виділимо з часових послідовностей ділянку ("вікно") довжиною T_w , причому $T_w \ll T_e$. Застосуємо в межах вікна відомий метод ідентифікації автономної системи ЗДР, наприклад, метод найменших квадратів (МНК), в результаті чого будуть отримані коефіцієнти $\hat{c}_{ij}(t_1)$. При зміщенні початку вікна до моменту часу t_2 будуть отримані коефіцієнти $\hat{c}_{ij}(t_2)$ і т.д. Таким чином, багатократне зміщення вікна та ідентифікація автономної системи дозволяють отримати часові послідовності $\hat{c}_{ij}(t)$. В [2] було показано, що дійсний результат ідентифікації входних впливів $c'_{ij}(t)$ повинен мати часовий зсув $c'_{ij}(t) = \hat{c}_{ij}(t - \tau_c)$ на деяку невідому величину τ_c . Подальші аналітичні дослідження системи з адитивним входним впливом, де $\dot{x}_i(t) = c_{i,0}(t) + \dots$, показали, що величина часового зсуву $\tau_c = T_w/2$, тобто результат ідентифікації автономної системи $\hat{c}_{ij}(t)$ слід прив'язувати до середини вікна. На основі показника значущості [4] та аналізу графіків $c'_{ij}(t)$ можна встановити, які коефіцієнти невідомої системи ЗДР є нульовими, які-сталі, а які – входні впливи $c_{ij}(t)$.

Результати. Запропонований метод був застосований для ідентифікації декількох нелінійних систем ЗДР з $n=3$ спостережуваними змінними. Для системи з адитивним входним впливом, де $\dot{x}_3(t) = c_{3,0}(t) + \dots$, були виконані ідентифікація структури рівнянь, визначення числових значень сталих коефіцієнтів c_{ij} та ідентифіковано входний вплив $c_{3,0}(t)$. Для системи з

мультиплікативним вхідним впливом, де $\dot{x}_3(t) = \dots + c_{3,5}(t)x_1(t)x_2(t) + \dots$, була виконана ідентифікація, а також експериментально підтверджене аналітично виведене співвідношення $\tau_c = T_w/2$. Для системи з двома вхідними впливами, де $\dot{x}_3(t) = c_{3,0}(t) + \dots + c_{3,5}(t)x_1(t)x_2(t) + \dots$, були одночасно ідентифіковані часові послідовності вхідних впливів $c_{3,0}(t)$, $c_{3,5}(t)$. Для системи ЗДР, в якій всі 6 сталих коефіцієнтів c_{ij} були замінені вхідними впливами $c_{ij}(t)$, були ідентифіковані часові послідовності всіх вхідних впливів.

Висновки. Запропонований метод дозволяє ідентифікувати неавтономну систему ЗДР з невідомими вхідними впливами, що повільно змінюються. На відміну від [3], метод дозволяє ідентифікувати не тільки часові послідовності вхідних впливів, а ще й структуру рівнянь та числові значення сталих коефіцієнтів системи. Узагальненнями запропонованого методу можуть бути використання всередині вікна замість МНК інших методів ідентифікації автономних систем та ідентифікація неавтономної системи ЗДР за однією спостережуваною змінною.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. L. A. Aguirre, C. Letellier, Modeling Nonlinear Dynamics and Chaos: A Review // Mathematical Problems in Engineering. – vol. 2009, article ID 238960. – 35 p. – DOI: <https://doi.org/10.1155/2009/238960>
2. V. Gorodetskyi, M. Osadchuk, Identification of oscillatory systems with unknown continuous input actions // International Journal of Dynamics and Control. – 2024. – vol. 12. – P. 3534-3545. – DOI: 10.1007/s40435-024-01458-9
3. V. S. Anishchenko, A. N. Pavlov, Global reconstruction in application to multichannel communication // Phys. Rev. E. – 1998. – vol. 57. – N 2. – P. 2455-2457.
4. C. Lainscsek, C. Letellier, I. Gorodnitsky, Global modeling of the Rössler system from the z-variable // Physics letter A. – 2003. – vol. 314. – P. 409-427.

ОГЛЯД ТА АНАЛІЗ ПРОЕКТУВАННЯ ЦИФРОВИХ ФІЛЬТРІВ У ЦИФРОВІЙ ОБРОБЦІ СИГНАЛІВ

Камєнєва Юлія Володимирівна,
студентка

Науковий керівник:

Федосов Сергій Анатолійович,

доктор фіз.-мат наук,

професор кафедри фізики та вищої математики

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ. Класифікація фільтрів базується на різних критеріях і включає різні типи. Серед них: цифрові фільтри зі скінченною імпульсною характеристикою (FIR-фільтри) та цифрові фільтри з нескінченною імпульсною характеристикою (IIR-фільтри) [1] [2] [3]. Деякі сигнали, особливо ті, що отримуються від різних промислових датчиків, значною мірою залежать від збереження лінійної фазової характеристики для утримання дуже важливих даних. При визначенні найбільш підходящого типу цифрового фільтра для конкретного сигналу, аналіз повинен керуватися цією суттєвою характеристикою. Отже, коли лінійні фазові характеристики є важливими, FIR-фільтри є кращими завдяки їх вищому порядку та більшій складності. Навпаки, якщо важлива лише частотна характеристика, IIR-цифрові фільтри є більш практичним вибором, оскільки вони мають нижчі порядки, що призводить до меншої складності та легшої реалізації. Ключові характеристики фільтрів зі скінченною імпульсною характеристикою (FIR) включають лінійну фазову характеристику, можливість обробки фільтрів вищого порядку (більш складних схем) та стабільність [4]. Ключові характеристики фільтрів з нескінченною імпульсною характеристикою (IIR) включають фільтри нижчого порядку (що призводить до менш складних схем), нелінійну фазову характеристику та потенційну можливість нестабільності отриманого цифрового фільтра. Таким чином, фільтр зі скінченною імпульсною

характеристикою (FIR) є класом цифрових фільтрів, що застосовуються в обробці сигналів. Термін "скінченна імпульсна характеристика" означає, що реакція виходу фільтра на вхід має скінченну тривалість. Іншими словами, після подачі вхідного сигналу, вихід FIR-фільтра досягне нуля за скінченну кількість відліків.

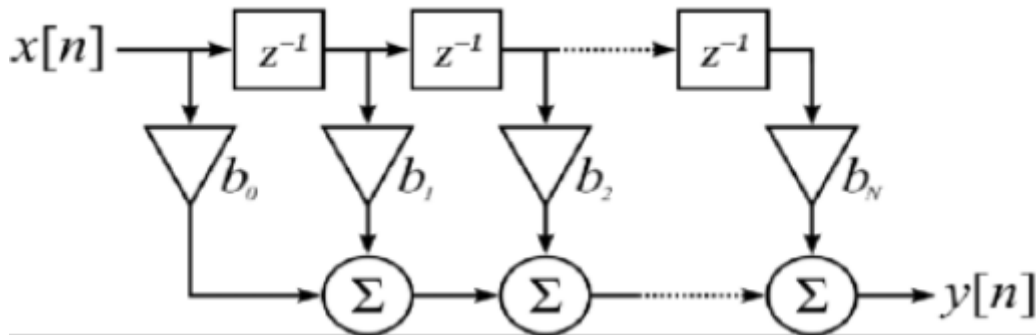

Рисунок 1. Блок-схема FIR-фільтра

Мета роботи. Метою цієї роботи було здійснити комплексний огляд та аналіз сучасних підходів, методів і тенденцій у проектуванні цифрових фільтрів, зокрема фільтрів зі скінченною (FIR) та нескінченною (IIR) імпульсними характеристиками, у контексті цифрової обробки сигналів. На основі аналізу наукової літератури виявити ключові характеристики, переваги, недоліки та сфери застосування різних методів проектування, а також дослідити роль оптимізаційних алгоритмів, апаратних реалізацій на FPGA та ASIC, та специфічних вимог окремих застосувань (таких як обробка аудіо, зображень, комунікаційні системи та енергетичні системи) у виборі та розробці цифрових фільтрів.

Матеріали та методи. У цьому дослідженні проведено огляд сучасних підходів до проектування цифрових фільтрів типу FIR та IIR. Основну увагу зосереджено на аналізі методів оптимізації структури фільтрів, особливо з використанням алгоритмів, натхнених природою, таких як диференціальна еволюція, яка продемонструвала переваги над традиційними генетичними алгоритмами при налаштуванні параметрів IIR-фільтрів.

Для FIR-фільтрів розглянуто класичні методи, зокрема віконне

зважування, метод найменших квадратів, алгоритм Паркса–Макклеллана та метод частотної вибірки. Також вивчено реалізацію фільтрів у середовищі Xilinx ISE з використанням мов опису апаратури (VHDL), з особливою увагою до архітектурних рішень, таких як дерево Уоллеса, ведичні та Бута-множники. Розробки оцінювались за такими критеріями, як затримка, частота роботи, площа логіки та енергоспоживання.

Особливу увагу приділено оптимізації FIR-фільтрів для авіаційних застосувань, де критично важливими є затримка сигналу, ефективність апаратної реалізації та стійкість до квантування. Крім того, досліджено модифікацію множника з попереднім перенесенням (Carry Look-Ahead, CLA), яка дозволяє досягти зменшення затримки та підвищення швидкодії в системах реального часу.

Результати і обговорення. Проектування цифрових фільтрів FIR зводиться до визначення коефіцієнтів, які формують частотну характеристику відповідно до заданих вимог. Для цього застосовуються методи: віконного зважування (з використанням вікон Геммінга, Ханнінга, Блекмана), метод частотної вибірки, алгоритм Паркса–Макклеллана (з використанням Чебишевської апроксимації), а також метод найменших квадратів. FIR-фільтри характеризуються відсутністю зворотного зв'язку, стабільністю, передбачуваною імпульсною характеристикою та здатністю забезпечувати лінійну фазову характеристику, що є важливим для обробки аудіосигналів та зображень.

IIR-фільтри проектуються за допомогою аналогових прототипів, таких як фільтри Баттерворта, Чебишева I та II роду, а також еліптичні фільтри. Вони використовують зворотній зв'язок, що дозволяє реалізувати фільтр із меншою кількістю коефіцієнтів, досягаючи заданої характеристики при значно нижчих обчислювальних витратах. [5] Однак стабільність та нелінійна фаза IIR-фільтрів є суттєвими недоліками, які слід враховувати при їхньому використанні, особливо у критичних додатках.

Вибір між FIR та IIR фільтрами залежить від вимог до стабільності,

фазової характеристик, обчислювальної складності, використання пам'яті та особливостей вхідного сигналу. FIR-фільтри частіше застосовуються там, де необхідна точна лінійна фаза або передбачувана поведінка, наприклад, у цифровій обробці зображень, тоді як IIR-фільтри краще підходять для систем реального часу через свою ефективність.

У сучасних дослідженнях набуває значення також проєктування 2D цифрових фільтрів, які використовуються в задачах обробки зображень, відео та графіки. Для їх оптимізації застосовуються методи чисельного аналізу та евристичні алгоритми, зокрема алгоритм рою частинок. Хоча 2D IIR-фільтри мають потенціал, більшість проєктів концентрується на 2D FIR-фільтрах через їхню стабільність та простоту реалізації. [6]

Для реалізації фільтрів використовуються FPGA, ASIC та середовище Xilinx ISE. Архітектури FIR-фільтрів реалізуються у послідовній, паралельній, симетричній формах, із застосуванням структур Уоллеса, алгоритмів множення Ведіка або Бута, а також методів розподіленої арифметики. FIR-фільтри зазвичай проєктуються на мовах апаратного опису, таких як VHDL.

Порівняння FIR та IIR-фільтрів у літературі свідчить, що FIR забезпечують стабільність і лінійну фазу, але потребують більше ресурсів. IIR-фільтри виграють за обчислювальною ефективністю. При цьому диференціальна еволюція демонструє кращі результати у пошуку оптимальних параметрів IIR-фільтрів порівняно з генетичними алгоритмами.

Також активно вивчається використання систем на кристалі (SoC), що забезпечують гнучкість і високу швидкодію при низькому енергоспоживанні. Переваги цих платформ проявляються в реальному часі, де необхідна ефективна фільтрація та демодуляція сигналів. [7] Методи проєктування фільтрів класифікуються на основі аналогових прототипів, цифрової частотної трансформації та комп'ютерного автоматизованого проєктування (CAD). Особливу увагу приділяють обмеженням, пов'язаним із фіксованою точкою представлення даних у мікроконтролерах, що впливає на точність реалізації IIR-фільтрів.

Оптимізація FIR-фільтрів на рівні ПЗ й апаратної реалізації включає використання вікна Кайзера, прямої форми реалізації та аналіз впливу обмеженої розрядності коефіцієнтів. Методики оптимізації охоплюють також зменшення обчислювальної складності з урахуванням квантування. FIR-фільтрація широко використовується у гідроакустичних системах, навігації, військових застосуваннях, телекомунікаціях та інших сферах цифрової обробки сигналів.

Висновки. Огляд підтвердив, що ефективність проектування цифрових фільтрів значною мірою залежить від вибору методології, оптимізаційних стратегій та архітектурних рішень. FIR-фільтри з лінійною фазовою характеристикою, зокрема у поєднанні з ведичним множником або деревом Уоллеса, демонструють вищу продуктивність порівняно з традиційними методами, особливо в додатках із високими вимогами до фазової лінійності.

У той час як проектування на основі множника Бута забезпечує баланс між швидкодією і апаратною складністю, застосування CLA-модифікацій відкриває нові можливості для високошвидкісної обробки сигналів в критичних галузях, таких як авіація. Алгоритми оптимізації, натхненні природними процесами, сприяють гнучкому та ефективному налаштуванню параметрів фільтрів, знижуючи потребу в ресурсомістких ручних розрахунках.

Таким чином, стратегічний вибір підходів до проектування фільтрів, з урахуванням специфіки застосування та технічних обмежень, є ключовим чинником успішної реалізації цифрових фільтрів з високою продуктивністю та ефективністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Р. Крістіан та Д. Богдан, "Ітеративний переважений 11-метод проектування розріджених FIR-фільтрів," Обробка сигналів, том 92, № 4, с. 905-911, 2012.
2. В. Хао, "Новий сепарабельний двовимірний FIR-фільтр з розрідженою структурою," IEEE Transactions on Circuits and Systems I, том 62, № 12, с. 2864-2873, 2015.

3. Б. Ю. Вень та Ю. Я Джун, "Оптимізація FIR-фільтрів без множників на бітовому рівні з урахуванням розрідженості фільтра," IEEE Transactions on Circuits and Systems, том 61, № II, 2014.
4. Й. Аїмін, К. Хон Кван, . З. Янпін, . Л. Сяофен, Х. Нін та Т. Ібін, "Проектування розріджених FIR-фільтрів зі спільною оптимізацією розрідженості та порядку фільтра," IEEE Transactions on Circuits and Systems I, том 62, № 1, с. 195-204, 2015.
5. Х. Камал, А. Роні, Х. Мд. Асадул та . Р. Т. Муахммад, "Огляд проектування цифрових FIR-фільтрів у комунікаційних системах," Міжнародний науково-дослідний журнал (IJSR), 2021.
6. Д. Кумарі та д. пані Кіран, "Огляд проектування цифрових FIR-фільтрів," Міжнародний журнал прогресу в менеджменті, технологіях та інженерних науках, том 8, № III, 2018.
7. Й. Фатіх та К. Салім, "Проектування цифрового фільтра для вимірювання реактивної потужності," Turkish Journal of Electrical Power and Energy Systems, том 3, № 2, с. 69-75, 2023.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАЛОЇ ТОНКОЇ СТРУКТУРИ МЕТОДОМ МОДЕЛЮВАННЯ

Павлюк Леонід Олексійович

Викладач фізики

Учбовий заклад Ohr Menachem Vinnitsa

м. Вінниця, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-0260-2879>

Вступ./Introduction. В теоретичній фізиці моделювання є методом пізнання, який дозволяє здійснювати дослідження об'єкта опосередковано. Вирішальну роль моделювання відіграє при розробці теорії об'єктів, структура і поведінка яких безпосередньо людині не доступні або частково не підлягають прямому спостереженню чи експериментуванню, а також, коли існуючі теоретичні напрацювання не можуть пояснити або передбачити стан явищ або хід процесів.

В фізико-математичному дослідженні використовують наочне моделювання. До наочних моделей належать гіпотези, аналогії, схеми, діаграми та графіки.

В сучасному науковому моделюванні важливу роль відіграють інформаційні технології, які дозволяють знайти та обробити великий масив інформації; підібрати аналогії з різних областей фізики та астрофізики; здійснювати аналіз та розрахунок графіків, діаграм.

Актуальність дослідження та відповідних результатів формується з урахуванням необхідності здійснення інтеграції наукових фізико-математичних апаратів моделювання досліджуваних об'єктів та явищ реального світу в цифро-програмне середовище, що формує потужний дослідницький інструмент.

Ціль роботи./Aim. Вольфгангу Паулі належить вислів: “Коли я помру, першою справою вважаю запитати у Диявола, – який сенс сталої тонкої структури?”

Стала тонкої структури – безрозмірна константа в квантовій

електродинаміці, яка визначає інтенсивність електромагнітної взаємодії.

Числове значення сталої тонкої структури:

$$\alpha = \frac{1}{137,035999177(24)} \quad (1)$$

Ціллю представленої роботи є розкриття зв'язку сталої тонкої структури із ентропією у Всесвіті та її розрахунок на основі формул ентропії.

Стала тонкої структури є таємничою ланкою сучасної фізики, що вимагає свого пояснення, тому нова спроба побудови прийнятної моделі заслуговує уваги.

Матеріали та методи./Materials and methods. Стала тонкої структури-безрозмірна константа, яку можна утворити із фундаментальних фізичних сталих: елементарного заряду e , швидкості світла c , та зведеної сталої Планка $\hbar$ [1]. В міжнародній системі одиниць (СІ) стала тонкої структури визначається формулою:

$$\alpha = \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0\hbar c} \quad (2)$$

Де ϵ_0 —електрична стала.

Стала тонкої структури формально вважається відношенням двох енергій: енергії, необхідної для зближення двох електронів з нескінченності до деякої віддалі S , та енергії фотона з довжиною хвилі $2\pi S$.

З історичної ретроспективи першою інтерпретацією сталої тонкої структури було відношення швидкості електрона на першій круговій орбіті в Боровській моделі атома до швидкості світла.

У 1877 році Людвіг Больцман встановив зв'язок між ентропією системи та кількістю можливих “мікро-станів” (мікроскопічних станів), якими може реалізуватися макроскопічний стан із заданими властивостями:

$$S = k \ln \Omega \quad (3)$$

Де стала Больцмана: $k = 1,38 \cdot 10^{-23} \frac{\text{Дж}}{\text{К}}$;

S — ентропія; $\ln$ — натуральний логарифм; Ω — число мікроскопічних станів.

Формула Больцмана є статистичним означенням поняття ентропії. За

ергодичною гіпотезою кожен мікро-стан однаково ймовірний, внаслідок чого ентропія S є натуральним логарифмом кількості мікро-станів, помноженим на сталу Больцмана [2].

Квант матерії у Всесвіті може приймати значення енергії від найменшої можливої величини hH (кванта вакууму) до найбільшої можливої-планківської енергії $m_p c^2$ [3].

Число можливих станів енергії для кванта матерії визначається співвідношенням:

$$\Omega = \frac{m_p c^2}{hH} \quad (4)$$

Де планківська маса $m_p = \left(\frac{\hbar c}{G}\right)^{\frac{1}{2}} \cong 2,176 \cdot 10^{-8} \text{ кг}$;

постійна Планка $h = 6,62 \cdot 10^{-34} \text{ Дж} \cdot \text{с}$;

постійна Габбла $H \cong 3 \cdot 10^{-18} \text{ с}^{-1}$;

швидкість світла у вакуумі $c \cong 3 \cdot 10^8 \frac{\text{м}}{\text{с}}$;

G – гравітаційна стала.

За формулою (3) робимо розрахунок:

$$S = k \ln \frac{2,176 \cdot 10^{-8} \cdot 9 \cdot 10^{16}}{6,62 \cdot 10^{-34} \cdot 3 \cdot 10^{-18}} = k \ln 0,986 \cdot 10^{60} \approx k \cdot 138 \quad (5)$$

Оскільки, для сталої тонкої структури $\alpha^{-1} \cong 137$, то очевидний її зв'язок з ентропією кванта матерії.

Рудольф Клаузіус (в 1865 році) визначив зміну ентропії [2]:

$$dS = \frac{\delta Q}{T} \quad (6)$$

Де δQ – нескінченно мала кількість теплоти (енергії), передана системі при температурі тіла (системи) T .

Розглянемо модель процесу в якому частинка пробної маси m_0 вільно переміщується в гравітаційному полі компактного, сферично симетричного об'єкта масою M .

Зміна потенціальної енергії частинки визначається рівнянням:

$$dE_p = m_0 c^2 d(1 + \varphi) \quad (7)$$

Де потенціал гравітаційного поля:

$$(1 + \varphi) \cong \left(1 - \frac{GM}{c^2 R}\right) \quad (8)$$

За законом збереження механічної енергії, зміна потенціальної енергії рівна по величині зміні кінетичної енергії частинки пробної маси:

$$dE_p = dE_k$$

Найбільш ймовірна кінетична енергія мікроскопічної частинки (наприклад молекули) пов'язана з термодинамічною температурою співвідношенням [2]:

$$E_k = \frac{m_0 v^2}{2} = kT \quad (9)$$

Використовуємо цю аналогію і отримуємо формулу зміни ентропії для частинки в гравітаційному полі:

$$dS = k \cdot \frac{dE_p}{E_k} = k \cdot \frac{m_0 c^2 \cdot d(1+\varphi)}{m_0 c^2 [1-(1+\varphi)]} = -k \cdot d \ln \left(\frac{GM}{c^2 R} \right) \quad (10)$$

Інтегруємо рівняння (10) в межах від R_1 до R_2 і маємо:

$$S = k \ln \frac{R_1}{R_2} \quad (11)$$

Отримали формулу, що визначає ентропію при вільному переміщенні частинки пробної маси між двома точками в гравітаційному полі компактного, центрально симетричного об'єкта масою M . Очевидно, повна ентропія залежить від геометричних розмірів, “масштабності” об'єкта, оскільки максимальна віддаль від нього обумовлюється межами Всесвіту. Виходить, що для малих за розміром об'єктів, які створюють гравітаційне поле, повна ентропія буде більшою, ніж для космологічних.

Для мікро-об'єкта, що має планківську масу, при $R_1 = \frac{c}{2\pi H}$ та $R_2 = l_p = \left(\frac{\hbar G}{c^3}\right)^{\frac{1}{2}}$ (планківська довжина) маємо максимальне значення ентропії:

$$S = k \ln \frac{c}{2\pi H \cdot l_p} = k \cdot 138 \quad (12)$$

По суті, встановлене рівняння (12) тотожне рівнянню (5). Помноживши чисельник та знаменник виразу, що під знаком натурального логарифму, на зведену постійну Планка, отримуємо відношення енергій планківської маси та

кванта вакууму.

Результати та обговорення./Results and discussion. Моделювання та розрахунки проводились за законами загальної фізики. Отримано результати розрахунків “в першому наближенні” постійної тонкої структури, висунута перспективна гіпотеза про її зв’язок з ентропією фізичних процесів у Всесвіті. Однак, для перевірки та уточнення результатів необхідне використання фізико-математичного апарату квантової фізики та загальної теорії відносності.

В процесі дослідження стала очевидною актуальність застосування та вдосконалення методики використання інформаційних, цифрових технологій в наочному моделюванні.

Висновки./Conclusions. Цілі наукового дослідження досягнуто – методом моделювання та теоретичних розрахунків встановлено формулу, що пов’язує сталу тонкої структури та максимальне значення ентропії у Всесвіті. Результати моделювання можуть стати каталізатором перспективного дослідження у теоретичній фізиці.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Физика микромира. Маленькая энциклопедия. [Гл. ред. Д.В. Ширков]. – М.: “Советская энциклопедия”, 1980. – 528с., илл.
2. Кузьмичёв В. Е. Законы и формулы физики. /Отв. ред. В.К. Тартаковский. – Киев: Наук. думка, 1989. – 864с.
3. Electron modelling in conjunction witch vacuum modelling. Leonid Pavliuk. Scientific Herald of Uzhorod University Series “Physics”. Journal homepage: <https://physics.uz.ua/en> Issue52, 27-35 Received: 09/22/2022. Revised: 11/03/2022. Accepted: 11/22/2022.

ЗАДАЧІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗМІСТУ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Штефаньо Наталія Вікторівна,

Пупена Надія Іванівна,

Ужгородський національний університет

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доц.

Герич М. С.

У сучасному освітньому процесі важливу роль відіграє формування в учнів математичних компетентностей, зокрема навичок розв'язання текстових задач. Ця тема є актуальною, оскільки текстові задачі не лише сприяють розвитку логічного та аналітичного мислення, а й допомагають застосовувати математичні знання в реальних життєвих ситуаціях.

Дослідження спрямоване на удосконалення методики навчання математики шляхом впровадження ефективної системи прикладних задач, що дозволить підвищити якість освіти та зацікавленість учнів у вивченні предмета.

Аналіз педагогічної та методичної літератури дозволив визначити сутність поняття «прикладна задача» та її роль у формуванні математичних компетентностей. Особлива увага приділена задачам на відсотки, дроби, відношення і пропорції, руху, вартість, роботу як найбільш наближеним до повсякденного життя учнів. Як зазначає М. Бурда, "прикладна спрямованість змісту шкільної математичної освіти є важливим фактором формування ключових компетентностей учнів" [1].

У процесі дослідження розроблено систему прикладних задач різного рівня складності з урахуванням вікових особливостей учнів та вимог навчальної програми. Запропоновані задачі дають змогу учням побачити практичну цінність математичних знань, що значно підвищує інтерес до предмета. Л. І. Новицька підкреслює, що "роль прикладних задач у навчанні математики полягає у встановленні природних зв'язків між математичними абстракціями та реальними процесами навколишнього світу" [2].

Результати дослідження підтверджують, що систематичне використання

прикладних задач у навчальному процесі є дієвим засобом формування в учнів не лише математичних умінь і навичок, а й загальних компетентностей, необхідних для успішної адаптації в сучасному суспільстві. Практична значущість роботи полягає в розробці методичних рекомендацій щодо впровадження системи прикладних задач у навчальний процес.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурда М. Прикладна спрямованість змісту шкільної математичної освіти // Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України) : зб. наук. праць. Київ : Вид. дім «Сам», 2017. С. 210.
2. Новицька Л. І. Роль прикладних задач у навчанні математики. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 8. С. 280-285.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

УДК 528 (477.7)

ДИНАМІКА МОРФОМЕТРИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК КУЯЛЬНИЦЬКОГО ЛИМАНУ У 2024 Р. З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ

Кірюшкіна Ганна Миколаївна,
старший науковий співробітник,
Шихалєєва Галина Миколаївна,
к.х.н., провідний науковий співробітник
Фізико-хімічний інститут захисту здоров'я людини і довкілля
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
вул. Преображенська, 18, Одеса 65082, Україна

Вступ. Екологічний стан поверхневих вод в умовах глобального потепління та збільшення антропогенного тиску є актуальною проблемою для України, які особливо відчуваються в басейні лиманів Північно-Західного Причорномор'я. Найбільш помітні вони в басейні гіпергалинного Кяльницького лиману (Кл), який широко відомий своїми грязьовими ресурсами і мінеральними джерелами.

Кл – мілководна водойма з обмеженим водообміном, яка є найбільш чутливою до змін навколишнього середовища. Для Куяльницького лиману (Кл) характерною рисою є широка амплітуда коливань рівня води, що веде до зміни морфометричних параметрів і сольового режиму [1-2].

Гідрологічний режим Кл характеризується циклічністю через чередування багатоводних і маловодних періодів, широкою амплітудою коливань рівня води, що так само обумовлює зміну морфометричних характеристик. Основними джерелами поповнення Кл є: річки Великий Куяльник, Долдока і Кубанка, струмки, канали стоку вод з системи Пересипських і Корсунцівських ставків [3]. Процеси деградації Кл в умовах

глобального потепління в останні роки посилюються. Фіксувалися зменшення морфометричних показників КЛ – вдвічі за площею водного дзеркала та спостерігалось майже десятикратне скорочення руслового стоку і перехід в основному на тип живлення за рахунок атмосферних опадів [3-4]. З метою призупинення масштабних деградаційних процесів екосистеми КЛ було прийнято рішення про поповнення лиману морською водою і, починаючи з грудня 2014 р. в зимово-весняний період здійснюється подача морської води з Одеської затоки через трубопровід у південну частину акваторії лиману. Вжиті в останні роки попуски морської води з Одеської затоки не зупинили, а лише загальмували процес висихання КЛ.

Морфометричні розміри лиману за даними досліджень останніх двох століть змінюються відповідно до сезонних і міжрічних ритмів: довжина лиману 23-32 км, ширина 2,5-3,5 км, глибина 1-7,5 м, площа дзеркала води 19-74 км², об'єм водної маси (ропи) 5-340 млн м³. Для середнього за водністю року обсяг водної маси лиману становить 112 млн м³. У 2000-2018 рр. цей показник змінювався в межах 63,5-19,0 млн м³, площа дзеркала води – в межах 58,3-26,7 км² [4, 5].

В умовах посилення кліматичних змін та антропогенного тиску внаслідок воєнних дій в Україні застосування ГІС-технологій, даних дистанційного зондування Землі та опрацювання супутникових знімків для моніторингу екологічного стану КЛ і прилеглих територій мають надзвичайно актуальний характер.

Метою даної роботи було дослідження внутрішньорічної динаміки змін морфо метричних характеристик КЛ у 2024 р. на основі аналізу супутникових знімків (*Landsat*).

Матеріали та методи. У роботі використовували методи обробки та аналізу супутникових знімків *Landsat 8* та *Landsat 9* у період з березня по грудень 2024 року, ГІС технології та порівняльний аналіз.

За результатами аналізу знімків складено карти з відображенням площ водного дзеркала води, розраховано протяжність берегової лінії та оцінено

динаміку внутрішньорічних змін морфометричних параметрів.

Кл розташований поблизу м. Одеси на північно-західному узбережжі Чорного моря ($46^{\circ}39'52''$ пн. ш., $30^{\circ}42'50''$ сх. д.) та є продовженням долини р. Великий Куяльник (рис. 1).

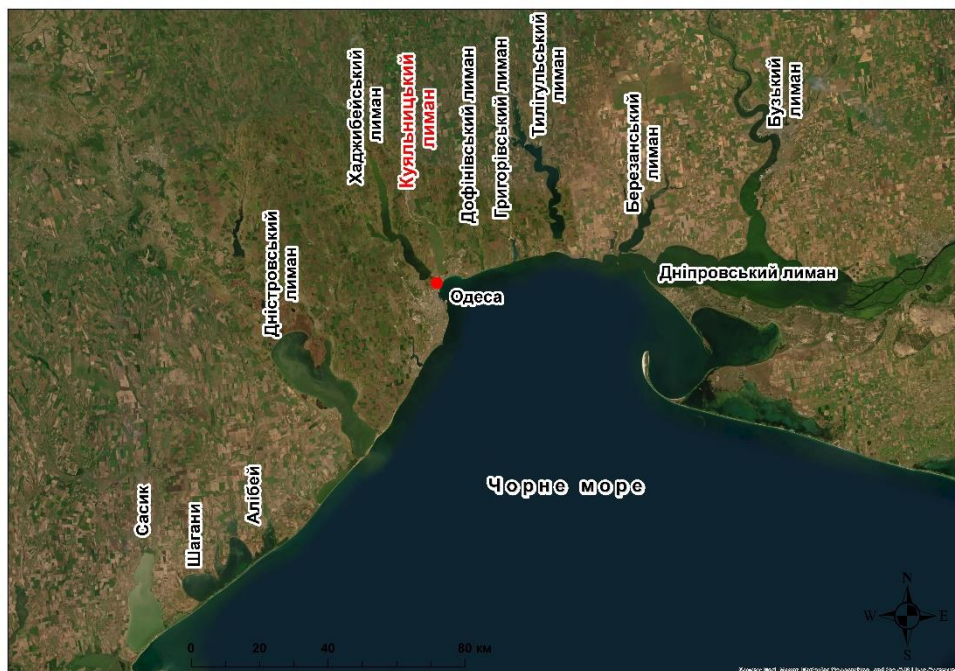

Рис. 1. Місце розташування Куяльницького лиману серед групи лиманів Північно-Західного Причорномор'я

Розмір водозбірного басейну Кл, розрахований нами за даними ДЗЗ, складає 2250 км^2 [5]. При оцінці змін акваторії в порівнянні з багатоводними періодами нами були застосовані дані ДЗЗ за серпень 2004 року.

Для дослідження динаміки змін площі дзеркала води Кл використовували дані супутникових знімків *Landsat 8, 9* за період з березня по грудень 2024 р., отримані на онлайн-порталі Геологічної служби США (USGS) [6].

Для подальшого використання вибирали знімки, отримані в безхмарні дні, або ті, які не суттєво впливали на загальну візуалізацію водного об'єкта досліджень. У разі недоступності якісного знімку (у нашому випадку – грудень), ми використовували найближчий за датою січневий знімок (04.01.2025).

Обробку супутникових знімків проводили із застосуванням інструменту *Composite Band* у програмному середовищі ArcGIS. Для врахування

особливостей узбережжя Кл, виявлених під час проведення моніторингу території досліджень (перезволоження ділянок як узбережжя, так і оголених ділянках дна, соляні відкладення), під час роботи із супутниковими знімками застосовували для уточнення меж водойми декілька інтерпретацій комбінацій каналів даних *Landsat* (7-5-3 та 5-4-3). Об'єднання каналів 7-5-3 дає змогу контрастно відтінити поверхню водойми, 5-4-3 – для конкретизації границь урізу водойми в посушливі місяці при процесах випаровування, моніторингу дренажу та ґрунтів прибережної території та оголеного дна.

Обчислення площ водного дзеркала та протяжність берегової лінії Кл проводили із застосуванням *Calculate Geometry (area, square kilometers; perimeter, km)*. Довжину лиману за центральною віссю встановлювали й розраховували на основі раніше встановлених нами у повноводні періоди (2003-2005 рр.) поперечних профілів, проведених уздовж усієї акваторії між двох берегових ліній, які охоплюють південну, центральну та північну частини, з урахуванням рельєфу та звивистості узбережжя; на кожному профілі відмічались центроїди з подальшим з'єднанням їх між собою, утворюючи центральну вісь, що сполучала крайні точки в південному й північному крайніх кінцівках Кл.

Результати та обговорення. З застосуванням ГІС технологій нами були отримані картографічні матеріали у вигляді супутникових карт з чіткою візуалізацією водної поверхні Кл (рис. 2), набір даних (шарів) у вигляді .shp файлів (*polygon*) у системі координат WGS_1984_UTM_Zone_36N помісячно.

Деякі досліджені ділянки берегової лінії лиману були відсічені під час побудови полігонів (акваторій) через помилки внаслідок класифікації води на дуже малих глибинах і помилок сприйняття перезволожених ділянок дна та ґрунту (близьке к насиченню) або свіжих солоних випадінь. Вітряна погода, особливо в більш мілководній північній частині та вздовж берегової лінії Кл, сприяла змінам берегової лінії водойми як у короткий, так і в тривалий період часу.

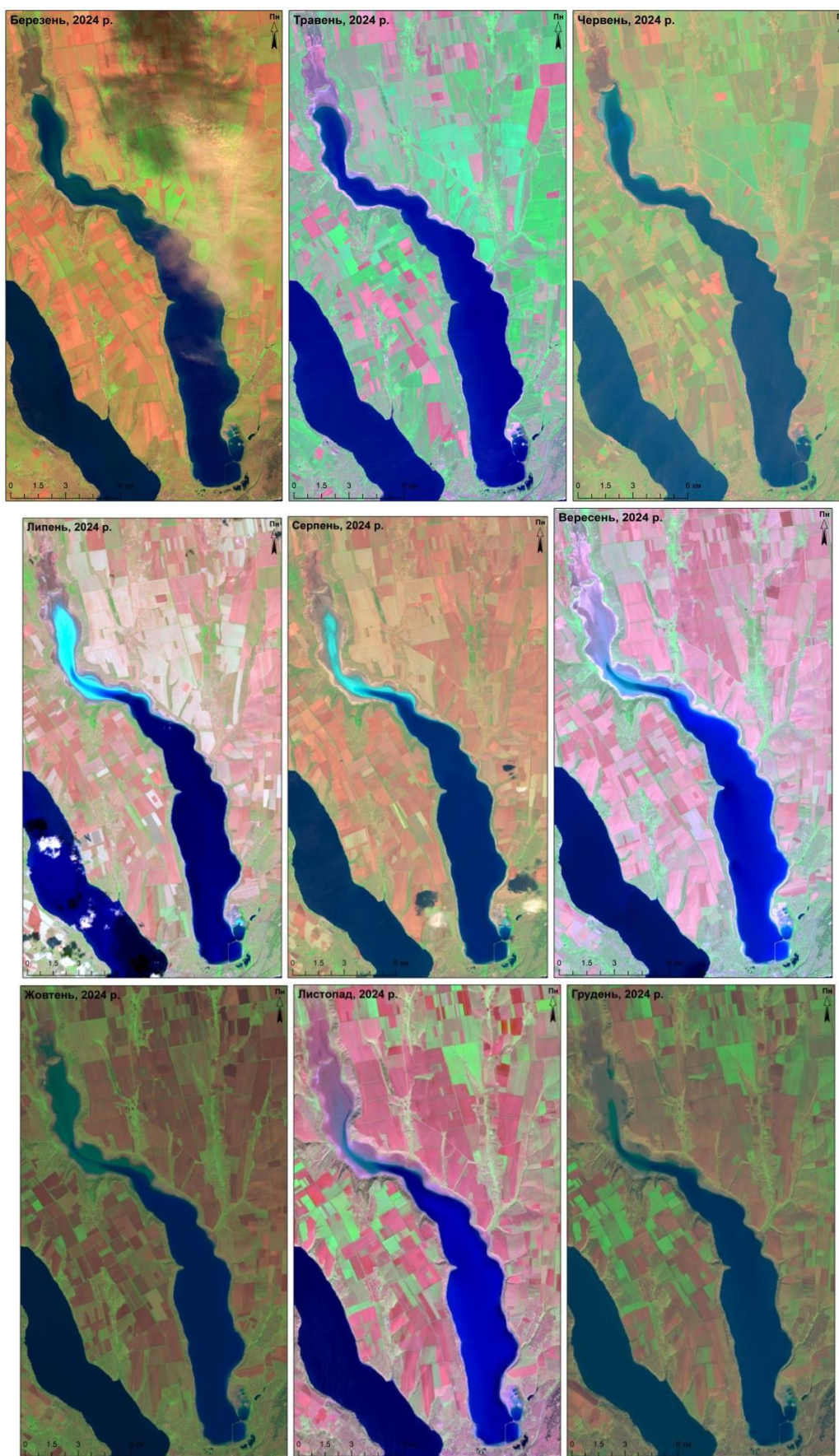

Рис. 2. Внутрішньорічна динаміка зміни площі водного дзеркала Кл у 2024 році (оброблені супутникові знімки *Landsat 8, 9*)

Тому корегування полігонів для визначення площі водного об'єкту проводили у ручному режимі на основі обробки супутникових знімків різними комбінаціями каналів та на основі знань дослідженої місцевості, одержаних у експедиційних виїздах при проведенні комплексного моніторингу Кл в період 2000-2024 рр.

На основі отриманих даних розраховані морфометричні характеристики Кл: площа акваторії (км²), протяжність берегової лінії (км), довжина лиману по центральній осі (км).

Динаміку змін площі водного дзеркала Кл продовж 2024 р. наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Морфометричні характеристики Кл в різні місяці 2024 р.

Дата	Площа акваторії, км ²	Протяжність берегової лінії, км	Довжина лиману по центральній осі, км
30.03.2024	49.20	67.525	26.05
01.05.2024	48.91	66.034	25.40
10.06.2024	46.76	65.860	25.65
28.07.2024	39.52	54.960	21.50
13.08.2024	37.91	48.410	19.44
22.09.2024	38.17	53.097	21.35
08.10.2024	37.76	53.055	21.38
25.11.2024	37.43	48.555	19.12
04.01.2025	40.52	54.977	21.67

У 2024 р. площа водного дзеркала Кл змінювалась в межах 49,2-37,4 км².

Найбільші площі акваторії лиману спостерігаються навесні, з червня місяця починається інтенсивний процес випаровування, що призводить до зменшення всіх морфометричних характеристик, але після листопада показники починають збільшуватися.

Так, порівняно з даними серпня 2004 р. та серпня 2024 р. площа акваторії зменшилась на 34,9 %, протяжність берегової лінії на 47,16 %, а довжина лиману по центральній осі на 31,67 %.

Внутрішньорічна динаміка 2024 року (різниця між максимальними та мінімальними показниками) склала: площа акваторії – 23,9 %, протяжність

берегової лінії – 28,3 %, а довжина лиману по центральній осі – 26,6 %.

Висновки. Застосування ГІС дає можливість розглядати матеріали польових, лабораторних та дистанційних досліджень у динаміці з географічною прив'язкою до місця та проводити візуалізацію якості природних об'єктів, що є важливим для прийняття адміністративних рішень, розробки природоохоронних заходів. Широке впровадження системи супутникового моніторингу вкрай актуальне для вивчення вразливих екосистем, моделювання екологічних ризиків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сизо А. В., Кирюшкина А. Н., Шихалеева Г. Н., Адобовский В.В. К вопросу о гидрологическом режиме и геоморфологии Куяльницкого лимана. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Екологічні проблеми Чорного моря»* (м. Одеса, 27–28 жовтня 2011). Одеса, 2011. С. 288–291.
2. Шихалеева Г. Н., Эннан А. А., Чурсина О. Д., Шихалеев И. И., Кирюшкина А. Н., Кузьмина И. С. Многолетняя динамика водно-солевого режима Куяльницкого лимана. *Вісник ОНУ. Хімія*. 2013. Т. 18. Вип. 3 (47). С. 67-78. DOI: [https://doi.org/10.18524/2304-0947.2013.3\(47\).31160](https://doi.org/10.18524/2304-0947.2013.3(47).31160)
3. Эннан А. А., Шихалеева Г. Н., Адобовский В. В., Герасимюк В. П., Шихалеев И. И., Кирюшкина А. Н. Деградация водной экосистемы Куяльницкого лимана и пути ее восстановления. *Причорноморський екологічний бюллетень*. Одеса. 2012. Вип. 1 (43). С. 75-85.
4. Эннан А. А., Шихалеев И. И., Шихалеева Г. Н., Адобовский В. В., Кирюшкина А. Н. Причины и последствия деградации Куяльницкого лимана (Северо-Западное Причерноморье, Украина). *Вісник ОНУ. Хімія*. 2014. Т. 19. Вип. 3 (51). С. 60-69. DOI: [https://doi.org/10.18524/2304-0947.2014.3\(51\).40404](https://doi.org/10.18524/2304-0947.2014.3(51).40404).
5. Енциклопедія Куяльницького лиману: у 8 томах / за ред. А. А.-А. Еннана. Том 2. Герасимюк В. П., Еннан А. А.-А, Шихалеева Г. М. Водорості / за ред. П. М. Царенко, А.А.-А. Еннана. Одеса: Астропринт, 2020. 438 с.
6. <https://earthexplorer.usgs.gov/>

ВПЛИВ СИНОПТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ АНОМАЛЬНИХ ПОГОДНИХ УМОВ В УКРАЇНІ

Уманська Ольга Володимирівна,
к.г.н., старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
Андрусенко Володимир Михайлович,
завідувач науково-дослідної лабораторії
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. Екстремальні погодні явища по всій планеті стають більш частими, інтенсивними та тривалішими і завдають багато збитків світовій економіці. Дослідження показують, що внаслідок зміни клімату на фоні загальної тенденції до потепління, часто виникають сприятливі умови для розвитку меридіональних синоптичних процесів, які сприяють проникненню арктичного повітря далеко на південь. Наслідком цього є довготривалі періоди аномально низької температури повітря. Хоча такі періоди холоду мають винятковий характер, деякі дослідження показали, що пов'язані із мінливістю температури явища в контексті глобальних змін клімату можуть стати не тільки більш частими, але і тривалішими та інтенсивнішими.

Яскравим прикладом вищезгаданих синоптичних умов є вторгнення арктичної повітряної маси на територію України за рахунок активізації циклонічної діяльності над районами Баренцевого моря. Далі розглянемо більш детально зазначений процес та його наслідки для України.

Особливості поширення та інтенсивності небезпечних і стихійних явищ погоди значно залежать від типу синоптичного процесу. Синоптичний процес – атмосферний макропроцес, що зберігається деякий час і характеризується певною структурою термобаричного поля, що зумовлює переміщення і розвиток баричних утворень, атмосферних фронтів та повітряних мас. Тип синоптичного процесу, регіон утворення та траєкторія, по якій переміщується

циклон чи антициклон, формують його термодинамічну індивідуальність і визначають інтенсивність та локалізацію явищ погоди, сприяють регіональним особливостям їх розподілу. Зміна синоптичного процесу, регіону формування та траєкторій переміщення циклонів та антициклонів призводить до зміни просторового розподілу явищ погоди та їх інтенсивності [1-2].

Мета роботи. Аналіз циркуляційних процесів та погодних умов в Україні в період з 04.04 по 15.04.2025 року.

Матеріали та методи. Для виявлення найбільш характерних синоптичних ситуацій, які спричиняють виникнення аномальних погодних явищ, в якості вихідної інформації використовувався каталог типових синоптичних процесів Гесса-Брезовського (GWL) над територією Центральної Європи в період з 1979 по 2001 рік [3-6]

Результати та обговорення. Було виявлено, що досліджуваний синоптичний процес належить до 6-го типу циркуляції типізації синоптичних процесів Гесса-Брезовського. Коли над Скандинавією розташовується циклон, улоговина якого меридіонально розповсюджується до Чорноморського узбережжя. Під впливом цієї улоговини перебуває майже уся Україна. З півночі на Чорне море спрямована активна фронтальна зона, з якою пов'язані хмарна погода з опадами, і вся територія України знаходиться в глибокій улоговині холоду, з чим пов'язані зниження температури повітря і нічні заморозки за ясної погоди переважно в Західній Україні, але можуть поширюватися і на більшу її територію (рис. 1).

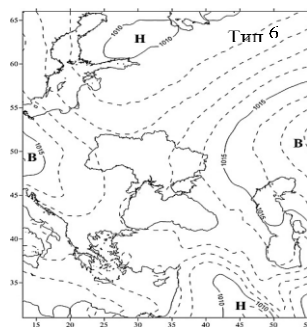

Рис. 1. Усереднене приземне баричне поле над Україною за шостого типу GWL

Найчастіше даний тип циркуляції над нашою територією спостерігається весною, його загальна повторюваність серед інших типів – 15 % випадків.

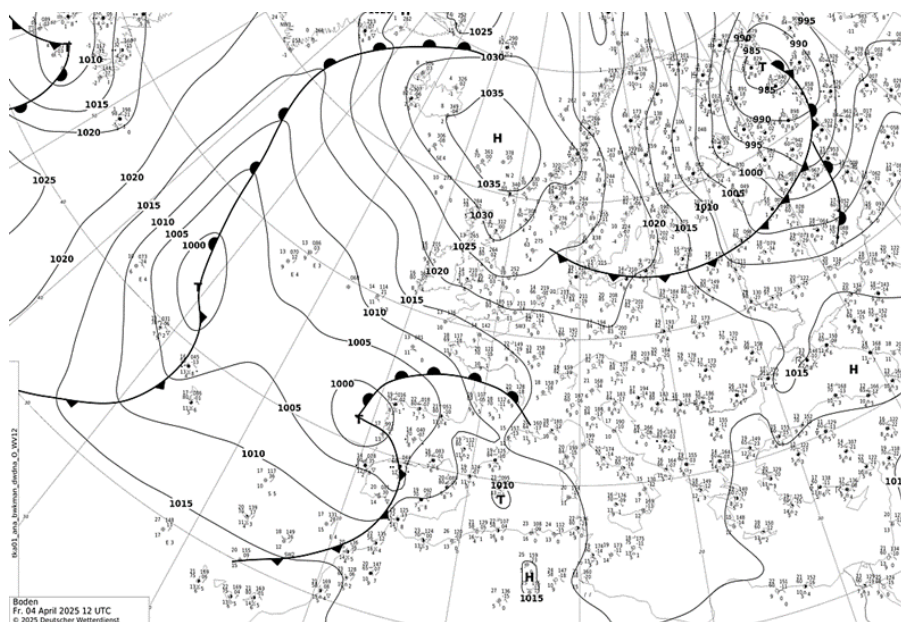
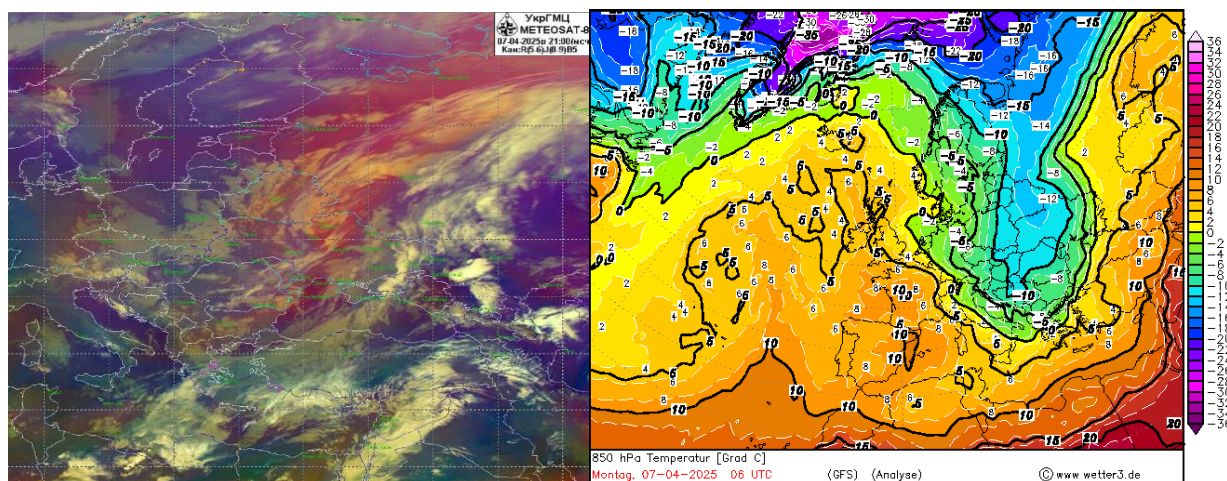

Рис. 2. Приземна синоптична карта за 04.04.2025р.

Саме такий процес спостерігався над Україною в період з 04.04 по 15.04.2025 року. Над Скандинавським півостровом знаходився циклон, барична улоговина та атмосферні фронти якого формували погодні умови над більшістю території нашої країни (рис. 2).

а)

б)

Рис. 3. Супутниковий знімок (а) та карта АТ-850 (б) за 07.04.2025р.

Зазначені циркуляційні умови сприяли поширенню холодного арктичного повітря в тилу холодного атмосферного фронту (рис.3а). Внаслідок чого

глибока улоговина холоду розповсюдилась до Середземного моря, і вся територія України опинилась в холодній повітряній масі (рис.3б).

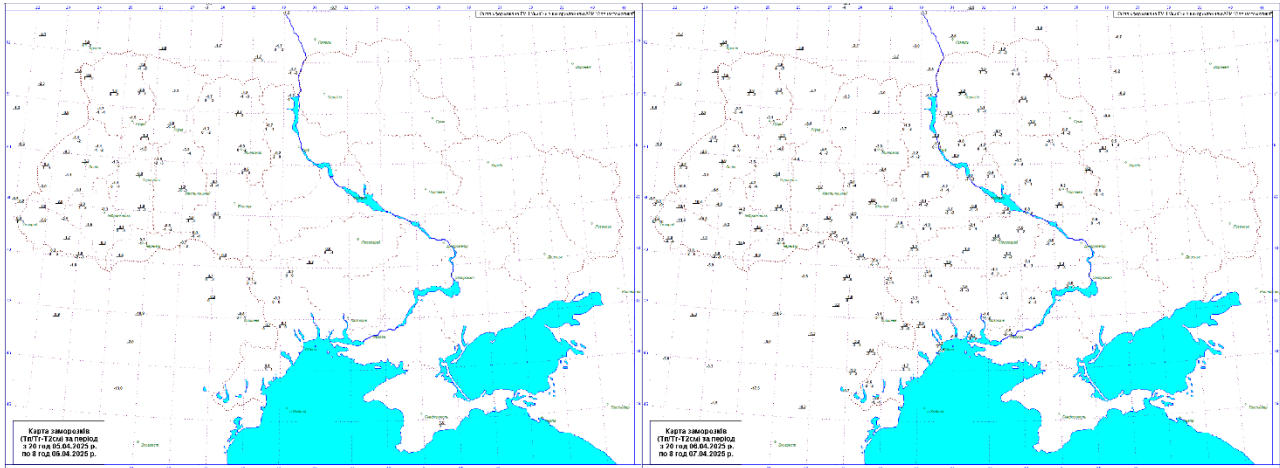

Рис. 4. Карти заморозків

З 05 по 15 квітня на більшості території України спостерігалися заморозки в повітрі $-2...-4^{\circ}\text{C}$, до -12°C в гірських районах, та на поверхні ґрунту $-1...-6^{\circ}\text{C}$ (рис.4). При цьому середньодобова температура повітря в ці дні на багатьох станціях була нижчою за норму на $3-8^{\circ}\text{C}$.

Крім того по всій території спостерігалися зливові опади різної інтенсивності. На заході країни, місцями в Одеській, Миколаївській, Кіровоградській та Черкаській областях утворився сніговий покрив.

Висновки. Незважаючи на те, що середньорічна температура повітря постійно зростає, збільшується кількість випадків заморозків та інших небезпечних явищ погоди. Тому в сучасних умовах зміни клімату дуже важливо досліджувати подібні випадки з метою покращення їхнього прогнозування та мінімізації їхніх наслідків.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Хохлов В. М., Сіріченко К. С., Уманська О. В. Вплив змін клімату на періоди холодної погоди в Україні. Вісник Одеського державного екологічного університету. 2017. № 22. С. 39-44.
2. Khokhlov V., Umanska O., Yermolenko N.. Detecting regional climate

change using data on extreme temperatures. Fourth International Conference on Earth System Modelling. 2017. 4ICESN-34-1.

3. Cahynová M., Huth R. Atmospheric circulation influence on climatic trends in Europe: an analysis of circulation type classifications from the COST733 catalogue. *International Journal of Climatology*. 2016. Vol. 36. P. 2743–2760.

4. Хохлов В. М., Уманська О. В., Дєрябіна І. О. Об'єктивна класифікація атмосферних процесів для східноєвропейського регіону. *Фізична географія та геоморфологія*. 2018. № 90. С. 84-90.

5. <http://cost733.geo.uni-augsburg.de/cost733wiki/Cost733Domains>

6. James P. M. An objective classification method for Hess and Brezowsky Grosswetterlagen over Europe. *Theoretical and Applied Climatology*. 2007. Vol. 88. P. 17–42

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

FREQUENCY-RESONANCE METHODS OF SATELLITE IMAGES AND PHOTOGRAPHS PROCESSING: APPLICATION ON SITES OF WELLS DRILLING FOR OIL AND GAS

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor

Institute of Applied Problems of Ecology

Geophysics and Geochemistry, Kyiv, Ukraine

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor

Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Introduction. The results of direct-prospecting methods for satellite images and photographs frequency-resonance processing [1] testing in 2019-2025 in various regions of the globe allow us to state, that the use of this super-mobile technology during the searching for deposits of oil and gas, ore minerals of various types in combination with traditional geophysical methods will significantly speed up the exploration process and reduce financial costs for its implementation. This report presents the results of the direct-prospecting methods additional testing on area of wells drilling for oil and gas on the Cyprus offshore and in Cabora Bassa Basin (Zimbabwe).

Research methods. Prospecting studies are carried out using direct-prospecting technology, that include modified methods of satellite images and photographs frequency-resonance processing and decoding, vertical electric-resonance sounding of the cross-section and the method of integral assessment of the prospects for oil and gas potential of large prospecting blocks and local areas [1-5]. The individual components of the technology used are developed on

the principles of the “substance” paradigm of geophysical research, the essence of which is the search for a specific (required in each case) substance. The developed methods are based on the standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth [6, 7]. In the methods of satellite images and photographs frequency-resonance processing, as well as vertical sounding of cross-section, existing databases of sedimentary, metamorphic and igneous rocks (<https://karpinskyinstitute.ru/ru/info/sprav/petro/petro-mobil.pdf>), minerals and chemical elements are used. The peculiarities and potentialities of the methods used, as well as the technique of instrumental measurements carrying out, are described in more detail in [1-5].

Unlike classical geophysical methods, the methods used make it possible in each specific case to fill the cross-section under study with the complexes of sedimentary, metamorphic and igneous rocks present in it, as well as to determine in the first approximation (and refine at the stages of detailing) the intervals of cross-section that are promising for the combustible and ore minerals detection, immediately, in the process of measurements (registration of signals) by the developed instrumentation and measuring devices (i.e. without additional stages of modeling and geological interpretation of the instrumental measurements results). In this article, as well as in other published materials, the emphasis is mainly on measurement results presentation.

We also note that the developed technology uses the frequency-resonant principle of the useful signals’ registration. Satellite images or photographs of research objects, as well as photographs of rock samples, minerals and chemical elements, are, in principle, antinodes of standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth [6, 7].

When carrying out instrumental measurements using the developed computerized complexes, the spectra of satellite or photographic images of objects studied are sequentially compared with the spectra of rock samples, the desired minerals and chemical elements. In the process of comparison, the measuring unit registers resonances (electromagnetic responses), which make it possible to draw a

conclusion about the presence (absence) of specific rocks, the desired minerals and chemical elements in the cross-section of the object of study. Such features of the developed methods of satellite images processing and decoding are the basis for the use of the terms "frequency-resonance technology" ("frequency-resonance methods").

The processing of satellite images and photographs is carried out in laboratory conditions, without organizing and conducting field geological and geophysical studies. This provides an opportunity to quickly conduct research in any region of the globe, and, consequently, developing technology is super-mobile.

Taking into account the reconnaissance nature of the studies performed, the developed set of separate procedures for processing satellite images and photographs was not implemented in full within all surveyed sites and areas.

Results of investigations. Drilling site of the Pegasus-1 well. In April 2025, Internet sites reported the completion of drilling of “Electra-1” exploration well within the exploration Block 5 on the Cyprus offshore [8, 9] (Fig. 1, 2) – no industrial (commercial) accumulations of hydrocarbon deposits were found in the well. The drilling confirmed the results of frequency-resonance processing of the bottomhole photograph and the satellite image of the drilling site, published in the materials of the online conference before the announcement of the drilling results in the media [10].

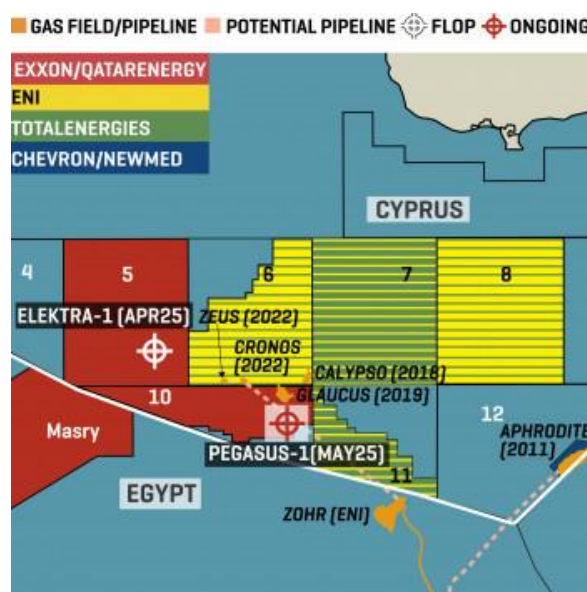

Fig. 1. Map-scheme of the exploration blocks and drilled well's location on the Cyprus offshore [11].

Some reports also indicate that the drilling vessel VALARIS DS-9 is moving to the drilling site of the “Pegasus-1” well (Fig. 1) within Block 10 [11]. In this regard, it became possible to once again conduct frequency-resonance processing of the satellite image of the drilling site in order to assess the prospects for detecting hydrocarbon deposits in the well in industrial (commercial) quantities.

The contours of licensed Block 10 on the satellite image are shown in Fig. 2. The position of the drilling site on the image is indicated by a marker with the symbol P. The coordinates of this point (33.36425° / 31.75565°) were determined by the position of the drilling vessel VALARIS DS-9 [12]. For further processing, a fragment of the image with point P was used (Fig. 3).

Figure 2 also shows the contours of the southern part of Block 5, within which the position of the drilled well "Electra-1" is indicated by a marker with the symbol V.

It should also be noted that initially it was decided to process the image in Fig. 3 in an accelerated (reconnaissance) mode with the implementation of the minimum possible number of instrumental measurement procedures. At the stage of choosing the sequence of implementation of measurement procedures, the results of processing the satellite image of the site with the “Electra-1” well were taken into account [10].

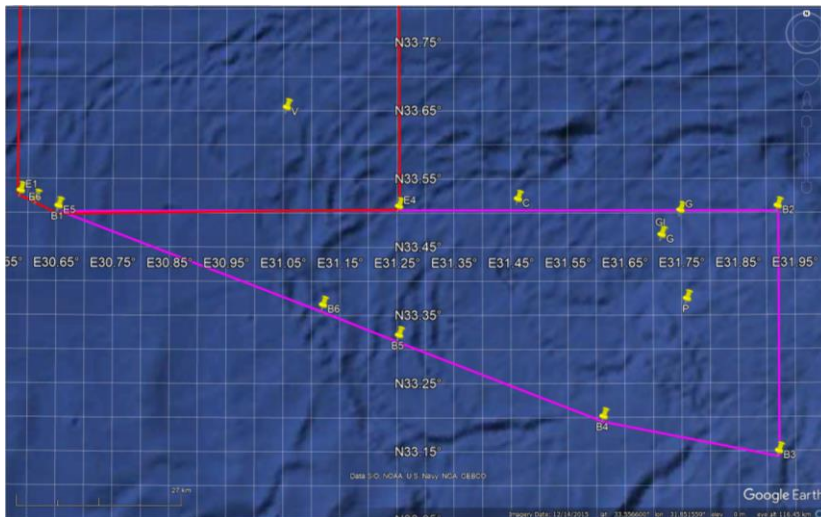

Fig. 2. Contours of licensed Block 10 on a Google Earth satellite image of the Cyprus offshore.

Fig. 3. Fragment of an image with the well “Pegasus-1”.

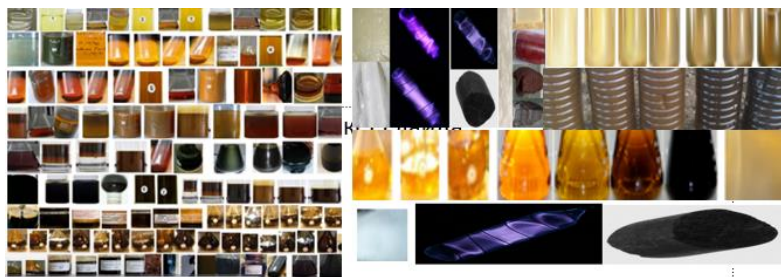

Fig. 4. Set of oil and condensate samples.

Fig. 5. Phosphorus samples.

Fig. 6. Photo of Helium.

Fig. 7. Samples of 10th group of sedimentary (siliceous) rocks.

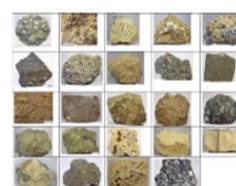

Fig. 8. Photos of the 7th (limestones) groups of sedimentary rocks.

Measurement procedure 1. During the processing of the image with the well (Fig. 3) and the 10th group of sedimentary rocks (Fig. 7), common signals on the surface of the hydrocarbon synthesis 57 km began to be recorded from 4 s of measurements. The measurements began with the implementation of this procedure, since at a depth of 57 km responses from this group of rocks were recorded during the processing of the image with the unproductive well "Electra-1" within Block 5.

Measurement procedure 2. When processing the image with the borehole (Fig. 3) and the photograph of the sample with helium (Fig. 6), common signals on the surface of the synthesis of hydrocarbons 57 km also began to be recorded from 4 s of measurements. This measurement procedure was implemented taking into account numerous facts of recording signals (responses) at helium frequencies from sedimentary (siliceous) rocks.

Considering that in volcanic complexes (structures) filled with siliceous rocks there are no conditions for the synthesis of hydrocarbons at the boundary of 57 km, it immediately became clear that at the drilling site of the well, hydrocarbon deposits in the upper part of the section can only be thrust (injected) from nearby volcanic

structures in which there are conditions for the hydrocarbon's synthesis at the boundary of 57 km.

Measurement procedure 3. During the processing of the well image (Fig. 3) and the photograph with hydrocarbon samples (oil, condensate, gas) (Fig. 4), no common signals were recorded for 90 seconds of measurements. The results of implementing only three measurement procedures allow us to conclude that hydrocarbon deposits in industrial (commercial) volumes are absent at the drilling site of the Pegasus-1 well and will not be detected!

Measurement procedure 4. When processing the image with the well (Fig. 3) and the photograph with phosphorus samples (Fig. 5), common signals on the surface of the hydrocarbon synthesis 57 km were not recorded for 120 s of measurements. The results of implementing this procedure only "reinforce" the conclusions about the absence of hydrocarbon deposits in industrial quantities on the drilling area of the "Pegasus-1" well.

“Musuma-1” project well in northern Zimbabwe. The website of Invictus Energy Ltd [13] published information on the “Musuma-1” project well in Cabora Bassa Basin (northern Zimbabwe) in a news release dated April 14, 2025 (Fig. 9). This document also includes two seismic sections (Figs. 10, 11), the frequency-resonance processing of which allows us to assess the prospects of oil and gas deposits discovering in the well in commercial quantities. The results of processing these sections are as follows.

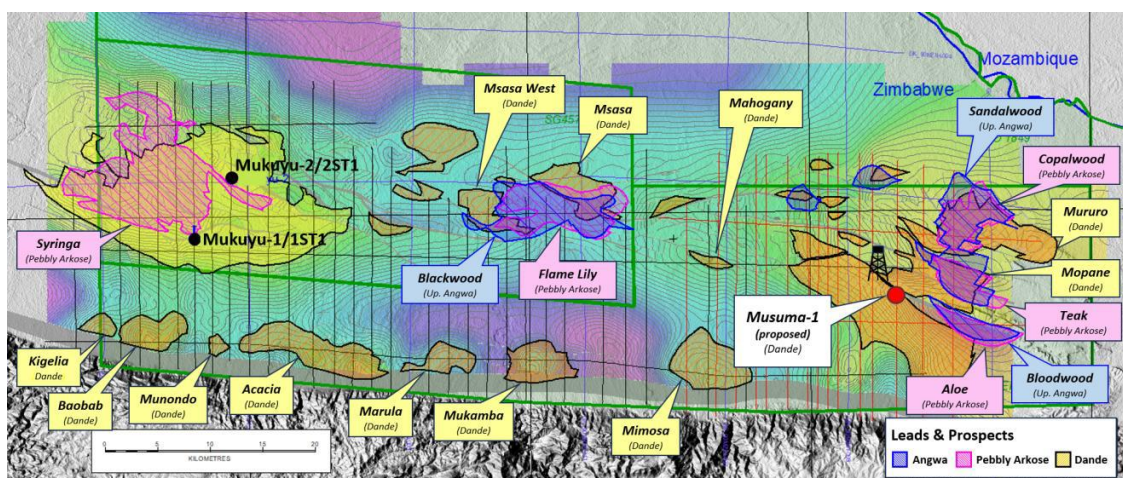

Fig. 9. Cabora Bassa Prospect and Lead Portfolio [13].

Seismic section with a planned well. *Measurement procedure 1.* During the processing of a photograph of the section with a well (Fig. 10) and a photograph with hydrocarbon samples (oil, condensate, gas) (Fig. 4), no common signals were recorded for 90 seconds of measurements.

Measurement procedure 2. When processing a photograph of a borehole (Fig. 10) and a photograph of a sample with helium (Fig. 6), common signals began to be recorded from the 7th s of measurements.

Measurement procedure 3. When processing a photograph of a borehole (Fig. 10) and the 10th group of sedimentary (siliceous) rocks (Fig. 7), common signals began to be recorded from the 4th s of measurements.

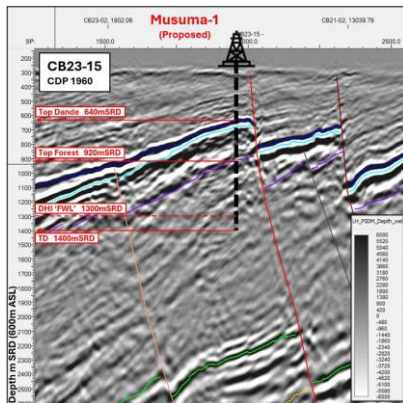

Fig. 10. “Musuma-1” well location [13].

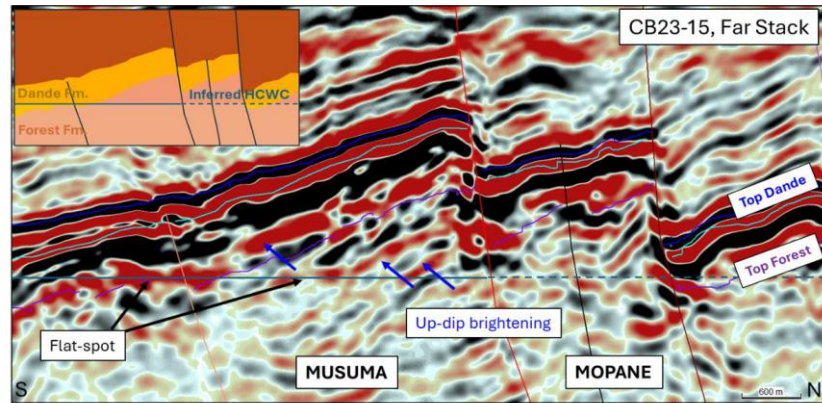

Fig. 11. Seismic section through Musuma prospect [13].

Seismic section through the Musuma structure. *Measurement procedure 1.* During processing of the image with the structure (Fig. 11) and the 10th group of sedimentary (siliceous) rocks (Fig. 7), common signals began to be recorded from 5 s of measurements.

Measurement procedure 2. During processing of the photograph with the structure (Fig. 11) and the photograph of the sample with helium (Fig. 6), common signals began to be recorded from 7 s of measurements.

Measurement procedure 3. During the processing of the photograph of the section with the structure (Fig. 11) and the photograph with hydrocarbon samples (oil, condensate, gas) (Fig. 4), no common signals were recorded for 120 seconds of

measurements.

The results of the frequency-resonance processing of two seismic sections allow us to state that hydrocarbon deposits in industrial (commercial) volumes are absent at the drilling site of the well "Musuma-1" and will not be detected!

Oil and gas field on the Norwegian shelf. Information about the Johan Castberg Oil and Gas Field is available on the website [14]. The information document also provides a satellite image of the field location (Fig. 12a). A fragment of this image with a mark (Fig. 12b) was processed in reconnaissance mode.

When processing a satellite image of the Johan Castberg Oil and Gas Field site (Fig. 12b), signals were recorded from the surface at the frequencies of hydrocarbons (oil, condensate, gas) (Fig. 4), methane-oxidizing bacteria, and yellow phosphorus. At a hydrocarbon synthesis depth of 57 km, signals from hydrocarbons (Fig. 4) and the 7th (limestone) group of sedimentary rocks were also recorded.

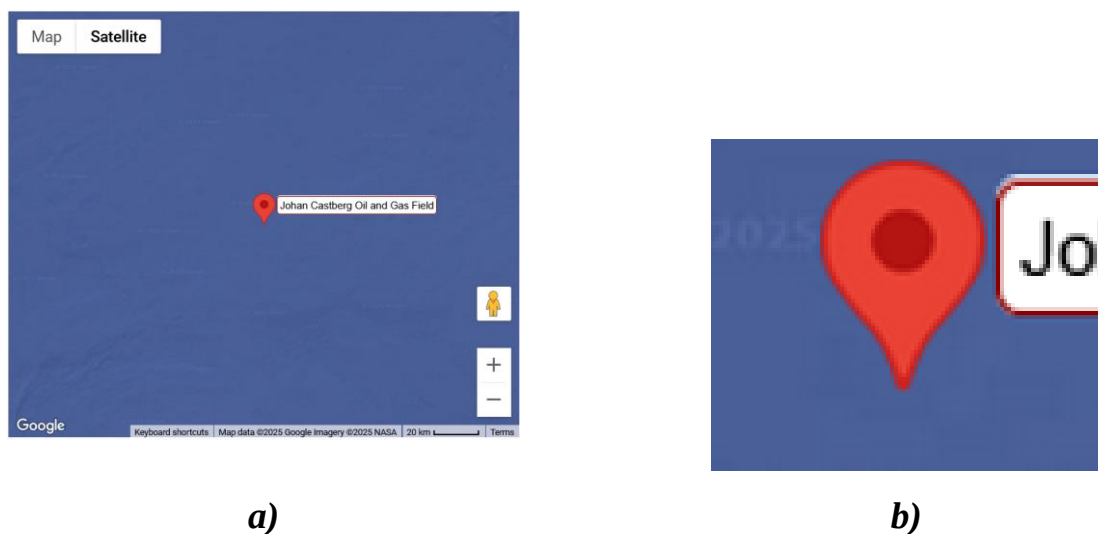

Fig. 12. Position of Johan Castberg Oil and Gas Field on Google Earth satellite image [14].

The results of processing a fragment of a satellite image of a known hydrocarbon deposit location indicate the operability and information content of the frequency-resonance technology for satellite and photo images processing – responses at frequencies (frequency spectrum) of hydrocarbons were recorded from the surface, as well as at a depth of their synthesis of 57 km in a volcanic complex, filled with the 7th group of sedimentary (carbonate) rocks.

Conclusions. Experimental reconnaissance studies were conducted at three sites in different regions of the globe to demonstrate the operability, efficiency and information content of the super-mobile technology of frequency-resonance processing of satellite and photo images of survey objects (areas) in the search for oil and gas accumulations (deposits). In this brief report, the results of the instrumental measurements are not analyzed in detail or commented on. We will focus attention only on the following circumstance. Processing of images of exploration well drilling sites (areas) is carried out promptly in laboratory conditions and does not require significant time expenditures. In this regard, additional use of direct-prospecting methods at the stages of selecting sites for drilling exploration wells will significantly increase the drilling success rate.

REFERENCES

1. Yakymchuk N.A., Korchagin I.N., Bakhmutov V.G., Solovjev V.D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).
2. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. New evidence in favor of the abiogenic genesis of hydrocarbons from the results of the testing of direct-prospecting methods in various regions of the world. Reports of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2020. № 9. P. 55-62. <https://doi.org/10.15407/dopovidi2020.09.055> (in Ukrainian)
3. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. *Geoinformatika*. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 51-88 (in Russian).
4. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Application of mobile frequency-resonance methods of satellite images and photo images processing for hydrogen

accumulations searching. Geoinformatika, 2019, no. 3, pp. 19-28 (in Russian).

5. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Approbation of direct-prospecting technology of frequency-resonance processing of satellite images and photo images at known hydrocarbon deposits in different regions. Geoinformatika, 2020, no. 2, pp. 3-38 (in Russian).

6. Tesla N. Patents. - Samara: Publishing House "Agni", 2009. - 496 p. (in Russian).

7. Tesla N. Articles. - Samara: Publishing House "Agni", Moscow: Publishing House "Russian Panorama", 2010. - 584 p. (in Russian).

8. Ministry confirms disappointing gas drilling results. <https://cyprus-mail.com/2025/04/14/ministry-confirms-disappointing-gas-drilling-results>

9. ExxonMobil exploration well offshore Cyprus deemed a duster. <https://www.offshore-mag.com/drilling-completion/news/55283366/exxonmobil-exxonmobil-exploration-well-offshore-cyprus-deemed-a-duster>

10. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. Prospects of oil and gas deposits discovering at the site of exploratory well drilling in 2025 on Cyprus offshore. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua". Kyiv, Ukraine. 2025. Pp. 440-449. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-global-trends-in-science-and-education-7-9-04-2025-kiyiv-ukrayina-arhiv/>.

11. Exxon Spuds Cyprus Well. <https://www.mees.com/2025/5/2/news-in-brief/exxon-spuds-cyprus-well/dcf6a940-2758-11f0-a10b-4de5e3fe5d7d>

12. VALARIS DS-9. <https://www.myshiptracking.com/vessels/valaris-ds-9-mmsi-538005375-imo-9666572>

13. Invictus Energy Ltd (ASX: IVZ). <https://www.invictusenergy.com/>

14. Johan Castberg Oil and Gas Field (Norway) [https://www.gem.wiki/Johan_Castberg_Oil_and_Gas_Field_\(Norway\)](https://www.gem.wiki/Johan_Castberg_Oil_and_Gas_Field_(Norway))

ТЕХНОЛОГІЯ ЧАСТОТНО-РЕЗОНАНСНОЇ ОБРОБКИ СУПУТНИКОВИХ ТА ФОТО ЗНІМКІВ: ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ ОБСТЕЖЕННЯ ОЛЕСЬКОЇ ПЛОЩІ

Якимчук Микола Андрійович,

доктор фізико-математичних наук, професор
Інститут прикладних проблем екології, геофізики і геохімії
Київ, Україна

Корчагін Ігнат Миколайович,

доктор фізико-математичних наук, професор
Інститут геофізики ім. С. І. Субботіна НАНУ, Київ, Україна

Соловйов Валерій Дмитрович

кандидат геолого-мінералогічних наук
Інститут геофізики ім. С. І. Субботіна НАНУ, Київ, Україна

Вступ. Мобільна прямопошукова технологія частотно-резонансної обробки та декодування супутникових знімків і фотографій [1] в 2019-2024 рр. пройшла масштабну апробацію з метою демонстрації її ефективності, інформативності та доцільності практичного застосування на локальних ділянках, де бурились (перебували в процесі буріння або готувалися до буріння) пошукові та розвідувальні свердловини. Результати такого роду демонстраційних досліджень опубліковані в статтях і матеріалах конференцій [2-5]. В 2025 р. також проведено апробацію прямопошукових методів в межах Олеської пошукової площі на заході України. Результати проведених робіт аналізуються в даному повідомленні.

Методи досліджень. Експериментальні дослідження рекогносцирувального характеру проводяться з використанням мало-витратної прямопошукової технології, яка включає модифіковані методи частотно-резонансної обробки супутникових знімків і фотознімків, вертикального електрорезонансного зондування розрізу і методики інтегральної оцінки перспектив нафтогазоносності (рудоносності) пошукових блоків і локальних ділянок [1]. В модифікованих версіях методів частотно-резонансної обробки супутникових і фото знімків, а також вертикального зондування

розрізу використовуються існуючі бази (набори, колекції) осадових, метаморфічних і магматичних порід (<https://karpinskyinstitute.ru/ru/info/sprav/petro/petro-mobil.pdf>), мінералів і хімічних елементів. Особливості та потенційні можливості мобільних методів, а також методика проведення вимірювань описані більш детально в [2-5].

Результати рекогносцирувальних досліджень. На сайтах [6, 7] наведена інформація про отримання компанією «Укрнафта» спецдозволу на видобуток сланцевого газу в межах **Одеської площі**. В зв'язку з цим, на Одеській площі із застосуванням прямопошукової технології частотно-резонансної обробки супутникових та фото знімків проведені дослідження рекогносцирувального характеру з метою оцінки перспектив виявлення покладів вуглеводнів (ВВ) в глибинних горизонтах розрізу в традиційних (не сланцевих) колекторах.

Для проведення досліджень контури площі (рис. 1) нанесені (приблизно) на супутниковий знімок Google Earth (рис. 2). Знімок розбито на три фрагменти (рис. 3а, 3б, 3в). В рекогносцирувальному режимі проведена обробка нижніх фрагментів знімків на рис. 3б, 3б, 3б.

Методичні особливості проведення досліджень з використанням прямопошукових методів охарактеризовані в [2-3].

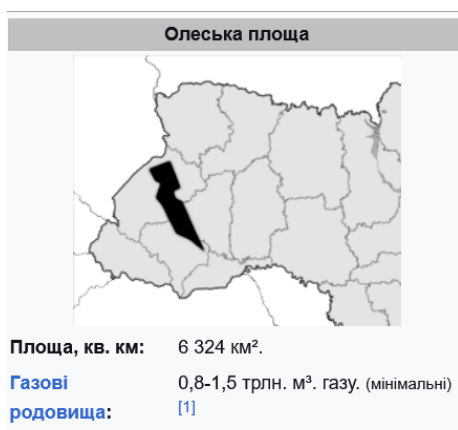

Рис. 1. Положення Одеської площі на заході України.

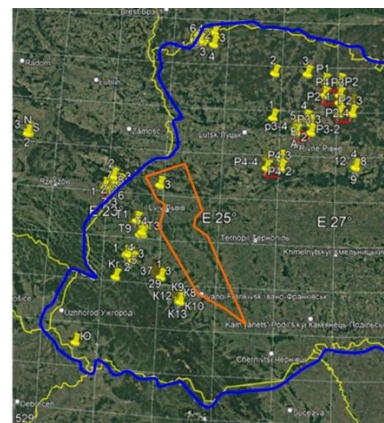

Рис. 2. Контури Одеської площі на супутниковому знімку Google Earth.

В процесі частотно-резонансної обробки супутникового знімка північної ділянки Олеської площі (рис. 3а) в рекогносцирувальному режимі з поверхні зафіксовано спільний сигнал на частотах ВВ, бактерій метаноокислючих, жовтого фосфору і 7-ої групи осадових порід (карбонати, вапняки). Інструментальними вимірами зафіксовані факти (процеси) міграції газу і жовтого фосфору в атмосферу.

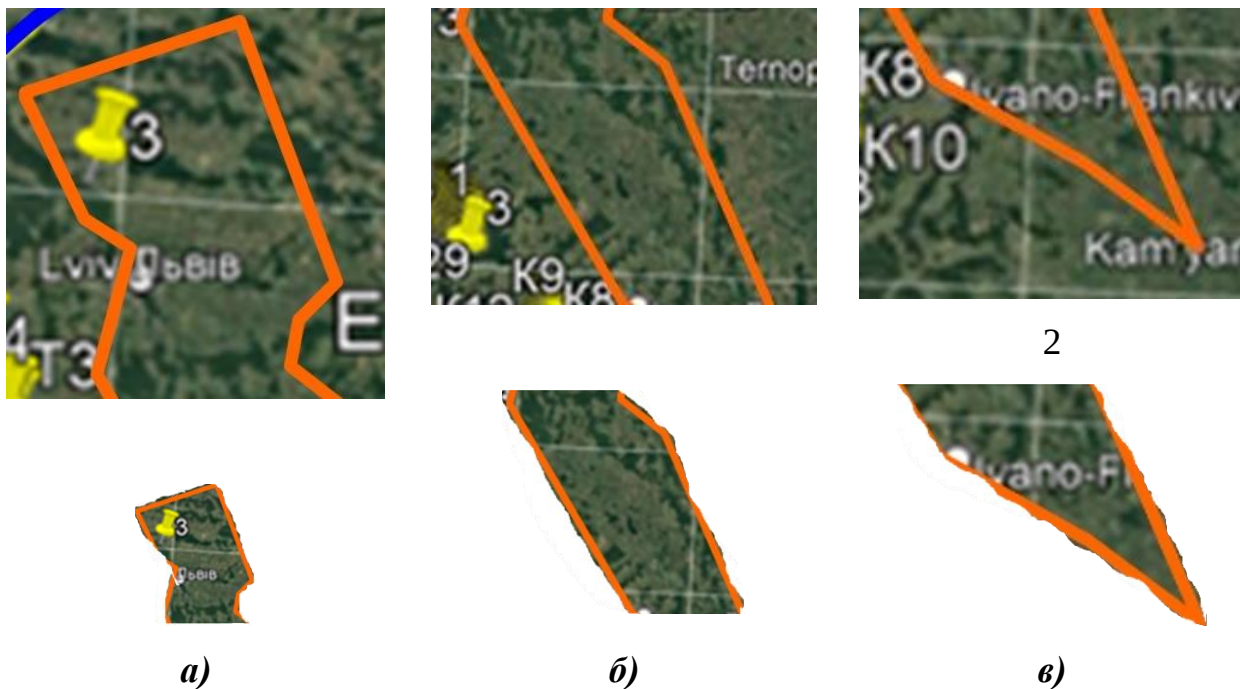

Рис. 3. Контури північної (а), центральної (б) та південної (в) частин Олеської площі на супутниковому знімку.

Під час частотно-резонансної обробки супутникового знімка центральної ділянки Олеської площі (рис. 3б) в рекогносцирувальному режимі з поверхні зафіксовано спільний сигнал на частотах ВВ, бактерій метаноокислючих, жовтого фосфору і 7-ої групи осадових порід (карбонати, вапняки). Інструментальними вимірами зафіксовані факти (процеси) міграції газу і жовтого фосфору в атмосферу.

В межах центральної ділянки зафіксовано також сигнали вуглеводнів на глибині їх синтезу 57 км в вулканічному комплексі, заповненому 7-ою групою осадових (карбонатних) порід!

В процесі частотно-резонансної обробки супутникового знімка південної ділянки Олеської площі (рис. 3в) в режимі з поверхні зафіксовано спільний

сигнал на частотах ВВ, бактерій метаноокислюючих, жовтого фосфору і 7-ої групи осадових порід (карбонати, вапняки). Інструментальними вимірами зафіксовані факти (процеси) міграції газу і жовтого фосфору в атмосферу.

Короткий коментар. Відзначимо ще раз, що частотно-резонансна обробка фрагментів знімка Олеської площі проведена в прискореному режимі із реалізацією обмеженої кількості процедур інструментальних вимірів.

При проведенні обстеження Олеської площі в інтегральному режимі відгуки (сигнали) на частотах (спектрі частот) ВВ в межах всіх трьох ділянок зафіксовані!

В межах центральної ділянки площі відгуки на частотах вуглеводнів зафіксовані на межі їх синтезу в вулканічному комплексі, заповненому 7-ою групою осадових (карбонатних) порід. В вулканах, заповнених карбонатними породами, умови для синтезу ВВ на глибині 57 км існують.

В центральних частинах вулканічних структур, в яких існують умови для синтезу ВВ на глибині 57 км, продуктивні пласти можуть бути зафіксовані також в глибоких та глибинних інтервалах розрізу.

При проведенні детального обстеження Олеської площі, перспективні для буріння свердловин ділянки можуть бути локалізовані.

Зондуванням (скануванням) розрізу глибини залягання та товщини насичених вуглеводнями пластів можуть бути визначені. Процедура вертикального сканування розрізу дозволяє також визначити типи порід в насичених вуглеводнями пластах.

Як приклад, нижче у повідомленні наведено результати сканування розрізу на ділянці, де планується буріння свердловини. Відзначимо також, що нафтонасичені інтервали розрізу зафіксовані значно глибше проектної глибини свердловини. Після завершення буріння свердловини глибини продуктивних горизонтів будуть зіставлені з глибинами, встановленими скануванням розрізу. Результати вертикального сканування розрізу на ділянці буріння свердловини наведені також в графічному форматі.

Обстеження ділянки буріння свердловини в Техасі (США). Для

обстеження виконавцям надали супутниковий знімок (рис. 4) майданчика буріння. Найближчі свердловини розташовані на відстані 300-350 м від точки буріння і на них наявні дані бурових журналів. Крім того, Замовник має сейсмічні матеріали, які можна порівняти (зіставити) з інформацією в журналах, а також використати для оцінки результатів обробки супутникового знімка.

Буріння свердловини проводиться в рамках проекту видобутку нафти із традиційного родовища. Найближчі дві свердловини пробурені на глибину 2377 м та 1698 м. Більшість цільових горизонтів, які представляють інтерес для Замовника, розташовані вище за відмітку 1676 м.

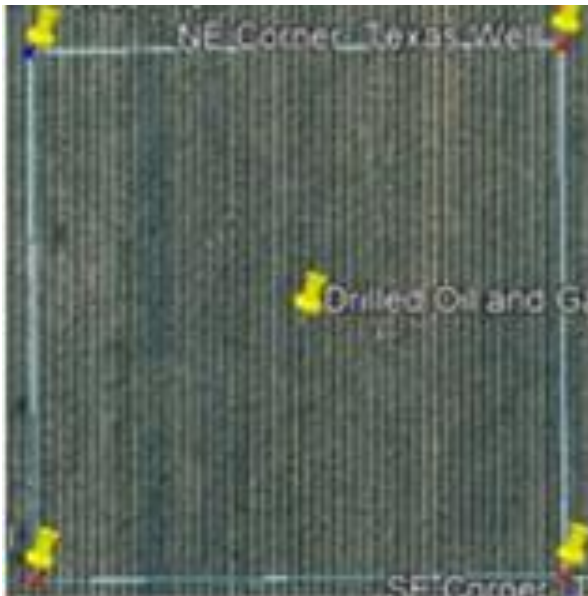

Рис. 4. Супутниковий знімок ділянки буріння свердловини в Техасі.

1415-1421 м, - 55.38 м.

д) 1574-1582 м, 1608-1626 м, 1648-1671 м - 49.53 м, - 165.29 м (загальна товщина пластів у всіх інтервалах).

В графічному форматі результати зондування інтервалу 0-2400 м представлені на рис. 5. На даному рисунку крім товщин та глибин розташування нафтоперспективних інтервалів наведено також інтенсивність сигналів (відгуків) на частотах нафти у відсотках.

У процесі сканування (зондування) розрізу в точці буріння з кроком 1 см до глибини 2400 м, відгуки на частотах (спектрі частот) нафти зафіксовані в наступних інтервалах глибин (пластах):

а) 408-421 м, 425-436 м, 440-449 м, - 19.53 м (товщина всіх пластів);

б) 465-468 м, - 3.47 м;

в) 891-899 м, 914-923 м, 943-964 м, - 37.03 м;

г) 1283-1296 м, 1299-1306 м, 1350-1359 м, 1384-1392 м, 1396-1408 м,

В інтервалі глибин 2400-10000 м зондуванням з кроком **5 см** (рис. 6). зафіксовані сигнали на частотах нафти у пластах загальною потужністю **933 м**. Реальна потужність пластів може відрізнятись від зазначеної в межах 2%. Глибини фіксації відгуків на частотах нафти на рис. 6 не вказано.

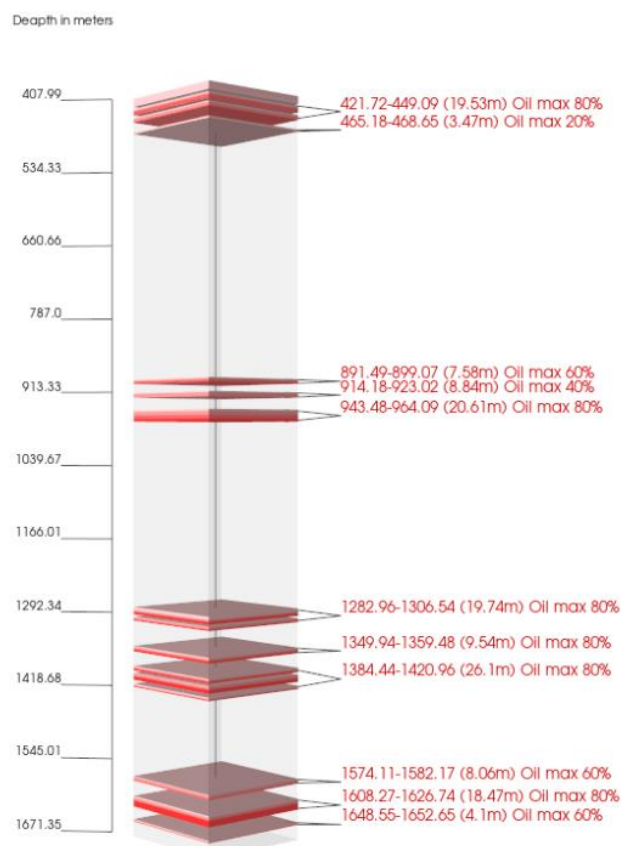

Рис. 5. Візуалізація результатів сканування розрізу в інтервалі глибин 0-2400 м.

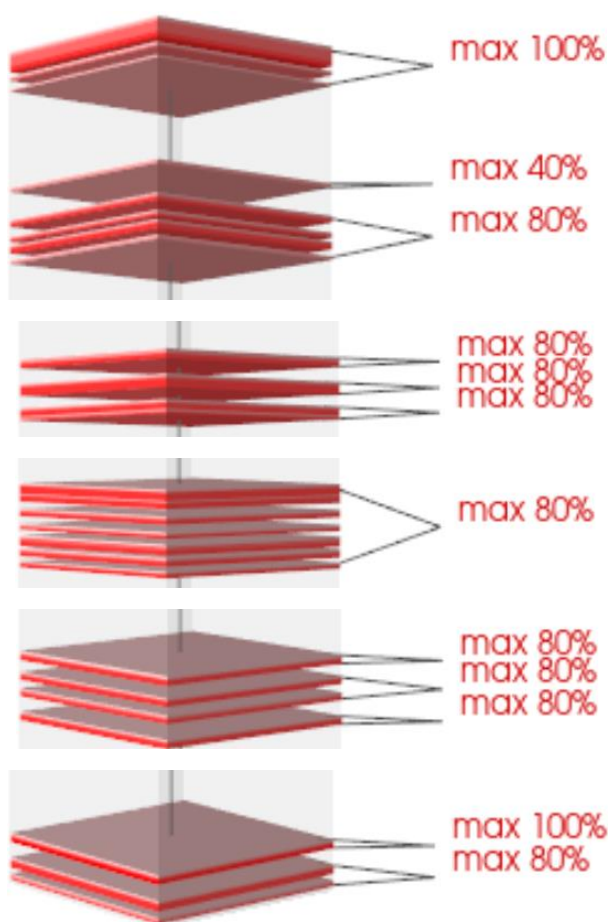

Рис. 6. Візуалізація результатів сканування розрізу в інтервалі глибин 2400-10000 м.

Зазначимо також, що в квітні 2025 р. проведено обстеження ділянки

буріння свердловини на шельфі Кіпру. Результати обробки знімків ділянки опубліковані в матеріалах онлайн-конференції [5].

Графічна візуалізація результатів обробки знімків. Для оперативного представлення та аналізу результатів частотно-резонансної обробки космічних знімків і фотографій розроблені та вдосконалюються програмні модулі візуалізації результатів інструментальних вимірювань. Так, на рис. 5 та 6 з використанням розроблених програмних процедур наведено результати зондування (сканування) розрізу на майданчику буріння свердловини.

На рис. 5 та 6 показані також інтенсивності сигналу (у відсотках) на частотах нафти з інтервалів фіксації відгуків. З інтервалів (шарів) з інтенсивністю сигналів 60% та вище ймовірність отримання промислових припливів нафти зростає.

Для демонстрації можливостей модулів графічної візуалізації результатів обробки на рис. 7 додатково наведена карта-схема сумарної потужності газонасичених пластів у тривимірному варіанті разом зі стовпчиками зондування розрізу в 9 точках у двох форматах.

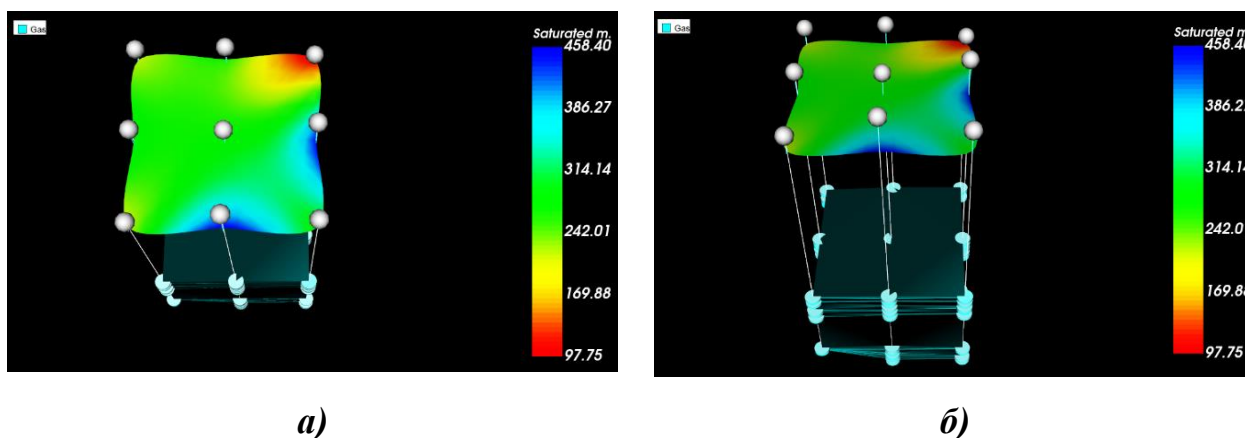

Рис. 7. Тривимірне графічне зображення результатів сканування розрізу в 9 точках.

Розроблені програмні модулі (процедури) графічної візуалізації результатів частотно-резонансної обробки супутникових знімків дозволяють прискорити та оптимізувати процес розвідки та детального обстеження крупних пошукових блоків і локальних ділянок із застосуванням мобільних прямопошукових методів.

Перспективи детального обстеження та висновки.

В повідомленні представлені матеріали (результати інструментальних вимірювань), отримані в ході експериментальних досліджень з метою додаткової апробації, а також удосконалення методичних прийомів використання мобільних прямопошукових методів при вирішенні різноманітних геологічних задач. Деякі коментарі до поданих матеріалів можна сформулювати таким чином.

Експериментальні дослідження, проведені на території Олеської площі, носять рекогносцирувальний характер. На площі обстеження проведено обмежену кількість «пошукових» операцій.

Результати експериментальних досліджень, проведених у різних регіонах, дозволяють досить обґрунтовано стверджувати наступне.

1. У глибинних каналах (вулканах), заповнених осадовими породами 1-6 груп, сигнали (відгуки) на резонансних частотах вуглеводнів реєструються майже завжди. В дуже багатьох випадках відгуки на резонансних частотах бурштину також фіксуються в межах таких каналів.

2. В вулканах, заповнених 7 групою осадових порід (карбонати, вапняки), також дуже часто реєструються сигнали на частотах нафти, конденсату і газу. Однак відгуки бурштину в цих вулканах не зафіксовані.

3. В вулканічних комплексах, виповнених осадовими породами 8-ої (доломіти), 9-ої (мергелі) і 10-ої (кременисті породи) груп, відгуки на частотах нафти, конденсату і газу ніколи не реєструвалися!

4. На обстежених ділянках, в межах яких фіксувалися сигнали ВВ, підтверджено існування межі на глибині 57 км, в районі якої синтезуються нафта, конденсат, газ і бурштин з водню і вуглецю, що мігрують знизу.

5. Отримано додаткові матеріали, що свідчать про синтез води на глибинах 68 і 69 км у вулканічних комплексах певного типу.

6. Для виявлення локальних ділянок можливого накопичення вуглеводнів в межах великих блоків необхідно проводити детальні площинні дослідження.

У межах ділянок і блоків, перспективних для виявлення вуглеводнів,

виділених на етапі інтегральної оцінки їх нафтогазоносності, можуть бути проведені детальні дослідження з використанням частотно-резонансних методів обробки супутникових знімків. Детальні дослідження дозволяють:

а) виявляти та локалізувати в межах блоків і ділянок локальні аномальні зони фіксації сигналів на резонансних частотах нафти, конденсату, газу;

б) в межах закартованих аномальних зон в використанням методів вертикального сканування розрізу, визначити (і уточнити з більш меншим кроком сканування) глибини інтервалів відгуків на резонансних частотах нафти, газу та конденсату;

в) в інтервалах відгуків на частотах ВВ визначити типи порід-колекторів;

г) встановити, які типи порід є покришками для виявлених інтервалів відгуків на резонансних частотах нафти, конденсату і газу;

д) визначити типи нафти і конденсату, від яких реєструються сигнали (відгуки) в інтервалах розрізу (в частотно-резонансних методах традиційно використовується 117 зразків нафти і 15 зразків газоконденсату).

На завершення ще раз зазначимо, що результати частотно-резонансної обробки супутникових знімків локальних ділянок буріння пошукових свердловин на шельфі та суші в різних регіонах світу досить переконливо свідчать про доцільність використання розроблених методів (у комплексі з традиційними геофізичними) для вибору оптимальних місць розміщення пошукових та розвідувальних свердловин. Супер-оперативний метод інтегральної оцінки перспектив нафтогазоносності та рудоносності дає можливість значно прискорити та оптимізувати процес пошуків горючих і рудних корисних копалин.

Апробовану мобільну технологію частотно-резонансної обробки супутникових знімків і фотографій рекомендовано використовувати на території України (а також в інших регіонах світу) для попередньої оцінки перспектив нафтогазоносності та рудоносності недостатньо розвіданих та нерозвіданих блоків та локальних ділянок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Якимчук Н. А., Корчагин И. Н., Бахмутов В. Г., Соловьев В. Д. Геофизические исследования в Украинской морской антарктической экспедиции 2018 г.: мобильная измерительная аппаратура, инновационные прямопоисковые методы, новые результаты. Геоінформатика. 2019. № 1. С. 5-27.

2. Якимчук Н. А., Корчагин И. Н. Технология частотно-резонансной обработки данных ДЗЗ: результаты практической апробации при поисках полезных ископаемых в различных регионах земного шара. Часть I. Геоінформатика. 2019. № 3. С. 29-51. Часть II. Геоінформатика. 2019. № 4. С. 30-58. Часть III. Геоінформатика. 2020. № 1. С. 19-41, Часть IV. Геоінформатика. 2020. № 3. С. 29-62. Часть V. Геоінформатика. 2021. № 3-4. С. 51-88.

3. Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin, Valery Soloviev. Universal direct search frequency-resonance technologies for solving structural and exploration geological problems. LAP Lambert Academic Publishing. 24 July 2024. P. 184. Language: English. ISBN-10: 6207652274, ISBN-13: 978-6207652273. <https://my.lap-publishing.com/catalogue/details/gb/978-620-7-65227-3/universal-direct-search-frequency-resonance-technologies-in-geology>
<https://www.amazon.co.uk/Universal-Direct-Frequency-resonance-Technologies-Geology/dp/6207652274>

4. Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin. Technology of satellite and photo images frequency-resonance processing: results of testing at three large exploration blocks and well drilling sites on the Lebanon and Israel offshore. Publisher.agency: Proceedings of the 5th International Scientific Conference «Foundations and Trends in Research» (February 15-16, 2024). Amsterdam, Netherlands, 2024. P. 136-160. ISBN 978-3-4547-7498-7 DOI 10.5281/zenodo.10676608 <https://ojs.publisher.agency/index.php/ERM/issue/view/70>.

5. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. Prospects of oil and gas deposits discovering at the site of exploratory well drilling in 2025 on Cyprus offshore.

Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kyiv, Ukraine. 2025. Pp. 440-449. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-global-trends-in-science-and-education-7-9-04-2025-kiyiv-ukrayina-arhiv/>

6. Сланцева революція, яка не відбулася. Чи можуть американці повернутись до ідеї видобувати газ на Львівщині. <https://zahid.espreso.tv/ekonomika-slantseva-revolyuetsiya-yaka-ne-vidbulas-chi-mozhut-amerikantsi-povernutis-do-idei-vidobuvati-gaz-na-lvivshchini>

7. «Укрнафта» видобуватиме сланцевий газ на Львівщині та Івано-Франківщині. <https://delo.ua/news/ukrnafta-vidobuvatime-slancevii-gaz-na-oleskii-dilyanci-shho-na-lvivshhini-444445/>

ARCHITECTURE

УДК 330

ВЕРТИКАЛЬНЕ ОЗЕЛЕНЕННЯ В БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІЙ АРХІТЕКТУРІ: ЕСТЕТИКА, ФУНКЦІЯ, КЛІМАТ

Глущенко Артем Ігорович

Викладач кафедри інноваційної архітектури та дизайну,

Лахненко Олександр Вікторович

магістр,

ВСП «Інститут інноваційної освіти

Київського національного університету будівництва і архітектури»

м. Київ, Україна

Вступ. Сучасна архітектура дедалі більше орієнтується на інтеграцію природного середовища у структуру міста, що є відповіддю на глобальні виклики урбанізації, кліматичних змін та зростання потреб у підвищенні якості життя в щільно забудованих районах. Одним з найбільш ефективних інструментів екологізації є вертикальне озеленення – система використання рослин на фасадах та вертикальних поверхнях будівель. Особливо актуальним це рішення є у багатофункціональній архітектурі – зокрема, у готельно-офісних комплексах, які поєднують інтенсивну експлуатацію, представницький образ і високі енергетичні вимоги. Вертикальне озеленення не лише виконує декоративну функцію, але й забезпечує терморегуляцію, очищення повітря, зниження шуму та психологічний комфорт для користувачів будівель.

Мета роботи. Метою дослідження є аналіз ролі вертикального озеленення в архітектурно-планувальній організації багатофункціональних готельно-офісних комплексів. Особливу увагу приділено визначенню впливу зелених фасадів на естетичне сприйняття архітектурного середовища, функціональне зонування будівель, а також на покращення мікрокліматичних умов і зменшення енергоспоживання. Дослідження має на меті обґрунтувати

доцільність і ефективність інтеграції систем вертикального озеленення у сучасні багатофункціональні об'єкти в умовах щільної міської забудови.

Матеріали та методи. У роботі використано комплексний метод дослідження, що включає в себе аналіз науково-теоретичних джерел з екологічної архітектури, урбаністики та енергоефективного проектування. Проведено порівняльне вивчення реалізованих об'єктів з вертикальним озелененням у різних кліматичних і соціальних умовах (зокрема, Bosco Verticale в Мілані, One Central Park у Сіднеї, MFO-Park у Цюриху). Використано методи візуально-графічного аналізу фасадних систем, функціонального моделювання архітектурного середовища, а також аналіз техніко-економічних та екологічних показників впливу зелених фасадів на експлуатаційні характеристики будівель.

Результати та обговорення. У сучасному архітектурному проектуванні багатофункціональних будівель, зокрема готельно-офісних комплексів, спостерігається зростання інтересу до інтеграції природних елементів у штучне середовище. Вертикальне озеленення – це одна з найперспективніших технологій, що поєднує в собі функціональність, естетику та екологічну ефективність. Застосування живих фасадів у міській забудові дозволяє реагувати на виклики глобального потепління, дефіциту природного середовища у мегаполісах, а також підвищити експлуатаційні характеристики об'єктів.

Дослідження показують, що зелений фасад виконує роль природного теплоізолюючого шару. У літній період рослинність на зовнішніх стінах значно зменшує теплове навантаження на будівлю, блокуючи пряме сонячне випромінювання та охолоджуючи повітря шляхом транспірації. Це дає змогу знизити температуру зовнішніх конструкцій до 10–15°C порівняно з неозеленими фасадами. Внаслідок цього зменшуються витрати на кондиціонування приміщень, що в середньому дозволяє зекономити до 30% електроенергії у теплий сезон. У зимовий період озеленення створює додатковий бар'єр для вітру та утримує тепло, покращуючи загальні

теплоізоляційні властивості огорожувальних конструкцій.

Крім енергетичного ефекту, важливим є вплив вертикального озеленення на акустичний комфорт. Рослинні масиви здатні поглинати шумові хвилі, знижуючи рівень зовнішнього шуму на 8–12 децибел. У поєднанні з внутрішнім озелененням, терасами та водяними елементами, це створює сприятливі умови для користувачів як у робочих, так і в рекреаційних просторах готельно-офісного комплексу. Таким чином, рослинність відіграє важливу роль у формуванні здорового мікроклімату, що відповідає сучасним стандартам «зеленої» архітектури та принципам сталого розвитку.

Не менш значущим є естетичний і соціокультурний аспект вертикального озеленення. Зелені фасади формують виразний архітектурний образ будівлі, який позитивно сприймається як мешканцями, так і гостями міста. Вони забезпечують візуальну пластичність об'єкта, створюють враження гармонії з довкіллям та слугують маркером ідентичності. У готельно-офісному сегменті це особливо важливо – адже такі комплекси виконують не лише функції розміщення та роботи, а й репрезентують ділову привабливість території. Вертикальне озеленення сприяє підвищенню привабливості бренду, покращенню іміджу компанії або готелю, що розташовується в будівлі, і навіть впливає на ринкову вартість нерухомості.

Окрему увагу в дослідженні було приділено прикладам реалізованих об'єктів із вертикальним озелененням. Серед них – відомі світові проекти, як-от Bosco Verticale в Мілані (архіт. Стефано Боепі), One Central Park у Сіднеї (архіт. Жан Нувель), а також ряд комплексів у Сінгапурі, Куала-Лумпурі та Токіо. У кожному з них вертикальні сади виступають не лише декоративним елементом, а й формують цілі екосистеми, що підтримують біорізноманіття навіть у центрі мегаполісу. У структурі готельно-офісних комплексів зелені може поєднуватися з відкритими терасами, експлуатованими покрівлями, скляними галереями, формуючи багаторівні рекреаційні простори.

Досвід впровадження таких систем у європейських містах свідчить про необхідність адаптації зелених технологій до локального клімату, інсоляційних

умов і систем зрошення. В умовах України, зокрема в місті Дніпро, доцільно використовувати посухостійкі багаторічні рослини, передбачати крапельне автоматичне зрошення та вибудовувати фасадну структуру з урахуванням вітрових навантажень. Особливої уваги потребує архітектурно-планувальне забезпечення технічного обслуговування озелених фасадів – доступ до них, розміщення інженерних мереж, резервуари з водою, системи фільтрації тощо.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує актуальність і багатофункціональність вертикального озеленення в архітектурному проєктуванні сучасних готельно-офісних комплексів. Живі фасади є не лише декоративним прийомом, а й ефективним інструментом покращення мікроклімату, підвищення енергоефективності, акустичного комфорту та екологічної стабільності міського середовища. Вони сприяють зниженню температури зовнішніх конструкцій, зменшенню енергоспоживання, поглинанню пилу та вуглекислого газу, а також формують позитивний психологічний фон для користувачів будівлі.

З естетичного боку вертикальне озеленення надає архітектурному образу унікальності, сприяє гармонійному вбудуванню споруд у міське та природне оточення, створює нові типології взаємодії між людиною й природою у висотному будівництві. Особливо важливою є інтеграція зелених систем у багатофункціональні об'єкти – такі, як готельно-офісні комплекси – де поєднуються потреби представницького вигляду, технічної ефективності й соціального комфорту. Вертикальне озеленення повинно розглядатися як невід'ємний компонент сталого архітектурного проєктування. Його доцільно включати до концепцій забудови не лише як елемент фасадної композиції, а як складову екосистемного мислення в міському середовищі. У контексті українських міст, зокрема Дніпра, важливо адаптувати відповідні технології до місцевих кліматичних умов та розвивати національні стандарти інтеграції зеленої інфраструктури в проєктну практику.

ПРОЄКТУВАННЯ ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМОВИХ КОМПЛЕКСІВ: ТРАДИЦІЇ, СИМВОЛІКА ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Жовква Ольга Іванівна

професор кафедри інноваційної архітектури та дизайну,

Король Віталій Володимирович

магістр,

ВСП «Інститут інноваційної освіти

Київського національного університету будівництва і архітектури»

м. Київ, Україна

Вступ. Православні храмові комплекси відіграють унікальну роль у формуванні духовного, культурного та архітектурного простору міста чи села. Вони не лише виконують сакральну функцію, а й є центром суспільної взаємодії, осередком національної ідентичності та візуальним акцентом у ландшафтній структурі. У контексті сучасного архітектурного проєктування постає питання збереження канонічних принципів православного храмобудування з одночасною адаптацією до сучасних технічних вимог, соціального запиту та контексту урбаністичного середовища. Ця стаття присвячена аналізу особливостей проєктування православних храмових комплексів з позицій традицій, символізму, містобудівного значення та інновацій.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження архітектурно-планувальних принципів формування православних храмових комплексів, аналіз їхньої символічної структури, просторової організації та визначення актуальних підходів до проєктування в умовах ХХІ століття.

Матеріали та методи. Дослідження базується на аналізі історичних джерел з православного зодчества, вивченні іконографічної та літургійної структури храму, аналізі проєктних рішень та реалізованих об'єктів в Україні та за кордоном. У роботі використано порівняльно-типологічний метод, візуально-графічний аналіз архітектурної композиції, просторову аналітику, а також

метод синтезу традиційних і сучасних проектних практик.

Результати та обговорення. Проектування православного храмового комплексу має ґрунтуватися на канонічних архітектурних традиціях, що сформувалися впродовж століть. Головним елементом такого комплексу залишається соборний храм, зазвичай виконаний у хрестово-купольній композиції, з чіткою орієнтацією вівтарної частини на схід. Навколо головного храму часто формуються допоміжні об'єкти – дзвіниця, трапезна, каплиця, адміністративні та просвітницькі будівлі, недільна школа, духовний центр, а також житлові приміщення для духовенства.

Архітектурна мова православного храму є носієм глибокої символіки. Кожен елемент – від кількості куполів до пропорцій об'єму – має богословське значення. Так, п'ятикупольна композиція уособлює Ісуса Христа і чотирьох євангелістів, а вертикальна спрямованість храму символізує прагнення душі до Бога. Зовнішній вигляд храму формує не лише просторову домінанту, а й задає тон усьому архітектурному середовищу району, села чи міста.

Сучасне проектування православних комплексів стикається з новими викликами – необхідністю інтеграції в щільну міську забудову, дотриманням норм доступності (створення безбар'єрного середовища), вимогами енергоефективності, інженерного забезпечення та функціональної багат шаровості. Окрім храму, на території комплексу дедалі частіше проектуються відкриті простори для проведення свят, заходів громади, а також рекреаційні зони, дитячі майданчики та парковки. Приклади сучасних реалізацій – Микільський храмовий комплекс у Києві або Свято-Пантелеймонівський собор у Харкові – демонструють гармонійне поєднання традиційного об'ємно-просторового рішення з сучасною інженерією.

Найбільш складною і водночас перспективною задачею є втілення сакрального змісту у сучасній архітектурній мові – без втрати духовного ядра. Сьогодні спостерігається тенденція до стилістичного оновлення храмових форм, впровадження нових матеріалів (наприклад, каменю в поєднанні з металом або склом), а також експериментів із фасадною пластикою, що

відображає діалог із історією, але не відтворює її механічно.

Висновки. Православний храмовий комплекс – це багатовимірне архітектурне утворення, у якому поєднуються сакральність, громадська значущість і художня образність. Його проєктування вимагає глибокого розуміння традицій православного зодчества, знання літургійної структури, а також відкритості до сучасних викликів і потреб суспільства. Створення таких об'єктів сьогодні має спиратися не лише на формальні ознаки стилю, а й на осмислення їх духовної ролі, функціональної наповненості та взаємодії з міським або природним середовищем. Архітектор у цьому контексті виступає не лише як фахівець із простору, а як посередник між традицією, сучасністю і духовною глибиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Водотика О. Ю. Архітектура православних храмів України: історія та сучасність. Монографія. – К.: СПД Коляда О. П., 2006. – 160 с.
2. Головащенко С. Історія Християнства/ Курс лекцій. – К.: Либідь, 1999. – 349 с. 11. Гончар О. Собор: Роман. Пер. с укр. – М.: Советский писатель, 1988. – 272 с.
3. Історія Православної церкви в Україні./ Збірка наукових праць. Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України. – К.: Четверта хвиля, 1997. – 297 с.
4. Історія української архітектури / Ю. С. Асєєв, В. В. Вечерський, О. М. Годованюк та ін.; За ред. В.І. Тимофієнка. – К.: Техніка, 2003.-472 с., іл.
5. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Просвіта. – ст. 35, С. 14–15.
6. Кудрявцев М., Кудрявцева Т. Русский православный храм. Символический язык архитектурных форм // К свету. – 1994. – №17. – С. 60.
7. Культові будинки та споруди різних конфесій: посібник з проєктування / Куцевич В. В. – К.: КиївЗНДІЕП. 2009. – 123 с.: іл.

ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДИ Й ЕКСПЕРТІВ У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЩОДО РЕСТАВРАЦІЇ ТВОРІВ У ПАМ'ЯТКАХ МИСТЕЦТВА

Курилишин Олексій Ігорович,
аспірант кафедри архітектури та реставрації
Національний Університет «Львівська Політехніка»
м. Львів, Україна

Вступ. У сучасному культурному просторі реставрація творів мистецтва, що зберігаються в пам'ятках, стає не лише професійною справою експертів, а й предметом широкого громадського обговорення. Зростає усвідомлення цінності культурної спадщини як ресурсу ідентичності, що належить не лише фахівцям, а й громаді. Однак, досі взаємодія між громадськістю та експертами часто є обмеженою або конфліктною, що впливає на прозорість, легітимність і ефективність прийнятих рішень у сфері реставрації.

Мета роботи. Метою дослідження є вивчення механізмів взаємодії громади й експертів у процесі прийняття рішень щодо реставрації мистецьких творів у пам'ятках, а також виявлення моделей співпраці, що сприяють збереженню культурної спадщини з урахуванням професійних стандартів та суспільних очікувань.

Матеріали та методи. У дослідженні застосовано аналіз кейсів реставраційних проєктів в Україні, контент-аналіз публічних дискусій, інтерв'ювання експертів у сфері реставрації, представників громади та органів місцевого самоврядування. Методи: порівняльний аналіз, соціологічне опитування, елементи дискурс-аналізу.

Результати та обговорення. Проблематика співпраці громади та експертів у процесі відновлення мистецьких творів у пам'ятках культурної спадщини стає надзвичайно важливою в контексті зростаючого суспільного інтересу до культурної спадщини, особливо на тлі воєнних руйнувань та зміцнення ідентифікації громадян зі своєю історією та локальними цінностями. Сучасна реставраційна практика все частіше виходить за межі

вузькопрофесійного підходу, вимагаючи міждисциплінарного бачення, в центрі якого знаходиться не тільки об'єкт, а й людина – з її спогадами, потребами, ставленням до минулого та прагненням зберегти спадщину в живому, емоційно значущому вигляді [1].

Наукові дослідження останніх десятиліть, зокрема культурна антропологія, музейна педагогіка, теорії партисипації та спадщинацентричне міське планування, підкреслюють необхідність залучення громад до процесів прийняття рішень щодо реставрації. У таких умовах громада розглядається як повноправний носій культурного знання, а не просто об'єкт інформування чи формальна сторона в адміністративній процедурі. Це особливо важливо в тих випадках, коли твір мистецтва чи архітектурна пам'ятка має глибоке соціокультурне значення – наприклад, слугує осередком релігійної практики, символом опору, місцем пам'яті чи втіленням локальної ідентичності [2].

Проте, на практиці ще досить часто домінує авторитарний стиль в реставрації, коли рішення приймаються без обговорення або з мінімальним урахуванням думки громади. Це призводить до нерозуміння або відторгнення результатів реставрації, навіть якщо з технічної точки зору вона виконана на високому рівні. Наприклад, випадки "надмірної реставрації", яка змінює первісний вигляд об'єкта до невпізнаваності, або вибір матеріалів та методів, що суперечать місцевим традиціям, часто стають об'єктом критики з боку населення, медіа та громадських активістів [3].

Практичний досвід окремих українських міст, зокрема Львова, Чернівців, Івано-Франківська, демонструє, що залучення громади до обговорення реставраційних проєктів у форматі відкритих слухань, круглих столів, воркшопів, фокус-груп, онлайн-платформ сприяє кращому розумінню цілей проєкту, формуванню спільного бачення та зменшенню конфліктів [4]. Важливо, що така взаємодія не тільки підтримує проєкт, а й активізує місцеву громаду як учасника культурного процесу, здатного брати на себе відповідальність за збереження та промоцію спадщини. Відповідно, підвищується стійкість і довготривалість впроваджених рішень.

Окремої уваги потребує питання комунікації між експертами та громадянами. Відсутність спільної мови, специфічна термінологія, складність проєктної документації створюють бар'єри для участі громади. Тому одним з перспективних напрямів розвитку вітчизняної реставраційної практики є розробка зрозумілих інструментів комунікації – візуалізацій, адаптованих пояснювальних матеріалів, гідів для громадськості, тренінгів тощо. На цьому тлі виникає потреба у появі нової професії – посередника між фахівцями та громадою, або «медіатора спадщини», чия роль полягає в забезпеченні порозуміння між усіма учасниками процесу.

Сучасна реставрація мистецьких творів в межах історичних пам'яток все більше перетворюється на комплексний соціокультурний процес, що вимагає відкритості, довіри, співучасті та спільної відповідальності. Саме взаємодія громади й експертів може гарантувати не тільки технічну якість реставраційних робіт, а й глибоку емоційну, культурну та етичну легітимність змін, які відбуваються з об'єктами спадщини. Це, у свою чергу, сприяє формуванню зрілої культури збереження та осмислення минулого як ресурсу для майбутнього [5].

Висновки. Взаємодія мешканців та фахівців – наріжний камінь успішного відновлення витворів мистецтва. Долучення громади робить рішення не тільки прозорими та законними, а й дозволяє краще усвідомити культурну вартість об'єктів. Експерти повинні відповідати за професійність процесу, а громада – за його соціальну прийнятність. Найкращі моделі взаємодії базуються на діалозі, взаємній довірі та роботі в рамках чітких процедур. Лише таке співробітництво дає змогу зберегти не лише фізичний вигляд, а й культурну спадщину творів для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Олійник О. П., Чижевський О. П. (2024). ЗАСАДИ ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ. *Теорія та практика дизайну*, (31), 53–60.

2. Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Реставрація пам'яток архітектури та ревіталізація історично сформованого середовища» для магістрів денної та заочної форми навчання спеціальності 191 «Архітектура та містобудування» / уклад.: О. В. Рибчинський – Запоріжжя: Національний університет «Запорізька політехніка»; 2020 - 38 с.

3. Дьомін М. М. Першочергові заходи для виявлення та охорони нерухомих пам'яток культурної спадщини. Вісник Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. 2003. № 1. С. 65–70.

4. Тимофієнко В. І. Місце пам'яток містобудування в системі культурної спадщини. Пам'яткознавчі студії в Україні: Теорія і практика. Київ, 2007. С. 283–312.

5. Черкес Б. С. Національна ідентичність в архітектурі міста. Львів, 2008. 268 с.

ЗЕМЛЕВПОРЯДНЕ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ГРОМАД: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тюра Наталія Вячеславівна

Виконала: студент III курсу, групи ГІЗЗ-22

Керівник:

Кульбака Олеся Михайлівна

Український державний університет науки і технологій ННІ
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
м. Дніпро

Анотація: Окреслено виклики, пов'язані з нестачею просторових даних, обмеженим фінансуванням, слабкою координацією управлінських рішень та кадровим дефіцитом. Зроблено акцент на значенні комплексних планів просторового розвитку як інструменту інтеграції земельного, містобудівного й стратегічного планування. Проаналізовано можливості адаптації європейських практик до українського контексту з метою забезпечення сталого розвитку громад.

Ключові слова: Землевпорядне планування, територіальні громади, просторовий розвиток, комплексні плани, децентралізація, стратегічне управління.

Однією з проблем є відсутність актуальної містобудівної документації. Згідно з чинним законодавством, з 1 січня 2025 року всі громади зобов'язані мати Комплексний план просторового розвитку території (КППР). Проте, станом на середину 2024 року, лише кілька десятків із майже 1 500 громад розпочали розробку таких планів. Це свідчить про низький рівень готовності громад до впровадження нових вимог та необхідність посилення методичної підтримки. Іншою суттєвою проблемою є нестача кваліфікованих кадрів у сфері землевпорядного планування. Багато громад не мають у своєму штаті фахівців, здатних розробляти та впроваджувати КППР, що змушує їх звертатися до зовнішніх консультантів. Це, в свою чергу, потребує додаткових фінансових

ресурсів, які часто відсутні. Хоча уряд передбачив субвенції на розробку КППР, наприклад, у 2021 році було виділено 62,5 млн грн, цього недостатньо для забезпечення потреб усіх громад. Недостатня інтеграція геоінформаційних систем (ГІС) у процеси землевпорядного планування також є серйозним викликом. ГІС дозволяють ефективно управляти просторовими даними, що є важливим для планування територій. Однак, за даними досліджень, лише невелика частина громад впровадила такі системи у свою діяльність [4, с. 23].

Воєнні дії, що тривають на території України, додатково ускладнюють процес землевпорядного планування. Багато територій зазнали руйнувань, частина земель замінована або забруднена, що потребує проведення детальних обстежень та рекультивації. За оцінками експертів, понад 30% сільськогосподарських угідь на сході та півдні країни потребують відновлення.

Комплексні плани просторового розвитку (КППР) стали інструментом для забезпечення сталого розвитку територіальних громад України. Закон №711-IX, прийнятий у 2020 році, визначив КППР як обов'язкову містобудівну та землевпорядну документацію, що охоплює всю територію громади, включаючи межі населених пунктів і прилеглі землі. Це дозволяє уніфікувати планування, уникнути дублювання документів та забезпечити цілісне бачення розвитку території. Проте, станом на кінець 2023 року, лише 41% громад прийняли рішення про розробку КППР, 20% створили робочі групи, а лише 4% завершили збір необхідних даних [1].

КППР також відіграють важливу роль у післявоєнному відновленні територій. Вони дозволяють системно підходити до відбудови інфраструктури, розміщення внутрішньо переміщених осіб та релокованого бізнесу. Зокрема, Програма USAID «ГОВЕРЛА» надає підтримку громадам у розробці КППР, допомагаючи зібрати необхідні дані, провести стратегічні сесії та залучити фахівців. Це сприяє ефективному використанню ресурсів та залученню інвестицій для відновлення постраждалих регіонів.

У контексті європейської інтеграції Україна активно адаптує національні підходи до землевпорядного планування відповідно до стандартів

Європейського Союзу. Зокрема, впровадження інтегрованого просторового планування, яке поєднує стратегічне бачення розвитку територій з конкретними заходами щодо використання земельних ресурсів, є пріоритетним напрямом. У країнах ЄС, таких як Німеччина, Нідерланди та Швеція, просторове планування базується на принципах сталого розвитку, екологічної збалансованості та участі громадськості у прийнятті рішень [2, с. 46].

Важливим аспектом модернізації землевпорядного планування є впровадження геоінформаційних систем (ГІС), які дозволяють ефективно управляти просторовими даними та приймати обґрунтовані рішення щодо використання земель. В Україні вже реалізуються проєкти з впровадження ГІС у сфері управління лісовими ресурсами, що є прикладом успішної інтеграції сучасних технологій у землевпорядні процеси. Проте, для повноцінного використання потенціалу ГІС необхідно забезпечити належне технічне оснащення органів місцевого самоврядування та підвищити рівень підготовки фахівців у цій сфері.

Наразі в Україні існує низка законодавчих актів, які регулюють використання земель, проте вони часто мають суперечності та дублювання норм, що ускладнює їх практичне застосування. Зокрема, необхідно гармонізувати національне законодавство з європейськими директивами, такими як Директива ЄС про стратегічну екологічну оцінку, що дозволить забезпечити екологічну збалансованість у процесі планування територій.

Інтеграція стратегічного та просторового планування є кроком для забезпечення ефективного управління територіями громад. Це передбачає поєднання довгострокових стратегічних цілей розвитку з конкретними заходами щодо використання земельних ресурсів. Такий підхід дозволяє забезпечити узгодженість між різними рівнями планування та сприяє сталому розвитку територій.

Підсумуюмо, комплексні плани просторового розвитку, що з 2025 року стають обов'язковими для всіх громад, є важливим кроком до уніфікації нормативного поля та підвищення ефективності управління територіями. Вони

дозволяють поєднати стратегічне бачення з практичними інструментами планування, створюючи основу для сталого розвитку, інвестиційної привабливості та соціальної згуртованості [3, с. 176].

Доцільно в подальшому дослідити вплив впровадження КППР на рівень соціально-економічного розвитку громад за допомогою кількісних методів. У практичній площині необхідно розробити механізми залучення додаткових джерел фінансування, підвищення цифрової грамотності посадовців та створення єдиної платформи обміну просторовими даними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 46, ст.394) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text>
2. Литвиненко І. В. Землевпорядні вишукування та проєктування: конспект лекцій / І. В. Литвиненко. – Київ: КНУБА, 2024. – 84 с.
3. Мамонов К. А. Територіальний розвиток використання земель регіону: напрями та особливості оцінки : монографія / К. А. Мамонов ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. – 403 с.
4. Третяк А. М. Інституціональний розвиток землеустрою та землевпорядкування в Україні у період глобалізації [Електронний ресурс] / А. М. Третяк, В. М. Третяк, Л. А. Гунько // Економіка та держава : наук. фах. вид. / Ін-т підг. кадр. держ. служб. зайнят. України. – Електронні текстові дані. – Київ : ТОВ «Редакція журналу «Економіка та держава», 2022. – Вип. 2.-С. 19-25.

PEDAGOGICAL SCIENCES

UDK: 341:351

INTERNATIONAL LAW AS ONE OF THE IMPORTANT COMPONENTS OF NATIONAL SECURITY

Denysenko Yevhen

Ph.D., candidate of pedagogical sciences,
head, part-time and distance education department,
educational and methodical center,
National academy, National guard of Ukraine,
ORCID ID: 0000-0003-3776-0823

Romanenko Vitalii

Master student
National academy, National guard of Ukraine,
ORCID ID: 0009-0002-4188-8790

Introductions. One of the main challenges for the government is to ensure national security under martial law. National security implies the protection of the interests of individuals, society and the state from threats that may impede normal existence and its strengthening is a strategic goal. In today's realities, when Ukraine is at war, the need to protect of the national security of the state is growing. The main threat to Ukraine's national security is the Russian aggression, which began in 2014 and turned into a full-scale invasion on 24 February 2022, and unfortunately, some territories of Ukraine are currently under occupation. The Armed Forces of Ukraine are doing everything possible to return these territories, ensure sustainable development and preserve the sovereignty of the state. International law which regulates the interaction of the state with other countries and is one of the most important components of national security, helps to deter Russian aggression in Ukraine. The state actively uses international legal instruments to strengthen its own security, attract external support and ensure the aggressor's accountability.

Participation in international organisations, bilateral and multilateral diplomacy and strategic partnership with NATO and the EU are all elements of the international legal mechanism for countering threats.

Aim. The purpose of the article is to substantiate international law as one of the important components of the national security of the State in the context of globalisation and transformation challenges.

Materials and methods. To achieve this goal, the study used a diverse methodology: study, analysis, synthesis, comparison and classification, systematisation and generalisation of scientific and methodological material.

Results and discussion. International legal relations for national security are an important tool for ensuring stability, international support and long-term protection of Ukraine's interests in the face of global challenges. The development of global processes has led to a transformation in the content and structure of threats. Whereas previously military aggression or a state coup were considered the main factors, hybrid forms of danger, including cyberattacks, information influences, financial manipulation, terrorism, international organised crime, the spread of disinformation, and the use of technology as a tool of pressure, are now becoming increasingly important. If earlier the main factors were military aggression or a state coup but now the hybrid forms of danger are becoming increasingly important, including cyber attacks, information influences, financial manipulation, terrorism, international organized crime, the spread of misinformation, as well as the use of technology as a tool of pressure. In the national security system of Ukraine, the key document defining threats is the "National Security Strategy of Ukraine" [1], approved by presidential decree. It specifies the main groups of threats, in particular "armed aggression of the Russian Federation; temporary occupation of part of the territory; attempts to destabilize the internal political situation; dependence on energy resources; low efficiency of public administration; corruption; cyber attacks and information aggression" [1].

It turns out that national security in the current environment requires constant updating of approaches to identifying threats as well as the active participation of the

state in international security policy. This creates the need to use both national and international legal mechanisms to ensure a holistic response to the challenges of our time. The state must constantly monitor the threats that may be posed to it and respond effectively to threats to national security. Accordingly, it is important not only to establish their existence, but also to carry out a clear classification that allows to form the appropriate countermeasures. One of the fundamental approaches is to divide threats into internal and external, taking into account the source of origin and the nature of the impact on the state. It should be noted that internal threats arise within the state itself and are associated with internal political, socio-economic, legal or humanitarian processes and therefore they can become especially dangerous in conditions of war, crisis or political instability when the vulnerability of state institutions increases and the level of social consolidation decreases. In turn, external threats come from outside the state and are mostly strategic or systemic in nature, affecting all indicators of the state's position in the international arena and, most importantly, the national standard of living. The analysis of the classification of national security threats has shown that an effective security policy of the state is possible only if both internal and external threats which are often interrelated and mutually reinforcing, are taken into account in a comprehensive manner.

For Ukraine, both internal and external threats have of critical importance due to the ongoing (3 years) hybrid warfare by the Russian Federation which combines military, political, information and energy elements of influence. At the same time, these threats often use existing internal weaknesses as an entry point. All modern countries are interested in resolving conflict situations, especially when it comes to state sovereignty and territorial integrity. The government, in turn, cares about national security which is directly related to international law.

It should be noted that international law plays a key role in ensuring global and regional security by creating legal mechanisms to prevent conflicts, protect human rights and ensure peace between states. The international security system is based on the principles enshrined in a number of basic international legal acts of universal or regional character (Table 1).

Table 1.**Key international legal documents in the field of security**

№	Document	Main provisions	The role for Ukraine
1	United Nations Charter (1945) [2]	Principles of peace, security, collective responsibility, respect for sovereignty	Legal basis for international recognition of Ukraine's sovereignty
2	Helsinki Final Act (1975) [3]	Inviolability of borders, non-use of force, cooperation, human rights	Used as an argument against the annexation of Crimea
3	Treaty of Washington (NATO, 1949) [4]	Collective defence, military and political cooperation	The basis for Ukraine's cooperation with NATO
4	Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (1968) [5]	Control of weapons of mass destruction	Ukraine is a non-nuclear state that relies on international guarantees
5	Geneva Conventions (1949) [6]	Protection of victims of armed conflicts	Applied to the protection of civilians in wartime
6	United Nations Security Council Resolutions [7]	Implementation of sanctions, mandates for peacekeeping missions	A platform for international condemnation of aggression against Ukraine

Source: created by the author according to [1-7]

The analysis of the basic principles of international law presented in Table 1 shows their fundamental importance for the formation of the international security system and ensuring a stable international order.

Thus, in the context of Russian aggression, Ukraine is actively using the potential of international law to protect its interests – through appeals to international courts (in particular, the International Court of Justice, the European Court of Human Rights, the International Criminal Court), participation in NATO, EU, and OSCE security initiatives and initiating resolutions at the UN level. The basic principles of international law, in particular the inviolability of borders and the prohibition of aggression, are the basis for international support for Ukraine.

The National Security Strategy of Ukraine is a fundamental document in the field of state security policy which defines the main threats, strategic goals, principles

and mechanisms for ensuring national security. The latest version of the strategy was approved by Presidential Decree №. 392/2020 of 14 September 2020 [1]. The key provisions of the National Security Strategy of Ukraine are mostly basic, except for one clause that defines the nature of all public spheres of governance (Table 2).

Table 2

Key provisions of the National Security Strategy of Ukraine

№	Element of the strategy	Content
1	Purpose	Protecting sovereignty, territorial integrity, democratic system, rights and freedoms of citizens
2	Vision	Secure, legal, prosperous state in the Euro-Atlantic security space
3	Basic principles	Rule of law, respect for human rights, democratic civilian control over the security sector
4	Key threats	Russia's armed aggression, hybrid threats, cyber threats, information influences, economic dependence
5	Strategic areas of security	- Defense policy and development of the Armed Forces of Ukraine; - Cybersecurity and information sustainability; - Energy and environmental safety; - Economic security; - Social and humanitarian security
6	International partnerships	Deepening cooperation with NATO, the EU, participation in international security initiatives

Source: created by the author according to [1]

It should be noted that the peculiarities of the national security strategy change according to the events taking place both in the internal and external environment of the country, so it will be useful to identify the changes in the direction that have taken place under the influence of modern times: focus on Euro-Atlantic integration; taking into account the experience of the armed aggression of the Russian Federation and the occupation of part of the territory of Ukraine; emphasis on flexibility, preventive approach and deterrence of threats at the early stages; recognition of the role of civil society and private sector.

Conclusion. Ukraine is actively involved in international security initiatives to strengthen its national defence capabilities, integrate into the European and

Euro-Atlantic security system, and develop joint mechanisms for responding to global threats. Thus, Ukraine's international legal policy is developing in the direction of strategic adaptation to changes in the global security order, strengthening defence potential through law and consistent integration into the European legal community. An effective combination of diplomatic, legal and political instruments will allow Ukraine to defend its interests more decisively in the international arena.

REFERENCES

1. On the decision of the National Security and Defence Council of Ukraine: 'On the National Security Strategy of Ukraine: Decree of the President of Ukraine of 14. 09. 2020 № 392/2020: 07.01. 2025 p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (Available at: 20.05.2025).
2. United Nations. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-obyednanih-nacij> (Available at: 20.05.2025).
3. Helsinki Final Act, 1975. URL: <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/helsinki> (Available at: 20.05.2025).
4. The North Atlantic Treaty (Washington, 4 April 1949). URL: https://www.cvce.eu/en/obj/the_north_atlantic_treaty_washington_4_april_1949-en-b9081831-6c1f-44fa-993a-50db7376de1a.html (Available at: 20.05.2025).
5. Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons of 1 July 1968 № 995_098. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text (Available at: 20.05.2025).
6. The Geneva conventions of 12 august 1949. URL: <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/publications/icrc-002-0173.pdf> (Available at: 20.05.2025).
7. Resolutions United Nation. URL: <https://main.un.org/securitycouncil/en/content/resolutions-0> (Available at: 20.05.2025).

THE ROLE OF $i+1$ IN SECOND LANGUAGE ACQUISITION: MAKING INPUT JUST CHALLENGING ENOUGH

Leshchenko Anzhelika

Lecturer of the Department of Language Training
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Introductions. One of the key questions in language teaching is: *How can we help learners move from what they already know to the next level?* In other words, how do we ensure steady progress without overwhelming students? One influential answer comes from linguist Stephen Krashen, who introduced the concept of $i+1$ in his Input Hypothesis, part of his broader theory of second language acquisition.

The “ i ” in $i+1$ stands for the learner’s current level of language knowledge-what they already understand and can use. The “ $+1$ ” represents new language – vocabulary, grammar, or structure – that is just slightly beyond that level. According to Krashen, this slightly more advanced input should still be comprehensible. Learners do not need to understand every word, but they should be able to grasp the main idea with the help of context, visuals, tone, or prior knowledge.

Aim. The aim of this paper is to explain the $i+1$ principle in the context of second language acquisition, explore its theoretical background, and provide real-world examples. The paper also aims to demonstrate how this concept supports student motivation, ensures continuous progress, and aligns with learner-centered approaches in language teaching.

Materials and methods. This article is based on a combination of theoretical research and practical classroom experience. Examples come from English lessons with adult learners, based on classroom observations, teacher lesson plans, student feedback, and linguistic tasks designed to assess learner progress. Sources also include Krashen's original work and subsequent academic discussions of the Input Hypothesis.

Result and discussion. Krashen's Input Hypothesis proposes that language acquisition occurs when learners are exposed to comprehensible input – language that is slightly beyond their current level of competence. The concept of $i+1$ reflects this idea: “i” represents the learner’s existing ability, and “+1” denotes input that includes new, yet understandable, elements. According to Krashen, language acquisition is most effective when learners infer meaning from context rather than through explicit grammar instruction. The hypothesis emphasizes natural language development through meaningful exposure, influencing communicative and input-based methodologies worldwide.

Practical Implementation of $i+1$. To illustrate $i+1$ in practice, consider a learner who understands and can say, “I live in a small town.” An $i+1$ version might be, “I live in a small town near the mountains.” The phrase “near the mountains” introduces new vocabulary or structure while maintaining overall comprehensibility. This slight challenge promotes acquisition.

In another example, students may start with, “She eats lunch at 1 o'clock.” A teacher might extend this to, “She usually eats lunch at 1 p.m., but today she is eating at 2 p.m.” This sentence introduces adverbs of frequency, present continuous tense, and contrastive meaning within a comprehensible context.

Using Context to Support Comprehension. A central strength of $i+1$ is that new language is embedded in familiar contexts. Teachers can use gestures, visuals, realia, or multimedia to make input understandable. For example, in a lesson about food, students who know words like “apple,” “milk,” and “bread” can learn “carrot” and “cheese” through images and situational cues. Similarly, during a listening task on daily routines, students familiar with “wake up,” “go to work,” and “eat breakfast” can be introduced to new terms like “commute,” “check emails,” or “attend a meeting” through context.

Classroom Applications. Effective use of $i+1$ requires careful material selection and lesson design. Teachers should aim to provide input that matches learners' current level while including elements that slightly extend their abilities. Practical strategies include:

- adapting reading passages to include new vocabulary in a familiar context;
- asking follow-up questions that require more complex language use;
- introducing one or two new lexical or grammatical items per lesson;
- scaffolding tasks to support learners in interpreting and using new language.

In one of my own classes, a short video with basic dialogues was followed by a reading text on the same topic. Most language was familiar, but several new expressions were introduced. Students used context clues to infer meanings and later applied these expressions in speaking tasks. This small, structured challenge increased both engagement and confidence.

Differentiation and Learner Needs. Because each student has a different “i,” effective application of $i+1$ often requires differentiated instruction. Visual aids, scaffolding techniques, graded texts, and flexible group work help ensure all learners are appropriately challenged. Teachers must be sensitive to learners' current proficiency and design tasks that offer individualized opportunities for language growth.

Conclusions. Krashen's $i+1$ principle offers a powerful framework for fostering natural and sustainable second language development. It maintains an ideal balance between challenge and comprehensibility, enabling learners to progress without being overwhelmed. By embedding new language in meaningful, context-rich input, teachers can support motivation, confidence, and effective acquisition.

Rather than focusing on explicit grammar instruction or memorization, $i+1$ encourages intuitive learning through exposure. When thoughtfully implemented, it serves as a practical and adaptable strategy in diverse classroom settings. For these reasons, $i+1$ continues to be a cornerstone of modern second language teaching.

ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Бачієва Лариса Олександрівна

к.пед.н., доцент,
ННІ «УПА» ХНУ імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

Лисенко Сергій Володимирович

аспірант
ННІ «УПА» ХНУ імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

Вступ. У сучасних умовах, зокрема під час війни, професійна діяльність фахівців стає надзвичайно складною через нестабільність, обмеженість ресурсів та підвищені ризики тощо. Це створює низку проблемних ситуацій, які вимагають від фахівців високої адаптивності, здатності приймати ефективні рішення в умовах невизначеності та стресу. Аналіз таких ситуацій дозволяє краще зрозуміти вимоги до професійної діяльності в екстремальних умовах і сприяє розвитку компетентностей, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків під час війни.

Мета роботи. Метою роботи є висвітлення підходу до розробки системи проблемних ситуацій фахівця в умовах війни.

Матеріали та методи. Для досягнення сформульованої мети були використані теоретичні методи дослідження: аналіз та узагальнення наукових напрацювань, що розкривають теоретичні підходи та практичну реалізацію розроблення системи проблемних ситуацій в освітньому процесі.

Результати та обговорення. На основі ґрунтовних досліджень, присвячених розробленню та застосуванню проблемних ситуацій у навчанні [1], можна виокремити основні характеристики проблемного підходу. Зокрема, він передбачає занурення здобувачів освіти в змодельовані або реальні ситуації, які потребують самостійного аналізу, пошуку рішень і практичного розв'язання. У процесі подолання таких ситуацій формується не лише нове

знання, а й розвиваються професійні вміння. При цьому проблемне навчання має універсальний характер і виявляється особливо ефективним у підготовці фахівців до діяльності в умовах невизначеності, високої відповідальності та необхідності приймати оперативні рішення.

Суть та типи проблемних ситуацій, що застосовуються в освітньому професій навченні у працях [2, 3]. Дослідивши які нами визначені ознаки проблемної ситуації: наявність мети, яка має бути досягнута в конкретних умовах діяльності; ускладнення або перешкода, що заважає досягненню мети звичними засобами (дефіцит ресурсів, час, інформація, ризики тощо); неочевидність рішення – працівник має зробити вибір, запустити нову дію або адаптуватися до обставин; потреба в аналізі ситуації і прийнятті рішень у зміненому або невизначеному середовищі; особистісне включення фахівця, мобілізація його досвіду, знань, навичок, цінностей.

Наведені дослідження розкривають суть, структуру та характеристики проблемних ситуацій, проте не формулюють науково обґрунтованого підходу до розроблення їхньої системи. У контексті нашого дослідження типи проблемних ситуацій визначаються невідомим (варіативним) елементом діяльності.

Пропонований нами підхід до розроблення проблем ситуацій професійної діяльності фахівця побудований на структур його діяльності. Отже, діяльнісний підхід орієнтований на розкриття внутрішньої структури діяльності, що охоплює її цілі, засоби, умови реалізації, технології та результати. Згідно з основними положеннями цього підходу, діяльність розглядається як система, яка має чітко визначені структурні компоненти. До таких компонентів належать: мета – усвідомлений образ бажаного результату; суб'єкт-виконавець діяльності; предмет – об'єкт, на який безпосередньо спрямовані дії суб'єкта; засоби – ресурси, інструменти та способи досягнення мети; процес або технологія – послідовність дій, що здійснюються суб'єктом; продукт – конкретний результат виконаних дій; та результат у широкому розумінні – приріст індивідуального досвіду, набутий у процесі здійснення діяльності.

Підхід до побудови структури проблемних професійних ситуацій на основі структури професійної діяльності може ґрунтуватися на узгодженні типових елементів діяльності з характерними параметрами ситуаційної проблемності. Такий підхід дозволяє фіксувати порушення або ускладнення, що виникають у межах конкретних елементів діяльності, та аналізувати їх як проблеми, що потребують розв'язання. Узагальнений приклад побудови системи професійних ситуаційний наведений у таблиці 1.

Таблиця 1

Узагальнений приклад побудови системи професійних ситуаційний

Елементи діяльності	Звичайні умови	Проблемне поле в умовах війни
Мета	сформульована, досяжна мета професійної дії	неясність цілей, конфлікт між цілями, неможливість досягнення через зовнішні обставини (війна, обмежені ресурси тощо).
Суб'єкт	фахівець зі сформованими компетентностями, у стабільному емоційному стані	втрата професійної чи психологічної спроможності діяти, втома, стрес, відсутність досвіду в нових умовах
Предмет	зрозумілий, доступний об'єкт дії	предмет діяльності змінено, зруйновано, втрачено або не піддається стандартному впливу
Засоби	наявність необхідних ресурсів, інструментів, умов	відсутність техніки, інструментів, продуктів, енергоресурсів, логістичних каналів тощо
Умови	стабільне, передбачуване середовище, що відповідає нормам безпеки	бойові дії, обстріли, нестабільна ситуація, зміна локації, порушення логістики
Процес	дотримання технологічних алгоритмів, наявність інструкцій	необхідність імпровізації, зміна послідовності дій, адаптація до нових обставин
Продукт	очікуваний результат відповідно до плану або нормативів	результат не досягнуто або він не відповідає вимогам (через зміну умов, ресурсів, вплив зовнішніх чинників)
Результат	отримання досвіду, підвищення кваліфікації	негативний досвід, втрата мотивації, професійне вигорання

Таким чином, побудова структури проблемних професійних ситуацій на основі структури професійної діяльності дозволяє розглядати їх як цілісну

систему, що охоплює ключові параметри професійної взаємодії фахівця.

Висновки. Структура проблемних професійних ситуацій, сформована на основі структури професійної діяльності, постає як цілісна система, яка відображає основні параметри взаємодії фахівця з професійним середовищем. Така система забезпечує не лише фіксацію типових ускладнень, а й слугує основою для аналізу, моделювання та пошуку ефективних рішень у нестандартних умовах. У контексті війни або інших кризових ситуацій це дає змогу усвідомлено підходити до професійної підготовки, формувати готовність до варіативних дій і розвивати адаптивність як одну з провідних професійних якостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреев Я., Лисенко Н., Берестова А. Застосування проблемного навчання у ЗВО (на прикладі підготовки майбутніх фармацевтів, фізичних терапевтів-реабілітологів, лабораторних діагностів та спеціалістів ІТ-галузі). *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 17. С. 1–17.

2. Павленко В. В. Теоретичні основи застосування проблемних ситуацій в освітньому процесі вищої школи // Актуальні проблеми управління освітою і навчальними закладами: зб. наук. пр. / Електронне видання; за заг. ред. В.Ф. Русакова, І. М. Зарішняк. Вип. 4. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. С.99 – 106.

3. Павленко В.В. Проблемні ситуації: поняття і типи / В.В. Павленко // Нові технології навчання: Збірник наукових праць // Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Київ, 2014. – Вип.83. – 292 с. – С. 196-202.

СИТУАТИВНІ ФРЕЙМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бачієва Лариса Олександрівна

к.пед.н., доцент,
ННІ «УПА» ХНУ імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

Вступ. В умовах війни професійна діяльність фахівців будь-якої галузі зазнає суттєвих трансформацій, зумовлених нестабільністю, небезпекою та обмеженістю ресурсів. Така змінюваність обставин вимагає від фахівців не лише володіння ключовими та професійними компетентностями, а й здатності реалізовувати професійну діяльність у різноманітних виробничих ситуаціях, зумовлених умовами війни, приймати відповідальні рішення, налагоджувати ефективну взаємодію для досягнення професійних цілей тощо.

Мета роботи. Метою роботи є висвітлення підходу до розробки та застосування ситуаційних фреймів як інструменту моделювання професійної діяльності в умовах її варіативної ситуативності.

Матеріали та методи. Для досягнення сформульованої мети були використані теоретичні методи дослідження: аналіз та узагальнення наукових напрацювань, що розкривають теоретичні підходи та практичну реалізацію побудови ситуаційних фреймів.

Результати та обговорення. Поняття «фрейм» було запропоноване М. Мінським у 1974 році як структура, що репрезентує стереотипні або типові ситуації діяльності. Основне призначення фрейму полягає в ідентифікації нової ситуації шляхом співвіднесення її з уже наявним шаблоном. У межах фреймової структури дослідник виокремлював слоти – елементи, пов'язані між собою певними семантичними відношеннями [3].

Відповідно до запропонованої дослідником та розвиненої у майбутньому дослідниками [1, 2] ідеї, людина зберігає стереотипні знання у вигляді ієрархічних структур, які він називав фреймами. Ці структури функціонують як

каркаси, що можуть змінюватися або адаптуватися відповідно до нової ситуації в разі надходження нової інформації. Кожен фрейм можна розглядати як впорядковану схему, що містить слоти – комірки, заповнені даними різних типів.

Зокрема, до таких типів належать: ідентифікаційні дані, які забезпечують розпізнавання фрейму; інформація про зв'язки з іншими фреймами, що дозволяє інтегрувати окремі знання в єдину систему; дескриптори, які формулюють вимоги до властивостей типових об'єктів і дають змогу співвідносити нові об'єкти з уже відомими шаблонами; процедурна інформація, яка містить алгоритми дій, пов'язаних із застосуванням знань фрейму; типові значення властивостей об'єкта, які мають бути чітко визначені у моделі; а також індивідуалізовані значення, що актуалізуються під час моделювання конкретної ситуації. Отже, фрейми дають змогу представляти об'єкти як цілісні стереотипні утворення, що: успадковують характеристики типового представника категорії; мають індивідуальні властивості, зафіксовані в конкретних слотах; можуть ініціювати виконання процедур, пов'язаних із обробкою або поданням інформації.

У більш сучасних дослідженнях [1, 2] фрейм розглядається як концепт, що охоплює широкий спектр уявлень, пов'язаних із структурованою організацією елементів об'єктивної реальності. У межах когнітивного підходу фрейм виконує функцію засобу інтерпретації ситуації, забезпечуючи її формалізоване осмислення. Він репрезентує процедурне знання – знання типу «як», яке проявляється у вигляді впорядкованої послідовності дій, необхідних для досягнення певної цілі або виконання конкретної функції.

Таким чином, у межах даного дослідження поняття «ситуаційний фрейм» трактується як ієрархічно структурована інформаційна модель, що відображає ситуації професійної діяльності фахівців у формі впорядкованого запису зі слотами (комірками), які містять релевантні відомості. Виходячи з такого підходу, доцільним є подальше розкриття структури професійної діяльності фахівця, що слугуватиме основою для опису типових ситуацій, які виникають у

процесі виконання професійних обов'язків. Моделювання ситуаційних фреймів спирається на уявлення про професійну діяльність як цілісну систему з науково обґрунтованою структурою.

Діяльнісний підхід орієнтований на розкриття структури діяльності, що охоплює її цілі, засоби, умови реалізації, технології та результати. Згідно з основними положеннями цього підходу, діяльність розглядається як система, яка має чітко визначені структурні компоненти. Отже, запропонований підхід може слугувати основою для розроблення структури професійної діяльності та впровадження змінних слотів, що відображають зміни в будь-якому її елементі.

Висновки. У сучасних умовах професійна діяльність фахівців значно ускладнюється через нестабільність, варіативність та непередбачуваність ситуацій. За таких обставин особливої ваги набуває використання моделей, які дають змогу фіксувати, аналізувати та реконструювати професійну діяльність у контексті конкретних ситуацій, що виникають безпосередньо в реальному середовищі. Відтак, фахівець змушений не тільки здійснювати типові професійні дії, але й оперативно приймати рішення в нових професійних ситуаціях. Основою підготовки до реалізації таких дій можуть слугувати ситуаційні фрейми, що виступають засобом структурованого опису типових та нетипових ситуацій, дозволяють моделювати можливі сценарії професійної поведінки, формувати готовність до адаптації й прийняття рішень у змінених або екстремальних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дячук Н., Криворучко Т. Важливість теорії фреймів у лінгвістичній парадигмі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. вернадського. серія: філологія. журналістика*. 2021. Т. 32 (71) № 4 Ч. 1. С. 135–139.

2. Коваленко, О. Є. (2019). Принципи інженерії ситуаційних систем. *Математические машины и системы*. 2019. (4), 65-78.

3. Молгамова Л. О. Фреймова модель імені концепту DEATH. *Alfred Nobel University Journal of Philology*. 2020. Т. 19, № 1. С. 304–308.

ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ ПЕДАГОГІВ У РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ ТА ЇХ СТАВЛЕННЯ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Бережна Людмила Валентинівна

Директор, вчитель-методист

Криворізька гімназія № 69

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. 21 століття відомо своїми стрімкими змінами кількісного і якісного характеру, які замовили зміни в освітній системі завдяки інтенсивному розвитку педагогічних інновацій. Це століття інтелектуальних галузей, де центральним ресурсом стають знання та вміння людини використовувати їх. Величезна роль при цьому відводиться освіті, тому, що тільки вона здатна сформувати нову суспільну свідомість і новий світогляд. Перед вчителями, перш за все, стоїть завдання створювати умови для розвитку особистості учнів, формувати у них практичну діяльність.

Сьогодні державою декларується інноваційний шлях розвитку освіти. Освіта має реагувати на нові виклики, суспільні реалії. Головне завдання закладів освіти - надавати можливість кожному реалізувати свої конструктивні задуми, підтримувати неперервний професійний діалог. І це можливо при умові зацікавленості педагогів до інноваційних процесів. Ця робота має завершуватися конкретними науковими і практичними результатами, формуванням інноваційного продукту.

Система освіти, будучи частиною цілого, копіює сьогодні непередбачуваний розвиток суспільства. Саме така ситуація підштовхує заклади освіти до нового самовизначення, до глобальних масштабів, розширює ставлення педагогів до розвитку інновацій. Освітні реформи, що відбуваються в країні, вимагають володіння технологіями, щоб не залишитись осторонь від реалій сучасного життя. Сучасний заклад освіти, може розвиватися лише на основі докорінних інноваційних перетворень, інноваційність має характеризувати професійну діяльність кожного вчителя. Впровадження

інноваційних освітніх технологій є одним із шляхів оновлення змісту і форм організації освітнього процесу, забезпечення рівного доступу до одержання якісної освіти.

Ціль роботи. / Aim. Освітні заклади з їх раціональністю, логічністю, орієнтовані на знання. Освітній процес триває постійно і змінюється. Для цього в освітній сфері має панувати дух творчості, постійного пошуку, створення принципово нових ідей в різних галузях знань. Розвиток освіти органічно поєднаний з наукою, освітні програми пов'язані з науковими дослідженнями, які домінують в конкретному періоді. Інноваційна діяльність потребує єдності реалізації поставлених завдань. Інновації це зміни, що зберігають позитивне у педагогічному досвіді і викорінюють недоліки освіти, перетворюючи її на новий рівень з покращеними умовами й результатами функціонування.

Інноваційна діяльність є процесом, що має свій початок і завершення. Дана діяльність відбувається через особистість педагога, що виражає готовність удосконалювати педагогічний процес. Вона передбачає розвиток творчого потенціалу педагога, і стосується не лише створення та поширення новизни, а й зміну у способі діяльності, стилі мислення педагога. Готовність до інноваційної діяльності формується не сама по собі, а акумулює все накопичене педагогом. Це процес оновлення творчих змін, застарілих форм, методів на нові.

Сьогодні, в поєднанні з науковими дослідженнями створюються умови для доступності інформації кожному педагогу відповідно до його професійних потреб. Головним напрямом в освіті вчителя стає наукова підготовка, яка безпосередньо впливає на професійні успіхи, а робота вчителя, визначається, як наукова діяльність.

Його роль перебуває у центрі уваги світової громадськості. Змінюється його задача: він не є формальним носієм знань, а стає консультантом. Його основними педагогічними методами є співпраця, консультування, психолого-педагогічна підтримка.

Тому, завдання педагогів полягає у підтримці учнів, розвитку їх можливостей, задоволенні їх інтелектуальних потреб.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Нові інформаційні та комунікаційні технології, трансформують уже сьогодні роль педагогів як координаторів, консультантів. Високопрофесійний учитель має будувати партнерські стосунки, володіти фундаментальними знаннями в області педагогіки, психології, соціоніки. Він має бути готовим до використання методів прогнозування, моделювання і проектування в професійній діяльності. Для цього вектор діяльності, слід повертати на виховання готовності кожного здобувача освіти до вирішення успішного розвитку і реалізації своїх нахилів та інтересів. Головне, щоб його робота була спрямована на досягнення певної мети, результату, була обумовлена професійною установкою на досягнення пріоритетних завдань.

В діяльності кожного вчителя важливим елементом є здатність до інноваційної діяльності, уміння генерувати нові уявлення та ідеї. Як правило, педагог оволодіває знаннями тоді, коли бачить доцільність цих знань для своєї професії. Для того, щоб забезпечити адекватну реакцію на всі інноваційні процеси освіти, учитель повинен підтримувати належну професійну форму, уміння проектувати й моделювати свої ідеї на практиці. Для цього йому слід підвищувати педагогічну майстерність, піднімати рівень інтелекту, саморозвиватися, самореалізуватися шляхом відшукування нових шляхів та новітніх технологій в роботі.

Проблема інноваційної діяльності особливо актуальна, бо від її рішення безпосередньо залежить і результативність педагогічної роботи. Робота закладу і кожного вчителя, інтереси педагогів полягатимуть у постійному підвищенні свого фахового рівня згідно з сучасними вимогами психолого-педагогічної науки. Основний зміст повсякденної практичної діяльності сучасного вчителя – це безперервна низка різноманітних завдань. Уміння самостійно їх вирішувати – основний критерій оцінки професійної здатності фахівця. Сьогодні вчитель має бути відкритим до найрезультативніших форм навчання і виховання, створювати свої форми, визначати стратегію і тактику інтенсивного навчання.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Включення педагога в інноваційний процес має відбуватися з урахуванням його професійної та особистісної готовності до інноваційної діяльності. Готовність до інноваційної діяльності безпосередньо пов'язана з інноваційною компетентністю педагога його особистісних якостей, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі з дітьми. У кожний конкретний момент навчального заняття, вчитель не просто реалізує раніше намічений план. Він постійно відстежує ситуацію, прогнозує тенденції подальших змін, оцінює їх з погляду результату. Вчитель вибирає способи відповідних змін, реалізує їх, допомагає зрозуміти й осмислити ці зміни, тобто керує. Він не передає знання, а вчить їх здобувати. Його робота базується на використанні у викладанні нових підходів, які переносять акцент не на накопичення знань, а формування технологій розумової праці учнів.

Діяльність вчителя сьогодні полягає в умінні організувати засвоєння інформації, від джерела до користувача. Реально він керує навчальним процесом, вибирає найбільш придатні методи управління, для того, щоб досягти результату. Його функція передбачає впровадження інноваційних методів і технологій навчання. Своє завдання він бачить в донесенні до учня інформації зі свого предмета, роблячи це в певному стилі, залучаючи ентузіазм, свою ерудицію. Учитель передає учням певну суму знань, виступає в ролі джерела нововведення. В його арсеналі є набір технологій для організації діяльності учнів на уроці. Він залучає здобувачів освіти до спільної діяльності, наукової ідеї, експерименту.

Інноваційним змінам підлягають завдання, зміст, форми, методи і результати навчання. Для досягнення результатів створюються умови. На уроці створюється психолого-педагогічний клімат такий, щоб учні могли висловити свою думку, Учень має розраховувати на підтримку педагога. Тому, будь-яка педагогічна технологія, має максимально сприяти розвитку особистості учня. У наші дні, за існуючі можливості інноваційної діяльності виникає потреба в інноваційному навчанні, включаючи учня у співробітництво й участь його у

процесі прийняття важливих рішень на різному рівні, надання всьому процесу взаємодії з учнем конструктивно-позитивного змісту. Вчителю необхідно не лише використовувати в своїй роботі стандартні методи організації освітнього процесу, а й більшою мірою виявляти ініціативу і спрямовувати навчання таким чином, щоб він був постійно залучений до спільної діяльності.

Висновки. / Conclusions. Отже, ефективність використання активних методів та технологій навчання, залежить від особистості вчителя, його кваліфікації, педагогічної майстерності. Тобто, як він співпрацює з класом, як володіє прийомами спілкування, як аналізує навчальний матеріал та здійснює використання сучасних технологій. Сьогодні вчитель, має навчити учня навчатися, прищеплювати уміння та навички це робити, застосовувати здобуті знання в практичному житті. Тобто, дає можливість йому набувати інноваційного типу мислення, інноваційного типу-свідомості, стати носієм інноваційної культури, забезпечити навчальному процесу інноваційний характер.

Таким чином, в своїй професійній діяльності вчитель має володіти системою наукових знань та має освоїти прогресивні технології. А це, нові педагогічні ідеї, концепції, в центрі яких-особистість учня з його потребами й інтересами. Він має позитивно реагувати на нововведення, відчувати зміни, відродження в освіті. Саме цьому сприяють сучасні технології навчання, відкритість вчителя до сприйняття нового, незалежність від стереотипів та шаблонів. Отже, запровадження інновацій веде до оволодіння педагогів сучасними методами роботи, озброює учнів засобами самореалізації. Тому, важливим фактором є ставлення педагогів до інноваційних процесів, їх бажання вкладати свої знання й навички в інноваційну сферу. Більш ефективний результат можливо отримати від комплексного і системного використання методів навчання, інноваційної активності в позитивних перетвореннях педагогічної діяльності. Тільки інноваційна освіта може виховати людину, яка живе за сучасними інноваційними законами.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Варакута Анна Володимирівна,
студентка 4 курсу педагогічного факультету
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Вступ / Introductions

У контексті стрімких змін, що охоплюють сучасне суспільство, освіта все більше зосереджується на гармонійному розвитку особистості, зокрема на становленні її емоційно-чуттєвої сфери. Особливу увагу педагогічна спільнота приділяє формуванню такої інтегративної якості, як емоційний інтелект (EI)-здатності особистості усвідомлювати власні емоції, розпізнавати їх у інших, виражати почуття в соціально прийнятний спосіб та ефективно взаємодіяти в емоційно насичених ситуаціях.

Дошкільне дитинство, а особливо старший дошкільний вік, визнано сенситивним періодом для становлення емоційної культури, оскільки в цей час у дітей активно розвиваються механізми самосвідомості, мовлення, уяви, емпатії. Саме в цей період закладаються засади морально-етичного ставлення до себе та оточення, відбувається засвоєння базових моделей поведінки в соціальному середовищі.

У такому віці провідним видом діяльності є гра, яка, будучи не лише формою дозвілля, але й потужним педагогічним засобом, створює умови для емоційного самовираження, проживання рольових ситуацій, формування емоційної чуйності та розвитку навичок емоційного самоконтролю. Завдяки ігровій взаємодії дитина має змогу безпечно експериментувати з почуттями, вчитися розуміти їхнє походження та вплив, адекватно реагувати на переживання інших.

Таким чином, актуальність дослідження полягає в необхідності педагогічного осмислення ігрової діяльності як дієвого інструменту розвитку емоційного інтелекту в старшому дошкільному віці та в потребі впровадження

ефективних методик, здатних забезпечити гармонійне емоційне зростання майбутніх громадян.

Ціль роботи / Aim

Метою цього дослідження є глибоке теоретичне обґрунтування й практичне вивчення потенціалу ігрової діяльності як ефективного засобу формування емоційного інтелекту в дітей старшого дошкільного віку. Основна увага зосереджена на виявленні педагогічних умов, що сприяють розвитку емоційної самосвідомості, емпатії, навичок саморегуляції та адекватного емоційного реагування в процесі організованої та самостійної ігрової взаємодії.

Завданням також є розробка практичних рекомендацій для вихователів щодо інтеграції емоційно-орієнтованих ігор у щоденну освітню практику закладів дошкільної освіти з метою всебічного емоційного зростання кожної дитини.

Матеріали та методи / Materials and methods

Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження було використано комплекс взаємодоповнювальних методів теоретичного й емпіричного характеру. Зокрема, здійснено ґрунтовний аналіз науково-психологічної та педагогічної літератури з проблеми розвитку емоційного інтелекту в дітей дошкільного віку, що дозволило окреслити концептуальні засади та категоріальний апарат дослідження.

У практичній частині дослідження використано метод педагогічного спостереження за ігровою активністю дітей у природних і спеціально організованих умовах, що дало змогу зафіксувати специфіку прояву емоцій у процесі взаємодії. Проведено анкетування педагогів дошкільного підрозділу Матроського ЗЗСО з метою виявлення рівня поінформованості про емоційний інтелект, практик його формування та оцінки ефективності ігрових методик у роботі з дітьми.

Окремий акцент зроблено на елементах формувального педагогічного експерименту, який передбачав включення в освітній процес низки дидактичних, сюжетно-рольових, театралізованих ігор, спрямованих на

розвиток емоційної чутливості, емпатійного слухання, розпізнавання та вербалізацію емоційних станів. Для виявлення динаміки рівня емоційної компетентності застосовувалися завдання на ідентифікацію емоцій за мімікою, поведінковими реакціями та у змодельованих емоційно насичених ситуаціях.

Результати та обговорення / Results and discussion

Педагогічний експеримент підтвердив, що ігрова діяльність виступає надзвичайно ефективним засобом розвитку ключових компонентів емоційного інтелекту у дітей: емоційного самопізнання, емпатії та самоконтролю. Зокрема, участь у сюжетно-рольових іграх надала дітям унікальну можливість моделювати та проживати різноманітні соціальні ситуації, що сприяло не лише усвідомленню власних емоційних станів, але й розвитку здатності розпізнавати і адекватно реагувати на емоції інших учасників взаємодії.

Використання різних видів ігрових методик, таких як ігри з емоційними картками, театралізовані мініатюри, казкотерапія і психогімнастика, істотно розширило емоційний словник дітей. Вони почали краще вербалізувати свої внутрішні переживання, що, у свою чергу, сприяло формуванню більш глибокого розуміння власних почуттів і їхнього значення в конкретних життєвих ситуаціях.

Особливу увагу варто приділити ігровим сценам із моральними дилемами, які стали каталізатором для розвитку критичного мислення і емоційної рефлексії. Діти не лише ідентифікували емоційні стани персонажів, а й аргументовано пояснювали вибір поведінкових стратегій, демонструючи навички мирного розв'язання конфліктів. Це свідчить про формування вмінь емоційної регуляції та відповідального прийняття рішень, що є важливими складовими емоційного інтелекту.

В процесі експерименту відзначено позитивну динаміку за кількома показниками: підвищилась емоційна відкритість дітей, зросла їх здатність до співпереживання, а також покращився рівень контролю над афективними реакціями у стресових чи конфліктних ситуаціях. Ці результати підтверджують, що інтеграція ігрових методів у освітній процес не лише сприяє гармонійному

емоційному розвитку, але й створює сприятливі умови для соціалізації та формування позитивних міжособистісних навичок.

Отже, експериментальна робота засвідчує, що цілеспрямована ігрова діяльність є дієвим інструментом для комплексного розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку, що має важливе значення для їх подальшої адаптації в соціумі та формування соціально-емоційної компетентності.

Висновки / Conclusions

Таким чином, ігрова діяльність виступає природним та педагогічно обґрунтованим інструментом для розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку. Вона сприяє не лише гармонізації емоційно-вольової сфери особистості, але й розширенню комунікативних навичок, що є базою для формування соціально прийнятної та конструктивної поведінки. У процесі гри діти набувають можливості досліджувати і переживати широкий спектр емоцій, що підвищує їх здатність до саморегуляції та емпатії – ключових складових емоційного інтелекту.

Для досягнення максимального педагогічного ефекту важливо забезпечити системне і цілеспрямоване педагогічне керівництво, яке інтегрує різноманітні ігрові методики з емоційним компонентом у повсякденну діяльність дітей. Такий підхід створює умови для цілісного розвитку особистості, допомагає дітям усвідомлено ставитися до своїх почуттів та ефективно взаємодіяти з оточенням.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка комплексних програм та методичних рекомендацій для впровадження розвитку емоційного інтелекту у різних інтегрованих освітніх середовищах, зокрема в умовах інклюзивної освіти. Це дозволить адаптувати ігрові технології до індивідуальних особливостей кожної дитини, що сприятиме більш глибокому і ефективному формуванню емоційної компетентності та соціальної адаптації.

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ

Зарішняк Інна Миколаївна,

канд. пед. наук, доцент

Петренко Даніїл Олександрович,

здобувач ступеня доктора філософії

спеціальності 073 Менеджмент

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

м. Вінниця, Україна

Анотація: Стаття присвячена дослідженню питання проблеми професійної придатності у розрізі розвитку здібностей та умінь особистостей за результатами освітнього процесу у вищих навчальних закладах. Визначено сутність понять «професійна придатність» та «професійно придатні якості». Виокремлено аспекти, що впливають на професійну придатність здобувачів під час освітнього процесу у вищих навчальних закладах, та наведено рекомендації щодо підвищення професійної придатності.

Ключові слова: Професійна придатність; вищий навчальний заклад; здібності; уміння; спеціальність.

Вступ./Introduction. Питання успішного визначення особистістю свого професійного майбутнього безпосередньо впливає не лише на рівень задоволення життям людини, а і на суспільство в цілому. Оптимальний вибір професії у відповідності зі своїми уміннями та здібностями дає суспільству спеціаліста високого рівня та відповідно його економічну віддачу підприємству. Важливим аспектом при цьому є також питання розвитку професійних здібностей та умінь особистості з метою отримання високоякісного спеціаліста, яке можна отримати на етапах навчального процесу: середньої та вищої освіти і безпосередньо під час професійної діяльності. Провідна роль в цьому процесі надається саме закладам вищої освіти у підготовці майбутніх професіоналів. Відповідно до частини першої

статті 26 Закону України «Про вищу освіту» основними завданнями закладу вищої освіти є, зокрема, провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями; та створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів [1].

Разом з тим, на сьогодні, в умовах швидкого розвитку світової економіки та, відповідно, появи нових напрямів професій, ринок праці вимагає нове покоління спеціалістів з широкомасштабним поглядом на вирішення практичних завдань. На жаль, все частіше на багаторівневих співбесідах щодо працевлаштування та безпосередньо при початку професійної кар'єри звучить наступна фраза від наставників-практиків «Забудьте все, що ви вчили в університеті». Питанням професійної придатності і професійного самовизначення здобувачів вищої освіти присвятили свої дослідження такі вітчизняні науковці, як К. С. Аверіна, І. Д. Бех, А. Я. Боднар, М. В. Гриньова, М. М. Кононова, К. А. Рибалочка, О. С. Шатілова тощо. В. А. Савченко вивчає професійну придатність у частині співвідношення понять «компетентність», «компетенція» та «професійна придатність» [2]. Основні підходи до визначення професійної придатності особистості в умовах сучасної професійної освіти досліджувала С. В. Алексєєва [3].

Проте проблеми професійної придатності у розрізі розвитку здібностей та умінь особистостей за результатами освітнього процесу у закладах вищої освіти вивчено недостатньо ґрунтовно.

Мета роботи. / Aim. З огляду на викладене **мета** дослідження полягає у визначенні проблеми професійної придатності у розрізі розвитку здібностей та умінь особистостей за результатами освітнього процесу у вищих навчальних закладах. Серед завдань – з'ясування сутності понять «професійна придатність» та «професійно придатні якості» та виокремлення аспектів, що впливають на професійну придатність здобувачів під час освітнього процесу у вищих навчальних закладах, а відтак запропонувати рекомендації щодо підвищення професійної придатності.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження професійної придатності здобувачів закладів освіти передбачає використання як теоретичних (критичний аналіз теоретичних джерел, узагальнення та систематизація), так і емпіричних методів (спостереження, рефлексивні самозвіти тощо).

Результати та обговорення./Results and discussion. На початку дослідження доцільно визначити поняття та сутність «професійна придатність» та «професійно придатні якості». Так, узагальнюючи визначення науковців, отримуємо, що професійна придатність (від лат. *Profiteor* – оголошую своєю справою) – сукупність якостей індивіда, необхідних в тій чи іншій професійній діяльності.

У той же час, професійно придатні якості – це не вроджені якості, а ті, що формуються і здобуваються в роки навчання і удосконалюються в подальшій практичній діяльності. Якість та рівень їх освоєння залежить від природних даних індивідуума, наявної професійної підготовки та мотивації. Отже, професійна придатність – це синтез особистих якостей людини і вимог професії.

Професійна придатність охоплює сукупність психофізіологічних (психофізичних і психологічних) властивостей людини в поєднанні з професійними знаннями, вміннями, здібностями і навичками, необхідними для ефективної професійної діяльності. Формування професійної придатності має індивідуальний характер.

Виділяють два типи професійної придатності: абсолютну і відносну. Абсолютна вимагає наявності у особистості спеціальних індивідуальних якостей. Відносна вимагає оволодіння якостями, які доступні практично будь-якій здоровій людині.

У русі дослідження розглянемо питання та проблематику формування професійної придатності у вищих навчальних закладах. На сьогодні, за статистикою понад 80% випускників закладів вищої освіти не працюють за спеціальністю [4]. При цьому, згідно з статистичними даними:

- станом на 01 січня 2025 року в Україні налічується 424 вищих навчальних закладів [5];

- у 2021/2022 році в університетах, інститутах, академіях навчалися 1,047 млн. студентів [6]. Варто звернути увагу, що дані щодо кількості студентів після 2022 року не доступні у зв'язку з дією воєнного стану, та ураховуючи об'єктивні причини, можемо зробити висновок, що на сьогодні кількість студентів менша.

При цьому, варто також враховувати фінансові та людські ресурси на супроводження процесу навчання у вищих навчальних закладах (дані щодо яких під час дії воєнного стану не доступні).

З огляду на викладене, при такій різноманітності та кількості вищих навчальних закладів, виникає питання чому ж понад 80% випускників закладів вищої освіти не працюють за фахом. В русі дослідження з метою виявлення проблематики професійної придатності розглянемо деякі аспекти освітнього процесу закладів вищої освіти.

Найвагомішим аспектом, що впливає на формування професійної придатності здобувача у вищому навчальному закладі, є низька кількість викладачів-практиків, які поєднують викладацьку діяльність з практичною діяльністю (робота за спеціальністю) в одній галузі. Збільшення кількості таких викладачів дозволить, в першу чергу, сформуванню практичний підхід до вирішення професійних задач у здобувачів за рахунок досвіду викладача-практика, та в другу чергу, підвищити мотиваційну складову, оскільки результат засвоєння матеріалу та його аудиторне застосування надає здобувачу можливість працевлаштування на підприємстві викладача-практика.

Наступним аспектом слід виділити перенасичення освітньої програми повторюваними шкільними предметами, особливо на початку курсу. Незважаючи на напрям: технічний, гуманітарний тощо, зазвичай на перших трьох курсах присутні такі предмети: українська мова; історія; політологія; соціологія тощо, курс яких фактично дублює програму 10 та 11 класів середньої освіти. Зазначене призводить до перевантаження часу здобувача та не

можливості зосередити увагу на предметах, які безпосередньо стосуються обраної спеціальності. Досить поширене явище, коли здобувач на третьому році навчання у вищому навчальному закладі не завжди може чітко визначити майбутню свою практичну складову у професійній діяльності.

Останнім аспектом доцільно зазначити широкопрофільність вищих навчальних закладів. Згідно з інформацією М. Винницького, заступника міністра освіти і науки України, на сьогодні чи не більшість галузевих закладів вищої освіти втратили свою профільність. Свого часу їх створювали для якісної підготовки вузькокваліфікованих фахівців, у їхніх стінах формувалися унікальні наукові школи. Але сьогодні такі виші, окрім власне профільних спеціальностей, готують і економістів, і юристів, і управлінців, і навіть журналістів. Частка таких непрофільних напрямів підготовки буває більшою, ніж частка власне галузевої підготовки. І аж ніяк не завжди освітні програми за цими непрофільними спеціальностями – якісні [7].

Висновки./Conclusions. Враховуючи викладене вище, можемо зробити висновки:

1. Професійно придатні якості формуються і здобуваються в роки навчання, особливо у період навчання у вищому навчальному закладі, а також формування професійної придатності має індивідуальний характер.

2. З метою підвищення професійної придатності здобувачів вищих навчальних закладів доцільно розглянути можливість реалізації наступних кроків:

- залучення більшої кількості викладачів-практиків;
- зменшення або виключення дублюючих зі середньоосвітньою програмою предметів;
- згідно пропозиціями М. Винницького [7] об'єднувати галузеві та міжгалузеві вищі навчальні заклади в один, що дозволить створити потужнішу матеріально-технічну базу. Здобувачам надасть можливість обирати серед більшої кількості предметів та викладачів. Разом з тим, виграє і держава, яка зменшить витрати на адміністративний персонал розпорошеної мережі.

Додатково варто зазначити, що на сьогодні Уряд пропонує змінити принципи фінансування здобуття вищої освіти. Основна концепція – студент не обирає професію і платить за навчання (так звана комерційна основа), а держава заявляє про потребу в окремих фахівцях та повністю або частково фінансує здобуття освіти. Законопроект передбачає низку новацій, зокрема появу регіонального замовлення, можливість навчатися коштом грантів або ваучерів, а також пільгові студентські кредити. Законопроект направили на розгляд профільного комітету [8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про вищу освіту». Ст. 26, ч. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#n407>
2. Савченко В. А. Про співвідношення понять «компетентність», «компетенція» та «професійна придатність». *Формування ринкової економіки* : зб. наук. праць. у 3 т. Т. 2. К. : КНЕУ, 2010. С. 314-322. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5925267d-fcfb-4c03-bbdc-23a6298ea7db/content>
3. Алексеева С. В. Основні підходи до визначення професійної придатності особистості в умовах сучасної професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Сер. Професійна педагогіка*. 2012. № 4. С. 62-67. URL: <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2012.4.62-67>
4. Куницька І., Колосова В. В Україні понад 80% випускників не працюють за спеціальністю, як виправити ситуацію. «Освітній портал» ТМ. 05 лютого 2024 року. URL: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/v-ukrayini-ponad-80-vipusknikiv-vishiv-ne-pracyuyut-za-specialnistyu-yak-vipraviti-situaciyu>
5. Довідники. Заклади вищої освіти, osvita.ua URL: <https://osvita.ua/vnz/guide/mapsearch-17-0-0-0-0.html>
6. Кількість осіб у закладах фахової передвищої та вищої освіти: дані статистики. *Освіта*. 28 грудня. 2024 року. URL: <https://skilky-skilky.info/kilkist->

osib-u-zakladakh-vyshchoi-osvity-na-pochatok-navchalnoho-roku/

7. М. Винницький. Модернізація мережі ЗВО: принципи та критерії для прийняття рішень. *Освіта*. 13 січня 2024 року. URL: <https://osvita.ua/blogs/91166/>

8. Законопроект від 10 січня 2024 року № 10399 «Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування здобуття вищої освіти та надання державної цільової підтримки її здобувачам». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43517>

SLANG AND BREVITY WORDS IN TEACHING FIGHTER-CADETS

Зеленська Олена Миколаївна

канд. пед. наук

доцент

Харківський національний університет Повітряних сил

імені Івана Кожедуба

Харків, Україна

Introduction. Slang and brevity words in civil and military aviation English differ significantly in purpose, usage, and standardization. In civil aviation, slang is generally discouraged in official communication, as pilots and air traffic controllers must follow strict ICAO phraseology to ensure clarity, especially in international contexts where English proficiency varies. Brevity is achieved through standardized terms like “Wilco” or “Roger”, but casual or unit-specific slang is rare and informal. In contrast, military aviation relies heavily on both brevity codes and operational slang to communicate complex, time-sensitive information quickly during high-stress missions. Terms like “Fox Two” or “Bingo fuel” are standardized within military frameworks (e.g., NATO), while informal slang fosters camaraderie within units.

Aim. The aim of the publication is to compare the use of brevity terms in civil and military aviation English with the focus on their role for the latter. Fighter pilots operate in extremely high-stress, high-speed environments where clear and concise communication can be a matter of life and death. Hence use of brevity codes and slang words are of significant importance in military aviation English. *Brevity codes* are standardized, mission-specific terms (e.g., “*Fox Two*”, meaning an infrared-guided missile has been fired) designed to communicate complex information quickly. *Slang*, on the other hand, is more informal and often culturally or unit-specific, used for camaraderie, humor, or shorthand.

Results and discussion. The benefits of using the above words include:
a) Speed and efficiency – brevity codes dramatically reduce radio time, making room for other pilots to communicate, clearly, saying “*Bandit*” is faster than “enemy aircraft identified.” b) Clarity in context – within a trained team, such language is

understood instantly and precisely, minimizing misunderstandings. c) Security-though not cryptic enough to prevent all eavesdropping, these terms can make interception harder to interpret for untrained listeners. d) Camaraderie and identity – slang helps build unit cohesion, morale, and a sense of identity (e.g., “Bingo fuel,” “No joy”).

On the other hand, there are certain challenges and risks about using the above mentioned lexical units. First of all, new pilots or coalition forces unfamiliar with specific slang may misinterpret messages. For example, NATO pilots may use different brevity or slang than U.S. pilots. Whereas pilots must memorize and practice a wide range of codes and phrases under pressure, requiring constant training and rehearsal, brevity codes are meant to be standardized (e.g., NATO brevity codes), but excessive or unit-specific slang can undermine clarity and universality. On top of that, non-native English-speaking pilots may struggle with idiomatic or slang-heavy communication. Here are some examples of common brevity words and their meaning in military aviation English:

Common Brevity Codes and Their Meanings

Code	Meaning	Example Use
Fox One	Semi-active radar-guided missile launched	“Fox One, target bearing 270.”
Fox Two	Infrared-guided missile launched	“Fox Two, close range.”
Fox Three	Active radar-guided missile launched	“Fox Three, bandit at angels 15.”
Bogey	Unknown aircraft (identity not confirmed)	“Visual on a bogey, 3 o’clock low.”
Bandit	Confirmed enemy aircraft	“Engaging bandit, bearing 120.”
Tally (Tallyho)	Visual contact with enemy aircraft	“Tally bandit, range 5 miles.”
No joy	No visual contact	“No joy, request vector.”
Winchester	Out of weapons	“Winchester, returning to base.”
Bingo	Minimum fuel for return to base	“Bingo fuel – RTB now.”
RTB	Return to base	“Cleared to RTB.”
Joker	Pre-briefed fuel state for terminating training	“Joker fuel reached.”
Splash	Target destroyed	“Splash one bandit.”

It should be noted that miscommunication in multinational exercises (e.g., joint operations between NATO forces) has led to near-incidents due to varied understanding of terms and poor use or misinterpretation of brevity terms has been a factor in some air mishaps. Hence, realistic communication scenarios are crucial in

flight simulators to prepare pilots for real-world radio discipline.

Conclusions. To sum up, while essential to fighter pilot communication, slang and brevity codes must be used judiciously and with standardized training to avoid miscommunication – especially in multilingual or multinational operations. Balancing speed, clarity, and accessibility remains a key issue in the use of military aviation English.

REFERENCES:

1. Ellis, S., & Gerighty, “English for Aviation for Pilots and Air Traffic Controllers”. Oxford Business English, 2005, 152 p.
2. International Civil Aviation Organization (ICAO). (2010). “ICAO Doc 9835 – Manual on the Implementation of ICAO Language Proficiency Requirements”. Retrieved from <https://www.icao.int>

КОМПЛЕКСНЕ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИКІВ: МОТИВАЦІЯ, ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ, РОЗВИТОК HARD SKILLS TA SOFT SKILLS

Іванейчик Дар'я Ігорівна
Викладач Кіровоградський медичний
фаховий коледж ім. Є. Й. Мухіна

Актуальність. У сучасних умовах реформування медичної освіти в Україні та зростання вимог до професійної підготовки фахівців охорони здоров'я, особливої уваги набуває формування не лише ґрунтовних фахових знань, а й здатності ефективно спілкуватися в англomовному медичному середовищі. Глобалізація медичних послуг, зростання міжнародної мобільності пацієнтів та лікарів, інтеграція українських медичних закладів у світовий освітній та професійний простір зумовлюють необхідність оволодіння здобувачами освіти англomовною комунікативною компетентністю як ключовим компонентом професійної успішності.

Підготовка конкурентоспроможного фахівця вимагає гармонійного розвитку hard skills (технічні знання та навички, зокрема в англomовному середовищі) та soft skills (емоційний інтелект, критичне мислення, командна робота тощо) [6]. Ці навички складно сформувати традиційними методами викладання, що зумовлює потребу в інтерактивних педагогічних підходах, які стимулюють пізнавальну активність, сприяють практичному застосуванню знань і підвищують мотивацію студентів до навчання. Надзвичайно актуально модернізувати методи викладання англійської мови за професійним спрямуванням в медичних навчальних закладах через поєднання мовної підготовки з розвитком професійних компетентностей здобувачів освіти.

Метою роботи є обґрунтування ефективності комплексного підходу до формування англomовної комунікативної та професійної компетентності здобувачів освіти медичних коледжів шляхом інтеграції інтерактивних освітніх

технологій, розвитку hard та soft skills, а також активізації мотиваційної складової освітнього процесу.

Знання англійської мови дозволяє майбутнім медикам вільно орієнтуватися в сучасній науковій літературі, брати участь у міжнародних конференціях, проходити стажування за кордоном, вести комунікацію з іноземними пацієнтами й колегами.

Англomовна комунікативна компетентність охоплює не лише володіння мовними знаннями (лексикою, граматикою), а й уміння ефективно використовувати мову в професійних ситуаціях: вести клінічне інтерв'ю, консультувати пацієнтів, заповнювати медичну документацію, проводити презентації та доповіді. Вона тісно пов'язана з критичним мисленням, емоційним інтелектом і здатністю працювати в мультикультурному середовищі, що є важливими аспектами професійної компетентності [4].

Для ефективного формування цієї компетентності необхідне системне поєднання мовної та професійної підготовки. Це досягається через:

- регулярне застосування рольових ігор (діалог «лікар-пацієнт», інтерв'ю, прийом в лікаря тощо.);
- письмові завдання: складання інструкцій, рекомендацій, рецептів, заповнення історій хвороб і т.д.;
- аудіювання з автентичних джерел (відео клінічних ситуацій, фрагменти консультацій тощо);
- використання медичних онлайн стимуляторів (онлайн платформи Body Interact, Virtual Healthcare Experience). [2].

Інтерактивні технології навчання посідають ключове місце у процесі формування як мовних, так і професійних компетентностей здобувачів освіти. Їх використання забезпечує активну участь у навчальному процесі, сприяє формуванню критичного мислення, умінню приймати рішення в умовах невизначеності, працювати в команді та застосовувати отримані знання в практичних ситуаціях. У контексті викладання англійської мови за професійним спрямуванням інтерактивні методи дозволяють наблизити

навчання до реалій медичної практики [1].

До ефективних форм інтерактивного навчання, що знайшли практичне застосування у навчальних медичних закладах, належать:

- Медичні квести та клінічні розслідування: студенти розподіляються на групи та діагностують «пацієнта», аналізуючи подані симптоми, анамнез, лабораторні дослідження англійською мовою.
- Дебати англійською.
- Мозкові штурми щодо складних клінічних або етичних ситуацій.
- Створення презентацій, постерів чи інфографіки на різні медичні теми (Наприклад, “First Aid”, “Healthy Lifestyle”, “Preventive Medicine”) з подальшою презентацією.
- Онлайн опитування та рефлексія за допомогою онлайн платформ Mirror, Padlet, Kahoot тощо.
- Інтегровані міждисциплінарні проекти, де здобувачі освіти готують доповіді англійською з практичним використанням термінології.
- Флешкарти та мобільні застосунки такі, як Quizlet, Duolingo, Anki, WordUp тощо для вивчення медичної термінології англійською мовою.
- Платформи доповненої реальності для вивчення анатомії або фармакології англійською мовою (3D Organon, Complete Anatomy) [5].

Такі методи розвивають не лише комунікативну компетентність, а також і soft skills: емоційну стійкість, стресостійкість, командну взаємодію, а також здатність приймати рішення в умовах невизначеності [3].

Комплексна підготовка майбутніх медичних працівників неможлива без одночасного формування як технічних (hard skills), так і гнучких (soft skills) навичок. У сучасній системі медичної освіти дедалі більше визнається необхідність цілісного підходу до розвитку обох типів компетентностей у процесі професійного становлення здобувача освіти.

Hard skills – це конкретні, вимірювані професійні навички, пов’язані з виконанням фахових обов’язків [6]. Дані вміння формуються за допомогою:

- читання англійськомовних наукових статей, інструкцій до лікарських

засобів;

- тренування використання фахової термінології;
- відтворення алгоритмів різноманітних клінічних ситуацій;
- рольові ігри.

Інтеграція таких завдань у мовну підготовку дозволяє студентам одночасно вдосконалювати мовні навички й набувати практичного професійного досвіду.

Soft skills – це гнучкі особистісні навички, які визначають ефективність взаємодії з іншими людьми [6]. Для медичного працівника вони є не менш важливими, ніж технічні знання, адже лікар працює з людьми у вразливих ситуаціях. Такі soft skills активно формуються через:

- участь у командних завданнях;
- обговорення конфліктних ситуацій з позиції лікаря та пацієнта;
- аналіз медичних помилок і шляхів їх запобігання;
- самооцінку та рефлексію за допомогою використання мовних щоденників, обговорення власного прогресу англійською мовою і т.д. [2].

Інтеграція hard та soft skills здійснюється завдяки впровадженню таких навчальних форматів як:

- Кейс-методи. Розгляд конкретних клінічних ситуацій, що передбачають мовний аналіз термінології та міжособистісну комунікацію.
- Рольові ігри.
- Гейміфікація. Використання ігрових методів, елементів змагання, сценаріїв у неігровому освітньому процесі з метою підвищення мотивації, замученості й ефективності навчання.
- Платформи для дистанційної взаємодії. Дозволяють моделювати міжнародну співпрацю та дистанційне консультування (Google Classroom, Padlet, Zoom, Mirror, Moodle).

Висновки. Результати дослідження засвідчують, що комплексне поєднання мовної та фахової підготовки через впровадження інтерактивних технологій сприяє одночасному розвитку hard skills і soft skills у здобувачів

освіти. Зокрема, рольові ігри, дебати, квести, робота з клінічними кейсами, гейміфікація та цифрові інструменти стимулюють когнітивну активність, покращують професійну комунікацію, формують критичне мислення, вміння працювати у команді, приймати рішення в умовах невизначеності, а також підвищують мотивацію до навчання.

Інтеграція гнучких та професійних навичок у процес вивчення англійської мови за професійним спрямуванням дозволяє створити умови для реалістичного та практикоорієнтованого освітнього середовища, що максимально відповідає потребам сучасної медичної практики. Такий підхід сприяє формуванню цілісної особистості фахівця, здатного не лише до високопрофесійного виконання своїх обов'язків, а й до ефективної комунікації, емпатії та міжособистісної взаємодії.

Отже, запропонована модель інтегративного підходу до формування англійської комунікативної та професійної компетентності здобувачів медичної освіти є перспективною та заслуговує на подальше впровадження й удосконалення в закладах фахової передвищої медичної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Brown, H. D. *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Education, 2007. [Електронна адреса]. – Режим доступу: URL: <https://gustavorubinoernesto.com/wp-content/uploads/2020/06/H-Douglas-Brown-Principles-of-Language-Learning-and-Teaching.pdf>
2. Spencer, L., Spencer, S. *Competence at Work: Models for Superior Performance*. Wiley, 1993. [Електронна адреса]. – Режим доступу: URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=79732>
3. Коршунова О. В. Інтерактивні методи навчання як засіб активізації пізнавальної діяльності студентів. *Педагогічний дискурс*, 2020, №28. [Електронна адреса]. – Режим доступу: URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/11087/1/Suchasyi_technologii_navchania_Ch_%201_N_%202.pdf
4. Бех І. Д. *Особистісно зорієнтоване виховання: теоретико-*

технологічні засади. К.: Либідь, 2018. [Електронна адреса]. – Режим доступу: URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/420694.pdf

5. Нікітіна С. Ю. Формування професійної компетентності студентів медичних коледжів засобами англійської мови. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, Серія 5, 2021. [Електронна адреса]. – Режим доступу: URL: https://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/82/82_2021.pdf

6. Hard skills i soft skills – в чому різниця? [Електронна адреса]. – Режим доступу: URL: <https://it-kharkiv.com/poglyiad-zseredyny-shho-take-hard-skills-i-soft-skills/>

**ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗІ
ЗДОБУВАЧАМИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Кайда Юлія Анатоліївна,
вчитель початкових класів
Херсонської гімназії № 3
Херсонської міської ради,
спеціаліст вищої категорії
м. Херсон

Анотація: У статті розглянуто особливості застосування інтерактивних технологій у початковій школі як важливого чинника підвищення ефективності освітнього процесу. Наголошено на ролі інтерактивного навчання у розвитку ключових компетентностей молодших школярів, зокрема критичного мислення, самостійності, комунікативності, здатності до співпраці. Проаналізовано науково-методичні підходи до впровадження інтерактивних методів, зокрема з використанням цифрових сервісів Web 2.0, таких як LearningApps. Окреслено можливості платформи LearningApps у контексті підвищення пізнавального інтересу, мотивації та залученості учнів до навчального процесу. Підкреслено, що ефективне впровадження інтерактивних технологій потребує системного педагогічного планування, відповідного добору методів і створення умов для активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: Інтерактивне навчання, початкова школа, навчальний процес, інтерактивні методи, LearningApps, цифрові технології, Web 2.0.

У контексті сучасних освітніх реформ особливе значення серед педагогічних технологій набуває інтерактивне навчання, яке розглядається як один із ключових чинників розвитку особистості молодшого школяра. Ефективне впровадження інноваційних підходів у початковій ланці освіти

сприяє усвідомленню учнями власної діяльності, формуванню в них умінь самостійного оволодіння знаннями, розуміння явищ і процесів на основі аналізу та інтерпретації інформації.

Постановка проблеми. В умовах інтенсифікації освітнього процесу педагоги перебувають у постійному пошуку ефективних шляхів його удосконалення, підвищення мотивації школярів до навчання, формування в них життєвих компетентностей, самостійності, творчої активності та пізнавального інтересу. Аналіз нормативних документів і науково-методичних джерел свідчить про те, що досягнення зазначених цілей неможливе без використання інтерактивних технологій, які передбачають створення ситуацій вибору, організацію діалогу та вільного обміну думками в навчальному середовищі.

Аналіз наукових джерел. Теоретичні засади організації інтерактивного навчання знайшли відображення у працях провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема А. Алексюка, Ю. Бабанського, Г. Ващенко, Є. Голанта, М. Данилова, І. Лернера, В. Паламарчук, О. Савченко, М. Скаткіна, І. Харламова та ін. Застосування інтерактивних методів у педагогічній практиці досліджували О. Біда, О. Вауліна, Г. Волошина, О. Єльнікова, Н. Захлюпана, Г. Коберник, Л. Колесник, О. Комар, І. Кочан, Т. Кравченко, М. Крайня, Г. Кривчикова, П. Матвієнко, В. Мельник, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун та інші. У їхніх працях інтерактивність трактується як здатність до взаємодії у формі діалогу, співпраці та колективного розв'язання завдань.

Питання розроблення та впровадження інтерактивних вправ досліджували О. Абдуліна, Т. Браже, С. Гончаренко, В. Горшкова, Ю. Колесніченко, О. Мариновська, Ю. Сьомін, Н. Таланчук, В. Яковлева. У межах початкової освіти інтерактивні методи розглядалися у працях І. Вітюк, К. Батраченко, Н. Бібік, Н. Груздевої, О. Іонової, В. Ільченка, О. Жовнір, Н. Калюжки, О. Шумакової, Л. Фенчак, Н. Світловської, С. Шпілевої, М. Пашкуляк, О. Цюняк, С. Якименко та інших.

Згідно з визначенням, наведеним у педагогічному словнику, інтерактивне навчання (від лат. *interactio* – взаємодія) – це форма організації освітнього

процесу, що ґрунтується на активній взаємодії учнів між собою та з навчальним середовищем, яке слугує середовищем засвоєння знань.

Його сутність полягає в тому, що всі учасники освітнього процесу – і вчитель, і учні – виступають рівноправними суб'єктами навчання, залученими до спільної діяльності.

Таким чином, інтерактивна технологія є такою формою організації навчання, за якої кожен учень виконує індивідуальне завдання в межах спільної роботи класу, що потребує публічного представлення результатів, а успіх спільної діяльності залежить від активності та відповідальності кожного учасника.

Умови ефективного застосування інтерактивних технологій. Для результативного використання інтерактивного навчання вчителю слід враховувати низку методичних рекомендацій:

- добирати методи відповідно до вікових особливостей і навчального досвіду учнів;
- забезпечувати попередню підготовку школярів (читання, роздуми, виконання індивідуальних завдань);
- використовувати такі інтерактивні вправи, які сприятимуть глибшому осмисленню навчальної теми;
- передбачати час для рефлексії та усвідомлення виконаної діяльності;
- обмежувати кількість інтерактивних методів на одному занятті (один-два), аби уникнути перевантаження;
- організовувати обговорення результатів роботи, поєднуючи їх із актуалізацією попереднього досвіду учнів.

На різних структурних етапах уроку пропонуються різні інтерактивні завдання:

I етап – *Мотивація* (основна мета – сконцентрувати увагу школярів на проблемі і викликати інтерес до обговорюваної теми).

Основні інтерактивні вправи цього етапу:

□ «Вилучи зайве»

- ☐ «Роз'єднай слова»
- ☐ «Криголам»
- ☐ «Банани»
- ☐ «Мікрофон»
- ☐ «Задом наперед»
- ☐ «Скринька скарг»

II етап – *Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів* (основна мета – забезпечити розуміння учнями необхідності їхньої діяльності).

Основні інтерактивні вправи цього етапу:

- ☐ «Дешифрувальник»
- ☐ «Морський бій»
- ☐ «Загадкові будиночки»
- ☐ «Мікрофон»

III етап – *Надання необхідної інформації* (основна мета – дати учням достатньої інформації, щоб потім на її основі виконувати практичні завдання).

Основні інтерактивні вправи цього етапу:

- ☐ «Мозковий штурм»
- ☐ «Морський бій»
- ☐ «Карусель»
- ☐ «Діаграма Вена»
- ☐ «Кути»
- ☐ «Системний оператор»
- ☐ «П'ять слів – три слова»
- ☐ «Кубування»
- ☐ «Інтерв'ю за кроки»
- ☐ «Ґронування»

IV етап – *Інтерактивна вправа* (основна частина уроку, що займає 50 – 60% часу на уроці. Її метою є практичне засвоєння навчального матеріалу, досягнення поставлених цілей уроку).

Основні інтерактивні вправи цього етапу:

- ☐ «Система позначок»
- ☐ «Допомога»
- ☐ «Ажурна пилка»
- ☐ «Читання з передбаченням»
- ☐ «Пошуки скарбу»
- ☐ «Пішохідний тур»
- ☐ «Прес-метод»
- ☐ «Обери позицію»
- ☐ «Добре – погано»
- ☐ «Навчаючи – вчуся»

V етап – *Рефлексія* (підбиття підсумків), оцінювання результатів уроку (основна мета – згадати, виявити й усвідомити основні компоненти діяльності – її зміст, тип, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, отримані результати.

Основні інтерактивні вправи цього етапу:

- ☐ «Сенкан»
- ☐ «Незакінчені речення»
- ☐ «Інтерв'ю»
- ☐ «Абетковий суп»
- ☐ «Від А до Я»
- ☐ «Виграш у лотереї»
- ☐ «Тестування»
- ☐ «Трихвилинне есе»
- ☐ «Крісло автора»

Наприклад, метод «Карусель» можна використати на уроках математики під час перевірки засвоєння таблиці множення. Діти утворюють два кола, ставши парами обличчям один до одного. Хто стоїть у внутрішньому колі (воно нерухоме), називає табличні приклади своїм парам, а хто в зовнішньому – відповіді до них. По сигналу (наприклад, дзвінок) зовнішнє коло пересувається на одного учня за годинниковою стрілкою. Так робота продовжується в

новостворених парах (рис. 1).

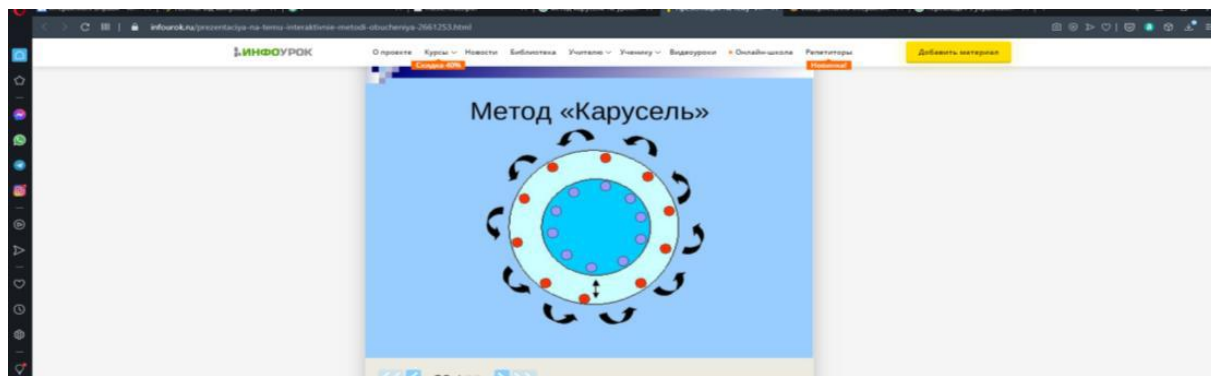

Рис. 1. Фрагмент зображення методу «Карусель»

Одним із ефективних засобів підтримки освітнього процесу, що належить до інструментів технологій Web 2.0, є сервіс **LearningApps**. Даний ресурс призначений для інтерактивного супроводу навчання в закладах освіти різного типу і рівня. Його функціональність забезпечується багатомовним інтерфейсом, що створює умови для широкого міжнародного використання. На сьогоднішній день серед мов інтерфейсу реалізовано й українську, зокрема перекладено як загальні елементи навігації, так і текстові фрагменти, пов'язані з виконанням різноманітних інтерактивних вправ.

У процесі виконання інтерактивних завдань, створених за допомогою сервісу **LearningApps**, учні мають змогу в ігровій формі здійснювати перевірку й закріплення набутих знань, що, у свою чергу, сприяє розвитку їхнього пізнавального інтересу. Кожна вправа в середовищі LearningApps генерується з унікальною URL-адресою, а також із посиланням для перегляду завдання в повноекранному режимі.

Крім того, ресурс передбачає можливість отримання HTML-коду, що дозволяє інтегрувати створені інтерактивні вправи на вебсторінки освітніх сайтів або блогів, тим самим розширюючи педагогічні можливості їх застосування в навчальному процесі.

Створення завдань у середовищі LearningApps здійснюється з використанням вбудованих шаблонів. Спочатку обираємо у полі «Категорія» необхідну предметну галузь і натискаємо «Перегляд вправ» (рис. 2.).

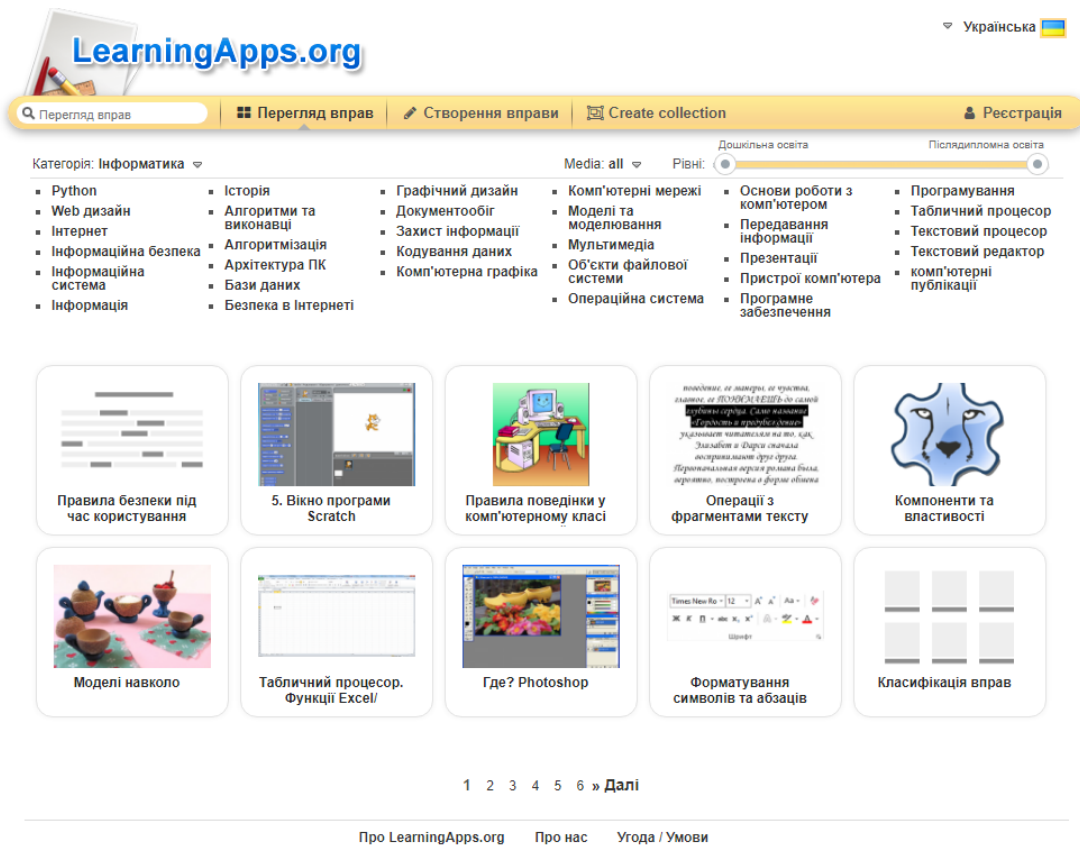

Рис. 2. Фрагмент зображення «Категорія: Інформатика» в LearningApps

У розкритому переліку вправ обираємо ту, що зацікавила нас і переходимо у режим «Створення вправи» (рис. 3).

Рис. 3. Фрагмент зображення «Створення вправ» в LearningApps

Інтерактивна методика організації навчального процесу сприяє формуванню в учнів широкого спектра ключових умінь і навичок, зокрема: здатності до критичного аналізу інформації, вміння формулювати та аргументовано відстоювати власну точку зору, здійснювати опис, аналіз і порівняння соціальних процесів і явищ, приймати відповідальність за власні дії, надавати оцінні судження, здійснювати вибір і відстоювати особисту позицію. Окрім того, інтерактивні методи сприяють розвитку навичок ведення діалогу, досягнення компромісів, конструктивного вирішення конфліктних ситуацій і впливу на процес прийняття рішень [3].

Заняття, побудовані на засадах інтерактивного навчання, мають низку характерних особливостей: активну участь у навчальному процесі беруть усі здобувачі освіти; відзначається високий рівень зацікавленості та залученості учнів; для вирішення поставлених завдань використовуються різні форми пізнавальної, розумової та навчальної діяльності; створюється атмосфера демократичності, яка сприяє самостійності учнів у прийнятті рішень і відповідальності за результати; забезпечується висока ефективність засвоєння навчального матеріалу [8].

Узагальнюючи вищезазначене, слід констатувати, що інтерактивні технології навчання передбачають чітке планування очікуваних результатів, використання спеціально дібраних методів і прийомів, які стимулюють пізнавальну активність, формують відповідні інтелектуальні й навчальні уміння та забезпечують досягнення запланованих результатів [3; 4].

Застосування інтерактивних методів не лише підвищує рівень знань учнів, а й сприяє розвитку логічного мислення, зв'язного мовлення, пам'яті, уваги, здатності до самостійного пошуку інформації, здійснення самоаналізу та аналізу чужих поглядів.

Учні навчаються давати стислу, аргументовану відповідь, виявляти повагу до думок однокласників, формують навички командної роботи, взаємодії, підтримки, що в результаті сприяє підвищенню мотивації до навчання та інтересу до предмета.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Використання інтерактивних технологій навчання в професійній підготовці майбутніх учителів: монографія / за ред. Н. С. Побірченко, Н. С. Баліцька, О. А. Біда. – К.: Наук, світ, 2013. – 284 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Дівакова І. І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / І. І. Дівакова. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 180 с.
4. Каленюк Л. В. Інтерактивні технології – перспектива розвитку: використання інтерактивних технологій в навчальному процесі початкової школи// Розкажіть онуку. – 2018. – № 5, Вип. 2. – С. 8-30.
5. Побірченко Н., Коберник Г. Інтерактивне навчання в системі освітніх технологій // Початкова школа – 2014. – №10, С. 8 – 10.
6. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: Вища школа, 2022. – 136 с.
7. Приходько Л. А., Сьомак О. В. Використання додатків Google для підтримки дистанційного навчання учнів початкової школи / Л. А. Приходько, О. В. Сьомак // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Тенденції та перспективи розвитку освіти, науки та технології в епоху трансформаційних процесів». – Луцьк: Вежа, 2021, С. 207–210.
8. Рубан К. П. Використання навчальних інтерактивних флеш-вправ на уроках у початковій школі / К. П. Рубан // Комп'ютер у школі та сім'ї: наук.-метод. журн. – 2014. – №3, С.38-41. 2017. № 14. С. 87–90.

СЕРВІСИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЦИФРОВИЙ ПОМІЧНИК ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Ковальчук Аліна Миколаївна,
вчитель початкових класів
Херсонської гімназії № 3
Херсонської міської ради,
спеціаліст вищої категорії,
вчитель-методист
м. Херсон

Анотація: У статті розглянуто можливості використання цифрового інструменту штучного інтелекту ChatGPT в освітньому процесі початкової школи в контексті реалізації Концепції Нової української школи. Акцент зроблено на потенціалі цього ресурсу щодо формування ключових компетентностей, розвитку когнітивних умінь та підтримки інноваційних форм навчання, зокрема інтегрованого, діяльнісного та проблемно-орієнтованого підходів. Проаналізовано практичні аспекти застосування ChatGPT у педагогічній діяльності вчителя (планування занять, добір методичних матеріалів, сторітелінг) та взаємодії учнів із цифровим середовищем. Окреслено переваги використання моделі, зокрема її доступність, зручність, здатність адаптувати відповіді до вікових особливостей учнів. Водночас визначено потенційні ризики надмірного використання технології без належного педагогічного супроводу. Порушено питання необхідності подальших досліджень щодо оптимального поєднання цифрових інструментів з традиційними методами навчання з метою забезпечення цілісного розвитку особистості учня.

Ключові слова: ChatGPT, штучний інтелект, початкова освіта, НУШ, цифрові інструменти, інтегроване навчання, компетентності, критичне мислення.

Реалізація положень Концепції Нової української школи потребує впровадження ефективних форм, методів і засобів навчання, що забезпечували б тісний зв'язок освітнього процесу з реальним життям і сприяли розвитку ключових компетентностей та наскрізних умінь учнів. Одним із перспективних напрямів у цьому контексті є інтеграція цифрових застосунків, зокрема інструментів штучного інтелекту, до яких належить ChatGPT. До можливостей використання цього інструменту в Україні та за її межами нині прикута значна увага наукової та педагогічної спільноти.

Як засвідчують наукові джерела, ChatGPT є штучною нейронною мережею, створеною компанією OpenAI. Цей застосунок функціонує на основі великих мовних моделей GPT-3.5 і постійно вдосконалюється за допомогою методів керованого навчання та навчання з підкріпленням [1; 4]. Його здатність до обробки значних обсягів інформації дозволяє генерувати відповіді на запити користувачів у різноманітних галузях знань.

Аналіз педагогічного дискурсу в соціальних мережах і фахових спільнотах свідчить про значний потенціал використання ChatGPT у навчально-виховному процесі. Водночас варто зауважити, що надмірне або неконтрольоване використання ресурсу з боку учнів без належного супроводу педагогів і батьків може мати негативні наслідки.

До основних переваг ChatGPT можна віднести простоту доступу та зрозумілий алгоритм взаємодії: формулювання запиту, аналіз, генерація відповіді, уточнення або повторний запит. Такий функціонал дозволяє вчителю ефективно використовувати ресурс у різних аспектах професійної діяльності: складанні планів-конспектів уроків, підготовці виховних заходів, доборі методичних матеріалів, форм, методів і засобів навчання. Наприклад, при опрацюванні теми «Будова рослин» запит «Які ще цікаві методи можна використати?» може генерувати пропозиції на кшталт використання магнітної гри або створення моделей рослин з паперу, що забезпечує міжпредметні зв'язки природничої та технологічної освітніх галузей в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» [2].

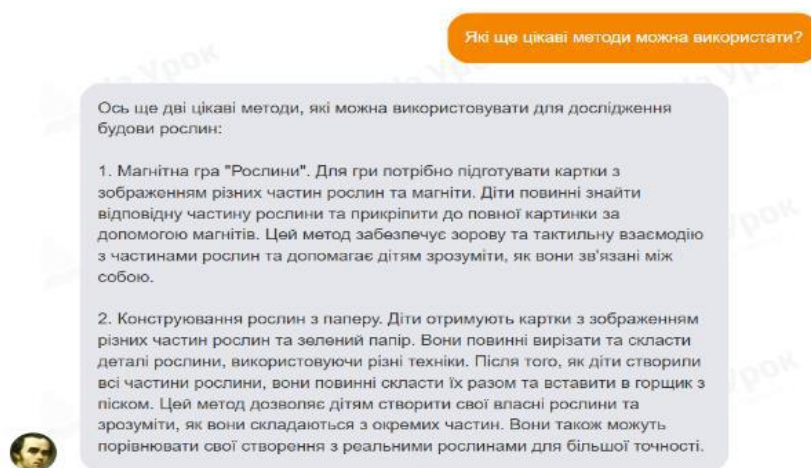

Рис. 1. Приклад використання ChatGPT вчителем початкової школи при викладанні теми «Будова рослин»

Особливо цінним є потенціал ChatGPT щодо формування запитань різних когнітивних рівнів із відповідною аргументацією їх доцільності у навчальному процесі (рис. 2).

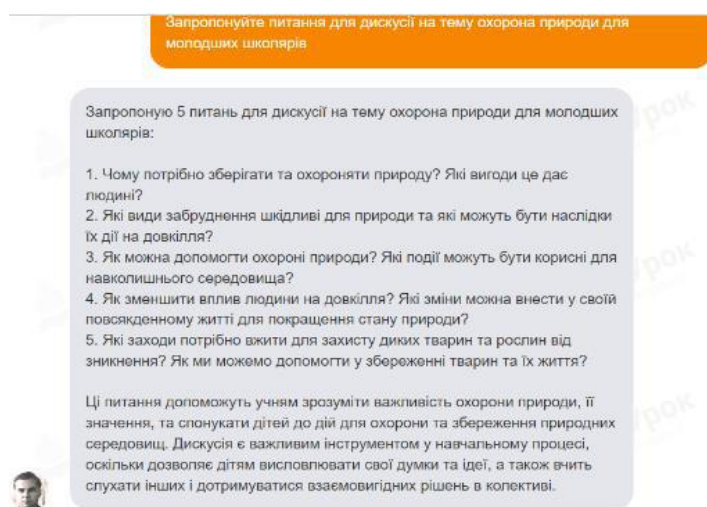

Рис. 2. Приклад запитань для дискусії та аргументація доцільності цього методу навчання до теми «Охорона природи», пропонованих ChatGPT

Інструмент також ефективно використовується у прийомах сторітелінгу: педагог має можливість задати параметри для створення художнього тексту, що сприяє емоційному залученню учнів і глибшому засвоєнню навчального матеріалу. Серед варіантів інтеграції – обговорення історій, інсценізації та створення власних оповідань на основі зразків [1; 3].

Досвід використання ChatGPT учнями свідчить про високий рівень їхньої зацікавленості. Учні виявляють задоволення від спілкування з цифровим співрозмовником, що звертається до них у доброзичливій манері, зокрема вживаючи звернення типу «мій юний друже». Така взаємодія зменшує страх перед помилками, заохочує до активного пізнання та сприяє формуванню широкого світогляду. Крім того, комунікація в чаті розвиває навички формулювання запитань, комунікативну компетентність, уміння критично мислити й аналізувати отриману інформацію. Варто зазначити, що для більш адекватного результату під час формулювання запиту учні мають вказувати свій вік або клас, що дає змогу системі адаптувати відповіді до вікових особливостей користувача.

У контексті національних ініціатив заслуговує на увагу освітній проєкт «На Урок», у межах якого створено чат, побудований на базі ChatGPT, – «Чат “На Урок”»: спілкування із видатними постатями минулого». Це перша україномовна платформа, розроблена для освітніх цілей із використанням штучного інтелекту [2]. Завдяки цій технології учні можуть моделювати діалог із видатними історичними особами, ставити запитання та використовувати отримані відповіді для поглиблення знань. Така форма роботи сприяє формуванню навичок культурного діалогу та ефективному використанню мовного інструментарію ІІІ у навчанні.

Підсумовуючи викладене, слід підкреслити, що використання ChatGPT у початковій освіті має низку переваг: оперативне створення довідкових, аналітичних і методичних матеріалів; інтеграція навчального контенту; формування елементів проблемного, інтерактивного, контекстного та діяльнісного навчання.

Проте перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення потенційних ризиків застосування ІІІ у шкільній освіті та пошук шляхів їх мінімізації, зокрема у контексті загрози надмірної залежності від цифрових технологій, зниження рівня самостійності здобувачів освіти та уповільнення розвитку критичного мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Спасюк Д. Великий розбір можливостей ChatGPT: написання резюме, листів і статей, програмування та пошук багів, анекдоти та рецепти. URL: <http://bit.ly/3EA1rzf> (дата звернення: 2.04.2023).
2. Чат «На Урок»: спілкування із видатними постатями минулого. URL: <http://bit.ly/3U4hrAc> (дата звернення: 02.04.2023).
3. Чат GPT: 25 способів застосування штучного інтелекту в початковій школі. URL: <https://umity.in.ua/course/?id=913433> (дата звернення: 02.04.2023).
4. Що таке ChatGPT, які його особливості та як він працює? URL: <https://rozkrutka.site/chatgpt/> (дата звернення: 02.04.2023).

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕУСПІШНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Коломієць Руслана Володимирівна

Студентка

Національного університету "Чернігівський колегіум"

імені Т. Г. Шевченка

Вступ. Проблема неспішності в молодшому шкільному віці є складним педагогічним явищем, що виявляється у регулярних труднощах із засвоєнням навчального матеріалу. Це багатогранне явище, яке вимагає комплексного аналізу та вирішення. У сучасній психолого-педагогічній науці неспішність класифікують за типами: загальна, предметна, мотиваційна, ситуативна та стійка. Вона проявляється як у рівні знань, так і в особливостях емоційної та вольової сфери учня.

Причини навчальних труднощів у дітей молодшого віку поділяються на кілька груп. Особистісні передбачають затримку психічного розвитку, труднощі з концентрацією уваги та низький рівень пізнавальної активності. Соціальні чинники включають неблагополучну атмосферу в сім'ї, брак батьківської підтримки та сімейні конфлікти. Серед освітніх причин – надмірне навантаження, неадаптовані вимоги з боку вчителя та відсутність індивідуального підходу до учнів.

Учні, які мають труднощі у навчанні, часто відзначаються емоційною нестабільністю, заниженою самооцінкою, підвищеним рівнем тривожності, а також прагненням уникати навчальної діяльності. Їм необхідне середовище психологічної підтримки, посилення навчальної мотивації та тісна взаємодія з учителем і батьками.

Сучасна педагогіка пропонує різні стратегії для подолання проблеми неспішності. Серед них – індивідуалізація та диференціація навчального процесу. До ефективних методів корекції належать арт-терапевтичні засоби, ігрові технології, проєктна діяльність. Важливою умовою успішної корекції є

взаємодія з родиною та залучення фахівців – психологів, логопедів, соціальних педагогів.

Цілі роботи. Ціллю дослідження є аналіз чинників, що зумовлюють неуспішність молодших школярів, вивчення їхніх психолого-педагогічних характеристик та пошук ефективних шляхів подолання навчальних труднощів через проведення педагогічного експерименту.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту було визначено мету – виявлення початкового рівня навчальних труднощів у дітей молодшого шкільного віку. Було використано комплекс методів: тести, спостереження, анкетування вчителів і батьків. Аналіз результатів показав наявність типових труднощів у навчанні, низьку мотивацію до навчання та потребу в додатковій підтримці з боку педагогів та сім'ї.

Формувальний етап експерименту передбачав впровадження комплексу корекційно-розвивальних заходів, до яких увійшли інтерактивні методи навчання, індивідуальні заняття та елементи психологічної підтримки. Результати показали позитивну динаміку: покращення у засвоєнні знань, зростання інтересу до навчання, зниження рівня тривожності. Це свідчить про ефективність системного та цілеспрямованого підходу до подолання неуспішності.

Матеріали та методи. На діагностичному етапі застосовувалися: психодіагностичні методики; педагогічне спостереження; анкетування вчителів і батьків. Метою було з'ясувати рівень навчальних труднощів, мотивації та запит на підтримку. Під час формувального етапу впроваджувалися: інтерактивні засоби навчання; індивідуальні заняття; елементи психолого-педагогічного супроводу.

Результати та обговорення. У процесі дослідження встановлено, що неуспішність зумовлена: особистісними особливостями (порушення уваги, низька мотивація, затримки розвитку); несприятливими соціальними умовами (сімейна дезадаптація, брак підтримки); недоліками в освітньому процесі (перевантаження, відсутність адаптації методів навчання). Учні з такими

труднощами часто мають емоційну нестабільність, занижену самооцінку, виявляють потребу в підтримці. Після корекційних заходів спостерігалася позитивна динаміка: зростання інтересу до навчання, покращення результатів, зменшення тривожності.

Практичні рекомендації, сформульовані на основі дослідження, включають поради для вчителів щодо застосування ігрових форм навчання, поетапного подання матеріалу та створення позитивної навчальної атмосфери. Для батьків рекомендовано активно залучатися до навчального процесу, надавати дитині емоційну підтримку, формувати вдома сприятливе середовище для навчання. Також виявлено потребу в створенні шкільної служби підтримки для учнів з навчальними труднощами.

Висновки

Проблема неуспішності молодших школярів має комплексний характер і потребує раннього виявлення та системної допомоги. Дослідження довело, що ефективність корекції забезпечується завдяки комплексному підходу, який включає індивідуальну роботу, взаємодію з батьками та удосконалення педагогічних стратегій. Створення шкільної служби підтримки є важливим етапом у вирішенні цієї проблеми.

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА

Марущак Оксана Василівна,

к.п.н., доцент,

Александрой Вікторія Валеріївна,

Миколишина Богдана Олександрівна,

Москалюк Анастасія Олександрівна,

Михальченко Ігор Петрович,

здобувачі вищої освіти

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

Вступ. Сучасна освітня парадигма в галузі мистецтва характеризується пошуком інноваційних підходів до підготовки майбутніх фахівців, здатних не лише створити нові художні твори, а й бережно зберегти культурну спадщину попередніх поколінь. Декоративно-ужиткове мистецтво, як невід’ємна частина національної ідентичності, відіграє ключову роль у збереженні та передачі художніх традицій від покоління до покоління. Воно має багатовікову історію, що демонструє унікальну національну ідентичність через різноманітні вироби, орнаменти та символічні системи. Протест в умовах глобалізації та стрімкого технологічного розвитку може призвести до загрози втрати традиційних знань і навичок, які передавались від майстра до учня протягом століть.

Навчання майбутніх художників декоративного мистецтва вимагає комплексного підходу, який би дозволив не лише освоїти практичні навички, а й глибоко зрозуміти філософію, естетику та символіку традиційного мистецтва. Без цього розуміння існує ризик формального відтворення зразків, що веде до втрати їхньої духовної цінності та автентичності. Отже, виникає гостра потреба в розробленні та впровадженні інтеграційного підходу в освіті, який би забезпечив збереження, розвиток і популяризацію традицій декоративно-ужиткового мистецтва.

Інтеграційний підхід у мистецькій освіті передбачає об’єднання різних

дисциплін, методів і технологій в єдину систему, що дозволяє формувати у здобувачів вищої освіти цілісне розуміння художнього процесу. Такий підхід особливо актуальний для навчання майбутніх художників декоративного мистецтва, він дозволяє поєднати вивчення традиційних технік із сучасними методами творчості, забезпечуючи безперервність культурної традиції. Об'єктивні «передумови інтеграції знань, аналогічні до передумов у всіх закладах освіти (методологічні, психологічні, дидактичні, історичні), доповнюються тут низкою нових факторів, зокрема врахуванням інтеграції в професійній діяльності фахівця» [1].

Збереження традиційного декоративно-ужиткового мистецтва не означає його збереження в незмінному вигляді, а забезпечення творчого переосмислення та адаптації до сучасних умов. Майбутні художники мають стати провідниками між минулим і майбутнім, здатними інтерпретувати традиційні мотиви в контексті сучасної культури та естетичних вимог.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та розроблення основних засад інтеграційного підходу у навчанні майбутніх художників декоративного мистецтва як необхідної умови для ефективного збереження та розвитку традицій декоративно-ужиткового мистецтва.

Матеріали та методи. Дослідження базується на комплексному аналізі наукової літератури з питань мистецької освіти, культурології та педагогіки. Використано праці провідних українських і зарубіжних науковців, що досліджували проблеми збереження культурної спадщини через освітні механізми. Особливу увагу приділено роботам, присвяченим традиційному українському декоративно-ужитковому мистецтву та сучасним тенденціям його розвитку.

Методологічною основою дослідження стали системний підхід, що дозволив представити інтеграційний підхід як цілісну систему взаємопов'язаних компонентів, та культурологічний підхід, який забезпечив розуміння декоративно-ужиткового мистецтва як важливої складової культурної спадщини. Застосовано також порівняльний метод для порівняння

різних моделей мистецької освіти та педагогічний експеримент для апробації розробленої методики.

Результати та обговорення. Проведене дослідження виявило, що традиційна система підготовки художників декоративного мистецтва характеризується фрагментарністю та недостатньою увагою до зв'язку між теоретичними знаннями та практичними навичками. Здобувачі вищої освіти часто вивчають окремі техніки ізольовано, не розуміючи їх культурний контекст та взаємозв'язку з іншими видами мистецтва.

Інтеграційний підхід у навчанні майбутніх художників декоративного мистецтва передбачає системне поєднання різних дисциплін, форм і методів навчання, що сприяє формуванню цілісного світогляду здобувача вищої освіти та глибокого розуміння ним сутності традиційного мистецтва. «Застосування інтеграційного підходу зумовлено інтеграційною природою власне декоративно-ужиткового мистецтва, залежністю між інтеграцією традиційних прикладних видів мистецтва, змістом професійної освіти та компетенціями» [2, с. 20], які формуються у майбутніх художників декоративного мистецтва.

Синтезна природа декоративно-ужиткового мистецтва передбачає здатність об'єднувати різні елементи (дисципліни, відносини, компоненти) в єдине, стійке ціле (систему), що дає змогу розширити творчі можливості та сконструювати щось нове. Синтезна природа декоративно-ужиткового мистецтва виявляє гнучкість у пристосуванні до змін як у зовнішньому предметному світі, так і у внутрішніх процесах цього виду мистецтва. Мова йде не про «механічне» об'єднання довільно взятих елементів, а про діалектичне узагальнення аналітично виокремлених і вивчених сторін об'єкта [2, с. 21].

Цей підхід ґрунтується на таких принципах:

- комплексність – поєднання теоретичних знань з історії, теорії та етнографії декоративно-ужиткового мистецтва з практичними навичками виконання робіт у різних техніках;

- міждисциплінарність – встановлення зв'язків між різними навчальними дисциплінами (історія мистецтв, народознавство, матеріалознавство,

композиція, рисунок, живопис, технології виготовлення виробів) для формування у здобувачів вищої освіти цілісної картини світу та розуміння взаємозв'язку культурних явищ;

- контекстуальність – вивчення декоративно-ужиткового мистецтва у широкому культурно-історичному контексті, що дозволяє зрозуміти його роль у житті суспільства, символічне значення орнаментів і форм;

- практико-орієнтованість – активне залучення здобувачів вищої освіти до практичної діяльності, що включає роботу з автентичними матеріалами, освоєння традиційних технік, відвідування майстерень народних майстрів, участь у виставках і пленерах;

- творча спадкоємність – заохочення здобувачів вищої освіти до творчого осмислення та переосмислення традиційних елементів, форм і технік, з метою створення сучасних художніх виробів, що зберігають національний колорит.

Реалізація інтеграційного підходу може відбуватися за такими напрямками:

- міжпредметна координація змісту, логіки й обсягу вивчення базових понять та ідей дисциплін циклу професійної підготовки – інтеграційний підхід до навчання передбачає розроблення тем, у назві яких закладено ідею інтеграції різних видів декоративно-ужиткового мистецтва [2, с. 21] та у контексті яких формуються професійні компетенції;

- розроблення інтегрованих навчальних курсів – створення комплексних дисциплін, що об'єднують знання з історії, теорії та практики декоративно-ужиткового мистецтва. Наприклад, курс «Українське народне мистецтво: від давнини до сучасності», який би включав вивчення історії, регіональних особливостей, символіки та практичні заняття з відтворення елементів традиційного розпису, вишивки, кераміки тощо;

- організація міжпредметних проєктів – залучення здобувачів вищої освіти до проєктної діяльності, що вимагає застосування знань з різних дисциплін. Наприклад, створення колекції сучасного одягу з елементами

традиційної української вишивки, розроблення інтер'єру з використанням народних мотивів у декорі;

- активна взаємодія з майстрами-носіями традицій – проведення майстер-класів, зустрічей, спільних виставок з відомими народними майстрами. Це дозволить здобувачам вищої освіти перейняти унікальний досвід, глибше зрозуміти філософію ремесла та відчувати живу традицію;

- використання сучасних технологій – застосування цифрових технологій для збереження та популяризації інформації про традиційне мистецтво (створення віртуальних музеїв, електронних каталогів орнаментів, 3D-моделей виробів);

- організація експедицій та етнографічних досліджень – залучення здобувачів вищої освіти до збору та систематизації матеріалів з народного мистецтва безпосередньо в регіонах, що сприятиме глибшому зануренню у культурне середовище.

Формування здатності здобувача освіти до інтеграції прикладних видів мистецтва під час навчання передбачає ґрунтовне їх вивчення і, як наслідок, знаходження зв'язків між різними напрямками в мистецтві для їх використання в процесі створення складного художнього твору мистецтва. Досвід відзначає значущість вивчення спадщини та розвитку традиційних прикладних видів мистецтва, основ композиції, практичного проектування й основ виробничої майстерності для формування здатності до інтеграції традиційних прикладних видів мистецтва, що спирається на розуміння взаємозв'язку між матеріальною та духовною культурою свого народу. Крім того, майбутньому фахівцю необхідне знання історії та теорії декоративно-ужиткового мистецтва; фізичних властивостей різних видів матеріалів, характерних для традиційних прикладних видів мистецтва; подібностей та відмінностей між різними видами мистецтва, що інтегруються в процесі створення виробу; технологічних можливостей різних видів традиційних мистецтв з метою їх поєднання в декоративному виробі; виразних засобів для створення композиції [2, с. 21-22].

Процес розвитку здатності здобувачів вищої освіти застосовувати

інтеграційний підхід у декоративно-ужитковому мистецтві включає кілька ключових етапів:

- основи інтеграції та історичний контекст – на цьому етапі здобувачі вищої освіти опановують логіку проєктування виробів, що базується на об'єднанні різних елементів. Вони формують уявлення про те, як різні види мистецтва можуть взаємодіяти, а також заглиблюються в історію, щоб зрозуміти, як інтегративні практики розвивалися в декоративно-ужитковому мистецтві з плином часу;

- формування професійного бачення та аналітичних навичок – цей етап присвячений розвитку у здобувачів вищої освіти здатності бачити потенціал для інтеграції між різними традиційними видами декоративно-ужиткового мистецтва. Майбутні художники декоративного мистецтва навчаються «використовувати можливості різних видів мистецтва, оцінювати твори прикладного мистецтва з погляду їхнього потенціалу для створення єдиного, гармонійного художнього твору» [2, с. 22]. Вони також розвивають навички аналізу, виявляючи спільні та відмінні риси в творах різних видів мистецтва та досліджуючи вже існуючі інтегровані художні зразки;

- практична реалізація та набуття досвіду – на заключному етапі здобувачі вищої освіти здобувають практичні навички проєктування та створення виробів, що ґрунтуються на інтеграційному підході. Вони послідовно проходять «усі етапи проєктної діяльності, усвідомлюючи потенційну матеріальну й духовну цінність кожного створюваного виробу» [2, с. 22]. Це дозволяє їм набути безпосереднього досвіду створення цілісних, інтегрованих художніх творів мистецтва.

Запровадження інтеграційного підходу дозволить не лише підвищити якість підготовки майбутніх художників, а й забезпечити формування у них стійкого інтересу до національної спадщини, усвідомлення важливості її збереження та розвитку.

Висновки. Інтеграційний підхід у навчанні майбутніх художників декоративного мистецтва є не просто дидактичною інновацією, а життєво

важливою умовою збереження та розвитку традицій декоративно-ужиткового мистецтва в Україні. Системне поєднання історичних, теоретичних, практичних та етнокультурних аспектів у освітньому процесі сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти цілісного світогляду, глибокого розуміння сутності традиційного мистецтва та здатності до його творчого переосмислення у сучасних умовах.

Упровадження інтегрованих навчальних курсів, міжпредметних проєктів, активна взаємодія з народними майстрами та використання сучасних технологій дозволять не лише підвищити рівень професійної підготовки, а й виховати покоління художників, які будуть свідомо та відповідально ставитися до збереження національної культурної спадщини. Лише через таке комплексне та глибоке навчання ми зможемо забезпечити життєздатність і подальший розквіт традицій декоративно-ужиткового мистецтва, передаючи їх наступним поколінням.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зузяк Т., Марущак О., Стешин Є. Інтеграційний підхід до навчання учнів ПТНЗ художньої обробки металу. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань, 2019. Вип. 2. С. 46-53.
2. Марущак О. В., Магдич Я. І. Інтеграційний підхід у навчанні майбутніх учителів трудового навчання та технологій як умова збереження традицій декоративно-ужиткового мистецтва. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2019. Вип. 2. С. 19-22.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО ТА ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА ПІД ЧАС НАВЧАННЯ АКАДЕМІЧНОГО РИСУНКА

Марущак Оксана Василівна,

к.п.н., доцент,

Жеребцова Олена Сергіївна,

Зух Мирослава Олегівна,

здобувачі вищої освіти

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

Вступ. Сучасний етап розвитку української держави та її інтеграція у європейський простір висувають нові вимоги до системи освіти, особливо у сфері підготовки фахівців. Одним із ключових завдань є формування національної системи освіти, яка б ефективно сприяла розвитку компетентностей особистості, ґрунтуючись на культурній спадщині та мистецтві українського народу, а також залучаючи молоде покоління до надбань духовної культури [1]. Ці соціально-економічні трансформації безпосередньо впливають на вищу освіту, роблячи актуальною проблему підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців образотворчого та декоративного мистецтва.

Професійна майстерність майбутніх бакалаврів образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставраторів, художників та викладачів дитячих спеціалізованих художніх і мистецьких закладів освіти вимагає не лише ґрунтовної підготовки у мистецькій галузі, а й сформованих практичних умінь і навичок, глибоких знань з мистецтвознавства, високого рівня загальної культури та, що найважливіше, творчості у власній роботі. У цьому контексті, інновації в художній та мистецькій освіті мають бути спрямовані на активне впровадження таких технологій, форм і методів навчання, які значно

підвищуватимуть ефективність засвоєння студентами знань і вмінь з фахових дисциплін, активізуватимуть їхній інтерес до творчих пошуків та сприятимуть формуванню професійного досвіду майбутнього фахівця [2, с. 550].

Проблематика розвитку творчих здібностей у галузі образотворчого мистецтва є багатогранною та складною. Науковці зазначають, що її розв'язання потребує міждисциплінарного підходу, залучаючи знання з педагогіки, психології, фізіології та мистецтвознавства. Історично творчий процес часто вважався некерованим, незалежним від свідомості та довільною діяльністю художника, що ускладнювало його систематичну інтеграцію в освітній процес [2, с. 550-551]. Проте, навчання майбутніх фахівців образотворчого та декоративного мистецтва академічного рисунка передбачає вирішення низки завдань: формування світогляду та художнього смаку, засвоєння необхідних наукових знань і набуття спеціальних технічних навичок, розвиток потенційних творчих можливостей та здатності до творчості.

Метою роботи є обґрунтування психолого-педагогічних аспектів та організаційно-педагогічних умов розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців образотворчого та декоративного мистецтва під час навчання академічного рисунка.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтується на комплексному теоретичному та аналітичному вивченні проблеми розвитку творчих здібностей у контексті художньої освіти. Воно керується низкою важливих методологічних принципів, характерних для гуманітарних наук. Методологічна плюралістичність і поліпарадигмальний підхід відображаються у розгляді проблеми творчості з різних наукових позицій (педагогіка, психологія, фізіологія, мистецтвознавство). Міждисциплінарність та інтегративність є ключовими характеристиками нового мислення та методології дослідження, і вони чітко простежуються у вивченні творчості в контексті образотворчого мистецтва. Принцип цілісності та системності також імпліцитно застосовується, оскільки розвиток творчих здібностей розглядається як цілісна система, що включає взаємозв'язок знань, навичок і творчого потенціалу.

Нарешті, принцип єдності логічного й історичного простежується в обговоренні етапів творчого процесу та еволюції розуміння творчості – від її сприйняття як некерованої до усвідомлення її керованих аспектів.

Результати та обговорення. Розуміння сутності творчості є наріжним каменем у розробці ефективних педагогічних стратегій. У вузькому сенсі, «творчість визначається як людська діяльність, що породжує щось якісно нове, що ніколи раніше не існувало та має суспільно-історичну цінність» [2, с. 552]. Це підкреслює інноваційний та унікальний характер творчого продукту. У більш широкому, поширеному в психології сенсі, творчість становить будь-яку практичну або теоретичну діяльність людини, під час якої виникають нові результати (знання, рішення, способи дії, матеріальні продукти), зокрема для самого суб'єкта діяльності. Це розширене визначення охоплює особистісний аспект творчості, де новизна може бути суб'єктивною. Творчість має власні критерії оцінки, шкалу цінностей, психофізичну структуру, суб'єктивне та об'єктивне значення в розвитку особистості, а її природа невіддільна від психолого-фізіологічних особливостей індивіда. Здебільшого «творчість асоціюється з поняттям «мистецтво» і визначається як прояв продуктивної активності людської свідомості, що передбачає необхідність пізнавати і перетворювати навколишній світ» [2, с. 553]. Особливо актуальним є вивчення «діяльнісної сторони творчості, яка спрямована на створення об'єктивно або суб'єктивно нових продуктів діяльності» [3].

Дослідження психологів і фізіологів переконливо довели, що сприйняття, вивчення й практична робота є нерозривними процесами. Це означає, що процеси засвоєння знань, набуття технічних навичок і розвитку творчих здібностей не можуть бути розділені або штучно ізольовані. Натомість, їхній розвиток має відбуватися паралельно й одночасно, доповнюючи один одного. Навчально-аналітичні завдання рисунка повинні не лише формувати базові вміння, а й передбачати та сприяти розвитку творчих здібностей студентів, готуючи їх до самостійної творчої роботи. Більше того, формування творчого досвіду має стимулювати вивчення та засвоєння законів образотворчої грамоти,

що відображається в усіх видах навчальної роботи, включаючи рисування з натури. Проблема творчості в навчальному рисунку тісно пов'язана з активізацією сприйняття та мислення, боротьбою з механічним копіюванням натури та досягненням конкретних виразних якостей рисунка.

Роль художнього сприйняття є центральною у навчально-пізнавальному процесі рисунка. Художнє сприйняття – це цілеспрямований психічний вплив, пов'язаний з чуттєвим пізнанням, що включає складні процеси відчуття, мислення, аналізу, а також синтезу різних вражень, отриманих від реальної дійсності. У психологічному акті сприйняття виступає як один із факторів, що об'єднують різноманітні механізми відображення у доцільну функціонально динамічну систему. Саме ця сторона сприйняття визначає його педагогічну значущість у пізнавальній діяльності особистості [2, с. 552]. Для майбутніх художників правильно організоване сприйняття, як і знання основних законів сприйняття, є необхідною умовою розвитку творчих здібностей під час навчання та основою майбутньої художньо-творчої роботи.

Розвиток творчих здібностей є складним і тривалим процесом, який «не може бути досягнутий шляхом разового впливу. Він можливий лише за умови створення спеціально організованих педагогічних умов і постійного скеровування з боку педагогічного колективу протягом усього періоду навчання» [2, с. 555]. Це вимагає вмілого поєднання методів розвитку творчих здібностей та умов, в яких ці методи зможуть реалізувати свій виховний і розвивальний вплив.

Основні організаційно-педагогічні умови, що сприяють розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців образотворчого та декоративного мистецтва під час навчання академічного рисунка, передбачають:

- постійне скеровування педагогічним колективом забезпечує неперервну підтримку та цілеспрямовану роботу викладачів протягом усього періоду навчання, що є важливим для послідовного формування творчого потенціалу;

- організоване педагогом сприйняття об'єкта зображення. Під

керівництвом педагогів студенти навчаються помічати значно більше образотворчих і виразних ознак предметів. Таке організоване спостереження є «впорядкованим, систематизованим і точніше відображає дійсний стан предметів зображення» [2, с. 555]. Це допомагає студентам уточнити художній образ, що формується, набути досвіду спостережень та відпрацювати індивідуальну методику, засновану на знанні законів сприйняття з урахуванням навчальних і творчих завдань рисунка;

– методична послідовність виразних і творчих завдань. Перехід від навчальних завдань до творчих, тобто від вивчення до пошуку художнього образу, має проходити як послідовна зміна ставлення до об'ємної форми – від форми як самоцілі до форми як засобу характеристики (емоційно-змістовної, зовні пластичної, художньо-творчої). Це забезпечує «свободу творчого вирішення навчальної постановки та водночас сприяє виконанню навчально-аналітичних завдань рисунка» [2, с. 555];

– індивідуальний підхід до навчання й виховання. Використання методу індивідуального навчання стимулює як навчальну, так і творчу активність студентів, дозволяючи враховувати їхні унікальні особливості та потреби;

– виховання волевих якостей. Студенти «мають бути готові до подолання об'єктивно існуючих труднощів, пов'язаних з вирішенням як навчальних, так і творчих завдань» [2, с. 556]. Формування наполегливості та самодисципліни є важливим для успішного завершення складних художніх проєктів;

– загальна творча обстановка в науково-педагогічному колективі сприяє розвитку творчих здібностей через створення сприятливого психологічного клімату, довірливих відносин і демократичного стилю взаємодії. Це включає розвиток комунікативної взаємодії викладачів через інтерактивні методи, такі як брифінги, вебінари, відеоконференції, групові дискусії, дебати, ділові та рольові ігри, кейс-методи, колективне розв'язання творчих задач, мозковий штурм, метод портфоліо тощо. Ці методи підвищують професійну активність, долають бар'єри в комунікації та розвивають вміння працювати спільно;

– колективні відвідування виставок і творчих майстерень художників допомагають «накопичувати знання і досвід, необхідний для розвитку художнього смаку, почуттів і уявлень» [2, с. 556]. Вивчаючи творчі методи і технічні прийоми художників, студенти роблять самостійні спроби творчого засвоєння дійсності та шукають виразні засоби художньої мови;

– поглиблене вивчення мистецтвознавчої літератури також сприяє накопиченню знань і досвіду, необхідного для розвитку художнього смаку, почуттів і уявлень, збагачуючи теоретичну базу студентів;

– навчально- та науково-дослідницька робота студентів, складовою якої є творча робота, сприяє розвитку у них творчих здібностей. Це розвиває аналітичні здібності та вміння формулювати й вирішувати творчі проблеми;

– участь у роботі гуртків і проблемних груп сприяє розвитку творчих здібностей, дозволяючи студентам поглиблювати свої інтереси та навички у неформальному середовищі;

– організація та проведення персональних і групових виставок навчально-творчих робіт студентів. Публічна презентація досягнень створює мотиваційні стимули, підвищує самооцінку та надає можливість отримати зворотний зв'язок.

Коли умови розглядаються комплексно, стає очевидним, що розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців образотворчого та декоративного мистецтва вимагає не просто окремих педагогічних прийомів, а цілісної, підтримуючої інституційної системи, яку можна назвати «екосистемою творчості», яка виходить за рамки окремих занять з академічного рисунка, охоплюючи взаємопов'язаний набір підтримуючих структур і видів діяльності.

Висновки. Дослідження психолого-педагогічних аспектів розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців образотворчого та декоративного мистецтва під час навчання академічного рисунка дозволило виявити комплексний характер цього процесу та його ключові рушійні сили. Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що розвиток творчих здібностей є багатогранним психолого-педагогічним завданням, що вимагає

інтегрованого підходу. Творчість нерозривно пов'язана з пізнанням, сприйняттям і практичною роботою, її повноцінний розвиток можливий лише в умовах цілеспрямованої творчої діяльності.

Ефективний розвиток творчих здібностей забезпечується низкою взаємопов'язаних організаційно-педагогічних умов. Ці умови в сукупності формують комплексну «екосистему творчості» в освітньому середовищі, що є необхідною для цілісного розвитку майбутніх фахівців. Ключова роль академічного рисунка у цьому процесі є незаперечною. Він є не лише фундаментом для оволодіння базовими технічними навичками, а й потужним навчально-творчим інструментом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Марущак О. В., Кашуба А. В., Магдич Я. І. Методичні аспекти етнокультурного виховання учнів старшої школи засобами. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. 1. С. 228-232.

2. Зузяк Т. П., Марущак О. В., Шинін О. С., Висоцька О. В., Возна О. А. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців образотворчого та декоративного мистецтва під час навчання академічного рисунка. *Fundamental and applied research in the modern world. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference (November 18-20, 2020)*. BoScience Publisher. Boston, USA. 2020. Pp. 549-557.

3. Марущак О., Савлук В., Свята М. Формування творчих здібностей майбутніх учителів трудового навчання та технологій засобами декоративно-ужиткового мистецтва. *Science, research, development. Pedagogy*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (27.02.2019-28.02.2019, London. Warszawa, 2019. № 14. С. 55-59.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ВИКЛАДАННЯ ОБЛІКОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ФАХОВИХ КОЛЕДЖАХ

Михасюк Катерина Володимирівна,

к. пед. н., викладач-методист,
Рівненський економіко-технологічний фаховий коледж
Національного університету водного господарства
та природокористування,
м. Рівне, Україна

Анотація: У статті розглянуто сучасні інноваційні підходи до викладання обліково-економічних дисциплін у фахових коледжах. Проаналізовано ефективність використання інтерактивних методів навчання, цифрових технологій, кейс-методів, проєктної діяльності та змішаного навчання у підготовці фахівців економічного профілю. Акцентовано увагу на ролі викладача як фасилітатора навчального процесу та необхідності оновлення змісту дисциплін відповідно до вимог ринку праці. Представлено практичні рекомендації щодо впровадження інновацій в освітній процес фахових закладів освіти.

Ключові слова: Інноваційні методи, обліково-економічні дисципліни, фаховий коледж, цифрові технології, проєктне навчання, кейс-метод, інтерактивне навчання, змішане навчання.

Вступ./Introduction. Сучасна система освіти потребує постійного оновлення методів та підходів до викладання, особливо в умовах швидких змін на ринку праці та впровадження цифрових технологій. Обліково-економічні дисципліни посідають важливе місце в підготовці конкурентоспроможних фахівців, тому їх викладання повинно відповідати сучасним вимогам як з боку роботодавців, так і з боку освітньої спільноти. Традиційні форми навчання поступово поступаються місцем інноваційним методам, які спрямовані на розвиток критичного мислення, практичних навичок, самостійності та здатності

до прийняття ефективних рішень [1].

Актуальність теми зумовлена необхідністю трансформації освітнього процесу у фахових коледжах шляхом інтеграції новітніх технологій, гнучких освітніх стратегій та індивідуалізації навчання. Упровадження інноваційних підходів сприяє не лише підвищенню якості освіти, але й формуванню у студентів професійних компетентностей, адаптованих до сучасних економічних реалій.

Ціль роботи./Aim. Метою даного дослідження є аналіз та узагальнення інноваційних методів і підходів до викладання обліково-економічних дисциплін у фахових коледжах, а також визначення перспектив їх впровадження в освітній процес.

Матеріали та методи./Materials and methods. У процесі дослідження було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів, що дозволили всебічно проаналізувати сучасний стан і перспективи впровадження інноваційних підходів у викладанні обліково-економічних дисциплін.

Теоретичною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів з педагогіки, економіки та методики викладання, зокрема щодо проблем впровадження інтерактивних методів навчання, цифровізації освіти, кейс-методу та проектного підходу [2].

З метою збору емпіричних даних було проведено анкетування викладачів і студентів фахових коледжів економічного профілю в різних регіонах України. Усього в опитуванні взяли участь 58 викладачів та 142 студенти. Анкета включала запитання щодо досвіду використання інноваційних методів, рівня задоволеності навчальним процесом, а також бар'єрів, що ускладнюють упровадження новітніх технологій у навчання.

Також було проведено контент-аналіз навчальних програм з обліково-економічних дисциплін та порівняльний аналіз освітніх підходів у різних коледжах для визначення ступеня впровадження інновацій.

Для обробки результатів використовувалися методи якісного аналізу, а також елементи кількісної обробки даних з використанням програм Microsoft

Excel та Google Forms.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати анкетування засвідчили, що більшість викладачів фахових коледжів усвідомлюють необхідність оновлення методів викладання обліково-економічних дисциплін. Близько 76% респондентів зазначили, що вже використовують окремі інноваційні підходи (інтерактивні завдання, кейс-методи, навчальні симуляції). Водночас лише 38% відзначили системне впровадження цифрових технологій у своїй педагогічній практиці. Студенти позитивно оцінили застосування проєктного навчання та практико орієнтованих завдань, оскільки вони сприяють кращому розумінню матеріалу та розвитку професійних навичок.

Основними бар'єрами до впровадження інновацій викладачі вказали недостатнє матеріально-технічне забезпечення, брак часу на розробку сучасних методичних матеріалів і потребу у підвищенні кваліфікації.

Отримані результати підтверджують важливість системного підходу до оновлення освітнього процесу та необхідність підтримки педагогів у процесі впровадження інновацій.

Висновки./Conclusions. Інноваційні підходи до викладання обліково-економічних дисциплін у фахових коледжах є важливим чинником підвищення якості професійної підготовки студентів та їхньої конкурентоспроможності на ринку праці. Найбільш ефективними методами, на думку викладачів і студентів, є інтерактивне навчання, кейс-метод, проєктна діяльність та елементи цифровізації освітнього процесу [3].

Основними перешкодами до широкого впровадження інновацій є технічна недостатність ресурсів, брак часу, а також потреба у підвищенні цифрової та методичної компетентності педагогів. Результати дослідження підтверджують потребу у системному оновленні освітніх програм та постійному підвищенні кваліфікації викладачів.

Виходячи з результатів проведеного дослідження, доцільним є запропонувати такі рекомендації щодо удосконалення процесу викладання

обліково-економічних дисциплін у фахових коледжах [4]:

1. **Інтенсифікувати впровадження цифрових технологій** у навчальний процес шляхом використання онлайн-платформ, інтерактивних навчальних ресурсів, віртуальних симуляцій та електронних кейсів.
2. **Сприяти підвищенню кваліфікації викладачів** шляхом участі у тренінгах, семінарах, вебінарах з питань застосування інноваційних методик, цифрової грамотності та сучасної педагогіки.
3. **Розробити методичні рекомендації й дидактичні матеріали**, що базуються на компетентнісному підході та спрямовані на формування практичних навичок у студентів.
4. **Інтегрувати елементи проєктного навчання** та проблемно-орієнтованого підходу у структуру дисциплін з метою активізації пізнавальної діяльності та розвитку критичного мислення студентів.
5. **Налагодити співпрацю з роботодавцями**, залучаючи їх до розробки навчальних програм, проведення майстер-класів та стажувань для студентів, що сприятиме підвищенню практичної спрямованості освіти.
6. **Регулярно здійснювати моніторинг ефективності застосованих інновацій**, використовуючи анкетування, фокус-групи та аналіз результатів навчальної діяльності студентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакаєва О. М. Інноваційні технології у професійній підготовці фахівців економічного профілю. *Педагогічний дискурс*. 2017. № 22. С. 13–17.
2. Бондар Л. С. Сучасні підходи до викладання економічних дисциплін у вищій школі. *Освітній простір України*. 2020. № 1(91). С. 112–116.
3. Пінчук І. А. Використання кейс-методу в професійній освіті. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2018. № 1. С. 45–49.
4. Ляшенко О. І. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий і вітчизняний досвід. Київ: Педагогічна думка, 2012. 204 с.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Орлік Андрій Ігорович

Аспірант

Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля
м. Київ, Україна

Вступ

У сучасному глобалізованому світі здатність ефективно взаємодіяти з представниками різних культур стала невід'ємною складовою професійної підготовки, особливо для майбутніх педагогів. Із зростанням мультикультурності в освітньому середовищі дедалі актуальнішою стає потреба у викладачах, які володіють не лише мовними навичками, а й високим рівнем культурної обізнаності. Культурна компетентність дає змогу майбутнім педагогам краще розуміти й поважати різноманіття, виявляти толерантність та ефективно працювати в полікультурному класі. Вивчення іноземних мов виступає дієвим інструментом цього процесу, оскільки відкриває доступ до нових світоглядів, моделей поведінки та соціокультурних традицій. Таким чином, формування культурної компетенції в контексті вивчення іноземних мов є важливим напрямом у професійній підготовці педагогічних кадрів.

Ціль роботи

Вивчення іноземних мов має важливе значення для формування культурної компетентності, зокрема в процесі підготовки майбутніх педагогів. Мовна освіта сприяє не лише засвоєнню лексичних і граматичних знань, але й відкриває доступ до ціннісних орієнтирів, моделей поведінки, культурних норм і менталітету іншого народу. За умови належної організації навчального процесу, урок іноземної мови перетворюється на інструмент міжкультурної взаємодії, що допомагає здобувачам освіти розвивати емпатію, толерантність і здатність мислити у глобальному вимірі.

Основною метою дослідження є визначення можливостей іноземних мов

як чинника формування культурної компетентності у майбутніх педагогів. У роботі передбачається виявити ефективні педагогічні підходи та освітні практики, які поєднують процес засвоєння мови з розвитком міжкультурної чутливості, а також з'ясувати їхню роль у підвищенні рівня професійної підготовленості та здатності до міжкультурної взаємодії.

Матеріали та методи

З педагогічної точки зору формування культурної компетентності не обмежується ознайомленням із фактами про інші культури чи традиції. Це складний і тривалий процес, що передбачає особисту рефлексію, активну участь здобувачів освіти та методично обґрунтоване супроводження з боку викладача. Особливої ваги він набуває для майбутніх педагогів, яким необхідно не лише усвідомлювати власні культурні установки, а й допомагати учням осягати й інтерпретувати інші культурні системи. У цьому контексті важливо, щоб програми підготовки педагогів систематично й цілеспрямовано інтегрували культурознавчий компонент, поєднуючи теоретичні підходи з практичними методами: культурною інтеграцією, реалізацією міжкультурних проєктів та виконанням завдань рефлексивного характеру.

У дослідженні використано аналіз наукових джерел, присвячених проблематиці культурної компетентності, міжкультурної комунікації та методиці викладання іноземних мов. Теоретичну основу становлять праці провідних науковців, зокрема М. Байрама, Д. Дірдорфа і А. Фантіні, а також сучасні педагогічні концепції й моделі. Для вивчення ролі автентичних матеріалів, аудіовізуальних засобів навчання та міжкультурно-орієнтованих завдань у процесі формування культурної компетентності було використано описовий та аналітичний підхід. За допомогою порівняльного аналізу проаналізовано ступінь інтеграції культурного компонента в навчальні програми іноземних мов у закладах, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів.

Результати та обговорення

У ході аналізу було встановлено, що формування культурної

компетентності майбутніх педагогів можливе за умови систематичного включення міжкультурного змісту в процес вивчення іноземних мов.

Одним із найбільш ефективних засобів формування культурної компетентності у процесі вивчення іноземної мови є використання автентичних джерел, зокрема художніх фільмів, музики, літератури та цифрових медіа. Завдяки таким матеріалам здобувачі освіти мають змогу зіткнутися з реаліями життя носіїв мови та краще зрозуміти культурний контекст мовлення. Для майбутніх педагогів це є особливо важливим, адже подібний досвід сприяє формуванню усвідомлення міжкультурних відмінностей, які в подальшому можуть бути інтегровані в навчальну практику. Крім того, комунікативні методи навчання іноземних мов, орієнтовані на взаємодію та живе спілкування, природно включають соціокультурні аспекти мовного середовища.

Серед найбільш ефективних підходів виділяються: використання автентичних аудіовізуальних матеріалів (зокрема, фільмів та відео); виконання інтерактивних завдань, що стимулюють міжкультурну взаємодію; залучення до рефлексивної діяльності, пов'язаної з аналізом культурних відмінностей. Такі методи не лише забезпечують знайомство студентів з різними культурними системами, а й сприяють розвитку здатності інтерпретувати ситуації міжкультурного спілкування. Крім того, вивчення іноземних мов позитивно впливає на формування емпатії, терпимості та гнучкості мислення – рис, що є невід'ємними у діяльності педагога, зорієнтованого на культурне різноманіття.

Таким чином, результати підтверджують необхідність того, щоб мовна освіта виходила за межі суто лінгвістичних цілей і включала розвиток міжкультурних умінь як складову професійної підготовки майбутнього педагога.

Висновки

Вивчення іноземних мов виступає ефективним засобом формування культурної компетентності у майбутніх педагогів. Інтеграція міжкультурного змісту та практик міжкультурної комунікації в процесі мовної підготовки дозволяє якісніше готувати студентів до професійної діяльності в умовах

культурного різноманіття. Культурна компетентність не лише підвищує рівень професійної готовності, а й сприяє налагодженню ефективного спілкування, взаєморозуміння та толерантної взаємодії у багатокультурному освітньому середовищі.

У сучасних умовах глобалізації та культурного розмаїття підготовка майбутніх педагогів потребує оновленого підходу, що поєднує оволодіння іноземною мовою з глибоким усвідомленням її культури. Культурна компетентність поступово стає невід'ємною складовою професійної підготовки педагога. Здатність ефективно комунікувати з представниками різних культурних і мовних спільнот є запорукою не лише успішного освітнього процесу, а й формування толерантного, відкритого до різноманіття суспільства.

Також, культурна компетентність не є завершеним результатом, якого можна досягти раз і назавжди – це постійний, динамічний процес розвитку. У міру того як майбутні педагоги стикаються з новими соціокультурними умовами – як у межах власної країни, так і в міжнародному контексті – їхнє уявлення про інші культури потребує регулярного оновлення. Це підкреслює важливість безперервної професійної освіти й самоосвіти як запоруки збереження міжкультурної чутливості та здатності адаптуватися до нових викликів.

Відтак, формування культурної компетентності має розглядатися як одне з ключових завдань у процесі вивчення іноземних мов майбутніми педагогами.

ВИКОРИСТАННЯ КОНТРОЛЮ В КОМУНІКАТИВНО-ОРІЄНТОВАНОМУ ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Підлужна Ірина Андріївна

викладач

Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна

Вступ. Комунікативно-орієнтоване викладання іноземної мови є сучасною педагогічною парадигмою, що спрямована на розвиток здатності ефективно спілкуватися. У такому підході контроль не є лише інструментом оцінювання, а стає засобом стимулювання мовленнєвої активності, рефлексії та автономії здобувачів освіти.

Ціль роботи. Метою роботи є з'ясування ролі та функцій контролю в контексті комунікативно-орієнтованого навчання іноземної мови, а також виявлення ефективних форм і методів його реалізації..

Матеріали та методи. Використовувались наступні методи дослідження: описовий метод (спостереження, класифікація та інтерпретація досліджуваних явищ), метод функціонального аналізу.

Результати та обговорення. Контроль у комунікативному навчанні відіграє регулюючу, мотиваційну, коригуючу та навчальну функції. Він здійснюється не лише викладачем, а й самими студентами через само- та взаємооцінювання, що сприяє формуванню самостійності й критичного мислення.

До особливостей контролю в комунікативному підході належать:

- акцент на функціональній грамотності, а не лише на правильності мовлення.
- інтеграція контролю в навчальний процес через комунікативні завдання.
- постійний зворотний зв'язок у процесі навчання.
- залучення студентів до створення критеріїв оцінювання та аналізу власного прогресу.

До форм та методів контролю належать: тестування з відкритими запитаннями, що вимагають продуктивної мовленнєвої відповіді; проектна робота та усні презентації як засіб перевірки мовленнєвої компетентності; комунікативні ігри, рольові ситуації, дебати; портфоліо – як форма накопичувального контролю та самооцінювання.

До переваг використання контролю у комунікативно-орієнтованому викладанні іноземної мови належать: підвищення мотивації до навчання через усвідомлення особистого прогресу; забезпечення природного контексту використання мови; формування відповідальності за результати навчання; врахування індивідуальних особливостей і темпу засвоєння матеріалу.

Висновки. Контроль у комунікативно-орієнтованому викладанні іноземної мови має бути невід’ємною частиною навчального процесу, що сприяє розвитку комунікативної компетентності. Його ефективність залежить від інтеграції в навчальні ситуації, гнучкості форм і методів, а також активної участі самих здобувачів освіти.

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЗА ДОПОМОГОЮ МОДЕЛІ SIOP

Пустовойченко Дарія Вікторівна,
викладач кафедри германської філології
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна

Основною метою навчання іноземних мов у ВНЗ стає формування та розвиток умінь і навичок іншомовного спілкування, що передбачає досягнення студентами такого рівня комунікативної компетенції, який був би достатнім для здійснення спілкування в певних комунікативних сферах.

Знання іноземної мови дозволяє майбутньому спеціалісту ефективно займатися професійною діяльністю у своїй галузі: працювати з іноземною літературою, писати доповідь чи звіт, писати статтю, брати участь у дискусіях іноземною мовою, виконувати усний або письмовий переклад літератури у професійному напрямку. Це значно підвищить рівень мовної підготовки майбутнього фахівця.

Модель професійного розвитку викладача іноземних мов, або протокол ефективності роботи викладача (SIOP) спрямована на застосування методів викладання іноземних мов, які роблять зміст предмету зрозумілим для тих, хто вивчає англійську мову. Компоненти та функції SIOP демонструють ряд аспектів, які роблять діяльність викладача ефективною. Модель SIOP об'єднує особливості ефективного навчання в одне ціле, інтегрує іноземну мову з навчанням професійної діяльності. А в контексті сучасної української освіти це особливо актуально при переході до системи підготовки фахівців.

Модель професійного розвитку викладачем іноземних мов, або протокол ефективності роботи викладача (SIOP) був розроблений вченими Echevarria, Vogt та Short. Модель SIOP спрямовує викладачів іноземних мов на створення стратегій моделювання змісту предмету, які мають вплив на покращення вмінь

та навичок володіння іноземною мовою. Модель пройшла тестування у закладах вищої освіти США та країнах Європи, та довела свою ефективність у навчанні лінгвістично та культурно різноманітних студентів. Компоненти моделі SIOP включають підготовку до заняття, побудову передумов, способи адаптації інформації для студентів, стратегії взаємодії, тактики проведення занять, оцінку розуміння матеріалу студентами та ефективності викладача.

Імплементація та розробка технологій моделі SIOP сприятиме формуванню та розвитку у студентів немовних спеціальностей навичок професійного спілкування, вміння будувати комунікацію при груповому вирішенні проблеми, здатність проектувати нові форми дії, а також здатність використовувати іноземну мову для отримання нових знань у професійній сфері та вирішення професійних завдань.

Модель SIOP складається з 30 показників, згрупованих за вісьмома основними компонентами:

- елементи в рамках підготовки занять (процес планування заняття (зміст і мовні цілі, додаткові матеріали), створення значущих видів діяльності;
- створення передумов (встановлення зв'язку зі студентами, спираючись на їх досвід попереднього навчання, а також розвитку їх академічного словника;
- зрозуміла подача інформації (викладачі повинні коригувати свою промову, моделювати академічні завдання і використовувати мультимодальні методи для поліпшення розуміння);
- компонент "Стратегії" (використання скаффолдінгу і розвиток навичок мислення більш високого рівня;
- взаємодія (спонукає викладачів заохочувати студентів до вдосконалення власного мовлення та розподілу студентів відповідно до мовного розвитку;
- практика і застосування (імплементація по практиці і розширенню змістовного навчання);
- проведення заняття з використанням навчальних матеріалів

дозволяє презентувати викладачам заняття, які відповідають запланованим цілям та сприяють залученню студентів;

- компонент огляду та оцінки дозволяє викладачам переглянути ключові мовні та змістові поняття, оцінити навчання студентів та надати конкретні академічні відгуки щодо результатів [2, с. 16].

Розвиток академічної професійної грамотності студентів засобами іноземної мови на основі імплементації моделі професійного розвитку викладача (SIOP) дасть змогу ефективно підготувати студентів до професійної діяльності в сучасному світі.

Процес вивчення дисципліни іноземною мовою спрямований на формування елементів загальної та професійної компетенції. Саме сума цих компетенцій у майбутньому визначатиме рівень професійної підготовки майбутніх фахівців, ступінь їхньої готовності до професійного самовизначення та професійної діяльності.

Модель SIOP надає викладачам чітко сформульовану практичну модель навчання та визначається зарубіжними науковцями як найкраща основа практики викладання іноземної мови. об'єднує особливості ефективного навчання в одне ціле, інтегрує іноземну мову з навчанням професійної діяльності. Вона спрямовує викладача на розуміння, що успішний та послідовний професійний розвиток повинен включати перспективи для усіх зацікавлених сторін.

Основним завданням інтенсивних методів є вивчення великої кількості слів за короткий час за допомогою рольових ігор та інших засобів. Цей метод навчає грамотно висловлювати свої думки, щоб співрозмовник міг вас зрозуміти. Традиційний спосіб дає можливість опанувати граматику, навчитися читати, писати, мати багатий словниковий запас. За визначенням Мішеля Буарона, комунікативний метод є основним у вивченні іноземної мови, який направлений на доцільні теми, справжні ситуації та задачі, корисні завдання. Він виділяє наступні складові та компетенції:

- а) *лінгвістична компетенція*: ознайомлення з елементами словника та

майстерність певних синтаксичних правил, завдяки яким ці елементи поєднуються настільки, щоб породжувати значущі висловлювання;

б) *соціолінгвістична компетенція*: можливість використовувати та інтерпретувати лінгвістичні елементи, які використовуються в функції комунікативної ситуації (це контекст, який надає інформацію з ким, з якою метою, де обумовлює вибір лінгвістичних елементів);

в) *дискурсивна компетенція*: можливість сприйняття та підтвердження зв'язку чітких завдань в комунікативному обміні;

г) *стратегічна компетенція*: можливість звертання до стратегій комунікації, вербальних або не вербальних;

д) *соціокультурна компетенція*: певна фамільярність з соціокультурним контекстом, в якому використовується мова;

є) *соціальна компетенція*: свобода обирати вільний шлях взаємодії з іншими, та впевненість у собі, яка передбачає схильність до емпатії та спри

Одним із сучасних напрямків «активного навчання» є інтерактивне навчання. Інтерактивна модель навчання найефективніша в додатковій професійній освіті, неформальній освіті дорослих, оскільки дорослі мають великий життєвий і професійний досвід.

Інтерактивне навчання дозволяє вирішувати одночасно кілька завдань, головною з яких є розвиток комунікативних умінь і навичок. Це допомагає встановленню емоційних контактів між студентами, формується вміння працювати в команді, прислухатися до думки своїх товаришів, що розвиває толерантність, забезпечує високу мотивацію, міцність знань, творчість і фантазію, комунікабельність, активну життєву позицію, цінність індивідуальності, свободу самовираження, акцент на діяльність, взаємоповага і демократичність. Також до переваг даної моделі навчання можна віднести наступні складові:

- розширення пізнавальних можливостей студентів;
- високий рівень засвоєння знань;
- партнерство між викладачем і студентами та зокрема всередині

студентського колективу;

Сьогодні фахівець має бути готовим діяти в умовах високої динаміки ринку праці. Для цього йому необхідно вміти працювати з іншомовними інформаційними потоками, бути динамічним, здатним аналізувати процеси, що відбуваються в оточуючому середовищі, бути гнучким та поліфункціональним.

Модель SIOP об'єднує особливості ефективного навчання в одне ціле, інтегрує іноземну мову з навчанням професійної діяльності. Домінуючий вплив на ставлення до навчальних дисциплін надають професійні мотиви. Студенти, які мають яскраво виражені професійні мотиви навчальної діяльності, оцінюють важливість предметів і інтерес до них значно вище, ніж ті, хто не прагне стати справжнім фахівцем, і отримати глибокі знання. Процес вивчення іноземної мови націлений на формування елементів загальнокультурних і професійних компетенцій. Саме сукупність даних компетенцій в майбутньому визначатиме рівень професійної підготовки майбутніх фахівців, ступень їх готовності до професійної самовизначеності та професійної діяльності.

Метою викладання іноземної мови для майбутніх фахівців із використанням моделі SIOP має бути актуалізація навичок і вмінь, що дозволяють майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати професійну діяльність у своїй сфері. Навчаючи студентів з різними рівнями базової мовної підготовки, викладачі змушені самостійно створювати стратегії викладання іноземної мови для студентів з обмеженими знаннями і, в водночас, навчати студентів, які вже добре володіють іноземною мовою та прагнуть її вдосконалення. Розвиток академічної професійної грамотності студентів засобами іноземної мови із застосуванням моделі професійного розвитку викладача (SIOP) дасть змогу ефективно підготувати студентів до професійної діяльності в сучасному світі.

Процес вивчення іноземних мов націлений на формування елементів загальнокультурних і професійних компетенцій. Саме сукупність даних компетенцій в майбутньому визначатиме рівень професійної підготовки майбутніх фахівців, ступень їх готовності до професійної самовизначеності та

професійної діяльності.

Працюючи зі студентами з різним рівнем базової підготовки іноземних мов, викладачі змушені шукати шляхи досягнення успіху студентів, створювати стратегії викладання іноземних мов для студентів з обмеженими знаннями і, водночас, навчати студентів, які вже добре володіють іноземною мовою і прагнуть його вдосконалити. Для вирішення цих проблем мають відбутися фундаментальні зміни у розвитку підготовки викладачів, розробці навчальних програм, навчальних програм, навчальних матеріалів та оцінювання.

Компоненти та функції SIOP демонструють ряд аспектів, які роблять діяльність викладача ефективною. Модель SIOP об'єднує особливості ефективного навчання в одне ціле, інтегрує іноземну мову з навчанням професійної діяльності. А в контексті сучасної української освіти це особливо актуально при переході до системи підготовки фахівців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних закладах: теорія і практика: монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. 439 с.
2. Boiron M. Apprendre et enseigner. Le français dans le monde, 1997. 290 p.
3. Wendy F. (2002). Book review of Making Content Comprehensible for English Language Learners: The SIOP Model by Jane Echevarria. *Journal of Education for Students Placed at Risk (JESPAR)*, Vol. 7. Issue 1, p.16-17.

ВОЛЕЙБОЛ ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Сердюк Наталія Романівна,
вчитель фізичної культури
Комунальна установа «Новоселівська гімназія»
Федорівської сільської ради Пологівського району Запорізької області»
с. Новоселівка, Україна

Вступ. Волейбол є ефективним засобом фізичної підготовки школярів, сприяючи розвитку фізичних якостей, покращенню здоров'я та формування важливих соціальних навичок. Завдяки інтенсивним рухам і командній грі волейбол розвиває швидкість – необхідно вміти швидко бігати, витривалість, спритність, володіти силою, координацією – миттєво змінювати рух по напрямку і швидкості. Волейбол також допомагає знизити стрес та покращити настрій, що є важливим для загального благополуччя учнів [1].

Сьогодні, сучасні школярі знаходяться в тяжкому психологічному стані, мають слабе фізичне здоров'я, низьку фізичну підготовленість, тому що відсутні фізичне навантаження. Волейбол – ефективний засіб фізичної підготовки школярів в умовах воєнного часу, позитивно впливає на емоційний стан, допомагає знизити стрес, покращую самопочуття та підвищує настрій.

Мета роботи. Залучення школярів до занять руховою активністю безпосередньо волейболом. Волейбол, як засіб фізичної підготовки в умовах воєнного часу.

Матеріали та методи. Аналіз протоколів тестування, педагогічне спостереження.

Результати та обговорення. Для загальноосвітнього закладу, КУ «Новоселівська гімназія», були створені умови для занять школярів волейболом. Заняття проходять тричі на тиждень з вчителем фізичної культури. На початку виконують розминку, це загальнорозвивальні вправи та комплекс спеціально-підібраних вправ, та спеціальні вправи для гри в волейбол. В

основній частині виконуються завдання: підвищення рівня фізичної підготовленості учнів. В заключній частині виконувались вправи для відновлення організму школярів. На початку та в кінці навчального року було проведено тестування учнів для визначення фізичних якостей: спритності (човниковий біг), гнучкості (нахил тулуба), витривалості (біг на 1000 м), швидкості (біг на 60 м), стрибучості (стрибки на скакалці), сили (підтягування на високій перекладині). Результати тестування показали, що при постійних заняттях волейболом показники рівня фізичної підготовленості учнів покращилися.

Також школярам надаються домашні завдання самостійних занять з виконанням різноманітних комплексів вправ для підвищення рівня фізичної підготовленості школярів в домашніх умовах. Постійно йде надання консультацій і додатково при необхідності школярі всі питання надсилають на електронну пошту та месенджери.

Висновки. Отже, в умовах воєнного часу, заняття волейболом це активний відпочинок, якій зміцнює імунітет, відновлює сили, допомагає учням пережити стрес та тривогу, дає можливість підтримувати та спілкуватися один з одним. Аналіз проведення тестування показав, що проведення тренувальних занять з волейболу є засобом залучення до занять руховою активністю та підвищенню рівня фізичної підготовленості школярів в умовах воєнного часу. Також під час проведення тренувальних занять з волейболу пропагується ведення здорового способу життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волейбол як засіб фізичного розвитку школяра.
URL:<https://naurok.com.ua/volleybol-yak-zasib-fizichnogo-rozvitku-shkolyara-175525.html#:~:text=%>.

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Синяченко Ілля Олександрович

Аспірант

Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля
м. Київ, Україна

Вступ

У сучасних демократичних суспільствах роль освіти відіграє першочергову роль. Майбутні вчителі визначають покоління майбутнього, а їхня правова свідомість значною мірою диктує правову культуру суспільства загалом. Метою цього дослідження є аналіз процесу формування правових цінностей у майбутніх вчителів через освітній процес вищих навчальних закладів, визначення проблем та пропонування ефективних педагогічних підходів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування правовосвідомого громадянина, здатного діяти згідно із законом, та перенесення цієї моделі поведінки у його професійну діяльність. Як агенти соціалізації педагоги повинні не лише володіти педагогічними знаннями, а й засвідчувати громадянську зрілість та повагу до правових норм.

Теоретична база

Правові принципи стосуються засвоєного внутрішнього розуміння людиною права, обов'язку, справедливості, прав та відповідальності. Ці цінності є частиною загальної правової культури, які прищеплюються та розвиваються через освіту, соціальну взаємодію та практичний досвід. В основі цього дослідження лежить теоретична база, що ґрунтується на працях з педагогіки, філософії права та юридичної психології, які підтримують ідею інтеграції правового змісту у професійну підготовку вчителів.

Ключові поняття:

- Правова свідомість – усвідомлення та розуміння людиною права.
- Правова культура – рівень правових знань, правова поведінка та

ставлення до права.

- Ціннісні орієнтації – система переконань та принципів, що керуються рішеннями та поведінкою.

Аксіологічна орієнтація в освіті є центральною для розуміння сучасної ролі вчителя. Формального навчання недостатньо для глибокого формування правових цінностей. Саме неформальна освіта та жива взаємодія з соціокультурним середовищем навчального закладу відіграють ключову роль у становленні правосвідомості, моральних орієнтирів та внутрішнього переконання у цінності права як основи справедливого суспільства.

Методологія

У дослідженні застосовуються якісні методи, які включають контент-аналіз освітніх програм, інтерв'ю з викладачами університетів та фокус-групи із студентами. Емпіричну базу складають університети України. Аналіз спрямований на виявлення поточної практики, прогалин та можливих покращень у формуванні правових цінностей в освітньому процесі. Перші дослідження показали, що хоча більшість педагогічних закладів освіти включають дисципліни пов'язані з правознавством, вони часто є теоретичними та відірваними від реального контексту. Відсутність міждисциплінарної інтеграції та обмежене використання методів активного навчання перешкоджають інтерналізації правових цінностей.

Ефективні стратегії щодо формування правових цінностей включають:

- Інтеграцію правових тем в основні педагогічні курси.
- Використання тематичних досліджень, дебатів та рольових ігор, як інтерактивних методів.
- Співпрацю з громадськими установами та юристами.
- Заохочення студентів до участі у проектах з підвищення правових знань.

Педагогічні умови, що сприяють формуванню правових цінностей включають:

- Ціннісно-орієнтоване освітнє середовище.

- Компетентний викладацький склад з досвідом роботи у юридичних предметах.

- Інституційна підтримка позакласної юридичної діяльності.

Університетська політика, яка підтримує студентську автономію, підтримує академічну доброчесність та забезпечує прозорість у прийнятті рішень, ефективними моделями правової поведінки, зміцнюючи правові цінності в практичній складовій. Оскільки студенти часто навчаються з інституційної культури більше, ніж з офіційних лекцій цей моделюючий ефект є вирішальним.

Висновки

Формування правових цінностей у майбутніх педагогів є одним з вирішальних компонентів їхньої професійної підготовки. Вищі навчальні заклади мають застосовувати цілісний підхід, щоб забезпечити глибоке засвоєння правових цінностей, а не лише їх викладання. Це вимагає методологічних інновацій, міждисциплінарної співпраці та зосередження на саморозвитку студента.

Правові цінності в особистості викладача забезпечують професійну доброчесність, відповідальність взаємодії зі студентами та колегами, а також готовність сприяти формуванню правової свідомості учнів та студентів. Тому розвиток цих цінностей має стати пріоритетним у політиці педагогічної освіти.

РОЛЬ МЕТОДІВ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ПРАВНИКІВ

Спасібухов Нікіта Ілліч

Аспірант

Київський міжнародний університет, м. Київ, Україна

Вступ. Сучасна система юридичної освіти переживає глибоку трансформацію, що обумовлена зростаючими вимогами до фахівців у сфері права. Юридична професія потребує не лише знань законодавства, а й розвинених практичних навичок, здатності до критичного мислення, комунікації та адаптації до нестандартних ситуацій. В умовах традиційної лекційно-семінарської системи ці якості часто залишаються поза увагою, оскільки основний акцент робиться на репродуктивному відтворенні знань. Така модель не забезпечує повноцінної підготовки студентів до реальної правничої діяльності. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у впровадженні інноваційних підходів до навчання, здатних активізувати пізнавальну діяльність студентів та сприяти формуванню професійної компетентності. Одним з таких підходів є використання інтерактивних методів навчання, які забезпечують залучення студентів до активної взаємодії, створення ситуацій професійного вибору, стимулювання аналітичної діяльності та командної роботи.

Ціль роботи. Метою цієї роботи є наукове обґрунтування доцільності використання інтерактивних методів у підготовці правників, аналіз їх впливу на формування професійних компетентностей, а також визначення ефективних моделей інтеграції таких методів у навчальний процес закладів вищої юридичної освіти.

Матеріали та методи. У процесі дослідження були використані загальнонаукові методи: аналіз і синтез, порівняльно-правовий метод, узагальнення педагогічного досвіду, а також метод моделювання освітніх ситуацій. Теоретичну основу становлять праці І. Пометун, І. Гавриша,

О. Котикової, М. Кадемії та ін., присвячені проблематиці інтерактивного навчання. У роботі також враховано результати авторського аналізу освітніх практик вищих юридичних закладів освіти та власні педагогічні спостереження, отримані в процесі організації семінарських занять з використанням кейс-методів та рольових ігор.

Результати та обговорення. Інтерактивне навчання розглядається як процес організації освітньої взаємодії, у якому всі учасники активно беруть участь у створенні та засвоєнні знань. За визначенням І. О. Пометун, це така форма організації навчання, що створює умови для діалогу, співпраці, інтелектуального зростання та самореалізації студентів [1, с. 9]. Зміна парадигми з авторитарної (викладач-диктатор) до партнерської (викладач-модератор) дозволяє створити сприятливе середовище для формування компетентного фахівця.

Інтерактивні методи сприяють розвитку ключових якостей юриста: логічного мислення, здатності швидко орієнтуватися у ситуації, етичного оцінювання, роботи в команді, ефективного усного і письмового мовлення. У традиційному навчанні ці компоненти розвиваються фрагментарно, тоді як інтерактивна модель створює ситуації комплексного використання професійних знань і навичок. Особливе місце у структурі інтерактивного навчання займає метод кейсів, який, за словами В. Ягоднікової, поєднує навчальну, аналітичну та виховну функції [3]. Вивчення конкретних правових ситуацій дозволяє студентам не лише знайти правильне рішення, але й усвідомити багатовимірність юридичної реальності, в якій часто не існує однозначних відповідей. Такий підхід формує у студентів здатність аргументовано захищати власну позицію, критично ставитися до нав'язуваних моделей мислення.

Іншим ефективним інструментом є метод рольової гри, який дозволяє моделювати процеси судового розгляду, переговорів, консультування клієнтів, правової експертизи. За спостереженням О. Котикової, участь у рольових іграх дозволяє студенту здійснити професійну самоідентифікацію, підвищити рівень емпатії, зрозуміти специфіку взаємодії в системі «клієнт – юрист – держава»

[4]. У навчанні юристів цей метод набуває особливого значення, адже дозволяє зменшити відстань між аудиторією і реальністю правової практики.

За досвідом автора, особливо ефективним є поєднання кейс-методу з рольовою грою. Наприклад, під час семінару з кримінального права студентам пропонується кейс: короткий опис правопорушення з деталізацією доказів і дій суб'єктів. Далі між ними розподіляються ролі: прокурора, адвоката, підозрюваного, експерта, судді тощо. У процесі рольової гри відтворюється судовий процес з дотриманням вимог КПК України. Студенти вчаться вести допит, формулювати процесуальні документи, приймати правові рішення. У фіналі проводиться обговорення помилок, розбір актуальної судової практики, оцінка ефективності застосованих стратегій.

Такий формат навчання допомагає:

По-перше, підвищити мотивацію до навчання та рівня академічної активності;

По-друге, розвинути комунікативні навички, здатність до ведення конструктивного діалогу;

По-третє, сформувати аналітичне мислення і здатність до правової кваліфікації;

По-четверте, виробити вміння працювати в команді в умовах рольового розподілу;

По-п'яте, овоїти самостійне застосування норм матеріального та процесуального права;

По-шосте, глибше розуміти логіку правозастосування та правничої етики.

Як наголошує М. Ю. Кадемія, ділові ігри як вид інтерактивного навчання дозволяють створити штучне середовище, максимально наближене до реального, у якому студент набуває досвіду професійної діяльності без ризику помилки з реальними наслідками [5, с. 214]. У підсумку слід підкреслити, що інтерактивне навчання – це не просто набір методик, а концепція побудови якісно нового освітнього процесу, у центрі якого – особистість студента як активного суб'єкта правової підготовки.

Висновки. Інтерактивні методи навчання виступають ефективним засобом підвищення якості підготовки юристів, оскільки забезпечують поєднання теорії з практикою, створюють умови для розвитку фахової автономії, самостійності та відповідальності. Вони дозволяють викладачу виконувати роль модератора, а студенту – перетворитися на активного учасника освітнього процесу. У подальших дослідженнях доцільно розробити комплексну освітню програму на основі інтерактивних методів, орієнтовану на компетентнісний підхід. Актуальним є також запровадження електронних симуляторів судових процесів та віртуальних навчальних платформ із рольовими сценаріями. Такий напрямок забезпечить синергію між академічною теорією та правовою практикою, готуючи конкурентоспроможного та гнучкого фахівця у галузі права.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пометун І. О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
2. Гавриш І. В. Інноваційні процеси – невід'ємна ознака освітнього українського сьогодення. Теорія і практика упр. соц. системи: психологія, педагогіка, соціологія. – 2011. – № 1. – С. 66–71.
3. Ягоднікова В. Кейс-метод (Case study) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців. URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pedagogica/25496.doc.html
4. Котикова О. М. Рольові технології у психолого-педагогічній підготовці майбутніх юристів на основі навчання через практику [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2010_27_1/kotikova.pdf
5. Кадемія М. Ю. Використання ділових ігор в навчальній діяльності. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, досвід, проблеми. – Вінниця, 2008. – Вип. 20. – С.213-217.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Строган Наталія Вікторівна,
вчитель початкових класів
Херсонської загальноосвітньої
школи I-III ступенів № 36
Херсонської міської ради,
спеціаліст вищої категорії,
вчитель-методист
м. Херсон

Анотація: У статті досліджується потенціал використання платформи YouTube як інструменту розвитку усного мовлення у молодших школярів. Аналізуються особливості освітнього відеоконтенту, його переваги та недоліки, а також методичні рекомендації щодо організації навчального процесу з використанням відео матеріалів. Особлива увага приділяється інтерактивним формам роботи, таким як мовленнєві ігри, рольові ігри та активне обговорення відео, що сприяють формуванню мовленнєвих навичок, розвитку творчості, критичного мислення та мотивації до навчання. У роботі враховані рекомендації провідних науковців щодо відбору якісного контенту і контролю за переглядом. Також розглядаються виклики, пов'язані з використанням платформи YouTube у навчанні, зокрема питання безпеки і достовірності інформації. Стаття буде корисною для педагогів, які прагнуть інтегрувати цифрові технології у процес формування мовленнєвих компетенцій молодших школярів.

Ключові слова: Критичне мислення, технології, початкова школа, здобувач початкової освіти, цифрові технології.

Однією з актуальних проблем сучасної методики викладання української мови у початковій школі є питання мовленнєвого розвитку дітей молодшого

шкільного віку. Визначальним завданням у навчанні рідної мови є формування та вдосконалення правильного, виразного й доречного мовлення учнів.

Рідна мова виступає засобом пізнання навколишнього світу, входження у соціальне середовище, а також інтеграції до національної та світової культури. Вона є формою етнічної та особистісної ідентичності, засобом самопізнання, саморозвитку й самовираження, що сприяє формуванню нової особистості та соціальних взаємин у полікультурному суспільстві.

Сучасні соціальні виклики вимагають не лише адаптації до існуючих умов, але й пошуку інноваційних моделей поведінки та методів навчання. Освітній процес зазнає значних змін, зокрема через впровадження новітніх технічних засобів, серед яких цифрові освітні матеріали та програми для молодших школярів. Ці інструменти володіють універсальними дидактичними можливостями, що дозволяють організовувати навчання мови і розвиток мовлення у діалоговому режимі з урахуванням індивідуальних і вікових особливостей учнів.

Одним із сучасних засобів реалізації таких функцій є відеоконтент, який сьогодні став невід'ємною частиною повсякденного життя. Використання відео в освітньому процесі, зокрема на платформах онлайн-курсів і відеохостингах, таких як YouTube, має значний потенціал для розвитку усного мовлення молодших школярів.

Проблема розвитку усного мовлення як виду мовленнєвої діяльності висвітлена у працях низки науковців, серед яких В. Бадер, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Вашуленко, К. Пономарьова та інші. Проте питання лінгвостилістичних особливостей онлайн-платформи YouTube, а також лінгвістичний аналіз матеріалів, представлених у цьому цифровому середовищі, наразі недостатньо досліджені.

Дослідження лінгвістичних аспектів онлайн-контенту представлені роботами А. Кравця, М. Балюка, О. Гаврилюка, які розглядають взаємодію сучасного світу з новими формами комунікації. Науковці Є. Холод, Ю. Плетенецька, І. Денчик, Л. Доброводова здійснюють лінгвістичне

обґрунтування характеристик відеоматеріалів, тоді як А. Нойберт, Ю. Аapresян, Р. Делевська, Н. Шарманова присвячують свої дослідження вивченню прагматичних кліше у контексті прагматики.

Активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес і зростання ролі візуальних засобів передачі інформації сприяли трансформації ролі відео у здобутті освіти. Особливо зросли потреби у навчальних відеоматеріалах під час карантинних обмежень і військових дій на території України, що стимулювало застосування дистанційних технологій.

За словами І. М. Андреасяна, відеофільми мають суттєвий емоційний вплив на учнів, формуючи індивідуальне ставлення до побаченого матеріалу. Перевагами відеоконтенту є миттєвість відтворення реальної дійсності, особлива форма комунікації між ведучим і аудиторією (зокрема у телевізійних програмах), використання графічних схем, ненав'язливий спосіб подачі інформації, а також поєднання кольору, музики і фону. Завдяки цьому учень отримує можливість опинитися в умовах, максимально наближених до природного середовища сприйняття [1, с. 42].

Відеонавчальні матеріали привабливі з ряду причин (див. рис. 1.1.).

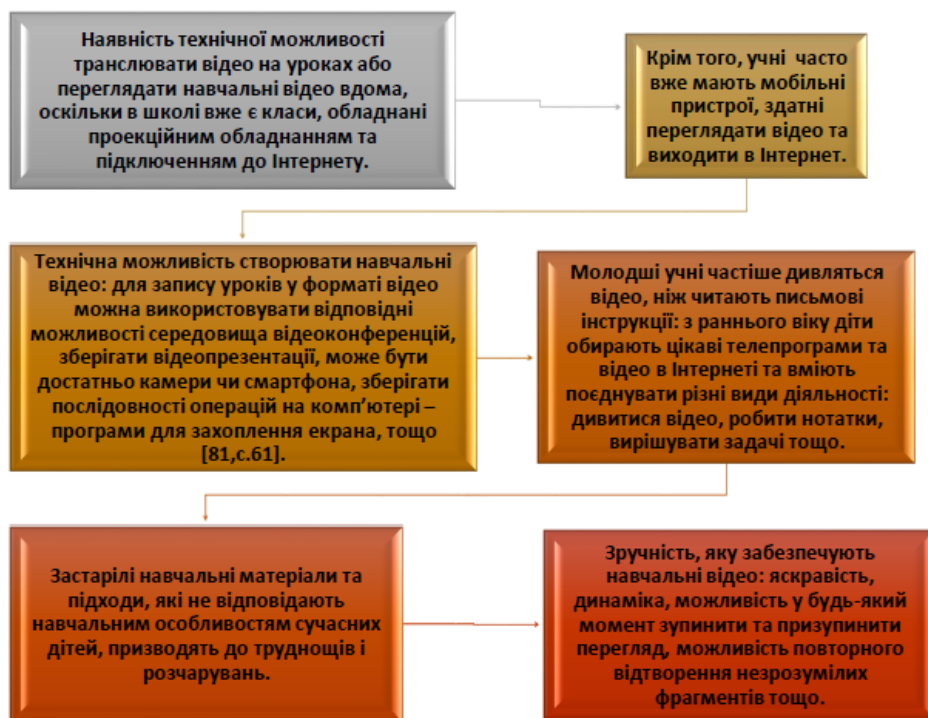

Рис. 1.1. Причини привабливості навчальних відеоматеріалів

Згідно з дослідженням, проведеним на замовлення Німецької ради культури та освіти, платформа YouTube дедалі частіше використовується дітьми молодшого шкільного віку. Діти свідомо шукають навчальний контент на YouTube з метою поглиблення знань. Особливо важливою YouTube є для учнів віком від 12 до 19 років, поступаючись за рівнем використання лише платформі WattsUp. Майже половина опитаних респондентів зазначають використання YouTube з освітніми цілями.

Одним із ключових факторів привабливості платформи для школярів є широкий вибір пояснювальних відеоматеріалів, які доступно розкривають складні теми, а також можливість багаторазового відтворення відео з паузами, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу [4].

На нашу думку, освітнє застосування YouTube є перспективним з огляду на такі аспекти: широкий вибір навчальних відео, що дозволяє учням обирати авторів, стиль викладу та рівень деталізації; можливість отримання допомоги та коментарів від авторів і глядачів під час перегляду; використання інтерактивних відео з вбудованими завданнями, правильність виконання яких визначає подальший хід навчального матеріалу.

Водночас відеоконтент на YouTube має і певні недоліки, серед яких наявність реклами, складність перевірки достовірності інформації та відтермінований зворотний зв'язок.

YouTube може слугувати ефективним інструментом розвитку усного мовлення молодших школярів за умови забезпечення відповідного контенту та контролю з боку батьків і педагогів для гарантування безпечного та продуктивного навчального досвіду.

І. В. Шишка підкреслює, що освітні відео на YouTube можуть бути дієвим засобом розвитку усного мовлення у молодших школярів за умови дотримання низки рекомендацій:

- Вибір якісного відео, що відповідає віковим особливостям дітей, містить зрозумілий та цікавий контент з яскравою візуалізацією;
- Попередній перегляд відео педагогом або батьками;

- Активна взаємодія під час перегляду: заохочення дітей до коментування та висловлення власних думок;
- Обговорення основних ідей і подій після перегляду;
- Використання рольових ігор для моделювання ситуацій із відео, що сприяє розвитку творчих здібностей і вимови;
- Створення учнями коротких розповідей на основі переглянутого матеріалу для формування структурованого мовлення;
- Вибір відео на знайомі або цікаві теми для стимулювання активного спілкування;
- Підтримка правильної вимови та повторення складних слів разом із дітьми;
- Творчі завдання зі створення власних історій або діалогів за мотивами відео [6, с. 38].

Т. Цепенюк розглядає YouTube як платформу для розвитку усного мовлення через мовленнєві та рольові ігри, зокрема рекомендує такі форми роботи:

- «Опиши та вгадай» – перегляд коротких відео без звуку з описом подій та героїв для подальшого вгадування;
- «Намалюй і поясни» – опис сцен відео з подальшим малюванням за описом і порівнянням із оригіналом;
- «Тема зараз» – говоріння на тему, висловлену у відео, із використанням почутих слів;
- Рольові ігри: «Ведучий новин» та «Ролі героїв», що передбачають відтворення та творче продовження відеодіалогів.

О. В. Овчарук зазначає, що спільний перегляд відеоматеріалів із батьками або вчителем сприяє розвитку усного мовлення завдяки кращому розумінню, обговоренню та підвищенню виразності мовлення [6, с. 40].

Важливо враховувати інтереси та рівень мовленнєвого розвитку дитини під час інтеграції YouTube у процес формування усного мовлення.

Отже, сучасні дослідження підкреслюють важливість YouTube як

інструменту розвитку усного мовлення в молодшій школі, з урахуванням наступних ключових аспектів:

1. Доступність різноманітного контенту, що дозволяє адаптувати відеоматеріали до навчальної програми та індивідуальних потреб учнів;
2. Візуально-аудіальна підтримка, яка допомагає учням із різними стилями сприйняття ефективніше засвоювати матеріал;
3. Можливості самостійного навчання і додаткового опрацювання тем;
4. Практики розвитку мовлення через коментування, обговорення та розповіді на основі переглянутого відео;
5. Формування критичного мислення шляхом аналізу та оцінювання достовірності контенту.

Водночас, під час використання YouTube у навчанні виникають труднощі, пов'язані з управлінням контентом, відсутністю оперативного зворотного зв'язку та ризиком доступу до небажаного матеріалу. Тому використання платформи потребує продуманого підходу, що враховує як переваги, так і потенційні виклики для розвитку усного мовлення молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреасян, І. М. (2020). Відеофільми в освітньому процесі: вплив на емоційне ставлення учнів. *Педагогічна думка*, 4(12), 45-52.
2. Бадер, В. (2018). Розвиток усного мовлення молодших школярів: теорія і практика. Київ: Освіта.
3. Гаврилюк, О. (2019). Онлайн-комунікації в сучасному світі: лінгвістичний аспект. *Сучасна лінгвістика*, 3(5), 102-110.
4. Денчик, І., Доброводова, Л. (2021). Лінгвістичний аналіз відеоконтенту: підходи і методи. Харків: Наукова думка.
5. Кравець, А. (2020). Нові форми комунікації у цифрову епоху. *Журнал соціальних наук*, 8(2), 66-75.
6. Овчарук, О. В. (2022). Спільний перегляд відео як засіб розвитку

усного мовлення молодших школярів. *Педагогіка і психологія*, 2(14), 38-46.

7. Пономарьова, К. (2016). Формування мовленнєвих навичок у дітей молодшого шкільного віку. Одеса: Видавництво ОНУ.

8. Шишка, І. В. (2023). Використання YouTube для розвитку усного мовлення у молодших школярів. *Педагогічні технології*, 1(7), 78-88.

ІНКЛЮЗІЯ В ДОШКІЛЛІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Титаренко Наталія Володимирівна

завідувач сектору шкільної освіти
відділу освітньої статистики і аналітики
ДНУ «Інститут освітньої аналітики»
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Інклюзивна освіта є основоположною складовою сучасної дошкільної освіти, що забезпечує право кожної дитини на якісне та доступне навчання. Прийняття нового Закону України «Про дошкільну освіту» №3788-IX (2024) стало важливим кроком у реформуванні системи дошкільної освіти з урахуванням принципів інклюзії, прав людини та безбар'єрності. Цей закон не лише закріплює право дитини з особливими освітніми потребами (ООП) на освіту, а й передбачає створення необхідного освітнього середовища та механізмів підтримки.

Положення нового закону гармонізовані з Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затвердженою розпорядженням КМУ №366-р від 14 квітня 2021 року. Обидва документи формують підґрунтя для розвитку інклюзивної освіти, а також зобов'язують державу, громади та педагогічну спільноту до системної роботи в цьому напрямі.

Мета роботи. / Aim. У роботі ми проаналізуємо положення про інклюзивну освіту в новому Законі України «Про дошкільну освіту», визначимо ключові новації, виклики та потенціал впровадження інклюзивного підходу в контексті системного реформування дошкільної освіти.

Матеріали та методи. / Materials and methods. За даними Держстату на кінець 2023 року в Україні 13,5 тис. закладів дошкільної освіти надавали освітні послуги 862 тис. осіб. За десять років (з кінця 2013 до кінця 2023 рр.) кількість закладів скоротилася на 19,2 % а кількість вихованців у них – на 41,4 %. За роки незалежності після найнижчої кількості закладів і вихованців у 2004 році, 2013 рік дав пікові показники по цих позиціях.

Наступні роки демонстрували поступове їх зменшення. Натомість, показник охоплення дошкільною освітою дітей відповідного віку, коливаючись протягом років незалежності, у 2021 році зупинився на найвищій позначці – 65 %. Для прикладу, у 1991 році – 55 %, у 2004 році – 50 %, у 2013 році – 61 %. Таким чином, можна констатувати позитивні тенденції, а саме, незважаючи на скорочення кількості закладів, охоплення дошкільною освітою зросло. Що ж стосується інклюзивних груп в закладах дошкільної освіти, маємо наступне. На кінець 2023 року 3343 (24,4 % від закладальної кількості закладів у цьому році) заклади мають інклюзивні групи.

У цих закладах створено 7102 відповідні групи, в яких є 130304 місця для дітей з особливими освітніми потребами. Натомість, відвідують ці групи 139041 (16,1 % від закладальної кількості вихованців у цьому році) дитина. Отже, ми бачимо, що потреба в створенні інклюзивних груп або додаткових місць у них є актуальною: кількість вихованців з особливими освітніми потребами перевищує кількість місць в інклюзивних групах.

Прийняття нового Закону України «Про дошкільну освіту», на нашу думку, сприятиме актуалізації процесу реалізації права кожної дитини на отримання дошкільної освіти. Аналіз змісту нового Закону України «Про дошкільну освіту» дозволить визначити можливості та перспективи покращення організації інклюзивної освіти в дошкільлі.

У рамках дослідження ми представимо також результати проведеного в 2024 році моніторингу ДНУ «Інститут освітньої аналітики» щодо організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти. 2000 закладів освіти, що увійшли до репрезентативної вибірки, взяли участь в онлайн-опитуванні. Респондентами дослідження були керівники закладів, вихователі-методисти, вихователі, асистенти вихователів, батьки (інші законні представники) дітей з особливими освітніми потребами.

Репрезентативність вибірки дала можливість поширити отримані результати на генеральну сукупність закладів дошкільної освіти й сформулювати узагальнювальні висновки.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати проведеного ДНУ «Інститут освітньої аналітики» дослідження демонструють наступне. Безбар'єрний простір для перебування, навчання, виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами створено повністю в 7,6 % закладів дошкільної освіти, частково – у 37,5 % установ; у 37,6 % планують найближчим часом це зробити; решта не мають потреби. Ресурсні кімнати мають 46,2 % закладів дошкільної освіти.

Для організації роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах методичними матеріалами повністю забезпечені 32,5 % закладів, частково – 62,1 %, решта – не забезпечені. Щодо матеріально-технічного забезпечення, виявлені такі цифри. Повністю забезпечені засобами для проведення корекційно-розвиткових занять з дітьми з особливими освітніми потребами 23,8 % закладів, частково – 67,6 %, решта – не забезпечені. Допоміжними засобами для навчання дітей з особливими освітніми потребами повністю забезпечені 15,5 % закладів, частково – 72,0 % установ, решта – не забезпечені.

Таким чином маємо, що методичне та матеріально-технічне забезпечення мають повністю або частково більшість закладів. Натомість, облаштування безбар'єрного простору для дітей з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти має залишатися в колі уваги місцевих громад. Виявлена також потреба в навчанні вихователів організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами з урахуванням категорій (типів) особливих освітніх потреб (труднощів) та рівнів підтримки (83,7 %); в оволодінні методиками зменшення проявів небажаної поведінки дитини з особливими освітніми потребами, психологічної підтримки та формування нових навичок у означених вихованців (72,8 %).

Отже, визначено дефіцит кваліфікованих кадрів і асистентів; відсутність уніфікованої системи підготовки кадрів з інклюзивної освіти; обмеженість ресурсів на рівні громади; слабка міжгалузева координація. Позитивними тенденціями, виявленими під час моніторингу, є активна участь батьківських

спільнот, наявність міжнародної технічної підтримки, запуск програм підвищення кваліфікації педагогів та оновлення стандартів дошкільної освіти з урахуванням інклюзивного компонента.

Аналізуючи Закон України «Про дошкільну освіту», можна зазначити, що закон враховує потребу суспільства щодо доступності дошкільної освіти та суттєво розширює законодавчу базу інклюзивної освіти. Він передбачає створення сприятливого освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами, а також пріоритетний прийом таких дітей до закладів дошкільної освіти.

Також закон надає батькам право вибору форми здобуття дошкільної освіти, включаючи дистанційну та мережеву, зокрема, розширює наступні напрями:

1. Законодавчі новації:

- Визначено поняття «інклюзивна освіта» та закріплено в законі.
- Розширено права дітей з особливими освітніми потребами на доступ до якісної дошкільної освіти.

2. Організаційні аспекти:

- Впроваджено посаду асистента дитини в закладах дошкільної освіти.
- Визначено необхідність адаптації освітнього середовища та програм до потреб дітей з особливими освітніми потребами.

3. Підготовка кадрів:

- Окреслено потребу в підвищенні кваліфікації педагогічних працівників щодо інклюзивного навчання.
- Задokumentовано необхідність розробки методичних рекомендацій та навчальних програм для роботи в інклюзивному середовищі.

4. Взаємодія з батьками та громадськістю:

- Зазначено необхідність залучення батьків до процесу інклюзивного навчання.
- Окреслено потребу в підвищенні обізнаності суспільства про інклюзію та її значення для суспільства загалом, та вихованців зокрема.

Висновки./Conclusions. Новий закон про дошкільну освіту формує засади для розбудови сталої, інклюзивної системи освіти, орієнтованої на потреби кожної дитини. Реалізація інклюзії у сфері дошкілля вимагає системного підходу: законодавчої підтримки, інституційної спроможності громад, підготовки кадрів та достатнього фінансування. Подальший розвиток інклюзивної дошкільної освіти має ґрунтуватися на міжсекторальній взаємодії, участі громадянського суспільства та оцінці потреб на місцях.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІЗУАЛЬНОГО ТА СЛУХОВОГО СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ БАГАТОЗАДАЧНОСТІ

Бєхтерєва Анастасія Олексіївна

студентка

Хмельницький університет управління і права

Вступ / Introduction

У сучасному світі людина постійно взаємодіє з великою кількістю інформації через різні сенсорні канали. Особливу увагу варто приділити умовам багатозадачності – стану, коли індивід змушений паралельно виконувати кілька завдань. Важливим є порівняння ефективності візуального та слухового каналів сприйняття інформації, оскільки саме ці канали найчастіше використовуються у щоденній діяльності. Вивчення цього питання дозволяє краще зрозуміти когнітивні ресурси людини та оптимізувати навчальні й професійні процеси.

Ціль роботи / Aim

Метою даної роботи є порівняльний аналіз ефективності візуального та слухового сприйняття інформації в умовах багатозадачності з метою виявлення оптимального каналу для передачі інформації в таких умовах.

Матеріали та методи / Materials and Methods

У роботі застосовано аналіз наукових публікацій з когнітивної психології, нейропсихології та освітніх технологій. Розглянуто результати емпіричних досліджень щодо сприйняття інформації через зоровий і слуховий канали при виконанні паралельних завдань. Використано метод порівняльного аналізу, а також елементи синтезу для формулювання висновків. Основну увагу приділено дослідженням, що вивчають продуктивність у задачах, які включають перегляд, прослуховування та моторні дії в поєднанні.

Результати та обговорення / Results and Discussion

Результати показують, що в умовах монофокусної діяльності (тобто за відсутності конкурентних завдань) візуальний канал має перевагу, оскільки дозволяє краще структурувати й запам'ятовувати інформацію. Однак при наявності супутніх дій, таких як фізична активність чи паралельна обробка іншого візуального контенту, ефективність візуального сприйняття значно знижується.

Слухове сприйняття, навпаки, залишається більш стабільним у багатозадачному середовищі. Люди можуть ефективно засвоювати аудіоінформацію під час виконання рутинних або моторних завдань (наприклад, ходьби, прибирання). Крім того, аудіоканал рідше зазнає перевантаження, оскільки не конкурує з візуальними стимулами.

Дослідження Стенфордського університету (Ophir et al., 2009) підтверджують, що надмірна багатозадачність загалом знижує когнітивну продуктивність, але слухове сприйняття виявляється менш вразливим до таких впливів.

Також встановлено, що комбінування слухової інформації з руховою діяльністю дає кращі результати, ніж комбінування візуального контенту з іншими задачами.

Висновки / Conclusions

1. У багатозадачному середовищі слуховий канал сприйняття є більш ефективним та стабільним у порівнянні з візуальним.
2. Візуальне сприйняття потребує більшого когнітивного ресурсу та знижується при паралельному навантаженні.
3. Оптимізація навчання чи професійної діяльності в умовах багатозадачності можлива шляхом активного використання аудіоінформації у фоновому режимі.
4. Перспективним є подальше дослідження нейрофізіологічних механізмів обробки інформації в умовах розподілу уваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Ophir, E., Nass, C., & Wagner, A. D. (2009). Cognitive control in media multitaskers. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(37), 15583-15587.
2. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning* (2nd ed.). Cambridge University Press.
3. Wickens, C. D. (2008). Multiple resources and mental workload. *Human Factors*, 50(3), 449–455.
4. Moray, N. (1986). Monitoring behavior and supervisory control. In *Handbook of Perception and Human Performance*, Vol. II.
5. Schneider, W., & Shiffrin, R. M. (1977). Controlled and automatic human information processing. *Psychological Review*, 84(1), 1–66.

ФАКТОРИ ВИЗНАЧЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ СИТУАЦІЇ

Волков Дмитро
Студент бакалавр
Харківського інституту
ПрАТ ВНЗ МАУП

Чим більш загальні «параметри» людини ми розглядаємо, тим більшого типового, схожого в його поведінці, сприйнятті, реакції з іншими ми будемо знаходити. Так, на рівні «загальнолюдського виміру» люди можуть відчувати загальне почуття страху в схожих обставинах і переживати його схожим чином (проявляючи це в одних і тих же ознаках). Кожне наступне «вимір» буде впливати і накладати свої обмеження на наші реакції. Наприклад, приналежність до певної культури, вікової категорії, статі, професійної групи робить наше сприйняття і оцінку тих чи інших обставин специфічним, особливим. Нарешті, якщо ми звернемося до внутрішнього світу людини, його психологічним особливостям, то на цьому рівні сприйняття людьми зовнішніх ситуацій і подій стає ще більш тонким і індивідуалізованим, одиничним.

Визначення ситуації, з одного боку, спирається на саму «визначувану» ситуацію, з іншого – на існуючі у суб'єкта індивідуальні когнітивні репрезентації ситуацій різного типу. Таким чином, визначення ситуації детерміновано як зовнішньою реальністю, так і внутрішнім суб'єктивним світом людини, причому сила впливу обох «джерел» може розрізнятися в залежності від ситуації.

Чим більш визначеною є зовнішня ситуація, тим більш однотипні реакції вона викликає. У разі виникнення небезпеки самі різні люди, незалежно від їх індивідуальних особливостей, ставлення до життя, переконань і смаків, часто піддаються паніці, рятуються втечею, переживають емоційні потрясіння.

Хоча в їх поведінці і можна побачити індивідуальні особливості, ситуація, в якій вони опинилися, настільки однозначна, що фактично не

залишає місця різним суб'єктивним інтерпретаціям. Якщо ж зовнішня ситуація є менш визначеною, її сприйняття в більшій мірі залежить від індивідуальних особливостей учасників. Наприклад, начальник влаштовує своїм підлеглим рознос: для одного з них це «справедлива критика», для іншого - нічого не значуще «струс повітря», а третій кипить від обурення і насилу стримується, щоб не відреагувати на неприйнятну для нього поведінку керівника.

В залежності від того, який внесок вносить сама зовнішня ситуація у виникнення конфліктів і яку роль відіграють в цьому суб'єктивні чинники, всі конфлікти можна умовно розташувати в якомусь континуумі.

На одному його полюсі перебуватимуть конфлікти, викликані виключно зовнішніми причинами: ситуація об'єктивно виявляється настільки конфліктогенна, що індивідуальні особливості людей фактично не мають значення, і ця ситуація викликає у них однакову реакцію. Теоретично можна припустити, що всі 100% людей будуть сприймати цю ситуацію як конфліктну. На протилежному полюсі, навпаки, будуть розташовуватися конфліктні ситуації, викликані виключно суб'єктивними факторами: самі по собі вони не містять ніякого конфліктогенного початку, але породжені суб'єктивної схильністю людей бачити в цих ситуаціях конфлікт. Адже, умовно кажучи, може існувати людина, для якого всі 100% його життєвих ситуацій – конфліктні. Чим ближче до «ситуаційному» полюсу, тим більше конфлікти викликані чинниками самої ситуації (і меншу роль відіграють індивідуальні особливості людей). І навпаки, чим ближче до «особистісному» полюсу, тим більшого значення набуває «людський» фактор (і меншу – «об'єктивні» особливості ситуації). Більшість конфліктних ситуацій, однак, виникають як в результаті наявності «об'єктивного» конфліктогенного початку в зовнішніх умовах ситуації, що дозволяють побачити в ній конфлікт, так і внаслідок індивідуальних особливостей людей, «які бачать» в ній конфлікт.

У повсякденному житті людина переживає найрізноманітніші ситуації, сукупність яких утворює наше актуальне життєвий простір.

Якщо ж перейти від цього «горизонтального» виміру до тимчасового,

«вертикальному» – змінюють один одного рокам життя, то і тут ми побачимо низку подій, обставин, ситуацій, складових і утворюють загальний життєвий шлях людини. Поняття ситуації в психології недостатньо визначено. У своїй роботі по методологічним і теоретичним проблемам психології Б. Ф. Ломов назвав розробку способів і засобів опису ситуації одним з найважливіших завдань. Однак ситуація як самостійне поняття зі своїм певним змістом майже не розглядається в психологічних дослідженнях. У психологічних словниках ситуація описується самим традиційним чином як «система зовнішніх по відношенню до суб'єкта умов, які спонукають і опосередковують його активність». Разом з тим цілком очевидно, що подібне визначення не задовольняє сучасному розумінню цього поняття. Ю. М. Ємельянов, обговорюючи соціально-психологічні проблеми вивчення ситуацій, зазначав: «Дивно те, що психологи, постійно стверджуючи, що поведінка людини не може бути зрозуміле поза ситуаційного контексту, приділили мало уваги безпосередньо самому феномену участі людей в ситуації як явищу, володіє самостійним науковим статусом. Тенденція представляти ситуацію незалежно від людей, в ній беруть участь, відводячи їм роль позачуттєвого споглядання, закриває від соціальних психологів концептуальні можливості даного поняття».

Фактично йдеться про фундаментальну методологічної проблеми філософії і психології, про співвідношення об'єктивного «зовнішнього» світу і суб'єктивного «внутрішнього» світу людини, про відображення «об'єктивного» в «суб'єктивному». Хоча питання про зміст психологічного поняття ситуації не можна вважати вирішеним, прийнято розрізняти об'єктивні аспекти ситуації, її «об'єктивне значення» та суб'єктивні аспекти, «суб'єктивний Сенс».

З психологічної точки зору ситуація – це зовнішні обставини в інтерпретації окремою людиною. Самі ці обставини і їх сприйняття, переживання людиною і утворюють в сукупності його життєву ситуацію, причому саме сприйняття та інтерпретація тих чи інших обставин часто відіграють вирішальну роль у виникненні та розвитку несприятливих і критичних ситуацій в житті людей.

Серед безлічі життєвих ситуацій особливо виділяються ті, які можна позначити як критичні, потребують дозволу або подолання. При цьому мова йде не про буденні, повторюваних ситуаціях (які б проблеми і труднощі вони ні містили), в яких ми використовуємо звичні способи їх подолання, але про тих ситуаціях, які вимагають пошуку нового рішення або задіявання незвичних ресурсів для їх вирішення. Критична життєва ситуація – це емоційно пережиті життєві обставини, які в сприйнятті людини представляють складну психологічну проблему, труднощі, що вимагає свого рішення або подолання.

Ф. Василюк аналізує чотири основні поняття, якими оперує психологія при описі цих ситуацій: стрес, фрустрація, конфлікт і криза. Різним типам критичних ситуацій відповідають різні онтологічні поля: так, конфлікт співвідноситься автором з онтологічним полем внутрішнього світу, а онтологічним полем кризи є життя як ціле.

Для позначення різноманітних труднощів, а також викликаються ними станів і переживань в повсякденній мові часто використовується поняття стресу. В якійсь мірі та чи інша ступінь переживання стресу характерна для будь-яких критичних життєвих ситуацій. Стрес, однак, може бути викликаний фізичними чи іншими короткотривалими впливами (наприклад, травма, отримана під час ожеледиці, або суперечка в транспорті), тоді як більш чи менш тривалі переживання людини, пов'язані зі значимими для нього психологічними проблемами, переживаються звичайно в таких формах, як конфлікти і кризи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пірен М. І. Конфліктологія: Підручник. К.: МАУП, 2007.
2. Практикум із групової психокорекції : підручник / С. Д. Максименко [таін.]. – Мелітополь : вид-во Мелітоп. держ. пед. ун-ту ім. Б. Хмельницького, 2015.– 412 с.
3. Герасіна Л. М, Панов М. І., Осіпова Н. П. та ін. / Конфліктологія: Харків. Право, 2002. – 256 с.

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ У СПІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Вороніна Вероніка
Студентка бакалавр
Харківського інституту
ПрАТ ВНЗ МАУП

Саме в процесі спілкування та співпраці між людьми формуються соціальні відносини, і під впливом цих нових якостей у людини розвиваються особистості. Спільна діяльність – це систематична діяльність, у якій індивіди взаємодіють і спрямована на сприяння відтворенню матеріальних та духовних культурних об'єктів.

Специфічні риси спільної діяльності включають:

1) присутність учасників у просторі та часі, що створює безпосередні особисті стосунки між ними, включаючи обмін діяльністю, обмін інформацією, а також взаєморозуміння

2) наявність спільної мети – результату партнерства, тобто спільних інтересів та сприяння задоволенню потреб кожної особи, що бере участь у партнерстві

3) наявність організацій та управлінських груп, тобто індивідуалізованих одним з учасників, наданих спеціальними повноваженнями або розподілених між ними

4) спільне використання процесу співпраці між учасниками, характеру цілей, засобів та обставин, за яких вони можуть бути досягнуті, виходячи зі складу та рівня кваліфікації учасників. Це вимагає взаємозалежності між індивідами, що відображається в кінцевому продукті спільної діяльності або у виробничому процесі. Якщо кожна операція виконується паралельно в першій і не залежить від послідовності інших, то вони є спеціалізованими та ієрархічними, оскільки повинні виконуватися одночасно як функціонально різні компоненти складної операції або в суворій послідовності. Прикладом

високоспеціалізованої спільної діяльності є колективна наукова діяльність, яка має розгалужену систему соціальних ролей для її учасників,

5) які формуються об'єктивно визначеними функціональними рольовими взаємодіями, міжособистісними відносинами, що набувають відносно самостійного характеру в процесі спільної роботи. Зумовлені змістом спільної діяльності, міжособистісні відносини впливають на процес і результат.

У соціальній психології спільна діяльність вважається найважливішою умовою соціально-психологічної інтеграції залучених індивідів. Спільна діяльність об'єктивно має різнобічний характер завдяки своїм внутрішньо- та міжсистемним зв'язкам. Той факт, що індивідуальні дії є умовами існування та відтворення як власної, так і колективної системи дій індивіда, свідчить про взаємодію та взаємодію між індивідуальними та колективними діями, між індивідуальними мотиваційними та соціальними нормативними умовами.

На думку Сорокуна П. А., існують незаперечні докази того, що коли діти розвиваються поза суспільством з раннього віку, вони залишаються на рівні розвитку тварин, не розвивають мовлення, органи чуття чи мислення, і немає руху в потрібному напрямку. Жоден особистісний досвід людини не може самостійно сформувати систему понять. Беручи участь у трудовій та громадській діяльності, люди розвивають у собі специфічні людські якості, властиві людству. Засвоєння соціально-історичного досвіду служить відтворенням історично сформованих властивостей людського виду, якими володіє дитина. Без суспільства, без засвоєння соціально-історичного досвіду людства неможливо бути людиною, набути специфічних людських якостей, навіть якщо людина має біологічну повноту. Як бачимо, людина не може жити та процвітати поза конкретною групою людей, до якої вона належить. Вплив організації на особистість багатогранний і важливий, оскільки вона виконує такі важливі для особистості функції, як: інтеграція, соціалізація, прагматизація, експресивність та підтримка.

Вітчизняна психологічна наука передбачає застосування загальнопсихологічних теорій дії. Так само, як у випадку з окремою людиною її

намір проявляється лише на рівні дії, а не на рівні самої особистості, так і в соціальній психології природа взаємовідносин розкривається лише тоді, коли вони включені в якусь загальну дію. Конкретне значення кожного виду спільної діяльності полягає у певному співвідношенні індивідуальних «вкладів» її учасників. Таким чином, схема пропонує визначити три можливі форми, або моделі: 1) коли кожен учасник виконує спільне завдання незалежно від інших – «спільно-індивідуальна діяльність» (наприклад, деякі виробничі команди, де кожен учасник має своє власне завдання); 2) коли одне й те саме завдання виконується послідовно кожним учасником – «спільно-послідовна діяльність» (наприклад, конвеєрна стрічка); 3) коли відбувається одночасна взаємодія між кожним учасником та всіма іншими – «спільно-інтерактивна діяльність» (наприклад, спортивна команда, науковий колектив або дизайнерське агентство). Кожна організація має певний вид діяльності: робота, обслуговування, освіта, спорт, спорт. Незалежно від того, чи є діяльність спільною, груповою чи індивідуальною, вона завжди має однакову структуру.

Усередині:

- 1) поставлені цілі,
- 2) прийняття рішень,
- 3) планування,
- 4) впровадження заходів,
- 5) нагляд та контроль,
- 6) оцінка результатів.

Групова діяльність здійснюється за участю всіх членів групи відповідно до запланованих цілей та планів. Успішне виконання плану залежить від співпраці всіх членів групи. Але це можливо лише за умови чіткого розподілу обов'язків та професійної готовності учасників спільної діяльності. Крім того, всі члени групи повинні сумлінно виконувати свої обов'язки, а також має бути належна гнучкість на робочому місці.

Позитивний вплив на групову діяльність демонструється співпрацею членів групи та розвитком неформальних зв'язків між тими, хто виконує схожі

завдання. Це сприяє виникненню емоційної близькості між ними та виникненню єдності, солідарності та згуртованості.

Соціальні відносини «задаються» у стосунках через реальні соціальні дії, частиною (або типом об'єднання) яких є афіліація. Міжособистісні відносини також «задаються» у взаємодіях: вони визначають як вид взаємодії, яка відбуватиметься в даній ситуації (чи це співпраця, чи конкуренція), так і вид взаємодії тут (чи працюєте ви разом більш ефективно чи менш). Емоційна основа, властива міжособистісним системам, що формують оцінки, орієнтації та ставлення партнерів, певним чином «забарвлює» взаємодії. Водночас, однак, таке емоційне (позитивне чи негативне) забарвлення взаємодії не може повністю передбачити її наявність чи відсутність: навіть у ситуаціях «негативних» стосунків між індивідами в групах, що займаються певною соціальною діяльністю, взаємодія неминуча. Те, якою мірою міжособистісні стосунки можуть визначати та, навпаки, «підпорядковувати» групові дії, повністю залежить від рівня розвитку даної групи та системи соціальних відносин, в яких ця група існує. Однак, аналіз лише цих особистісних стосунків не можна вважати недостатнім для характеристики групи: на практиці міжособистісні стосунки базуються не лише на прямих емоційних контактах. Сама діяльність також створює низку інших стосунків, які опосередковуються [1, с. 48].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Психологічні особливості становлення ідентичності в дітей підліткового віку. URL:<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4805/1/Janovska.pdf>
2. Міжособистісне спілкування підлітка. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6590/educ_2023_110.pdf?sequence=1&isAllowed=y(дата звернення: 23.02.2024)
3. Хартер, Сьюзен. Конструювання себе: перспектива розвитку: Книга. Нью-Йорк: Guilford Press, 2000. 370 с.

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ДИТЯЧИЙ ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД: ОСОБЛИВОСТІ

Гамолко Єлизавета

здобувач магістерського рівня вищої освіти

Факультет Заочна форма навчання

Спеціальність «Психологія»

Науковий керівник:

Савиченко Ольга Михайлівна

доцент

Актуальність дослідження. Проблематика психічного здоров'я набуває особливої гостроти в сучасних умовах соціальних змін, кризових подій та зростання психоемоційних навантажень. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, психічні розлади є однією з провідних причин втрати якості життя, особливо серед молоді. У контексті України актуальність зростає на основі високого рівня тривожності, депресивних станів, суїцидальних намірів серед осіб юнацького віку, що значною мірою пов'язано з невирішеними психологічними травмами, пережитими у дитячому віці.

Наукові дослідження (Г. С. Костюк, Т. М. Титаренко, О. М. Леонт'єв, Б. ван дер Колк, Дж. Боулбі) наголошують на довготривалому та трансформаційному впливі дитячої травматизації на емоційну регуляцію, міжособистісні стосунки, ідентичність та адаптивні механізми особистості. Усе це зумовлює необхідність цілісного емпіричного дослідження зв'язку між дитячим травматичним досвідом і психічним здоров'ям юнаків, що і стало основою для даної дипломної роботи.

Ступінь дослідженості проблеми. Психологічні аспекти дитячих травм широко висвітлені у світовій науковій традиції: численні дослідження, зокрема в рамках програм Adverse Childhood Experiences (ACE), доводять вплив ранніх негативних подій на емоційну стабільність та фізичне здоров'я у дорослому житті. Водночас в українському контексті ця тематика залишається фрагментарно дослідженою. Локальні особливості соціального середовища,

сімейних структур, рівня доступності психологічної допомоги потребують окремого вивчення. Тому дане дослідження має наукову новизну та високу прикладну цінність.

Мета дослідження. Метою дипломної роботи є виявлення психологічних особливостей впливу дитячого травматичного досвіду на психічне здоров'я осіб у юнацькому віці. Також поставлено завдання встановити характер і силу взаємозв'язку між пережитими травмами в дитинстві та показниками психоемоційного стану в юності, а також розробити практичні рекомендації для психологічної допомоги молоді.

Методики дослідження. У роботі використано два основні діагностичні інструменти:

1. Mental Health Assessment Inventory (MHAИ) – багатовимірний опитувальник, який дає змогу оцінити психічний стан респондента за п'ятьма шкалами: депресивні симптоми, посттравматичні прояви, екзистенційно-особистісні труднощі, тривожність, суїцидальні та залежні тенденції. Його використання дозволило отримати ґрунтовну картину актуального психоемоційного стану учасників.

2. Adverse Childhood Experiences (ACE) – стандартизований інструмент для кількісного обліку негативного дитячого досвіду, що охоплює п'ять основних сфер: сімейна дисфункція, деструктивне ставлення оточення, раннє статеве життя, соціально-емоційна занедбаність та загальний індекс ACE.

Результати дослідження. У результаті проведеного емпіричного дослідження було проаналізовано психоемоційний стан респондентів за допомогою опитувальника психічного здоров'я (MHAИ) та визначено поширеність негативного дитячого досвіду за методикою ACE. Дослідження охоплювало 43 особи віком від 20 до 30 років (29 чоловіків і 14 жінок).

Опитувальник MHAИ засвідчив наявність помірного рівня психоемоційного дистресу в респондентів. За всіма шкалами (депресивні симптоми, тривожність, посттравматичні прояви, екзистенційно-особистісні труднощі, суїцидальні й залежні тенденції) було виявлено статеві відмінності:

жінки мали значно вищі середні бали за шкалами депресії ($\approx 7,29$ проти 5,17 у чоловіків), тривожності (3,86 проти 2,83) та посттравматичних симптомів (4,93 проти 3,66). Чоловіки водночас демонстрували дещо вищі рівні суїцидальних та залежних тенденцій (1,86 проти 1,64). У межах підгруп жінки без дітей і без партнера частіше демонстрували виражені симптоми депресії й тривожності, натомість серед чоловіків підвищені суїцидальні й залежні прояви були зафіксовані переважно у батьків. Також спостерігалася виразна відмінність у сприйнятті втоми (жінки не зазначали жодного випадку повної її відсутності), а також потягу до алкоголю (найвищі показники виявлені у чоловіків).

Анкета ACE продемонструвала, що негативний дитячий досвід був поширеним у більшості респондентів: у середньому кожен учасник відповів «так» приблизно на 8 подій (із 22 можливих). Індекс ACE у жінок (8,71) був дещо вищим, ніж у чоловіків (7,97). Найвищі значення ACE-індексу спостерігались у респондентів, які мали дітей або перебували в офіційному шлюбі, що може бути зумовлено ретроспективною активізацією пам'яті під впливом нових соціальних ролей. За шкалою «дисфункціональна сім'я» особливо високі бали отримали чоловіки без сім'ї, що свідчить про зв'язок між досвідом родинної дестабілізації та труднощами у побудові міжособистісних стосунків у дорослому віці.

Загалом, результати демонструють тісний взаємозв'язок між кількістю і типом дитячих травматичних подій та поточним станом психічного здоров'я. Особливо важливим є дозозалежний характер цього впливу: чим більше негативних досвідів у дитинстві, тим вираженішими є прояви депресії, тривожності, посттравматичних симптомів і психологічного виснаження у юності. Дані також свідчать про роль соціального контексту (шлюб, наявність дітей) як модератора впливу дитячої травматизації: стабільне соціальне середовище частково пом'якшує негативні наслідки травми, особливо у жінок.

Перевірка гіпотез. Основна гіпотеза дослідження – про наявність впливу дитячого травматичного досвіду на психічне здоров'я у юнацькому віці – підтвердилася емпірично: чим вищі показники за шкалами ACE, тим нижчі

показники благополуччя за МНАІ.

Також частково підтверджено додаткові гіпотези: існує варіативність психоемоційного реагування залежно від типу пережитої травми (емоційна занедбаність і деструктивне ставлення мали сильніші кореляції з депресивністю і тривожністю); накопичення травматичного досвіду (високий сумарний індекс ACE) прямо пов'язано з підвищеним рівнем емоційної нестабільності; респонденти, які повідомили про наявність підтримуючого соціального середовища (сім'я, партнери, діти), демонстрували нижчі показники тривоги та посттравматичних симптомів.

Висновки. Дослідження підтверджує, що дитячий травматичний досвід має значний вплив на формування психічного здоров'я в юнацькому віці. Найбільш вираженими проявами є депресія, тривога, емоційна нестабільність і підвищена вразливість до залежностей. Досвід насильства, занедбаності або дисфункціональних сімейних стосунків у дитинстві корелює з погіршеними психоемоційними показниками в юнацькому віці.

Наявність соціальної підтримки, зокрема сім'ї або партнерства, виконує компенсаторну функцію, знижуючи негативний вплив ранніх травм. Отримані результати підтверджують доцільність ранньої психологічної інтервенції, особливо в підлітковому віці, та необхідність розробки програм підтримки молоді з досвідом дитячої травматизації. Практичне значення дослідження полягає у можливості його застосування в роботі шкільних психологів, фахівців соціальних служб та психотерапевтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Centers for Disease Control and Prevention. Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. – Atlanta: CDC, 2019. – URL: <https://www.cdc.gov/violenceprevention/aces/index.html> (дата звернення: 12.05.2025).
2. Felitti V. J., Anda R. F., Nordenberg D., Williamson D. F., Spitz A. M., Edwards V., Koss M. P., Marks J. S. Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults // American Journal of

Preventive Medicine. – 1998. – Vol. 14, № 4. – P. 245–258. – URL: [https://www.ajpmonline.org/article/S0749-3797\(98\)00017-8/fulltext](https://www.ajpmonline.org/article/S0749-3797(98)00017-8/fulltext) (дата звернення: 17.05.2025).

3. World Health Organization. World Mental Health Report 2022: Transforming mental health for all. – Geneva: WHO, 2022. – URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240049338> (дата звернення: 17.05.2025).

4. Журавльова Л. П. Психологічна травма дитинства: теорія та практика. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2021. – URL: http://zdpu.edu.ua/psyscience/monographs/childhood_trauma.pdf (дата звернення: 17.05.2025).

5. Костюк Г. С., Титаренко Т. М., Леонтьєв О. М. Психічне здоров'я молоді: монографія. – Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. – URL: http://npu.edu.ua/files/monographs/psycho_health_youth.pdf (дата звернення: 17.05.2025).

6. Петренко І. В. Вплив сімейної дисфункції на психічне здоров'я підлітків: тези доповіді // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Сучасні проблеми психології». – Львів, 2022. – С. 45–47. – URL: http://psyconf.lviv.ua/2022/proceedings/petrenko_impact.pdf (дата звернення: 17.05.2025).

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ 7-9 РОКІВ

Голвінова Анна
Студент бакалавр
Харківського інституту
ПрАТ ВНЗ МАУП

Існує і така періодизація вікового розвитку-особистості. Це: дитинство: до 1 року, раннє дитинство – до 3 років, дошкільної дитинство – від 3 до 7 років, шкільне дитинство – від 6-7 до 10 років, отрочтво – від 10 до 15 років, юність рання – 15-17 років, юність - 17-21 рік, молодість – 21-28 років, зрілість – 28-60 років, літній вік - 60-75 років, старість – 75-90 років, довгожителі – від 90 років.

Шкільний вік ділиться на наступні періоди: молодший школяр – I-IV класи, середні класи – V-VIII класи, старшокласник – IX-XI класи. У шкільному віці у дитини існують певні особливості в спілкуванні. Цікаві дослідження особливостей спілкування школярів у різному шкільному віці, проведені А.В.Мудриком. У молодшому шкільному віці (I-IV класи) діти розділяються на тих, у кого коло спілкування вдома і в школі, і на тих, у кого переважає спілкування на вулиці. Молодший шкільний вік (від 6-7 до 10-11 років) називають вершиною дитинства. Дитина зберігає багато дитячих якостей: легковажність, наївність, погляд на дорослого зверху вниз. Але вона вже починає втрачати дитячу опосередкованість у поведінці, у неї з'являється друга логіка мислення. Навчання для неї значима діяльність. У школі дитина набуває не тільки нові знання та вміння, а й певний соціальний статус. Змінюються інтереси, цінності дитини, весь склад життя.

В цей період відбувається активне анатомно-фізіологічне дозрівання організму. Відмічається найбільше збільшення мозку – від 90% ваги всього мозку дорослої людини в 5 років і до 95% у 10 років. Продовжується удосконалення нервової системи. Розвиваються нові зв'язки між нервовими

клітинами, посилюється спеціалізація півкуль головного мозку. До 7-8 років нервова тканина, з'єднуюча півкулі, стає більш досконалою та забезпечує їх кращу взаємодію. Збільшується функціональне значення другої сигнальної системи, слово набуває узагальнююче значення, схоже на те, яке воно має у дорослої людини. Разом з тим ці властивості у окремих дітей ще досить нестабільні, тому багато фізіологів вважають, що говорити про тип нервової системи у дітей молодшого шкільного віку можливо лише умовно.

Провідною діяльністю молодшого школяра, виконання якої зумовлює виникнення основних новоутворень, виступає навчальна діяльність. Навчальна діяльність – цілеспрямована діяльність учнів, результатом якої є розвиток особистості, інтелекту, здібностей, засвоєння знань, оволодіння уміннями та навичками. Молодші школярі активно прагнуть знайти нове місце в колективі, завоювати повагу й авторитет серед однокласників. Вже на 2-3 році навчання особистість вчителя є менш значущою для молодшого школяра, але більш тісними стають контакти з однокласниками. Починаючи з 2 класу, збільшується увага у створенні дружніх стосунків щодо загальних інтересів, загальних переживань та думок. "В 3-4 класах часто зав'язується вже справжня дружба", – констатує Л. І. Божович.

Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра. Початок шкільного навчання знаменує собою зміну способу життя дитини. Це принципово нова соціальна ситуація розвитку особистості. Перехід до шкільного життя пов'язаний зі зміною провідної діяльності з ігрової на навчальну. Дитина починає усвідомлювати, що вона виконує суспільно важливу діяльність – вчиться – і значущість цієї діяльності оцінюють люди, які оточують її. Якщо гра дошкільника була необов'язковою і батьки могли будь-коли її припинити, з різних причин вважаючи, що дитині вже досить гратися, то навчання є обов'язковою діяльністю, до якої дорослі ставляться з особливою повагою. У молодшому шкільному віці відбувається зміна провідної психічної саморегуляції від мимовільної до свідомо-вольової.

Становлення і розвиток особистості у молодшому шкільному віці

охоплює такі фази, як адаптація (пристосування до нових соціальних умов), індивідуалізація (вияв своїх індивідуальних можливостей і особливостей) та інтеграція (включення у групу ровесників). Пізнавальний інтерес школярів – виразна інтелектуальна спрямованість на пошук нового у предметах, явищах, подіях, супроводжувана прагненням глибше пізнати їх особливості, майже завжди усвідомлене ставлення до предметів, явищ, подій.

Цей інтерес завжди є емоційно забарвленим (здивування, захоплення, радість від пошуку, переживання успіху, розчарування від невдачі), виявляється у вольових діях, спрямуванні зусиль на пізнання нових сторін навколишньої дійсності. На розвиток особистості молодшого школяра впливають й інші види діяльності. Його інтерес, наприклад, до різних видів художньої діяльності (мовлення, малювання, заняття музикою, ліплення, виготовлення аплікацій) зумовлений не тільки доступністю і привабливістю цих занять, а й віковими особливостями дітей. Важливою умовою гармонійного розвитку молодшого школяра є прилучення його до праці. Найчастіше це є самообслуговування і виготовлення іграшок-саморобок.

В процесі навчальної діяльності розвиваються основні психологічні новоутворення молодшого шкільного віку: довільність психічних процесів, внутрішній план дій, уміння організовувати навчальну діяльність, рефлексія.

У цьому віці центром психічного розвитку дитини стає формування довільності всіх психічних процесів (пам'яті, уваги, мислення, організації діяльності). Довільність виявляється в умінні свідомо ставити цілі, шукати і знаходити засоби їх досягнення, долати труднощі та перешкоди.

Виконуючи завдання з різних навчальних предметів, діти шукають найзручніші способи, обирають і зіставляють варіанти дій, планують їх порядок та засоби реалізації. Чим більше етапів власних дій може передбачити школяр, чим старанніше він може зіставити їх варіанти, тим успішніше контролюватиме розв'язання завдань. Навчатися вчитися є одним з основних завдань молодшого школяра, що передбачає засвоєння такої дій самоконтроль, само-оцінювання, самоорганізація, усвідомлення мети і способів навчання у школі та вдома.

У дітей молодшого шкільного віку виникає усвідомлення власних дій, психічних станів. Необхідність розрізняти зразки суджень і самостійні спроби в їх побудові сприяють формуванню у молодших школярів уміння ніби збоку розглядати й оцінювати власні думки та дії

Для формування ставлення до свого Я дитині необхідні зовнішня інформація про себе, увага до себе тих, хто її оточує. Тому вона прагне привернути до себе увагу іноді найдивнішими (з погляду дорослого) способами, конфліктуючи з однолітками, порушуючи дисципліну на уроках.

Для самооцінки молодшого школяра властиві стійкість і недостатня адекватність. Це зумовлене особливістю його самосвідомості, яка полягає в тому, що Я-образ для нього невіддільний від соціально схвалюваних позитивних рис. Особистість молодшого школяра характеризується специфічними особливостями спонукальної сфери. Ігрова діяльність має велике значення для розвитку спонукальної сфери учня, в тому числі й для розвитку свідомого бажання вчитися. Саме у грі відбувається перехід від мотивів як досвідомих, афективно забарвлених, безпосередніх бажань до спонукань як узагальнених, тобто найбільш усвідомлених, намірів. Жодній діяльності не властиве таке емоційно захоплене входження дитини в життя дорослих, як грі, в якій вона добровільно підкоряється різним вимогам. Потреба молодших школярів у русі залишається такою сильною, як і в дошкільників.

Цілісний розвиток інтелекту у молодшому шкільному віці відбувається за такими напрямками:

- засвоєння й активне використання мови як засобу мислення.;
- поєднання і взаємозбагачення всіх видів мислення: наочно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного;
- виокремлення підготовчої та виконавчої фаз розв'язання завдання.

Якщо за будь-яким із цих напрямів виникають труднощі, проблеми, це означає, що інтелектуальний розвиток дитини відбувається однобічно.

В молодшому шкільному віці інтенсивно розвивається самосвідомість: дитина починає розуміти, що вона є індивідуальністю, яка піддається

соціальним впливам: вона зобов'язана вчитися і в процесі навчання змінювати себе, водночас дитина переживає свою унікальність, прагне затвердити себе серед дорослих і однолітків.

Вступ дитини до початкової школи, перехід від сімейного виховання до системи шкільного навчання й виховання є важливим і складним процесом, який супроводжується суттєвими змінами в її житті та розвитку, визначає поведінку у повсякденному житті та у конфліктних ситуаціях (дослідження вітчизняних і зарубіжних психологів: Н. Левітов, М. Буянов, А. Лічко, В. Татенко, Т. Титаренко, А. Реан, К.Лоренц, К. Хорні, Е. Фромм, Л. Берковіц, Дж. Доллард).

За даними психологічних досліджень вікових особливостей особистісного розвитку (Л. Артемова, О. Кононко, Ю.Приходько, Т. Рєпіна, О. Рузька, Д. Ельконін), інтенсивне засвоєння способів поведінки у стосунках з іншими дітьми відбувається саме в молодшому шкільному віці.

7 років – це переломний критичний віковий етап, яким відкривається весь період подальшого шкільного життя. Новим для дитини є втрата нею дитячої безпосередності і, натомість, набуття здатності до усвідомлених переживань, які створюють сталий афективний комплекс – почуття неповноцінності, приниження, образи або почуття власної значущості, компетентності, виключності. Саме ускладнення емоційно-мотиваційної сфери приводить до виникнення внутрішнього життя дитини. Зовнішні події, ситуації переломлюються у свідомості й емоційні уявлення про них складаються залежно від логіки почуттів дитини, її рівня домагань, очікувань. Суто кризовим проявом диференціації зовнішнього та внутрішнього життя дітей є здатність до афективних реакцій, деструктивної поведінки.

В навчальній діяльності у школяра складаються уявлення про себе, самооцінку, формуються навички самоконтролю і саморегуляції.

Розвиток самооцінки, її адекватність, усвідомленість, узагальненість багато в чому залежать від того, наскільки змістовним є уявлення дитини про саму себе: самооцінка може бути адекватною стійкою, завищеною стійкою чи

нестійкою, заниженою нестійкою у зв'язку з тим, що уявлення про себе можуть бути адекватними і стійкими, неадекватними і нестійкими, можуть містити характеристики, дані іншими людьми (дорослими).

Існує взаємозв'язок особливостей самооцінки молодших школярів і рівнем сформованості навчальної діяльності: у дітей з високим рівнем сформованості навчальної діяльності спостерігається відносно стійка, адекватна самооцінка; низькому рівню сформованості навчальної діяльності відповідає недостатня самооцінка, її висока категоричність і неадекватність. У молодшому шкільному віці відбувається перехід від конкретно-ситуативної до узагальненої самооцінки. Дуже важливо, щоб дитина знала, що вона може і вміє робити, в тому числі, краще за всіх. Здатність робити щось краще за всіх принципово важлива для молодших школярів для розвитку в них почуття власної компетентності, повноцінності. Для розвитку волі молодших школярів важлива доступність мети діяльності, оптимальна за складністю задача, тоді як надто легкі чи складні завдання гальмують розвиток вольових якостей і дій. Умовою розвитку вольових якостей є така організація діяльності, за якої дитина бачить власне просування до мети і усвідомлює її як наслідок власних зусиль. У цьому віці формуються способи вольової регуляції: спочатку це словесна інструкція вчителя, потім, з розвитком самосвідомості, вольовий акт викликається власними потребами дитини.

До кінця молодшого шкільного віку формуються такі вольові якості характеру, як самостійність, наполегливість, витримка.

В цьому віці відбувається засвоєння моральних норм і правил поведінки: дитина оволодіває власною поведінкою, більш точно і диференційовано розуміє норми поведінки вдома, в громадських місцях, виявляє підвищену увагу до моральної сторони вчинків, прагне дати вчинку моральну оцінку, норми поведінки перетворюються у внутрішні вимоги до себе.

Важливі умови виховання дисциплінованості школярів, формування моральних якостей особистості – чітке формулювання норм і правил, заохочення виконання, відповідна реакція на порушення дисципліни.

Розсудливе і афективне ставлення до правил, моральних норм розвивається в дитини через емоційно-оціночне ставлення до них дорослого, який санкціонує певний тип поведінки. Основною задачею морального виховання у молодшому шкільному віці є розвиток довільного рівня моральної саморегуляції поведінки. Важливим є розвиток моральної сторони ставлення дітей до навчання, на основі якого розвивається працелюбство. Значне місце в житті молодшого школяра займають почуття як мотиви поведінки. Розвиток емоційної сфери в цей період характеризується підсиленням стриманості й усвідомленості в проявах емоцій, підвищенням емоційної стійкості.

Отже, молодший шкільний вік є періодом інтенсивного психічного та особистісного розвитку. Діти 7-9 років починають більш стримано виявляти власні емоції, особливо негативні, що пов'язано з розрізненням ситуацій, в яких можна чи не можна виявляти власні почуття, тобто довільність поведінки поступово починає позначатися на сфері почуттів. Однак, загалом для дітей характерні вразливість і чуйність. Новоутворення, що виникають у цей час, навчальна діяльність створюють передумови для переходу молодшого школяра до підліткового періоду.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. - К. : Академви-дав, 2008.-432 с.
2. Павелків Р. В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці: монографія / Р. В. Павелків. - Рівне.: Волин, обереги, 2004.-248 с.
3. Вікова і педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін, - 2-е вид. - К. : Каравела, 2009.-400 с.

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНОГО РОСТУ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Головань Ірина
Студентка магістр
Харківського інституту
ПрАТ ВНЗ МАУП

Проблема розвитку особистості завжди викликала великий інтерес у вітчизняних і закордонних психологів, що обумовило наявність якісно різноманітних підходів до розуміння даної проблеми. Авторські концепції тяжіють до методологічного рівня аналізу проблематики особистості, лише деякі опираються на емпіричні дослідження. Відповідно, єдиної точки зору на те, яким законам підкоряється розвиток особистості, немає. Вітчизняна й закордонна психологічна наука в плінні тривалого часу намагається пояснити закономірності становлення, розвитку й прояву особистості в системі суспільних відносин. Розбіжності, які тут виникають, стосуються розуміння рушійних сил розвитку, зокрема значення суспільства й різних соціальних груп для розвитку особистості, закономірностей й етапів розвитку, наявності, специфіки й ролі в цьому процесі криз розвитку особистості, можливостей прискорення процесу розвитку й інших питань. З кожним типом теорій особистості зв'язане своє особливе подання про розвиток особистості.

О. В. Немиринський вважає, що термін «особистісний ріст» у порівнянні з терміном "особистісний розвиток" є більше вузьким і специфічним і відбиває в першу чергу зміст розвитку особистості й може служити предметом нашого розгляду. Особистісний ріст як особливий об'єкт емпіричного дослідження в сучасній психології представлений рядом робіт гуманістичної орієнтації. У літературі відсутні точні відомості, що вказують на авторство введення терміна «особистісний ріст». Традиційно воно зв'язується з ім'ям К. Роджерса, хоча ідеї психологічного росту втримуються в роботах Джеймса, Фрейда, Юнга, Адлера,

Райха, Александера, Перлза, Маслоу, східних вчень.

К. Роджерс виділив три головні утворюючі особистісні рости:

1. механізм актуалізації,
2. процес особистісної
3. оцінки й позитивної орієнтації самобудівництва людини.

Перша утворююча показує, що результат самозміни особистості перебуває не поза людиною; і внутрішня досконалість, до якого прагне людина, уже дана, реально існує в ньому самому. Рух до того, що вже існує, робить розвиток і самозміна особистості людини незалежним від зовнішньої дійсності й виражає її унікальний зміст і буття. Положення про позитивну спрямованість самозмін особистості підкреслює не стільки характер досягнутих ефектів, скільки вихідне прагнення людини зробити найкращий вибір у конкретній ситуації життя, що відповідає самоподанню, особистим переконанням щодо себе й миру. «Організмичний процес оцінки», відповідно до робіт К. Роджерса, - формування системи зворотного зв'язку, що служить мети саморегуляції актуального поведіння.

З погляду гуманістичної психології, сама сутність людини постійно рухає його в напрямку особистісного росту, творчості й самодостатності, якщо тільки надзвичайно сильні обставини оточення не заважають цьому. Прихильники гуманістичної психології також затверджують, що люди – найвищою мірою свідомі й розумні створення без домінуючих несвідомих потреб і конфліктів. Загалом, гуманістичні персонологи розглядають людей як активних творців власного життя, що обмежена тільки фізичними або соціальними впливами.

Деякі теоретики в значній мірі схилилися до подібним до поглядів, наприклад Фромм, Олпорт, Келли й Роджерс, Однак саме Абрахам Маслоу отримав загальне визнання як видатний представник гуманістичної теорії особистості. Його теорія самоактуалізації особистості, заснована на вивченні здорових і зрілих людей, ясно показує основні теми й положення, характерні для гуманістичного напрямку.

Наші погляди на природу й сутність людини збігаються з точкою зору

гуманістичної психології й у цій главі ми розглянемо гуманістичну теорію особистості Маслоу й феноменологічну теорію особистості Роджерса. Питання про мотивації, можливо, є найбільш важливим у всієї персонології. Маслоу думав, що люди мотивовані для пошуків особистих цілей, і це робить їхнє життя значної й осмисленим. Дійсно, мотиваційні процеси є серцевиною гуманістичної теорії особистості. Маслоу описав людину як «бажаючу істоту», що рідко досягає стану повного, завершеного задоволення. Повна відсутність бажань і потреб, коли (і якщо) воно існує, у найкращому разі недовговічним.

Маслоу припустив, що всі потреби людини вроджені, або істинктоїдні, і що вони організовані в ієрархічну систему пріоритету або домінування. В основі цієї схеми лежить допущення, що домінуючі потреби, розташовані внизу, повинні бути більш-менш задоволені до того, як людина може усвідомити наявність і бути мотивованим потребами, розташованими зверху. По Маслоу, це послідовне розташування основних потреб в ієрархії є головним принципом, що лежить в основі організації мотивації людини. Він виходив з того, що ієрархія потреб поширюється на всіх людей і що чим вище людина може здійснитися в цій ієрархії, тим більше його індивідуальність.

Маслоу допускав, що можуть бути виключення із цього ієрархічного розташування мотивів. Він визнавав, що якісь творчі люди можуть розвивати й виражати свій талант, незважаючи на труднощі й соціальні проблеми.

Ключовим моментом у концепції ієрархії потреб Маслоу є те, що потреби ніколи не бувають задоволені за принципом «всі або нічого». Потреби частково збігаються, і людина може бути одночасно мотивований на двох або більше рівнях потреб. Маслоу зробив припущення, що середня людина задовольняє свої потреби приблизно в наступному ступені: 85% – фізіологічні, 70% – безпека й захист, 50% – любов і приналежність, 40% – самоповага й 10% – самоактуалізація. До того ж потреби, що з'являються в ієрархії, виникають поступово.

Слід також зазначити, що неважливо, наскільки високо просунулася людина в ієрархії потреб: якщо потреби більше низького рівня перестануть

задовольнятися, людина повернеться на даний рівень і залишиться там, поки ці потреби не будуть у достатній мері задоволені (хронічно голодна людина навряд чи прагне складати музику, робити кар'єру й будувати чудовий мир - він занадто зайнятий пошуками хоч якоїсь їжі).

Маслоу охарактеризував самоактуалізацію як бажання людини стати тим, ким він може стати. Людина, що досягла цього вищого рівня, домагається повного використання своїх талантів, здатностей і потенціалу особистості. Говорячи словами Маслоу: «Музиканти повинні складати музику, художники повинні малювати, поети – складати вірші, якщо вони, зрештою, хочуть бути у світі із самим собою. Люди повинні бути тим, ким вони можуть бути. Вони повинні бути вірні своїй природі».

Самоактуалізація не обов'язково повинна приймати форми творчих зусиль, що виражаються в створенні творів мистецтва. Батько, спортсмен, студент, викладач або робітник у верстата - усі можуть актуалізувати свій потенціал, виконуючи щонайкраще те, що вони роблять; специфічні форми дуже різноманітні. Саме на цьому вищому рівні ієрархії потреб люди сильніше всього відрізняються друг від друга.

Власні дослідження Маслоу привели до висновку, що спонукання до реалізації наших потенціалів природно й необхідно. І все-таки тільки деякі, як правило, обдаровані люди досягають її (менше, ніж 1% населення по оцінці Маслоу). Почасті справи йдуть настільки неблагополучним образом тому, що багато з людей просто не бачать свого потенціалу, вони й не знають про його існування й не розуміють користі самовдосконалення. Мабуть, вони схильні сумніватися й навіть боятися своїх здатностей, тим самим, зменшуючи шанси для самоактуалізації.

Істотна перешкода для самоактуалізації, що згадує Маслоу, – сильний, негативний вплив, надаваний потребами безпеки. Процес росту вимагає постійної готовності ризикувати, помилятися, відмовлятися від старих звичок. Це вимагає мужності. Реалізація ж нашої потреби в самоактуалізації вимагає відкритості новим ідеям і досвіду. Маслоу затверджував, що діти, виховані в

безпечній, дружній, турботливій атмосфері, більше схильні до придбання здорового подання про процес росту. Коротше, при здорових умовах (коли задоволенню основних потреб людини ніщо не загрожує) ріст приносить задоволення, і людина прагнути стати настільки гарним, наскільки дозволяють його здатності. І навпроти, люди, яким не вдалося розвинути свій щирий потенціал - стати тим, ким вони могли б стати - реагують на депривацію своїх основних потреб. Якби більше число людей досягло б самоактуалізації, то могли б змінитися потреби людства в цілому й з'явилося б більше можливостей для задоволення потреб низьких рівнів. Очевидно, таке завдання зажадає істотної реорганізації багатьох наших соціальних інститутів і політичних культур.

Досягнення самоактуалізації означає ідеальний стиль життя. По Маслоу, ці люди являють собою «цвіт» людської раси. Він також думав, що ці люди досягли того рівня особистісного розвитку, що потенційно закладений у кожному з нас. Звичайно, як й у випадку будь-якого абстрактного образу ідеального психічного розвитку, не можна досягти самоактуалізації, просто дотримуючись приписань, запропонованим «експертами». Навпроти, це повільний і хворобливий процес, що краще розглядати як пошук, а не досягнення фіксованої крапки. Кожна людина прагнути реалізувати свій внутрішній потенціал по-своєму [33]. Отже, будь-яка спроба застосувати критерії Маслоу для самоактуалізації повинна стримуватися розумінням того, що кожна людина повинен свідомо вибрати власний шлях самовдосконалення, прагнучи стати тим, ким він може бути в житті.

Виходячи з неформального дослідження, Маслоу прийшов до висновку, що самоактуалізуючі люди мають наступні характеристики.

- Більше ефективного сприйняття реальності.
- Прийняття себе, інших і природи.
- Безпосередність, простота й природність.
- Центрованість на проблемі.
- Незалежність: потреба в самоті.

- Автономія: незалежність від культури й оточення.
- Свіжість сприйняття.
- Верхові переживання.
- Суспільний інтерес.
- Глибокі міжособистісні відносини.
- Демократичний характер.
- Розмежування засобів і цілей.
- Філософське почуття гумору.
- Креативність.
- Опір окультуренню.

Маслоу недвозначно спростовував висновки про тім що самоактуалізуючі люди коштують над всіма людьми і є чим то більшим ніж інші. Будучи недосконалими по своїй людській природі, самоактуалізуючі люди так само піддані дурним, неконструктивним і марним звичкам. Вони можуть бути вперті, дратівливі, нудні, нісенітні, егоїстичні або подавлені, і не при яких обставинах вони не захищені від необґрунтованого марнославства, надмірної гордості. Спалаху темпераменту не так вуж незвичайні для них. Маслоу також виявив, що його випробувані здатні проявляти певну «хірургічну холодність» у міжособистісних конфліктах. Наприклад, одна жінка, усвідомивши, що більше не любить чоловіка, розвися з ним з рішучістю, що граничить із безжалісністю. Інші оправлялися після смерті близьких їм людей настільки легко, що здавалися безсердечними.

Далі, самоактуалізуючі люди не вільні від почуття провини, тривоги, суму й сумнівів у собі. Через надмірну зосередженість вони найчастіше не переносять порожніх пліток і легкої розмови. Фактично вони можуть поводитися або говорити так, що це придушує, шокує або ображає інших.

І, нарешті, їхня доброта до інших може зробити їх уразливими для марного для них спілкування (скажемо, ним загрожує небезпека загрузнути в спілкуванні з докучливими або нещасними людьми). Незважаючи на всі ці недосконалості, самоактуалізуючі люди розглядалися Маслоу як чудові зразки

психічного здоров'я. Принаймні, вони нагадують нам, що потенціал психологічного росту людства набагато вище, ніж той, котрого ми досягли.

Таким чином, найважливіший мотив життя людини - це актуалізувати, тобто зберегти й розвинути себе, максимально виявити кращі якості своєї особистості, закладені в ній від природи.

Найбільш необхідним аспектом тенденції актуалізації, з погляду особистості, є прагнення людини до самоактуалізації. У контексті теорії Роджерса тенденція самоактуалізації - це процес реалізації людиною протягом всього життя свого потенціалу з метою стати повноцінно функціонуючою особистістю. Намагаючись досягти цього, людина проживає життя, наповнену змістом, пошуками й хвилюваннями. До того ж самоактуалізуюча людина живе екзистенціально, невимушено насолоджуючись кожним моментом життя й повністю беручи участь у ній. По Роджерсу, не потрібно якихось особливих мотиваційних конструктів (тобто специфічних потягів), щоб зрозуміти, чому людина активна; кожна людина мотивована тим, що живе. Мотиви й потяги не пояснюють цілеспрямованої діяльності організму. Людство в основі своєї є активним і самоактуалізуючимися в силу своєї власної природи.

Потрібно підкреслити, що самоактуалізація як така не є кінцевим станом досконалості. Роджерс думав, що жодна людина не стає самоактуалізованим настільки, щоб відкинути всі мотиви. У нього завжди залишаються таланти для розвитку, навички для вдосконалювання, більше діючі й приємні способи для задоволення біологічних потреб. Однак можна говорити про людей, які досягли більшої самоактуалізації, чим інші; вони далі інших просунулися до такого функціонування, яке можна назвати більше повноцінним, творчим й автономним. Далі ми будемо говорити про характеристики повноцінно функціонуючої людини.

Як і більшість персонологів, Роджерс висловлював ідеї про конкретні особистісні характеристики, які визначають «гарне життя». Такі уявлення були здебільшого засновані на досвіді його роботи з людьми, що вирішують життєві проблеми відповідно до організмичного оцінного процесу, а не з умовами

цінності. По Роджерсу, організаційний оцінний процес, відбиває ідею про те, що люди шукають й оцінюють позитивно переживання, які вони сприймають як сприяючих їхніх особистостей або розвиваючи її.

Роджерс починає розглядати гарне життя з оцінки того, чим вона не є. А саме, гарне життя – це не фіксований стан буття, (тобто не стан чесноти, задоволеності, щастя) і не стан, у якому людина відчуває себе адаптованим, зробленим або актуалізованим. Використовуючи психологічну термінологію, це й не стан зменшення напруги або гомеостазу. Гарне життя це не кінцевий пункт, а напрямок, у якому людина рухається, впливаючи своїй щирій природі.

«Повноцінно функціонуючий» - це термін, використовуваний Роджерсом для позначення людей, які використовують свої здатності й таланти, реалізують свій потенціал і рухаються до повного пізнання себе й сфери своїх переживань. Роджерс установив п'ять основних особистісних характеристик, загальних для повноцінно функціонуючих людей.

Перша й головна характеристика повноцінно функціонуючої людини – це відкритість переживанню.

Друга характеристика – екзистенціальний спосіб життя. Це тенденція жити повно й насичено в кожен момент існування, так щоб кожне переживання сприймалося як свіже й унікальне, відмінне від того, що було раніше.

Третьою відмітною рисою повноцінно функціонуючої людини є те, що Роджерс назвав організаційною довірою.

Четвертою характеристикою повноцінно функціонуючої людини, відзначеної Роджерсом, є емпірична воля. Цей аспект гарного життя полягає в тому, що людина може вільно жити так, як хоче, без обмеження й заборони. «Єдиний, хто відповідає за мої власні дії і їхні наслідки – це я сам».

Остання, п'ята, характеристика, пов'язана з оптимальною психологічною зрілістю – креативність.

Роджерс намагався об'єднати ці якості повноцінно функціонуючої людини в цілісну картину, коли писав:

«Гарне життя містить у собі більше широку сферу, більшу цінність, чим обмежений спосіб життя, що веде більшість із нас. Бути частиною цього процесу, значить поринути в часто страхаюче й часто задовольняюче переживання більше усвідомленого способу життя з більшим діапазоном, більшою розмаїтістю, більшим багатством. Гарне життя, я впевнений, не підходить для людини легкодухого, вона вимагає розширення й росту в напрямку розкриття власного потенціалу. Для цього необхідно мужність. Це означає, що потрібно бути в потоці життя».

Очевидно, що Роджерс, як до нього Маслоу, хотів, щоб людина обертала погляд д тому, кого він може бути. По Роджерсу, це означає жити насичено, повністю усвідомлено, повністю відчувати людське буття – коротше, «повноцінно функціонувати». Роджерс був упевнений, що повноцінно функціонуючі люди майбутнього зроблять очевидної й помножать властивій природі людини доброту, що настільки істотна для нашого виживання.

Роль теорії Роджерса й Маслоу для визначення вектора особистісного росту велика,

Проблема особистісного росту - одна із самих складних і по суті постійно актуальних у психологічній науці. Так чи інакше вона зачіпається багатьма авторами, причому не завжди в якості основної досліджуваної їм проблеми, але часто в якості однієї з «вторинних» проблем, без дозволу якої неможливий розгляд якого-небудь іншого що цікавить даного автора питання. Практично всі роботи, пов'язані з вивченням особистості людини, спрямовані не тільки на виявлення конкретних закономірностей, певних змін на різних вікових етапах, але й на розкриття загальних принципів особистісного росту. У той же час у психології дотепер залишаються недостатньо теоретично проробленими й експериментально вивченими процесуальні характеристики, структура, еволюційні характеристики й форми змін, психологічні механізми й рушійні сили процесу особистісного росту як форми прояву генеральної лінії прогресу в соціальному становленні людини як особистості. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що різними фахівцями структура особистісного росту

описується не однакою, при цьому виділення тих або інших складових цієї структури залежить від тих вихідних науково-методологічних підстав, яких дотримується той або інший автор.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шевченко В. О. Соціальні чинники розвитку впевненості у студентської молоді. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. – 204 с.
2. Тищенко К. В. Ефективність психологічних тренінгів у розвитку впевненості у юнацькому віці. – Дніпро: ДНУ імені Олеся Гончара, 2021.-210 с.
3. Трунова В. М. Формування позитивного самосприйняття у молоді. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – 192 с.

САМОСВІДОМІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ

Гринчик Софія Вікторівна

Студентка

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Вступ. Самосвідомість – одна з найважливіших характеристик особистості, що визначає її здатність до осмислення себе, свого місця у світі, своїх вчинків і намірів. Упродовж життя кожна людина неодноразово стикається з необхідністю глибокого самоаналізу, роздумами про власну ідентичність та місце у соціальному середовищі. Без сформованої самосвідомості розвиток зрілої, відповідальної та гармонійної особистості є неможливим.

Мета роботи. Метою доповіді є розкриття ролі самосвідомості у становленні особистості, аналіз її структури, функцій, етапів розвитку, а також чинників, які сприяють або перешкоджають її формуванню.

Матеріали та методи. У процесі дослідження було проаналізовано сучасну наукову літературу з психології особистості, використано методи порівняльного аналізу, узагальнення та інтерпретації емпіричних даних, що стосуються процесу формування самосвідомості.

Результати та обговорення. Самосвідомість – це здатність індивіда бути суб'єктом пізнання самого себе. Вона включає розуміння власного «Я», вміння аналізувати власні вчинки, емоції, переконання, мотивації та ставлення до світу.

Це не лише знання про себе, а складна система, яка охоплює такі компоненти, як Я-образ, Я-концепція, самооцінка, рефлексія, моральна ідентичність та внутрішній діалог [5, с. 55].

Я-образ формується в дитинстві і є уявленням людини про себе як про особистість, зокрема у фізичному, емоційному та соціальному планах.

Позитивний або негативний Я-образ багато в чому залежить від досвіду взаємодії з батьками, вчителями, ровесниками.

Наприклад, дитина, яку часто критикують, може сформувати образ себе як невдахи, що в майбутньому впливатиме на її мотивацію та самооцінку [7, с. 88].

Я-концепція – більш складне уявлення про себе, що включає Я-образ, але доповнюється системою оцінок, ставлень до самого себе, а також ідеалів і очікувань. Я-концепція може бути позитивною, негативною або суперечливою. Саме суперечлива Я-концепція часто спричиняє внутрішні конфлікти, сумніви, психологічну нестабільність [2, с. 45].

Самооцінка – це оціночне ставлення особистості до себе, що є критично важливим для ефективної діяльності, самореалізації, комунікації та подолання труднощів. Надмірно занижена самооцінка блокує ініціативу, породжує тривожність і залежність від думки інших, тоді як завищена не дає адекватно сприймати критику, вести рефлексію, працювати над помилками [6, с. 76].

Особливої уваги заслуговує рефлексія – здатність аналізувати власні думки, дії, мотиви та наслідки. Це вміння дивитися на себе «зі сторони» дозволяє формувати відповідальне ставлення до власного життя, контролювати імпульсивність і розвивати моральну самосвідомість [5, с. 63].

Самосвідомість виконує низку функцій: регулятивну (забезпечення контролю поведінки), мотиваційну (усвідомлення потреб, цілей), орієнтаційну (визначення себе у соціумі), комунікативну (розуміння інших через розуміння себе) та творчу (створення нового досвіду, самоактуалізація) [3, с. 40].

Процес формування самосвідомості проходить через кілька етапів. У віці до 2 років у дитини з'являється перше уявлення про «Я». У молодшому шкільному віці розвивається почуття відповідальності, оцінка з боку дорослих набуває великого значення.

Підлітковий вік супроводжується формуванням ідентичності, філософськими роздумами, бунтом і пошуком себе. У дорослому віці самосвідомість набуває стабільності, формується життєва позиція, а в старості –

відбувається переосмислення прожитого життя [7, с. 101–102].

Особистісна ідентичність – це знання про свою належність до певної соціальної, культурної, професійної чи національної групи. Вона забезпечує відчуття стабільності й сенсу буття. Втрата ідентичності призводить до дезорієнтації, втрати сенсу та соціального відчуження [6, с. 84].

Формуванню здорової самосвідомості сприяє підтримка з боку родини, рефлексивне мислення, якісна освіта, конструктивна комунікація, творчість. Натомість її деформують травми, знецінення в дитинстві, залежність від зовнішнього схвалення, вплив маніпулятивної культури соціальних мереж [5, с. 73]. Особливо важливим елементом є самоприйняття – здатність не лише знати себе, а й приймати себе повністю, з усіма недоліками. Це не означає відмову від розвитку, навпаки – саме прийняття створює базу для подальших змін і вдосконалення [1, с. 35].

Висновки. Самосвідомість є фундаментом розвитку особистості, джерелом внутрішнього росту, зрілості, морального вибору та ідентичності. Вона визначає напрям життєвого шляху, впливає на сприйняття себе та світу, забезпечує стійкість і гнучкість особистості.

Формування глибокої та гармонійної самосвідомості – ключове завдання як індивідуального розвитку, так і педагогічної, соціальної підтримки молоді [4, с. 75].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Слободчиков, В. І. Психологія людини: вступний курс / В.ІІІ. Слободчиков, Є. І. Ісаєв. – К.: Школа-Прес, 2001. – 384 с.
2. Літовченко, О. В. Психологія особистості: навч. посіб. / О. В. Літовченко. – К.: Академвидав, 2015. – 288 с.
3. Зейгарник, Б. В. Теорії особистості в сучасній психології / Б. В. Зейгарник. – К.: Промінь, 2008. – 304 с.
4. Рубінштейн, С. Л. Основи загальної психології / С. Л. Рубінштейн. – СПб.: Пітер, 2013. – 512 с.
5. Чеснокова, І. І. Проблема самосвідомості в психології / І. І. Чеснокова. –

М.: Наука, 1977. – 216 с.

6. Роджерс, К. Становлення особистості: погляд психотерапевта / К.ШРоджерс ; пер. з англ. – К.: Основи, 2001. – 240 с.

7. Еріксон, Е. Дитинство і суспільство / Е. Еріксон ; пер. з англ. – К.: Літопис, 2002. – 384 с.

МАНІПУЛЯЦІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ КОНФЛІКТІВ

Гуменюк Оксана Григорівна,

к. п. н., доцент,

доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних
наук та фізичного виховання

Ловейкіна Юлія Володимирівна,

Студентка

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасному інформаційному суспільстві, яке характеризується стрімким розвитком технологій, збільшенням обсягів комунікації та посиленням, загалом, суспільної напруги, маніпуляції стали одним із найбільш ефективних інструментів впливу на масову та індивідуальну свідомість. Їх особлива небезпека полягає в тому, що вони часто залишаються непоміченими для об'єкта впливу, але здатні істотно змінювати поведінку, ставлення та переконання, сприяючи тим самим розвитку конфліктів або загостренню вже існуючих протиріч.

Мета роботи. / Aim. Проаналізувати роль маніпуляцій як основного чинника виникнення та розвитку конфліктів від міжособистісного до міжнародного контексту.

Матеріали та методи./Materials and methods. Маніпуляція – це прихований психологічно-комунікативний вплив, який має на меті зміну уявлень, рішень або дій людини або групи осіб без усвідомлення цими особами зовнішнього тиску. Основною відмінністю маніпуляції від переконання є відсутність відкритого діалогу та навмисне викривлення інформації, з метою отримання вигоди для маніпулятора. До людей, свідомістю яких маніпулюють, ставляться не як до особистостей, а як до об'єктів, особливого роду речей, які позбавлені волі вибору. Як правило, люди маніпулюють іншими, щоб отримати те, чого вони хочуть, захистити своє Его й уникнути відповідальності за наслідки своїх дій. Вони можуть відчувати потребу карати, контролювати або

домінувати над людиною [3]. Маніпуляція – це частина технології влади, а не вплив на поведінку друга чи партнера [1]. У контексті конфліктології маніпуляція розглядається як один із ключових каталізаторів, що здатен ініціювати, активізувати та ескалувати конфлікти. Основною їх метою є встановлення контролю над людиною, її дестабілізація та психологічне напруження. Маніпулятивні методи, зазвичай, застосовуються не напряму, а з «третьої сторони», тобто створюються умови для зіткнення двох або більше сторін, шляхом сторонньої маніпуляції: підбурювання до дій, створення певного образу, наклеп і тп.

На сьогоднішній день можна спостерігати наступну картину, коли маніпулятивні практики просочилися у медіа простір. Соцмережі, ЗМІ, телебачення, поширення фейків створюють «інформаційні бульбашки», в яких підтверджуються лише зручні для людини думки. Як результат – надалі спостерігається зниження рівня критичного мислення та підвищення вразливості до маніпуляцій. В умовах «емоційних гойдалок», будь-яка подія може бути викривлена настільки, що спричинить масові заворушення або публічну конфронтацію. Засоби масової інформації – це сприятливе середовище для поширення будь-якої інформації. Але навіть ця інформація не може бути істинною на сто відсотків, оскільки її готують конкретні люди з їхнім баченням того, що варто подавати в радіо- чи телеефірі, друкувати в газетах чи журналах, що, на їхню думку, може бути цікавим читачам, слухачам, телеглядачам [2].

На міжнародній арені яскравим прикладом маніпулятивного зародження конфлікту є інформаційні кампанії під час виборів, коли кандидат або політична партія навмисно дискредитує опонентів шляхом розповсюдження неперевіраних або спотворених фактів, маніпулюючи соціологічними даними або громадськими очікуваннями. Тим самим громадськість починає вороже ставитися до того чи іншого виборця, провокуючи початок зародження конфлікту між різними групами. Часто це супроводжується активним використанням ботів у соціальних мережах, що створює враження масової

підтримки або обурення. У таких випадках маніпуляція виконує функцію активного конфліктогену, що загострює соціальні протиріччя та знижує рівень довіри до влади країни.

Результати та обговорення./Results and discussion. Актуальним завданням буде формування механізмів протидії маніпулятивному впливу. Насамперед – це розвиток медіаграмотності, критичного мислення, здатності до саморефлексії та ідентифікації маніпулятивних технік на особистому та публічному рівнях. У цьому контексті необхідною є діяльність незалежних ЗМІ і громадських ініціатив, які викривають спроби маніпуляцій. З іншого боку, політика держави щодо інформаційної безпеки повинна включати прозору комунікацію з суспільством, боротьбу з дезінформацією, забезпечення відповідальності осіб та організацій, що розповсюджують маніпулятивний контент.

Висновки./Conclusions. Маніпуляція є одним із ключових факторів, що сприяють виникненню та ескалації конфліктів. Її особливість полягає у здатності викликати сильні емоційні реакції та змінювати соціальну динаміку без явного насилля чи примусу. В умовах глобальної інформаційної взаємозалежності боротьба з маніпуляцією стає не лише завданням для кожного з нас, але й завданням державної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маніпуляція: визначення, підходи до вивчення. URL: <https://socio.karazin.ua/resources/941ddffc75adf9fd96411cc79168a381.pdf>
2. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу: *Вплив засобів масової інформації. Пропаганда, агітація, реклама*: монографія. Київ. 2008. С. 43-44.
3. Маніпуляція: ознаки, види, протидія. URL: <https://psychologer.com.ua/manipuliatsiia/>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЯХ

Єманова Вікторія Олександрівна
студентка I (магістерського) курсу факультету
педагогіки, психології та мистецтв
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
Доцент
Радул Ірина Геннадіївна

Анотація: У статті розглянуто психологічні особливості прийняття управлінських рішень у стресових ситуаціях. Проаналізовано вплив стресу на когнітивні процеси, емоційні реакції та поведінкові стратегії керівників. Визначено ключові фактори, що впливають на ефективність управлінських рішень, зокрема рівень стресостійкості, емоційний інтелект та адаптивні стратегії мислення. Запропоновано рекомендації щодо підвищення стресостійкості керівників, включаючи тренінги з емоційного інтелекту, методи стрес-менеджменту та навчальні симуляції критичних ситуацій. Зазначено перспективи подальших досліджень у цій галузі.

Ключові слова: Управлінські рішення, стресові ситуації, когнітивні процеси, емоційний інтелект, стресостійкість, стратегія мислення, адаптація, тренінги, стрес-менеджмент, керівник.

Постановка проблеми. У сучасному світі управлінська діяльність часто відбувається в умовах підвищеного стресу, який може бути спричинений швидкими змінами економічної ситуації, високим рівнем відповідальності, нестачею інформації, необхідністю прийняття термінових рішень та іншими факторами. Стресові ситуації значно впливають на когнітивні процеси керівників, їхні емоційні реакції, мотивацію та поведінкові стратегії.

Ефективне управління передбачає не лише раціональний аналіз

інформації, а й гнучкість мислення, здатність швидко адаптуватися до нових умов, емоційну стійкість та вміння контролювати власний психологічний стан. Однак під впливом стресу керівники можуть ухвалювати імпульсивні або, навпаки, надмірно обережне рішення, що може призводити до зниження продуктивності організації, зростання ризиків та стратегічних помилок.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження психологічних особливостей прийняття управлінських рішень в стресових ситуаціях є особливо актуальним в умовах постійних змін та зростаючих вимог до керівників. Розуміння того, як стрес впливає на управлінську поведінку, є ключовим для розробки ефективних стратегій, які допоможуть керівникам залишатися ефективними навіть у найскладніших умовах.

Прийняття управлінських рішень в умовах стресу досліджували такі науковці: Артемов В., Білик Ю., Базилевич Р., Багрій М., Гончар М., Гординя Н., Квасницька Р., Криворучко О., Лебідь Н., Мачинська Н., Поліщук О., Сингаївська І., Циганчук Т., Цюцюра М., Цюцюра С. та інші.

Мета статті є дослідження психологічних особливостей прийняття управлінських рішень у стресових ситуаціях, а також розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності прийняття рішень в умовах високого рівня напруги.

Виклад основного матеріалу (результатів) дослідження. Прийняття управлінських рішень у стресових ситуаціях є складним когнітивним процесом, що залежить від багатьох психологічних факторів, включаючи рівень стресостійкості, емоційний стан керівника, когнітивні особливості та стиль мислення. У сучасних умовах швидких змін та нестабільності керівники часто стикаються з високим рівнем стресу, що може як позитивно, так і негативно впливати на їхню здатність ухвалювати ефективні рішення.

Під впливом стресу змінюється робота когнітивної системи: обмежується обсяг уваги, посилюється схильність до використання когнітивних евристик і спрощених моделей мислення. Це може призводити до прийняття імпульсивних рішень, які базуються на попередньому досвіді, але не враховують унікальні

аспекти поточної ситуації. З іншого боку, стрес може викликати так званий "параліч аналізу", коли через страх помилки керівник довго зважує всі можливі варіанти та не здатен ухвалити своєчасне рішення.

Важливим фактором, що визначає ефективність управлінських рішень у стресових ситуаціях, є рівень емоційного інтелекту. Дослідження показують, що керівники, які вміють контролювати свої емоції, краще адаптуються до складних обставин, швидше аналізують інформацію та ухвалюють більш збалансовані рішення. Високий рівень саморегуляції дозволяє уникати деструктивного впливу стресу та зменшувати негативні наслідки емоційного напруження.

Ще одним критично важливим аспектом є стратегія мислення, яку використовує керівник у стресових умовах. Дослідження підтверджують, що адаптивні стратегії, такі як аналітичне мислення, сценарне планування та швидкий аналіз ризиків, значно підвищують якість ухвалених рішень. Навпаки, застосування інтуїтивного або імпульсивного підходу під впливом стресу може призвести до помилок та небажаних наслідків.

Для підвищення ефективності управлінських рішень у стресових ситуаціях доцільно впроваджувати комплексні методи розвитку стресостійкості керівників. Одним із таких методів є тренінги з розвитку емоційного інтелекту, які допомагають менеджерам краще усвідомлювати та контролювати свої емоції в критичних ситуаціях. Додатково, техніки стрес-менеджменту, такі як медитація, дихальні практики та когнітивно-поведінкова терапія, сприяють зниженню рівня тривожності та підвищенню психологічної гнучкості.

Також важливим напрямом є моделювання критичних ситуацій у межах навчальних програм для управлінців. Використання симуляцій, кейс-стаді та рольових ігор дозволяє керівникам наперед підготуватися до можливих кризових сценаріїв, виробити ефективні алгоритми дій та знизити вплив емоційного напруження на процес ухвалення рішень.

Висновки та перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Отже, аналіз наукових досліджень підтверджує, що стрес

значною мірою впливає на якість управлінських рішень, і для його подолання необхідно розвивати стресостійкість, використовувати адаптивні стратегії мислення та вдосконалювати емоційну регуляцію. Впровадження цих методів у практику управління сприятиме підвищенню ефективності ухвалення рішень у складних та непередбачуваних умовах.

Подальші дослідження у сфері прийняття управлінських рішень у стресових ситуаціях можуть бути спрямовані на глибший аналіз впливу стресу на керівників різних рівнів управління – операційного, тактичного та стратегічного. Важливим напрямом є розробка та впровадження ефективних програм навчання, спрямованих на підвищення стресостійкості керівників, зокрема через використання симуляцій, тренінгів та когнітивно-поведінкових методів.

Крім того, актуальним є дослідження конкретних технік емоційної регуляції, таких як методи усвідомленості, релаксаційні практики та когнітивна реструктуризація, з метою виявлення їхньої ефективності у покращенні якості управлінських рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик Н. М. Психологія управлінських рішень. Київ : Академвидав, 2020. 304 с.
2. Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с.
3. Гаврилюк О. В. Стресостійкість керівника: психологічні засади формування. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2021. 312 с.
4. Лісовий С. В. Психологічні стратегії прийняття рішень у кризових умовах. Одеса : Астропринт, 2022. 256 с.
5. Логінова Н. В. Психологія стресу та стресостійкості : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 288 с.
6. Антонюк В. В. Роль емоційного інтелекту у прийнятті управлінських рішень. Вісник психології та соціології. 2020. № 2. С. 78–85.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Жизневський Данило Максимович

Студент

Науковий керівник:

Грицук Оксана Вікторівна

канд. психол. наук, доцент

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”

Вступ./Introduction.

Гендерні стереотипи є невід’ємною частиною соціального впорядкування, що визначає очікувану поведінку, риси та ролі індивіда залежно від його статі. Як писала Сімона де Бовуар: «Жінкою не народжуються, нею стають» [1]. Ця теза підкреслює соціальну зумовленість гендеру як явища, що не є природженим, а формується через виховання, культурні норми та інститути. У сучасному суспільстві, попри декларовану рівність прав, спостерігається тиск традиційних уявлень про 'справжніх' чоловіків і жінок, що значно впливає на розвиток особистості, її самооцінку та соціальну адаптацію.

Ціль роботи./Aim.

Метою нашого дослідження було визначення того, яким чином гендерні стереотипи впливають на самосприйняття молоді, її поведінкові патерни та емоційний стан. Особливу увагу приділено питанням самооцінки, оскільки вона тісно пов’язана з впливом соціальних очікувань і ролей. Як зазначають С. Бондаревич та Л. Суслік, гендерні стереотипи чинять негативний вплив на самооцінку: «дівчата схильні недооцінювати себе, а хлопці – пригнічувати емоції заради відповідності маскулінному ідеалу» [3].

Матеріали та методи./Materials and methods.

Для реалізації мети були використані валідні психодіагностичні методики, зокрема: опитувальник BSRI (S. Bem), методика «Я – жінка / Я – чоловік» (Ожигова) та шкала самооцінки М. Розенберга. Зокрема, BSRI

дозволяє ідентифікувати, наскільки особистість демонструє традиційно маскулінні або фемінні характеристики. Як зазначає С. Бем, андрогінна структура, яка поєднує риси обох гендерів, є найгнучкішою і найменш залежною від зовнішнього тиску [2].

Результати та обговорення./Results and discussion.

Результати дослідження підтвердили, що більшість респондентів демонструють схильність до традиційної гендерної ролі. Методика Ожигової виявила: «70% чоловіків і 60% жінок демонстрували наявність чіткої відповідності своїм гендерним стереотипам» [3]. Це свідчить про глибоке вкорінення гендерних уявлень у свідомості молоді. Разом з тим, кореляційний аналіз виявив наявність певних взаємозв'язків між рисами особистості за моделлю «Велика п'ятірка» та типами гендерної ідентичності за С. Бем. Зокрема, маскулінність показала позитивну кореляцію з екстраверсією ($r = 0,50$) та сумлінністю ($r = 0,40$), що свідчить про притаманну таким індивідам соціальну активність, відповідальність і здатність до організації. Слабші позитивні зв'язки простежуються з відкритістю до нового досвіду ($r = 0,30$) і приємністю ($r = 0,15$), водночас із невротизмом спостерігається негативна кореляція ($r = -0,25$), що може вказувати на більшу емоційну стабільність.

Фемінність, у свою чергу, продемонструвала помірну позитивну кореляцію з невротизмом ($r = 0,55$) та приємністю ($r = 0,35$), що може свідчити про вищу емоційність, емпатійність і турботливість. Менш виражені позитивні зв'язки зафіксовано з сумлінністю ($r = 0,25$), тоді як негативні – з відкритістю до нового ($r = -0,20$) та екстраверсією ($r = -0,10$), що може говорити про дещо знижений рівень соціальної активності та відкритості до змін.

Андрогінність не виявила істотних кореляцій із жодною з рис особистості, що підкреслює її нейтральний характер. Найвищим, хоча й слабким, зв'язком виявилася кореляція з екстраверсією ($r = 0,15$), інші ж показники були незначними або наближеними до нуля.

У цілому результати демонструють, що виражені маскулінні та фемінні риси мають певну асоціацію з окремими особистісними характеристиками, тоді

як андрогінність не виявляє чітко визначених зв'язків.

Підкріплюючи ці дані, Говорун Т. В. і Кікінежді О. М. зауважують, що «гендерні стереотипи сприяють закріпленню традиційних моделей поведінки, які не завжди відповідають особистісним особливостям індивіда» [4]. Цей дисбаланс може призводити до внутрішніх конфліктів, невпевненості в собі та проблем в адаптації. Особливо це стосується юнаків, які відчують тиск бути «сильними», «незалежними» і «емоційно стриманими».

Висновки./Conclusion.

Висновки нашого аналізу однозначні: гендерні стереотипи, закладені в дитинстві, мають тривалий вплив і формують обмеження для особистісного зростання. Вони знижують психологічну гнучкість, заважають самореалізації та адаптації в мінливому світі. Єдиним ефективним способом їх подолання є формування критичного мислення у молоді, гендерно чутлива освіта, підтримка індивідуальних проявів незалежно від статі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бовуар С. Друга стаття. Київ: *Наш формат*, 2017. 346 с.
2. Bem S. Bem Sex-Role Inventory: Professional manual. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press, 1981.
3. Бондаревич С., Суслік Л. Вплив гендерних стереотипів на формування самооцінки особистості. *Наукові праці МАУП. Психологія*, 2022, № 3 (52), с. 27/35.
4. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна психологія: Навч. посібник. Київ: Вид. центр «Академія», 2004. 307 с.

ДУХОВНА ТРАВМА ТА ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ: ПАСТИРСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД У ЧАС ВІЙНИ

Комоса Василь Вікторович

Студент 2 курсу
Європейський Університет
м. Київ, Україна

Анотація: Здійснено глибокий міждисциплінарний аналіз феномену духовної травми та посттравматичного зростання в контексті душпастирської та психологічної опіки в умовах війни. У межах статті висвітлено можливості інтегрованої підтримки, що поєднує пастирське служіння з методами кризової психології, спрямованої на відновлення духовної рівноваги, подолання почуття провини та формування нового сенсу життя.

Ключові слова: Військове пастирство; духовна криза; моральне відновлення; психологічна підтримка; прощення; духовне зцілення.

Питання духовної травми та посттравматичного зростання, особливо в душпастирстві та психологічній опіці в умовах війни, потребує глибокого аналізу, оскільки війна є надзвичайно травматичною подією, яка має великий вплив на людську психіку, духовність та мораль. У випадку війни, коли люди зазнають насильства, втрати свідків і особистих травм, їхня внутрішня сутність сильно порушується, що може викликати кризу віри, ставлячи під сумнів існування Бога, а також відчуваючи себе відчуженими від морального та духовного керівництва. Ці проблеми вимагають інтегрованого підходу психологічної та духовної підтримки, щоб допомогти людині не просто пережити стрес, а й знайти спосіб одужати.

У цивільного населення постійний стрес і страх за власне життя та життя своїх близьких, втрата близьких і втрата житла – цивільні травматичні переживання в основному пов'язані з кризами віри на глибокому рівні;

остаточна криза, коли людина втрачає підстави твердо стояти і відчувати, що її несе Бог. Ці питання особливо гостро постають у часи війни, коли люди стикаються зі своїми фізичними та духовними межами, а ця межа далеко не завжди є ясною.

Духовна травма учасника бойових дій або цивільного населення, яке стало жертвою воєнного насильства, – це не просто психічні чи фізичні ураження. Це внутрішня, моральна і духовна мука; жертва переживає кризу віри в основні життєві принципи справедливості, любові та милосердя. Ці внутрішні сумніви можуть призвести до важкої провини та почуття покарання, і, що найважливіше, до неможливості відновити віру як у людство, так і в план Бога. Таким чином війна завдає не лише тілесного болю, а й болю, що впливає на основу внутрішніх духовних орієнтирів людини [1].

Посттравматичний ріст у цьому контексті означає здатність індивіда не лише пережити травму, а й знайти в ній можливості для ще глибшого духовного та особистісного розвитку. Це процес, коли людина може переглянути власні переконання щодо життя, погляди на життя, стосунки з Богом і людьми. У християнському контексті цей процес зцілення можна асоціювати з покаяттям, з молитвою про повернення сенсу життя за збереження віри та знаходження духовної рівноваги. У цьому випадку, у цьому випадку, покаяття можна сприяти для кращого внутрішнього очищення, щоб знайти нове служіння іншим для духовного відродження, щоб знайти новий сенс, допомагаючи тим, хто має такий же біль.

Цей процес також включає розуміння Бога не лише як абстрактного концепту, а як реальної присутності в житті людини. Це дозволяє терапевтичному процесу виходити за межі звичних психологічних практик і ставати глибшим, духовним досвідом, у якому віра та молитва стають важливими аспектами відновлення. Місце Бога у психотерапії у цьому контексті не є метафорою, а реальним, живим суб'єктом, який сприяє процесу зцілення. Віруючі люди часто знаходять у своєму досвіді молитви, покаяття та служіння джерела внутрішньої сили, що допомагає їм пройти через страждання

і повернутися до нормального психічного стану.

Духовна травма є особливим видом травми, яка відрізняється від звичайної психічної травми тим, що вона не лише порушує психоемоційний стан особистості, а й впливає на її глибинні духовні основи, віру та моральні орієнтири. Війна, як катастрофічна ситуація, виступає у цьому контексті як сильний стресор, який провокує в людини не тільки фізичний, але й духовний розрив. Цей розрив часто відчувається як криза сенсів, втрата орієнтирів і, що найбільш критично, втрата віри в Бога, у справедливість і навіть у власну здатність розрізняти добро від зла. Це не просто пошкодження психіки, це втрата того, що визначає сутність людини в її внутрішньому світі, в її стосунках із собою, з іншими людьми та з Богом. У момент війни, де вчинки часто визначаються екстремальними умовами, спостерігається глибоке потрясіння світогляду, яке важко охарактеризувати як просто негативний психологічний стан.

Війна як екстремальна ситуація викликає відчуття загрози не тільки фізичному існуванню, але й глибшим, духовним аспектам буття людини. Втрати близьких, спостереження насильства, вбивств та руйнувань можуть бути чинниками, що активують духовну кризу. У результаті цих переживань людина опиняється перед непростими питаннями: чому Бог допускає страждання і насильство, як знайти сенс у болі та втратах, яким чином справедливо сприймати світ, коли цей світ виявляється жорстоким і несправедливим? Це є серйозною духовною кризою, що обезцінює основи віри в Бога та моральні орієнтири, на яких раніше будувалося життя людини. Більшість вірян, що переживають цей досвід, можуть відчувати себе втраченими, заплутаними у своїх сумнівах і запитаннях, не розуміючи, як далі жити з таким болем і відчаєм.

Особливо складним аспектом духовної травми є відчуття провини, яке, на жаль, є поширеним серед учасників конфліктів або тих, хто пережив значні втрати. Учасники війни часто стикаються з неможливістю прийняти свої дії чи вчинки, що стали результатом війни, і це може стати великою перешкодою на

шляху до внутрішнього відновлення. Відчуття провини за вчинки, які вони вважають непоправними чи навіть «непрощеними», може суттєво порушити їхній внутрішній мир. Особливо болючими є ті ситуації, коли військові чи цивільні особи змушені брати участь у насильстві, що викликає почуття безпорадності та відчуження від себе. У цих випадках виникає внутрішній конфлікт, коли людина не може побачити шляхи до прощення чи розуміння своїх дій у контексті своєї віри [2].

Цей стан душевної болі і духовного відчуження потребує глибокої і чутливої підтримки з боку пастиря, який здатний об'єднати душпастирське слово і практики психологічної підтримки. Тільки поєднання духовних принципів прощення, спокути і примирення з конкретними психологічними інструментами допомагає людині пройти через процес відновлення. Пастир, як духовний наставник, повинен бути здатний не лише вислухати, а й надавати людям простір для розуміння власної провини, для прийняття того факту, що відновлення можливе через внутрішнє очищення і примирення з Богом. Він також може допомогти людині побачити у своєму стражданні шлях до відродження віри та моральної цілісності, адже саме через пережите страждання людина може знайти нові глибини духовного досвіду. Цей процес супроводжує важливий аспект прощення, як основи духовного відновлення. Проповідь прощення не повинна бути лише словесною, вона має практичний аспект, коли людина усвідомлює, що її гріхи можуть бути прощені, а відновлення віри та гармонії у світі можливе через покаєння, служіння і молитву. Психологічний аспект цього процесу вимагає від пастиря делікатності та глибокого розуміння внутрішнього світу людини, адже інколи люди потребують не просто моральної підтримки, а й конкретних інструментів для відновлення психічного та емоційного здоров'я. Тільки таке поєднання духовного і психологічного підходу дозволяє людині побачити можливість для зцілення і звільнення від тяжкості провини, що є основою для відновлення її внутрішнього миру та гармонії.

Духовна травма, викликана війною, є складним і багатогранним явищем,

яке вимагає особливого підходу до лікування. Пастирська допомога у поєднанні з психологічними методами стає ключовим елементом у процесі відновлення, оскільки вона дозволяє людині відновити не лише фізичне, але й ментальне здоров'я, знайти сенс у стражданнях і повернутися до життя з оновленою вірою та моральними орієнтирами [3].

Посттравматичне зростання в християнському контексті є складним і глибоким процесом перетворення болю, страждання та внутрішнього розриву в джерело духовного відродження, якому притаманний не лише фізичний, а й морально-духовний аспект. У теорії посттравматичного зростання підкреслюється важливість не просто переживання травматичного досвіду, але й здатність знайти нові сенси та цілі в житті, які стають основою для подолання кризи та відновлення внутрішньої гармонії. У християнській традиції посттравматичне зростання набуває особливого духовного змісту, адже віруюча людина має можливість перетворити свій біль у можливість для більш глибокого пізнання Бога, осмислення власного страждання як частини Божого плану та відкриття для себе нових горизонтів духовного відродження.

Стрес, травма та болісні переживання можуть стати важким, але водночас необхідним етапом у пошуках глибшого розуміння і зв'язку з Богом. Страждаючи, людина виводить на поверхню питання віри, сенсу життя та власного морального становища. Відчуття Божої присутності і милосердя може стати тим світлом, яке освітлює шлях до відновлення і зцілення душі. Через цей процес людина не лише переживає свої страждання, але й вчиться приймати їх як частину свого духовного шляху, що веде до більш глибокого усвідомлення Божої волі.

У цьому контексті, покаяння займає ключову роль у процесі посттравматичного зростання. Покаяння у християнській традиції є актом очищення, внутрішнього звільнення від гріха і болю, що виникають внаслідок моральних дилем, які постають перед людиною під час війни чи інших життєвих катастроф. Це є не лише визнанням своїх помилок, а й визнанням власної немічності, усвідомленням того, що без Божої милості неможливе

повне відновлення. Покаяння дає людині можливість не лише віднайти прощення від Бога, але й знайти внутрішній мир, позбутися відчуття провини, яке може тримати в полоні і заважати духовному зростанню. У цьому акті очищення людина вивільняється від тягаря, який тяжіє на її душі, і отримує сили для подальшого відновлення.

Служіння, в свою чергу, є важливою складовою цього процесу. Воно дає можливість переосмислити своє життя, знайти новий сенс у допомозі іншим людям, у служінні тим, хто переживає подібні страждання. У християнському розумінні служіння не є лише зовнішньою допомогою, але є шляхом, через який людина може знайти духовне зростання і самовідновлення. Кожен акт служіння, кожна добродійність є не лише жестом допомоги, але і кроком до власного зцілення. Через служіння людина вчиться відчувати свою значущість, переосмислює своє місце у світі, усвідомлюючи, що її страждання можуть стати джерелом сили для інших. Безкорисливі вчинки відновлюють внутрішній мир, зміцнюють дух і наближають до розуміння глибоких духовних істин, зокрема того, що служіння ближньому є одним з основних шляхів служіння Богу [4].

Посттравматичне зростання в християнському контексті полягає в тому, щоб переживати страждання не як кінець, а як можливість для духовного відродження. Через покаяння, служіння та відкриття Божої милосердя людина може трансформувати свій біль у силу, знайти нові цілі й сенси в житті та пережити глибоке внутрішнє відновлення. Цей процес не є миттєвим, але він відкриває нові горизонти духовного зростання, яке є необхідним для подолання кризи віри та страждання, а також для досягнення внутрішнього миру і відновлення гармонії між людиною та Богом.

Молитва, як ресурс психічного відновлення, є глибоким і багатоаспектним процесом, який займає центральне місце в житті віруючих людей, особливо під час складних періодів життя, таких як війна. Вона не лише виступає як засіб комунікації з Богом, але й створює простір для внутрішнього очищення та зміцнення віри. У моменти страждань, коли внутрішній світ

особистості розривається від болю, молитва стає одним з головних інструментів для відновлення душевної рівноваги. Це не просто вираження болю, але й акт звернення до Бога з надією на отримання допомоги, відновлення сил, прощення та духовної підтримки. Молитва дає можливість людині знайти глибший сенс у своєму стражданні, побачити у ньому не тільки покарання або випадковість, а частину великого Божого плану, що призводить до трансформації та духовного очищення. У часи війни, коли людина переживає глибоку екзистенційну кризу, пов'язану з сенсом життя, стражданням і смертю, молитва відкриває шлях до пошуку духовного виходу з цієї кризи. Вона дає надію, що навіть у найтемніші моменти можна знайти світло через спілкування з Богом, яке приносить внутрішній мир і зцілення душі.

Пастирська підтримка в аспекті духовного та психічного відновлення стає важливою, оскільки вона поєднує душпастирське слово з принципами психології кризи. Душпастир має всі підстави виконувати місію своєрідного посередника між Богом і людиною, використовуючи при цьому психологічні способи, які дозволяють допомогти людині в кризі не лише духовно, а й розумово. Душпастир має подбати про те, щоб людині під час духовного неспокою надана належна підтримка, виходячи за межі звичайної душпастирської праці. Це має бути підтримка, що включає розумові інструменти, які допомагають людині знайти баланс між сильною вірою та психічним здоров'ям. Пастор, який знає кризову психологію, може запропонувати те, що можемо описати як особисту терапію в гострі моменти кризи, допомагаючи людині запобігти травмі в безпечному та сприятливому оточенні. Це включає використання психологічних технік консультування, які допомагають людині адаптуватися до досвіду травми; щоб заспокоїти тривогу, боротися з депресією та повернути надію.

Велике значення душпастирської підтримки полягає у використанні біблійних текстів, які можуть пропонувати або не пропонувати обґрунтування втіхи та сили. У Святому Письмі кожне слово несе в собі не тільки духовний

зміст, а й практичні настанови щодо подолання труднощів. У такі моменти Біблія перетворюється на духовного «порадника», який всіляко підтримує віруючого, допомагає знайти розраду у важку хвилину. Тексти, що стосуються любові до Бога, вірності та надії, стають тим самим засобом, за допомогою якого людина може підтримувати зв'язок з Богом навіть у найжахливіші моменти, коли віра занепадає. Біблійні орієнтири встановлюють моральні орієнтири та шлях одужання для розуміння глибшого значення страждання та шлях духовного зростання [5].

Підтримка в пастирському режимі традиційно стосується духовної опіки, але вона має супроводжуватися психологічними аспектами. Негайна допомога в кризових ситуаціях, таких як миттєва депресія, тривога або безнадія, може бути надана за допомогою психологічних методологій разом із глибокою духовною практикою. Вони можуть включати методи релаксації, психологічне консультування, поведінку когнітивної терапії або інші дії для відновлення психіки людини в умовах травми. Тому душпастирство стає відомим як підтримка не тільки духовна, але й як комплексна підтримка, що охоплює внутрішню та зовнішню сторони життя людини, допомагаючи їй пережити кризу та відновитися на психічному і на духовному рівнях.

У контексті психологічної допомоги в християнському середовищі важливо звертати увагу на те, що Бог не є лише абстрактною ідеєю або метафорою, а реальним живим суб'єктом, чия присутність може бути досвідчена в конкретних ситуаціях життя. Психотерапія, що включає духовний вимір, передбачає активну взаємодію з Богом, який може діяти в житті людини через конкретні переживання, труднощі та моменти духовної кризи. Це підхід, що дозволяє розглядати Бога не лише як зовнішній авторитет чи символ, але й як джерело живої сили, котра здатна підтримати людину, надаючи їй внутрішню стійкість та сили для подолання психологічних і духовних труднощів.

Християнська психологічна допомога не лише фокусується на психічному відновленні, але й влітає в процес цілющі елементи віри та

духовних практик, що дозволяють людині відновлюватися не тільки в психічному плані, але й у глибшому, духовному вимірі. Віра, молитва, покаяння, служіння та звернення до Божої допомоги стають ресурсами, які допомагають людині справлятися з внутрішніми конфліктами, зміцнюють її духовну стійкість і відновлюють душевну гармонію.

Психологічна допомога в християнському контексті виходить за межі простого процесу корекції психічного стану. Вона є шляхом до глибшого пізнання Бога, що відкривається через страждання, біль і випробування. Цей процес взаємодії з Богом допомагає людині знаходити сенс у своїх стражданнях, перетворюючи їх на можливість для духовного розвитку та відновлення.

Бог стає джерелом внутрішніх сил, що дозволяють подолати травму та знайти шлях до посттравматичного зростання. Християнська психотерапія допомагає відкрити для людини не тільки глибину її страждань, але й шлях до відновлення через взаємодію з Богом. Це шлях до здорових відносин з Богом і з іншими людьми, що формує основу для духовного зцілення та гармонії.

Посттравматичне зростання в умовах війни, особливо в християнському контексті, є складним процесом, що поєднує психологічні та духовні аспекти відновлення. Війна, як екстремальна форма стресу, викликає глибокі психічні та духовні травми, але також стає можливістю для того, щоб людина відкрила нові горизонти свого духовного життя. Вона може пережити посттравматичне зростання, коли зустрічається з Богом у своїй травмі, знаходить у ньому надію, розраду і сенс страждання.

У цьому процесі пастирська підтримка відіграє важливу роль, поєднує елементи кризової психології та духовної практики, допомагаючи людині знайти внутрішній мир, відновити віру і досягти духовного зростання через служіння, покаяння і молитву.

Пастирська допомога стає не лише шляхом до психологічного зцілення, але й до глибшого духовного оновлення, яке дозволяє людині знайти сенс і мир навіть у найболючіші моменти її життя.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що феномен духовної травми в умовах війни не може бути розглянутий виключно у межах психіатрії або традиційної психології, оскільки зачіпає екзистенційні виміри буття людини – її віру, мораль, стосунки з Богом і ближніми. Війна спричиняє глибоку дезорієнтацію в цінностях, втрату сенсу та екзистенційну ізоляцію, що унеможливорює повернення до звичного життєвого ладу без цілісного підходу до лікування, який поєднує духовну та психологічну підтримку. Посттравматичне зростання, як процес подолання духовного зламу, можливе за умови наявності підтримки з боку душпастиря, який здатен поєднати моральне наставництво та психологічне консультування.

Проповідь не повинна обмежуватись теоретичними положеннями, а має надавати віруючому практичні інструменти для переживання болю та його духовного перетворення.

Пастир у таких умовах постає як ключова фігура у процесі відновлення – він допомагає людині не лише усвідомити сенс свого страждання, а й інтегрувати його у нову духовну ідентичність. Цілісний підхід до подолання наслідків війни потребує духовно-психологічної інтеграції, що враховує не лише зовнішні дії, а й глибинні духовні механізми зцілення, які роблять можливим не просто повернення до функціонування, а справжню трансформацію особистості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bishop B., Tisdale T., Putman K. Spiritual direction and trauma recovery. URL: <https://www.thinkingfaith.org/articles/spiritual-direction-and-trauma-recovery#:~:text=Trauma%20has%20been%20discovered%20to, resilience%20that%20are%20enhanced%20by>
2. Тільмен С. Молитва за книгою псалмів: від травми до стійкості. URL: <https://surl.li/luvkjm>
3. Климчук В. О. Психологія посттравматичного зростання: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 158 с.

4. Carey L. B., Hodgson T. J. Chaplaincy, spiritual care and moral injury: considerations regarding screening and treatment. *Frontiers in Psychiatry*. 2018. № 9. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychiatry/articles/10.3389/fpsy.2018.00619/full>
5. Currier J. M., Fox J., Vieten C., Pearce M., Oxhandler H. K. Enhancing competencies for the ethical integration of religion and spirituality in psychological services. *Psychological Services*. 2023. № 20 (1). PP. 40–50.

МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ У РАННЬОМУ ДОРОСЛОМУ ВІЦІ: ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ

Кравчук Лідія Миколаївна

Студентка

Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ. Міжособистісні стосунки є центральним елементом соціального розвитку особистості, особливо у період раннього дорослого віку (18–30 років), коли формується ідентичність, закладаються основи для подальшого емоційного, особистісного та професійного життя. Саме в цьому віковому періоді молоді люди активно вступають в дружні, ділові та романтичні взаємини, що потребують емоційної зрілості, комунікативних навичок та здатності до саморефлексії. Проте нерідко ці стосунки можуть набувати токсичного характеру - супроводжуватися емоційним тиском, знеціненням, маніпуляціями та порушенням особистісних кордонів.

Особливої уваги потребує аналіз токсичних міжособистісних стосунків з урахуванням гендерних відмінностей, адже жінки та чоловіки можуть по-різному сприймати та реагувати на токсичну поведінку, а також, переживати її наслідки. Гендерні стереотипи, соціальні очікування та культурні норми впливають як на форму прояву токсичних патернів поведінки, так і на готовність особистості розпізнавати їх і виходити з подібних взаємин.

Наукове вивчення цього явища є вкрай актуальним, оскільки дозволяє не лише глибше зрозуміти механізми виникнення токсичних стосунків у молодих людей, а й сприяти профілактиці деструктивних моделей поведінки в міжособистісній взаємодії.

Ціль роботи. Здійснити емпіричне вивчення особливостей міжособистісних стосунків у ранньому дорослому віці з урахуванням гендерних відмінностей, а також виявити психологічні чинники, що впливають на формування та розвиток цих стосунків.

Матеріали та методи. Для досягнення мети та виконання завдань дослідження використовуються емпіричні методи (Тест на міжособистісну залежність Опитувальник міжособистісної залежності; Тест незакінчених речень (авторська версія Р. П. Федоренко); дослідження характерологічних тенденцій за методикою Т. Лірі) та математико-статистичні (критерій Манна-Уїтні).

Результати та обговорення.

Таблиця 1

Рівень міжособистісної залежності чоловіків та жінок за шкалами гендерних особливостей міжособистісних стосунків

Рівень міжособистісної залежності	Емоційна опора на інших		Невпевненість у собі		Прагнення до автономії	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Чоловіки						
Високий	9	36,00	11	44,00	9	36,00
Середній	10	40,00	7	28,00	7	28,00
Низький	6	24,00	7	28,00	9	36,00
Жінки						
Високий	5	20,00	11	44,00	10	40,00
Середній	12	48,00	8	32,00	8	32,00
Низький	8	32,00	6	24,00	7	28,00

Дослідження за методикою «Опитувальник міжособистісної залежності» (IDI) показало, що рівень міжособистісної залежності суттєво залежить як від гендеру, так і від віку. Чоловіки у молодому віці частіше демонструють високий рівень емоційної залежності, однак з віком їх прагнення до автономії зростає. Жінки, навпаки, у молодому віці більш незалежні, але після 25 років виявляють підвищену потребу в емоційній підтримці. Також встановлено, що невпевненість у собі є однаково поширеною серед обох статей, однак прагнення до автономії виявилось вищим серед жінок, що свідчить про тенденцію до особистісного зростання й самостійності.

Таблиця 2

Вікова структура емоційного стану та адаптаційних можливостей в контексті гендерних особливостей міжособистісних стосунків

Емоційний стан і адаптаційні можливості особи	Всього		Чоловіки		Жінки	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Позитивний	13	26	6	24	7	28
Стабільне, але не ідеальне середовище	23	46	13	52	10	40
Низька задоволеність життям	14	28	6	24	8	32

Результати дослідження за методикою «Тест незакінчених речень» (THR)

свідчать про наявність різниці в емоційному стані й адаптаційних можливостях чоловіків і жінок. Жінки частіше виявляють позитивне сприйняття стосунків, але також демонструють вищий рівень стресу, що може бути наслідком глибшого емоційного залучення. Чоловіки здебільшого перебувають у стабільному емоційному стані, але виявляють меншу емоційну гнучкість. Такі дані підтверджують важливість врахування гендерних емоційних реакцій при аналізі токсичних чи гармонійних аспектів міжособистісної взаємодії.

Таблиця 3

Результати дослідження гендерних особливосте міжособистісних стосунків за віковими групами через призму позиціонування особи

Позиціонування особи	Всього		До 20 років		21-25 років		26-30 років	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Чоловіки								
Авторитарна особи	10	40,00	4	36,36	3	37,50	3	50,00
Залежна особа	15	60,00	7	63,64	5	62,50	3	50,00
Жінки								
Авторитарна особи	6	24,00	1	12,50	3	27,27	2	33,33
Залежна особа	19	76,00	7	87,50	8	72,73	4	66,67

За результатами «Дослідження характерологічних тенденцій Т. Лірі» встановлено, що жінки частіше демонструють залежну модель поведінки у стосунках (76%), тоді як чоловіки частіше займають авторитарну позицію (40%). З віком у чоловіків зростає рівень авторитарності та знижується залежність, що може свідчити про зростання самостійності. У жінок із віком дещо зменшується рівень залежності, але він залишається високим. Також жінки демонструють більшу емоційну вразливість та чутливість до соціальних очікувань. Загалом виявлені патерни свідчать про наявність гендерних стереотипів, що впливають на самосприйняття та міжособистісну поведінку.

Таблиця 4

Результати виявлення взаємозв'язків між психологічними характеристиками та гендерними особливостями міжособистісних стосунків за критерієм Манна-Уїтні

Фактор	U-критерій	p-значення	Статистично значуща різниця (p < 0,05)
Залежність	450,5	0,032	Так
Рівень стресу у відносинах	392,0	0,008	Так
Загальний емоційний стан і адаптаційні можливості особи	510,3	0,078	Ні
Позиціонування у стосунках	370,2	0,002	Так

Результати кореляційного аналізу засвідчили наявність тісного взаємозв'язку між гендерними особливостями та психологічними характеристиками міжособистісних стосунків. Найсильніші зв'язки виявлено з такими факторами, як позиціонування у стосунках, емоційний стан та рівень стресу. Жінки частіше демонструють залежну поведінку і вищу емоційну чутливість, тоді як чоловіки – авторитарність та прагнення до контролю. Аналіз за критерієм Манна-Уїтні підтвердив наявність статистично значущих гендерних відмінностей за трьома з чотирьох ключових показників. Це свідчить про важливість урахування гендерного чинника при дослідженні токсичних моделей міжособистісної взаємодії.

Висновки. Результати опитувальника міжособистісної залежності (IDI) показали, що чоловіки й жінки відрізняються за рівнем емоційної залежності та прагненням до автономії, з віковою динамікою, що відрізняється за статтю. Дані ТНР засвідчили, що жінки виявляють вищу емоційну залученість та стрес, тоді як чоловіки – емоційну стабільність, але меншу гнучкість. Аналіз характерологічних тенденцій за методикою Т. Лірі підтвердив, що жінки частіше дотримуються залежної моделі поведінки, а чоловіки – авторитарної, що узгоджується з виявленими гендерними стереотипами у стосунках.

ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ

Кузіна Наталія

Студент бакалавр
Харківського інституту
ПрАТ ВНЗ МАУП

Управління конфліктом – це цілеспрямоване, зумовлене об'єктивними законами впливання на його динаміку в інтересах розвитку чи зруйнування тієї соціальної системи, до якої має відношення даний конфлікт. Управління конфліктом включає в себе симптоматику, діагностику, прогнозування, профілактику, попередження, послаблення, регулювання та розв'язування. «Управління конфліктами більш ефективно, якщо воно здійснюється на радніших етапах виникнення соціальних суперечностей. Чим раніше виявлена проблемна ситуація соціальної взаємодії, тим менше зусиль необхідно прикласти до того, щоб вирішити її конструктивно» [3].

Автори А. Я. Анцупов та А. І. Шипілов вважають управління конфліктами більш ефективним завдяки прогнозуванню та профілактиці. Прогнозування конфліктів укладається на обґрунтованому припущенні щодо їх можливого виникнення або розвитку. Прогнозування засноване на наукових дослідженнях конфліктів, а також на практичній діяльності.

Важливим засобом управління конфліктами являється також їх профілактика, яка полягає у такій організації життєдіяльності суб'єктів соціальної взаємодії, котра виключає або зводить до мінімуму імовірність виникнення конфліктів між ними. «Попередити конфлікти значно легше, ніж конструктивно вирішувати їх... Вона потребує менших затрат сил, засобів та часу та випереджає навіть ті мінімальні деструктивні наслідки, котрі мають будь-який конструктивно вирішений конфлікт» [3].

Автор С. М. Ємельянов вважає, що такий складний процес, як управління конфліктами, містить в собі такі види діяльності, як прогнозування конфліктів та оцінка їхньої функціональної спрямованості, попередження та стимулювання

конфлікту, регулювання конфлікту та його розв'язування.

Прогнозування конфлікту автор вважає одним з найважливіших видів діяльності суб'єкта, яке спрямоване на виявлення причин даного конфлікту. «Основними джерелами прогнозування конфліктів є вивчення об'єктивних та суб'єктивних умов та факторів взаємодії між людьми, а також їхніх індивідуально-психологічних особливостей. В колективі, наприклад, такими умовами та факторами можуть бути: стиль управління, рівень соціальної напруги, соціально-психологічний клімат, лідерство та мікрогрупи та інші соціально-психологічні явища» [9].

Попередження конфлікту – це вид діяльності суб'єкту управління, який спрямований на недопущення виникнення конфлікту. Попередження конфліктів засноване на їх прогнозуванні. У даному випадку на підставі отриманої інформації щодо причин назріваючого конфлікту починається активна діяльність по нейтралізації дії факторів, що його детермінують. Попередження конфліктів доцільно здійснювати шляхом ефективного управління соціальною системою. Основними шляхами такого попередження конфліктів в організаціях автор вважає постійну турботу щодо задоволення потреб співробітників, підбір та розстановка співробітників згідно їх індивідуально-психологічних особливостей, дотримання принципу соціальної справедливості у будь-яких рішеннях, виховування співробітників, формування в них високої культури спілкування.

Стимулювання конфліктів – це засіб управління, спрямований на провокацію та виклик конфлікту і є виправданим відносно конструктивних конфліктів. Засобами стимулювання конфліктів можуть: бути винесення проблемного питання для обговорення на зборах, критика ситуації, що склалась, виступ з критичним матеріалом та т.п. Але при стимулюванні того чи іншого конфлікту керівник має бути готовим до конструктивного управління цього конфлікту.

Регулювання конфлікту – це вид діяльності суб'єкту управління, спрямований на послаблення та обмеженість конфлікту, забезпечення його

розвитку у бік вирішення. Регулювання конфлікту на першому етапі передбачає визнання реальності конфлікту конфліктуючими сторонами. Другий етап – легітимізація конфлікту – досягнення згоди між сторонами. Третій етап – інституціоналізація конфлікту – створення відповідних органів по регулюванню конфліктної взаємодії.

Розв'язування конфлікту – такий вид діяльності суб'єкту управління, який пов'язаний з завершенням конфлікту. Це заключний етап управління конфліктом. Розв'язування конфлікту може бути повним та неповним. Повне розв'язування досягається при усуненні причин, предмета конфлікту та конфліктних ситуацій. Неповне розв'язування відбувається, коли усунені не всі причини чи конфліктні ситуації.

М. С. Вершинін, аналізуючи процес розв'язування конфлікту, розподіляє його на три етапи. Перший етап – підготовчий, діагностика конфлікту. Другий етап – розробка стратегій розв'язування та технології. Третій етап – безпосередньо практична діяльність по розв'язуванню конфлікту.

Діагностика конфлікту складається з опису його наявних проявів, визначення рівню розвитку конфлікту, виявлення причин конфлікту та його природи, вимірювання інтенсивності та визначення сфери розповсюдження. «Різноманітні моделі розв'язування конфліктів формувались історичною практикою. В літературі розрізняються: силова, компромісна та інтегративна моделі. Силова модель призводить до завершення конфлікту двох видів: «перемога-поразка» та «поразка-поразка». Дві інших моделі – до можливого вирішення конфлікту за типом «перемога-перемога» та «виграш-виграш» [5].

Серед стратегій виходу з конфліктних ситуацій автор вважає уявне залагодження, перемогу однієї з сторін, компроміс та інтеграцію. Уявне залагодження – це примушення до миру без усунення причин, що викликали конфлікт. Як примусові засоби, використовуються влада, залякування. В результаті конфлікт не вирішується, а учасники переоцінюють ситуацію та погоджуються з нею. Цей тип підходить для зняття емоційної напруги, але не призводить до вирішення проблеми. Наслідком використання даної стратегії є

поновлення конфлікту на новому рівні.

Перемога однієї з сторін означає визнання перевищення позиції однієї з конфліктуючих сторін, її правоти, сили та підпорядковуванні їй іншої сторони.

Компроміс вважається згодою обох сторін на підставі взаємних поступів та терплячості до позиції суперника при зберіганні несхожості основних позицій, поглядів, думок та відносин. Ця стратегія є своєрідним передихом, що дозволяє більш глибоко розібратись в ситуації та підготуватись до її кінцевого вирішення. Компроміс ліквідує конфліктну обстановку, його наслідками можуть бути тимчасова тиша або прихована боротьба іншими засобами.

Інтеграція ґрунтується на взаємному примиренні та згоді, винаходженні загальних позицій, інтересів, цілей, засобів діяльності та поведінки, що задовольняють обидві сторони конфлікту. Використання даної стратегії ґрунтується на визнанні різних позицій та думок сторін, а також готовність прийняти їх до уваги для розуміння причин конфлікту та пошуків варіантів рішення. Результатом такої стратегії буде вирішення конфлікту, покращення взаємовідносин сторін, прагнення до співробітництва, зростання довіри, емоційний підйом, зростання ефективності діяльності.

Автори А. Я. Анцупов та А. І. Шипілов, аналізуючи логіку, стратегії та засоби розв'язання конфліктів, вважають цей процес багаторівневим, який містить в собі аналіз та оцінку ситуації, вибір засобу вирішення конфлікту, формування плану дій, його реалізацію та оцінку ефективності своїх дій.

Аналітичний етап передбачає збирання та оцінювання інформації, джерелами якої виступають особисті спостереження, бесіди з керівництвом та підлеглими, неформальними лідерами, своїми друзями та друзями опонентів, свідками конфлікту. Проаналізувавши та оцінивши конфліктну ситуацію, опоненти прогнозують варіанти розв'язування конфлікту та визначають засоби його вирішення. Важливо також визначити критерії конфлікту – правові норми, моральні принципи, думки авторитетних осіб.

По завершенні конфлікту доцільно проаналізувати помилки власної поведінки, узагальнити надані знання та досвід вирішення проблеми,

намагатися нормалізувати відносини з недавнім опонентом, зняти дискомфорт у відносинах з оточуючими, мінімізувати негативні наслідки конфлікту у власній діяльності та поведінці. «Завершення конфлікту представляє собою припинення конфлікту за будь-яких причин... Наслідок конфлікту – це результат боротьби з точки зору стану сторін та їх відношення до об'єкту конфлікту. Основними критеріями конструктивного розв'язування конфлікту є міра вирішення суперечностей та перемога в ньому опонента, який має рацію» [3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ложкін Г. В., Пов`якель Н. І. Практична психологія конфлікту: Навч. посіб. –К.: МАУП, 2002.
2. Пірен М. І. Деонтологія конфліктів та управління. –К., 2001.
3. Пірен М. І. Конфліктологія: Підручник. –К.: МАУП, 2007.

МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У НЕПОВНОЛІТНІХ

Лисенко Анатолій
Студент бакалавр
Харківського інституту
ПрАТ ВНЗ МАУП

Питання стратегій та видів профілактики девіантної поведінки залишається невирішеним з низки причин, найважливішою з яких є відсутність спеціалізованих та цілеспрямованих психолого-педагогічних програм профілактики девіантної поведінки.

Вивчення змін поведінки має багатовікову історію. Тим не менш, інтерес сучасних дослідників до проблеми девіантності є стійким та виправданим.

Дослідження девіантної поведінки є численними у світовій психологічній літературі та є важливими в сучасній сімейній психології та педагогіці, оскільки саме девіантна поведінка перешкоджає соціалізації особистості, її формуванню та розвитку, а також розвитку її громадянської свідомості.

З останнім погіршенням соціальних умов діти все частіше потрапляють у складні соціальні ситуації. Загальна кількість населення України налічує 14 мільйонів дітей та підлітків віком до 18 років, зокрема: сиріт та дітей, які залишилися без батьківської опіки або мають лише одиноких батьків – понад 400 мільйонів, дітей з вадами фізичного та психічного розвитку – 160 тисяч, дітей із сімейним достатком – 3,4 мільйона.

Переважаюча відсутність позитивного впливу на підростаюче покоління призвела до панування тривоги, агресії, соціальної ізоляції та страху у свідомості дітей та підлітків. Оскільки поняття «діти групи ризику» також було введено в науковий обіг, тривожно також те, що воно насправді не прикрашає соціальну ситуацію в державі. Сучасні дослідники використовують такі терміни стосовно підлітків з низкою порушень розвитку, що мають унікальні

поведінкові наслідки: «проблемні діти» (К. Лебединська, М. Райська, М. Руттер, Л. Славіна); «проблемні підлітки» (Л. Зюбін, В. Степанов, Д. Фельдштейн та ін.), у цій категорії діти зі змінами в поведінці, відхиленнями в особистості, проблемами в афективно-вольовій сфері, порушеннями поведінки; «аномальні діти», відхилення від нормальної або нормальної поведінки, але без патологічних станів (Л. Пожар); «дезадаптована дитина» (С. Белічева); «діти, що перебувають під особливим доглядом» (Л. Кош); діти з «групи ризику» (І. Невський); «діти з шизофренією» (К. Лебединська, М. Райська, Г. Грибанова, Л. Славіна). Однак, згадані вище слова часто містять лише одне слово: повсякденний, клінічний, юридичний. Через відсутність послідовного застосування цих понять часто неясно, до якої категорії слід віднести дитину, яка демонструє певні зміни в поведінці (асоціальна, ненормативна, протиправна, злочинна поведінка) (Є. Іванов, Л. Шипіцина, Г. Сафіна) [4, с. 88]. На нашу думку, доцільніше використовувати загальний термін – «поведінка, що відхиляється від норми», ще до того, як дитині буде поставлено медичний діагноз або винесено судовий вирок.

Часто негативні поведінкові прояви описуються як особливий механізм психологічного захисту, який у медичній психології розглядається виключно як зміна розвитку в психології.

На думку провідних психологів (З. Фрейд, А. Адлер, А. Рубінштейн, І. Кон), підлітковий вік – це проблема у розвитку особистості, що означає, що підліток є складним для себе та для інших.

Фізичні зміни, риси, що перешкоджають спілкуванню, емоційна незрілість, погані мікро- та макросоціальні стосунки – все це фактори ризику, які, звичайно, роблять цей складний час ще складнішим.

Вже в дитинстві розлади особистості можуть бути пов'язані з низкою проявів антисоціальних диспозицій, таких як: пошкодження чужого майна, ширше, жорстоке поводження з тваринами. До дворічного віку відмінності в рівнях агресивності вже були очевидними. ... У дворічному віці вже були очевидні відмінності в рівнях агресивності. Ознаки агресивності змінюються з

віком, але їхня стабільність залишається незмінною.

Підлітки мають специфічні поведінкові реакції, що складають особливий юнацький комплекс: 1) реакція відчуженості (крайній ступінь - бродяжництво); 2) групові реакції з друзями (створення власної субкультури); 3) реакція захоплення (хобі).

Зміни в підлітковому та юнацькому віці також відбуваються у відповідь на нездатність індивіда визначити свої особисті почуття в самореалізації. Тому цьому можна запобігти та подолати, навчаючи стратегіям самосвідомості, що призведе до позитивного особистісного розвитку та самосвідомості, що загалом сприятиме психічному здоров'ю підлітка або молодої людини.

Соціалізація – це процес, за допомогою якого індивід засвоює соціальний досвід у норми, форми дій, форми спілкування та перетворює цей досвід на внутрішні, власні регулятори діяльності. Ці регулятори відповідають за мотиви, звички, настанови, стереотипи тощо. Мета соціалізації полягає у включенні особистості в соціальне середовище, створенні умов, що максимально розкривають її психологічний потенціал та стимулюють саморозвиток. У процесі соціалізації маленька дитина різною мірою, але неминуче проходить через життєві труднощі, сукупність суперечностей, обмежень і, можливо, навіть заборгує, болісні зміни в самовпевненості та ідентифікації з іншими. Це не обов'язковий, але ймовірний наслідок розвитку злоякісних пухлин у мозку, що проявляється в особистості та властивостях. Це жорстокість, цинізм, брутальність, нігілізм та зухвалість.

На соціально-психологічному рівні вирішальним фактором, що штовхає підлітка в негативну лінію загального формування особистості, є відсутність або втрата психосоціальної ідентичності. На думку Е. Еріксона, потреба в психосоціальній ідентичності, яка має соціогенний характер, ґрунтується на потребі в базових потребах – самозбереженні, відтворенні тощо – людини. Вона ставиться на рівень прийняття свого обличчя як члена соціальної групи, спільноти та відігравання правильної соціальної ролі. Ідентичність не існує (не може бути досягнута), якщо рішення індивіда приєднатися до привабливої для

нього референтної соціальної групи не отримує підтримки та визнання. Ідентичність втрачається, коли індивід переживає різкі зміни в соціальному середовищі, власному статусі та ролі як ситуації, що ставить під сумнів гордість, соціальну ідентичність та саморозуміння.

Таким чином, дефіцити соціалізації в підлітковому віці призводять до слабо розвиненої (аномальної) особистості. Це проявляється, зокрема, у виникненні негативних психологічних новоутворень, відсутності або втраті психосоціальної ідентичності та деформованих потреб. Зрештою, йдеться також про бажання девіантної поведінки, пошук сприятливих умов та створення умов, що сприяють її прояву.

Види соціально-психологічної підтримки в роботі з девіантними підлітками включають профілактику та корекцію когнітивних розладів, вправи та ігри з інтегрованими когнітивними та сугестивними компонентами, корекцію емоційних та особистісних розладів тощо. Комплексні корекційні програми сприяють покращенню емоційного розвитку підлітків, особливо з точки зору особистісних якостей.

Психолого-педагогічні методи запобігання та корекції девіантної поведінки дають особливі ефекти при застосуванні через поєднання сугестивного та когнітивного впливу. Такий вплив може бути застосований до прямих навіювань та вправ, до ігор з елементами навіювання та когнітивних дій, а також до традиційних методів виховання, через корекційні вправи, відповідні віку підлітків, щоб відповідати індивідуально-типовим особливостям цієї вікової групи. Девіантність проявляється в різних формах соціальної агресії, тривожності, дезадаптації та ворожості.

Поведінка, що характеризується відхиленням від прийнятих у суспільстві норм (девіантна поведінка), за ступенем та географією її поширеності для значної частини населення України є радше соціальною нормою.

Розроблений нами комплексний підхід, що враховує основні психолого-педагогічні положення, дозволив нам експериментально обґрунтувати можливості комбінованого педагогічного та психологічного впливу на

особистість підлітків з метою психопрофілактики та корекції девіантних форм поведінки, розвитку в них життєво важливих якостей та оптимізації емоційно-вольової сфери.

Розвиток особистості – це багатокomпонентний та полідетермінований процес. Однією зі складових цього процесу є розвиток самопізнання – уявлення про себе, про своє «Я» в його різних проявах.

Допомога дитині з боку батьків, значущих дорослих, психологів, педагогів та соціальних працівників у розкритті особистісних можливостей, усвідомленні всіх проявів особистісного «Я» та усуненні орієнтирів, що обмежують розвиток, дозволить дитині знайти своє місце в житті, зробить спілкування більш гуманним, навчить дитину жити в мирі та злагоді з собою та іншими, створить у дитини інтерес та бажання вивчати всі аспекти власної особистості. Це слід робити не лише звертаючись до цього (розповідь, бесіда, лекція), а й за допомогою практичної психології.

Головною метою нашого наукового дослідження було створення програми розвитку та формування особистості, здатної реалізувати творчий підхід до своєї діяльності, саморегуляцію, що забезпечує досягнення поставленої мети, тобто корекцію особистісних якостей, що сприяють формуванню девіантної поведінки.

Теоретична значущість дослідження полягає в обґрунтуванні критеріїв розробки розвивальних вправ та корекційних методик для активізації інтелектуальної діяльності в підлітковому віці з використанням індивідуальної, групової корекційної роботи та сугестопедичних засобів.

Практична цінність полягає в комплексній стратегії вивчення, розвитку та корекції рис особистості підлітка, які сприяють формуванню девіантної поведінки в підлітковому віці. Тренінг базується на концепції розвитку впевненості в собі підлітків, що розуміється як керівництво поведінкою в собі та соціальному середовищі для усунення емоційних обмежень розвитку; подолання вікових комплексів неповноцінності; розвитку комунікативних навичок, емоційної усвідомленості та емоційно-вольової сфери. Вважається, що

впевненість у собі та самоефективність повністю залежать від недостатньої самооцінки та ступеня залученості до соціальних стосунків з однолітками та важливими дорослими (батьками, вчителями). У деяких випадках також враховується, що в знаннях підлітків про власні здібності та можливості є різні інтросективні компоненти, які виявляються у інших та служать орієнтирами, що обмежують розвиток (Я не можу...; Я не буду...; Мені не потрібно...).

Запропонована навчальна програма відображає мету навчання впевненості в собі та самооцінці за допомогою поведінкових, когнітивних та емоційних технік, логопедичних технік, НЛП, еріксонівського гіпнозу та сугестивного впливу. Включення моделі асертивної регуляції поведінки в тренінг необхідне для демонстрації підліткам різних взаємозв'язків між власними когніціями, поведінкою та емоціями. Вважається, що принцип індивідуальних процесів може бути застосований у роботі з дітьми та підлітками, які зазнають різних форм поганої поведінки, враховуючи унікальні психологічні особливості особистості, темперамент та формування характеру якої значною мірою генетично зумовлені. На нашу думку, використання сугестивного впливу через елементи класичної педагогіки також може бути ефективним. Підлітки мають високе почуття сугестивності. Цей факт робить підлітків кращими для реалізації сугестивного впливу або індивідуальних сугестивних елементів.

Загалом, негативний сценарій у вирішенні вікової психосоціальної кризи призводить до зниження самооцінки підлітків, що характерно для підлітків з девіантною поведінкою. Водночас, пригнічена потреба в самооцінці змушує підлітка шукати вихід через механізми гіперкомпенсації, що проявляється у вигляді девіантних форм поведінки.

Навчальні компоненти нашої програми інтегровані в ціле, засноване на єдиній моделі. Ця модель допомагає підліткам тренуватися одночасно на поведінковій площині, реальних діях та когнітивній площині, використовуючи власний досвід, досвід інших (випадки з життя, літератури, ЗМІ) та взаємодію з важливими дорослими.

Спираючись на розроблені учасниками групи визначення самоефективності, вони розвивають реалістичні перспективи, які допомагають їм та їхньому оточенню поводитися позитивно.

Результат роботи можна вважати самостійною, такою, що не обмежує права партнерів по спілкуванню та спрямована на підлітків з урахуванням їхніх інтересів та почуттів. Вербальне самоствердження, в якому підлітки природним чином реалізують свої бажання, придушуючи бажання інших, не було включено до цільової області нашого тренінгу. Досягнення кінцевої мети підкріплюється не під час тренінгу, а впевненою участю в ситуаціях, здатністю успішно спілкуватися в будь-який час та з будь-яким соціальним партнером. Саме на це спрямовані відповідні рекомендації, розроблені для кожного з учасників тренінгу.

Аналіз попередніх результатів нашої роботи дозволяє нам зробити кілька висновків. При визначенні девіантної поведінки ми вважаємо більш доречним використовувати фразу «підліток з передумовами до формування девіантної поведінки». Це дозволяє уникнути стигматизації, перенесення та узагальнення щодо підлітка.

Девіантна поведінка не є стійким утворенням. На нашу думку, при визначенні девіантної поведінки термін «девіантна» слід використовувати стосовно конкретних моделей поведінки, а не стосовно особистості підлітка в цілому.

Недостатній інтелектуальний розвиток породжує конфлікти, ворожість та насильство, які стають необхідними передумовами для прояву неетичної поведінки. Складний фізичний та інтелектуальний розвиток підлітка може усунути стани ворожості, ізоляції та агресії, тобто емоційні потрясіння, що призводять до проявів девіантної поведінки. Вчителі, батьки та психологи працюють разом над запобіганням антисоціальній поведінці

Сім'я є незамінною, глибоко особливим соціальним інститутом для розвитку особистості. Протягом усього життя сім'я є найважливішим аспектом мікросередовища, і для дитини, особливо в перші роки життя, вплив сім'ї

домінує над усіма іншими впливами та значною мірою визначає її подальший життєвий шлях. Саме в сім'ї закладаються основи ціннісно-мотиваційної сфери особистості та формується її характер.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Оржеховська В. М. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх: навч. Посіб. / В. М. Оржеховська, Т. Є. Федорченко. – Черкаси : Чабаненко Ю., 2018. – 376 с.
2. Мельник Л. П., Сербалюк Ю. В. Девіантна поведінка молоді та шляхи її профілактики. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Кам'янець-Подільський. 2019. С. 287.
3. Лобанова А. С. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти : підручник для студентів вищих навчальних закладів / А. С. Лобанова, Л. В. Ка-лашнікова. – Київ : Вид-во «Каравела», 2017. – 470 с.

ЕМПАТІЯ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Міщенко Лілія Миколаївна,

студентка магістратури

Міжрегіональна академія управління персоналом

м. Дніпро, Україна

Онищенко Ірина Володимирівна,

к. філол. н., доцент

Міжрегіональна академія управління персоналом

м. Дніпро, Україна

Вступ. Емпатія є ключовим компонентом міжособистісної взаємодії, що забезпечує розуміння емоційного стану іншої людини та сприяє формуванню гармонійних стосунків. Зарубіжні й вітчизняні дослідники до вивчення емпатії підходять з різних наукових позицій, що зумовлює різноманітність її трактувань та підходів до розвитку. Актуальність теми полягає у потребі систематизації наукових підходів та інтеграції існуючих практик для розуміння феномену емпатії. Дослідження емпатії як психологічного явища сприяє поглибленню знань про емоційні процеси та підвищенню якості міжособистісної взаємодії.

Мета роботи. Мета запропонованої статті – проаналізувати наукові підходи до розуміння емпатії у зарубіжній і вітчизняній психології, виявити специфічні риси у трактуванні цього феномену, а також окреслити можливості практичного застосування знань про емпатію під час міжособистісної взаємодії.

Матеріали та методи. Для реалізації мети дослідження було використано теоретичні методи, зокрема аналіз наукової літератури з проблеми дослідження для розкриття сутності поняття «емпатія», систематизацію, узагальнення та порівняння поглядів вітчизняних і зарубіжних учених на феномен емпатії.

Результати та обговорення. Феномен емпатії був предметом досліджень учених з найдавніших часів і залишається актуальним на сучасному етапі розвитку психології. Складність, багатоаспектність і актуальність проблеми

емпатії обумовлює множинність підходів до розуміння її сутності, природи, ролі в житті людини. Поняття «емпатія» (від грец. ἐμπάθεια – «вчування», «пристрасть») бере свій початок із філософських і естетичних вчень про сприйняття мистецтва та внутрішній досвід іншого. У сучасному психологічному розумінні цей термін сформувався пізніше, у кін. 19 – поч. 20 ст.

У 1873 році у праці «Про оптичне відчуття форми: внесок в естетику» («On the Optical Sense of Form: A Contribution to Aesthetics») німецький естетик Р. Вішер першим запровадив до наукового обігу поняття *Einfühlung*. Дослідник докладно описав механізм проєкції емоцій реципієнта на об'єкти мистецтва і використав означене поняття, щоб пояснити, як людина «вчувається» в художній твір і відчуває його «зсередини». Важливий внесок у потрактування концепту *Einfühlung* зробив також німецький філософ і психолог Т. Ліппс, який у праці «Естетика. Психологія краси і мистецтва» («Ästhetik. Psychologie des Schönen und der Kunst» (1903–1906) узагальнив поняття і переніс його із площини естетики до сфери психології міжособистісного сприйняття.

У сучасному психологічному звучанні термін «empathy» вперше застосував англійський психолог Е. Тітченер у 1909 році при перекладі німецького концепту *Einfühlung* англійською мовою. Він трансформував філософське розуміння у напрямі психологічної здатності до співпереживання. Його оригінальна ідея полягала в тому, що людина переносить власні ментальні й емоційні стани на спостережуваний об'єкт, відчуваючи його ніби «зсередини» [12].

Протягом ХХ ст. емпатія еволюціонувала від вузькоестетичної категорії до однієї з ключових у психології. Зокрема, К. Роджерс зробив її центральною у своїй теорії клієнт-центричної психотерапії. Для нього емпатія була не просто здатністю розуміти іншу людину, а головною умовою ефективної терапевтичної взаємодії. У відомій статті «Емпатійність: недооцінений спосіб буття» («Empathic: An Unappreciated Way of Being») (1975). К. Роджерс визначає емпатію як «сприйняття внутрішнього світу іншої людини з такою

точністю, ніби це твій власний світ, але без втрати відчуття “наче”. Саме це “наче” зберігає емпатію від злиття» [11, с. 3]. Автор наголошував, що емпатія-це активний, чуйний процес, у якому терапевт входить у внутрішній світ клієнта, не втрачаючи власної ідентичності. Цей стан «емпатійного розуміння» дає людині простір для особистісного зростання, емоційного зміцнення й самоприйняття.

Представники різних наук – від психології до нейробіології – розглядали емпатію з різних ракурсів, що дозволяє глибше зрозуміти її багатогранну природу та важливість у міжособистісних і терапевтичних процесах. Зокрема, Д. Гоулман вивчав емпатію як складову емоційного інтелекту, зосереджуючись на її значенні для когнітивного розвитку та ефективної соціальної взаємодії; нейробіолог А. Дамазіо досліджував зв'язок емпатії з емоційними процесами в мозку, підкреслюючи її біологічні основи; психолог Д. Леду зосереджувався на нейрофізіологічних механізмах емпатії, аналізуючи, як саме мозок реагує на емоційний стан інших людей.

Г. Олпорт, один із найвідоміших психологів ХХ століття, вивчав емпатію в контексті розвитку особистості. У його роботах емпатія вперше пов'язується з концепцією особистості, розглядаючи її як важливий елемент взаєморозуміння між людьми. Учений трактує емпатію як процес, який не лише допомагає пізнати іншу людину, а і є складовою самого процесу розуміння через особистісний досвід. З цього погляду він узагальнено висногував, що емпатія-це не просто інтелектуальне сприйняття іншого, а глибше, інтуїтивне усвідомлення і розуміння емоцій та мотивацій іншої людини, що дозволяє створити більш глибокі й автентичні зв'язки [9].

Американський психолог М. Девіс запропонував одну з найвпливовіших моделей емпатії, яка інтегрує як афективні, так і когнітивні складові. У статті «Вимірювання індивідуальних відмінностей в емпатії: докази багатовимірної підходу» («Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach») (1983) автор описує чотири основні компоненти емпатії: 1) Perspective Taking (прийняття перспективи); 2) Empathic Concern

(Емпатійна турбота); 3) Personal Distress (Особистий дистрес); 4) Fantasy (Фантазія) [81]. Ця модель відображає, що емпатія – це не єдиний психічний процес, а комплексна структура, де когнітивні (інтелектуальні) механізми співіснують із емоційними реакціями. М. Девіс також розробив Interpersonal Reactivity Index (IRI) – одну з найвідоміших і найбільш вживаних психометричних шкал для вимірювання емпатії, яка дає змогу окремо оцінити кожен з цих чотирьох складових [10].

В. Дільтей, один із основних теоретиків філософії життя та герменевтики, в своїй праці «Вступ до науки про дух» (1883) запропонував концепцію гуманітарного пізнання, яку він пов'язав із категорією «духовних наук». Учений підкреслював принципову різницю між світом природи, який є об'єктом дослідження природничих наук, та світом людини, який є об'єктом гуманітарного знання. У той час як природні явища можуть бути піддані узагальненню, типізації та поясненню, людський світ, завдяки своїй унікальності, вимагає розуміння через процеси «вживання» або «співпереживання» – шляхом занурення в контекст і переживання досвіду того, кого досліджують [2].

У вітчизняній психологічній науці емпатія розглядається як комплексне, багатогранне, поліфункціональне явище, що охоплює когнітивні, емоційні та соціальні аспекти. Українські дослідники аналізують емпатію в контексті міжособистісної взаємодії, морального розвитку, професійної діяльності та становлення особистості.

Значний внесок у вивчення емпатії зробила Л. Орбан-Лембрик, яка розглядала її як ключовий механізм соціального пізнання. У своїх наукових розвідках дослідниця акцентує увагу на ролі емпатії в процесах ідентифікації, рефлексії та соціальної перцепції, що забезпечують ефективну взаємодію між людьми [5].

І. Бех досліджував емпатію в контексті морального виховання та розвитку гуманістичних цінностей у дітей та підлітків. Він підкреслював важливість формування емпатійних здібностей як основи для розвитку громадянської

свідомості та моральної відповідальності особистості [1].

Т. Перепелюк розглядала емпатію як складову емоційного інтелекту, що сприяє розвитку соціальної та інтелектуальної зрілості особистості. У своїх працях вона акцентує увагу на значенні емпатії в процесі адаптації молоді до соціальних викликів та стресових ситуацій [7].

Дослідники О. Орищенко та О. Саннікова трактують емпатію як багаторівневу, інтегральну якість, яка формується в межах особистісного розвитку та виявляється на різних рівнях психічного функціонування. У структурі емпатії вони виділяють три взаємопов'язані рівні: 1) формально-динамічний рівень (включає характеристики, що стосуються якісних проявів емпатії та динамічних аспектів, пов'язаних із процесами виникнення, перебігу та інтенсивності емпатійних реакцій), 2) змістовно-особистісний рівень – охоплює мотиваційно-ціннісні компоненти емпатії, що виявляються у виборі об'єктів емпатійного ставлення, морально-етичному осмисленні ситуацій, у яких виникає співпереживання, 3) соціально-імперативний рівень – розкриває залежність емпатії від суспільних очікувань і соціокультурних норм [6].

Українська дослідниця А. Шиделко уточнює, що в науковій літературі емпатію нерідко ототожнюють із поняттями співпереживання та співчуття, однак ці терміни не є синонімічними. Співпереживання передбачає емоційне ототожнення з іншою особою, тобто здатність відчувати ті самі емоції, які переживає індивід. Співчуття, своєю чергою, означає емоційну реакцію на переживання іншої людини, що супроводжується турботою або жалем. Емпатія ж трактується як когнітивно-афективна здатність індивіда уявити себе на місці іншого з метою глибшого розуміння його емоційного стану, не обов'язково включаючись у ті самі почуття [8, с. 478].

Вагомий внесок у дослідження емпатії зробила й українська психологиня Л. Журавльова. Вона акцентує увагу на нестабільності емпатійного процесу, підкреслюючи, що співпереживання як емоційно-когнітивне явище може бути перервано в будь-який момент через дію як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. На її думку, розвиток емпатії детермінується комплексом соціальних,

вікових, індивідуально-психологічних та гендерних характеристик. У результатах її досліджень простежується кореляція між низьким рівнем емпатії та егоцентричною спрямованістю молоді [3, с. 39-40]. Дослідниця також пропонує багатофакторну модель, яка пояснює детермінанти становлення емпатії. Вона виокремлює чотири групи чинників: психофізіологічні, індивідуально-психологічні, типологічні, соціокультурні [4, с. 152].

Висновки. Отже, стан наукової розробленості досліджуваної проблеми свідчить про багатовекторність і міждисциплінарність вивчення феномену емпатії у вітчизняній та зарубіжній психологічній науці. Узагальнюючи аналіз сучасних підходів у зарубіжній і вітчизняній психологічній думці, можна зробити висновок, що емпатія є багатогранним і складним феноменом, який поєднує в собі емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти. Її прояви залежать як від внутрішніх ресурсів особистості, так і від впливу соціального середовища. Представники зарубіжної психології заклали основу розуміння сутності емпатії та першими ввели до наукового обігу дане поняття. Вітчизняні автори суттєво поглибили розуміння сутності емпатії, підкреслюючи як внутрішні (нейропсихологічні, мотиваційні, рефлексивні), так і зовнішні (педагогічні, мікросоціальні, культурні) чинники її формування. Сучасні українські науковці підходять до вивчення емпатії комплексно, розглядаючи її як ключовий елемент у формуванні особистості, розвитку моральних якостей та забезпеченні ефективної міжособистісної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ–Чернівці : Букрек, 2018. 320 с.
2. Дільтей В. Розуміюча психологія. Думки про описову і розділяючу психології. *Хрестоматія з історії психології*. Київ: Вид-во «Просвіта», 2000. С. 258-285.
3. Журавльова Л. П. Емпатійні ставлення та їх класифікація. *Соціальна психологія*. 2008. № 5 (31). С. 39–46.

4. Журавльова Л. П. Методологічні засади дослідження емпатії людини. *Вісник Прикарпатського ун-ту. Філософські та психологічні науки. Спец. випуск*. 2008. С. 152–155.
5. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : навч. посіб. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. Київ : Либідь, 2004. 576 с.
6. Орищенко О. А. Диференційно-психологічний аналіз емпатії : Автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.01 / О. А. Орищенко; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. О., 2004. 20 с.
7. Перепелюк Т. Емоційний інтелект: емпатійний дискурс. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2023. Вип. № 3. С. 98–102.
8. Шиделко А. В. Емпатія як соціально-психологічний феномен. *The 8th International scientific and practical conference «Innovative development of science, technology and education» (May 9–11, 2024)*. Vancouver, Canada: Perfect Publishing. 2024. С. 478-484.
9. Allport G. W. *Personality: A Psychological Interpretation*. New York: Henry Holt and Company, 1937. 588 p.
10. Davis M. H. Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1983. Vol. 44 (1). P. 113–126. URL: <https://surl.li/kjpuyp> (дата звернення : 03.05.2025).
11. Rogers C. R. Empathic: An Unappreciated Way of Being. *The Counseling Psychologist*. 1975. Vol. 5 (2). P. 2-10. URL: <https://surl.li/tmdgsm> (дата звернення: 03.05.2025).
12. Titchener E. B. *Lectures on the Experimental Psychology of the Thought-Processes*. New York: Macmillan, 1909. URL : <https://ia800308.us.archive.org/20/items/cu31924024573176/cu31924024573176.pdf> (дата звернення: 03.05.2025).

ТИП ПРИВ'ЯЗАНOSTІ ЯК ПРЕДИКТОР ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ

Мотько Мар'яна Володимирівна

Студентка

Львівський національний університет ім. Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. Тема становлення особистості та досягнення нею зрілості посідає провідне місце у сучасній психології. Особистісна зрілість – не просто питання віку чи статусу в суспільстві. Це поєднання багатьох психологічних складників, які дають змогу жити усвідомлено, відповідально та гармонійно. Тому важливим є вивчення факторів, які впливають на формування особистісної зрілості. Зокрема, ролі типу прив'язаності, що властивий нам ще з раннього досвіду емоційної близькості.

Мета роботи. Метою дослідження є виявлення залежності між типом прив'язаності та рівнем особистісної зрілості у дорослих людей. Гіпотеза полягає в припущенні, що наявність безпечного типу прив'язаності позитивно корелює з високими показниками особистісної зрілості, тоді як тривожний, уникаючий та тривожно-уникаючий типи супроводжуються нижчим рівнем зрілості.

Матеріали та методи. Вагомий внесок у вивчення змісту особистісної зрілості зробили науковці кафедри практичної психології Криворізького державного педагогічного університету. У 2021 році над цією темою працювала дослідницька група у складі З. Мірошник, Л. Гапоненко, О. Горбачової, О. Михайленко, Ю. Сошиної та І. Шаповал. Особистісну зрілість науковці трактують як складне психологічне утворення, що включає низку важливих якостей, серед яких відповідальність, самостійність, прагнення до самореалізації, уміння самостверджуватись, цілеспрямованість та компетентність у різних сферах. Сукупність цих рис відрізняє зрілу особистість від тієї, яка ще перебуває у процесі формування. Зріла людина має внутрішню мотивацію, здатна самостійно приймати рішення, управляти своїм життям на

основі особистих потреб, ефективно пристосовується до соціального середовища, вміє змінювати стиль спілкування та активно впливати на власну життєву траєкторію [3].

О. С. Штепа у своєму підході поєднує різні аспекти аналізу особистісної зрілості і виділяє такі ключові риси, як синергічність, автономність, контактність, самоприйняття, креативність, толерантність, відповідальність, глибинність переживань, децентрація та наявність життєвої філософії [5]. Ці елементи вона бере за основу для свого опитувальника, який ми, зокрема, будемо використовувати для подальшого дослідження.

Результати та обговорення. Що стосується типів прив'язаності, багато наукових праць встановлюють, що вони мають тривалий вплив на формування емоційної сфери, образу «Я» та міжособистісних взаємин. Це робить теорію прив'язаності важливою основою для аналізу формування особистісної зрілості.

Дж. Боулбі зазначав, що прив'язаність комплексно впливає на людину, охоплюючи соціальні, емоційні, поведінкові, особистісні та когнітивні аспекти її функціонування. Зокрема, науковець припускає, що тип прив'язаності, сформований у дитинстві, може суттєво впливати на психологічну адаптацію та саморозвиток у дорослому віці [7].

З. Крижановська зазначає, що тип прив'язаності формує погляд людини на себе та інших у близьких взаєминах. А це, зі свого боку, впливає на її ставлення до стресів і обрані способи подолання життєвих труднощів. Авторка говорить, що ненадійний тип прив'язаності може знижувати здатність справлятися зі стресом і підвищувати психологічну вразливість, що сприяє ризику розвитку психічних розладів, таких як депресія чи тривожні стани. Це підкреслює важливість формування надійних емоційних зв'язків для збереження психічного здоров'я [2].

Змістовне дослідження Б. Дем'яненка з колегами також показує, як тип прив'язаності справляє глибинний вплив на психологічне функціонування людини, що опосередковано позначається й на рівні особистісної зрілості.

Надійна прив'язаність асоціюється зі здоровими внутрішніми режимами (Дорослого та Дитини). А це свідчить про емоційну стабільність, адекватну самооцінку та здатність до саморегуляції – ключові характеристики зрілої особистості. Натомість тривожно-амбівалентна, уникаюча та амбівалентна прив'язаність пов'язані з дисфункціональними емоційними станами, схильністю до капітуляції, уникнення або гіперкомпенсації, що перешкоджає цілісному особистісному розвитку й ускладнює досягнення зрілості [1].

Зв'язок між типом прив'язаності та особистісною зрілістю добре ілюструє поняття автономії, яке, як зазначає Г. Чайка, є ключовим елементом надійної прив'язаності та важливим чинником психологічного благополуччя. Автономна особистість спирається на власні переконання при прийнятті рішень, зберігаючи стійкість навіть під зовнішнім тиском чи емоційним впливом. У контексті особистісної зрілості автономія означає здатність до самостійного функціонування при збереженні емоційної близькості з іншими. Люди з цією рисою зазвичай емоційно врівноважені, відповідальні та відкриті, мають високий рівень благополуччя і демонструють здатність до гармонійного поєднання незалежності з близькими стосунками. [4]

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що тип прив'язаності суттєво впливає на подальший особистісний розвиток, зокрема на формування зрілості. Надійна прив'язаність створює підґрунтя для емоційної стабільності, автономії, відповідальності та здатності до здорових міжособистісних стосунків – якостей, що є визначальними для зрілої особистості. Водночас ненадійні типи прив'язаності можуть ускладнювати адаптацію до життєвих труднощів, підвищувати психологічну вразливість і перешкоджати формуванню особистісної зрілості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дем'яненко Б. Т., Бойко Н. В., Качур Л. Ю. Порушення прихильності і механізми формування емоційних і поведінкових проблем в теорії та практиці психотерапевтичної допомоги. Науковий часопис

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 :
Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2018. – Вип. 33.

2. Крижановська З. Ю. Типи прив'язаності та їх корекція : методичні рекомендації до проведення лабораторних занять з вибіркової навчальної дисципліни. Волинський національний університет імені Лесі Українки, факультет психології, кафедра загальної та клінічної психології. – Луцьк : 2022.– 26 с.

3. Особистісна зрілість як проблема сучасної психології. Том 1 : колективна монографія / кол. авт. ; наук. ред. З. М. Мірошник. – Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2019. 220 с.

4. Чайка Г. В. Переклад українською тесту автономії-прив'язаності. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Психологія. - 2021. – Т. 32(71), № 2. – С. 31-35.

5. Штепа, О. С. Особистісна зрілість: Модель. Опитувальник. Тренінг. Монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 210 с

6. Ящук М. Г., Пасніченко А. Е. Особистісна зрілість як критерій психологічного благополуччя. «Ракурси психологічного благополуччя особистості: збірник тез доповідей всеукраїнського науково-практичного семінару Ракурси психологічного благополуччя особистості», 9 червня 2017 р., Ніжин / ред. кол.: Титаренко Т. М. (гол. ред.) та ін. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 177 с.

7. Bowlby J. Attachment and Loss. Vol. 1: Attachment. – New York : Basic Books, 1969.

ЗМІНИ У ФІЗІОЛОГІЧНИХ ТА КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЯХ ЛЮДИНИ ЧЕРЕЗ ІНФОРМАЦІЙНІ ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ, ДЕЗІНФОРМАЦІЮ ЧИ ТРИВОГУ

Муха Роман Богданович

аспірант

Гнєзділова Вікторія Ігорівна

к.б.н., доцент кафедри біології та екології

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

Вступ. Сучасне інформаційне середовище, яке ми все частіше називаємо цифровим, характеризується явищем інформаційного перевантаження, дезінформацією та пов'язаною з ними тривогою, які впливають на когнітивні та фізіологічні функції людини. У сучасному світі обсяг інформації, доступної людині, зростає експоненціально. Водночас дезінформація, що поширюється через соціальні мережі, та пов'язана з нею тривога створюють нові виклики для когнітивного та фізіологічного здоров'я.

Ціль роботи. Метою цієї праці є виявлення та аналіз змін, які відбуваються в організмі під впливом інформаційного перевантаження, дезінформації та тривоги. Враховуючи, що цифрове середовище є невід'ємною частиною нашого життя, питання інформаційної гігієни набуває критичного значення. Ми провели аналіз впливу згаданих вище чинників на когнітивні функції (увагу, пам'ять, прийняття рішень) та фізіологічні показники (рівень кортизолу, якість сну, частоту серцевих скорочень). Ми також розглядаємо стратегії зменшення негативного впливу на людську популяцію з допомогою принципів цифрової екології.

Матеріали та методи. Дослідження поєднує систематичний огляд літератури та контент аналіз. Огляд літератури проводився через бази даних PubMed, Scopus. Було проаналізовано 16 статей, опублікованих у 2010–2025 роках. У статті розглядаються наслідки інформаційного перевантаження, дезінформації та інформаційно зумовленої тривоги на фізіологічний та когнітивний стан людини. Проведено аналіз сучасних досліджень у сфері

цифрової екології, нейрофізіології та психології. Обґрунтовано, як надлишок інформації, її недостовірність або тривожний зміст змінюють нейробіологічні процеси, сприяють розвитку хронічного стресу, зниженню продуктивності, порушенню сну, зниженню концентрації уваги й прийняття хибних рішень.

Результати та обговорення. Цифрова епоха створила новий вимір інформаційного середовища. Від індивіда очікується здатність обробляти величезні обсяги даних у реальному часі. За оцінками дослідників, середньостатистична людина щодня обробляє близько 34 гігабайтів інформації (Бон & Короткий 2012). Зростання інформаційного навантаження, поширення дезінформації та посилення цифрової тривожності впливають на фізіологічні та когнітивні функції людини. Інформаційне перевантаження (information overload) виникає, коли обсяг інформації перевищує здатність людини її обробляти. Дослідження, проведені Erppler і Mengis (2004), свідчать про те, що велика кількість даних не завжди веде до кращих рішень – навпаки, це може паралізувати когнітивну діяльність. За словами німецького нейропсихолога Мануеля Трюга (Trueg, 2018), «мозок людини не здатен утримувати увагу більш ніж на одному складному завданні протягом тривалого часу, і надлишок інформації спричиняє когнітивний колапс». Також, як наслідок інформаційного перевантаження, виявлено підвищення рівня кортизолу, зниження префронтальної активності та посилення симпатичної активності автономної нервової системи. Це призводить до симптомів, таких як втома, емоційне вигорання, апатія. Особливо це виявляється у професіях, де необхідно працювати з великою кількістю інформації щодня: журналісти, викладачі, ІТ-спеціалісти. Дезінформація стала невід’ємною характеристикою сучасного цифрового середовища. Дезінформація є не лише соціальним, а й нейропсихологічним викликом. Споживання недостовірної інформації активує зони мозку, пов’язані з тривогою, зокрема мигдалеподібне тіло. Відомо, що дезінформація створює когнітивний дисонанс, який вимагає додаткових ресурсів робочої пам’яті для його подолання. Як зазначає Daniel Kahneman (2011), «інтуїтивне мислення часто веде до помилок, особливо в ситуаціях,

коли інформація є спотвореною або навмисно оманливою». Дезінформація ускладнює верифікацію даних, викликаючи когнітивний дисонанс, тоді як тривога активує фізіологічні механізми стресу, зокрема вісь гіпоталамус-гіпофіз-наднирники (що підвищує рівень кортизолу (Мак-Івен, 2007)). Проблема поглиблюється тим, що алгоритми соціальних мереж підсилюють експозицію до вже сформованих переконань, створюючи так звані «інформаційні бульбашки». Це унеможлиблює доступ до альтернативної, правдивої інформації та викликає «ефект повторення» - феномен, коли повторення хибної інформації спричиняє її прийняття за істину. Тривога у цифровому середовищі – цифрова тривога охоплює низку явищ: страх пропустити щось важливе або прийняти невірне рішення, залежність від повідомлень і соціальних мереж, нав'язливу перевірку новин. В дослідженні Harvard Business Review (2020) вказано, що 62% працівників перевіряють пошту та месенджери під час робочого дня, щоб не пропустити важливу інформацію щодо змін у навколишньому середовищі, що негативно впливає на їхній психологічний стан. Внаслідок постійного моніторингу новинної стрічки, мозок концентрується на тих заголовках, які потенційно можуть загрожувати нам погіршенням нашого становища в майбутньому. Таким чином, виникає бомбардування мозку переліком загрозової інформації, яка ніби то поступає із зовнішнього світу. Наслідком цього є хронічна тривожність. Хронічна тривожність викликає фізіологічні зміни - активація гіпоталамо-гіпофізарно-надниркової осі, що веде до порушення регуляції кортизолу, ослаблення імунної відповіді, серцево-судинної нестабільності. На когнітивному рівні це проявляється у погіршенні концентрації, дратівливості, сповільненні когнітивної обробки інформації. Ще одним викликом сучасного цифрового середовища є багатозадачність. Перебуваючи у надмірному потоці інформації, індивід вимушений одночасно приймати рішення в різних сферах свого життя, кожна із яких перенасичена інформацією і вимагає обробки великих масивів даних. В зв'язку з часовим обмеженням на вивчення інформації по кожному рішенню, людина вимушена переключатись між завданнями. Багатозадачність

стала обов'язковою характерністю для цифрової взаємодії, має значний негативний вплив на когнітивну продуктивність. Дослідження Clifford Nass 2009р. університету Стенфорда демонструють, що люди, які часто перемикаються між завданнями, мають нижчу здатність до концентрації та погіршену оперативну пам'ять. Вони не можуть ефективно фільтрувати релевантну інформацію, що призводить до помилкових рішень. У дітей та підлітків надмірне використання екранів цифрових пристроїв пов'язане з затримкою розвитку мови, зниженням емпатії та труднощами у саморегуляції. Ці порушення можуть мати довготривалі наслідки. Наприклад, у дослідженні Twenge et al. (2018) встановлено зв'язок між використанням смартфонів понад 5 годин на день і підвищеним ризиком депресивних станів серед підлітків. Зафіксовані фізіологічні зміни під впливом цифрових навантажень. Ці зміни в умовах цифрового навантаження охоплюють: порушення сну (через вплив блакитного світла на гормон мелатонін); зниження фізичної активності (гіподинамія); порушення постави, зорового навантаження (астенопія); метаболічні зміни (зростання маси тіла, інсулінорезистентність).

Функціональні МРТ-дослідження показують зменшення активності в зоні префронтальної кори під час тривалого цифрового навантаження. Це знижує контроль над емоціями, сприяє імпульсивним реакціям. Як зазначає автор «The Shallows» Nicholas Carr (2010), «інтернет змінює структуру нашого мозку: ми втрачаємо здатність до тривалої концентрації та глибокого мислення».

Висновки. Інформаційне перевантаження, дезінформація та цифрова тривога істотно впливають на фізіологічні та когнітивні процеси людини. Ці ефекти є комплексними, хронічними й вимагають мультидисциплінарного підходу. У сучасних умовах цифрова екологія та цифрова гігієна має розглядатися як частина загального добробуту людини. Майбутні дослідження повинні зосереджуватись на розробці методів та заходів для профілактики когнітивного виснаження та підтримки психічного здоров'я в умовах цифрової епохи.

ІДЕНТИЧНІСТЬ: ОГЛЯД

Онопко Олександра
Студентка магістр
Харівського інституту
ПрАТ ВНЗ МАУП

Сучасна психологія базується на індивідуальному розвитку в системі процесів самоконструювання, бажанні особистості пізнати, хто вона, пов'язати свій внутрішній світ із зовнішньою реальністю в контексті дедалі складнішого економічного, політичного, інформаційного та соціально-психологічного різноманіття. Вирішення проблеми ідентичності пов'язане зі збільшеним інтересом до проблеми вибору, з відкриттям «сутнісного «я»» в проблемі самопізнання та існування. Справжньою мірою «я» людини є шлях, який ми обираємо, та відстані, які ми долаємо. «У спробі пом'якшити це припущення ми дійшли висновку, що людська шкала самооцінки базується на ієрархії можливостей: всі можливості відкриті для індивіда, множинні та реальні можливості. Проблема ідентичності з'явилася в гуманітарних науках лише у 70-х роках. Причини теорій ідентичності, як нових знань, пов'язані зі зростаючою проблемою особистого вибору, і всі ступені особистої відповідальності у своєму життєвому просторі та погляди на життя вільніші у виборі статі, творчому самопізнанні тощо. Водночас людство сьогодні стикається з технологічними та екологічними катастрофами, гострими економічними кризами, посиленням тероризму та екстремістських настроїв, загальним міграційним процесом і реально підходить до проблеми вибору через «багатовимірну оцінку». Пов'язуючи функціональне існування з екзистенційною волею, прагнення до стабільної ідентичності стало предметом багатьох досліджень, механізм її формування пояснюється в психологічних концепціях: психоаналізі, біхевіоризмі, символічному інтеракціонізмі, когнітивній психології, нейролінгвістичному програмуванні, або в категорії

свідомості та несвідомого. Соціально-психологічний план вперше про ідентичність розглядають Дж. Мід та К. Лантуха. Ідентичність розглядається цими авторами як наслідок і умова. «безперервної соціальної взаємодії», «продовжувати власну внутрішню рівність», визначаючи найважливішу рису індивідуальності, автентичності та зрілості як інтеграцію свого досвіду з певними соціальними групами. Це також означає переживання хронології свого життя в цілому, усвідомлення зв'язку між особистою безперервністю та сприйняттям інших щодо цієї безперервності, і це незрозуміло: автор використовує слово «ідентичність» у найрізноманітніших значеннях. У феміністській теорії та гендерній соціології визначено основні властивості ідентичності: вертикальний (життєво-історична когерентність) та горизонтальний (здатність рольових систем задовольняти різні потреби) виміри минулого самозбереження, ідентичності, безперервності та самотності. Традиційне використання поняття «ідентичність» у психологічній літературі та функція вербального образу в мові узгоджуються з термінологічним значенням таких понять, як «відповідність», «оригінальність», «цілісність», «єдність», «ідентичність», «самість», «реальність». З поняттям ідентичності пов'язані: «розрив безперервності», «нестабільність», «суперечність», «невизначеність». У своєму першому значенні поняття «ідентичність» відповідає таким поняттям онтологічної істини: щось є саме собою і ніщо інше. Ідентичність розуміється як думка, і як вона конструюється за допомогою слів, у свідомості-всередині, і виражається у зовнішній поведінці, тобто вона відображає тотожність сутності з появою особистості. Одне з визначень терміна «ідентичність» сягає корінням у теорію когнітивного розвитку Ж. Піаже. Піаже пов'язав це явище з розвитком ідеї незмінності, тобто незворотності об'єктів та тотожності об'єктів. З формальної точки зору, поняття "особистісної ідентичності" відповідає поняттю "об'єктної ідентичності". Соціальні філософи переносять обговорення цього аспекту ідентичності на діалектичний рівень, трактуючи існування таких варіантів ідентичності як формальних та реальних. Реальна ідентичність, з цих позицій, існує лише в емпіричних об'єктах та набуває різних форм залежно від

онтологічного статусу об'єкта. Німецькі соціальні психологи Б. Шефер, Б. Шледер виділяють епістемологічну ознаку об'єктивності-суб'єктивності в структурі ідентичності, яка стосується сфери самосвідомості та колективної ідентичності. Суб'єктивна складова ідентичності не є антагоністичною до об'єктивної складової. У об'єктивуючому змісті головною функцією ідентичності є виявлення стабільності, тоді як у суб'єктивному аспекті ідентичності відбувається виникнення змін та відмінностей. Індивідуальна ідентичність повинна мати подвійні характеристики, засновані на цьому суб'єктивно-об'єктивному принципі. Ця ситуація досить добре охоплюється концепцією «цінностей» як репрезентацій бажань, які використовуються для оцінки об'єктів, подій, цілей та детермінант поведінки, що формують ідентичність людини чи групи. Вона поєднує особисті цінності, особисту поведінку та досвід для забезпечення автентичності. Групові цінності служать правилами соціальної взаємодії. Ідентичність суб'єкта ґрунтується на тому, як він чи вона сприймає себе, на тому, що для нього чи неї цінується. У сучасній психології існують інші погляди, такі як погляди Б. Вілмана, Р. Рорті, які заперечують, що цінність у розвитку ідентичності є першочерговою, та висловлюють занепокоєння щодо початкового соціального середовища індивіда, випадковості людського існування та відсутності ціннісного змісту. У словнику НЛП ідентичність визначається як: «Ваш образ себе або самоконцепція. Ким ви себе вважаєте. Ваше справжнє «я». П. Вріца визначає ідентичність як «особисті знання, переконання, цінності, здібності та поведінку на вищому логічному рівні. Ми набуваємо ідентичності, коли ставимося до речей, які мають для нас глибоке та тривале значення. Ідентичність у неофрейдизмі розуміється А. Індивіди є одночасно єдністю особистості та індивідуальним стилем вираження цієї єдності. У психосинтезі ідея полягає в тому, що «як би не інтерпретувалися стосунки між індивідуальним «я» та загальним «я» – як відношення ідентичності чи подібності, відмінності чи єдності, ключ полягає в тому, щоб чітко бачити (в теорії та практиці) різницю між «я» в його сутнісній природі... та нашою повсякденною особистістю,

нашим обмеженим «я» або его». Як бачимо, ідентичність можна визначити як «я в його сутнісній природі», за Р. Ассаджіолі. У К. Юнга ми знаходимо ідею, близьку до нашого інтересу, коли він обговорює поняття «індивідуації» та «самості». Індивідуальність полягає в тому, щоб бути окремою істотою та «шукати свою найглибшу, кінцеву та незрівнянну відмінність, бути собою». «Розпад «я» – це відмова від «я» на користь зовнішньої ролі чи уявного існування». «Мета індивіда, отже, не що інше, як звільнитися, з одного боку, від фальшивої оболонки, а з іншого – від сугестивної сили несвідомих образів». К. Юнг намагається визначити себе не в категорії самореалізації, а в категоріях свідомості та несвідомості. За словами соціального філософа М. В. Заковортної, ідентичність – це «життєва модель, життєва модель, яка може розрізняти «Я» та зовнішній світ, щоб організувати вид для внутрішніх та зовнішніх відносин, скінченного та нескінченного, структури та самозбереження, самореалізації та самоактуалізації». У цьому визначенні ідентичність виражається через процедурні та функціональні аспекти. Гештальт-психолог А. В. Казанська описує ідентичність людини як відповідність тому факту, що вона живе і не живе вічно. Ідентичність має бути одночасно стабільною та гнучкою, допускаючи порівняння, але не розчиняючись. Таким чином, можна виділити різні рівні визначення поняття «ідентичність»:

- рівень прояву, або раціоналістичний (відображає цілісність, нероздільність, природність особистості як невід'ємної властивості), людини;
- концептуальний (показує, як вчені встановлюють конкретний науковий зміст, показує, як людина вписується в групи, статі, раси, етнічні групи тощо);
- глибинний, або ірраціональний (сам по собі він показує лише одне, «це такий скарб, не тільки зовні, але й насправді він ним є»). Він ґрунтується на визнанні ілюзорної природи людського «я», необхідності розотожнення свідомості від того, що існує всередині свідомості, та критиці всіх форм людської самосвідомості у сфері буття.

Ідентичність розглядається як знання, як усі знання про себе та як моральна сутність, що означає, що вона функціонує як складне інтегративне

явище. Ідентичність – це інтеграція властивостей людини, таких як ідентичність, цілісність та безпека, в унікальну структуру, в результаті адаптації та суб'єктивної прагматичної переорієнтації, в якій розподіл та зміна (реструктуризація) перебувають у постійному потоці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сітенко О. С. Теоретичні аспекти формування професійної ідентичності. – Харків: ХДУ, 2020. – 280 с.
2. Шевченко Т. В. Психологія професійного становлення. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. – 275 с.
3. Бойко В. Л. Професійна ідентичність у контексті психології. – К.: Академія, 2022. – 310 с.

ПСИХОЛОГІЯ ЛІДЕРСТВА: СТИЛЬ КЕРІВНИЦТВА ТА ЙОГО ВПЛИВ НА МОТИВАЦІЮ ПІДЛЕГЛИХ

Радчук Діана Олександрівна
Здобувач(-ка) вищої освіти, магістр
МАУП
м. Київ, Україна

Вступ. У сучасному світі, що відзначається швидкими змінами, надмірною інформацією та зростаючими вимогами до особистої та професійної успішності, здатність до саморегуляції є ключем до адаптації та розвитку. Саморегуляція дає змогу контролювати поведінку, емоції та думки відповідно до цілей, норм і обставин, забезпечуючи психологічну стійкість, ефективність і гармонію в житті. Тому науковий інтерес до саморегуляції постійно зростає як до багатогранного явища, що включає когнітивні, емоційні, мотиваційні та поведінкові аспекти, з метою кращого розуміння механізмів управління собою та пошуку методів її розвитку, особливо в умовах численних стресів, що вимагають гнучкості та самоконтролю.

Розглядаючи розвиток проблематики саморегуляції, варто відзначити вагомий внесок українських дослідників, як-от Г. Костюк наголошував на її значенні для психічного становлення особистості, В. Рибалка досліджував механізми регуляції поведінки в контексті особистісного розвитку, а О. Скрипченко підкреслювала її роль у навчанні та формуванні емоційної стійкості. Серед англійських науковців значний вплив мали праці Ф. Гарднера, який розглядав саморегуляцію як когнітивну функцію, що визначає успіх, А. Баумейстера, який вивчав самоконтроль у контексті досягнення цілей, Дж. Гросса, який досліджував регуляцію емоцій та її вплив на психологічний стан, і К. Двейк, яка вивчала саморегуляцію у зв'язку з мотивацією досягнень.

Мета дослідження. Виявити особливості саморегуляції особистості, визначити її ключові механізми та чинники, а також розробити та апробувати психологічні методи її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Саморегуляція є важливим елементом професійної та навчальної діяльності, міжособистісних стосунків, психічного здоров'я та особистісного зростання. Її високий рівень сприяє досягненню життєвих і професійних цілей, підвищенню самооцінки, формуванню емоційного інтелекту та соціальної компетентності. Натомість низький рівень саморегуляції може призводити до імпульсивної поведінки, проблем із концентрацією, підвищеної тривожності та емоційного вигорання. У зв'язку з цим актуальним стає не лише теоретичне вивчення проблеми саморегуляції, а й розробка ефективних психологічних методів її розвитку.

На думку В. Бондаренка, емоційний інтелект є визначальним чинником, який сприяє ефективному управлінню внутрішніми ресурсами особистості, що, своєю чергою, забезпечує високий рівень саморегуляції у кризових ситуаціях [1]. Цей підхід дозволяє розглядати саморегуляцію не лише як окремий процес, але й як інтегральну частину загальної системи психологічного функціонування. Подальші наукові розвідки зосереджуються на вивченні зв'язку між саморегуляцією та професійною підготовкою, що зумовлено потребою в удосконаленні особистісного потенціалу для успішної реалізації в умовах сучасного конкурентного середовища.

Сучасний підхід до вивчення саморегуляції базується на урахуванні не лише внутрішніх психологічних механізмів, а й впливу соціокультурного середовища на становлення особистісних стратегій регуляції. Як зазначають А. Калашник і Ю. Кравченко [2], результати досліджень, проведених у межах освітнього процесу, свідчать про те, що включення емоційного інтелекту в систему освіти сприяє підвищенню рівня саморегуляції серед студентів, що, зі свого боку, полегшує їх адаптацію до вимог сучасного ринку праці.

Саморегуляція складається з інтегрованої системи взаємопов'язаних процесів, які реалізуються на трьох ключових рівнях: когнітивному, емоційному та поведінковому. Хоча кожен рівень має власну структуру і функції, саме їхня взаємодія формує єдину систему внутрішнього контролю, що дозволяє людині адаптуватися до змін середовища й раціонально

розпоряджатися власними ресурсами. Когнітивний компонент включає такі процеси, як сприйняття, мислення, планування та моніторинг власної діяльності. Розвинені когнітивні стратегії сприяють умінню аналізувати обставини, передбачати наслідки прийнятих рішень і коригувати власні дії. Емоційний рівень охоплює здатність особистості усвідомлювати, інтерпретувати та контролювати власні емоції. Система емоційної регуляції забезпечує не лише своєчасне реагування на стресові ситуації, а й формування позитивного емоційного фону, що є основою для конструктивного мислення. Поведінковий рівень саморегуляції відображає здатність особистості реалізовувати контрольовані дії, відповідні її внутрішнім планам та встановленим цілям. Цей рівень включає розробку адаптивних моделей поведінки, формування навичок самоорганізації та прийняття рішень, які відповідають довгостроковим перспективам.

Індивідуальні психологічні особливості, зокрема такі як темперамент, рівень емоційного інтелекту, когнітивні здібності та мотиваційна спрямованість, відіграють ключову роль у формуванні здатності до саморегуляції. Ефективне управління емоціями, мисленням і поведінкою зумовлюється як внутрішніми ресурсами особистості, так і впливом зовнішнього середовища. Науковий огляд підтверджує, що індивідуально-психологічні особливості є головним фактором, що визначає здатність людини до саморегуляції. О. Мельник вважає, що саме різноманіття цих характеристик створює основу для гнучких стратегій самоконтролю, необхідних для адаптації до сучасних стресів [3]. Багато емпіричних досліджень у різних контекстах також виявили тісний зв'язок між індивідуально-психологічними рисами та рівнем самоконтролю, а також адаптаційними можливостями в умовах психологічної напруги.

Результати та обговорення. За результатами теоретичного аналізу нами було організовано емпіричне дослідження, яке було спрямоване на всебічне вивчення особливостей саморегуляції в умовах зростаючої соціально-економічної нестабільності та динамічних змін сучасного

суспільства. Вибірка складала 60 респондентів обох статей (вікова категорія від 25 до 46 років (молоді та зрілі дорослі), серед працівників Центру психологічної підтримки та особистісного розвитку «Рівновага», м. Київ.

Для оцінки особливостей саморегуляції особистості була використана низка діагностичних інструментів. Оцінка рівня мотивації до досягнення успіху проводилася за допомогою опитувальника Т. Елерса, який дозволяє визначити ступінь вираженості внутрішньої потреби особистості досягати значущих цілей, долати труднощі та прагнути до результативності. Загальні показники проілюстровані в табл. 1.

Таблиця 1

Результати опитування Т. Елерса

Категорія рівня мотивації	Кількість респондентів	Відсоток (%)
Низька мотивація	6	10
Середня мотивація	18	30
Помірковано високий рівень	24	40
Надто високий рівень	12	20
Загалом	60	100

За результатами проведеного опитування було встановлено такі рівні мотивації серед респондентів: низький рівень мотивації до успіху виявлено у 10% (6 осіб), середній рівень мотивації виявлено у 30% (18 осіб), помірковано високий рівень мотивації виявили 40% (24 респонденти), надто високий рівень мотивації досягнення продемонстрували 20% (12 осіб). Отримані результати свідчать про переважання поміркованого та високого рівнів мотивації до успіху, що є позитивним показником розвитку професійної самореалізації в контексті подальшої освітньої чи трудової діяльності.

За результатами дослідження за методикою діагностики мотивації професійної діяльності (у модифікації, запропонованій А. Реаном за методикою К. Заміра), яка спрямована на оцінку як внутрішньої, так і зовнішньої мотивації, що визначає професійні орієнтації нами було отримано такі показники, які візуально представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Результати методики мотивації професійної діяльності

Показник	Кількість респондентів	Відсоток (%)
Висока внутрішня мотивація (ВМ)	21	35
Середня внутрішня мотивація	27	45
Низька внутрішня мотивація	12	20
Висока зовнішня позитивна (ЗПМ)	15	25
Середня зовнішня позитивна	30	50
Низька зовнішня позитивна	15	25
Висока зовнішня негативна (ЗНМ)	8	13
Середня зовнішня негативна	20	33
Низька зовнішня негативна	32	54

Аналіз отримані результати переважаючі показники середнього рівня внутрішньої мотивації (45%) та зовнішньої позитивної мотивації (50%) свідчать про відносно стабільну мотиваційну базу професійної діяльності більшості респондентів. Водночас наявність низької внутрішньої мотивації у 20% та високого рівня зовнішньої негативної у 13% осіб вказує на потребу в заходах психопрофілактики емоційного вигорання та посилення внутрішньої зацікавленості у професії.

Подальше наше дослідження було спрямовано на вивчення емоційного інтелекту, задля цього ми застосували такий діагностичний інструмент як-от «Тест на емоційного інтелекту (Тест EQ)» Н. Холла. Отримані показники представлені в табл. 3.

Таблиця 3

Результати діагностики емоційного інтелекту (Н. Холл)

Шкала	Відсоток респондентів з високим рівнем (%)	Середній бал ($\pm$ SD)
Емоційна обізнаність	42	14.2 $\pm$ 2.1
Управління власними емоціями	50	13.8 $\pm$ 2.3
Самотивація	45	13.5 $\pm$ 2.4
Емпатія	55	14.5 $\pm$ 2.0
Розпізнавання емоцій інших	48	13.9 $\pm$ 2.2
Інтегральний рівень	—	68.0 $\pm$ 5.0

Результати за цією діагностикою дозволили оцінити рівень сформованості основних складових емоційної компетентності в учасників дослідження. Так, 42% респондентів продемонстрували високий рівень здатності до усвідомлення власних емоційних станів, 50% респондентів мають високу здатність регулювати свої емоції у складних ситуаціях, 45% учасників демонструють високий рівень внутрішньої мотивації до діяльності. Найвищий відсоток високих результатів саме 55% виявлено за шкалою емпатія. Розпізнавання емоцій інших цей показник зафіксовано на рівні 48% респондентів, які мають високий рівень цієї компетентності. Загальний показник емоційної компетентності становить 68.0 ± 5.0 , що відповідає середньо-високому рівню. Це свідчить про сформованість ключових елементів емоційного інтелекту у більшості респондентів.

Відповідно до дослідження за останнім четвертим діагностичним інструментом щодо визначення домінуючих орієнтацій особистості, які впливають на формування поведінкових моделей особистості у соціальному середовищі нами була застосована «Методика діагностики спрямованості особистості за Б. Бассом».

Показники за цією методикою представлені в табл. 4

Таблиця 4

Результати діагностики спрямованості особистості (Б. Басс)

Тип спрямованості	Кількість респондентів	Відсоток (%)
Спрямованість на себе (Я)	15	25
Спрямованість на спілкування (С)	21	35
Спрямованість на справу (Д)	24	40
Загалом	60	100

Результати дослідження показали, що 40% респондентів орієнтовані переважно на діяльність та досягнення в справі, 35% мають виражену соціальну спрямованість, тобто тяжіють до спілкування та взаємодії з іншими, а 25%

учасників демонструють егоцентричну спрямованість, зосереджені переважно на власних інтересах і переживаннях.

Висновки. На основі отриманих результатів дослідження можна стверджувати, що питання розвитку внутрішньої мотивації та формування практикоорієнтованого підходу до діяльності є особливо актуальним. Виявлені тенденції дозволяють використовувати ці дані для створення диференційованих програм психологічної підтримки, зокрема індивідуального консультування та тренінгів, спрямованих на вдосконалення механізмів саморегуляції. Загалом, результати дослідження мають значний практичний потенціал у контексті підвищення рівня стресостійкості, розвитку емоційної компетентності та формування навичок ефективного самоконтролю особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Г. Вплив емоційного інтелекту на стресостійкість у психологічних консультаціях. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*, 2019. 2(83), С. 67-72.
2. Калашник А., Кравченко Ю. Розвиток емоційного інтелекту в психологічній роботі зі студентами. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*, 2020. 1(49), С. 121-126.
3. Мельник О. Г. Емоційний інтелект та критичне мислення. *Наукові записки. Серія «Психологія»*. 2009. С. 122-13

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЛІКАРЯ ЯК ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сергієнко Діана Вячеславівна

Студентка магістратури
факультету фармації та психології
ПВНЗ «Київський медичний університет»
м. Київ, Україна

Вступ. У сучасному світі, що характеризується стрімкими технологічними змінами, глобалізацією та зростанням обсягів інформації, ефективна міжособистісна взаємодія набуває критичного значення в усіх сферах професійної діяльності. Особливо гостро це питання стоїть у медичній галузі, де комунікація є невід'ємною частиною лікувального процесу, діагностики, реабілітації та профілактики захворювань. Від якості комунікації між лікарем і пацієнтом, а також між медичними працівниками, безпосередньо залежить ефективність надання медичної допомоги, рівень довіри, психологічний комфорт пацієнта та загальний імідж лікувального закладу.

Феномен комунікативної компетентності в контексті професійної діяльності лікаря давно перебуває в полі зору вітчизняних та зарубіжних дослідників. Так, її різні аспекти вивчали такі вчені, як Г. О. Балл, О. І. Пометун, С. Ю. Ніколаєва, Н. Б. Завіниченко, В. В. Балахтар, Н. М. Лавриченко, О. А. Кучер, А. М. Богуш, Г. А. Кошонько, Д. Хаймс (D. Hymes), М. Канале (M. Canale), Й. Віман (J. M. Wiemann), Дж. Равен (J. Raven) та інші. Однак, незважаючи на значну кількість праць, що розкривають окремі аспекти медичної комунікації, питання цілісного формування комунікативної компетентності лікаря як превентивного чинника конфліктної поведінки залишається недостатньо вивченим. У повсякденній клінічній практиці лікарі часто стикаються з різними формами конфліктів: з пацієнтами та їхніми родичами, з колегами, адміністрацією, що може суттєво впливати на їхню професійну ефективність, емоційне вигорання та загальний

психологічний клімат у колективі. Недостатній рівень комунікативної компетентності може призвести до непорозумінь, зниження довіри, скарг, юридичних проблем та до погіршення якості медичного обслуговування.

На відміну від інших сфер, у медицині наслідки конфліктів можуть бути набагато серйознішими, оскільки вони стосуються здоров'я та життя людини. Саме тому розуміння природи конфліктів, їхніх джерел та психологічних механізмів є критично важливим для формування ефективних стратегій запобігання та конструктивного вирішення.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю підвищення якості медичного обслуговування через оптимізацію комунікативної взаємодії, а також важливості формування у майбутніх та діючих лікарів навичок ефективної комунікації для запобігання конфліктних ситуацій та їхнього конструктивного розв'язання.

Мета роботи. Головною метою даної роботи є комплексний теоретичний аналіз феномену комунікативної компетентності лікаря як ключового чинника запобігання та конструктивного розв'язання конфліктної поведінки у професійному медичному середовищі.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до визначення поняття "комунікативна компетентність" та її структури в контексті професійної діяльності.
2. Дослідити роль комунікації в медичній практиці та її вплив на ефективність лікувального процесу та взаємодію з пацієнтами.
3. Розглянути психологічні механізми виникнення та розвитку конфліктів у професійному середовищі лікаря.
4. Визначити основні психологічні чинники, що впливають на сприйняття конфліктної ситуації та вибір стратегій поведінки у конфлікті.
5. Обґрунтувати значення комунікативної компетентності як ресурсу для профілактики та конструктивного вирішення міжособистісних конфліктів у лікарському колективі та у взаємодії "лікар-пацієнт".

Матеріали та методи. Дане дослідження є теоретичним аналізом і базується на використанні загальнонаукових методів пізнання, а також спеціальних методів психологічного та медичного досліджень.

Основними матеріалами для аналізу слугували:

- праці вітчизняних та зарубіжних вчених з психології спілкування, соціальної психології, конфліктології, медичної психології, педагогіки та управління (Г. О. Балл, О. І. Пометун, С. Ю. Ніколаєва, Н. Б. Завіниченко, В. В. Балахтар, Н. М. Лавриченко, О. А. Кучер, А. М. Богуш, Г.А. Кошонько, Д. Хаймс (D. Hymes), М. Канале (M. Canale), Й. Віман (J. M. Wiemann), Дж. Равен (J. Raven), Л. М. Ємельяненко, В. М. Петюх та ін.);
- наукові статті, монографії, дисертаційні дослідження, присвячені проблемам комунікативної компетентності, конфліктів у професійній діяльності.

Використані методи дослідження включали:

1. Теоретичний аналіз та синтез. Застосовувався для глибокого вивчення існуючих наукових підходів до визначення понять "комунікація", "компетентність", "комунікативна компетентність", "конфлікт", "конфліктна поведінка". Синтез отриманої інформації дозволив сформулювати цілісне уявлення про досліджувані феномени.
2. Порівняльно-історичний метод. Дозволив простежити еволюцію поглядів на роль комунікації та конфліктів у медичній сфері, виявити тенденції розвитку комунікативної компетентності лікаря.
3. Системний підхід. Розглядав комунікативну компетентність як складну систему взаємопов'язаних компонентів (знання, вміння, навички, особистісні якості), що функціонують у єдиному цілому і взаємодіють із зовнішнім середовищем. Конфлікт розглядається як системне явище, що має свої етапи розвитку, структуру та функції.
4. Аналіз наукової літератури. Здійснювався для виявлення та систематизації інформації з теми дослідження, ідентифікації ключових концепцій, теорій, що стосуються комунікативної компетентності та

конфліктів.

5. Дедукція та індукція. Використовувалися для побудови логічних висновків та узагальнень на основі аналізу теоретичних даних, а також для формування припущень щодо зв'язку між комунікативною компетентністю та конфліктною поведінкою.

6. Узагальнення та систематизація. Застосовувалися для структурування та організації отриманих теоретичних даних, виділення основних категорій, принципів та закономірностей, що стосуються предмету дослідження.

Ці методи дозволили здійснити глибокий аналіз проблематики, систематизувати наявні знання та обґрунтувати теоретичні положення щодо ролі комунікативної компетентності лікаря у запобіганні конфліктів.

Результати та обговорення. Проведений теоретичний аналіз підтвердив, що комунікативна компетентність лікаря є багатокомпонентним особистісним утворенням, що охоплює не лише вербальні та невербальні навички спілкування, а й емоційний інтелект, емпатію, здатність до розуміння контексту, вміння вирішувати проблеми та вибудовувати довірчі стосунки. Це цілісна система, що дозволяє лікареві ефективно взаємодіяти з різними категоріями пацієнтів, їхніми родичами та колегами, незалежно від соціального статусу, віку, рівня освіти та психологічного стану.

Ефективна комунікація в медичній практиці відіграє ключову роль на всіх етапах лікувального процесу. Недостатній рівень комунікативної компетентності може призвести до неточностей у діагнозі, низької прихильності пацієнтів до лікування (комплаєнсу), погіршення їхнього психоемоційного стану та, як наслідок, зниження ефективності терапії. Особливо важливим є вміння лікаря донести складну медичну інформацію простою та зрозумілою мовою, враховуючи індивідуальні особливості пацієнта, його страхи та очікування.

Особливе місце в професійній діяльності лікаря посідають конфлікти. Аналіз показує, що конфлікти в медичній сфері можуть виникати з різних

причин, включаючи:

- відмінності в очікуваннях (пацієнт може мати завищені очікування від лікування, що не завжди відповідають реальності);
- недостатня інформованість (неповне або незрозуміле пояснення лікарем стану здоров'я, методів лікування та можливих ризиків);
- емоційна напруга (з боку пацієнта - страх, біль, тривога, з боку лікаря – втома, стрес, професійне вигорання);
- особистісні особливості (розбіжності в темпераментах, цінностях, стилях спілкування між лікарем і пацієнтом/колегами);
- організаційні чинники (довгі черги, недоступність деяких послуг, бюрократичні перешкоди);
- етичні дилеми (розбіжності у поглядах на доцільність тих чи інших медичних втручань, конфіденційність).

Міжособистісні конфлікти в професійному середовищі лікаря є найбільш поширеним видом конфліктів і безпосередньо пов'язані з рівнем комунікативної компетентності. Психологічні чинники, що впливають на сприйняття конфліктної ситуації, включають: індивідуальні особливості нервової системи, попередній досвід вирішення конфліктів, рівень стресостійкості, самооцінку та рівень емпатії.

Результати аналізу показують, що комунікативна компетентність виступає потужним ресурсом для профілактики та конструктивного вирішення конфліктів.

Висновки. На основі проведеного теоретичного аналізу можна зробити такі висновки:

1. Комунікативна компетентність лікаря є багатокомпонентним особистісним утворенням, що охоплює комплекс знань, умінь, навичок та особистісних якостей, які забезпечують ефективну та продуктивну взаємодію в професійному середовищі.

2. Ефективна комунікація є фундаментальною складовою успішної професійної діяльності лікаря, впливаючи на якість діагностики, лікування,

комплаєнс пацієнтів, їх психологічний комфорт та загальний імідж медичного закладу.

3. Міжособистісні конфлікти, що виникають внаслідок розбіжностей у потребах, інтересах, очікуваннях, а також через психологічні чинники та організаційні недоліки, є найпоширенішими у медичній практиці.

4. Високий рівень комунікативної компетентності лікаря виступає ключовим чинником запобігання конфліктній поведінці.

5. Формування та розвиток комунікативної компетентності має бути пріоритетним напрямком у системі медичної освіти та безперервного професійного розвитку лікарів. Це дозволить зменшити ризик професійного вигорання та сприятиме створенню комфортного психологічного клімату в лікувальних установах.

**ГІПНОЗ ЯК МОДИФІКАТОР НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ СВІДОМОСТІ:
НОВІ ГОРИЗОНТИ В ДОСЛІДЖЕННІ ЗМІНЕНОЇ
КОГНІТИВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Богданчик Сергій Станіславович

Магістр психології

м. Дніпро, Україна

Анотація: Здійснено глибокий міждисциплінарний аналіз гіпнозу як модифікованого стану свідомості з огляду на його нейробіологічні, психологічні та філософські виміри. Відзначено, що сучасні нейронаукові досягнення відкривають принципово нові горизонти в розумінні впливу гіпнозу на мозкову активність, зокрема через модифікацію когнітивної інтеграції, уваги, емоційної реактивності та самосвідомості.

Ключові слова: Когнітивна інтеграція, функціональна нейровізуалізація, трансформація самосвідомості, гіпнотична терапія, емоційна регуляція.

Окреслена проблематика є надзвичайно актуальною, враховуючи новітні досягнення в галузі нейронауки, які відкривають нові можливості для розуміння та використання гіпнозу в медичній та психотерапевтичній практиці. Оскільки гіпноз впливає на нервові процеси свідомості, уваги та емоцій, які регулюються, його дослідження на перехресті між нейробіологією, психологією та філософією свідомості породжує сподівання щодо проривів, які можуть бути досягнуті в механізмах когнітивної інтеграції та нейропластичності. Це, у свою чергу, також відкриє нові можливості для вивчення не лише його терапевтичного застосування, але й застосування для поглиблення знань про здатність свідомості адаптуватися до мінливих умов у зовнішньому світі та всередині людини.

Гіпноз, як модифікований стан усвідомлення, має потенціал для заземлення в церебральних структурах, таким чином змінюючи режим їх

роботи за допомогою перенастроювання схем. Використання сучасних технологій нейровізуалізації, таких як функціональна магнітно-резонансна томографія (фМРТ), електроенцефалографія (ЕЕГ) і транскраніальна магнітна стимуляція (ТМС), дозволило безпосередньо дослідити, як гіпноз модулює нервову діяльність шляхом зміни взаємодії всередині мережі областей мозку. Це надає ключові деталі для розуміння того, як когнітивна координація змінюється під гіпнозом і як це можна використовувати для лікування пацієнтів.

Гіпноз дозволяє змінити мозкові структури уваги, сприйняття болю, самосвідомості та емоційної реактивності. Зміни в цих функціях можуть вимагати відповідного лікування психіатричних станів, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривога, депресія та хронічний біль. Наявні клінічні дані фактично підтверджують те, що за допомогою гіпнотичної терапії пацієнти можуть переробляти травматичні спогади та змінювати свої почуття до цих спогадів, таким чином позбавляючись від страхів, тривоги та інших страждань. У той же час гіпнотерапія може змінити сприйняття болю пацієнтами з хронічним болем через нейропластичність і перерозподіл уваги в поєднанні зі змінами когнітивних патернів [1].

Дослідження гіпнозу на нейробіологічному рівні значною мірою слугує не лише з'ясуванню механізмів, за допомогою яких він впливає на мозок, і, одночасно, потенціалу викликаних лікувальних реакцій у клінічних станах, пов'язаних із порушенням нейропластичності, таких як депресія, тривога чи залежність. Крім того, його використання відкриває нові можливості для вивчення механізмів нейронних змін, зокрема в контексті пластичності уваги та її зв'язку з процесами самосвідомості. Усе це, очевидно, змінило б лікування психічних розладів у клінічному застосуванні гіпнозу, коли під впливом гіпнозу суб'єкт може не лише змінити свідомість, але й уможливити глибокі структурні зміни в органі, який керує поведінкою та пізнанням.

Наукові дослідження гіпнозу продовжують розширювати знання про його нейробіологічні механізми. У той же час це породжує неминучі та ключові

питання про етичні межі його застосування. Щоб передати потужну зброю в найбезпечніші руки, гіпноз потрібно використовувати з ретельним моніторингом, щоб запобігти можливим маніпуляціям і зловживанням, наприклад, у психотерапевтичних і судово-медичних установах. До них належать питання гіпнотичної вразливості та етичної відповідальності практикуючих. Знайшовши плідний живильний ґрунт у галузях психології, нейробіології та психотерапії, філософія підносить до центру інтересів свідомість та її динамізм зі змінами та адаптацією. Нарешті, з точки зору філософії розуму, гіпноз може бути одним із найпотужніших інструментів для дослідження глибоких вимірів свідомого та несвідомого досвіду, висувуючи на передній план ті механізми, які зазвичай залишаються затемненими на повсякденному рівні свідомості. Отже, це не просто ліки, а ключ до розуміння того, як свідомість пов'язана з роботою нейронних мереж, а також як змінити їх для покращення психічного та фізичного здоров'я.

Нещодавно розроблені нейронаукові методи, такі як функціональна візуалізація (фМРТ), електровізуалізація (ЕЕГ) і стимуляція, значно розширили здатність стежити за змінами функції мозку в стані гіпнозу, дозволяючи отримувати більш точну та детальну інформацію про вплив гіпнозу на нейропластичність і когнітивні процеси. Ці дані не просто надають інформацію про зміни в активації або з'єднанні в областях мозку, як було виявлено раніше, але також можуть допомогти концептуалізувати фактичні механізми, за допомогою яких гіпноз модулює сприйняття, увагу та навіть емоції. Зокрема, фМРТ точно вимірює регіональний мозковий кровотік в режимі реального часу, показуючи специфічні зміни, що відбуваються в різних зонах під час гіпнозу. Найбільш захоплююча нещодавно надана інформація стосується надмірної активності передньої частини мозку, пов'язаної з регуляцією самоуваги та болю під час гіпнозу. Це доводить, що гіпноз допомагає «перебудувати» когнітивні процеси, змінюючи завдання мозку з обробки інформації. Найцікавішим є зниження активності в областях мозку, які використовуються для саморефлексії, самокритики та оцінювання, наприклад, вентральна

префронтальна кора. Це може описати посилений гіпнотичний ефект, оскільки з менш критичним мисленням розум стає більш відкритим для змін як у сприйнятті, так і в поведінці [2].

Це також дозволяє контролювати електричну активність мозку і спостерігати за зміною ритмів хвиль, що дуже важливо для глибини і якості трансу. Гіпноз зазвичай призводить до зменшення альфа-хвиль, присутніх у розслабленому стані нормальної активності, і збільшення тета- і дельта-хвиль. Тета-хвилі вважаються більш пластичним і, отже, більш гнучким функціонуванням мозку; це буде безпосередньо пов'язано зі здатністю до більш інтенсивних когнітивних змін. Збільшення дельта-хвиль, яке реєструється, зазвичай відповідає глибокому сну, тому під час гіпнозу відбуваються важливі зміни в нейрофізіологічному стані людини; з терапевтичної точки зору це дуже важливо, особливо для лікування болю та стресових розладів.

Транскраніальна магнітна стимуляція (ТМС) надає нові можливості для вивчення гіпнозу з нейробіологічної точки зору. Цей спосіб допомагає змінювати нейронні мережі за допомогою магнітного поля, яке посилює або припиняє активність різних частин мозку. Завдяки TMS можна побачити, як нейронні мережі реагують на певні сигнали, а також прискорити зміни в мисленні, які можуть бути пов'язані з цілющими ефектами гіпнозу. Наприклад, можна побачити, як посилення префронтальної кори може полегшити ознаки депресії чи тривоги та допомогти зі змінами настрою та керуванням емоціями за допомогою змін у активності певних ланцюгів мозку.

Комбінація цих нейронаукових методів дозволяє не тільки вивчати зміни у функціонуванні мозку під гіпнозом, але й механізми, за допомогою яких гіпноз впливає на нейропластичність, тобто на динамічні зміни у функціонуванні нейронів, що зумовлені досвідом. Це відкриває нові можливості для клінічного застосування гіпнозу, зокрема в лікуванні посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривожних розладів або хронічних больових станів, які обумовлені неадаптивною активністю нейронної мережі та реагують на механізми гіпнозу на свідомому та підсвідомому рівнях.

Крім того, останнє має величезне значення для розробки нових психотерапевтичних втручань, заснованих на нейробіологічному розумінні трансформації ланцюгів мозку в мережевих патологіях [3].

Однією з найцікавіших особливостей нейронаукових досліджень гіпнозу є, можливо, здатність держави модулювати пластичність уваги. У психологічному та нейробіологічному контексті увага є когнітивною функцією, за допомогою якої мозок може обирати певні стимулюючі фактори та виконувати інформаційний процес, пов'язаний із завданням, або будь-яку вимогу, пов'язану з потребою в інформації. Змінений стан свідомості, яким є гіпноз, спричиняє нейропластичні ефекти, не лише змінюючи спосіб обробки інформації, але й саму структурну структуру нейронних мереж, пов'язаних з увагою, самосвідомістю, регуляцією емоцій і сприйняттям болю. Це відкриває нові можливості для використання гіпнозу в психотерапевтичних процесах, здебільшого спрямованих на полегшення симптомів хронічного болю, тривожних розладів або інших психосоматичних станів.

Таким чином, структурні зміни мозку під час гіпнозу можна описати процесами адаптивної нейропластичності. Він показує здатність мозку пристосовувати структури та функції до нових умов. Основна зміна, яка, як відомо, відбувається під час гіпнозу, – це модифікація активності залучених частин мозку в самосвідомості та самоконтролі. Гіпноз може зменшити активність, яка зазвичай пов'язана з мисленням і роздумами про себе (наприклад, префронтальну кору). Це зменшення активності, пов'язаної з самоконтролем, дозволить людині зменшити вплив негативних емоцій, які можуть спричинити стрес або емоційну напругу, і вимкнути надмірну самокритику, яка може перешкоджати процесам внутрішнього спокою або самосвідомості. У той же час гіпноз покращує інші сфери для добровільного переміщення фокусу уваги, щоб посилити здатність концентрувати увагу на конкретних переживаннях або думках, пропонуючи більшу гнучкість у розпорошенні уваги та її відповідності різним зовнішнім або внутрішнім подразникам.

Ці зміни нейропластичності уваги мають величезне значення для терапії. Наприклад, гнучка та зосереджена увага, що приділяється основним особливостям досвіду чи мислення, швидше за все, пов'язана з різними психічними розладами, такими як тривога, депресія або посттравматичний стресовий розлад. Полегшення болю за допомогою нейропластичності займає ще більш актуальне місце в клінічній гіпотерапії, оскільки переформатування хронічного болю може бути задіяно або навіть заблоковано на нейропсихологічному рівні. Гіпноз створює умови для «перепрограмування» мозку, що дозволяє змінювати сприйняття болю та супутні емоційні реакції.

Зміни в самосвідомості, які можуть виникнути в результаті гіпнозу, виконують ще одну дуже важливу функцію, тобто дозволяють людині ефективно справлятися зі своїми емоціями, а також зі своїми власними почуттями. Наприклад, пацієнт може відчувати біль не як фізичне відчуття, а як сприйману змінену якість досвіду, що, у свою чергу, допомагає йому зменшити рівень страждань. Зміни пластичності уваги також є надзвичайно потужним інструментом самосвідомості на новому рівні, звільняючи людину від старих когнітивних паттернів і стереотипів. Потім ці ефекти вимагають адаптивної регуляції емоцій, яка певним чином поглиблює емоційну регуляцію та робить адаптивне подолання ще більш вимогливим. Загалом гіпноз не є лише засобом зміни стану свідомості, він відкриває нові горизонти для психотерапевтичного використання гіпнозу при лікуванні різних психосоматичних і психічних розладів.

Однією з найбільш творчих сфер застосування гіпнозу є лікування посттравматичних стресових розладів. Звичайний посттравматичний стресовий розлад – це неспроможність людини подолати травматичний досвід або адаптуватися до нього, що проявляється постійним повторним переживанням травматичних подій у пам'яті, емоційним заціпенінням і підвищеним збудженням. Гіпотерапія не тільки змінить сприйняття цих спогадів на свідомому рівні, але й важливіше пов'язаних емоційних компонентів, зменшивши рівень стресу та тривоги. Це допомагає у відновленні когнітивної

гнучкості, що дозволяє пацієнтам ще раз переоцінити травматичні події в іншому контексті і тим самим зменшити небажаний емоційний стан, пов'язаний із впливом пам'яті. Під гіпнозом можна створити умови для «переписування» емоційних реакцій на травматичні події, таким чином полегшуючи процес реадaptaції та повертаючи пацієнтам контроль над їхнім психоемоційним станом [4].

У разі хронічного болю гіпноз виявляється найбільш переконливим у зменшенні болю. Одним із механізмів дії є модифікація когнітивного фокусу, оскільки в умовах гіпнозу увага пацієнта може бути спрямована на менш болючі або нейтральні болючі місця, зменшуючи сприйняття болю. Гіпноз, ймовірно, дозволяє нейропластичним змінам для людини змінити сприйняття болю та запобігти неприємним відчуттям, пов'язаним з болем. Таким чином, у зв'язку з цим гіпнотерапія виступає як спеціалізований метод зменшення фізичних симптомів, а також підхід до зміни емоційного ставлення до болю, який необхідний при хронічних захворюваннях.

Залежності є однією з найбільш важливих сфер застосування в сучасній психотерапії, в якій гіпноз виявився найбільш успішним. Пристрасть до зловживань, таких як алкоголізм, куріння або наркоманія, в основному базується на когнітивних патернах автоматизації, посилені через повторення певної поведінки. Гіпнотерапія допомагає людині втручатися в ці автоматичні шаблони на різних рівнях свідомості та, зрештою, реструктурувати їх. Успіх позбавлення від звичок за допомогою гіпнозу ґрунтується на формуванні альтернативних звичок під керівництвом гіпнозу та прийнятті цих альтернатив для свідомої та підсвідомої частин розуму.

У новому підході нестерпний біль у відмові від старих способів замінюється новими, менш болючими, але такими ж зрозумілими, когнітивно й емоційно навантаженими способами боротьби з потягом. У результаті гіпнотерапія з унікальною здатністю змінювати когнітивні моделі стає настільки ж потужним, якщо не більш потужним засобом у більшості лікування психічних захворювань. Він змінює емоційні реакції, зменшує біль і коригує

автоматизовані моделі поведінки, і наразі інтегрований у більшість клінічних практик.

Однією з основних проблем, пов'язаних із використанням гіпнозу, є численні переваги, які він пропонує в терапевтичному середовищі, якщо забезпечує належний розгляд різних етичних питань. Гіпноз можна пояснити як процес, який змінює когнітивні процеси і навіть сприйняття реальності. Це може призвести до стану зниження критичного мислення, що супроводжується тим, що може здатися реальним самоусвідомленням з боку пацієнта. Коли пацієнт не в змозі стати на свій чи її захист, він міг би зізнатися у нападі, таким чином роблячи теорію вірною як у психотерапії, так і в інших практиках насильства.

Загальна «гіпнотична вразливість» являє собою стан, за якого індивід втрачає певний ступінь критичної оцінки і може, з мінімальними переконаннями, погоджуватися на різні твердження, ідеї чи навіть дії і, отже, стати жертвою маніпуляцій у кримінології та інших сферах, включаючи психологічне чи терапевтичне втручання. У таких сферах, як судово-медична практика, існує великий ризик використання гіпнозу для отримання свідчень; тоді це не можна сприймати як вагоме, оскільки існує нижчий рівень навичок мислення для аналізу та сумніву щодо реальності того, що відбувається. У зв'язку з можливістю впливу на мислення, гіпноз має дотримуватися дуже чітких обмежень і правил, коли використовується в галузі права та злочинності.

У психотерапевтичному середовищі застосування гіпнозу має бути відоме та узгоджене з пацієнтом на кожному етапі до його фактичного використання. Їх слід суворо використовувати під час лікування, дотримуючись етичного кодексу, який спрямований на забезпечення, з одного боку, автономії пацієнта, а з іншого – запобігання будь-якого виду маніпуляцій. Пацієнту має бути надано право на інформовану згоду, тобто він повинен повністю усвідомлювати, що відбуватиметься під час процесу гіпнотичного впливу на нього, і мати можливість припинити сеанс на будь-якому етапі без будь-яких наслідків для себе. Це вимагає від терапевта обережного вибору методів

впливу, а також дотримання принципів поваги до особистої гідності.

Не менш важлива роль контролю за використанням гіпнозу в медичній практиці. Тут необхідно переконатися, що гіпноз не використовується для маніпулювання психічним станом пацієнта будь-яким способом, що суперечить його бажанням чи інтересам. Усі терапевтичні втручання повинні проводитися в чітких етичних рамках, згідно з якими має відбуватися попередня ретельна перевірка щодо намірів і цілей використання гіпнозу. У питанні етики конкретного випадку, якщо виникають сумніви, терапевт повинен мати можливість звернутися до своїх колег або комітетів з етики щодо прийнятності певних методів.

Включення психології, нейробиології, психотерапії та філософії розуму в сферу діяльності гіпнозу забезпечує більш повне та глибоке розуміння того, як когнітивні процеси та нейронні мережі змінюються під час цього каталізу. Для психології більш актуальним є те, що гіпноз може змінювати не лише моделі поведінки, але й реакції, а отже, має великий терапевтичний ефект. Оскільки гіпноз може змінювати когнітивні процеси, особливо сприйняття та навіть емоції, дозволяє пацієнтам змінити свої внутрішні переживання та навіть переосмислити хворобливі спогади, що створює емоції для зцілення. Нейробиологічний погляд на гіпноз показує фізіологічні зміни, які відбуваються в мозку під час перебування під гіпнозом. Дослідження нейропластичності та змін у нейронних ланцюгах дозволяє дізнатися, як певні ділянки мозку підвищують або зменшують свою активність у різних гіпнотичних станах. Наприклад, якщо під час гіпнозу вмикаються певні зони, пов'язані з увагою, регуляцією болю чи емоційним контролем, можна припустити, що існує ймовірність зміни функціонування мозку на фізіологічному рівні.

Філософія свідомості піднімає питання про природу свідомості та її зв'язки з нейропсихологічними процесами, відповідаючи, що таке свідомість, як вона змінюється під впливом зовнішніх факторів і як гіпноз може змінити її структуру та функціонування. Це може створити нову можливість для філософського мислення про природу людського досвіду та можливості

усвідомлювати досвід і реагувати на нього.

Отже, гіпноз діє як спосіб терапевтичного впливу і, водночас, як підхід, який може відкрити величезні нові горизонти для вивчення в нейронауці та психотерапії, оскільки він може змінювати не лише свідомість, але й нейропсихологічні процеси. Цей глибший механізм функціонування свідомості та нейропластичності мозку систематично відкриває нові перспективи для втручання та розуміння складних психологічних та нейрофізіологічних питань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. De Pascalis V. Brain Functional Correlates of Resting Hypnosis and Hypnotizability: A Review. *Brain Sciences*. 2024. №14 (2). URL: [https://www.mdpi.com/2076-3425/14/2/115#:~:text=directions, should% 20prioritize% 20examining% 20distinctive% 20activation](https://www.mdpi.com/2076-3425/14/2/115#:~:text=directions, should%20prioritize%20examining%20distinctive%20activation)
2. Braboszcz C., Brandao-Farinelli E., Vuilleumier P. Hypnotic analgesia reduces brain responses to pain seen in others. *Scientific Reports*. 2017. №7 (1). URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-017-10310-4>
3. Wolf T. G., Faerber K. A., Rummel C., Halsband U., Campus G. Functional Changes in Brain Activity Using Hypnosis: A Systematic review. *Brain Sciences*. 2022. № 12 (1). URL: [https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35053851/#:~:text=Hypnosis% 20has% 20proven% 20a% 20powerful, and% 20following% 20the% 20Preferred% 20Reporting](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35053851/#:~:text=Hypnosis%20has%20proven%20a%20powerful, and%20following%20the%20Preferred%20Reporting)
4. Langlois P., Perrochon A., David R., Rainville P., Wood C., Vanhaudenhuyse A., Pageaux B., Ounajim A., Lavallière M., Debarnot U., Luque-Moreno C., Roulaud M., Simoneau M., Goudman L., Moens M., Rigoard P., Billot M. Hypnosis to manage musculoskeletal and neuropathic chronic pain: A systematic review and meta-analysis. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. 2022. № 135. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35192910/#:~:text=>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАРКОМАНІЇ

Таран Вадим

Студент бакалавр

Харківського інституту

ПрАТ ВНЗ МАУП

Б. Сігал [1] перераховує психологічні аспекти особистості з адиктивною поведінкою:

1. Знижена толерантність до повсякденного стресу, а також добра толерантність до стресових ситуацій.

2. Прихований комплекс неповноцінності, пов'язаний з перевагою, у поєднанні зі страхом перед соціальним оточенням та стабільним емоційним контактом.

3. Бажання брехати.

4. Схильність звинувачувати інших, коли вони знають, що не винні.

5. Готовність уникати відповідальності за рішення.

6. Стереотипність, повторюваність.

7. Довіра.

8. Тривожність.

В. Д. Менделевич виявив найвиразніші риси особистості, що сприяють адиктивній поведінці, та цікавився різницею між психологічною стабільністю в повсякденних стосунках та кризами. Загалом, здоровий розум легко («автоматично») адаптується до повсякденних вимог і важче справляється з невдачами. Він намагається уникати аномальних, стресових проблем і подій, на відміну від людей з різними формами залежності.

В аналізі людських характеристик В. Д. Менделевич посилається на Е. Берна, який використовує призму своєї теорії для розкриття основних характеристик людини, залежної від наркотиків. За Е. Берном, у людини є 6 типів голоду:

1. Голод сенсорної стимуляції.
2. Голод визнання.
3. Голод контакту та тілесних поцілунків.
4. Сексуальний голод.
5. Структурний голод, або голод, що структурує час.
6. Голод прогресу.

У залежної особистості загострюються всі форми голоду. У реальному житті вони не знаходять задоволення у відчутті голоду, а намагаються зняти невдоволення та незадоволення реальністю, стимулюючи різні види діяльності. Вони прагнуть до вищих рівнів сенсорної стимуляції (віддають перевагу гучним звукам, яскравим кольорам, солодким запахам). Голод задовольняється за визначенням унікальністю дій. Структурний голод – це бажання заповнити час подіями. Об'єктивно та суб'єктивно нездатність справлятися з повсякденними викликами, нездатність адаптуватися та постійна критика з боку близьких та оточуючих за небажання жити створюють у залежних особистостей прихований комплекс неповноцінності. Вони страждають, бо відрізняються від інших і не можуть «жити по-людськи». Однак такий тимчасовий «комплекс неповноцінності» перетворюється на гіперкомпенсаторну реакцію. З низької самооцінки, яку переживають оточуючи, особистості одразу переходять на наступний рівень і перевершують адекватне.

Виникнення почуття переваги над оточенням виконує психологічну функцію, яка допомагає підтримувати самооцінку за несприятливих мікросоціальних умов – окремих осіб чи сімей чи колективів. Почуття переваги порівнюється з «сірим обивательським болотом», де існує вся атмосфера та «реальне життя, вільне від зобов'язань» наркомана.

Зовнішня товариськість, сприяння стосункам, пов'язана з маніпулятивною поведінкою, а на поверхню виходять емоційні зв'язки. Вони бояться інтимних та емоційних стосунків через втрату інтересу до певної людини чи виду діяльності та страх відповідальності.

Схильність брехати, обманювати та звинувачувати інших у власних помилках є результатом спроб залежного приховати від інших свій «комплекс неповноцінності», нездатності жити за принципами та загальноприйнятими нормами.

Таким чином, поведінка залежного включає бажання втекти від реальності, страх перед «нудним» повсякденним життям, наповненим обов'язками та правилами, прагнення до емоційних, фантастичних переживань на шкоду життю та нездатність нести відповідальність за свої дії.

Придбання та використання цих об'єктів часто призводить до фіксації уваги на різноманітних видах діяльності. Наявність адиктивної поведінки відображає відсутність адаптації до змінених умов мікро- та макросередовища. Поведінка дитини «кричить» про термінову допомогу, і втручання в ці питання вимагають набагато більше профілактичних, психологічних та освітніх, ніж медичних, втручань.

Адиктивна поведінка є перехідною стадією і являє собою зловживання курінням тютюну в поєднанні з іншими поведінковими проблемами, іноді кримінального характеру. Серед них фахівці розрізняють епізодичне, епізодичне та регулярне вживання тютюнових виробів.

Традиційно до адиктивної поведінки включали: вживання алкоголю, наркоманію, наркоманію, тютюн, тобто хімічну залежність, та нехімічну залежність – комп'ютерну залежність, ігрову залежність, любовну залежність, сексуальну залежність, трудовоголізм, харчову залежність (переїдання, голодування).

Куріння – це явище психологічної та фізичної залежності, що проявляється у формі непереборного потягу, що вимагає повторного вживання тютюнових виробів.

У деяких ситуаціях, поряд із життєвими невдачами, підлітки втрачають віру у власні сили та намагаються пристосуватися до стресових ситуацій. Для деяких людей уявною віддушиною є куріння.

Фізична залежність – це стан, при якому речовина, що використовується

для підтримки нормального функціонування організму, завжди необхідна та є частиною його системи життєзабезпечення. Відмова від вживання цієї речовини викликає синдром відміни.

Пануючі соціально-економічні умови є основною причиною поширення та вживання тютюнових виробів. Куріння більше не розглядається як щось погане, в останні роки на перший план вийшли інші погані речі – наркоманія та наркотична залежність. Люди схильні порівнювати інциденти з подібними інцидентами, тому спостереження за вживанням алкоголю підлітками більше не викликає насильства у дорослих. Куріння стало вважатися «шкідливою звичкою». Люди не розуміють, що куріння – це залежність.

Існують біологічні механізми залежності, що зумовлені процесами в організмі – біохімічними, біоелектричними, біомембранними, клітинними, тканинними тощо.

Формування адиктивної поведінки може характеризуватися широким діапазоном індивідуальної специфічності, але зазвичай можна виділити ряд досить регулярних стадій.

Етап 1. Перша спроба. Зазвичай вона відбувається під контролем однієї людини або проходить у компанії. Тут важливу роль відіграють причини допитливості, наслідування, організаційної відповідності та організаційної самоефективності.

Глибока мотивація сягає корінням у вроджену потребу людини змінювати свій когнітивний стан: ймовірність того, що ранні спроби переростуть у формування залежної поведінки та широке прогресування до захворювання, вища, молодший вік першої спроби та менш соціально схвалені або санкціоновані когнітивні зміни.

У цій ситуації вибір засобу лікування не є довільним, а залежить від етнокультурних характеристик, субкультурних характеристик, групового досвіду та доступності засобу лікування. Немає достовірних статистичних даних щодо часу перших спроб, але емпіричний досвід дозволяє нам стверджувати, що до 18 років більшість підлітків певним чином усвідомлюють

психоактивні речовини. З різних причин (задоволена цікавість, страх покарання, страх фаворитизму, неприємні почуття та переживання, соціальна ізоляція тощо) перша спроба не продовжується (альтернативою є куріння та культурно санкціоноване вживання алкоголю).

Етап 2. Пошук залежної поведінки. Експериментальний етап, який слідує за першими кроками з усіма видами психоактивних речовин – алкоголем, наркотиками, наркотиками, побутовими та промисловими хімікатами. Зазвичай він характерний для молодших підлітків. Для одних молодих людей вживання важливе як ознака приналежності до групи, для інших – фактична зміна статусу свідомості («відключення», «затемнення»), для третіх – якість афекту та характеристики «кайфу». Як правило, цей етап відкривається компанії та розроблений відповідно до типу п'яниці – для розваги, для відпочинку, для загострення сприйняття, для зняття сексуальних бар'єрів, для вираження ставлення («Якщо ти цього не відчуваєш, ти цього не поважаєш»). Характерним є активне експериментування в пошуку нових матеріалів та застосувань (наприклад, фільтрувальна коробка протигаза «заряджається» летючою речовиною). У міру розвитку цього етапу формуються індивідуальні уподобання до одного агента або спектру уподобань. Зазвичай це відбувається після 15 років.

Індивідуальної емоційної прив'язаності ще немає, але може розвиватися колективна емоційна прив'язаність, що виникає «автоматично» від зустрічі в групі. Моносубстанційна адиктивна поведінка відрізняється від такої полісубстанційної адиктивної поведінки тим, що як початкові тести, так і дослідницькі експерименти визначаються домінуючими культурними традиціями (самогон, гашиш, опіати, насвай тощо в сільській місцевості України – в інших етносоціальних середовищах). Основними напрямками роботи з адиктивною поведінкою є педагогіка та соціальна педагогіка.

Етап 3. Трансформація адиктивної поведінки в хворобу. Воно виникає під впливом різноманітних факторів, які умовно можна поділити на соціальні, соціально-психологічні, психологічні та біологічні.

Суспільство – соціальна нестабільність, доступність психоактивних речовин, відсутність відповідних соціальних та культурних норм, культурна нерівність, посилення міграції тощо.

Соціально-психологічні – високий рівень соціальної та громадської тривожності, розірвані підтримуючі стосунки з родиною та іншими групами, романтизація та героїзація девіантної поведінки у суспільній свідомості, відсутність привабливих для дітей та підлітків рекреаційних закладів, слабкі зв'язки між поколіннями.

Психологічні – конституційно акцентовані риси когнітивної незрілості особистості, слабка або порушена здатність до внутрішнього діалогу, обмежена емоційна толерантність та стратегії подолання, внутрішній конфлікт та сильна потреба у зміні когнітивних станів як способу вирішення конфліктів.

Біологічні – природа та «агресивність» психоактивних речовин, індивідуальна толерантність, порушення процесів детоксикації в організмі, зміни мотиваційних систем та контролю прогресування захворювань.

Слід зазначити, що найчастіше називалися такі причини вживання тютюну:

- Соціальна гармонія. Якщо куріння прийняте в групі, до якої людина належить або ідентифікує себе, вона відчуватиме потребу курити самостійно як знак належності до цієї групи.
- Задоволення. Одна з головних причин, чому підлітки курять, полягає в тому, щоб відчувати себе дорослими, мати можливість недбало струсити попіл, ефектно запалити сигарету тощо. Це ефект «маски дорослого».
- Можливість вживання. У наш час тютюнові вироби можна купити будь-де, тим більше, що правило «не продавати тютюнові вироби чи алкогольні напої дітям до 16 років» практично ніде не дотримується. Продавців нічних наметів не цікавить вік покупця, бо для них важливий лише дохід.
- Цікавість до куріння штовхає деяких підлітків почати курити самим.
- Ворожість. Куріння може розглядатися як ознака опору соціальним

нормам.

- Достаток і дозволя можуть призвести до нудьги та відсутності інтересу до життя, і в такому разі куріння може бути віддушиною та стимулом.
- Втеча від фізичних труднощів. Більшість людей справляються з найстресовішими речами у своєму житті, але деякі намагаються «виробити своєрідний ритуал» [36]. Такий ритуал – це фраза, яку будь-хто з нас чув не раз: «Зараз я вип'ю свій напій, буду спокійний».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Посохова В. Особливості життєвого планування Інтернет-залежної молоді. Психологічні перспективи. 2018. Вип.6. С.150-157.
2. Золотова Г. Д. Системний підхід до профілактики адиктивної поведінки дітей / Г. Д. Золотова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2014. – № 5(1). – С. 163–178.

ВПЛИВ ДИТЯЧИХ ТРАВМ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ У ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ

Третяк Ольга Олегівна

студентка

Харківського інституту ПрАТ «ВНЗ МАУП»

м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. В умовах війни в Україні спостерігається масове зростання випадків дитячої травматизації. Психологи фіксують зростання симптомів тривожності, розладів сну та поведінки у дітей-переселенців. Отже, дослідження впливу дитячих травм на розвиток тривожності у довгостроковій перспективі є надзвичайно актуальною для вивчення психолога, психіатрами та людьми допомагаючих професій.

Досвід, набутий у дитинстві, зокрема в чутливі періоди розвитку, має вирішальне значення для формування особистості. Травматичні події, пережиті у ранньому віці, можуть справляти довготривалий вплив, проявляючись у психологічних, поведінкових і соматичних розладах у дорослому житті. Зокрема у даній роботі розглянуто сучасні дослідження щодо травмованості дітей в Україні в умовах військового стану.

Мета/ Aim: полягає теоретичному та емпіричному вивченні ролі дитячих травм на прояви тривожності у дорослому віці

Матеріали та методи. / Materials and methods.

Ряд вітчизняних та зарубіжних науковців здійснили вагомий внесок у вивчення цієї проблеми. Так, у міжнародному контексті широко відомі дослідження Кеті А. Маклафлін, Кеті Спатц Відом та Аллана Шора, які демонструють, що травматичні події у дитинстві значно підвищують ризики тривожних, депресивних та соматоформних розладів у дорослому віці. Наприклад, К. Відом у своїх лонгітюдних дослідженнях показала прямий зв'язок між раннім насильством та формуванням агресивної або залежної поведінки. Нейропсихолог А. Шор пояснює, що ранні травми впливають на

формування системи емоційної регуляції, що особливо критично в умовах нестабільного середовища.

Серед українських дослідників варто згадати Тетяну Дзьобу та Людмилу Орбан-Лембрик, які у своїх працях наголошують на багатфакторному підході до аналізу розвитку дорослої особистості. Вони підкреслюють роль дитячого досвіду, включаючи травматичні події, у формуванні емоційної стабільності, здатності до адаптації та соціального функціонування в дорослому віці. Також значний внесок у дослідження психологічних наслідків війни для дітей внесли М. Носик та Є. Власюк, які фіксують високий рівень тривожності, страху та ПТСР серед дітей-біженців та внутрішньо переміщених осіб.

Таким чином, сучасна наукова література підтверджує: дитячі травми, особливо пережиті в умовах військових дій, є потужним фактором, що впливає на формування психологічного профілю особистості та визначає ризики розвитку порушень у дорослому віці.

Результати та обговорення. / Results and discussion. За останні роки було проведено низку досліджень міжнародними та українськими організаціями, які висвітлюють вплив війни на психічне здоров'я дітей та підлітків. Тобто те, що матиме потенційно наслідки у формуванні особистості.

Наприклад, UNICEF у 2023 році виявила, половина дітей віком 13-15 років мають проблеми зі сном, а кожен п'ятий страждає від нав'язливих думок і флешбеків – типових проявів ПТСР. Три чверті молодих людей віком 14–34 років повідомляють про потребу в емоційній або психологічній підтримці [1].

Дослідження благодійної організації Beyond Conflict у 2024 році, показало, що лизько 80% українських дітей мають симптоми посттравматичного стресового розладу [2].

Згідно з дослідженням, проведеним серед понад 1 000 дітей-біженців з України, 50% дітей віком до 16 років відчують тривогу, а серед дітей старше 16 років цей показник зростає до 78% [3]

У дослідженні опублікованому у PubMed, що охопило понад 8 000

українських підлітків, 32% мали симптоми помірної або тяжкої депресії, 17.9% – тривожності, а 35% – клінічно значущої психологічної травми. [4]

Одним із найбільш впливових емпіричних досліджень у сфері дитячої травматизації є Adverse Childhood Experiences Study (ACEs), започатковане у 1998 році в США за ініціативи Центрів контролю та профілактики захворювань (CDC) спільно з Kaiser Permanente. Його метою було з'ясування зв'язку між ранніми травматичними подіями в дитинстві та подальшим розвитком фізичних і психічних захворювань у дорослому віці. Згідно з висновками Felitti et al. (1998), наявність чотирьох і більше типів ACEs істотно підвищує ймовірність формування широкого спектра розладів та хронічних хвороб.

За даними CDC, близько 64% дорослих повідомляють про щонайменше один тип негативного дитячого досвіду до 18 років, а 17.3% – про чотири й більше (емоційне, фізичне чи сексуальне насильство; нехтування; дисфункційне сімейне середовище) [34, 35].

Соматичні наслідки ACEs включають підвищений ризик таких станів:

- серцево-судинні захворювання – ↑ в 1.6 рази;
- Цукровий діабет – ↑ в 1.4 рази;
- Аутоімунні хвороби, порушення сну, хронічна втома;
- Психосоматичні розлади – прояви без об'єктивних медичних

причин, але з психологічною етіологією

Психологічні наслідки включають:

- Депресивні розлади – ризик ↑ в 2.1 рази;
- Тривожність, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР);
- Розлади особистості, зокрема пограничний розлад, часто

асоційовані з дитячим травматичним досвідом;

- Суїцидальні думки та спроби – особи з ≥ 4 ACEs демонструють істотно вищу схильність до аутоагресивної поведінки.

Поведінкові наслідки:

Згідно з дослідженням CDC (2021), особи з ≥ 5 ACEs у:

- 8 разів частіше мають хронічну депресію;

- 4.7 рази частіше вживають тютюнові вироби;
- 6.75 рази частіше вживають марихуану.

Соціальні наслідки:

- Труднощі в побудові міжособистісних стосунків (страх близькості, довіри, ізоляція);
- Повторення деструктивних патернів поведінки у власних сім'ях;
- Девіантна поведінка та труднощі в адаптації в навчальних або трудових колективах [36; 56].

Дослідження також засвідчили, що наявність трьох і більше ACEs асоціюється зі зменшенням очікуваної тривалості життя в середньому на 9.5 років, а ризик передчасної смерті підвищується на 74%.

Аналітичне моделювання показує, що запобігання ACEs могло б:

- зменшити діагностовані депресивні стани на 44%;
- скоротити зловживання опіоїдами на 84%;
- знизити частоту суїцидальних спроб серед підлітків на 89%.

Таким чином, дитячі травми є складним і багатогранним явищем, яке має значний вплив на розвиток особистості. Визначення та класифікація травм, а також розуміння їхніх причин є важливими для психологів, педагогів та соціальних працівників. Дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених підкреслюють, що раннє виявлення та втручання можуть суттєво зменшити негативні наслідки травм у дорослому житті. Важливо продовжувати дослідження в цій галузі, щоб розробити ефективні стратегії підтримки дітей, які зазнали травм, та запобігти їхньому негативному впливу на розвиток особистості.

Висновки. / Conclusions. Проведений теоретичний аналіз підтверджує, що дитячі травми мають глибокий та багатовимірний вплив на формування особистості. Ранні негативні досвіди – зокрема в умовах війни – суттєво підвищують ризики розвитку тривожних, депресивних та поведінкових розладів у дорослому віці. Дані міжнародних і вітчизняних досліджень вказують на прямий зв'язок між кількістю прожитих дитячих травм та

ймовірністю психосоматичних та соціально-деструктивних проявів у майбутньому.

Результати доводять необхідність раннього виявлення симптомів травматизації, своєчасного психологічного втручання та розробки стратегій підтримки дітей, які перебувають у зоні ризику. Особлива увага має приділятися розвитку емоційної стійкості та формуванню безпечних прив'язаностей у дитячому віці як превентивному заходу проти тривалих психічних наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Health Behaviour in School-Aged Children study. UNICEF Ukraine. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/media/51006/file/Health%20Behaviour%20in%20School-Aged%20Children%20study_Ua%201.pdf.pdf – Дата звернення: 29.04.2025.
2. UNN.ua. Media: 80 percent of Ukrainian children suffer from some form of PTSD. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unn.ua/en/news/media-80percent-of-ukrainian-children-suffer-from-some-form-of-ptsd> – Дата звернення: 29.04.2025.
3. Save the Children. One in two refugee children from Ukraine are anxious and worried about their future. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.savethechildren.net/news/one-two-refugee-children-ukraine-are-anxious-and-worried-about-their-future> – Дата звернення: 29.04.2025.
4. Adverse Childhood Experiences and adult health outcomes: a systematic review and meta-analysis. PubMed. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38526470/> – Дата звернення: 29.04.2025.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЛІДЕРА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Фесенко Ольга Миколаївна

ст. викладач

Поляковський Андрій Борисович

студент

Харківського інституту ПрАТ «ВНЗ МАУП»

м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Емоційний інтелект (EI) є ключовим фактором розвитку особистості, оскільки він суттєво впливає на формування думок, поведінки та якості взаємодії з іншими людьми. Ця дисертація зосереджена на необхідності розвитку емоційних компетенцій як основи для особистісного зростання та гармонійного розвитку особистості. Самосвідомість дозволяє людині глибше зрозуміти себе – свої сильні та слабкі сторони, цінності, внутрішні переконання та мотивацію, що є вирішальним для процесу самореалізації та особистісного вдосконалення. Люди з високим рівнем EI здатні успішно спілкуватися в соціальному середовищі, проявляти ініціативу у спільній діяльності та підтримувати здорові та продуктивні стосунки, що позитивно впливає на їхнє професійне та особисте життя.

Розвинений EI також пов'язаний з кращою здатністю справлятися зі стресом, ефективною емоційною саморегуляцією та загальним психологічним благополуччям. Люди з високим емоційним інтелектом здатні долати негативний досвід, виявляти стійкість до труднощів та зберігати позитивне ставлення, що має вирішальне значення для особистісного розвитку. Крім того, EI може знизити ризик проблем з психічним здоров'ям, включаючи тривогу та депресію, покращуючи емоційну усвідомленість та навички саморегуляції.

Мета / Aim: полягає в аналізі ролі емоційного інтелекту у формуванні лідерських якостей людини та розробці рекомендацій щодо його розвитку.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Наше дослідження базується на таких теоретико-методологічних підходах: Пітер Саловей та Джон

Майєр першими запропонували наукове визначення емоційного інтелекту (EQ) у 1990 році, яке вони розуміли як здатність розпізнавати, розуміти та керувати власними емоціями та емоціями інших; Деніел Гоулман популяризував концепцію емоційного інтелекту у своїй книзі «Емоційний інтелект: чому він може мати більше значення, ніж IQ» (1995). Він розширив модель емоційного інтелекту до п'яти основних компонентів: самосвідомість, саморегуляція, мотивація, емпатія та соціальні навички; Реувен Бар-Он розробив одну з перших шкал для вимірювання емоційного інтелекту – EQ-i (Emotional Quotient Inventory). Його модель включає як емоційні, так і соціальні компетенції; Карл Альбрехт запровадив поняття «соціального інтелекту» як окрему, але пов'язану з емоційним інтелектом категорію. Його робота допомогла розширити розуміння емоційної компетентності в соціальному контексті.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Лідерство – це не просто офіційна посада чи статус, а передусім процес впливу на інших людей з метою мотивації їх для досягнення спільних цілей. Це означає наявність певних рис і моделей поведінки, які дозволяють людині керувати командою, надихати її та спрямовувати її зусилля. Вчені давно вивчають феномен лідерства та створили різні теорії, які підкреслюють певні аспекти цього феномену – від особистісних характеристик лідера до ситуативних факторів та моделей поведінки.

Для глибшого розуміння взаємовідносин між лідером та його послідовниками, давайте розглянемо основні підходи до теорії лідерства. За словами В. П. Шейнова, існують такі ключі до теорії: характерологічна теорія; теорія ситуацій; поведінковий підхід; двовимірна модель лідерства Р. Блейка та Дж. Мутона.

Г. М. Андрєєва, однак, виділяє три основні категорії теорій: теорія рис; ситуаційний підхід; концепція системного управління.

Теорія характеру зосереджується на індивідуальних характеристиках лідера. Протягом десятиліть дослідники намагаються визначити ключові якості, властиві лідерам, серед яких виділяються ініціативність, почуття гумору,

ентузіазм, впевненість у собі, доброта та комунікабельність. Дж. Козес та Б. Познер стверджували, що лідери часто мають чотири фундаментальні якості: чесність, бачення, здатність надихати та компетентність. Американський психолог О. Тайд доповнив цей список такими рисами, як емоційна стабільність, розуміння цілей організації, ентузіазм, доброта, відданість та чесність.

Теорія рис пояснює, чому деякі люди хочуть обіймати керівні посади. Певні риси особистості можуть сприяти успіху в лідерстві, але самі по собі вони не гарантують лідерської поведінки.

Ефективна комунікація є основою успішної взаємодії між керівником та підлеглими. Важливо, щоб лідер знав, як чітко доносити інформацію, уважно слухати співрозмовників та надавати змістовний зворотний зв'язок. Це допомагає створити позитивну та продуктивну атмосферу в команді. Одним із ефективних методів встановлення комунікації є активне слухання, яке включає відкритість до діалогу, уточнення сказаного та повторення основних ідей – усе це свідчить про зацікавленість лідера в розмові. Здатність надавати зворотний зв'язок важлива для коригування дій співробітників та сприяння їхньому професійному зростанню. Підлеглі цінують, коли керівник чітко описує завдання, уточнює очікування, надає об'єктивну інформацію про результати роботи та визнає успіхи. Кожна людина має свій власний стиль спілкування, тому лідер повинен адаптувати свої методи взаємодії, використовуючи інтуїцію, емпатію та гнучкість у підходах. Окрім слів, важливу роль відіграють також невербальні сигнали – міміка, жести, посмішки та зоровий контакт. Успіх комунікації значною мірою залежить від психологічної зрілості лідера.

Важливою частиною лідерства є конструктивне вирішення конфліктів, особливо шляхом використання емоційного інтелекту. Метод рефреймінгу полягає у зміні вашого сприйняття проблеми з негативного на позитивне, що дозволяє вам бачити нові можливості замість перешкод. Такий підхід допомагає знаходити компромісні рішення, вигідні для всіх учасників. Принцип «виграш-виграш» передбачає врахування інтересів обох сторін у конфлікті та

сприяє створенню атмосфери довіри та співпраці. Ефективне управління емоціями, як власними, так і чужими, є важливим для розуміння. У цьому допомагають методи саморегуляції, такі як медитація та дихальні вправи.

Конструктивно вирішені конфлікти не тільки не руйнують команду, але й можуть зміцнити єдність та сприяти розвитку організації. Лідери з розвиненим емоційним інтелектом здатні перетворювати конфліктні ситуації на ресурс для зміцнення команди та досягнення спільних цілей.

Індивідуальна увага до покращення зовнішнього вигляду, заснована на розвитку емоційного інтелекту, стає дедалі важливішою для сучасного менеджменту. Теорія самодетермінації, запропонована Дезі та Райаном (1985), підкреслює перевагу внутрішньої мотивації над зовнішніми стимулами. Лідери з розвиненим емоційним інтелектом здатні створювати умови для автономії, що допомагає задовольнити основні психологічні потреби співробітників та підвищити їхню ефективність. Серед методів персоналізованої мотивації слід виділити індивідуальне заохочення, надання можливостей для професійного зростання та залучення працівників до процесу прийняття рішень.

Емпатія є ключовим елементом у побудові міцних командних стосунків, особливо коли йдеться про лідерство, засноване на емоційному інтелекті. Завдяки емпатії керівники краще розуміють емоційні потреби команди, що допомагає створити сприятливу робочу атмосферу. Знання того, як розпізнавати емоційні сигнали, дозволяє швидко реагувати на проблеми та приймати більш обґрунтовані управлінські рішення. Крім того, емпатичний лідер стає емоційною підтримкою для своєї команди, що особливо важливо в кризові часи. Здатність своєчасно розпізнавати ознаки емоційного вигорання у працівників дозволяє впроваджувати превентивні заходи, такі як гнучкий робочий графік або додаткове стимулювання.

Формування корпоративної культури за рахунок економічного інтелекту – це вся суть успішної організаційної спільноти. Лідери з високим рівнем ЕІ здатні створювати атмосферу взаємної довіри, відкритості та підтримки команди. Дослідження показують, що розвиток емоційного інтелекту у лідерів

позитивно впливає на управління емоціями, сприяє ефективному вирішенню конфліктів та покращує взаємодію в команді. Працівників заохочують відкрито обмінюватися ідеями та разом знаходити рішення. Навчальні програми, що розвивають комунікативні навички, емпатію та управління стресом, допомагають зрозуміти важливість емоційних аспектів у професійній діяльності. В результаті формуються внутрішні процеси, що сприяють стабільному розвитку організації та підтримці позитивного мікроклімату. Для побудови здорової корпоративної культури необхідно систематично розвивати емоційний інтелект, особливо серед менеджерів.

Психологічні характеристики взаємодії між керівником та підлеглими, особливо в контексті емоційного інтелекту, відіграють ключову роль у формуванні продуктивних робочих стосунків. Лідер з високим рівнем емоційного інтелекту здатний створювати атмосферу довіри, ефективно надихати команду та підтримувати стабільність у професійній діяльності. Це підтверджується числовими науковими дослідженнями, які свідчать про більшу ефективність управлінської діяльності таких лідерів.

Висновки. / Conclusions. Емоційний інтелект відіграє ключову роль у досягненні гармонії, щастя та повної самореалізації. Його розвиток стимулює інтелектуальну діяльність, оскільки здатність усвідомлювати власні емоції та конструктивно їх спрямовувати значно зміцнює розумові здібності. Покращення лівого EQ цілком можливо, але цього не відбувається за допомогою стандартних тренувань, зосереджених на логічному мисленні. Натомість, це вимагає довгострокового вдосконалення, відкритості до зворотного зв'язку з оточення та особистої мотивації до змін.

У сучасному світі ми дійшли висновку, що лідер – це, перш за все, людина з високим рівнем самосвідомості, здатністю до співпереживання, а також умінням спостерігати, слухати та розуміти інших. Справжній письменник вміє співпереживати як собі, так і людям в інтернеті, перевіряти їхні сумки та надихати, замість того, щоб домінувати та перевантажувати їх замовленнями.

Суть лідера полягає в тому, щоб бути впевненим у собі, бути натхненням для тих, хто хоче реалізувати свої мрії та досягти своїх цілей. Лідер створює чіткий вектор руху до мети, заражає інформацію енергією, пробуджує всередині них ентузіазм і поклик.

У першому розділі ми розглянули основні теорії та стилі лідерства, а також дослідників, які їх розробили. Під час аналізу ми визначили чотири ключові функції лідера:

1. Організація команди для досягнення результатів – тут важливі відповідні знання, навички, риси особистості та моделі поведінки.

2. Створення та комунікація бачення мети – лідер окреслює стратегічний напрямок, пояснює зовнішні впливи на процеси та забезпечує розуміння шляху серед членів команди. На цьому етапі важливі комунікативні та когнітивні навички.

3. Побудова згуртованої компанії передбачає створення атмосфери довіри, прийняття та єдності.

4. Забезпечення психологічної безпеки та підтримки – тут особливо цінні якості, пов'язані з емпатією, турботою та людяністю.

Лідер особливо потрібен у часи змін, коли потрібно подолати опір, визначити новий напрямок і надихнути команду рухатися вперед.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бізнес-комунікації : конспект лекцій / укладачі: Б. Л. Ковальов, А. В. Павлик, С. М. Федина. – Суми: Сумський державний університет, 2020. 113 с.

2. Дерев'янка С. П. Психологія емоційного інтелекту: Навчально-методичні рекомендації. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2023. 80 с.

3. Корольова Є. Розум та почуття. Чому люди з високим IQ поступаються тим, хто легко розпізнає свої та чужі емоції. <https://focus.ua/uk/lifestyle/504971-cho-to-takoe-emocionalnyj-intellekt>.

4. Завербний А. С. Комунікаційні стратегії: проблеми та перспективи

формування і реалізування за умов євроінтегрування. *Innovation and Sustainability*. №1. 2022. С.13-19.

5. Нікітюк Ю. Емоційний інтелект як ключовий софт-скіл співробітника в умовах невизначеності. [Електронний ресурс] URL:<https://cases.media/en/article/emociinii-intelekt-yak-klyuchovii-soft-skilspivrobitnika-v-umovakh-neviznachenosti>.

6. Радчук Г. К., Козак О. В. Теорії лідерства в сучасному психологічному дискурсі. [Електронний ресурс] 2020. URL:<https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/2173/2043>.

7. Miao, C., Humphrey, R. H., & Qian, S. Are the emotionally intelligent good citizens or counterproductive? A meta-analysis of emotional intelligence and its relationships with organizational citizenship behavior and counterproductive work behavior. [Electronic resource]. *Personality and Individual Differences*. URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2017.04.015>.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Фесенко Ольга Миколаївна

ст. викладач

Рубан Оксана Анатоліївна

студентка

Харківського інституту ПрАТ «ВНЗ МАУП»

м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Однією з найрозповсюдженіших форм девіантної поведінки є адиктивна поведінка, яка виражається в прагненні втекти від реальності через вживання психоактивних речовин або участь у поведінкових залежностях (наприклад, ігроманія, залежність від соціальних мереж, їжі і т.д.). Ці дії спрямовані на тимчасове покращення емоційного стану, але у довготривалій перспективі лише поглиблюють внутрішні проблеми особистості. Проблеми підліткового віку завжди були актуальними, проте в умовах війни в Україні, соціальної нестабільності, глибокої економічної кризи, руйнування традиційних сімейних цінностей, втрати авторитету моральних норм та збільшення майнового розриву між верствами населення – вони набули критичного характеру. Несприятливе соціальне середовище, зокрема побутові труднощі, відчуження в родині, конфлікти у школі, є джерелом постійного психологічного тиску, який може призводити до глибоких психоемоційних розладів.

Мета / Aim: полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальному вивченні особливостей впливу психологічних чинників на харчову залежність підлітків.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Наше дослідження базується на теоретико-методологічних підходах українських науковців серед яких варто відзначити роботи Л. С. Виготського, Г. С. Костюка, Т. М. Титаренко, які розглядали психологічні особливості особистісного розвитку та становлення самооцінки. Дослідження О. Я. Савченко, І. Д. Беха,

С. Д. Максименка стосуються особистісного зростання дітей і підлітків у соціальному контексті. Серед зарубіжних учених ключовими є праці А. Бека, К. Роджерса, Е. Еріксона, А. Маслоу, які розглядали самооцінку як важливий компонент особистості. Значний внесок у вивчення харчової поведінки зробили Р. Гарнер, Д. Поліві та П. Херман, які розробили концепції обмежувальної, емоціогенної та екстернальної харчової поведінки. Також варто відзначити підходи А. Орела до діагностики девіантної поведінки та методику Дембо-Рубінштейн як основу для оцінки рівня домагань і самооцінки. Отже, дослідження спирається на поєднання класичних і сучасних теоретичних підходів до розуміння психічного розвитку, мотиваційної сфери та поведінкових проявів у підлітковому віці.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Формування нових психологічних та особистісних рис у підлітковому віці значною мірою визначається процесами соціалізації, основним інструментом яких є спілкування в різних видах діяльності – навчальній, трудовій, творчій, спортивній тощо. Саме в цих видах діяльності підлітки не лише набувають нових знань та навичок, а й формують уявлення про себе, своє місце в суспільстві, вчаться спілкуватися з іншими та будувати стосунки, засновані на взаємній повазі та відповідальності.

Характерною рисою цього вікового періоду є підвищене прагнення до самопізнання, самовираження, опису складності, зрілості, формування особистісної ідентичності, критичне ставлення до влади та спроби самоствердження в суспільстві. Водночас підлітки виявляють великий інтерес до своєї внутрішньої сутності, емоційного світу, розкриття власного потенціалу, пошуку сенсу існування та життєвих напрямків. Вони хочуть бути відчутими, визнаними, зрозумілими. Однак у випадках, коли соціальне середовище не створює умов для позитивної реалізації цих потреб – особливо якщо відсутня підтримка з боку сім'ї, вчителів, однолітків, або якщо немає можливостей для змістовної діяльності – процес самоствердження може набути деформованих, деструктивних форм. Це може проявлятися в агресивній

поведінці, протестній активності, ігноруванні соціальних норм, втечі від світу залежностей, ізоляції, емоційній нестабільності або ризикованих експериментах з психоактивними речовинами. Одним із ключових факторів, що загострює ці процеси, є брак або повна відсутність достовірної, доступної та відповідної віку інформації про зміни, що відбуваються у підлітків – як фізіологічні, так і психологічні. Не розуміючи власного внутрішнього стану, не пояснюючи мотивів власної поведінки, підлітки можуть відчувати розгубленість, тривогу, відчуженість та втрачати контроль над власним життям.

Інформування підлітків про особливості їхнього розвитку, емоції, права, можливості та наслідки власних рішень надзвичайно важливе для формування свідомої особистості. Такі освітні заходи не лише допомагають знизити рівень внутрішніх конфліктів, а й сприяють формуванню почуття свободи, здатності до рефлексії, розвитку критичного мислення та відповідальності за власні дії та рішення. Для цього важлива систематична психолого-педагогічна підтримка, спрямована на розвиток емоційного інтелекту, навичок самосвідомості, міжособистісного спілкування та створення безпечного простору, де підлітки можуть вільно висловлювати свої емоції, отримувати допомогу та співпереживати без осуду.

Підліток може обрати різні моделі подолання емоційних стресів, що виникають у цей складний віковий період. В одному випадку це може бути активно адаптивна форма поведінки. Ця модель характеризується збалансованим використанням відповідних віку стратегій подолання труднощів, зосереджених на вирішенні проблем та пошуку соціальної підтримки, з акцентом на мотивації до досягнення успіху та готовності до активного протистояння навколишньому середовищу. В іншому випадку підліток може використовувати псевдоактивну модель дисфункціональної стратегії подолання. Основні риси цієї моделі характеризуються використанням як активних, так і пасивних стратегій подолання; збільшення ваги стратегій, які не відповідають віку; дефіцит навичок активного використання позитивної стратегії вирішення проблем та заміни її стратегією уникнення, а також

фармакологічний механізм реалізації цієї стратегії.

Модель пасивної, дисфункціональної поведінки у подоланні проблем характеризується переважанням пасивних стратегій подолання над активними, дефіцитом навичок соціального вирішення проблем та інтенсивним використанням дитячих стратегій подолання, які не є доречними для певного віку. Небажання активно протистояти оточенню, негативне ставлення до проблеми, оцінка її як загрози, захисний характер поведінки, відсутність зосередженості на стресорі як причині психоемоційної напруги. Для таких підлітків характерна низька ефективність функціонування особистісно-середовищного ресурсного блоку: негативний, погано сформований образ себе, нерозвинене сприйняття соціальної підтримки, емпатії та пекельний локус контролю. Відносно висока чутливість до подразників від інших.

Отже, можна виділити такі характеристики підліткового віку, які є групою факторів ризику виникнення адитивної поведінки: підвищений егоцентризм; схильність до опозиції, протесту та боротьби проти освітніх органів; підвищене прагнення до дорослого життя та незалежності від сім'ї; незрілість моральних переконань; надмірно чутлива реакція на пубертатні зміни; схильність перебільшувати рівень складності проблем; криза ідентичності; негативний або несформований образ себе; гіпертрофовані поведінкові реакції; вихід за рамки пасивних допінгових стратегій у подоланні проблем. Також на формування адитивної поведінки підлітків впливає соціальне середовище. Сім'я – це перший інститут соціалізації дитини. У сім'ї діти засвоюють абетку людського спілкування, а через неї – абетку людських стосунків. Функціональне призначення сім'ї складається з важливих елементів. Чим більше можливостей має сім, тим кращі сімейні стосунки. Дисфункціональні сім'ї руйнують не лише стосунки, а й особисті якості. Поведінкові моделі, які дитина засвоює в таких сім'ях, не можуть сприяти зміцненню цілісності особистості дитини та адекватному прийняттю нею себе та інших людей. Для дітей з дисфункціональних сімей складнішими стають важливі для особистості процеси, такі як сприйняття об'єктивної складності

навколишнього світу, повноцінна адаптація свідомості до мінливої реальності, врахування взяття на себе відповідальності та прийняття рішень [28; розд. 65].

Щодо проблеми адиктивної поведінки, особливо важливою є емоційна функція, яка реалізується у наданні співчуття, поваги, емоційної та психологічної підтримки членам сім'ї. Коли емоційна стабільність порушена, можуть розвиватися такі явища, як підвищена тривожність, страх реальності, втрата відчуття безпеки та недовіра до незнайомих.

Важливим соціальним фактором, що сприяє формуванню адиктивної поведінки, є саме суспільство. Радикальні зміни в усіх сферах суспільства, криза політичного, економічного та духовного життя є стресовим фактором для психіки великої кількості людей, особливо молоді. Втрата відчуття внутрішнього комфорту, рівноваги та впевненості в майбутньому під час кризи є для багатьох вирішальним фактором у виборі залежної поведінкової стратегії у відповідь на вимоги навколишнього середовища. Рівень алкоголізму та наркоманії в суспільстві зростає, і все більше молодих людей втягуються в ці залежності.

Висновки. / Conclusions. Аналіз літературних джерел дозволяє окреслити низку соціально-психологічних чинників, що сприяють виникненню залежностей у підлітковому віці. До таких факторів належать: конфліктні взаємини в родині, надмірна опіка або, навпаки, нехтування потребами дитини, низький рівень освітньо-культурного розвитку батьків, педагогічна занедбаність, а також недостатній батьківський контроль за поведінкою дитини. Сам підлітковий вік є вразливим етапом розвитку, що супроводжується гормональними змінами, нестабільністю емоційної сфери, активним формуванням цінностей та орієнтацією на думку однолітків. Загалом, аналіз позицій українських та зарубіжних дослідників дозволяє зробити висновок, що головними характеристиками адиктивної поведінки у підлітків є наявність психологічної залежності, ригідність (стереотипність) дій, компульсивність, втрата контролю над потягами та нездатність зупинити адиктивну активність. З огляду на це, адиктивна поведінка потребує цілеспрямованого

психокорекційного впливу. У процесі дослідження було встановлено, що підлітковий вік є періодом значних трансформацій у структурі особистості. Цей етап супроводжується інтенсивними біологічними, психологічними та соціальними змінами: зокрема, гормональними перебудовами, становленням морально-ціннісної сфери, розвитком самосвідомості, зростанням потреби у спілкуванні з однолітками та підвищеною емоційною нестабільністю. Підлітки в цей період особливо вразливі до впливу зовнішнього середовища, що може спричинити труднощі у формуванні особистості, зокрема прояви агресії, підвищену конфліктність і проблеми у спілкуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Березяк К., Дрогобицька І. Адикція як психологічне явище сучасного суспільства та фактори її поширення. Гуманітарні аспекти формування особистості: матеріали VII Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції, 29 травня 2019 р. / за заг. ред. Нагірняка М. Я. Львів : ЛДУ БЖД, 2019. С. 26–43.
2. Ващенко І. В. Формування моральної поведінки як напрям віктимологічної профілактики. Соціальна психологія. Спец. вип. Київ, 2017. С. 155-163.
3. Гошовська, Д. Гошовський О. Девіантна специфіка самосвідомості людини з харчовою залежністю: теоретичний ракурс проблеми. *Psychological Prospects Journal* , 2022. №40 , С. 24-37. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2022-40-hosh>
5. Гриньова М. В., Коновал М. В. Роль збалансованого харчування у забезпеченні здорового способу життя студентства. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. Вип. 131. С. 3–5.
4. Терлецька Л. Психолого-педагогічна характеристика підліткового віку / Психолог, 2003, №34 (82). - С.28-30

РЕЗУЛЬТАТИ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ З ЕЛЕМЕНТАМИ ІНТУІТИВНОГО РУХУ ТА ІЗОТЕРАПІЇ У РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Харламов Михайло Іванович

д.і.н., професор

Базанова Зоя Анатоліївна

Студентка

Національний університет цивільного захисту України

м. Харків, Україна

Вступ. Після початку повномасштабної війни українці були змушені залишити свої домівки та шукати тимчасовий притулок у безпечніших регіонах. Жінки, що стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), нерідко перебувають у стані хронічного стресу, втрати опори, соціального відчуження та емоційного виснаження. Психічне навантаження посилюється тілесними симптомами: напругою, порушенням сну, зниженням активності. У таких умовах особливої актуальності набувають цілісні методи психокорекції, які працюють із тілом, емоціями та образом водночас [1; 3].

Одним із таких напрямів є поєднання танцювально-рухової терапії а саме інтуїтивного руху та ізотерапії – як форм невербальної саморегуляції, які дозволяють безпечно виразити внутрішні переживання [2]. Запропонована програма створена як відповідь на потреби жінок, які пережили внутрішнє переміщення, втрату звичного середовища та опинилися у стані нестабільності – зовнішньої й внутрішньої.

Мета дослідження. Покращення психофізичного стану та соціальної адаптації жінок ВПО за допомоги психокорекційної програми, що поєднує інтуїтивний рух, ізотерапію та групову рефлексію.

Матеріали та методи. У дослідженні взяли участь 40 жінок віком 35–60 років, які тимчасово перебували у центрах розміщення ВПО в м. Харкові. Залежно від віку учасниць було поділено на дві групи. Група А жінки віком 35-45 років (n=20) та група Б жінки віком 50-60 років (n=20). Програма тривала

чотири тижні й включала 8 групових сесій (2 рази на тиждень), кожна по 90-120 хвилин. Сесії проводились у просторому залі з доступом до музики, матеріалів для малювання та умов для безпечного перебування.

Кожна зустріч була гнучка з адаптивною структурою:

1. Тілесне налаштування: короткі дихальні вправи, фокус на опорі (відчуття підлоги, балансу).

2. Інтуїтивний рух: вільний рух під музику з інструкціями типу «досліди, як сьогодні рухаються твої руки/плечі/хребет», «які емоції і де відчуються в тілі?»; робота з простором, ритмом і рівнями (стоячи, сидячи, лежачи).

3. Групова взаємодія: вправи в колі (ритмічне віддзеркалення, синхронне крокування, «дихання кола» – коли частина робить крок уперед, частина – назад, створюючи хвилю), короткі парні контакти [4].

4. Ізотерапія: перехід до малювання – завдання змінювалися: «Образ мого безпечного простору», «мій внутрішній ресурс», «створи лінію свого дихання», «я після змін».

5. Вербальна рефлексія: обмін думками у колі: що відчували в тілі, які емоції, що було важко, що змінилося з початку сесії.

Програма була побудована поступово: перші 2 сесії – стабілізаційні, з акцентом на безпечне середовище та тілесну присутність; сесії 3–6 – етап опрацювання; 7–8 – інтеграція досвіду,

Інструменти діагностики: шкала Спілбергера–Ханіна (ситуативна та особистісна тривожність),

- методика САН (самопочуття, активність, настрій),
- опитувальник соціальної адаптації Роджерса–Даймонда (прийняття себе, відкритість до інших)
- фокус-групова бесіда після завершення програми.

Результати та обговорення. Аналіз динаміки психологічного стану учасниць груп після проходження програми засвідчили позитивні зміни за всіма досліджуваними шкалами (Рис. 1). Ситуативна тривожність в середньому

значенні знизилася з 52.8 до 43.8 бала та особистісна тривожність знизилася з 51.4 до 45.05 бала. За методикою САН: самопочуття покращилося з 4.05 до 5.45, активність з 3.65 до 5.1 а настроїв 3.75 до 5.1 бала. Соціальна адаптація (прийняття себе та відкритість до інших) за Роджерсом–Даймондом зросла в середньому на 18.8 % .

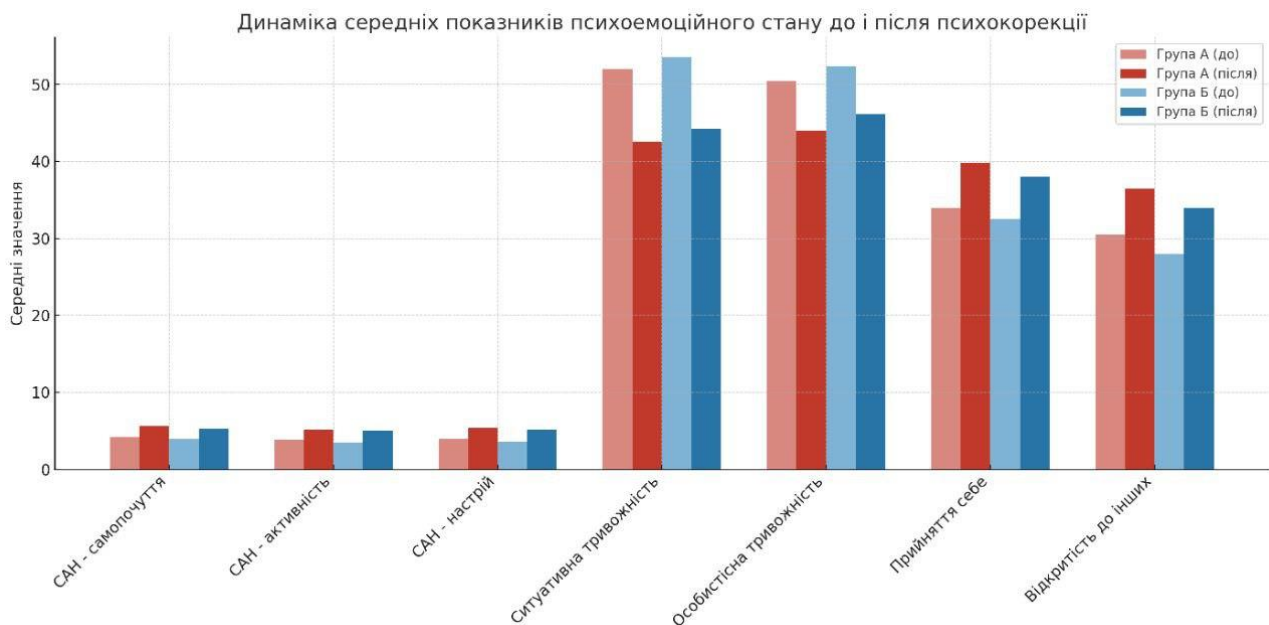

Рис. 1. Динаміка середніх показників психоемоційного стану до та після психокорекційної програми групи А та Б

У фокус-груповому обговоренні під час рефлексії учасниці відзначали: зменшення емоційного напруження, покращення відчуття тіла («я дихаю, я відчуваю підлогу, а не тільки думки»), повернення до себе («я знову відчула себе живою»), а також готовність до спілкування й взаємодії.

Особливо дієвими стали вправи, де учасниці синхронно рухались у колі, а також переходили від руху до малюнку, що допомагало перенести емоцію в безпечну площину образу. Зміна образів від темних до кольорових, появи символів виходу, моста, світла підтверджували внутрішній зсув. Це узгоджується з дослідженнями С. Кох та Т. Фукса [3].

Висновки. Програма, що поєднує інтуїтивний рух, ізотерапію та рефлексію, позитивно впливає на психофізичний стан жінок ВПО. Її перевага – в цілісному підході, що діє на тіло, емоційну та когнітивну сферу особистості.

Важливим аспектом стала безоціночність усіх форм діяльності. Така

установка сприяла зниженню внутрішньої критики, відкриттю до процесу. Інтуїтивний танець, що застосовувався у межах психокорекційної програми, не передбачав чітко структурованих технік чи правил виконання. Основний акцент було зроблено на вільному вираженні тілесних імпульсів, що виникали у відповідь на внутрішні емоційні переживання. Такий підхід створював безпечний простір, у якому учасниці могли проявляти себе спонтанно, без страху бути оціненими. Малюнки, що виконувались після рухової частини, також не оцінювались з точки зору естетики або художнього рівня. Вони розглядались виключно як візуальні прояви емоційного та тілесного досвіду, що мали індивідуальне символічне значення для кожної учасниці. Інтерпретація малюнка відбувалася самотійно або у вільній рефлексії, що сприяло кращому усвідомленню переживань, а також активізації терапевтичного механізму «мосту» між свідомим і несвідомим, коли тілесні імпульси й образи стають засобами діалогу з внутрішнім світом.

Загалом психокорекційна програма допомогла за можливий для дослідження час знизити тривожність, покращувати самопочуття й підтримувати адаптацію у складних умовах. Це підтверджується як кількісними показниками, так і якісними відгуками учасниць. Рекомендовано впроваджувати подібні формати в практику групової психологічної підтримки ВПО та може бути адаптована для інших уразливих категорій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Савченко К. В. Використання танцювально-рухової терапії у роботі з травмою. // Актуальні питання психології. – 2020. – № 47. – С. 82–88.
2. Сімоненко Т. В. Арт-терапія в системі психосоціальної підтримки ВПО. // Психологія і суспільство. – 2018. – №2. – С. 6–12.
3. Koch S. C., Fuchs T. Embodied arts therapies for PTSD and depression. // Arts in Psychotherapy. – 2019. – Vol. 64. – P. 1–9.
4. Panhofer H., Karampoula E. The Circle in Dance Movement Therapy: A Literature Review. // The Arts in Psychotherapy. – 2018. – Vol. 58. – P. 27–32.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Якімова Альона

Студентка бакалавр

Харківського інституту МАУП

У контексті нашого дослідження визначення терміна «педагогічні умови» відіграє ключову роль у формуванні лідерських якостей майбутніх спеціалістів під час навчання у вищих навчальних закладах. У «Філософському енциклопедичному словнику» «умови» розглядаються як філософська категорія, що відображає універсальні зв'язки між речами та факторами, що визначають їх виникнення та існування. У психологічній науці «педагогічні умови» визначаються як обставина, що впливає на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем та рис особистості.

Дослідження педагогічних умов проводять такі дослідники, як А. Алексюк, А. Аюрзанайн, Г. Голубова, Р. Гурова, А. Зубка, В. Манько, П. Підкасистий, О. Федорова, Б. Чижевський та інші. Згідно з висновками О. Інфантрії, педагогічні умови можна вважати системою форм, методів, матеріальних умов та реальних ситуацій, що об'єктивно склалися або суб'єктивно створилися для досягнення певної педагогічної мети. О. Федорова визначає їх як сукупність об'єктивних можливостей змісту освіти, методів, організаційних форм та матеріальних можливостей для успішного вирішення завдань.

У цьому контексті О. Бражнич розглядає педагогічні умови як обставини, що стимулюють або гальмують розвиток освітнього процесу, визначаючи їх як сукупність ресурсів, що є в навчальних закладах для ефективної реалізації освітнього процесу. Результати аналізу Н. Іпполітової та Н. Стерхова дозволяють розглядати «умови» як загальнонаукове поняття, а його сутність у педагогічному аспекті описується як система причин, обставин та об'єктів, що

впливають на розвиток, виховання та навчання людини та формують їх динаміку та кінцеві результати. Особливо важливо в процесі формування студентів зосередитися на ставленні до успішної професійної діяльності.

Відомо, що вирішальну роль у кар'єрі менеджера може відігравати лише його орієнтація на успіх чи невдачу. Як результати його професійної діяльності, так і його підготовка як лідера безпосередньо залежать від того, чи прагне він досягти позитивних і конструктивних результатів, чи уникатиме негативних.

Таким чином, першою важливою педагогічною умовою формування лідерських якостей у майбутніх спеціалістів є мотиваційно-ціннісна орієнтація. Це досягається шляхом отримання позитивного досвіду досягнення та відчуття успіху в спеціально змодельованих ситуаціях. Успіх традиційно вважається позитивним результатом досягнення поставлених цілей, визнання в соціальному середовищі, поряд з відчуттям затребуваності та отриманням позитивних емоцій.

Основи філософії досягнення успіху, виділені О. Романовським та В. Михайліченком, визначають «успіх» як здатність гармонійно адаптуватися до різних та постійно мінливих життєвих умов. Такий підхід показує важливість розвитку гнучкості, адаптивності та адаптивності у майбутніх лідерів. Позитивний досвід та відчуття успіху важливі для формування впевненості у власних здібностях та заохочення до активної участі у професійному та особистісному розвитку.

Вони також встановили, що поняття успіху включає низку складових. По-перше, це те, що люди отримують завдяки власному потенціалу та активності. Успіх – це рух до мети, який є результатом роботи над переконаннями, цінностями, здібностями та установками. Крім того, успіх пов'язаний з розкриттям свого потенціалу в процесі його розвитку. Цей процес передбачає продуктивну діяльність особистості, яка передбачає постійне коригування її дій та вчинків. Це вимагає самопізнання, самооцінки, самоконтролю та відповідальності. Успіх також включає оволодіння навичками людських стосунків. У педагогічному контексті успіх, на думку

О. Романовського, може бути результатом продуманої тактики вчителів та родини. Очікування успіху включає бажання учня отримати схвалення, зміцнити себе, свою позицію, а також висловити власні переконання та цінності.

Мотиваційно-ціннісна сфера менеджера розуміється як сукупність ієрархічно систематизованих мотивів та цінностей, що визначають його професійну діяльність. Мотиви розглядаються як свідомі стимули людини до діяльності, пов'язані із задоволенням певних потреб. Згідно з визначенням М. Рокіча, цінності – це стійкі переконання щодо найбільш доцільних способів дії та досягнення кінцевої мети.

1) термінальні (тобто цінності-мета) – переконання, що варто прагнути до певної кінцевої мети існування особистості;

2) інструментальні (цінності-засоби) – переконання, що певні моделі поведінки та особистісні якості особистості найкраще підходять для конкретної ситуації.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє виділити основні групи мотивів, виходячи зі змісту діяльності особи, серед яких соціальні, когнітивні, професійні, матеріальні та процесуально-змістовні мотиви. У зв'язку з формуванням мотиваційно-ціннісних орієнтацій майбутнього спеціаліста з адміністративного менеджменту для успішної професійної діяльності, вважаємо за доцільне звернути особливу увагу на професійні мотиви.

І. Нікітіна, досліджуючи формування професійної мотивації студента, розглядає її як сукупність факторів та процесів, що спонукають людину до навчання та ефективного здійснення майбутньої професійної діяльності. Вона наголошує, що професійна мотивація – це внутрішній фактор, що стимулює розвиток професіоналізму, який, у свою чергу, є гарантом продуктивної професійної діяльності.

Н. М. Лісовець визначає мотиви професійної діяльності студента як усвідомлення суб'єктом актуальних потреб особистості, таких як отримання вищої освіти, саморозвиток, самопізнання, професійний розвиток, підвищення

соціального статусу тощо. Ці мотиви задовольняються виконанням навчальних завдань та спонукають студента до навчання майбутній професійній діяльності.

З педагогічної точки зору, професійну мотивацію слід розуміти як систему стійких мотивів, що спонукають людину до оволодіння відповідними знаннями, вміннями та навичками з метою досягнення професійної компетентності. Г. Хекхаузен визначив три аспекти вивчення мотивації:

- 1) інтереси людини;
- 2) її трудові завдання;
- 3) самооцінка власної професійної діяльності.

Хекхаузен поділяє інтереси на прямі та непрямі. До прямих інтересів належать специфічні професійні інтереси (пов'язані з процесом та результатами праці), загальні професійні інтереси (ставлення до професії загалом та привабливі риси), романтичний інтерес (до унікальності певної професії), ситуативний інтерес (до нетипових рис професії). До непрямих інтересів належать пізнавальний інтерес (до вивчення технічних або гуманітарних предметів), престижний інтерес (до кар'єрного зростання та соціального визнання), інтерес до духовного збагачення та інтелектуального розвитку, а також невизначений інтерес (емоційне навантаження професії).

Мотив обов'язку включає професійну відповідальність за виконання трудових завдань, прагнення до самореалізації та самовдосконалення.

Формування самооцінки та професійних здібностей – це складний процес, що вимагає адаптації вимог професії до особистісних характеристик. Трансформація педагогічної та когнітивної мотивації студентів під час навчального процесу має вирішальне значення для підвищення їхньої готовності до професійної діяльності. Цей процес включає постановку конкретних цілей, створення професійної мотивації, мотивації досягнення, мотиву престижу та творчої самореалізації.

Когнітивні та професійні мотиви взаємопов'язані, і їх активація може позитивно впливати один на одного. Активізація професійних мотивів підвищує прагнення досягти успіху в професійній діяльності, що сприяє

внутрішній мотивації навчання. Активізація когнітивних мотивів підвищує впевненість студента в собі та позитивно впливає на емоційне ставлення до майбутньої професії.

Важливо враховувати зв'язок між професійними та когнітивними мотивами для успішного формування мотиваційно-ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту.

У своїй роботі А. Сейщев зазначає, що професійна діяльність, яка займає понад 2/3 свідомого життя людини, визначає її сутність та є основою розвитку особистості. Внутрішня структура людини значною мірою залежить від її діяльності, а професія є її основною та найважливішою частиною.

У цьому контексті важливо зазначити, що згідно з цілісною теорією лідерства, для досягнення лідерських позицій у команді професійний лідер повинен мати глибокі знання та компетентність у своїй професійній діяльності. Навички та здібності лідера формуються виключно на основі цього професійного фундаменту.

Згідно з цією теорією, поєднання професійної компетентності, лідерських якостей та харизми є невід'ємними складовими лідера/менеджера. Враховуючи важливість професійної діяльності в житті людини, ми доходимо висновку, що успіх у професійній діяльності для спеціаліста є ключовим фактором його розвитку як лідера.

Відповідно до вищесказаного, ми можемо підтвердити твердження О. Романовського про те, що успіх не є самоціллю, а завжди є результатом досягнення бажаної та значущої мети. Відчуття радості після подолання труднощів є важливим фактором успіху, який може бути розпізнаний як на соціальному, так і на індивідуальному чи локальному рівні.

Успіх сприяє досягненню стану задоволення життям загалом, що забезпечує значний стимул для подальших дій, спрямованих на самореалізацію. Цей стан сприяє розвитку особистості, і його вплив не обов'язково обмежується лише трудовою сферою, а може також включати розвиток емоційної зрілості та інших аспектів особистості та її потенціалу.

Зазначається, що для досягнення цих цілей важливо розробити систематизований та внутрішньо інтегрований освітній процес. Це дозволяє студентам формувати ціннісні орієнтації, що сприяють підвищенню рівня мотивації до досягнення успіху. Традиційні підходи до освітнього процесу у вищих навчальних закладах, на жаль, не завжди відповідають сучасним стандартам.

Аналіз наукової літератури з соціальної психології, а також психолого-педагогічної літератури дозволяє виділити в цій роботі основні складові мотивації фахівців до успішної професійної діяльності:

- прагнення до постійного особистісного розвитку,
- прагнення до постійного професійного розвитку,
- бажання реалізувати свої професійні здібності,
- бажання бути кращим за своїх колег у професійній сфері,
- спрямованість на позитивний розвиток своєї кар'єри,
- прагнення до визнання свого професіоналізму з боку інших (навіть якщо це вузьке коло експертів) тощо.

Ініціювання вищезазначених мотивів у студентів є важливим завданням навчальних закладів у процесі формування ставлення до успіху в професійній діяльності майбутніх менеджерів. Нам видається, що ключовими для розвитку мотивації у майбутніх фахівців педагогічної галузі є такі аспекти:

1. Бажання досягти позитивних соціальних результатів у житті:

Спеціаліст відчуває потребу в соціальному та інтелектуальному розвитку та прагне досягти позитивних результатів у своїй кар'єрі.

2. Чітка мета досягнення позитивних соціальних результатів.

Є чітко визначена мета, спрямована на досягнення конкретних соціальних та інтелектуальних цілей, яка визначає напрямок його діяльності.

3. Позитивне емоційне ставлення до майбутньої професії:

Спеціаліст ставиться до обраної професії з радістю та позитивним емоційним ставленням.

4. Впевненість у своїй здатності набути професійної компетентності:

Людина вірить у власні здібності та можливість успішного опанування професійних навичок.

5. Усвідомлення того, що плідна праця є ключем до набуття професійної компетентності:

Спеціаліст розуміє, що цілеспрямована праця та постійне самовдосконалення є важливими елементами для розвитку його професійних здібностей. Ці фактори можуть слугувати основою для визначення стратегій мотивації та ціннісно орієнтації студентів до успішної професійної діяльності на початкових етапах навчання у вищих навчальних закладах. Розглядаючи феномен лідерства, важливо враховувати його розвиток у контексті змін у людських відносинах, що вимагає глибшого та складнішого розуміння самого феномену. Подібний підхід можна застосувати до стратегій розвитку лідерства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Балашов Е. М. Особливості стилю саморегульованої навчальної діяльності студентів. Теоретичні і прикладні проблеми психології: збірник наукових праць. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля. 2020. № 1(51). С. 5-16.

2. Вороніна К. О. Особливості вивчення рівня лідерських здібностей / К. О. Вороніна// Проблеми загальної та педагогічної психології: зб.наук.пр. інституту психології ім.. Г.С. Костюка АПН України. – Київ, 2009. – том 11, част.3. – С. 99-107.

3. Панфілов Ю. І. Методика формування комунікативної компетентності майбутнього лідера – менеджера/ Ю. І. Панфілов, Л. М. Грень, В.В.Бондаренко// Теорія і практика управління соціальними системами – 2016 - №2 – С.10-19.

4. Пермінова С. О. Ефективне лідерство в умовах глобалізації ринку / С. О. Пермінова, В. О. Пермінова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. - 2010.- Вип.17. - С. 59-66.

ЦИФРОВА СЕКСУАЛЬНІСТЬ І НЕЙРОБІОЛОГІЯ ЗАДОВОЛЕННЯ

Яковенко-Коршун Юлія Леонідівна,
магістр психології

Анотація: Розглянуто глибокі нейропсихологічні й поведінкові трансформації сексуальності в умовах цифрової реальності. Особливу увагу приділено тому, як цифрові платформи, візуальні сексуальні стимули та середовища віртуальної взаємодії впливають на дофамінергічну систему мозку, змінюючи моделі сексуального збудження, мотиваційного потягу й задоволення.

Ключові слова: Нейропсихологія задоволення, дофамінова стимуляція, цифрова інтимність, аватарна сексуальність, віртуалізація тіла.

Сексуальне збудження з будь-якого джерела, будь то фізичне чи цифрове, ініціює активну нейропсихологічну систему винагороди мозку переважно через мезолімбічні дофамінові шляхи, у мотиваційному імпульсі суб'єктивних почуттів задоволення та поведінкових реакцій, пов'язаних із досягненням мети. У залучених шляхах активно задіяні вентральні тегментальні області / VTA (ініціація дофамінергічної активності), прилегле ядро (ядро в системі винагороди та мотиваційна та афективна інтеграція), префронтальна кора (когнітивна обробка та контроль імпульсивної поведінки) і мигдалеподібне тіло (емоційне забарвлення в сексуальному досвіді та кондиціонування поведінкових рефлексів). Застосовується правило «використай або втрати», оскільки всі форми стимуляції призводять до зміцнення та надмірного розвитку активованих нервових шляхів. Такі структури активуються за межею фізіологічно прийняттого рівня активації, який викликає міжособистісна взаємодія за допомогою вмісту цифрового сексуального характеру. Такий вид збудження мозку створює бурхливий дофамін, повільно, щоб нервові шляхи змінилися, регулюючи радість і бажання. Це допомагає виробити міцні звички, зосереджені на швидкій винагороді, більше на дії, менше на мисленні чи

почуттях.

Довготривалий вплив збудливих сексуальних образів призводить до нейропластичної адаптації системи дофаміну, особливо рецепторів D2 у прилеглому ядрі та префронтальній корі. Це означає, що з часом рецептори стають менш чутливими до самого дофаміну. Таким чином, слабша активність дофаміну в областях винагороди в мозку викликає постійну потребу в більш сильному стимулі, який передається в мозок, що клінічно виражається через нейропсихологічну толерантність [1].

Постійна потреба в сильнішому чи більшому стимулі суб'єктивно відчувається як сильний психологічний та фізіологічний потяг. Це призводить до спотвореного задоволення, яке можна отримати з реальних нецифрових джерел, зниження мотиваційної чутливості до соціальних або тілесних подразників, реструктурованого нейронного механізму винагороди за перевагу візуальних чи захоплюючих цифрових зображень, які можуть викликати швидку реакцію дофаміну без реальної емоційної чи міжособистісної взаємодії. У свою чергу, виконання нейропсихологічної перебудови, що ускладнює встановлення довгострокових партнерських стосунків, що є джерелом підвищеного рівня міжособистісної відчуженості, цифрової ізоляції та емоційного заціпеніння.

Трансформації призводять до втрати традиційних тілесних координат і розкривають сексуальність як феномен абстрактної, візуально-медійної та символічної взаємодії. Інтимність переважно сприймається як взаємний обмін цифровими зображеннями, символічними кодами, повідомленнями, експресивними аватарами або візуальними сценаріями, які працюють на або в уявних конструктах і не мають реального фізичного посилення на партнера. Саме тут, коли капрал був знеособлений, а задоволення зведено до взаємодії з екранною стимуляцією, генеруються принципово нові шаблони сексуального збудження, не аналогічні досвіду офлайн.

У цьому процесі трансформації зростає прихильність користувачів цифрових платформ, від класичних порноресурсів до середовищ метавсесвіту,

до надвисокочастотної візуальної стимуляції, яка постійно змінює сюжет, персонажа, ракурс чи сексуальний сценарій, активуючи їхні системи дофаміну. Це те, що формує поведінкову залежність, де акт перемикання стає важливішим, ніж об'єкт збудження – керується потребою в новизні, дофаміновим підкріпленням і швидкою нейропсихологічною реакцією. Кінцевим ефектом є перенасичення, коли надмірний вплив великої кількості подразників робить людину менш сприйнятливою до будь-якого окремого вмісту і, отже, відчуває потребу в ще більш екстремальних або нестандартних подразниках [2].

Водночас виникає когнітивне навантаження, що виникає внаслідок постійного потоку сексуальних візуальних образів, що заважає здатності людини глибоко зосередитися на справжньому партнері. Таке надмірне навантаження не тільки реалізує здатність налагоджувати міжособистісні зв'язки, але й пом'якшує емоційні та семантичні аспекти інтимності, віддаючи перевагу візуальності над значущим змістом і короткочасному збудженню за рахунок глибини емпатичного резонансу. Також спостерігається зміщення фокусу від реального сексуального контакту до його зображення на екрані. Цінність дотику як засобу спілкування, потреба у фізичному тілі та реальний контакт як центральні компоненти сексуального досвіду зменшуються. Тіло все більше і більше розглядається як символічна сутність у кіберпросторі, де його можна використовувати, змінювати, робити сексуальним або навіть замінювати аватаром. Такий погляд на тіло унеможливорює повну соматичну взаємодію, що в кінцевому підсумку призводить до розриву між нейропсихологічним збудженням і реальним соматичним досвідом, створюючи оптимальні умови для сексуальної дисфункції, емоційного відчуження та деперсоналізації у стосунках. Електронне налаштування не лише змінює форму статевих актів, але й реструктурує саму його онтологію, переміщуючи її від реальної соматичної взаємодії до симуляції контакту з зображеннями на екрані, таким чином зменшуючи потребу в справжніх емоційних зв'язках, соматичному вираженні та природному емоційному контролю.

Пряма міжособистісна взаємодія є основою офлайн-сексуальності та має добре розвинений біо-психо-соціальний характер, втілений у фізичному контакті, взаємності та емоційно навантаженому та соціально детермінованому інтимному просторі. Такі зв'язки передбачають двонаправлену інтерпретацію сигналів, невербальних, тактильних, нюхових, візуальних і просодичних, які приводять у рух афіліативний зв'язок переважно через дію окситоцину, вазопресину, серотоніну та ендорфінів. Ці гормональні дії є основними у розвитку емоційного зв'язку, стабілізації довіри партнера, зниженні тривоги та формуванні відчуття емоційної безпеки. Обставини сексуальної активності поза мережею сприяють глибокій міжособистісній близькості, яка базується не лише на комунікативних рефлексіях, психоемоційному обміні, але й на обміні досвідом [3].

Сексуальність в Інтернеті створюється у вигаданому середовищі; де реальна, фізична, тілесна присутність партнера замінюється зображенням на екрані, а жива тілесна взаємодія замінюється переглядом або читанням матеріалу. Цей тип сексуальності часто знеособлений, спрямований на одностороннє споживання, позбавлений тілесного зворотного зв'язку та реальної емоційної взаємодії. Наприклад, під час перегляду порно, людина не приймає участі в особисто, а використовує продукт для автоматичного підсилення дофаміну. Ця однобічність розвиває моделі поведінки, спрямовані на швидке досягнення задоволення, при якому немає потреби у встановленні контакту, емпатичної налаштованості чи емоційної взаємності.

Особливу роль у цій трансформації відіграють цифрові аватари, штучні персонажі та можливість анонімної участі у сексуалізованих взаємодіях. Користувачі можуть конструювати власні сексуальні ідентичності, віддалені від фізичної реальності, вдаючись до моделювання ідеалізованих тіл, образів і сценаріїв. Аватарна сексуальність дозволяє не лише відтворювати, а й радикально змінювати тіло в уявному просторі, розширюючи межі сексуального самовираження, але водночас послаблюючи прив'язку до реального досвіду тілесного спілкування. Синтетичні моделі, особливо в

умовах штучного інтелекту та deepfake-технологій, замінюють живу взаємодію на сценарну симуляцію, у якій ключову роль відіграє контрольований користувачем результат, а не непередбачувана комунікативна реальність.

Це повільно виснажує частину розуміння сексуальних стосунків, тому що для онлайн-спілкування не потрібно думати про емоції, усвідомлювати невербальні сигнали чи враховувати чийсь внутрішні почуття. Відсутність реальної присутності іншої людини, яка може відчути, відреагувати та допомогти створити спільний настрій, дає можливість перетворити секс на механічну, споживацьку звичку. Часто таке сексуальне почуття не має великого значення та не сприяє побудові міцних стосунків – що, зрештою, може вплинути на здоров'я людини зі своїми почуттями, зробити її більш самотньою, тривожною та відчувати, що її особистість розпадається.

Сексуальні форми та ідентичність зазнали сильного впливу не лише з боку цифрового середовища. Дедалі більше культурні наративи звільняються від пут бінарної тілесності та гетеронормативності. Принаймні, цифрове середовище пропонує нову можливість для самоідентифікації, для багатьох «я», які можуть відображати гнучкі, змінні ідентичності, де тілесність є не простою даністю, а сконструйованим фактом, оповіддю, розміщеною візуально та символічно у віртуальному просторі. Сексуальні аватари є однією з форм такого переосмислення, коли суб'єкт може виражати сексуальність через оцифроване тіло, яке насправді виглядає зовсім інакше. Ідентичність із вигаданим персонажем у вигаданому світі – це більше, ніж просто ігрове обличчя, це глибоко вкорінений досвід розуму й тіла, у якому межі «я» розтягуються реальним і нереальним життям, дозволяючи їм змінювати те, як вони виглядають, чоловіки чи жінки, як вони діють і навіть те, у якій міжвидовій грі вони беруть участь. Посилання на тіло починає втрачати своє основне значення, поступаючись місцем підробці. тілесні почуття, які працюють як чистий аркуш для мрій, бажань і вигаданих ролей.

Фурі-культура постає прикладом розширення меж сексуальної фантазії та проєктивної ідентифікації. Члени цієї субкультури ототожнюють себе

сексуально або романтично з антропоморфними персонажами, що мають зооморфні риси. Це не просто візуальний фетиш, а створення альтернативної психосексуальної реальності, насиченої символічними образами – інфантильними, фантастичними та еротичними елементами. У таких справах фурі-образ, як посередник між людиною та її внутрішнім світом, пропонує емоційну безпеку, певний ступінь контролю над самооцінкою та свободу від осуду чи соціальної стигматизації [4].

Кіберсексуальні практики стосуються всіх інтерактивних цифрових дій, пов'язаних із сексуальними діями, що здійснюються за допомогою посередницьких технологій. Це може включати текстові або відеочати еротичного характеру, пристрій теледильдоніки, що забезпечує тактильний зворотний зв'язок між учасниками, які іншим чином знаходяться далеко, або будь-який інший тип сексуального досвіду VR. Вони не просто створюють нові сценарії задоволення, а реорганізують саму структуру тілесного досвіду. Згодом різниця між реальним дотиком і віртуальним подразником стирається. У такому середовищі, створеному технологіями, також створюється задоволення, яке розуміється як стан нейросенсорного зворотного зв'язку, що є технічно сконструйованим.

Цифрове сексуальне «Я», яке виникає в цих умовах, уже почало відходити від традиційних соціальних і біологічних норм. Сексуальність більше не розглядається лише як соціальний акт чи тип репродуктивної взаємодії, але стає сферою символічної гри, візуального задоволення, виконавської естетики та особистої самопроекції. Такий факт відкриває нові горизонти для свободи в сексуальності, але водночас викликає багато питань щодо наслідків таких змін для фізичного тіла, відчуття справжніх емоцій і здатності до стабільної особистої близькості.

Амбівалентне поєднання ризиків і потенціалів у цифровому сексуальному середовищі ускладнює психосексуальний розвиток особистості, але також відкриває нові можливості для самореалізації та зцілення. Більшість ризиків полягають у нейропсихологічних впливах, які візуальний сексуальний контент

здійснює на людину. Якщо говорити точніше, онлайн-зображення, яке є дуже відверто сексуальним, у довгостроковій перспективі призводить до десенсибілізації шляхів вироблення дофаміну та зрештою спричинити порушення статевої функції у вигляді еректильної дисфункції, зниження лібідо та труднощів з досягненням оргазму. Ці явища є результатом зниження чутливості рецепторної системи до відомих сексуальних подразників, при цьому реальна міжособистісна сексуальна взаємодія тепер виглядає менш емоційно насиченою або стимулюючою.

Поряд з фізіологічним аспектом, злиття психосексуальної ідентичності з власним образом тіла є складним в онлайн-середовищі. Фактичний розпад досвіду, коли статеві акти відбуваються через аватари, екрани чи ігрові сюжети, призводить до деградації зв'язку між внутрішніми сексуальними відчуттями та тілом у реальному житті. Це, у свою чергу, погіршує здатність будувати стійкі любовні стосунки, оскільки потреба в постійній, тісній у всіх аспектах та емоційно інтенсивній взаємодії з іншою людиною відходить на другий план.

Іншою великою загрозою є погіршення здатності розвивати міжособистісні стосунки, що призводить до прояву цифрової алекситимії – зменшення або втрати здатності ідентифікувати та описувати почуття у себе у зв'язку з тілесною взаємодією. Цей фактор ще більше посилюється занепадом традицій дотику, тактильних контактів і фізичної присутності, які традиційно несуть і виражають співчуття та близькість. У той же час цифрове середовище створює стимули для компульсивної поведінки, коли надмірне використання сексуалізованих платформ розвиває ознаки поведінкової залежності, яка перетинає особисті часові, емоційні та соціальні кордони. Незважаючи на ризики, цифрова сексуальність має невивчений позитивний потенціал, який може змінити, і фактично змінив, сучасні концепції сексуальних норм, тілесності та суб'єктивності. По-перше, цифровий простір створює інклюзивне середовище, в якому ЛГБТК+ люди, небінарні люди або люди з інвалідністю можуть безпечно досліджувати та виражати свою сексуальність. Анонімність, символізм і варіативність репрезентацій дають простір для вільної

саморефлексії, експериментів і остаточного прийняття.

При цьому деякі цифрові інтерфейси, такі як віртуальна реальність, гейміфіковані симуляції та інтерактивні середовища, поступово впроваджуються в практику психотерапії. Це дозволяє більш успішно лікувати розлади адаптації, соціальні фобії, тілесні комплекси, сексуальні травми. У терапевтичній моделі емоційно насичені ситуації є можливість відтворити в безпечному цифровому середовищі без реальної небезпеки для поступового відновлення цілісної сексуальної суб'єктивності. Інший цифровий простір однаково придатний для пропозиції нових альтернативних тілесностей – віртуальних тіл, які не відповідають жодним нормам краси, статі чи віку, але можуть підходити суб'єкту як ідеальне втілення. Це допомагає людям, які відчувають соціальний стрес через зовнішній вигляд, мати позитивну самоідентифікацію тіла та сексуальну привабливість у вдаваній, але важливій частині [5].

Цифрова сексуальність, як факт численних явищ і практик, якими вона активно синтезувалася в рамках культурної реальності сучасності, поступово стає новою нормою соціальної взаємодії та сексуального самовираження. У цьому відношенні він переглядає давні уявлення про інститути статевого виховання, моногамії, шлюбу та гендерної ідентичності. Відхід від соціальних форм, заснованих на фізичній співприсутності та прямому тілесному контакті, відкриває нові можливості для самовираження у стосунках через віртуальні простори, де конструюється ідентичність, а референційність до тіла робиться відносною. У цьому процесі очевидно буде взаємодія між більш широкими соціокультурними елементами, такими як індивідуалізація, гіпермобільність, техноцентризм і криза фізичної присутності. Індивідуалізація демонструє, як така технологічна функція дозволяє та підтримує створення, маніпулювання та контроль власної сексуальності в безмежному цифровому просторі. Це дає змогу людині побудувати свою сексуальну ідентичність, подолати обмеження звичайних гендерних і сексуальних ролей і випробувати нові форми сексуального самовираження, деякі з яких можуть суперечити соціальним

нормам. У такій ситуації офіційні інститути сексуальної соціалізації, засновані на сімейних моделях чи моральних цінностях, зазнають великого стресу через нові форми сексуальності, що розвиваються в неформальному секторі соціальних інститутів, часто без чітких обмежень чи норм згоди.

Гіпермобільність є основною передумовою для поточної демократизації сексуальності та доступності цифрового контенту, спілкування та взаємодії в глобальному масштабі. Подорожі між різними просторами, реальними чи віртуальними, дозволяють людині взаємодіяти з майже нескінченною кількістю людей, що виходять за культурні, соціальні та географічні рамки, таким чином постійно винаходячи нові сексуальні практики та спільноти, незважаючи на фізичні бар'єри. Гіпермобільність представляє швидку адаптацію до нових сексуальних інтерфейсів і змін у гендерних ставленнях у більш вільному та експериментальному контексті. Техноцентризм – це ідеологія, яка всіма способами вплинула на сучасне культурне будівництво, включно з цифровою сексуальністю. Віртуальні платформи, штучний інтелект, доповнена реальність, кібернетичні пристрої – це технології, які не тільки створюють різні способи сексуальної взаємодії та задоволення, але й відновлюють саму концепцію тілесної присутності. Цифрове середовище робить тілесність просто умовним знаком, який можна змінювати, адаптувати або взагалі скасовувати, і, отже, надзвичайно впливає на роль фізичного досвіду в сексуальній взаємодії. Це створює нову реальність, що дозволяє людині спілкуватися з іншими не лише за допомогою фізичних відчуттів, а й через цілком цифрові канали, які змінюють ідентичність у більш абстрактні, віртуальні форми.

У цю нову цифрову еру, водночас, також існує криза тілесної присутності – поступова заміна фізичного контакту та зв'язку з реальним тілом. Тілесність, яка раніше була основним джерелом сексуального задоволення та інтимності, починає втрачати свою фундаментальну роль у сексуальних стосунках; тепер витісняють інтелектуальні та емоційні прояви контактів. Важливою ознакою цієї кризи є переміщення уваги від реальних фізичних переживань до більш ідеалізованих і абстрактних взаємодій; замість фізичного контакту на перший

план виходять емоційні чи навіть когнітивні аспекти спілкування, які виникають завдяки новим технологіям.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що сексуальність у цифровому світі – це не просто соціокультурна тенденція, а складна нейропсихологічна діяльність, яка встановлює новий принцип задоволення та стосується питань тіла та ідентичності. Він слугує як адаптивна функція, пов'язана з питаннями автономії, стосунків і майстерності, і як джерело можливої сексуальної дисфункції та ізоляції у стосунках. Вивчення цього феномену має поєднувати знання нейронауки, сексології, психотерапії, культурології, мережевої етики та технопсихології.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Evans L. Virtual Reality Pornography: a Review of Health-Related Opportunities and Challenges. *Current Sexual Health Reports*. 2022. № 15 (1). PP. 26–35.
2. Pearson S., Curtis C. Erotic AI chatbots offer research opportunities for the behavioral sciences. *Archives of Sexual Behavior*. *Arch Sex Behav*. 2025. №54 (3). PP. 855–858.
3. Love T., Laier C., Brand M., Hatch L., Hajela R. Neuroscience of Internet Pornography Addiction: A Review and update. *Behavioral Sciences*. 2015. № 5 (3). PP. 388–433.
4. Hsu K. J., Bailey J. M. The «Furry» Phenomenon: Characterizing Sexual Orientation, Sexual Motivation, and Erotic Target Identity Inversions in Male Furies. *Archives of Sexual Behavior*. 2019. № 48 (5). PP. 1349–1369.
5. Jacobs T., Geysemans B., Van Hal G., Glazemakers I., Fog-Poulsen K., Vermandel A., De Wachter S., De Win G. Associations between online pornography consumption and sexual dysfunction in young men: multivariate analysis based on an international Web-Based survey. *JMIR Public Health and Surveillance*. 2021. №7 (10). URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34534092/>

SOCIOLOGICAL SCIENCES

НЕВЕРБАЛЬНЕ СПІЛКУВАННЯ В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Підлужна Ірина Андріївна

викладач

Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна

Вступ. У світі глобалізації міжкультурна комунікація набуває дедалі більшого значення. Окрім мовного аспекту, важливою складовою ефективного міжособистісного спілкування є невербальна комунікація. Вона охоплює жести, міміку, погляд, пози, просторову дистанцію та інші форми вираження, які часто несвідомо впливають на розуміння між представниками різних культур.

Ціль роботи. Метою роботи є окреслення особливостей невербального спілкування у контексті міжкультурної комунікації, виявлення можливих бар'єрів і засобів подолання непорозумінь між представниками різних культур.

Матеріали та методи. Використовувались наступні методи дослідження: описовий метод (спостереження, класифікація та інтерпретація досліджуваних явищ), метод функціонального аналізу.

Результати та обговорення. Невербальне спілкування – це передача інформації без використання слів. До основних засобів належать: жести, міміка, інтонація, погляд, просторове розташування, дотики, одяг, зовнішній вигляд тощо. Ці сигнали часто є культурно зумовленими і можуть тлумачитися по-різному в залежності від національної чи етнічної приналежності.

У різних культурах ті самі жести або мімічні вирази можуть мати кардинально протилежне значення: контакт очима в західній культурі сприймається як ознака впевненості, а в деяких східних – як прояв неповаги. Особиста дистанція в арабських культурах менша, ніж у європейських, що

може викликати дискомфорт тощо.

До невербальних бар'єрів у міжкультурному спілкуванні належать: хибне тлумачення невербальних сигналів; етноцентризм – оцінка інших культур крізь призму власної; відсутність знань про культурні традиції невербальної поведінки; гендерні відмінності у сприйнятті та вияві невербальних ознак.

Можна виділити наступні способи подолання комунікативних труднощів: підвищення міжкультурної компетентності через освіту та тренінги; спостереження та адаптація до комунікативної поведінки співрозмовника; уникнення швидких висновків і стереотипів; вивчення невербальних кодів інших культур як частини мовної підготовки.

Висновки. Невербальне спілкування є невід'ємною частиною міжкультурної комунікації. Його ефективне використання потребує глибокого розуміння культурних відмінностей, уважності до невербальних сигналів та готовності до адаптації. В умовах інтернаціоналізації суспільства розвиток навичок міжкультурного невербального спілкування є необхідним для гармонійного співіснування й успішної взаємодії.

ФЕЙКОВІ НОВИНИ ЯК ЗАГРОЗА ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ СУСПІЛЬСТВА

Ткачук Юліана Олегівна,
студентка

Крутофіст Вікторія Григорівна,
студентка.

Сливка Любов Василівна,
науковий керівник

Вступ.

У сучасному світі інформація поширюється з небаченою швидкістю завдяки соціальним мережам та цифровим медіа. Проте разом з цим зростає і кількість фейкових новин – свідомо сфабрикованих або викривлених повідомлень, що вводять в оману аудиторію. Фейки здатні впливати на суспільну думку, політичні процеси, психологічний стан людини та навіть безпеку держави. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування стійкості до дезінформації та розвитку навичок критичного мислення.

Мета роботи.

Дослідити природу фейкових новин, способи їх поширення, механізми впливу на свідомість людини та визначити ефективні методи їх розпізнавання й протидії.

Матеріали та методи.

У роботі використано аналітичний метод для вивчення наукових публікацій, журналістських розслідувань, звітів фактчекінгових організацій (StopFake, VoxCheck, Media Detector), а також соціологічні опитування щодо рівня довіри до ЗМІ. Проведено порівняльний аналіз прикладів фейкових новин, виявлених у медіапросторі України протягом 2022–2024 років.

Результати та обговорення.

Виявлено, що більшість фейкових новин поширюються через соціальні мережі, месенджери та анонімні Telegram-канали. Найчастіше вони апелюють

до емоцій страху, обурення або патріотизму, що робить їх особливо небезпечними в періоди політичної нестабільності чи війни. Аналіз показав, що низький рівень медіаграмотності та відсутність звички перевіряти джерела інформації сприяє швидкому поширенню фейків. Серед ефективних методів протидії – фактчекінг, освітні ініціативи, алгоритми виявлення дезінформації та відповідальна поведінка користувачів.

Висновки.

Фейкові новини є серйозною загрозою для інформаційної гігієни та безпеки громадян. Запобігання їх впливу можливе лише за умови поєднання технічних, освітніх та культурних заходів. Необхідне впровадження інформаційної гігієни в систему освіти, розвиток критичного мислення та підтримка незалежних фактчекінгових ініціатив.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ГЛОБАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ І КУЛЬТУРНИХ АСПЕКТІВ

Тур Кіра В'ячеславівна
здобувач вищої освіти 1 курсу
ФПФОДР НПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Гіденко Євген Сергійович
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
ННІ ПФППД НПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Гендерна рівність у глобальному контексті соціальних, економічних і культурних аспектів набуває особливої значущості у сучасному світі, де відбуваються швидкі трансформації як на національному, так і на міжнародному рівнях. Умови глобалізації, що супроводжуються активною інтеграцією країн, сприяють формуванню нових соціальних, політичних і економічних процесів, які вимагають переосмислення традиційних моделей взаємодії між статями.

Сучасні виклики, зокрема нерівність у доступі до економічних ресурсів, обмеження можливостей для кар'єрного зростання жінок та стереотипізація в культурному просторі, підкреслюють необхідність глибокого аналізу даної проблематики. За даними міжнародних організацій, таких як ООН та ЮН Вумен, забезпечення рівноправності є суттєвим чинником досягнення стійкого економічного зростання, соціальної справедливості та культурного розвитку. Крім того, глобальні соціальні зміни стимулюють пошук інноваційних підходів для усунення дисбалансу між статями, що є важливим завданням для держав і громадянського суспільства.

Однією з цілей Національної доповіді є «Гендерна рівність», яка є одним

із пріоритетних напрямків реформування системи Міністерства внутрішніх справ та одним із ключових факторів формування державної політики для всіх органів, очолюваних Міністр. Внутрішні справи. Зустріч стосувалася питання зниження рівня гендерного насильства та домашнього насильства, забезпечення ефективної профілактики його проявів та своєчасної допомоги потерпілим, забезпечення рівних можливостей для представництва на вищих рівнях прийняття рішень у політичному та соціальному житті тощо [5].

Регулювання гендерної рівності здійснюється на основі Конституції України [1] та низки спеціалізованих законодавчих актів, які спрямовані на забезпечення рівних прав та можливостей для всіх громадян. Конституція України, зокрема її стаття 24 [2], гарантує рівність всіх осіб перед законом та забороняє будь-яку дискримінацію, що створює фундамент для подальшого розвитку гендерно рівноправного суспільства. Цей основний нормативний документ формує правову базу для подальшої деталізації принципів рівності в інших законодавчих актах.

Суттєву роль у регулюванні гендерної рівності відіграє Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який визначає правові механізми усунення гендерних стереотипів, забезпечення рівного доступу до економічних, соціальних та культурних благ, а до того ж сприяння інтеграції принципів гендерної рівності у всі сфери суспільного життя. Цей закон спрямований на створення умов, в яких жінки та чоловіки можуть реалізувати свій потенціал без урахування статевих ознак, що є критично важливим у контексті глобальних соціальних трансформацій [3].

Не менш важливим є міжнародне правове регулювання, зокрема Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), яка закріплює основні принципи боротьби з дискримінацією на ґрунті статі та є орієнтиром для вдосконалення національного законодавства. Ця конвенція стимулює держави до перегляду та модернізації своїх правових норм з метою досягнення справедливості та рівності у всіх сферах життя [6].

Регулювання гендерної рівності базується на комплексному підході, що

включає як внутрішні правові документи, так і міжнародні зобов'язання, спрямовані на створення умов для реалізації принципів рівності та забезпечення соціально-економічного прогресу у глобальному контексті.

У рамках гендерної рівності у глобальному контексті соціальних, економічних і культурних аспектів існує низка серйозних проблем, що перешкоджають повноцінному впровадженню рівних прав та можливостей для всіх громадян [7]. Однією з основних проблем є гендерна дискримінація на ринку праці, яка проявляється у розриві в оплаті праці між чоловіками та жінками, обмеженому доступі жінок до керівних посад, а також збереженні стереотипних уявлень про «чоловічі» та «жіночі» професії. Ця проблема є особливо актуальною, оскільки економічна нерівність безпосередньо впливає на добробут населення та темпи розвитку суспільства в цілому.

Ще одним викликом є нерівний розподіл сімейних і побутових обов'язків, який залишається серйозною перешкодою для кар'єрного розвитку жінок. У багатьох країнах жінки витрачають значно більше часу на неоплачувану домашню працю, що обмежує їхні можливості для професійного зростання та фінансової незалежності. Це, у свою чергу, посилює економічну залежність жінок і ускладнює подолання гендерних бар'єрів у суспільстві.

Гострою проблемою є недостатнє представництво жінок у політичних і владних структурах, що обмежує їхню участь у прийнятті важливих державних рішень. Попри міжнародні ініціативи, спрямовані на підвищення рівня залученості жінок до політичного життя, їхня частка серед керівників держав, парламентів і місцевих органів влади залишається значно нижчою порівняно з чоловіками. Це призводить до того, що питання гендерної рівності не завжди отримують належну увагу в політичному порядку денному.

Ба більше зберігається проблема гендерного насильства, яке має як фізичні, так і психологічні наслідки. Багато жінок по всьому світу стикаються з домашнім насильством, сексуальними домаганнями та дискримінацією, що підриває їхні права і можливості для повноцінного життя. Відсутність ефективних механізмів правового захисту, недостатня підтримка жертв

насильства та культурні упередження лише ускладнюють ситуацію [4].

Окрему увагу слід приділити проблемі гендерних стереотипів, які продовжують впливати на виховання, освіту, кар'єру та соціальну взаємодію. Традиційні уявлення про ролі чоловіків і жінок у суспільстві обмежують вибір професії, формують нерівні очікування щодо поведінки та можливостей для особистісного розвитку. Освіта та медіа часто підсилюють ці стереотипи, що лише закріплює соціальну нерівність.

Для ефективного подолання проблем, пов'язаних із гендерною рівністю, необхідний всебічний підхід, що охоплює вдосконалення законодавства, реформування ринку праці, зміни в освіті та активізацію громадянського суспільства. Насамперед варто посилити контроль за дотриманням принципу рівності прав, запровадивши жорсткіші санкції за дискримінацію на роботі, зокрема за необґрунтовані розбіжності в оплаті праці та обмеження кар'єрних можливостей для жінок. Необхідно теж законодавчо закріпити вимоги до прозорості заробітних плат, що дозволить усунути приховану нерівність.

Суттєвим кроком у подоланні гендерної нерівності є зміна суспільних уявлень про ролі чоловіків і жінок у сім'ї та професійній сфері. Інформаційні кампанії, спрямовані на подолання стереотипів, можуть сприяти більш збалансованому розподілу домашніх обов'язків. Одним із ефективних заходів є запровадження рівних можливостей для батьків у питаннях догляду за дітьми, як це реалізовано в скандинавських країнах. Надання чоловікам оплачуваних відпусток по догляду за дитиною зменшує тиск на жінок і допомагає усунути дискримінацію на ринку праці.

Щоб забезпечити ширшу участь жінок у політиці, доцільно розширити квотування у виборних та виконавчих органах влади. Це створить передумови для активнішого залучення жінок до процесу ухвалення рішень. А ще важливо підтримувати жіноче лідерство через відповідні ініціативи та освітні програми, що сприятимуть розвитку компетенцій майбутніх керівниць.

Окрему увагу слід приділити боротьбі з гендерним насильством. Необхідно не лише посилити кримінальну відповідальність за насильницькі дії,

а й розширити мережу кризових центрів, служб підтримки та юридичної допомоги для постраждалих. Крім того, варто впровадити навчальні програми для правоохоронців, медиків і соціальних працівників, щоб підвищити їхню ефективність у реагуванні на такі випадки.

Особливу роль у зміні суспільного ставлення до гендерної рівності відіграє освіта. Включення гендерної тематики в шкільні та університетські програми сприятиме формуванню культури рівності та толерантності. Суттєвим є також забезпечення рівного доступу до всіх професій, незалежно від статі, що допоможе подолати традиційні стереотипи.

Досягнення гендерної рівності є необхідною умовою для сталого розвитку суспільства. Усунення дискримінації, забезпечення рівного доступу до можливостей та подолання стереотипів сприятимуть економічному зростанню, соціальній стабільності та політичній справедливості. Впровадження ефективних законодавчих механізмів, реформування ринку праці, зміни в освітній політиці та активізація громадянського суспільства дозволять створити умови, в яких кожна людина зможе реалізувати свій потенціал без гендерних обмежень. Комплексний підхід та спільні зусилля держави, бізнесу та суспільства є ключем до подолання існуючих бар'єрів і побудови рівноправного майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
2. Стаття 24 Конституції України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52.
4. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. Відомості Верховної

Ради України. 2018. № 5.

5. Черкас, Олександр Володимирович, and Є. С. Гіденко. "ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ – ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МВС." Редакційна колегія (2021): с: 230, с. 231. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/79a53668-e84e-41b3-9017-c817708a7a04/content#page=231>

6. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207

7. Указ Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини» від 24 березня 2021 року № 119/2021. Офіційний вісник Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021>

JOURNALISM

ВІРТУАЛЬНІ КОРЕСПОНДЕНТИ: ЧИ ЗАМІНИТЬ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЖУРНАЛІСТА?

Беда С. І.

Студентки Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Вступ. У світі, де інформаційні потоки зростають експоненційно, журналістика стикається з безпрецедентними викликами. З кожною хвилиною у цифровому просторі з'являються тисячі нових повідомлень, статей, постів, відео – і все це створює середовище, у якому надзвичайно складно зберігати якість, об'єктивність та оперативність подачі інформації. У цьому контексті на перший план виходить роль технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ), який дедалі активніше інтегрується в медіасферу. Його застосування охоплює широкий спектр задач – від автоматичного написання новин на основі даних, до глибокого семантичного аналізу великих масивів інформації, генерації мультимедійного контенту, а також виявлення фейкових повідомлень і маніпуляцій.

Водночас поява так званих «віртуальних кореспондентів» – систем, здатних автономно створювати журналістські матеріали – викликає серйозні дискусії серед професіоналів. Це породжує низку запитань: чи здатен ШІ повноцінно замінити журналіста? Чи може алгоритм зрозуміти соціальний контекст, етичні нюанси, емоційне тло події? Чи залишиться за людиною право остаточного голосу в інформаційній екосистемі, чи ми поступово передамо кермо штучному розуму? У цій тезі проаналізовано можливості та обмеження штучного інтелекту в ключових сферах журналістської діяльності – від збору фактів і підготовки інтерв'ю до написання статей і ведення репортажів.

Ціль роботи. Метою даного дослідження є всебічний аналіз можливостей

і обмежень використання штучного інтелекту в основних видах журналістської діяльності, таких як збір фактів, підготовка та проведення інтерв'ю, написання аналітичних і новинних статей, а також ведення репортажів із місця подій. У рамках дослідження розглядаються як переваги застосування AI – зокрема його здатність обробляти великі обсяги інформації, автоматизувати рутинні завдання та підвищувати швидкість створення контенту, – так і його недоліки: обмежена здатність до контекстуального розуміння, відсутність емоційної емпатії, критичного мислення та етичної відповідальності. Робота спрямована на з'ясування того, наскільки штучний інтелект може доповнити або навіть частково замінити журналіста, а також визначення меж, за якими людський підхід залишається незамінним у медіапрактиці.

Матеріали та методи / Materials and Methods. Сучасні технології штучного інтелекту революціонізують сферу журналістики, пропонуючи широкий спектр інструментів і методів, таких як:

- **Генерація тексту:** Моделі на кшталт ChatGPT, Jasper і Google Bard здатні створювати новинні повідомлення, статті, заголовки й анотації на основі заданих тем або фактів.

- **Автоматизована аналітика:** Інструменти на зразок NewsWhip або EchoBox аналізують великі масиви даних у режимі реального часу, виявляючи інформаційні тренди, настрої аудиторії та впливові джерела.

- **Алгоритмічне редагування:** Системи можуть виконувати перевірку граматики, стилістичне редагування текстів і навіть адаптацію контенту під різні цільові аудиторії.

- **Фактчекінг на базі AI:** Алгоритми, як-от ClaimBuster чи Google Fact Check Tools, автоматично виявляють твердження, що потребують перевірки, і шукають підтвердження або спростування з відкритих джерел.

- **Генерація мультимедійного контенту:** ШІ-технології створюють графіки, візуалізації, аудіо- та відеоконтент, включаючи синтезованих дикторів і навіть deepfake-репортажі.

Особливу перспективу відкриває інтеграція цих технологій у повноцінні

«віртуальні редакції», де більшість інформаційних процесів – від збору даних до публікації – можуть бути частково або повністю автоматизовані за участю ШІ.

Результати та обговорення.

1. Збір фактів

ШІ здатен швидко опрацьовувати великі обсяги даних, витягати ключові факти, перевіряти достовірність джерел. Наприклад, алгоритми компанії NewsGuard аналізують надійність новинних сайтів, а Google Fact Check Tools інтегрують машинне навчання у виявлення фейків.

Обмеження: AI не має критичного мислення, не розрізняє контекстуально чутливі теми та не може "поставити уточнююче запитання", як це зробив би журналіст.

2. Інтерв'ю

Деякі моделі можуть генерувати запитання до теми, імітувати діалог або аналізувати текст інтерв'ю. Але жоден AI не замінює живого контакту, невербальних сигналів чи імпровізації у відповідь на несподівані репліки.

3. Написання статей

AI вже зараз використовується для створення коротких новин (спорт, фінанси, погода). Наприклад, Héliograp від The Washington Post генерує звіти на основі статистики.

Обмеження: Тексти, створені AI, часто позбавлені глибини, журналістської інтуїції та стилістичної індивідуальності. Також є ризик генерації помилкової або упередженої інформації.

4. Ведення репортажів

AI не здатен фізично бути присутнім на місці подій. Репортаж вимагає емоційного занурення, опису атмосфери, діалогу з учасниками – те, що поки недосяжне для машин.

Висновки

Штучний інтелект не є прямою заміною журналіста, однак він виступає потужним інструментом, здатним значно підвищити ефективність

журналістської праці, особливо в частині автоматизації рутинних завдань. Його ключові переваги полягають у високій швидкості обробки інформації, здатності працювати з великими обсягами даних, аналітичних можливостях, точності повторюваних операцій та відсутності впливу людського фактора, такого як втома чи емоційна упередженість.

Водночас журналістика – це значно більше, ніж просто передача фактів. Це глибоке осмислення подій, інтерпретація соціальних і політичних контекстів, здатність розпізнавати людські емоції, моральні дилеми та потенційні наслідки інформаційного впливу. Емпатія, інтуїція, особистий досвід журналіста, його критичне мислення та етична відповідальність залишаються незамінними складовими якісної журналістики. Саме завдяки цим якостям людський журналіст здатен не лише інформувати, а й надихати, пояснювати складне простими словами, ставити незручні запитання, захищати суспільні інтереси.

Таким чином, віртуальні кореспонденти на базі штучного інтелекту можуть ефективно доповнювати редакції, допомагаючи обробляти інформаційні потоки, генерувати технічні тексти або виконувати функції фактчекінгу. Проте вони не здатні повністю замінити живе слово, унікальний стиль і ціннісні орієнтири, які несе з собою професійний журналіст. Тому у медіа-ландшафті майбутнього людський голос залишається критично важливим – як носій довіри, відповідальності та гуманізму

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Linden C.-G. Algorithms for journalism: The future of news work / C.-G. Linden // Journalism Practice. – 2017.
2. Wu S., Rao Y., Liu J., Liu Y., et al. Fake News Detection with AI: Current Trends and Challenges / S. Wu, Y. Rao, J. Liu, Y. Liu та ін. // ACM Computing Surveys. – 2021.
3. The Washington Post. How Heliograf is writing thousands of stories a year // The Washington Post. – 2020.

ІНТЕРВ'Ю ЯК ФОРМА КОМУНІКАЦІЇ У АУДІОВІЗУАЛЬНОМУ ТВОРІ

Йонаш Вікторія Володимирівна

студентка 4 курсу

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

Вступ. / Introductions. Актуальність теми інтерв'ю як жанру журналістики в аудіовізуальному контексті обумовлена зростаючим попитом на живу, достовірну й емоційно насичену комунікацію в сучасному інформаційному просторі. Розвиток цифрових медіа, зокрема відеоформатів, перетворює інтерв'ю не лише на джерело інформації, а й на потужний інструмент емоційного впливу, формування суспільної думки та документування сучасності. У цьому контексті інтерв'ю розглядається як жанрова форма, що виконує низку функцій – інформаційну, пізнавальну, аналітичну, а також естетичну. Відеоінтерв'ю, яке є складовою частиною аудіовізуального твору, синтезує словесний, звуковий та візуальний канали комунікації, що зумовлює його високу ефективність та популярність у сучасній журналістській практиці.

Мета роботи. / Aim. Мета дослідження – проаналізувати жанр інтерв'ю як специфічну форму комунікації в межах аудіовізуального твору, визначити його структурні, функціональні та естетичні особливості.

Матеріали та методи./Materials and methods. У нашій роботі використано комплекс методів: теоретичний аналіз наукових джерел (монографій, статей, підручників); структурно-функціональний аналіз жанру інтерв'ю; компаративний метод для порівняння різних підходів до визначення жанрової специфіки; описовий метод – для характеристик жанрових ознак та дискурсивних стратегій у межах відеоінтерв'ю.

Жанр інтерв'ю у журналістиці був предметом уваги багатьох дослідників. До теоретичної розробки цього поняття зверталися І. Михайлин, Ю. Казімова, О. Назаренко, О. Гарачковська, О. Голуб, С. Сербін, Л. Овсієнко,

К. Гавриловська, В. Михайленко, А. Заблоцька, О. Лаврик, А. Червінчук, Л. Довган, Н. Зелінська, І. Бикова, С. Богдан, І. Гуменюк.

Результати та обговорення./Results and discussion. У добу візуального сприйняття й цифрових технологій жанр інтерв'ю зазнає суттєвих змін, трансформуючись відповідно до потреб аудиторії та нових форматів журналістської комунікації. Особливе місце у цьому процесі посідає відеоінтерв'ю – форма, яка дозволяє поєднати інформаційне наповнення з емоційним ефектом безпосередньої присутності.

У контексті аудіовізуального твору інтерв'ю набуває нового функціонального значення: воно не лише передає факти, а й візуалізує особистість респондента, розкриває його інтонацію, емоції, жести. Такий синтез вербального і візуального зумовлює актуальність дослідження інтерв'ю як жанру, що активно функціонує в межах аудіовізуальної комунікації. Особливої значущості набуває поєднання інтерв'ю та відео, оскільки така взаємодія створює ефект присутності та підсилює емоційне сприйняття.

У навчальному посібнику І. Михайлин визначає інтерв'ю як «головний метод збору інформації у журналістиці, сутність якого полягає в здобутті новин методом і повідомлень шляхом усного спілкування суб'єкта (журналіста) з суб'єктом ньюзмейкером (політичним діячем, науковцем, митцем чи просто цікавим співрозмовником)» [10]. У «Академічному тлумачному словнику української мови» також зазначено, що інтерв'ю – це «Призначена для опублікування в пресі, передачі по радіо, телебаченню розмова журналіста з політичним, громадським або яким-небудь іншим діячем і т. ін.» [14, с. 37].

Ю. Казімова акцентує на тому, що інтерв'ю є самостійним жанром, який репрезентує суспільно значущу інформацію у формі діалогу між журналістом і респондентом [5, с. 60]. О. Назаренко підкреслює мовну багатогранність цього жанру, яка сприяє реалізації діалогічності [11]. Вона звертає увагу на багаторівневість інтерв'ю як тексту, в якому присутні як авторські елементи ведучого, так і пряма мова респондента, що робить жанр поліфонічним.

О. Гарачковська розглядає інтерв'ю як жанр публіцистики, орієнтований

на інформування громадськості про позиції та досвід відомих осіб. Вона відзначає його структурну своєрідність, що дозволяє журналісту формувати розмову у вільному стилі, порушуючи як професійні, так і особисті теми [2, с. 86]. Це дає змогу аудиторії глибше зрозуміти внутрішній світ героя інтерв'ю. Водночас вона підкреслює важливість публічності цієї форми, оскільки публіцистичний жанр завжди орієнтований на широкий суспільний резонанс.

О. Голуб подає інтерв'ю як «журналістський матеріал, який передбачає розпитування відомої чи анонімної особи, щоб виявити інформацію, пояснення, позицію...» [3]. У посібнику «Медіакомпас: путівник професійного журналіста» Голуб наголошує на важливості емпатійності, довіри, гнучкості в розмові, а також здатності журналіста допомогти респонденту розкритися: «...примусити людину сказати більше, ніж вона планувала...» [3]. Його позиція підкреслює психологічний вимір інтерв'ю, в якому ключовим є не лише зміст, але й процес комунікації.

Інтерв'ю є керованою формою комунікації, де журналіст не лише веде бесіду, а й впливає на її зміст. Це підкреслює С. Сербін, який зазначає потенціал маніпуляції через мовні засоби впливу [14]. А. Заблоцька також підкреслює домінуючу роль журналіста: «...у ньому домінуючу роль грає інтерв'юер, який керує бесідою...» [4]. У науковому дискурсі ця теза часто використовується для аналізу жанру інтерв'ю як форми структурованого діалогу, в якому один з учасників має перевагу в управлінні комунікацією.

Особисті риси журналіста, такі як емоційна стійкість, зацікавленість та відповідальність, мають визначальне значення. Л. Овсієнко зазначає: «...важливо навчити майбутніх журналістів здатності керувати ними...» [12, с. 376]. Питання професійної підготовки журналістів, зокрема емоційного інтелекту, дедалі активніше обговорюється у сучасних дослідженнях журналістики як ключова умова якісного інтерв'ю.

Етичний компонент формулювання питань є критично важливим. К. Гавриловська акцентує: «Завдання інтерв'юера полягає в тому, щоб

максимально неупереджено й об'єктивно зареєструвати відповіді...» [1]. Водночас, як зазначає О. Кузьменко, провокативні питання можуть слугувати інструментом пошуку істини [7]. Це свідчить про наявність суперечностей у теоретичному осмисленні ролі журналіста: з одного боку – нейтрального посередника, з іншого – активного учасника діалогу.

В. Михайленко у своїх працях радить журналістам формувати чіткі, конкретні питання, використовувати уточнювальні сполучники та не задовольнятися односкладовими відповідями. Особливо ефективним є застосування контрзапитань, що сприяє глибшому розкриттю теми [9]. Його рекомендації мають практичну значущість у навчанні майбутніх журналістів і можуть бути використані як методологічна основа для аналізу ефективності інтерв'ю. Журналістика в Україні зазнає суттєвих змін в умовах війни. Як зазначає О. Марків: «Використання засобів масової інформації в цій боротьбі є тотальним...» [8, с. 290]. У таких обставинах формується нове розуміння жанру інтерв'ю. А. Кострубіцька стверджує: «Дедалі зрозумілішим стає, що лише незалежна журналістика може допомогти дати точне розуміння війни...» [6, с. 95]. В умовах збройного конфлікту інтерв'ю набуває ще більшої ваги як інструмент документування реальності, трансляції особистих історій та формування національного наративу.

Висновки./Conclusions. Таким чином, інтерв'ю – це динамічний, багаторівневий жанр, що постійно розвивається й адаптується до нових умов комунікації. Його гнучкість, поєднання діалогічності та публічності, здатність передавати як факти, так і емоції, роблять інтерв'ю ключовим інструментом сучасної журналістики, особливо в межах відеоформатів, де поєднуються словесна і візуальна репрезентація. Інтерв'ю як жанр виконує не лише інформативну, а й емоційно-комунікативну функцію. У межах відеопроєктів воно забезпечує глибину, автентичність і залученість аудиторії. Відеоінтерв'ю формує платформу для обміну досвідом, ідентифікації зі спікером і мотиваційного впливу. Сучасні дослідження підтверджують, що інтерв'ю перебуває в процесі постійної трансформації, відображаючи виклики часу,

зміни у суспільстві та розвиток комунікаційних технологій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гавриловська К. Інтерв'юерський практикум як чинник розвитку комунікативних навичок особистості. *Психологічні перспективи [редкол. : Л. Засекіна (голов. ред.) та ін.]*. 2010. Вип. 16. С. 26-34.
2. Гарачковська О. Жанрові особливості інтерв'ю в сучасному інформаційному просторі. *Український Інформаційний Простір*. 2021. №1(7). С. 86-93.
3. Голуб О. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Київ : ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.
4. Заблоцька А. Специфіка взаємодії комунікантів у різних видах інтернет-інтерв'ю. *Актуальні проблеми сучасної транслятології, лінгвокраїнознавства та теорії міжкультурної комунікації* : зб. Матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнародною участю, 4 жовтня 2021 р. Вінниця: Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2021. С. 113-119.
5. Казімова Ю. До поняття формату жанру інтерв'ю у журналістиці. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. №896. С. 59-62.
6. Кострубіцька А. Свобода слова та окремі аспекти державного регулювання діяльності засобів масової інформації під час війни. *Вчені зап. Тавр. нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського. Серія : Публіч. упр. та адміністрування*. 2022. Т. 33, № 3. С. 93-97.
7. Кузьменко О. Пейоративна оцінка адресата в англomовному інтерв'ю (на матеріалі глянцевого журналу для чоловіків GQ). *Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : матеріали Всеукр. наук. конфер. пам'яті докт. філол. наук, проф. Д. І. Квеселевича*. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С. 45-47.
8. Марків О. Формування в майбутніх журналістів культури роботи з інформацією в умовах гібридної війни. *Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / за заг. ред.*

В.О. Жадька. Київ : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2018. С. 290-304.

9. Михайленко В. Регулятивна функція запитань у текстах інтерв'ю. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2012. Вип. 22. С. 185-193.

10. Михайлин І. Основи журналістики: підручник. Київ, 2011. 496 с.

11. Назаренко О. Політичне інтерв'ю в сучасному медіадискурсі: структура та функції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. № 71. 2025. С. 110. URL: <http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v71/26.pdf> (дата звернення: 30.04.2025).

12. Овсієнко Л. Емоційний інтелект та його вплив на формування фахової компетентності майбутнього журналіста. *International Science Conference «The latest problems of modern science and practice», January 11-14, 2022. USA : Boston*. Р. 376.

13. Сербін С. Рольові функції маніпулятора в прямоефірних інтерв'ю. *Медіапростір: збірник наукових статей із соціальних комунікацій*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 7. С. 32-41.

14. Словник української мови : в 11 т. Київ, 1973. Т. 4. С. 37.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ КАК ИНСТРУМЕНТА ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ

Коваленко Анастасия Александровна
студентка 4 курса, направление «Маркетинг»
Университет имени Альфреда Нобеля, г. Днепр

Введение. Современная журналистика всё чаще взаимодействует с цифровыми медиа. Социальные сети стали не только каналом распространения информации, но и мощным инструментом влияния на аудиторию. Актуальность исследования обусловлена ростом доверия к контенту из соцсетей по сравнению с традиционными СМИ.

Цель работы. Целью исследования является анализ способов формирования общественного мнения с помощью публикаций в социальных сетях, а также выявление особенностей восприятия таких сообщений пользователями.

Материалы и методы. Исследование проводилось методом анализа контента публикаций в Instagram и Telegram, имеющих высокий уровень вовлечённости. Также были использованы элементы анкетирования среди студентов в возрасте от 18 до 25 лет.

Результаты и обсуждение. Было установлено, что посты, оформленные в личностном и эмоциональном ключе, вызывают больше доверия. Более 65% респондентов отметили, что именно через соцсети впервые узнают о социальных проблемах и формируют отношение к ним. Инфлюенсеры и блогеры играют роль неформальных лидеров общественного мнения.

Выводы. Социальные сети – эффективный инструмент формирования общественного мнения. Умелое использование формата, языка и визуального контента способствуют распространению как достоверной информации, так и фейков. В условиях цифровизации журналистам важно адаптировать профессиональные стандарты к новой реальности.

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПІСЛЯВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ ТА РЕНОВАЦІЇ ХАРКОВА

Назаренко Валерія Вікторівна

Молодший науковий співробітник
Інститут геологічних наук НАН України
м. Київ, Україна

Вступ. Наслідки воєнного втручання на стан міського середовища Харкова, значні руйнації промислових підприємств, житлових будинків та адміністративних будівель, енергетичного та транспортного сектору, будівель та інфраструктури закладів освіти, культури, медичних установ, торговельних приміщень набули вражаючих масштабів. Міська влада робить усе можливе для поточного відновлення житла, медичних та освітніх закладів, підтримки роботи транспорту та енергетики.

Мета роботи. Можливості по відновленню міста в умовах війни обмежені, тому значна частина зруйнованого міського простору може бути повноцінно відроджена після перемоги. Тому зараз проводиться робота з визначення масштабів та характеру руйнації, використовуючи доступні інформаційні матеріали та дослідження змін природних умов під впливом наслідків ворожих атак. Моніторинг перспектив участі з боку міжнародної спільноти щодо відновлення зруйнованого житлового фонду та інфраструктури міста проводиться разом з підготовкою проєктів та пропозицій місцевих науковців та фахівців.

Матеріали та методи. Аналіз руйнівних наслідків нечисленних ворожих атак на місто Харків та перспектив його відродження проводились на основі дослідження інформаційних матеріалів з відкритих джерел та спостережень на місцях. Для цього використовувались матеріали з сайтів державної та військової адміністрації, з періодичних видань, наукових публікацій, особистих досліджень автора та фондів матеріалів.

Результати та обговорення. Під час повномасштабної війни у Харкові

було зруйновано або пошкоджено безліч промислових підприємств, житлових будинків, об'єктів транспортної, енергетичної інфраструктури, багато природних та історичних пам'яток. За кількістю культурних пам'яток, які постраждали внаслідок обстрілів окупантів на першому місці опинилися Харків та Харківська область, де налічується 314 таких об'єктів. Загалом по країні вже є більше тисячі об'єктів, пошкоджених унаслідок ворожих атак. З них національного значення більше ніж 120. [1]

Під час воєних дій, коли ворог щоденно наносить удари по житловій забудові та інфраструктурі міста, процес реновації набіг нових форм. Тут налагодили проведення ремонтних робіт та відновлення одразу після пошкоджень, задіюючи комунальні служби міста та спеціалізовані підрозділи. Внаслідок ворожих обстрілів тільки у вересні в Харкові було пошкоджено 339 житлових будинків. [2] Ще у 2024 році кількість зруйнованих та пошкоджених будинків значно перевищувала вісім тисяч.

Зважаючи на обставини, велику увагу приділено співпраці з міжнародними фондами, пошуку інвесторів, розгляду пропозицій по відродженню міста від міжнародних державних установ та окремих приватних осіб.

Влада Харкова вже має домовленості з Німеччиною, яка допоможе у відновленні енергетичної галузі міста. [3]

Інвестори також мають бажання долучитися до будівництва підземного містечка у Харкові, проект якого був представлений у тому році. Коли повністю буде створена проектно-кошторисна документація, вони візьмуть участь у конкурсі і почнуть будівництво. Проект передбачає створити не тільки підземну частину, а й наземну. [4]

Зважаючи на постійні обстріли та руйнування житлової інфраструктури, в Харкові продовжують активну роботу над проектом облаштування муніципального житла. До цього проекту залучене фінансування від уряду Німеччини. Зауважимо, що ці іноземні партнери мають досвід відбудови житлового фонду після Другої світової війни. [5]

Враховуються думки та пропозиції і відповідальних осіб, і фахівців.

Щоб вірно спланувати відновлення будь якого міста, відмітив Филип Декорте, директор по надзвичайним ситуаціям ООН-Хабитат (Filiep Decorte, Director of Emergencies, UN Habitat), чією метою є допомога місцевим органам влади у відновленні міста, дуже важливо зрозуміти, що відбувалося у ньому до війни. Україна втратила майже 20% населення. Міста потрібно буде заново заселити. Це означає не тільки реконструкцію, але й відродження, регенерацію міст і територій. [6]

Дискусія форуму Германського Фонду Маршалла мала підзаголовок – «Реконструкція почнеться з регіонів». Натанаел Лімінскі, міністр і голова державної канцелярії землі Північний Рейн-Вестфалія (Nathanael Liminski, Minister and Head of the State Chancellery, North Rhine-Westphalia), у вітальному зверненні до учасників цього форуму порівняв руйнування України із зруйнованим Берліном 1945 року. Він сказав, що за оцінками The Times в Україні було зруйновано більше будівель, ніж якби увесь Манхеттен був зруйнований чотири рази. 106 лікарень, 109 церков, 708 шкіл. Після такого легко впасти у відчай. Задача відновлення величезна. Але ми повинні почати якомога швидше. І ключові слова тут – повинні почати швидше. [6]

Висновки. Незважаючи на те, що обстріли та руйнація міста Харків ще продовжуються, постійно ведеться величезна робота по усуненню пошкоджень будівель та інфраструктури, допомозі місцевим мешканцям. Продовжується ефективний пошук та взаємодія з потенційними інвесторами, архітекторами, міжнародними фондами, державними та приватними установами, які готові долучитися до відновлення міста Харків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Харківська область на першому місці за кількістю пам'яток культури, які постраждали від обстрілів. <https://stroyobzor.ua/ru/kharkov/news-city/kharkivska-oblast-na-pershomu-misci-za-kilkistyu-pamyatok-kulturi-yaki>
2. У вересні ворог атакував Харків 15 разів.

<https://t.me/citykharkivua/57550>

3. Стройобзор. Новини міста. <https://stroyobzor.ua/ru/kharkov/news-city/v-comu-roci-kharkiv-pochne-buduvati-novi-stancii-metro>

4. Інвестори мають бажання долучитися до будівництва підземного містечка у Харкові. <https://kharkov.comments.ua/ua/news/society/developments/25201-investori-mayut-bazhannya-doluchitisya-do-budivnictva-pidzemnogo-mistechka-u-harkovi.html>

5. У Харкові розробляють проект муніципального житла. Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконвчого комітету. Харків. 01 листопада 2024 р. <https://www.city.kharkiv.ua/uk/news/igor-terekhov-u-kharkovi-rozroblyayut-proekt-munitsipalnogo-zhitla-56749.html>

6. №1 Голос Америки 12 Июнь, 2024 16:18 Стан Прибылов «План Маршалла» для Украины <https://www.objectiv.tv/objectively/2024/08/08/ne-tolko-shkoly-terekhov-anonsiroval-podzemnye-otdeleniya-bolnits-v-harkove/>

ВПЛИВ ВІЙНИ НА КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР ЗАПОРІЖЖЯ

Тернова Алла Іллівна

к.філол.н., доцент

Баля Вероніка Владиславівна

студентка 4 курсу спеціальності «Журналістика»

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Військова агресія російської федерації проти України стала каталізатором глибоких трансформацій у всіх сферах життя українського суспільства, зокрема й у культурному просторі м. Запоріжжя. Медіаконтент, як один з ключових елементів культурного простору прифронтового міста, зазнав суттєвих змін і відображає нові реалії сьогодення, стає одним із впливових факторів впливу на настрої, свідомість і цінності мешканців міста. У цифрову епоху, що стрімко розвивається, пропаганда зазнала значних змін, використовуючи можливості соціальних мереж, алгоритмів, інтернет-технологій тощо. Це включає в себе поширення неправдивої інформації та маніпулювання громадською думкою через персоналізовані повідомлення. Цифровий простір відкриває нові шляхи для психоемоційного впливу та розповсюдження пропагандистських матеріалів, що «підкреслює необхідність критичного аналізу інформації» [2, с. 12]. Традиційно якісна журналістика протиставляється пропаганді, але в контексті війни медіа повинні адаптувати свої стратегії, використовуючи механізми ефективної контрпропаганди для протидії агресору. Як ключовий комунікаційний інструмент, масмедіа відіграють значну роль у формуванні естетичних уподобань аудиторії. Створення і публікація різножанрових матеріалів на культурну тематику є важливим інструментом не лише для формування навичок критичного аналізу культурних надбань, але й для ефективної популяризації культурних процесів, явищ, оскільки їх глибше розуміння та осмислення сприяють зростанню зацікавленості та поширенню інформації. Однак, існує проблема домінування розважального контенту над висвітленням «серйозного» мистецтва [4, с. 60]. Країна-агресор використовує масштабне

фінансування пропагандистської культури, особливо на території області, що тимчасово окупована, з метою легітимізації державної політики та використання інформаційного простору як інструменту гібридної війни. Стратегічні цілі цього процесу включають «дестабілізацію суспільства, провокування внутрішніх конфліктів, руйнування національної єдності, дискредитацію органів державної влади України та формування негативного міжнародного іміджу країни» [3, с. 222]. Війна кардинально змінила культурний простір Запоріжжя, ставши каталізатором глибоких трансформацій, що позначились на медіаконтенті та його сприйнятті суспільством. **Мета** цього дослідження: з'ясувати як провідні запорізькі медіа висвітлюють культурну проблематику під час війни.

Матеріали та методи. Для дослідницької роботи було обрано публікації «Суспільне. Запоріжжя» – філії Національної суспільної телерадіокомпанії України, до якої входять телеканал, радіоканал «Українське радіо Запоріжжя» та диджитал-платформи. Ця регіональна суспільна телерадіокомпанія мовить на території нашої області. Вибірка зроблена у період вересень 2024 р. – травень 2025 р., окремі матеріали датуються 2021 р. – п. пол. 2022 р. Для досягнення мети були використані такі методи дослідження: спостереження й аналізу (під час перегляду публікацій), порівняльний (під час кількісного підрахунку матеріалів на зазначену тему). Описовий метод застосовувався при узагальненні результатів роботи та формулюванні висновків проведеного дослідження.

Результати та обговорення. Дослідження медіакультури, як це висвітлено у праці Т. А. Євченко, «демонструє її ключову роль у соціальній інтеграції особистості» [1, с. 42]. За нашими спостереженнями, до широкомасштабного вторгнення РФ в Україну медіаакценти у запорізьких медіа були спрямовані на просування потенціалу регіону, інклюзивність у місті..., то в умовах війни медіакультура трансформується, адаптуючись до нових викликів. Вона зосереджується на підтримці суспільної стійкості, збереженні національної ідентичності та протидії деструктивним інформаційним впливам, що є фундаментальними для об'єднання запорізької громади та задоволення

базових потреб тимчасово переміщених осіб, в інтеграції людей в соціальні групи у цей період дестабілізації, руйнування тощо. Аналіз культурних новин Запоріжжя *до та під час* війни виявляє значні зміни в тематиці матеріалів та акцентах на окремих темах. Домінуючою тенденцією довоєнного періоду є фокус на репрезентації потенціалу регіону, зокрема туристичного. Яскравим підтвердженням зазначеного є висвітлення у медіа перемоги Національного заповідника «Хортиця» в галузевій туристичній премії Ukraine Tourism Awards 2021. У матеріалі Дениса Астаф'єва (Суспільне. Запоріжжя, 20 грудня 2021 р., <https://surl.li/fprdet>) йдеться про успіхи регіону в сфері туризму. Акценти направлені на результати щодо забезпечення інклюзивності та доступності «меки Запорізького краю», зокрема наголошується на спорудженому оригінальному підйомі на Пагорб Єдності, встановленні тактильної плитки та аудіогіда. Ці заходи спрямовані на створення комфортних умов для всіх відвідувачів, незалежно від їхніх фізичних можливостей.

З початком активної фази воєнних дій спостерігається яскраво виражене зміщення інформаційного фокуса в бік військової тематики. Прикладом є новинне повідомлення «До Національного заповідника "Хортиця" передали зброю I-XVII століть, яку незаконно намагалися вивезти за кордон» (Суспільне. Запоріжжя, 6 лютого 2025 р., URL: <https://surl.li/zftjuu>). У цьому матеріалі журналістки Елли Філоненко йдеться про передання нашому заповіднику значної кількості культурних цінностей, зокрема зброї та елементів старовинного одягу, вилучених митними органами під час спроби незаконного транскордонного переміщення. Цей факт актуалізує проблему збереження історико-культурної спадщини в умовах підвищених ризиків.

Упродовж 01-29 травня 2025 р. «Суспільне. Запоріжжя Культура» (<https://suspilne.media/zaporizhzhia/tag/kultura/>) опублікувало 9 різножанрових матеріалів (сюжети, репортажі, мультимедійні публікації тощо), які висвітлюють культурні події м. Запоріжжя чи участі запоріжців у різних заходах такого плану. Варто зазначити, що тематика журналістських робіт досить різноманітна і торкається багатьох напрямів культури. Серед них: «День

пам'яті та перемоги над нацизмом: у Запоріжжі вшанували полеглих у Другій світовій війні» (1.05.2025, автор Анастасія Губіна), «День матері у Запоріжжі: почесні грамоти та подарунки» (08.05.2025, автор Дмитро Нагорний), «"Усвідомлена робота проти української культурної спадщини": Максим Остапенко про звільнення з "Києво-Печерської лаври"» (11.05.2025, автори Анастасія Губіна, Наталя Чикулова), «"Алея Незламних Міст": у Запоріжжі відкрилась виставка, присвячена прифронтовим обласним центрам» (13.05.2025, автори Дмитро Нагорний та Дар'я Пасічник), «Беквокалістка з Енергодару з гуртом Ziferblat представлятиме Україну на "Євробачення-2025"» (17.05.2025, автор Дмитро Нагорний), «У Запоріжжі вшанували пам'ять полеглих внаслідок радянських політичних репресій» (18.05.2025, автор Анастасія Губіна), «Запорізького історика Максима Остапенка звільнили з посади гендиректора заповідника "Києво-Печерська лавра"» (22.05.2025, оновлено, автор Анастасія Губіна), «Чотири старовинні будинки в Запоріжжі внесли до держреєстру нерухомих пам'яток» (24.05.2025, автор Анастасія Губіна), «У Запоріжжі відкрилась виставка фрагментів метеорита, який впав на території Запорізької області понад 80 років тому» (25.05.2025, автори Дмитро Нагорний та Світлана Гарбузова). Чимала частка матеріалів так чи інакше тісно пов'язана із війною, так, наприклад у квітні «Суспільне. Запоріжжя» опублікувало «Окупована спадщина: у Запоріжжі відкрилася експозиція зі старовинними поштовими листівками захопленого Бердянська» (автор Анастасія Губіна) чи матеріал «"Перлина світової промислової архітектури": історія будівництва Дніпровської гідроелектростанції у Запоріжжі. Ексклюзивно», у якому журналісти Дмитро Нагорний та Анастасія Потапенко розповідають як «Проект століття став мішенню війни». Отже, попри війну, культурне життя у місті продовжується. Яскравим прикладом є проведення і висвітлення у медіа перебігу подій Міжнародного кінофестивалю короткометражних фільмів під назвою «ZIFF». Аналіз матеріалів до війни, наприклад від 18.09.2021 р. «У Запоріжжі триває фестиваль короткометражних фільмів ZIFF» (<https://surl.lt/sunjnb>) та під час воєнних дій (від 22.09.2024 р.,

<https://surl.lu/zthszb>) дозволяють нам стверджувати, що культурні традиції у м. Запоріжжя, попри все, зберігаються. Обидва матеріали присвячені одному культурному заходу – міжнародному кінофестивалю «ZIFF». Вони демонструють стабільність проведення цього масштабного і популярного серед містян і гостей нашого міста культурного заходу, незважаючи на географічну близькість до зони бойових дій. Це підтверджує стабільність у проведенні подібних заходів та висвітлення культурних подій в Запоріжжі в умовах воєнного стану.

Висновки. В умовах війни зростає важливість якісної журналістики та ефективних стратегій контрпропаганди як інструментів протидії інформаційній агресії з боку держави-агресора. Медіапростір та культурне життя Запоріжжя в умовах війни є складним та динамічним явищем, що характеризується одночасною адаптацією та протидією інформаційним загрозам, зусиллями зі збереження культурної спадщини та підтримкою культурної діяльності як важливого елементу суспільної стійкості, незламності та опору агресору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Євченко Т. А. До питання про трактування терміна «медіакультура» споживачами медійного продукту (на прикладі Запорізького регіону). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Сер. : Соціальні комунікації. 2019. № 14. С. 40–48.
2. Маркус А. О. Мас-медіа як фактор формування культурних пріоритетів суспільства. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024. 46 с.
3. Мельник Л. М. Особливості російсько-української інформаційної війни. *Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. Біла Церква, 2023. С. 222–223.
4. Михайличенко А. Контрпропаганда в українських ЗМІ, реалії сьогодення. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2017. Vol. 21, Issue 130. С. 59–64.

ТИША ЯК НОСІЙ СЕНСУ: ФУНКЦІЇ ЗВУКОВОЇ ПАУЗИ В КІНЕМАТОГРАФІ

Каращук Владислав

аспірант Київського університету культури,
м. Київ, Україна

Вступ. Тиша має особливу емоційну та естетичну цінність у кінематографі. Після переходу кіно до звукової ери вона перестала бути технічною необхідністю і набула нового, більш глибокого сенсу. Як зазначає П. Агілар, із появою звуку тиша перетворилася на самостійний художній засіб, здатний виражати зміст не менше, ніж слова чи музика. Вона стала паузою, яка говорить, відсутністю, що викликає присутність. Тиша після появи звуку перестає бути лише відсутністю - вона стає змістовною паузою, яка може «говорити», передавати емоції, сенси, очікування [1].

Мета роботи - розкрити естетичну, емоційну та семіотичну роль тиші у звуковому кіно, зосередивши увагу на її трансформації з технічної відсутності звуку на виразний художній засіб.

Матеріали та методи. Застосовано якісно-аналітичний метод для вивчення ролі тиші як художнього засобу в кіно. Аналіз здійснено на основі добору теоретичних джерел, а також прикладу з художніх фільмів: «*The Man Who Wasn't There*» та «*Lost in Translation*» (реж. С. Коппола), в яких тиша виконує ключову естетичну та драматургічну функцію.

Результати та обговорення. Тиша може виступати в опозиції до шуму чи музики, утворюючи сильні контрасти, які впливають на ритм фільму й емоційне напруження. Вона може означати шок, страх, смирення, втрату сенсу – або навпаки, момент істини, просвітлення, зосередження. Залежно від контексту, тиша може бути аскетично стриманою або навмисно багатозначною.

Тиша у фільмі – це не порожнеча, а насичене простором переживання, який викликає у глядача емоційне загострення, дозволяє зосередитися на візуальному, на жесті, погляді, ритмі монтажу [2]. Вона не лише допомагає «прислухатися» до кадру, а також посилює присутність часу, дозволяючи глядачеві побути в моменті, вдихнути сцену, не відволікаючись на музичні або діалогові підказки. Як зауважує М. Чіон, тиша в кіно активізує слух і водночас відчиняє вікно до внутрішнього простору персонажів і глядачів [2, р. 58].

Наприклад, сцена, в якій людина падає з висоти в уповільненій зйомці, супроводжувана абсолютною тишею, не лише зосереджує увагу глядача, а й створює внутрішній резонанс – очікування трагедії стає майже фізичним досвідом. У таких випадках тиша функціонує як емоційний резонатор, який поглиблює драматизм ситуації і водночас надає глядачеві простір для співпереживання, для внутрішньої інтерпретації моменту. Фільм братів Коенів «Людина, якої не було» – класичний приклад, в ньому тиша несе ключове семантичне навантаження, а не просто «заповнює паузи». Сама назва фільму прямо вказує на тему відсутності – фізичної, психологічної, соціальної. Тиша виступає як аудіальний еквівалент цієї невидимості, роблячи героя майже «прозорим» у шумному світі. Головний герой Ед Крейн – мовчазний, відсторонений перукар, який спостерігає за життям радше як зовнішній свідок, ніж активний учасник. Його мовчання часто замінює репліки. Він комунікує через внутрішній монолог (voice-over), але в діалогах майже завжди мовчить. Це створює ефект екзистенційної тиші, яка підкреслює його відчуження від світу. Основна атмосфера фільму – відстороненість. Саундтрек у фільмі мінімалістичний, із тривалими сценами, де зовсім немає музики чи діалогу. Це посилює атмосферу меланхолії, тривоги та фатальності. Тиша стає засобом емоційної напруги. При цьому тиша контрастує з моментами раптової дії (наприклад, сцени вбивства), створюючи ефект емоційного обвалу: коли дія виривається із тиші, вона відчувається значно сильніше.

Візуальна стриманість, чорно-біле зображення та тривалий темп посилюють інтенсивність тиші як естетичного прийому, який формує

специфічну атмосферу нуарного відчуження.

У центрі фільму «Труднощі перекладу» двоє самотніх американців у Токіо, які не знаходять спільної мови з оточенням – ні в буквальному сенсі (через мовний бар'єр), ні в емоційному. Їхня взаємна тиша – не порожнеча, а простір для зближення. Сцени, де герої мовчки сидять поруч, дивляться у вікно чи прогулюються, вимовляють більше, ніж слова. Герої опиняються в гіперзвуковому мегаполісі, але їхнє внутрішнє життя – тихе, приглушене, ніби загублене серед шуму. Режисерка часто розтягує моменти тиші, дозволяючи глядачеві «пережити» емоційний стан героїв. Це створює ефект присутності в їхньому внутрішньому світі. Цей контраст між зовнішнім і внутрішнім звучанням досягається за допомогою тиші – в кімнатах готелю, в таксі, у напівпорожніх барах. Знаменита фінальна сцена, коли герой шепоче щось героїні на вухо, залишена глядачеві без озвучення. Це найгучніша тиша фільму – інтимна, не розшифрована, залишена для інтерпретації.

Цей фільм – блискучий приклад того, як тиша стає мостом між культурами, душами, станами невизначеності. Тиша не лише говорить – вона любить, ізолює, розчиняється, зцілює.

Висновки. Отже, тиша в кіно – це не відсутність, а виразна присутність, яка працює з очікуванням, уявою та пам'яттю глядача, залучаючи його до активного співтворення сенсу. У фільмах тиша часто з'являється в ключові моменти – у фазах переходу, невизначеності, напруження. Вона чудово супроводжує паузи в наративі, моменти очікування, емоційного ступору, внутрішньої ізоляції персонажа. Вона є простором, в якому народжується внутрішній діалог між фільмом і глядачем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aguilar P. La poética del silencio en el cine sonoro. Madrid: Biblioteca Nueva, 2006.
2. Chion M. Audio-Vision: Sound on Screen. New York: Columbia University Press, 1994.

МЕДИТАТИВНІСТЬ ТА ТИША ЯК ЕСТЕТИЧНІ КАТЕГОРІЇ СУЧАСНОЇ ХОРОВОЇ МУЗИКИ

Мигаль Софія Петрівна,
викладач кафедри хорового
та оперно-симфонічного диригування
ХНУМ імені І. П. Котляревського
м. Харків, Україна

Метою роботи є виявлення специфіки прояву медитативності у сучасній європейській хоровій музиці на прикладі творів обраних митців, зокрема аналіз музичних засобів, за допомогою яких досягається ефект тиші, духовного споглядання та сакральної глибини.

Матеріали та методи. У роботі використано аналітичний метод для музикознавчого аналізу обраних хорових творів (аналіз структури, фактури, гармонії, інтонацій, темпу, динаміки); порівняльний метод – для зіставлення композиторських технік різних авторів; культурологічний підхід – для виявлення зв'язку між музичною мовою та філософсько-релігійними сенсами композицій. Матеріалами розвідки слугували партитури та аудіо/відеозаписи творів П. Янчака, П. Лукашевського, П. Уусберга та І. Небесного.

Результати та обговорення. У другій половині ХХ – на початку ХХІ століть європейська хорова площина зазнала значної трансформації, що, насамперед, проявилось переглядом пануючих тенденцій: відходом від авангардних, експериментальних композиторських пошуків, зверненням до інтонаційної спрощеності та певної філософсько-духовної зосередженості. Саме медитативність та панування естетики «осмисленої» тиші і стало постулатом композицій порубіжжя епох.

У науковій літературі медитативність трактується як тип художнього (композиторського) мислення, в якому переважають споглядальні, неконфліктні, внутрішньо зосереджені форми музичного розвитку. Сучасні митці створюють філософський звуковий простір за рахунок тембрової простоти, остинатності (як мелодичної, так і ритмічної), превалювання

повільних темпів, мінорних тональностей, мінімалістичних засобів виразності тощо. Панівну роль у хорових опусах отримує саме пауза=тиша, феноменологічне значення якої неодноразово ставало підґрунтям музикознавчих розвідок. Вона може виконувати рушійну роль у фразуванні, посилювати драматизм, відтерміновувати розв'язку, підводити до кульмінаційної зони, розширити відчуття часу та посилити відчуття глибини хорового звучання.

Цікавою тезою є те, що митці Польщі використовують тишу як частину сакрального обряду, таким чином, паузи в польській хоровій музиці сьогодення стають своєрідним дихання людської душі. Так, наприклад, у творі визначного польського митця П.Янчака «*Libera me*» саме розмежування паузами сакральних слів «*Quando coeli movendi sunt et terra*» (в пер. Коли небо і земля мають зрушитися) зримо відтворюють ефект руйнування світу перед приходом Спасителя. Хоровий колектив уособлює людство, котре, немов завмирає в очікуванні, затамовує подих перед Страшним Судом та *sotto voce* аскетично промовляє текст молитви. Таким чином звукова лінія не домінує, а отримує своє логічне розгортання в тиші. Додавання низхідних інтонацій *lamento* лише сприяє посиленню драматично-скорботного настрою аналізованого епізоду. Однією з відмітних рис твору стала й остиглість, що проявилася на фактурному та ритмічному рівнях. Автор обирає даний прийом задля підкреслення слів «*Dies irae*» (в пер. День гніву), застосовуючи повторювальні скандування партій сопрано, альтів та тенорів, що справляє ефект страху, розгублених думок грішників, або ж, є справжнім звуковим втіленням пекла. Нівелювання складів слів за рахунок дрібних тривалостей (шістнадцяті), монотонності, майже статичного розгортання мелодики хорових партій й справді стає акустичним ефектом потайбічного шепоту, що в діалозі із розлогим скорботним соло басової партії створює справжню музичну фреску Суду Божого.

Продовжуючи польську лінію хорового виконавства неможливо оминати одну із ключових постатей ХХІ століття П. Лукашевського. Його композиція

«*Responsoria Tenebrae*» стала непересічним прикладом переосмислення духовних канонів, адже респонсорії виконувалися в особливо трагічні служби Страсної седмиці: в день розп'яття Христа (*I. Tenebrae factae sunt, I Caligaverunt oculi mei*) та у Велику суботу (*III. Recessit pastor noster, IV. O vos omnes, V. Ecce quomodo moritur iustus*). Назва «*Tenebrae*» (в пер. темрява) походить від специфіки скорботних служб, під час яких поступово гасили свічки, які символізували відхід Ісуса до півми гріха та смерті. Тому панівної ролі в циклі отримують паузи та мовчання, які дозволили створити простір для переживання страждань та посиленої молитви у такі страшні дні. В кожній із частин присутні спільні ознаки композиторського втілення релігійного тексту: багатоголосся (із залученням поліфонічних епізодів), вертикаль із неакордовими звуками, плавна мелодика, поліритміка хорових партій, динамічні контрасти поруч із використанням прийомів поступового затихання звуку (символізм свічок, що згасли) та дисонансної гармонії (як ознака страждань Христа).

Медитативність, як наскрізна композиційна стратегія та форма музичної духовності стала підґрунтям до створення твору «*Miserere*» естонським митцем П. Уусбергом. Композитор обрав фрагмент псалму, а саме, католицьку молитву – прохання про милість «*Miserere mei, Deus*» (в пер. Помилуй мене, Боже) й надав їй монотонного, аскетично стриманого розгортання. Завдяки обранню аркового принципу розбудови твору відбувається досягнення завершеності форми та кругового руху, що нагадує «колесо фортуни», або ж музичними фарбами відтворює швидкоплинність буття на землі. Зазначу, що саме повторність, емоційна зосередженість та, певною мірою, філософська відстороненість стають знаковими рисами композиції. Автор створює й поступово нашаровує пласти фактури, які щемливо поєднуються по вертикалі, проте чудово гармонують і як окремі мелодичні лінії. Особливої уваги заслуговує соло сопрано *ostinato*, створена у дусі григоріанських хоралів в досить високій теситурі із залученням надтихої динаміки. За рахунок контрапунктного розгортання мелодики на тлі щільних хорових співзвучь та підголоскових

інтонацій, складається враження ведення діалогу: небесне (янгольський спів сопрано) / земне (хор). Таким чином, П. Уусберг не намагається ілюструвати текст – композитор прагне засобами музичного втілення створити акустичний простір для молитви та богоспівкування.

Спираючись на колективну думку дослідників української музики зазначу, що медитативність у сучасному розумінні розглядають як орієнтацію на просторову стриманість, певне розчинення акордів, емоційну нейтральність, підвищену концентрацію в окремих частинах форми [7]. Такого принципу в створенні «Архангельського гласа» дотримувався й український композитор І. Небесний. Корінний символізм та архаїка літературного першоджерела лягли в основу мініатюри та продиктували специфіку звукового втілення молитви, як наприклад обрання соліста, котрий мав стати уособленням голосу Архангела та антифонне розгортання композиції. Починаючи з мікроскопічних інтервальних взаємодій, поступово відбувається формування акордових вертикалей, що дозволило нашарувати щільність та гучність твору. Знаковим стало виконання твору чоловічим складом Київського камерного хору Софія під орудою О. Шамрицького, котрий сам став виконавцем сольної партії. Діалогічність, протиставлення соліста та хору, гнучке фразування, абстрактна вокалізація з, подекуди, умисним редукуванням складів, динамічні градації в межах тихої динаміки лише підкреслили композиторський задум божественного звучання й ствердили актуальність твору в наш час.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що у сучасному світі, де інформаційне перевантаження і швидкий темп життя стають буденністю, саме хорова музика, сповнена тиші й медитативності постає формою опору цьому шуму. Сучасна особистість потребує духовності та знаходиться у пошуці втрачених орієнтирів, що пояснює посилений інтерес до сакральних та філософських композицій. Тиша в музиці перестає бути порожнечою, бо вона стає подихом, паузою для рефлексії, знаком Божої присутності. Медитативність творів є не лише естетичним вибором, а й глибокою філософією, що базується на слуханні тиші, уповільненні часу і віднайденні глибини, душевної рівноваги

в простоті. Влучно та надактуально лунають слова польської музикознавиці Й. Рутковської: «Сучасна хорова музика – це місце, де мовчання промовляє гучніше за слова, а звук стає відлунням тиші людського духу» [6]. Ці твори не лише про звук, вони про простір між звуками. У цьому просторі тиша, що промовляє гучніше за будь-які слова. Медитативність, що зцілює душу. І всеосяжна духовність, що не потребує доказів. Таким чином, внутрішня фокусація новітніх творів не є тимчасовим явищем, а може стати новою парадигмою духовного мистецтва ХХІ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заверуха О. Хорове письмо як утілення художнього змісту музичного тексту. *Культура України* : зб. наук. статей. Харків : ХДАК, 2017. Вип. 57. С. 54-61.
2. Зосім О. Західноєвропейська богослужбова музика Нового часу у вимірах «нової сакральності». *Мистецтвознавчі записки* : зб.статей. Київ : НАККІМ, 2015. Вип. 28. С.99-110.
3. Костюк Н. Стилеформуючі концепти в українській музиці останньої третини ХХ століття – перших десятиліть ХХІ століття: медитативність. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 75, том 1, 2024. С.114-121.
4. Kiwała K. Muzyka a cisza. O wymiarach ciszy w muzyce. *Ethos. Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II KUL*, 29 (1(113)). P.65-86.
5. Łukaszewski M. Polska muzyka o tematyce religijnej po 2000 roku. URL: https://konwencjamuzyki.pl/files/referaty/marcin_tadeusz_lukaszewski_muzyka_sakralna.pdf (accessed: 25.04.2025)
6. Rutkowska J. Muzyka chóralna współczesnej Polski: sacrum, cisza, medytacja. Kraków: PWM, 2018.
7. Serhaniuk L., Kazymyryv K., Maskovych T., Taran I., & Bardashevskaya Y. (2024). Meditative elements in contemporary Ukrainian music. *Cadernos De Educação Tecnologia E Sociedade*, 17. P.278–287.

ПРОЯВИ ОРКЕСТРОВОГО МИСЛЕННЯ У ФОРТЕПІАННІЙ ФАКТУРІ Ф. ЛІСТА (НА МАТЕРІАЛІ ЕТЮДУ № 3 «ПЕЙЗАЖ»)

Муляр Павло Михайлович

кандидат мистецтвознавства, професор

Заслужений діяч мистецтв України

Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової

м. Одеса, Україна

Вступ. Оркестровість як категорія фортеп'янного письма є багатоплановим феноменом, пов'язаним із прагненням розширити виразні межі інструмента за рахунок імітації або репрезентації тембрового, фактурного й просторового багатства симфонічного оркестру. У ХІХ столітті, особливо у творчості таких композиторів, як Бетховен, Шопен, Берліоз і особливо Ліст, простежується тенденція до симфонізації фортеп'янного мислення. Проте саме Ференц Ліст стає композитором, який найбільш послідовно й радикально інтегрує оркестрове мислення у структуру сольного фортеп'янного письма. Яскраво оркестровість виявляється в циклі *Трансцендентних етюдів* (1851), який являє собою синтез віртуозної традиції й поетично-програмної спрямованості, опосередкованої симфонічним баченням звукового простору.

В основі оркестрового письма Ліста лежить особливе ставлення до фортеп'яно як до універсального медіатора звукової уяви. Для Ліста фортеп'яно – це не просто клавішний інструмент, а механізм репрезентації будь-якої звукової ідеї: від хоральних наспівів до оркестрових tutti, від дерев'яних духових та pizzicato струнних – до мідних fanfare. При цьому оркестровість у Ліста не є зовнішньо-ілюстративною: йдеться не про буквальну імітацію, а про реконструкцію мислення – прагнення вибудувати вертикально й горизонтально організований звуковий простір, аналогічний оркестровому за масштабом і типом сприйняття. Принцип поліфонічної багатоплановості, розширена реєстрова панорама, динамічна крайність і експресивна артикуляція – усе це елементи оркестрового начала, перенесені у сольне фортеп'яно.

З цієї позиції особливо цікаво розглянути один із найліричніших етюдів

циклу – *Paysage* (№3), назва якого перекладається як «Пейзаж». Цей етюд на перший погляд може здатися камерною, інтимною замальовкою, однак при уважному аналізі стає очевидним, що він наповнений тонкою оркестровою артикуляцією. Етюд написаний у тональності *As-dur*, що вже задає певну м'якість і теплий реєстровий колорит. Музичний текст *Paysage* побудований як плавна, безперервно розвивальна кантилена, в якій кожен інтонаційний вигин сприймається як жест оповідальності. Мелодична лінія, що проходить крізь усю п'єсу, організовує форму як цілісний рух спостереження й внутрішнього відгуку.

Особливістю цього етюд є його реєстрова поліфонія: Ліст чітко розділяє голосоведення між різними регістрами фортепіано, тим самим моделюючи просторове розташування оркестрових груп. Мелодія збагачується внутрішньою орнаментикою й плавними динамічними хвилями, що імітує «дихання» живого тембру. Використання педалі, особливо в поєднанні з м'якими акордами в середньому регістрі, створює акустичну ілюзію тембрового шлейфу, що розлітається в просторі, подібно до звучання струнних у *sostenuto*.

У кульмінаційних моментах етюд вертикалі починають ущільнюватися, акомпанемент набуває рис акордової остинатності, і фактура поступово набирає об'ємності, характерної для оркестрового *tutti*. Проте це *tutti* не звучить як вибух – плавне наростання гучності свідчить про глибоке розуміння Лістом законів оркестрової динаміки. У ці моменти особливо відчутна робота з планами звучання: мелодія не розчиняється в акордах, а витає над ними, як солюючий інструмент на тлі оркестрового фону.

Динамічні наростання і спадання можна порівняти зі змінами станів, що нагадують чергування природних картин – від умиротвореного світанку до емоційного насичення, подібного до пориву вітру або внутрішнього пробудження. Ліст не просто малює пейзаж – він розповідає про нього, передає рух погляду, дихання природи, почуття, що виникають у відповідь.

У виконанні етюд *Paysage* важливо підкреслити оркестрову модель звукоутворення, закладену в самій структурі твору. Ця модель реалізується

через ретельне розмежування тембрових планів: мелодія, винесена в середній регістр, набуває тембрового забарвлення, асоційованого з дерев'яними духовими інструментами (насамперед – кларнетом або гобоєм), тоді як акомпанемент трактовано як м'який, негучний звуковий фон – аналог оркестрового *pizzicato* або гармонійно насиченої фактури струнних. Подібне темброве мислення неможливе без усвідомленого контролю над артикуляцією та педалізацією: надмірне педалювання руйнує оркестрову прозорість, натомість дозоване створює ефект просторової глибини.

Фразування в етюді набуває наративного характеру: кожен тематичний поворот оформлено з інтонаційною логікою та спрямованістю – від задумливого вступу до кульмінаційного наростання й подальшого розв'язання. Це дає змогу розкрити образну структуру п'єси як пейзажної оповіді, в якій природа постає не як зовнішній об'єкт споглядання, а як внутрішньо пережитий простір. У цьому контексті особливо важливо уникати механічної рівності або декоративної «картинності» звучання: *Paysage* вимагає живого дихання, рухомості ритмічної пластики та тонкого відчуття форми.

Оркестровість у виконанні проявляється не в прагненні до «великого» звуку, а в моделюванні тембрового різноманіття й текстурної плановості. Саме це дозволяє інтерпретації вийти за межі суто фортепіанної виразності й наблизитися до ідеалу симфонічного мислення, такого характерного для зрілого стилю Ліста. Грамотна виконавська трактовка *Paysage* як оркестрового й водночас поетично-програмного висловлювання дає змогу розкрити глибину задуму твору та його органічну належність до художньої системи «оркестру у фортепіано».

Таким чином, *Paysage* реалізує програмність через лінійну, наративну логіку – не епічно, як етюд *Mazeppa*, і не драматично, як етюд *Chasse-neige*, а лірично-оповідально. Ця програмність тісно пов'язана з оркестровим мисленням: саме через темброву диференціацію, плановість і динамічне моделювання Ліст перетворює фортепіано на «оповідний» оркестр. Оркестровість тут стає не лише засобом звукової імітації, а й носієм поетичної

драматургії.

Висновки. Отже, оркестровість у Трансцендентних етюдах – не випадковий ефект, а структура звукового мислення, покладена в основу художньої ідеї циклу. Ліст моделює на фортепіано цілісний звуковий простір, у якому поєднуються симфонічна широта, камерна витонченість і новаторська експресивність. Цей синтез став важливим кроком у розвитку фортепіанного стилю другої половини ХІХ століття і справив глибокий вплив на подальших композиторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лист Ф. (1959). Избранные статьи. М: Государственное музыкальное издательство, 464 с.
2. Рінк, Дж. (Ред.). (1997). Практика інтерпретації: дослідження музичного виконання [The Practice of Performance]. Кембридж: Cambridge University Press.

СЦЕНОГРАФІЧНА ПРОЄКЦІЯ У ТВОРЧОСТІ ТЕАТРАЛЬНИХ НОВАТОРІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Працков Роман Євгенович,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

Вступ. Генеза відеодизайну відбувалася в процесі багаторічного технологічного прогресу та інноваційних винаходів в безпосередньому взаємозв'язку з історію розвитку театрального, образотворчого, кіномистецтва, відеоарту та ін. Оскільки відеодизайн поєднав у собі багато різноманітних технік, його зародження та становлення доцільно розглядати з урахуванням специфіки розвитку відеоарту, віджеїнгу, відеомапінгу, а в першу чергу-сценографічної проєкції, що стала основою для наступних експериментів.

Мета роботи – виявити особливості розвитку сценографічної проєкції в контексті творчої діяльності провідних новаторів західного театру ХХ ст. – Е. Піскатора, Й. Свободи та ін.

Матеріали та методи. Застосовано аналітичний метод та метод синтезу, історико-культурний метод, типологічний метод та метод мистецтвознавчого аналізу.

Результати та обговорення. 1920-ті рр. ознаменувалися невпинними дослідженнями нових мов та естетичних форм, інтеграцією вдосконалення кінематографічних технік у театральну сцену. Одним із перших театральних режисерів кіноекран та сцені розміщує представник німецького авангарду Е. Піскатор (1893-1966 рр.) у рамках власних експериментів з формування кінематографічної вистави, що передбачала включення елементів фільму в сценічну дію не як прийому посилення необхідних моментів, а як невід'ємного елементу. Так, наприклад, у 1927 р. у виставі «Гоп-ля, ми живемо!» Е. Толлера режисер, з метою репрезентації суб'єктивного світу головного персонажа п'єси інтегрує в постановку документально-ігровий фільм (сценарій К. Ертеля), у

якому показано історичні події, що відбувалися поки герой перебував у лікарні. Спеціально для постановки театральним художником Т. Мюллером було розроблено унікальну двоповерхову конструкцію з прозорими стінами та проєкційними поверхнями з поділами на окремі відсіки з різними місцями дії [3, с. 284]. Серед іншого Е. Піскатор запропонував і власну систему типологізації фільмів, побудовану на основі функціонального призначення відео у виставі: навчальний фільм (для унаочнення історичних осіб, про яких згадується на сцені); ігровий фільм (каталізатор сценічної дії, доповнює чи замінює сцени, виступає контрапунктом для них; зазвичай проєктується на газову завісу між глядачем та сценою); коментаторський фільм (супроводжує дію у формі безпосереднього звернення до глядача) [2, с. 97].

Значний вплив діяльність Е. Піскатора здійснила на чеського театального та кінорежисера Е. Ф. Буріана, який експериментував із поєднанням кінопроєкції та світлопроєкції в одній виставі. Одним із перших експериментів із цим методом стало сценографічне оформлення вистави «Весняне пробудження» німецького письменника Ф. Ведекінда [5, с. 14-15]. Як театральний режисер, Е. Ф. Буріан разом із М. Корелем розробив так званий «театрограф» – сцену для вистав з інтегрованими проєкційними поверхнями, на які проєктувалися фільми та слайди під час театральних вистав, встановлюючи прямий візуальний зв'язок із дією, що відбувається на сцені (цей прийом вперше був використаний у 1936 р.). Їх театральна дослідницька робота допомогла прокласти шлях для нових театральних форм, у яких екран та кольори більше не характеризують сценографію, оскільки їх замінили архітектурні конструкції, світло та проєктовані зображення; народилася нова цивілізація аудіовізуальної комунікації.

Вистави другого-третього десятиліття ХХ ст. використовували елементи живого виступу та попередньо записаного фільму, щоб розширити простір виступу, створивши ілюзію, що живі виконавці входили та виходили з фізичного простору та проєктованого фільму. Технології зазвичай використовувалися, щоб «відкрити дорогу до мрій, спогадів і уяви» [4, с. 74].

Чеський сценограф Й. Свобода також став відомим завдяки створенню різноманітних мультимедійних систем і вважається одним із найважливіших сценографів ХХ ст. у використанні світлової проєкції та цифрових медіа в сучасній сценографії [5, с. 16]. Піонер у галузі мультимедійного театру, він був одним із перших сценографів, які використовували цифрову анімацію як сценографічний засіб та інші мультимедійні засоби у своїх театральних виставах, таких як «Одинадцята заповідь» у 1950 р. та «Laterna Magica» у 1958 р. Він використовував кіноматеріал для персонажів п'єси, що відображалися на екранах, та створював взаємодію між зображеними персонажами та реальними виконавцями на сцені, метод, який створив новий театральний образ для сценографії ХХ ст. [7, с. 3]. В першу чергу, стиль Свободи стосується розвитку безперервної інтерактивності між виконавцями на сцені та анімованими конструкціями, що проєктуються на сценічні елементи. Його технологічні експерименти були розроблені в комерційному середовищі виставок, а результати згодом були перенесені та творчо використані в галузі театру. Однією з найвідоміших мультимедійних систем Й. Свободи є «Поліекран» (буквально «багатоекранний»), задуманий сценографом у співпраці з Е. Радоком для вистави «Латерна Магіка», яку було представлено на ЕКСПО-58 у Брюсселі («Magica Laterna Expo 58»). Це була система з 8 проєкційних екранів, ретельно розташованих у чорному просторі, на які проєктувалися фільми та фотографії з музичним супроводом, утворюючи аудіовізуальну композицію. Її специфіка полягала в багатоекранному театальному поєднанні проєктованих зображень, кінетичної режисури проєктованих фільмів та одночасного живого виступу акторів, співаків, танцюристів та музикантів. Вона була революційною у своїй концепції безшовної взаємодії живих виконавців із зображеннями, що відображаються [1, с. 202.]. Ця вистава, яка поєднувала живу роботу ведучих, музикантів та танцюристів із попередньо записаним фільмом, мала надзвичайний успіх. Після Другої світової війни Й. Свобода та режисер «Laterna Magica» А. Реддок поставили свою першу постановку, повною мірою використовуючи поєднання

кіно та театру, а також чеську комедійну «реколекцію» Ф. Самперека ХІХ ст. [5, с. 17]. Рухоме зображення стало новим наративним інструментом на сцені, оскільки екрани, які були важливим сценографічним інструментом, надавали можливості для створення нових середовищ у просторі вистави, для створення унікальної історії та рідкісного сценічного досвіду [7, с. 5]. Й. Свобода запропонував ранню версію своєї поліекранної стіни, де кожен екран міг відображати окреме зображення або бути частиною великої проєкційної установки [1, с. 202].

Не менш показовим прикладом використання проєкцій в сценічному дизайні ХХ ст. є роботи британського художника з освітлення Р. Пілброу, який у 1957 р. разом із Б. Кендаллом заснував компанію дизайну освітлення Theatre Projects Lighting and Sound, що протягом 1960-1980-х рр. вважалася лідером серед дизайнерів звуку та світла, а згодом перетворилася на провідну консалтингову компанію з театрального дизайну (понад 1800 проєктів у понад 80 країнах) [6]. Наприклад, фронтальна проєкція на вигнуту циклограму у виставі «One over the eight» (дизайнер проєкції Р. Пілброу та Т. Волтон, художник Т. Волтон, театр Герцога Йоркського, Лондон, 1962 р.). Попередньо спотворені слайди розміром 18x18 см (7x7), виготовлені Theatre Projects Lighting. Фотографії зроблені з моделі в одному відтінку, потім розфарбовані вручну. Проєкція здійснювалася з двох проєкторів Reiche та Vogel потужністю 5 кВт, розташованих на вежах з обох боків у фальшивому просценіумі компанії з театрального дизайну (понад 1800 проєктів у понад 80 країнах) [6]. Варто зазначити, що завдяки діяльності Р. Пілброу дизайн сцени перетворився на архітектуру в русі, а технологія фотографічної проєкції розширила можливості розповідати історії по-новому. Натхненний чеським сценографом Й. Свободою та креативними американськими дизайнерами освітлення, такими як Т. Массер, Р. Пілброу привніс у ремесло бачення, технічну експертизу та талант, зробивши сценічне освітлення виразною та невід'ємною частиною театрального дизайну. Він відіграв ключову роль у будівництві та дизайні Національного театру на Південному березі Лондона в 1960-1970-ті рр., а його

творчу спадщину можна побачити майже в кожній сучасній сценічній постановці світу.

Висновки. Отже, розвиток сценографічної проєкції відбувався завдяки експериментальній діяльності провідних європейських театральних діячів ХХ ст., спрямованої на розробку інновацій в театральній сфері з метою затвердження позиціонування театру як інтерпретатора нового покоління з інноваційними засобами та методами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Field S. Scenographic design drawing: performative drawing in an expanded field. London, New York, Bloomsbury Visual Art, 2021. 263 p.
2. Lírio G. Piscator E Brecht: imagens do teatro político. Revista Eletrônica do Instituto de Humanidades. 2021. No. 51. pp. 97-111.
3. Loup A. J. III. The Theatrical Productions of Erwin Piscator in Weimar Germany: 1920-1931. LSU Historical Dissertations and Theses. 1972. 339 p. URL: https://digitalcommons.lsu.edu/gradschool_disstheses/2348 (дата звернення : 2.03.2025).
4. Lumley F. New trends in 20th century drama. New York, Oxford University Press, 1972. 360 p.
5. Mitsi M. How digital scenography and images affect the visual spectacle in a Site-Specific choreographic installation. 2018. 136 p. URL : <https://core.ac.uk/download/287581655.pdf> (дата звернення : 11.05.2025).
6. Richard Pilbrow obituary. The Guardian. 2024. URL : <https://www.theguardian.com/stage/2024/jan/08/richard-pilbrow-obituary> (дата звернення : 7.05.2025).
7. Vogiatzaki–Krukowski E., Manthos S. Illusionistic environments–Digital spaces. Body Space Technol. 2011. Vol. 10. Issue 1. URL : <https://www.bstjournal.com/article/id/6777/> (дата звернення : 12.05.2025).

**ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ-
ОРКЕСТРАНТІВ В ХОДІ ОРКЕСТРОВОГО МУЗИКУВАННЯ**

Терлецький Микола Миколайович,

доцент, доцент кафедри духових

та ударних інструментів

Рівненського державного

гуманітарного університету

м. Рівне, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9853-5007>

Фіськов Геннадій Миколайович,

Заслужений діяч мистецтв України,

директор Рівненського музичного фахового коледжу

Рівненського державного гуманітарного університету,

м. Рівне, Україна

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3972-6653>

Нярба Роман Васильович,

викладач кафедри

музикознавства, фольклору та музичної освіти

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0885-3954>

Анотація

Важливу роль у процесі формування рефлексивності особистості відіграє педагог, а також ті форми та методи навчання, які він застосовує у своєму професійному контексті.

Ця діяльність впливає на розвиток самосвідомості через формування психолого-педагогічних ціннісних орієнтацій, понять та ідей. Особистість у такому вимірі постає як складний результат змін і передумова для трансформацій, зумовлених діяльністю суб'єкта у сфері його мотиваційно-сміслових утворень, що взаємодіють із феноменологічними принципами. У контексті оркестрового колективу, де відбувається інтерактивна взаємодія з іншими музикантами під впливом соціального середовища, формуються

особистісні переконання та індивід розвивається як інтегрована особистість. Таким чином, процес сприйняття музичного матеріалу індивідом слід розглядати не ізольовано, а в тісному зв'язку із динамікою міжособистісних стосунків у творчому колективі оркестру.

На початкових етапах роботи з музичним матеріалом у студентів-оркестрантів зазвичай переважає акцент на процес і результати групової діяльності з вираженою експресивною орієнтацією. У ході систематичних репетицій, спрямованих не лише на розвиток технічно-інструментальних навичок, а й на заохочення до прояву емоційної виразності, відбувається не тільки сприйняття і відтворення музичних творів у свідомості музикантів. Це також сприяє виробленню конкретного змісту художньо-виконавської діяльності в рамках оркестрового музикування.

Таким чином, можна стверджувати, що індивідуальні комунікативні характеристики тісно пов'язані із рефлексивними аспектами особистісних якостей, які розвиваються у студентському оркестровому колективі.

Ключові слова: Рефлексія, особистість, оркестр, колектив.

Вступ./Introduction. Загалом сучасні суспільні потреби особистості в своїй основі опираються на художньо-освітні програми, в яких власне і передбачається розвиток логіки, інтелекту та креативних здібностей музиканта оркестрового колективу в сучасних умовах творчої діяльності.

Заключна роль у формуванні рефлексивності особистості належить педагогу, а також тим формам і методам навчання, які він обирає для здійснення педагогічного процесу. Тому особливого значення набуває вирішення проблем удосконалення фахової підготовки студентів у мистецьких закладах як складової художньо-творчого розвитку підрастаючого покоління.

Сьогоднішній рівень і умови роботи музикантів, ансамблів, а також педагогічна діяльність в закладах освіти вимагає від майбутніх спеціалістів різносторонніх і глибоких методичних знань та навичок в процесі підготовки майбутніх фахівців.

У ході навчального процесу музиканти набувають практичних навичок гри на спецінструменті та в оркестрі, розвивають поліфонічний і гармонічний слух, метро-ритмічні відчуття, відшліфовують навички точної настройки інструменту й оркестру, удосконалюють навички читання нот із листа та розвивають навички ансамблевої гри в складі оркестру. Дана діяльність в оркестровому колективі покликана формувати виконавські уміння та майстерність під активним впливом рефлексивних процесів у оркестрантів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Рефлексія, за визначенням у «Психологічному словнику» А. Петровського та М. Ярошевського, трактується як процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів та станів, в яких ключовими термінами є «процес» та «самопізнання» [4].

Феномен професійної рефлексії, її специфіка та сутність по-різному розглядаються у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Так, у працях М. Хайдегера, К. Ясперса, П. Тейяра де Шардена представлено філософські засади рефлексії; у психології окреслений термін вивчали науковці В. Бехтерев, С. Рубінштейн, Л. Виготський, П. Анохін, Н. Бернштейн, О. Леонтьєв, Б. Ананьєв, Г. Щедровицький, С. Степанов, М. Найдьонов, О. Анісімов, С. Максименко, Р. Павелків; у педагогічній сфері О. Городиська, І. Зязюн, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Харькін, В. Сластенін висвітлювали особливості феномену рефлексії; у мистецтвознавстві – Е. Абдулін, Г. Падалка, О. Олексюк, І. Парфентьева, О. Рудницька, О. Ростовський, Я. Сверлюк, Т. Юрова та ін.

Не зважаючи на велику кількість праць, які охарактеризовують процес рефлексії як психо-педагогічне явище, його вузькі межі та емпіричність сприйняття у галузі мистецтва й педагогіки вимагають більш конкретного аналізу процесів рефлексивних станів у студентів мистецьких вузів та на заняттях в оркестровому колективі зокрема.

Враховуючи всі чинники підготовки майбутнього музиканта, актуальною є проблема внутрішньої рефлексії в оркестрових музикантів, що виникає у ході репетиційного процесу.

Ціль роботи./Aim. – проаналізувати внутрішню рефлексію студентів-оркестрантів у процесі виконання музичних творів у ході репетиційного процесу.

У процесі виконання творів у студентському оркестровому колективі та впродовж навчальної діяльності надзвичайно важливим й ефективним є вивчення самооцінок, які надають собі самі учасники оркестрового колективу, оскільки саме останні формують уявлення про фундаментальні якості особистості [5].

Результати та обговорення./Results and discussion. На думку багатьох провідних науковців Л. Виготського, С. Рубінштейна, І. Беха, внутрішня рефлексія – це основа самооцінки людини, що є проекцією самосвідомості та особистісного ставлення до себе і навколишнього світу; це, свого роду, внутрішній індикатор суб'єктивного аналізу. Тому, якщо спроектувати складну діяльність з точки зору психолого-педагогічної сфери на кожен окремо взятий особистість та колектив загалом (в даному випадку оркестровий), то можна ствердно висловити думку, що незамінним компонентом такої колективної діяльності є процесуальність, динамічність, бажання розвиватися та удосконалюватися тощо. Отож прагнення майбутніх фахівців до розвитку педагогічної рефлексії – це закономірний процес, який є частиною професійно-педагогічної підготовки. Це, безумовно, позитивно впливає на подальше професійне самовдосконалення, бажання самоаналізувати власну діяльність, успішно й ефективно планувати та керувати власною педагогічною, творчою та мистецькою діяльністю. Крім того, формування педагогічної рефлексії сприяє пошуку оптимальних шляхів розв'язання конфліктних ситуацій, складних задач, творчо переосмислювати педагогічний процес тощо [1].

Для керівника інструментального колективу надзвичайно важливо володіти базовими засадами рефлексивного керування. Так, наприклад, І. Зязюн висвітлював рефлексію з двох позицій: по-перше, це якісне вміння педагога аналізувати внутрішню картину світу, хід думок, роздумів, розуміння

труднощів у вирішенні конфліктних ситуацій, акцент на власних твердженнях і переконаннях; по-друге, існує вища форма рефлексії, яка полягає у здатності зрозуміти точку зору учня, хід його думок та роздумів, вміння попереджувати можливі труднощі та конфліктні ситуації, розуміти сприйняття учнем певних ситуацій в освітньому процесі, можливість педагога пояснити дії, вчинки вихованця, побачити суть мотивації з точки зору учня. Як бачимо, педагог і керівник повинен володіти базовими засадами рефлексивного керування, що дозволить йому досягти майстерності в самоорганізації професійної діяльності, опираючись на рефлексивні засади.

Окрім того, слушною є позиція щодо виокремлення методичної рефлексії, тобто здатність керівника оркестрового колективу до постійного самоаналізу, вміння знаходити причини своїх успіхів та невдач, що неодмінно сприяє професійному самовдосконаленню.

В кінці ХХ – на початку ХХІ ст. рефлексивний метод набув поширення в мистецько-педагогічній практиці. І це пов'язано передусім з тим, що в основі мистецької діяльності лежить складний процес внутрішньої та зовнішньої роботи, а роль рефлексії у цій взаємодії зводиться до певного координатора та організатора всієї мистецько-педагогічної діяльності, яка включає в себе як інтелектуальну, так і творчу складові.

Професійна рефлексія керівника оркестрового колективу повинна ґрунтуватися на спрямуванні думок і почуттів самого керівника на критичне оцінювання власних результатів та результатів диригентсько-оркестрової діяльності. Осмислюючи та усвідомлюючи набутий досвід керування оркестром, керівник звертається до аналізу власної поведінки, критично аналізує свої комунікативні уміння, виявляє позитивні та негативні дії у процесі професійної діяльності, намагається побачити себе очима учасників оркестру, відчувати й зрозуміти їхнє сприйняття, ставлення до себе тощо. Таким чином, керівник оркестру намагається оцінювати себе як фахівця, перебуває в пошуку й аналізі власного професійного «Я», осмислює творчу діяльність, що, в свою чергу, спрямовує професійну рефлексію керівника до посилення мотивації

щодо самовдосконалення й самозаглиблення для подальшого удосконалення власного внутрішнього сприйняття та відтворення професійного «Я», до спрямування свідомості керівника на об'єкти професійної діяльності, тобто учасників оркестрового колективу.

Тому в музично-педагогічній практиці розвиток професійної мистецької рефлексії набуває особливого значення, оскільки ця внутрішня психічна діяльність спрямована на рефлексивно-особистісну взаємодію професійного «Я» з мистецтвом, з учасниками оркестрового колективу, з усією поліфункціональною творчою діяльністю мистецької сфери, що поєднує розвиток креативних здібностей, художню інтуїцію, вміння контролювати себе та вирішувати складні професійні завдання й конфлікти, долати труднощі, реалізовувати на практиці всі задуми та ідеї.

Важливо зазначити, що керівник оркестру має оперувати достатнім обсягом та рівнем знань, оскільки його творча діяльність поєднує в собі різні види діяльності: організаційно-управлінську, навчально-виховну, репетиційну, концертну, виконавську, педагогічну, художньо-інтерпретаційну. Тому надзвичайно важливо керівнику змогти поєднати у професійній діяльності усі вище зазначені компоненти, адже в процесі роботи з оркестром виникає багато суперечностей як внутрішніх, так і зовнішніх, які доводиться вирішувати саме керівнику колективу, орієнтуючись на особливості самого колективу [7].

Як часто показує практичний досвід, керівник не завжди володіє достатнім рівнем психолого-педагогічних знань, умінь, прийомів, спрямованих на вирішення професійних проблем та конфліктів, зокрема не характеризується наявністю навичок професійної рефлексії, яка є фундаментом пізнання, розкриття та аналізу внутрішнього взаємозв'язку між особистістю керівника оркестрового колективу та його учасниками.

Ґрунтуючись на основних засадах поняття оркестрового колективу й виходячи із функціонального призначення оркестру та ролі в ньому керівника, можна констатувати той факт, що дана діяльність представлена спільним виконанням музичного твору кількома (або багатьма) учасниками, які й

утворюють єдиний художній колектив. Отож основною функцією керівника інструментального колективу є організація професійної діяльності оркестрового колективу, що включає в себе планування, чітку організацію, мотивацію діяльності кожного учасника, а також контроль творчовиконавського процесу.

Розуміння професійності керівника оркестрового колективу базується на здатності особистості опановувати вміннями та навичками певного виду діяльності та можливості розвивати власні творчі здібності. У контексті окресленої проблеми, серед найважливіших рис керівника, які повинні бути притаманні йому для успішного здійснення поставлених завдань, головне місце посідає професійна рефлексія, успішне застосовування якої в практичній роботі дає можливість керівнику самоутвердитись і творчо самореалізуватися, а також виступає ознакою високого рівня його професійності, компетентності та кваліфікованості.

Головною особливістю особистості є її здатність формуватися безпосередньо та опосередковано у взаємодії з макро- й мікроумовами, які функціонують у певному суспільстві і яким особа надає пріоритет. Аналізуючи праці з філософії, педагогіки, психології, фізіології, можна дійти висновку, що зв'язок особистості з навколишнім світом передусім відбувається шляхом поєднання соціальних, культурних та природніх зав'язків, що мотивують особистість та спонукають її як до внутрішньої діяльності, так і до активної взаємодії з природою і соціальним оточенням [8]. Дана діяльність детермінує розвиток самосвідомості шляхом формування психо-педагогічних ціннісних установок, понять, орієнтацій та ідей.

Особистість в даному випадку виступає як передумова і результат змін, що спричиняє суб'єкт своєю діяльністю у мотиваційно-сміслових утвореннях, взаємодіючи з феноменологічними принципами.

В оркестровому колективі, співпрацюючи з іншими оркестрантами та піддаючись впливу оточення, відбувається перетворення особистих переконань, індивід формується як особистість.

Таким чином, індивід, що сприймає музичний матеріал повинен розглядатися не ізольовано, а як суб'єкт міжособистісних відносин у творчому оркестровому колективі [5].

Відтак, в процесі оркестрового музикування в оркестрантів на початковому етапі опанування музичним матеріалом переважає спрямованість безпосередньо на процес і результат групової діяльності з яскраво вираженою експресивною орієнтацією. В ході таких систематичних занять, які стимулюють не тільки технічно-інструментальну, а й експресивну орієнтацію відображення музичних творів, у свідомості музиканта відбувається формування конкретного змісту художньо-виконавської діяльності оркестрового музикування [3].

Звідси ми можемо констатувати факт тісного взаємозв'язку індивідуальних комунікативних характеристик з рефлексивними особливостями особистісних якостей, що формуються у студентському оркестровому колективі.

Характеризуючи студентів-оркестрантів закладів вищої освіти, можемо відзначити, що для даних респондентів властива активна пізнавальна діяльність, формування світогляду, принципів та ідеалів, моральних переконань, системи оціночних суджень та всебічний інтерес до виконання творчих завдань. Ідеалами для студентів, в даному випадку, виступають узагальнені образи в сукупності з беззаперечними, довершеними якостями особистості.

Всі ці складові когнітивної, комунікативної, емоційної, мотиваційної та ціннісно-орієнтованої сфер сприйняття студентами-оркестрантами інформації потребують розширення змістовного аспекту виконавсько-оркестрової діяльності та є найбільш сприятливими для формування естетичного ставлення до оркестрового виконавства, що служить основою для пошуку дослідницьких методів у творчій та навчально-виховній роботі.

Слід наголосити, що в студентів оркестрового колективу відбувається розвиток початків імпровізаційного процесу завдяки варіативного та ігрового методів навчання.

Можна з упевненістю стверджувати, що мотиви навчально-виховної діяльності являють собою складну структуру, яка поєднує наступні складові: усвідомлення важливості процесу оркестрового виконавства, збереження зразків національної культури та їх включення у життєдіяльність людини, прагнення до самовираження через музично-оркестрове виконавство.

В оркестровому колективі активно формується самостійне, асоціативне та колективне творче мислення на основі активного розвитку імпровізації та варіювання.

Асоціативне мислення студентів-оркестрантів є основою для формування системи музичних умінь та знань. При цьому рівень формування внутрішньосистемних асоціацій у оркестрантів, які на початковому етапі навчально-виховного процесу відображають лише систему знань, знаходяться в постійному розвитку і на завершальному етапі утворюють систему міжпредметних асоціацій.

В результаті такої діяльності відбувається здійснення комплексного підходу до проведення навчально-виховного процесу в оркестрових колективах закладів вищої освіти.

Отже, основною метою оркестрово-виконавської діяльності є напрям на консолідацію колективу, підвищення ступеня міжособистісних контактів, що сприяє виникненню передумов для переходу об'єднання на більш високий рівень, показником якого виступають соціальна активність учасників та художньо-виражальні цінності виконавського процесу.

Процес оркестрово-виконавської діяльності інтегрує творчу спрямованість оркестранта з особистим ставленням до колективного музикування, в результаті чого формується здатність особистості учасника оркестрового колективу впливати на його діяльність. При цьому навчально-виховний процес в оркестровому колективі може бути ефективним тільки в результаті тісної взаємодії керівника та оркестрантів, де діяльність керівника виступає як органічна складова частина їхньої спільної творчості.

В ході тісної взаємодії керівника та учасників оркестрового колективу

відбувається не тільки формування змісту педагогічного впливу, а й набуття основ спільної предметної діяльності.

Висновки./Conclusions. Формування та розвиток рефлексії є невід’ємною складовою професійної діяльності керівника оркестрового колективу. Провівши дослідження особистісних рис керівників і їхнього впливу на учасників колективу, було проаналізовано природу рефлексії та розглянуто різні наукові підходи до понять «рефлексія» та «професійна рефлексія».

У цьому контексті рефлексія розглядається як здатність особистості до самоаналізу, самоспостереження, самокоригування та самооцінки своєї особистості, а також до переосмислення й осмислення власної професійної діяльності. Вона допомагає вибудовувати систему взаємовідносин із іншими суб’єктами, зокрема з учасниками оркестру.

Професійна рефлексія, як важливий аспект загальної рефлексії, має ключове значення у роботі керівника оркестру. Розвиток цієї якості вказує на рівень самосвідомості керівника, його здатність до професійного мислення, цілісного бачення оркестрової діяльності та визначає ступінь його професійного становлення, самореалізації і самоствердження. Крім того, вона впливає на інших членів колективу, сприяючи їхньому розвитку, самовдосконаленню, здатності до самоаналізу та осмислення своєї роботи в оркестрі. Безперечно, всі оркестранти, які є учасниками музичної діяльності, перебувають під впливом керівника, фактично стаючи об’єктами цього впливу.

Отже, рівень міжособистісних стосунків між керівником і оркестрантами значною мірою залежить від виконавсько-художньої діяльності, що формується у процесі репетицій. Саме цей вид діяльності, побудований на основі співтворчості, забезпечує високий рівень оволодіння художньо-виконавською культурою студентів-оркестрантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Выготский Л. С., 2005. Психология развития человека, Москва: Эксмо, 136 с.

2. Выготский Л. С., 1987. Психология искусства, Москва: Феникс, 675 с.
3. Джидар'ян І. А., 1975. Творчі колективи в мистецтві, Москва: Наука, 205 с.
4. Петровський А. В., Ярошевський М. Г., 1990. Психологический словарь, Москва: Политиздат, 494 с.
5. Ратников В. П., 1978. Колектив як соціальна спільність, Москва: МДУ, С. 102 – 120.
6. Рубинштейн С. Л., 1976. Проблемы общей психологии, Москва: Педагогика, 416 с.
7. Русанова Л. П., 1984. Целенаправленность в деятельности руководителя и участников самодеятельного художественного коллектива, Ленинград: Дис.... канд. пед. наук, 90 с.
8. Фекете О. В., 2012. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти, Харків: С.А.М., С. 103 – 111

HISTORICAL SCIENCES

В'ЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ – РУХ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ XX СТОЛІТТЯ

Чернуха Олександр Васильович,

к.іст.н., доцент

Гарькуша Світлана Миколаївна,

студентка

Харківський національний

медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. В'ячеслав Чорновіл (1937 – 1999) є визначною постаттю українського народу, був один із найважливіших борців за незалежність України. Чорновіл провів близько 10 років у радянських тюрмах та таборах. Радянська влада засуджувала його 4 рази. Ніколи не давав свідчення проти друзів, в один із років у нього було 83 допити. Його дуже боялася влада, що під Олімпіаду у 1980 ініціювала кримінальну справу, звинувативши у замаху на згвалтування [1]. У 1983 році достроково звільнений без права в'їзду до України. На Батьківщину повернутися зміг Чорновіл лише за два роки [2]. Займався правовою та дисидентською діяльністю.

У 1991 році Чорновіл балотувався на посаду президента України, на виборах посів друге місце після Леоніда Кравчука. З 1990 – 1990 роках був лідером політичної партії «Народний рух України». Чорновіл відстоював чесні вибори, боротьбу з корупцією, демократичні реформи, євроінтеграційний курс країни [3].

25 березня 1999 року В'ячеслав Чорновіл загинув у ДТП. Його смерть – велика втрата для України [2].

Ціль роботи. Визначити основні аспекти В'ячеслава Чорновола в боротьбі за незалежність України, євроінтеграції, відродженні мови,

національної культури та демократії українського народу.

Матеріали та методи. Для дослідження діяльності В'ячеслава Чорновола в незалежності України використано комплексний підхід. Був проведений аналіз наукової літератури, документів, статей.

Результати та обговорення. В'ячеслав Максимович Чорновіл народився 24 грудня 1937 року у селі Єрки на Черкащині. Батьки були сільські учителі. Школу закінчив із золотою медаллю. Вступив на факультет журналістики Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. У 1964-1965 рр. склав кандидатський мінімум, став аспірантом Київського педінституту, готувався до захисту дисертації на тему «Борис Грінченко як журналіст, публіцист і громадський діяч» [4].

Життєвий шлях та громадська діяльність стали уособленням прагнення українського народу до демократії, свободи та самостійності. Ще в радянські часи Чорновіл виступив з прямою критикою тоталітарного режиму відстоюючи національні інтереси та права людини [2].

На відкритті пам'ятника Тарасу Шевченку в селі Шешори на Гуцульщині 8 серпня 1965 року виголосив гостру антикомуністичну промову. Разом з Іваном Дзюбою та Василем Стусом виступив проти арештів української інтелігенції на прем'єрі фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» у київському кінотеатрі «Україна» [4].

За «політичне хуліганство» В'ячеславу Чорноволу влада оголосила сувору комсомольську догану. Після виступу його звільняють з роботи, не дають навчатися в аспірантурі, куди він куди він вступив за конкурсом. Чорновіл пише листи до керівництва комсомолу, вказуючи на несправедливість КДБ [4].

У 1960 роках брав активну участь у захисті арештованих представників української інтелігенції. У 1967 році він уклав та поширив документ «Лихо з розуму», в якому були викриті політичні репресії в СРСР. За це був засуджений, кілька разів арештовували та засиляли до таборів. Він став символом морального опору радянській системі та не зламався після багатьох

років переслідувань [1].

У 1970 році Вячеслав Чорновіл започаткував громадсько-політичний і економічний тижневик «Український вісник». Видання інформувало про порушення прав українського народу, переслідування дисидентів і сприяло формуванню національної свідомості [2].

Під час зміни політичної атмосфери в СРСР, Чорновіл став одним із засновників Народного руху України за перебудову (1989). В цій організації було об'єднання інтелігенції, активних громадян та патріотів. Всі вони виступали за відродження мови, національної культури, демократію, а згодом за незалежність України. 8–10 вересня 1989 відбувся установчий з'їзд, на якому був створений "Народний рух України за перебудову". Спочатку організація підтримувала перебудову, але не було вимоги незалежності України. Була підтримка культурного відродження національних меншин таких як євреїв і кримських татар [3].

У перший рік свого існування Рух провів багато суспільних та культурних заходів. На меті цих заходів були консолідація української нації, відтворення історичної пам'яті народу та посилення ролі української мови. 21 січня 1990 Рухом було організовано "живий ланцюг" між Львовом і Києвом, який був присвячений 71-річчю Акту злуки між УНР та ЗУНР. Ця акція символізувала єдність українського народу [3].

Завдяки зусиллям Чорновола та інших лідерів Народного Руху в суспільстві зросла підтримка ідеї самостійності. Організацією Руху були масові мітинги, ланцюг єдності, голодування студентів у 1990 році. Був тиск на радянську владу. Будучи народним депутатом Чорновіл активно просував ідею незалежності. 24 серпня 1991 року парламентом було проголошено незалежність України [3].

Висновки. Аналіз даних показав, що політична діяльність та відстоювання інтересів за незалежність України В'ячеслава Чорновола значною мірою вплинуло на нашу демократію, мову та культуру. Він назавжди залишиться в нашій історії як приклад нескореного українського духу,

відданості національній ідеології, визначним політиком, народним депутатом України I - III скликань, публіцистом, літературним критиком, діячем руху опору проти зросійщення та національної дискримінації українського народу, політичним в'язнем СРСР. В'ячеслав Чорновіл проголосив гостру антикомуністичну промову, виступав проти арештів інтелігенції України на прем'єрі фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків». Чорновіл був провідником українського національно-демократичного визвольного руху XX століття. Його внесок у здобуття незалежності нашої держави не можливо недооцінити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чорновіл В'ячеслав // Рух ЧЕСНО : [сайт]. – URL: <https://www.chesno.org/t/29/chornovil.html> (дата звернення: 05.05.2025).
2. В'ячеслав Чорновіл – борець за незалежність України // Всеосвіта : новини. – 2024. – 31 березня. – URL: <https://vseosvita.ua/c/news/post/102332> (дата звернення: 05.05.2025).
3. Чорновіл В'ячеслав Максимович. *Електронна бібліотека | Інститут історії України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&p;S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Chornovil_V (дата звернення: 05.05.2025).
4. 10 фактів про борця за незалежність В'ячеслава Чорновола: до 85-річчя від дня народження. *Інтернет-видання «Полтавщина»*. URL: <https://poltava.to/project/7611/> (дата звернення: 05.05.2025).

CULTUROLOGY

ОХОРОНА НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Слесарєв Олександр Вікторович

Студент Волинський національний університет
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. Нематеріальна культурна спадщина (НКС) – це жива пам'ять людства. Вона зберігає цінності, звичаї, знання, а також різні форми народної творчості. У 2003 році ЮНЕСКО ухвалила Конвенцію, яка визначила світові правила охорони НКС і запропонувала чітку модель обліку, популяризації та передачі традицій. Японія й Корея створили програми «живих скарбів», а Франція та Польща – стійкі грантові фонди. Ці приклади доводять, що правовий захист найкраще працює у поєднанні з економічною підтримкою. Україна приєдналася до Конвенції у 2008 році. Сьогодні, в умовах глобалізації та війни, питання охорони НКС набуває особливого значення. Традиції стали знаком національної ідентичності та важливою частиною культурної безпеки.

Мета. Метою є узагальнення світових моделей охорони НКС, критичний аналіз української практики та формулювання рекомендацій щодо підвищення ефективності національної політики з урахуванням міжнародних стандартів і сучасних викликів.

Матеріали та методи. Джерельну базу склали міжнародні правові акти, наукові публікації та офіційні звіти ЮНЕСКО [2; 7], Національний перелік елементів НКС України (стан на 2023 р.) [5], а також аналітичні документи Українського культурного фонду. Методологія поєднує порівняльно-правовий аналіз (зіставлення законодавства Японії, Франції, Польщі та України), системний підхід (оцінка функціонування державно-громадських інституцій) та

контент-аналіз цифрових платформ з документування традицій (проекти «Автентична Україна», Europeana) [3; 6].

Результати та обговорення. Міжнародний досвід показує, що ефективна охорона нематеріальної культурної спадщини ґрунтується на чотирьох основних напрямках. Передусім ідеться про нормативно-правову базу. У країнах, де ухвалено спеціальні закони, як-от Японія чи Південна Корея, носії традицій отримують офіційний статус і державну підтримку [1]. В Україні питання охорони НКС регулюють загальні правові акти та накази міністерств. Зокрема, це базовий закон «Про охорону культурної спадщини»; Постанова Кабінету Міністрів України № 1181 від 12 серпня 2009 року – «Про затвердження Порядку ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України»; Наказ Міністерства культури України № 869 від 11 грудня 2013 року – «Про затвердження форм документів, що подаються для внесення елементів до Національного переліку НКС України» тощо. Через це виникають труднощі з фінансуванням, а також бракує чіткої відповідальності. Впровадження окремого закону могло б врегулювати процедури включення до Національного переліку, визначити ознаки автентичності й захистити від комерційного викривлення традицій.

Другий важливий напрям – це фінансова підтримка й чітко налагоджена система допомоги. У Франції майстри традиційних ремесел можуть отримати державні гранти й податкові пільги, що дозволяє їм розвивати свою справу. У Японії носії давніх та важливих традицій, як-от майстри бойових мистецтв чи класичного театру, отримують регулярні виплати від держави як визнання їхньої ролі в збереженні культури. В Україні таких механізмів поки що немає. У 2023 році лише мала частина проєктів у сфері нематеріальної спадщини отримала підтримку від Українського культурного фонду.

Третім важливим елементом є освіта та передача знань. Корея включила традиційні мистецтва до шкільної програми, а Польща розробила курси з етнокультурної спадщини, що супроводжуються практичними заняттями. В українських навчальних закладах такі ініціативи здебільшого залишаються на

рівні окремих факультативів. Відсутність системного підходу унеможлиблює повноцінне відтворення культурних знань. Інтеграція міждисциплінарних курсів, створення літніх шкіл і залучення носіїв традицій до освітнього процесу сприятимуть збереженню спадщини в умовах змін.

Передача традиційних знань через освіту відіграє важливу роль у збереженні нематеріальної культурної спадщини. У Південній Кореї елементи традиційного мистецтва включені до шкільної програми, а в Польщі діє спеціальний курс, що поєднує теоретичні заняття з практичними майстер-класами. В Україні подібні ініціативи існують лише на рівні окремих гуртків або факультативів, і здебільшого вони не є частиною загальної навчальної програми. Через це важливі знання не передаються системно, і традиції поступово втрачаються. Щоб змінити ситуацію, необхідно впровадити міждисциплінарні курси, проводити навчальні програми за участі носіїв традицій та підтримувати освітні проєкти, що знайомлять молодь із живою спадщиною.

Четвертий чинник – це цифровізація. Європейська платформа Europeana відкрила вільний доступ до тисяч оцифрованих об'єктів НКС, а в Індії створено спеціальну базу знань для запобігання комерціалізації традицій без дозволу громад [6]. В Україні вже реалізовано проєкт «Автентична Україна», що зібрав велику колекцію відео, однак бракує загальнодержавного цифрового реєстру. Така платформа могла б поєднати архівні матеріали, освітні ресурси та та розділ для підтримки майстрів і продажу їхньої продукції.

Окрему увагу слід приділити впливу війни на стан нематеріальної спадщини. Через переміщення населення та знищення інфраструктури втрачається зв'язок поколінь і знання, які передавалися усно. У відповідь Міністерство культури почало збирати й записувати традиції з прифронтових територій, щоб зберегти їх у цифровому форматі. Подібний досвід мають Сирія та Боснія [4].

Висновки. Практика інших країн засвідчує, що охорона нематеріальної культурної спадщини потребує злагодженої дії у кількох сферах. Перш за все

важливо мати чітке законодавство. Державна політика має включати стабільну фінансову підтримку носіїв традицій і культурних ініціатив, що діють у цій галузі. Без цього неможливо зберегти культурне розмаїття та забезпечити відтворення знань у майбутньому. Освіта відіграє ключову роль у передачі спадщини, тому її інтеграція в навчальні програми є вкрай важливою. Усі ці напрями в Україні вже мають певну основу, але розвиток залишається фрагментарним. Наявні нормативні акти потребують уточнення, фінансування – розширення, а цифрові ініціативи – координації на національному рівні. Утілення цих рішень допоможе зберегти культурну самобутність, зміцнити стійкість суспільства під час кризи й створить умови для подальшого соціального та економічного розвитку після завершення війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисенко В., Борисенко М. Нематеріальна культурна спадщина українців (регіональний аналіз прояву). Український географічний журнал. 2022. № 2. С. 73–81.
2. Верховна Рада України. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини від 17 жовтня 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (дата звернення: 22.05.2025).
3. Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини. URL: <https://virtmuseum.uccs.org.ua/ua> (дата звернення: 23.05.2025).
4. Копилов С. А., Бех І. Д. Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу : зб. матеріалів Всеукр. круглого столу (до 100- річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка). 2018.
5. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. Міністерство культури та інформаційної політики України. 28.07.2023. URL: <https://mcip.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/naczionalnyj-perelik-elementiv-nematerialnoyi-kulturnoyi-spadshhynyukrayiny-28.07.23.pdf> (дата звернення: 22.05.2025).

6. Boylan P. The Intangible Heritage: A Challenge and an Opportunity for Museum and Museum Professional Training. *International Journal of Intangible Heritage*. 2006. Vol. 1. P. 53–65.

7. UNESCO. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, adopted on 27 October 2003, entry into force 20 April 2006. [Electronic resource]. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention> (accessed: 23.05.2025).

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ЗБОРУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДАНИХ У МІЖНАРОДНИХ ПРАКТИКАХ ДОКУМЕНТУВАННЯ СПАДЩИНИ

Чибирак Світлана Вікторівна

к.і.н., доцент

Лукащик Марія Сергіївна

Студентка

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ./Introduction. Стрімкий розвиток ІКТ відкриває нові можливості для збереження й популяризації культурної спадщини. Цифрові інструменти дозволяють створювати детальні архіви, 3D-моделі та інтерактивні платформи, що зберігають цінності навіть за фізичного знищення. В умовах урбанізації, кліматичних змін та воєнних конфліктів цифрова фіксація спадщини набуває особливої актуальності для України.

Ціль роботи./Aim. Проаналізувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, що застосовуються у сфері міжнародного документування спадщини, а також дослідити методи збору та зберігання відповідних даних.

Матеріали та методи./Materials and methods. Методологічна основа дослідження ґрунтується на принципах наукової об'єктивності, достовірності та системності. У процесі роботи було використано загальнонаукові методи збору, аналізу та синтезу, що дозволило обґрунтувати актуальність теми та сформулювати її теоретичне підґрунтя.

Порівняльно-історичний метод застосовано для дослідження етапів розвитку цифрових технологій у сфері документування культурної спадщини. Системний підхід забезпечив комплексне вивчення інструментів цифрової фіксації, зокрема фотограмметрії, 3D-сканування, супутникового моніторингу та використання дронів.

Структурно-функціональний аналіз дав змогу оцінити взаємозв'язки між цифровими технологіями та практиками збереження спадщини, що сприяло виявленню найбільш ефективних рішень у контексті міжнародного досвіду.

Дослідження систематизує світовий досвід цифрового документування об'єктів культурної спадщини та пропонує його адаптацію до українських реалій.

Результати та обговорення./Results and discussion. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій суттєво змінив підходи до збору та збереження даних про культурну спадщину. Сучасні ІКТ дозволяють створювати цифрові бази даних, використовувати 3D-сканування, фотограмметрію, геоінформаційні системи та дрони для документування пам'яток. Це сприяє збереженню автентичності об'єктів, їх доступності для досліджень, моніторингу стану та популяризації серед широкої аудиторії. Завдяки ІКТ з'явилися нові можливості для міжнародного співробітництва у сфері збереження спадщини.

Проблема збереження архітектурної спадщини України нині є особливо гострою. Станом на 26 липня 2023 року ЮНЕСКО зафіксувало пошкодження або знищення 281 об'єкта культурної спадщини України, серед яких 118 релігійних споруд, 103 історичні будівлі та культурні заклади, 19 пам'ятників, 27 музеїв, 13 бібліотек і один архів. Ступінь руйнування архітектурних пам'яток класифікується за трьома критеріями: знищені-об'єкти, що потребують повної реконструкції, нового проектування або відбудови на іншій території; частково знищені – об'єкти, які потребують капітального ремонту, відновлення фасаду чи даху; пошкоджені – об'єкти, що зберегли свій зовнішній вигляд і функціональність, але потребують реставрації чи косметичного ремонту [5]. Якщо об'єкти потрапляють під другий і третій критерії, то проблему можна вирішити завдяки реставраційним роботам, то повністю знищені об'єкти становлять особливий виклик перед суспільством. У зв'язку з цим важливо використовувати сучасні технології для їх збереження, зокрема вчасно документувати пам'ятки у вигляді 3D-моделей, що дозволить у разі їх знищення точно відтворити їхній вигляд та деталі.

Архітектурні пам'ятки є важливою частиною культурної спадщини України. Однак вони поступово руйнуються з часом через тривалу

експлуатацію, стихійні лиха та брак реставраційних робіт. Сьогодні всі об'єкти культурної спадщини в Україні перебувають під загрозою знищення також через військові дії, що робить їхній захист та моніторинг надзвичайно актуальними. Технології 3D-моніторингу стану культурних пам'яток, зокрема архітектурних об'єктів, базуються на використанні зображень, хмар точок або комбінуванні різних методів у рамках гібридних підходів.

Лазерне сканування стає дедалі популярнішим у порівнянні з фотограмметрією для 3D-моніторингу архітектурних пам'яток завдяки використанню сучасних технологій. Цей метод дозволяє отримувати просторову інформацію у вигляді тисяч дрібних точок, які формують високоточне 3D-зображення, відоме як хмара точок, забезпечуючи високу якість зображення. Спочатку виконується попереднє сканування оточення з невеликою роздільною здатністю, після чого проводиться детальне сканування окремих елементів. Лазерний сканер використовує спеціальні мітки для вимірювання відстаней між точками та визначення їх просторового положення, що значно спрощує створення комплексної тривимірної моделі. 3D-моделі, отримані з фотознімків та реконструйовані з точних хмар точок, мають забезпечувати достатню щільність для точного відтворення деталей [3].

Процес створення 3D-моделей, за В. Нещадимом, передбачає: планування проекту, оцінку об'єктів, 3D-сканування, цифровізацію креслень, створення хмарного сховища, забезпечення доступу до архівів, залучення громадськості, довготривале зберігання та оновлення даних, а також популяризацію через різні канали [4].

Фотограмметрія залишається однією з найефективніших технологій для створення точних 3D-моделей на основі зображень. Її особливо цінують у сфері збереження культурної спадщини, яка зазнає впливу часу чи руйнувань. Фотограмметрія дозволяє створювати цифрові моделі з фотографій або даних LiDAR, використовуючи методи комп'ютерного зору та обробки зображень.

Програма «Maya» є одним з провідних інструментів для 3D-моделювання та анімації. Вона забезпечує фізичну симуляцію об'єктів, налаштування

параметрів, як-от маса, тертя, пружність, а також можливість створення складних анімацій за допомогою обмежень руху [2].

Розвинена та потужна геоінформаційна система (ГІС) може стати важливим інструментом для оперативного та точного відображення й аналізу даних, що допомагає приймати обґрунтовані рішення на різних рівнях управління. Основні методи – дистанційне зондування, аерокосмічна і низьковисотна зйомка (дрони). Дрони дозволяють створювати карти, проводити моніторинг та аналіз стану пам'яток, формувати 3D-моделі, а також поширювати інформацію про об'єкти через міжнародні мережі [1].

Космічні знімки поділяють за роздільною здатністю: надвисока – для малих об'єктів, висока – для картографування, середня – для виявлення змін на великих територіях. Вибір залежить від бюджету, площі покриття та цілей аналізу.

Штучний інтелект (ШІ) також відіграє важливу роль у процесах відновлення та аналізу історичних даних. Завдяки алгоритмам машинного навчання та обробці великих даних, ШІ може допомогти в реконструкції пошкоджених або втрачених об'єктів культурної спадщини, а також в аналізі архівних документів і артефактів.

Дослідивши основні методи збору даних щодо документування культурної спадщини, варто звернути увагу і на міжнародні платформи, основною метою яких є збереження культурних пам'яток для наступних поколінь. Зокрема, для аналізу ми обрали такі платформи: «Пам'ять світу», «Documenting Ukraine» та «Europeana».

У 1992 році ЮНЕСКО запустило програму «Пам'ять Світу», яка була ініційована через зростаючу загрозу втрати цінної інформації, що є основою людських знань, самосвідомості, історії та цінностей. Мета програми-привернути увагу урядів, організацій та громадськості до важливості збереження інформації для нинішніх та майбутніх поколінь [7].

Проект «Documenting Ukraine» передбачає створення складного міждисциплінарного архіву, в якому будуть зберігатися матеріали, зібрані під

час різних ініціатив, що дозволить зберегти і донести до світу правду про війну в Україні. Усі зібрані матеріали будуть доступні для широкої аудиторії, що сприятиме кращому розумінню подій та їхнього впливу на сучасну історію.

Europeana – цифрова платформа, яка об'єднує колекції з понад 2000 європейських установ і забезпечує доступ до мільйонів об'єктів: артефактів, музики, текстів, зображень. Вона сприяє розвитку освіти, туризму, креативності, надаючи API-доступ до ресурсів, включно з 3D-моделями, і підтримує професійну спільноту через платформу Europeana Pro. Інтеграція VR дозволяє створювати віртуальні тури та робить культурну спадщину доступнішою і зрозумілішою для широкої аудиторії [6].

Висновки./Conclusions. Таким чином, використання інформаційно-комунікаційних технологій у документуванні культурної спадщини відкриває нові можливості для збереження та популяризації історичних об'єктів на міжнародному рівні. Цифрові технології, зокрема, 3D-сканування, фотограмметрія та геоінформаційні системи, значно підвищують точність збору та збереження даних, забезпечуючи доступність культурної спадщини для дослідників і широкої аудиторії. Міжнародні платформи Europeana, «Пам'ять світу» та «Documenting Ukraine», сприяють інтеграції культурних об'єктів у глобальний інформаційний простір, забезпечують їх збереження для майбутніх поколінь. Перспективи розвитку використання ІКТ у процесі документування спадщини включають вдосконалення інструментів для віртуалізації та відновлення об'єктів, що сприятиме ще більшій доступності та взаємодії культур у міжнародному вимірі. Україна, інтегруючи міжнародний досвід, має потенціал для розвитку власних ініціатив у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнера В. А. Аналіз використання дистанційно пілотованих літаючих апаратів у археологічних дослідженнях. *Праці Центру пам'яткознавства*: зб. наук, пр.; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2014. Вип. 26. С. 16–25.

2. Давидова Л., Солодов В. Огляд можливостей симуляції фізичних об'єктів в Maya. *28-й Міжнародний молодіжний форум «Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті»*. Зб. матеріалів форуму. Т. 3. Харків: ХНУРЕ. 2024. С. 263–265. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/3d7732b5-368c-47fb-a234-c3c644b9c3b2/content#page=262>.
3. Логінов Т., Міхнов П. Моніторинг стану об'єктів культурної спадщини методами 3D-моделювання. *Інноваційні методи проектних та геодезичних робіт: матеріали 86-ї міжнар. студент. наук. конф., 10 квіт. 2024 р. Харків. нац. автомоб.-дор. ун-т. 2024. С. 130–135. URL: <https://api.dspace.khadi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/5f523701-755a-4bb7-adcb-f1446786b601/content>*.
4. Нещадим В. Комп'ютерні методи створення цифрового архіву пам'яток архітектури за допомогою 3D-сканування. *Theory and practice of design*. 2023. Вип. 29-30. С. 98–104. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/Design/article/view/18200>.
5. Савченко О., Савченко Т. Збереження архітектурної спадщини України за допомогою методів 3D сканування. *Тези 76-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету*. 2024. С.57–58. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/15909/1/zbirnik_2_76_57-58.pdf.
6. About. Europeana. URL: <https://www.europeana.eu/en/about-us>.
7. Memory of the World. URL: <https://www.unesco.org/en/memory-world>.

LITERATURE

ЄВГЕН ПЛУЖНИК. ПОЕМА «ГАЛІЛЕЙ» ЯК ЩИРА СПОВІДЬ ПОЕТА

Осипенко Сергій Петрович
вчитель-методист Гімназія № 4
Шептицької міської ради
Львівської області, Україна

Вступ.

Темою уроку позакласного читання є: «Євген Плужник. Поема «Галілей» як щира сповідь поета». Мета уроку: допомогти учням усвідомити глибину і красу поетичного слова Євгена Плужника, показати людську і творчу драму письменника в контексті трагічної доби; сприяти формуванню комунікативно-мовленнєвої, інформативної, читацької компетенції; розвивати критичне мислення учнів, навички аналізу великих ліричних творів, їх виразного читання, висловлення власних думок і вражень із приводу прочитаного; виховувати гуманістичні почуття. Тип уроку: урок формування та засвоєння нових знань.

Ціль роботи.

Учні знатимуть:

- зміст поеми «Галілей», її проблематику;
- зміст понять «щирість», «щирий».

Учні вмітимуть:

- аналізувати поему Євгена Плужника «Галілей», розуміти її прихований зміст;
- схарактеризувати погляди автора на порушену проблему;
- висловлювати власні враження і міркування з приводу прочитаного;
- визначати мотив, настрій, почуття й відчуття ліричного героя;
- визначати власні життєві орієнтири;

- визначати цілі уроку;
- проводити рефлексію в кінці уроку.

Матеріали та методи.

Обладнання: портрети Євгена Плужника, Галілео Галілея, збірки творів, презентація, аудіозапис «Човен» Святослава Вакарчука, Інтелект-картки, роздатковий матеріал.

Ім'я уроку: «Бути щирим не всім зуміти!» Є. Плужник

Елементи ОЗОН: аутотренінг, цілевизначення, само- та взаємооцінювання, рефлексія.

Методи, прийоми і форми роботи: евристична бесіда, групування, слово вчителя, «Щоденник подвійних нотаток», метод «Спрямоване читання», робота в групах і парах, вправа «Мікрофон», прийом «Покажи палець».

Результати та обговорення.

Перебіг уроку

I. Мотиваційний етап

1. Забезпечення емоційної готовності до уроку
2. Актуалізація суб'єктного досвіду й опорних знань
- 2.1. «Групування» («Асоціативний куц»).

2.2 «Евристична бесіда». Кожного з нас періодично цікавить питання: наскільки щирі люди, що нас оточують? Що дійсно вони відчують до нас, і все так насправді, як вони нам говорять? Кожен боїться помилитися в людині, якій хочеться довіряти. Так що ж таке щирість? Чи відчуваєте ви, хто до вас ставиться щиро, а хто ні? Як це можна відчутти? А самі ви завжди зі всіма щирі? Від чого це залежить?

II. Цілевизначення і планування

1. Оголошення й аналіз теми уроку.
2. Визначення індивідуальних цілей, ознайомлення із загальними

Технологія «Озвучення очікуваних результатів». (Учні записують відповіді на запитання: «Чого я очікую від сьогоднішнього уроку?»)

Американський винахідник Генрі Форд сказав: «Зібратися разом – це

початок. Триматися разом – це прогрес. Працювати разом – це успіх». Ми зібралися, тримаємося разом і починаємо працювати. Бажаю успіху!

III. Опрацювання навчального матеріалу.

1. Слово вчителя.

2. Художнє читання вчителем уривку з поеми від слів «По безмежних просторах знайома путь...» до слів «Хай святиться твоє ім'я!».

3. Емоційна пауза, тиша.

4. «Анкета читача». З'ясування первинного рівня сприйняття твору.

- Яке враження справив на вас уривок із поеми?
- Де відбуваються події твору?
- Хто, що з твору вам запам'ятався?
- Який настрій переважає в уривку? Це пов'язано з осінню чи душевним станом героя?
- Ви відчуваєте більше оптимізму чи песимізму?
- Які вислови вас найбільше вразили і чому?
- Про які людські чесноти згадується в уривку?
- Які слова, на вашу думку, є пророчими?

Слово вчителя. Прошу зафіксувати свої думки, судження, враження в Інтелект-картці

5. Завдання (робота у парах). Прийом «Щоденник подвійних нотаток». (Учні отримують цитати з поеми, на основі яких повинні лаконічно написати коментар-міркування: чому саме цей момент здивував, які асоціації викликав, на які думки наштовхнув.).

6. Слово вчителя. Кульмінацією поеми є опис суду, що його здійснюють люди майбутнього над сучасниками поета. Спрямоване читання. Робота в групах. (Кожна із груп отримує завдання. Після колективного обговорення представник групи презентує результати обговорення.).

Звіт груп

Слово вчителя. Отже, поет долає час, опиняється в майбутньому, посилає погляд назад «з-за межі», від «радісних брам» – і бачить своє покоління

«в крові, на Голгофі, в муках». На долю його випали страждання й випробування, кожен зробив свій вибір і мусить за нього відповісти.

7. Передбачення. Робота із заголовком.

Слово вчителя. Діти, як ви думаєте, чому поема має таку назву, адже про Галілея в ній не йдеться? (відповіді учнів) Прослухаймо фінальний уривок поеми. Можливо, у ньому криється відповідь? (від слів «Упаду на холодну підлогу..» до слів «Через те, що – ви чуєте? – все-таки обертається!»)

8. **«Коло думок».** Кожна група висловлює свої думки, ідеї, формулює та коментує основні проблеми твору (проблемне питання). Результати роботи узагальнюються в інтелект-картках. (Вся робота відбувається під звучання пісні Святослава Вакарчука «Човен»)

Учитель. Бути людиною, за Є. Плужником, це насамперед бути відповідально-чесним: «Бути щирим – не всім зуміти!» От у цьому й полягала біда: Є. Плужник щиро відбивав те, що навколо відбувалося.

Висновки.

Рефлексивно-оцінювальний етап

1. Рефлексія результату навчальної діяльності. **Вправа «Мікрофон».**

- На уроці для мене було відкриттям ...
- Я пишаюся тим, що ...
- Особливо мене схилювало те ...
- Найбільше мене вразила поема ..., тим, що ...
- Мені найбільше вдалося...
- Що я придбав?..
- Що мене здивувало?..
- Що, на мій погляд, не вдалося? Чому?

Учитель: Чи змінився ваш настрій? Чи хочете додати якогось кольору до листочка?

2. Рефлексія досягнення визначених цілей

Учитель: Поверніться до цілей, які ви ставили на початку уроку. Чи вдалося їх досягти? Над якими цілями ще слід попрацювати? *(Діти записують*

цілі до Інтелект-картки).

3. Оцінювання навчальної діяльності. Прийом «Покажи палець». Учні, оцінюючи свою роботу на уроці, показують великий палець угору, якщо все сподобалося, якщо робота на уроці була плідною, цікавою, усе було зрозумілим, усе вдалося, а якщо ні – тоді палець униз.

Учитель. Діти, а хто, на вашу думку, був найактивнішим на уроці і заслуговує найвищого балу? Хто вас здивував? Хто домігся найкращих результатів? А тепер прошу продемонструвати свої Інтелект-картки, щоби я зміг належно оцінити вашу роботу на уроці.

3. Домашнє завдання

Обов'язкове загальне: створити візуалізацію до фінальної частини поеми.

Обов'язкове на вибір: а) написати есе «Дайте шматочок щирості!»;

б) дослідити звукові образи поеми.

За бажанням: складіть схему-маршрут ліричного героя містом.

Індивідуальні завдання.

1. Створити презентацію поеми.

2. Створити ілюстрації, колаж, тегу слів, обкладинку книги .

Емоційна хвилинка. Побажання щирості

Учитель: Діти, дякую вам за урок, за співпрацю і розуміння. Звернімося до моєї парасольки: символічно хай вона Вас захистить від нещирості, байдужості і зла. Кожному з вас хочу подарувати паперову парасольку з побажаннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базилевський В. Євген Плужник // Літературна Україна. - 1988.-№45.-С. 5.

2. Савченко Ю. Лірика болю й безсилої віри: (Дещо до композиції віршів Євгена Плужника) // Плужанин. - 1927. - №7. - С. 47.

3. Скирда Л. М. Євген Плужник: нарис життя і творчості. - К.: Дніпро, 1989. - 151с. - С. 50-63.

4. Токмань Г. Євген Плужник // Дивослово. - № 11. - 2009. - С. 49-56.

5. Токмань Г. Жар думок: Лірика Євгена Плужника як художньо-філософський феномен. – К. :ВЦ «Академія», 2013. – 224.

6. Череватенко Л. Все, чим душа боліла // Плужник Є. Поезії. - К.: Радянський письменник, 1988. - С. 5-100.

POLITICAL SCIENCES

ІНТЕГРОВАНЕ МІСЬКЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ МІСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Варвінський Андрій Миколайович,
аспірант кафедри публічної політики
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. Сучасні міста є складними системами, що характеризуються динамічним розвитком, багатофункціональністю, різноманітністю структурних елементів та складними взаємозв'язками між ними. Ефективний розвиток міст потребує системного підходу до планування, який враховує цю складність та забезпечує узгодженість дій різних суб'єктів міського розвитку. У цьому контексті особливої актуальності набуває концепція інтегрованого міського планування, яка передбачає комплексний та міждисциплінарний підхід до планування та управління міським розвитком, включаючи розвиток міської інфраструктури.

Ціль роботи. Обґрунтувати впровадження інтегрованого міського планування як системного підходу планування міського розвитку та надати пропозиції щодо його вдосконалення.

Матеріали та методи. Методологічною основою статті є використані методи узагальнення та порівняння, проведений системний аналіз процесу розвитку міської інфраструктури.

Дослідження наявної наукової бази показало досить широке поле публікацій з питання розвитку міської інфраструктури. Багато вітчизняних вчених таких, як Вяхірев М., Дронова О., Колоша М., Мельничук Г., тощо акцентують увагу на важливості впровадження системного підходу до

планування розвитку міської інфраструктури.

В сучасних наукових працях визначено інтегроване міське планування (Integrated Urban Planning) як системний підхід до планування міського розвитку, який забезпечує координацію та синхронізацію просторових, секторальних, інституційних, часових та ресурсних аспектів розвитку міста. На відміну від традиційного секторального підходу, який розглядає різні аспекти міського розвитку окремо, інтегроване планування розглядає місто як єдину систему, всі елементи якої взаємопов'язані та взаємозалежні [1].

Метод інтегрованого міського планування спрямоване на подолання фрагментації у плануванні та дозволяє забезпечити більш ефективне використання ресурсів, підвищити якість життя міського населення, сприяти сталому розвитку міст та адаптації до кліматичних змін.

М. Річер та Т. Крісталлер визначають наступні ключові принципи інтегрованого міського планування:

1. Територіальна інтеграція – узгодження планів розвитку різних територій міста;
2. Секторальна інтеграція – узгодження планів розвитку різних секторів міського господарства;
3. Часова інтеграція – узгодження короткострокових, середньострокових та довгострокових планів розвитку;
4. Фінансова інтеграція – узгодження планів розвитку з фінансовими можливостями міста;
5. Інституційна інтеграція – узгодження дій різних органів управління та інших зацікавлених сторін [2].

Інтегроване міське планування є невід'ємною складовою концепції сталого міського розвитку, яка передбачає баланс між економічними, соціальними та екологічними аспектами розвитку міст. Інтегроване планування допомагає забезпечити системний та комплексний підхід до досягнення цих цілей [3].

Результати та обговорення. Інтегроване міське планування не є

статичним процесом, а передбачає постійне адаптування планів відповідно до змін у міському середовищі, нових викликів та можливостей. Воно дозволяє досягти таких цілей як: підвищення ефективності використання ресурсів; забезпечення взаємодоповнюваності різних видів інфраструктури та створення синергетичного ефекту; зменшення негативних зовнішніх ефектів; підвищення доступності та якості інфраструктурних послуг для всіх груп населення; зменшення ризиків та підвищення стійкості інфраструктури.

Світовий досвід демонструє різні моделі та підходи до інтегрованого планування розвитку міської інфраструктури. Наприклад, у Сінгапурі використовується модель "інтегрованого майстер-планування", яка передбачає розробку комплексного плану розвитку міста на 40-50 років, з детальними планами для кожного району та сектора. Ця модель забезпечує координацію розвитку різних видів інфраструктури, житлового будівництва, комерційних та промислових зон, зелених просторів тощо [4].

У Копенгагені застосовується "модель п'яти пальців", згідно з якою місто розвивається вздовж п'яти транспортних коридорів (пальців), з щільною забудовою навколо станцій громадського транспорту та збереженням зелених просторів між "пальцями". Ця модель забезпечує інтеграцію транспортної інфраструктури, землекористування та екологічної інфраструктури [5].

У Портланді (США) використовується модель "інтегрованого транспортного та землекористування", яка передбачає координацію розвитку транспортної інфраструктури та землекористування для створення компактних, пішохідних та транзитно-орієнтованих районів. Ця модель допомагає зменшити залежність від автомобіля, підвищити ефективність використання інфраструктури та покращити якість життя в місті [2].

В Україні інтегроване міське планування знаходиться на етапі становлення. Існуюча система міського планування все ще значною мірою базується на секторальному підході, з обмеженою координацією між різними секторами та обмеженим залученням громадськості до процесу планування.

В умовах децентралізації та реформування системи місцевого

самоврядування в Україні, все більше міст розробляють та впроваджують інтегровані стратегії розвитку, які передбачають комплексний підхід до розвитку міста, включаючи розвиток інфраструктури. Наприклад, "Інтегрована стратегія розвитку міста Вінниці до 2030 року" передбачає координацію розвитку різних сфер міського життя, включаючи транспорт, житлово-комунальне господарство, соціальну сферу, екологію тощо [6].

Однак, незважаючи на певний прогрес, інтегроване міське планування в Україні стикається з низкою викликів та перешкод. Ключовими серед них є:

- Недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази;
- Інституційна фрагментація;
- Обмежені фінансові ресурси;
- Недостатня кваліфікація та досвід фахівців у сфері інтегрованого міського планування;
- Обмежене залучення громадськості до процесу планування та прийняття рішень [7].

Для подолання цих викликів та ефективного впровадження інтегрованого міського планування в Україні необхідно здійснити низку заходів, зокрема:

1. Удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази, яка б забезпечувала правові передумови для інтегрованого планування;
2. Розвиток інституційної спроможності органів місцевого самоврядування щодо здійснення інтегрованого планування;
3. Розробка та впровадження механізмів координації між різними відомствами та рівнями управління;
4. Забезпечення фінансових ресурсів для реалізації комплексних проектів розвитку міської інфраструктури;
5. Підвищення кваліфікації та розвиток компетенцій фахівців у сфері інтегрованого міського планування;
6. Розширення участі громадськості у процесі планування та прийняття рішень [8].

Інтегроване міське планування також передбачає широке залучення

громадськості та інших зацікавлених сторін до процесу планування. Це забезпечує врахування різних інтересів та потреб, підвищує легітимність прийнятих рішень та сприяє їх ефективній реалізації. Сучасні технології, такі як онлайн-платформи для участі громадськості, соціальні медіа, мобільні додатки тощо, створюють нові можливості для залучення громадськості до процесу планування [1].

Важливим аспектом інтегрованого міського планування є також врахування екологічних аспектів, зокрема, адаптація до кліматичних змін та зменшення викидів парникових газів. Це передбачає розвиток "зеленої інфраструктури", підвищення енергоефективності будівель та інфраструктури, розвиток відновлюваної енергетики, стале управління водними ресурсами та відходами тощо [2].

Не менш важливим є врахування соціальних аспектів, зокрема, забезпечення доступності інфраструктури та послуг для всіх груп населення, включаючи маломобільні групи, сприяння соціальній інтеграції та соціальному різноманіттю, забезпечення безпеки та комфорту міського середовища тощо [5].

Інтегроване міське планування також передбачає врахування економічних аспектів, зокрема, стимулювання економічного розвитку, створення робочих місць, підвищення конкурентоспроможності міста, забезпечення ефективності використання ресурсів тощо [3].

Висновки. Таким чином, інтегроване міське планування є комплексним та міждисциплінарним підходом до планування та управління міським розвитком, який забезпечує координацію та синхронізацію просторових, секторальних, інституційних, часових та ресурсних аспектів розвитку міста. У контексті розвитку міської інфраструктури, інтегроване планування дозволяє забезпечити узгодженість розвитку різних видів інфраструктури, їх взаємодоповнюваність та синергію, ефективне використання ресурсів, зменшення негативних зовнішніх ефектів, підвищення доступності та якості інфраструктурних послуг, а також стійкості інфраструктури до різних шоків та

стресів.

Впровадження інтегрованого міського планування в Україні є необхідною умовою для забезпечення сталого розвитку міст та підвищення якості життя міського населення. Це потребує удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази, розвитку інституційної спроможності, забезпечення фінансових ресурсів, використання сучасних технологій та інструментів, а також широкого залучення громадськості та інших зацікавлених сторін до процесу планування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 46ISO 37120:2018 "Sustainable cities and communities – Indicators for city services and quality of life". International Organization for Standardization. 2018.
2. 48ISO 37123:2019 "Sustainable cities and communities – Indicators for resilient cities". International Organization for Standardization. 2019.
3. 49ISO 55000:2014 "Asset management – Overview, principles and terminology", ISO 55001:2014 "Asset management – Management systems – Requirements", ISO 55002:2014 "Asset management – Management systems – Guidelines for the application of ISO 55001". International Organization for Standardization. 2014.
4. 51ISO 14001:2015 "Environmental management systems – Requirements with guidance for use". International Organization for Standardization. 2015.
5. 47ISO 37122:2019 "Sustainable cities and communities – Indicators for smart cities". International Organization for Standardization. 2019.
6. 50ISO 9001:2015 "Quality management systems – Requirements". International Organization for Standardization. 2015.
7. 52ISO 31000:2018 "Risk management – Principles and guidelines". International Organization for Standardization. 2018.
8. 53ISO 21500:2012 "Guidance on project management". International Organization for Standardization. 2012.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Кудрявський Іван Володимирович
Докторант Міжрегіональної Академії
управління персоналом, Київ
ORCID iD: 0009-0009-5167-7648

Науковий консультант: д.н.держ.управління, доцент
Професор кафедри публічного адміністрування та управління
Міжрегіональної Академії управління персоналом, Київ
Швець Катерина Павлівна

Вступ. У сучасному світі жодні операції та заходи впливу не відбуваються без належної інформаційної підтримки. Якщо ж говорити про російську агресію проти України, то мова йде не просто про підтримку. Інформаційна складова стала самостійним потужним фактором у ході підготовки та реалізації збройної агресії. Російська пропаганда та дезінформація транслюється на різні аудиторії: внутрішню – з метою вербовки контингенту до складу російських формувань та профілактики можливих проявів спротиву власного суспільства агресивній і небезпечній державній політиці; на населення та Сили оборони України – з метою їх обману й деморалізації; і, звичайно, на треті країни з метою забезпечення невтручання чи навіть підтримки з їхнього боку та, звісно, для сприяння реалізації своїх інтересів на території цих країн. Противником виділяються на забезпечення функціонування своєї пропаганди, дезінформації та інформаційно-психологічних операцій величезні ресурси: кадрові, технічні, фінансові. Окремою масштабною статтею витрат виступають кошти, що спрямовуються на підкуп політиків, представників медіа та інших впливових осіб на території третіх країн.

Ціль роботи запропонованого дослідження – пошук способів підвищення ефективності механізмів державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору через аналіз проблем ресурсного характеру і шляхів

їх вирішення.

Таеріали та методи. В ході роботи застосовано такі методи наукового дослідження: історичний, порівняльного аналізу, ретроспективного аналізу, аналізу та синтезу, дедукції, індукції, системно-структурний, лінгвістичний, формально-логічний.

Результати обговорення. В той час, як збільшується кількість та різноманіття інформаційних загроз різних рівнів у світі загалом, а противник постійно збільшує витрати на реалізацію агресивної пропаганди, інформаційних та психологічних операцій, спрямованих проти України, стаття видатків на “здійснення заходів у сфері захисту національного інформаційного простору” для Міністерства культури та інформаційної політики України з’явилася лише у 2018 році. Протягом п’яти років до початку широкомасштабного російського вторгнення фінансування за цією статтею зменшувалося від мізерних 362 тисяч гривень у 2018 році до 50 тисяч гривень у 2022 році [1, с. 205]. Навіть без урахування відбиття російської збройної агресії, що триває з 2014 року, такий дисбаланс між витратами, які противник закладає в роботу державних телеканалів та інших структур, що ведуть агресивну пропаганду та психологічні операції, спрямовані на населення й сили оборони України, та витратами, закладеними на заходи захисту інформаційного простору у державному бюджеті України, створював серйозні передумови до виникнення кризової ситуації, що, вірогідно, стало одним з багатьох факторів, які заохотили агресора до початку широкомасштабного вторгнення.

Типовими причинами виникнення факторів ризику у функціонуванні системи державного управління в умовах надзвичайних ситуацій є: відсутність можливості вичерпного прогнозування процесів, які відбуваються в нестабільному зовнішньому середовищі; відсутність вичерпної інформації про ймовірні надзвичайні ситуації під час планування та організації діяльності системи державного управління в умовах надзвичайних ситуацій, неякісний її аналіз унаслідок появи нових загроз та небезпек; вплив суб’єктивних чинників на результати аналізу (низький рівень кваліфікації, необ’єктивність та

приховування частини інформації) [2. с. 71]. Ці чинники прямо пов'язані з фінансовим ресурсом, адже налагодити ефективну роботу моніторингу інформаційних загроз, чи, тим більше, їх прогнозування, особливо із застосуванням сучасних систем автоматичного моніторингу інформаційного простору – це дорогий процес навіть у масштабах державного бюджету. Так само недофінансування або нераціональний розподіл фінансових ресурсів призводить до неналежної мотивації персоналу, проблем із комплектуванням, як наслідок – низької кваліфікації, необ'єктивності або приховування частини інформації.

Безумовно важливе значення має технологічний ресурс, який варто відокремити. Навіть наявність значних фінансових ресурсів, якими не можуть похвалитися українські установи та організації, що здійснюють захист безпеки інформаційного простору, не гарантує доступу до необхідних специфічних технологій, які у сучасному світі ретельно охороняються, а якщо і надаються, навіть на умовах оплати, – то досить дозовано.

Розвиток інформаційних технологій хоч і дає нові можливості для розвитку державного управління, інформування населення, проте підвищує ризики дезінформації. За допомогою алгоритмічних систем і штучного інтелекту фейки можуть бути більш переконливими і доставлятися саме для тієї аудиторії, що з більшою імовірністю повірить у них. Останнім часом найпопулярнішим джерелом інформації в Україні є Інтернет. Згідно з опитуванням, проведеним 2023 року, 62% його користувачів отримують інформацію з соціальних мереж і 48% – з новинних сайтів. Дезінформація може легко поширюватися в соціальних мережах через відсутність редакційного контролю, свободу публікацій для будь-якого користувача, можливість швидко і безоплатно створювати та поширювати контент. Соціальні мережі набрали величезної популярності. У переповненому інформацією онлайн просторі для користувача вкрай важливо розрізняти джерела, що заслуговують на довіру, і ті, що вводять в оману [3. с. 58]. Якщо ж говорити про механізми державного управління у сфері безпеки інформаційного простору – то вони повинні

передбачати не просто діяльність відповідних спеціалістів, озброєних належними технологічними системами та програмним забезпеченням, які можуть відрізнити достовірну інформацію від дезінформації, але й механізм виявлення і попередження акцій та операцій, що включають деструктивний інформаційно-психологічний вплив.

Поточні виклики у сфері інформаційної безпеки включають:

1. Кіберзагрози. Це широкий спектр атак, зокрема фішинг, віруси, трояни, шпигунське програмне забезпечення, DDoS-атаки тощо. Ці атаки можуть бути спрямовані на виведення з ладу інформаційно-комунікаційних систем, крадіжку конфіденційних даних або порушення нормальної роботи інформаційних систем.

2. Витік інформації. Несанкціонований доступ до конфіденційної інформації та її подальше поширення може призвести до значних фінансових збитків, втрати репутації та інших негативних наслідків для організацій та індивідів. Витоки можуть статися через слабкі місця в захисті даних, людські помилки або навмисні дії інсайдерів.

3. Застаріле та вразливе програмне забезпечення. Багато інцидентів безпеки починаються з експлуатації вразливостей у неоновленому або налаштованому за замовчуванням програмному забезпеченні. Такі слабкі місця можуть бути легко використані зловмисниками для отримання несанкціонованого доступу до систем.

4. Недостатній контроль і моніторинг. Відсутність ефективних засобів контролю та моніторингу інформаційних потоків і діяльності в мережі може призвести до того, що атаки залишаються непоміченими до моменту, коли збиток стає значним [4, с. 11].

Таким чином, враховуючи, що персонал та підрозділи, які беруть участь в роботі механізмів державного управління захисту безпеки інформаційного простору, самі є однією з важливих пріоритетних цілей противника, належне забезпечення роботи таких підрозділів і їх персоналу залежить, окрім інших ресурсів, від ефективної роботи підрозділів кібербезпеки, належним чином

налагодженої контррозвідувальної діяльності, а в окремих випадках, передусім в районах ведення активних бойових дій та на прифронтових територіях, – від суворого дотримання заходів безпеки операцій та результативної роботи підрозділів, які за неї відповідають.

Крім того, ефективний моніторинг інформаційного простору вимагає застосування сучасних систем автоматичного моніторингу інформаційного простору на базі штучного інтелекту із тонкими налаштуваннями під потреби користувача. Створення інформаційного контенту потребує не настільки дорогого програмного забезпечення, але все ж програми графічного дизайну, відеомонтажу, верстки і макетування друкованої продукції є занадто дорогими для більшості українських користувачів, особливо з числа державних службовців та військовослужбовців, щоби купляти їх за особисті кошти. Обґрунтування необхідності придбання корпоративних версій таких програм за державний рахунок переважно передбачає складну бюрократичну процедуру і не завжди дає можливість розраховувати на розуміння зі сторони керівництва. Вартість ліцензійних версій скромного пакета з півдесятка програм-мінімального необхідного комплексу для роботи невеликої редакції, підрозділу зв'язків з громадськістю, інформаційної протидії чи тактичної групи психологічних операцій – може бути співмірною вартості автомобіля, дорогого снайперського прицілу чи декількох безпілотних літальних апаратів для розвідки і бойової роботи, не кажучи уже про те, скільки за ці кошти можна придбати бойових аптечок, які рятують життя вже сьогодні, за цілком зрозумілим механізмом. За таких обставин передбачити рішення відповідної посадової особи, яка розпоряджається коштами, чи волонтерської організації, яка допомагає Силам оборони України, зовсім не складно. Особливо, враховуючи, що піратські версії відповідного програмного забезпечення будь-який користувач Інтернету може знайти за декілька хвилин, передусім на російських сайтах, доступ до яких, навіть за умов діючих обмежень, легко забезпечить будь-яка безкоштовна програма VPN. Наслідки користування такими піратськими копіями рідко обмежуються чисто етичними, у контексті

крадіжки інтелектуальної власності, адже пересічний користувач зазвичай не має уявлення про шпигунські та інші програми, прописані “безкоштовним доповненням” до якого-небудь Adobe Photoshop хакером, що зламав механізм ліцензійної активації програми.

Отже, ще однією проблемою ресурсного характеру є доступ до “білого” ліцензійного програмного забезпечення як державних підрозділів, що реалізують політику державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору, так і представників та інституцій громадянського суспільства, зокрема медіа, які сприяють розвитку критичного мислення населення, оперативному поширенню достовірної інформації і, таким чином, утвердженню демократичних принципів та протидії деструктивному інформаційно-психологічному впливу противника. Попри те, що загальна вартість усього необхідного програмного забезпечення досить висока, за даних умов та обставин при відповідній постановці питання на загальнодержавному рівні і належному обґрунтуванні є непогана можливість отримати його ліцензійні версії у вигляді, наприклад, міжнародної допомоги від партнерів.

Ключовим фактором потреб у ресурсах та, відповідно, проблем, пов’язаних із дефіцитом ресурсів, є методика й характер дій противника. До ведення інформаційної війни та проведення інформаційно-психологічних операцій на території України залучено спеціальні підрозділи збройних сил росії, до складу яких входять групи спеціальних журналістів (вісім-десять окремих груп), які працюють безпосередньо на російські інформаційні канали. До їх складу входять по три-чотири особи: журналіст, оператор, водій, при потребі – охоронець. Також діють оперативні групи психологічних операцій (чотири групи ПсО) – мобільні підрозділи загону ПсО у складі двох – чотирьох осіб. На території окупованих районів вони виконують завдання: з усної пропаганди, у тому числі й роботи з місцевим населенням; поширення пропагандистської літератури та іншої необхідної інформації; створення пропагандистських груп у населених пунктах, що складаються з місцевих активістів-колаборантів, їх організації та координації дій; надання сприяння

роботі російських “журналістів”; збору інформації та визначення найбільш гострих проблем у населення для використання надалі у якості інформаційних приводів; моніторингу поточного морально-психологічного стану місцевого населення. Загін психологічних операцій дислокується на російській стороні кордону, неподалік Ростова-на-Дону, разом із пунктом управління розвідцентру Головного розвідувального управління генерального штабу збройних сил рф.

Загін психологічних операцій здійснює основну керівну роль в інформаційно-психологічних заходах на території України. Його завданнями є: збирання, обробка та аналіз інформації про поточний морально-психологічний стан населення України та підрозділів російських збройних сил (зона інтересів загону ПсО поширюється на всю територію України); керівництво підрозділами ПсО, що виконують спеціальні завдання з інформаційного впливу; розробка та здійснення інформаційно-психологічних операцій на території України. Також активно використовуються агенти диверсійної психологічної роботи в інших областях України – фахівці від Головного розвідувального управління генерального штабу збройних сил або Федеральної служби безпеки рф, які виконують завдання: зі створення диверсійно-пропагандистських груп в інших областях України серед місцевого авторитетного населення; навчання місцевих груп проведенню підривних пропагандистських акцій; забезпечення окремих груп необхідним матеріально-технічним майном; безпосереднього проведення мітингів, акцій протесту та поширення пропагандистських матеріалів [5. с. 121].

У **висновках** наведені пропозиції щодо того, на які напрямки забезпечення роботи механізмів державного управління у сфері захисту інформаційного простору необхідно звернути увагу та яких заходів вжити, щоби менше відчувався дефіцит ресурсів в означеній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hlobenko S. Informatsiinyi prostir derzhavy ta problemy zabezpechennia yoho zakhystu v Ukraini. [Hlobenko S. Information Space of the State and Problems of Ensuring its Protection in Ukraine.]. Naukovyi visnyk: derzhavne upravlinnia. –

Scientific Bulletin: Public Administration. 2023, 1 (13). 195 – 210. DOI: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-1\(13\)-195-210](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-1(13)-195-210). [in Ukrainian].

2. Hlobenko S. Modeliuvannia publichnoho upravlinnia zakhystom informatsiinoho prostoru v konteksti zastosuvannia ryzyk-oriientovanoho pidkhodu. [Modeling of public management of information space protection in the context of risk-oriented approach]. Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia. – Scientific herald: Public Administration. 2024, 1 (15). 67 - 81 DOI: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2024-1\(15\)-67-81](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2024-1(15)-67-81). [in Ukrainian].

3. Hryvnaк B., Lopushynskyi I., Sapizhak I. Dezinformatsiia yak zahroza Ukraini v umovakh neoholoshenoї rosiisko-ukrainskoi viiny. [Hryvnaк B., Lopushynskyi I., Sapizhak I. Disinformation as a threat to Ukraine in the context of the undeclared Russian-Ukrainian war]. Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity. – Scientific Bulletin of Vinnytsia Academy of Continuing Education. – 2024, 1. 53 – 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2024-1.07> [in Ukrainian].

4. Shevchuk M. Systema upravlinnia informatsiinoiu bezpekoiu v konteksti suchasnykh vyklykiv. [Shevchuk M. Information security management system in the context of modern challenges.]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. – Scientific Bulletin of Kherson State University. – 2024, 1. 9 – 13. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-1-2>. [in Ukrainian].

5. Viter D. V., Rudenko O. M., Rudenko O. O. Informatsiino-komunikatyvna skladova merezhevoi protydii zahrozam natsionalnii bezpetsi u voiennoi sferi. [Viter D.V., Rudenko O. M., Rudenko O. O. Information and Communication Component of Networked Counteraction to Threats to National Security in the Military Sphere]. Upravlinnia natsionalnoiu bezpekoiu. – National security management. – 2024, 1. 119 – 123. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2024-1\(2\)-119-123](https://doi.org/10.26642/sas-2024-1(2)-119-123). [in Ukrainian].

СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ НА РІВНІ ДЕРЖАВИ

Саркісов Ігор Радикович

аспірант кафедри соціально-гуманітарних наук
Науково-навчального Інституту
публічної служби та управління
Національного університету
«Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Вступ. На державному рівні формується механізм стимулювання наукової діяльності. Що більше країна відстає у своєму економічному розвитку, то більше функцій з організації інноваційної діяльності та її стимулювання, зокрема створення та підтримання ефективного механізму стимулювання, а також інноваційної інфраструктури, покладається на державу. Тому, доцільно розглядати стимулювання інноваційної діяльності на державному рівні як спосіб впливу на інноваційну діяльність, зокрема й залізничного транспорту, з метою забезпечення та підтримки інноваційних розробок, формування зв'язків між державою, користувачами послуг залізничного транспорту, створення попиту на інновації для підприємств транспортного машинобудування, координації їхніх дій між собою, а також забезпечення задоволення приватних і суспільних інтересів.

Мета роботи. Мета роботи полягає в створенні умов для впровадження сучасних технологій, підвищення ефективності, безпеки та екологічності залізничної інфраструктури, а також забезпечення її конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

Матеріали та методи. Для стимулювання інноваційного розвитку у сфері залізничного транспорту на державному рівні використовуються різноманітні матеріали (ресурси) та методи, які сприяють модернізації, підвищенню ефективності та конкурентоспроможності галузі. До основних методів відносяться: нормативно-правове регулювання, фінансові методи, державно-

приватне партнерство (ДПП), науково-дослідницька діяльність, впровадження цифрових платформ для управління перевезеннями, моніторингу стану інфраструктури та прогнозування потреб, залучення іноземних технологій і експертизи через спільні проєкти.

Результати та обговорення. Взаємодія між державою та приватним сектором у сфері інноваційної діяльності може бути як прямим, так і зворотним процесом. Зворотний зв'язок від користувачів інновацій дозволяє визначати пріоритетні напрями інноваційного розвитку та коригувати державну політику відповідно до актуальних потреб у нововведеннях.

У сучасних умовах соціально-економічна політика держави зазнає значних трансформацій. У її реалізації впроваджується програмно-цільовий підхід до управління фундаментальними дослідженнями та стимулювання інноваційної діяльності, який застосовується як на національному, так і на регіональному рівнях.

Залізничний транспорт є стратегічно важливою галуззю економіки, що забезпечує соціальну, економічну та територіальну цілісність держави. В умовах глобальної конкуренції, кліматичних викликів та стрімкого розвитку цифрових технологій особливого значення набуває інноваційний розвиток галузі. Проте реалізація інноваційного потенціалу потребує активної участі держави як регулятора, інвестора і партнера.

Інноваційний розвиток є ключовим чинником підвищення конкурентоспроможності національної економіки, забезпечення сталого економічного зростання та поліпшення якості життя населення. У сучасних умовах глобалізації та прискорених технологічних змін держава відіграє вирішальну роль у створенні сприятливого середовища для розвитку інновацій. Це передбачає формування ефективної інституційної та нормативно-правової бази, фінансову підтримку наукових досліджень і розробок, а також стимулювання співпраці між наукою, бізнесом і освітою. У даній статті розглядаються основні напрями та інструменти державної політики щодо стимулювання інноваційного розвитку, а також аналізуються виклики й

перспективи її реалізації в умовах трансформаційної економіки [1].

Держава визначає мету та пріоритети стратегічного розвитку науково-дослідних організацій залізничного транспорту, виходячи з соціально-економічних інтересів. Зазначені пріоритети інноваційного розвитку реалізуються через розробку та впровадження інноваційної політики, а також формування відповідного організаційно-нормативного та економічного середовища. Держава, створюючи умови для наукової та інноваційної діяльності, ставить перед собою цілі щодо збільшення внеску наукової діяльності в розвиток залізничного транспорту, забезпечення ефективних перетворень для зміцнення економічної та транспортної безпеки країни [2].

Інноваційний розвиток залізничного транспорту є ключовим фактором забезпечення конкурентоспроможності економіки, підвищення ефективності перевезень та інтеграції транспортної системи України до європейської та світової мережі. Для стимулювання цього процесу на державному рівні необхідно впроваджувати комплексну стратегію, яка охоплює інституційні, економічні, технологічні та організаційні заходи.

Залізничний транспорт відіграє провідну роль у транспортній системі України, забезпечуючи 57% вантажообігу та 38% пасажирообігу. Його стратегічна важливість обумовлена техніко-економічними перевагами порівняно з іншими видами транспорту та географічним розташуванням України, яке сприяє розвитку транзитного потенціалу. Інноваційний розвиток дозволяє [1]:

1. Підвищити ефективність перевезень через впровадження сучасних технологій.
2. Збільшити пропускну спроможність залізничної інфраструктури.
3. Забезпечити екологічну безпеку та енергоефективність.
4. Посилити конкурентоспроможність на міжнародних ринках транспортних послуг.

Однак, попри ці можливості, залізнична галузь стикається з низкою системних проблем, які потребують державного втручання. Залізнична

інфраструктура України характеризується високим рівнем зношеності основних фондів, застарілим рухомим складом, недостатнім рівнем автоматизації та цифровізації. Обмежене фінансування, монополізація ринку, низька ефективність управління та застарілі регуляторні підходи стримують розвиток інновацій.

Стимулювання інноваційного розвитку у сфері залізничного транспорту на державному рівні є стратегічно важливим завданням для забезпечення економічної стабільності, конкурентоспроможності та інтеграції України до світової транспортної системи. Імплементація директив і регламентів ЄС, передбачених Угодою про асоціацію України з ЄС, для створення сучасних ринкових відносин у сфері залізничного транспорту. Це включає вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема Закону України "Про залізничний транспорт", для забезпечення прозорості, конкуренції та безпеки.

Утворення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері транспорту, для формування тарифів, видачі ліцензій та контролю їх виконання. Це сприятиме створенню конкурентного середовища та залученню приватних операторів. Впровадження довгострокових стратегій, таких як Національна транспортна стратегія України до 2030 року, яка передбачає комплексний інноваційний розвиток транспорту.

Удосконалення механізмів ДПП для залучення приватних інвестицій у модернізацію інфраструктури та рухомого складу. Це може включати концесії, лізингові програми та пільгове кредитування. Створення спеціалізованого фонду для фінансування інноваційних проєктів, таких як оновлення залізничного рухомого складу чи впровадження високошвидкісних перевезень. Надання субсидій на закупівлю сучасного рухомого складу, компенсація збитків від пільгових перевезень та фінансування соціально значущих проєктів.

Основними напрямками реалізації цієї мети є інституційні реформи, створення сприятливих умов для інвестицій, впровадження сучасних технологій, розвиток конкуренції та гармонізація з європейськими стандартами. Подолання ключових проблем, таких як знос інфраструктури, недостатнє

фінансування та монополізація ринку, потребує комплексного підходу, політичної волі та активного залучення приватного сектору через механізми державно-приватного партнерства [2].

Реалізація запропонованих заходів дозволить не лише модернізувати залізничну галузь, а й підвищити якість транспортних послуг, посилити транзитний потенціал України та сприяти економічному зростанню. Успіх залежить від чіткої координації дій держави, бізнесу та міжнародних партнерів, а також від стабільності законодавчої бази та послідовної реалізації реформ.

Висновки. Інноваційний розвиток залізничного транспорту є ключем до підвищення конкурентоспроможності України на глобальному рівні. Держава повинна стати ініціатором змін, забезпечити інституційну підтримку та створити умови для залучення інвестицій у високотехнологічні рішення. Лише комплексний підхід, заснований на партнерстві, стратегічному плануванні та впровадженні новітніх технологій, дозволить забезпечити сталий розвиток галузі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Крикун, В. В. Інноваційний розвиток України: основні пріоритети та перспективи. Здобутки економіки: перспективи та інновації, 2024, (10).
2. Учасники національної інноваційної системи: інституційно-функціональний аналіз в праві: монографія / за заг. ред. С. В. Глібка, Ю. В. Георгієвського. Харків: Право, 2018. 270 с.

ВРАЗЛИВОСТІ ДЕМОКРАТІЇ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

Ткаченко Володимир Володимирович,

д. істор.н., професор

Хоменко Ілля Андрійович,

д.н.із соц.ком., доцент,

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Фоменко Володимир Ілліч,

журналіст, кінодраматург

Вступ. Російсько-українська війна сьогодні – це не в останню чергу бій, який плутократичний неототалітаризм дав світовій демократії. На наших очах і за нашою участю відбувається боротьба між правом громадянина на вибір майбутнього (хай не завжди ідеальний) і згодою підданого майбутнє не обирати. І передній край, кажучи словами військових, «нуль» цієї боротьби знаходиться на українській землі. Усвідомлення цього визначило мету і завдання запропонованої розвідки.

Ціль роботи – сприяти виявленню вразливостей реальної демократії та формуванню системи самозахисту «відкритих суспільств» від зазіхань на засади громадянської самоорганізації. Це передбачає визначення слабких місць демократичної системи і фокусування суспільної уваги, зокрема наукової і медійної, на пошуках механізмів мінімізації оприлюднених ризиків.

Матеріали та методи. Дослідження побудовано на матеріалах з відкритих джерел, здобутих моніторинговими, бібліографічними і аналітичними методами.

Результати та обговорення. Арістотель стверджував, що спроби відшукати нові форми політичного устрою природні, адже вони впливають з недоліків тих суспільних систем, що існують. Втім, це зовсім не означає, що така спроба подарує людству кращу форму влади, ніж та, що є. Скоріше, результат буде аналогічний наявному або значно гірший [1]. Але так само і прагнення проголосити будь-яку форму суспільно-політичного устрою

ідеальною і бездоганною стане першим кроком до самознищення всього позитивного, що цьому ладу притаманно. Не можна не погодитися з Б. Шоу та В. Черчиллем у тому, що за певних обставин демократія, особливо пряма, може перетворити світ і на рай, і на пекло. Незважаючи на це, кращої форми правління, попри всі її недоліки, відомі ще з часів Платона [2], на сьогодні не існує. Демократія має ту перевагу перед будь-якою формою автократії й диктатури, що забезпечує можливість виправити помилку попередніх виборів на виборах наступних, гарантує ротацію влади й дозволяє створити стабільну самовідтворювану та самоорганізовану політсистему. Монарх може бути розумнішим, поряднішим, добрішим за обраного президента, але час візьме своє. Вік вплине на когнітивні здібності незмінного лідера, замкненість у вузькому колі оточення викривить чи обірве його зворотній зв'язок із соціумом, а нащадок чи призначений довічно спадкоємець з високим рівнем ймовірності зруйнує все хороше, що зробив автократ. Стоїчна мудрість імператора-філософа Марка Аврелія прекрасна [3], але його нащадок Коммод, розбещивши імперію популізмом, деморалізувавши нелюдяною жорстокістю й економічно підірвавши вкрай невдалою кадровою політикою – призначенням на відповідальні посади скомпрометованих людей – знищив паростки того, чим засівав політичну ниву його батько [4].

«Глобальні проблеми вимагають глобального вирішення. А це саме побудова альтернативи світовому порядку диктатур, який вже формується [5]».

Будемо виходити з презумпції, що альтернативи демократії нема і що Україна сьогодні воює не тільки за виживання нації, але й за право жити у демократичному світі, а не бути втягнутою в орбіту інтересів неофеодалної та історично приреченої плутократичної квазіімперії. Подібне твердження дозволить зосередитися не на аксіологічних, а на прикладних аспектах проблеми українського народу як суб'єкту влади й приділити максимум уваги темам безпеки демократії та її вразливостям. Один з головних недоліків демократії на сьогодні полягає в її незахищеності від маніпулятивних політтехнологій, особливо їхніх бойових версій – ІПСО. Ситуація тут

приблизно така, як і зі загальновідомою дилемою «Митець і влада». Митець, який стає найманим пропагандистом і перестає писати те, що думає, неминуче перетворюється на графомана. Ось чому нав'язувати йому завдання з наративної пропаганди – справа контрпродуктивна. Втім, ввести в оману митця таким чином, щоб він почав думати у корисному для маніпулятора напрямку (наприклад, підштовхнувши до хибних історичних аналогій та ще й створити ілюзію, що він сам додумався до потрібних ідей) – завдання для досвідченого вербувальника спецслужб не складне. Так само і з народом. Політтехнології, що вводять соціум в оману, відомі з античних часів (згадаймо тирана Пісістрата, який вмів імітувати чесноти, яких у нього насправді не було).

Спробуємо перерахувати вразливості демократії, які у контексті сказаного можуть створити найбільшу загрозу для України. Перелік далеко не повний, але сама спроба створити його вже є кроком до формування механізмів суспільного самозахисту демократичної державності.

А) Хибне ототожнення понять «вибори» і «процедура виборів». Найточніший підрахунок голосів, верифікований іноземними спостерігачами, нічого не дасть, якщо голосування відбудеться за сформовані ворогом симулякри (наприклад, праву і ліву політсили, що іміджево ворожі, але таємно модеруються ворогом і фінансуються з одного джерела – у повній відповідності з теорією рефлексивного контролю і доктриною Герасимова, див.: [6]). Наочний приклад такої маніпуляції – гра в наперсток (можна абсолютно точно підрахувати результати голосування за те, під яким наперстком кулька, але вибором це не стане, оскільки на момент голосування кульку вже приховає шахрай і її не буде в грі взагалі).

В) Майже повна незахищеність соціуму від маніпулятивних технологій, у тому числі й від описаного вище прийому соціального інжинірингу «вибір без вибору». Медіапросвіта і теоретичні заняття з фактчекінгу від цієї біди не рятують. Знати – не означає розпізнати. Автори розвідки, викладаючи правила медіабезпеки українським журналістам, у тому числі фахівцям з розслідувань, кілька разів повторювали нескладний педагогічний прийом – варіант

експерименту Піаже: пояснювали певну маніпулятивну технологію, а потім застосовували її проти аудиторії, замаскувавши намір яскравими другорядними деталями. За 6 років повторення цього польового квазіексперименту лише одна студентка висловила припущення, що аудиторією, можливо, маніпулюють, але невпевнено, з вибаченнями й готовністю відмовитися від своєї гіпотези. Як свідчать результати виборів у розвинених демократичних країнах – це не тільки українська проблема.

С) Вибір між привабливими аватарками. Навіть у демократичних Атенах-маленькому місті, де всі про всіх усе знали – подібний ризик існував. Зараз на введення аудиторії в оману з приводу чеснот і вад кандидатів скеровано колосальні потужності політичної реклами і PR. Неприємно думати про наслідки підсилення цих методів бойовими інформаційними технологіями, відпрацьованими під час війни до досконалості. Можливо, згодом ми повернемося до цікавої ідеї Томмазо Кампанелли, висловленої у «Місті сонця» [7] з приводу напрацювання науково обґрунтованих механізмів визначення реального потенціалу придатності до влади того чи іншого претендента (попри майже дитячу наївність і ненауковість запропонованих Кампанеллою методів, сама думка варта уваги), але поки що нам доведеться виходити з реальності, що існує, й захищати демократію своїми силами, виходячи з власного досвіду і спираючись на ті інструменти, що є.

Д) Недооцінка значення силового збройного захисту демократії. Ніякі плани на майбутнє не будуть реалізовані, якщо Україна не захистить себе на полі бою. «Наступним кроком, звісно, має бути побудова абсолютно нової архітектури безпеки Європи [5]». Це справедливо як щодо збройного захисту від агресії, так і щодо боротьби з корупцією, ворожою агентурою, шредеризацією світового політикуму.

Е) Недооцінка чинників культури і моралі, особливо в медіаполі. У проєкції на реалії демократичного суспільства це означає підміну понять «демос» і «охлос» та орієнтацію на останній як зручний для маніпулювання і підкupu електоральний ресурс. Якщо відштовхуватися від сформульованих ще

Норбертом Вінером принципів соціальної кібернетики, ефективним інструментом забезпечення суспільного гомеостазу (без якого демократія не буде стабільною) є комунікаційна тріада: створення сигналу, тобто, вчасне повідомлення про події і факти – оптимізація сигналу, тобто, журналістські розслідування, аналітика та інші інструменти відокремлення правди від брехні, корисного сигналу від «інформаційного мулу» – вдосконалення тезаурусу, тобто, розвиток аудиторії. (Останнє – прерогатива культури, мистецтва, просвіти) [8]. Нема сенсу видавати розумні книги для тих, хто не вміє читати. А громадянин, чий розум – у п'їтмі, не зможе реалізувати своє право на вибір з користю для себе та інших. Помиляються ті, хто вважає сучасний російський обскурантизм породженням мілітарно-релігійної ідеології «руського мира». Підґрунтя для індоктринації має безглуздими ідеями, що спонукають вбивати ні за що і йти у «м'ясні штурми», було закладено російськими медіа саме тоді, під час панування у російськомовному інформаційному просторі квазіліберальної та псевдodemократичної риторики. Є науково обґрунтовані аргументи, що технології соціального інжинірингу та маніпулювання суспільною свідомістю, які сьогодні використовує путінізм, відпрацьовувалися і вдосконалювалися ще у добу кремлівського фейкового лібералізму – за допомогою російських розважальних телепрограм, зокрема, reality show [9; 10].

Як стверджував фундатор Бі-Бі-Сі Дж. Рейз, недооцінити менталітет аудиторії значно небезпечніше, ніж переоцінити його [11]. Якою привабливою для певних кіл не здавалася б думка, що примітивними людьми легше керувати – вона загрожує демократії і уникати цієї пастки Україна має не меншою мірою, ніж інших, більш очевидних пасток, пов'язаних з проблемами корупції та оборони.

«...дуже важливий аспект, про який сьогодні чомусь бояться згадувати. Це - мораль. Саме на основі принципів і норм загальнолюдської моралі і мав би будуватися світовий порядок [5]».

Висновки

1. Вразливості демократії багато в чому впливають з її переваг – права

на вибір і можливості кожного віддати свій голос за політичну силу, позитивні якості якої можуть виявитися фіктивними. Найбільша функціональна проблема демократичного устрою – це ймовірність використання демократичних механізмів проти самої суті народовладдя, і ця проблема не зникне ніколи – а тому має бути постійно у фокусі суспільної уваги.

2. Захист демократії – перманентний процес, так само, як перманентним має бути контроль громадян над обраними представниками і лідерами.

3. Якими ситуативно привабливими не здавалися б усі відомі на сьогодні альтернативи демократії – вони неодмінно у перспективі призведуть до конфлікту між узурпаторами влади і суспільством, а тому не можуть розглядатися як можливі, реалістичні і загальноприйняті проєкти політичного майбутнього України.

ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Арістотель. Політика. Переклад з давньогрецької і примітки О. Кислюка. – Київ: видавництво «Основи», 2000. <https://chtyvo.org.ua/authors/Aristotle/Polityka/> (доступ 08.05.2025)

2. Платон. Апологія Сократа. https://shron1.chtyvo.org.ua/Plato/Apolohia_Sokrata.pdf? (доступ 08.05.2025)

3. Марк Аврелій. Наодинці з собою. Роздуми. Пер. з грецької: Ростислав Паранько. Львів: Літопис, 2007. 212 с.

4. Commodus. <https://web.archive.org/web/20060329125558/http://www.telatinlibrary.com/sha/com.shtml> (access 08.05.2025)

5. Залужний Валерій. Нові безпекові альянси як альтернатива світовому порядку диктатур. Попереду буде той, хто опанує технології. Виступ Надзвичайного і Повноважного посла України у Великій Британії і Північній Ірландії, Головнокомандувача ЗСУ (2021–2024) Валерія Залужного на Лондонській безпековій конференції, 9 травня 2025 року. Українська правда. П'ятниця, 09 травня 2025, 18:50. <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/05/9/7511519/> (доступ 31.05.2025)

6. Ткаченко В., Хоменко І., Фоменко В. «Лазівка Геделя» і

рефлексивне управління у контексті вразливостей світової демократичної системи. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том 13: Інновації в освіті та науці: трансформація підходів і технологій [колективна монографія] / [Наукова редакція: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2025. с.298-310

7. Томмазо Кампанелла. Місто Сонця. https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3439#google_vignette (доступ 08.05.2025)

8. Хоменко І., Фоменко В. Функціональність громадського телевізійного та радіомовлення з позицій концепції соціального гомеостазу Норберта Вінера. Українське журналістикознавство, 2013. Випуск 14. С. 87-93

9. Хоменко І. Контрпродуктивний вплив ефірної драматургії на особистість: від радіопанік до «reality show». Наукові записки Інституту журналістики. – Київ: 2002.Т. 7. С. 122–126.

10. Хоменко І. А. Український шлях розвитку оригінального драматичного радіомистецтва : погляд соціального дослідника : конспект лекцій / І. А. Хоменко. Чернівці : Чернівецький нац. Ун-т, 2011. 368 с.

11. Eldridge J., Kitzinger J., Williams K. The BBC: The struggle for Public Service Broadcasting // J. Eldridge, J. Kitzinger, K. Williams. The Mass Media and Power in Modern Britain. – Oxford: Univ. Press, 1997. – P. 45–59.

КІБЕРЗАХИСТ ДЕРЖАВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЧЕРЕЗ БАЛАНС МІЖ ВІДКРИТІСТЮ ДАНИХ ТА ЗАХИСТОМ ІНФОРМАЦІЇ

Требик Людмила Петрівна

доцент, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри
публічного управління та адміністрування

Цісар Олександр

Студент магістратури за спеціальністю публічне
управління та адміністрування

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Вступ. В умовах стрімкої цифровізації державних процесів питання забезпечення кібербезпеки набуває критичного значення для національної безпеки. Інтеграція цифрових технологій у систему державного управління, з одного боку, підвищує ефективність роботи органів влади та якість надання публічних послуг, а з іншого – створює нові вразливості для кібератак і несанкціонованого доступу до інформації [1].

Особливої гостроти проблема кібербезпеки набуває в умовах збройного конфлікту, коли поряд із фізичним протистоянням відбувається активне протиборство у кіберпросторі. Для України, яка з 2014 року стикається з кібератаками на критичну інфраструктуру та державні установи, а з 2022 року – з повномасштабною військовою агресією, що супроводжується активізацією кібернападів, питання захисту інформаційних ресурсів має екзистенційне значення. Водночас впровадження концепції відкритих даних та побудова прозорої системи державного управління залишаються пріоритетними напрямками реформування публічної адміністрації. В цьому контексті особливої ваги набуває пошук оптимального балансу між відкритістю даних та надійним захистом інформації, що і зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Цифрове урядування – це інтегрована модель державного управління, що базується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій та інноваційних підходів до трансформації всіх аспектів діяльності органів влади,

спрямована на забезпечення ефективної електронної взаємодії між урядом, громадянами, бізнесом та іншими зацікавленими сторонами, створення єдиного інформаційного простору публічного управління та формування цифрової екосистеми надання державних послуг у контексті розвитку інформаційного суспільства.

Ключовими принципами цифрового урядування, згідно з міжнародними стандартами та рекомендаціями ООН, ОЕСР, а також національними стратегіями цифрової трансформації, є відкритість та прозорість, доступність та інклюзивність, ефективність та результативність, відповідальність та підзвітність, інформаційна безпека та захист персональних даних, орієнтованість на потреби громадян, інноваційність та технологічна нейтральність, мінімізація цифрового розриву, сумісність та інтероперабельність інформаційних систем, економічна доцільність та сталий розвиток. В теоретичному аспекті кібербезпека виступає не просто технічним компонентом, а фундаментальною умовою функціонування системи цифрового урядування. Роль кібербезпеки у цьому контексті можна визначити через її базові функції: забезпечення цілісності інформації та даних, гарантування доступності державних електронних послуг, захист конфіденційності персональних даних громадян та підтримка безперервності функціонування критичної інформаційної інфраструктури.

Ціль роботи. Розглядаючи теоретичні засади організації кібербезпеки в системах цифрового урядування, варто звернути увагу на концептуальні моделі, які дозволяють структурувати підходи до захисту інформаційних ресурсів. Серед таких теоретичних моделей, запропонованих та широко визнаних у міжнародній практиці інформаційної безпеки, особливу теоретичну та практичну цінність має модель CIA (Confidentiality, Integrity, Availability), яка визначає три основні атрибути інформаційної безпеки: конфіденційність, цілісність та доступність. Саме на досягненні оптимального балансу між цими атрибутами має базуватися розробка систем кібербезпеки в цифровому урядуванні.

Матеріали та методи. Статистичні дані останніх років свідчать про значне зростання кількості та складності кібератак на державні інформаційні системи України. За даними CERT-UA, у 2021-2023 роках зафіксовано понад 3000 цільових атак на об'єкти критичної інфраструктури та державні установи, що у 5 разів перевищує показники 2018-2020 років [3].

Перші три квартали 2024 року продемонстрували подальшу ескалацію кіберзагроз. За інформацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, з січня по вересень 2024 року було зареєстровано понад 1400 критичних кіберінцидентів, що на 27% більше порівняно з аналогічним періодом 2023 року. Особливо помітним стало зростання кількості атак на сервіси електронного урядування та цифрові ідентифікатори громадян – 42% від загальної кількості зафіксованих інцидентів.

Аналіз кіберінцидентів дозволяє виділити такі основні типи загроз:

- DDoS-атаки на сервіси електронного урядування
- Фішингові кампанії, спрямовані на державних службовців
- Цільові APT-атаки (Advanced Persistent Threat)
- Компрометація облікових записів користувачів державних інформаційних систем
- Атаки на ланцюги постачання програмного забезпечення
- Атаки на системи автентифікації та авторизації

Особливістю кіберзагроз в умовах війни є їхня спрямованість не лише на викрадення даних чи порушення роботи систем, але й на дестабілізацію суспільно-політичної ситуації та підлив довіри громадян до державних інституцій. Кібератаки часто відбуваються синхронно з військовими операціями та інформаційними кампаніями, що підтверджує їхню координованість та системність. Додатковим викликом стає поглиблення цифровізації державних процесів в умовах війни, коли необхідно швидко розгортати нові електронні сервіси без належної перевірки їхньої захищеності. Так, за даними Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, близько 30% нових державних інформаційних систем, запроваджених

у 2022-2023 роках, містили критичні вразливості на момент введення в експлуатацію. У 2024 році цей показник знизився до 22%, що свідчить про певний прогрес, але все ще залишається на неприйнятно високому рівні [8]. Міжнародна практика демонструє різноманітні ефективні підходи до забезпечення кібербезпеки в системах цифрового урядування. Зокрема, Естонія впровадила систему X-Road для безпечного обміну даними та розподілену архітектуру даних, що запобігає масштабним витокам інформації. Південна Корея створила інтегровану систему моніторингу кіберзагроз KNCERT та законодавчо закріпила обов'язкові щорічні аудити всіх державних інформаційних систем. Сінгапур реалізував стратегію "Security by Design" із обов'язковим включенням заходів кібербезпеки на етапі проектування державних цифрових сервісів. Аналіз досвіду цих країн з високим рівнем розвитку електронного урядування дозволяє виділити ключові елементи успішної політики кібербезпеки [4].

Модель Естонії передбачає децентралізований підхід до захисту інформаційних систем з чітким розподілом відповідальності між державними установами та приватним сектором. Ключовим елементом естонської моделі є X-Road – захищене середовище обміну даними між державними реєстрами, що функціонує за принципом «тільки одноразового введення даних». Після масштабних кібератак 2007 року Естонія впровадила систему резервного копіювання критичних даних у закордонних дата-центрах ("data embassy"), що гарантує безперервність державних процесів навіть у випадку фізичного знищення інфраструктури. Південнокорейський підхід базується на централізованій системі моніторингу та реагування на кіберінциденти, що дозволяє в режимі реального часу виявляти загрози та координувати дії різних урядових структур. Цікавим елементом є впровадження систем біометричної ідентифікації та блокчейн-технологій для забезпечення достовірності даних.

Практика країн НАТО демонструє ефективність регулярних кібернавчань та симуляцій атак для виявлення вразливостей та підвищення готовності до реагування на інциденти [5]. Показовим є досвід впровадження принципу

"security by design", коли захист інформації закладається на етапі проектування інформаційних систем, а не додається постфактум.

Для України особливий інтерес становить досвід країн, що стикалися з гібридними загрозами та перебували у стані конфлікту. Зокрема, модель Ізраїлю, що передбачає тісну взаємодію військових, розвідувальних та цивільних структур у забезпеченні кібербезпеки, заслуговує на увагу з точки зору можливої адаптації в українських реаліях.

Результати та обговорення. Аналіз існуючих практик та теоретичних засад дозволяє запропонувати комплексний підхід до досягнення балансу між відкритістю даних та захистом інформації, який включає технічні, нормативно-правові та організаційні аспекти [6].

У технічному аспекті перспективними напрямками є:

- впровадження багаторівневої системи захисту інформації з диференційованим доступом відповідно до категорій даних;
- використання технологій шифрування та псевдонімізації для захисту персональних даних при їх публікації у відкритому доступі;
- розвиток систем проактивного моніторингу загроз на основі технологій штучного інтелекту;
- розробка механізмів швидкого відновлення роботи критичних систем після кіберінцидентів.

У нормативно-правовій сфері необхідно забезпечити:

- Гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами (зокрема, NIS Directive ЄС та Конвенцією про кіберзлочинність)
 - Чітке визначення категорій даних та режимів доступу до них
 - Впровадження єдиних стандартів оцінки ризиків та захисту інформації для всіх органів державної влади
 - Розробку механізмів сертифікації та аудиту інформаційних систем
- Організаційні механізми мають включати:
- Створення єдиного центру реагування на кіберінциденти в державному секторі

- Розвиток державно-приватного партнерства у сфері кібербезпеки
- Системне підвищення кваліфікації державних службовців з питань інформаційної безпеки
- Регулярне проведення навчань та симуляцій кібератак.

Важливим елементом досягнення балансу є впровадження ризик-орієнтованого підходу, який передбачає оцінку потенційних загроз для конкретних інформаційних систем та визначення відповідних заходів захисту [7]. Такий підхід включає систематичну ідентифікацію інформаційних активів, визначення їхньої критичності, оцінку вразливостей та імовірності реалізації загроз, розрахунок потенційних збитків та впровадження контрзаходів відповідно до визначеного рівня ризику. Особлива увага приділяється класифікації інформаційних систем за категоріями важливості та диференційованому застосуванню механізмів захисту залежно від критичності даних. У практичному вимірі це передбачає щоквартальне оновлення реєстрів ризиків, проведення регулярного тестування на проникнення та незалежного аудиту захищеності систем. Такий підхід дозволяє уникнути надмірного обмеження доступу до даних при забезпеченні необхідного рівня безпеки.

Висновок. Отже, забезпечення кібербезпеки в системах цифрового урядування є комплексним завданням, що вимагає системного підходу та врахування багатьох факторів. В умовах війни та активних кібератак на державні структури України особливої ваги набуває пошук оптимального балансу між відкритістю даних та захистом інформації.

Аналіз міжнародного досвіду та оцінка сучасних викликів дозволяють визначити такі пріоритетні напрями розвитку систем кібербезпеки в державному секторі:

1. Впровадження принципу "security by design" при розробці нових інформаційних систем
2. Розвиток національної системи реагування на кіберінциденти
3. Підвищення кіберграмотності державних службовців та посилення кадрового потенціалу у сфері інформаційної безпеки

4. Удосконалення нормативно-правової бази з урахуванням сучасних викликів та загроз

Для України критично важливим є не протиставлення принципів відкритості та безпеки, а їх гармонійне поєднання в рамках єдиної державної політики цифрової трансформації. Тільки такий підхід дозволить забезпечити стійкість державних інформаційних систем до кіберзагроз при збереженні високого рівня прозорості та підзвітності органів влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва : монографія. Київ : НІСД, 2021. 328 с.

2. Грицяк Н. В., Соловійов С. Г. Електронна демократія як механізм політичної взаємодії : монографія. Київ : НАДУ, 2019. 312 с.

3. Аналітичний огляд кіберзагроз та інцидентів в Україні (січень-вересень 2024) / CERT-UA. Київ, 2024. 43 с.

4. The United Nations E-Government Survey 2023: The Future of Digital Government. URL: <https://publicadministration.un.org/en/Research/UN-e-Government-Surveys>

5. NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. National Cyber Security Strategy Guidelines. Tallinn, 2023. URL: <https://ccdcOE.org/library/publications/national-cyber-security-strategy-guidelines/>

6. Довгань О. Д., Ткачук Т. Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки держави як підгалузь інформаційного права: теоретичний дискурс. Інформація і право. 2021. № 2. С. 73-85.

7. Закон України: Про основні засади забезпечення кібербезпеки України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>

8. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Аналітичний звіт "Стан кібербезпеки в Україні 2022-2024". Київ, 2024. 112 с.

PHILOLOGICAL SCIENCES

TRANSLATIONAL CHALLENGES IN MEDICAL TERMINOLOGY: ENGLISH TO UKRAINIAN

Drozd Oleksandr Igorovich

Student

Ivano-Frankivsk National Medical University

Kosylo Nataliia Volodymyrivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor

of the Department of Linguistics

Ivano-Frankivsk National Medical University

Ivano-Frankivsk city, Ukraine

Introduction.

Medical translation is vital for global healthcare, demanding extreme precision. Complex terminology and distinct linguistic/cultural frameworks pose significant challenges, especially between English and Ukrainian. Translation errors can lead to severe consequences, from misdiagnosis to life-threatening situations. This paper explores the multifaceted linguistic, conceptual, and cultural barriers in English-to-Ukrainian medical translation, emphasizing the critical need for specialized knowledge and strategic approaches.

Aim.

This study aims to identify and analyze the primary translational challenges encountered when rendering medical terminology from English into Ukrainian, drawing upon existing academic literature and empirical observations. A specific focus will be placed on linguistic phenomena such as complex terminology, the prevalence of Latin and Greek roots, the issue of "false friends," and the lack of direct equivalents between the two languages.

Materials and methods. This study is based on a comprehensive review of

scholarly literature, academic journals, and research papers focusing on medical translation, specialized terminology, and specific English-Ukrainian linguistic challenges.

Results and discussion.

Complexity of Medical Terminology

The complexity and vastness of medical vocabulary, often long and specialized, with precise meanings and reliance on Latin/Greek roots, pose significant challenges for translation, requiring morphological decomposition. The continuous evolution of medical science means terminology is regularly updated, demanding ongoing learning from translators and collaboration with medical experts for standardization.

Linguistic Divergences and "False Friends"

Linguistic divergences, especially "false friends" (e.g., "cystic fibrosis" vs. "муковіцидоз"), pose a significant patient safety hazard in English-Ukrainian medical translation, necessitating deep conceptual understanding and specialized glossaries. Abbreviations, acronyms, synonymy, and polysemy further complicate translation, requiring precise conceptual equivalence and comprehensive medical knowledge beyond word-for-word rendering.

Cultural and Contextual Barriers

Medical translation involves profound cultural differences in healthcare practices and beliefs, requiring translators to act as cultural mediators to ensure texts are accurate and culturally appropriate. The context and purpose of a medical text necessitate a functional approach (Skopos theory) to prioritize the target audience's needs and ensure effective communication.

Legal, Ethical, and Practical Considerations

Medical translation is governed by strict legal and ethical guidelines, including patient confidentiality and regulatory compliance, where errors can have severe repercussions.

Practical challenges include urgency in emergencies and a shortage of qualified translators, especially for Ukrainian, which is a "low-resourced language" hindering

data standardization and international research.

Strategies and Solutions for Effective Translation

Overcoming challenges requires specialized translator training, collaboration with medical experts, and consistent use of glossaries and TM tools with human oversight. Functional approaches like Skopos theory, morphological decomposition, and foreignization are recommended for accuracy and audience-specific clarity. Solutions for translator shortages include remote interpretation and multilingual materials, alongside efforts to standardize Ukrainian terminology for interoperability.

Conclusions

Translating medical terminology from English to Ukrainian presents a complex array of challenges rooted in linguistic, cultural, and practical considerations. The inherent complexity of medical vocabulary, influenced by Latin and Greek roots, demands more than superficial linguistic competence. The prevalence of "false friends" and nuanced abbreviations can lead to critical misinformation and adverse patient outcomes.

Cultural differences in healthcare systems further complicate accurate information conveyance. Moreover, the shortage of qualified medical translators and Ukrainian's "low-resourced" status in international databases exacerbate these challenges, hindering standardization and global research. This creates a feedback loop impacting resource development and automated translation capabilities.

Overcoming these barriers necessitates a holistic and interdisciplinary approach. Key strategies include rigorous specialized training for translators, fostering strong collaboration between linguistic and medical professionals, and the judicious application of theoretical frameworks such as Skopos theory and morphological decomposition.

The development and consistent use of comprehensive English-Ukrainian medical glossaries and standardized terminological resources are also paramount for ensuring consistency and accuracy.

By addressing these multifaceted challenges through dedicated training, collaborative efforts, and strategic linguistic approaches, the quality of English-

Ukrainian medical translations can be significantly enhanced, ultimately safeguarding patient safety and facilitating vital scientific exchange.

REFERENCES

1. Globibo. (n.d.). *Challenges and Solutions in Medical Translation*. Retrieved from <https://globibo.blog/challenges-and-solutions-in-medical-translation/>
2. Navigating Complexities in Medical Text Translation: Challenges, Strategies, and Solutions. (n.d.). *ResearchGate*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/387548778_Navigating_Complexities_in_Medical_Text_Translation_Challenges_Strategies_and_Solutions
3. The importance of terminological knowledge in specialized translation. (n.d.). *ResearchGate*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/378274082_The_importance_of_terminological_knowledge_in_specialized_translation
4. Language Insight. (2025, March 13). *The Biggest Challenges in Medical Translation and How to Overcome Them*. Retrieved from <https://languageinsight.com/blog/2025/the-biggest-challenges-in-medical-translation-and-how-to-overcome-them/>
5. Language Connections. (n.d.). *3 Challenges to Medical Translation*. Retrieved from <https://www.languageconnections.com/3-challenges-to-medical-translation>
6. Al-Kindi Publisher. (n.d.). *Translating Medical Terminology: Challenges, Strategies, and Solutions*. Retrieved from <https://al-kindipublisher.com/index.php/bjal/article/download/9158/7843/25730>
7. NINE, H., & SELOUGHA, F. (n.d.). *A Functional Approach to Medical Translation: a Skopos Theory-based Study*. *ResearchGate*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/388816191_A_Functional_Approach_to_Medical_Translation_a_Skopos_Theory-based_Study
8. Karwacka, W. (n.d.). *Translation and interpreting help mediate knowledge in the world of medicine or pharmaceutical research*. *JoSTrans*. Retrieved from <https://www.jostrans.org/article/view/7579/7157>

9. Challenges in translating medical literature English-Ukrainian for junior medical students. (n.d.). *ResearchGate*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/391721308_Challenges_in_translating_medical_literature_English-Ukrainian_for_junior_medical_students
10. O'Reilly, N. (2025, March 19). *The challenges experienced by Ukrainian refugees accessing General Practice: a descriptive cross-sectional study*. Oxford Academic. Retrieved from <https://academic.oup.com/fampra/article/doi/10.1093/fampra/cmaf012/8086803>
11. Yarowsky, D., et al. (2001). *Building Bilingual and Trilingual Terminologies for Ukrainian from Parallel Corpora*. CEUR-WS. Retrieved from https://ceur-ws.org/Vol-1495/paper_9.pdf
12. Kaduk, D. (2024, October). *Process of Conversion of Ukrainian Medical Data to OMOP CDM Format*. OHDSI. Retrieved from (https://www.ohdsi.org/wp-content/uploads/2024/10/7-Kaduk-Process-of-%D0%A1onversion-of-Ukrainian-Medical-Data-to-OMOP-CDM-Format_2024symposium-Denys-Kaduk.pdf)
13. MSPS. (2019, June 24). *SKETCHES OF MEDICAL TERMINOLOGY*. Retrieved from <https://mspsss.org.ua/index.php/journal/article/view/15>
14. Keys to successful translation of medical terms. (n.d.). *repository.pdmu.edu.ua*. Retrieved from https://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/1259/2/Keys_to_%20successful.pdf
15. Rendering English pharmacological terms into Ukrainian: Translation and didactic dimensions. (n.d.). *ResearchGate*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/351524423_Rendering_English_pharmacological_terms_into_Ukrainian_Translation_and_didactic_dimensions
16. IFNMU. (n.d.). *There are no analogues in Ukraine: a new educational program "Applied Linguistics. Medical Translation (English)" is established in IFNMU*. Retrieved from <https://ifnmua.net.ua/en/main-news/4783-there-are-no-analogues-in-ukraine-a-new-educational-program-applied-linguistics-medical-translation-english-is-established-in-ifnmua>
17. Metaphorical terms in medicine. (n.d.). *core.ac.uk*. Retrieved from

<https://core.ac.uk/download/pdf/200098826.pdf>

18. The article is devoted to the semantic analysis of words called “False-Friends” in English and Siin Seereer. (n.d.). *Science Publishing Group*. Retrieved from <https://www.sciencepublishinggroup.com/article/10.11648/j.ijll.20231101.13>

19. EF Education First. (n.d.). *False friends: Spotting and avoiding common linguistic traps*. Retrieved from <https://www.ef.edu/blog/language/false-cognates/>

RENDERING OF ASSOCIATIVE IRONY IN ENGLISH LITERARY TEXT

Poliakova Hanna Pavlivna,

Ph.D in Pedagogical sciences,

Associate professor,

Philology Department

The Odesa National Maritime University, Ukraine

Introduction. Associative irony is a hidden, subtle type of irony, when figurative meanings are realized gradually, new meanings emerge gradually, as the text unfolds.

Therefore, the associative irony is realized both in the macro context and within the vertical context. Various types of repetition, quotation, and allusion are used to actualize associative irony.

The aim of the research is to investigate linguistic stylistic means of expressing and Poliakova H. P. Ways of expression and rendering of associative irony in English literary text.

The analysis of the investigation and published works. Irony was also considered in such fields of linguistics as linguistic stylistics (T. Buynytska, V. Vynogradova, N. Nikolina, O. Shon), text linguistics (I. S. Pokhodnya O. Tretyakova) and pragmalinguistics (T. Andrienko, N. Lanchukovska, S. Litvak, A. Prikhodko).

The first attempts to interpret irony are present in ancient authors: Plato, Aristotle, Cicero and others. Socrates explained irony as an echo of the wisdom of the immortal gods who never take life seriously, an act of personal freedom. With the development of new scientific disciplines, the emergence of new approaches in literary studies, linguistics, philosophy, and cultural studies, to the problems of knowing reality and understanding the place of man in it at the end of the 19th and in the 20th century, attention to the study of irony and the reasons for its use increased significantly.

At the centre of the attention of linguists is the issue of identifying linguistic stylistic means of expressing irony. Irony is important in the aesthetic and ideological

systems of the artistic text. Most modern researchers believe that it acts as a means of implementing the subjective-evaluative modality and is an artistic form of embodying the author's evaluative position.

In modern fiction, there is a tendency to the mainly ironic depiction of reality. Such researchers as J. Genet, M. Foucault, J.-F. Lyotard and S. Connor call its main features ironic reinterpretation, parody of plots, and metalanguage play. In modern literary texts, laughter performs the function of demonstrating the relativity of everything, creating a distance between classical authors and the modern author, whom R. Rorty calls "ironic": "I call such people "ironic", because they recognize that depending on the re-description, everything can look good or bad; they are never able to take themselves seriously, because they are always aware that the terms of self-description are always subject to change" (Rorty, 2013).

Results and discussion. A specific method of lexical repetition is the creation of an ironic image by means of a contact repeat, when one word stands for the definition of different meanings.

The results of the study also allowed to establish the most productive models of dialogical citation, with the help of which there is an ironic effect when the characters of the character are repeated in the author's speech and when the second participant in the dialogue repeats the statement of the first in order to express an ironic attitude to the interlocutor or his words. Productive means of expressing associative irony is to use in the text of a quote familiar to the reader, which can act as in the initial, and in the transformed form. An ironic effect is created by the fact that the quote under the influence of the new context of the context acquires a new meaning, which is very different from the original one.

The results of the study indicate that the most productive in prose texts are phraseologisms and quotations from literary works, religious quotations are much less common. In modern texts there is a tendency to increase the number of quotations and allusions.

The most frequent are artistic allusions and anthroponyms, but folk, mythological, and biblical allusions are rarely found.

Conclusions. This interrelation of sources of allusions is explained by the level of accessibility of the source of allusion and informative. The anthropocentricity of the literary work has three centers of the author, the characters and the reader. It is necessary to study more different forms of interaction between the author and the reader in the ironic text, what will make it possible to find that the author's ironic position is differently implemented in texts with different types of narrative perspective.

THE ROLE OF PROFESSIONAL ENGLISH IN THE TOURISM INDUSTRY

Yablonska Tetiana Mykolaivna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

National Maritime University

Odessa, Ukraine

Introductions. As is known, English is an international language not only in the sphere of business, education and trade, science and technology, but also in the sphere of tourism. Regardless of what language is spoken in a particular country, the role of English remains significant, and with significance, culture is transmitted. Any trip is based on developing a plan. If we are talking about a so-called «package tour», all the details are thought out by the travel agency and the host. In this case, all that remains for such a traveler is to pack their bags and hit the road. But do not forget about independent tourism, which is becoming increasingly popular lately. After landing the plane, you often have to communicate with the local population, who usually speak their native language or the most common language, which is English. It is interesting that in more than 90 countries, English is the second language or is widely studied all over the world. These are not only European countries, but also Asian countries. That is why those who want to connect their lives with tourism should know at least one language, namely English. Then come Spanish, German and, of course, French. As a rule, in the dynamic tourism industry, having good English language skills is essential for working in a diverse environment and, of course, for career advancement.

Aim. English is used all over the world, so knowing it is essential for tourism. One of the features of the English language is that it is quite simple and understandable. That is why it is necessary to speak it clearly and distinctly. Tourist English is precise and correct, since the most important task is to help clients. It follows from this that the speech should be as clear and respectful as possible. Also, professional English for the tourism business has a lot of repetitions. That is why the **aim** of our research is to determine the role of professional English in the tourism

industry.

Materials and methods. Such research methods as descriptive (for a general description of the main features of technical terms in English); contextual-interpretive (to identify the main function of technical terms in English), as well as the method of creating a problem situation with the help of technical terms in English.

Results and discussion. The word «tourism» comes from the French term «tour». It means trips (travels) of visitors to another country or locality, different from their place of permanent residence, for any purpose other than employment. It is important to take into consideration that there are a huge number of tourism terms in English that have their own individual meaning. Practically everybody likes travelling very much and, fortunately, travel agencies offer different types of tours for every taste and budget. Private islands, yachts, safaris, submarines, sailboats and private jets allow the rich and well-off to vacation in style. The special feature of such tours is their exclusivity and remoteness from civilization. They prefer to rent a luxury villa or choose 5 star hotels with a very high level of service, namely unique concept of open air cuisine and restaurants, modern design, private pools and SPA-centers. Such clients are called «demanding». Tourists with average incomes prefer moderately active holidays, that is, they combine a seaside holiday with educational or gastronomic excursions. This type of holiday falls into the price-quality category. Such category of people usually gives preference to four-star hotels designed for family holidays with a fairly wide range of services. They also like quiet, cozy hotels with a homely atmosphere, picturesque landscapes or seascapes. Tourists with average income pay attention to the location of the hotel and if there is such a possibility, choose hotels with their own beach. Low-income travelers or youth often stay in budget hotels or hostels. As a rule such hotels provide minimal amenities and services at a lower price and rather modest room decor. It means that this category of tourists can allocate a larger portion of their budget to other aspects of the trip, such as transportation, food, entertainment and souvenirs. Also, many people prefer health, ecological, hiking, extreme, religious, domestic tourism, etc [1]. The same applies to any type of transport, which is convenient and individual in its

own way. This is all great, but there is one very significant problem. If an individual or family prefers exclusively domestic tourism, then there will be no problems with the language barrier. But what should lovers of foreign resorts do? Luckily, many people nowadays speak one or even two foreign languages. As it was mentioned above, Professional English is precise and understandable and it will not be too difficult to learn the key words and expressions, for example, related to different types of transport or hotel accommodation. Let's focus our attention on some special terms. The first group of words connected with different procedures at the airport and types of flights [2]. E.g.

Baggage claim – отримка багажу

Boarding pass – посадковий талон

Charters – чартери

Connecting flights – стикувальні рейси

Customs – митниця

Departure gate – вихід на посадку

Departure lounge – зал очікування

Domestic flights – внутрішні авіарейси

Excess baggage – перевантаження багажу

Flight delay – затримка рейсу

International flights – міжнародні авіарейси

Passport control – паспортний контроль

Scheduled services – регулярні рейси

Stopover – зупинка в дорозі

Can you please direct me to the terminal? – Чи можете ви направити мене до терміналу?

I need to check in for my flight. – Мені потрібно зареєструватись на рейс.

Let's consider some more examples concerning travelling by train.

Connecting train – потяг з пересадкою

Luggage rack – багажна полиця

Ticket counter – стійка продажу квитків

Train schedule – розклад потягів

Train departure – відправлення потягу

Train arrival – прибуття потягу

Do I need to reserve a seat in advance? – Чи потрібно бронювати місце заздалегідь?

How long is the layover at [connecting station]? – Скільки часу займає пересадка на [проміжній станції]?

What time is the next express train to [destination]? – О котрій годині наступний експрес до [пункту призначення]?

The second group of terms refers to staying in a hotel. In this case it is also necessary to familiarize with some terms if you want to avoid misunderstanding while communicating with hotel staff. E. g.

Day-and-night room service – цілодобове обслуговування

Duplex – двоповерховий номер

Early check-in (late check-out) – ранній заїзд (пізній виїзд)

Featured offers – популярні пропозиції

Single room – номер для однієї людини

Special offers – спеціальні пропозиції

Suite – покращений номер у порівнянні зі стандартним (як правило, зі збільшеною площею)

Superior – Покращений номер порівняно зі стандартним (зазвичай менше сьюту)

Standard room – стандарт

Twin – номер у готелі на двох осіб

Conclusions. Summarizing all the above presented, it should be noted that in any case, if you really strive for mastering the necessary vocabulary, at first you will have to combine words on a specific topic (as it is submitted above). Secondly, regular use of professional tourist vocabulary in speech will also help not only to expand your vocabulary, but also increase your cultural level of communication with foreigners. Thirdly, search for synonyms and antonyms, creation of associative

networks will help develop your thinking and you will be able to use relevant professional vocabulary in the right context without any problems.

Therefore, based on the above, we can say with confidence that travel and the type of vacation, no matter what you choose, will only please you and expand your horizons in all areas of communication, and learning a foreign language (mainly English) will be the key to your success. It follows from this that the role of Professional English in any field of activity (tourism is no exception!) will be significant, regardless of the circumstances.

REFERENCES

1. English for International Tourism. Iwonna Dubicka, Margaret O'Keeffe. Pearson Education, Limited, Jan 8, 2013. Foreign Language Study.128p.
2. Англійська для подорожей: вчимося говорити з іноземцями у будь-якій ситуації. URL: <https://cambridge.ua/uk/blog/english-topics-for-traveling/> (дата звернення: 19. 04. 2024).

АДАПТАЦІЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ковба Марія Вікторівна

Студентка Факультету психології, комунікацій та перекладу

Кафедра англійської філології і перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

Науковий керівник: доктор філософії у галузі педагогіки, доцент,

доцент кафедри англійської філології і перекладу

Пилипчук Марина

Вступ

Переклад дитячої літератури є особливим напрямом перекладацької діяльності, що поєднує в собі як мовну, так і культурну адаптацію тексту для юного читача. На відміну від перекладу літератури для дорослої аудиторії, перекладач дитячої книги має враховувати не лише мовні та культурні бар'єри, а й специфіку дитячого сприйняття світу, особливості мислення і рівень життєвого досвіду адресатів перекладу.

У дитячій літературі важливу роль відіграють казковість, гра, фантазія, а також виховна спрямованість тексту. Перекладач має не просто передати сюжет та інформацію, а зберегти атмосферу чарівності, підтримати цікавість дитини, надати тексту емоційної та естетичної привабливості. Особливо складним є переклад культурно обумовлених реалій, ігор слів, гумору, а також ритмічно-поетичних особливостей оригіналу.

Адаптація при перекладі дитячої літератури є вимушеною й природною складовою процесу, яка полягає у свідомому перетворенні тексту задля досягнення адекватного сприйняття дітьми цільової культури. При цьому зберігається ідея, тональність та виховна функція твору.

Метою цієї роботи є визначення особливостей і принципів адаптації англійської дитячої літератури при перекладі українською мовою. Також дослідження має на меті проаналізувати основні труднощі, з якими стикаються перекладачі, і запропонувати ефективні шляхи вирішення проблеми збереження

автентичності тексту при одночасному його пристосуванні до культурних реалій україномовного читача.

Матеріалами дослідження стали переклади класичних творів: "Alice's Adventures in Wonderland" Льюїса Керрола (пер. В. Панченко), "Winnie – the Pooh" А. А. Мілна (пер. К. Лукашук), "The Gruffalo" Джулії Дональдсон (пер. В. Морозової), "Charlie and the Chocolate Factory" Роальда Даля (пер. В. Морозової).

У роботі застосовувалися такі методи:

- порівняльно-зіставний аналіз оригінальних та перекладених текстів;
- описовий метод для виявлення стратегій адаптації;
- функціональний підхід до оцінки ефективності перекладу у контексті сприйняття дитячою аудиторією.

Адаптація у перекладі визначається як процес цілеспрямованої модифікації тексту оригіналу з метою забезпечення його повноцінного сприйняття іншомовною аудиторією. Вона включає в себе лінгвістичну, культурну, прагматичну та психологічну трансформацію тексту залежно від особливостей читацької аудиторії. У випадку дитячої літератури адаптація набуває особливого значення, оскільки текст повинен відповідати когнітивним можливостям дітей, їхньому життєвому досвіду, емоційному розвитку та мовленнєвій компетенції.

Діти як цільова аудиторія мають низку специфічних характеристик: обмежене розуміння абстрактних понять, велику увагу до яскравих образів, простих сюжетних ліній, ритмічності тексту та емоційної насиченості мови. Тому перекладачеві важливо не лише передати зміст оригіналу, а й відтворити атмосферу твору, його ігрову природу, гумор, ритм і мелодику, пристосовуючи їх до сприйняття дитиною.

Ключовими напрямками адаптації у перекладі дитячої літератури є:

1. Лексична адаптація – спрощення складних термінів або їх заміна на знайомі дітям слова.

Наприклад, англійське "*candybar*" у текстах про дітей може бути

перекладене як «шоколадка» або «солодощі», аби не створювати додаткових когнітивних труднощів. У книгах Роальда Дала спостерігаємо тенденцію заміни рідкісної або діалектної лексики на звичну для українських дітей.

2. Культурна адаптація – заміна культурних реалій, незнайомих українським дітям, на аналогічні у рідній культурі або нейтралізація таких елементів.

Наприклад, згадка про День подяки (Thanksgiving) у текстах американських авторів може бути адаптована як «свято родини» або взагалі вилучена. У «The Cat in the Hat» згадка про шопінг («*Mother's out shopping*») перекладається нейтрально як «Мама пішла у справах», що є ближчим до української реальності.

3. Структурна адаптація – скорочення або перефразування занадто складних або об'ємних частин тексту.

Наприклад, у перекладах «Аліси в Країні чудес» скорочуються довгі діалоги, наповнені філософськими роздумами, або адаптуються у простішу форму: "*Would you tell me, please, which way I ought to go from here?*" перекладено як «Куди мені йти?» – коротко, але змістовно.

4. Стилістична адаптація – пристосування стилю тексту до мовних і літературних норм цільової мови, особливо у випадку віршованих творів або римованих текстів.

У творах Доктора Сьюза, зокрема «The Cat in the Hat», часто використовуються рими й ігри слів. Перекладачка Олена О'Лір перетворює:

"I know it is wet and the sun is not sunny."

на: "Йде дощ і немає веселої днини."

Тут збережено риму та емоційне забарвлення вислову.

5. Психологічна адаптація – врахування рівня емоційного розвитку дитини, уникнення надмірного насильства, страхітливих образів або занадто складних моральних дилем.

У класичних казках Братів Грімм сцени жорстокості часто згладжуються або подаються в алегоричній формі. Наприклад, сцена, де мачуха хоче з'їсти

дітей, може бути трансформована у казкову погрозу, позбавлену жорсткого реалізму: замість «віддати дітей звірові» – «відправити їх у темний ліс».

Перекладач повинен балансувати між двома основними принципами: вірністю оригіналу і адекватністю для цільового читача. Іноді ці принципи можуть суперечити один одному, що вимагає від перекладача творчого підходу, вміння гнучко переосмислювати текст без втрати його глибинної ідеї.

У теорії перекладу виділяють кілька моделей адаптації, зокрема модель прагматичної адаптації, яка орієнтується на комунікативну ефективність тексту у новому культурному контексті. В рамках дитячого перекладу прагматична адаптація є домінуючою стратегією, оскільки саме комунікативна доступність тексту визначає його успіх.

Отже, адаптація у перекладі дитячої літератури – це не просто переклад слова за словом, а комплексний творчий процес, який потребує від перекладача глибокого розуміння дитячої психології, особливостей мовної картини світу різних культур та високого рівня володіння мовними засобами.

Дитяча література відзначається простими граматичними структурами, грою слів, римами, алітераціями та звуковими повтореннями. Завдання перекладача – зберегти ці особливості, навіть вдаючись до творчої інтерпретації. Наприклад, у «Алісі в Країні чудес» численні каламбури й неологізми вимагають створення українських аналогів, що передають ігрову природу тексту.

Англомовні твори часто містять культурно специфічні елементи: страви, свята, ідіоми, гумор. Під час перекладу їх адаптують під український контекст або подають з поясненням. Так, у «Вінні-Пуху» імена персонажів адаптують для української аудиторії (наприклад, "Piglet" – "Паць").

Емоційне сприйняття дітей потребує обережного підходу до складних або лякаючих сюжетів. У перекладі «Чарлі і шоколадна фабрика» деякі сцени пом'якшуються, щоб зберегти драматургію, не травмуючи маленького читача.

Фантастичні елементи англомовної дитячої літератури часто подаються як органічна частина звичного світу, не викликаючи здивування у персонажів.

Українські перекладачі прагнуть зберегти це відчуття чарівності, використовуючи яскраву образність та слова, близькі до уявлень українських дітей. Наприклад, у перекладі твору Джулії Дональдсон «Груффало» імена істот та опис їх зовнішності були адаптовані для досягнення милозвучності та зрозумілості.

Значна частина дитячих книг написана у віршованій формі. Відтворення рими та ритму – одне з найскладніших завдань для перекладача, адже необхідно не лише передати зміст, а й зберегти поетичну структуру та емоційний настрій. У перекладі «Груффало» окремі строфи було перероблено з урахуванням особливостей української просодії, щоб зберегти ритмічність та легкість сприйняття.

Дитяча література має виразне педагогічне навантаження: формування уявлень про добро і зло, розвиток емоційного інтелекту, соціальних навичок. У процесі перекладу важливо зберегти моральну складову твору. Наприклад, у перекладі «Вінні-Пуха» збережено ідеї дружби, взаємопідтримки та турботи, що передані через уважний добір стилістичних засобів та інтонацій.

Процес адаптації при перекладі дитячої літератури супроводжується низкою викликів, які потребують особливої уваги з боку перекладача. Однією з головних загроз є надмірне спрощення тексту, що може призвести до втрати глибини змісту або важливих нюансів, закладених автором. Також серйозною проблемою є спотворення авторського задуму внаслідок надто вільної інтерпретації, коли перекладач жертвує ідеєю чи атмосферою твору заради досягнення зрозумілості для читача. Ще одним складним аспектом є відмінності у виховних цінностях між культурами, які змушують перекладача делікатно трансформувати окремі сюжетні елементи, зберігаючи водночас загальну ідею твору.

Проте повна відмова від адаптації також має свої негативні наслідки: такий текст може виявитися незрозумілим або нецікавим для дитини, що суттєво знижує ефективність його сприйняття та нівелює комунікативну функцію літератури. У зв'язку з цим перекладач повинен постійно

дотримуватися балансу між точним передаванням авторської інтенції та необхідністю адаптації тексту до мовно-культурного та психологічного контексту цільової аудиторії.

Висновки

Адаптація є важливою складовою перекладу англomовної дитячої літератури українською. Вона охоплює не лише передачу змісту, а й врахування мовних, культурних і психологічних особливостей юного читача. Завдяки адаптації твори стають зрозумілими, цікавими та близькими дітям, зберігаючи водночас естетичну й виховну цінність оригіналу.

Успішний переклад потребує лінгвістичної гнучкості, культурної обізнаності й психологічної чутливості. Перекладач має не лише володіти мовою, а й мислити творчо, розуміти дитячу аудиторію та відповідально ставитися до процесу адаптації.

Отже, переклад дитячої літератури – це мистецтво балансування між вірністю оригіналу й потребами цільового читача. Завдяки цьому перекладач стає містком між культурами та провідником у світ літературної фантазії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Даль Р. Чарлі і шоколадна фабрика / Пер. В. Морозової. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2016.
2. Дональдсон Д. Груффало / Пер. В. Морозової. – Київ: Читаріум, 2020.
3. Керрол Л. Аліса в Країні чудес / Пер. В. Панченко. – Харків: Ранок, 2018.
4. Мілн А. А. Вінні-Пух і всі-всі-всі / Пер. К. Лукашук. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2022.

СОЦІОЛІНГВАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ АМЕРИКАНСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Максимова Анна Ярославівна,

к.н.держ. упр., доцент
Дніпровський державний університет
м. Дніпро, Україна

Вступ. Мова є не лише засобом комунікації, а й відображенням культурної, історичної та соціальної реальності суспільства. Однією з найяскравіших форм вияву національно-культурної специфіки є фразеологізми – сталі мовні звороти, що мають переносне, часто ідіоматичне значення. У межах американського варіанту англійської мови фразеологічний склад вирізняється особливою динамікою розвитку, зумовленою специфічними соціолінгвальними умовами Сполучених Штатів Америки: багатонаціональним складом населення, історичним розвитком, культурною гетерогенністю та швидкими соціальними змінами.

Соціолінгвістика як міждисциплінарна галузь досліджує зв'язок між мовою та соціумом, виявляючи, як соціальні чинники (вік, соціальний статус, регіон, етнічне походження, стать тощо) впливають на мовні явища. У цьому контексті особливий інтерес становить вивчення соціолінгвальних параметрів формування та функціонування фразеологізмів американської англійської мови, адже саме вони здатні репрезентувати як мовну креативність, так і соціальні пріоритети, стереотипи та цінності американського суспільства.

Актуальність теми зумовлена зростанням інтересу до вивчення варіантів англійської мови, зокрема американської, яка в сучасному світі набуває дедалі більшого впливу внаслідок глобалізаційних процесів, домінування американської культури, ЗМІ та інтернет-комунікації. Аналіз соціолінгвальних чинників, що визначають специфіку американських фразеологізмів, дає змогу глибше зрозуміти механізми мовної варіативності, а також розкрити

функціональний потенціал ідіом у різних соціальних контекстах.

Мета роботи. Метою даного дослідження є аналіз соціолінгвальних чинників, що впливають на виникнення, функціонування та варіювання фразеологізмів у американській англійській мові, а також визначення їх ролі у відображенні мовної картини світу американців.

Метою дослідження є аналіз впливу соціальних факторів на виникнення та функціонування фразеологізмів у американському варіанті англійської мови, а також виявлення особливостей їх використання у різних соціальних сферах та мовних контекстах.

Матеріали та методи. У вивченні американських фразеологізмів використовувалися основні підходи - історико-лінгвістичний, когнітивний, соціолінгвістичний, дискурс-аналізу, соціолінгвістичний, корпусна лінгвістика та порівняльно-типологічний підходи. Для аналізу використовувалася періодика (The New York Times, Time).

Емпіричну базу дослідження становлять понад 1000 фразеологічних одиниць, характерних для американського варіанту англійської мови. Вони були відібрані з таких джерел: сучасні англійські фразеологічні словники (The American Heritage Dictionary of Idioms by Christine Ammer; McGraw-Hill's American Idioms Dictionary); електронні корпуси англійської мови, зокрема Corpus of Contemporary American English (COCA); американські ЗМІ (New York Times, CNN, Washington Post), телевізійні шоу, політичні виступи; діалоги з художньої літератури та сценаріїв серіалів (наприклад, Friends, Breaking Bad, House of Cards); приклади з онлайн-комунікації (форуми, соціальні мережі, коментарі).

Критеріями відбору слугували: сталість мовного звороту; чітке виявлення американського культурного чи соціального контексту; наявність соціально маркованого вживання (вік, стать, професія, соціальний статус тощо); частотність і сучасність уживання.

Методи дослідження

У процесі дослідження були використані такі методи:

1. Описовий метод

Використовувався для фіксації та характеристики структурно-семантичних особливостей американських фразеологізмів, їх значення, стилістичної забарвленості та сфери вживання.

2. Метод контекстуального аналізу

Застосовувався для дослідження функціонування фразеологічних одиниць у реальних мовних ситуаціях, зокрема в публіцистиці, політичному дискурсі, художній літературі, інтернет-комунікації. Це дозволило виявити, як соціальні умови впливають на вживання конкретних фразеологізмів.

3. Соціолінгвістичний аналіз

Дає змогу простежити залежність уживання фразеологізмів від соціальних параметрів (вік, стать, соціальний прошарок, етнічне походження, регіон проживання). При цьому особливу увагу приділено ролі соціального контексту як чинника варіативності фразеологічних одиниць.

4. Метод порівняльного аналізу

Використано для зіставлення американських фразеологізмів з британськими відповідниками з метою виявлення національно-мовних відмінностей та ролі соціокультурного чинника у формуванні значень.

Результати та обговорення./Results and discussion. Американські фразеологізми вивчали Р. Гіббс [2, с. 33], М. Джонсон [1, с. 23], Ю. Зацний, Дж. Лакоф [1, с. 23], проте мова як живий організм постійно змінюється, розвивається, активізуючи потребу її систематичного ретельного вивчення.

У сучасному інформаційному суспільстві фразеологізми постійно оновлюються, що зумовлює потребу у визначенні їх соціолінгвальних параметрів. Американські неологізми часто відображають актуальні соціокультурні процеси, тому їх аналіз є важливим для розуміння мовної картини світу. Соціолінгвальні параметри дають змогу простежити, як мова реагує на зміни в економіці, технологіях, екології та сфері праці. Вивчення новітніх фразеологізмів допомагає фіксувати трансформації ідентичності мовців у контексті глобалізації та цифровізації. Актуальність такого аналізу

зумовлена необхідністю адаптації лексикографії до мовних інновацій. Визначення соціолінгвальних параметрів сприяє глибшому розумінню комунікативної функції мови в реальному контексті. Такі дослідження дають можливість мовознавцям систематизувати нові одиниці та класифікувати їх за соціальними ознаками. Актуальність теми також полягає в тому, що вона дозволяє краще інтерпретувати мовні процеси в американському суспільстві крізь призму культури, стилю життя та колективної свідомості.

Оцінюючи роль соціуму у становленні американських фразеологізмів доцільно виокремити роль соціокультурного контексту; соціальні групи, які використовують; функція у комунікації. Особливістю американських фразеологізмів першої чверті є темпоральність, мовний рівень, стильова маркованість та ідеологічне і ціннісне навантаження. Темпоральність і актуальність американських фразеологізмів першої чверті XXI століття виявляється у тому, що більшість цих фразеологізмів – неологізми останнього десятиліття (2015–2024) і активно використовуються в ЗМІ, соцмережах, на TEDx, у поп-культурі США.

Мовний рівень американських фразеологізмів поляється в тому, що більшість фразеологізмів є композиціями (словоскладання): *foodprint*, *seaganism*, *cloud bread*. Часто мають ознаки телескопії: *swicy* (*sweet* + *spicy*), *bluicing* (*blend* + *juicing*). Нерідко утворюються за аналогією з існуючими сталими виразами: *salt tooth* – за аналогією до *sweet tooth*.

За стильовою маркованістю американські фразеологізми першої чверті XXI століття переважно неформальні, часто розмовні. Вони використовуються у медійному, онлайн, блогерському, корпоративному стилях.

Американські фразеологізми першої чверті XXI століття часто фіксують цінності сучасного американського суспільства: турбота про здоров'я, добробут, екологію, ефективність. Деякі мають антикапіталістичний або антиофісний підтекст (*quiet quitting*, *hustle culture*).

Ми пропонуємо виділити американські фразеологізми першої чверті XXI століття за такими параметрами як соціокультурний контекст, соціальні

групи та ролі у мові.

1. Соціокультурний контекст. Цей параметр вказує на те, у якому середовищі, групі людей чи сфері вживається фразеологізм.

Приклади:

Candyceutical, proffee, dalgona coffee – популярні у сфері здорового способу життя, дієтології, соціальних мереж.

Rage applying, quiet quitting, rust-out – терміни корпоративної культури, пов'язані з ринком праці в США.

Eco-aisle, sustainatarian, foodprint – виникають у дискурсі захисту довкілля.

Ghost colleague, productivity theatre – критика сучасних офісних практик та гібридної роботи.

2. Соціальні групи, які використовують американські фразеоогізми першої чверті XXI століття. Цей параметр відображає, якими групами людей найчастіше використовуються ці фразеологізми: молодь, професіонали, активісти тощо.

Приклади:

Momtern, homework therapist – батьки з маленькими дітьми.

New collar worker, boomerang employee – молоді спеціалісти, які не мають традиційної освіти, але працюють у технічних сферах.

Slowmad, seaganism, regenivore – мілленіали та Gen Z, схильні до альтернативного стилю життя.

3. Функція у комунікації полягає в тому, яку мету має цей фразеологізм у мовленні: жарт, критика, самопрезентація, ідентифікація.

Приклади:

Productivity theatre, Anti-perk, Desk-bombing – іронічна або критична функція.

Walktail, swicy, tornado omelette – тенденція до ігрового підходу, креативності, особливо в соцмережах.

Returnment, unretirement – формалізація нових соціальних тенденцій.

Підсумкова класифікація американських фразеологізмів першої чверті XXI століття за соціолінгвальними параметрами демонструє багатовимірність мовної реакції на суспільні зміни. У категорії «Соціальна критика» (*rage applying, hustle culture, quiet quitting*) фразеологізми відображають протест проти виснажливих трудових практик, перенавантаження та токсичної продуктивності. Вони виконують іронічну або критичну функцію й популярні серед молоді та офісних працівників. Категорія «Нові професійні ролі» (*space marshal, momtern, director of first impressions*) вказує на появу нетипових або трансформованих робочих позицій, зумовлених цифровізацією та змінами в трудовій культурі.

Фразеологізми у групі «Їжа та стиль життя» (*swicy, cloud bread, seaganism, carnisplorer*) демонструють інтерес до інновацій у харчуванні, дієтах і кулінарній моді, особливо в соцмережах. Вони часто мають ігровий або креативний характер і поширені серед молодого покоління. Категорія «Екологія та етика» (*sustainatarian, foodprint, regenuary*) свідчить про мовну реакцію на зростання екологічної свідомості й появу етичних моделей споживання. Такі фразеологізми мають виразне ідеологічне навантаження й виконують функцію ідентифікації.

У групі «Діджиталізація праці» (*bossware, desk-bombing, Pivot space*) фіксуються зміни в трудових умовах під впливом технологій, контролю та дистанційної роботи. Вони іронізують над новими офісними практиками. Категорія «Соціальні ініціативи» (*community fridge, effective altruism, anti-procrastination café*) охоплює фразеологізми, пов'язані з активізмом, колективними рішеннями та пошуком ефективних форм взаємодії у спільнотах.

«Соцмережесві тенденції» (*dalgona coffee, tornado omelette, walktail*) включають вірусні явища, що набули популярності в TikTok та Instagram. Вони відображають бажання до естетизації повсякденного життя й відіграють роль у самопрезентації. Нарешті, категорія «Гендер і сім'я» (*homework therapist, disco nanny, momtern*) відображає трансформацію сімейних ролей і нові гендерні наративи в сучасному суспільстві, зокрема роль жінки-матері у поєднанні з

професійною активністю.

Загалом, класифікація демонструє, як сучасна американська фразеологія чітко реагує на глобальні процеси, трансформації ідентичності та зміну соціальних практик, виконуючи як комунікативну, так і символічну функцію.

У сучасному американському суспільстві фразеологізми першої чверті ХХІ століття відображають соціокультурні зміни, пов'язані з глобалізацією, діджиталізацією та новими стилями життя. Їх класифікація за соціолінгвальними параметрами – соціокультурним контекстом, соціальними групами та комунікативною функцією – дає змогу краще зрозуміти функціонування мови в реальному середовищі. Новітні фразеологізми виражають цінності часу, слугують засобами самопрезентації, критики, ідентифікації та активно поширюються через ЗМІ й соцмережі.

Висновки. Сучасному інформаційному суспільстві американські фразеологізми постійно оновлюються, відображаючи соціальні, культурні та економічні зміни. Їх аналіз дозволяє дослідити мовну реакцію на актуальні тенденції, як-от екологічна свідомість, цифровізація праці та зміни у сфері сім'ї. Фразеологізми першої чверті ХХІ століття часто мають жартівливий, критичний або ідентифікаційний характер і активно вживаються в соцмережах, ЗМІ та блогосфері. Соціолінгвальні параметри, такі як соціокультурний контекст, група мовців і функція в комунікації, допомагають систематизувати та класифікувати ці мовні одиниці. Такий підхід сприяє глибшому розумінню мовної картини сучасного американського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago, University of Chicago Press. 1980. 242 p.
2. Gibbs R. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge University Press. 1994. 527 p.

ВИМОГИ ДО ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ

Огаренко Тетяна Анатоліївна

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Донецький державний
університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

Вступ. У сучасному світі, де інформація відіграє ключову роль, професійне спілкування стає одним з найважливіших інструментів успішної діяльності будь-якого фахівця. Погоджуємося з думкою науковців, що «...спілкування сприяє створенню умов для розвитку мотивації тих, хто займається професійною діяльністю, надає їй творчого характеру, розвиває особистості суб'єктів спілкування, попереджує виникнення конфліктів та психологічних бар'єрів» [1, с. 13]. Важливість фахового мовлення зумовлює актуальність його вивчення.

Мета публікації – сформулювати вимоги до мовлення у фаховій сфері.

Результати та обговорення. Професійне мовлення має відповідати низці вимог, які забезпечують його ефективність, точність і доречність у професійному середовищі.

Змістова точність. Мовлення має точно відображати суть професійної інформації без двозначностей чи спотворень. Це особливо важливо у сферах, де помилка може мати серйозні наслідки (медицина, право, техніка).

Логічність. Виклад думок повинен бути послідовним, логічно обґрунтованим. «Зазвичай мовець виступає ініціатором спілкування. Він програмує хід бесіди та прогнозує мовленнєві дії слухача. Його мовлення є вихідною точкою реактивних дій співрозмовника, тому до важливих якостей мовлення вчені відносять логічність, яка забезпечує смислову послідовність у передачі думок» [2, с. 122]. Аргументи мають підкріплюватися фактами, прикладами чи посиланнями на джерела.

Фахова термінологічна коректність. Використання професійних термінів

має бути доцільним та точним, їхня надмірна кількість, неправильне вживання ускладнюють сприйняття та можуть викликати нерозуміння.

Лексична та граматична грамотність. Недопустимі орфографічні, граматичні чи стилістичні помилки. Грамотна мова – показник професійного рівня людини. Справедливо стверджують фахівці, що «правильне мовлення передбачає користування всіма мовними правилами, уміння будувати висловлювання, що відповідає його типу і стилю. Отже, щоб говорити правильно, треба добре знати усі розділи української мови, її чинні норми, володіти якостями мовлення» [3, с. 38].

Комунікативна доцільність. Вибір мовних засобів має відповідати ситуації, статусу співрозмовника, меті спілкування. Стель ділового листування значно відрізняється від стилю усного виступу перед колегами.

Етикетність. Увага до співрозмовника, дотримання норм мовленнєвого етикету, толерантність та доброзичливість – невіддільні риси професійного спілкування.

Культура професійного спілкування виконує ключову функцію під час виконання службових обов'язків. По-перше, фахове мовлення забезпечує ефективну взаємодію в колективі. Уміння донести свою думку, врахувати позицію колег та побудувати конструктивну розмову сприяє створенню здорового мікроклімату в команді.

По-друге, правильне мовлення сприяє формування позитивного іміджу фахівця. Грамотна мова, логічна побудова висловлювань, доброзичливий стиль спілкування свідчать про високий рівень професійної культури.

По-третє, правильно вибудоване фахове спілкування запобігає конфліктам. Багато непорозумінь виникає саме через неправильну комунікацію. Володіння навичками асертивного мовлення та емоційного контролю допомагає уникати суперечок і вирішувати складні ситуації.

Висновки. Професійне спілкування – це не лише засіб обміну інформацією, а справжнє мистецтво, яке потребує постійного вдосконалення. Його роль у діяльності фахівців важко переоцінити, адже від уміння ефективно

спілкуватися часто залежить не лише особистий успіх, а й результат роботи цілої команди. Саме тому розвиток мовленнєвої культури має бути одним із пріоритетів сучасної професійної підготовки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Берестенко О. Г. Культура професійного спілкування : навч.-метод. посіб. для студ. ден. та заоч. форм навчання всіх спец. гуманіт. профілю / О. Г. Берестенко; Держ. закл. „Луган. нац. унт імені Тараса Шевченка”. Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. 299 с.
2. Зайцева В. В., Яремчук Н. С. Культура професійного спілкування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019 № 42 том 3. С. 121-123. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v42/part_3/29.pdf (дата звернення: 28.05.2025).
3. Пентиліук М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 224 с. URL: https://filelibsnu.at.ua/navchalno-metod/documentoznav/Dilove_spilkuvannia_Panteluk2011.pdf (дата звернення: 29.05.2025).

GLOBAL TRENDS IN SCIENCE AND EDUCATION

Півень Олена Болеславівна

Доцент

Лаврик Валерія Сергіївна

Студентка

Національний університет

біоресурсів та природокористування України

м. Київ, Україна

Вступ / Introductions У XXI столітті глобалізація, цифровізація та міжкультурна комунікація значно трансформували сферу філологічних наук.

Філологія, яка традиційно асоціюється з вивченням мови, літератури та культури, виходить за межі класичної гуманітарної парадигми

та набуває нових, технологічно обумовлених форм. Зокрема, спостерігається інтеграція філологічних досліджень з цифровими технологіями, штучним інтелектом, соціальними науками, нейронауками.

Окрім цього, глобальні освітні тенденції, зокрема інтернаціоналізація освіти, сприяють формуванню єдиного академічного простору, де філологічна освіта стає інструментом міжкультурного діалогу.

Актуальність теми обумовлена необхідністю перегляду методологічних засад філології та адаптації освітніх програм до вимог сучасного цифрового світу.

Сучасний філолог має бути не лише знавцем мови чи літератури, а й аналітиком, модератором міжкультурної комунікації, дослідником глобальних соціокультурних процесів.

Ціль роботи / Aim Ціллю цієї наукової роботи є комплексне дослідження ключових глобальних тенденцій у сфері філологічних наук і освіти.

Зокрема, аналізу підлягають такі аспекти:

- Технологізація філологічних досліджень: цифрові корпуси, текстові аналізатори, штучний інтелект, обробка природної мови (NLP).

- Інтердисциплінарний вимір сучасної філології: взаємодія з соціологією,

психологією, когнітивістикою, медіазнавством.

- Міжнародні освітні ініціативи, академічна мобільність і впровадження змішаних форм навчання.

- Роль філолога у добу глобалізації, трансформація ролі викладача та студента у філологічному дискурсі.

- Проблематика збереження мовного різноманіття у контексті домінування глобальних мов, передусім англійської.

Метою є також висвітлення перспектив розвитку української філологічної науки в контексті світових тенденцій.

Матеріали та методи / Materials and methods

Дослідження здійснено із застосуванням широкого спектра методів, які дозволили отримати комплексне уявлення про сучасний стан філологічної науки та освіти.

Зокрема, використано:

- Метод порівняльного аналізу: зіставлення освітніх програм філологічних факультетів провідних університетів світу.

- Контент-аналіз публікацій за останні 10 років у базах Scopus, Web of Science, EBSCO, Google Scholar.

- Метод експертного опитування: анкетування викладачів українських та європейських ЗВО щодо впровадження цифрових технологій у філологічну освіту.

- Кейс-метод: вивчення прикладів застосування штучного інтелекту у викладанні мов, зокрема GPT-технологій.

- Емпіричне спостереження: аналіз відвідуваності та успішності студентів при змішаному навчанні.

Цей методологічний інструментарій дозволив здійснити об'єктивну оцінку процесів, що відбуваються у філологічній сфері.

Результати та обговорення / Results and discussion

1. Цифровізація філологічної науки охоплює такі аспекти, як створення електронних корпусів текстів, інструментів автоматизованого синтаксичного

аналізу, цифрової лексикографії, віртуальних лабораторій.

Інструменти типу Sketch Engine, TreeTagger, AntConc є незамінними у сучасному лінгвістичному дослідженні.

2. Штучний інтелект (AI) відкриває нові горизонти у мовному навчанні: інтелектуальні тьютори, чат-боти, системи автоматичного зворотного зв'язку змінюють підходи до викладання.

Зокрема, GPT-моделі застосовуються для тренування перекладу, створення текстів, аналізу граматики. Це ставить нові виклики перед етикою академічної доброчесності.

3. Інтердисциплінарність набуває нових форм: лінгвістика взаємодіє з когнітивною психологією, антропологією, data science. З'являються напрямки «нейролінгвістика», «літературна інформатика», «цифрове літературознавство».

4. Глобальні освітні ініціативи трансформують філологічну освіту: розвиток змішаного навчання, MOOC-платформи, відкриті ресурси. Університети адаптують програми до цифрового середовища, з'являються мікро кваліфікації, сертифікати Coursera, EdX.

5. Глобалізація мови супроводжується процесами уніфікації: англійська мова домінує у науці та освіті, що змушує переосмислювати функції національних мов.

Водночас зростає роль мовної політики, зокрема ЄС, щодо збереження мовного різноманіття.

6. Українська філологія стає важливим елементом у глобальному дискурсі – як носій ідентичності, культурного спротиву та міжкультурної комунікації. Вона також повинна адаптуватися до цифрових викликів та інтернаціоналізації науки.

Висновки / Conclusions

Сучасна філологія, перебуваючи на перехресті технологічних та гуманітарних дисциплін, є надзвичайно перспективним і динамічним напрямком розвитку науки.

Основні висновки можна сформулювати таким чином:

- Філологія активно інтегрується в цифрове середовище: дослідницькі методи змінюються, навчальні практики оновлюються.

- Інтердисциплінарність відкриває нові напрями співпраці між гуманітаріями, технарями, соціологами.

- Академічна мобільність та інтернаціоналізація створюють умови для глобального діалогу та розвитку української філології.

- Викладачі та студенти мають адаптуватися до нових реалій – розвивати цифрову компетентність, креативність, критичне мислення.

- Потребує уваги збереження мовного різноманіття, що є складовою культурної спадщини людства.

Таким чином, філологія у XXI столітті – це не лише вивчення мови та літератури, а й потужний інструмент гуманітарного осмислення цифрової епохи.

ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ДЛЯ УКРАЇНОМОВНИХ СТУДЕНТІВ

Півень Олена Болеславівна,
старший викладач кафедри іноземної філології і перекладу
Музика Софія Олександрівна,
Студентка 4 курсу, ФілА210036
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

Ефективні методи вивчення німецької мови для україномовних студентів

Сучасні тенденції вищої освіти акцентують увагу на необхідності володіння іноземними мовами, зокрема такими, як німецька – однією з найпоширеніших мов Європи. Для україномовних студентів вивчення німецької мови відкриває нові можливості: участь у міжнародних освітніх програмах, академічних обмінах, працевлаштуванні в німецькомовних країнах. Проте між цими мовами існують значні відмінності, що створює певні труднощі у засвоєнні мовного матеріалу. Тому виникає необхідність у впровадженні ефективних методів, адаптованих до особливостей україномовної аудиторії.

Комунікативний підхід

Цей метод базується на активному використанні мови в реальних або наближених до реальних умовах. Під час занять студенти беруть участь у діалогах, рольових іграх, інтерв'ю, дискусіях. Комунікативна методика не лише формує мовленнєву компетентність, а й сприяє розвитку міжкультурного спілкування. Важливо, що цей підхід мотивує студентів долати страх перед спілкуванням німецькою, що є однією з основних психологічних перешкод на початкових етапах вивчення мови.

Використання автентичних матеріалів

Слухання німецьких пісень, перегляд фільмів, новин, читання оригінальних статей та художньої літератури дозволяє студентам ознайомитися з живою мовою, яка часто відрізняється від стандартної, підруничкової. Такі

матеріали не лише збагачують словниковий запас, а й формують у студентів розуміння культурного контексту, ідіоматики, сучасного сленгу.

Цифрові інструменти (мобільні додатки, онлайн-курси, відеоуроки, платформи типу Quizlet, Anki, Deutsche Welle) забезпечують можливість вивчення мови в зручному темпі та форматі. Використання ігрових елементів (gamification), адаптивних тестів і персоналізованих курсів підвищує мотивацію студентів та покращує запам'ятовування матеріалу.

Граматико-перекладний метод з урахуванням міжмовних паралелей

Хоча цей метод вважається традиційним, для україномовних студентів він може бути корисним за умов адаптації. Аналіз граматичних структур, переклад текстів і вправи на трансформацію допомагають краще засвоїти системні елементи мови. При цьому важливо використовувати порівняльний аналіз, вказуючи на спільні та відмінні риси граматичних явищ у німецькій та українській мовах.

Використання мнемотехнік та асоціативного мислення

Мнемотехніки (методи запам'ятовування за допомогою візуалізацій, римування, емоційного забарвлення) значно полегшують засвоєння нових слів. Наприклад, для запам'ятовування слова *der Schlüssel* (ключ) можна створити образ: "ключ з шльопанцями". Такі асоціації полегшують довготривале зберігання лексики в пам'яті.

Практика в мовному середовищі

Найефективнішим способом вивчення мови є повне занурення в мовне середовище. За відсутності можливості виїзду до німецькомовних країн, студенти можуть спілкуватися з носіями через онлайн-платформи (наприклад, Tandem, Speaky), брати участь у мовних клубах, онлайн-розмовах та проєктах з міжнародними партнерами.

Ефективне вивчення німецької мови можливе лише за умови індивідуального підходу та комбінування різних методик. Для україномовних студентів особливо результативним є поєднання комунікативної методики, використання автентичних джерел, цифрових технологій і

граматико-перекладного аналізу з урахуванням мовної специфіки. Такий підхід дозволяє не лише здобути міцні мовні знання, а й сприяє особистісному розвитку, міжкультурній компетенції та академічній мобільності студентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Беляєв Б. В. *Методика викладання іноземних мов у вищій школі*. – Київ: Либідь, 2017.
2. Савіньюн С. *Communicative Language Teaching: Theory and Practice*. – McGraw-Hill, 2002.
3. Littlewood W. *Foreign and Second Language Learning*. – Cambridge University Press, 2004.
4. Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). – Council of Europe, 2020.
5. Офіційний сайт Deutsche Welle: <https://www.dw.com>
6. Огляд мобільного застосунку Duolingo: <https://www.duolingo.com>
7. Результати онлайн-опитування студентів гуманітарних факультетів (Google Forms, 2025).
8. Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. – Cambridge University Press, 2014.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКОНАННЯ У МЕДІЙНОМУ ЗВЕРНЕННІ

Підлужна Ірина Андріївна

викладач

Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна

Вступ. У сучасному інформаційному просторі стратегія переконання посідає ключове місце в комунікативній діяльності, особливо в умовах кризових ситуацій. Медійні звернення політичних лідерів, особливо в періоди надзвичайних подій, стають інструментами прямого впливу на масову свідомість. Ефективна реалізація стратегії переконання у таких зверненнях здатна визначати ступінь суспільної мобілізації, довіри до влади й готовності до дій.

Ціль роботи. Метою роботи є аналіз особливостей реалізації стратегії переконання у медійному зверненні, виявлення комунікативних тактик та мовних засобів, які забезпечують ефективний вплив на адресата.

Матеріали та методи. Використовувались наступні методи дослідження: метод суцільної вибірки (формування фактичного матеріалу дослідження), описовий метод (спостереження, класифікація та інтерпретація досліджуваних лінгвістичних явищ), метод функціонального аналізу.

Матеріалом послужили медійні звернення канцлера ФРН Ангели Меркель та президента Франції Емманюеля Макрона.

Результати та обговорення. Стратегія переконання – це цілеспрямований комунікативний вплив, спрямований на зміну позиції, поведінки або ставлення адресата. Вона реалізується через сукупність тактик, які забезпечують аргументованість, емоційність, авторитетність та довіру до мовця.

Можна виділити наступні комунікативні тактики реалізації стратегії переконання: тактика підкреслення безпрецедентності ситуації; тактика

нагнітання напруги; тактика персоналізації; тактика похвали і заспокоєння; тактика роз'яснення; тактика посилення на авторитети; тактика застереження.

Реалізація стратегії переконання залежить від добору мовних засобів, а саме:

- Використання особистих займенників («я», «ми», «ви»);
- Лексики з позитивною або негативною оцінкою;
- Модальних дієслів (повинен, треба, мусимо);
- Стилiстичних повторів, паралелізмів, синонімічних рядів;
- Ввічливих конструкцій замість наказового способу.

На прикладі звернень президента Франції Е. Макрона та канцлера Німеччини А. Меркель спостерігається різниця у стилістичному оформленні:

- Французькі звернення – емоційні, багатослівні, з активним використанням повторів, паралельних конструкцій та рядів синонімів. Виступи будуються навколо «я» та «ви», що формує особистісну відповідальність.

- Німецькі – стримані, логічно структуровані, з акцентом на колективне «ми». Використання наказового способу обмежене; переважають модальні дієслова та ввічливі конструкції.

Висновки. Стратегія переконання в медійному зверненні реалізується через систему тактик, що охоплюють як раціональні, так і емоційні способи впливу. Ефективність залежить від чіткості аргументації, довіри до мовця та актуальності інформації. В умовах кризових ситуацій така стратегія має вирішальне значення для стабільності й довіри суспільства.

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ НА МАТЕРІАЛІ СЕРІАЛІВ NETFLIX

Скопик Владислава Сергіївна

Студентка 4 курсу

Факультету психології, комунікацій та перекладу

Київський авіаційний інститут

Анотація: У роботі розглянуто поняття юридичного дискурсу. Визначено особливості перекладу юридичного дискурсу. Досліджено особливості перекладу юридичного дискурсу на матеріалі серіалів Netflix. Проаналізовано лексико-граматичні особливості перекладу серіалів Netflix.

Ключові слова: Дискурс, юридичний дискурс, юридичні тексти, переклад, серіали, комунікація.

У процесі тлумачення та уточнення юридичний дискурс розуміється як юридичні тексти в динамічному праві. Текст юридичного документа є головним компонентом юридичного дискурсу. Текст не тільки виконує інформацію та впливові функції, але й виявляє соціально стимулюючу позицію автора. Учасники юридичного дискурсу, з одного боку, автор, а з іншого – одержувач. Перший створює інформаційне повідомлення, висловлюючи природу юриспруденції, а другий сприймає та інтерпретує повідомлення.

Суб'єкт юридичного дискурсу – це професійні юристи, які розглядають тексти враховуючи соціальні особливості суспільства. Але незалежно від змісту закону, за типологічними характеристиками вони є рівномірними (однорідними).

Юридичний дискурс базується на спеціальній системі юридичної термінології. Когнітивне ядро та соціальний характер юридичної лексики представлені здатністю формувати концептуальні семантичні блоки, компоненти яких можна класифікувати за певними моделями. Когнітивна інформація в основному реалізується юридичними термінами.

Н. В. Артикуца зазначає, що юридична термінологія є унікальним предметом дослідження через широкий діапазон використання порівняно з іншими термінологічними системами. Юридичні терміни – це словесні позначення конституційних термінів, за допомогою яких виражається і закріплюється зміст конституційно-правових норм [1, с. 137].

Юридичний переклад визнається одним із видів професійного перекладу та розглядається як аспект взаємозв'язку між юридичною сферою та сферою лінгвістики.

На думку Д. С. Касяненко, переклад юридичного дискурсу стосується перекладу юридичних текстів між людьми, які розмовляють різними мовами, з метою обміну юридичними повідомленнями. Автор наголошує, що юридичний переклад – це особливий вид «культурного трансферу», тобто юридичний зміст однієї правової системи та відповідного культурного суспільства переноситься в іншу правову систему та суспільство для використання. Крім того, юридичний переклад не лише виступає посередником між різними правовими культурами та лінгвістичними суспільствами, але й є частиною міжнародного та внутрішнього права, впливаючи на розвиток юриспруденції та сприяючи формуванню, розвитку та стандартизації юридичної термінології мовою перекладу [3].

На думку В. П. Вебер, переклад юридичного дискурсу є перекладом текстів, що пов'язані із правовою сферою, з метою обміну правовою інформацією поміж людьми різних мов [2, с. 38]. Оскільки право є незалежною галуззю, котра пов'язана із культурними та соціально-політичними особливостями країни, юридичний переклад є складним завданням. Мова у юридичному перекладі має бути: особливо чіткою; надійною; точною; правильно передавати юридичну інформацію.

Netflix є сервісом трансляцій на основі підписки, котрий дає користувачам змогу переглянути серіали та фільми на пристроях, що підключені до Інтернету. Платформа Netflix є популярною серед користувачів усього світу, оскільки там можливо переглядати різні фільми, серіали, а

також телепередачі і інші типи контенту. При перекладі юридичного дискурсу на матеріалі серіалів Netflix, термінологію в галузі права можна розділити на кілька категорій: юридичні професії, а також інститути; терміни, котрі називають порушників щодо закону; терміни, які охарактеризовують інших учасників юридичного серіалу; термінологія, що охарактеризовує проведення стосовно розслідування, може містити наступні групи: терміни, котрі визначають мотив злочину, терміни, котрі називають знаряддя (чим був скоєний, за допомогою чого) злочину; терміни, котрі визначають вид злочину.

Одним із найпопулярніших детективних серіалів останніх років є «How to get away with murder» від Netflix. Для створення правдоподібного детективного дискурсу він використовує велику кількість юридичної лексики.

Переклад юридичної лексики у серіалі «How to get away with murder» відбувається за допомогою різних способів. Найчастіше, це є пошук еквівалента. Дана стратегія полягає у пошуку українських словникових відповідників до вихідних лексем. Для прикладу: murder – вбивство, weapon – зброя, justice – правосуддя, murderer – вбивця, inquest – розслідування, dispense justice – утвердження справедливості [6; 5].

Також використовується часто і компенсація як стратегія, за котрої контекстуально замінюється юридична лексика, але зміст оригінальний зберігається. Для прикладу: sustained – протест не підтриманий, closing argument – докази, body – труп [6; 5].

Конкретизація є стратегією, за котрої зміст оригінальних лексем із серіалу при перекладі на українську мову дещо змінюється, а саме конкретизується їх значення. Для прикладу: to indict – винести рішення, probative – допустимо, criminal record – досьє [6; 5].

Генералізація використовується як стратегія, за котрої оригінальне значення слова узагальнюється. Для прикладу, assassin – вбивця [6; 5]. Відзначимо, що assassin у перекладі зі англійської мови має означення вбивці політичного або громадського діяча. На відміну від українського слова «вбивця», котре має значення будь-якого вбивцю, англійське «assassin» має

значення вужче.

У деяких випадках в перекладі юридичної лексики серіалу зустрічається і транскрибування. Для прикладу, kidnapping – кіднепінг [6; 5].

Проведене аналізування англо-українського перекладу юридичного дискурсу у серіалі «How to get away with murder» свідчить, про те що труднощі при перекладі можуть виникати із декількох причин. Найперше, це потреба точності та відповідності термінології, адже дійсні терміни мають точні визначення, а також значення. Важливо, що неправильний переклад може призводити до непорозумінь і неправильного ситуаційного відтворення. У юридичному контексті закони, а також правила та процедури можуть дуже різнитися в різних країнах. Саме з цієї причини перекладач має враховувати специфіку щодо місцевого законодавства та відповідно нього локалізувати терміни. Деякі із юридичних термінів можуть містити декілька синонімів чи варіацій у застосуванні в різних юридичних системах. Тому, перекладач має вибирати належний термін стосовно конкретного контексту.

Відзначимо, що процесом перекладу одного й того самого серіалу часто можуть займатися декілька студій (іноді і непрофесійних), що у результаті призводить до наявності кількох варіантів назв. Для прикладу найбільш відомими назвами серіалу Suits є «Форс-мажори» та «Костюми».

Даний серіал Suits має юридичну спрямованість, саме тому природною тут є наявність юридичних термінів у мовленні героїв.

Відмітимо, що у випадку, коли відсутній еквівалент терміна, то перекладач застосовує транслітерацію. Транслітерація тут є процесом перетворення юридичного тексту та окремих слів, котрі записані однією системою писемності (тобто англійською мовою), засобами іншої системи (українською мовою) на основі фонетичної подібності. Тобто, відбувається передача однієї алфавітної системи писемності літерами іншої.

Для прикладу:

...not exactly **Fort Knox** [7]

– Цеж не Форт Нокс [4].

Перекладач мав пояснити, що ж таке *Форт Нокс*, котрий є воєнною базою США, на якій зберігається золотий запас США.

Аналіз щодо залучення трансформацій у серіалі показав, що їх вживання перекладачем призводить здебільшого до нейтралізації і втрати стилістичного забарвлення. Проте, ефект стосовно спрощення може мати і позитивні наслідки, наприклад, у тому випадку, якщо глядач не знайомий з професійною специфікою того, що зображується.

Наведемо приклад:

If she saw me, she could blow my cover [7].

Якщо вона мене побачить, моя легенда розвалиться [4].

Вираз походить від знайомого «to work under cover». Тут застосовується прийом модуляції, котрий полягає у заміні словникової відповідності у процесі перекладу, контекстуальним терміном, що лексично пов'язаний із ним.

В наступному наведеному прикладі «*Blatantly*» перекладається як «очевидне», але перекладач тут здійснив зміну його на «дуже», для того, щоб не виникло повторення у діалозі:

*She's blatantly very annoyed,
everyone can see it apart from you* [7].

*Вона явно дуже роздратована,
всі це бачать, окрім тебе* [4].

Проаналізувавши український переклад серіалу, було визначено наступні перекладацькі трансформації: генералізація, прийом опущення, транслітерація, еквівалентний переклад, прийом модуляції, калькування. Під час аналізу не було виявлено жодних суттєвих неточностей. Здебільшого, через обмежені субтитри, перекладачі змушені жертвувати словами, фразами, а іноді навіть реченнями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія. Київ : Стилос, 2004. 266 с.
2. Вебер В. П. Навчально-методичні вимоги до електронного

підручника з інформатики. Нові технології навчання. К. : Міністерство освіти і науки України, 2005. С. 38–39.

3. Касяненко Д. С. Переклад нормативно-правових текстів ЄС: стан, проблеми, перспективи. Мовні і концептуальні картини світу. 2014. Вип. 50(1). С. 329-335.

4. Серіал «Костюми / Форс-мажори. Українське озвучування : ТРК Україна. URL: https://uakino.club/seriesss/drama_series/5603-kostyumifors-mazhori.html

5. Серіал «Як уникнути покарання за вбивство» українською онлайн. URL: <https://uaserials.pro/749-yak-uniknuti-pokarannya-zavbivstvo-sezon-1.html>

6. How to Get Away with Murder Transcripts Index – Forever Dreaming. <https://transcripts.foreverdreaming.org/viewforum.php?f=188>

7. Sublikescript. Suits Episodes' Transcripts. URL: <https://sublikescript.com/series/Suits-1632701>

PHILOSOPHICAL SCIENCES

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФІЛОСОФСЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Андрусів Любомир

к. філос. н., доцент, доцент кафедри суспільних наук,
Івано-Франківський національний університет нафти і газу

Вступ. Актуальність розвитку критичного мислення зумовлена сучасною епохою суспільства знань – доступністю інформації та проблемою її аналізу, оцінки, синтезу. Навик критичного мислення входить до топ-10 навичок 2020-2025 рр. за висновками аналітиків всесвітнього економічного форуму у Даосі [1].

Мета роботи – проаналізувати основні аспекти розвитку критичного мислення у студентів вищої школи при викладанні філософських дисциплін.

Матеріали та методи. Дослідження концепції критичного мислення пов'язана із дослідженнями як зарубіжних вчених, таких як – Дж. Дьюї, М. Ліпмана, Д. Клустера, Р. Пауль, А. Тверські, Д. Халперн, так і українських – Н. Адаменко, Т. Воропай, Ю. Кравченко, О. Пометун, С. Терно [2], О. Тягло, Л. Терлецька та ін.

Основними методами застосованими у дослідженні є історико-філософський аналіз, дедуктивний метод, систематизація та узагальнення.

Результати обговорення. В українській освіті зроблено ряд кроків у напрямі розвитку критичного мислення – це створення Концепції Нової української школи через реформування загальноосвітньої школи (2016 р.), прийняття відповідних Державних стандартів освіти (2018-2020 рр.). Здібність критично оцінювати інформацію з різних джерел, відповідальність та вміння дитини застосувати засвоєні знання на практиці проголошуються

основним результатом Концепції Нової української школи [3, с. 10].

Засновник Інституту критичного мислення професор М. Ліпман відзначає, що саме від початкової школи мають закладатись навички критичного мислення. Критичне мислення включає в себе такі основні аспекти як відповідальність, майстерність, посиляється на критерії, самокоректується, враховує контекст [4, с. 6]. Тільки таке мислення здатне утворювати добрі судження у відповідних галузях знання.

Для нас близькими є ідеї американського мислителя, який бачить навчальне середовище як майданчик для науково-дослідної роботи учнів та студентів. Саме сьогодні, у період війни та переосмислення національної ідентичності України, неабияк важливим стає навик критичного аналізу інформації, соціальної відповідальності, запровадження інноваційних технологій для перемоги над агресором. Критичне мислення є одним із провідних навиків необхідних для адаптації у нових викликах освіти, економіки, політики, соціального життя країни.

Спираючись на ідеї М. Ліпмана, розвиток критичного мислення у студентів вищих навчальних закладів можливий у наступних аспектах:

- створення в колективі студентів дослідницького середовища – включає налагодження довіри викладача і студента, прояснення формату навчання – співпраці та оцінювання;
- навчання та застосування філософських методів – аргументації, аналізу, оцінки, синтезу, дедукції, індукції, методу Сократа та ін.;
- постановка світоглядних, практичних проблем відштовхуючись від завдань, основних навчальних елементів програми дисципліни;
- підтримка дослідницького діалогу через індивідуальні/групові форми виконання поставлених завдань практичних/семінарських занять, наприклад створення ментальних/інтелектуальних карт, написання есе («Мій світогляд»), організація дебатів.
- організація додаткових занять у форматі науково-дослідних гуртка, екскурсії, відпочинково-пізнавальних походів на природу, тощо.

Висновки. Таким чином, адаптуючи концепцію М. Ліпмана про спільноту дослідників до сучасних українських реалій, можемо отримати ще вищі результати серед студентів у навчально-виховному процесі, допомогти молодим людям реалізувати свій потенціал на шляху до розбудови українського світу. Розвиток критичного мислення є необхідним навиком сучасного фахівця різних галузей суспільного життя, особливо в період війни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. World Economic Forum's Top 10 Skills for 2020. URL: <https://www.groomtalent.com/world-economic-forums-top-10-skills-for-2020-3/> (дата звернення: 20.05.2025).
2. Терно С. О. Розвиток критичного мислення старшокласників у процесі навчання історії: монографія. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 275 с.
3. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red H. M. Bibik. Kyiv : Litera LTD, 2019. 208 s.
4. Lipman M. Critical thinking: What can it be? *Institute of Critical Thinking. Resource Publication*, 1988. Series 1. № 1. P. 3-15.

ПРОБЛЕМА ЖИТТЯ, СМЕРТІ ТА БЕЗСМЕРТЯ В ПОГЛЯДАХ ФІЛОСОФІВ

Бойцун Валентина Євгеніївна,
студентка ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна

Гоць Аліна Анатоліївна,
к.соціолог.н., доцент, науковий керівник
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна

Проблема життя, смерті та безсмертя – вічні питання, які хвилюють людство з давніх-давен. Вони є основоположними для розуміння нашого місця у світі, нашого призначення та сенсу існування. Філософи різних епох намагалися дати відповіді на ці питання, пропонуючи різноманітні погляди та концепції.

Метою наукової розвідки є філософське осмислення взаємопов'язаних понять сенсу життя, смерті та безсмертя, з акцентом на їхньому впливі на людське буття та формування індивідуального світогляду.

Філософські аспекти сенсу життя, смерті та безсмертя становлять наріжні камені людського мислення з найдавніших часів. Розгляд цих концепцій дозволяє досягнути фундаментальні питання людського буття та його кінцевості.

Визначення сенсу життя є однією з центральних проблем філософії. Сократ стверджував, що «неосмислене життя не варте того, щоб його жити» [2, с. 47]. Це положення слід інтерпретувати як заклик до рефлексії, самопізнання та активного осмислення власного існування. «Неосмислене життя» є, по суті, життям, позбавленим усвідомленої мети, прагнення до самореалізації та пізнання власної сутності.

Справжня цінність людського життя полягає не в його біологічній тривалості, а в його глибині та наповненості. Процес «вивчення життя» є тотожним самопізнанню, що включає розкриття потенціалу, розширення

світогляду, набуття нових знань та досвіду. Важливим аспектом осмисленого життя є також інтерсуб'єктивне спілкування, що проявляється у побудові глибоких та автентичних стосунків з іншими індивідами. Життя, позбавлене цих прагнень, може бути охарактеризоване як пасивне існування, де людина виступає лише спостерігачем, а не активним творцем власної долі.

Життя, у своїй швидкоплинності та непередбачуваності, виступає як первинна екзистенційна даність, з якої розгортається індивідуальне буття. Воно є цінністю, що інтегрує в собі досвід радості, страждання, любові та втрат. Невід'ємною складовою цієї даності є її кінцевість – смерть. Страх перед невідомістю, зникненням свідомості та розривом зв'язків з навколишнім світом є однією з найбільш фундаментальних та універсальних людських емоцій.

Епікур намагався подолати цей страх, стверджуючи в «Листі до Менекея»: «Смерть для нас ніщо, бо поки ми існуємо, смерті немає, а коли смерть приходить, нас вже немає» [1, с. 45]. Незважаючи на логічну обґрунтованість такого підходу, він не завжди спроможний усунути глибинний екзистенційний жах. Смерть не є лише припиненням індивідуального буття; вона також включає втрату близьких, руйнування звичного світу та усвідомлення власної кінцевості в нескінченному часі.

Ця подвійність смерті – як факту індивідуального завершення та як соціально-культурної події – знайшла відображення у творчості багатьох митців. Наприклад, у поезії Тараса Шевченка, зокрема у вірші «Мені однаково, чи буду...», звучить мотив примирення з власною смертністю, але з одночасним відчуттям болю за втрачену батьківщину та нездійснені мрії:

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині, –
Однаковісінько мені [4]

Ці рядки демонструють складне переплетення особистісного та колективного сприйняття смерті, де індивідуальна кінцівка набуває

додаткового трагізму в контексті національної історії та культурної пам'яті.

Ідея безсмертя історично приваблювала людську уяву як спроба подолати неминучість кінця. Від релігійних вірувань у загробне життя до наукових пошуків засобів для подовження життя, прагнення до нескінченності глибоко вкорінене у людській психіці.

Платон у своїх діалогах, зокрема у «Федоні», обґрунтовував безсмертя душі. Він стверджував, що душа, будучи нематеріальною та причетною до світу ідей, не може зникнути разом із тілом. Платон писав: «Душа, найближча до божественного, безсмертного, розумного, однорідного, неподільного, вічно незмінного, тоді як тіло найближче до людського, смертного, нерозумного, різнорідного, поділеного, вічно змінного» [2, с. 195].

Проте, питання про те, чи є безсмертя абсолютним благом, залишається дискусійним. У літературі часто піднімається проблема втоми від вічного існування та втрати цінності життя, позбавленого його кінцевості. Мілан Кундера у романі «Безсмертя» досліджує цю ідею через призму різних персонажів, демонструючи, що безсмертя може перетворитися на прокляття, позбавляючи життя його гостроти та сенсу, який часто зумовлений саме його обмеженістю.

Справжнє безсмертя може бути інтерпретоване не як вічне фізичне існування, а як спадщина, що залишається після індивіда. Це можуть бути вчинки, ідеї, твори або любов, яка продовжує існувати в свідомості інших людей. Як зазначав Віктор Гюго у «Соборі Паризької Богоматері»: «Час – сліпий архітектор». Однак саме діяльність та творчість людини здатні протистояти руйнівній силі часу, залишаючи нетлінний слід в історії.

Філософія екзистенціалізму, зокрема праці Жана-Поля Сартра, акцентує увагу на відповідальності людини за власне буття та на абсурдності існування у світі, позбавленому апіорно заданого сенсу. Сартр стверджував: «Людина засуджена бути вільною» [3, с. 134]. У цьому контексті проблема смерті постає як остаточна межа свободи, але водночас і як стимул для автентичного життя, наповненого власним змістом.

Розглядаючи проблеми життя, смерті та безсмертя, необхідно також звернутися до східних філософських традицій. Буддизм, з його концепцією реінкарнації та прагненням до нірвани, пропонує циклічне розуміння буття, де смерть є лише переходом до нового народження. Ідея карми підкреслює відповідальність за власні дії, які визначають майбутні переродження. Незважаючи на відмінності у світоглядних підходах, концепція безперервного потоку буття, де індивідуальне «я» розчиняється у більшому космічному процесі, може бути глибоко метафоричною та спонукати до роздумів про взаємозв'язок всього суцього.

Аналіз праць філософів показав, що поняття сенсу життя, смерті й безсмертя глибоко взаємопов'язані й формують основу людського світогляду.

Визначено, що сенс життя не є даністю, а формується через усвідомлене самопізнання, розвиток і активну взаємодію зі світом. Ця ідея перегукується з сократівським закликом до рефлексії та пізнання себе. Життя, позбавлене цих компонентів, розглядається як «неосмислене», що призводить до пасивного існування замість активного творення власної долі.

Смерть визнається як невід'ємна частина життя і потужний екзистенційний виклик. Незважаючи на раціональні спроби, подібні до епікурейських, подолати страх перед нею, емоційний та соціальний аспекти смерті (втрата близьких, руйнування звичного світу) залишаються значущими. Поезія, зокрема Тараса Шевченка, демонструє глибоке осмислення індивідуальної та колективної трагедії смерті в контексті національної пам'яті.

Прагнення до безсмертя є давнім і універсальним, виявляючись як у релігійних віруваннях (Платон), так і в наукових пошуках. Однак аналіз виявив, що фізичне безсмертя може бути не благом, а тягарем, потенційно позбавляючи життя його сенсу та гостроти, що обумовлені саме його кінцевістю (як показано у Кундери). Справжнє безсмертя було переосмислене як спадщина, що залишається після людини – її вчинки, ідеї, твори, що здатні протистояти руйнівній силі часу.

Висновки. Представлене дослідження глибоко аналізує фундаментальні аспекти людського буття, пропонуючи багатовимірний погляд на сенс життя, смерть та безсмертя. Визначено три взаємопов'язані концептуальні ідеї: автентичність буття як шлях до сенсу, смерть як каталізатор життя і спадщина як істинне безсмертя.

Справжня цінність життя полягає не в його тривалості, а в глибині та наповненості, що досягається через самопізнання, постійний розвиток та взаємодію з оточенням. Це відповідає екзистенціалістській ідеї відповідальності людини за власне буття та необхідності наповнювати його власним змістом, як зазначав Сартр. «Неосмислене життя» – це не просто пасивне існування, а втрачена можливість для самореалізації та творення.

Хоча страх смерті є природним, аналіз показує, що усвідомлення кінцевості життя може стати потужним стимулом для більш автентичного та наповненого існування. Смерть виступає не лише як фізичне припинення, але й як чинник, що змушує переосмислювати пріоритети, цінувати кожен мить та прагнути залишити після себе щось значуще.

Важливим є переосмислення поняття безсмертя. Відкидаючи ідею вічного фізичного існування як потенційного прокляття, пропонуємо концепцію безсмертя через спадщину. Це означає, що справжня «вічна» пам'ять про людину формується її вчинками, ідеями, творіннями та впливом на інших. Це узгоджується з думкою, що людина продовжує жити в пам'яті та діях наступних поколінь, а не лише в біологічному континуумі.

Отже, цілісне бачення людського буття постає в такому вигляді: сенс життя є результатом свідомих зусиль, смерть – неминучою, але осмисленою межею, а безсмертя – результатом впливу та внеску людини у світ. Це спонукає до глибоких роздумів про те, як ми можемо жити більш осмислено, усвідомлюючи нашу кінцевість і прагнучі залишити позитивний слід у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Епікур. Листи. Максима. Фрагменти / Пер. з давньогрец. Павло

Содомора. Львів: Апріорі, 2025. 104 с.

2. Платон. Діалоги. Харків: Фоліо, 2008. 349 с.

3. Сартр Ж-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. *Читанка з філософії: у 6 книгах*. Київ: Довіра, 1993. Кн. 6: Зарубіжна філософія XX століття. С. 131–139.

4. Шевченко Тарас. Мені однаково, чи буду... URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=751>

ІНШІ ПРИЧИНИ ЗНАННЯ ІКОНОЛОГІЇ Й ІКОНОГРАФІЇ

Грех Володимир Іванович,
доктор богословських наук, доктор філософії з богослов'я,
доктор філософії з географії,
професор кафедри богослов'я та філософії
Львівської православної богословської академії,
завідувач лабораторії змісту богословської та
філософської освіти Львівського інституту дидактики,
академік Міжнародної академії богословських наук
Україна, Львів

Вступ. Книга “Іконологія й іконографія” Дмитра Власовича Степовика, видатного богослова, мистецтвознавця, філософа, знаного в Україні київського професора, що 28 січня 2024 року на 86-му році життя відійшов у засвіти, закликає нас засвоїти і зрозуміти інші причини, щоб знати іконологію та іконографію. Для *Дмитра Власовича*, що був тричі доктором наук, професором багатьох наукових закладів, в тому числі Київської православної богословської академії, академіком провідних академій України, дана тема була дуже близькою. В його доробку є багато наукових видань з даної тематики, в тому числі і книга “Іконологія й іконографія”, в якій, як і в інших книгах закликає вивчати ікони здатні прикрашувати, збагачувати, надихати людське життя красою, глибинністю, різноманітністю і спасінням. Знання багатьох питань іконології й іконографії важливе для навчального, виховного, професійного та християнського становлення у житті, діяльності і молитві кожного побожного християнина, а разом з тим і дані причини знання іконології й іконографії ще більше активізують знати ці важливі напрацювання.

Дані тези присвячені іншим причинам, що активізують знати іконологію й іконографію, про що писав і пояснював великий богослов сучасності, професор, академік, тричі доктор наук, великий знавець ікони Дмитро Власович Степовик.

Ціль роботи. Дати характеристику інших причин знання іконології й іконографії, які переконують і допомагають зрозуміти важливість цих цінних і практичних наук іконології й іконографії. Вказати, що разом з першими

причинами, вони в собі несуть теоретичне обґрунтування і доводять цінність для активізації знання цих важливих зображувальних наук, для збагачення кругозору та духовності кожної людини, а особливо віруючих християн традиційних Церков. Образи, ікони, котрі вивчає іконологія й іконографія, що наповнюють іконостас, відіграють у храмі Божому великі благодаті для отримання спасіння, яке важливе для кожної людини. І далі показати зв'язок інших причин завдань та їх пояснення з видатною книгою професора, академіка *Дмитра Власовича Степовика* “Іконологія й іконографія”.

Показати заслуги професора Дмитра Степовика в ознайомленні віруючих з іконою, як невід'ємної частини богослов'я, красою образів в іконостасі, написанні видатної наукової книги “Іконології й іконографії”, що прививає любов до душевного споглядання краси образу і ікони, до душевного спокою, молитви та божественної насолоди спасаючого життя.

Матеріали та методи. Основним матеріалом для написання тез є книга “Іконологія й іконографія” – знаного в Україні київського професора *Дмитра Степовика*, виданої в Івано-Франківську, видавництвом “Нова Зоря” у 2010 році, що містить 320 сторінок з кольоровими вкладками. У книзі розкрито мистецтвознавчі питання та відведено місце богослов'ю ікони.

Велику допомогу в написанні тез подала книга Біблія або Священне Писання, де автором її є Трипостасний Бог – Отець, Син і Святий Дух [1].

В розкритті матеріалу даних тез використано такі методи аналізу: богословський, філософський, історичний, порівняльний, літературний, наглядний, мистецький, а також обсерваційні: самоаналіз, самооцінка, систематизація та узагальнення.

Результати та обговорення.

В попередніх двох тезах II та III Київських читань ми почали писати про причини знання іконології й іконографії, що відповідає великій правді про здобуття знань у всіх напрямках науки, а коли йдеться про богослов'я, а ще богослов'я, що стосується ікони, то й поготів. “Церковне мистецтво і, в першу чергу ікони, є складовою частиною богослов'я. і цей термін містить насамперед

поняття слова: богослов'я – це слово, тобто наука про Бога” [2, 7, С. 26]. “Слово” означає тут і “науку”. Термін “богослов'я” в його другій частині містить “слов'я”, що прирівнюється до грецького “логос” у значенні “вчення”, “наука”, і тому “богослов'я” в західних мовах є як “теологія”. “Логос” має і словесне вчення, навчає віри різноманітними зображеннями, музикою та символічними формами архітектури храмів. Тому, і іконологія, і іконографія з ранніх віків стали частинами богослов'я. Отже, теологія, що виключає зі свого виднокола іконологію і іконографія є неповною. В такій теології ігнорується вчення про першообраз, а неприйняття зображень межує з фанатизмом, і навіть говорять про ідолопоклонство в історичних Церквах. “Навіть дитина, в якій перебуває святий Дух, розуміє різницю між поклонінням ідолам і поклонінням іконам, в яких іманентно (внутрішньо притаманно) присутній первообраз втіленого Бога, Його Матері, Його святих” [7, с. 27]. На жаль, цього не розуміють богослови частини протестантських конфесій. Задовго ще до іконоборства восьмого-дев'ятого століть іконологія стала частиною теології, бо найвідоміші богослови тієї доби так ревно захищали її, адже вони розуміли зв'язок ікони з наріжним фундаментом християнської релігії – боговтіленням. Про це свідчить стихира із Тріоди на великий піст, що співається у неділю Торжества Православ'я: “Будучи незображуваним за Своєю Божою природою, Владико, останнім часом Ти втілився і зволив стати зображуваним: прийнявши тіло, Ти взяв на себе всі властивості. Тому, йдучи за Божественним апостольським переданням, вигляд Твій на іконі малюємо і побожно цілуємо, щоб підвестися до Твоєї любові та від неї отримати ласку оздоровлення” [3, с. 27]. Коли іде питання про ікону, іконостас, і що вони є частиною богослов'я, процитуємо слова отця-доктора Івана Музички: “Богословська інтерпретація ікони, а з нею й інших священних речей чи споруд священного мистецтва (маються на увазі храм, іконостас, вівтар. – Д. С.) або літургійної поезії, яка вживає Літургія, була б така: священні речі (храм, ікони, книги, предмети) – то видимий вигляд-форма, символ якоїсь Божої правди. Те місце, знак, предмет, який творить для нас реальний духовний контакт з

надприродним, невидимим, трансцендентним; творить його присутність – очевидний знак благодаті; не так творить, як у сімох Таїнствах, але ця благодать одержує цими знаками-предметами свідчення про присутність надприродного за благословінням Церкви, яка з волі Христа є скарбницею тих благодатей, – знову ж силою заслуг, і то безкінечних, Ісуса Христа” [4].

Через трактування історичним християнством ікони як віронавчальне свідчення присутності надприродного, божественного на землі, то опоненти ікони їх звинувачують у схильності до пантеїзму, але це наклеп, бо іменно християни історичної Церкви і борються проти пантеїзму. І тому о. Іван Музичка і проводить межу між символічною присутністю святого в іконі і присутністю Святого Духа в семи Таїнствах.

У віровченні про втілення Бога у Людину якою б важливою не була ікона, вона могла б залишитися поза межами богослов'я, якби вона не була пристосована Церквою до твердих правил і положень науки про Бога. Ці правила носять назву догмати і канони. Усім відомо, що не все мистецьке рисування, гравірування, малювання, різьблення, конструювання на релігійні теми є предметом іконології як частини теології. Творчість на біблійні й історико-церковні теми безмежна і всеохоплююча. Цими творами є наповнені найкращі музеї, галереї і приватні збірки світу. Але вони не є предметом богослов'я, а тільки предметом мистецтвознавчих студій, між якими ще в першому тисячолітті християнської ери був поділ між релігійним мистецтвом, яке тільки ілюструвало, унаочнювало певні описані в Біблії сюжети, і мистецтвом, яке мало віронавчальний характер. Церква в особі її святих отців особливо пильно приглядалася до віронавчальних творів мистецтв і виділило поступово їх в окрему групу. Церква цим малярським віронавчальним творам присвоїла назву ікон. Найбільший захисник ікони св. Іван Дамаскин надавав особливе місце іконі серед священного мистецтва: “Ікона є річчю, наповненою божественною силою й енергією” [6, 7, с. 28].

Коли Іван Дамаскин відстоював ікони, ніхто у восьмому столітті не мав приладів, щоб виміряти силу й енергію в іконі. Люди наділені особливою

духовною прозорливістю, виказували в іконних ликах Нерукотворного Спаса, Богородиці Провідниці й деяких інших прямий зв'язок з кардинальною проблемою християнства, а саме втілення Бога в Людину та набуттям Богом двох природ – божеської і людської, де дана проблема найважче місце в богослов'ї і піддавалася атакам єретиків. І тому виникла ідея виділення ікон з усього мистецтва та канонізація їх як віронавчального мистецтва Церкви, що і мав на увазі Іван Дамаскин, коли вбачав у цьому повноту божественної сили і енергії. Треба бути обережними при перенесенні термінів вживаних Іваном Дамаскиним та іншими богословами щодо ікон, на їх сучасне значення, що привести може до помилок і гріхів. Перевищуючи міру сьогодні деякі ревнителі твердять про якусь “енергетику ікони”, про “намолені” і “ненамолені” ікони, про “харизму” ікони, і впадають в помилку фанатиків Константинополя кінця сьомого і початку восьмого століття: розмальовували іконами свій одяг, робили ікони кумами при хрещенні дітей і пристругували фарби з ікон у Святе Причастя, чим і привели до тяжкої громадянської війни у Візантії – іконоборство.

Термінологія святих отців має бути незмінною, і через це Церква канонізувала ікони, щоб не урівнювати їх із пересічним ілюстративним мистецтвом на релігійні теми та не приписувати їм надмірних властивостей якихось “магічних” речей. Матеріяли ікони: дошка, ґрунтівка, позолота, фарби, розчинники нічого не випромінюють, ніякого духу не мають, бо складені з молекул і атомів. Священність, енергія, сила ікони у іншому: як і портрет нагадує, що святий чи свята були реальними людьми не землі, але на відміну від портрета ікона через символи (німб, молитовний єратичний стан, мовчазний діалог поглядів) свідчить про духовну присутність святого чи святої у цьому образі. І так як дух святої людини несе в собі божественну силу і енергію, то через її дух, ці намальовані ікони наповнюються божественною силою і енергією, які і передаються кожній живій душі, що перед іконою молиться й служить. Ікона свідчить про святу людину, і своїми символами, що є тайнами відкритими і пізнаються через віру, вказує на її земне життя та її вічне життя на

небі. Ці символи-тайни ікони має знати і вміти “читати” кожен християнин, щоб не присвоювати їй “тайні знання” в душі окультизму.

Отже, питання про ікони не було простим святим отцям-богословам у давнину, не є простим і в сучасному богослов’ї. В певний час Церква відчула потребу ікон в каноні, щоб відібрати тільки ті сюжети, що стверджують основоположну правду християнської релігії, що Бог став Людиною, а далі розташувати іконні сюжети в певній послідовності та порядку, на перегородці перед вівтарем, іконостасі, а далі надати всім сюжетам віро- навчального характеру, тобто зображального богослов’я, частини літургійного дійства.

Отже, святі отці-богослови дали Церкві геніальний канон. Іконостас є “коментарем” Літургії. Введення сакрального мистецтва у рамки канону, визначивши несакральність матеріялів ікони, але сакральності намальованими цими матеріялами образу, що було здійсненням мрій святих отців-богословів, і воно поклало кінець багатьом єресям у Церкві [5]. Звідси висновок, що сучасний священнослужитель, богослов і просто освічений християнин повинен знати іконологію та іконографію як церковний канон, а не мистецькою добавкою до інтер’єру храму. Милуючись іконостасом треба вміти “читати” священний зміст намісного, святкового, апостольського та інших ярусів, їх значення, приналежність, як пов’язуються з Літургією та іншими богослужіннями, чому вчать вірних, що є у храмі, і що додають до їхніх знань які дізналися з Біблії.

Висновки

В тезах повідомляється про інші причини, щоб знати іконологію й іконографію як для спеціалістів-богословів, так і для усіх освічених християн. Так само розповідається про іконоборства восьмого-дев’ятого століть де іконологія стала частиною теології, бо в цю добу найвідоміші богослови ревно захищали її, бо розуміли зв’язок ікони з наріжним фундаментом християнської релігії – боговтіленням. Тези вказують, що в цьому є свідчення стихира із Тріоді на великий піст, котрі співаються у неділю Торжества Православ’я. Отже, дуже важливо вивчати іконологію й іконографію як невід’ємні частини

богослов'я, і як такі, що допомагають більше пізнавати Бога одного по суті і в Тройці Святій, а також Господа нашого Ісуса Христа, Пречисту Божу Матір і всіх святих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. Переклад Патріарха Філарета (Денисенка). – Київ: Видавництво Київської Патріархії, 2004. – 1415 с.
2. Грех В. І. Учення про образ – невід'ємна частина богослов'я // Global trends in science and education. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua". Kyiv, Ukraine. 2025. Pp. 685-691. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-global-trendsin-science-and-education-10-12-03-2025-kiyiv-ukrayina-arhiv/>.
3. Молитвослов. Часослов. Октоїх. Тріодь. Мінея. – Рим. Торонто. 1990. – С. 468.
4. Музичка Іван. Українське священне мистецтво і богословія // Богословія. – Т. 57. – Рим. 1993. – С. 153.
5. Павлик Партеній. Візантійська іконографія під оглядом богословським і літургійним // Богословія. – Т. 48. – Рим, 1984. – с.
6. St. John of Damascus. On the Divine Images. Three Apologies Against Those Who Attac the Divine Images. – Crestwood, New York, USA, 1980.
7. Степовик Дмитро. Іконологія й іконографія / Дмитро Степовик. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. – 320 с./ + кольорова вкладка – 62 с.

ФЕМІНІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ НАРАТИВІВ РОМАНТИЧНОЇ ЛЮБОВІ В КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У СУЧАСНИХ МЕДІА

Кокарча Юлія Анатоліївна,

кандидат політичних наук

Посна Ірина Сергіївна,

Студентка

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

м. Вінниця, Україна

Вступ. / Introductions. Медіа сьогодні відіграють роль ключового інструменту у формуванні уявлень про романтичну любов, гендерні ролі та культурні наративи. Ці уявлення, вкорінені у фільмах, серіалах, рекламі, соціальних мережах, відображають і водночас відтворюють домінантні ідеології. Романтична любов, як продукт культурного конструювання, трансформується під впливом феміністичних ідей та запитів на рівність. Сучасна феміністська критика звертає увагу на репрезентацію жінки як суб'єкта, а не об'єкта любовної історії, що змінює зміст медійного контенту. Саме тому аналіз трансформації романтичних наративів є актуальним у контексті феміністичної перспективи.

Мета роботи. / Aim. Мета полягає в дослідженні того, як феміністичний підхід до аналізу впливає на розуміння та репрезентацію романтичної любові в сучасних медіа. Особливу увагу приділено питанням гендерної рівності, ідентичності та новим формам подачі жіночих і чоловічих образів у контексті романтичного сюжету.

Матеріали та методи./Materials and methods. Методологічне підґрунтя даного дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, поєднуючи інструменти феміністської критики, семіотики, культурологічного аналізу та теорії медіа. Основною методикою виступає феміністично-семіотичний аналіз, який дозволяє інтерпретувати символи, наративи, гендерні ролі, що транслуються у медіапросторі.

Матеріалами для аналізу стали чотири наукові джерела, кожне з яких подає окремий аспект проблеми. По-перше, це робота Волкової Є. Є., що висвітлює феміністську теорію кіно як філософську концепцію, зокрема через призму поглядів Лаури Малві та аналізу «маскулінного погляду». По-друге, дисертація Голобородько О. О., в якій розглядається феномен героїзації у медіакulturі, що опосередковано впливає на формування романтичних сюжетів. По-третє, дослідження Ільніцької У. А., присвячене масовій культурі та її ролі у формуванні особистості, з акцентом на вплив візуального середовища. І нарешті, бакалаврська робота Машкіної К. Р., яка глибоко аналізує гендерну репрезентацію в сучасних українських медіа.

Методи контент-аналізу використовувалися для виявлення тенденцій у представленні романтичних наративів, зокрема – щодо композиції кадру, діалогів, сюжету, типових моделей поведінки. Окремо враховувались ознаки трансформації наративів: наявність нетрадиційних сюжетних розв'язок, відмова від гендерної бінарності, впровадження образів емансипованих героїнь.

Філософський аналіз, застосований до теорій медіа, дозволив виявити глибокі смисли, приховані в структурах романтичної репрезентації, – зокрема, дисбаланс влади, сексуалізацію, інфантилізацію жіночих образів або ж їхню трансформацію в агентні суб'єкти.

Результати та обговорення./Results and discussion. Аналіз сучасних медіа з позицій феміністичного підходу дозволяє глибше зрозуміти трансформацію романтичних наративів у контексті змін гендерної репрезентації. Романтична любов, що традиційно слугувала як наративна вісь у більшості художніх і масових жанрів від класичного кіно до сучасного TikTok-контенту – не є нейтральним конструктом. Вона зазнає впливу культурних кодів, стереотипів, уявлень про норми поведінки, що репродукуються в медіа та закріплюються в суспільній свідомості.

Одним із центральних напрямів феміністичної критики є теорія кіно, яка протиставляє себе традиційній естетиці, де погляд камери і глядача об'єктивує жінку, робить її пасивним об'єктом бажання. У роботі Волкової Є. Є.

феміністська теорія кіно розглядається як інструмент деконструкції «маскулінного погляду», доміантної камери, яка транслює жіночий образ у контексті функціонального елементу романтичної нагороди, мотиваційного тла або прикраси сюжету. У традиційних романтичних фільмах, жінка не є суб'єктом любові, а радше пасивною реципієнткою чоловічого вибору, жертвою або заохоченням. Як зазначає дослідниця: «Феміністська теорія кіно допомагає виявити та проаналізувати стереотипні уявлення про гендерні ролі, розкриває, які ролі та характери часто прив'язані до певних статевих категорій, і ставить питання про їх вплив на формування уявлень про чоловічу та жіночу ідентичність» [1].

Ці спостереження підтверджуються й на рівні візуальної композиції, де романтична сцена подається через лінзу естетизації жіночого тіла, зосередження на емоціях героїні в контексті чоловічих рішень або дій. Нові феміністські підходи до режисури руйнують ці коди: з'являються фільми, де героїні не романтизуються, не сексуалізуються, а діють, вирішують, ініціюють. Це відзначається в інді-фільмах, документальних драмах, серіалах авторського виробництва на платформах (Netflix, HBO тощо), які, на відміну від голлівудських шаблонів, не зобов'язані підтримувати традиційний канон.

Дослідження Голобородько О. О. розширює перспективу, аналізуючи медіакультуру загалом як механізм культурного впливу. У дисертації особливо підкреслено значення героїзації процесу наділення образів винятковими рисами, які стають нормативними для аудиторії. У романтичних сюжетах цей механізм проявляється у створенні стереотипних героїв-чоловіків: мужніх, рішучих, емоційно стриманих, доміантних. Їхня романтична поведінка обґрунтовується через подвиги, ризик, суперництво або ж глибокий внутрішній конфлікт, що має бути подоланий за допомогою жінки.

Жіночі образи, в такому підході, часто зводяться до функції підтримки, натхнення або виправлення. Героїзація формує наративи любові як нагороди за страждання, як триумф емоцій над обставинами або як засіб подолання травми. Голобородько акцентує: «Медіакультура... формує сукупний ефект та здійснює

інтелектуальний вплив через новітні засоби масової інформації на громадську думку, уподобання та цінності» [2]. Це означає, що споживання подібного контенту не є нейтральним – воно структурує уявлення аудиторії про те, якою повинна бути любов, які ролі допустимі для жінок і чоловіків у стосунках.

Сучасні феміністичні режисерки, авторки сценаріїв, журналістки намагаються зруйнувати цю схему через створення багатовимірних жіночих персонажів. Романтична лінія перестає бути обов'язковою або ж подається як одна з опцій, а не центральна місія героїні. Важливими стають теми емоційної взаємності, визнання кордонів, відмови від токсичності, партнерства. Прикладом трансформації є сцени, де героїня не прощає зраду, не кидається у вир страждань, а усвідомлено закінчує стосунки, зберігаючи гідність.

Ільніцька У. А. у своїй роботі досліджує вплив масової культури на особистість, що має пряме відношення до розуміння романтичних наративів. Вона наголошує: «Масова культура формує світоглядну базу особистості, продукуючи готові кліше поведінки, способи реагування та уявлення про цінності» [3]. Саме тому, коли романтична любов у фільмі зводиться до сценарію «терпи, і він тебе полюбить» це не лише сюжетна лінія, а трансляція моделі поведінки. І якщо дівчата з дитинства сприймають любов як гру в самопожертву, то у дорослому житті така модель відтворюється у реальних взаєминах.

Масова культура також надмірно ідеалізує романтичне кохання, нав'язуючи образ «єдиного» партнера, безумовної пристрасті та необхідності «половинки». Така ідея має наслідки для жіночої автономії: вона посилює залежність, відсуває самореалізацію, знижує цінність самодостатності. Ці уявлення активно підтримуються популярними форматами реаліті-шоу, телесеріалами, романтичними комедіями. Водночас аудиторія, особливо молоде покоління, дедалі частіше виявляє запит на альтернативні сценарії: любов без домінування, партнерство без знецінення, самореалізацію без романтичного компонента.

Бакалаврська робота Машкіної К. Р. аналізує гендерну репрезентацію в

медіа та її вплив на суспільні наративи, що безпосередньо пов'язано з проблематикою романтичної любові. Авторка вказує: «Гендерна репрезентація в медіа має значний вплив як на мікро-, так і на макрорівнях. На мікрорівні вона забезпечує вільний розвиток та самоцінність кожної особистості, незалежно від її статі...» [4]. У контексті романтики це означає відмову від образу «спасенної» або «жертвовної» жінки та просування образу особистості, що має право на вибір – любити чи не любити, залишатися чи йти, мріяти про відносини чи ні.

Сучасні медіа YouTube, TikTok, Instagram стали платформами для створення нових романтичних історій: чесних, емоційних, непередбачуваних. Тут формується інша мова кохання без кліше, із простором для помилок, сумнівів, відмови. Все більше блогерок, авторок відеосе, культурних критиків розповідають про свій досвід, не як виняток, а як норму. У таких історіях немає «ідеального» чоловіка, зате є обговорення терапії, відновлення після аб'юзу, право на безпартнерське щастя.

Це доводить: феміністична критика не знищує романтичний наратив, а трансформує його. Вона звільняє любов від інструменталізації, від перетворення її на виправдання страждання чи підпорядкування. У нових наративах важливі не лише почуття, а й повага, рефлексія, особистісна зрілість. Це не означає відмову від емоційності чи пристрасті йдеться про створення моделей любові, де немає місця насильству, нерівності, стереотипам.

Висновки./Conclusions. Феміністичний аналіз трансформації суспільних наративів романтичної любові в сучасних медіа виявив глибоку структурну перебудову культурних уявлень про кохання, партнерство та гендерні ролі. Традиційні образи романтики з жіночою жертвовністю, чоловічою домінантністю та обов'язковим гетеронормативним фіналом поступово витісняються альтернативними моделями, де домінує рівність, суб'єктність, діалогічність і багатоманітність досвідів.

У медіапросторі спостерігається перехід від репродукції стереотипів до рефлексивного підходу: жінки не лише зображуються як об'єкти романтичної

дії, а й стають її ініціаторками, критично осмислюючи власні бажання та межі. Це підтверджується у дослідженнях Волкової, Голобородько, Ільніцької та Машкіної, які показують, як змінюється функціональність героїв, структура любовних сюжетів та ціннісна основа медійного продукту.

Важливо, що феміністська критика не руйнує ідею романтичної любові, а звільняє її від гендерної обумовленості, надаючи ширші можливості для репрезентації реальних почуттів та здорових взаємин. Любов постає не як обов'язок чи жертва, а як вільний вибір особистості, незалежно від статі, сексуальності чи соціальних норм.

Таким чином, медіа стають не лише дзеркалом соціальних змін, а й активним учасником переосмислення романтичної культури. Саме тому подальше вивчення новітніх медійних наративів через феміністичну оптику є необхідним для розвитку критичної медіаграмотності, соціальної справедливості та утвердження гендерної рівності у культурному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волкова Є. Є. Феміністська теорія кіно: філософський вимір: бакалаврська робота / наук. керівн. Л. А. Пастушенко. Київ: Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», 2023. 52 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/c1c3755b-4a65-4ef2-bb73-7f1a216886be/download> (дата звернення: 14.05.2025).
2. Голобородько О. О. Феномен героїзації в сучасній медіакulturі: культууроутворююча сутність і механізми конструювання: дис. ... д-ра філософії: 034 – Культурологія / наук. керівн. А. О. Медведєва. Київ: Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, 2024. 174 с. URL: https://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/diser/goloborodko/goloborodko_diser.pdf (дата звернення: 14.05.2025).
3. Ільніцька У. А. Вплив масової культури та соціального середовища на розвиток особистості: філософський аналіз: бакалаврська робота / наук. керівн. Т. В. Лютий. Київ: Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», 2024. 45 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/40248e1f-8a91-48e2-96c8-2bb38a7209fb/content> (дата звернення: 14.05.2025).

4. Машкіна К. Р. Гендерна репрезентація в сучасних медіа: трансформаційний вплив на суспільні наративи: бакалаврська робота / наук. керівн. А. І. Кравченко. Київ: Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв, 2024. 72 с. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5508/%d0%91%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d0%bb%d0%b0%d0%b2%d1%80%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0%20%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%be%d1%82%d0%b0%20%d0%9c%d0%b0%d1%88%d0%ba%d1%96%d0%bd%d0%b0%20%d0%9a.%20%d0%a0..pdf> (дата звернення: 14.05.2025).

ВПЛИВ ТЕХНІКИ НА КОМУНІКАЦІЮ І ЙОГО ЗВ'ЯЗОК ІЗ СТАЛИМ РОЗВИТОМ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Плаксіна Оксана Іванівна,

к. філос. н., доцент

Український державний університет науки та технологій

м. Дніпро, Україна

Вступ. Винесені в назву нашої публікації комунікація і техніка пов'язані з наскрізною міждисциплінарною проблемою сучасності - сталим розвитком суспільства. Початок її включення до порядку денного історії – 70-ті роки ХХ ст., зміст такий: нині людство та планета Земля переживають ексклюзивну багатосторонню перевантаженість. Внаслідок бурхливого зростання світової економіки та населення наблизилися до критичної межі виснаження біосфери, перенаселеність Землі, соціальна дисгармонія та напруженість, які зафіксували Всесвітні саміти Землі в Ріо-де-Жанейро 1996 р., Йоганнесбурзі 2002 р. Отже, проблема сталості розвитку суспільства є поліаспектною. Її актуальність зафіксували ухвали урядів, наукові програми та Організація Об'єднаних Націй. Так, 25 серпня 2023 р. Генеральна Асамблея ООН проголосила в резолюції 2024–2033 роки Міжнародним десятиліттям наук на користь сталого розвитку [1]. Тому наше дослідження актуальне і метою його є вдосконалення уявлень про забезпечення сталості розвитку суспільства як системи.

Матеріали та методи. Робота базується на діалектичному, системному, структуралістському та діяльнісному міждисциплінарних підходах до предмета дослідження, включає методи аналіз і синтез, спостереження, метод дескрипції, компаративний, типологізації, компліментарності, логічний, історичний.

Результати та обговорення. У попередніх дослідженнях автора цих тез [2; 3] та інших вчених робилися спроби окреслити уявну модель сталого розвитку сучасного суспільства через визначення системи координат. При цьому треба врахувати ту обставину, що сталий розвиток суспільства відстоює інтереси не тільки сьогоденного, а й майбутніх поколінь людей – цілого

людства – нової соціальної спільноти, що формується. Тому саме воно, а не окрема група (еліта, транснаціональні корпорації (або ТНК) тощо) виступає суб'єктом сталого розвитку планетарного соціуму на даному етапі історії та в майбутньому, його об'єктом є природоохоронне функціонування та гармонійний розвиток людства у планетарному масштабі. Це одна складова нашого дослідження.

Іншою складовою є зв'язок комунікації та технічних засобів - настільки хрестоматійний, що відобразився в дефініції масової комунікації, вона визначається як «систематичне поширення інформації серед великої кількості людей за допомогою друку, радіо, телебачення, аудіо-, відеозапису і через комп'ютерні мережі» [4, с. 291]. Техніка ж включає складові: 1) «...специфічну діяльність із виробництва технічних засобів, артефактів»; 2) «... результат технічної діяльності... – сукупність вироблених артефактів, тобто ... технічних приладів та пристроїв, споруд тощо»; 3) систему технічних знань [5, с. 9]. Як вагомий аспект нашого життя техніка проявляється у всіх його сферах; завдяки їй люди полегшують виконання рутинних завдань та підвищують якість життя.

Особливий вплив на комунікацію справив сучасний вид техніки – мережа Інтернет, комп'ютери та цифрові технології. Цей вплив проявився в істотній зміні 1) способів, якими ми спілкуємося, і одночасно 2) структури нашого інформаційного простору.

Способи спілкування акумулює область дозвілля. Тут сучасна техніка урізноманітнила форми проведення вільного часу: додала до традиційних зустрічей з друзями, рідними та читання книг інші види відпочинку – перегляд кіно та телебачення, прослуховування радіо, спілкування телефоном та через Інтернет, комп'ютерні ігри, соціальні мережі тощо. Ви не мали часу? Будь ласка, є. Ви не мали можливості? Ось тримайте. Не хочеться інформації для цього шукати? Зачекайте, зараз Google все зробить: знайде, бажаєте – текст покаже; не любите читати, а любите слухати – подкаст увімкне; вам краще подивитися – а ось і фільм на Youtube. Тим самим комп'ютерна техніка розширює можливості творчого самовираження індивіда, формування його

самобутнього «я». У людей зростають прагнення до самовизначення, індивідуальної значущості, творчої свободи. Тут доречним є твердження Н. Лумана про медіа як систему, яка генерує способи спілкування (і – впливає на соціальні спільноти та формування внутрішньо- та міжгрупових відносин).

Зміни інформаційного простору видно у зростанні швидкості та обсягу поширення інформації, що трансформує галузі навчання та науки. У навчанні відгуком на застосування сучасної техніки стало впровадження інтерактивних методів навчання (web-квест, case-study, ділові ігри та ін). У науці ж техніка та технології сприяють оновленню методів дослідження та підходів до знання та його відтворення. Такі технології, як машинне навчання та штучний інтелект (ШІ), надають дослідникам потужні інструменти для моделювання складних систем та вивчення явищ, які були раніше недоступними для аналізу.

Також завдяки цифровим технологіям взаємодія людей стає менш обмеженою географічно. Описані вище зрушення у сфері комунікації, зумовлені технікою, є позитивними та сприяють сталому розвитку суспільства.

Поряд з ними вплив техніки на комунікацію пов'язаний і з витратами, негативом. М. Маклюен стверджує, що медіум, будучи повідомленням, входить до складу нових технологій. Ті ж, поєднуючись із медіа, радикально змінюють структуру суспільства, культурні звичаї та особистісну ідентичність людей [6, р. 26]. З останньою перегукується феміністична критика технологій Д. Харавей. Вона метафорою «кіборг» виражає те, як сучасні технології розмивають і зміщують межі між людиною та машиною, зазначаючи, що вони можуть бути емансипативним засобом, який переосмислює ідентичність і тілесність у контексті гендерних відносин [7]. Іще за М. Маклюеном спосіб передачі даних може мати таке значення, як і сама інформація. Все це веде до зменшення конфіденційності і може посилювати культурні та соціальні конфлікти через зіткнення різних світоглядів [6, р. 89], отже, додамо, виробляє та нарощує несталість розвитку суспільства.

Розширення доступу до інформаційних даних супроводжують ризики поширення неперевіреної або помилкової інформації; ускладнюється її

верифікація та інтерпретація, продукуються нові відомості, які часто мають суб'єктивний характер та залежать від конкретних технологічних платформ. Тому Л. Флориді обґрунтовано вважає, що це загрожує принципам обізнаності та поінформованості суспільства та потребує нових підходів до освіти [8, р. 135].

Тут актуально врахувати застереження Г. Маркузе про ризики монополізації пов'язані з технологічним контролем та, які ведуть до нових форм агресії та соціальної нерівності [9, с. 99-101]. Остання виражена цифровим «розривом» – нерівним доступом людей до нових технологій. На 2023 р. за даними Міжнародного союзу електров'язку [10] близько 30% населення світу не мали доступу до Інтернету. У цілому цифрова нерівність обмежує права людини, посилює соціально-економічні розриви і протидіє сталому розвитку.

Ще одним феноменом, пов'язаним із сучасною технікою, є кібербезпека. Вона критично важлива, оскільки зростає кількість кіберзлочинів та загроз. За даними Cybersecurity Ventures [11], до 2025 р. глобальні витрати на кіберзлочинність можуть становити 10,5 трлн доларів на рік.

Зрозуміло, ці порушення прав людини та зростання кіберзлочинів та загроз не сприяють подоланню несталості загальносоціальної життєдіяльності, а посилюють її.

Зазначений раніше у межах цифрової комунікації швидкісний обмін інформацією має зворотний бік – зменшення глибини та емоційної насиченості спілкування. Ряд авторів вказують на те, що постійна онлайн присутність скорочує реальні контакти, продукує відчуття ізоляції та втрату справжнього душевного зв'язку між людьми. Згідно Pew Research Center [12], 45% підлітків почуваються постійно або часто самотніми, що пов'язано з часом, проведеним онлайн. Ще залежність від технологій знижує навички особистої комунікації та емпатії, що відобразила в останні десятиліття субкультура хікікоморі (Японія).

Тут згадаємо Ж. Бодріяра, він ще в 1981 р. критикував суспільство за створення «гіперреальності», де технологічні образи та симулякри замінюють

справжній досвід. За Ж. Бодріаром це веде до ерозії людських стосунків та редукції реальності до зображень, які споживаються через медіа [13, с. 5-7, 52]. Дійсне життя девальвується, а віртуальне онтологізується до гіперреальності, постає як сама реальність. Люди все більше живуть не реальним, а віртуальним, (ті ж хікікомори), що веде до розщеплення свідомості та дифузії їх суб'єктності, а соціум, що складається з них, нестабільний, і чим більше в ньому таких людей, тим сильніше його несталість аж до розпаду самої соціальності.

Черговим важливим пунктом сучасного порядку денного є феномен «цифрова особистість», у нашій публікації вона виступає сукупністю особистих та персональних даних разом із цифровим ідентифікатором. З цими реаліями пов'язана проблема прав і свобод у ракурсі конфіденційності, оскільки в Інтернет-мережах кожен взаємодію, комунікацію та транзакцію можна зафіксувати та аналізувати. З розвитком ІІІ, у тому числі великих мовних моделей, множаться ризики персональних даних. Такі системи здатні обробляти величезні обсяги інформації про користувачів, вивчати їхню поведінку в Інтернеті та створювати докладні профілі, що розкривають стан психіки, звички та графік дня людини. Це породжує додаткові загрози, які часто не помічаються самим користувачем. Так, великі технологічні компанії Facebook та Google неодноразово критикувалися за зловживання персональними даними користувачів.

Крім того, ІІІ здатний порушувати права інтелектуальної власності, автоматично створюючи контент, що є плагіатом. Ще однією проблемою є використання ІІІ для відстеження та деанонімізації людей. Наприклад, технології розпізнавання осіб, ходів або інших характеристик можуть загрожувати свободі громадян та використовуватись державними органами для порушення прав людини. Такі системи можуть приймати неправомірні рішення, зокрема, відмовляти у наданні послуг, виходячи з непрозорих алгоритмів, які неможливо оскаржити та опротестувати, і всередину яких закладено упередженість. В результаті маємо дискримінацію у кредитуванні, працевлаштуванні й правосудді, яка, зауважимо, посилює соціальну несталість.

Висновки. Таким чином, мету роботи досягнуто, отримано нові знання про механізми функціонування суспільства та забезпечення сталості його розвитку як системи. Охарактеризовано поліаспектний вплив техніки на комунікацію та її амбівалентний зв'язок із сталим розвитком суспільства. З'ясовано наслідки, спричинені технічними новаціями у сфері комунікації, на базі них виділено тренди впливу техніки на комунікацію. 1. Техніка та технології відкривають спектр різних можливостей, що звільняють людей від рутинної праці та надають простір для творчості. 2. Атрибутом цього спектра є ризики-виклики, які неминуче супроводжують його. Вони генерують агресію та соціальну нерівність. Перший тренд сприяє сталості розвитку суспільства, другий протидіє їй. Отже, при використанні сучасної техніки та технологій у сфері комунікації необхідна здорова критичність та компенсація ризиків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *An International Decade of Sciences for Sustainable Development* (2023). Retrieved from: <https://www.iybssd2022.org/en/an-international-decade-of-sciences-for-sustainable-development/>
2. Плаксіна, О. (2021). Велике обнуління сталості глобального суспільного устрою через руйнування соціокультурної ідентифікації. *Грані*, 24 (4), 5–21. DOI: 10.1542/171933
3. Плаксіна, О. (2024). Взаємодія науково-технічного та соціального прогресу і феномен сталого розвитку суспільства. *Грані*, 27 (1), 52-63. DOI: 10.15421/172407
4. Шинкарук, В. (Ред.). (2002). Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис.
5. Леонтьєва, В. (2020). *Філософія техніки: навч. посіб.* / В. Леонтьєва, І. Сілютіна. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля.
6. McLuhan, M. (2011). *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.
7. Haraway, D. (2006). *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and*

Socialist-Feminism in the Late 20th Century. Chapter. *The International Handbook of Virtual Learning Environments*. 117–158. N.Y.: Springer.

8. Floridi, L. (2014). *Fourth Revolution: How the Infosphere Is Reshaping Human Reality*. Oxford: University Press.

9. Маркузе, Г. (1996). Одновимірна людина. Дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства. В. Лях (упорядник), *Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія*. (с. 87-134). Київ: Либідь.

10. International Telecommunication Union (ITU) (2023). *Measuring Digital Development: Facts and Figures*. Retrieved from: https://www.itu.int/hub/publication/d-ind-ict_mdd-2023-1/

11. Cybersecurity Ventures (2020). *Cybercrime To Cost The World \$10.5 Trillion Annually By 2025*. Retrieved from: <https://cybersecurityventures.com/cnn-reports-cybercrime-to-cost-the-world-10t-annually-per-cybersecurity-ventures/>

12. Pew Research Center (2018). *Teens' Social Media Habits and Experiences*. Retrieved from: <https://www.pewresearch.org/internet/2018/11/28/teens-social-media-habits-and-experiences/>

13. Бодріяр, Ж. (2004). *Симулякри і симуляція*. К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи".

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ЯК СТРАТЕГІЯ ЗМІН В УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАКТИКАХ СИЛОВИХ СТРУКТУР УКРАЇНИ

Севрук Ірина Ігорівна,

к. філос. н.,

Соколовська Юлія Вадимівна,

к. іст. н.,

Чупрінова Наталія Юріївна,

к. філол. н.,

доценти, доценти кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Національна академія Національної гвардії України

м. Харків, Україна

Вступ. Сьогодення унаочнює нагальність трансформацій, які мають відбутися в управлінських практиках силових структур України. Традиційне нехтування людиною, нерозуміння значущості людського капіталу та стратегій управління людськими ресурсами має чисельні деструктивні наслідки у національних контекстах: від складностей рекрутингу та мотивації до усього комплексу проблем системи військово-соціального управління.

Про необхідність кардинальних змін у підходах до управління кадрами/людськими ресурсами військової організації свідчать нові стратегічно значущі документи: «Концепція військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року» (2023) (далі Концепція) [1. Концепція] та «Політика залучення, розвитку та утримання людського капіталу у силах оборони» (2024) (далі Політика) [2. «Політика залучення, розвитку та утримання людського капіталу у силах оборони» (2024)]. Проголошені даними документами концептуальні ідеї та принципи – це закріпленні на інституціональному рівні установки на кардинальні зміни у ставленні до людини у національних силових структурах.

Водночас, наявні на сьогодні практики військово-соціального управління базуються здебільшого на традиційних управлінських принципах та стереотипах тоталітарної доби, які є не тільки не відповідними безпековим викликам сучасності, а й вкрай згубними та деструктивними.

Тому **метою** пропонованого дослідження є обґрунтування значущості людиноцентризму як стратегії формування культури військово-соціального управління, адекватної безпековим викликам сучасної України; необхідності формування людиноцентричної культури військово-соціального управління та виявлення шляхів подолання наявних у військових управлінських практиках застарілих традицій тоталітарної доби.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження слугують: «Концепція військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року» (2023), «Політика залучення, розвитку та утримання людського капіталу у силах оборони» (2024), «Військовий етос сержантського та старшинського складу у ЗСУ» (2021).

При проведенні дослідження було використано методи філософської рефлексії, аналізу, зокрема порівняльного, аналізу документів, синтезу, моніторингу, спостереження та прогнозування. Методологічною основою є системний, міждисциплінарний та конкретно-історичний підходи.

Результати обговорення. Граничну загрозовість наявних традицій у практиках військово-соціального управління фіксує Політика, наголошуючи на тому, що серед критичних показників «лояльності військовослужбовців до ЗСУ як до організації», є в першу чергу, «ставлення командування», «процеси та процедури», «побут» тощо [2. «Політика залучення...», с. 3].

Концепція, визнаючи «недостатню ефективність управління людськими ресурсами у Міністерстві оборони» [1. «Концепція...», с. 18] та «відсутність дієвих зрушень щодо впровадження у військових частинах та органах військового управління нового стилю керівництва і управління на основі західної культури взаємовідносин між керівниками та підлеглими та змін у ментальності (образу мислення) військовослужбовців відповідно до європейських морально-етичних цінностей» [1. «Концепція...», с. 20], наголошує на необхідності кардинальних змін у кадровій політиці й роботі з кадрами та, відповідно, у всій системі військово-соціального управління.

Принцип людиноцентричності, який закріплено Концепцією як один з

основних, змістовно є основою практичної реалізації філософії та ідеології людиноцентризму, яка у ХХІ ст. сформувалась як відгук на чисельні глобальні безпекові й екзистенційні ризики та виклики сучасного світового співтовариства. Визнання людини, її життя та здоров'я, честі й гідності, невідчужуваних прав і свобод вищою соціальною цінністю, – головна ознака філософії та ідеології людиноцентризму.

Для національних силових структурах сенс поняття «людиноцентризм» закріплює «Військовий етос сержантського та старшинського складу у ЗСУ» (2021), згідно якого людиноцентризм – це теоретико-світоглядна концепція, яка розглядає людину як найвищу цінність та визначальну мету суспільства та приписує «організовувати усі сфери життєдіяльності суспільства, соціальної організації та професійної спільності, в тому числі, військово-професійної, на основі загальнолюдських цінностей».

Отже, не тільки декларативне визнання, а й забезпечення у різноманітних практиках, в тому числі, і практиках військово-соціального управління, орієнтації на загальнолюдські цінності та на «людину як найвищу цінність та визначальну мету суспільства», – утворює зміст принципу людиноцентричності.

На думку авторів дослідження, саме людиноцентричність постає як базовий, сенсоутворюючий принцип у стратегії трансформацій застарілих управлінських практик у національних силових структурах.

По-перше, можна стверджувати, що більшість принципів, закріплених Концепцією у якості основних, в той чи інший спосіб є або дотичними до принципу людиноцентричності, або похідними від нього. Це стосується принципів демократизму та гуманності, верховенства права та поваги до людини, її конституційних прав і свобод; збалансованості, оптимальності поєднання інтересів, взаємної відповідальності військовослужбовця/працівника та Міністерства оборони; забезпечення рівних прав та можливостей усіх громадян України щодо побудови і розвитку службової кар'єри; забезпечення неухильного дотримання меритократичного принципу управління кар'єрою військовослужбовців; недопущення дискримінації за гендерними чи іншими

ознаками; дотримання гарантій соціального та правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей [1. «Концепція...», с. 4-5].

По-друге, людиноцентризм за своєю сутністю принципово протистоїть застарілим стереотипам тоталітарної системи управління. Людина в системі, її конституційно закріплені права та свободи найчастіше у сучасних практиках військово-соціального управління залишаються у статусі «не першочергових», «не пріоритетних». Переорієнтація на людиноцентричність абсолютно відповідає і базовим демократичним цінностям, і безпековим потребам сьогодення.

Крім того, людиноцентричність – та аксіологічна база, на якій може вибудовуватися військове лідерство. Довіра підлеглих, як основа військового лідерства, без практичної реалізації принципу людиноцентричності залишається у декларативному форматі. Не буде цінування людини як вищої соціальної цінності, не буде і довіри до командира/керівника.

Отже, очевидною є нагальність формування у національних силових структурах людиноцентричної культури військово-соціального управління, яка долаючи недоліки наявної управлінської культури з її ціннісними установками тоталітарної доби, є відповідною і стандартам управлінської культури армій демократичних країн світу, і безпековим викликам сьогодення.

Головним залишається питання практичної реалізації цього завдання.

Долання наявного розриву між інституціонально закріпленими принципами, зокрема людиноцентричності, та реальними практиками військово-соціального управління, на думку авторів, пов'язане, в першу чергу, із проблемами формування людиноцентричної культури військово-соціального управління на персональному рівні. Будь-які ідеї та принципи, якщо вони не реалізуються у діяльності окремого керівника (будь-якого рівня військово-соціального управління), перетворюються на формальні гасла.

Вагому роль у процесах формування людиноцентричної культури управління може і має відіграти військова освіта, в тому числі, професійна військова освіта (багаторівнева система L-курсів). Через будь-які навчальні

програми, форми й методи навчання, через чисельні соціальні взаємодії, соціальне середовище у навчальному закладі, військова освіта має прищеплювати як головне – орієнтацію на цінності, проголошені людиноцентризмом.

Висновки та пропозиції. Проведений аналіз дозволяє стверджувати наступне:

1. На сьогодні наявний розрив між інституціонально закріпленим принципом людиноцентричності і реальними практиками управління у національних силових структурах.

2. Долання наявного розриву можливе через формування людиноцентричної культури військово-соціального управління, що потребує системного підходу на всіх рівнях.

3. Особливого значення набуває формування людиноцентричної культури військово-соціального управління на персональному рівні.

4. Провідним інструментом формування персональної культури військово-соціального управління на персональному рівні може і має стати військова освіта, в тому числі, професійна військова освіта.

5. Формування людиноцентричної культури військово-соціального управління на персональному рівні має йти за двома напрямками: освітній процес (надання базових знань та практичних навичок з військово-соціального управління) та соціальне середовище навчального закладу, в якому через безпосередні щоденні соціальні взаємодії закрдатимуться традиції людиноцентричного військово-соціального управління.

ECONOMIC SCIENCES

PROBLEMS AND CHALLENGES OF DEVELOPING SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN SMALL BUSINESS CONSTRUCTION COMPANIES

Amelnytska Olena,

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Yatsenko Daria,

Bachelor's degree applicant

Department of management and marketing

Priazovsky State Technical University, Ukraine

Introductions. Social entrepreneurship is gaining increasing importance as a tool for solving social problems and sustainable development. However, its implementation in the activities of small construction companies, which play an important role in the economy, faces a number of specific obstacles. These enterprises often have limited resources and face unique market conditions, which makes it difficult to integrate social missions into their core activities. Therefore, the analysis of key problems and challenges that hinder the development of social entrepreneurship in small construction businesses is an urgent scientific task for the formation of effective support strategies.

Aim. To explore specific problems and challenges for integrating a social mission into the activities of small construction enterprises.

Materials and methods. The information basis was scientific articles, reports and legislation. To collect practical data, a survey of representatives of small construction companies was conducted. The results obtained were processed using qualitative analysis methods. The work also applied general scientific methods of analysis, synthesis and generalization.

Results and discussion. Small and medium-sized enterprises play a key role in

shaping a sustainable, flexible and innovative economy. Their impact covers a number of important areas, the characteristics of which are presented in Table 1.

Table 1

Areas of influence of small enterprises on economic development [1, 2]

Direction	Characteristic
Job creation	Small and medium-sized enterprises are the main employers in many countries, providing employment for a significant part of the economically active population. According to OECD data, in developed countries, SMEs create up to 70% of new jobs
Promoting economic dynamism	Due to their flexibility and ability to quickly adapt to changes, small businesses stimulate the development of a competitive environment, influence market renewal and improve the quality of goods and services
Development of innovations and technologies	While large corporations have significant resources for R&D, it is small and medium-sized enterprises that often become hotbeds of innovative solutions due to their openness to experimentation and rapid implementation of change
Supporting regional development	Small and medium-sized enterprises contribute to economic growth not only in large cities, but also in rural areas, forming new business centers and reducing disparities in the level of development of regions
Fiscal contribution	Through the payment of taxes and fees, small and medium-sized enterprises provide stable revenues to budgets of various levels, which is the basis for the implementation of state socio-economic programs
Social function	Small businesses often operate in close contact with local communities, supporting local initiatives, social projects and promoting social cohesion

Small businesses are key to boosting the country's economic growth, as they are important taxpayers, provide employment, and create new jobs. This phenomenon is typical of both global practice and Ukraine. As of August 2023, about 2 million entrepreneurs operated in Ukraine, with an average of 7,000 new business entities registered monthly. The level of participation of individual entrepreneurs in different sectors of the economy varies significantly: approximately 30% in the agricultural sector, up to 60% in industry, and in the hotel and restaurant services and transport sectors their share reaches 80%. A significant contribution of small businesses is also visible in the filling of the state budget: in the last two years alone, tax revenues have

increased by UAH 10 billion, reaching UAH 19.8 billion in 2021 [3].

In Ukraine, there is still uncertainty in the interpretation of the concept of "small business" in current regulatory legal acts, which causes controversial discussions in the business environment regarding the validity of state support for this sector of the economy. The relevance of studying mechanisms for supporting small businesses is due to the numerous challenges faced by its representatives – primarily financial difficulties and administrative restrictions.

In the process of analyzing this issue, it is necessary to take into account the linguistic and conceptual discrepancy in the terms denoting small business in international practice. In Ukraine, the concepts of "small business", "small entrepreneurship" and "micro-entrepreneurship" are used, while in Japan the term "small and medium-sized enterprises" is common, in EU countries - "small business", in particular, in France "PME" (*petites et moyennes entreprises*), in Germany – "mittelstand", which refers to the middle class of the entrepreneurial sector.

Thus, Ukrainian legislation contains ambiguous criteria for the classification of small and micro enterprises, which creates potential difficulties in their identification and application of support mechanisms. The lack of a unified approach causes legal uncertainty, which inhibits the development of this segment of the economy and limits the access of enterprises to state aid.

Based on the research results, the author's definition of a small enterprise is proposed as a legal entity that conducts profitable economic activity and meets the criteria set out in the Economic Code of Ukraine.

An important advantage of small business is its ability to quickly adapt to changes in the market environment and technological transformations, as well as the active use of communication networks and social ties. In the countries of the European Union, small and medium-sized businesses form the basis of the economy: more than 20 million such enterprises provide up to 70% of employment and create a significant part of added value, serving as a support for socio-economic stability.

Research data show that small businesses form the basis of the economic systems of developed countries, providing from half to 53% of gross domestic

product and creating from 50 to 79% of new jobs in regions such as the European Union, the United States of America and Japan. Their sustainable functioning is largely ensured by constant state support, in particular through systematic budget financing. According to statistics from the World Trade Organization, small and medium-sized enterprises in developed economies make up more than 90% of all companies, providing up to 70% of employment and more than half of GDP. Experts emphasize: small businesses do not just support economic stability – they are its structural core.

Small businesses have a number of strategic advantages over large corporations: they are highly adaptable to change, flexible production structures, and simplified management processes. Due to narrow specialization, they are able to work effectively in niches that remain beyond the interests of large players due to their low profitability. Small firms also actively contribute to maintaining healthy competition, quickly adapt to new market conditions, and demonstrate a willingness to implement innovative technologies.

Social initiatives are increasingly becoming a powerful tool for strengthening the competitiveness of small and medium-sized enterprises. Their active implementation contributes to the formation of loyalty among consumers, increases brand trust and supports the principles of sustainable development. By participating in socially responsible projects, small and medium-sized enterprises can stand out in the market, demonstrating a positive image that reinforces their stable competitive positions and attracts customers oriented to the values of responsible business.

One of the key factors is strengthening ties with local communities and target audiences. Socially responsible behavior helps create an emotionally positive attitude of consumers towards the company, strengthening trust and forming a stable customer base. People are increasingly supporting brands that participate in solving urgent social and environmental problems, such as environmental protection or local infrastructure development [4].

In addition, social responsibility can become a catalyst for innovation. Companies that are focused on sustainable development are more likely to implement

innovative approaches in both production and management, which allows them to adapt to new challenges and create products that meet modern environmental standards [4].

It is also important that participation in social projects has a positive effect on the internal climate in the team. Employees are more willing to work in companies that share the values of responsibility and have a clear social mission. This approach helps to attract talented personnel, increases the level of staff motivation and strengthens the corporate culture [5].

In addition, social initiatives open up new horizons for cooperation and investment. Investors increasingly prefer companies with a clear social position, which contributes to the growth of small and medium-sized enterprises both nationally and internationally.

Thus, social responsibility not only forms reputational capital, but also provides a strategic advantage, contributing to the sustainable development of the enterprise and the creation of long-term value for society.

The construction industry, as one of the basic sectors of the Ukrainian economy, has significant potential for integrating the principles of social entrepreneurship. It is the construction business that can become an important tool for implementing socially oriented projects aimed at meeting the needs of society, in particular in the context of post-war infrastructure restoration, providing housing for vulnerable categories of the population, and creating a barrier-free environment.

Involving social initiatives in the construction sector allows:

- to expand employment for low-income groups of the population, in particular veterans, displaced persons, and persons with disabilities;
- to implement sustainable development projects, with a focus on energy-efficient and environmentally friendly construction;
- to form partnerships between public organizations, municipalities, and business;
- increase trust in companies that not only work for profit, but also create social value.

In the future, the construction sector can become a powerful driver of social entrepreneurship, especially within the framework of reconstruction programs that provide for inclusive approaches to the design and development of infrastructure.

Small construction businesses can promote employment of vulnerable groups of the population, such as internally displaced persons, veterans, people with disabilities. This not only helps to solve social problems, but also strengthens local communities.

Integration of environmental practices into construction processes, such as the use of energy-efficient materials, helps to reduce the negative impact on the environment and meets the goals of sustainable development. Socially oriented construction businesses can gain advantages in the market by attracting clients who value social responsibility, and receiving support from the state and international organizations.

Social enterprises can apply for grants, soft loans and other forms of financial support, which contributes to their development and sustainability.

The small construction business sector often lacks understanding of the concept of social entrepreneurship, its goals and benefits. Company owners rarely associate construction with social initiatives. Small construction companies face difficulties in attracting financing for projects with a social focus, as banks and investors often do not perceive them as sufficiently stable or innovative. The use of environmentally friendly materials, the implementation of inclusive solutions or the involvement of vulnerable groups in the labor process require additional costs, which is difficult to combine with the limited budget of small companies. In Ukraine and other post-Soviet countries, there are often no clear mechanisms for supporting social entrepreneurship in the construction sector - tax breaks, subsidies or preferences for participation in public procurement.

It is difficult for construction businesses to formalize and demonstrate the social impact of their activities, which complicates communication with partners, investors and customers. Socially oriented small and medium-sized enterprises in the construction sector often cannot compete with large developers, who have greater

resources and do not always adhere to the principles of sustainable development. In the construction sector, it is difficult to find employees who both understand the specifics of the industry and have experience in implementing social initiatives or working with communities.

Conclusions. Methods for developing social entrepreneurship strategies for small and medium-sized enterprises are multidimensional, combining analytical tools, strategic planning, innovative approaches, financial assessment and effective interaction with stakeholders. Their integrated use contributes to the development of viable business models that not only solve urgent social problems, but also ensure the competitiveness of enterprises in a dynamic economic environment.

REFERENCES:

1. Захарченко В. І., Гудзь П. В. Малий бізнес у системі національної економіки. Київ: Економіка та держава, 2021.
2. Швиданенко О. А., Семененко І. В. Роль малого підприємництва в економіці України. *Вісник Київського національного економічного університету*, 2020.
3. European Commission, "Annual Report on European SMEs 2022/2023"
4. Kline D. The Real Genius of the Founders: Making America's Patent Fees. URL:<http://www.ipwatchdog.com/2018/03/04/founders-americas-patent-systemaffordable/id=94257/> (дата звернення: 19.05.2025)
5. Світова торгова організація URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr16_e.htm (дата звернення: 20.05.2025)

СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ У ТРАДИЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Батракова Тетяна Іванівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку

Запорізький національний університет

Мальченко Дар`я Олегівна

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Запорізький національний університет

Упродовж століть гроші відігравали ключову роль у розвитку суспільств та економік. Їх поява стала логічною відповіддю на недоліки бартерного обміну та уможливила створення складних фінансових систем. У традиційній економіці гроші розглядаються не лише як інструмент для купівлі-продажу, а як фундаментальна економічна категорія, що виконує низку важливих функцій. Сучасне розуміння грошей формується на стику економічної теорії, історії та практики фінансових інститутів.

Сутність грошей полягає в їх здатності бути загальновизнаним еквівалентом вартості товарів і послуг. У своїй основі гроші – це соціальний інститут, що базується на довірі. Вони не мають внутрішньої цінності (як-от бартерний товар), але отримують вартість завдяки визнанню суспільством та державою [1, с. 19].

Згідно з визначенням, наведеним у підручнику Крупки М. І. та Павлюка С. Ф., гроші – це специфічний товар, що виконує роль загального еквівалента вартісного вираження інших товарів і послуг [2, с. 45]. Таке трактування дає змогу зрозуміти природу грошей як унікального інструменту узагальнення економічної цінності.

Історично гроші пройшли складну еволюцію: від товарних форм (сіль, худоба, зерно), через металеві гроші, паперові банкноти до безготівкових та цифрових форм. Кожен етап розвитку супроводжувався ускладненням економічних відносин та підвищенням потреб у зручному засобі обміну [1, с. 43].

У традиційній економіці, яка ґрунтується на грошово-товарних відносинах, особливої актуальності набули п'ять класичних функцій грошей, що забезпечують стабільність і передбачуваність економічної діяльності.

Гроші виступають єдиною шкалою для оцінки вартості товарів та послуг. Це дозволяє порівнювати ціни, формувати структуру витрат, вести бухгалтерський облік [2, с. 67]. Завдяки цій функції відбувається стандартизація економічного життя – кожен товар має грошове вираження, що забезпечує єдність економічного простору.

Гроші забезпечують обіг товарів і послуг, будучи посередником у процесі обміну. Ця функція усуває необхідність у двосторонній потребі, яка була характерна для бартеру, і тим самим стимулює товарообіг [3, с. 51]. Завдяки їй економічні процеси стають динамічнішими, ефективнішими й масштабнішими.

Окремо від функції обігу стоїть функція платежу. Вона проявляється в можливості здійснювати розрахунки за зобов'язаннями: виплата заробітної плати, погашення кредитів, сплата податків. Цей поділ відображає розрив у часі між обміном і оплатою, що є характерною рисою ринкової економіки [2, с. 69].

Гроші слугують засобом збереження купівельної спроможності. Їх можна накопичити й використати в майбутньому для споживання, інвестування або передачі іншим особам [1, с. 89]. Важливо зазначити, що ця функція особливо ефективна лише за умов стабільної економіки та відсутності інфляції.

Гроші використовуються як засіб міжнародних розрахунків. У традиційній економіці таку роль часто виконували дорогоцінні метали або валюти провідних країн (наприклад, долар США) [3, с. 74]. Ця функція забезпечує участь національних економік у глобальному обміні.

Гроші є не лише технічним інструментом, а й чинником економічного розвитку. Вони сприяють формуванню цінової системи, розвитку кредитування, інвестуванню, мобілізації ресурсів, регулюванню попиту й пропозиції. Від ефективності функціонування грошової системи залежить стійкість економіки в цілому [1, с. 94].

Гроші у традиційній економіці – це базовий інструмент, без якого неможливе функціонування ринку. Їх п'ять основних функцій забезпечують ефективну організацію економічних відносин, стабільність товарообміну та можливість збереження і трансформації вартості. Попри сучасні технологічні зміни, сутність грошей як універсального економічного посередника залишається незмінною

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гай-Нижник П. М. *Гроші та грошовий обіг: навчальний посібник*. – Київ: Центр учбової літератури, 2020. – 304 с.
2. Крупка М. І., Павлюк С. Ф. *Гроші та кредит: підручник*. – Львів: Новий Світ-2000, 2021. – 456 с.
3. Ткаченко Н. М. *Трансформація функцій грошей у цифрову епоху // Фінанси України*. – 2023. – №2. – С. 45–58.

ФІНАНСОВІ НАСЛІДКИ ІСНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ В УКРАЇНІ

Батракова Тетяна Іванівна,
к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Проскура Олексій Дмитрович,
студент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя

Вступ. Державний борг – це інструмент, що являє собою сукупність державних зобов'язань перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами для подальшого залучення коштів до бюджету з метою стабілізації всіх галузей економіки країни. До основних завдань державного боргу відносяться: фінансування дефіцитів та реалізація соціальних та інвестиційних програм на державному рівні. Також це є амортизаційним інструментом, що дає змогу країні залучати необхідні фінансові ресурси для подолання кризових явищ під час нестачі доходів бюджету. В такі періоди державний борг є ключовим інструментом стабілізації економіки країни. [1]

Ціль роботи. Дослідити суть державного боргу, причини його виникнення та фінансові наслідки його існування в Україні у подальшій перспективі для розвитку економіки.

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження слугували загальнотеоретичні методи дослідження, а матеріалами – статистична фінансова звітність.

Результати та обговорення. В історії є доволі непоганий приклад, коли державний борг використовувався не лише для стабілізації, а й для примноження бюджетних коштів. Таким прикладом є післявоєнна відбудова Німеччини за планом Маршалла. За допомогою запозичень від США та державних облігацій Німеччині вдалося швидко інвестувати значні кошти у відновлення і модернізацію промисловості та логістики, що дало стрімкий поштовх для розвитку економіки, зокрема зростання ВВП, експорту та

зайнятості.

Але при цьому державний борг надається на умовах повернення, платності та строковості, що робить даний інструмент також потребуєчим фінансових вкладень. Через це надмірне використання коштів державного боргу може зміщувати баланс між доходами та витратами, перетворюючи інструмент стабілізації економіки країни в причину сповільнення економічного розвитку та появи кризових явищ.

Для збільшення можливостей щодо реалізації коштів державного боргу було створено класифікацію державного боргу за такими критеріями:

За джерелом походження: внутрішній державний борг (зобов'язання перед резидентами) та зовнішній державний борг (зобов'язання перед іноземними кредиторами);

За строком погашення: короткостроковий – 1 рік, середньостроковий – від одного до 5 років, довгостроковий – більше 5 років;

За формою запозичення: прямий борг – борг країни, який йде безпосередньо на потреби країни, гарантований борг – залучені кошти на цільові потреби (наприклад, будівництво чи підприємницька діяльність);

За формою інструментів: державні облігації, кредити від міжнародних організацій, позики чи міжурядові угоди.

При невдалому управлінні державним боргом країна може зіштовхнутися із значними проблемами. [2]

Одна із таких проблем полягає у тому, що значна частина державного бюджету спрямовується на сплату відсотків за боргами та погашення основної суми боргу. Це зменшує обсяги фінансування інвестиційних та соціальних програм по різних галузях економіки країни.

Велику роль в економічному розвитку держави також беруть кредити, надані підприємствам (власники підприємств беруть кредити, масштабують бізнес, збільшують прибуток, а з ними зростають і надходження до державного бюджету від податків). Але при зростаючому боргу, державі необхідно його обслуговувати – сплачувати відсотки за попередні позики і, безпосередньо,

повертати сам борг. В даній ситуації державі необхідно залучати гроші у внутрішніх банках, що зменшує обсяг вільних для залучення грошей у країні. Аби збалансувати обсяг залучених та наявних грошей, необхідно піднімати відсоткові ставки, що негативно вплине на розвиток малих та середніх підприємств. Фактично, аби сплатити державний борг, державі необхідно штучно сповільнювати промисловий розвиток, а з ним розвиток країни через зменшення податкових надходжень до бюджету.

Варто зазначити, що великі обсяги зовнішнього боргу підвищують залежність від міжнародних фінансових організацій та іноземних урядів, що збільшує ризик згубного впливу на кредитну історію (міжнародний рейтинг) країни і подальшої можливості залучення кредитів. Від міжнародного рейтингу залежать умови, на яких країні надаються кошти. А від цього встановлюються відсотки, за якими надається позика. Даний механізм схожий на політику відсоткових ставок центрального банку в країні: при зменшенні вільних коштів для залучення, необхідно створити умови, за яких буде досягнуто баланс між попитом (оптимальністю відсоткових ставок для залучення грошей) та пропозицією (можливою кількістю грошей для залучення).

Негативним фактором для зовнішнього боргу також є темп інфляції. В контексті України, залучення коштів відбувається в іноземній валюті, ціна на яку зростає через знецінення національної валюти. Через це повернення зовнішнього державного боргу ускладнюється вже з двох напрямів-повернення суми має бути з урахуванням обумовлених відсотків із надавачем кредитів, а також збільшення коштів для повернення боргу через інфляційний вплив.

Одним з найбільших недоліків боргової політики України є її незбалансованість. Зовнішній державний борг почав стрімко зростати відносно внутрішнього.

Це створює досить не вигідну позицію в управлінні фінансами, бо сума запозичень, яка надавалися на строкових та відсоткових умовах стає все більш не підійомною для України також через темп інфляції. Відповідно, зовнішній державний борг збільшується через знецінення внутрішньої валюти. [3]

Таблиця 1

Зовнішній та внутрішній державний борг України

Рік	Зовнішній державний борг, млрд. дол.	Внутрішній державний борг, млрд. дол.	Переважання зовнішнього боргу, у разів
2021	44,3	36,0	1,2
2022	47,4	36,9	1,3
2023	67,6	38,8	1,7
2024	93,8	42,3	2,2
2025	117,7	44,4	2,7

Отже тенденція свідчить про те, що Україні в найближчому часі необхідно буде балансувати між сповільненням темпу приросту зовнішнього боргу та розвитком усіх галузей економіки. При цьому варто розуміти, що дане балансування сповільнить розвиток економіки України на довгі роки. В іншому випадку при переважанні балансу в бік розвитку підприємств та наповнення бюджету за рахунок податкових надходжень, через темп інфляції та строкові домовленості зовнішній борг буде зростати більшими темпами, безпосередньо через зменшення фінансування самого боргу. Або навпаки, якщо збільшити фінансування боргу, ми втратимо можливість для наповнення бюджету через недостатній розвиток виробництва та зменшення податкових надходжень.

Таблиця 2

Державний борг України по відношенню до ВВП

Рік	Державний борг, млн. грн.	ВВП, млн. грн.	Співвідношення, %
2021	2671828	5459574	48,9
2022	4071683	5191028	78,4
2023	5519484	6537825	84,4
2024	6980965	7658659	91,2

Також варто зазначити, що Україна через непропорційне до ВВП зростання державного боргу, стає все менш платоспроможною. Для міжнародного рейтингу це значить збільшення відсоткових ставок під час надання кредитів Україні, а це лише збільшуватиме боргове навантаження. [4]

Висновки. Отже головними перешкодами для розвитку економіки України є темп інфляції, загальне збільшення зовнішнього боргу та погіршення міжнародного рейтингу. Основними наслідками даних факторів є: значне

сповільнення економічного розвитку через балансування між обслуговуванням державного боргу та кредитуванням виробництва, або унеможливлення розвитку через покриття боргових зобов'язань та навпаки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Institute of Economic Analysis. External Debt: Causes and Consequences. 2023. URL: <https://iaa.org.ua/articles/external-public-debt-causes-and-consequences/> (date of access: 27.05.2025).
2. М-во фінансів України. Державний борг та гарантований державою борг. URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg_osn_inf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 27.05.2025).
3. М-во фінансів України. Державний борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 27.05.2025).
4. Ukraine M. o. F. o. External State Debt of Ukraine. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/foreign/> (date of access: 27.05.2025).

КРИПТОВАЛЮТА ТА ПОДАТКИ. ГЛОБАЛЬНІ ПРАВИЛА ГРИ

Батракова Тетяна Іванівна,
к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Харламова Анастасія Сергіївна,
студентка кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Криптовалюти стали ключовим елементом світової економіки, вимагаючи державного контролю та оподаткування. Однак, децентралізація, анонімність, волатильність та юридична невизначеність ускладнюють їхнє регулювання, а відсутність єдиних міжнародних стандартів і швидкий розвиток індустрії постійно змінюють ландшафт.

Ціль роботи. Проаналізувати світові підходи до оподаткування та регулювання криптовалют, визначити виклики для України та запропонувати гнучку модель регулювання, що сприятиме інвестиціям та розвитку фінтеху.

Матеріали та методи. Методологічний фундамент дослідження становлять загальнотеоретичні та емпіричні методи дослідження.

Результати та обговорення. Криптовалюти стали важливою частиною глобальної економіки, і зі зростанням їхнього впливу держава не може залишатися осторонь. Біткоїн, Ethereum та інші цифрові активи використовуються не тільки для інвестування та розрахунків, а й стають засобом збереження капіталу. Однак із таким економічним потенціалом виникає необхідність у їхньому контролі та оподаткуванні. Регулювання криптовалют не є простим завданням. Важливі фактори, такі як децентралізація, анонімність, висока волатильність та юридична невизначеність, значно ускладнюють процес. Кожна країна шукає найефективніший спосіб запровадження податкових механізмів для цифрових активів, і не існує єдиного світового стандарту. Традиційне фінансове регулювання тут не підходить, оскільки у різних країнах криптовалюта має

різний статус: у деяких країнах це товар, в інших – цінні папери, а в деяких державах вона просто не регулюється [1]. В Україні, як і в інших країнах, постає питання: як знайти оптимальний підхід до оподаткування та регулювання криптовалют? Вибір шляху залежатиме від політичної рішучості та готовності вчитися на власному досвіді, оскільки жодна з існуючих стратегій ще не має довготривалої перевірки часом.

Які стратегії будуть ефективними на практиці, і чи можливий єдиний міжнародний стандарт для регулювання криптовалют – це питання, на яке шукають відповідь уряди та фінансові установи по всьому світу. Проте податкове регулювання криптовалют ускладнюється через надзвичайно швидкий розвиток цієї індустрії, адже поки законопроект проходить усі необхідні бюрократичні процедури та набуває чинності, цифрові активи можуть зробити новий технологічний стрибок, що значною мірою знижує ефективність попередніх регуляторних зусиль [2]. Якщо ще кілька років тому на крипторинку домінували лише біткоїн та ефір, то сьогодні існує сотні, а в деяких випадках і тисячі різноманітних криптовалют. Крім того, нові інноваційні фінансові інструменти, такі як стейблкоїни, токени та інші цифрові активи, додають нові вимоги до законодавчої бази. Що далі чекає на цю індустрію, передбачити важко.

Враховуючи таку стрімку еволюцію криптовалют, законодавцям доведеться або регулярно вносити зміни до існуючих норм, або ж розробляти нові закони, щоб охопити всі нові типи цифрових активів. Однак, перед Україною постає завдання: урахувати досвід інших країн у регулюванні криптовалют [3]. Важливо вивчити, як різні держави адаптували своє законодавство до стрімкого розвитку цієї індустрії, щоб уникнути помилок та створити ефективну систему регулювання, яка не заважатиме інноваціям і водночас забезпечить необхідний контроль. Як Україні вибудувати правильну модель – залежить від того, наскільки добре вона зможе вивчити досвід інших країн, їхні стратегії та підходи до регулювання цифрових активів.

На сьогоднішній день багато країн розробляють чи вже мають чітке

законодавство щодо оподаткування криптовалют, оскільки це стає важливим аспектом розвитку цифрової економіки. Розглянемо, як відбувається оподаткування криптовалют у різних куточках нашої планети, для того щоб охопити, різноманітність врегулювання. І почнемо з Азії, а саме Японія, яка активно працює над реформою системи оподаткування криптовалют. Згідно на березень 2025 року прибутки від операцій з криптовалютами класифікуються як "різні доходи" і оподатковуються за прогресивною шкалою від 10% до 55% [5]. Водночас уряд Японії планує знизити податок на криптовалютні доходи до 20% вже під кінець 2025 рік, як інформує Уряд Японії, що має стимулювати інвестиції в цю галузь. У 2024 році скасовано 30%-й податок на нереалізований прибуток для компаній, що випускають токени, що ще більше полегшує розвиток блокчейн-технологій в країні. Тепер перемістимось в іншу частину нашої земної кулі, і поговоримо за Канаду, яка в свою чергу розглядає криптовалюту як форму власності, а не як платіжний засіб, і оподаткування залежить від її використання. Якщо криптовалюта придбана для інвестицій, приріст капіталу оподатковується на рівні 50% від суми прибутку за маржинальною ставкою податку. Якщо ж криптовалюта використовується для бізнесу або активного трейдингу, доходи обкладаються звичайними податковими ставками. Платники податків повинні вести детальний облік своїх транзакцій, щоб правильно звітувати. Після того як ми розглянули країни, які на світовому ринку фінансів займають перші місця, пропонуємо зупинитися саме на Європі, і розпочнемо ми з Італії, яка на 2024 році підвищила податок на приріст капіталу від криптовалют з 26% до 42%. Це рішення стало одним з найвищих у Європі та спричинило значну критику. Однак уряд мотивував це підвищенням необхідності збільшення доходів через популяризацію криптовалют [4]. Водночас політики закликають уряд знизити ставку до 28%, щоб не нашкодити малим та середнім підприємствам. Наступна, країна – Німеччина, тут ми зупинимось трішки детальніше, тому що країна має деякі особливості, а саме головний чинник яким вона відрізняється, це те що криптовалюти є окремим класом активів, і їх оподаткування залежить від

терміну володіння. Якщо криптовалюта зберігається більше року, то податок не сплачується, а якщо менш, то оподаткування є [6]. Німеччина також передбачає податкові пільги на криптовалюти до 600 євро на рік. Прибуток, отриманий від криптовалюти через продаж або обмін до одного року володіння, підлягає оподаткуванню, і платники податків зобов'язані декларувати свої доходи. У разі купівлі криптовалют через нео-брокерів, податки на криптовалюти утримуються автоматично, як це робиться для цінних паперів. Завершимо перелік на прикладі Польщі, що нині є одним із найближчих суспільно-економічних партнерів України. А отже, Польща класифікує криптовалюти як майнові права, і доходи від продажу чи обміну криптовалют підлягають оподаткуванню за ставкою 19%. Витрати, пов'язані з придбанням криптовалют, можуть бути враховані, але витрати на майнінг або електроенергію не зменшують базу оподаткування. Також польські громадяни зобов'язані подавати річну податкову декларацію для всіх доходів від криптовалютних операцій [7]. При цьому подарунки у вигляді криптовалюти також підлягають оподаткуванню, якщо отримувач не є близьким родичем.

Рис. 1. Виклики Україні в регулювання криптовалюти

Глобальна практика регулювання криптовалют демонструє широкий спектр підходів, від жорсткого контролю до створення сприятливих умов для розвитку блокчейн-індустрії. Україна, яка працює над впровадженням власної системи правового регулювання цифрових активів, має можливість

скористатися досвідом інших країн та уникнути їхніх помилок. Основними викликами для України у сфері регулювання криптовалют залишаються (Малюнок 1)

Висновки. Враховуючи стрімкий та багатогранний розвиток криптовалютного ринку, для України стає абсолютно очевидною необхідність впровадження гнучкої та адаптивної моделі регулювання. Ця модель має бути достатньо динамічною, аби ефективно реагувати на постійну появу нових цифрових активів та технологічних інновацій, що змінюють обличчя світових фінансів. Надзвичайно важливо, щоб розроблені регуляторні рамки не лише забезпечували необхідний контроль і мінімізували ризики, а й водночас активно стимулювали інвестиції у цифрові активи, уникаючи надмірного податкового або адміністративного тиску. Такий зважений підхід допоможе Україні створити по-справжньому конкурентоспроможне середовище, яке не тільки сприятиме значному зростанню економіки за рахунок нових можливостей, а й активно підтримуватиме розвиток передових фінансових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт в Україні: <https://www.binance.com/uk-UA/support/faq/detail/538e05e2fd394c489b4cf89e92c55f70>
2. Сайт <https://anyexchange.best/ua/kriptovalyutyi-i-nalogooblozhenie-v-raznyih-stranah/>
3. Сайт, Стаття на тему «Як оподатковується криптовалюта?» https://academy.binance.com/uk-UA/articles/how-is-cryptocurrency-taxed?utm_source=chatgpt.com
4. Сайт, Стаття на тему «Італія підвищить податок на криптовалюту» <https://fintechinsider.com.ua/italiya-pidvyshhyt-podatok-na-kriptovalyuty-z-26-do-42/>
5. Сайт, Стаття на тему: «Уряд Японії встановить податок на криптовалюту» <https://incrypted.com/ua/urjad-japoniji-vstanovyt-podatok-na-kriptoaljutu-do-kintsja-chervnja-2025-roku/>

6. Сайт, Стаття на тему: «Оподаткування криптовалюти у Німеччині»
<https://finber.de/uk/kryptowahrungsbesteuerung/>

7. Сайт, Стаття на тему «Основні вимоги до використання та обміну криптовалюти в Польщі»: <https://vgoru.org/cikavo/osnovni-vimogi-do-vikoristannya-ta-obminu-kriptoalyuti-v-polshi>

РИНОК ОНЛАЙН-ОСВІТИ: АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

Волочай Катерина Юріївна,
студентка,
Збиранник Оксана Миколаївна,
науковий керівник,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна

Вступ. Освіта завжди була не тільки інструментом для особистого розвитку, а й професійною навичкою, яка давала можливість працювати та заробляти на життя. В ХХІ столітті, завдяки глобалізації та змін у соціумі – стала однією з причин економічного росту цілих компаній та країн, адже вони дедалі більше покладаються на якість, а не кількість людського ресурсу. Стрімка цифровізація, а також початок пандемії COVID-19 у 2020 році спричинили збільшення та актуалізацію нового сегменту на ринку – EdTech (Education Technologies), чий попит продовжує зростати. Американська аналітична компанія Statista дослідила, що обсяг ринку онлайн-освіти у США станом на 2025 рік перевищив 250 млрд доларів та спрогнозувала зростання до понад 650 млрд доларів до 2030 року [1]. В багато чому завдяки новій тенденції на безперервне навчання протягом всього життя – “lifelong learning”.

Мета роботи. Основна мета наукової роботи - провести комплексне маркетингове дослідження конкурентного середовища ринку EdTech: відслідкувати що призводить до успішної стратегії просування компаній (на прикладі Coursera та Prometheus); здійснити аналіз сучасних тенденцій та чинників, які створюють попит на ринку. Оцінити інструменти, які використовують лідируючі гравці даної галузі. А також визначити практичні рекомендації для освітніх стартапів та маркетологів; загальні перспективи розвитку онлайн-освіти.

Матеріали та методи. Використано комплекс заходів, що допомагають

проведенню глибокого аналізу конкурентного середовища ринку. Куди ввійшли такі матеріали дослідження, як: офіційні джерела інформації (сайти та звіти з сайтів cousea.org та prometeus.org.ua, статистика та аналітичні огляди порталів Statista, EdSurge, HolonIQ, McKinsey, Deloitte). Маркетингові матеріали, серед яких соціальні мережі зазначених раніше платформ, офіційні презентації, їх рекламні кампанії, відгуки користувачів у Google Play та App Store. Також наукові роботи з тем цифровізації та інновацій в освіті, опублікованих в українських та міжнародних журналах. Методами даного дослідження обрано: порівняльний, контент-аналіз, SWOT-аналіз, який дав змогу оцінити можливі стратегічні шляхи розвитку та потенційні виклики, Case Study, що допоміг побачити практичне застосування на ринку та аналіз відкритих даних в публічних джерелах.

Результати обговорення. Каталізатором росту ринку онлайн-освіти стала пандемія коронавірусу. Також сучасним високим становищем цей сектор зобов'язаний глобалізації, цифровій трансформації та змінам у суспільстві думки щодо навчання з пріоритетом на безперервний саморозвиток. Також завдяки появі Штучного Інтелекту ШІ, спостерігається друга хвиля розвитку. Курси в Інтернеті стали повноцінною заміною традиційним університетам, особливо користуючись популярністю в сферах ІТ, вивченні іноземних мов, бізнесі та психології. Популярність цієї форми навчання в Україні є великою, у 2023 році понад 1,5 млн українців пройшли онлайн-навчання за даними Міністерства цифрової інформації. Держава активно підтримує цей напрямок через партнерські проекти з провідними платформами EdTech та ініціативу «Дія.Освіта». Тому дана галузь буде прогнозовано розвиватись в Україні і надалі.

Середовище є висококонкурентним, в ньому можна виділити основних гравців, це: Udemy, edX, LinkedIn Learning [2] – міжнародні гіганти; Coursera – глобальний лідер з базою, що налічує 120 млн користувачів та Prometheus [3] – як приклад вітчизняної платформи онлайн-освіти. Останні два є обраними для порівняльного аналізу. Coursera – зосереджена на світовому ринку платформа,

заснована професорами кафедри інформатики Стенфордського університету Daphne Koller та Andrew Ng у 2012 році пропонує користувачам понад 5800 курсів (велика частина яких є безкоштовними, та виключно платні сертифікати). Ресурс офіційно співпрацює з провідними університетами та компаніями (Google, Yale, Meta), має найширший вибір тем та спеціальностей і підтримується 12 мовами, включно з українською.

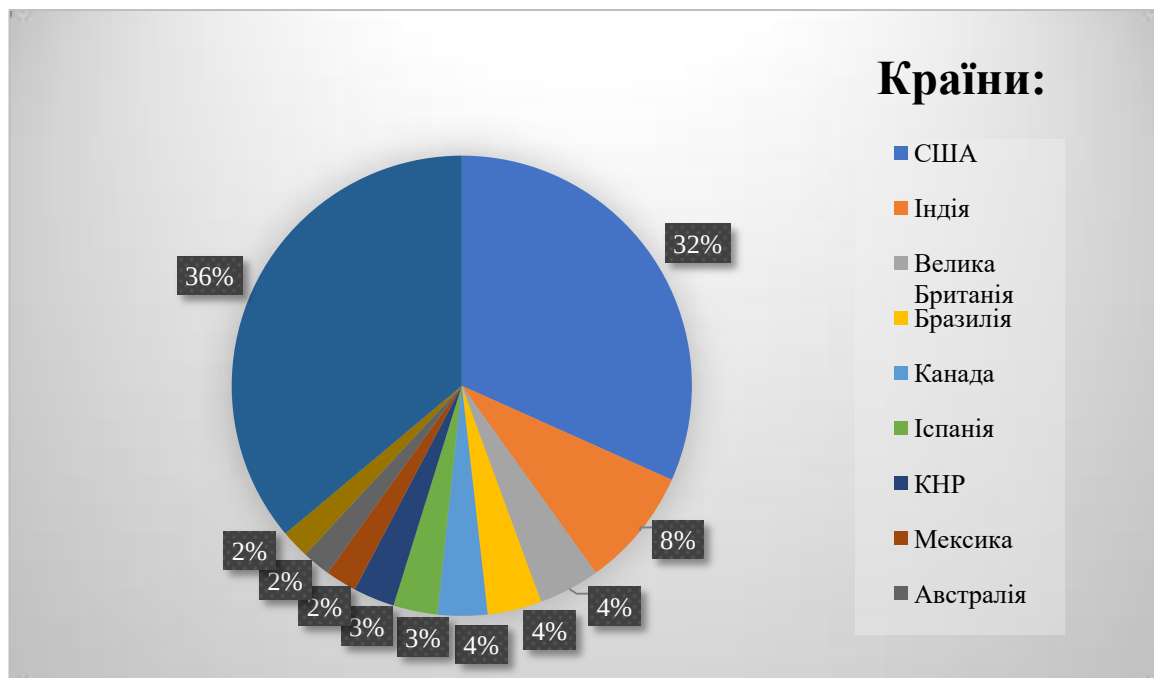

Рис. 1. Розподіл студентів Coursera за країнами (серед 190 країн)

Prometheus – проєкт, заснований у 2012 році Іваном Примаченком разом з Олексієм Молчановським у Києві. Має понад 450 курсів та 3 млн 200 тис. слухачів. Орієнтований на українську аудиторію, з акцентом на суспільне значення, адже містить безкоштовні матеріали з медіаграмотності, підготовки до ЗНО (НМТ), підприємництва, цифрової грамотності та актуальної під час війни медичної та психологічної допомоги. Пропонує курси, створені у співпраці з найбільшими світовими університетами та роботодавцями України. За даними DOU, більш ніж 60% ІТ-фахівців в Україні хоча б раз проходили онлайн-курси [4] Проведено SWOT-аналіз даних платформ з наступними висновками: 1. Coursera: сильні сторони – глобальне охоплення, висока акредитація сертифікатів, партнерство з великою кількістю світових університетів; слабкі сторони – англomовний контент, висока ціна на деякі

курси; можливості – розширення в країні, що розвиваються; загрози – висока конкуренція в даному середовищі. 2. Prometheus: сильні сторони – доступна цінова політика, українська мова проєкту, актуальність для громадян; слабкі сторони – невелике різноманіття тем; можливості – співпраця з більшим колом партнерів, державна підтримка; загрози – брак автономності через обмеженість наявних донорів, конкуренція з більшими компаніями. Наступний порівняльний аналіз є щодо маркетингових стратегій з практичним прикладом застосування даних проєктів. 1. Coursera має в своєму асортименті більшість безкоштовних курсів, але якщо користувач має бажання отримати сертифікат-він обов'язково має платити (середня ціна становить 30-40 доларів). Компанія використовує рекламу у соціальних платформах та Google, персоналізований маркетинг через Email-листи та SEO. Головний акцент у промо-кампаніях – статус університетів-партнерів та різноманітні форми навчання. Проєкт має цікавий та відомий кейс: у 2022 році, після початку повномасштабного вторгнення, зробив доступ для українців безкоштовним та додав українську мову до інтерфейсу. За перший рік програми понад нових 200 000 українських користувачів доєдналися до платформи. Внаслідок таких дій компанія впевнено закріпилася на українському ринку та підвищила довіру клієнтів. 2. Prometheus навпаки, поки не розширюється на інші країни, натомість орієнтується на соціальну місію, партнерство з державою та місцевими компаніями. Маркетинг цієї платформи досить помітний, до прикладу курс «Критичне мислення»: набрав сотні тисяч переглядів у Youtube, Facebook та TikTok, завдяки влучному таргетингу. Має багато інших кампаній реклам своїх продуктів та акцентує свою діяльність на соцмережах. Prometheus продемонстрував гарний кейс підлаштування під мінливі соціально-політичні умови. Він створив повністю безкоштовний курс по підприємництву орієнтований на ветеранів, ВПО та всіх бажаючих відкрити власну справу. За перші три місяці доєдналось понад 60 000 слухачів. Курс здобув таку популярність, завдяки правильному SMM-просуванню, практичній цінності вмісту та зрозумілій мові викладання, співпраці з організаціями, зокрема ООН.

Цей приклад показує як важливо локальній платформі оперативно адаптуватись до змін у суспільстві для покращення своїх позицій на ринку та вдалого конкурування з глобальними гравцями.

Висновки. Узагальнюючи проведений маркетинговий аналіз двох компаній у сфері онлайн-освіти, можна сказати, що цей ринок є дуже перспективним, особливо з моменту стрибку у розвитку під час пандемії [5], а доцільні та нестандартні рішення (на прикладах Coursera та Prometheus) неодмінно приведуть до успіху. Станом на 2025 рік, в Україні все ще залишаються лідерами вищевказані платформи, хоч і з'являються нові конкуренти зі своїми особливостями та перевагами, адже вже Prometheus та Coursera закріпили свої позиції на даному ринку. EdTech все більше перетворюється з допоміжного формату навчання у повноцінний інструмент для здобуття знань та навичок. Таким чином, при подальшій плідній роботі, український ринок онлайн-освіти має високі шанси на зростання та вдале конкурування з масштабними міжнародними лідерами за рахунок якісного маркетингу, правильній орієнтації та гнучкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Statista. Online education market overview – URL: <https://www.statista.com/topics/8717/online-education/>
2. Coursera. Official website – URL: <https://www.coursera.org>
3. Prometheus. Головна сторінка – URL: <https://prometheus.org.ua>
4. DOU.ua. Аналітика освітніх вподобань в IT – URL: <https://dou.ua>
5. Forbes Україна. Онлайн-освіта під час пандемії – URL: <https://forbes.ua/education>

ДЕРЖАВНА ПРОГРАМА «КУПУЙ УКРАЇНСЬКЕ»: ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ ОСОБИСТОГО СПОЖИВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Гулевич Антон Володимирович

аспірант

Харківський національний Університет
імені В. Н. Каразіна, Харків, Україна

Вступ. 2 вересня 2025 р. стартував проєкт Уряду України під назвою «Експериментальний проєкт щодо надання державної допомоги покупцям товарів і послуг українського виробництва», більш відомий як програма кешбеку за купівлю українських товарів. Ще у лютому 2024 президент Володимир Зеленський повідомив про розробку державної ініціативи під назвою «Купуй українське», яка передбачає відшкодування частини витрат громадянам за товари й послуги, придбані в Україні. Основною метою програми є збереження коштів усередині країни та стимулювання економічної активності. Президент наголосив, що реалізація цієї програми сприятиме наповненню бюджету за рахунок податків, забезпеченню заробітної плати військовим і зміцненню обороноздатності держави. За його словами, зараз завершуються підготовчі роботи, пов'язані з фінансовими та технічними параметрами проєкту. Реалізація ініціативи передбачає значне фінансове підґрунтя: у 2024 році було виділено 3 мільярди гривень, а у 2025 році – ще 6 мільярдів.

Мета роботи: дослідження економічного механізму державної програми «Купуй українське», оцінка вплив на стимулювання особистого споживання.

Матеріали та методи. Наше дослідження ґрунтується на таких джерелах: офіційна документація, зокрема нормативно-правові акти, постанови уряду, а також звіти Міністерства фінансів; статистичні показники, що відображають обсяги фінансування відповідної програми та динаміку споживчих тенденцій; аналітичні матеріали, включаючи експертні оцінки та коментарі ключових

представників державних структур; наукові видання, присвячені тематиці економічного стимулювання та процесам імпортозаміщення.

Методологія дослідження. У дослідженні було застосовано такі методологічні підходи: системний аналіз, який надав можливість оцінити ефективність програми у контексті загальної економічної політики держави; порівняльний аналіз, що дозволив зіставити досліджувану ініціативу з аналогічними програмами, впровадженими у 1998, 2002 та 2012 роках; економіко-статистичний метод застосовано для обробки емпіричних даних щодо рівнів фінансування та дієвості механізму кешбеку; а також експертне оцінювання, спрямоване на якісну інтерпретацію ризиків та потенційних переваг розглянутої програми.

Результати та обговорення. Головна особливість проекту – надання кешбеку в розмірі до 10% від витрат на товари українського виробництва. Відмітимо, що ініціатива стимулювання купівлі вітчизняних товарів не є новою ідеєю для України. Вона фактично є оновленою версією програм, запроваджених у 1998, 2002 та 2012 роках. Як зазначив Ярослав Железняк, народний депутат і перший заступник голови Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики, минулі ініціативи звертали увагу на масштабніші товари, як-от автомобілі «українського Ланоса». Натомість нинішня програма орієнтована на споживачів і стосується простіших продуктів. Головною відмінністю є те, що зараз кешбек отримуватимуть кінцеві споживачі безпосередньо у формі грошового заохочення, а не бізнес.

Цю ініціативу розглядають як інструмент імпортозаміщення через механізм субсидування споживачів. Однак критики побоюються негативного впливу на тих самих вітчизняних виробників, яких уряд мав би підтримувати у першу чергу. Як зазначив співзасновник Nova Group Володимир Поперешнюк, втручання держави у форму регулювання через запровадження мит, податків чи преференцій може посилити руйнівний вплив на усіх учасників внутрішнього ринку, зокрема і самих українських виробників. Поперешнюк також порушив питання визначення «національного виробника» [1]. Які критерії

використовуються для класифікації? Наприклад, чи можна компанію, яка фасує імпортований цейлонський чай в Києві, вважати місцевим виробником? Чи є автозбиральні підприємства повноцінними автовиробниками? Те саме стосується ресторанів, IT-компаній чи навіть сервісних професій, наприклад, працівників сфери послуг чи солдатів. Водночас, за словами Ростислава Шурми, заступника керівника Офісу президента України, чітка методологія для визначення статусу місцевого виробника уже створена. Наприклад, виробник повинен бути платником податків на загальній системі оподаткування. Це виключає тих підприємців, які працюють за спрощеною системою; їх не вважатимуть національними виробниками. За оцінками Міністерства фінансів, таких суб'єктів господарювання налічується близько 1,7 мільйона.

За словами Р. Шурми, навіть якщо товар є лише упакованим або брендованим в Україні, це створює значний економічний ефект. Наприклад, до 40% роздрібної ціни такого товару складають місцеві податкові надходження та витрати на локальні послуги. Крім того, держава планує збільшувати свою орієнтованість на закупівлі українських товарів через механізми державних замовлень. Система кешбеку базується на досвіді державних програм підтримки під час пандемії COVID-19, зокрема через «ковідну тисячу» та електронні сервіси eSupport й eRestoration. Механізм працює так: при покупці товарів під брендом «Зроблено в Україні» покупцю нараховуватиметься кешбек на спеціальну картку банків-партнерів. Згодом ці накопичені кошти можна витратити лише на інші українські товари. Таким чином, громадяни безпосередньо сприятимуть зростанню вітчизняної економіки. Зауважимо, що в цій ініціативі Україну підтримала Італія: країна сприяє просуванню національного бренду «Зроблено в Україні» на європейському ринку з підтримкою й італійського малого та середнього бізнесу. Міністр підприємництва та виробництва Італії Адольфо Урсо заявив про готовність своєї країни активно сприяти Україні через реалізацію конкретних ініціатив у розвитку та популяризації української продукції. Метою є забезпечення популярності цього бренду серед світових споживачів і заохочення їх до вибору

товарів українського виробництва [2].

Висновки. Таким чином, державна програма «Купуй українське» є ключовим інструментом стимулювання внутрішнього споживання та підтримки національного виробництва в умовах воєнного стану. Її головна мета – активізувати внутрішній попит через запровадження механізму кешбеку, що дозволяє громадянам отримувати часткову компенсацію витрат на українські товари та послуги. Такий підхід стимулює економічне зростання завдяки мультиплікативному ефекту: збільшення податкових надходжень, збереження робочих місць і пожвавлення виробничого сектору.

Водночас вирішальним аспектом залишається визначення чітких критеріїв «національного виробника», адже від цього залежить ефективність розподілу фінансової підтримки та запобігання порушенням конкурентного балансу на ринку. Програма демонструє вагомий соціально-економічний потенціал, сприяючи зменшенню залежності від зовнішніх ринків. Однак існують ризики, зумовлені питаннями фінансування, особливо в умовах обмежених ресурсів і непередбачуваної підтримки з боку міжнародних партнерів. Для досягнення максимальної ефективності необхідно забезпечити прозору реалізацію кешбек-механізму, налагодити якісне адміністрування виділених коштів та інтегрувати програму із іншими державними ініціативами для підтримки бізнесу. У перспективі програма може стати одним із базових елементів економічного відновлення країни після завершення війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Solutions from Ukraine: government implements program for cashback on buying Ukrainian products . *Rubryka*. 2024. Режим доступу: <https://rubryka.com/en/2024/08/20/uryad-uhvalyv-postanovu-pro-keshbek-za-kupivlyu-ukrayinskyh-tovariv-yak-pratsyuvatyme/>. –(Дата звернення: 30.05.2025)

2. Недашківський В. «Buy Ukrainian»: How the state will give cashback for Ukrainian goods and where it will get the money. *Buhgalter 911*. 2024. URL: <https://buhgalter9118085.html> (дата звернення: 30.05.2025).

КЛАСИФІКАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ АНАЛІТИКИ ДАНИХ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ

Дибач Інна Леонідівна

д.е.н., професор

Харківський національний економічний університет

імені С. Кузнеця

м. Харків, Україна

Вступ. В умовах сучасного глобалізованого ринку для того щоб бути успішними підприємства мають мати високу адаптивності, бути гнучкими та володіти навиками стратегічної передбачливості. Цифрова трансформація бізнесу призвела до перетворення аналітики даних з допоміжного інструмента в один із визначальних факторів конкурентоспроможності бізнесу, особливо у сфері міжнародного маркетингу. Інтенсивне накопичення інформації про споживачів, ринки, конкурентів та середовище функціонування надає підприємствам унікальну можливість для формування обґрунтованих стратегічних рішень.

Водночас стрімкий розвиток технологій обробки даних, включаючи Big Data, машинне навчання, предиктивну аналітику та візуалізаційні платформи, призвів до появи широкого спектра інструментів, які мають різне функціональне призначення та ступінь ефективності в конкретних управлінських ситуаціях. Відсутність єдиного підходу до класифікації цих інструментів у контексті міжнародного маркетингового планування ускладнює їх цілеспрямоване використання та інтеграцію в стратегічні процеси компаній.

Таким чином, виникає потреба в систематизації та функціональній класифікації інструментів аналітики даних як основи для підвищення ефективності формування міжнародних маркетингових стратегій. Розуміння того, які інструменти доцільно застосовувати на різних етапах стратегічного маркетингового процесу створить передумови для прийняття більш точних, обґрунтованих та адаптивних рішень в умовах високої динаміки глобального середовища.

Ціль роботи – окреслення та систематизація функціональних типів інструментів аналітики даних, що застосовуються у процесі формування міжнародних маркетингових стратегій.

Матеріали та методи. У процесі дослідження було використано методи системного аналізу, порівняльного аналізу та узагальнення наукових джерел і практичних кейсів, що стосуються впровадження інструментів аналітики даних у міжнародний маркетинг. Проведено структурування сучасного аналітичного інструментарію за ключовими класифікаційними ознаками з метою забезпечення їх узгодженого використання на різних етапах стратегічного маркетингового планування. Джерельну базу дослідження склали аналітичні звіти, наукові публікації та документи компаній, що впроваджують аналітичні рішення на глобальному рівні.

Результати та обговорення. Важливе значення для процесу прийняття управлінських рішень в сучасних умовах відіграє аналітика даних, що являє собою структурований підхід до дослідження інформації з метою виявлення суттєвих закономірностей, трендів і залежностей [1; 2; 3; 4]. Старт аналітики знаменується збором інформації із різноманітних джерел, серед яких і взаємодія з клієнтами, і дані про продажі, і активність у соціальних мережах і показники веб-трафіку [1; 4]. Проте підґрунтям для прийняття виважених стратегічних рішень є формування релевантних висновків, що отримані із застосуванням відповідних методів аналізу на основі зібраної інформації. У контексті маркетингу аналітика даних охоплює різні типи аналізу, кожен із яких виконує специфічну функцію та сприяє глибшому розумінню споживчої поведінки і ринкових процесів.

У контексті використання аналітики даних у сфері міжнародного маркетингу, доцільно виокремити ключові напрями впливу [2; 3; 5] на процес ухвалення управлінських рішень:

1. Застосування аналітики даних значною мірою трансформує підходи до стратегічного маркетингового планування, забезпечуючи доступ до великих масивів релевантної інформації з високою швидкістю її обробки. Особливої

актуальності це набуває у міжнародному контексті, де ефективне формування маркетингових стратегій вимагає врахування регіональних відмінностей, культурно-ментальних характеристик споживчих поведінкових моделей, а також динаміки макроекономічних індикаторів у різних країнах.

2. Інтеграція аналітичних інструментів у практику стратегічного менеджменту змінює функціональну роль менеджерів, аналітиків і маркетологів, зумовлюючи перехід від емпіричних або інтуїтивних рішень до рішень, ґрунтованих на об'єктивно отриманих даних. Така трансформація підвищує рівень відповідальності за інтерпретацію інформації та стимулює розвиток професійної аналітичної компетентності, зокрема в мультикультурних міжнародних командах, які діють в умовах високої ринкової складності та інформаційного навантаження.

3. Інформаційно-аналітичні технології дозволяють оперативно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі. Рішення приймаються з використанням як структурованих, так і неструктурованих даних, які надходять у реальному часі з різних регіональних джерел. Це забезпечує можливість адаптації маркетингових стратегій до змін кон'юнктури, що підвищує їхню релевантність та стійкість.

4. Зростаюча складність маркетингових процесів вимагає використання новітніх цифрових платформ, таких як CRM-системи, інструменти прогнозу аналітики, системи візуалізації даних та інтелектуальні дашборди. Вони сприяють не лише поліпшенню прозорості внутрішніх процесів прийняття рішень, але й оптимізації комунікаційних зв'язків у межах транснаціональних маркетингових структур.

У цьому контексті ефективне використання аналітики даних стає не лише інструментом оптимізації маркетингових рішень, а й критично важливим чинником стратегічного успіху. Водночас різноманіття доступних аналітичних технологій потребує чіткої структуризації та методичного підходу до їх застосування. Враховуючи необхідність релевантності аналітичного інструментарію етапам стратегічного планування наявні інструменти аналітики

в міжнародному маркетингу доцільно класифікувати за функціональними ознаками, за рівнем складності та технічної інтеграції, за джерелами даних, за типом використання в міжнародному маркетинговому процесі, за рівнем автоматизації, за призначенням у маркетинговій воронці (таблиця) [1; 4; 6; 7; 8].

Таблиця

Класифікація інструментів аналітики даних в міжнародному маркетингу

Класифікаційна ознака	Види	Приклади
За функціональним призначенням	дескриптивні	Google Data Studio, Power BI, Tableau
	діагностичні,	SQL + R/Python, Google Analytics (segmentation & path analysis), Mixpanel
	прогностичні	Machine learning (AutoML, Prophet, XGBoost), Google Forecasting Tools, Python/R
	прескриптивні	IBM Watson Studio, Microsoft Azure ML, SAP Analytics Cloud
За рівнем технічної складності	базові	Microsoft Excel, Google Analytics
	середнього рівня	Power BI, Tableau, Zoho Analytics
	високотехнологічні	машинне навчання, великі дані та хмарні платформи (Amazon SageMaker, BigQuery, Azure Machine Learning)
За джерелом даних	веб-аналітика	Google Analytics 4, Matomo
	соціальна медіа-аналітика	Brandwatch, Sprout Social, Talkwalker
	клієнтська аналітика	Salesforce CRM, HubSpot, Microsoft Dynamics
	зовнішня аналітика	Statista, Nielsen, Euromonitor
За призначенням у межах маркетингової воронки	залучення	Google Trends, Meta Ads, Brandwatch
	розгляд	Hotjar, HubSpot, Mailchimp
	конверсія	Google Optimize, CRM, Shopify Analytics
	утримання	Mixpanel, NPS Tools, LoyaltyLion
За рівнем автоматизації	ручні	Excel, SPSS (ручне), Google Forms
	напівавтоматизовані	Tableau, GA4, Power BI, Zoho
	автоматизовані	Salesforce Einstein, Google AI, Adobe Sensei
За напрямками застосування в міжнародному контексті	аналіз зовнішнього середовища	Google Trends, Statista, SimilarWeb
	сегментація ринку	Meta Ads Manager, Google Analytics, Excel
	прогнозування продажів	Excel з формулами, Google Sheets, Facebook Prophet
	оптимізація реклами	Google Ads, Facebook Ads, TikTok Ads
	аналіз клієнтів з кількох джерел	Google Analytics 4, Supermetrics, CRM-системи
	візуалізація даних	Power BI, Tableau, Google Looker Studio

Класифікація інструментів аналітики даних дозволяє сформуванню цілісного підходу до управління міжнародною маркетинговою активністю, забезпечуючи адаптивність стратегій до динамічних умов глобального ринку, підвищення ефективності прийнятих рішень та досягнення довгострокових конкурентних переваг.

Висновки. У контексті цифрової трансформації бізнес-середовища та зростаючої турбулентності глобального ринку, аналітика даних дедалі більше позиціонується як основний стратегічний ресурс, що визначає ефективність управлінських рішень у сфері міжнародного маркетингу. Проведене дослідження засвідчило об'єктивну потребу в розробці та впровадженні класифікації інструментів аналітики даних, яка дозволяє систематизувати їх застосування відповідно до природи маркетингових завдань, рівня технічної складності, джерел походження даних, ступеня автоматизації та фаз взаємодії зі споживачем у межах маркетингової воронки.

Розроблена класифікаційна модель формує концептуальне підґрунтя для: цілеспрямованої інтеграції аналітичних засобів відповідно до стратегічних цілей компанії; забезпечення вищої валідності й надійності аналітичних висновків; адаптації маркетингових стратегій до культурно-економічної специфіки цільових ринків та поведінкових характеристик споживачів; посилення зв'язку між аналітичними даними та процесами ухвалення управлінських рішень в умовах високої мінливості середовища. Таким чином, систематизований підхід до класифікації інструментів аналітики даних виступає необхідною умовою для підвищення адаптивності, гнучкості та ефективності формування міжнародних маркетингових стратегій, сприяючи довгостроковій конкурентоспроможності компаній у глобальному економічному просторі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Nwabekee U. S., Abdul-Azeez O. Y., Agu E. E., Ijomah T. I. Digital transformation in marketing strategies: The role of data analytics and CRM tools. *International Journal of Frontline Research in Science and Technology*. 2024. Vol. 3, No. 2. P. 55–72. URL: https://frontlinejournals.com/ijfrst/sites/default/files/IJFRST-2024-0047.pdf?utm_source=chatgpt.com
2. Calof J, Viviers W. Big data analytics and international market selection: An exploratory study. *Journal of Intelligence Studies in Business*. 2020. 10 (2) 13-25. URL: <https://ojs.hh.se/index.php/JISIB/article/view/567>

3. Євтушок О. В., Бахчиванжи Л. А., Донець Л. Я. Аналітика даних в обґрунтуванні ефективних стратегій міжнародних маркетингових комунікацій. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». № 10 (90), 2 т., 2024.

4. Spais G., Chryssochoidis G. Trends and future of artificial intelligence (AI), machine learning (ML) algorithms, and data analytics and their applications and implications for digital marketing and digital promotions. *J Market Anal.* 2025. URL: <https://rdcu.be/eoRxv>

5. Науменко М. Аналіз та аналітика великих даних в маркетингу та торгівлі конкурентного підприємства. Міжнародний науковий журнал “Трааль найки”. 2024. №40. URL:https://www.researchgate.net/publication/382101421_ANALIZ_TA_ANALITIKA_VELIKIH_DANIH_V_MARKETINGU_TA_TORGIVLI_KONKURENTNOGO_PIDPRIEMSTVA

6. Kotler P., Kartajaya H., Setiawan I. *Marketing 5.0: Technology for Humanity*. Wiley. 2021.

7. Chaffey D., Ellis-Chadwick F. *Digital Marketing* (7th ed.). Pearson Education. 2019.

8. Wamba S. F., Gunasekaran A., Akter S., Ren S. J.-F., Dubey R., Childe S. J. Big data analytics and firm performance: Effects of dynamic capabilities. *Journal of Business Research*. 2017. 70, 356–365.

СИСТЕМА РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Заюков Іван Вікторович

д.е.н., доцент

Луцкова Анна Ігорівна

студент

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

м. Вінниця, Україна

Формуючи стратегічні орієнтири економічної політики, держава активно втручається у сферу зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), використовуючи при цьому широкий спектр інструментів і важелів. У контексті збройної агресії та перебудови глобальних торговельних ланцюгів особливого значення набуває здатність регуляторної системи адаптуватися до нових викликів. Система регулювання ЗЕД в Україні, трансформуючись відповідно до вимог часу, поєднує адміністративні, економічні, правові та інституційні механізми впливу на зовнішні операції, забезпечуючи стабільність експортно-імпортних потоків і захист національних інтересів.

В умовах воєнного стану, підтримуючи економічну життєздатність, держава змушена посилювати присутність у зовнішньоекономічному просторі. Водночас регулювання ЗЕД не обмежується лише контролем або дозволами – воно охоплює цілу систему дій: від формування сприятливого бізнес-клімату до мінімізації ризиків зовнішньої торгівлі. Як зазначає С. В. Скрипник, «державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах війни виконує стабілізуючу функцію, забезпечуючи безперервність критично важливих експортних та імпортних процесів» [3, с. 2].

Система регулювання ЗЕД в Україні будується на багаторівневій взаємодії органів державної влади, законодавчої бази, митної та валютної політики, а також міжнародних зобов'язань. Основними координаторами у цій сфері виступають Кабінет Міністрів, Міністерство економіки, Державна митна служба, Національний банк України та профільні комітети Верховної Ради.

Кожен з цих суб'єктів реалізує регуляторні повноваження відповідно до визначених законом компетенцій, використовуючи адміністративні постанови, ліцензійні режими, валютні обмеження або фінансові інструменти.

Оцінюючи функціонування цієї системи, варто враховувати поділ методів регулювання на прямі та непрямі. Прямі методи передбачають безпосереднє втручання держави через дозволи, обмеження, квоти або санкції. Натомість непрямі – передбачають створення умов, що стимулюють певну поведінку суб'єктів ЗЕД: зменшення податкового навантаження, кредитування експортерів, створення індустріальних парків, цифровізацію процедур тощо. Як слушно підкреслюють Банчук-Петросова та Ортіна, «комплексне застосування адміністративних і ринкових методів є запорукою ефективного державного впливу на динаміку ЗЕД» [1, с. 94]. Аналізуючи практичні аспекти державного впливу, слід виокремити інструменти регулювання експорту, що в умовах війни зазнали суттєвих змін. Зокрема, з'явилися нові ліцензії на вивезення окремих товарів, впроваджено посилений моніторинг операцій подвійного призначення, спрощено процедури для критичного імпорту. Паралельно діють обмеження на валютні операції та збереження валютної виручки, що мають захисну функцію, проте можуть стримувати ініціативу приватного бізнесу. Як наголошує Н. Сментіна, «в умовах воєнного стану важливим завданням держави стає підтримка експорту як одного з основних джерел надходження валюти» [4, с. 130].

Окремо варто відзначити важливість митного регулювання. Автоматизація митних процедур, перехід до електронних декларацій, налагодження єдиної інформаційної системи із суміжними державами сприяють прозорості й швидкості торгівлі. Проте, через бойові дії та втрату частини інфраструктури, митна система потребує постійної адаптації, зокрема в частині логістичних маршрутів і пріоритетизації вантажів. Забезпечивши цифрову трансформацію процедур, держава не лише спростила взаємодію з підприємствами, а й мінімізувала простір для корупційних ризиків.

Регулятивна система також має адаптуватися до вимог міжнародних партнерів і торговельних угод. Угоди про асоціацію з ЄС, зони вільної торгівлі, участь у системах митного співробітництва накладають зобов'язання, які держава повинна враховувати в національній політиці. У цьому контексті важливим завданням є гармонізація стандартів, технічних регламентів, сертифікаційних процедур, що забезпечує доступ українських товарів до зовнішніх ринків. З огляду на теоретичний підхід, державне регулювання ЗЕД в Україні має на меті балансування між інтересами держави й потребами бізнесу. Як зазначає С. Лагутін, «ефективна державна політика повинна не лише контролювати процеси, а й створювати умови для нарощування конкурентоспроможності вітчизняного експорту» [2, с. 191]. Це означає, що ключовим завданням регулятора є забезпечення передбачуваності, стабільності та підтримки – навіть у критичних умовах.

Практика показує, що успішні держави не обмежуються лише регламентуванням, а активно просувають національні компанії за кордоном. В Україні функціонують інститути підтримки експорту – зокрема, ДУ «Офіс з розвитку підприємництва та експорту», які надають аналітику, консультації, організовують участь у виставках, забезпечують доступ до міжнародних майданчиків. Також функціонує Експортно-кредитне агентство, покликане страхувати експортні операції та підтримувати фінансування.

У контексті воєнного стану посилення ролі держави в регулюванні ЗЕД є не просто обґрунтованим, а необхідним. Проте, збільшуючи свою присутність, регулятор має діяти з урахуванням принципу мінімального втручання в ринкові процеси. Адже надмірне регулювання – особливо в частині валютного контролю чи митних обмежень – здатне негативно вплинути на ініціативність бізнесу, викликати зниження обсягів торгівлі та зменшення надходжень до бюджету. Використовуючи надані інструменти, Україна демонструє прагнення до балансу: з одного боку – жорсткі обмеження у сфері безпеки, з іншого – пом'якшення умов для критичного імпорту, цифровізація процедур і підтримка експортерів. Зокрема, з 2022 року значно скорочено перелік ліцензованих

товарів, що дозволило спростити торгівлю та мінімізувати часові витрати на оформлення.

Оцінюючи перспективи, можна дійти висновку, що система регулювання ЗЕД потребує подальшої інституційної модернізації. Йдеться про розвиток цифрових сервісів, посилення аналітичного забезпечення державної політики, розширення інструментів підтримки малого та середнього бізнесу, впровадження систем попереднього аудиту зовнішньоекономічних ризиків. Також актуальним є підвищення прозорості формування рішень, розширення участі бізнесу у формуванні регуляторної політики, розвиток партнерства держави й приватного сектору.

Таким чином, система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні є динамічною, багатокомпонентною та функціонально орієнтованою на захист національних інтересів. Вона виконує стабілізаційну, стимулюючу, захисну та інтеграційну функції, забезпечуючи водночас контроль і підтримку бізнесу. В умовах війни ця система зазнала значного навантаження, проте продовжує демонструвати адаптивність, зберігаючи основні принципи відкритої економіки та рухаючись у напрямку європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Банчук-Петросова О. В., Ортіна Г. В. Методи державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. №9–10. С. 92–97. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/14> (дата звернення: 10.04.2025).

2. Лагутін С. Теоретичні аспекти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Молодий вчений*. 2024. №6(130). С. 189–194. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6240> (дата звернення: 10.04.2025).

3. Скрипник С. В., Процевят О. С., Воронова О. В. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. №38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/>

index.php/journal/article/download/1308/1262 (дата звернення: 10.04.2025).

4. Сментіна Н. Інструменти державного регулювання експорту в умовах воєнного стану. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2024. №1. С. 128–134. URL: <https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/download/24/22/83> (дата звернення: 10.04.2025).

ВПЛИВ КИТАЙСЬКИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЕКОНОМІКУ АЗІЇ

Лічова Любов Миколаївна,

учитель географії

Мірченко Артур Володимирович,

учень 10 класу

Наукового ліцею № 3 Полтавської міської ради

м. Полтава, Україна

Вступ. У статті досліджується вплив китайських інвестицій на економіку азійських країн, розглядаються як позитивні, так і негативні наслідки цього процесу. Аналіз охоплює історичний контекст, соціально-економічні аспекти та геополітичні чинники, а також містить рекомендації щодо оптимізації інвестиційної діяльності. Отримані результати можуть бути корисними для політиків, економістів і підприємців, які прагнуть глибше зрозуміти роль китайських інвестицій у розвитку регіону.

Ціль роботи. Дослідження впливу китайських інвестицій на економіку Азії, оцінка їхніх переваг і потенційних ризиків, а також розробка рекомендацій щодо оптимізації інвестиційного процесу.

Матеріали та методи. В умовах глобалізації та економічної інтеграції китайські інвестиції відіграють ключову роль у розвитку азійських країн. Посилення впливу КНР в регіоні привертає увагу науковців, політиків і підприємців. Усвідомлення наслідків цих інвестицій є необхідним для розробки ефективної економічної політики та стратегічного планування.

Результати та обговорення. Азія залишається одним із найдинамічніших регіонів світу, що робить дослідження впливу китайських інвестицій особливо значущим. Об'єкт і предмет дослідження охоплюють вплив на економічний розвиток, соціальні аспекти, екологічні наслідки та геополітичну ситуацію в регіоні, враховуючи специфіку різних країн та галузей.

Історичний аспект

Китайські інвестиції почали активно розвиватися з початку 2000-х років, коли уряд Китаю реалізував політику "Going Global". Це дозволило китайським

компаніям розширити свої ринки та знайти нові джерела ресурсів. Ініціатива "Один пояс, один шлях" стала ключовим елементом цієї стратегії, що сприяло збільшенню інвестицій в інфраструктуру, енергетику та промисловість.

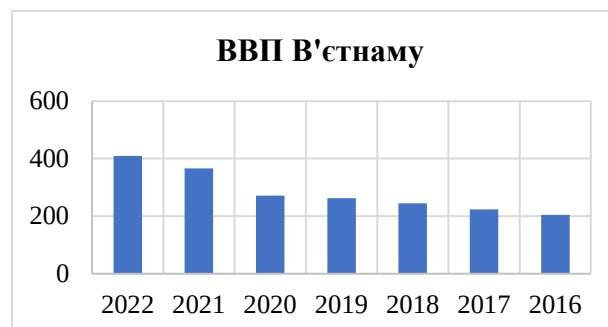
Вплив на економічний розвиток

Китайські інвестиції мають суттєвий вплив на економічний розвиток Азії:

- **Створення робочих місць:** Інвестиції в інфраструктуру та промисловість створюють нові робочі місця, що покращує рівень життя населення. Наприклад, проекти в будівництві доріг та мостів в Індії призвели до створення тисяч робочих місць.

- **Технологічний прогрес:** Китайські компанії впроваджують нові технології, що сприяє модернізації виробництв у країнах-реципієнтах. Це включає передачу технологій у таких сферах, як енергетика, сільське господарство та інформаційні технології.

- **Зростання ВВП:** Країни, які приймають китайські інвестиції, часто демонструють зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) завдяки збільшенню виробничих потужностей та експорту. Наприклад, В'єтнам зафіксував зростання ВВП (діаграма 1.) на 11,8% у 2022 році, частково завдяки китайським інвестиціям.

Діаграма 1. ВВП В'єтнаму

Таблиця 1.

Дані (USD млрд.) по роках	Період
409	2022
366	2021
271	2020
262	2019
245	2018
223,78	2017
205	2016

1. **Розвиток інфраструктури:** Інвестиції в інфраструктуру, такі як порти, аеропорти та дороги, сприяють підвищенню конкурентоспроможності країн. Наприклад, будівництво порту в Гвадарі, Пакистан, стало важливим елементом для розвитку регіон

Соціально-економічні наслідки

Однак, китайські інвестиції також мають низку негативних наслідків:

- **Залежність від Китаю:** Країни можуть стати надто залежними від китайських інвестицій, що може призвести до втрати економічної незалежності. Це особливо стосується країн з обмеженими ресурсами, які покладаються на китайські фінансування.

- **Соціальні конфлікти:** Інвестиційні проекти можуть спричиняти напруженість у суспільстві, зокрема в разі порушення прав місцевих громад або недотримання екологічних стандартів. Наприклад, у М'янмі багато китайських проектів супроводжуються протестами населення.

2. **Екологічні ризики:** Деякі проекти завдають шкоди навколишньому середовищу, викликаючи занепокоєння серед місцевих жителів. Зокрема, використання вугілля в енергетичних проектах спричиняє забруднення повітря та води.

Геополітичний контекст

Китайські інвестиції також впливають на геополітичну ситуацію в регіоні. Вони можуть змінити баланс сил, сприяючи зміцненню зв'язків між Китаєм та країнами-партнерами, але водночас викликаючи занепокоєння в інших держав, таких як США та Індія. Зростаючий вплив Китаю в Південно-Східній Азії може призвести до нових конфліктів та конкуренції за ресурси.

Висновки. Китайські інвестиції мають суттєвий вплив на економіку Азії, зокрема через створення робочих місць, технологічний розвиток та зростання ВВП. Проте важливо враховувати й потенційні ризики, такі як залежність від Китаю, соціальні конфлікти та екологічні проблеми. Для забезпечення сталого розвитку країн Азії необхідно знайти баланс між залученням інвестицій та захистом національних інтересів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. <https://orcasia.org/chinas-going-global-policy-a-prelude-to-the-bri>
2. <https://www.dw.com/uk/u-mianmi-tryvaiut-protesty-proty-viiskovoho-perevorotu/a-56560441>
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/Один_пояс,_один_шлях
4. <https://take-profit.org/statistics/gdp/vietnam/>
5. <https://rus.yidaiyilu.gov.cn/p/254907.html>
6. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Гвадар>
7. http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Voznyak_Shtrihy_do_geopolit_Kytayu.htm
8. <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/1292b7cc-9aa3-5b12-b363-fc69b87f5769/content>
9. https://uk.wikipedia.org/wiki/Економіка_Китайської_Народної_Республіки
10. <https://ukrainian.cri.cn/2024/09/26/ARTIII6mjv2h6gDNJgqFYyUM240926.shtml>
11. <https://www.adb.org/publications/asian-development-outlook-2021>

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІГРАЦІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ

Мироненко Віталій Юрійович,

Студент 4 курсу

Науковий керівник:

Грущинська Наталія Миколаївна,

Доктор економічних наук,

професор кафедри міжнародних економічних відносин та бізнесу

Київського авіаційного інституту

м. Київ, Україна

Вступ. Міграція є одним із ключових соціально-економічних процесів сучасності, що впливає на всі сфери життя як країн-донорів, так і країн-реципієнтів. У ХХІ столітті вона набула нових масштабів і форм під впливом глобалізації, зростання нерівності, воєн, кліматичних змін та цифрових технологій. Міграційні потоки стали динамічнішими, географічно ширшими та структурно складнішими.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження світових тенденцій міграції в умовах глобалізації. Визначення основних країн призначення та походження мігрантів, а також виявлення ключових факторів, що впливають на міграційні процеси у світі.

Матеріали та методи. Теоретичною базою є праці провідних учених, статистичною – звіти міжнародних організацій: АІС, DESA, Європарламенту, ІОМ, ІЛО, ДОЛ, ОЕСД. Застосовано загальнонаукові й спеціальні методи: аналіз і синтез, індукція й дедукція, системний і порівняльний підходи, статистичний та графічний аналіз.

Результати та обговорення. Через брак порівнянних даних у багатьох регіонах світу важко описати глобальні тенденції міграційних потоків. Щорічні, порівнянні дані про міграційні потоки значною мірою обмежуються країнами Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

За попередніми оцінками, у 2023 році до країн ОЕСР переїхало рекордних 6,5 мільйона нових постійних іммігрантів, що на 10 відсотків більше, ніж у

2022 році, і на 28 відсотків більше, ніж у 2019 році. Країнами, які прийняли найбільше нових мігрантів постійного типу у 2023 році, були Сполучені Штати (1,2 мільйона), Велика Британія (рекордні 750 000, +52% порівняно з 2022 роком), Німеччина (700 000, +4% порівняно з 2022 роком), Канада (рекордні 470 000, +7,8%) та Іспанія (360 000, +12%). Рекордні рівні постійної імміграції були зареєстровані в третині країн ОЕСР, включаючи Австралію, Францію, Фінляндію, Японію, Корею, Люксембург та Швейцарію. Національні нестандартизовані дані свідчать про таку ж тенденцію для Угорщини та Польщі.

Ще третина країн ОЕСР зареєструвала скорочення імміграції у 2023 році порівняно з 2022 роком, включаючи Естонію (-36%), Литву (-32%), Нову Зеландію (-23%) та Ізраїль (-38%).

Ірландія, Люксембург, Словацька Республіка та Латвія були серед інших країн ОЕСР, де міграційні потоки залишилися на рівні, що й раніше.

Сімейна міграція є основною категорією в'їзду міжнародних мігрантів до ОЕСР, складаючи 43% усіх нових постійних іммігрантів до ОЕСР у 2023 році (за стандартизованими мігрантів у 2023 році, що на 2% менше, ніж у 2022 році. Вільне пересування є третьою за величиною категорією (19% у 2023 році), що на 2% менше, ніж у 2022 році, а гуманітарна міграція - четвертою за величиною (11% від усієї імміграції до ОЕСР), зростаючи третій рік поспіль.

За останні тридцять років кількість міжнародних мігрантів зросла більш ніж на 80 відсотків.

Загалом, за оцінками, кількість міжнародних мігрантів зросла за останні п'ять десятиліть. Загальна кількість людей, які проживали в країні, відмінній від країни їхнього народження, у 2020 році становила 281 мільйон, що на 128 мільйонів більше, ніж у 1990 році, і більш ніж утричі перевищило оціночну кількість у 1970 році.

За даними ООН, оціночна кількість міжнародних мігрантів у 2024 році становила 304 мільйони. Цей показник зріс порівняно з 275 мільйонами у 2020 році. (рис. 1):

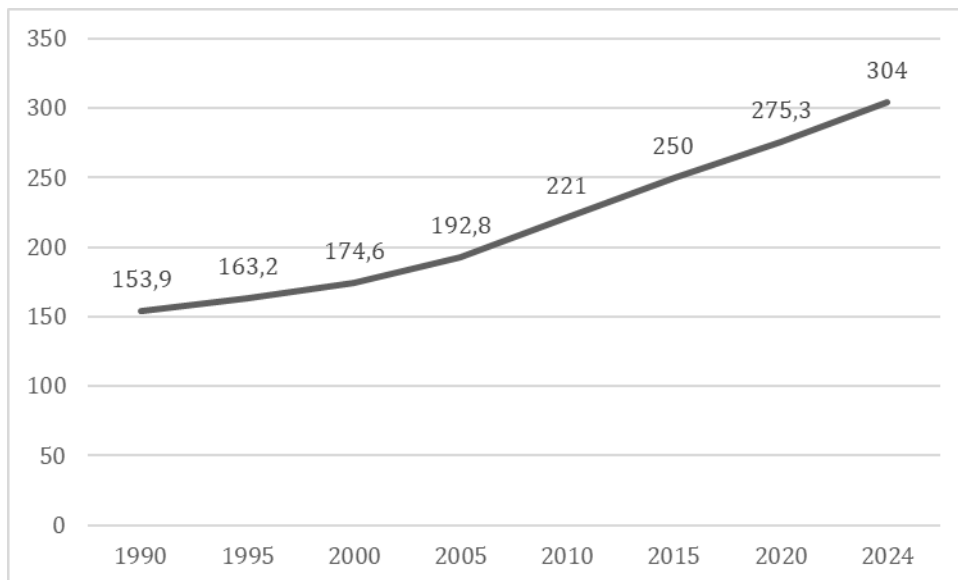

Рис. 1. Загальна кількість міжнародних мігрантів 1990-2025 (млн. осіб)

Примітка. Побудовано автором за даними Департаменту економічного розвитку ООН.

Незважаючи на збільшення абсолютних показників, частка міжнародних мігрантів відносно населення світу залишалася відносно стабільною протягом багатьох років, становлячи 3,7 відсотка, що лише на 0,8 відсотка вище, ніж у 1990 році, коли DESA почало збирати свої оцінки.

Люди переїжджають з багатьох причин, які часто називають факторами притягання та відштовхування. Деякі люди змушені залишати свої країни через конфлікти, стихійні лиха або переслідування.

Конфлікти, що тривають в Україні та Сирії, наприклад, призвели до переміщення мільйонів людей. Однак більшість мігрантів тягнуться до країн, які пропонують кращі економічні перспективи для них самих або їхніх сімей. Досить часто на рішення людини мігрувати впливає поєднання факторів притягання та відштовхування.

Хоча кількість жінок-мігрантів постійно зростала протягом останніх десятиліть до 146 мільйонів у 2024 році, частка жінок-мігрантів залишалася відносно стабільною на рівні 48,08% станом на середину 2024 року (47,97% у 2020 році). (рис. 2):

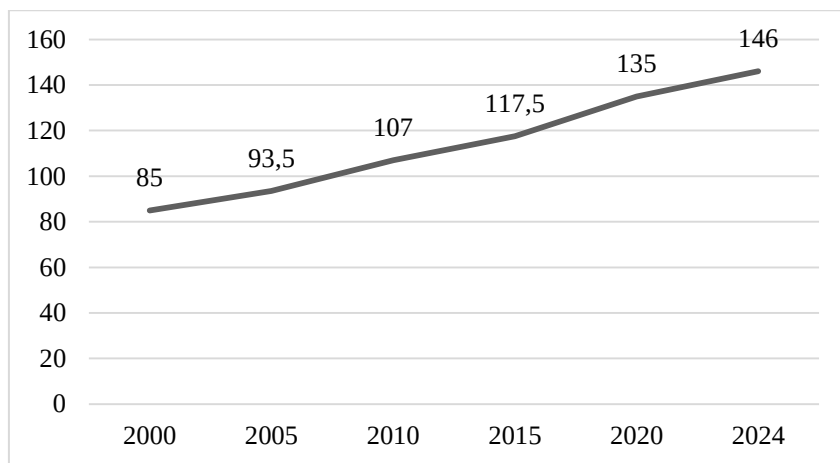

Рис. 2. Загальна кількість міжнародних жінок мігрантів 2000-2025 (млн. осіб)

Примітка. Побудовано автором за даними Департаменту економічного розвитку ООН.

Частка жінок у міграційному населенні різнилася за регіонами, найнижча в Азії (42%) та найвища в Європі (52%). За регіонами: Північна Америка (51%), Океанія (51%), Латинська Америка та Карибський басейн (50%), Африка (47%).

Багато біженців та шукачів притулку, які складають трохи більше 10 відсотків міжнародних мігрантів у світі, проживають у країнах, що розвиваються, або поблизу тих, які вони покинули. Однак, як ми побачимо нижче, більшість шукачів притулку зрештою подають заяви на притулок у країнах з вищим рівнем доходу з аналогічних економічних причин.

Серед цих країн одна виділяється як головний пункт призначення для міжнародних мігрантів: майже п'ята частина всіх міжнародних мігрантів наразі проживає у Сполучених Штатах. (рис. 3):

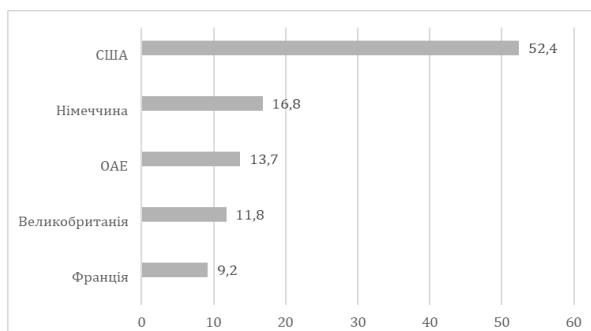

Рис. 3. Країни з найбільшою кількістю мігрантів 2024 (млн. осіб)

Примітка. Побудовано автором за даними Департаменту економічного

розвитку ООН. П'ятьма країнами походження міжнародних мігрантів з найбільшою кількістю населення були Індія (18,5 мільйона), Китай (11,7 мільйона), Мексика (11,6 мільйона), Україна (9,8 мільйона) та Росія (9,1 мільйона). (табл. 1):

Таблиця 1

Країни походження мігрантів 2024 (млн осіб)

Індія	18,5
Китай	11,7
Мексика	11,6
Україна	9,8
Росія	9,1

Примітка. Побудовано автором за даними Департаменту економічного розвитку ООН.

Індія є основною країною походження мігрантів, оскільки понад сімнадцять мільйонів індійських мігрантів проживають в інших країнах. Хоча індійські мігранти є найбільшою групою, що походить з однієї країни, вони становлять лише 1 відсоток від загальної чисельності населення Індії. Україна увійшла до п'ятірки лідерів після 124-відсоткового зростання кількості емігрантів з середини 2020 року до середини 2024 року, що є найбільшим відсотковим зростанням серед 10 країн походження за цей період.

Друге та третє за величиною відсоткове зростання спостерігалось у Венесуелі (+52,1%) та Афганістані (31,4%). Мексика зафіксувала найменше відсоткове зростання (+1,3%).

Висновки. Міграція стала однією з основних глобальних тенденцій. У 2023 році зафіксовано рекордну кількість нових постійних мігрантів до країн ОЕСР – 6,5 млн. Загалом у 2024 році у світі налічувалося 304 млн міжнародних мігрантів. Хоча абсолютні показники зростають, відносна частка мігрантів залишається стабільною. Основними причинами міграції залишаються економічні, політичні та гуманітарні фактори. США залишаються головною країною призначення, а Індія, Китай, Мексика, Україна та Росія-основними країнами походження мігрантів.

РЕКЛАМНІ КАНАЛИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В МАШИНОБУДІВНІЙ ГАЛУЗІ

Надточій Ірина Ігорівна

д.е.н., професор

Луц Дмитро Миколайович

здобувач третього (PhD) рівня вищої освіти
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна

Вступ. / Introductions. Рекламна діяльність промислових підприємств машинобудівної галузі має свою специфіку, адже орієнтована переважно на B2B сегмент. Маркетингові комунікації у цьому сегменті спрямовані на вузьку професійну аудиторію та побудову довгострокових партнерських відносин. Традиційно машинобудівні компанії покладалися на галузеві виставки та прямі контакти, проте сучасні тенденції вимагають активної присутності в цифровому середовищі. В умовах зростаючої конкуренції та переходу покупців до онлайн-дослідження, ефективне поєднання класичних і цифрових рекламних каналів стає критично важливим для підтримання конкурентних переваг підприємства.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є визначення та характеристика основних рекламних каналів, які використовуються промисловими підприємствами машинобудівної галузі (на прикладі АТ «НВКГ «Зоря»–«Машпроект»), а також оцінка переваг цих каналів для B2B сегмента.

Матеріали та методи./Materials and methods. У процесі дослідження використано методи аналізу та синтезу, а також порівняльний аналіз інформації з вітчизняних і зарубіжних джерел. Опрацьовано аналітичні звіти, публікації в галузевих журналах, інтернет-ресурси, зокрема офіційні матеріали АТ «НВКГ «Зоря»–«Машпроект». Такий підхід забезпечив комплексний огляд традиційних і сучасних рекламних каналів, що застосовуються у машинобудуванні.

Результати та обговорення./Results and discussion. Основними рекламними каналами машинобудівних підприємств є цифрові канали, галузеві виставки, відеоконтент, друковані технічні видання, каталоги та прямі комунікації, їхню загальну характеристику подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика рекламних каналів промислового підприємства (на прикладі АТ «НВКГ «Зоря»—«Машпроект»)

Рекламні канали	Характеристика	Переваги для B2B	Приклад використання
Цифрові канали	Сайт, соцмережі, SEO, контекстна реклама, email-маркетинг	Широке охоплення, таргетування, доступність інформації, швидка реакція	Розміщення технічних характеристик на сайті, вебінари для клієнтів
Галузеві виставки	Міжнародні та вітчизняні спеціалізовані заходи, живе спілкування	Прямий контакт, демонстрація обладнання, створення довіри, нетворкінг	Участь у виставці ADIPEC з демонстрацією розробок у сфері водневого палива
Відеоконтент	Демонстраційні відео, 3D-анімація, презентації роботи техніки	Наочність складних технічних процесів, висока залученість, простота сприйняття	Відеопрезентації роботи газотурбінних установок
Друковані технічні видання	Галузеві журнали, бюлетені, тематичні публікації	Експертність, іміджеве позиціонування, довіра аудиторії	Публікації статей у журналах з суднобудування та енергетики
Каталоги	Друковані та цифрові каталоги продукції, з технічними характеристиками	Швидкий доступ до технічної інформації, систематизація даних, полегшення вибору продукції	Інтерактивні каталоги з детальною технічною інформацією на сайті підприємства
Прямі комунікації	Персональні зустрічі, ділове листування, презентації на підприємстві замовника	Глибоке розуміння потреб клієнтів, персоналізовані рішення, довгострокова лояльність	Особисті переговори та презентації продукції клієнтам, відвідування замовників

Кожен із них має свої особливості та переваги для взаємодії з промисловими споживачами (B2B):

- **Цифрові канали.** Сюди належать офіційні вебсайти, присутність у соцмережах для бізнесу (LinkedIn тощо), контекстна реклама, email-маркетинг

та SEO. Цифровий маркетинг дозволяє машинобудівним компаніям охопити вузькі аудиторії у великому масштабі та таргетувати рішення осіб, які приймають рішення [3] (інженерів, менеджерів із закупівель тощо) за галуззю, посадою чи інтересами. Завдяки публікації технічних матеріалів онлайн (блогів, вебінарів, кейс-стаді) підприємства можуть демонструвати експертність і освітати споживачів щодо складних продуктів, формуючи довіру до бренду. Цифрові інструменти також забезпечують вимірюваність результатів та пришвидшують цикл угоди – потенційні замовники отримують доступ до специфікацій, прикладів успішного використання та відгуків, що дозволяє їм прийняти рішення швидше. Таким чином, у сучасних умовах онлайн-канали стали необхідним доповненням до традиційних методів промоції машинобудівної продукції.

- **Галузеві виставки.** Спеціалізовані виставки та ярмарки залишаються одним із найважливіших каналів просування для машинобудування. Очна присутність на виставках дає змогу підприємству наочно продемонструвати нову продукцію, інноваційні розробки або вдосконалені характеристики обладнання потенційним замовникам. Це унікальна можливість для живого спілкування, встановлення довірчих стосунків та нетворкінгу з представниками галузі [1]. Зокрема, АТ «НВКГ «Зоря»–«Машпроект» активно бере участь у міжнародних виставках енергетичної та оборонної тематики; так, розробки підприємства у сфері водневого палива привернули значну увагу відвідувачів нафтогазової виставки ADIPEC [2]. Участь у таких заходах підсилює репутацію компанії, підвищує впізнаваність бренду та генерує нові ділові контакти. В сучасних умовах набувають популярності також віртуальні виставки, що розширює аудиторію за рахунок онлайн-формату, однак традиційні офлайн-експозиції залишаються незамінними для демонстрації великогабаритної техніки та безпосереднього контакту з продукцією.

- **Відеоконтент.** Використання відео є дієвим інструментом рекламної комунікації в промисловому секторі. Відеоролики з презентаціями

обладнання, 3D-анімацією роботи механізмів, відгуками клієнтів чи виробничими кейсами здатні наочно передати складну технічну інформацію. Дослідження показують, що відео-контент ефективно демонструє цінність промислового продукту та експертизу компанії, швидко доносячи до глядача важливі відомості у форматі, зрозумілішому за текстові матеріали. Для B2B аудиторії відео є зручним форматом ознайомлення з новою технологією або принципом роботи машини, а платформи на кшталт YouTube дозволяють поширювати такі матеріали глобально. На прикладі АТ «НВКГ «Зоря»-«Машпроект» відеоконтент може включати демонстрацію роботи газотурбінних установок, що важливо для клієнтів у суднобудуванні та енергетиці. Загалом, відеомаркетинг підсилює інші канали, підвищуючи рівень залучення аудиторії та цікавість до продукції [6].

- **Друковані технічні видання.** Галузеві журнали, бюлетені, науково-технічні збірники залишаються впливовим каналом для просування в машинобудівному B2B. Торгово-промислові видання мають цільову аудиторію фахівців, які довіряють профільному контенту. Відповідно до аналітичних даних, публікації у таких виданнях – ключовий інструмент підвищення обізнаності про постачальників: близько 60% професійних закупівельників дізнаються про нові компанії саме зі сторінок галузевих журналів [4]. Навіть у цифрову еру, реклама в друкованих медіа чи тематичні статті від експертів підприємства формують імідж надійного та компетентного партнера. До того ж, 39% B2B-клієнтів звертаються до профільних видань у процесі активного пошуку постачальника. Для АТ «НВКГ «Зоря»-«Машпроект» релевантними майданчиками є, наприклад, журнали з суднобудування, енергетики, де можна презентувати нові технічні рішення або успішні кейси застосування газотурбінної техніки.

- **Каталоги.** Продуктові каталоги – традиційний, але досі необхідний засіб інформування клієнтів у промисловому маркетингу. В каталозі машинобудівного підприємства подано детальні технічні характеристики устаткування, комплектації, опції, що дозволяє інженерам і закупівельникам

швидко оцінити відповідність продукції своїм вимогам [5]. На відміну від B2C, B2B-каталоги орієнтовані на професійну аудиторію, тому містять структуровану, точну інформацію без зайвих емоційних елементів. Зокрема, у каталозі зазначаються технічні параметри, допустимі режими роботи, стандарти, ціни та умови поставки – все, що потрібно для обґрунтованого рішення. Відзначається, що каталоги для B2B вирізняються фокусом на фактах: вони передають технічні деталі, чітко описують характеристики і впорядковують інформацію відповідно до потреб професіоналів. Сучасною тенденцією є перехід від друкованих каталогів до цифрових інтерактивних каталогів, доступних на сайті або у вигляді PDF, що полегшує доступ до інформації і дозволяє швидко оновлювати дані про продукти.

- **Прямі комунікації.** Прямі продажі та персональні комунікації з клієнтами традиційно відіграють вирішальну роль у B2B маркетингу машинобудування. Йдеться про особисті зустрічі, переговори, презентації на майданчику замовника, ділове листування тощо. Для продукції виробничо-технічного призначення рішення про закупівлю приймає група фахівців, тому постачальник має налагодити індивідуальну взаємодію з кожним із них. Безпосередній контакт дозволяє глибоко зрозуміти потреби замовника та запропонувати адаптоване технічне рішення – така персоналізована взаємодія формує довіру та довгострокову лояльність [1]. Досвід показує, що для машинобудівних підприємств ефективним є поєднання участі у виставках, де встановлюються первинні контакти, з подальшим особистим спілкуванням (візити на підприємство замовника, демонстрація обладнання, прямі переговори щодо контракту). Такий комплексний підхід до прямих комунікацій забезпечує доведення переваг продукції до кожного залученого у рішення партнера та сприяє успішному укладанню угод.

Таким чином, рекламна стратегія промислового підприємства має використовувати багатоканальну модель, де кожен канал доповнює інші. Наведені результати демонструють, що в машинобудівній галузі цифрові інструменти (вебсайт, онлайн-контент, відео) мають поєднуватись із

перевіреними практиками (виставки, друковані видання, каталоги та особисті комунікації) для максимального охоплення та залучення цільових бізнес-клієнтів.

Висновки./Conclusions. Проведене дослідження підтвердило, що ефективне просування продукції машинобудівного підприємства на B2B ринку потребує комплексного використання різних рекламних каналів. Цифрові канали забезпечують масштабність охоплення та точне таргетування аудиторії, даючи змогу потенційним клієнтам самостійно ознайомитися з інформацією про продукцію. Галузеві виставки та презентації надають унікальні можливості для особистого контакту, демонстрації технологій та зміцнення ділової репутації компанії. Відеоконтент підвищує привабливість подачі складного матеріалу, а присутність у профільних друкованих виданнях підкреслює експертність і надійність виробника. Каталоги структурують технічну інформацію для професійної аудиторії, полегшуючи процес вибору. Прямі комунікації, у свою чергу, допомагають вибудувати довірчі відносини та врахувати індивідуальні потреби кожного замовника. Отже, синергія традиційних і сучасних рекламних каналів дозволяє машинобудівному підприємству максимально ефективно охопити цільовий ринок, підвищити впізнаваність бренду та сприяти збільшенню обсягів продажів у сегменті B2B.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поклонська Л. С. Інструменти рекламної стратегії промислових підприємств // Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання. URL: <http://global-national.in.ua/issue-8-2015/16-vipusk-8-listopad-2015-r/1499-poklonska-l-s-instrumenti-reklamnoji-strategiji-promislovikh-pidpriemstv>
2. Миколаївські новини. Робота «Зори»-«Машпроекта» з водневим паливом зацікавила відвідувачів виставки ADIPEC. 26 вересня 2023. URL: <https://www.niknews.mk.ua/keyword/zorja-mashproekt>
3. Vicioso S. Guide to Digital Marketing for B2B Manufacturers // Workshop

Digital Blog. 19 березня 2025. URL: <https://www.workshopdigital.com/blog/guide-to-digital-marketing-for-b2b-manufacturers/>

4. ColinKurtis Marketing. Print Media Isn't Dead; It's Evolved: The B2B Guide // ColinKurtis.com. 2023. URL: <https://www.colinkurtis.com/print-media-isnt-dead-its-evolved-the-b2b-guide/>

5. AlphaGraphics Nashua. Best Practices for Creating B2B Product Catalogs. 19.09.2024. URL: <https://www.alphagraphics.com/us-new-hampshire-nashua-us277/blog/2024/09/best-practices-for-creating-b2b-product-catalogs>

6. NinjaPromo. Top 14 B2B Marketing Channels in 2025. URL: <https://ninjapromo.io/b2b-marketing-channels>

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Падалка Єлизавета Олегівна,
здобувачка вищої освіти (бакалавр)
Харківський національний університет
ім. В. Н. Каразіна

Вступ. Трансформаційні умови міжнародних ринків призводять до складності ведення міжнародного бізнесу. Для стійкого функціонування підприємств та їх розвитку на міжнародній арені постає актуальним питання щодо стратегічного планування діяльності підприємств, з метою створення механізмів реагування на зміни [1].

Мета роботи. Визначити етапи стратегічного планування міжнародної діяльності підприємства.

Матеріали та методи. Методом аналізу та синтезу, використовуючи джерела наукової та практичної літератури, проведено дослідження і виведені загальні положення.

Результати та обговорення. Стратегічний план є дорожньою картою, яка спрямовує компанію, допомагає їй адаптуватися до навколишнього середовища та скористатися можливостями. Впровадження стратегічних планів розвитку у діяльність підприємства сприяють фінансово-економічній стійкості, успішності на міжнародних ринках, що у подальшому має вплив на економічне зростання підприємства. Якщо план успішний, він має розроблятися на основі системного підходу, включати систему заходів для пристосування діяльності до умов зовнішнього середовища [2].

Стратегічне планування міжнародної діяльності підприємства включає збір та обробку інформації для проведення аналізу господарської діяльності підприємства з метою оцінки ефективності та конкурентоспроможності бізнесу, фінансової діяльності, оцінку трудових ресурсів, грошових коштів, оцінка внутрішнього середовища підприємства та чинників впливу міжнародного

ринку на підприємство й визначаються його можливості міжнародної діяльності на перспективу. Процес стратегічного планування міжнародної діяльності можна розбити на декілька етапів (рис. 1).

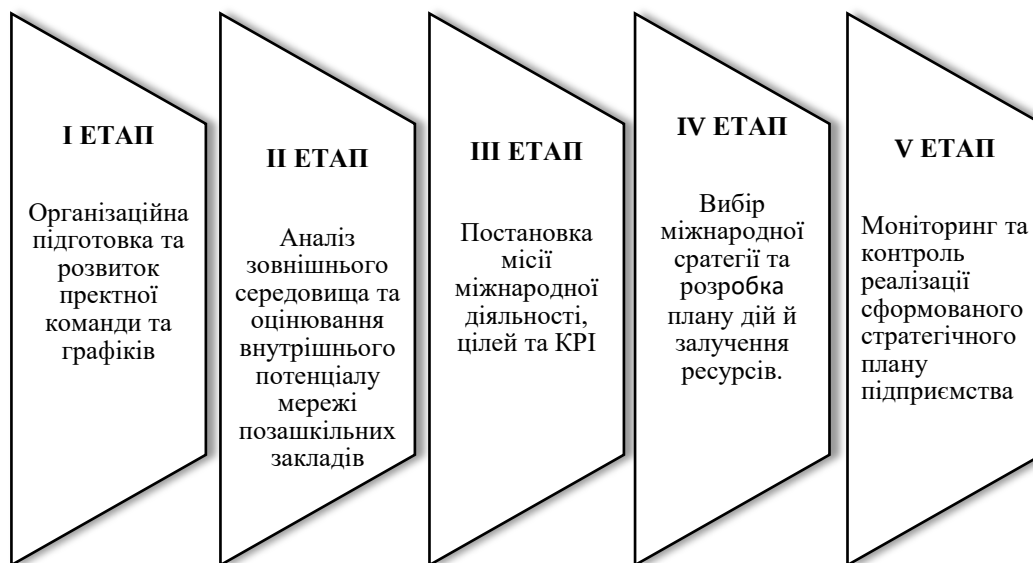

Рисунок 1 – Етапи процесу стратегічного планування міжнародної діяльності підприємства

На *I етапі* процесу стратегічного планування міжнародної діяльності підприємства **має проводитись** організаційна підготовка та розвиток проектної команди й графіків. Перед початком стратегічного планування міжнародної діяльності важливим є оцінювання готовності підприємства до цього. Тобто, потрібно провести серед співробітників невеличке дослідження з цього приводу, визначитися щодо аспектів які повністю висвітлюють процес. Серед таких питань можуть бути питання спільного розуміння мети та завдань підприємства, чиє можливість у керівництва та бажання продовжити розвиток стратегічного мислення, чи є інформаційна база для проведення стратегічного планування. Важливим для отримання успіху бізнесу є правильно сформована проектна група, люди які мають різні уміння, з різних відділів та функціональних рівнів підприємства. Необхідним є призначення керівником проектної групи людину із достатнім рівнем здібностей з стратегічного планування, який зможе управляти процесом і приймати управлінські рішення. У рамках цього етапу необхідно обов'язково розроблювати графік стратегічного планування [3].

II етап має включати аналіз зовнішнього середовища та оцінювання внутрішнього потенціалу підприємства.

III етап стратегічного планування передбачає постановку місії міжнародної діяльності, цілей та КРІ. Мають бути уточнені цінності для підприємства в галузі його діяльності, інноваційність, доступність, якість.

На **IV етапі** має відбуватися вибір міжнародної стратегії та безпосередньо розроблюватися стратегічний план дій та залучення ресурсів.

На останньому **V етапі** розробки міжнародної стратегії має забезпечуватись моніторинг та контроль реалізації сформованого стратегічного плану для підприємства. Оцінка виконання плану має бути постійним процесом, мають аналізуватися відгуки клієнтів для внесення коректив у плани, враховуватися зміни на ринку у країнах де знаходяться філіали підприємства, проводитись аудити.

Висновки. Запропонований алгоритм у вигляді етапів стратегічного планування міжнародної діяльності під час впровадження у її практичну діяльність сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємства на міжнародному ринку, створенню міжнародного партнерства, розвитку інноваційних технологій, збалансованому зростанню бізнесу, розширенню ринку, підвищення якості навчання й фінансовій стабільності у перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жигалкевич Ж. М. Стратегічне планування зовнішньоекономічної діяльності // Ж. М. Жигалкевич, А. О. Драгомощенко / Економіка та суспільство Вип. 33, 2021. URL: file:///C:/Users/Olga/Downloads/STRATEGICNE
2. Скібіцька Л. І., Матвєєв В. В., Щелкунов В. І., Подреза С. М. Стратегічне управління корпораціями : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 480 с.
3. Решетняк В. Як успішно провести стратегічне планування? Кейс robota.ua / URL: <https://budni.robota.ua/hr/yak-uspishno-provesti-strategichne-planuvannya-keys-robota-ua>

АНАЛІЗ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ DATA MINING

Параниця Надія Володимирівна

к. е. н, доцент

Марисич Дмитро Олександрович

студент

Державний податковий університет

м. Ірпінь, Україна

Вступ. У дослідженні розглянуто можливості застосування методів інтелектуального аналізу даних (Data Mining) для вивчення споживчої поведінки. Обґрунтовано актуальність теми в умовах цифрової економіки та високої конкуренції. Представлено ключові методи Data Mining, зокрема кластеризацію, асоціативні правила та дерева рішень, які дозволяють виявити приховані закономірності у споживчих даних. Наведено приклади практичного використання, розглянуто переваги та виклики впровадження таких технологій у бізнес-середовищі.

Мета роботи. Здійснити аналіз споживчої поведінки з використанням методів Data Mining.

Матеріали та методи. Для проведення аналізу споживчої поведінки було використано підхід, що базується на застосуванні методів інтелектуального аналізу даних (Data Mining). Метою дослідження є виявлення закономірностей у поведінці споживачів, що дозволяють підвищити ефективність маркетингових стратегій, персоналізації пропозицій та прогнозування майбутніх тенденцій споживання.

Результати та обговорення. У результаті застосування методів інтелектуального аналізу даних було отримано низку важливих висновків щодо поведінки споживачів, які дозволяють глибше зрозуміти їхні звички, потреби та потенціал для формування ефективних маркетингових стратегій.

У сучасних умовах цифровізації бізнесу та перенасичення ринку компанії змушені шукати нові інструменти для глибокого розуміння потреб та поведінки

своїх клієнтів. Одним із таких інструментів є Data Mining – технологія, що дозволяє витягувати знання з великих обсягів даних, які традиційні методи статистики не здатні виявити.

Data mining – це процес обробки великих обсягів даних з метою виявлення прихованих закономірностей і взаємозв'язків, які можуть бути корисними для розв'язання бізнес-завдань. Завдяки методам та інструментам аналізу даних підприємства отримують змогу прогнозувати майбутні тренди та приймати більш виважені управлінські рішення [2].

Теоретичні основи Data Mining – це процес виявлення раніше невідомих, валідних і потенційно корисних закономірностей у даних. Основними етапами процесу є: збір і підготовка даних, вибір моделі аналізу, навчання моделі, оцінка та інтерпретація результатів. Методи Data Mining поділяються на дві групи, а саме перша описові: кластеризація, асоціативні правила та прогностичні: регресія, дерева рішень, нейронні мережі.

Наступний етап Data Mining аналіз поведінки споживачів передбачає вивчення їхнього вибору, звичок, частоти покупок, реакції на знижки, бренди, канали комунікації тощо. За допомогою Data Mining можна сегментувати клієнтів (кластеризація), виявити купівельні патерни (асоціативні правила) та прогнозувати майбутні дії споживачів (прогностичне моделювання).

Поряд із перевагами впровадження сучасних технологій штучного інтелекту в маркетинг виникають і певні ризики. Одним із основних є питання конфіденційності та безпеки даних. Застосування ШІ для аналізу споживчої поведінки може спричинити неправомірне збирання чи витік персональної інформації, що суперечить нормам GDPR, CCPA та інших регламентів із захисту даних. Щоб уникнути подібних проблем, варто впроваджувати чітку політику щодо обробки даних, використовувати анонімізацію інформації та застосовувати технологію Federated Learning, яка дає змогу працювати з даними без їх централізованого збереження [1].

Висновки. Методи Data Mining відкривають нові можливості для бізнесу в аналізі споживчої поведінки, дозволяючи глибше розуміти клієнта, приймати

точніші управлінські рішення та підвищувати ефективність маркетингових стратегій. Їх застосування є важливою конкурентною перевагою в умовах інформаційної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Параниця Н.В., Мискін Ю.І.,Паянок Т.М. Штучний інтелект у маркетингу: нова ера комунікацій. Наукові перспективи. 2025. № 4 (58). С.788-798 URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4\(58\)-788-797](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4(58)-788-797)
2. Що таке DATA MINING (Аналіз даних). URL: www.techtarget.com
3. Янчук, Т., & Боєнко, О. (2023). ВПРОВАДЖЕННЯ CRM-СИСТЕМ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. Економіка та суспільство, (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-89>

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Петришин Наталія Ярославівна,

к.е.н., доцент

Подра Ольга Павлівна,

к.е.н., доцент

Національний університет «Львівська політехніка»

Вступ. Ефективне управління розвитком сучасного підприємства через стратегічні зміни неможливе без глибокого розуміння сутності цих змін. Хоча в теорії та практиці менеджменту зміни розглядаються по-різному (як новий стан, як процес або як синонім таких термінів, як реорганізація, трансформація, нововведення тощо), загальноприйнятого визначення досі немає. Проте, у контексті організації, зміни можна визначити як впровадження інновацій для адаптації її діяльності до актуальних вимог ринку [1-3].

Мета полягає у дослідженні особливостей впровадження стратегічних змін на підприємстві в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Матеріали та методи. В процесі дослідження були використано наступні методи дослідження: теоретичного узагальнення, порівняльного аналізу, систематизації, декомпозиції.

Результати та обговорення. На сьогодні не вистарчає системних досліджень, що могли б сформувати концепції управління різними типами змін на підприємствах. Також вимагають вдосконалення вже існуючі моделі управління стратегічними змінами. Особливо гостро стоїть проблема впровадження наукових розробок з управління стратегічними змінами в організаційному аспекті.

Стратегічні зміни – це ключові, довгострокові перетворення, які є життєво важливими для підприємства. Вони мають кардинальне значення для функціонування бізнесу та ведуть до тривалих і незворотних наслідків [1-3]. Такі зміни, орієнтовані на інноваційний розвиток, передбачають якісні

покращення на підприємстві, замінюючи поточний стан на значно кращий у різних сферах діяльності. Ці зміни можуть включати реорганізацію підприємства, реалізацію різних проєктів, впровадження інноваційних технологій, вихід на іноземні ринки тощо.

Впровадження стратегічних змін на підприємстві пов'язане з низкою проблем, які вимагають добре налагодженого та організованого процесу управління. Це довготривалий і трудомісткий процес, що потребує високої кваліфікації управлінського персоналу. Щоб уникнути проблем під час впровадження стратегічних змін, доцільно: спланувати реалістичні цілі; підтримувати зв'язок з колективом; уникати надмірного контролю; справедливо винагороджувати; усунути опір.

Ці проблеми можна подолати, якщо ефективно організувати процес управління стратегічними змінами, особливо в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Важливо також керувати опором змінам, який часто виникає у працівників через нерозуміння їх необхідності, побоювання щодо непередбачуваних наслідків та небажання адаптуватися до нововведень в управлінні та діяльності компанії.

На стратегічні зміни впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори. Зовнішні сили діють на організацію незалежно від її волі, тоді як вплив внутрішніх сил визначається опором змінам. Цей опір проявляється у протидії нововведенням, що зумовлені зовнішньою ситуацією. Протидіяти змінам можуть як працівники, так і керівники. Однак, частіше за все, саме працівники не приймають зміни та не розуміють їх важливості для підприємства.

Рекомендований процес організаційного управління стратегічними змінами передбачає виконання таких етапів: з'ясування наявної необхідності у змінах та обґрунтування їх впровадження; детальне обґрунтування комплексу стратегічних змін, які планується здійснити на підприємстві; формування послідовності етапів впровадження та реалізації стратегічних змін; впровадження запланованих стратегічних змін; визначення результативності впроваджених змін для підприємства, особливо з урахуванням умов ЗЕД.

Висновки. На етапах впровадження стратегічних змін в організації необхідно чітко визначити сфери їх реалізації, обрати відповідні методи та інструменти. Важливо також встановити критерії оцінки ефективності управління цими змінами, особливо для підприємств, що працюють в умовах зовнішньоекономічної діяльності. Такий комплексний підхід дозволить досягти поставлених цілей і отримати очікувані результати від впровадження змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронкова А. Е. Стратегічні зміни як базис інноваційного розвитку підприємства / А. Е. Воронкова, Д. К. Воронков // Вісник СНУ ім. В. Даля. – 2012. – № 2 (173). – С. 134–139.
2. Якимець М. М. Особливості управління змінами у приватному та державному секторах / М. М. Якимець, В. Я. Карковська // Бізнес Інформ. - 2022. - №3. - С. 102–108.
3. Воронков Д. К. Управління змінами на підприємстві: теорія та прикладні аспекти: [монографія] / Д. К. Воронков. – Х. : ІНЖЕК, 2014. – 340 с.

МОДЕЛЬ «5 СИЛ ПОРТЕРА»

Пігар Артем Андрійович

здобувач освіти ОС «магістр»,

Парасій-Вергуненко Ірина Михайлівна

д.е.н., професор кафедри фінансового аналізу та аудиту,

Державного торговельно-економічного університету, м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Модель «5 сил Портера» є одним з найпопулярніших інструментів стратегічного аналізу, запропонованим Майклом Портером у 1979 році. Її основна мета – визначити, наскільки привабливою є певна галузь для бізнесу, а також зрозуміти, які сили впливають на конкурентоспроможність фірми всередині неї.

Ціль роботи./Aim. Окреслити конкурентні переваги кожної сили та визначити практичне застосування вищенаведеної моделі «5 сил Портера».

Матеріали та методи./Materials and methods. У процесі проведення дослідження було застосовано якісний метод аналізу, зосереджений на вивченні галузевої конкуренції. Матеріалами для проведення аналізу слугували наукові публікації з формування конкурентних переваг. Методологія включала структурний аналіз кожної з п'яти сил моделі «5 сил Портера».

Результати та обговорення./Results and discussion. Згідно даної методики виділяють п'ять сил, які визначають рівень конкуренції і конкурентних переваг підприємства, іншими словами, привабливості ведення бізнесу в конкретній галузі.

Привабливість галузі, в даному контексті, має відношення до достатньої рентабельності галузі. «Непривабливою» галуззю є така, в якій поєднання сил знижує рентабельність. «Найнепривабливішою» є галузь, що наближається до досконалої конкуренції.

Портер М. Е. називає ці сили «мікросередовищем», протиставляючи йому велику кількість факторів, включених у термін «макросередовище». Макросередовище складається з тих сил, які впливають на здатність компанії до обслуговування власних клієнтів і отримання прибутку. Зміна в будь-якій із

сил «мікросередовища» зазвичай вимагає, щоб компанія переглянула своє місце в галузі і на ринку.

Достатня привабливість галузі не означає, що будь-яка компанія в ній буде отримувати однаковий прибуток. Компанії повинні так застосовувати свої ключові компетенції, бізнес-моделі або збутові мережі, щоб отримати прибуток більший, ніж у середньому по галузі.

Аналіз «п'яти сил Портера» включає в себе три сили «горизонтальної» конкуренції: загроза появи продуктів-замінників; загроза появи нових гравців; рівень конкурентної боротьби, а також дві сили «вертикальної» конкуренції: ринкова влада постачальників; ринкова влада споживачів.

Розглянемо більш детально кожен силу конкурентної переваги:

1. Конкуренція серед існуючих компаній (галузеве суперництво)

В цій частині моделі Портера вивчається можливість конкурентів, які вже існують, впливати на те, що відбувається в галузі. На них теж діють всі вищевказані сили, і вони теж мають боротися з таким самим тиском. Якщо склалась ситуація, що у конкурентів висока дохідність, то є велика ймовірність, що одна чи декілька підприємств почнуть цінову або рекламну війну з метою збільшити власну частку ринку.

Так само може вчинити фірма, яка вже домінує в галузі і бажає ще більше послабити позиції інших підприємств. Для більшості галузей це визначальний чинник, що впливає на рівень конкуренції в галузі [1]. Іноді гравці конкурують агресивно, іноді відбувається нецінова конкуренція в інноваціях, маркетингу, бізнес-моделях тощо. Суперництво зростає, якщо:

- на ринку багато учасників однакового масштабу;
- продукти схожі або майже ідентичні (низька диференціація);
- зростання ринку сповільнюється або стагнує;
- фіксовані витрати високі.

2. Загроза входу нових гравців на ринок.

Ринки, що приносять високий прибуток, користуються привабливістю для нових гравців. В результаті з'являються численні нові гравці, а це істотно

знижує прибуток.

Якщо не вживати дій з блокування або утруднення входу нових гравців, прибуток буде послідовно знижуватися зі зростанням рівня конкуренції. Якщо відкрити бізнес у галузі складно, вірогідність того, що з'являться нові гравці, невелика. Складність виходу на ринок може проявлятися у браку технологій, відсутності спеціалістів, великих початкових витратах, відсутності каналів дистрибуції, необхідності отримати ліцензію тощо. Складність потрібно оцінювати не в загальному, а для конкретного бізнес-плану [1]. Якщо новим компаніям легко вийти на ринок, прибутковість на ньому знижується. На цю силу впливають:

- бар'єри входу (патенти, ліцензії, великі інвестиції, доступ до дистрибуції);
- ефект масштабу;
- доступ до каналів постачання.

3. Загроза товарів-замінників

Товарами-замінниками є ті, що можуть задовольнити подібну потребу іншим способом. Якщо споживачі мають просту альтернативу, ціни і прибутки компаній стискаються. Часто споживач може не тільки змінити постачальника, а навіть відмовитись від товару чи послуги на користь альтернативного продукту, продукту-замінника.

Загроза полягає в наявності продуктів-замінників, схильність споживачів до яких може збільшитися внаслідок підвищення ціни (еластичність попиту).

4. Сила постачальників

Ця сила показує, наскільки постачальники контролюють ринки: якою мірою вони спроможні впливати на ціну і якість продукції або послуг. Чим більше на ринку продавців і чим менший їхній потенційний вплив, тим легше вибрати контрагента, отримати знижку або пільгову ціну та утримувати видатки підприємства на відповідному рівні [1]. Якщо на ринку обмежена кількість постачальників, вони можуть диктувати ціни, зменшувати якість або впливати на терміни постачання. Сила постачальника зростає, якщо:

- він є єдиним джерелом товару;
- заміна постачальника є дорогою або складною;
- постачальник має сильний бренд.

5. Сила покупців (споживачів)

На одному ринку покупці можуть легко змінити постачальника, знайти товару заміну або бойкотувати компанію через будь-яку причину. На іншому – знайти альтернативу або відмовитись від продукції дуже важко. Іншими словами це здатність споживачів впливати на підприємство, а також реакція чутливості споживача на зміну ціни.

Споживачі мають сильну позицію, якщо:

- вони купують великі обсяги;
- продукція не диференційована;
- вони мають легкий доступ до інформації про альтернативи.

Модель «5 сил Портера» є фундаментальним інструментом стратегічного аналізу, який дозволяє глибоко оцінити конкурентне середовище галузі. Її головна цінність полягає в тому, що вона допомагає компаніям зрозуміти не лише поточний стан ринку, але й виявити чинники, які впливають на довгострокову прибутковість та стабільність бізнесу.

Практичне застосування моделі дає змогу:

- формувати ефективні стратегії позиціонування, спираючись на аналіз сили конкурентів, загроз і можливостей;
- оцінити ризики входу в нову галузь або запуску нового продукту;
- виявити критичні залежності (від постачальників, споживачів, ринкових тенденцій) і зменшити вплив зовнішніх чинників;
- знаходити конкурентні переваги, наприклад, через інновації, диференціацію продукту чи розвиток бренду.

Висновки./Conclusions. Таким чином, модель Портера є не лише теоретичним підходом до аналізу, а практичним інструментом для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у динамічному конкурентному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакай В. Конкурентні переваги підприємства: характеристика та їх оцінка за моделлю Портера. Modeling the development of the economic systems. 2022. №2. URL: <https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/69>
2. Селезнєва Г. О. Формування конкурентних переваг підприємства в сучасних умовах господарювання. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. No 10. URL: <http://global-national.in.ua/issue-10-2016>.

ПЛАНУВАННЯ ВИТРАТ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Пономаренко Олег Володимирович

здобувач вищої освіти

Київський політехнічний інститут

імені І. Сікорського

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Перехід на нові умови економічного існування підприємств вимагають радикального переосмислення усього змісту та методів планування виробництва, а особливо його важливої ділянки витрат діяльності. Мається на увазі кардинально новий підхід до їх планування з врахуванням сучасни: вимог та потреб економічного розвитку підприємства.

Планування є основою для прийняття рішень і являє собою управлінську діяльність, що передбачає розробку цілей і завдань управління виробництвом, а також визначення шляхів реалізації планів для досягнення поставлених цілей. Сутність планування полягає в розробці та обґрунтуванні цілей найкращих методів і способів їх досягнення при ефективному використанні всіх видів ресурсів, необхідних для виконання поставлених завдань, і встановлення взаємодії [6].

Ціль роботи./Aim. Метою дослідження є розробка та вдосконалення підходів до планування витрат діяльності підприємства, які сприятимуть забезпеченню його ефективного функціонування, підвищенню конкурентоспроможності та оптимізації використання ресурсів. У межах роботи передбачається аналіз існуючих методик планування витрат, визначення основних факторів, що впливають на витратну частину, та розробка практичних рекомендацій для поліпшення фінансового планування і стратегічного управління підприємством.

Результати та обговорення./Results and discussion. Аналіз економічної літератури дозволив виявити ряд проблем, щодо сучасних підходів поняття, сутності, мети та завдань планування витрат підприємства. Питання планування витрат є актуальним, оскільки в умовах ринкової економіки виконує дуже

важливу економічну функцію. Роль та значення сутності процесу планування помітно зростає, оскільки планування – це одна із складових частин управління.

А. В. Череп у монографії «Управління витратами суб'єктів господарювання» обґрунтовує мету планування витрат підприємства на її думку вона полягає: «у визначенні планових економічно обґрунтованих витрат підприємства» [6], на думку авторів П. В. Іванюти та О. П. Лугівської [3] у навчальному посібнику «Управління ресурсами та витратами» вважають, що: «планування витрат дає змогу визначити собівартість окремих видів продукції підрозділів, що є необхідною умовою організації внутрішньо економічних відносин між ними, яке полягає у визначенні рентабельності виробів підприємства й обґрунтуванні його цінової політики»,.

У науковій літературі ставлення вітчизняних мислителів до процесу, мети та ролі планування витрат не мали широкого висвітлення. Будь-яка діяльність, у тому числі й виробнича, потребує затрат ресурсів. Працюючи в сучасних умовах господарювання підприємства завжди стоять перед вибором, щодо прийняття оптимальних рішень відносно: ціни реалізації, обсягу виробленої продукції, інвестиційної політики підприємства, обсягів витрат та ресурсів підприємства. Планування є одним із елементів управління підприємства який, яке охоплює вибір мети підприємства й засобів її досягнення. В цьому контексті дуже важливим є планування витрат, основним завданням якого є визначення економічних результатів діяльності підприємства, що очікуються в майбутньому періоді.

За визначенням О. В. Кравченко, "планування витрат – це процес визначення необхідних ресурсів для забезпечення ефективної діяльності підприємства та досягнення його стратегічних цілей" [3, с. 47]. Планування витрат дає змогу підприємству оптимізувати використання ресурсів, зменшити непродуктивні витрати та підвищити рентабельність.

Значення планування витрат полягає у забезпеченні фінансової стабільності підприємства. Правильно сплановані витрати дають змогу уникнути дефіциту коштів та забезпечити безперебійну роботу підприємства.

Планування витрат також допомагає визначити резерви для зниження собівартості продукції та підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Планування є найважливішою функцією управління, поряд з контролем і регулюванням, що впливає на управління витратами підприємства. Плани по собівартості продукції розробляються, як в короткостроковому так, і довгостроковому періодах. Короткотермінові плани являють собою детальні річні кошториси (бюджети витрат). Базою для складення планів (кошторисів) собівартості продукції служить розробка систем і норм, а також нормативів витрачання ресурсів.

Висновки./Conclusions. Планування – це особлива стратегія підприємства, щодо прийняття рішення, яке стосується не однієї події, а діяльності підприємства в цілому. Тому, процес планування нерозривно пов'язаний з процесом контролю. Будь-яке підприємство, що досягнуло критеріїв середніх розмірів, яке має організаційну структуру, потребує планування і контролю, які є невід'ємними атрибутами управління підприємством. При цьому, під управлінням підприємством розуміється процес забезпечення діяльності підприємства для досягнення мети, у відповідності до намічених планів. Система управління витратами підприємства передбачає створення детальної класифікаційної схеми витрат. Одним з головних етапів системи управління витратами є процес планування витрат, що являє собою встановлення цілей організації та її підрозділів у формі визначення виробничих завдань і вибір шляхів їх досягнення. Процес планування діяльності підприємств має багато складових: виробництво і реалізація продукції, її собівартість забезпеченість трудовими, матеріальними і фінансовими ресурсами, фінансові результати роботи, фінансовий стан підприємства, його інвестиційна діяльність.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Давидович І. Є. Управління витратами: Навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2008. 320с.
2. Загородній А. Г. Фінансово–економічний словник. К.: Знання,

2007. 1072 с.

3. Іванюта П. В., Лугівська О. П. Управління ресурсами і витратами. Навч. посіб. 2-ге вид. / За ред. Іванюти С. М. К.: Центр учбової літератури., 2011. 320 с.

4. Панасюк В. Управління витратами виробництва. Тернопіль: «Економічна думка», 1999. 118с.

5. Панасюк В. М. Витрати виробництва: управлінський аспект. Тернопіль: Астон, 2005. 288с.

6. Партин Г. О. Управління витратами підприємства: концептуальні засади та інструментарій: монографія. К.: УБС НБУ, 2008. 219 с.

7. Череп А. В. Управління витратами суб'єктів господарювання. Ч.І: Монографія. 2-ге вид., стереотип. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. –368с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВИЛА «БЕЗПЕЧНОЇ ГАВАНІ» В ТРАНСФЕРТНОМУ ЦІНОУТВОРЕННІ

Семенова Світлана Миколаївна,

к.е.н, доцент

Закржевська Галина Костянтинівна,

студентка 5 курсу ФФО,

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. З появою транснаціональних корпорацій в минулому сторіччі з'явилося багато нових правил, що регулюють їх діяльність, одним з яких стало правило «безпечної гавані». Воно утворилося в результаті появи механізму внутрішньогрупових відносин з метою подальшого розвитку підприємств.

Після Другої Світової Війни в період економічної нестабільності компанії шукали захисту від ризиків та примноження вигід, своєрідної «тихої гавані». Яку вони й знайшли в бажанні оптимізувати або уникнути сплати досить високих ставок корпоративного податку. З часом ця низка правил перетворилася в офіційно прийняті норми для ефективної діяльності підприємств.

Мета роботи. / Aim. Метою дослідження є розкриття особливостей специфічного правового положення для підприємств «безпечної гавані», що допомагає оптимізувати сплату податків при виконанні певних умов.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для досягнення поставленої мети були використані: метод наукової абстракції – для розкриття особливостей правила «безпечної гавані», способи дедукції та індукції – для дослідження сучасного стану оподаткування при трансфертному ціноутворенні, аналіз і синтез – для означення проблем та перспектив оптимізації оподаткування, моделювання – для представлення у роботі схематичного матеріалу.

Результати та обговорення. / Results and discussion. «Безпечна гавань»

(«safe harbour») – це законодавчі норми, які поширюються на певну групу платників податків і звільняють від деяких обов'язків, які накладаються податковим законодавством, замінюючи їх винятками, простішими обов'язками. Головна мета цього правила мінімізувати ризик несприятливих для бізнесу правових наслідків за сумлінної поведінки.

Цікавим є той факт, що це правило використовується в різних галузях права, окрім податкового законодавства, а саме в законах про охорону навколишнього середовища, про ринок цінних паперів, про авторське право.

Тобто «безпечна гавань» стосується умов, за яких податкові органи прийматимуть трансфертне ціноутворення, що було заявлене платником податків, без детальної перевірки. Її правила забезпечують організований процес для компанії, що спрощує встановлення внутрішніх цін між пов'язаними сторонами в міжнародних операціях.

Вони допомагають уникати проблем з податковими органами за допомогою можливості декларувати трансфертні ціни в межах заздалегідь визначених прийнятих лімітів.

«Безпечна гавань» працює таким чином, що компанії, в яких присутні міжнародні операції, декларують трансфертні ціни в попередньо визначених межах, встановлених відповідними нормами. Для цього департамент податку на прибуток автоматично приймає такі ціни, тим самим звільняючи від необхідності детальної податкової перевірки. Також такі правила можуть стосуватися наперед визначеного рівня рентабельності або зменшеної ставки оподаткування.

Незважаючи на можливості, що дає цей режим, а саме активізацію міжнародних фінансових потоків і безконфліктність в оподаткуванні між різними країнами, присутні й бар'єри для розкриття всього потенціалу. До них належить можливість накопичення великих обсягів капіталів, уникнення від сплати податків або приховування прибутку. Щоб повністю розкрити позитивний та негативний вплив, необхідно розглянути переваги й недоліки «безпечної гавані» (табл. 1).

Таблиця 1

Переваги та недоліки режиму «безпечної гавані»

Переваги	Недоліки
Відсутність необхідності залучати ресурси на додаткові перевірки	Підвищений контроль іноземних урядів та податкових органів через ризик податкового шахрайства
Зменшене адміністративне навантаження	
Впевненість в прийнятті податковими органами трансфертної ціни	
Зменшення витрат при трансфертному ціноутворенні	Управлінські повсякденні проблеми, що знижують продуктивність: недоліки комунікації, культурні бар'єри, різниця в часових поясах тощо
Впевненість у прийнятих цінах через затверджений діапазон прийнятих цін	
Уникнення судових позовів між платниками податків та податковими органами	
Автоматичні схвалення та процедури самооцінки	Можливі геополітичні проблеми, вплив капіталу, зростання тіньової економіки
Легкість дотримання поставлених вимог	
Зменшення витрат на дотримання вимог	

Проаналізувавши можливості та бар'єри правил «безпечної гавані», можна виокремити такі послуги, які вони пропонують:

- спрощене регулювання відповідності нормам законодавства;
- оптимізоване оподаткування;
- надання впевненості в прийнятті податковими органами трансфертних цін;
- економія при здійсненні контрольованих операцій;
- ефективніший захист активів та інтелектуальної власності;
- адаптація правил організації діяльності на підприємстві (безпека даних, заходи щодо конфіденційності та інші);
- звільнення від застосування правил трансфертного ціноутворення для малого бізнесу;
- звільнення від документування та аудиту для невеликих угод в

чітко визначених межах;

- надбавка до прибутку при здійсненні операцій між пов'язаними сторонами при визначеному ліміті вартості операції;
- інші.

Для здійснення оцінки рівня надання послуг кожної зони-країни, як потенційної безпечної гавані, використовується спеціальний Індекс корпоративних безпечних гаваней. Він розраховується шляхом поєднання показників певної зони, а саме «Haven Score» (оцінення гавані) та «Global Scale Weight» (вага глобальної шкали гавані). Так розраховується рейтинг найбільш безпечних гаваней у всьому світі, наприклад: в Європі – Кіпр, Мальта, Джерсі, Люксембург, Швейцарія; в Азії – Сінгапур і Гонконг; в Африці – єдина офшорна зона Ліберія; в регіоні Перської затоки – Кувейт, Катар, Бахрейн; Північна Америка – Американські Віргінські Острови, Вайомінг, Делавер; Центральна та Південна Америка – Беліз, Панама, Коста-Рика.

Розглянувши послуги, що надають вільні зони, доречним буде класифікувати «безпечні гавані» за оновною ознакою – залежно від виду діяльності підприємства, що користуються таким режимом, для всебічного розгляду обраної теми:

- *звичайні* (надаються всім незалежно від діяльності компанії; характеризуються відсутнім корпоративним оподаткуванням та оподаткуванням ділових цінних паперів, існуванням реєстраційних внесків та плати за ліцензування);
- *специфічні* (надаються компаніям, що здійснюють фінансову діяльність: інвестиційну, банківську, податкове планування тощо).

Висновки. / Conclusions. Отже, історично склалося, що податковий контроль за трансфертним ціноутворенням є звичайним процесом, який має певний перелік правил в межах зовнішньоекономічних операцій з постійним скануванням ринкового середовища. Для пом'якшення післявоєнних кризових років було створено унікальний принцип, згідно з яким деякі види поведінки не розглядалися як порушення. «Безпечна гавань» – це правила зменшення або

скасування податкової відповідальності в певних ситуаціях при дотриманні необхідних вимог.

Практика застосування транснаціональними корпораціями таких вільних зон стала невіддільною частиною їх діяльності. Проте, присутні значні недоліки, які стримують розвиток цього напрямку, а саме уникнення від сплати податків або приховування прибутку.

Незважаючи на бар'єри, «безпечні гавані» стали для підприємств необхідним для ефективного ведення справ режимом, який активізує фінансові потоки та усуває конфлікти в міжнародному оподаткуванні.

ТЕНДЕНЦІЯ ЗМІНИ ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ПОКОЛІННЯМ Z

Слюсар Євгеній Валентинович,

здобувач PhD

Державний університет «Житомирська політехніка»

Вступ: В даній роботі розглядаються зміни у споживчих витратах домогосподарств залежно від віку, зокрема описується зміна тенденції поведінкових характеристик домогосподарств покоління Z по відношенню до інших поколінь, аналізуються відмінності між домогосподарствами молодого та середнього віку. Дослідження спрямоване на виявлення основних тенденцій у зміні витрат на алкогольні напої, а також на з'ясування причин цих змін. Результати дослідження можуть бути корисними для формування соціально-економічної політики, а також для бізнесу, орієнтованого на різні вікові сегменти споживачів.

Ціль роботи: Ціллю даної роботи є дослідження витрат на алкогольні напої та, як наслідок, вживання алкоголю домогосподарств покоління Z.

Структура споживчих витрат домогосподарств в будь якій країні світу відображає не лише економічну ситуацію в країні, а й соціальних трансформаціях, які відбуваються, а також зміни у стилі життя та пріоритетах населення. Кожне домогосподарство є унікальним за своєю природою і структура його сукупних витрат залежить від багатьох факторів. Основний фактор, який можна виділити поміж інших і який впливає на споживчу поведінку, є вік домогосподарства, або його членів. Оскільки домогосподарства різних вікових груп мають не тільки відмінні потреби, але також мають різний рівень доходів, що зумовлює різну структуру та динаміку їхніх витрат. Нажаль Державна служба статистики не надає детальну інформацію споживчі витрат домогосподарств в залежності від покоління до якого можна віднести домогосподарство, а надають загальну структуру витрат домогосподарств [1]. Так в дві тисячі двадцять першому році витрати на алкогольні напої та тютюнові вироби становили 7,5 % від загальних витрат населення України, що

є значною частиною їх загальних витрат [2].

В свою чергу в дослідженні «Споживацькі настрої українців у другий рік повномасштабного вторгнення» зазначається що частота здійснення купівлі алкоголю серед опитаних громадян віком від 18 років до 27 років є практично вдвічі меншою ніж в віковій групі 28 – 42 років [3]. До того ж слід відмітити, що в 2023 році частка осіб покоління Z, які купували алкоголь практично не змінилася.

Кандидат психологічних наук Вітюк Н. Р. стверджує, що на вживання алкоголю впливають такі чинники, як необхідність поваги від інших людей, отримання соціального визнання, потреба в зниженні емоційної напруги, культура вживання алкогольних напоїв та інші показники [4]. А тому, для зменшення кількості вживання алкоголю поколінням Z в Україні, необхідно протиставити альтернативну поведінку, основою якої повинно бути формування негативного контексту до культури вживання алкоголю, як було зроблено в США.

Так в Сполучених Штатів за рахунок пропаганди через соціальні мережі та різноманітні програми було підвищено усвідомленість власного здоров'я та благополуччя в молоді. Так, на відміну від старшого покоління, таких як бумери та міленіали, яке вживає алкогольні напої для підтримання соціального компоненту проживання, велика кількість представників покоління Z більше зосереджені на підтримці свого фізичного та психічного здоров'я. Окрім цього, слід відмітити, що молодше покоління будує свої соціальні зв'язки в інший спосіб, за рахунок розвитку технологій, які дозволяють спілкуватися онлайн через різноманітні соціальні мережі. В результаті в США різноманітні опитування показують, що від 21,5 % людей покоління Z заявляють, що не вживають алкогольні напої взагалі, біля тридцяти дев'яти відсотків п'ють не часто (від одного разу на місяць до трьох разів на місяць) [4].

Окрім вищевказаних чинників є зростання інтересу покоління Z до безалкогольних, або слабоалкогольних енергетичних напоїв, до яких можна віднести Red Bull, Monster, Burn та інших енергетичних напоїв. Так, покоління

Z переосмислило культуру вживання алкоголю та обирають безалкогольні напої,.

Таблиця 1

Вживання алкоголю покоління Z в США

	Загалом, %	Чоловіки, %	Жінки, %
Не вживають алкоголь	21,6	21,6	21,6
Менше одного разу в місяць	15,8	13,3	18,1
1-3 рази в місяць	23,2	18,3	27,9
Один раз в тиждень	13,3	17,2	9,4
2-3 рази в тиждень	18,7	19,3	18,1
Щоденно	7,5	10,3	4,9

Висновки. в результаті було виявлено суттєві відмінності у споживчій поведінці домогосподарств різного віку щодо вживання алкогольних напоїв. Особлива увага була приділена поколінню Z, яке демонструє нову культуру споживання у порівнянні зі старшими віковими групами як в Україні так і в Сполучених Штатів Америки. Хоча в Україні загалом частка витрат на алкоголь до цих пір залишається значною, а саме 7,5% у 2021 році, молоді споживачі дедалі частіше демонструють помірність або повну відмову від вживання алкоголю.

Аналіз соціологічних досліджень свідчить, що у віковій групі 18–27 років рівень споживання алкоголю значно нижчий, ніж у старших поколінь. І хоча в Україні ситуація не настільки позитивна, як в США, однак є тенденція і кроки які можна вжити для подальшого зменшення кількості вживання алкоголю. Цього можна досягнути, як зміною життєвих цінностей, так і впливом цифрового середовища, де здоровий спосіб життя, психологічне благополуччя та свідоме споживання стають домінантними темами. У США така трансформація посилилася завдяки цілеспрямованій комунікаційній політиці та зображення правильних акцентів, зокрема через соціальні мережі, що може бути адаптовано й в українському контексті.

Таким чином, покоління Z формує нові моделі споживання, які відображаються не лише у статистичних показниках, а й у зміні культурних

орієнтирів. Це має важливе значення для соціальної політики, яка повинна враховувати нові потреби молоді, а також для бізнесу, що орієнтується на споживчі пріоритети майбутнього. У перспективі розвиток програм превентивної культури споживання, просвітницьких кампаній та підтримка здорових альтернатив може закріпити позитивні тенденції у споживчій поведінці молодого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Державна служба статистики*, Структура сукупних витрат домогосподарств / *Державна служба статистики* // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvdg/ssv/arh_ssv_u.htm
2. *Державна служба статистики*, Доходи та витрати населення / *Державна служба статистики* // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/dvn/arh_dvn2021_u.html
3. Дослідження “Делойт”: Споживацькі настрої українців у другий рік повномасштабного вторгнення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iccua.org/doslidzhennya-delajt-spozhyvaczki-nastroyi-ukrayincziv-u-drugyj-rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya/>
4. *Вітюк Н. Р.* ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ / ОСОБИСТІСНІ ТА СИТУАТИВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗДОРОВ'Я Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://jhealth.donnu.edu.ua/article/view/7492>
5. Stephanie Rand. US Gen Z alcohol trends: a shift toward mindfulness and moderation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.askattest.com/blog/research/gen-z-alcohol-trends>.

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У МОНІТОРИНГУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВО- ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Соколова Катерина Юріївна,
аспірант

ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України»
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасному світі інноваційна діяльність є ключовим фактором економічного розвитку та конкурентоспроможності держав. Глобалізація, швидкий розвиток технологій та зростаюча складність соціально-економічних відносин вимагають від урядів постійного вдосконалення механізмів управління та регулювання. В Україні, з огляду на глобальні тенденції, внутрішні виклики (такі як реформування економіки, децентралізація влади, боротьба з корупцією) та необхідність інтеграції в європейський правовий простір, особлива увага приділяється створенню сприятливого нормативно-правового середовища для стимулювання інновацій.

Нормативно-правова база є фундаментом для розвитку інноваційної діяльності. Вона визначає правила, механізми підтримки та стимулювання інновацій, а також захисту інтелектуальної власності. В Україні прийнято низку законодавчих актів, спрямованих на підтримку інновацій, зокрема Закон України «Про інноваційну діяльність», який встановлює правові та організаційні засади державної підтримки інноваційної діяльності [5]. Однак, швидкий розвиток технологій та глобальні зміни вимагають постійного оновлення та адаптації нормативно-правової бази. Традиційні методи моніторингу та аналізу законодавства часто не встигають за динамікою змін, що може призводити до правових прогалин, колізій або застарілих норм [1].

У цьому контексті цифрові інструменти стають незамінними для забезпечення актуальності, ефективності та прозорості нормативно-правового регулювання. Цифровізація процесів моніторингу дозволяє автоматизувати

збір, обробку та аналіз великих обсягів інформації, оперативно виявляти зміни в законодавстві та оцінювати їх вплив на інноваційну діяльність.

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є дослідження ролі та впливу цифрових інструментів на моніторинг нормативно-правового забезпечення науково-технологічної та інноваційної діяльності в Україні.

Матеріали та методи. / Materials and methods. У роботі використано комплекс наукових методів, зокрема:

- **Аналіз наукової літератури:** - для дослідження теоретичних засад моніторингу нормативно-правового забезпечення та огляду існуючих досліджень з даної тематики.
- **Аналіз нормативно-правових актів:** - для вивчення законодавчої бази у сфері інноваційної діяльності та моніторингу нормативно-правового забезпечення.
- **Порівняльний аналіз:** - для зіставлення традиційних та цифрових методів моніторингу нормативно-правового забезпечення, а також для порівняння досвіду різних країн у цій сфері.
- **Системний аналіз:** - для дослідження взаємозв'язків між різними елементами системи моніторингу нормативно-правового забезпечення.
- **Кейс-стаді:** - для аналізу конкретних прикладів впровадження цифрових інструментів у сферу моніторингу нормативно-правових актів в Україні.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Цифрові інструменти моніторингу нормативно-правового забезпечення включають широкий спектр технологій та рішень, які можна класифікувати за їх функціональністю:

- **Системи автоматизованого збору та зберігання нормативно-правових актів** забезпечують централізоване зберігання та систематизацію законодавчих актів, їх версій та змін. Прикладом є Єдиний державний веб-портал відкритих даних [2].
- **Інструменти автоматичного відстеження змін у законодавстві**

дозволяють оперативно виявляти нові нормативно-правові акти, зміни та доповнення до існуючих.

- **Системи аналізу нормативно-правових актів** забезпечують можливість пошуку, класифікації, анотування та аналізу законодавчих актів за різними критеріями (ключові слова, тематика, галузь права).

- **Інструменти візуалізації даних** дозволяють представляти інформацію про нормативно-правове забезпечення у наочній формі (таблиці, графіки, діаграми), що полегшує її сприйняття та аналіз.

- **Системи електронного документообігу** сприяють автоматизації процесів підготовки, погодження та прийняття нормативно-правових актів.

Традиційні методи моніторингу нормативно-правового забезпечення, як правило, є трудомісткими, неефективними та схильними до помилок. Вони передбачають ручний збір, обробку та аналіз інформації, що займає багато часу та ресурсів. Цифрові інструменти, навпаки, дозволяють автоматизувати ці процеси, підвищити їх швидкість, точність та ефективність [1].

Впровадження цифрових інструментів у сферу моніторингу нормативно-правових актів в Україні стикається з низкою проблем та викликів [3]:

- **Обмежене фінансування:** недостатність коштів для розробки, впровадження та підтримки цифрових систем.

- **Недостатня технічна оснащеність:** відсутність необхідної інфраструктури (комп'ютери, мережі, програмне забезпечення) в органах державної влади.

- **Опір змінам:** небажання окремих працівників та організацій переходити на нові технології.

- **Відсутність інтеграції між системами:** несумісність різних інформаційних систем, що ускладнює обмін даними.

- **Проблеми кібербезпеки та захисту даних:** ризики несанкціонованого доступу, витоку інформації та кібератак.

- **Недостатня цифрова грамотність:** необхідність навчання та

підвищення кваліфікації працівників для ефективного використання цифрових інструментів.

Для успішного впровадження цифрових інструментів у сферу моніторингу нормативно-правового забезпечення необхідно:

- Розробити комплексну стратегію цифрової трансформації, яка включатиме чіткі цілі, завдання та етапи реалізації.
- Забезпечити достатнє фінансування проектів цифрової трансформації.
- Модернізувати технічну інфраструктуру органів державної влади.
- Забезпечити інтеграцію різних інформаційних систем та стандартизацію даних.
- Вжити заходів для забезпечення кібербезпеки та захисту даних.
- Організувати навчання та підвищення кваліфікації працівників у сфері цифрових технологій.
- Активно співпрацювати з міжнародними партнерами для обміну досвідом та залучення найкращих практик [4].

Важливим кроком у цьому напрямку стало схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р [6].

Ця стратегія передбачає створення ефективного та прозорого цифрового урядування, а також надання найзручніших цифрових послуг для громадян та бізнесу.

Реалізація цієї стратегії сприятиме підвищенню ефективності моніторингу нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності, забезпечить своєчасне оновлення законодавчої бази та адаптацію до сучасних викликів. Це, у свою чергу, створить сприятливі умови для розвитку інновацій в Україні та підвищення її конкурентоспроможності на міжнародній арені.

Висновки. / Conclusions. Проведене дослідження підтвердило ключову роль цифрових інструментів у сучасному моніторингу та вдосконаленні

нормативно-правового забезпечення науково-технологічної та інноваційної діяльності. Впровадження цифрових технологій дозволяє забезпечити прозорість, оперативність, ефективність та аналітичність процесів моніторингу, що є необхідною умовою для створення сприятливого середовища для інноваційного розвитку.

Основними перевагами цифрових інструментів є автоматизація збору та обробки інформації, оперативне відстеження змін у законодавстві, можливість глибокого аналізу даних та візуалізація результатів. Однак, процес цифровізації стикається з низкою викликів, таких як обмежене фінансування, недостатня технічна оснащеність та опір змінам.

Для успішного впровадження цифрових інструментів необхідно розробити комплексну стратегію цифрової трансформації, забезпечити достатнє фінансування, модернізувати інфраструктуру, інтегрувати інформаційні системи та забезпечити кібербезпеку.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку конкретних методологій оцінки ефективності цифрових інструментів моніторингу, аналіз впливу цифрової трансформації на якість нормативно-правового забезпечення та вивчення міжнародного досвіду у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бублик С., Мех О., Бобровник Л. Цифровий моніторинг наукової спрямованості нормативно-правових актів. Проблеми, пріоритети та перспективи сталого розвитку в XXI столітті: матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. 11 травня 2023 р. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. С.48-53. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14593584>.
2. Єдиний державний веб-портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/>.
3. Колодій А. М., Тернавська В. М. Правовий моніторинг – засіб забезпечення конституційно-правової політики в Україні. Нове українське

право. 2023. № 1. С. 95–104.

4. Онищук І. І. Правовий моніторинг із використанням цифрових технологій: інноваційний підхід / І. І. Онищук // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право. - 2016. - № 1. - С. 15-21. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2016_13_4.

5. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

6. Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року. Розпорядження від 31 грудня 2024 р. № 1351-р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text>.

ОБЕРНЕНИЙ МЕТОД РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ВАЛОВОГО ПРИБУТКУ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ТОВАРІВ

Сук П. Л.,

д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування,

Відокремлений підрозділ

Національного університету

біоресурсів і природокористування України

“Ніжинський агротехнічний інститут”,

м. Ніжин, Україна

Вступ. Щоб збільшувати обсяги виробництва продукції підприємства повинні використовувати витрати.

Активи, що виникають в одному періоді, а включаються у фінансові результати у наступних періодах є витратами майбутніх періодів (далі – ВМП).

У Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності визначено, що ВМП – це витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів [1].

В Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій ВМП називають витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплату страхового поліса; оплату торгового патенту; передплату на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо.

Облік ВМП ведуть на рахунку 39 “Витрати майбутніх періодів”, за дебетом якого ВМП накопичуються, а за кредитом – вони списуються (розподіляються) та включаються до складу витрат звітного періоду [2; 3].

ВМП знаходяться в активі Балансу (Звіту про фінансовий стан) (форма № 1) у статті “Витрати майбутніх періодів” (код рядка 1170), у розділі II “Оборотні активи” [1; 4].

ВМП у світовій практиці позначають різними термінами: “deferred expenses”, “deferred charges”, “deferred costs”, “deferred expenditures” – відстрочені витрати, відкладені витрати або “prepaid expenses” – передплачені витрати, prepayments – передоплати.

Включення ВМП у наступні періоди роблять за різними методами. Наприклад, розподіляти ВМП можна за оберненим методом на основі валового прибутку від реалізації товарів.

Мета – розкрити особливості розрахунку оберненого методу розподілу ВМП на основі валового прибутку від реалізації товарів.

Матеріали та методи. У відповідності до НП(С)БО 9 “Запаси” товари-це матеріальні цінності, що придбані (отримані) та утримуються підприємством з метою подальшого продажу [5].

На рахунку 28 “Товари” відображається рух товарно-матеріальних цінностей, що надійшли на підприємство з метою продажу.

Він включає такі субрахунки:

281 “Товари на складі”;

282 “Товари в торгівлі”;

283 “Товари на комісії”;

284 “Тара під товарами”;

285 “Торгова націнка”;

286 “Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу”.

Прибуток (збиток) від реалізації товарів або валовий прибуток (збиток) від реалізації товарів обліковується на субрахунку 791 (рахунку 79). За кредитом субрахунку (рахунку) реєструється в порядку закриття рахунків сума доходів від реалізації товарів (субрахунок 702 або рахунок 70), за дебетом – сума в порядку закриття рахунків з обліку фактичної собівартості реалізованих товарів (субрахунок 902 або рахунок 90) [2; 3].

Валовий прибуток (збиток) визначається як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої

продукції (товарів, робіт, послуг) з урахуванням сум, які наведені у додаткових статтях [1].

Відтак, валовий прибуток (збиток) від реалізації товарів обчислюється як різниця між чистим доходом від реалізації товарів і собівартістю реалізованих товарів.

Валовий прибуток (збиток) може розраховуватись від реалізації різних видів або груп товарів, зокрема від реалізації: 1) товарів на складі; 2) товарів в торгівлі; 3) товарів на комісії; 4) необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу і т. д. На основі окремих видів валового прибутку від реалізації товарів можна створювати різні обернені методи розподілу ВМП.

Обраховують валовий прибуток (збиток) від реалізації товарів за формулою:

$$\text{ВП(З)РТ} = \text{ЧДРТ} - \text{СРТ},$$

де: ВП(З)РТ – валовий прибуток (збиток) від реалізації товарів; ЧДРТ – чистий дохід від реалізації товарів; СРТ – собівартість реалізованих товарів.

Щоб визначити розподіл ВМП за оберненим методом на основі валового прибутку від реалізації товарів спочатку треба прорахувати метод розподілу ВМП на основі валового прибутку від реалізації товарів, і потім суми необхідно переставити у протилежній послідовності: перший рік – в останній, другий – у передостанній тощо.

Річна сума розподілу ВМП за методом на основі валового прибутку від реалізації товарів підраховується множенням суми розподілу ВМП на коефіцієнт розподілу ВМП, який обраховується діленням валового прибутку від реалізації товарів за відповідні періоди на плановий обсяг валового прибутку від реалізації товарів за увесь період.

Перерахування ВМП у подальші періоди за методом на основі валового прибутку від реалізації товарів виконують за формулами:

$$\text{РСРВМП} = \text{СРВМП} \times \text{КРВМП},$$

де: РСРВМП – річна сума розподілу ВМП; СРВМП – сума розподілу

ВМП; КРВМП – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$\text{КРВМП} = \text{ОВПВРТ} : \text{ПОВПВРТ},$$

де: ОВПВРТ – плановий або фактичний обсяг валового прибутку від реалізації товарів за окремі періоди; ПОВПВРТ – плановий обсяг валового прибутку від реалізації товарів за увесь період.

Прораховувати дистрибуцію (від англ. *distribution* – розподіл) ВМП за методом на основі валового прибутку від реалізації товарів можна також за іншим варіантом:

$$\text{РСРВМП} = \text{ОВПВРТ} \times \text{КРВМП},$$

$$\text{КРВМП} = \text{СРВМП} : \text{ПОВПВРТ}.$$

Обраховувати ессаймент (від англ. *assignment* – розподіл) ВМП за методом на основі валового прибутку від реалізації товарів можна за двома способами: 1) від первісної (початкової) суми ВМП; 2) від залишкової (поточної) суми ВМП.

Механізм калькулювання оберненого методу розподілу ВМП на основі валового прибутку від реалізації товарів покажемо на прикладі.

Приклад. Початкова (первісна) сума ВМП – 98000 грн, строк розподілу – 5 років. Передбачається протягом цього періоду одержати 330000 грн валового прибутку від реалізації товарів, у тому числі: за 1-й рік – 85000 грн, за 2-й рік – 77000 грн, за 3-й рік – 64000 грн, за 4-й рік – 56000 грн, за 5-й рік – 48000 грн.

Розрахуємо коефіцієнти розподілу ВМП: за 1-й рік – 0,2576 (85000 : 330000 = 0,2576), за 2-й рік – 0,2333 (77000 : 330000 = 0,2333), за 3-й рік – 0,1939 (64000 : 330000 = 0,1939), за 4-й рік – 0,1697 (56000 : 330000 = 0,1697), за 5-й рік – 0,1455 (48000 : 330000 = 0,1455).

Методику прорахунку 1-го способу (від первісної (початкової) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі валового прибутку від реалізації товарів відображено в таблицях 1 і 2.

Таблиця 1

Розподіл ВМП у наступні періоди за 1-м способом (від первісної (початкової) суми ВМП) методу на основі валового прибутку від реалізації товарів

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Валовий прибуток від реалізації товарів, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	98000	85000	0,2576	25245
2	98000	77000	0,2333	22863
3	98000	64000	0,1939	19002
4	98000	56000	0,1697	16631
5	98000	48000	0,1455	14259
x	Разом	330000	1	98000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Розподіл ВМП у наступні періоди за 1-м способом (від первісної (початкової) суми ВМП) оберненого методу на основі валового прибутку від реалізації товарів

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Валовий прибуток від реалізації товарів, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	98000	48000	0,1455	14259
2	98000	56000	0,1697	16631
3	98000	64000	0,1939	19002
4	98000	77000	0,2333	22863
5	98000	85000	0,2576	25245
x	Разом	330000	1	98000

[авторська розробка]

З даних аналізу таблиць 1 і 2 можна пересвідчитись, що обрахунок простого і оберненого методів на основі валового прибутку від реалізації товарів забезпечує абсолютний розподіл ВМП відповідно до встановленого терміну.

Основні параметри калькулювання 2-го способу (від залишкової (поточної) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі валового прибутку від реалізації товарів наведено в таблицях 3 і 4.

Таблиця 3

Розподіл ВМП у наступні періоди за 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП) методу на основі валового прибутку від реалізації товарів

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Валовий прибуток від реалізації товарів, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	98000	85000	0,2576	25245
2	72755	77000	0,2333	16974
3	55781	64000	0,1939	10816
4	44965	56000	0,1697	7631
5	37334	48000	0,1455	37334
x	Разом	330000	1	98000

[авторська розробка]

Таблиця 4

Розподіл ВМП у наступні періоди за 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП) оберненого методу на основі валового прибутку від реалізації товарів

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Валовий прибуток від реалізації товарів, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	37334	48000	0,1455	37334
2	44965	56000	0,1697	7631
3	55781	64000	0,1939	10816
4	72755	77000	0,2333	16974
5	98000	85000	0,2576	25245
x	Разом	330000	1	98000

[авторська розробка]

Із показників таблиць 3 і 4 можна зробити висновок, що при прорахунку простого і оберненого методів на основі валового прибутку від реалізації товарів в останньому (табл. 3) і в першому (табл. 4) роках ВМП не списуються згідно з коефіцієнтом розподілу ВМП, а включаються у витрати періоду (37334 грн).

Результати і обговорення. За кордоном ВМП поділяються на довгострокові і короткострокові (або поточні). Довгострокові ВМП – це витрати, які розподіляються на строк більше 12 місяців, а поточні ВМП мають

термін розподілу, який не перевищує 12 місяців. У світовій практиці використовують термін відстрочені або відкладені витрати, а термін ВМП вживається рідко. Він характерний для країн бившого Радянського Союзу. Причому у склад відстрочених витрат включаються аванси видані та амортизація необоротних активів. Аванси видані або передоплати обліковуються у складі короткострокових відстрочених витрат, а амортизація – у складі довгострокових. В Україні аванси видані та амортизація необоротних активів до ВМП не відносяться. Як видно термін відстрочені витрати поняття більш загальне, ємке, ніж ВМП. Відстрочені витрати за міжнародним правилами бухгалтерського обліку відображаються у різних розділах активу балансу: короткострокові – у розділі “Оборотні активи”, а довгострокові – у розділі “Необоротні активи”. В Україні ВМП наводяться в розділі II “Оборотні активи” активу балансу.

Висновки. Аллокацію (від англ. *allocation* – *розподіл, розміщення*) ВМП можна виконувати за оберненим методом на основі валового прибутку від реалізації товарів.

Валовий прибуток (збиток) від реалізації товарів прораховується як алгебраїчна сума чистого доходу від реалізації товарів і собівартості реалізованих товарів. Визначення оберненого методу розподілу ВМП на основі валового прибутку від реалізації товарів здійснюється із попереднього калькулювання методу розподілу ВМП на основі валового прибутку від реалізації товарів, і потім суми потрібно переставити у зворотній черговості: перший рік – в останній, другий – у передостанній тощо.

За видами валового прибутку від реалізації товарів можна створювати різні обернені методи розподілу ВМП, а саме на основі валового прибутку від реалізації: 1) товарів на складі; 2) товарів в торгівлі; 3) товарів на комісії; 4) необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу та ін.

Шерінг (від англ. *sharing* – *розподіл, поділ*) ВМП за оберненим методом на основі валового прибутку від реалізації товарів можна здійснювати двома способами: 1) від первісної (початкової) суми ВМП; 2) від залишкової

(поточної) суми ВМП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджено наказом Міністерства фінансів України 28 березня 2013 р. № 433. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.

2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 09 грудня 2011 р. № 1591), зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2011 р. за № 1557/20295. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.

3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 1999 р. за № 893/4186. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 07 лютого 2013 р. № 73, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 р. за № 336/22868. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 “Запаси”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 р. № 246, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 листопада 1999 р. за № 751/4044. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ПРИМІСЬКИХ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Творонович Вікторія Ігорівна,

К.е.н., доцент

Національний транспортний університет

Київ, Україна

Токарев Дмитро Валерійович,

Аспірант,

Національний транспортний університет

Київ, Україна

Анотація. У статті розглянуто організаційно-економічні засади функціонування ринку приміських пасажирських перевезень як важливої складової транспортної системи держави. Проаналізовано соціальну роль залізничного транспорту у забезпеченні щоденної мобільності населення, зокрема мешканців передмість, сіл та спальних районів великих міст. Визначено основні проблеми галузі, серед яких – збитковість перевезень, зниження пасажиропотоку та конкуренція з боку приватних автоперевізників. Особливу увагу приділено необхідності модернізації інфраструктури, впровадженню цифрових сервісів, оптимізації тарифної політики та використанню механізмів державно-приватного партнерства. Запропоновано напрямки удосконалення системи управління приміськими перевезеннями, зокрема шляхом інтеграції різних видів транспорту в єдину агломераційну мережу, розвитку інформаційних технологій та підвищення якості обслуговування пасажирів. Стаття акцентує на потребі системного підходу до реформування ринку з урахуванням соціально-економічних викликів сучасності.

Вступ. Приміські пасажирські перевезення відіграють ключову роль у забезпеченні мобільності населення, особливо у зв'язку з щоденними поїздками великої кількості пасажирів до міст та збільшенням кількості поїздок пасажирів у межах агломерацій. Користувачами у приміському сполученні є різні

категорії населення, в основному це мешканці спальних районів і передмість, які щоденно добираються до центрів міст на роботу чи навчання; пенсіонери, що прямують на дачі; жителі сіл, які реалізують сільськогосподарську продукцію на міських ринках; а також ті, хто подорожує між населеними пунктами агломерації. Усі вони мають різні вимоги до рівня обслуговування.

Ефективне функціонування ринку таких перевезень потребує чіткої організації, економічного обґрунтування тарифів, раціонального планування маршрутів, проте основною проблемою розвитку пасажирського сегмента залізничного транспорту як у минулому, так і сьогодні залишається його збитковість. Це зумовлено соціальною функцією залізниці, яка традиційно виступає найдоступнішим, надійним і стабільним видом транспорту для широких верств населення. Залізничний транспорт продовжує відігравати ключову роль у сфері пасажирських перевезень, незважаючи на зростаючу конкуренцію з боку автомобільного транспорту. Одними з найбільш ефективних заходів щодо зменшення збитковості приміських перевезень є впровадження турнікетних систем, коригування тарифної політики, монетизація та персоніфікація пільг.

Нездатність залізничного транспорту забезпечити належний сервіс для різних груп пасажирів призводить до втрати конкурентоспроможності у порівнянні з приватними автоперевізниками. У результаті відбувається скорочення пасажиропотоку, передусім за рахунок відтоку найбільш вимогливих та платоспроможних користувачів, залишаючи залізниці переважно перевезення пільгових категорій населення.

Ціль роботи. Дослідження організаційно-економічних засад функціонування ринку приміських пасажирських перевезень в Україні, виявлення ключових проблем, що стримують розвиток цього сегмента транспортної системи, та обґрунтування напрямів удосконалення управління, підвищення ефективності перевезень і поліпшення якості обслуговування пасажирів в умовах зростаючих соціальних потреб та конкуренції з боку альтернативних видів транспорту.

Матеріали та методи. Для підвищення якості приміських пасажирських перевезень та збереження конкурентоспроможності залізничного транспорту необхідно впроваджувати комплекс заходів, спрямованих на модернізацію інфраструктури, оновлення рухомого складу та підвищення рівня сервісу. Зокрема, перспективним є розвиток системи поїздів підвищеного комфорту, що відповідають сучасним вимогам зручності, безпеки та швидкості перевезень.

Крім того, значного покращення потребує якість обслуговування пасажирів, а саме впровадження цифрових сервісів, зокрема електронного квитка, мобільних додатків для відстеження руху поїздів та систем зворотного зв'язку, сприятиме зростанню довіри пасажирів до залізничного транспорту та збільшенню пасажиропотоку.

Разом із тим, важливою передумовою ефективного функціонування приміських перевезень є належна координація між усіма суб'єктами ринку: державними органами, місцевою владою, перевізниками та пасажирями. В умовах децентралізації зростає роль місцевих органів влади у формуванні маршрутної мережі, визначенні обсягів перевезень та управлінні фінансовими потоками, пов'язаними з компенсацією пільгового проїзду.

Результати та обговорення. Не менш актуальним є питання інтеграції різних видів транспорту в єдину транспортну систему на рівні агломерацій. Ефективне поєднання залізничного, автобусного та муніципального транспорту забезпечує зручність пересадок, зменшує час у дорозі та сприяє зростанню загального пасажиропотоку. Для цього необхідно впроваджувати узгоджені графіки руху, єдиний квиток та спільні інформаційні платформи.

Ще одним напрямком, що має стратегічне значення для стабільного розвитку приміських перевезень, є створення та впровадження програм довгострокового фінансування інфраструктурних проєктів. Доцільно також активізувати участь приватного сектору через механізми державно-приватного партнерства (ДПП), що дозволить частково зменшити навантаження на державний бюджет і водночас підвищити ефективність управління ресурсами.

Крім цього, одним із викликів є недостатній рівень моніторингу попиту

на перевезення. Відсутність достовірних даних про пасажиропотоки унеможливорює об'єктивне планування маршрутів та розкладів, що призводить до перевантаження одних напрямків і недозавантаження інших. Запровадження сучасних аналітичних систем і використання великих даних (Big Data) можуть значно покращити прогнозування та оперативне управління приміським транспортом.

Загалом, розвиток приміських пасажирських перевезень потребує комплексного підходу, що враховує як економічні, так і соціальні аспекти, а також вимагає стратегічного планування на національному та регіональному рівнях.

Висновок. Таким чином, сучасні організаційно-економічні засади функціонування ринку приміських пасажирських перевезень повинні ґрунтуватися на системному підході, що поєднує інтереси держави, перевізників та пасажирів. Ефективна інтеграція залізничного транспорту в єдину транспортну мережу, модернізація матеріально-технічної бази та вдосконалення механізмів управління дозволять не лише підвищити якість послуг, але й забезпечити економічну життєздатність цієї важливої ланки транспортної системи країни.

Організаційно-економічні засади ринку приміських пасажирських перевезень ґрунтуються на поєднанні державного регулювання з ринковими механізмами. Для підвищення ефективності функціонування цього ринку необхідна модернізація транспортної системи, вдосконалення тарифної політики, забезпечення конкурентного середовища та поліпшення якості обслуговування пасажирів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гудков, О. М. Організаційно-економічні проблеми приміських пасажирських перевезень залізничним транспортом [Текст] / О. М. Гудков // Проблеми економіки и управления на ж.д. транспорте: Материалы Междунар. научно-практич. конференции. – К.: КУЕТТ, 2007. – Т.2. – С. 109-111.

2. Мирошниченко, О. Ф. Комплексная система маркетинговых исследований рынка пассажирских перевозок дальнего следования [Текст] / О. Ф. Мирошниченко, В. А. Милевская, С. С. Пастухов // Экономика желез

Макаренко, М. В. Транспортний сектор економіки: тенденції та проблеми розвитку [Текст] / Макаренко М. В., Цветов Ю. М // Економіст. –2007. – № 6. С. 24-27.

3. Божок, Н. О. Методичний підхід щодо визначення привабливості пасажирських перевезень залізничного транспорту [Текст] / Н.О. Божок // Наука та прогрес транспорту. Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту. – 2014. – № 2 (50). – С. 31-40

4. Єлагін, Ю. В. Сутність та роль інноваційно-логістичних підходів в підвищенні ефективності обслуговування пасажирів [Текст] / Ю. В. Єлагін // Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник наукових праць. – Харків: УкрДУЗТ. – 2013. – Вип. 44. – С. 44-46.

ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Фокіна-Мезенцева Катерина Володимирівна,

доктор економічних наук, професор

професор кафедри міжнародного менеджменту

Попова Марія Євгеніївна,

Студентка

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасна світова економіка характеризується безпрецедентним зростанням впливу транснаціональних корпорацій (ТНК), які стали ключовими акторами міжнародних економічних відносин та значно впливають на всі аспекти функціонування національних економік. Особливо вразливими до діяльності ТНК виявилися країни, що розвиваються, де асиметрія економічної влади, слабкість інституційних механізмів регулювання та залежність від зовнішніх ринків створюють умови для реалізації корпоративних стратегій, що підривають економічний суверенітет та національну безпеку. Період 2022-2025 років став показовим у контексті трансформації механізмів впливу ТНК, коли поряд із традиційними інструментами економічного домінування з'явилися нові форми корпоративної експансії, пов'язані з цифровізацією, розвитком штучного інтелекту та формуванням глобальних ланцюгів вартості.

Мета роботи. / Aim. Метою даного дослідження є комплексний аналіз сучасних механізмів впливу транснаціональних корпорацій на економічну безпеку країн, що розвиваються, з фокусом на період 2022-2025 років. Головними завданнями стало виявлення галузевих особливостей впливу в ключових секторах економіки (енергетика, фармацевтика, ІТ, агропромисловий комплекс, видобувна промисловість, фінансовий сектор).

Матеріали та методи./Materials and methods. Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових та спеціальних методів,

зокрема системний аналіз для вивчення структурних взаємозв'язків між діяльністю ТНК та показниками економічної безпеки; порівняльний аналіз для виявлення регіональних та галузевих особливостей впливу корпорацій; статистичний метод для обробки кількісних показників корпоративної активності та економічного розвитку країн. Інформаційною базою дослідження слугували аналітичні звіти UNDP.

Результати та обговорення./Results and discussion. В умовах постпандемічного відновлення 2022 року транснаціональні корпорації (ТНК) значно посилили свій вплив на економічну безпеку країн, що розвиваються. Особливо відчутною стала роль технологічних гігантів, таких як Apple, Google та Amazon, що контролюють не лише сектор ІТ, але й суміжні ринки. У Південно-Східній Азії, зокрема в Індонезії та Філіппінах, ці корпорації встановили домінуючий контроль над цифровими платформами, витісняючи локальні компанії та перенаправляючи фінансові потоки за межі національних економік, що спричинило зниження податкових надходжень на 12-15% [2].

Енергетична криза 2022 року надала додаткових важелів впливу нафтогазовим ТНК, таким як ExxonMobil, BP та Saudi Aramco. Країни Африки, зокрема Нігерія та Ангола, зіткнулися з ситуацією, коли контракти з видобутку енергоресурсів, укладені на не вигідних умовах, призвели до стрімкого відтоку капіталу при одночасному зростанні цін на енергоносії на внутрішньому ринку. Зафіксовано випадки, коли до 85% доходів від видобутку нафти виводилося з країн-виробників через механізми трансфертного ціноутворення, що критично позначилося на валютних резервах та макроекономічній стабільності цих держав [3].

У фармацевтичному секторі 2022-2023 років спостерігалось загострення проблеми доступу до критично важливих медичних технологій. Корпорації Pfizer, Moderna та Johnson & Johnson, використовуючи захист прав інтелектуальної власності, блокували спроби держав, що розвиваються, налагодити власне виробництво життєво необхідних медикаментів. Найбільш гостро ця проблема проявилася в Індії та Південній Африці, де вартість

імпортованих ліків від хронічних захворювань зросла на 23% за 2022 рік, що значно погіршило стан систем охорони здоров'я та збільшило соціальне навантаження на бюджети цих країн [5].

Сільськогосподарський сектор у 2022-2023 роках став ареною посилення впливу агропромислових ТНК, таких як Cargill, Bayer та Corteva. В умовах продовольчої кризи ці компанії використовували контроль над насіннєвим матеріалом та аграрними технологіями для встановлення монопольних цін. У Бразилії та Аргентині активізувалися процеси концентрації земельної власності під контролем міжнародних агрохолдингів, що призвело до витіснення дрібних фермерів та зростання продовольчої залежності [4].

У 2023 році спостерігалася суттєва активізація китайських ТНК у країнах Південно-Східної Азії та Африки в межах програми "Один пояс, один шлях". Корпорації China Communications Construction Company та China Railway Construction Corporation реалізували масштабні інфраструктурні проекти, що посилює економічну залежність країн-реципієнтів

У 2024-2025 роках спостерігається тенденція до консолідації корпоративної влади через механізми міжнародних торговельних угод. ТНК активно лобіюють включення положень про захист інвестицій та інтелектуальної власності, що обмежують можливості державного регулювання економіки в країнах, що розвиваються. Особливо вразливими виявилися держави Центральної Америки та Карибського басейну, де під тиском фармацевтичних та технологічних ТНК були прийняті законодавчі норми, що унеможливають розвиток власних інноваційних галузей та закріплюють статус технологічної периферії [5].

Таблиця 1

Ключові механізми впливу ТНК на економічну безпеку країн, що розвиваються, 2022-2025 рр.

Механізм впливу	Галузі	Приклади країн	Наслідки для економічної безпеки
Цифрова колонізація	ІТ, телекомунікації	Індонезія, Філіппіни	Відтік даних, податкові втрати
Енергетична залежність	Нафтогаз	Нігерія, Ангола	Виведення капіталу, цінові

			шоки
Медико-технологічне домінування	Фармацевтика	Індія, ПАР	Обмежений доступ до ліків, соціальна криза
Контроль над агросектором	Сільське господарство	Бразилія, Аргентина	Продовольча залежність, монополізація
"Боргова дипломатія"	Інфраструктура	Кенія, Шрі-Ланка	Борговий тягар, втрата суверенітету
Фінансова дестабілізація	Інвестиції	Туреччина, Пакистан	Валютні шоки, відтік капіталу

У 2025 році сформувалася нова модель розподілу глобальних ланцюгів доданої вартості, де ТНК зберігають у розвинених країнах наукоємні етапи виробництва з високою маржинальністю, а в країни, що розвиваються, виносять трудомісткі та екологічно шкідливі виробничі процеси. Така структура міжнародного поділу праці закріплює технологічний розрив та економічну залежність. У В'єтнамі, Бангладеші та Індонезії, які стали центрами виробництва електроніки та текстилю, частка місцевої доданої вартості в експорті не перевищує 30%, що свідчить про обмежений вплив експортоорієнтованого виробництва на загальний економічний розвиток [4].

Зростання таргетованих кіберзагроз з боку ТНК стало новим викликом для економічної безпеки країн, що розвиваються, у 2025 році. Корпорації використовують цифрові технології для моніторингу економічної політики та прийняття рішень у конкурентно чутливих галузях. Документально підтверджені випадки корпоративного шпигунства в Бразилії, Індонезії та Нігерії, де ТНК отримували несанкціонований доступ до інформації про державні закупівлі, регуляторні рішення та результати геологічної розвідки, що давало їм асиметричні переваги в переговорах з урядами цих країн.

Висновки./Conclusions. Проведене дослідження впливу транснаціональних корпорацій на економічну безпеку країн, що розвиваються, у 2022-2025 роках дозволяє зробити висновок про фундаментальну трансформацію механізмів корпоративного домінування, що характеризується переходом від традиційних форм ресурсної експлуатації до більш складних стратегій технологічного, фінансового та інформаційного контролю. Найбільш вразливими до негативного впливу ТНК виявляються країни з слабкими

інституційними структурами та високою залежністю від зовнішніх ринків. Для ефективної протидії негативному впливу ТНК необхідно розробити комплексні національні стратегії економічної безпеки, що включатимуть посилення антимонопольного регулювання, диверсифікацію економіки, розвиток локальних технологічних компетенцій та координацію зусиль країн, що розвиваються, на міжнародних майданчиках для захисту спільних економічних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Karska, E., & Czepek, V. (2023). The Rights of Transnational Corporations under International Humanitarian Law. *Bialostockie Studia Prawnicze*, 28(4), 105–116. <https://doi.org/10.15290/bsp.2023.28.04.06>
2. Rwamuhuru, M. A., & Magai, P. S. (2024). The reciprocity objective! The economic business environment and transnational corporations loyalty to the host country in Tanzania. *Cogent Business and Management*, 11(1). <https://doi.org/10.1080/23311975.2024.2318808>
3. UNDP. (2024). Transnational Corporations. *Investment and development*. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/diaeia2024d1_en.pdf
4. Bureš, P., & Król, M. A. (2023). Transnational Corporations – Duty Bearers of Obligations to Respect Right to Food and Right to Environment as Human Rights: From Utopia to Reality? *International and Comparative Law Review*, 23(2), 67–85. <https://doi.org/10.2478/iclr-2023-0015>
5. Smyrnova, K., Mykievych, M., Fedorova, A., Bratsuk, I., & Makarukha, Z. (2023). Legal Regulation of Taxation of Transnational Corporations in the European Union. *Review of Law and Economics*, 19(2), 233–244. <https://doi.org/10.1515/rle-2022-0077>

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ЗАПАСІВ В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ

Шаповалов Максим Олегович,

Студент другого (магістерського) рівня освіти

Лежненко Людмила Ігорівна,

к.е.н., доцент

Кафедри бухгалтерського обліку та консалтингу

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Київ, Україна

Вступ. У сучасних умовах розвитку цифрової економіки підприємства активно впроваджують інноваційні технології в управління активами. Особливу роль у цьому процесі відіграють системи обліку та контролю запасів, які суттєво впливають на ефективність діяльності підприємства. Цифровізація також змінює підходи до консолідації фінансової звітності, забезпечуючи прозорість та оперативність даних для управлінських рішень.

Тож оцінювання запасів залишається одним із ключових питань у сфері наукових досліджень, бухгалтерського обліку та практичного менеджменту, оскільки навіть незначні зміни в логістиці або коливання цін на матеріальні ресурси можуть суттєво вплинути на загальний фінансовий результат підприємства. Теоретичні основи та методологічні підходи до оцінки запасів активно розробляються вітчизняними та зарубіжними науковцями, що дає змогу практикуючим бухгалтерам обирати найбільш ефективні інструменти для обліку. Менеджери підприємств усвідомлюють важливість точного й обґрунтованого оцінювання запасів для ухвалення стратегічних управлінських рішень. У контексті застосування міжнародних стандартів фінансової звітності МСФЗ (IFRS) питання оцінки запасів набуває ще більшої значущості, адже ці стандарти підвищують вимоги до прозорості та достовірності фінансової інформації. Відтак, оцінка запасів відіграє визначальну роль у забезпеченні ефективного фінансового управління підприємством.

Оцінка запасів за національними та міжнародними стандартами суттєво

впливає на фінансові результати підприємств і оптимізує їх діяльність. Ефективне управління запасами знижує витрати та підвищує ефективність логістичних систем. Наукові дослідження, зокрема роботи таких вчених як: Пугаченко О. Б. [1]; Гончарук С. М., Бойко О. О. [4]; Загородній А. Г., Стрижка Т. А. [3]; Дутчак І. Б., Гордієнко М. І., Коверза В. С. [2]; Шпінь В. В., Мельник Т. Г. [5]; Спірідонової К. О., Каширнікової І. О., Кірнос О. В. [6], Хаврук В. О. [7] та ін. акцентують увагу на необхідності комплексного підходу, що враховує теоретичні та практичні аспекти оцінки запасів.

Мета роботи. Дослідити сучасні підходи до обліку та контролю запасів у контексті цифрової трансформації та визначити їхній вплив на консолідацію фінансової звітності підприємства.

Матеріали та методи. Для досягнення мети було проаналізовано нормативно-правову базу, ERP-системи (SAP), технології IoT та автоматизовані облікові рішення. Застосовано методи порівняльного аналізу, синтезу, моделювання та системного підходу.

Результати та обговорення. Для належної організації обліку, контролю та аудиту запасів слід керуватися чинними законодавчими й нормативними актами, які встановлюють єдині правила ведення обліку, проведення аудиту та порядок відображення відповідної інформації у фінансовій звітності (Таблиця 1).

Таблиця 1

Нормативне забезпечення обліку запасів

Міжнародний рівень
МСБО (IAS) 2 “Запаси”
Державний рівень
Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність”
Податковий кодекс України
Інструкція “Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій”
НП(С)БО 9 “Запаси”
НП(С)БО 16 “Витрати”
НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”
НП(С)БО 2 “Консолідована фінансова звітність”
Рівень підприємства
Наказ про облікову політику

Джерело: розроблено автором на основі даних [8]

На міжнародному рівні основним документом вважається МСБО (IAS) 2 “Запаси”. Даний документ встановлює визначення та оцінку запасів при їх надходженні та використанні для підприємств, що ведуть бухгалтерський облік та складають фінансову звітність за міжнародними стандартами. Метою даного стандарту є визначення підходу до обліку запасів, надання рекомендацій, щодо визначення собівартості та подальшого визнання витрат. МСБО (IAS) 2 “Запаси” не застосовуються до: незавершеного будівництва за будівельними контрактами; фінансових інструментів; біологічних активів, пов’язаних із сільськогосподарською діяльністю та сільськогосподарською продукцією на місці збирання врожаю. Оцінку здійснюють за собівартістю або чистою вартістю реалізації, визначаючи яка з вищезазначених є меншою [8].

Управління запасами не обмежується лише обліком – це динамічний процес, що інтегрує логістику, прогнозування попиту та оптимізацію витрат. До сучасних методів управління запасами належать: Система JIT (Just-in-Time) – мінімізація складських залишків шляхом постачання матеріалів точно в строк; Метод EOQ (Economic Order Quantity) – визначення оптимального обсягу замовлення, який мінімізує сумарні витрати на зберігання та замовлення; ABC-аналіз – класифікація запасів за критерієм важливості у загальній вартості; XYZ-аналіз – оцінка стабільності попиту на запаси; MRP-системи (Material Requirements Planning) – прогнозування потреб у матеріалах з урахуванням виробничих планів; ERP-системи – інтегровані платформи управління ресурсами підприємства, які автоматизують облік і контроль запасів в реальному часі.

Застосування таких інструментів забезпечує баланс між рівнем запасів і рівнем обслуговування споживачів, знижує ризики надлишкових або дефіцитних залишків, а також сприяє підвищенню оборотності активів. Також необхідно виділити та зауважити на необхідності використання великими підприємствами програмного забезпечення для обліку та контролю запасів, яке не тільки буде інструментом для фіксації залишків і руху матеріалів, а й комплексним засобом для оптимізації запасів, та аналізу потреб у ресурсах

(Таблиця 2).

Таблиця 2

Програмне забезпечення для обліку та контролю запасів

№	Назва ПЗ	Основне призначення	Ключові функції
1	SAP	Інтегроване управління ресурсами великих підприємств	Контроль складських операцій, автоматизація ланцюга постачань, консолідація даних
2	Microsoft Dynamics 365	Комплексне рішення для управління бізнес-процесами	Управління закупівлями, запасами, логістикою, інтеграція з фінансовим обліком
3	BAS ERP	Вітчизняне рішення для управління підприємством	Облік запасів, аналітика, формування звітності згідно з НП(С)БО
4	ISpro	Система автоматизації обліку та управління	Українська програма, яка створена для автоматизації управління підприємствами. Допомагає оптимізувати основні процеси роботи підприємства від управління логістикою і складськими ресурсами до ведення бухгалтерії та податкового обліку

Джерело: розроблено автором

Застосування таких систем значно підвищує ефективність управління виробничими ресурсами, знижує ризики помилок в обліку та сприяє дотриманню вимог законодавства.

Сучасні методи обліку запасів набувають особливої значущості в умовах консолідації фінансової звітності, коли об'єднуються дані різних підприємств у єдину звітність групи компаній. Адже правильний і стандартизований облік запасів забезпечує:

1. Єдність облікових політик у межах усієї групи, що дає змогу уникнути розбіжностей у даних, викликаних різними методиками оцінки та відображення запасів;

2. Коректне усунення внутрішньогрупових операцій, зокрема реалізацій і закупівель запасів між компаніями групи, що запобігає завищенню активів і доходів у консолідованій звітності;

3. Точне відображення вартості запасів за справедливою вартістю або собівартістю, що підвищує достовірність фінансових показників і відповідність міжнародним стандартам МСФЗ (IFRS);

4. Підвищення прозорості і надійності звітності, що важливо для інвесторів, кредиторів і регуляторів;

5. Оптимізацію управлінських рішень на рівні групи завдяки доступу до уніфікованої, актуальної та повної інформації про запаси.

Висновки. Таким чином, впровадження сучасних методів обліку запасів не лише сприяє ефективному управлінню активами на окремому підприємстві, а й є ключовим елементом у формуванні якісної консолідованої фінансової звітності, що відображає реальний стан і результати діяльності бізнес-групи.

Отже, сучасні методи обліку та контролю запасів є невід'ємною складовою ефективного управління активами підприємства. Вони забезпечують точність, своєчасність і прозорість інформації, що особливо важливо при консолідації фінансової звітності в рамках групи компаній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Pugachenko, O. V. (2004). Оцінка запасів згідно національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. *Seriia: Ekonomichni nauky - Scientific works of Kirovograd National Technical University. Series: Economic sciences*, issue, 6, 218-263. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/81588915.pdf> (дата звернення: 18.05.2025).

2. Дутчак І., Гордієнко М., Коверза В. Порівняльний аналіз методів оцінки запасів в бухгалтерському обліку та їх вплив на фінансові результати. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-63> (дата звернення: 18.05.2025).

3. Загородній А. Г., Стрижка Т. А. Вплив облікової політики підприємства на величину сплачуваного податку на прибуток. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2019. № 1(53). С. 229–232. URL: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.1\(53\).229-232](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.1(53).229-232) (дата звернення:

18.05.2025).

4. Гончарук С., Бойко О. Сучасний стан та напрямки вдосконалення обліку виробничих запасів за національними і міжнародними стандартами. Молодий вчений. 2023. № 7 (119). С. 74–78. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-7-119-14> (дата звернення: 18.05.2025).

5. Шпінь В., Мельник Т. Методика оцінки запасів підприємства за вітчизняними і міжнародними стандартами обліку. Молодий вчений. 2021. № 1 (89). С. 213–219. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-1-89-43> (дата звернення: 18.05.2025).

6. Spiridonova K., Kashyrnikova I., Kirnos O. Inventory management of trading enterprises in modern conditions. Economic scope. 2024. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-68> (дата звернення: 18.05.2025).

7. Khavruk, V. O. (2012). Аналіз систем управління. The National Transport University Bulletin: A Scientific and Technical Journal, 26(2). 313-324

8. У. О. Фенц, Белова І. М. Облік і контроль виробничих запасів (за окремими видами та групами цінностей) на складі і в бухгалтерії підприємства. Західноукраїнський національний університет. URL: <https://www.wunu.edu.ua/> (дата звернення: 19.05.2025).

КОНЦЕПЦІЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ ЦІННОСТІ ПРАЦІВНИКА

Юрганов Микита Дмитрович,

Аспірант

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Гнучке управління трудовими ресурсами передбачає гнучкість в усіх процесах, які пов'язані з їх формуванням та використанням. Процес формування трудових ресурсів компанії – це працевлаштування, у тому числі, укладання контрактів та трудових угод. Отже мова йде про формування складу трудових ресурсів компанії. Процес використання трудових ресурсів – це їх розподіл за роботами та проєктами, якщо мова йде про проєктно-орієнтовані компанії. Отже, формування, розподіл та перерозподіл працівників мають відбуватися на базі аналізу співвідношення «умови роботи (проєкту) – працівник». При цьому не тільки компетентності є вирішальною основою для прийнятті рішень в процесах управління трудовими ресурсами, а також особисті характеристики (стресостійкість, толерантність тощо).

Мета роботи. Формування основних положень багаторівневої концепції цінності працівника для підтримки та підвищення ефективності процесів гнучкого управління.

Матеріали та методи. Дане дослідження спирається на основні положення гнучкого управління та цінностного підходу до управління проєктами, які викладено у публікаціях [1-5].

Результати та обговорення. Корисність працівника для проєкту та компанії визначається поєднанням hard skills & soft skills, при цьому роль останніх зростає, що пояснюється змінами в умовах роботи компаній – підвищення конкуренції, зростання ролі віддаленої роботи, впровадження проєктно-орієнтованого управління, змінах у інформаційних технологіях, нестабільності економічної та політичної ситуації на світовому рівні.

Ідею максимізації корисності працівника для роботи, проєкту, компанії при закріпленні за ним певної роботи та /або його закріплення за проєктом, а також при перерозподілу закріплення, пропонується реалізовувати за допомогою категорії «цінність», яка відображає корисність з різних точок зору. Згідно загальноприйнятому трактуванню, корисність – це суб’єктивна міра задоволення, що отримується від споживання блага або набору благ. Один і той самий товар з однаковою споживчою вартістю може мати зовсім різний ступінь корисності для окремих людей. Цінність – оцінка ступеня корисності блага індивідом (суб’єктивна категорія).

Саме тому «цінність працівника» пропонується до розгляду як інструмент реалізації ідеології гнучкого управління трудовими ресурсами проєктно-орієнтованої компанії.

Слід зазначити, що у сучасному бізнес-середовищі активно використовується система KPI (key performance indicators). Згідно прийнятому трактуванню, ключовими показниками ефективності називаються коефіцієнти, які показують, як конкретний співробітник або цілий відділ рухається до досягнення поставленої мети під час щоденної роботи. По суті, це індикатори. Вони дозволяють відстежувати всі бізнес процеси з точки зору ефективності, продуктивності і цілого ряду інших показників. Отже, категорія «цінність працівника» та її використання у процесах гнучкого управління не суперечить ідеї використання KPI, які спрямовані у більшості на моніторинг та контроль бізнес-процесів. Дійсно, працівник з високим КПІ є більш «цінним» для компанії, але саме «вдале» використання працівника на тих роботах та проєктах, для яких його характеристики є більш корисними, є умовою забезпечення як результату високих КПІ.

Наприклад, проєкт передбачає високий рівень інтенсивності робіт та формування документації за стислий проміжок часу, організацію процесів, яка потребує творчого підходу. Якщо для даного проєкту не відібрано працівників не тільки з відповідними компетентностями, а також з необхідними Soft Skills, то рівень КПІ може бути незадовільними, як у цілому і успіх проєкту. Тобто

дані працівники з урахуванням особливостей умов реалізації проєкту не є вдалим вибором. Але ж ці самі працівники можуть мати високу цінність та забезпечувати високі КПІ для інших проєктів, наприклад, де непотрібна інтенсивність та творчий підхід, але дуже важлива скрупульозність та знання особливостей замовників та постачальників.

Отже, можна стверджувати, що використання цінності у процесах гнучкого управління формує умови для досягнення високих КПІ як на рівні окремих робіт, так й на рівні успіху проєкту у цілому.

Отже, пропонується два рівні розгляду людських ресурсів, зазначених у [2], подовжити ще на третій рівень – рівень окремої роботи. Крім того, слід додати до системного розгляду динаміку – тобто врахувати час проєкту, що обумовлює вивчення динаміки цінності людських ресурсів (рис.1) у відповідності до динаміки умов реалізації проєкту та виконання робіт.

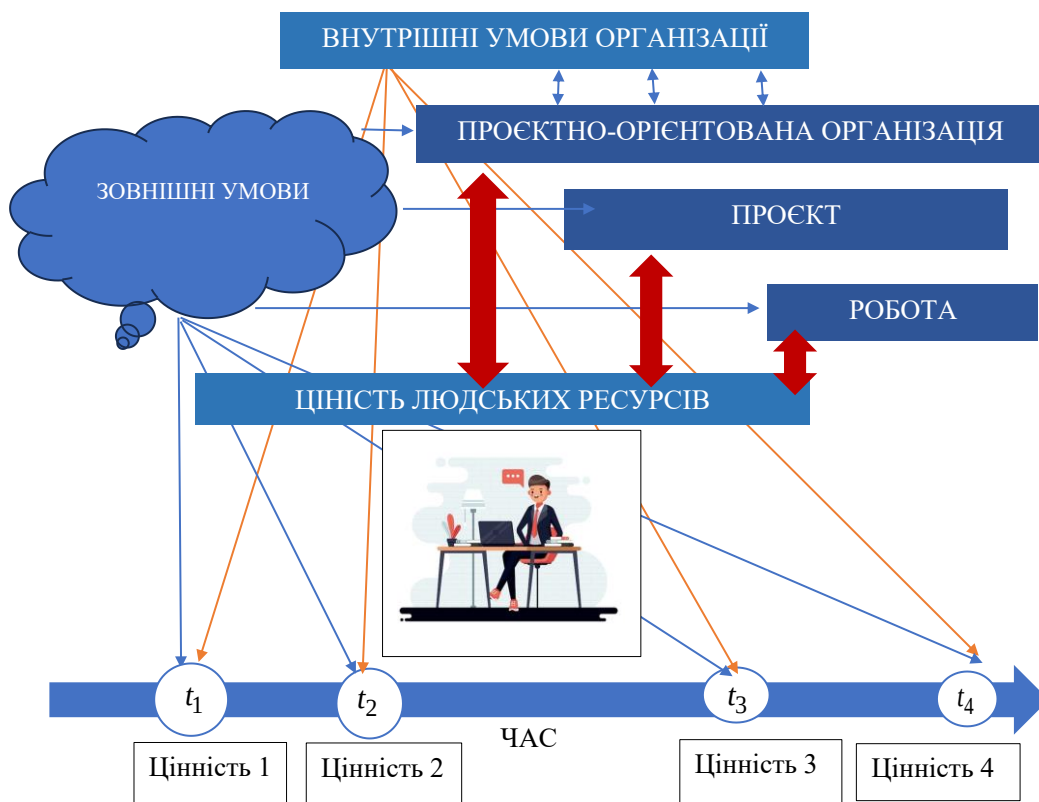

Рис. 1. Системний розгляд цінності одиниці людських ресурсів проєктно-орієнтованої організації

Таким чином, три компоненти цінності відображають три рівні розгляду

людських ресурсів. Дані цінності людських ресурсів відображають кількісну оцінку співвідношення необхідних характеристик (якостей) працівника з тими, що є. Слід зазначити, що необхідні якості (характеристики) є динамічними категоріями та визначаються в залежності від зовнішніх та внутрішніх умов організації / проекту / роботи. Отже, цінність працівника на рівні роботи формує внесок у цінність працівника на рівні проекту. Сукупність цінностей працівника з точки зору множини проєктів, в яких даній працівник може прийняти участь, обумовлює цінність працівника для проєктно-орієнтованої організації в цілому. Слід зазначити, що даний підхід можна застосувати не тільки для проєктно-орієнтованих компаній, а поширити на звичайні компанії з урахуванням структури їх діяльності.

Висновки. Таким чином, запропонована концепція багаторівневого розгляду цінності працівника передбачає наступний ланцюг цінностей – робота, проєкт, організація, причому цінність для проєкту та організації є інтегрованими величинами, які формуються під впливом множини відповідних цінностей для робіт проєкту та сукупності проєктів, в яких працівник може прийняти участь.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Pavlova, N., Onyshchenko, S., Obronova, A., Chebanova, T., Andriievskaya, V. Creating the Agile Model to Manage the Activities of Project Oriented Transport Companies. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 2021. 1(3), P. 109. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2021.225529>
2. Bondar A. (2020) Management of human resources of the project-oriented organization based on the profile of the specialist and the degree of its uniqueness. *Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості*, 1 (11), 28-34.
3. Обронова, А. М., Бондар, А. В., & Онищенко, С. П. (2022). Моніторинг якості процесів управління проєктом на базі ентропійної концепції. *Бізнес Інформ*, (1), 438-444. <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001335357>
4. Bushuyev, S., Bushuieva, V., Onyshchenko, S., & Bondar, A. (2021, April).

Modeling the Dynamics of Information Panic in Society. COVID-19 case. CEUR Workshop Proceedings (pp. 400-408).

5. Bondar, A., Bushuyev, S., Bushuyeva, N., & Onyshchenko, S. (2020, September). Action-entropy Approach to Modelling of ‘Infodemic Pandemic’ System on the COVID-19 Case. In 2020 IEEE 15th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT) (Vol. 2, pp. 215-220). IEEE. <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/9321998>

ЦИФРОВІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ: РОЗВИТОК ТА НОВІ МОЖЛИВОСТІ

Якіна Наталія Олександрівна,

Студентка

Прокопова Олена Миколаївна,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри обліку та оподаткування

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Анотація. Матеріали тез присвячені впливу сучасних технологій на сферу бухгалтерського обліку, зокрема цифровізації та штучного інтелекту. У роботі проаналізована еволюція програмного забезпечення, а також наслідки заборони російських продуктів в Україні, якими активно користувалися підприємці. Особливу увагу приділено використанню ШІ у бухгалтерії для автоматизації, прогнозування та виявлення шахрайства на прикладі таких компаній, як Deloitte, EY і MindBridge. Зроблено висновок про важливість відкритості до інновацій і підтримки вітчизняного розробника в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: Бухгалтерський облік, цифровізація, штучний інтелект, автоматизація, технології.

Вступ. Технології, що активно розвиваються протягом століть, задіяні в багатьох галузях, особливо в тих сферах, які потребують чітких та правильних розрахунків, уважності до деталей та пильності до помилок. Бухгалтерський облік подібна практика не оминула: цифровізація, тобто впровадження цифрових технологій в усі сфери життя, полегшує ведення бухгалтерського обліку та всі необхідні для підприємства розрахунки. Наразі ми маємо змогу використовувати різноманітні програми для обчислень, платформи для зберігання інформації, а також штучний інтелект, який вже вносить великі зміни в наше життя.

Мета роботи. Метою цієї роботи є дослідити розвиток допоміжних технологій у сфері бухгалтерського обліку в Україні. Також важливим завданням стало на реальних прикладах продемонструвати різноманіття українських та іноземних ПЗ, які можна використовувати замість ПЗ країни-агресора.

Матеріали та методи. Для написання тез був використаний великий об'єм інтернет-джерел, були проаналізовані дослідження інших авторів на тему оптимізації бухгалтерського обліку та використання штучного інтелекту в підприємстві.

Результати та обговорення. Використання технологій у бухгалтерському обліку розвивалося поступово: починали з Microsoft Excel, який справлявся з розрахунками та оформленням таблиць, але все ще мав обмежений функціонал. Тож почали створюватися цілі програмні забезпечення, які мали широкий функціонал та зручний інтерфейс. Найяскравішим прикладом ПЗ, яким активно користувалися в тому числі й українські підприємці, є програма 1С. Доступна за ціною, з різноманітними функціями та можливістю доробки потрібних елементів власноруч – все це стало перевагами, які допомогли цьому ПЗ захопити ринок [5]. Переламним моментом у використанні 1С став Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року "Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)"», коли через російську агресію у 2014 році вирішили заборонити використання російських програм, адже це пряме фінансування країни-агресора [4]. Згодом рішення було подовжене, а після початку повномасштабного вторгнення багато підприємців за власним бажанням відмовляються від використання російського програмного забезпечення.

Існує багато альтернативних бухгалтерських програмних продуктів, однією з найвідоміших є програма BAS від польського виробника. Але не обов'язково зупинятися на іноземних виробниках, оскільки вже є багато українських програмних продуктів, зокрема:

- M.E.DOC, що дозволяє обмінюватися документами з контрагентами та подавати звітність контролюючим органам;
- Dilovod – за ним підприємцям легко вести звітність, навіть якщо вони не мають глибоких знань у сфері бухгалтерії;
- BOOKKEEPER – підходить для бухгалтерів-аутсорсерів [2].

Таким чином, можна дійти висновку, що українські виробники зосереджуються на створенні спеціалізованих програм на кожний випадок, намагаючись слідкувати за світовими тенденціями.

Світовою тенденцією зараз, безумовно, можна назвати штучний інтелект (далі ШІ). Найпершим і найголовнішим способом використання ШІ у бухгалтерському обліку є аналіз та обробка даних. Прикладом може стати перетворення знайденої інформації у потрібний формат. Об'ємні документи, тривалі відео та аудіо, картинки – розгляд цих першоджерел потребує великої кількості часу. А тому багато компаній вже звертається до ШІ, який здатен з об'ємного документу виписати найголовніше, а відео, аудіо та картинки перетворити у текст [7]. Зручним у цій взаємодії є також те, що ШІ може перетворити потрібну інформацію у схеми, таблиці, графіки. Живим прикладом такого використання ШІ є компанія Deloitte, що надає послуги з консалтингу та аудиту. Вони розробили внутрішню платформу для автоматизованого огляду документів. Технології обробляють величезні обсяги контрактів та знаходять ключову інформацію миттєво [6]. Кожен знає, у бухгалтерському обліку цінується якісне та уважне узагальнення інформації. Другим способом використання ШІ у бухгалтерському обліку може бути прогнозування майбутніх результатів за допомогою постійного моніторингу та оцінки даних. У приклад можна навести програмне забезпечення MindBridge, яке аналізує величезні обсяги даних, автоматично позначаючи так звані «високоризикові» транзакції, пов'язані з великими сумами грошей [3]. У бухгалтерському обліку, де людський фактор часто стає причиною певних непорозумінь та помилок, подібний інструмент може стати неабиякою підтримкою. Останнім способом використання ШІ у бухгалтерському обліку, який варто згадати, є виявлення

шахрайства під час роботи з іншими компаніями. Завдяки правильно налаштованим алгоритмам та якісному попередньому навчанню, системи штучного інтелекту можуть ефективно виявляти підозрілі транзакції та аномалії, які можуть бути ознаками шахрайства [1]. Подібний підхід продемонструвала компанія Ernst & Young Global Limited (EY) аналізуються контракти, договори, звіти, щоб виявити ризики шахрайства чи суттєві помилки. Тобто ШІ не обмежується базовими розрахунками, він здатний виконувати важчі та серйозніші задачі.

Висновки. Важливим є зазначити про постійний розвиток технологій, які полегшують роботу бухгалтерів. Попри всі перешкоди та нестабільну ситуацію у країні українські виробники створюють якісний продукт для широкого використання, поступово заміщуючи інструменти російського походження. Для нас критично важливим є постійно розвиватися та бути відкритими до інновацій, які використовують провідні держави світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гнатєва Т., Златова М., Яковенко А. (2024). Особливості використання штучного інтелекту для потреб бухгалтерського обліку та управління підприємством. Економічний вісник Причорномор'я, (5). DOI: <https://doi.org/10.37000/ebbsl.2024.05.01>
2. Переходимо на українське: 7 програм для бухгалтерського обліку на заміну російському ПЗ. 08.04.2024. URL: <https://finacademy.net/ua/materials/article/perehodimo-na-ukrayinske>
3. Топ-7 інструментів для бухгалтерів у 2025 році. 29.03.2024. URL: <https://transkriptor.com/uk/%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B1%D1%83%D1%85%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B2/>
4. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №133/2017. 15.05.2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>

5. Що таке 1С і чому її важко (але потрібно) замінити в Україні. Думка. 22.07.2022. URL: <https://itc.ua/ua/articles/shho-take-1s-i-chomu-yiyi-vazhko-zaminiti-v-ukrayini-dumka/>

6. Як використовувати AI у бухгалтерському обліку – огляд 10 найкращих сервісів. 09.10.2024. URL: <https://genius.space/lab/yak-vikoristovuvati-ai-u-buhgalterskomu-obliku-oglyad-10-najkrashhih-servisiv/>

7. Як ШІ допомагає з бухгалтерією та оптимізує бізнес-процеси. 02.10.2024. URL: <https://dilovod.ua/blog/yak-shi-dopomagaе-z-buhgalterieyu-ta-optimizue-biznes/>

РОЗВИТОК ІМІДЖУ КОМПАНІЇ NETFLIX

Ясишена Валентина Валеріївна,

доктор економічних наук, професор,

Бершадський Андрій Олександрович,

студент 2 курсу, спеціальності «Підприємництво та торгівля»,

Вінницький навчально-науковий інститут економіки

Західноукраїнського національного університету

м. Вінниця, Україна

Вступ. Для розвитку сучасних компаній важливо стежити за тим, як це здійснюють найуспішніші компанії світу і використовувати їх досвід. Завдяки цьому ми можемо зробити діяльність вітчизняних компаній більш ефективним. Для цього об'єктом спостереження була обрана компанія Netflix. “За даними сайту “Brand Finance GIFT” її вартість на 2024 рік складає 294 мільярди доларів, а також її місце за рік зросло на 22 позиції в рейтингу” [1].

Мета роботи. Дослідження етапів розвитку компанії Netflix і створення її іміджу.

Матеріали та методи. Інформаційною базою дослідження були: офіційний сайт компанії Netflix, сайт “Brand Finance GIFT” та інші сайти на яких висвітлено історію розвитку та іміджу компанії. Під час дослідження використовувалися такі методи: історичний, порівняння, узагальнення.

Результати та обговорення. “Netflix – це одна з найбільших світових платформ для перегляду фільмів та серіалів за підпискою. Її історія розвитку є прикладом успішної трансформації бізнес-моделі та побудови потужного бренду. Netflix пройшов шлях від початкового прокату DVD до глобальної стрімінгової платформи, що включає інновації в контенті, маркетингу та стратегії розвитку” [2].

Заснування компанії Netflix відбулося у 1997 році, Рідом Хастінгсом та Марком Рендольфом у США, розпочавши свою діяльність як онлайн-сервіс з оренди DVD-дисків. Та пропонувала прокат цих дисків через пошту, що стало кращою альтернативою традиційним відеопрокатам. З часом компанія

перейшла у глобальну стрімінгову платформу, це дозволило користувачам переглядати контент без необхідності завантаження. Цей процес супроводжувався ретельним формуванням та розвитком іміджу бренду, що відображало інноваційність, доступність та орієнтованість на користувачів. Цей крок став важливим етапом у розвитку компанії та змінив індустрію розваг.

“Початковий етап розвитку Netflix акцентувався на зручності та доступності. У 2007 році компанія здійснила перехід до моделі онлайн-стрімінгу, що дозволило їй значно розширити аудиторію. Цей крок супроводжувався оновленням візуальної ідентичності бренду, зокрема зміною логотипу, що став більш сучасним та впізнаваним” [4]. Netflix розпочав свою міжнародну експансію у 2010 році, коли сервіс став доступним у Канаді. З того часу компанія поступово розширювала свою присутність на глобальному ринку.

З 2013 року Netflix розпочала виробництво оригінальних серіалів зробивши значний крок у розвитку власного контенту, випустивши серіал "Картковий будинок". Цей проект став першим оригінальним серіалом компанії і здобув визнання критиків та глядачів. Успіх "Карткового будинку" надихнув Netflix на створення інших оригінальних проектів, таких як "Венздей" та "Гаррі та Меган".. Ці проекти не лише здобули критичне визнання, але й стали символами нової ери в телевізійній індустрії, де контент ставав доступним для глядачів у будь-який час. Інвестиції у власне виробництво контенту стали ключовим елементом стратегії компанії. Це дозволило Netflix зміцнити свій імідж як інноватора та лідера в галузі. У 2016 році Netflix оголосив про запуск у 130 нових країнах, що зробило сервіс доступним майже у всіх куточках світу, включаючи Україну. Цей крок значно збільшив кількість користувачів та зміцнив позиції компанії на світовому ринку.

Імідж Netflix як бренду побудований на інноваціях, якості контенту та зручності користування. Компанія активно використовує сучасні технології для персоналізації рекомендацій та покращення користувацького досвіду. Маркетингові кампанії Netflix часто включають інтерактивні елементи, що

залучають глядачів та створюють додаткову цінність для користувачів. Корпоративна культура Netflix базується на принципах свободи та відповідальності. Компанія надає своїм співробітникам значну автономію, очікуючи при цьому високих результатів та відповідальності за прийняті рішення. Цей підхід сприяє створенню середовища, де інновації та креативність є основними рушійними силами розвитку бренду.

“Незважаючи на успіхи зі зростанням компанії виникли нові виклики, зокрема необхідність адаптації корпоративної культури до змін у зовнішньому середовищі. Наприклад, таких як конкуренція з іншими стрімінговими платформами та необхідність постійного оновлення контенту, а також у 2021 році співробітники Netflix організували страйк на знак протесту проти підтримки компанією комедійного шоу Дейва Шаппелла, що викликало обговорення етичних стандартів та політики компанії щодо контенту. Цей інцидент став важливим моментом у розвитку іміджу Netflix, підкреслюючи важливість балансу між творчою свободою та соціальною відповідальністю” [5].

Сьогодні Netflix продовжує розвивати свій імідж через інновації та адаптацію до змінюваних умов ринку. Компанія активно впроваджує нові технології, розширює контентну пропозицію та зберігає орієнтацію на користувача. Це дозволяє їй залишатися конкурентоспроможною та підтримувати позитивний імідж на глобальному ринку.

Висновок. Розвиток іміджу Netflix є прикладом успішної трансформації компанії від традиційного бізнесу до глобального лідера в індустрії розваг. Компанія продовжує розвиватися, враховуючи потреби користувачів та тенденції індустрії розваг. Її історія демонструє важливість інновацій, стратегічного планування та орієнтації на якість у побудові успішного бренду. Цей процес супроводжувався стратегічними рішеннями, які враховували потреби та очікування аудиторії, а також зміни в зовнішньому середовищі. Подальший розвиток бренду залежатиме від здатності компанії адаптуватися до нових викликів та зберігати свою унікальність на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Топ – 100 компаній за загальною нематеріальною вартістю. URL: <https://brandirectory.com/reports/global-intangible-finance-tracker-gift/2024>
2. «Історія Netflix» - Стиль життя. URL: https://thayka.ru/entertainment/netflix-snimut-film-po-avtobiografii-osnovatela-nike.html?utm_source=chatgpt.com
3. «Історія компанії Netflix: від крихітного прокату до короля серіалів» - Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/publscations/2023/02/25/697439>
4. Історія логотипу Netflix: як культовий логотип розвивається з часом. URL: <https://visualhierarchy.co/netflix-logo-history>
5. Культура, культурна риси та основні цінності Netflix. URL: https://panmore.com/netflix-culture-cultural-traits-core-values-case-study#google_vignette
6. «Netflix» - Вікіпедія. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Netflix>

LEGAL SCIENCES

SPECIFICITY OF LEGAL REGULATION OF ENCOURAGEMENT OF CIVIL SERVANTS WITHIN THE LIMITS OF LABOR AND LEGAL MECHANISMS OF ENSURING SERVICE DISCIPLINE

Grechyshkin Egor Yuriyovych,

3rd year cadet, Dnipro
State University of Internal Affairs

Loginova Maryna Viktorivna,

lecturer at the Department
of Civil Law and Procedure,

Dnipro State University
of Internal Affairs

Language advisor:

Krasnopol'skyi Volodymyr Eduardovych,

Doctor of Pedagogical
Sciences, Professor,

Professor at the Department
of Language Training,

Dnipro State University
of Internal Affairs

The effective functioning of the state apparatus largely depends on the level of discipline among civil servants. Ensuring official discipline is not only a matter of control and responsibility but also an important part of the employee motivation system. One of the key elements of this system is the incentive mechanism. The legal regulation of encouraging civil servants has its characteristics, due to the specifics of public service, high ethical requirements for the behavior of officials, and the need to observe legality and transparency in management processes. Within the framework of labor and legal methods, incentives are considered tools for stimulating conscientious work, increasing professional responsibility, and maintaining an appropriate level of discipline.

Methods of legal regulation are a component of the legal system, which is implemented through certain methods, techniques, tools, and directions of the legal influence of individual legal norms on public relations. In the scientific literature, these methods are defined differently. In particular [1, c. 62]:

1. As methods and techniques of direct influence of executive authorities (or officials) within the limits of the powers granted to them on subordinate structures and citizens, in compliance with the established procedures;

2. As a set of general and special legal means used by the legislator to ensure the operation of the rules of law in the field of regulation;

3. Various methods of legal influence, the combination of which determines the legal status and mutual position of the parties in legal relations.

In our view, the concept of a single universal method of legal regulation does not accurately reflect the true nature of modern social relations. The method of labor legal regulation should be understood as a collection of legal techniques, means, methods, and directions employed to govern labor relations. This method is founded on the principle of equality between the parties, alongside elements of subordination that are characteristic of the labor sphere. Methods for ensuring labor discipline consist of tools of legal influence designed to establish order within labor relations. Their purpose is to encourage employees to fulfill their functional duties effectively, achieve high performance results, and maintain an efficient labor process organization [2, p. 107]. In this context, the system of labor and legal methods for ensuring official discipline is based on two fundamental elements: encouragement and coercion. While they are opposites, they are also complementary means that contribute to maintaining labor order and motivating employees to perform their duties conscientiously and productively, in accordance with the current legislation of Ukraine. The method of encouragement is implemented through the use of a system of material and non-material incentives for employees, which are designed to motivate them to perform their assigned labor functions and duties diligently. This method, as a means of ensuring labor discipline, has several characteristic features: it is positive, rewarding, individualized, economically oriented, episodic, and includes

both internally and externally motivated incentives [3, p. 160].

In the case of civil servants, the incentive acquires an additional status value. It manifests itself in the potential for career growth and the attainment of regular or extraordinary ranks, which, in turn, impacts their level of material support.

The normative and legal regulation of encouraging civil servants comprises a system of legal norms that specify the conditions, grounds, and procedures for applying incentives to civil servants. This regulation has several characteristic features [4, p. 115]. First is personality, which involves an individual approach to each civil servant, considering their work results and achievements [4, p. 116]. Secondly, differentiation is evident in the establishment of various forms of encouragement and special rules for their application. These rules are governed not only by general labor legislation (Code of Ukraine) but also by a specific act – the Law of Ukraine "On Civil Service."

The Law of Civil Procedure of Ukraine defines general approaches to the procedure for applying incentives and their types, while the relevant law details the procedure for their use exclusively for civil servants. Within this process, three main stages can be distinguished:

1. Decision by the manager on the application of the incentive;
2. Preparation of documentation (order) taking into account the requirements of office work;
3. Solemn announcement or presentation of an incentive to an employee.

The Law of Ukraine "On Civil Service" not only specifies the types of incentives and authorized entities that have the right to appoint them, but also contains a clear restriction: a civil servant cannot be granted an incentive during the period of disciplinary action. This creates a legal conflict of the impossibility of simultaneously applying incentive measures and disciplinary influence to one person.

Consequently, the legal regulation of encouraging civil servants within the framework of labor and legal mechanisms is an important component of the system of ensuring official discipline. It has a number of features due to the public-legal nature of the civil service, the specifics of the status of a civil servant, and the need to

ensure the effective functioning of government bodies. Encouragement is not only a tool for motivation to conscientious work, but also a means of maintaining labor order, forming loyalty, and increasing the prestige of civil service. At the same time, it is subject to a strict regulatory and legal order, which covers both the general labor legislation (Cor Code of Ukraine) and the special one - the Law of Ukraine "On Civil Service".

The establishment of clear grounds, forms, and procedures for the application of incentives contributes to ensuring fairness, transparency, and efficiency in the field of civil service personnel management. It is also important that the regulatory framework excludes the possibility of simultaneous application of incentives and disciplinary sanctions, which guarantees compliance with the principle of legal certainty. In general, the effective implementation of incentive mechanisms is a crucial condition for the stable development of the civil service, enhancing professional motivation, and maintaining the proper level of discipline within the public administration system.

REFERENCES:

1. Labor law: preparation for the exam: textbook/number of author: O. Yunin, K. R. Rezvorovych, N. Uvarova, etc. Dnipro: Dnipro State University of Internal Affairs, 2023. 100 p.
2. Drozd O. Motivation and encouragement of employees in public authorities: qualification work for obtaining an educational degree "master": special. 281 "Public management and administration" / O. Drozd; CHNU named after. Petro Mohyla. – Mykolaiv, 2022. – 115 p.
3. Bondar V. Motivation of labor activity of civil servants: domestic and world experience [Text] / V. Bondar // University scientific notes. – Khmelnytskyi, 2006. – № 3–4. – P. 158–167.
4. Visitska D. O. Motivation of civil servants in the administrative management system / Visitska D. O. // Economics and organization of management.-2021.- №1(41).-P. 113-121.

IMPROVING ENGLISH SPEAKING SKILLS FOR PROFESSIONAL SITUATIONAL IN POLICE

Grechyshkin Egor,
Dnipro State University of Internal Affairs
Academic supervisor:
Krasnopolsky V. E.,
Professor, Doctor of Education,
Dnipro State University of Internal Affairs

In today's context of globalization and increasing international cooperation, the role of English as a means of professional communication is becoming particularly relevant, especially in the field of law enforcement. Police officers increasingly interact with foreign citizens, representatives of international organizations, and participate in joint operations and training with colleagues from other countries. Therefore, proficiency in English – particularly spoken communication skills – is an essential component of professional training for police officers.

Spoken language is a key tool in a police officer's professional communication. It encompasses a wide range of situations – from interviewing witnesses and communicating with victims to conducting briefings and coordinating actions during emergencies. Effective mastery of English for such purposes requires not only general language proficiency but also command of professional terminology, development of spontaneous speaking skills, and the ability to respond quickly in complex communicative situations.

Should be noted, that English is not merely a skill but a vital tool for modern law enforcement officers, enabling effective communication in cross-border operations, collaboration with international agencies, and interactions with diverse communities [1]

In my opinion, an important factor in the preparation of future police officers is the training of their communicative competence. It includes not only knowledge of lexical and grammatical material, but also the ability to apply it in specific communicative situations. According to the definition of the Common European

Guidelines for Language Education (CEFR), communicative competence includes linguistic, sociolinguistic and pragmatic competences. In the context of law enforcement, intercultural competence should be added to this, which allows effective communication with representatives of other cultures.

The issue of the importance of language for the activities of the Ukrainian police is quite diverse, as each case requires an individual approach. In my opinion, Ukraine is taking the right reform measures and is in line with the Constitution of Ukraine. According to the Constitution of Ukraine, the Ukrainian language is the state language of Ukraine, and the state is obliged to ensure its comprehensive development and functioning in all spheres of public life throughout the country. Ukraine also guarantees the free development, use and protection of other languages of national minorities in Ukraine, as well as promotes the study of languages of international communication. The use of languages in Ukraine is regulated by the Constitution and laws. [2]

Modern approaches to teaching recommend combining communicative methodology with professionally oriented learning (ESP – English for Specific Purposes), which allows you to effectively adapt language training to the needs of a particular profession. Nowadays, good command of foreign languages is an integral part of our life and professional activity. Internet connection and open borders for cooperation with partners from abroad make it obligatory to use a common language for efficient communication. [3]

Thus, improving the skills of oral speech in English in professional situations contributes to increasing the overall effectiveness of police officers, strengthening international interaction and forming a positive image of law enforcement agencies at the international level.

LITERATURE:

1. Fountoulakis M. Standardizing ESP Pedagogy: A Critical Evaluation of Language Training for Law Enforcement Cadets //International Journal of Higher Education Pedagogies. – 2025. – T. 6. – №. 1. – C. 23-34.

2. Krasnopolsky, Volodymyr, and Vitalii Kovalchuk. "English in the activities of the national police of Ukraine." (2024).

3. Halenko Y., Nikolajová Kupferschmidtová E. Methods of teaching foreign languages at police academies: Ukrainian and international experience. – 2022.

DISINFORMATION AS A THREAT TO HUMAN RIGHTS

Hrebeniuk Dmytro

Phd, associate professor of the department
of international and european law

National university

«Odesa law academy»

<https://orcid.org/0000-0001-9682-3017>

Salita Mikhail

Master's in International Law

(National University "Odessa Law Academy"),

Master of Library and Information Science (Pratt Institute),

Master of Education and Special Education

(Touro University), Advanced Post Master's Certificates

in Applied Behavioral Analysis and Bilingual Education (Touro University),

Certificate in Documentary Film Production

(New York Film Academy),

Bachelor of Science in Social Studies

(CUNY Baccalaureate Program),

Associate of Science in Mental Health and Human Services

(Kingsborough Community College)

<https://orcid.org/0009-0006-0882-8082>

In the current transitional reality, in which data dissemination technologies are rapidly evolving, the problem of disinformation has become particularly new. This phenomenon can be identified in the context of the use of artificially created materials in the media and even the deliberate use of manipulation by state or non-state actors. The phenomenon of disinformation is increasingly being used as a tool of influence that undermines the fundamental principles of democracy, the rule of law and respect for human rights. Disinformation, as the deliberate dissemination of false or distorted information with the intent to mislead, creates conditions in which human rights are threatened, including the right to access information, freedom of opinion and expression, the right to participate in public life, and the right to privacy. In times of armed conflict or a state of emergency, the consequences of using various forms of disinformation can be catastrophic, including by inciting hatred, justifying violence

or delegitimizing democratic institutions.

Despite the widespread discussion of the nature of this phenomenon in public and political discourse, the issue of how disinformation violates human rights from a legal perspective still remains insufficiently researched. To a certain extent, there is a need to correlate the fight against disinformation with the guarantees of freedom of expression protected by international human rights law. In this context, the task of finding a balance between the need to protect society from harmful information influences and ensuring the free exchange of ideas in an open society becomes particularly relevant.

The purpose of this study is to clarify the nature of “disinformation” as a legally significant phenomenon and its already established impact in the context of implementing human rights protection instruments within the framework of possible legal response mechanisms, taking into account international standards.

Realizing Churchill's statement, "Many forms of government have been tried and will be tried in this world of sin and sorrow. No one claims that democracy is perfect or wise. Indeed, it has been said that democracy is the worst form of government except for all other forms that have been tried from time to time" [10]. The value of this opinion lies, in particular, in guaranteeing freedom of access to objective information, which is a fundamental prerequisite for the realization of human rights. Instead, the phenomenon studied in this paper, which consists in the targeted dissemination of false or manipulative messages, poses not only an information but also a legal threat, as it affects a person's ability to make their own choices or form their own beliefs and participate in various spheres of life.

It is worth noting that the evolutionary aspect quite convincingly shows that “disinformation” has played a significant role in the formation and support of various political and legal regimes, and in general, this form of information use has even become a tool for dehumanizing certain groups of the population, legitimizing violence and mass crimes. The widespread use of “disinformation” mechanisms and the justification of manipulative influence on the mass consciousness eventually led to massive human rights violations ranging from restrictions on freedom of thought to

crimes against humanity. “Disinformation” became a systemic part of the policy of various actors, where a model of collective consciousness was formed or alternative opinions were equated with “enemy propaganda,” and the “only correct” information was disseminated through state instruments of influence.

At this stage of this research, it should be noted that the concept of “disinformation” in the scientific literature is defined as altered, deliberately false or intentionally edited information, and even as a process of information and psychological influence on the consciousness and behavior of the target audience. At the same time, depending on the approach to the analysis of this phenomenon, scholars classify “disinformation” or “misinformation” as one of the key methods of special information operations [6, p. 79].

As of today, “disinformation” has transformed into one of the key tools of hybrid warfare, which poses significant risks to the national security of states. Taking into account scientific approaches, disinformation should be understood as the deliberate dissemination of false information aimed at forming a distorted perception of reality and manipulating public consciousness. In the process of hybrid confrontation, “disinformation” serves as a tool that allows to realize military and political intentions without the direct use of armed force [4, p. 205].

The current state of the phenomenon shows that it has undergone a transformation into the digital dimension, but the consequences remain somewhat similar. The spread of fake news, conspiracy theories, influence information campaigns, and the above examples contribute to the polarization of societies and undermine democratic ones. In these circumstances, the fight against disinformation has become one of the “key” aspects of international human rights discourse. In the 21st century, disinformation has become unprecedentedly widespread thanks to digital technologies and global social networks. Information attacks, hybrid threats, fake news, bots, diplomatic fakes, all these examples have become new forms of information influence that not only distort reality but also undermine the foundations of the democratic system, threatening information human rights. It is noteworthy that “disinformation” affects political processes, elections, public safety, and health, in

particular during the state of emergency.

“Disinformation” as a phenomenon has gone beyond the realm of political rhetoric and has become a serious legal challenge. In the context of digitalization, regulatory approaches should be based on respect for human rights, including freedom of expression, and at the same time provide mechanisms for liability for intentional misrepresentation that has socially dangerous consequences. This phenomenon is increasingly viewed not only as a problem of the media environment or information security, but as an issue that has a direct impact on the realization of human rights, democratic governance and social stability. The growth of digital technologies, global accessibility of the Internet, development of algorithmic systems and social networks have contributed to the unprecedented spread of false and manipulative information. As a result, disinformation has become the subject of attention of international institutions that are trying to form a common understanding of this phenomenon and develop effective response mechanisms.

Despite the active debate, it is worth noting that the following related terms are most often used: disinformation, misinformation, and information manipulation. Disinformation is interpreted as the intentional creation and dissemination of false information with the intent to mislead, while misinformation is the dissemination of false information without the intent to mislead. The presence of intent is the key feature that distinguishes disinformation as a particularly dangerous form of communication [5, p. 8-9].

The existing legal reality has repeatedly proved that international humanitarian law plays a significant role in ensuring the protection of civilians during armed conflicts. However, with the development of globalization and the transformation of forms of armed conflict, new challenges arise that require a de facto rethinking of traditional approaches and the improvement of both legal norms and relevant institutional mechanisms. In the context of digitalization, when information technology significantly changes the nature of warfare, threats such as disinformation and cyberattacks come to the fore, gaining effectiveness commensurate with traditional forms of physical violence. This trend is particularly evident in modern

armed conflicts [2, p. 85].

The development of information human rights is a natural consequence of the current stage of development of society and the level of cultural evolution. This category of human rights has emerged as a response to the challenges posed by the information and digital revolution and constitutes a new generation of rights that are closely related to the complexity of global problems of humanity and the dynamics of scientific and technological progress. As the so-called “fourth generation” rights, they are a prerequisite for the functioning of both civil society and the rule of law. In the scientific literature, this category is referred to in different ways, such as the right to information, the right to access information technology, communication or information rights [1, p. 35].

Human information rights are a set of rights that ensure the freedom to receive, store, disseminate, use information and protection against manipulations that may restrict freedom of opinion or access to truthful sources. These rights do not always have a special name as “information rights”, but they are enshrined in a number of international and regional human rights documents, as well as in national legislation [3, p. 55].

Noting the universal mechanisms, the research focus is on the United Nations (hereinafter referred to as the UN), so the legal acts often emphasize that “disinformation” can form a percolating space where trust in state institutions is undermined and human rights are threatened. The UN Secretary-General's report “On Disinformation in the Digital Age” emphasizes that distorted or intentionally false elements are used to reinforce discrimination, stigmatization, incitement to hatred and violence, in particular against minorities, women, migrants and human rights defenders [8].

Focusing on regional mechanisms, it is worth noting that the Council of Europe, within the framework of the implementation of the European Convention on Human Rights, emphasizes the importance of maintaining a balance between combating “disinformation” and ensuring freedom of expression. The Committee of Ministers of the Council of Europe emphasizes that states are obliged to ensure

transparency of information sources, media education of citizens and support for independent media, as well as refrain from excessive interference with online content that may have the effect of “cooling” freedom of speech [7]. The European Union is also actively working to create a framework approach to “disinformation”. The documents of the institutions of this association recognize disinformation as a form of hybrid threat that can affect the internal political stability of member states, in particular in the context of external interference. The Strategy for Countering Disinformation states that the basic principle should be respect for fundamental rights, including freedom of expression, and that response mechanisms should involve the participation of states, business, civil society and independent experts [9].

Thus, the current international understanding of “disinformation” is gradually evolving from a purely security discourse to a human rights perspective. “Disinformation” is recognized not only as an instrument of political or geopolitical influence, but also as a challenge to human rights, which requires a delicate legal balance between security and freedom.

REFERENCES

1. Войтович П. Становлення організаційно-правового механізму захисту інформаційних прав людини // Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. – 2024. – №. 2 (74). – С. 32-37.
2. Лук’янченко Є. В. Міжнародне гуманітарне право у цифрову епоху: виклики дезінформації для гуманітарного реагування // Міжнародне гуманітарне право та основи безпеки у період збройних. – 2025. – С. 85.
3. Тихомиров О. О. Еволюція інформаційних прав людини // Інформація і право. – 2023. – №. 1 (44). – С. 50-57.
4. Хамітов Р. Р. Дезінформація як елемент гібридної війни. Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України : матеріали XI Всеукраїнської заочної наук.-практ. конф., м. Київ, 25 квітня 2025 р. Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. С. 205-206.

5. Шевченко В. Різновиди маніпуляцій в онлайн-медіа і соцмережах // Образ. 2025. Вип. 1 (47). С. 6-18. DOI: [https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.1\(47\)-6-18](https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.1(47)-6-18)
6. Шлапаченко В. М. Дезінформація як спосіб інформаційно-психологічного впливу // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2013. – №. 2. – С. 78-86.
7. Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2017)xx of the Committee of Ministers to member states on media pluralism and transparency of media ownership [Electronic resource]. – Strasbourg: Council of Europe, 2017. – Access mode: <https://rm.coe.int/recommendation-cm-rec-2017x-xx-of-the-committee-of-ministers-to-member/168073197e>
8. Countering disinformation for the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms. Report General Assembly United Nations A/77/287. 12.08.2022. URL: <https://docs.un.org/en/A/77/287>
9. European Commission; High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. Action Plan Against Disinformation [Electronic resource]. – Brussels: European Commission, 2018. – 12 p. – Access mode: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/action_plan_against_disinformation.pdf
10. The Worst Form of Government. International Churchill Society. URL: <https://winstonchurchill.org/resources/quotes/the-worst-form-of-government/>

CYBERCRIME PREVENTION: KEY ASPECTS AND CHALLENGES

Березенко Наталія Олегівна,
викладач кафедри іноземних мов
Годорожа Ольга Олександрівна,
здобувачка вищої освіти
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

Abstract: This article explores the issue of cybercrime, which becomes especially critical during wartime as both external adversaries and domestic actors engage in cyber warfare. The study analyzes the legal, technical, and economic aspects of combating cybercrime, with a focus on the Budapest Convention, which categorizes offenses related to data breaches, computer fraud, illegal content, and intellectual property violations. The research highlights common cybercrimes in Ukraine, such as ATM fraud, online scams, and financial cyberattacks, noting the challenges posed by criminals' rapid adaptation to legal changes and restricted access to banking records. The findings emphasize the need for international cooperation, technological advancements, and adaptive legislation to counter cyber threats and ensure digital security.

Keywords: Cybercrime, cyber warfare, Budapest Convention, digital security, financial fraud, online scams, cyberattacks, legal regulation, international cooperation, cybersecurity.

Introductions. Cybercrime is a pressing issue, especially during wartime, as both adversaries and domestic entities engage in cyber warfare. Awareness and protection against cyber threats are crucial for national security and economic stability. The methodological basis for combating cybercrime involves a comprehensive approach that integrates legal, technical, and economic aspects. Key preventive measures include international cooperation, technical security protocols, institutional mechanisms, legal initiatives, and regulatory frameworks.

Results and discussion. The Budapest Convention serves as the foundation for

cybercrime legislation, classifying cyber offenses into four main categories:

- 1) CIA-related crimes such as unauthorized access, data interference, illegal interception, and system disruption;
- 2) computer-related offenses, including fraud and forgery committed via digital means;
- 3) content-related offenses, such as child pornography, racism, and xenophobia;
- 4) intellectual property violations, including unauthorized reproduction and use of digital content [1 p. 8-9].

Cybercrimes are generally categorized into offenses related to economic and property matters (illegal financial operations, unauthorized business activities), crimes involving computer systems, and the distribution of unlawful digital content. The primary motivations behind cybercrimes include cyber fraud for information theft, cyber fraud for financial gain, and system interference for unauthorized access to automated management systems [1 p. 9-10].

According to the National Bank of Ukraine, the most common cybercrimes in Ukraine include ATM fraud (skimming, cash trapping, transaction reversal fraud), retail network fraud (fake merchant acquiring agreements, cloning of payment terminals), online fraud (phishing, development of malicious software for stealing financial data), and remote banking fraud (malware, unauthorized financial transactions) [1 p. 10-11].

Many European Union countries, including Germany, Spain, Italy, and Poland, have integrated the Budapest Convention into their national legal systems. Ukraine is also making legislative efforts to combat cybercrime. The Ukrainian Parliament has introduced a bill to amend the Criminal Code, establishing stricter liability for unauthorized data interference and cyber-related offenses during martial law [2].

However, investigating cybercrime presents significant challenges. Organized cybercriminals quickly adapt to legislative changes, making enforcement difficult. Banking records are crucial for tracking financial crimes, yet legal barriers restrict access to these documents. In the United States, court records provide valuable

financial crime data through the PACER system [3].

Conclusion: Effective combat against cybercrime requires a combination of international cooperation, innovative technologies, and continuous improvement of legal norms. It is essential to develop legislation that can adapt to new threats and prevent criminals from adjusting to changes in the legal framework. This will ensure reliable protection against cyber threats and maintain stability in the digital environment in the long term.

SOURCES

1. Департамент фінансових розслідувань Державна служба фінансового моніторингу України Кіберзлочини та відмивання грошей. : 2013 р. С. 8-11
URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/411/Типолог%20ДСФМУ/2013%2012%2025_tipolog2013.pdf

2. Армія кібервоїнів: міжнародно-правовий досвід у сфері боротьби з кіберзлочинністю. URL: [https://mind.ua/openmind/20270195-armiya kibervoyiniv-mizhnarodno-pravovij-dosvid-u-sferi-borotbi-z-kiberzlochinnisty](https://mind.ua/openmind/20270195-armiya-kibervoyiniv-mizhnarodno-pravovij-dosvid-u-sferi-borotbi-z-kiberzlochinnisty)

3. Розслідування діяльності організованої злочинності: відмивання грошей та фінансових злочинів. URL: <https://irrp.org.ua/posibnyk-dlya-rozsliduvannya-diyalnosti-organizovanoyi-zlochynnosti-vidmyvannya-groshej-ta-finansovi-zlochyny/>

ВПЛИВ АКТИВ СУДОВОЇ ВЛАДИ НА ПРОЦЕС ТЛУМАЧЕННЯ

Богдан Ольга Василівна

К.ю.н., доцент,

Мальцев Нікіта Дмитрович

студент

Київський національний університет

Навчально-науковий інститут права

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасна українська правова система переживає етап активного переосмислення ролі судової влади: рішення Верховного Суду дедалі частіше не лише застосовують норми права, а й уточнюють їх зміст у конкретних справах. Хоча нормативно-правові акти й надалі є офіційним джерелом права, процес євроінтеграції та практика Європейського суду з прав людини стимулюють зростання значущості судових рішень як орієнтирних для нижчих інстанцій. У такому контексті виникає нагальна потреба дослідити, якою мірою правові позиції Верховного Суду формують узгоджене «сміслові поле» для тлумачення норм, а також оцінити наслідки цього явища для законодавчої гілки влади, юридичної науки та освіти. Актуальність дослідження полягає в аналізі нових викликів, які постають перед правозастосовною практикою та науковим середовищем через поступове утвердження судового прецеденту в Україні.

Мета роботи. / Aim. Визначення міри впливу судових актів в Україні на процес тлумачення правових норм. Дослідження трансформації ролі судової влади у системі джерел права, зокрема в контексті нормативістської традиції та євроінтеграційних викликів. Оцінка, завдань та викликів, які стоять перед юридичною наукою та освітою в умовах зростання значущості судової практики. Аналіз сучасних тенденцій, щодо інтеграції правових позицій Верховного Суду та ЄСПЛ у правозастосовну практику та наукові дослідження.

Матеріали та методи./Materials and methods. До матеріалів та методів даного дослідження відносяться: документальний аналіз нормативно-правових

актів та постанов Верховного Суду, а також рішень ЄСПЛ, та також порівняння української судової практики з практикою ЄСПЛ та інших європейських країн щодо впливу судових актів на розвиток національного права. А також, теоретичний аналіз наукових праць, присвячених судовому прецеденту в Україні, концепцій, з метою виокремлення ключових концепцій і підходів до тлумачення права.

Результати та обговорення./Results and discussion. Судова влада відіграє ключову роль у процесі тлумачення правових норм, оскільки через рішення у певних категоріях справ вона доповнює та конкретизує законодавчу волю. В Україні історично утвердилась нормативістська традиція, яка передбачає пріоритетним джерелом права нормативно-правовий акт. Саме тому на тлі сучасних українських правових реалій та євроінтеграційних процесів, виникає нагальна потреба дослідити ступінь та характер впливу судових актів на процес правового тлумачення. Це також передбачає визнання викликів та завдань, які постають перед юридичною практикою, і пов'язано з правовою наукою та освітою.

Переосмислення ролі судових органів в процесі тлумачення відбулось наприкінці ХХ століття, так само як і встановлення незалежної України, коли постало питання про відхід від парадигми судових органів як «виключно користувачів норми права». Додатковим стимулом для цих змін стало входження України до Європейського правового простору, що вимагало врахування практики міжнародних судових органів.

Питання здійснення тлумачення судовими органами можна розглядати через теоретичну концепцію Нікласа Лумана, в якій він зазначав, що право є автономною соціальною системою, яка постійно адаптується до змін навколишнього середовища через механізм внутрішньої комунікації [1]. У даному випадку, судова влада виступає невід'ємною частиною правової системи та здійснює комунікацію через рішення судів, які в свою чергу, формують єдине смислове поле для тлумачення норм права.

Аналіз сучасної української правової системи підтверджує спостереження

Нікласа Лумана щодо тенденцій до самоорганізації через судову практику [1]. Зокрема, рішення Верховного Суду стали важливими точками комунікації, на які повинні орієнтуватися нижчі суди та брати до уваги під час тлумачення багатьох норм права. Вказані процеси неминуче викликали великий резонанс в українській правовій доктрині щодо місця судових рішень у системі джерел права. Низка науковців схилилась до того, що судова практика фактично є джерелом права, а отже є визначальною під час тлумачення норм права [2; 3].

Відтак, таке зростання ролі судової практики висуває нові вимоги до юридичної науки та освіти. Відповідно юридична освіта зобов'язана еволюціонувати, навчальні програми мають містити аналіз актуальної практики Верховного Суду та Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

В свою чергу, юридична наука також активно реагує на таке посилення ролі судової влади, а саме, якщо раніше науковці зосереджувались переважно на аналізі поточного законодавства, то тепер все більше досліджень присвячуються саме судовій практиці та ґрунтуються на правових позиціях Верховного Суду. Більше того, з'являються наукові праці, що досліджують теоретичні засади судового прецеденту в українській правовій системі, а також про так звані «квазіпрецеденти» та їх роль. Влучно наголошує О. О. Берназюк, що знання та використання правових позицій Верховного Суду набуває дедалі більшого значення для всіх, ким застосовуються норми права. Іншими словами, сучасний юрист-практик не може ігнорувати актуальну судову практику, що, в свою чергу, вимагає адаптації юридичної освіти та науки до цих реалій [2].

Як зазначалось вище юридична наука та освіта мають обов'язок еволюціонувати, наразі вже відбувається тісний діалог між судовими органами влади та академічною спільнотою. Судді все частіше вибудовують правові позиції у своїх рішеннях беручи до уваги розробки науковців. В свою чергу науковці під час підготовки наукових статей, монографій використовують еталонні судові рішення Верховного суду з правовими позиціями, що тлумачать норми права. Такий взаємний обмін не тільки збагачує теоретичне підґрунтя, а робить значний внесок в розвиток права.

З огляду на вищенаведені процеси, прогнозується подальше посилення впливу актів судової влади на процес тлумачення норм права в Україні. Цілком ймовірно що є висока вірогідність інституціоналізації прецедентного права, зокрема шляхом офіційного визнання законодавцем обов'язковості правових висновків Верховного Суду для нижчих судів, без можливості відступу від правової позиції Верховного суду. Таким чином, дані обставини сприятимуть правовій визначеності та єдності практики, хоча й вимагатиме ретельного збереження балансу між законодавчою та судовою владою.

Як зазначалось, майбутній розвиток правової системи України, вочевидь, відбуватиметься через подальше посилення судової комунікації між різними рівнями судів. У професійній спільноті зокрема, а також і суспільство в цілому відбудуться зміни уявлень про право, що сприятиме визнанню судових рішень повноцінним джерелом права і відкриє нові перспективи для юридичної науки і освіти [3].

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи усе вищенаведене, можна зазначити, що судові акти значною мірою впливають на процес тлумачення права через конкретизацію законодавчих положень та таким чином забезпечують їх ефективне застосування. В свою чергу, судова влада поступово перетворюється з пасивного інтерпретатора на активного учасника правотворчості, тлумачення права, що позитивно впливає на гнучкість та актуальність правової системи. Ключовою умовою для гармонійного розвитку цього процесу залишається дотримання балансу між судовим тлумаченням права та парламентською діяльністю. Передбачається, що вплив судових актів та тлумачення права й надалі зростатиме, утверджуючи в Україні принцип верховенства права через поєднання авторитету судового прецеденту та законодавчого врегулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Луман Н. Право як соціальна система / Ніклас Луман ; пер. з нім. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 344 с.

2. Берназюк О. О. Судовий прецедент: теорія та практика застосування в Україні : монографія. Київ : Алерта, 2020. 350 с.
3. Святоцький О. Д. Судовий прецедент як джерело права: питання теорії і практики. Вісник Верховного Суду. 2019. № 4. С. 12–19.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ОСОБИ У РІЗНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Босак Анастасія Сергіївна

ЗВО ННІ права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна

Адміністративно-процесуальний статус особи являє собою сукупність юридично закріплених прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, що визначають правове становище суб'єкта в адміністративному процесі. Нормативну основу складають Конституція України, Кодекс адміністративного судочинства України, Закон України "Про адміністративну процедуру", Закон України "Про звернення громадян" та інші нормативно-правові акти.

Юридична природа цього статусу відображає подвійний характер: з одного боку, це елемент загального правового статусу особи, з іншого – специфічна процесуальна категорія, що діє виключно в межах адміністративного процесу [1, 2, 3].

Відповідно до сучасної адміністративно-правової доктрини, адміністративний процес включає декілька видів проваджень, в яких особа набуває різного процесуального статусу. Ефективність захисту прав і свобод громадян значною мірою залежить від чіткого визначення та нормативного закріплення їх процесуального статусу.

Варто зазначити, що фінансова складова адміністративно-процесуального статусу проявляється у питаннях судового збору, адміністративного штрафу, відшкодування шкоди та процесуальних витрат [5, с. 13].

Аналіз чинної нормативної бази дозволяє класифікувати адміністративно-процесуальний статус особи за такими критеріями:

- за ступенем зацікавленості у результатах справи (основні та допоміжні учасники);
- за наявністю владних повноважень (владні суб'єкти та приватні

особи);

- за процесуальною роллю (активні та пасивні учасники);
- за обсягом прав та обов'язків (загальний та спеціальний статус).

В адміністративному судочинстві процесуальний статус особи визначається Кодексом адміністративного судочинства України. Особливістю є принцип офіційного з'ясування обставин справи, що посилює процесуальні гарантії особи у відносинах з суб'єктами владних повноважень.

Позивач має право змінити підставу чи предмет позову, відмовитися від нього повністю або частково, а відповідач – визнати позов повністю чи частково. Треті особи можуть вступати у справу для захисту власних інтересів [4, с. 118-119].

У адміністративно-деліктному провадженні статус особи регламентується Кодексом України про адміністративні правопорушення. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання, оскаржувати постанову у справі.

Потерпілий має право ознайомлюватися з матеріалами справи, заявляти клопотання, оскаржувати постанову [1].

В адміністративно-процедурному провадженні статус особи визначається Законом України "Про адміністративну процедуру". Заявник має право подавати документи та відомості, отримувати консультації та роз'яснення, брати участь у розгляді справи, одержувати копії процесуальних документів, оскаржувати рішення адміністративного органу. Зацікавлені особи мають право бути повідомленими про початок провадження, подавати пояснення, брати участь у слуханні справи [2].

У провадженнях за зверненнями громадян процесуальний статус визначається Законом України "Про звернення громадян". Особа має право особисто викласти аргументи, брати участь у перевірці поданої скарги чи заяви, знайомитися з матеріалами перевірки, подавати додаткові матеріали або наполягати на їх запиті, користуватися послугами адвоката, отримувати

письмову відповідь про результати розгляду [3].

Важливим аспектом є фінансова складова реалізації адміністративно-процесуального статусу. Зокрема, це стосується питань сплати судового збору, розподілу судових витрат, відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єктів владних повноважень. Згідно з практикою Європейського суду з прав людини, надмірні судові витрати можуть становити перешкоду для доступу до правосуддя (справа "Креуз проти Польщі"). Отже, адміністративно-процесуальний статус особи у різних провадженнях адміністративного процесу характеризується комплексністю, динамічністю та диференціацією залежно від виду провадження та процесуальної ролі особи.

Комплексність проявляється через поєднання матеріальних і процесуальних елементів правового статусу, утворюючи єдину систему юридичних можливостей. Динамічність відображається у здатності адміністративно-процесуального статусу змінюватися на різних стадіях провадження відповідно до процесуальних дій та рішень. Диференціація зумовлена особливостями конкретного виду адміністративного провадження та процесуальної ролі суб'єкта, що визначає спеціальний характер прав та обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон УРСР від 07.12.1984 р. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
2. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 15. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
3. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 47. Ст. 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Довбиш В. Адміністративно-процесуальний статус особи, яка

притягається до адміністративної відповідальності: окремі шляхи вдосконалення. *Адміністративне право і процес*. 2017. № 6. С. 118-121.

5. Желтобрюх І. Адміністративно-процесуальний статус сторін: проблеми визначення змісту та елементів структури. *Юридичний вісник*. 2020. № 3. С. 9-17.

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄСПЛ НА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Волік Вячеслав Вікторович,

доктор юридичних наук, професор

професор кафедри права

Маріупольський державний університет

Тріфонов Дмитро,

1 курс, другий (магістерський) рівень вищої освіти,

денна форма навчання,

освітня програма «Право»

Маріупольський державний університет

17 липня 1997 року Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [1], чим автоматично взяла на себе відповідальність не лише забезпечити гарантії закріплених в документі фундаментальних прав та свобод кожному у межах своєї юрисдикції, але й виконувати рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) [2]. Для України відповідний крок означав не лише формальне дотримання вимог Конвенції, але й зміну національного законодавства та приведення національної судової практики до загальноєвропейських стандартів.

Сучасні науковці, як А. М. Кучук, стверджують, що практика Європейського суду з прав людини має декілька напрямків впливу на внутрішнє право, зокрема й в Україні. Серед таких напрямків:

- використання правових положень ЄСПЛ національними судами, зокрема й виконання судових рішень;
- забезпечення органами публічної влади норм внутрішнього права з урахуванням практики тлумачення ЄСПЛ;
- зобов'язання адаптувати національне законодавство до практики та стандартів Європейського суду з прав людини;
- зміна та майбутній поступ вітчизняної правової доктрини людських прав через практику ЄСПЛ [3].

У цій роботі зосередимо увагу на третьому пункті серед окреслених напрямків – приведення національного законодавства до практики ЄСПЛ. І

першим кроком у цьому процесі стала підготовка Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» [4]. Законом передбачено, що ратифікована Конвенція, а також рішення Європейського суду з прав людини в Україні вважаються джерелом права.

У цьому контексті варто уваги є стаття 19 закону, у якій виокремлено чіткі положення щодо перевірки українського законодавства та адміністративної практики на відповідність нормам ратифікованої Конвенції та практиці ЄСПЛ. Зокрема у статті зазначається, що в Україні усі законопроекти та підзаконні нормативні акти, які підлягають державній реєстрації, проходять експертизу на відповідність Конвенції. Нормативні акти щодо яких не було здійснено експертизу, або у яких виявлено невідповідність вимогам Конвенції підлягають відмові в державній реєстрації. Крім того, чинне законодавство також підлягає періодичній перевірці щодо того, чи відповідає воно нормам Конвенції та практиці ЄСПЛ. За підсумками такої перевірки до вищого органу виконавчої влади подаються конкретні пропозиції змін до чинного законодавства та підзаконних актів з метою їх узгодження з вимогами [4].

Відтак вплив Європейського суду з прав людини на стан правової системи в Україні стає дедалі помітнішим. Від часу приєднання до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] Україні досить часто доводилося змінювати національне законодавство за результатами розгляду ЄСПЛ справ проти України. Зокрема судова практика сприяла змінам окремих положень Основного закону держави. Так були внесені зміни до статті 129 Конституції України [6], яка регулює питання здійснення правосуддя. В оновленій редакції статті закріплено обов'язок судді при здійсненні правосуддя керуватися принципом верховенства права [5, с. 379].

Іншим прикладом впливу рішень ЄСПЛ на законодавчий процес в Україні стало прийняття спеціалізованого статусного закону – Закону України «Про Вищу раду правосуддя». За результатами розгляду справи «Олександр Волков проти України» встановлено, що Вища рада юстиції, яка функціонувала на той момент, не була незалежною через наявність у її складі представників

виконавчої влади, а також через процедуру формування. Саме це рішення вплинуло на прийняття означеного закону [5, с. 383].

Помітним є вплив практики Європейського суду з прав людини не лише на закони, а й на підзаконні акти в державі. Так результатом судової практики ЄСПЛ стало підписання Президентом України Указу № 501-2015 щодо впровадження Національної стратегії у сфері прав людини, орієнтованої на вирішення системних проблем у галузі прав людини, враховуючи міжнародний досвід та результати судової практики ЄСПЛ. На виконання положень Указу було також затверджено План дій з реалізації стратегії до 2020 року, який передбачав підготовку ряду законопроектів з урахуванням стандартів ЄСПЛ [5, с. 400].

Підсумовуючи, відзначаємо, що практика Європейського суду з прав людини є своєрідним каталізатором трансформацій законодавства України. Виконуючи рішення ЄСПЛ Україна змушена переглядати не лише чинне законодавство щодо його відповідності зафіксованим у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] вимогам, з якими вона погодилася, але й змінювати підхід до реалізації сукупності таких прав в державі в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950 № ETS N 005 : станом на 24.06.2013 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU50K02U?an=629593> (дата звернення: 23.05.2025).

2. European Court of Human Rights. URL: <https://www.echr.coe.int> (дата звернення: 23.05.2025).

3. Кучук А. М. Європейський суд з прав людини як чинник удосконалення забезпечення людських прав в Україні. *Електронне наукове видання «аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 1. С. 51-55.

4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV : станом на 16.10.2012 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T063477?an=147> (дата звернення:

23.05.2025).

5. Завгородній В. А. Вплив практики Європейського суду з прав людини на юридичну діяльність в Україні: теоретичний, методологічний і прикладний аспекти : монографія. Дніпро : ДДУВС, 2020. 536 с.

6. Конституція України : від 28.06.1996 : станом на 01.01.2025 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 23.05.2025).

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН НА НАЛЕЖНІ, БЕЗПЕЧНІ ТА ЗДОРОВІ УМОВИ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гречишкін Єгор Юрійович,

курсант 3-го курсу

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Національної поліції України

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Логінова Марина Вікторівна,

викладач кафедри

цивільно правових дисциплін,

Дніпровського державного
Університету внутрішніх справ

Право громадян на безпечні, здорові та належні умови праці є фундаментальним конституційним правом, гарантованим статтею 43 Конституції України [1]. Це право зберігає свою актуальність і значення навіть у надзвичайних умовах, зокрема в період воєнного стану, коли держава зіштовхується з новими викликами у сфері охорони праці та забезпечення трудових прав.

Воєнний стан суттєво змінює умови функціонування економіки, підприємств та установ, а також впливає на режим праці, організацію робочих процесів і можливості роботодавців забезпечити працівникам гарантований рівень захисту. У таких обставинах держава повинна вживати додаткових заходів щодо збереження трудових прав громадян, водночас забезпечуючи баланс між безпекою, трудовою дисципліною та національними інтересами [2, с. 653].

Відповідно до чинного національного законодавства, вимоги щодо створення безпечних та нешкідливих умов праці закріплені у статті 153 Кодексу законів про працю України [3]. У ній зазначено, що на всіх

підприємствах, в установах і організаціях мають бути забезпечені умови праці, які не становлять загрози для життя і здоров'я працівників. Відповідальність за це покладається на власника або уповноважений ним орган. Закон також прямо забороняє власнику чи його представнику вимагати від працівника виконання трудових обов'язків у ситуаціях, які створюють очевидну загрозу життю або не відповідають нормам законодавства з охорони праці.

У контексті воєнних дій особливого значення набуває вжиття практичних заходів для запобігання нещасним випадкам, що можуть виникнути під час виконання службових обов'язків. Серед таких заходів можна виділити:

1. обов'язкове проведення інструктажів щодо правил поведінки під час повітряної тривоги;
2. посилення контролю за дотриманням працівниками інструкцій, визначених на випадок оголошення повітряної тривоги;
3. організація навчань з надання першої домедичної допомоги постраждалим унаслідок бойових дій.

У статті 4 Закону України «Про охорону праці» зазначено, що державна політика у сфері охорони праці ґрунтується, зокрема, на принципах пріоритетності життя і здоров'я працівників, повній відповідальності роботодавця за створення безпечних та здорових умов праці, соціальному захисті працівників та повному відшкодуванні шкоди особам, які постраждали внаслідок нещасних випадків на виробництві або професійних захворювань. Відповідно до частин 1 та 3 статті 13 цього ж Закону, роботодавець зобов'язаний забезпечити належні умови праці на робочих місцях у кожному структурному підрозділі відповідно до чинних нормативно-правових актів, а також дотримання прав працівників у сфері охорони праці. За порушення цих вимог роботодавець несе безпосередню відповідальність. Таким чином, роботодавець виступає гарантом створення безпечних та здорових умов праці і несе основну відповідальність за охорону праці на підприємстві [4].

Водночас слід відзначити, що з метою удосконалення правового регулювання та покращення порядку розслідування і обліку нещасних

випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві під час дії в Україні режиму військового (надзвичайного) стану було затверджено постанову Кабінету Міністрів України № 59 від 20 січня 2023 року «Про внесення змін до Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» [5].

Згідно з цим нормативним документом, нещасні випадки, що трапилися з працівниками внаслідок воєнних дій (бомбардувань, ракетних і артилерійських обстрілів, мінувань тощо), підлягають спеціальному розслідуванню незалежно від ступеня тяжкості отриманих травм. При цьому при травмах, пов'язаних із бойовими діями, не проводиться дослідження на вміст алкоголю, наркотичних речовин або рівень сп'яніння потерпілого.

Розслідування нещасних випадків із серйозними наслідками, включно з можливим настанням інвалідності, здійснюється комісією підприємства без необхідності отримання письмового доручення від територіального органу Держпраці. Крім того, термін розслідування може бути обґрунтовано продовжений без погодження з територіальним органом Держпраці. Отже, працівник має право вимагати від роботодавця створення безпечних та здорових умов праці, водночас він зобов'язаний відповідально дбати про власну безпеку та безпеку інших, а також суворо дотримуватися вимог чинного законодавства у сфері охорони праці.

Умови воєнного стану створюють додаткові виклики для забезпечення конституційного права громадян на належні, безпечні та здорові умови праці. Водночас чинне законодавство та запроваджені нормативні акти, зокрема зміни до порядку розслідування нещасних випадків, дозволяють адаптувати механізми охорони праці до особливостей воєнного часу. Це забезпечує гарантії захисту життя і здоров'я працівників, з урахуванням реалій воєнних дій, та підтверджує необхідність подальшого посилення контролю за дотриманням прав працівників у таких складних умовах. Таким чином, попри ускладнення, забезпечення безпеки і здоров'я на робочих місцях залишається пріоритетом державної політики навіть у період воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, поточна редакція від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4174> (дата звернення: 28.05.2025 р.)
2. РОЗУМНИЙ, Ю. В.; ЛОГІНОВА, М. В. ОБМЕЖЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ ПРОТЯГОМ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ. In: *The 7 th International scientific and practical conference “Science and society: modern trends in a changing world” (June 10-12, 2024) MDPC Publishing, Vienna, Austria. 2024. 670 p. 2024. р. 654.*
3. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n1913> (дата звернення: 28.05.2025 р.)
4. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. № 2694-XII, поточна редакція від 04.04.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 28.05.2025 р.)
5. Про внесення змін до Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві: Постанова Каб. Міністрів України від 20.01.2023 р. № 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2023-п#Text> (дата звернення: 28.05.2025р.)

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Денисовський Михайло Дмитрович,

адвокат, кандидат юридичних наук,

викладач юридичних дисциплін

Гойда Мар'яна Петрівна,

здобувачка вищої освіти спеціальності «Право»

Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола

м. Тернопіль, Україна

Вступ. Презумпція невинуватості – це фундаментальна гарантія справедливого судового розгляду, яка відображає загальнолюдське уявлення про право особи на повагу до гідності, честь і свободу. Цей принцип формує підхід до розгляду кримінальних справ, де особа не доводить свою невинуватість, а саме держава зобов'язана довести її вину.

Сфера дії зазначеної засади є доволі широкою. Адже вона поширюється не тільки на таких учасників провадження, як підозрюваний та обвинувачений. Під її захистом перебуває будь-яка особа, задіяна у кримінальному судочинстві. Це, зокрема, може бути свідок, якого допитують про обставини, що можуть бути використані проти нього [1]. Саме тому зазначена тема зберігає свою актуальність як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Результати та обговорення. Презумпція невинуватості є складовою частиною конституційного права на справедливий суд, гарантованого як національним законодавством (Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України), так і міжнародно-правовими актами, зокрема Європейською конвенцією з прав людини. У частині другій статті 6 Конвенції зазначено: «Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинним доти, доки його вину не буде доведено згідно із законом» [2]. Аналогічний підхід закріплено й на національному рівні. Так, ст. 62 Конституції України передбачає:

- Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути

піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

- Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.
- Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.
- У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням [3].

Цей конституційний принцип конкретизується в статті 17 Кримінального процесуального кодексу України, яка прямо закріплює, що особа вважається невинуватою, доки її вину не буде доведено у встановленому законом порядку. Також вона встановлює заборону на перекладання обов'язку доведення вини на підозрюваного, обвинуваченого або підсудного.

Більше того, стаття 92 КПК України деталізує процесуальний аспект цього принципу, визначаючи, що обов'язок доказування обставин, які підтверджують обвинувачення, покладається виключно на сторону обвинувачення – слідчого, прокурора та, в межах повноважень, слідчого суддю і суд. Обвинувачений не зобов'язаний доводити свою невинуватість [4].

Водночас у реаліях українського кримінального провадження презумпція невинуватості часто декларується лише формально, тоді як на практиці порушується. В умовах інформаційного суспільства особливої актуальності набуває проблема її дотримання в публічному просторі. Публікації в засобах масової інформації, інтерв'ю правоохоронців, відео із затриманням підозрюваних – усе це здатне формувати громадську думку задовго до винесення судового рішення. Поширення неперевіреної або упередженої інформації нерідко перетворюється на своєрідний «вирок медіа». На практиці фіксуються випадки, коли ще до набрання чинності вироком особу публічно називають злочинцем – це відбувається в офіційних заявах посадових осіб,

пресрелізах органів досудового розслідування, сюжетах новин, де публікують фото та відео з нібито «викриттям». Такі дії не лише порушують основоположні права підозрюваних, але й спотворюють суть кримінального процесу, головною метою якого є не покарання за будь-яку ціну, а встановлення істини шляхом справедливого й неупередженого розслідування.

Згідно з частиною 4 статті 296 Цивільного кодексу України, «Ім'я фізичної особи, яка затримана, підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, або особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може бути використане (обнародоване) лише в разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо неї або винесення постанови у справі про адміністративне правопорушення та в інших випадках, передбачених законом» [5]. Таким чином, навіть законодавство цивільного характеру захищає честь, гідність і репутацію особи в контексті кримінального провадження. Тісно пов'язаний із презумпцією невинуватості є принцип права не свідчити проти себе. Згідно зі статтею 63 Конституції України, особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів своєї родини чи близьких родичів. Це положення прямо пов'язане з ідеєю, що обвинувачення має самостійно довести вину, а особа не повинна допомагати цьому власноруч.

Для визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення і для притягнення її до кримінальної відповідальності необхідно [6, с. 109]:

- щоб обвинувальний вирок суду щодо такої особи набув законної сили;
- щоб суд, який виніс обвинувальний вирок, був створений відповідно до встановленого законом порядку;
- щоб справа була з категорії справ, які входять до юрисдикції суду, що її розглянув;
- щоб справа у суді розглядалася за встановленою кримінальним процесуальним законодавством процедурою.

Висновки. Презумпція невинуватості – це не лише правовий принцип, а й моральна гарантія захисту кожної людини від несправедливого обвинувачення.

Її дотримання є необхідною умовою об'єктивного та неупередженого кримінального провадження. У правовій державі лише суд має повноваження встановлювати вину особи – виключно після всебічного, неупередженого аналізу доказів. Цей принцип виконує роль бар'єра між законним правосуддям і можливим свавіллям влади. Його реальне дотримання є показником правової зрілості суспільства. Саме тому важливо не лише проголошувати цей принцип у законодавстві, а й неухильно дотримуватися його на практиці – від етапу досудового розслідування до подання інформації в медіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Любавіна В., Пустовой Л. Роль презумпції невинуватості як конституційної засади у сфері кримінального судочинства. *Ірпінський юридичний часопис* : Наук. журн. 2024. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/199>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n328.
3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.05.2025).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 9 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.05.2025).
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 21.05.2025).
6. Кримінальний процес: підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дуняшенко Олександр Олександрович

курсант 3-го курсу ФПФОДР НПУ

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Березняк Василь Сергійович

завідувач кафедри кримінального права та кримінології,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Сучасні виклики у сфері боротьби зі злочинністю вимагають ефективної взаємодії між правоохоронними органами та громадськістю, особливо в умовах воєнного стану. Однією з найбільш загрозливих сфер правопорушень є кіберзлочинність, яка стрімко розвивається та набуває нових форм. Використання цифрових технологій для здійснення шахрайства, несанкціонованого доступу до інформації, кібератак на критичну інфраструктуру створює серйозні виклики для безпеки держави та суспільства.

Воєнний стан в Україні спричинив зростання кількості кіберзлочинів, пов'язаних із дезінформацією, фінансовими махінаціями, крадіжкою персональних даних, атаками на урядові та військові ресурси. У таких умовах роль громадськості у забезпеченні кібербезпеки значно посилюється. Активна співпраця між населенням, органами правопорядку та приватним сектором дозволяє швидше ідентифікувати загрози, запобігати злочинам та ефективно реагувати на них. Законодавство України, зокрема **Кримінальний кодекс України**, передбачає відповідальність за різні види кіберзлочинів та надає правоохоронним органам необхідні повноваження для їх розслідування. Водночас практика боротьби з кіберзлочинністю вимагає вдосконалення

законодавчих норм, розширення міжнародної співпраці та залучення громадян до співпраці.

Кримінальні правопорушення, вчинені в кіберпросторі за допомогою спеціальних пристроїв (комп'ютерів, смартфонів, планшетів, терміналів тощо), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, та пов'язані з протиправним, несанкціонованим створенням, зберіганням, обробкою, підробкою, блокуванням, знищенням об'єктів інформаційної інфраструктури називають кіберзлочами. Кіберзлочинність охоплює різноманітні сфери життя людей та будь-хто може стати його жертвою. Світове суспільство вже оголосило боротьбу з кіберзлочинністю одним з пріоритетних напрямків діяльності своїх державних та правоохоронних органів, адже рівень небезпеки від протиправних дій у кіберпросторі є дуже високим [4].

Розуміючи всю важливість збереження належної роботи інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2149-IX. Враховуючи що вищезазначені зміни до Розділу XVI «Кримінальні правопорушення у сфері використання електроннообчислювальних машин (комп'ютерів), систем та компютерних мереж і мереж електрозв'язку» внесені практично одночасно зі змінами до Розділу I «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини Кримінального кодексу України ми розуміємо наскільки важлива кібербезпека в період дії особливих правових режимів [8].

Практика боротьби з кіберзлочинністю показує, що чинне законодавство має низку прогалин, які ускладнюють ефективне розслідування та притягнення винних до відповідальності. Громадськість відіграє важливу роль у запобіганні кіберзлочинності, проте ефективна їх взаємодія з правоохоронними органами має низку проблем: недостатня обізнаність населення щодо методів захисту від кіберзагроз та можливостей співпраці з правоохоронними органами; низький

рівень довіри до правоохоронних органів, що знижує готовність громадян повідомляти про кіберзлочини; відсутність єдиного механізму комунікації між правоохоронними структурами та громадськістю у сфері кібербезпеки; складність збору доказової бази через анонімність та децентралізацію кіберпростору.

Тому для ефективного запобігання та протидії кіберзлочинності необхідно вжити такі заходи: вдосконалення законодавства, розширення норм Кримінального кодексу України щодо відповідальності за кіберзлочини, узгодження із міжнародними стандартами; посилення цифрової грамотності громадян через реалізацію державних освітніх програм із кібербезпеки; створення єдиної інформаційної платформи для взаємодії правоохоронних органів із громадянами, де можна повідомляти про кіберзлочини, отримувати консультації та рекомендації; розвиток співпраці з міжнародними правоохоронними структурами та технологічними компаніями для ефективного відстеження та ліквідації кіберзагроз; зміцнення довіри громадськості до правоохоронних органів через прозорість розслідувань та активну комунікацію.

На нашу думку, доречні форми взаємодії Національної поліції України та громадських об'єднань правоохоронної спрямованості запропонував науковець Кейдалюк В. О., яким зазначено, що взаємодія Національної поліції України та громадських об'єднань правоохоронної спрямованості може бути реалізована в наступних формах: 1) участь у обходах для виявлення та запобігання правопорушенням); 2) спільне планування та координація дій; 3) обмін інформацією про поточну кримінальну обстановку та можливі загрози; 4) спільний аналіз оперативної обстановки; 5) організація та проведення спільних навчань і семінарів та інших тематичних заходів для вдосконалення їхніх навичок та знань та для інформування громадськості [3].

Отже, можна зробити висновок, що забезпечення ефективної взаємодії між правоохоронними органами та громадськістю є важливим фактором у боротьбі з кіберзлочинністю, особливо в умовах воєнного стану. Для цього необхідно вдосконалювати законодавчу базу, розвивати цифрову грамотність,

підвищувати рівень довіри населення та впроваджувати сучасні механізми комунікації. Лише комплексний підхід дозволить ефективно протидіяти кіберзлочинності та забезпечити національну безпеку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонюк Н. Злочини проти основ національної безпеки України крізь призму доктрини кримінального права та практики правозастосування. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/1.pdf (дата звернення 17.04.2025).
2. Березняк В. С. Запобігання шахрайству в Інтернеті. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 1. с.190-196
3. Кейдалюк В. О. Нормативно-правові засади взаємодії національної поліції України з громадськими об'єднаннями правоохоронної спрямованості. Дис. на здобут. наук. ст. доктора філософії 081 Право. Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2024. 212 с. URL: https://oduvs.edu.ua/uploads/Disertacziya_Kejdalyuka_V_O_5c7bcc8ecf.pdf (дата звернення 17.04.2025).
4. Кривенко К. Кіберзлочинність: актуальна судова практика. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/209283_kberzlochinnst-aktualna-sudova-praktika (дата звернення 17.04.2025).
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 01.02.2025 № 2341-III: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 17.04.2025).
6. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. шк. суддів України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків: Право, 2022. 310 с. URL: <http://surl.li/mfxgl> (дата звернення 17.04.2025).

7. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія / Ю. В. Орлов. Кримінол. асоц. України. Харків. Право, 2023. 252 с.

8. Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції в авторській редакції, (м. Кропивницький, 27 жовтня 2022 року). Кропивницький, 2022. 369 с. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/11/zbirnyk_konferencziya_27_10_onovlenyj.pdf (дата звернення 17.04.2025).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, ПРАКТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ

Дуняшенко Олександр Олександрович

курсант 3-го курсу ФПФОДР НПУ

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Логінова Марина Вікторівна

викладач кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

капітан поліції

Вступ. / Introductions. У період збройної агресії проти України значно зросла роль Національної поліції у забезпеченні правопорядку, захисті населення та об'єктів критичної інфраструктури. У зв'язку з цим питання соціального страхування та пенсійного забезпечення працівників поліції набули особливої актуальності. Поліцейські, які несуть службу в умовах підвищеного ризику для життя та здоров'я, повинні мати надійні гарантії державної підтримки у випадку поранення, втрати працездатності чи досягнення пенсійного віку. Нині законодавче регулювання соціального захисту працівників поліції визначається, зокрема, Законом України «Про Національну поліцію», Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», а також підзаконними нормативно-правовими актами. Однак, практика їх застосування в умовах воєнного стану виявила низку проблем, пов'язаних із доступом до медичних та страхових послуг, несвоєчасністю виплат, недостатністю обсягу компенсацій та складністю проходження процедур оформлення пенсій.

Мета роботи. / Aim. Здійснити аналіз чинної нормативно-правової бази, висвітлити основні виклики соціального страхування та пенсійного забезпечення поліцейських в умовах воєнного стану, запропонувати перспективні шляхи реформування цієї сфери з метою забезпечення ефективного соціального захисту працівників Національної поліції України.

Результати та обговорення./Results and discussion. Поняття «соціальний захист поліцейських» регламентують як комплекс правових, економічних та організаційних заходів, які спрямовані на встановлення основних і додаткових гарантій, що забезпечують реалізацію прав та законних інтересів поліцейських та членів їхніх сімей відповідно до характеру їхньої праці та статусу; як сукупність законодавчо закріплених економічних, правових та інших прав, пільг, преференцій, що не лише наділяють цю категорію державних службовців, найманих працівників комплексом прав, а й забезпечують дієвий механізм належної реалізації й ефективного захисту цих прав. Тобто, соціальний захист працівників поліції повинен містити комплекс заходів, спрямованих, по-перше, на компенсацію обмежень, об'єктивно зумовлених характером діяльності; по-друге, на реалізацію соціальних очікувань працівників, що слугують підґрунтям їхнього професійного вибору; по-третє, на нейтралізацію чинників, які перешкоджають ефективній службовій діяльності [2].

Конституція України є основним законодавчим актом, який регулює соціальний захист працівників Національної поліції України, в якому визначено основоположні засади та державні гарантії щодо соціального захисту громадян. Статті 46, 48, 49 Основного Закону регламентують: «Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках,

передбачених законом» [5]. Також слід назвати і Кодекс законів про працю України, яким забезпечується соціальний та правовий захист працівників загалом [4].

Незважаючи на наявність правової основи, практика виявляє істотні розбіжності між нормами закону та їх фактичним застосуванням. Серед головних викликів, з якими стикаються працівники поліції в умовах воєнного стану, назовемо наступні: відсутність оперативного доступу до медико-соціального страхування у прифронтових регіонах, де підрозділи працюють у надзвичайно небезпечних умовах; затримки у виплаті компенсацій та соціальних допомог, передбачених у разі поранення, інвалідності чи загибелі на службі; неврегульованість окремих положень пенсійного забезпечення, зокрема щодо стажу служби в умовах бойових дій, або осіб, переведених на тимчасове місце несення служби; відсутність прозорого механізму перерахунку пенсій, що не враховує сучасний рівень інфляції, зростання цін і загальну економічну нестабільність; обмеженість доступу до психологічної та реабілітаційної підтримки працівників поліції та їхніх родин, що також є частиною соціального захисту.

Однак з початку повномасштабної війни були прийняті певні позитивні рішення, зокрема: розширено підстави для призначення пенсій за вислугу років у скорочені строки; врегульовано надання разової допомоги у разі загибелі або інвалідності, пов'язаної з виконанням службових обов'язків в умовах війни; запроваджено дистанційні механізми подачі документів для оформлення пенсій та страхових виплат через єдині портали. Проте в окремих випадках виникає правова невизначеність, особливо щодо статусу поранених чи переміщених осіб, призначення виплат родинам загиблих, а також процедури підтвердження бойового стажу.

У контексті удосконалення системи соціального страхування та пенсійного забезпечення працівників Національної поліції необхідно: удосконалити механізм оцінки ризиків і компенсацій, виходячи з реального рівня небезпеки під час виконання обов'язків у воєнних умовах; законодавчо

врегулювати поняття бойового стажу для поліцейських, які виконують завдання у зонах бойових дій; створити єдиний електронний реєстр працівників поліції, що мають право на пільги, з урахуванням участі у виконанні завдань в умовах воєнного стану; забезпечити регулярний перерахунок пенсій, прив'язаний до середньої заробітної плати в МВС, інфляції та тривалості служби; запровадити комплексну систему медико-психологічного страхування, адаптовану до умов підвищеного стресу та бойового навантаження; підвищити рівень міжвідомчої взаємодії між МВС, Пенсійним фондом та Фондом соцстрахування для ефективного адміністрування виплат.

Висновки./Conclusions. Таким чином, можна зробити висновок, що соціальне страхування та пенсійне забезпечення працівників Національної поліції в умовах воєнного стану є не лише юридичною гарантією, а й моральним зобов'язанням держави перед тими, хто щоденно ризикує власним життям заради безпеки суспільства. Виклики, спричинені війною, вимагають рішучого перегляду та модернізації чинної системи соціального захисту. Запропоновані заходи реформування спрямовані на забезпечення належної підтримки поліцейських та їхніх родин, підвищення мотивації до служби та зміцнення довіри до державних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біла-Тюріна Ю. З., Філяк А. П. Соціальне забезпечення працівників національної поліції: поняття та особливості. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id3765/>
2. Вапнярчук Н. М. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту працівників Національної поліції України: сьогодення. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/02/26.pdf> (дата звернення: 23.05.2025).
3. Івоніна А. О., Логінова М. В.. Звільнення зі служби (з лав НПУ): організація, правове регулювання та соціальні наслідки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. № 1.79. С. 312–315.

4. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 23.05.2025).

5. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Голос України. 1996. №128. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.05.2025).

6. Логінова М. В. Гарантії правового захисту осіб, які припиняють службу в Національній Поліції України, та питання їх реалізації. Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право / голов. ред. Ю.М. Биса-га. Ужгород, 2023. Т. 2. Вип. 76. С. 133–137. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/281551/275769>

7. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану; постанова Каб. Міністрів України від 28.02.2022 № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>

ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ МОТИВУ ДЕЗЕРТИРСТВА

Жеглінська Тетяна Олегівна

старший викладач кафедри

Іордатій Інна Ігорівна

Студентка

Дніпровський державний університет

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. Сучасні реалії, зокрема повномасштабна збройна агресія проти України, висувають нові виклики перед кримінальним правом, зокрема у сфері протидії правопорушенням проти встановленого порядку несення військової служби.

Ціль роботи. Метою є дослідження та аналіз проблеми встановлення мотиву дезертирства в умовах воєнного часу. Визначення психологічних, соціальних та юридичних аспектів дезертирства є ключовими для забезпечення ефективності правової та психіатричної допомоги особам, що скоїли дезертирство, а також для розвитку більш ефективних превентивних заходів у цій сфері.

Матеріали та методи. У дослідженні використовуватимуться матеріали з національних та міжнародних джерел, зокрема законодавчі акти, судові практики, психолого-психіатричні дослідження, а також досвід криміналістичних органів щодо розслідування випадків дезертирства. Аналізуватимуться статистичні дані щодо випадків дезертирства в Україні під час війни, а також психологічні профілі осіб, що ухиляються від виконання обов'язків на фронті.

Результати та обговорення. Відповідно до статті 23 Кримінального кодексу України, вина є психічним ставленням особи до вчинюваної нею дії або бездіяльності та її наслідків, що виражається у формі умислу або необережності. Вина є обов'язковим елементом суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, і в її відсутності саме поняття кримінального

правопорушення втрачає сенс – відсутність вини виключає притягнення особи до кримінальної відповідальності навіть за наявності суспільно небезпечних наслідків [1].

Разом із тим, у кримінальному законодавстві України передбачено так звані формальні склади правопорушень, коли для кваліфікації діяння не потрібно встановлювати настання суспільно небезпечних наслідків. Прикладом такого правопорушення є дезертирство, передбачене статтею 408 КК України. У цій статті законодавець не вказує на обов'язковість встановлення наслідків, що свідчить про формальний характер складу. Водночас, значну роль у правовій кваліфікації та визначенні ступеня суспільної небезпеки такого діяння відіграє мета, яку має особа, вчиняючи дезертирство [1].

Так, у складі правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 408 КК України, мета ухилення від військової служби виступає ключовим елементом суб'єктивної сторони, на відміну від статті 407 КК України (самовільне залишення військової частини або місця служби), де така мета не вказана як обов'язкова ознака. Саме наявність або відсутність мети є вирішальним критерієм, що дозволяє чітко відмежувати дезертирство від близьких за змістом правопорушень [1].

Іншим важливим аспектом є мотив – внутрішнє спонукання, яке зумовлює ухвалення рішення про вчинення кримінального правопорушення. У випадку дезертирства мотив не є обов'язковим елементом складу правопорушення, тобто належить до факультативних ознак суб'єктивної сторони. Проте, як показує практика, мотиви можуть мати важливе значення при призначенні покарання, оскільки вони розкривають внутрішню характеристику особи, ступінь її суспільної небезпеки та впливають на можливість застосування пом'якшуючих або обтяжуючих обставин [2].

Серед мотивів вчинення дезертирства в практиці українських судів фіксуються: небажання виконувати обов'язки військової служби, побутові або сімейні обставини, боягузтво, легкодухість, а також прагнення уникнути кримінальної відповідальності за інші правопорушення, вчинені під час

проходження служби. Ці обставини можна розглядати як додаткову характеристику, що дозволяє суду здійснити індивідуалізацію покарання [3, с. 10].

Таким чином, хоча мотив дезертирства не впливає на саму кримінально-правову кваліфікацію, він має істотне значення на етапі призначення покарання. Саме тому, на нашу думку, доцільно було б внести зміни до чинного КК України та передбачити у складі правопорушення за ст. 408 КК України обов'язкову кваліфікуючу ознаку у вигляді мотиву, наприклад, спроби уникнення відповідальності за інше кримінальне правопорушення [1]. Водночас, якщо мотив має побутовий або сімейний характер, це могло б бути підставою для застосування привілейованого складу, що дозволить більш гнучко та справедливо оцінювати поведінку військовослужбовця. У результаті можемо стверджувати, що сучасне кримінальне законодавство потребує глибшого осмислення ролі мотиву у складі правопорушень військової спрямованості. Зокрема, у контексті дезертирства виникає потреба у вдосконаленні законодавчої конструкції суб'єктивної сторони з урахуванням мотивів як обов'язкових або кваліфікуючих ознак, що сприятиме підвищенню якості правозастосовної практики та гуманізації кримінальної політики у сфері військових правопорушень.

Висновки. У світлі викладеного матеріалу відкриваються широкі перспективи для подальшого наукового аналізу інституту суб'єктивної сторони правопорушень, зокрема в частині формалізованих складів, таких як дезертирство. Одним із основних напрямів подальших досліджень є теоретичне обґрунтування доцільності включення мотиву як обов'язкової або кваліфікуючої ознаки до складу правопорушень військової спрямованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>

2. Дезертирство під час агресії РФ: в Офісі генпрокурора розповіли про активізацію розслідувань: стаття від 19.05.2021. URL: <https://www.ukri№form.ua/rubric-society/3248762-dezertirstvo-pid-cas-agresiirf-v-ofisi-ge№prokurora-rozpovili-praktivizaciju-rozsliduva№.html>.

3. Гученко К. В. Підстави та види кримінальної відповідальності за вчинення злочину дезертирство. Актуальні проблеми сталого розвитку 1.2. 2024. С. 37-43.

ТРУДОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ. СУБ'ЄКТИ ТРУДОВОГО ПРАВА

Журба Юлія Станіславівна

курсант 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Логінова Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

факультету підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції

Національної поліції України

Дніпровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

У нинішньому суспільстві праця є підґрунтям економічного розвитку та забезпечення життя людини. Вона не тільки виконує матеріальну функцію, а й має важливе суспільне значення. Саме через працю реалізуються права громадян на гідне життя, самореалізацію та соціальний захист. Відтак, питання правового регулювання трудових взаємин набуває особливої актуальності. Трудове право визначає правові рамки взаємодії між працівником і роботодавцем, встановлює обов'язки та гарантії для обох сторін [3]. Вивчення суб'єктів трудового права є ключовим для розуміння того, як формується, функціонує та припиняється трудовий правовий зв'язок.

Суб'єкти трудового права – це учасники трудових взаємин, які наділені правоздатністю та дієздатністю у сфері праці, що дозволяє їм мати та реалізовувати трудові права й обов'язки. До основних суб'єктів зараховуються працівники, роботодавці, профспілкові організації та трудові колективи [2]. Працівником є фізична особа, котра уклала трудовий договір та виконує роботу за винагороду, маючи при цьому право на безпечні умови праці, оплату праці, відпочинок та захист від незаконного звільнення. Роботодавцем виступає фізична або юридична особа, що організовує працю працівників, забезпечує належні умови, дотримується трудового законодавства та веде відповідну

документацію [4]. Профспілкові організації створюються для захисту трудових і соціально-економічних прав працівників, беруть участь у колективних переговорах, укладають угоди та здійснюють громадський контроль [1]. Трудовий колектив – це об'єднання працівників підприємства, яке може впливати на внутрішні трудові процеси, представляти інтереси персоналу та долучатися до укладення колективних договорів. Усі ці суб'єкти відіграють важливу роль у формуванні, розвитку та регулюванні трудових відносин [2].

Трудові правовідносини виникають, як правило, з моменту укладення трудового договору між робітником і роботодавцем [3]. Для цього потрібне досягнення згоди обох сторін щодо головних умов праці – зокрема, посади, розміру оплати, режиму роботи та інше. Такі відносини можуть змінюватися в процесі трудової діяльності, наприклад, при переведенні на іншу посаду, зміні умов праці, графіку або оплати, що обов'язково повинно оформлюватися відповідно до вимог законодавства [4]. Припинення трудових правовідносин здійснюється на підставах, визначених КЗпП України: за ініціативою робітника або роботодавця, за згодою сторін, у зв'язку із закінченням строку договору, скороченням штату, виходом на пенсію чи з інших законних підстав. Для захисту прав усіх суб'єктів трудових правовідносин передбачено низку державних та юридичних гарантій. Робітникам гарантується право на своєчасну оплату праці, безпечні умови праці, відпочинок, соціальні пільги та недопущення дискримінації. Роботодавці також мають право на дотримання трудової дисципліни та захист від неправомірних дій працівників [4]. У разі порушення прав будь-якої сторони застосовуються механізми вирішення трудових спорів, включаючи звернення до суду, профспілок або державних органів з питань праці [1].

Отже, трудові правовідносини регулюють взаємодію між робітником і роботодавцем, визначаючи обов'язки, права та відповідальність кожної сторони. Основними суб'єктами трудового права є працівники, роботодавці, профспілкові організації та трудові колективи – кожен з котрих виконує важливу роль у формуванні справедливих і безпечних умов праці [2].

Виникнення, зміна та припинення трудових взаємин повинні відбуватися згідно з нормами трудового законодавства, що забезпечує стабільність та правовий лад у сфері праці. Гарантії, передбачені законом, спрямовані на захист прав обох сторін, сприяючи ефективному функціонуванню трудових відносин і соціальній справедливості [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жила А. В., Гордеюк А. О. Суб'єкти трудового права та їх правовий статус // XVII International scientific and practical conference «Formation of Prospects for the Global Development of Humanity: Modern Problems of Science and Technology» (April 3–5, 2024), Bologna, Italy. – Bologna: International Scientific Unity, 2024. – С. 99. – 274 с. – ISBN 978-617-8427-09-2.
2. Козуб І. Г., Боднарук М. І. Роботодавець як один із суб'єктів трудових правовідносин // Актуальні дослідження правової та історичної науки: Матеріали. – Вип. 25. – 2023.
3. Обушенко О. М. Роботодавець як суб'єкт трудових правовідносин у сфері охорони праці / Ред. кол. – Рекомендовано науково-методичною радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (протокол № 7 від 21.02.2024). – Дніпро: Редакційна колегія, 2024. – 194 с
4. Ташкінова І. М. Роботодавець як суб'єкт трудових правовідносин / Ред. кол. – 2023. – Вип. 46.

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ, ЗМІНИ ТА ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Журба Юлія Станіславівна

курсант 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України

Логінова Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції

Національної поліції України
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Трудовий договір виступає основною правовою формою встановлення трудових правовідносин між працівником і роботодавцем, а також визначає обсяг прав, обов'язків і гарантій сторін [1].

Укладення трудового договору є ключовим етапом у виникненні трудових правовідносин між працівником і роботодавцем та оформлюється, як правило, у письмовій формі, хоча закон допускає усну форму в окремих випадках, наприклад, при працевлаштуванні до фізичної особи-підприємця [4]. Із розвитком цифрових технологій трудовий договір може укладатися в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного підпису [2]. Для укладення договору працівник зобов'язаний надати документи, передбачені законом: паспорт, документ про освіту, у разі потреби – медичну довідку чи військовий квиток. Обов'язковими умовами трудового договору є визначення місця роботи, трудової функції (посади або виду виконуваної роботи), режиму праці та відпочинку, умов оплати праці, дати початку роботи, а в разі строкового договору – також терміну його дії. Вказані умови не повинні погіршувати становище працівника порівняно з трудовим законодавством або колективним договором [1; 4].

Водночас законодавством встановлено низку заборон та обмежень при укладенні трудового договору: забороняється дискримінація за будь-якими ознаками, не допускається прийняття на роботу осіб молодше 16 років без згоди батьків (а з 14 років – лише на легку роботу), а також осіб, які не відповідають вимогам щодо стану здоров'я для певних професій [4].

Іноземні громадяни можуть укласти трудовий договір лише за наявності відповідного дозволу на працевлаштування, крім випадків, передбачених законом [2].

Таким чином, укладення трудового договору в сучасних умовах вимагає дотримання чітких юридичних процедур, які водночас забезпечують як інтереси працівника, так і роботодавця [1].

Зміна та припинення трудового договору є важливими аспектами регулювання трудових правовідносин, які ґрунтуються на взаємній згоді сторін або законодавчих підставах [3; 4]. Зміна умов трудового договору можлива як за ініціативою працівника, так і роботодавця, але обов'язково з урахуванням норм трудового законодавства та згоди працівника у разі зміни істотних умов праці (наприклад, розміру заробітної плати, режиму роботи, пільг і компенсацій) [4].

Роботодавець зобов'язаний попередити працівника про такі зміни не пізніше ніж за два місяці [4]. Водночас у зв'язку з реорганізацією підприємства, зміною технологій або організації виробництва допускаються зміни без звільнення, але з дотриманням трудових гарантій [3].

Щодо припинення трудового договору, воно може відбуватись на підставах, визначених статтею 36 Кодексу законів про працю України, зокрема за угодою сторін, за ініціативою однієї зі сторін, у зв'язку із закінченням строку дії договору, ліквідацією підприємства, скороченням чисельності або штату, а також у разі порушення трудової дисципліни [4].

Працівник має право розірвати трудовий договір за власним бажанням, попередивши роботодавця письмово за два тижні [4]. У деяких випадках трудовий договір може бути розірваний без попередження (наприклад, у разі

неможливості продовжувати роботу з поважних причин) [3]. Важливо, що при припиненні трудового договору працівнику гарантується виплата всіх належних сум у день звільнення, а також видача належно оформлених документів [4].

У сучасних умовах важливо дотримуватись процедурності та законності при зміні або припиненні трудового договору, щоб уникнути порушень прав працівників і роботодавців та можливих трудових спорів [1; 3].

Таким чином, укладення, зміна та припинення трудового договору є ключовими правовими механізмами регулювання трудових відносин. Аналіз норм законодавства свідчить про поступовий перехід до більш гнучкої, цифрової та прозорої системи оформлення трудових правовідносин [2]. Укладення трудового договору вимагає чіткого дотримання форми, змісту та обов'язкових умов, водночас законодавець встановлює низку обмежень, спрямованих на захист прав працівників, зокрема щодо віку, здоров'я та недопущення дискримінації [4].

Зміна трудового договору можлива лише за згодою сторін або у зв'язку зі змінами в організації праці, при цьому працівникові гарантуються відповідні права [3]. Припинення договору також підпорядковується чітко визначеним підставам і процедурі, що забезпечує баланс інтересів обох сторін трудових правовідносин [1; 4].

Удосконалення законодавства у сфері трудового договору має орієнтуватися на поєднання гнучкості зайнятості з високими стандартами соціального захисту працівників, з урахуванням європейських принципів трудового права та вимог цифрової економіки [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ділігул А. С. Особливості укладання і розірвання трудового договору: практичні аспекти = Conclusion and termination's features of an employment contract: practical aspects // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2024. – Вип. 126.

2. Логінова М. В., Куліш А. В. Особливості укладення трудового договору в умовах воєнного стану // Редакційна колегія. – 2024. – С. 79.
3. Спаськіна К. О. Реалізація гарантій захисту трудових прав працівників під час розірвання трудового договору в Україні // Український політико-правовий дискурс. – 2025. – № 11.
4. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – № 50. – Ст. 375.

ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Злий Назар Романович

курсант 2 курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України,

Дніпровського державного
Університету внутрішніх справ

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Обставини, які виключають кримінальну відповідальність, відіграють суттєву роль у кримінально-правовій системі України, оскільки вони дозволяють законодавчо розмежовувати суспільно небезпечні злочини від дій, які хоча формально і мають ознаки злочину, однак вчинені за умов, що унеможлиблюють визнання особи винною. Вони регулюються положеннями Розділу VIII Кримінального кодексу України (ККУ) – статті 36–43-1, що охоплюють широкий спектр правомірних дій, пов'язаних із захистом особистості, суспільства та держави.

Поняття необхідної оборони, закріплене у статті 36 ККУ, охоплює ситуації, коли особа чинить опір протиправному посяганню, завдаючи при цьому шкоди нападнику. Важливою умовою правомірності такої поведінки є відповідність засобів захисту характеру загрози [4, с. 180].

Законодавець визнає, що при захисті від озброєного нападу або групи осіб, оборона, навіть із заподіянням значної шкоди, не вважається такою, що виходить за межі допустимого [1]. Це гарантує належний правовий захист тим, хто став жертвою агресії, але вжив обґрунтованих заходів для самозахисту чи захисту інших осіб.

Стаття 37 ККУ присвячена уявній обороні – ситуації, коли особа, через

помилкове, але об'єктивно обґрунтоване уявлення про небезпеку, здійснює дії захисного характеру [3]. Якщо особа не могла усвідомити хибність своїх уявлень, її дії визнаються такими, що виключають кримінальну відповідальність. Натомість, якщо помилка була наслідком необережності, дії підлягають кваліфікації відповідно до заподіяної шкоди. Такий підхід спрямований на диференціацію правових наслідків залежно від суб'єктивного ставлення особи до діяння.

Інститут затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, регламентується статтею 38 ККУ [3]. Законодавець передбачає право будь-якої особи затримати правопорушника до прибуття уповноважених органів. Разом з тим, дії щодо затримання повинні бути співмірними та необхідними, а шкода-обґрунтованою і такою, що не перевищує меж, визначених законом.

Крайня необхідність (стаття 39 ККУ) визначає ситуації, коли заподіяння шкоди охоронюваним законом інтересам є допустимим, якщо воно вчинене для усунення реальної загрози, що не могла бути ліквідована іншими засобами [3]. При цьому заподіяна шкода повинна бути менш значною, ніж та, що могла настати у разі бездіяльності.

Стаття 40 ККУ регламентує ситуації, коли особа діє під впливом фізичного або психічного примусу [3]. У разі, якщо примус був непереборним і позбавив особу можливості контролювати свої дії, вона звільняється від кримінальної відповідальності. Якщо ж особа мала альтернативу, але діяла під тиском, її дії оцінюються з позиції крайньої необхідності.

Виконання наказу або розпорядження, як зазначено у статті 41 ККУ, також може бути підставою для виключення кримінальної відповідальності. [3] Особа, яка діє в межах своїх службових повноважень і виконує наказ, не несе відповідальності, якщо наказ не був явно злочинним. Якщо ж він мав очевидний злочинний характер, відповідальність несе як особа, що його віддала, так і та, що виконала, якщо остання мала можливість відмовитися.

У статті 42 ККУ розкривається правова природа діянь, пов'язаних із допустимим ризиком [3]. Якщо особа діє в межах професійної чи наукової

діяльності, намагаючись досягти суспільно корисного результату, і ризик є обґрунтованим, її дії вважаються правомірними. Закон визнає, що прогрес нерідко пов'язаний із певними ризиками, тому особа, яка діє добросовісно та в інтересах суспільства, повинна бути захищена від кримінального переслідування [2, с. 24].

Особливе значення має положення статті 43 ККУ, яке регулює виконання спеціального завдання [3]. Йдеться про випадки, коли представники правоохоронних органів або інші уповноважені особи, діючи в межах завдань із запобігання чи розкриття злочинів, можуть чинити дії, які формально мають ознаки злочину. За умови, що такі дії є необхідними та санкціонованими, особа звільняється від відповідальності. Це положення забезпечує правове прикриття для оперативної роботи, яка є складовою кримінального процесу.

Окреме місце в системі обставин, що виключають кримінальну відповідальність, посідає стаття 43-1 ККУ, яка передбачає звільнення від відповідальності осіб, що діють у контексті збройного захисту України [3]. Умовою правомірності є спрямованість дій на відсіч агресії, дотримання принципів необхідності та пропорційності, а також відсутність ознак катування чи порушення міжнародного гуманітарного права. Такий підхід дозволяє правомірно захищати національні інтереси в умовах воєнного стану.

У 2025 році було зареєстровано законопроект №13146-1, який передбачає внесення змін до статті 43-1 ККУ з метою деталізації умов звільнення від відповідальності військовослужбовців [5]. Цей документ спрямований на посилення правового захисту осіб, які виконують обов'язок захисту державного суверенітету.

Отже, обставини, що виключають кримінальну відповідальність, відіграють ключову роль у системі кримінального права України, адже дозволяють урахувати специфіку правомірної поведінки особи в екстремальних умовах, коли формально вчинене діяння відповідає ознакам складу злочину, проте фактично не є суспільно небезпечним або протиправним. Вони забезпечують баланс між законністю та справедливістю, надаючи правову

оцінку діям осіб, які діяли в стані необхідної оборони, уявної оборони, крайньої необхідності, фізичного чи психічного примусу, виконання законного наказу або спеціального завдання, а також при затриманні правопорушника чи здійсненні суспільно виправданого ризику.

Включення у КК України статті 43-1, яка враховує умови воєнного стану, демонструє адаптивність законодавства до викликів сучасності та спрямованість на правовий захист тих, хто обороняє державу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 12 травня 2015 року № 389-VIII (із змінами і доповненнями), [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
2. Корабель М. Г. Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння: виконання обов'язку щодо захисту вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. 2022. С. 62
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (із змінами і доповненнями), [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Пономаренко Ю. А. Кримінально-правові наслідки запровадження в Україні воєнного стану. Проблеми законності. 2019. Вип. 145. С. 179–192. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.145.156668>.
5. Проект Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо уточнення обставин, що виключають кримінальну відповідальність у випадках захисту від збройної агресії" №13146-1, зареєстрований 16.11.2025, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13146-1>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Іващенко С. М.

полковник, доцент кафедри права
Національної безпеки та правової роботи
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Аврамчук В. В.

курсант 3-го курсу
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Вступ. Штучний інтелект (ШІ) у XXI столітті є рушійною силою трансформації суспільних, економічних і правових відносин. Технології ШІ застосовуються в різноманітних сферах: від медицини (діагностика, персоналізоване лікування) до освіти (автоматизовані платформи навчання), промисловості (робототехніка), транспорту (безпілотні автомобілі), фінансів (алгоритмічна торгівля) та правової системи (автоматизація аналізу документів, прогнозування судових рішень). Наприклад, системи ШІ, такі як IBM Watson, використовуються для аналізу судової практики, а алгоритми прогнозування застосовуються в судах США для оцінки ризиків рецидиву. Проте швидкий розвиток ШІ породжує виклики: визначення авторства творів, створених ШІ, відповідальності за його дії, захисту персональних даних і етичних аспектів використання. Відсутність чітких правових норм створює правову невизначеність, що може призвести до порушень прав людини, зловживань технологіями та юридичних спорів. Актуальність теми зумовлена необхідністю адаптації законодавства до нових ризиків і викликів, пов'язаних із ШІ, а також забезпечення балансу між інноваціями та захистом суспільних інтересів.

Мета роботи. Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану правового регулювання ШІ в Україні та світі, ідентифікація ключових проблем

(авторське право, відповідальність, конфіденційність даних, етичні аспекти), оцінка міжнародного досвіду та розробка рекомендацій для вдосконалення правової бази в Україні. Робота спрямована на визначення перспектив створення ефективного правового поля, яке забезпечить безпечне, етичне та інноваційне використання ШІ.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтується на аналізі нормативно-правових актів України, зокрема:

- Закону України «Про авторське право і суміжні права» (2023, № 2811-IX), який регулює об'єкти, створені ШІ;
- Закону України «Про захист персональних даних» (2010, № 2297-VI, зі змінами);
- Концепції розвитку ШІ в Україні (Розпорядження КМУ від 2 грудня 2020 р. № 1556-р);
- Дорожньої карти регулювання ШІ Мінцифри (2023).

Міжнародні джерела включають:

- Проект Регламенту ЄС про ШІ (AI Act, 2021);
- «Білль про права у сфері ШІ» (США, 2022);
- Рекомендацію ЮНЕСКО з етики ШІ (2021);
- Законодавство Японії, Китаю, Канади, Великої Британії;
- Проект Конвенції Ради Європи про ШІ (2024).

Використано порівняльний аналіз законодавства України, ЄС, США та інших країн, а також судові прецеденти: справа Infopaq (CJEU, C-5/08), позови проти OpenAI (США, 2023), справа Tesla (США), патент DABUS (Південна Африка, 2021). Джерела включають наукові статті (golaw.ua, pravo.ua, cedem.org.ua), офіційні документи (eur-lex.europa.eu, whitehouse.gov) та звіти міжнародних організацій (ЮНЕСКО, OECD). Методологія включає системний аналіз, узагальнення та синтез для оцінки проблем і перспектив регулювання.

Результати та обговорення

1. Поняття ШІ та його правові аспекти. ШІ – це галузь комп'ютерних наук, що розробляє системи для виконання завдань, які

традиційно потребують людського інтелекту: розпізнавання образів, обробка природної мови, машинне навчання, прийняття рішень. Наприклад, ШІ-системи, як-от ChatGPT, генерують тексти, а DALL-E створює зображення. З юридичної точки зору ШІ створює нові об'єкти регулювання:

- Твори, створені ШІ (тексти, музика, код);
- Автономні системи (безпілотники, дрони);
- Смарт-контракти на блокчейн-платформах;
- Алгоритми для прийняття рішень (у судах, медицині).

Проблеми: відсутність єдиного юридичного визначення ШІ, нечіткість правосуб'єктності, питання авторства (наприклад, хто є автором картини, створеної ШІ за параметрами користувача?) та відповідальності за шкоду (наприклад, аварії безпілотних авто).

2. Правове регулювання в Україні

- **Законодавча база:** Регулювання ШІ в Україні перебуває на початковій стадії. Закон «Про авторське право» (2023) визначає твори ШІ як неоригінальні, надаючи їм захист *sui generis* на 25 років (на відміну від 70 років після смерті автора для людських творів). Закон «Про захист персональних даних» частково відповідає GDPR, але не враховує специфіку ШІ. Концепція розвитку ШІ (2020) визначає стратегічні цілі: інновації, освіта, впровадження ШІ в економіку, але має рекомендаційний характер. Дорожня карта Мінцифри (2023) планує створення законодавства до 2027 року з гармонізацією з AI Act.

- **Проблеми:** Відсутність спеціалізованого закону, невизначеність правосуб'єктності ШІ, прогалини в регулюванні етики (упередженість алгоритмів, маніпулятивний вплив), недостатній захист даних. Наприклад, ШІ-системи в охороні здоров'я можуть обробляти чутливі дані без належного правового захисту.

- **Ініціативи:** Мінцифра працює над гармонізацією з європейськими стандартами та етичними принципами. Проте реалізація потребує значних ресурсів і політичної волі.

3. Міжнародний досвід

- **Європейський Союз:** Проєкт AI Act (2021) є піонерським у системному регулюванні ШІ. Він класифікує ШІ-системи за рівнем ризику:

- Неприйнятний ризик (заборонені технології, як-от соціальний скоринг чи розпізнавання облич у реальному часі);

- Високий ризик (системи в правосудді, медицині, транспорті-потребують сертифікації, аудиту);

- Низький і мінімальний ризик (менш суворі вимоги).

AI Act встановлює стандарти прозорості, безпеки та захисту даних (GDPR).

Набуває чинності у 2026 році з дворічним перехідним періодом.

- **США:** Регулювання базується на саморегулюванні. «Білль про права у сфері ШІ» (2022) визначає принципи: безпека, захист від дискримінації, конфіденційність, прозорість, людська альтернатива. Окремі штати (Каліфорнія) вводять закони, наприклад, про розкриття використання ШІ в рекламі (2023). Судові прецеденти (Tesla, OpenAI) формують підходи до відповідальності.

- **Інші країни:**

- Японія: акцент на етичних стандартах, G7 план (2023) для гармонізації.

- Велика Британія: закон 2024 року забороняє deepfake сексуального характеру та регулює потужні ШІ-моделі.

- Китай: контроль контенту ШІ, вимоги до маркування (2023).

- Канада: проєкт закону AIDA для високоризикових систем.

- **Міжнародні організації:** ЮНЕСКО (2021) прийняла Рекомендацію з етики ШІ (прозорість, справедливість, права людини). Рада Європи розробляє Конвенцію про ШІ, поєднуючи обов'язкові та добровільні норми.

4. Авторське право та ШІ

- В Україні твори ШІ охороняються правом *sui generis* (25 років), але неясно, хто є автором: користувач, розробник чи ШІ. Наприклад, якщо ШІ генерує текст за введеними даними, статус користувача як автора не визначений.

- У ЄС (справа Infopaq, CJEU, 2009) авторське право застосовується лише до творів із людським внеском. У США (позови проти OpenAI, 2023) визнано порушення прав при навчанні ШІ на захищених творах без згоди. У Південній Африці (DABUS, 2021) видано патент ШІ, але в ЄС і США це відхилено, бо винахідником може бути лише людина.

- Виклики: визначення меж людського внеску, захист авторів, чиї твори використовуються для навчання ШІ, регулювання deepfake-контенту, який може порушувати репутацію.

5. **Відповідальність за дії ШІ**

- ШІ не має правосуб'єктності, тому відповідальність покладається на розробників, операторів чи користувачів. В Україні норми відсутні, що ускладнює визначення відповідальності, наприклад, за аварії безпілотних авто.

- У ЄС AI Act пропонує відповідальність операторів високоризикових систем (наприклад, за помилки ШІ в медичній діагностиці). У США судові прецеденти (Tesla) визначають часткову відповідальність компаній за недостатнє інформування користувачів.

- Виклики: причинно-наслідковий зв'язок, регулювання автономних систем, механізми компенсації шкоди.

6. **Конфіденційність і захист даних**

- ШІ обробляє великі обсяги даних, створюючи ризики витоків, дискримінації та профілювання. В Україні Закон «Про захист персональних даних» частково відповідає GDPR, але не враховує специфіку ШІ (наприклад, навчання алгоритмів без згоди).

- У ЄС AI Act регулюватиме високоризикові системи, зокрема розпізнавання облич. Приклад: заборона ChatGPT в Італії (2023) через обробку даних неповнолітніх без згоди.

- Виклики: захист чутливих даних (медичних, фінансових), прозорість обробки, «право бути забутим».

Висновки. ШІ є потужним інструментом, але створює складні правові виклики: авторське право, відповідальність, захист даних, етика. В Україні

регулювання на початковій стадії, бракує спеціалізованого закону та чітких норм. Міжнародний досвід (AI Act ЄС, саморегулювання США, етичні принципи ЮНЕСКО) може бути орієнтиром. Для України рекомендується:

- Розробити Закон про ШІ, що визначить правосуб'єктність, відповідальність і етику.

- Гармонізувати законодавство з AI Act.

- Створити механізми захисту даних і етичні стандарти.

- Сприяти міжнародній співпраці та освіті фахівців.

До 2030 року очікується формування глобального правового поля для ШІ, що сприятиме безпечному та етичному використанню технологій, зберігаючи баланс між інноваціями та захистом прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. golaw.ua, 2022.

2. Штучний інтелект та авторське право. sedem.org.ua, 2023.

3. Авторські права на об'єкт, створений штучним інтелектом. jurliga.ligazakon.net, 2024.

4. Авторське право і ШІ: що говорять закони різних країн. mediamaker.me, 2024.

5. Штучний інтелект: проблеми та перспективи правового регулювання в Україні та світі. pravo.ua, 2023.

6. Концепція розвитку ШІ в Україні. Розпорядження КМУ № 1556-р, 2020.

7. Regulation (EU) 2024/1689 (AI Act). eur-lex.europa.eu, 2024.

8. UNESCO Recommendation on the Ethics of AI, 2021.

9. Blueprint for an AI Bill of Rights. whitehouse.gov, 2022.

10. Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX, 2022.

11. Закон України «Про захист персональних даних» № 2297-VI, 2010.

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Івкіна Владислава Іванівна
курсант 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Плетенець Віктор Миколайович
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

В умовах воєнного стану правоохоронні органи стикаються з низкою специфічних викликів, що впливають на забезпечення прав та свобод людини і громадянина, особливо коли йдеться про неповнолітніх. Особливості допиту осіб, які не досягли повноліття, обумовлені не лише їхнім віком та психологічними характеристиками, а й складною соціальною ситуацією, спричиненою війною. Збройний конфлікт призводить до зростання кількості кримінальних правопорушень за участю неповнолітніх, ускладнює процес їх ідентифікації, забезпечення належного захисту прав під час слідчих дій, а також створює додаткові морально-психологічні навантаження як на дітей, так і на працівників правоохоронної системи.

Варто відзначити, що в умовах воєнного стану в Україні прояви трагічного, насильницького й сексуального характеру можуть бути пов'язані змістом однієї події. Тому й підготовка до проведення допиту за даними фактами має передбачати готовність суб'єктів розслідування до з'ясування в особи, що не досягла віку повноліття змісту зазначених, а також ще не виявлених слідством інших протиправних проявів [1, с. 70].

Для ініціювання пам'яті допитуваного, створення у нього уявних асоціацій з окремими ознаками розшукуваного в ході розповіді йому можуть бути пред'явлені альбоми малюнків типових елементів і ознак зовнішності. На точності таких відомостей, що надалі відображаються у протоколі слідчої (розшукової) дії, можуть позначитися суб'єктивні особливості допитуваної особи – її вік, рід діяльності, здатність до сприйняття й запам'ятовування, фізичний і психічний стан і т. ін. Не меншим чином на сприйняття можуть вплинути й умови, за яких допитувана особа спостерігала ознаки зовнішності розшукуваної людини. Тому бажано, щоб допит проводився за участю спеціаліста [2]. Окрім того, варто враховувати, що в умовах воєнного стану психологічний стан неповнолітніх значно погіршується через постійне перебування у стресогенному середовищі, втрату близьких, руйнування звичного способу життя, переміщення та інші чинники, що ускладнюють процес їх комунікації зі слідчим та можуть суттєво впливати на достовірність отриманих під час допиту відомостей. Зважаючи на це, допит неповнолітніх потребує особливої обережності, тактовності й дотримання спеціальних правил, передбачених кримінальним процесуальним законодавством та міжнародними стандартами захисту прав дитини. Особливість урахування фізіологічних, психологічних змін під час розвитку дитини є важливим критерієм для слідчого, оскільки знання етапів та криз становлення особистості може вплинути на тактику допиту неповнолітньої особи, тому, володіючи також психологічною компетентністю в аспекті вікових особливостей, є ключовим підґрунтям успіху комунікативної готовності слідчого до допиту дитини, оскільки діти можуть бути особливо вразливі та травматизовані у таких випадках. Врахування вікових та психологічних особливостей дитини є ключовим фактором в розумінні того, як ефективно проводити допит неповнолітніх [3, с. 220]. Варто наголосити й на тому, що інтерпретації свідчень під час аналізу результатів допиту має приділятися належна увага. Так, спеціаліст може допомогти слідчому встановити ті обставини, на яких при проведенні інших слідчих (розшукових) дій з даним неповнолітнім необхідно

приділити більше уваги. Окрім цього, можуть бути визначені питання та хід проведення допитів інших учасників. У сукупності з іншими матеріалами кримінального провадження слідчий, із використанням знань спеціалістів, сформує цілісну картину вчиненої події [4, с. 144].

Отже, допит неповнолітніх в умовах воєнного стану є надзвичайно складною та відповідальною процесуальною дією, що вимагає від правоохоронців не лише глибоких знань кримінального процесу, але й високого рівня психологічної чутливості, емпатії та готовності працювати в умовах емоційного напруження. Воєнний конфлікт суттєво впливає на психоемоційний стан дітей, які можуть бути як свідками, так і потерпілими або учасниками протиправних дій, що потребує особливо уважного ставлення до їхніх прав та безпеки. Ефективне проведення допиту потребує створення безпечного середовища, індивідуального підходу до кожної дитини, дотримання принципів недопущення повторної травматизації, а також обов'язкової участі фахівців-психолога, педагога або законного представника. Знання вікових та психологічних особливостей розвитку дитини дозволяє обрати відповідну тактику допиту, сприяє кращому встановленню істини у справі та водночас забезпечує дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини. Таким чином, особливості допиту неповнолітніх в умовах воєнного стану зумовлюють необхідність адаптації традиційних слідчих підходів до нових реалій, забезпечення комплексного міждисциплінарного підходу та постійного підвищення фахового рівня працівників правоохоронних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Плетенець В. М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану. *Наука і техніка*, № 13(13). 2022.
2. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. Закл. К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і доп. - Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.

справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

3. Семенишин М. О., Корнієнко М. В., Костюк А. В. Протидія насильницьким злочинам проти дітей: виклики для України, міжнародний досвід, інноваційні методи практичного опанування. Параметри якості вищої освіти офіцерів національної поліції за умов імперативу людиномірних сенсів (теорія і практика). Монографія. 2023. 440 с.

4. Плетенець В. М., Балюра А. О. Можливості використання спеціальних знань при допиті неповнолітніх. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3 (96). С. 142-145

НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Ілляшик Катерина Сергіївна
Студентка 1 курсу магістратури
Навчально-наукового Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Вступ. Варто зазначити, що нормотворча діяльність органів місцевого самоврядування є одним з найважливіших інструментів реалізації їхніх повноважень та забезпечення ефективного функціонування системи місцевого самоврядування. Завдяки нормотворчості формується правова база для вирішення місцевих питань, регулюються суспільні відносини на території відповідної громади, забезпечуються права та свободи громадян. Однак, незважаючи на значну роль нормотворчої діяльності, її законодавче визначення в Україні залишається проблематичним, що створює низку труднощів у практичній реалізації повноважень органів місцевого самоврядування та може призводити до правової невизначеності та конфліктів.

Мета роботи. Виявлення та аналіз основних проблем, що пов'язані з визначенням поняття нормотворча діяльність органів місцевого самоврядування, а також пропонування можливих шляхів їх вирішення.

Матеріали та методи. Аналіз літературних джерел, аналіз документів, порівняльний аналіз, системний аналіз, узагальнення.

Результати та обговорення. Нормотворча діяльність у широкому розумінні охоплює процес створення, зміни та скасування правових норм. На рівні місцевого самоврядування ця діяльність має свою специфіку, обумовлену децентралізацією влади та самостійністю територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення.

Н. Ф. Лата зазначає, що процес нормотворчості необхідно розглядати крізь призму особливої діяльності держави в особі спеціально уповноважених

на це владних суб'єктів, спрямованої на нормативне закріплення суспільних потреб й інтересів та забезпечення належних умов для реалізації прав і свобод громадян та їх ефективного захисту, яка здійснюється шляхом створення системи внутрішньо узгоджених нормативно-правових актів із метою підвищення ефективності регулювання суспільних відносин в Україні [1, с. 13].

Як теоретичне поняття нормотворчість в свою чергу вимагає комплексного підходу до її дослідження. В. Д. Бакуменко зазначає, що з погляду системного підходу нормотворчість характеризується внутрішньою єдністю трьох її компонент: пізнання, діяльності та результату, які утворюють закінчений цикл нормотворчості [2, с. 210].

Нормотворча діяльність органів місцевого самоврядування охоплює розробку, обговорення, прийняття, оприлюднення та введення в дію нормативно-правових актів. До таких актів належать: рішення місцевих рад, рішення виконавчих комітетів, розпорядження голів місцевих рад та інші акти, прийняті в межах їхньої компетенції.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень та законодавчих актів, що стосуються місцевого самоврядування, цілісного та вичерпного законодавчого визначення нормотворчої діяльності органів місцевого самоврядування в Україні немає, що створює низку проблем, а саме:

1. Відсутність єдиного термінологічного апарату. Законодавство не містить уніфікованого визначення "нормотворчої діяльності органів місцевого самоврядування", що призводить до різночитань та неоднозначного тлумачення її змісту. Наприклад, Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" (1997) використовує терміни "прийняття рішень", "видання актів", але не дає комплексного визначення саме нормотворчої діяльності.

2. Нечітке розмежування нормотворчих та інших повноважень. У багатьох випадках важко провести чітку межу між нормотворчими повноваженнями органів місцевого самоврядування та іншими видами їхньої діяльності (наприклад, управлінською, контрольною). Це може призводити до перевищення повноважень або, навпаки, до їхнього невиконання.

3. Прогалини та колізії у законодавстві. Існують прогалини у правовому регулюванні окремих аспектів нормотворчої діяльності, наприклад, щодо процедур громадського обговорення проектів нормативно-правових актів або відповідальності за порушення встановленого порядку їх прийняття. Також трапляються колізії між актами місцевого самоврядування та актами вищих органів державної влади, що створює правову невизначеність.

4. Відсутність чітких критеріїв легітимності та обґрунтованості нормотворчих актів. Законодавство не завжди містить чіткі критерії, за якими можна оцінювати легітимність та обґрунтованість нормативно-правових актів, прийнятих органами місцевого самоврядування. Це може призводити до прийняття рішень, які не відповідають інтересам громади або порушують права громадян, які є ключовими в процесі реалізації процесу нормотворчості. Виходячи з цієї позиції, С. Злобін і А. Гель пропонують зробити межі повноважень територіальних громад похідними від прав і свобод громадян, яким у правовій державі дозволено робити все, що не заборонено законом [3, с. 72].

5. Недостатній рівень кодифікації нормативно-правових актів місцевого самоврядування. Відсутність системного підходу до кодифікації та систематизації місцевих нормативно-правових актів ускладнює доступ до них та їхнє застосування.

Варто зауважити, що для вирішення зазначених проблем необхідно вжити комплексних заходів, спрямованих на вдосконалення законодавчого визначення нормотворчої діяльності органів місцевого самоврядування.

Вирішальну роль відіграє розробка та прийняття Закону України "Про нормотворчу діяльність органів місцевого самоврядування" або внесення відповідних змін до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні". В подальшому цей закон мав би чітко визначити поняття "нормотворчої діяльності органів місцевого самоврядування", її принципи, суб'єктів, види нормативно-правових актів, а також встановити єдині процедури їх розробки, прийняття, оприлюднення та скасування. Як зазначає Авер'янов В. Б.,

важливим є створення єдиної концепції правового регулювання нормотворчості на місцевому рівні [4, с. 45].

Окрім цього, необхідно деталізувати повноваження органів місцевого самоврядування, чітко розмежувавши нормотворчі функції від інших видів діяльності. Це дозволить уникнути колізій та підвищити ефективність їхньої роботи.

Про це вказують і Л. В. Бондарчук та В. А. Урбанович констатуючи, що на сучасному етапі нечітке розмежування повноважень, відсутність дієвого механізму взаємодії, а також відсутність чіткого розподілу повноважень і відповідальності між органами місцевого самоврядування різного рівня зумовлюють неефективність взаємодії між представницькою та виконавчою гілками влади. Науковці зазначають, що проблема є досить актуальною і безпосередньо пов'язана із системними реформами та трансформаційними процесами, що відбуваються в державі [5, с. 3].

Одним зі шляхів вирішення зазначеної проблеми також може бути створення єдиної електронної бази нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування, а також розробка методичних рекомендацій щодо їхньої систематизації та кодифікації, дозволить підвищити доступність та ефективність застосування місцевого законодавства.

Важливим аспектом є підвищення професійної кваліфікації посадових осіб, які безпосередньо займаються нормотворчою діяльністю, шляхом організації навчальних курсів, семінарів та тренінгів та подальше посилення контролю за дотриманням законодавства, включаючи судовий контроль та прокурорський нагляд.

Аналізуючи інститут запровадження судового контролю за якістю нормативних актів, Л. П. Сушко зазначала, що судовий контроль як самостійна форма реалізації судової влади володітиме такими особливостями, що відрізняють його від здійснення правосуддя: під час судового контролю реалізується правоохоронна функція держави; являє собою конституційно встановлений механізм реалізації права громадян на судовий захист; предметом

розгляду і судової оцінки є акт відповідного органу або посадових осіб, або їх дії чи бездіяльність; результатом судового контролю є рішення, що або скасовує незаконний акт або дію, або зобов'язує до їх вчинення, але в межах закону [2, с. 90].

Ключове значення також має удосконалення процедур громадського обговорення, оскільки необхідно розробити та запровадити єдині, прозорі та ефективні процедури громадського обговорення проектів нормативно-правових актів, що приймаються органами місцевого самоврядування. Це забезпечить врахування думки громади та підвищить легітимність прийнятих рішень.

Висновок. Проблеми законодавчого визначення нормотворчої діяльності органів місцевого самоврядування в Україні є комплексними і потребують системного підходу до їх вирішення. Вдосконалення правового регулювання цієї сфери є ключовим для підвищення ефективності функціонування системи місцевого самоврядування, забезпечення правової визначеності та захисту прав та інтересів громадян. Прийняття спеціального закону, чітке розмежування повноважень, удосконалення процедур громадського обговорення, посилення контролю та систематизація актів – це кроки, які дозволять сформувати надійну правову основу для нормотворчої діяльності на місцевому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лата Н. Ф. Адміністративно-правове регулювання нормотворчої діяльності органів виконавчої влади : автореф. дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.07. Ірпінь, 2004. 19 с.
2. Бакуменко В. Д. Формування державно/управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: моногр. – К.: Вид/во УАДУ, 2000.-328 с
3. Злобін С., Гель А. Місце Статуту територіальної громади в системі нормативно-правових актів України. Статут територіальної громади: проблеми розробки, прийняття та впровадження в практику місцевого самоврядування : навч. посіб. Київ : Книга-почтой, 1999. С. 72.
4. Авер'янов В. Б. Державне управління: проблеми

адміністративноправової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К.: Факт, 2003. 384 с.

5. Бондарчук Л.В., Урбанович В.А. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові й функціональні аспекти. Науковий огляд. 2015. № 11 (21). С. 1-9.

6. Сушко Л. П. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Л. П. Сушко. – К., 2009.-181 с

РОЛЬ ЮРИДИЧЕСКИХ БЛОГОВ В ПРОДВИЖЕНИИ ПРАВОВОЙ ГРАМОТНОСТИ СРЕДИ МОЛОДЁЖИ

Коваленко Анастасия Александровна
студентка 4 курса, направление «Маркетинг»
Университет имени Альфреда Нобеля, г. Днепр

Введение. В условиях цифровизации правовая грамотность становится ключевым элементом для активного гражданского участия. Особое значение в этом контексте приобретают юридические блоги, которые представляют собой современный канал распространения правовой информации, доступный широкой аудитории, особенно молодёжи. Исследование актуально в свете растущего влияния социальных сетей на формирование знаний и поведения граждан.

Цель работы. Целью работы является выявление роли и эффективности юридических блогов как инструмента повышения правовой грамотности среди молодёжи.

Материалы и методы. Методы исследования включают анализ контента популярных юридических блогов в Instagram и TikTok, а также анкетирование студентов вузов в возрасте от 18 до 24 лет для выявления уровня доверия и степени усвоения полученной информации.

Результаты и обсуждение. Анализ показал, что более 70% респондентов регулярно просматривают юридические блоги, при этом 58% отмечают, что такие материалы помогают им лучше ориентироваться в базовых правовых вопросах. Блоги, использующие простой язык, примеры из жизни и визуальный контент, воспринимаются эффективнее.

Выводы. Юридические блоги играют важную роль в правовом просвещении молодёжи. Они становятся мостом между юридической наукой и обществом. Для повышения их эффективности необходимо развитие сотрудничества между юристами, журналистами и педагогами в сфере медиакоммуникаций.

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ВИРОБІВ З ХУТРА

Ковальчук Інна Василівна

судовий експерт

Вінницький науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України

Вироби з хутра – це галузь промисловості, що займається виробництвом одягу, аксесуарів та інших предметів із хутра тварин. Хутро може бути натуральним (з шкур тварин) або штучним (синтетичним).

Хутро – густий дрібний волосяний покрив звірів, а також шкури хутрових звірів, які йдуть на виготовлення одягу, продукт виробництва хутрової промисловості. Терміном «хутро» можуть бути означені вичинені шкурки різних хутрових звірів (лисиць, норки, леопарда, соболя, песця лемура), домашніх тварин (овець, кролів, кіз) та морських звірів (котиків, тюленів) зі збереженим на них волосяним покривом. Під поняття хутра не підпадають рідкий та жорсткий волосяний покрив, волосся людини. На теренах нинішньої України, професія заготівлі шкур znana як кушнірство, відтворена в широкому поширенні співзвучних прізвищ. Нарівні з натуральним хутром, використовується штучне хутро, що імітує натуральне хутро тварин [1].

Класифікація виробів з хутра

Класифікують хутряні вироби за: цільовим призначенням: верхній одяг; хутряні деталі для одягу з тканин і шкіри; головні убори; жіночі хутряні убори; хутряна галантерея; побутові хутряні вироби; пластини і хутро; статевовіковою ознакою: жіночі, чоловічі, дитячі та підліткові (головні убори); видами: хутряний одяг (пальта, напівпальта, жакети, піджаки, жилети, куртки); хутряні деталі для одягу (коміри, підкладки, опуш, обробки, манжети); головні убори суцільнохутряні та комбіновані; жіночі хутряні убори (горжетки, пелерини, напівпелерини, палантини, шарфи, муфти); хутряна галантерея (рукавички, рукавиці, панчохи, шкарпетки); хутряне взуття (туфлі кімнатні, черевики, унти); побутові вироби (ковдри, пледи, килими, спальні мішки); пластини з

різних видів хутра, скрої; фасонами; розмірами (повнотою); видом хутра; конструкцією (волосяним покривом назовні або всередину, на хутряній підкладці, з верхом і підкладкою з хутра); обробкою волосяного покриву або шкірної тканини [2].

Жіночий одяг. До асортименту жіночого одягу входять манто, пальта, напівпальта, жакети, жилети, куртки.

Манто відрізняється від пальта шириною пройм, відсутністю застібки. Права пілочка доходить майже до пройми. Виготовляють манто в невеликих кількостях з цінних видів хутра.

Пальта, напівпальта і жакет в основному розрізняються за довжиною (від лінії пришивання коміра до країв подолу): пальта – 112– 120 см; напівпальта – 80-100 см; жакет – 65-75 см.

Жилет – виріб без рукавів довжиною 60-70 см. Жилети виготовляють волосяним покривом назовні або всередину.

Куртка – одяг із застібкою спереду, довжиною 70-75 см, з каптуром або без нього.

Жіночий одяг виготовляють з натуральних, фарбованих, стрижених, щипаних шкурок, а також з овчини особливої обробки, з обробкою шкірної тканини "під велюр", з плівковим покриттям. Обробка залежить від хутра і моди. Фасони пальт, напівпальт і жакетів різноманітні: одно- і двобортні, прямі, прилягаючі, напівприлягаючі, з поясом або без нього, з рукавами різних фасонів.

Мода визначає і розташування шкурок у виробах (поздовжнє, поперечне, паркетом, ромбиками), а також способи розкрою, рахунок використання шубної овчини кольорового фарбування з облагородженням волосяним покривом, підвищення якості обробки шкірної тканини і покращання конструкції виробів. Відмінність цих виробів від хутряних полягає в тому, що їх виготовляють одношаровими: овчина служить матеріалом для верху і підкладки. Такі вироби мають велику зносостійкість.

Чоловічий одяг. Пальта, напівпальта, піджаки, штани, комбінезони,

жилети.

Хутряний одяг для чоловіків виготовляють з натуральних або фарбованих шкурок собаки, лошати, опойка, шкур морського звіра, овчини хутряної і шубної й інших видів напівфабрикатів.

Пальта і піджаки випускають різних фасонів: одно- і двобортні, з хлястиком, з прямим коміром, з кишнями.

Жилети шиють з тканини на хутряній підкладці, а також з шубної овчини. Жилети з верхом із тканини на хутряній підкладці можуть виготовлятися з цілих шкурок, окремих частин, з кушнірних шматків. На жилети використовують дешеві види напівфабрикатів: кішки, собаки, кролика, козенят, овчини й інших. Жилети з шубної овчини шиють волосяним покривом в середину.

Куртки хутряні виготовляють в основному як виробничий одяг для лісорубів, мисливців, шоферів і робітників інших професій.

До виробничого чоловічого одягу відносяться також окремі види овчинно-шубного одягу – кожух, шуба зі зборками, бекеша [3].

Штучне хутро

Ця тканина зовні і за відчуттями імітує натуральне хутро, проте вона не завдає відчутної шкоди навколишньому середовищу, завдяки чому користується популярністю і є гідною альтернативою.

Походження штучного хутра - виробляється штучна хутряна тканина трьома способами:

Тканинний або тафтинговий – у тканину додають синтетичні волокна і прошивають на спеціальній швейній машині нитками ворсу. На одній із сторін у результаті утворюються петлі, які розрізаються та рівняються. Так виходить ворс.

В'язально-прошивний. Спосіб виробництва полягає у вв'язуванні ворсових волокон у полотно основи.

Клейовий спосіб – на основу спеціальним чином наклеюються нитки ворсу. Такий спосіб дозволяє виробляти хутряну тканину каракуль.

Кожен варіант виробництва має як переваги, і недоліки. Більш якісними вважаються перші два способи [4].

Склад та опис штучної хутряної тканини

Візуально штучне або екохутро складно сплутати з якимось іншим полотном. Це, як правило, досить щільна матерія з густим довгим або середньою довжиною ворсом, що імітує натуральну шерсть тварини. Для виробництва основи тканини можна використовувати різні типи волокон – натуральні чи синтетичні. Ворс завжди виробляється з синтетики, з таких волокон як: поліестер; капрон; лавсан; нітрон; ацетат. У поодиноких випадках у складі ворсу штучного хутра може бути певний відсоток натуральної вовни.

Матеріал екохутро займає почесне місце на сучасному текстильному ринку і користується великою популярністю завдяки ряду важливих переваг:

- збереження популяції тварин. Головним плюсом матеріалу є той факт, що за його виробництва не завдається шкода природі;
- низька ціна. У порівнянні з натуральним хутром його вартість невисока, і придбати його може кожен.
- практичність у догляді. Вироби зі штучного хутра високої якості не завдадуть вам клопоту у догляді за ними.
- простота у роботі. Завдяки текстильній основі, штучне хутро є досить податливим у розкрої та шитті.

Як бачимо, деякі переваги вигідно відрізняють синтетичний матеріал від натурального. Однак перш, ніж купити штучне хутро, важливо взяти до уваги також його недоліки: штучний матеріал набагато гірше утримує тепло, ніж натуральний. Отже, це не найкращі тканини для пальта чи курток у зимову пору року. Висока повітропроникність – матеріал продувається, у ньому холодно та некомфортно у вітряну погоду. Невисока зносостійкість - навіть за дотримання всіх рекомендацій щодо догляду виробу з часом втрачають привабливість. Електризованість – синтетичні волокна накопичують статичну електрику, через що притягують пил та дрібне сміття.

Як бачимо, матеріал має як суттєві плюси, так і мінуси, про які дуже

важливо знати.

Підвиди штучного хутра

Сучасні хутряні тканини бувають декількох видів:

- штучний каракуль – ворс відрізняється кучерявістю, хитромудрістю;
- норка – штучний матеріал з коротким ворсом візуально повністю імітує натуральний, забарвлюється в природні відтінки;
- кролик – матерія з коротким або довгим ворсом, що відрізняється м'якістю і фарбується в найрізноманітніші кольори;
- овчина – тканина з досить щільним густим і коротким зlodієм, що імітує овечу вовну і фарбується в чорний або білий колір;
- леопард – матеріал з коротким ворсом, фарбований у характерні кольори.

Окремо варто виділити такий різновид, як кольорове довговорсове хутро, яке виробляється в найрізноманітніших дизайнах і відтінках. Коштує воно досить дешево і має неймовірно широку сферу використання.

Використання хутряної штучної тканини

Незважаючи на те, що екохутро за багатьма параметрами поступається натуральному, область його використання в рази ширша. Це чудова тканина для декору, пошиття одягу, для інтер'єру. Штучне хутро купити варто для пошиття таких виробів, як:

Верхній зимовий одяг. Куртки, пальта, шуби з екохутра виглядають дуже ефектно, хоча вони не дуже добре зберігають тепло.

Підкладка для одягу. Нерідко хутряні тканини з коротким ворсом використовуються як підкладкові.

Прикраса одягу, взуття – різноманітні пухнасті варіанти декору.

Різні жіночі аксесуари – накидки, муфти, сумочки, коміри та багато іншого.

Домашній інтер'єр. Екохутро з високою щільністю успішно використовується як оббивка м'яких меблів і покриття для підлоги.

Незважаючи на те, що одяг зі штучного хутра, як і елементи домашнього інтер'єру, досить швидко втрачає початкову зовнішню привабливість, дуже багато хто віддає перевагу цим тканинам завдяки її стильному і помітному зовнішньому вигляду [5].

Крім цього, штучне хутро – це найпопулярніша тканина для м'яких іграшок. Якісний матеріал є міцним, надійним та абсолютно безпечним для здоров'я дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://uk.wikipedia.org>
2. <https://tkani-atlas.com.ua>
3. Барановська І. І. «Штучне хутро: екологічні та економічні аспекти використання»
4. <https://buklib.net>
5. Байдакова Л. І. «Товарознавство. Непродовольчі товари: взуттєві і хутряні вироби» Людмила Іванівна Байдакова. – К.: Вища школа, 2007.

РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Корогод Світлана Володимирівна

Старший викладач кафедри
Кримінального права та кримінології
доктор філософії у галузі права
капітан поліції

Попова Ольга Григорівна

Курсант 2-го курсу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
рядова поліції
м. Дніпро, Україна

Розбещення неповнолітніх – один із найнебезпечніших злочинів проти моральності та статевої свободи дитини. Особливість цього кримінального правопорушення полягає в тому, що його жертвами стають особи, які ще не досягли повної психічної та фізичної зрілості, що потребує особливого підходу з боку правосуддя. В Україні кримінальна відповідальність за такі діяння передбачена статтею 156 Кримінального кодексу України. Актуальність теми обумовлена як зростанням кількості подібних злочинів, так і необхідністю вдосконалення правозастосовної практики [1].

Злочин розбещення неповнолітніх належить до категорії кримінальних правопорушень, що порушують нормальний процес статевого формування дитини. Відповідальність за цей вид діянь передбачена статтею 156 Кримінального кодексу України. Цікаво, що ця правова норма залишається порівняно незмінною з моменту набрання чинності новим Кримінальним кодексом України 5 квітня 2001 року за цей період було внесено лише кілька коректив. Зокрема, важливі зміни до статті 156 було внесено Законом України від 25 вересня 2008 року, який стосувався оновлення частини другої зазначеної статті. Було розширено коло осіб, дії яких підпадають під кваліфікацію цього злочину – до нього включили вітчима, мачуху, опікунів, піклувальників та

інших осіб, що несуть відповідальність за виховання або догляд за дитиною. Таке оновлення було необхідне для гармонізації положень Кримінального кодексу з нормами Сімейного кодексу та Закону України «Про охорону дитинства»[2]. Крім того, цим же законом було передбачено посилення санкцій за вчинення розбещувальних дій щодо неповнолітніх.

Охорона нормального статевого розвитку осіб, які не досягли повноліття, в українському кримінальному праві забезпечується не лише положеннями статті 156 Кримінального кодексу України, а й низкою суміжних норм. Зокрема, стаття 155 КК України передбачає відповідальність за статеві дії з особою, якій не виповнилося 16 років, а стаття 156-1 встановлює санкції за вчинення дій, спрямованих на схиляння дитини до сексуальних контактів. Спільною рисою цих правопорушень є посягання на інтимну сферу осіб, які ще не досягли віку, з якого дозволяється давати правомірну сексуальну згоду, тобто 16 років.

Розбещення неповнолітніх відноситься до категорії кримінальних правопорушень, які скоюються винятково з умислом. Такий умисел включає два складники: інтелектуальний коли особа усвідомлює, що її дії є суспільно небезпечними, та вольовий коли вона бажає вчинити ці дії. У цьому контексті надзвичайно важливим є усвідомлення віку потерпілого, оскільки саме ця ознака суттєво впливає на склад злочину. Якщо обвинувачений не знав і не міг знати, що потерпіла особа не досягла 16-річного віку, кримінальна відповідальність за розбещення може бути виключена. Попри це, в юридичній науці неодноразово лунали думки про можливість притягнення до відповідальності навіть у разі відсутності повного усвідомлення віку потерпілої. Це питання залишається дискусійним. Деякі автори наголошують, що психічне ставлення винного до віку потерпілої може мати як умисний, так і необережний характер. Інакше кажучи, особа могла знати, припускати або зобов'язана була знати про вік жертви. Такий підхід підтримує і Верховний Суд України, який у постанові Пленуму від 30 травня 2008 року № 5, присвяченій розгляду справ про злочини проти статевої свободи та недоторканості, вказав:

потерпілим визнається той, хто не досяг 16 років, якщо винний знав, допускав або повинен був знати про його вік [3].

Водночас суд також наголосив, що факт неповноліття не є автоматичною підставою для кваліфікації діяння якщо буде доведено, що обвинувачений щиро помилявся щодо віку потерпілої особи, кримінальна відповідальність не настає.

Такі дії не лише порушують норми моралі та законодавства, але й можуть завдати серйозної шкоди як фізичному здоров'ю потерпілих (включно з ускладненнями, які можуть мати довготривалий характер), так і психічному стану (наприклад, спричинити посттравматичний стрес, депресивні розлади, фобії чи інші психологічні порушення). Через спільну юридичну природу зазначені злочини об'єднані в одному розділі Особливої частини Кримінального кодексу України Розділі IV, що присвячений кримінальним правопорушенням проти статевої свободи та недоторканості особи.

Розбещення неповнолітніх – серйозне кримінальне правопорушення, що потребує чітко визначених норм і зваженого застосування права. Судова практика свідчить про необхідність не лише посилення кримінальної відповідальності, а й підвищення ефективності превентивних заходів, зокрема цифрового контролю та профілактики в освіті. Гармонізація законодавства, удосконалення судових процедур і міждисциплінарна підготовка кадрів ключові умови для якісного захисту прав дітей в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001, редакція від 27.03.2022. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
3. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text>

ОКРЕМІ МОМЕНТИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНІВ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕВИЩЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕДСТАВНИКА

Кострич Михайло Петрович,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти кафедри цивільно-правових
дисциплін та статистики Міжнародного гуманітарного університету,
м. Одеса, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасне бізнес-середовище вимагає більш гнучких та адаптивних підходів, що враховують специфіку нових викликів і ризиків. Тому, застосування традиційних підходів національного законодавства стосовно визнання правочинів недійсними через перевищення повноважень представника виявляється недостатньо ефективним у сучасних правових умовах. З урахуванням стрімкого розвитку бізнесу та змін у суспільних відносинах, стає очевидною необхідність переоцінки діючих правових механізмів. Це зумовлює потребу в інноваціях у правовому регулюванні, які б забезпечили ефективний захист прав суб'єктів господарювання, суб'єктів цивільного обігу та сприяли стабільності правовідносин у суспільстві. Врахування сучасних позицій Верховного Суду щодо розгляду та вирішення зазначеної категорії спорів в практичній діяльності фахівців сприяє формуванню більш безпечного правового середовища. Також, судова практика змінює розуміння ключової ролі у цьому процесі представника, а рішення судів створюють прецеденти, які впливають на формування сучасного правового середовища.

Забезпечення стабільності та надійності правової системи вимагає активного дослідження та впровадження нових підходів, які спочатку використовуються на рівні судової практики як прецедентні випадку, а потім переходять на законодавчий рівень. Ці підходи дозволяють забезпечити специфіку сучасного бізнесу та суспільних відносин, що сприяє зниженню рівня негативних наслідків, пов'язаних із визнанням правочинів недійсними.

Мета роботи. / Aim. Аналіз судової практики щодо наслідків визнання недійсності правочинів в контексті перевищення повноважень представника та аналіз судової правової позиції в контексті цього питання.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Дослідження ґрунтується на наукових працях вітчизняних вчених, нормативних актах та матеріалах судової практики. При проведенні дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи. Наприклад, за допомогою абстрактно-логічного методу, методів системного підходу, порівняння, спостереження, аналізу, здійснено аналіз змісту судових рішень та висвітлені сучасні позиції суду в контексті питання визнання правочинів недійсними в наслідок перевищення повноважень представником.

Результати та обговорення./Results and discussion. У сучасній правовій практиці часто виникають ситуації, коли правочини, здійснені з перевищенням повноважень, стають предметом судових спорів. Такі випадки можуть виникати як у відносинах між фізичними особами, так і у сфері діяльності юридичних осіб, де керівники або інші уповноважені особи можуть перевищувати свої повноваження.

На рівні ст. 241 ЦК України вирішується питання щодо правочинів, здійснених з перевищенням повноважень. Основною умовою визнання таких правочинів дійсними є наступне схвалення їх особою, яку представляли. Це схвалення може бути як явним, так і прихованим, наприклад, через здійснення дій, що свідчать про прийняття правочину до виконання.

Інтерес до цього питання обумовлений необхідністю захисту прав як сторони, яка діяла з перевищенням повноважень, так і особи, яку представляли. Важливо забезпечити баланс між свободою договірних відносин та захистом від зловживань у цих відносинах.

Відповідно до вимог ст. 236 ЦК України, нікчемний правочин або правочин, визнаний судом недійсним, є недійсним з моменту його вчинення [1]. Якщо за недійсним правочином права та обов'язки передбачалися лише на майбутнє, можливість настання їх у майбутньому припиняється.

Наслідки недійсності правочину залежать, зокрема, від того, чи вчинялись дії з виконання такого правочину, оскільки, як вказується у ч. 1 ст. 216 ЦК України, у разі, якщо недійсний правочин ще не виконаний, він є таким, що не створює жодних юридичних наслідків.

Загальним майновим наслідком недійсності правочину є реституція, яка у загальному вигляді передбачена абз. 2 ч. 1 ст. 216 ЦК України.

Недійсний правочин може стати підставою і для інших наслідків: а) відшкодування збитків або/та моральної шкоди (ч. 2 ст. 216 ЦК України), б) застосування конфіскаційної санкції (ч. 3 ст. 228 ЦК України) тощо.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 вересня 2024 року у справі № 918/1043/21 відкрила новий вектор у застосуванні цивільного законодавства України, зокрема, у контексті ст.ст. 216 та 228 ЦК України. Ця постанова стала важливим кроком у розвитку правозастосовної практики, висвітлюючи кілька ключових аспектів, які раніше залишалися дискусійними.

Перш за все, судові рішення стосувалося питання про те, «Хто може бути суб'єктом, уповноваженим звертатися з позовом про визнання правочину недійсним на підставі статті 228 ЦК України?». Велика Палата Верховного Суду визначила, що таке право належить лише уповноваженим органам влади або прокурору в інтересах держави. Це рішення підкреслює важливість захисту публічного порядку та інтересів держави, обмежуючи можливість приватних осіб впливати на правочини, що суперечать суспільним інтересам.

В цьому контексті цікавою є окрема думка судді М. В. Мазура, який пропонує розширити тлумачення ст. 228 ЦК України, зазначаючи, що інші заінтересовані особи також можуть звертатися з позовами, якщо їх інтереси узгоджуються з державними. Така позиція піднімає питання про можливість більш гнучкого підходу до захисту суспільних інтересів, потенційно розширюючи коло суб'єктів, які мають право на ініціювання таких позовів.

Так, «в окремій думці, суддя М. В. Мазур зазначив, що на його переконання, правочин може бути визнаний недійсним на підставі ч. 3 ст. 228 ЦК України не лише за позовом компетентного органу державної влади або

прокурора, а й за позовом сторони правочину або іншої заінтересованої особи, якщо їх інтереси збігаються з інтересами держави. В ... ст. 228 ЦК України, яка визначає правові наслідки вчинення правочину, який порушує публічний порядок, вчинений з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства, не містить жодних положень, які б визначали коло осіб, що можуть заявляти вимогу про визнання правочину недійсним через невідповідність «правочину інтересам держави і суспільства, його моральним засадам» [4].

Судді С. Ю. Мартєв, В. В. Король, І. В. Желєзний та Н. В. Шевцова, здійснивши правовий аналіз ч. 3 ст. 228 ЦК України в п. 68 Окремої думки від 18 вересня 2024 року у справі № 918/1043/21, висловили свою позицію, що «ознаками недійсного господарського договору, що суперечить інтересам держави і суспільства, є спрямованість цього правочину на порушення правового господарського порядку та наявність умислу (наміру) його сторін, які усвідомлювали або повинні були усвідомлювати протиправність укладеного договору. Метою такого правочину є його кінцевий результат, якого бажають досягти сторони, який завідомо суперечить інтересам держави та суспільства» [3].

Потрібно зазначити, що існують різні точки зору до розуміння цього питання, враховуючи рішення Верховного Суду у справі № 918/1043/21 [2], можна дійти висновку, що право на подання позову, керуючись ч. 3 ст. 228 ЦК України, надається лише обмеженому колу осіб. Це судове рішення підкреслює важливість уважного підходу до визначення суб'єктів, які мають законні підстави для звернення до суду у таких справах, і сприяє встановленню чітких критеріїв для ідентифікації цих суб'єктів у юридичній практиці

Незважаючи на наявність окремої думки, враховуючи висновок більшості суддів Верховного Суду у справі № 918/1043/21, вбачається, що з позовом на підставі ч. 3 ст. 228 ЦК України може звернутися обмежене коло суб'єктів.

Крім цього, постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 вересня 2024 року у справі № 918/1043/21 вплинула на підходи до застосування двосторонньої реституції та дозволила відступити від своїх попередніх

висновків, викладених у постанові від 20.07.2022 у справі № 923/196/20, і зроблено акцент на буквальне тлумачення положень ст. 216 ЦК України. Це дозволяє застосовувати двосторонню реституцію за ініціативою суду не лише щодо нікчемних правочинів, а й в інших випадках, коли законом не передбачено спеціальних умов.

Таким чином, судова практика в 2024 році йде шляхом важливим кроком у вдосконаленні правової системи України, сприяючи підвищенню правової визначеності та посиленню захисту державних інтересів. Вона також відкриває нові перспективи для наукових дискусій та правозастосовної практики, стимулюючи подальший розвиток цивільного права в Україні.

М. Чередніченко звертає увагу на існування нового судового правового висновку щодо застосування двосторонньої реституції за ініціативою суду (що раніше допускалося лише щодо нікчемного правочину). « Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від своїх висновків, викладених у пунктах 72 та 81.2 постанови від 20.07.2022 у справі № 923/196/20, та виходити з буквального тлумачення змісту статті 216 ЦК України, яке дає підстави для висновку про те, що, якщо законом не встановлені особливі умови застосування правових наслідків недійсності правочину або особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів, позивач, який заявляє вимогу про повернення йому в натурі переданого за недійсним правочином або відшкодування вартості переданого, заявляє реституційну вимогу, яку суд за існування для того підстав задовольняє, застосовуючи двосторонню реституцію. У цьому випадку відповідач є стягувачем у частині рішення про повернення йому переданого ним за недійсним правочином майна або відшкодування вартості» [4].

Висновки./Conclusions. Таким чином, сучасним трендом судової практики є те, що тепер суд може застосувати за власною ініціативою двосторонню реституцію не тільки щодо нікчемних правочинів, а також і щодо правочинів, які визнаються недійсними судом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 вересня 2024 року у справі Справа № 918/1043/21, провадження № 12-35Гс23. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/121753942>
3. Окрема думка (розбіжна) суддів Великої Палати Верховного Суду Мартєва С. Ю., Короля В. В., Желєзного І. В., Шевцової Н. В. від 18 вересня 2024 року у справі № 918/1043/21, провадження № 12-35Гс23 URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/122033409>
4. Чередніченко М. Цікава практика Верховного Суду з цивільних питань у 2024 році. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/231989_tskava-praktika-verkhovnogo-sudu-z-tsivlnikh-pitan-u-2024-rots

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Оліярник Вікторія

ЗВО ННІ права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна

З огляду на зростаючу інтеграцію України в міжнародну спільноту та активізацію зовнішніх зв'язків, питання правового регулювання перебування іноземців та осіб без громадянства набуває особливої актуальності. Збільшення кількості таких осіб на території України зумовлює необхідність чіткого визначення їхніх прав, обов'язків та відповідальності. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України, визначається статтями 26, 33 Конституції України, відповідно до яких іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [1. Стаття 16 КУпАП регулює питання щодо притягнення іноземців та осіб без громадянства до відповідальності [2. Однак на практиці визначення адміністративної відповідальності для цієї категорії осіб є недостатньо чітким, що може бути причиною виникнення труднощів у правозастосуванні. Це підкреслює важливість детального аналізу та уточнення правового регулювання адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства.

Науковці по різному підходять до визначення терміну адміністративної відповідальності. Зокрема В. К. Колпаков, вважає, що адміністративна відповідальність – це примусове, з додержанням встановленої процедури застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником [3, с. 290]. С. Т. Гончарук у своїх працях, стверджує що:

«адміністративна відповідальність» - це специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), згідно з якою особи, що скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноважними державними органами за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установленому законом порядку» [4, с. 19].

Важливим аспектом, що стосується підстав притягнення до адміністративної відповідальності є різноманітність суб'єктів, які можуть притягуватись до адміністративної відповідальності. Суб'єктом адміністративного правопорушення визнають фізичну особу, яка досягла на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку. Ознаки, що характеризують суб'єкта проступку, поділяють на загальні й спеціальні. У наведеному визначенні названо ознаки загальні, тобто властиві будь-якому суб'єкту. Крім загальних ознак, у конкретних складах адміністративних правопорушень суб'єкт може характеризуватися ще й додатковими, специфічними властивостями. Такі суб'єкти називаються спеціальними [5, с. 175].

Такою ознакою, зокрема, може бути громадянство. За ознакою громадянства особливості адміністративної відповідальності мають місце для іноземних громадян та осіб без громадянства. Відповідно до статті 16 КУпАП, іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України, а питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинними законами та міжнародними договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом [2]. Також стаття 24 КУпАП встановлює, що законами України може бути передбачено адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок [2]. Відповідно до цієї

статті для застосування адміністративного стягнення у вигляді адміністративного видворення необхідним є: а) наявність законів, які передбачають саме адміністративне видворення; б) вчинення адміністративного проступку, який грубо порушує правопорядок. При застосування статті 24 слід також використовувати норми Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», що містить ст. 30 «Примусове повернення іноземців та осіб без громадянства» Ця норма законодавства України регулює примусове повернення іноземців або осіб без громадянства у разі: порушення ними українських законів щодо прикордонного контролю чи правового статусу; загрози національній безпеці, громадському порядку чи здоров'ю населення; необхідності захисту прав громадян України, та передбачає 30-денний строк з моменту прийняття рішення для добровільного виїзду [5].

Відповідно до ст. 203 КупАП іноземці та особами без громадянства можуть притягуватися до відповідальності за: порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні, тобто проживання без документів на право проживання в Україні, за недійсними документами або документами, термін дії яких закінчився, або працевлаштування без відповідного дозволу на це, якщо необхідність такого дозволу передбачено законодавством України, або недодержання встановленого порядку пересування і зміни місця проживання, або ухилення від виїзду з України після закінчення відповідного терміну перебування, неприбуття без поважних причин до визначеного місця навчання або працевлаштування після в'їзду в Україну у визначений строк, а так само порушення правил транзитного проїзду через територію України. недодержання іноземцями та особами без громадянства встановленого порядку реєстрації або проживання на території України за недійсними документами чи документами, строк дії яких закінчився, або порушення встановленого терміну перебування в Україні, виявлені в пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон України або контрольних пунктах в'їзду – виїзду [2].

Беручи до уваги статистику адміністративних правопорушень протягом

останніх років, можемо зазначити, що значний відсоток адміністративних правопорушень вчинено іноземцями та особами без громадянства [6]. Зокрема, за даними Національної поліції України, лише протягом 2020 року іноземці в Україні вчинили понад 92 тисячі адміністративних та майже 1700 кримінальних правопорушень, що, безумовно, не може не викликати напругу в суспільстві. Найпоширенішими адміністративними правопорушеннями, згідно, офіційних статистичних даних, являються: недотримання порядку пересування і вибору місця проживання, порушення правил перебування в Україні, недотримання порядку реєстрації та ін. [7]. Водночас, статистичних даних за останні декілька років немає, оскільки правовий режим воєнного стану та активні воєнні дії на території України призвели до суттєвих і катастрофічних змін у багатьох сферах, у тому числі і досліджуваній у межах цього наукового доробку.

Правове регулювання перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні є важливою складовою національної безпеки та правопорядку, особливо в умовах зростаючої інтеграції країни у світову спільноту. Визначення прав, обов'язків і відповідальності цієї категорії осіб повинно бути чітким і послідовним. Незважаючи на те, що законодавство передбачає рівні підстави адміністративної відповідальності для іноземців і громадян України, на практиці виникають проблеми з тлумаченням та застосуванням норм, що зумовлює необхідність удосконалення правозастосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua / laws/ show>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212-24) Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
3. Колпаков В. К. Адміністративно -деліктний правовий феномен. Монографія. Юрінком Інтер. 2004. 528 с.
4. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність за законодавством

України. Навчальний посібник. 1995. 78 с.

5. Битяк Ю. П. Адміністративне право України. Навчальний посібник. Київ. Юрінком Інтер. 2007. 544 с.

6. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства *Закон України* від 22.09.2011 № 3773-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#n240>

7. Гулак О. В., Слюсаренко С. В., Позняков С. П. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Теоретико правові засади Наукові записки. Серія: Право. Випуск 13. 2022. С. 191- 195. URL: : <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-13-191-195> <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/232>

8. Гулак О. В., Висоцький В. М., Слободянюк Р. Л. Особливості притягнення до адміністративної відповідальності в Україні іноземців та осіб без громадянства. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки". 2023. No 1. <https://doi.org/10.25313/2520-8545>

ПОРЯДОК СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Посметюхова Валерія Олександрівна

курсантка 2 курсу

Навчально-наукового інституту підготовки фахівців

для підрозділів превентивної діяльності

Національної поліції України

Науковий керівник:

Фролов Михайло Михайлович

Доцент кафедри цивільного права та процесу

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Із запровадженням воєнного стану на території України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1] значна кількість суспільних сфер зазнала змін у правовому регулюванні. Спадкові правовідносини не стали винятком. Як відомо, спадкові правовідносини, тобто перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців), регулюються положеннями Книги шостої «Спадкове право» Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2]. Проте, незважаючи на важливість цих правовідносин, зміни, які регламентують процедуру спадкування в умовах воєнного стану, були прийняті переважно на рівні підзаконних нормативно-правових актів, зокрема шляхом ухвалення Постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» [3] (далі – Постанова № 164) та Наказу Міністерства юстиції України від 11 березня 2022 року № 1118/5 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» [4] (далі – Наказ № 1118/5).

Запроваджені зміни торкнулися ключових питань спадкування, зокрема порядку заведення спадкової справи, строків прийняття спадщини, видачі свідоцтва про право на спадщину, а також посвідчення заповітів та спадкових договорів. Згідно із загальними положеннями ЦК України, заява про прийняття спадщини подається нотаріусу або уповноваженій посадовій особі органу

місцевого самоврядування у сільських населених пунктах за місцем відкриття спадщини, яким визначається останнє місце проживання спадкодавця, або, за його відсутності, місцезнаходження основної частини нерухомого чи рухомого майна (ст. 1221 ЦК України) [2]. Водночас у період дії воєнного стану відповідно до абз. 2 п. 2.1 Порядку [5] дозволено заведення спадкової справи будь-яким нотаріусом, незалежно від місця відкриття спадщини.

Одним із основних проблемних аспектів спадкування в умовах воєнного стану є обмеження доступу спадкоємців до нотаріальних послуг через тимчасову окупацію територій, активні бойові дії, знищення або переміщення нотаріальних архівів. Нотаріуси, які опинилися на непідконтрольних територіях, часто не мають можливості здійснювати свої повноваження або бути замінені іншими посадовими особами. Це ускладнює як посвідчення заповітів, так і оформлення свідоцтв про право на спадщину. Ще однією серйозною проблемою є встановлення факту смерті спадкодавця. Через руйнування реєстраційних органів та труднощі з доступом до медичних закладів, документальне підтвердження факту смерті інколи є неможливим у короткі строки. Відсутність відповідних актів цивільного стану унеможливорює відкриття спадкової справи у встановленому порядку та оформлення спадкових прав [2]. Шляхи вирішення вказаних проблем мають передбачати як нормативно-правові, так і організаційні заходи. Зокрема, законодавець вже запровадив певні механізми спрощення спадкових процедур в умовах воєнного стану. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності нотаріату в умовах воєнного стану» передбачено розширення кола осіб, уповноважених здійснювати нотаріальні дії, зокрема посадових осіб органів місцевого самоврядування. Для вирішення проблеми строків прийняття спадщини необхідним є подальше вдосконалення механізмів поновлення строків через суд або запровадження автоматичного їх продовження на період дії воєнного стану та об'єктивних обставин непереборної сили. Важливо також розширити можливості дистанційного звернення до нотаріусів шляхом використання електронних сервісів, що

забезпечить спадкоємцям доступ до спадкових процедур незалежно від місця їх фактичного перебування. Проблема встановлення фактів, що мають юридичне значення (факт смерті, місце з відкриття спадщини тощо), може бути вирішена шляхом спрощення судових процедур відповідного встановлення в порядку окремого провадження. Зокрема, рекомендується запровадити спеціальні тимчасові процедури для підтвердження фактів загибелі в зоні бойових дій без необхідності отримання повного пакета традиційних документів. У підсумку, військовий стан в Україні вніс значні корективи у реалізацію права на спадкування, створивши низку проблемних ситуацій, які потребують як оперативного реагування, так і довгострокових системних рішень. Отже, також були запроваджені деякі зміни, зокрема в порядку заведення спадкової справи, строків прийняття спадщини та видачі свідоцтва на право спадщини, посвідчення заповітів та спадкових договорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. Дата оновлення: 17.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 01.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. Дата оновлення: 29.06.2022. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022- %D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text)
4. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Наказ Міністерства юстиції України від 11 березня 2022 р. № 1118/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text>
5. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. № 4 296/5. Дата оновлення: 21.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z012#Text>

РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Потапенко Ярослав Максимович

курсант 2 курсу

Навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності

Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Рогальський Володимир Ілліч

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Актуальність теми зумовлена високими вимогами до фізичної витривалості та швидкості реакції правоохоронців під час виконання службових обов'язків. Ефективна фізична підготовка сприяє здатності поліцейських оперативно реагувати на небезпечні ситуації, здійснювати затримання правопорушників та забезпечувати громадський порядок. Умови роботи часто вимагають від правоохоронців здолання фізичних навантажень, таких як переслідування, подолання перешкод та застосування силових прийомів. Враховуючи сучасні виклики, пов'язані зі зростанням рівня злочинності та терористичних загроз, підвищення рівня фізичної підготовки стає невід'ємною складовою професійного розвитку поліцейських. Таким чином, якісна фізична підготовка не лише підвищує безпеку самих правоохоронців, але й сприяє ефективному виконанню ними своїх службових обов'язків.

Спеціальна фізична підготовка в професійній діяльності поліцейських-це цілеспрямований процес розвитку фізичних якостей, формування навичок та вмінь, необхідних для ефективного виконання службових завдань у складних та екстремальних умовах. Вона включає в себе тренування сили, витривалості, швидкості, спритності, а також оволодіння техніками самозахисту, затримання правопорушників та подолання перешкод [1, с. 5-8]. Метою такої підготовки є

підвищення фізичної стійкості та адаптації до стресових ситуацій, що сприяє забезпеченню правопорядку та особистій безпеці поліцейського. Спеціальна фізична підготовка є невід'ємною частиною професійного навчання правоохоронців, підвищуючи їх здатність оперативно й ефективно реагувати на загрози та непередбачувані обставини.

В умовах сучасної України поліцейські стикаються з підвищеними вимогами до фізичної підготовленості, зумовленими зростанням рівня злочинності, терористичних загроз та необхідністю підтримання громадського порядку під час масових заходів. Спеціальна фізична підготовка забезпечує правоохоронців необхідними навичками для швидкої та ефективної реакції в екстремальних ситуаціях: затримання правопорушників, подолання перешкод, захист себе та громадян від небезпеки. Вона включає не лише розвиток сили, витривалості, спритності, але й опанування прийомів самозахисту та спеціальної техніки затримання. Удосконалення цих навичок підвищує рівень безпеки як для самих поліцейських, так і для громадян під час виконання оперативних завдань [3, с. 297].

Крім того, фізична підготовка сприяє формуванню стресостійкості, психологічної витривалості та здатності швидко приймати рішення в кризових умовах. Для поліцейських, які працюють у підрозділах особливого призначення або займаються патрулюванням у зонах підвищеної небезпеки, належний рівень фізичної підготовки є ключовим фактором успішного виконання службових обов'язків. В умовах реформування правоохоронної системи України важливо підвищувати стандарти фізичної підготовки поліцейських, адже це безпосередньо впливає на якість їхньої роботи та довіру суспільства до правоохоронних органів.

Однією з основних проблем спеціальної фізичної підготовки поліцейських є недостатня матеріально-технічна база. У багатьох відділках відсутні сучасні спортивні зали, обладнання для тренувань, майданчики для відпрацювання затримань і тактичних навичок. Часто фізична підготовка обмежується лише базовими вправами, що не враховують специфіку службових

завдань. Крім того, недооснащеність тренувальними макетами та симуляторами знижує можливість відпрацьовувати сценарії реальних оперативних ситуацій [2, с. 101-107]. Це призводить до того, що під час критичних моментів поліцейські можуть не мати необхідних навичок для швидкого та ефективного реагування.

Ще однією суттєвою проблемою є низький рівень підготовки інструкторів та відсутність сучасних методик навчання. Багато інструкторів працюють за застарілими програмами, які не враховують новітні тенденції та підходи у сфері фізичної підготовки правоохоронців. Відсутність регулярних курсів підвищення кваліфікації для тренерів обмежує можливість адаптувати підготовку до сучасних викликів, таких як протидія тероризму, масові заворушення або силове затримання озброєних злочинців. Крім того, нерідко навчання проводиться формально, без чіткого акценту на практичні навички, необхідні для реальних ситуацій. Це створює прогалини у підготовці, що стають критичними під час виконання службових обов'язків.

Ще однією проблемою є нерегулярність тренувань та відсутність мотивації у поліцейських. Через постійне навантаження на службі правоохоронці часто не мають можливості відвідувати тренування у встановлені графіком дні. Крім того, відсутність розуміння важливості фізичної підготовки для власної безпеки та ефективності на службі призводить до нехтування самостійними заняттями. Також не завжди враховується специфіка підрозділів: патрульні, спецпризначенці та слідчі мають різні завдання, але тренуються за однаковими програмами. Це знижує рівень готовності до виконання специфічних завдань, що потребують особливої фізичної підготовки та навичок самозахисту [4, с. 220-224].

Підсумовуючи, роль спеціальної фізичної підготовки в професійній діяльності поліцейських є надзвичайно важливою та невід'ємною складовою їхньої ефективної роботи. Вона забезпечує правоохоронців необхідними фізичними якостями, такими як витривалість, сила, швидкість та спритність, що дозволяють оперативно реагувати на загрози, здійснювати затримання

правопорушників і забезпечувати громадський порядок у складних та небезпечних ситуаціях. Окрім цього, належна підготовка сприяє розвитку стресостійкості, швидкому прийняттю рішень та підвищенню рівня особистої безпеки під час виконання службових обов'язків. Проте, на практиці існує низка проблем, пов'язаних з недостатньою матеріально-технічною базою, нерегулярністю тренувань та відсутністю сучасних методик підготовки, що потребує комплексного вирішення. Вдосконалення навчальних програм, покращення умов для тренувань та підвищення мотивації поліцейських до занять фізичною підготовкою здатні підняти рівень професійної готовності правоохоронців до сучасних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анісімов Д. О., Антипова А. К. Фізична підготовка курсантів як необхідна складова нормальної діяльності правоохоронних органів. *Молодий вчений*. 2022. № 7 (107). С. 5–8. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-7-107-2>.
2. Головка В. М. Роль фізичної підготовки поліцейського в процесі формування та вдосконалення професійних вмінь та навичок. *Службово-бойова підготовка як основа професійної діяльності поліцейських: матеріали круглого столу (м. Одеса, 27 листопада 2020 року)*. Одеса: ОДУВС, 2020. 194 с.
3. Губаренко Т. О., Е. В. Плутенко. Роль спеціальної фізичної підготовки під час навчання курсантів вищих навчальних закладів, системи міністерства внутрішніх справ України. Її організація та успішність засвоєння. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути: тези доп. II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 4-5 лютого 2021 р.* Дніпро, Україна, 2021. Т. 1. 502 с.: 297.
4. Журавель О. А., Криваль Р. В. Особливості спеціальної фізичної підготовки здобувачів вищої освіти у закладах зі специфічними умовами навчання: Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції. Берлін, 2024. С. 220-224.

ПРЕДМЕТ ТА МЕТОД ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА. ВІДМЕЖУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ВІД СУМІЖНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА

Потапенко Ярослав Максимович

курсант 2 курсу

Навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Фролов Михайло Михайлович

Доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Актуальність теми зумовлена важливістю чіткого розуміння основних засад регулювання майнових та немайнових відносин у суспільстві. Цивільне право є фундаментальною галуззю права, що встановлює принципи рівності сторін, недоторканності власності та свободи договору. Відмежування від суміжних галузей, таких як господарське, трудове та сімейне право, сприяє уникненню колізій та забезпеченню правової визначеності. Зміни в економічних і соціальних процесах вимагають постійного оновлення підходів до розмежування цих сфер, що підвищує актуальність дослідження. Чітке визначення предмета та методу цивільного права є основою для належного правозастосування та ефективного захисту прав учасників цивільних правовідносин.

Цивільне право відрізняється від інших галузей права своїм предметом та методом правового регулювання. Предмет цивільного права охоплює особисті немайнові та майнові відносини, які засновані на принципах юридичної рівності, вільного волевиявлення та майнової самостійності учасників. Відповідно до статті 1 Цивільного кодексу України, цивільне законодавство регулює ці відносини, забезпечуючи їхню стабільність та правову визначеність. Метод цивільного права характеризується децентралізованим підходом, що передбачає рівність сторін та автономність їхньої волі, на відміну від методів

адміністративного чи кримінального права, де є субординація та примус [1, с. 109-111]. Важливо також розуміти, що цивільні відносини можуть стосуватися як фізичних, так і юридичних осіб, включаючи державу, якщо вона виступає як рівноправний учасник. Це підкреслює універсальність цивільного права та його ключову роль у регулюванні широкого спектра суспільних відносин.

Предметом цивільного права є три основні групи відносин: майнові, особисті немайнові та відносини у сфері інтелектуальної діяльності. Майнові відносини виникають у процесі володіння, користування та розпорядження рухомим і нерухомим майном, а також при переході матеріальних благ від одного суб'єкта до іншого. Вони включають у себе відносини власності та товарообігу, що забезпечують економічний обіг ресурсів у суспільстві. Особисті немайнові відносини стосуються захисту нематеріальних благ, таких як честь, гідність, ділова репутація, ім'я та особисте життя, які є невідчужуваними та не мають економічної оцінки. Відносини у сфері інтелектуальної діяльності охоплюють питання авторського права, суміжних прав і права промислової власності, що забезпечують охорону результатів творчої праці. Усі ці категорії відносин регулюються цивільним законодавством, що гарантує правовий захист та реалізацію прав учасників цивільних правовідносин [2, с. 30-33].

Метод цивільного права характеризується децентралізованим підходом до регулювання відносин між учасниками правовідносин. Це означає, що цивільне право ґрунтується на принципах рівності, свободи волевиявлення і майнової самостійності сторін, без надання одній стороні переваги чи підпорядкованості іншій. Метод цивільного права передбачає використання диспозитивних норм, що дають можливість сторонам самостійно визначати умови своїх правовідносин (наприклад, укладати договори за взаємною згодою). Однак, при цьому існують і імперативні норми, які встановлюють обов'язкові правила для учасників цивільних правовідносин, наприклад, в сфері захисту прав споживачів або недоторканності власності. Такий підхід

забезпечує гнучкість у застосуванні цивільного права, сприяючи балансуванню інтересів учасників відносин і забезпеченню справедливості. Відмінність цього методу від методів інших галузей права, таких як адміністративне чи кримінальне, полягає в більшій свободі учасників у визначенні своїх прав і обов'язків.

Відмежування цивільного права від суміжних галузей права є важливим аспектом правового регулювання, оскільки кожна галузь права має свою специфіку, предмет і методи. Однією з основних відмінностей є те, що цивільне право регулює переважно майнові та особисті немайнові відносини, засновані на принципах рівності та волевиявлення сторін. У той же час, інші галузі, такі як адміністративне чи трудове право, зосереджені на регулюванні специфічних суспільних відносин, де одна сторона має домінуючу позицію (наприклад, державні органи в адміністративних правовідносинах) або де існують додаткові соціальні або організаційні обмеження (як у трудових відносинах, де закріплені права та обов'язки роботодавців і працівників) [3, с. 140-144].

Ключовою ознакою, яка відрізняє цивільне право від суміжних галузей, є метод правового регулювання. У цивільному праві переважає диспозитивний метод, що надає сторонам значну свободу в регулюванні своїх відносин, в той час як у правових системах інших галузей, таких як адміністративне або кримінальне право, використовуються імперативні норми, що мають на меті забезпечення державного контролю чи захисту публічних інтересів. Наприклад, в адміністративному праві державні органи мають значний вплив на учасників правовідносин, тоді як у цивільних правовідносинах сторони діють на основі взаємної згоди і рівноправності.

Ще однією важливою відмінністю є предмет правового регулювання. Цивільне право охоплює широке коло відносин між фізичними та юридичними особами, що можуть стосуватися особистих немайнових благ, власності, зобов'язань та інтелектуальної власності. У свою чергу, інші галузі, такі як сімейне або трудове право, регулюють специфічні групи відносин, пов'язані з певними соціальними групами або професіями. Сімейне право, наприклад,

фокусується на питаннях шлюбу, батьківства та опіки, в той час як цивільне право більш універсальне і не обмежується лише однією категорією осіб або конкретними соціальними умовами. Це чітко визначає відмежування між цивільним та іншими галузями права, дозволяючи уникати правових колізій і забезпечувати належний захист прав учасників правовідносин [4, с. 56-59].

Отже, підсумовуючи, цивільне право відрізняється від суміжних галузей права як за предметом, так і за методом правового регулювання. Його предмет охоплює майнові та особисті немайнові відносини між фізичними та юридичними особами, що ґрунтуються на рівності та свободі волевиявлення учасників. Метод цивільного права базується на диспозитивних нормах, що дозволяють сторонам самостійно регулювати свої правовідносини, на відміну від імперативного підходу в адміністративному чи кримінальному праві. Важливим аспектом є також те, що цивільне право охоплює універсальні відносини, тоді як інші галузі права, такі як сімейне або трудове право, зосереджуються на специфічних групах відносин. Таким чином, чітке відмежування цивільного права від суміжних галузей права сприяє забезпеченню правової визначеності та ефективному регулюванню суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільне право. Особлива частина : навч. посіб. / [Аврамова О. Е., Вакулович Е. В., Горбенко А. С. та ін.]; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О.Є. Кухарева ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 420с.
2. Цивільне право. Частина I : навч.-метод. посіб. для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищої освіти [Електронне видання] / Є. О. Харитонов, О. М. Берназ-Лукавецька, І. В. Завальнюк, С. В. Завальнюк, О. В. Мельник, О. С. Омельчук, О. І. Сафончик, В. О. Токарева ; за ред.: Є. О. Харитонova, С. В. Завальнюка ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2024. 108 с.
3. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.2.:

Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки та терміни. Позовна давність. Особисті немайнові права фізичної особи / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС, 2021. 784 с.

4. Цивільний кодекс України. Станом на 01 січня 2023 р.: науково-практичний коментар / за заг. ред. Є. О. Харитонova, О. М. Калітенко. Київ: Норма права, 2023. 1424 с.

ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Сенета-Павлович Ярина Павлівна

к.ю.н., доцент

Лита Уляна Миколаївна

ЗВО ННІ права та правоохоронної діяльності

Львівського державного університету внутрішніх справ

м. Львів, Україна

Провадження в справах про адміністративні правопорушення є складовою частиною виконавчо-розпорядчої діяльності органів державного управління, способом та формою здійснення адміністративної юрисдикції компетентними органами і посадовими особами в порядку, регламентованими законом. Стосовно визначення провадження, яке є важливим видом юрисдикційних(конфліктних) проваджень, думки вчених – адміністративістів в цілому збігаються, проте містять певні відмінності. Тому, цілком доречним вбачається розгляд сучасних визначень провадження у справах про адміністративні проступки [1, С. 118].

Провадження в справах про адміністративні проступки, на думку О. В. Кузьменко, – це нормативно врегульована діяльність уповноважених суб'єктів із застосуванням адміністративної відповідальності за скоєний адміністративний проступок, а також із попередження адміністративних правопорушень [2].

Академік Авер'янов В. Б. відмічає, що провадження в справах про адміністративні правопорушення (проступки) є самостійним видом адміністративно-юрисдикційних проваджень. На нього поширюються всі загальні ознаки, властиві юрисдикційним адміністративним провадженням. Водночас основні відмінності провадження в справах про адміністративні правопорушення стосуються характеристики суб'єктів, що уповноваженні розглядати подібні справи, та змісту окремих стадій, з яких складається зазначене провадження [3].

Демський Е. Ф. визначає провадження в справах про адміністративні правопорушення, як врегульовані нормами права суспільні відносини у формі певної сукупності послідовно вчинених процесуальних дій усіма учасниками процесу щодо розгляду і вирішення адміністративних справ та виконання постанов про накладення адміністративних стягнень в адміністративно-деліктній сфері [4].

Таким чином, наведене, дає нам змоги визначити провадження у справах про адміністративні правопорушення – як владно – управлінську діяльність уповноважених органів щодо розгляду та вирішення справ про адміністративні делікти, накладення адміністративних стягнень на винних осіб та застосування інших примусових заходів.

Провадження в справах про адміністративні правопорушення, порівняно з іншими адміністративними провадженнями є більш детально регламентованим у вітчизняному законодавстві. Його основні положення визначені в розділах IV «Провадження в справах про адміністративні правопорушення» та V «Виконання постанов про накладення адміністративних стягнень» Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), та інших нормативно-правових актах.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення здійснюється на підставі єдиних принципів, серед яких можна назвати такі:

- законність;
- публічність;
- гласність;
- об'єктивність;
- здійснення провадження національною мовою;
- безпосередність провадження;
- дотримання змагальності сторін;
- простота та швидкість (оперативність) провадження;
- дотримання права та захист законних інтересів громадян;
- рівність осіб, які беруть участь у провадженні.

У статті 245 КУпАП зазначено, що завданням провадження про адміністративні правопорушення є: своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності [5].

Перелічені завдання реалізуються шляхом здійснення певних процесуальних дій суб'єктами, уповноваженими розглядати справи про адміністративні правопорушення. Насамперед це з'ясування наявності факту вчинення адміністративного правопорушення, встановлення особи правопорушника, вини особи і того, чи підлягає вона адміністративній відповідальності.

Своєчасне, всебічне, повне й об'єктивне з'ясування обставин кожної справи вимагає від уповноваженого органу чи посадової особи розглянути справу в строки, чітко встановленої законом.

Аналіз чинного законодавства дає змогу виділити два види провадження по справах про адміністративні правопорушення: звичайне та спрощене.

Звичайне здійснюється у більшості справ і детально регламентовано чинним законодавством. Воно передбачає складання протоколу, визначає зміст, заходи припинення і порядок їх застосування, права й обов'язки учасників провадження, порядок розгляду справ, факти й обставини, що є доказами.

Спрощене провадження застосовується щодо невеликої кількості правопорушень, прямо передбачених статтею 258 КУпАП. Таке провадження характеризується мінімумом процедурних дій та їх оперативністю. Протокол про правопорушення не складається, посадова особа, що виявила правопорушення, ухвалює і виконує рішення про накладення і стягнення (штрафу або попередження) [6, с. 120].

Відповідно до статті 258 КУпАП передбачені адміністративні правопорушення, провадження щодо яких здійснюється у спрощеній формі,

зокрема, порушення правил пожежної безпеки у лісах (ст. 77), порушення правил карантину тварин та інших ветеринарно-санітарних правил (ст. 107), викидання сміття та інших предметів з вікон та дверей вагонів, прохід по залізничних коліях у невстановлених місцях (ч. 3 ст. 109), порушення правил безпеки під час висадки і посадки пасажирів на річкових і маломірних суднах, куріння у невстановлених місцях на річкових суднах (ч. 1, 3 ст. 117) тощо. До таких адміністративних правопорушень належать також ті, розгляд яких віднесено до компетенції Національної поліції, та правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, а також порушення правил зупинки, стоянки і паркування транспортних засобів, зафіксовані у режимі фотозйомки (відеозапису).

Коломоець Т. О. класифіковано провадження у справах про адміністративні правопорушення, залежно від виду органів, які його здійснюють: 1) адміністративне; 2) судове; 3) здійснюване громадськими організаціями [7].

Відповідно, у адміністративному порядку провадження здійснюється органами виконавчої влади, тобто:

- адміністративними комісіями при місцевих органах державної виконавчої влади;
- виконавчими комітетами сільських, селищних міських рад;
- одноособово службовими (посадовими) особами представниками органів державної виконавчої влади: річкового, повітряного, автомобільного та електротранспорту, внутрішніх справ, рибоохорони, митних органів, нагляду за охороною праці, військовими комісаріатами (тобто інспекторами, контролерами, начальниками цих органів) тощо.

У судовому порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення здійснюється суддями одноособово.

Підстави, за яких провадження у справах про адміністративні правопорушення не розпочинається зазначено в статті 247 КУпАП.

Провадження в справі про адміністративне правопорушення не може бути

розпочато, а розпочате підлягає закриттю за таких обставин:

- 1) відсутність події і складу адміністративного правопорушення;
- 2) недосягнення особою на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку;
- 3) неосудність особи, яка вчинила протиправну дію чи бездіяльність;
- 4) вчинення дії особою в стані крайньої необхідності або необхідної оборони;
- 5) видання акта амністії, якщо він усуває застосування адміністративного стягнення;
- 6) скасування акта, який встановлює адміністративну відповідальність;
- 7) закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених статтею 38 цього Кодексу;
- 8) наявність по тому самому факту щодо особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, постанови компетентного органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення, або нескасованої постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення, а також повідомлення про підозру особі у кримінальному провадженні по даному факту;
- 9) смерть особи, щодо якої було розпочато провадження в справі;
- 10) проходження військової служби особою, щодо якої розпочато провадження в справі про адміністративне правопорушення, передбачене статтями 210 і 210-1 цього Кодексу.

Перелік органів та посадових осіб, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, подано в розділі III КУпАП, в якому врегульовано також деякі питання утворення та функціонування цих органів, а також визначено, які справи уповноважені розглядати ті чи інші органи або посадові особи, тобто вирішено питання про підвідомчість справ.

Відповідно до ст. 213 КУпАП справи про адміністративні правопорушення надано право розглядати таким органам:

1. адміністративним комісіям при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад;
2. виконавчим комітетам сільських, селищних, міських рад та їх посадовими особами, уповноваженими на те Кодексом;
3. районним, районним у місті, міським, міськрайонним судам (суддям), а у випадках, передбачених цим Кодексом, місцевим адміністративним та господарським судам, апеляційним судам, Верховному Суду;
4. органам Національної поліції, органам державних інспекцій та іншим органам (посадовим особам), уповноваженим на те КУпАП [5].

Органи, яким надано право ухвалювати рішення у справах про адміністративні правопорушення, за обсягом компетенції поділяються на дві групи. До першої належать адміністративні комісії, виконавчі комітети селищних, сільських рад, поліція і судді. Вони розглядають справи про правопорушення, які вчиняються в різних галузях управління. Другу групу становлять державні інспекції, органи транспорту, природоохорони тощо. Повноваження зазначених органів є тісно пов'язаними з конкретною галуззю управління.

Рішення про накладення адміністративного стягнення може ухвалювати колегіальний орган або посадова особа. До перших належать адміністративні комісії, виконкоми селищних, сільських рад і суди (хоча на практиці такі справи колегіальні суди зазвичай не розглядають). Що стосується посадових осіб, то вони вирішують справи від імені відповідних органів у межах наданих їм повноважень і лише під час виконання службових обов'язків. Коло таких осіб встановлено законодавчими актами України.

Таким чином, провадження у справах про адміністративні правопорушення – це правовий інститут, у рамках якого регулюються процесуальні адміністративно-деліктні відносини і забезпечується вирішення адміністративних справ, а також попередження адміністративних правопорушень. Провадження у справах про адміністративні правопорушення

визначається як низка послідовних дій органів державного управління (посадових осіб), юрисдикційних органів, а в окремих випадках й інших суб'єктів, що відповідно до норм адміністративного законодавства здійснюють заходи, спрямовані на притягнення правопорушників до відповідальності та на забезпечення виконання винесеної постанови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне процесуальне право: Навч. посібник / За заг. Ред. Т. П. Мінки. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 278 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/npapp.pdf>
2. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права: дис. доктора юр. наук: 12.00.07 / Кузьменко Оксана Володимирівна. – К., 2006.-с. 364.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручник: у 2-х т.: Т. 1: Загальна частина / Ред. Колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: Юридична думка, 2007. – с. 515.
4. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України. Навчальний посібник – К.: Юрінком Інтер, - 2008. – с. 327.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>
6. Адміністративний процес України : підручник / за заг. А 28 ред. Д. І. Йосифовича. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 500 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4843/1/AdminProces_20-01-2021.pdf
7. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Підручник / Т. О. Коломоєць – К.: «Істина» , 2008 – с. 189.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Сенета-Павлович Ярина Павлівна

к.ю.н. доцент

Сидор Наталія Олегівна

студентка

ЗВО ННІ права та правоохоронної діяльності

Львівського державного університету внутрішніх справ

м. Львів, Україна

Адміністративна відповідальність є важливою складовою правової системи України, яка виконує функцію захисту публічного порядку та законності. Вона спрямована на реагування держави на адміністративні правопорушення шляхом застосування визначених законом стягнень. В умовах воєнного стану та стрімкого впровадження цифрових технологій зростає потреба у чіткому розумінні змісту адміністративної відповідальності. Щоб адміністративна відповідальність застосовувалась правильно і справедливо, потрібно добре зрозуміти її суть, правову основу та чітко відрізнити її від інших видів юридичної відповідальності.

Під адміністративною відповідальністю слід розуміти накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру. Адміністративна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності, якому притаманні всі ознаки останньої. Разом з тим, адміністративна відповідальність є складовою частиною адміністративного примусу й наділена всіма його ознаками [1, с. 170].

Згідно з ч. 1 ст. 9 Кодексу України про Адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, вина (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений

порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [2].

Законодавчу основу для прийняття актів, що регулюють питання встановлення адміністративної відповідальності, становить Конституція України, яка має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймають на основі Конституції України й повинні відповідати їй (ст. 8 Конституції України).

Адміністративна відповідальність характеризується особливостями, які відмежовують її від інших видів юридичної відповідальності:

а) вона регулюється КУпАП (щодо адміністративної відповідальності фізичних осіб) та законами України (щодо адміністративної відповідальності юридичних осіб). Єдиного законодавчого акта, який визначав би перелік усіх адміністративних проступків, на теперішній час немає. Цією особливістю адміністративна відповідальність відрізняється від кримінальної відповідальності, яка настає на підставі тільки Кримінального кодексу України;

б) її фактичною підставою є адміністративний проступок, передбачений або КУпАП, або законами України;

в) застосовується повноважними державними органами (посадовими особами) до винних осіб, які є їм непідлеглими по службі (напр., поліцейський – водій транспортного засобу), чим відрізняється від дисциплінарної відповідальності;

г) її суб'єкти можуть бути як фізичні особи (громадяни, іноземці, особи без громадянства, біженці), так і юридичні особи (підприємства, установи, організації тощо); [3, с. 697-698].

Адміністративна відповідальність характеризується негативною реакцією держави на протиправні прояви окремих фізичних (а в деяких випадках і юридичних) осіб шляхом встановлення відповідних правил, заборон і адекватних порушенням санкцій щодо порушників. Це, з одного боку, державний примус, міра стягнення за вчинене правопорушення, а з іншого – обов'язок винного зазнавати негативних для нього наслідків. Відповідальність

може наставати тільки в тому випадку, коли це передбачено нормою права. Наявність норми і органу, що її застосовує, це лише передумова. Але вони недостатні для накладення стягнення, для притягнення до адміністративної відповідальності обов'язковою підставою є адміністративний проступок.

Основні риси адміністративної відповідальності виявляються в тому, що:

1. підставою для її настання є адміністративний проступок;
2. вона реалізується за умов неслужбової непідлеглості;
3. існує велика кількість уповноважених органів (посадових осіб), що накладають адміністративні стягнення;
4. порядок накладання адміністративних стягнень визначається нормами адміністративного права [4, с. 509-510]

Адміністративна відповідальність є важливим інструментом державного впливу на правопорушників у сфері публічних правовідносин. Як один із видів юридичної відповідальності, вона поєднує загальні риси правового примусу з характерними рисами публічного адміністрування. Її застосування ґрунтується на нормах адміністративного права, має превентивне й каральне значення, а також здійснюється спеціально уповноваженими органами, переважно в позасудовому порядку. Чітке розуміння ознак адміністративної відповідальності дозволяє відмежовувати її від суміжних інститутів: кримінальної та дисциплінарної відповідальності, а також забезпечити її законне та обґрунтоване застосування. В умовах правових змін та суспільних викликів (зокрема, війни, цифровізації, адміністративної реформи) ефективності цього інституту залежить від дотримання принципів законності, пропорційності та захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. За редакцією професора Ю. П. Битяка підручник Адміністративне право України. Київ Юрінком Інтер 2007, 544 с. <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0>

%B5-%D0%91%D0%B8%D1%82%D1%8F%D0%BA.pdf

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: (статті 1 - 212-24) Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

3. Ківалов С. В., Біла-Тіунова Л. Р. Загальне адміністративне право України: підручник. – Одеса: Фенікс, 2023. – 792 с. https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4fmb_pravo/Admin.-pravo-2023-Kivalov.pdf

4. Остапенко О. І., Ковалів М. В., Єсімов С. С., Гулак Л. С., Лук'янова Г. Ю., Ніканорова О. В., Цьвок М. С. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ Загальна частина. Навчальний посібник. – Львів: Сполом, 2021. – 618 с. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3866/1/%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%D0%B3%20%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82.pdf>

ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СФЕРІ ПРАЦІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Смоляр Влада Володимирівна

курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Логінова Марина Вікторівна

викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Гендерна рівність у сфері праці є важливим аспектом прав людини та соціальної справедливості, проте в Україні вона все ще залишається проблемним питанням. Хоча законодавство країни містить низку норм, спрямованих на забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок, на практиці реалізація цих положень стикається з численними викликами. Стаття 24 КУ гарантує рівність прав жінок і чоловіків, зокрема у праці та винагороді за неї [1], стаття 2¹ КЗпП України забороняє будь-яку дискримінацію у сфері праці, включаючи за ознакою статі [2]. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» також визначає державну політику щодо забезпечення гендерної рівності у всіх сферах життя, включаючи працю [3]. Попри наявність законодавчих гарантій, на практиці існують проблеми з їх реалізацією, що потребує детального аналізу.

Основними проблемами гендерної рівності на ринку праці України є гендерний розрив в оплаті праці – показник, який відображає різницю між середнім рівнем заробітної плати чоловіків і жінок у межах країни. Жінки в середньому заробляють на 18,6% менше, ніж чоловіки на аналогічних посадах, що зумовлено як професійною сегрегацією, так і обмеженим доступом до

високооплачуваних посад [4]. Водночас, жінки переважно працюють у соціально орієнтованих сферах, таких як освіта та охорона здоров'я, що традиційно мають нижчий рівень оплати.

До ключових викликів належить недостатня імплементація законодавчих норм, соціальні стереотипи та дискримінація, що впливають на прийняття жінок на роботу та їх подальше кар'єрне зростання. Суспільні установки щодо традиційних ролей чоловіків і жінок обмежують доступ жінок до високих посад та перешкоджають забезпеченню рівної оплати. Крім того, роботодавці часто не забезпечують умов для поєднання професійних і сімейних обов'язків, що ускладнює працевлаштування.

З метою забезпечення гендерної рівності у сфері праці в Україні необхідно гармонізувати національне законодавство з європейськими стандартами та впроваджувати ефективні механізми контролю за дотриманням прав жінок на роботі. Розвиток жіночого підприємництва та впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування сприятимуть підвищенню економічної активності жінок. Освітні кампанії щодо подолання гендерних стереотипів допоможуть сформувати нове сприйняття ролі жінок на ринку праці.

Кризові явища в сімейній сфері спричиняють демографічні труднощі, що ускладнюють самореалізацію жінок у суспільстві. Висока моральність, відповідальність, емпатія та вірність – це чудові якості, властиві українським жінкам. Для забезпечення гендерного балансу необхідно створити ефективний механізм дотримання рівноправності, що залежить від конкретних умов у кожній державі. Наприклад, у ряді країн запроваджуються посади уповноважених міністрів з питань прав жінок, створюються спеціалізовані комісії та комітети, а на міжнародному рівні функціонують організації, які опікуються питаннями забезпечення гендерної рівності [5].

Людству доведеться пройти довгий шлях для досягнення повної рівності чоловіків і жінок із погляду на їх права та можливостей. Якщо не робити узгоджених дій, то в наступному десятилітті операціям, що калічать, на статевих органах піддадуться нові мільйони дівчаток. Українці важливо покінчити

з гендерним насильством у всіх його проявах, забезпечити рівний доступ жінок і дівчаток, чоловіків та хлопчиків до освіти, охорони здоров'я, економічних ресурсів та створити рівні можливості для участі громадян у політичному житті. Це також стосується можливостей з працевлаштування в цілому та зайняття керівних посад [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.05.2025).
2. Кодекс законів про працю України, Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 29.04.2025).
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 19.05.2025).
4. ЮрФем. Гендерний розрив в оплаті праці. *ЮрФем Асоціація жінок-юристок України*: веб-сайт. URL: <https://jurfem.com.ua/hendernyy-rosryv/> (дата звернення: 19.05.2025).
5. Єрмакова А. Виклики на шляху до гендерної рівності : стереотипи / А. Єрмакова, М. Логінова // Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 10 травня 2024 р.)- Дніпро: ДДУВС, 2024. – С.164-166.
6. Грицай І. О. Г85 Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. Київ : «Хай-Тек Прес», 2018. 560 с.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЄКПЛ

Сохатюк Діана Олександрівна,

Студентка

Хмельницький університет управління і права

Місто Хмельницький, Україна

Вступ. / Introductions. Приєднання Європейського Союзу (далі – ЄС) до Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) – це юридичний і політичний процес, спрямований на те, щоб ЄС став стороною ЄКПЛ, який здійснюється під наглядом Ради Європи. Це приєднання піддасть правову систему ЄС зовнішньому судовому контролю з боку Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у Страсбурзі, що посилить захист прав людини в рамках правової системи ЄС.

Ціль роботи. / Aim. Дослідити історію питання, починаючи з перших спроб 1996 року, а також причини юридичних перепон, що перешкоджають завершенню цього процесу. Також чітко визначити правові проблеми, зокрема можливих конфліктів між Судом Європейського Союзу та Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ), які створюють потенційні загрози для автономії правової системи ЄС.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для написання тез використано наукові напрацювання інших професорів, статті та договори.

Результати та обговорення./Results and discussion. З моменту свого заснування Європейські Співтовариства підтримували тісні зв'язки з Радою Європи. Договір про заснування Європейського Співтовариства спочатку містив статтю 303 (зараз вона відображена в статті 220 Договору про функціонування Європейського Союзу), яка закликала до встановлення відповідних форм співпраці з відповідними міжнародними організаціями, зокрема з Радою Європи [1].

У 1996 році ЄС вперше підняв питання про своє потенційне приєднання

до ЄКПЛ. Планувалося, що це станеться через міжнародну угоду між ЄС та Радою Європи. Однак це питання було передано на роз'яснення до Суду Європейського Союзу. У своєму Висновку 2/94 Суд ЄС постановив, що ЄС не може приєднатися до ЄКПЛ, оскільки необхідна компетенція не передбачена в його установчих договорах. Це означало, що таке приєднання буде можливим лише за умови створення відповідної правової бази [2, с. 49].

Відповідно до установчих договорів, держава-член, Європейський парламент, Рада ЄС або Європейська комісія можуть звернутися до Суду ЄС із запитом про надання висновку щодо відповідності запропонованого договору цим установчим договорам. Якщо Суд ЄС видає негативний висновок, договір не може набути чинності, якщо до нього не будуть внесені поправки або не будуть переглянуті самі установчі договори. У випадку з проектом Угоди про приєднання Рада ЄС звернулася до Суду ЄС за таким висновком. У своєму Висновку 2/94 Суд ЄС підтвердив, що ЄС не має необхідної компетенції для приєднання до ЄКПЛ [3, с. 137-138].

До підписання Лісабонського договору ЄС не міг приєднатися до ЄКПЛ, оскільки не мав міжнародної правосуб'єктності. Договір змінив цю ситуацію, чітко визначивши правосуб'єктність ЄС у статті 47 Договору про Європейський Союз та у Декларації про правосуб'єктність ЄС. Це дозволило ЄС мати права та обов'язки за міжнародним правом, включаючи можливість укладати міжнародні договори. Однак, навіть маючи такий правовий статус, приєднання ЄС до ЄКПЛ все ще вимагає подальшої співпраці між Радою Європи та інституціями ЄС [4].

Після подальших переговорів нова спроба дозволити ЄС приєднатися до ЄКПЛ була зроблена в проекті Угоди про приєднання ЄС, який був завершений у квітні 2013 року[4]. Однак у своєму Висновку 2/13 від 18 грудня 2014 року Суд ЄС знову визнав приєднання неможливим, незважаючи на статтю 6(2) Договору про Європейський Союз, запроваджену Лісабонським договором у 2007 році, яка визначає правоздатність ЄС приєднатися до ЄКПЛ. Суд ЄС постановив, що все ще існують юридичні перешкоди, які заважають такому

приєднанню. Основними перешкодами Суд ЄС визначив: загрозу порушення автономії правової системи ЄС, можливість виникнення конфліктів між Європейським судом з прав людини та Судом ЄС, а також обмежена юрисдикція ЄСПЛ щодо питань спільної зовнішньої політики та безпеки ЄС. Ці юридичні перешкоди вимагають додаткових змін у законодавстві та перегляду взаємодії між двома судами для забезпечення повноцінного приєднання [4].

Висновки./Conclusions. Отже, питання щодо приєднання до Конвенції 1950 року залишається актуальним, оскільки Європейський Союз після вже двох негативних рішень Суду ЄС не полишає спроб. Для успішного вступу до ЄС можуть знадобитися подальші зміни в проекті угоди та потенційні зміни безпосередньо в законодавстві ЄС (його установчих договорах) або його тлумаченні. Процес, ймовірно, вимагатиме значних юридичних і політичних переговорів для узгодження вимог ЄСПЛ. Приєднання до ЄКПЛ розглядається як важливий крок у тіснішій інтеграції правової бази ЄС з європейською системою захисту прав людини, хоча часові рамки досягнення цієї мети залишаються невизначеними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Європейський Союз та про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями: Договори, консолідовані версії станом на 10.03.2010 / Європейський Союз. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 15.11.2020).

2. Сердюк О. В. Перешкоди приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: висновок Суду ЄС 02/13 (18.12.2014). Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за матеріалами І Харків. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова. Харків. 2015. Ч. 1. С. 47–55.

3. Комарова Т. В. Практика Суду Європейського Союзу щодо приєднання ЄС до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Т. В. Комарова // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук.

ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 135–144.

4. Про Європейський Союз : Договір від 07 лютого 1992 року / Європейський Союз. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (дата звернення: 15.11.2020).

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНТРФОРЕНЗІКИ ЯК ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Ткачук Тарас Юрійович,
доктор юридичних наук, професор,
учений секретар наукової лабораторії (наукової установи)
Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз

Вступ. У сучасному світі, де цифрові технології стали невід'ємною частиною соціально-економічних процесів, інформаційна безпека є критично важливою складовою національної та міжнародної безпеки. Інформаційний простір став не лише платформою для комунікації та передачі інформації, але й місцем протистояння, де здійснюються операції з дезінформації, маніпуляції суспільною думкою, фальсифікації цифрових доказів та інших інформаційних злочинів.

Особливої гостроти ця проблема набуває в умовах збройних конфліктів, гібридних та повномасштабних війн, які супроводжуються широким застосуванням цифрових технологій для документування злочинів та одночасно їхньою фальсифікацією з метою уникнення юридичної відповідальності. Контрфорензика, як окрема галузь, спеціалізується саме на створенні методів і технологій для підриву автентичності цифрових доказів, що ускладнює проведення об'єктивних кримінальних розслідувань та реалізацію правосуддя.

Мета роботи. Метою є аналіз контрфорензики як загрози інформаційній безпеці, визначення її методів і технологій, що використовуються для фальсифікації цифрових доказів.

Матеріали та методи. Дослідження здійснено з використанням міждисциплінарного підходу, що поєднує теоретико-правовий, інформаційно-аналітичний та судово-експертний рівні. Методологічну основу склали загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція) та спеціально-юридичні (формально-юридичний, порівняльно-правовий, герменевтичний), а також системний аналіз ризиків у сфері кібербезпеки.

Матеріалами для дослідження слугували: **Нормативно-правові акти** України та міжнародні стандарти у сфері кібербезпеки й судової експертизи, зокрема закон України «Про судову експертизу», ISO/IEC 27037, ISO/IEC 17025. **Аналітичні документи** НАТО, ЄС, ENFSI, ETSI (Lawful Interception, Cyber Security), INTERPOL. **Практичні кейси** – приклади застосування контрфорензики в умовах воєнних конфліктів, зокрема повномасштабної агресії РФ проти України.

Результати та обговорення. Ситуація в Україні, яка стала об'єктом широкомасштабної агресії з боку РФ, демонструє актуальність проблеми контрфорензики у реальному часі. Агресор активно використовує цифрові технології для поширення дезінформації, здійснює кібератаки та спроби маніпуляцій із цифровими доказами щодо воєнних злочинів. У таких умовах критично важливим стає формування ефективних методик виявлення, аналізу та протидії таким діям.

Отже, дослідження контрфорензики як загрози інформаційній безпеці є не лише актуальним, але й практично необхідним для забезпечення об'єктивності кримінального правосуддя, гарантування національної безпеки та притягнення винних до відповідальності в умовах сучасного інформаційного протистояння.

У зв'язку з цим, важливим завданням є визначення та концептуалізація контрфорензики як явища, аналіз його витоків, сучасних тенденцій та основних методів реалізації. Особливу увагу слід приділити розкриттю ризиків та загроз, які контрфорензика становить для інформаційної безпеки, зокрема в контексті діяльності правоохоронних органів і судово-експертних установ. Розуміння природи цього феномену, а також аналіз його правових, технологічних та організаційних аспектів, дозволить виробити ефективні контрзаходи та рекомендації щодо протидії таким загрозам, забезпечуючи надійний захист цифрових доказів та зміцнення інформаційної безпеки держави.

Контрфорензика – це сукупність методів, технік та інструментів, спрямованих на перешкоджання або ускладнення процесу цифрової криміналістики шляхом приховування, модифікації або знищення цифрових

доказів. Ці дії можуть включати шифрування даних, видалення слідів активності, зміну часових міток та інші способи, що ускладнюють або роблять неможливим виявлення та аналіз доказів під час розслідувань. Як відмічає *Емре Хосгор*, контрфорензика спрямована на те, щоб «ускладнити пошук зловмисника і зробити неможливим доведення його вини» шляхом приховування, спотворення або знищення інформації, яка може бути доказом злочину. Такі методи стали предметом активного вивчення лише нещодавно, хоча на практиці застосовуються кіберзлочинцями вже понад два десятиліття [1].

Одне з найбільш відомих і широко прийнятих визначень поняття контрфорензики запропонував Марк Роджерс. У своїй публікації в журналі *Phrack* у 2002 році, яка стала однією з перших обґрунтованих презентацій антикриміналістики, він вважає її «видалення або приховування доказів із зниженням ефективності судово-медичного розслідування» [2].

Більш лаконічне визначення дає *Скотт Берінато* у статті під назвою «Піднесення антикриміналістики». За його словами, «контрфорензика – це не лише технологія. Це підхід до злочинного хакерства, який можна підсумувати так: зробіть так, щоб вам було важко знайти, і не дозволяйте їм довести, що знайшли» [3].

Варто зазначити, що обидва автори не розглядають можливість застосування антикриміналістичних методів для забезпечення конфіденційності особистих даних.

Водночас, варто звернути увагу на те, що як Марк Роджерс, так і Скотт Берінато вважають контрфорензику використаною в контексті злочинної діяльності, зосереджуючись на її здатності ускладнювати або неможливість цифрового розслідування. У їх визначенні акцентується увага на зловмисному застосуванні методів приховування, знищення чи підробки цифрових доказів для внесення відповідальності. Однак обидва автори не беруть до уваги альтернативний аспект використання технологій контрфорензики – зокрема, їх застосування в цілях легітимного захисту приватності та конфіденційності особистих даних. У сучасних умовах, коли питання інформаційної безпеки та

захисту персональних даних мають особливі ваги, деякі з методів контрфорензики можуть використовуватися не лише для протидії правоохоронним органам, а й для забезпечення особистої інформації від несанкціонованого доступу. Таким чином, контрфорензика не завжди має використання злочинного характеру, а її застосування залежить від конкретного контексту та мети. Проте, це тема іншого дослідження.

Правову основу побудови ефективної системи протидії контрфорензиці складають відповідні міжнародні правові акти та національне законодавство. Зокрема, до ключових міжнародних актів у цій сфері належать:

- **Будапештська конвенція про кіберзлочинність (2001)** – визначає базові юридичні механізми роботи з цифровими доказами, їхнього збору та подальшого використання в правоохоронній діяльності, що особливо важливо для протидії контрфорензичним практикам. Україна як учасник Конвенції імплементує її положення в національне законодавство.

- **Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС)** – забезпечення можливості та порядку використання цифрових доказів у процесах щодо міжнародних злочинів, у тому числі воєнних злочинів. Для України, яка активно співпрацює з МКС у документуванні воєнних злочинів Російської Федерації, дотримання цих процедур є надзвичайно актуальним.

- **Європейський регламент GDPR** – встановлює правила безпечного та прозорого поводження з персональними даними, зокрема, у процесах, пов'язаних із цифровими доказами. Це сприяє забезпеченню цілісності та правової чистоти доказової бази.

- **ISO/IEC 27037** – міжнародний стандарт, який регулює процедури ідентифікації, збору, зберігання та аналізу цифрових доказів. Саме впровадження стандартів ISO в національний практикум експертним організаціям, таким як ІСТЕ СБУ, забезпечує надійність доказів та ефективно протидіє спробам їхньої фальсифікації.

На національному рівні ключовими нормативно-правовими актами у сфері цифрової криміналістики є:

- **Кримінально-процесуальний кодекс України (КПКУ)** – регламентує порядок залучення електронних доказів до кримінальних проваджень. У 2022 році були внесені зміни, які суттєво розширили можливості використання цифрових доказів, у тому числі OSINT-матеріалів, знімків супутникового року та розслідування міжнародних організацій. Встановлення юридично закріплених механізмів цифрової верифікації доказів дозволяє протидіяти контрфорензичним маніпуляціям.

- **Закон України «Про основні заходи забезпечення кібербезпеки України»** – ухвалення правових та організаційних заходів забезпечення кібербезпеки держави, включаючи захист цифрових доказів і державних інформаційних ресурсів від спроб контрфорензичних атак.

Термін «форензика» (англ. forensics) походить від латинського слова «forensis», що означає «той, що належить до суду або форуму», тобто місця проведення судових засідань у Стародавньому Римі. У сучасному розумінні форензика – це судова експертиза або криміналістика, що охоплює наукові методи збору та аналізу доказів для судових процесів.

Контрфорензика (англ. counter-forensics або anti-forensics), відповідно, означає «протидію судовій експертизі» та включає методи, спрямовані на приховування, знищення чи модифікацію доказів для ускладнення криміналістичних досліджень.

- **Цифрова криміналістика (Digital Forensics)** – дисципліна, що досліджує методи збору, збереження, аналізу та інтерпретації цифрових доказів із дотриманням юридичних норм для використання їх у судових процесах. Контрфорензика, навпаки, спеціалізується на діях, спрямованих проти методів цифрової криміналістики, зокрема на перешкоджання аналізу цифрових доказів.

- **Кіберфорензика** – спеціалізована галузь цифрової криміналістики, яка зосереджується на розслідуванні злочинів у кіберпросторі, таких як злами інформаційних систем, кібершахрайство та інші злочини з використанням мережевих технологій. Контрфорензика не захищає інформацію, а навпаки,

сприяє її зміні, приховуванню чи знищенню з метою ускладнити розслідування та аналіз слідів.

- Антикриміналістика – ширший термін, що може охоплювати не лише цифрові, але й традиційні способи перешкоджання розслідуванням, включаючи фізичні методи приховування чи знищення доказів, фальсифікацію слідів або інші заходи, спрямовані на введення слідства в оману. Контрфорензика зосереджена переважно на цифрових доказах і методах фальсифікації, тоді як антикриміналістика може включати фізичні, технічні й інформаційні засоби приховування слідів злочину.

Аналіз наукових підходів дозволяє виокремити кілька підкатегорій контрфорензики. Традиційно виділені такі основні напрями: зберігання даних, знищення артефактів, маскування слідів і атаки на інструменти цифрової криміналістики.

Приховування даних збереження інформації в альтернативних місцях або в нестандартних форматах з наказом неможливе її виявлення під час розслідування. Знищення артефактів виникає у повному видаленні або шифруванні цифрових доказів, що робить їх недоступними для подальшого аналізу. Маскування слідів (також відомо як обфускація – від лат. *Obfuscare*-затінювати, потімувати; англ. *obfuscate* – робити неочевидним, заплутувати, вводити в оману) відбувається у спотвореній інформації або створенні хибних слідів, які навмисно дезорієнтують слідів.

Окрему категорію складають атаки на самі засоби цифрової криміналістики, коли зловмисники свідомо підробляють або порушують роботу програмного забезпечення та інструментів, що застосовуються експертами. Варто зазначити, що в деяких випадках термін «контрфорензика» вживається у вузькому значенні – для визначення саме таких нападів на криміналістичні засоби та методики експертного аналізу.

Висновки. контрфорензика сьогодні є наріжним каменем ефективної цифрової криміналістики: вона допоможе відрізнити правду від підробки, зберегти докази неушкодженими та придатними для суду, а також підвищити

стійкість до інформаційно-психологічних операцій противника.

За даними дослідників, наразі існує понад 300 відомих інструментів і методів контрфорензики, які постійно удосконалюються кіберзлочинцями. Застосування таких прийомів фіксується не лише у діяльності хакерів чи терористів, але й у сфері корпоративних злочинів та державного шпигунства. Наприклад, російські спецслужби та військові під час агресії проти України активно використовують елементи контрфорензики – від банального знищення носіїв інформації на окупованих територіях до складних кампаній з дезінформації та підробки цифрових матеріалів, аби приховати власні злочини або знизити довіру до українських доказів. Це створює нові виклики для слідчих і експертів СБУ та інших правоохоронних структур, які займаються документуванням злочинів рф.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Emre Hosgor Detection and Mitigation of Anti-Forensics. Magnet forensics. 2022 URL: <https://www.magnetforensics.com/resources/detection-and-mitigation-of-anti-forensics/#:~:text=With%20the%20advances%20in%20IT%2C,aims%20to%20provide%20categorization%20of>
2. The Grugq . *Defeating Forensic Analysis on Unix*. Retrieved 2020-09-06. URL: <https://phrack.org/issues/59/6#article>
3. Berinato S. The Rise of Anti Forensics. Retrieved. CSO 08 Jun 2007 URL: <https://www.csoonline.com/article/521254/investigations-forensics-the-rise-of-anti-forensics.html>

ПРАВОВИЙ СТАТУС МОВНОГО ОМБУДСМЕНА В УКРАЇНІ

Чайковський Олег Ігоревич

кандидат юридичних наук

доцент кафедри філософії, політології, психології та права,

Одеська державна академія будівництва та архітектури

м. Одеса, Україна

Вступ. / Introduction. Питання статусу української мови як державної не втрачає своєї актуальності з моменту проголошення незалежності України. Визначення статусу української мови, а також мов національних меншин стало одним з найбільш гострих при обговорення проєкту Конституції України та її остаточного прийняття. Наслідком компромісів серед парламентаріїв того складу Верховної Ради України став факт виокремлення у ст.10 Конституції України російської мови серед мов національних меншин, хоча ч.1 цієї статті визначає, що «державною мовою в Україні є українська мова» [1, ст. 10]. Довгий період часу розвиток української держави та суспільства відбувався під впливом російської держави, і особливо цей вплив відчувався у сфері мовної політики. Лише з прийняттям у 2019 році Закону України «Про функціонування української мови як державної» (далі – Закон) починається процес реальної розбудови інституту державної мови, і зокрема механізму її захисту.

Мета роботи. / Aim. Метою цієї наукової роботи є визначення особливостей правового статусу Уповноваженого із захисту державної мови (далі – мовного омбудсмена), а також засобів впливу на забезпечення функціонування української мови як державної у всіх сферах суспільного життя.

Матеріали та методи./Materials and methods. Емпіричну основу роботи склали положення діючого законодавства у сфері мовної політики, правові позиції Конституційного Суду України, а також наявні наукові дослідження в цій галузі, здійсненні такими авторами, як Коваль Т. В., Зозуля О. І, Занкевич Н. В. та ін.

Результати та обговорення./Results and discussion. Ст.49 Закону

містить положення, що «з метою сприяння функціонуванню української мови як державної у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України діє Уповноважений із захисту державної мови (далі – Уповноважений)» [2, ст. 49]. Запровадження даної інституції у системі органів державної влади України вважаємо принципово важливим кроком на шляху до реального забезпечення функціонування української мови, яка є не просто засобом спілкування. В одному з перших рішень щодо статусу української мови Конституційний Суд України (далі – КСУ) висловив таку позицію: «Конституцією України статус державної мови надано українській мові (частина перша статті 10). Це повністю відповідає державотворчій ролі української нації, що зазначено у преамбулі Конституції України, нації, яка історично проживає на території України, складає абсолютну більшість її населення і дала офіційну назву державі» [3].

Як зазначає Коваль Т.В., «Уповноважений із захисту державної мови діє в системі органів виконавчої влади України (як і, наприклад, освітній омбудсмен). Він є посадовою особою, яку призначає і звільняє з посади КМУ. Водночас у законі вказано, що Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб» [4, с. 31]. Дослідниця особливо наголошує на цьому аспекті правового статусу мовного омбудсмена, наводячи як порівняння наступне: «нормативно-правові акти, що регламентують діяльність освітнього омбудсмена, не містять жодних згадок про його самостійність і незалежність» [4, с. 31]. Ч.4 ст. 50 Закону визначає основні вимоги до кандидата на посаду Уповноваженого: «Кандидатом на посаду Уповноваженого може бути рекомендовано громадянина України віком не молодше 35 років на день подання, який має вищу освіту, володіє державною мовою та англійською мовою, має досвід правозахисної діяльності або досвід діяльності із захисту державної мови та здатний за своїми діловими і моральними якостями, освітнім і професійним рівнями виконувати відповідні посадові обов'язки» [2, ст. 50]. Цікавим пунктом з цих критеріїв є вимога щодо володіння англійською (а не будь-якою іноземною) мовою. Щодо досвіду

«правозахисної діяльності», на думку окремих дослідників, «вказана вимога повинна бути сформована з урахуванням функціонального призначення посади Уповноваженого та її індивідуальності. Адже правозахисна діяльність може бути досить широкою за змістом й навіть опосередковано не мати відношення до мовної сфери. Для недопущення формалізації даної вимоги її потрібно змістовно обмежити певним переліком сфер правозахисної діяльності (захист прав людини від дискримінації за мовною ознакою, участь у розгляді спорів щодо рішень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або мовного омбудсмена тощо)» [5, с. 64]. Погоджуємось також із авторами, які у якості недоліку законодавства зазначають той факт, «що законодавець не передбачив мінімальних строків досвіду професійної діяльності для претендента на посаду Уповноваженого із захисту державної мови, як це встановлено зокрема для інших інституцій та суб'єктів владних повноважень. Наприклад, кандидат на посаду освітнього омбудсмена повинен мати профільний досвід роботи не менше 5 років, претендент на посаду члена Вищої ради правосуддя – правовий стаж не менше 15 років, член Ради Національного банку – щонайменше 10 років досвіду роботи» [5, с. 65].

Важливо підкреслити, що мовний омбудсмен призначається Кабінетом Міністрів України, якому «Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, керівник центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, та керівник центрального органу виконавчої влади у сфері державної мовної політики подають по одній кандидатурі» [2, ст. 50], тобто фактично можна говорити про конкурсні засади його призначення. Такий порядок також забезпечує відсутність впливу на мовного омбудсмена з єдиного центру.

Повноваження мовного омбудсмена передбачені ст.49 Закону. Їх можна розділити на кілька груп в залежності від предмету та виду діяльності. До загальних повноважень на нашу думку слід віднести наступні:

- «подання Кабінету Міністрів України пропозиції щодо забезпечення ефективної реалізації державної політики, спрямованої на захист державної

мови, всебічний розвиток і функціонування державної мови у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України, сприяння задоволенню мовних потреб українців, які проживають за межами України;

- моніторинг виконання законодавства про державну мову, державних цільових програм забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної;

- здійснення контролю за виконанням повноважень його представниками відповідно до ч.6 цієї статті» [2, ст. 49].

Другу групу повноважень можна охарактеризувати як спеціальні, які безпосередньо розкривають зміст правозахисної діяльності мовного омбудсмена. До них належать:

- «розгляд скарг фізичних і юридичних осіб на дії та бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій всіх форм власності, інших юридичних і фізичних осіб щодо дотримання вимог законодавства про державну мову;

- спрямовання до Комісії з питань вищого корпусу державної служби, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій подання про проведення службових розслідувань, а також притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб, винних у порушенні законодавства про державну мову, що є обов'язковими до розгляду;

- складення протоколів та застосування стягнення у випадках, встановлених законом» [2, ст. 49].

Таким самим чином на дві групи розділяють повноваження мовного омбудсмена й інші автори. Наприклад Коваль Т. В. зазначає, що «для реалізації вказаних завдань мовний омбудсмен наділений як правозахисними, так і контрольно-наглядовими повноваженнями (за явною перевагою останніх)» [4, с. 32]. Далі автор наголошує, «що контрольно-наглядові повноваження

омбудсмена неоднозначно сприймаються суспільством, у тому числі й міжнародними інстанціями. Так, у висновку Венеціанської комісії щодо Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 6 грудня 2019 р. йдеться про те, що попри очевидну виправданість моніторингу дотримання положень закону, окремі повноваження «перероджуються в засоби контролю внутрішнього життя політичних партій та інших юридичних осіб, які піднімають питання щодо їх відповідності ст. 11 Європейської конвенції з прав людини про свободу асоціацій» [4, с. 32].

Висновки./Conclusions. Загалом слід зазначити, що попри наявність окремих неоднозначних положень закону, запровадження такої нової інституції у системі органів державної влади України, як Уповноважений із захисту державної мови вважаємо виправданим та вкрай необхідним кроком. Примусове зросійщення української держави та суспільства, яке тривало достатньо довгий час, негативно відобразилось не лише на статусі української мови, але й майбутнього виживання української держави як такої. Саме під приводом «захисту російськомовних громадян» у 2014 році почалась збройна агресія РФ проти України. Враховуючи серйозність викликів, заходи з боку держави також повинні бути особливими. Насамкінець погоджуємось із думкою вчених, що «законодавчо надані повноваження мовного омбудсмена загалом забезпечені достатніми правовими механізмами впливу на поведінку суб'єктів мовних відносин, що дозволяє йому виконувати завдання із захисту державної мови із урахуванням специфіки даних відносин та форм мовної комунікації» [5, с.73].

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 року з наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.05.2025).
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#n3> (дата звернення: 29.05.2025).

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 року № 10-рп/1999. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/361-derzhavna-mova> (дата звернення: 29.05.2025).

4. Коваль Т. В. Окремі питання правового статусу мовного омбудсмена в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №4 С.30-33.

5. Зозуля О. І., Занкевич Н. В. Правовий статус та особливості діяльності уповноваженого із захисту державної мови. *Форум права*. 2022. №1. С.62-75.

МІЖНАРОДНЕ ВАЛЮТНЕ ПРАВО І ФІНАНСУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: НОРМИ, ІНСТИТУЦІЇ, KEYСИ

Черній Євгеній Валерійович
Аспірант кафедри міжнародного права
та галузевих правових дисциплін
Київського університету права
Національної Академії Наук України
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасному світі, де геополітична нестабільність і збройні конфлікти дедалі частіше стають реальністю, питання відновлення критичної інфраструктури набуває особливої ваги. Серед ключових елементів такої інфраструктури важливе місце посідає цивільна авіація – галузь, що забезпечує мобільність населення, економічні зв'язки, гуманітарні місії та інтеграцію держав у міжнародний простір. Збройні конфлікти завдають серйозних втрат авіаційній інфраструктурі, знищують аеропорти, унеможливають авіасполучення, позбавляють країни доступу до глобальних авіаційних мереж. У таких умовах фінансування відновлення цивільної авіації стає не лише економічним і технічним викликом, але й питанням міжнародного правового регулювання.

Міжнародне валютне право, що охоплює сукупність норм, які регулюють валютні відносини між державами, міжнародними організаціями та фінансовими інституціями, виступає одним із ключових інструментів забезпечення фінансової стабільності та залучення ресурсів для відбудови. Воно створює правові рамки для валютного співробітництва, надання кредитів, контролю за валютними потоками та збереження довіри до національних валют у кризових умовах. У контексті відновлення цивільної авіації валютно-фінансові механізми можуть включати міжнародні кредити, гранти, спеціальні фонди допомоги, гарантії та страхування ризиків, а також участь багатосторонніх інституцій, таких як МВФ, Світовий банк, ЄБРР та інші.

Водночас ефективність правового регулювання у цій сфері залежить від взаємодії між різними галузями міжнародного права – валютного, інфраструктурного, гуманітарного, авіаційного. Особливої уваги потребує аналіз конкретних кейсів, які демонструють як успішні приклади фінансування відновлення авіаційної галузі у постконфліктний період (наприклад, в Іраку, Афганістані чи Україні), так і проблеми, що виникають через недосконалість правових механізмів або політичні бар'єри.

Таким чином, дослідження міжнародного валютного права в контексті фінансування відновлення цивільної авіації в умовах збройних конфліктів є надзвичайно актуальним. Воно дозволяє окреслити межі відповідальності міжнародних акторів, визначити правові інструменти для забезпечення стабільного фінансування та запропонувати шляхи підвищення ефективності міжнародної правової системи у надзвичайних обставинах.

Мета роботи. / Aim. Ціллю цієї роботи є комплексне дослідження ролі міжнародного валютного права у процесі фінансування відновлення цивільної авіації в умовах збройних конфліктів. Зокрема, робота спрямована на: аналіз міжнародно-правових норм, які регулюють валютно-фінансову підтримку країн, постраждалих від конфліктів; вивчення діяльності міжнародних фінансових інституцій, що залучені до відновлення авіаційної інфраструктури; виявлення практичних механізмів фінансування відновлення цивільної авіації та їх правових особливостей; узагальнення міжнародного досвіду на прикладі конкретних кейсів; формулювання пропозицій щодо вдосконалення міжнародного валютного права для більш ефективного реагування на виклики відбудови цивільної авіації після збройних конфліктів.

Матеріали та методи./Materials and methods. У процесі дослідження було використано комплекс нормативно-правових джерел, аналітичних матеріалів та наукових праць, що стосуються міжнародного валютного права, авіаційного права, міжнародного гуманітарного права та права міжнародних організацій. Основну джерельну базу склали міжнародні договори (зокрема Статут Міжнародного валютного фонду, Конвенція про міжнародну цивільну

авіацію), резолюції ООН, документи МВФ, Світового банку, ЄБРР, ІКАО, а також національні нормативно-правові акти держав, що зазнали збройних конфліктів. Також були використані звіти аналітичних центрів, офіційні заяви урядів, банківські та фінансові звіти, а також судова практика у суміжних сферах.

Методологічну основу дослідження становлять:

- формально-юридичний метод – для аналізу змісту міжнародно-правових норм та нормативних документів, що регулюють валютно-фінансову сферу та авіаційну галузь;
- системний підхід – для виявлення взаємозв'язків між валютним правом, фінансовими інструментами та інфраструктурною відбудовою;
- порівняльно-правовий метод – для аналізу правових моделей фінансування відновлення цивільної авіації в різних країнах;
- історико-правовий метод – для простеження еволюції міжнародного валютного регулювання в умовах криз та конфліктів;
- метод кейс-стаді – для поглибленого аналізу конкретних практичних прикладів (Ірак, Афганістан, Україна та інші), що ілюструють застосування валютно-правових механізмів в умовах постконфліктної реконструкції.

Застосування такої методології дозволяє дослідити тему з різних аспектів, забезпечуючи комплексне бачення правових, інституційних та практичних механізмів фінансування відновлення цивільної авіації у контексті міжнародного валютного права.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати дослідження підтвердили, що міжнародне валютне право має важливе значення у процесі відновлення цивільної авіації після збройних конфліктів, однак його потенціал не завжди реалізується повною мірою через обмеження правового, інституційного та політичного характеру. Основним джерелом валютно-фінансової підтримки постконфліктних держав виступає система багатостороннього співробітництва, у межах якої ключову роль відіграють

Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), а також регіональні інституції, такі як Азійський банк розвитку чи Африканський банк розвитку. [1]

Аналіз міжнародно-правових норм засвідчив, що Статут МВФ та відповідні політики Фонду формально передбачають можливість надання фінансової допомоги країнам, які зазнали впливу зовнішніх шоків, у тому числі збройних конфліктів. [2] Проте спеціальні механізми, які б прямо орієнтувались на відбудову транспортної або авіаційної інфраструктури, у правовому полі МВФ майже відсутні. Допомога надається здебільшого з метою стабілізації макроекономіки та платіжного балансу, а вже національні уряди вирішують, як саме розподіляти отримані ресурси. Це створює ризик фрагментарності та недофінансування галузей, які вимагають великих капіталовкладень і тривалого інвестування, зокрема цивільної авіації. [3]

Практичний аналіз кейсів показав, що найбільш ефективною моделлю фінансування є поєднання міжнародної фінансової допомоги, страхових та гарантійних механізмів, участі приватного сектору та спеціалізованих програм технічної допомоги. Так, в Афганістані після 2001 року за підтримки Світового банку та ІКАО були розроблені проєкти модернізації аеронавігаційної системи, відновлення аеропортів у Кабулі, Гераті та Мазарі-Шаріфі. [4] Водночас проєкти зазнавали складнощів через нестабільну політичну ситуацію та обмеженість внутрішніх валютних резервів. В Іраку, попри значні вкладення у реконструкцію аеропортів, відсутність стабільного валютного регулювання та обмеження у міжнародних розрахунках стримували повноцінну інтеграцію у глобальну авіаційну систему.

Особливої уваги заслуговує український кейс, що є показовим у сучасному контексті. З 2022 року цивільна авіація в Україні фактично призупинена через загрозу безпеці польотів. Проте на міжнародному рівні вже ведеться активна підготовка до післявоєнного відновлення – створюються концепції модернізації аеропортів, обговорюється участь міжнародних фінансових інституцій у фінансуванні відбудови. [5] Україна отримує

масштабну макрофінансову підтримку від МВФ, ЄС та інших донорів, проте чітке цільове спрямування цих коштів на авіаційну інфраструктуру поки що залишається питанням внутрішньої політики. У цьому контексті особливо актуальним є формування спеціалізованих цільових фондів або програм із чітким авіаційним фокусом. [6]

Дослідження також засвідчило, що ключовим викликом є недостатня інтеграція валютно-правових інструментів із нормами авіаційного та гуманітарного права. [7] Міжнародне валютне право функціонує переважно у технократичній площині, не завжди враховуючи інфраструктурну специфіку, вразливість до збройних загроз чи гуманітарний вимір авіаційного транспорту. У зв'язку з цим постає потреба в оновленні підходів до регулювання: запровадженні правових механізмів, які дозволяли б державам-реципієнтам отримувати цільову валютно-фінансову підтримку саме для відновлення авіаційного сектору, з урахуванням вимог безпеки, екологічних стандартів і довгострокової стійкості. [8]

Таким чином, результати дослідження доводять, що міжнародне валютне право є необхідною, але недостатньою умовою для ефективного фінансування відновлення цивільної авіації. Необхідна глибша координація між фінансовими та авіаційними інституціями, вдосконалення правових механізмів, розробка спеціалізованих програм допомоги, а також системний підхід до врахування специфіки післяконфліктної реконструкції в авіаційній сфері. [9]

Висновки./Conclusions. Проведене дослідження дозволяє зробити низку ґрунтовних висновків щодо ролі міжнародного валютного права у процесі фінансування відновлення цивільної авіації в умовах збройних конфліктів. Насамперед, встановлено, що міжнародне валютне право, незважаючи на свою орієнтацію на макроекономічну стабільність, може відігравати важливу функцію у підтримці інфраструктурної реконструкції, зокрема у сфері авіації. Однак його потенціал реалізується лише частково, адже в межах чинної правової архітектури відсутні спеціалізовані механізми, що цілеспрямовано охоплюють потреби авіаційної галузі у постконфліктний період.

Виявлено, що інституційна система міжнародного валютного права-насамперед діяльність МВФ, Світового банку, ЄБРР та інших міжнародних фінансових організацій – є критично важливою для надання кредитних, технічних, страхових та гарантійних інструментів, необхідних для відновлення авіаційної інфраструктури. Успішні кейси, як-от Афганістан і частково Ірак, демонструють можливість залучення міжнародного фінансування до реконструкції авіаційних об'єктів. Водночас слабка координація між валютно-фінансовими інституціями та спеціалізованими авіаційними органами, зокрема ІКАО, а також відсутність чітких правових вимог до спрямування коштів на авіаційну інфраструктуру, значно знижують ефективність таких зусиль.

Досвід України засвідчує новий етап усвідомлення стратегічної ролі цивільної авіації у відбудові держави, її мобільності та економічній інтеграції. Умови повномасштабного збройного конфлікту формують унікальний запит на переосмислення ролі міжнародного валютного права як не лише технічного, а й політичного інструменту відновлення. Це вимагає розробки нових підходів до цільового фінансування, створення спеціальних фондів для підтримки критичної транспортної інфраструктури, а також адаптації валютного регулювання до умов підвищеного ризику, валютної нестабільності й потреб швидкого реагування.

Таким чином, міжнародне валютне право має бути гнучко адаптоване до реалій збройних конфліктів та післяконфліктної відбудови. Його ефективність залежить не лише від правових норм, але й від здатності міжнародної спільноти до консолідованих дій, узгодження фінансових та інфраструктурних пріоритетів, посилення ролі міжнародних авіаційних структур у процесі планування і реалізації фінансування.

На цій основі доцільно розробити нові міжнародно-правові механізми, що забезпечуватимуть цільове, довготривале та безпечне фінансування реконструкції цивільної авіації як однієї з умов сталого миру, економічного розвитку та інтеграції постконфліктних держав у глобальний простір.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Статут Міжнародного валютного фонду. – Вашингтон: МВФ, 2016. – 98 с.
2. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію (Чиказька конвенція) від 7 грудня 1944 року // ICAO. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.icao.int/>
3. IMF. Financing the Reconstruction of Conflict-Affected Countries. IMF Policy Paper. – Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2022. – 42 p.
4. The World Bank. Rebuilding Infrastructure in Conflict-Affected States: Case Studies from Afghanistan and Iraq. – Washington, D.C.: The World Bank, 2018. – 76 p.
5. Європейський банк реконструкції та розвитку. Стратегія для України (2023–2028). – Лондон: ЄБРР, 2023. – 34 с.
6. International Civil Aviation Organization. Post-Conflict Aviation Recovery Planning Manual. – ICAO Doc 10130, 2020. – 112 p.
7. Мельник Т.М. Міжнародне економічне право: навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2018. – 352 с.
8. Орлюк О. П. Валютне право: навч. посіб. – К.: Юридична думка, 2019. – 278 с.
9. United Nations. Guidelines for Post-Conflict Needs Assessments. – New York: UNDG, 2017. – 59 p.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СФЕРІ ПРАЦІ: ТРУДОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Шейко Софія Андріївна

здобувач 3 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Логінова Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Актуальність теми гендерної рівності у сфері праці зумовлена необхідністю забезпечення справедливості, рівних можливостей і недискримінації для всіх працівників незалежно від статі. У сучасному світі, попри формальне закріплення принципу рівності у законодавстві, на практиці жінки та чоловіки стикаються з нерівними умовами доступу до праці, оплати, кар'єрного зростання та професійного розвитку. Особливо гостро ці питання постають в умовах трансформації українського суспільства, адаптації до європейських стандартів та посилення уваги до прав людини. Гендерна рівність є важливим елементом сучасної соціальної політики, що передбачає рівні можливості для всіх осіб, незалежно від їх статі, у різних сферах життя, зокрема в трудових відносинах. [5, с. 2] Це поняття включає не лише забезпечення рівного доступу до робочих місць, але й гарантує рівність у оплаті праці, умовах праці, а також рівність у можливостях для кар'єрного зростання та розвитку професійних навичок. У світовій практиці гендерна рівність вважається основою для сталого розвитку суспільства, де кожна людина має рівні права і можливості реалізувати свій потенціал без бар'єрів, що виникають через соціально сконструйовані стереотипи щодо ролей чоловіків і жінок.

Гендерні стереотипи також можуть мати вплив на розвиток професійних навичок і можливостей. Наприклад, якщо суспільство має стереотипи про те, що жінки не є хорошими лідерами або не мають сильних навичок управління,

то це може обмежити можливості жінок до зайняття високих посад у правоохоронних органах чи прийняття важливих рішень, крім того, ці стереотипи можуть призводити до психологічного тиску та стресу для працівників, оскільки вони можуть почувати потребу відповідати стереотипним очікуванням щодо своєї статі. [1, с. 32]

В Україні питання гендерної рівності у сфері праці набуло особливої актуальності в контексті інтеграції до європейського правового поля. Основні принципи, що забезпечують гендерну рівність, закріплені в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та інших актах, що забороняють дискримінацію за ознакою статі, гарантують рівну оплату за рівноцінну працю і заохочують соціальні ініціативи для подолання гендерних стереотипів у професіях та на робочих місцях. [2, с. 24] Проте, на практиці, попри формальну заборону дискримінації, жінки та чоловіки все ще стикаються з гендерними бар'єрами в трудових відносинах. Жінки часто отримують нижчу зарплату за рівноцінну працю, мають обмежені можливості для кар'єрного зростання, особливо на керівних посадах, та стикаються з труднощами у поєднанні професійної діяльності з обов'язками по догляду за дітьми. Водночас, чоловіки рідше беруть на себе обов'язки по догляду за дітьми чи хворими родичами, що також є одним із наслідків гендерних стереотипів. Сучасні тенденції розвитку трудового законодавства в Україні спрямовані на поліпшення гендерної рівності, однак існують значні виклики щодо реалізації цих норм на практиці. Крім того, важливим актом є Кодекс законів про працю України, який містить норми, що забороняють будь-яку форму дискримінації, зокрема за ознакою статі. Законодавство України також передбачає, що роботодавці повинні забезпечувати рівні умови для жінок та чоловіків при прийомі на роботу, організації робочого процесу та надання соціальних гарантій, таких як відпустки, медичні послуги та пенсійне забезпечення. [4, с. 2] Це створює правові підстави для реалізації принципу гендерної рівності на практиці. Однак, для ефективної реалізації цих норм необхідна належна правозастосовна практика, адже на рівні судових рішень та

в індивідуальних трудових відносинах іноді виникають труднощі в їх впровадженні.

Однією з важливих складових правового регулювання є механізм боротьби з дискримінацією за ознакою статі. У цьому контексті значення має система органів, які забезпечують захист прав працівників. До таких органів належать центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, омбудсмени, профспілки, а також судова система, яка відіграє важливу роль у захисті трудових прав осіб, що стали постраждалими гендерної дискримінації. Судова практика в Україні свідчить про певні прогалини у застосуванні законодавства щодо захисту від гендерної дискримінації, що ставить під сумнів ефективність існуючих механізмів захисту прав працівників. [3, с. 7]

Попри наявність правових гарантій гендерної рівності у сфері праці, на практиці існує низка проблем, що перешкоджають повній реалізації цього принципу. Найпоширенішими серед них є різниця в оплаті праці між жінками і чоловіками за однакову або рівноцінну роботу, так званий «гендерний розрив в оплаті праці». Така ситуація часто обумовлюється неофіційними практиками дискримінації, а також стереотипами щодо ролі жінки в суспільстві, які впливають на кадрові рішення роботодавців. Жінкам, як правило, пропонують менш оплачувані посади або нижчі стартові зарплати, що поступово формує значну різницю в доходах упродовж трудової кар'єри.

Іншою важливою проблемою є недостатня представленість жінок на керівних посадах, особливо у приватному секторі. Попри високу кваліфікацію та досвід, жінки часто стикаються з так званою «скляною стелею»-невидимими бар'єрами, що обмежують їх професійне зростання. Ці бар'єри нерідко підкріплюються неформальними упередженнями, згідно з якими жінки вважаються менш здатними керувати або поєднувати управлінську роботу з сімейними обов'язками. Такі уявлення не лише несправедливі, а й суперечать принципам рівності, закріпленим у трудовому законодавстві.

Суттєвим викликом у забезпеченні гендерної рівності є також

недосконала реалізація механізмів правового захисту. Працівники, які зіштовхуються з дискримінацією, часто не звертаються до суду через брак віри в ефективність захисту, страх втратити роботу або зазнати репресій з боку керівництва. Судова практика у справах про гендерну дискримінацію є доволі обмеженою, що свідчить про низький рівень довіри до правозахисних інституцій та потребу в зміцненні системи державного і громадського контролю у цій сфері.

Для покращення ситуації необхідно впроваджувати системні зміни як у нормативному регулюванні, так і в практиці застосування трудового законодавства. Важливо не лише оновити законодавство відповідно до міжнародних стандартів, а й забезпечити реальне виконання вже існуючих норм. Одним із ключових напрямків може бути посилення контролю за дотриманням принципів рівної оплати праці, створення прозорих процедур прийому на роботу та просування по службі, а також забезпечення рівного доступу до професійної освіти та перекваліфікації для обох статей.

Окрім правових заходів, значну роль відіграють просвітницькі ініціативи, спрямовані на подолання гендерних стереотипів у суспільстві. Залучення громадських організацій, профспілок та засобів масової інформації до популяризації принципу рівності може сприяти зміні суспільної свідомості та формуванню більш справедливого і толерантного ставлення до жінок і чоловіків у сфері праці. Таким чином, ефективне забезпечення гендерної рівності вимагає комплексного підходу, що охоплює як вдосконалення законодавства, так і глибокі соціальні трансформації.

Для забезпечення реальної гендерної рівності у сфері праці необхідне не лише удосконалення трудового законодавства, а й впровадження комплексної політики, яка включає посилення інституційного контролю, підвищення рівня правової обізнаності громадян, а також активну боротьбу зі стереотипами. Практична реалізація принципу гендерної рівності має стати пріоритетом як для держави, так і для роботодавців та громадянського суспільства.

Отже, досягнення справжньої гендерної рівності у трудових

правовідносинах можливе лише за умов поєднання правових, соціальних та культурних змін. Лише комплексний підхід дозволить створити в Україні таку правову і соціальну систему, де кожна людина, незалежно від статі, матиме реальні можливості для професійної самореалізації, справедливої оплати праці та гідних умов праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Логінова М. В. Зміст принципу поєднання гласності та можливості її обмеження в цивільному судочинстві. – 2023.
2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 25.05.2025).
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 25.05.2025).
4. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 2 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 25.05.2025).
5. Загальна декларація прав людини : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 25.05.2025).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ: ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Шейко Софія Андріївна

здобувач 3 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 081 Право

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Логінова Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Забезпечення охорони праці є однією з найважливіших складових трудових правовідносин, оскільки безпека та здоров'я працівника повинні бути пріоритетом у будь-якому виробничому процесі. У сучасних умовах, коли темпи технічного розвитку, автоматизації та цифровізації праці зростають, питання ефективної охорони праці набувають ще більшої актуальності. Часті порушення вимог безпеки, високий рівень виробничого травматизму, неналежні умови праці на багатьох підприємствах свідчать про наявність серйозних проблем як у правовому регулюванні, так і в його реалізації на практиці.

Правове регулювання охорони праці в Україні включає низку нормативно-правових актів, серед яких ключову роль відіграють Конституція України, Кодекс законів про працю, Закон України «Про охорону праці», підзаконні нормативні акти, а також міжнародні зобов'язання нашої держави. Незважаючи на формально належне законодавче забезпечення, механізми реалізації права на безпечні та здорові умови праці часто залишаються неефективними через слабкий контроль, брак профілактичних заходів, недостатнє фінансування та низький рівень культури охорони праці як серед роботодавців, так і працівників. У зв'язку з цим виникає потреба у більш глибокому аналізі існуючих правових норм, виявленні їхніх недоліків і

суперечностей, а також у напрацюванні пропозицій щодо вдосконалення правового механізму охорони праці. Зважаючи на постійні зміни у законодавстві, а також на практичні виклики, пов'язані з воєнним станом, нестабільністю економіки та умовами праці в критичній інфраструктурі, тема дослідження є не лише актуальною, але й стратегічно важливою для майбутнього розвитку трудового права в Україні.

Як зазначає Логінова М.В., “Охорона праці включає систему правових, соціально-економічних, організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально профілактичних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки, збереження здоров'я і працездатності працівників. Роботодавець зобов'язаний забезпечити виконання вимог охорони праці на підприємстві, проводити інструктажі і навчання працівників з питань охорони праці, здійснювати контроль за дотриманням правил і норм охорони праці”. [1, с. 211] Сутність поняття охорони праці розкривається як на рівні міжнародних документів, так і в національному законодавстві, де воно трактується як система, що охоплює правові, соціально-економічні, організаційно-технічні та інші заходи, спрямовані на запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням. [4, с. 4]

Історично правове регулювання охорони праці в Україні формувалося паралельно з розвитком трудового законодавства. Перші згадки про обов'язок роботодавця забезпечити безпечні умови праці з'явилися ще в дореволюційних актах, проте системний підхід до охорони праці почав формуватися у ХХ столітті, особливо в радянський період, коли питання безпеки праці отримало чітке нормативне закріплення. Після проголошення незалежності України почався процес адаптації національного трудового законодавства до європейських стандартів, що передбачав ширше розуміння охорони праці як права працівника і обов'язку роботодавця.

Нині правова природа охорони праці розглядається через призму принципів соціальної справедливості, гуманізму та права на працю в безпечних умовах. Конституція України в статті 43 гарантує кожному право на належні,

безпечні і здорові умови праці. [2, с. 43] Це право конкретизується в Кодексі законів про працю України, а також у спеціальному Законі України «Про охорону праці», який визначає державну політику в цій сфері, повноваження сторін трудових правовідносин, а також механізми контролю за дотриманням відповідних норм.

Основні принципи правового регулювання охорони праці включають пріоритетність життя та здоров'я працівника перед будь-якими виробничими цілями, обов'язковість попередження виробничого травматизму, профілактику професійних захворювань, системність і плановість у здійсненні заходів безпеки. Важливим є також принцип відповідальності роботодавця за створення безпечних умов праці та принцип участі працівників у вирішенні питань охорони праці, зокрема через профспілки або уповноважених представників.

Кодекс законів про працю України, що є основним актом трудового законодавства, містить цілу низку норм, присвячених охороні праці. Зокрема, у ньому визначено обов'язки роботодавця щодо створення умов праці, що відповідають вимогам безпеки та гігієни, передбачено обов'язкове інформування працівника про ризики, а також гарантії для осіб, які працюють у шкідливих або небезпечних умовах. Важливим спеціальним законом є Закон України «Про охорону праці», який комплексно регламентує державну політику в цій сфері, права та обов'язки учасників трудових відносин, механізми фінансування охорони праці, порядок навчання з техніки безпеки та організацію нагляду. [3, с. 153]

Незважаючи на наявність достатньо розгалуженого законодавства у сфері охорони праці, на практиці виникає низка проблем, що істотно ускладнюють реалізацію права працівників на безпечні умови праці. Найпоширенішими серед них є формальний підхід роботодавців до дотримання вимог охорони праці, недофінансування заходів безпеки, нехтування обов'язковими інструктажами, відсутність або застарілість засобів індивідуального захисту. Часто спостерігається зниження рівня безпеки на виробництві, особливо в

галузях із підвищеним ризиком, таких як будівництво, гірнича справа, енергетика, агропромисловість.

Серйозною проблемою залишається недостатня ефективність державного контролю за дотриманням законодавства про охорону праці. Через брак людських і матеріальних ресурсів, обмежений доступ інспекторів до об'єктів перевірок, а також складну процедуру притягнення роботодавців до відповідальності, система нагляду не виконує повною мірою свою функцію. Працівники, у свою чергу, часто не обізнані про свої права або бояться звертатися зі скаргами через ризик втрати роботи. Як наслідок, порушення залишаються невиявленими або не отримують належної правової оцінки.

Окремо слід звернути увагу на прогалини у законодавстві та недосконалість деяких норм. Частина положень Закону України «Про охорону праці» та підзаконних актів застаріла й не враховує сучасних змін у структурі економіки та організації праці, зокрема поширення дистанційної роботи, новітніх технологій та гнучких форм зайнятості. Також варто зазначити, що чинні механізми стимулювання роботодавців до інвестування в безпеку праці залишаються слабкими, а судова практика щодо захисту права на охорону праці досить обмежена.

Для підвищення ефективності правового механізму охорони праці необхідне комплексне реформування. Насамперед це стосується посилення ролі державного нагляду. Важливим напрямом також є оновлення законодавства з урахуванням нових реалій ринку праці та адаптація до європейських норм, зокрема через гармонізацію із директивами ЄС у сфері охорони праці.

Не менш значущим є формування культури безпеки на робочих місцях, що включає систематичне навчання працівників, участь колективів у питаннях охорони праці, ефективну діяльність профспілок та запровадження мотиваційних механізмів для роботодавців. Підвищення обізнаності працівників про їхні права та способи їх захисту має стати пріоритетом державної політики у сфері трудових відносин. [5, с. 104]

Для підвищення ефективності охорони праці в Україні необхідне

комплексне реформування правового механізму, що має охоплювати як оновлення нормативної бази, так і практичні заходи: посилення контролю, підвищення рівня відповідальності за порушення, розвиток культури безпеки на підприємствах та активну участь самих працівників у питаннях охорони праці. Особливої уваги набуває гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами, що є не лише вимогою міжнародних зобов'язань України, а й реальним кроком до підвищення якості життя трудових колективів.

Таким чином, охорона праці повинна розглядатися як стратегічний напрям розвитку трудового права та державної політики, що потребує постійної уваги, удосконалення механізмів регулювання та взаємодії всіх учасників трудових відносин задля досягнення головної мети – збереження життя та здоров'я працівника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Декусар І. А., Логінова М. В. СКЛАД ТРУДОВИХ ВІДНОСИН // Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 травня 2024 року.–Львів: Львівський науковий форум, 2024.–390 с. – С. 209.
2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 25.05.2025).
3. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 2 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 25.05.2025).
4. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII : станом на 4 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 25.05.2025).
5. Новікова О. Ф. Логачова Л. М. Формування умов гідної праці при подоланні виробничих небезпек у промисловості України. 2018. С. 97–108.

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТА ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Юсіфова Севіндж,
аспірантка Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України, Київ, Україна

Вступ. На сьогодні наявна низка праць, присвячених аналізу законодавства в сфері охорони здоров'я, в яких дослідники акцентують увагу на тому, що ефективність охорони здоров'я як системи заходів залежить від її упорядкованості, злагодженості дій органів влади, медичних установ, громадських організацій та громадян, спрямованих на збереження і відновлення здоров'я людини, її працездатності та соціальної активності.

Мета роботи є виокремлення та обґрунтування етапів розвитку та формування законодавства в сфері охорони здоров'я України

Матеріали та методи. Методами дослідження слугували комплекс загальнонаукових, філософських та інших методів, що є усталеними в сучасній науці державного управління, призначених для отримання достовірних наукових результатів.

Результати та обговорення. Визначимо етапи розвитку законодавства в сфері охорони здоров'я України, який пройшов шлях від становлення базових принципів до адаптації до міжнародних стандартів.

Перший етап (1991–1992) характеризувався тим, що після здобуття незалежності було закладено базові засади охорони здоров'я. Було прийнято Закон «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (1992), що визначив принципи доступності, рівності та гарантії безкоштовного медичного обслуговування.

Другий етап (1993–1996) пов'язаний із формуванням галузевих законів, включно з регулюванням санітарного нагляду («Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення») та фармацевтики («Про лікарські засоби»). Слід відзначити, що саме в цей період було прийнято Конституцію

України (1996), яка закріпила право на охорону здоров'я та медичне страхування.

Третій етап (1996–2000) ознаменувався розробкою підзаконної бази для деталізації конституційних положень, а також провадження законів про медичне страхування та донорство крові.

Четвертий етап (2000–2010) – це реформування системи охорони здоров'я через закони про соціальне страхування та акредитацію медичних закладів, а також запровадження стандартів якості послуг і закріплення прав пацієнтів.

І нарешті п'ятий етап (з 2011 року і дотепер) характеризується реалізацією та втіленням євроінтеграційних процесів, а саме: гармонізація законодавства в цій сфері з нормами ЄС, посилення ліцензування, забезпечення якості лікарських засобів, а також упровадження нових моделей фінансування («Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення») та доступних ліків.

У річницю набуття Україною статусу держави – кандидата ЄС Міністр охорони здоров'я В. Ляшко зазначив, що європейська інтеграція – це не лише декларативна ідея, а стратегічна мета, яка відкриває перспективи для сталого розвитку, зокрема у сфері охорони здоров'я. На сьогодні перед Україною стоїть важливе завдання – оперативно імплементувати норми права ЄС у національне законодавство. Це дозволить не лише зміцнити позиції України як повноправного члена Європейського Союзу, а й суттєво модернізувати систему охорони здоров'я, запровадивши сучасні європейські стандарти [1].

Станом на тепер у межах реалізації угоди про асоціацію з Європейським Союзом, були ухвалені два важливі закони: «Про систему громадського здоров'я» та оновлена редакція Закону України «Про лікарські засоби» [2; 3].

Крім того, уряд ухвалив постанову, яка автоматизує процеси в системі крові [4]. Це дозволяє ефективно отримувати достовірну інформацію про потреби в крові для планування та моніторингу її запасів як на національному, так і на регіональному рівнях через електронні системи «Кров» та електронну систему охорони здоров'я [5]. Крім того, Кабінет Міністрів підготував та

передав до Верховної Ради законопроект, спрямований на посилення відповідальності у сфері донорства крові та її компонентів [6].

Крім того, Верховна Рада ухвалила в першому читанні законопроект, що впроваджує стандарти ЄС для захисту населення від радіаційного впливу (іонізуючого випромінювання), що є надзвичайно важливим для безпеки країни загалом [7].

Також МОЗ України також активно працює над узгодженням національного законодавства з нормами права Європейського Союзу. У межах процесу селф-скринінгу вже проаналізовано понад 98 % директив, регламентів та інших документів асquis ЄС, пов'язаних зі сферою охорони здоров'я, що свідчить про значний прогрес у цьому напрямі [1].

Висновки. Таким чином кожен етап відзначався посиленням правового регулювання, спрямованого на забезпечення доступності, якості та фінансової стійкості медичних послуг. Євроінтеграція стала основою для сучасного етапу, забезпечуючи відповідність вимогам ЄС та створюючи умови для подальшого розвитку сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євроінтеграційна політика у сфері охорони здоров'я. URL: <https://umj.com.ua/uk/novyna-243659-yevrointegratsijna-politika-u-sferi-ohoroni-zdorov-ya> (дата звернення: 19.12.2024).
2. Про лікарські засоби : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 22. Ст. 86.
3. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222573> (дата звернення: 19.12.2024).
4. Про створення інформаційно-комунікаційного комплексу системи крові : Постанова КМУ від 17.02.2023 № 143. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-stvorennia-informatsiino-komunikatsiinoho-kom-a143> (дата звернення: 19.12.2024).
5. Кров та її компоненти контролюватиме інформаційна система

донорства крові "єКров" : рішення Уряду. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/krov-ta-ii-komponenty-kontroliuvatyme-informatsiina-systema-donorstva-krovi-iekrov> (дата звернення: 19.12.2024).

6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства у сфері донорської крові та компонентів крові. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-deyakikh-zakonodavchikh-aktiv-ukraini-shchodo-posilennya-vidpovidalnosti-za-porushennya-zakonodavstva-u-sferi-donorskoj-krovi-ta-komponentiv-krovi> (дата звернення: 19.12.2024).

7. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40887> (дата звернення: 19.12.2024).

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ, ВІДПОЧИНКУ ТА ОПЛАТИ ПРАЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ

Яременко Олександра Сергіївна,
курсант 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Логінова Марина Вікторівна,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

У сучасних умовах реформування правоохоронної системи України питання належного правового регулювання службових відносин поліцейських набуває особливої актуальності. Одним із ключових аспектів є забезпечення оптимального балансу між професійним навантаженням та соціальними гарантіями працівників поліції [1, с. 391]. Робочий час, час відпочинку та оплата праці – це базові елементи трудових прав, які безпосередньо впливають не лише на якість виконання службових обов’язків, а й на загальний стан правової захищеності працівників Національної поліції. Чинне законодавство України встановлює певні особливості для регулювання умов служби поліцейських, однак практика свідчить про наявність низки прогалин і суперечностей у нормативно-правовій базі. Зокрема, це стосується невизначеності щодо обліку робочого часу в умовах цілодобової служби, недостатньо чітко врегульованих механізмів надання відпочинку, а також розриву між фактичним навантаженням та розміром грошового забезпечення.

Важливість для працівника таких складових трудових відносин, як

робочий час, час відпочинку та оплата праці, неможливо переоцінити. Робочий час – це період, протягом якого працівник виконує свої трудові обов’язки. Тривалість цього часу безпосередньо впливає на стан здоров’я та працездатність працівника, оскільки саме в цей проміжок витрачаються його фізичні й розумові ресурси. Час відпочинку, навпаки, є періодом, коли працівник не виконує робочі функції і має змогу займатися особистими справами, відновлювати сили, оздоровлюватися та проводити час із сім’єю [2, с. 50]. Оплата праці виступає ключовою умовою трудового договору, оскільки саме від її розміру залежить вибір працівника щодо роботи та його мотивація до досягнення результатів. Враховуючи значущість цих категорій, національне законодавство визначило їх як істотні умови праці і встановило особливий порядок їх зміни.

Правове регулювання робочого часу, часу відпочинку та оплати праці працівників підприємств, установ і організацій здійснюється насамперед Кодексом законів про працю України (КЗпП). Окрім того, регулювання часу відпочинку та оплати праці здійснюється також іншими законами, зокрема законами України «Про оплату праці» та «Про відпустки».

Щодо проходження служби у Національній поліції України, правове регулювання робочого часу, часу відпочинку та оплати праці поліцейських здійснюється Законом України «Про Національну поліцію». Проте аналіз цього Закону показує, що він не забезпечує комплексного підходу до регулювання зазначених аспектів служби. Також варто звернути увагу на те, що у спеціальному законодавстві, яке регулює службу у Національній поліції України, використовуються інші терміни для позначення тих же самих понять, що й у загальному трудовому законодавстві. Зокрема, у Законі України «Про Національну поліцію» застосовуються поняття «службовий час» та «грошове забезпечення», тоді як у КЗпП України – «робочий час» і «оплата праці». Лише термін «час відпочинку» збігається в обох нормативних актах.

Стаття 91 Закону «Про Національну поліцію» під назвою «Службовий час і час відпочинку поліцейських» регулює робочий час поліцейських через такі

положення: особливий характер служби передбачає специфічні умови для окремих категорій поліцейських, зокрема службу у святкові та вихідні дні, роботу за змінним графіком, службу з нерівномірним графіком та роботу в нічний час. Розпорядок службового часу встановлюється керівником відповідного підрозділу або установи поліції. Для поліцейських передбачено п'ятиденний робочий тиждень із двома вихідними днями, а для курсантів (слухачів) вищих навчальних закладів, де готують поліцейських, – шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем через особливі умови навчання [3].

Аналіз наведених положень свідчить, що стаття 91 Закону України «Про Національну поліцію» не встановлює навіть конкретної тривалості робочого часу для поліцейських. Крім того, у цьому законі відсутні посилання на застосування норм трудового законодавства щодо робочого часу або будь-яких інших аспектів, що не регулюються безпосередньо в законі, що залишає неврегульованими питання тривалості робочого часу поліцейських.

Що стосується часу відпочинку поліцейських, стаття 91 передбачає, що вихідні, святкові та неробочі дні є днями відпочинку для всіх поліцейських, за винятком тих, хто був залучений до виконання службових обов'язків у ці дні. Поліцейські, які працювали у вихідні, святкові чи неробочі дні, крім працівників зі змінним графіком, мають право на компенсаційний відпочинок у вигляді відповідного часу відпочинку протягом наступних двох місяців. Водночас, із законодавства зовсім випадають такі види часу відпочинку поліцейських, як перерви під час робочого дня (зміни) та щоденний (міжзмінний) відпочинок [3].

Загалом, аналізуючи положення статті 91 Закону України «Про Національну поліцію», можна зробити висновок про недостатньо повне правове регулювання робочого часу та часу відпочинку поліцейських, а також про відсутність чіткості навіть у наявних нормах цього Закону. На мою думку, такий стан справ ускладнює для поліцейських розуміння основних параметрів важливих умов служби – робочого часу та часу відпочинку, що в свою чергу

ускладнює реалізацію та захист їх трудових прав у цих сферах. Враховуючи це, існує нагальна потреба доповнити Закон України «Про Національну поліцію» окремим розділом під назвою «Робочий час та час відпочинку поліцейських», у якому детально було б викладено особливості тривалості та режиму робочого часу, а також порядок, тривалість і умови надання різних видів часу відпочинку.

Стаття 94 Закону України «Про Національну поліцію» у першій частині визначає, що поліцейські отримують грошове забезпечення, розмір якого встановлюється Кабінетом Міністрів України залежно від посади, спеціального звання, строку служби, умов та інтенсивності роботи, кваліфікації, а також наявності наукового ступеня чи вченого звання. Друга частина цієї статті передбачає, що порядок виплати грошового забезпечення регулюється Міністром внутрішніх справ України. На виконання цієї норми був виданий Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 260 від 06.04.2016 «Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які готують поліцейських», у якому визначено структуру грошового забезпечення, розміри його складових, а також порядок і умови виплат [3].

Таким чином, основні положення щодо оплати праці поліцейських регулюються спеціальним підзаконним актом. Крім того, у статті 94 передбачені норми, що регламентують особливості грошового забезпечення поліцейських, які тимчасово несуть службу за кордоном, відряджених до інших органів державної влади чи установ, а також питання збереження виплат поліцейським, які були взяті в полон або заручники, інтерновані до нейтральних держав чи зникли безвісти за особливих обставин, і забезпечення виплат їхнім сім'ям [3].

Отже, правове регулювання робочого часу, часу відпочинку та оплати праці поліцейських в Україні має низку суттєвих прогалин і потребує подальшого вдосконалення. Наявні нормативні акти, зокрема Закон України

«Про Національну поліцію», не забезпечують комплексного та чіткого врегулювання цих важливих аспектів службової діяльності. Відсутність детального визначення тривалості робочого часу, режиму роботи та повноти норм щодо часу відпочинку створює правову невизначеність, що ускладнює реалізацію трудових прав поліцейських. Також слід звернути увагу на розбіжності в термінології між спеціальним і загальним трудовим законодавством, що може призводити до неоднозначного тлумачення і непорозумінь. Необхідною є уніфікація термінології та деталізація відповідних норм у законодавстві, що регулює службу в поліції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ЮСЬКО, Олександр; ЛОГІНОВА, Марина. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. 498с., 2022, 390.*
2. СОКОЛ, Марія Василівна; МАКСИМУК, Єлизавета. Особливості регулювання робочого часу та часу відпочинку в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник, 2024, 3 (56).*
3. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII, поточна редакція від 16.08.2024, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 19.05.2025 р.)

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ

Яременко Олександра Сергіївна,
курсант 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

Логінова Марина Вікторівна,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

У сучасних умовах цифрової трансформації та розвитку інформаційних технологій дистанційна робота стає все більш поширеним і затребуваним способом організації праці. Особливо цей формат набув значного поширення у період, коли багато підприємств були змушені оперативно адаптуватися до нових реалій. Водночас, стрімке впровадження дистанційної праці поставило перед законодавством низку нових викликів та проблем, пов'язаних із забезпеченням прав працівників і роботодавців, контролем за виконанням трудових обов'язків, а також гарантіями соціального захисту. Актуальність проблем правового регулювання дистанційної роботи полягає у необхідності створення чітких правових норм, які б враховували специфіку цього виду праці, забезпечували баланс інтересів усіх учасників трудових відносин та відповідали сучасним технологічним і соціальним умовам. Водночас, недостатність регуляторних механізмів і неоднозначність існуючих норм створюють правові прогалини, які потребують вирішення.

На думку Логінової М. В «Дистанційна робота, як сучасна форма зайнятості, набуває все більшого значення в умовах швидко змінюючогося

світу. Цей вид праці дозволяє працівникам виконувати свої обов'язки поза традиційними робочими приміщеннями або територією роботодавця, користуючись інформаційно-комунікаційними технологіями».

Питання нормативного врегулювання дистанційної роботи було частково вирішено у 2021 році завдяки доповненню Кодексу законів про працю України статтею «Дистанційна робота». У цій статті дистанційна робота визначається як форма організації праці, за якої працівник виконує свої обов'язки поза межами робочих приміщень або території роботодавця, у будь-якому місці на власний вибір із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій [2].

Законодавче визначення дистанційної праці охоплює її організаційні аспекти, тоді як українські науковці розглядають цю категорію більш комплексно, враховуючи сутність дистанційних трудових відносин. Зокрема, на основі системного аналізу різних доктринальних підходів Н. М. Вапнярчук характеризує дистанційну зайнятість як нестандартну форму зайнятості, що базується на гнучких соціально-трудових відносинах між працівником і роботодавцем, і яка здійснюється у віртуальному просторі з використанням інформаційних і комунікаційних технологій [3, с. 101]. Гнучкість таких трудових відносин відображена у трудовому законодавстві, яке дозволяє врегульовувати більшість аспектів виконання дистанційної роботи індивідуально, у рамках трудового договору, відповідно до встановлених законом меж.

Хоча дистанційна робота отримала своє нормативне закріплення у трудовому законодавстві, окремі питання щодо реалізації трудових прав і обов'язків учасників дистанційних трудових відносин залишаються неврегульованими.

По-перше, процедури переведення працівників із дистанційної роботи на традиційну у разі виробничої необхідності або коли відпадають підстави, визначені у частині 11 статті 602 КЗпП України. Для переходу з традиційної форми роботи на дистанційну обов'язковою є письмова форма трудового договору. Водночас у надзвичайних ситуаціях (наприклад, під час пандемії,

стихійних лих чи загрози збройної агресії) дистанційну роботу може бути запроваджено наказом (розпорядженням) роботодавця без укладення письмового договору. Працівник має ознайомитися з таким наказом протягом двох днів із моменту його прийняття, але до початку дистанційної роботи [2].

Отже, існують два варіанти оформлення дистанційної роботи:

1. укладення письмового трудового договору з наступним затвердженням наказом (розпорядженням) роботодавця;
2. видання наказу (розпорядження) про запровадження дистанційної роботи на підприємстві у разі наявності відповідних обставин без необхідності письмового договору.

Водночас чинне законодавство не регламентує механізму повернення працівника з дистанційної форми роботи на традиційну, якщо обставини для дистанційної роботи відпали. Очевидно, що таке повернення має бути оформлене локальним актом роботодавця (наказом чи розпорядженням). При цьому виникає питання про чинність договору про дистанційну роботу і необхідність укладення нового договору. На нашу думку, перехід на традиційну форму роботи слід розглядати як зміну істотних умов праці, про що працівник має бути повідомлений локальним актом не пізніше ніж за два місяці відповідно до статті 32 КЗпП України. Проте під час воєнного стану норми частини третьої статті 32 щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються [2].

Крім того, частина 11 статті 602 КЗпП передбачає спеціальний дводенний строк для ознайомлення працівника з наказом про запровадження дистанційної роботи, який теоретично можна застосувати і для повідомлення про повернення до традиційної форми праці. Враховуючи наявність цієї законодавчої прогалини, вважаємо доцільним внести зміни до статті 602 КЗпП України, закріпивши чіткий механізм документального оформлення переходу назад до традиційної форми організації праці із визначенням спеціального строку для повідомлення працівника про відповідні зміни [2].

По-друге, межі використання роботодавцем електронних технологій для

контролю робочого часу дистанційного працівника повинні враховувати захист його приватного життя.

Облік робочого часу є важливою умовою для правильного нарахування заробітної плати. В умовах дистанційної роботи існують такі варіанти організації робочого часу: 1) працівник самостійно визначає свій робочий режим; 2) робочий режим встановлюється за згодою сторін і фіксується у трудовому договорі. Якщо у договорі визначено конкретний графік роботи, виникає необхідність вести облік робочого часу дистанційного працівника для контролю виконання встановленого режиму.

Сучасний ринок інформаційних технологій надає широкий вибір інструментів для дистанційного контролю перебування працівника за комп'ютером у робочий час, зокрема програмне забезпечення, яке може відображати та записувати екран пристрою працівника. Зазвичай порядок такого контролю погоджується на рівні колективного договору між роботодавцем і працівниками або прописується у внутрішніх правилах компанії.

Однак чинне законодавство не містить загальних норм, що гарантують захист прав дистанційних працівників під час здійснення такого моніторингу. Для запобігання порушенням прав працівників пропонується внести до статті 602 КЗпП України положення про етичні принципи контролю, серед яких – конфіденційність даних, мінімальне втручання та повага до особистого життя, а також обов'язок роботодавця дотримуватися цих принципів.

Отже, нормативне врегулювання дистанційної роботи стало важливим кроком для підтримки національної економіки під час пандемії COVID-19 і залишається актуальним в умовах воєнного стану.

Водночас деякі питання дистанційної праці досі залишаються нерегульованими та потребують подальшого законодавчого врегулювання, зокрема процедура переведення працівників з дистанційної роботи назад на традиційну форму організації праці, а також етичні норми цифрового моніторингу дистанційних працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. РОЗУМНИЙ, Ю. В.; ЛОГІНОВА, М. В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ. In: *The 10 th International scientific and practical conference “Current challenges of science and education”* (June 3-5, 2024) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2024. 736 p. 2024. p. 700.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 11.05.2025 р.)
3. Вапнярчук Н. Дистанційна зайнятість: проблеми правового регулювання. *Право та інновації*. 2016. № 1 (13). С. 101–106.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОКАЗУВАННІ

Яременко Олександра Сергіївна,
курсант 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Плетенець Віктор Миколайович
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Актуальність теми використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) у доказуванні в Україні важко переоцінити. Сучасний стан злочинності та її кількісні показники у сотнях проваджень у переважної більшості слідчих ОВС потребують сучасного підходу до вирішення проблем організації розслідування [1]. У сьогоденні, де злочинність стає більш поширеною, правоохоронні органи часто стикаються з необхідністю застосування негласних методів для отримання важливої інформації та викриття осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення.

Негласні слідчі (розшукові) дії - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом [2]. Дані дії можуть надати унікальну можливість зазирнути у внутрішній світ злочинця, зрозуміти його мотивацію, наміри, психологічні особливості та спосіб життя. Вони за своєю суттю, передбачають певне обмеження права на приватність, таємницю листування, телефонних розмов, недоторканність житла тощо. Однією з ключових проблем є баланс між ефективністю розслідування та забезпеченням основоположних прав і свобод людини. Тому надзвичайно важливо чітко

визначити межі допустимого втручання держави у приватне життя особи під час її проведення. Відсутність чітких законодавчих рамок або їхнє неоднозначне тлумачення може призвести до зловживань та отримання доказів у незаконний спосіб, що, відповідно до кримінального процесуального законодавства, тягне за собою їхню недопустимість.

Негласні слідчі (розшукові) дії мають тісний зв'язок з оперативно-розшуковою діяльністю. Оперативно-розшукова діяльність є початковим етапом виявлення та розкриття злочинів. Оперативна інформація використовується слідчим для встановлення особистості злочинця, умов та способу його життя, виховання, зв'язків та інших даних; встановлення свідків, місцезнаходження викраденого майна, цінностей, здобутих злочинним шляхом, тощо [3]. Спостереження за поведінкою особи, її спілкуванням, звичками може дати цінну інформацію для розуміння причин, які спонукали її до вчинення злочину. Це може бути важливим як для розслідування, так і для подальшого призначення покарання та профілактики рецидиву. Тому, необхідність вивчення осіб, з якими проводитимуться процесуальні дії, постає ще у ході підготовки [4].

Другою істотною проблемою є процесуальний порядок здійснення НСРД та його відображення в матеріалах кримінального провадження. Неадекватна регламентація процедури санкціонування, фіксації й документування негласних дій здатна поставити під сумнів достовірність та об'єктивність одержаних результатів. Питання прозорості та підконтрольності цих дій з боку слідчого судді та прокурора лишаються відкритими та потребують постійного удосконалення.

Особливої уваги заслуговує питання оцінки доказової сили результатів НСРД у судовому розгляді. На відміну від гласних слідчих (розшукових) дій, результати негласних дій часто є опосередкованими та потребують ретельної перевірки на предмет їхньої достовірності, повноти та належності. Суд повинен мати чіткі критерії для оцінки таких доказів, щоб уникнути судових помилок та забезпечити справедливий розгляд справи. Проблемним також є питання

розсекречення матеріалів НСРД та їхнього дослідження в судовому засіданні з урахуванням необхідності захисту інформації про осіб, які брали участь у їхньому проведенні, а також інших охоронюваних законом таємниць.

Отримані результати НСРД в певних слідчих ситуаціях надають підстави слідчому відкласти проведення певних слідчих (розшукових) дій, змінити їх черговість проведення з метою подолання протидії розслідуванню злочину, що може мати вирішальне значення для прийняття законного й обґрунтованого рішення у кримінальному провадженні [5].

Для того, щоб фактичні дані, отримані під час проведення НСРД, стали доказами, вони мають пройти процедуру належного оформлення, тобто повинні бути закріплені та введені в систему доказів.

У підсумку можна наголосити, що використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні є складною та багатогранною проблемою, що потребує комплексного підходу. Необхідно знайти оптимальний баланс між забезпеченням ефективності розслідування та дотриманням основоположних прав і свобод людини. Це вимагає подальшого теоретичного осмислення, вдосконалення законодавчого регулювання та належної правозастосовної практики. Лише за таких умов результати НСРД зможуть стати надійними та допустимими доказами у кримінальному провадженні, сприяючи встановленню істини та здійсненню справедливого правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Плетенець В. М. Особливості ефективного розслідування кримінальних правопорушень. Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 14 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 115–116
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n129> (дата звернення: 14.04.2025).
3. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. /

[К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. – 2-е вид, перероб. і доп. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. – 480 с. URL: <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/handle/123456789/2883>

4. Плетенець В. М. Особливості використання невербальної комунікації при проведенні слідчих (розшукових) дій/ВМ Плетенець//Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Дніпро, 17 березня 2017 р.).–У 2-х ч.–Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017.–Ч. 2.–С. 89-91

5. Весельський, В. К.; Чорноус, Ю. М. Актуальне наукове дослідження проблем використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика), 2014, 2: 204-205.